

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

**TANZİMAT'TAN 20. YÜZYIL BAŞINA KADAR (1839 – 1900) YENİ
TÜRK EDEBİYATINDA İNGİLİZ DİLİ VE İNGİLİZCE EDEBİYATIN
VARLIĞI VE ETKİLERİ**

Tarkan Murat AKKAYA

Doktora Tezi

Ankara, 2019

TANZİMAT'TAN 20. YÜZYIL BAŞINA KADAR (1839 – 1900) YENİ TÜRK
EDEBİYATINDA İNGİLİZ DİLİ VE İNGİLİZCE EDEBİYATIN VARLIĞI VE
ETKİLERİ

Tarkan Murat AKKAYA

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Tarkan Murat Akkaya tarafından hazırlanan “Tanzimat’tan 20. Yüzyıl Başına Kadar (1839 – 1900) Yeni Türk Edebiyatında İngiliz Dili ve İngilizce Edebiyatının Varlığı ve Etkileri” başlıklı bu çalışma, 09.07.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nazım Hikmet Polat (Başkan)

Prof. Dr. S. Dilek Yalçın Çelik (Danışman)

Prof. Dr. Abide Doğan (Üye)

Dr. Öğretim Üyesi Alev Karaduman (Üye)

Dr. Öğretim Üyesi Fatma Özlem Bay Gülveren (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

09 / 07 / 2019

Tarkan Murat Akkaya

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir. Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. S. Dilek Yalçın Çelik** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Tarkan Murat Akkaya

Sevgili Eşime ve Kızıma

TEŞEKKÜR

Tez çalışması boyunca her türlü yardım ve desteğini gördüğüm, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım danışman hocam Sayın Prof. Dr. S. Dilek Yalçın Çelik'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Engin öngörü ve anlayışlarından yararlandığım, öğrencileri olmaktan gurur duyduğum Sayın Prof. Dr. Bilge Ercilasun'a ve Sayın Prof. Dr. Abide Doğan'a; çalışmamızın başından sonuna kadar, büyük bir sabır ve özveriyle bizi dinleyen, engin deneyim ve bilgileriyle yol gösteren tez izleme komitesi üyesi de olan Sayın Prof. Dr. Nazım Hikmet Polat'a çok teşekkür ederim.

Tezimi yazarken benimle oyun oynama zamanlarından feragat ederek fedakârlığın en büyüğünü gösteren sevgili kızım Rojbin Yağmur Akkaya'ya ve tükenmez aşkı ve inancından güç aldığım çok sevdiğim eşim Sebahat Demirel Akkaya'ya özellikle teşekkür etmek isterim.

Son olarak, bana bu çalışmayı yaptıran en önemli etken annem sevgili Necla İrez başta olmak üzere, eşsiz anlayışları, destekleri ve sevgileriyle adeta bana tezimi yazdıran güç olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

AKKAYA, Tarkan Murat. *Tanzimat'tan 20. Yüzyıl Başına Kadar (1839 – 1900) Yeni Türk Edebiyatında İngiliz Dili ve İngilizce Edebiyatın Varlığı ve Etkileri*, Doktora Tezi, Ankara, 2019.

19. yüzyıl Osmanlı modernleşmesi bağlamında Yeni Türk Edebiyatının batılı kaynaklarına yönelik olan bu karşılaştırmalı çalışma, “değerlendirme nesne”si Yeni Türk Edebiyatını, “karşılaştırma ölçütü” Anglosakson edebiyatıyla karşılaştırarak değerlendirmektedir. Bu karşılaştırmanın amacı, 20. yüzyılın başına kadar olan dönemde Türkçede Anglosakson edebiyatın varlığını nicel ve nitel olarak tespit etmek ve bu varlığın Yeni Türk Edebiyatının üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Bununla birlikte bu çalışma Anglosakson edebiyatının varlığını sadece çeviri ve uyarılma gibi yollarla doğrudan Türkçeye aktarılmış metinlerde değil, Türkçeye aktarılmamış ama edebi açıdan Yeni Türk Edebiyatı üzerinde etkisi olduğu gösterilebilen Anglosakson eserlerde (yalnız edebi değil, felsefi, siyasi ve ekonomik bazı metinlerde de) ve yine araştırma konumuz etkilenmenin açıkça görüldüğü telif Türkçe eserlerde de arayıp tespit etmiştir. Bu tespitlerin sonucunda 20. yüzyılın başına kadar olan bu erken yenileşme döneminde Yeni Türk Edebiyatının batılı kaynaklarının tek ve homojen olmadığı ve anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna varılmıştır. Yeni Türk Edebiyatının bu dönemdeki batılı kaynağı tek başına Fransız edebiyatı değildir. Anglosakson edebiyatının da özgül bir varlık ve etki alanı bulunmaktadır. Hata bu ayırmda Anglosakson edebiyatıyla Fransız edebiyatı arasındaki kimi belirgin farklar da çalışmamızın tali karşılaştırma konusu olmuştur. Çalışmamızda, başta İngiltere olmak üzere İrlanda, Galler, İskoçya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi farklı ülkelerden bütün İngilizce edebi eserler ve çalışmalar Anglosakson edebiyatı olarak kabul edilmiştir. Bu çalışmada 1900 yılına kadar basılmış İngiliz Dili ve Anglosakson Edebiyatıyla ilgili kitap ve dergi/gazete yazısı türünden çeviri ya da telif eserlerin yer aldığı bibliyografyalar yer almakta; bu bibliyografyalara kayıtlı eserlerin

yanında, Anglosakson edebiyatının etkisi ikincil kaynaklar üzerinde gösterilmekte; tüm bu eserler türlere, yazarlara ve çevirmenlere göre sınıflandırılmakta ve İngiliz Dili ve Anglosakson Edebiyatının söz konusu dönemde Türkçe edebiyat üzerindeki dolaysız ve dolaylı etkileri, bu etkilerin görüldüğü yazarlar ve bu yazarlarla çevirileriyle katkıda bulunan çevirmenlerin çalışma, tutum ve bakış açıları tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türk, İngiliz, Anglosakson, Dil, Edebiyat, Modern, Modernleşme.

ABSTRACT

Akkaya, Tarkan Murat. *The Presence of English Language and Literature in The Early Period of Modern Age in Turkey, and Their Effects on Modern Turkish Literature Between 1839–1900*, PhD Thesis, Ankara, 2019.

This dissertation, aiming to study western sources of Modern Turkish Literature from the date of declaration of Tanzimat until the end of 19th century within the scope of Ottoman modernization process in this period, is to assess and analyse by comparing Modern Turkish Literature as assessed object with Anglo-Saxon literature as comparative criteria. Our main purpose for this comparison is to determine if there is certain presence and effects of Anglo-Saxon Literature on modern Turkish Literature and to what extent these effects went ahead for literary people, texts and events in the era. However, we do not follow up these effects not only on texts translated and/or adapted from Anglo-Saxon literature, or directly related to Anglo-Saxon literature topics, but also on other Anglo-Saxon texts (not only literary, but also philosophical, political and economic texts) non-translated into Turkish, but clearly provable that has a certain effect in a literally way on modern Turkish literature, and originally Turkish texts clearly affected by Anglo-Saxon literature. In the result of our study we are aware that the western resources of modern Turkish literature until end of the 19th century are not uniform and homogenous, but can be meaningfully differentiated. The western source of modern Turkish literature is not French literature alone. But it is also Anglo-Saxon literature that has genuine and specific effects on it. For that matter, we also discuss a certain comparison between Anglo-Saxon and French literatures to some content as a secondary matter in our study. In this dissertation, we accept all English literary or literary-related texts from different Anglo-Saxon originated countries like England, Scotland, Ireland, Wales, USA and Australia as the texts from Anglo-Saxon literature. In this study, based upon five different kind of bibliographies we prepared, we discuss direct and indirect effects of English language and Anglo-Saxon literature on modern Turkish literature, the authors

affected by it, and works, attitudes and view of points of translators talked about in the era.

Key Words: Turkish, English, Anglosaxon, Language, Literature, Modern, Modernization.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
ÖNSÖZ	xiv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: 19. YÜZYILDA TÜRKÇEDE ANGLOSAKSON EDEBİYATI VE İNGİLİZ DİLİ İLE İLGİLİ TELİF VE ÇEVİRİ ESERLER	32
1.1 GENEL DURUM	35
1.2 KİTAPLAR	51
1.3 KİTAP BÖLÜMLERİ	138
1.4 DERGİ VE GAZETE YAZILARI	161
1.5 ANGLOSAKSON EDEBİYATIYLA İLGİLİ ERMENİ HARFLİ TÜRKÇE ESERLER	438
1.6 ANGLOSAKSON EDEBİYATIYLA İLGİLİ YUNAN HARFLİ TÜRKÇE ESERLER	443
2. BÖLÜM: 19. YÜZYILDA TÜRKÇEDE İNGİLİZ DİLİ VE ANGLOSAKSON EDEBİYATININ VARLIK VE ETKİLERİNİ GÖSTEREN DİĞER KAYNAKLAR...	444
2.1 KİTAPHANELERİN FİHRİSTLERİ, ESAMİ-İ KÜTÜBLERİ VE KATALOGLARI:	445
2.2 ÖNSÖZLER:	457
2.3 ANGLOSAKSON ÜLKELERİNE YAPILAN SEYAHATLERLE İLGİLİ GEZİ YAZILARI, ANILAR VE MEKTUPLAR:	478
3. BÖLÜM: SINIFLANDIRMA	503
3.1 TÜRLERE GÖRE	506
3.1.1 Roman	507
3.1.2 Kısa Öykü	512
3.1.3 Şiir	516
3.1.4 Tiyatro Oyunu	522

3.1.5 Yaşamöyküsü / Özyaşamöyküsü	524
3.1.6 Mektup	528
3.1.7 Söylev	531
3.1.8 Gezi Yazısı.....	532
3.1.9 Günce / Anı	538
3.1.10 Özdeyiş / Anekdot	539
3.1.11 Deneme / Makale / Bilimsel Yayın	541
3.1.12 Eleştiri / Edebiyatı İncelemesi / Edebiyat Tarihi.....	543
3.1.13 Sözlük / Dilbilgisi	548
3.1.14 İlan / Haber	549
3.1.15 Halkbilimi	550
3.2 ORJİNAL METİN YAZARLARINA/ŞAİRLERİNE GÖRE.....	550
3.2.1 Gazete-Dergi Yazılarının Yazarları/Şairleri	551
3.2.2 Kitapların ve Kitap Bölümlerinin Yazarları/Şairleri	567
3.3 ÇEVİRMENLERE GÖRE	576
3.3.1 Dergi-Gazete Yazılarının Çevirmenleri.....	576
3.3.2 Kitap-Kitap Bölümlerinin Çevirmenleri.....	583
4. BÖLÜM: EDEBİYAT ORTAMI: İNGİLİZ DİLİ VE ANGLOSAKSON EDEBİYATININ YENİ TÜRK EDEBİYATINA ETKİLERİ.....	591
4.1 NAMIK KEMAL VE JOHN LOCKE.	595
4.2 ALİ SUAVİ, ARTHUR LUMLEY DAVIDS VE DAVID URQUHART	605
4.3 AHMET MİTHAT VE ANGLOSAKSON TİCARİ VE SOSYAL TERBİYESİ	610
4.4 ANGLOSAKSON AHLAKI, FRANSTZ AHLAKINA KARŞI.....	618
4.4.1 "Esmar-ı Matbuat - 2 - Anglosaksonlar ile Fransızlar - Terbiyenin Derece-i Tesiri", Ahmed Şuayb	624
4.4.2 "Fransız Ahlakıyla İngiliz Ahlakının Muvazene ve Mukabelesi", Kırkanbar.....	630
SONUÇ	638
KAYNAKÇA	644
1. YARARLANILAN KAYNAKLAR	644
2. DÖNEMİN MATBAA, YAYINEVİ VE KİTAPÇILARININ YAYIMLADIKLARI FİHRİST, KATALOG VE ESAMİ-İ KÜTÜPLERİ	653
DİZİN	655
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	673
EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	675

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1 Deneme Türündeki Kayıtların Konulara Göre Dağılımı	543
Tablo 2 Makale/Bilimsel Yayın Türündeki Kayıtların Konulara Göre Dağılımı	543
Tablo 3 Eleştiri Türündeki Kayıtların Konulara Göre Dağılımı	547
Tablo 4 Edebiyat İncelemesi Türündeki Kayıtların Konulara Göre Dağılımı ...	548
Tablo 5 Edebiyat Tarihi İncelemesi Türündeki Kayıtların Konulara Göre Dağılımı	548
Tablo 6: Gazete-Dergi: Anglosakson Yazarların / Şairlerin Türlerine Göre Dağılımı	560
Tablo 7: Gazete-Dergi: Yerli Yazarların / Şairlerin Türlerine Göre Dağılımı	565
Tablo 8: Gazete-Dergi: Fransız Yazarların / Şairlerin Türlerine Göre Dağılımı ..	566
Tablo 9: Kitap-Kitap Bölümü: Anglosakson Yazarların / Şairlerin Türlerine Göre Dağılımı	571
Tablo 10: Kitap-Kitap Bölümü: Yerli Yazarların / Şairlerin Türlerine Göre Dağılımı	575
Tablo 11: Gazete-Dergi Yazılarının Çevirmenlerinin Türlerine Göre Dağılımı ..	582
Tablo 12: Kitap-Kitap Bölümleri: Çevirmenlerin Türlerine Göre Dağılımı	590

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1 Servet-i Fünun dergisininin 24.05.1900 tarihli 480. Sayısı. Anglosakson şair John Ruskin'in (1819-1900) portresi ve yaşadığı çevreden bazı resimler.	436
Şekil 2 İrtika gazetesinin 6 Temmuz 1900 tarihli 67. sayısı. Romeo ve Juliet resmi.	437
Şekil 3 Anglosakson Tarzı Muhafazakâr Liberalizmle Fransız Liberalizmin Karşılaştıran Bir Görsel (The Contrast 1793, Thomas Rowlandson, Yüksek Baskı Gravür, 1 Haziran 1793)	621
Şekil 4 Anglosakson ve Fransız Tarzı Özgürlük Anlayışlarının Propagandist Karşılaştırması	623

ÖNSÖZ

Türk Edebiyatını genel olarak "Eski" ve "Yeni" olarak iki kısma ayırmak edebiyat tarihi, araştırması, incelemesi, eleştirisi ve eğitiminde genel olarak kabul görmüş bir yaklaşımdır. Biz burada Eski Türk Edebiyatı - Yeni Türk Edebiyatı ayrımını uzun uzadıya tartışmayacağız. Yine de Yeni Türk Edebiyatı tamlamasının başındaki "yeni" sıfatının, bu tezin yazılmasının temel gerekçelerinden birini teşkil ettiğini söylemeliyiz.

Eskiye ortalama bir tanımla gelenek dersek, yeniyi burada "modern" olarak adlandırabiliriz. Biz tezimizde "modern"i, hem eski karşıtı, yani "yeni" anlamında hem de sanayi toplumunun (kapitalist toplumun) üst yapı kurumlarının (edebiyat, hukuk, yaşam tarzı, giyim-kuşam vb.) genel adı olarak kullanacağız¹. Nitekim yeni edebiyat, başlangıcında hem gelenekselden ayrılma ve yeniyi arama çabası olarak ortaya çıkar hem de kendini modern olarak kurma ve toplumsal açıdan modern bir misyon taşıma iddiasındadır.

Yalnız, her ne kadar geleneksel toprağa bağlı üretim ve bölüşüm sistemi ortadan kalkmaya yüz tutmuş olsa da hala bir nevi feodal bir sistem olarak varlığını sürdüren Osmanlı'da bu "yeni" arayışı, ekonomik-siyasal-toplumsal koşulların edebiyat uğraşını *doğal* olarak bu yöne itmesinden, edebiyatın *doğal* mecrasında olgunlaşıp kendiliğinden şekillenmesinden kaynaklanmamış; daha önce bu şekilde yönlendirilmiş edebiyatları örnek ve/veya "model" olarak başlamış ve devam etmiştir. Bu edebiyatlar, 19. yüzyıl gerçeğinde genel olarak "batı"

---

¹ Modern ve modernleşme kavramları ile modernizm kavramı birbirlerine karıştırılmamalıdır. En azından bizim çalışmamızda bu kavramlar farklı varlık alanlarına işaret etmektedir. Modern, verili üretim, paylaşım ve dağıtım ilişkilerinin bireyler, toplum ve çevre üzerindeki zihinsel, duygusal, bilişsel, biçimsel ve varoluşsal doğal yansımalarıdır. "Modern", hukuk, siyaset, din ve anayasadan gündelik kıyafet, yemek yeme alışkanlıkları ve iletişime kadar çok geniş bir yelpazedeki üst yapı kurumlarıyla ilişkili bir kavramdır. Modernleşme ise bu tür bir üst yapı dönüşümünün doğal yollar yerine *iradi* bir tutumla gerçekleştirilmeye çalışılması işidir. Modernizm ise modern ve modernleşmenin estetik, felsefi ve siyasi eleştirisidir.

edebiyatıdır. Öyleyse yeni olma iddiasındaki Türkçe edebiyatın batılı kaynakları olması gerektir. Yeni Türk Edebiyatı bu batılı kaynakların izinde ve etkisinde geleneğe karşı yeniyi yaratma ve hem kendini hem de toplumu modern² olarak yeniden kurma çabasındaki bir edebiyattır.

"19. ve 20. yüzyıllardaki geri kalmış ülkelerin tarihi, taklit yoluyla daha ileri dünyayı yakalamaya çalışmalarının tarihidir" (Hobsbawm, 16, 1998) tezinin bir bakıma sağlaması olan bu çaba, yine de büsbütün geleneğin reddi ya da ondan kesin bir kopuş olarak cereyan etmemiştir. Aksine "...'alafranga' ve 'alaturka' (musikide olduğu gibi) 'eski' ve 'yeni' (zihniyet meselelerinde) tabirleriyle ifade edilen bu ikilik realitesi Tanzimat'ın en büyük fatalitesidir." (Tanpınar, 132, 2010) Yani yeninin arayışında eskinin gölgesi, müdahalesi, parmağı hep vardır. Dolayısıyla Yeni Türk Edebiyatının batılı kaynaklarını araştırıp değerlendirme iddiasında olan herhangi bir çalışma bu gerçekliği göz ardı edemez. Biz de çalışmamızda bunu, yani geleneği her zaman göz önünde tuttuk.

Çalışmamız bağlamında düşünüldüğünde "gelenek" kısmını ön plana çıkarmamız daha çok işlevseldir. Şöyle ki geleneği tam anlamıyla reddedemeyen, birtakım duygusal bağlarla ona bağlı olan ve özgürlük (liberty) idealini, kelimenin tam anlamıyla koşulsuz şartsız muhafazakâr yönüne kabul ettiremeyen Osmanlı aydınının bu tutumundan kaynaklanan bir nevi "muhafazakâr liberalizm" arayışına, Anglosakson liberalizmi bir anlamda ses verir niteliktedir.

Çalışmamız, adından ve yukarıdaki girizgâhtan da anlaşılacağı üzere Yeni Türk Edebiyatının batılı kaynaklarını araştırmaya yönelik bir çabadır. Ancak belki de alışılacağı tersine, görece yeni bir girişim olarak İngiliz dili ve Anglosakson

---

² Başta çelişki gibi görülse de, çalışmamız boyunca "modern" ve "muhafazakâr" kelimelerinin ve bu kelimelerin çeşitli türevlerinin birbirlerini dışlamadan birlikte kullanıldığı durumlar görülecektir. Nitekim İslam ve doğu toplumu olmanın getirdiği gelenekçilik ortadan kalkmak bir yana bazı özel durumlarda duygusallıkla varlığını iyiden iyiye hissettirdiğinden, ilk dönem Tanzimat aydınları başta olmak üzere 19. yüzyılın ikinci yarısında birçok yazar, düşünür ve fikir adamı deyim yerindeyse "muhafazakâr modernleşme"nin olanaklarını aramışlardır. Üstelik bu arayışa en iyi yanıtları da "Protestan ahlakı"nda yani Anglosakson düşün ve yazınında bulduklarına dair önemli ipuçları vardır.

edebiyatı kaynaklarını ve bu kaynakların etkilerini araştıran bir çabadır bu. Nitekim genel-geçer kabulde edebiyatımızın batılı kaynaklarından söz etmek, bir bakıma “Fransız Dili ve Edebiyatından” bahsetmekle eş anlamlıdır. Ancak biz tezimizde “İngiliz Dili ve Anglosakson Edebiyatının”, yeni edebiyatımız açısından önemini tespit etmeye çalışacağız.

Çalışmamızla ilgili olarak ilk elden açıklamaya muhtaç kavramlardan birisi de "Anglosakson Edebiyatı"dır. Buna İngiliz edebiyatı demememizin nedeni oldukça açıktır. İlk modernleşme evresinde Türkçe edebiyatta dikkate alınan, dikkat çekilen ve etkilenilen İngilizce edebi, felsefi ve siyasi çalışmalar sadece İngiltere'de değil başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere dünyanın İngilizce konuşulan diğer mahallerinde de üretilmiştir. Dolayısıyla paralellik kurduğumuz, karşılaştırma yaptığımız yazınsal kültürün adına İngiliz edebiyatı demek eksik olacaktı. Öte taraftan buna İngilizce edebiyat demek de yine iki açıdan uygun düşmeyecekti. Öncelikle araştırmamıza konu olan dönemde yapılan çevirilerin, değerlendirme ve araştırmaların esas aldıkları ya da dayandıkları kaynaklar arasında İngilizceden Fransızcaya yapılmış olan çeviriler çok büyük bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla İngilizce edebiyat bir taraftan da yoğun olarak Fransızca çevirisinden Türkçeye girmiştir. Bunun dışında "Anglosakson" kavramı sadece İngiliz diliyle açıklanamaz. İngiliz dilini de kapsayacak şekilde daha farklı anlamlarla yüklü bir kavramdır. Çalışmamız bağlamında Anglosakson kavramı, *modern durumun* iki farklı gelişim yolundan birinin adıdır. Bize göre modern durum sanayi üretimi ve burjuva iktisadıyla ilgili bir kavramdır. Bu tür üretim, dağıtım ve paylaşım sisteminin üst yapısını oluşturan ögedir. Modern durum esas itibarıyla dünyada iki farklı kaynaktan gelişip serpilmiştir. Bunlardan biri Anglosakson (İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri), diğeri de Fransız modernliğidir. Çalışmamızın da çıkış noktasını oluşturan bu ayrım sadece dille açıklanabilecek bir durum değildir. Dilin yanında çok fazla sayıda kültürel, siyasal ve sosyal girdisi olan geniş kapsamlı bir olgudur. Fransız Devrimi ve arkasından gelen cumhuriyet, diktatörlük ve imparatorluk süreçlerini de içine alarak ilerleyen Fransız modelinden çok daha önce İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bu süreç gelişerek belirli bir sonuca ulaşmıştır. Anglosakson modeli diyeceğimiz bu

modern durum, Fransa'daki benzerinden çok farklı bir şekilde ilerleyerek gelişmiştir. Anglosakson modeli modernlik, hanedanı ve aristokrat sınıfları dışlamaz (bu noktada ABD'de durum farklıdır); dine dışlayıcı ve sistematik bir eleştiri getirmez, aksine kendi ilerleme ve modernleşme fikrinin temelini dini yerleştirir; başta aile, kadın-erkek ilişkileri, çalışkanlık, ticaret ahlakı gibi ahlaki ve geleneksel kategorilerin olumlanması ve bu kategorilerden “muhafazakâr” rol modeller üretilmesiyle birlikte yürür; Fransa'daki gibi yoğun ve kanlı bir çatışma arka planında gelişmiş olsa da *Devrim* gibi keskin, yıkıcı ve radikal değil daha uzun soluklu ve sonucunda uzlaşmaya dayalı bir sürecin ürünüdür. Dolayısıyla bizim asıl işaret etmek istediğimiz bu durum olduğundan, Fransız dili ve edebiyatına karşı karşılaştırma nesnesi olarak İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatını koyuşumuz bu nedenledir.

Anlaşılacağı üzere çalışmamız, Anglosakson edebiyatı ile Yeni Türk Edebiyatının bir karşılaştırmasını yapmayı amaçlamamaktadır. Odak noktası, Anglosakson edebiyatının Yeni Türk Edebiyatına etkileridir. Biz burada George M. Fredrickson'un (1934–2008) *The Comparative Imagination: On the History of Racism, Nationalism, and Social Movements* (1997) adlı kitabında kavramsallaştırdığı "karşılaştırmalı bakış açısı" (“comparative perspective”) (s.7) yöntemini kendimize temel almaktayız.³ Buna göre çalışmamızda, karşılaştırılan her iki olgunun da derinlemesine ve yetkin analizinin yapılmasına ve karşılıklılık ilkesine dayalı klasik bir karşılaştırmalı çalışma yöntemi yerine, sadece Yeni Türk

---

³ Bizim çalışmamızda karşılaştırmalı edebiyat yöntemine başvurmamızın sebebi ne tam anlamıyla bağımsız bir konu olarak iki farklı ulusal edebiyattan farklı şahsiyetleri ve eserleri karşılaştırmak ne de zengin kültür ve medeniyetlerle edebiyatımızı ölçmektir. Elbette biz de, Emel Kefeli'nin de belirttiği gibi çalışmamızda “benzerlik, tesir ve yakınlık meselelerini” (2000, s. 17) incelemekteyiz. Yine Gürsel Aytaç'ın vurguladığı üzere biz de karşılaştırma yöntemine, karşılaştırma nesnemize, yani Yeni Türk Edebiyatına bakışımıza “eleştirel mesafe ve nesnellik” (2001, s. 93) kazandırması için başvuruyoruz. Ancak bizim savımız, çalışmamıza konu olan dönemi ele alan ve inceleyen edebiyat eleştirisi, tarihi ve incelemelerinin, genel bir eğilim olarak bu dönem edebiyatını belirli bir tarihsel söylem ve bağlam içine yerleştirmeye ve belirli kanonik bir sisteme tabi tutmaya çalıştığı yönündedir. Dolayısıyla bizim edebiyat karşılaştırmasıyla ilgili bakış açımız kaçınılmaz olarak tarihsel bir karşılaştırmayı da içkindir. Bu bağlamda tarihsel karşılaştırma yöntemleri, çalışmamızın amaçları bağlamında oldukça faydalıdır. Yine de burada şunu da belirtmekte fayda vardır. Çalışmamızda karşılaştırma yöntemi ve bakış açımız birçok öğreti ve felsefeden ilham almış ve onların öncüllerine dayanmış olsa da, burada kendi yaptığımız “edebiyat” tanımına ve çalışmamızın içeriğine göre farklılaştırılmış ve esas olarak bu tanım ve içerik üzerine kurulmuştur.

Edebiyatını kendimize odak noktası seçerek, Anglosakson edebiyatıyla paralellikler kuruyor ve mevcut çakışma noktalarını göstermeye çalışıyoruz. Daha önceki paragraftan da anlaşılacağı üzere bunun dışında tali bir karşılaştırma noktamız daha bulunmaktadır. O da Fransız edebiyatı ile Anglosakson edebiyatı karşılaştırmasıdır. Kurmaya çalıştığımız bu ikinci paralellik, temel karşılaştırma çizgimizi destekleyen, onu anlaşılır kılan ve karşılaştırma olgularımızın anlamını pekiştiren bir arka plan karşılaştırmasıdır.

19. yüzyılın ikinci yarısına odaklanan Yeni Türk Edebiyatı çalışmaları genel olarak karşılaştırmalı bir perspektifi esas almışlardır. Bu çalışmalar, karşılaştırmayı doğrudan amaç edinmeseler bile, dönemin yazınsal eğilim, hareket, şahsiyet ve üretimleri doğal olarak bu tür bir karşılaştırmalı perspektifi çoğunca gerekli kılmıştır. Nitekim Yeni Türk Edebiyatı denilen olgu "iradi" bir teşebbüs olarak gelişmiş ve bu iradeyi gösteren yazın insanları yönlerini "batı"ya çevirmişlerdir. Bu nitelik de o döneme ait yapılan çalışmalarda çeşitli düzey ve yöntemlerde karşılaştırmalı pratiklere yer verilmesine yol açmıştır. Bu karşılaştırmalar da çok yoğun ve genel bir kural olarak Fransız edebiyatıyla yapılmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere tezimizin çıkış noktası burasıdır. Yeni Türk Edebiyatının 19. yüzyıldaki seyrini, içeriğini ve ideolojisini açıklamaya sadece bu karşılaştırma yeterli değildir. Bu genel karşılaştırma, farklılıklarına göre daha özel gruplara indirgenerek yeniden kurulmalıdır. Bizim yapmaya çalıştığımız da yeni Türk edebiyatını batılı kaynakları açısından Anglosakson edebiyatıyla karşılaştırmaktır. Benedict Anderson'a bakılacak olursa, bugüne kadar birkaç istisnai örneği dışarıda bırakıldığında sistematik olarak yapılmamış bu türden özelleştirilmiş bir karşılaştırma, nispeten "şaşkınlık yaratan" bir karşılaştırma olacağından "öğretici" ve ufuk açıcı da olacaktır. (2017, s.115–116).

Çalışmamızın en önemli kısmı, hem çalışmamızda ortaya koyduğumuz tezlerimizin dayanağını oluşturduğu hem de bundan sonra yapılacak bu türden çalışmalara veri sağlayabileceği düşünüldüğünden, bu alanla ilgili oluşturduğumuz bibliyografyalardır. Çalışmamızın aslında en önemli olduğu kadar üzerinde en fazla çalışılan, en fazla zaman ve enerjiye ihtiyaç duymuş olan

bölümü de beş ana başlık altında topladığımız bibliyografyadır⁴. Genel olarak “Kitaplar”, “Kitap Bölümleri”, “Dergi ve Gazete Yazıları”, “Anglosakson Edebiyatıyla ilgili Ermeni Harfli Türkçe Eserler” ve “Anglosakson Edebiyatıyla ilgili Yunan Harfli Türkçe Eserler” olarak bölümlendirdiğimiz bibliyografyalarımızdan ilk üçünü hazırlamak için, bizim erişebildiğimiz katalog, bibliyografya ve veri tabanlarını kullanarak o dönemde basılmış bütün kitap ve süreli yayınların neredeyse tümünü taranmış bulunmaktayız. Yine de bazı teknik aksaklıklar, sınırlı erişim, kayıtların fiziki durumları, Arap harfleri-Latin harfleri uyumsuzlukları, dönemin matbu eserlerindeki bilgi eksikleri, yapmış olabileceğimiz atlamalar ve dikkatsizlikler gibi bazı olumsuz durumlar yüzünden hazırlamış olduğumuz bibliyografyalar güncellemelere, ekleme ve çıkarmalara ve düzeltmelere de açıktır.

Bibliyografyalarımızı hazırlamadan önce çalışma konumuzla ilgili olarak bizden önce hangi verilerin tespit edilmiş olduğunu saptamaya çalıştık. Bunun için de öncelikle *Özege Kataloğu*⁵ taranmış ve alanın kabul gören önde gelen antoloji ve edebiyat tarihlerine⁶ göz atılmıştır. Bu hızlı ön okuma ve taramalardan edinilen izlenim, kaynak tarama ve veri derleme işleminde karşımıza çok yoğun ve kalabalık bir literatür çıkmayacağı yönündeydi. Tabi böyle bir ön kabulün edebiyat tarihine bakıştaki genel eğilimden kaynaklandığı da söylenebilir. Nitekim bu genel eğilime göre Yeni Türk Edebiyatının batılı kaynağı “Fransız Dili ve Edebiyatı”dır.

---

⁴ Esasında bu bibliyografyalardan ikisi için özel bir çalışma ve araştırma yapılmamış, sadece var olan iki bibliyografya, çalışma konumuz açısından taranarak ilgili kayıtlar kendi oluşturduğumuz liste formatında ayrı bibliyografyalar olarak kaydedilmiştir. Bunlar Ermeni ve Yunan harfleriyle Türkçe yazılmış eserler bibliyografyalarıdır.

⁵ Özege, M. S. (1979). *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu, 5 Cilt*, İstanbul: Fatih Yayınevi.

⁶ Bunlar arasında ilk elden akla gelen bir kaç tanesi şöyle sıralanabilir: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (yazım tarihi 1939, ilk basım tarihi 1949); İsmail Habib Sevük'ün *Avrupa Edebiyatı ve Biz: Garpten Tercümeler* (1940); Mehmet Kaplan, İnci Enginün ve diğerlerinin hazırladığı *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi* (1974) İnci Enginün'ün *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839–1923)* (2006); İnci Enginün ve Zeynep Kerman'ın *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri* (2011); Zeynep Kerman'ın *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri* (1998) ve Orhan Okay'ın *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı* (2005).

Bunun dışındaki batılı dil ve edebiyatlar Yeni Türk Edebiyatının kuruluşunda neredeyse hiç etki yaratmayacak, dolayısıyla da ihmal edilecek kadar küçük bir yere sahiptir. Buna göre İngiliz Edebiyatı denilince akla gelen neredeyse sadece William Shakespeare, Robinson Crusoe ve Lemuel Gulliver'dir⁷.

Bununla birlikte 19. yüzyılda İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatının varlığı ve etkileri ile ilgili edebiyat tarihi ve araştırması alanında önemli çalışmalar da yapılmamış değildir. Bu çalışmaların bir kısmı doğrudan Anglosakson edebiyatını temel alan çalışmalar olmasa da ve birçoğu sadece belirli bir yazara/şaire odaklanmış olsalar da yine de bu alana çok önemli katkıları olmuştur. Bu bağlamda ilk anılması gereken araştırmacı ve yazar İsmail Habib Sevük'tür (1892–1954). Sevük'ün kapsamlı araştırması *Avrupa Edebiyatı ve Biz: Garpten Tercümeler* (1940) adlı çalışması Türkçede Anglosakson edebiyatın listelendiği ilk önemli eserdir. İki cildin tek bir kitapta toplandığı bu eserde Sevük, 2. Cilt olan "Garpten Tercümeler" adlı kısımda Anglosakson edebiyatından çevrilmiş *Robinson Crusoe* (1719) ve *Gulliver'in Seyahatleri* (1726) gibi bazı romanları tespit etmektedir.

Yine çalışma alanımızla ilgili çok önemli, çok kapsamlı ve sadece 19. yüzyılda Yeni Türk Edebiyatının batılı kaynakları bağlamında Anglosakson edebiyatına yönelik olmasıyla ön plana çıkan çalışma İnci Enginün'ün doktora tezi olarak hazırladığı çalışması *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatında Shakespeare Tercüme ve Tesirleri*'dir (1968). İnci Enginün bu eserinde, çalışmamızı sınırladığımız dönem boyunca adından çok sık söz edilen, oyunlarına ve şiirlerine çok rağbet gösterilen ve hakkında hemen tüm Osmanlı aydın ve yazarlarının en azından birkaç kelime de olsa yazdığı Anglosakson edebiyatının en fazla öne çıkan figürü William Shakespeare'i (1564–1616) ele almıştır.

---

⁷ Son ikisine yaratıcılarının yerine karakterlerin adını yazmamız bilinçli bir tercihtir. Nitekim bugüne kadar İngiliz Edebiyatı dendiğinde akla bu tek oyun yazarı/ozan ve iki karakter gelir neredeyse.

Konumuzla ilgili önemli çalışmalardan biri de Ali İhsan Kolcu'nun önce doktora tezi olarak hazırladığı ve sonra bir derleme kitaba dönüştürdüğü *On Dokuzuncu Yüzyılda Batı Edebiyatı'ndan Tercüme Edilen Şiirler Antolojisi, 1853 - 1901*'dir (1999). Kolcu bu antolojide 112 adet Anglosakson Şiirini listelemiştir. Yine de bu Şiirlerin yarıya yakınının (55 adet) Shakespeare Şiiri olduğunu hatırlatmakta fayda vardır.

Biz en başta, yukarıda sözünü ettiğimiz kaynaklardan yaptığımız ön okumalar ve bu okumalardan edindiğimiz ön kabulle, edebiyat tarihimizde tespit edilen bu unsurlar dışında, ancak bir o kadar daha unsur olabileceğini düşünerek karşımıza çok fazla kaynak çıkmayacağını varsaymıştık. Ancak bibliyografik künyeler, kataloglar, esami-i kütübler ve fihristler, gazeteler, dergiler gibi kaynaklar tarandıkça işin boyutunun daha büyük ve daha derine kök salmış olduğunu görmeye başladık ve sonuçta tahminlerimizden daha geniş ve kapsamlı bir bibliyografya üretmiş olduk.

Çalışmamızın ilk bölümünü işte hazırladığımız bu bibliyografyalar oluşturmaktadır. Tezimizde ileri sürdüğümüz fikir ve savlar büyük ölçüde bu bibliyografyalardan elde edilen verilere dayandırılmaktadır. 19. yüzyılı kapsayan (1900 yılı dâhil) bibliyografyalarımızın malzemesi basılı kitaplar, kitap bölümleri ve dergi-gazete yazılarıdır. Bibliyografyalarımızın konu olarak sınırı İngilizce ve Anglosakson edebiyatıdır. Anglosakson edebiyatı kapsamına o dönemde İngilizce konuşulan ve yazılan bütün ülke edebiyatları dâhildir. Yine de bibliyografyalarımıza dâhil ettiğimiz malzemelerin neredeyse tümünün bağlantısı Britanya (İngiltere, Galler, İskoçya ve İrlanda) ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. Bu malzemenin seğıiminde ölçütümüz genel olarak şöyledir:

1. Anglosakson edebiyatından doğrudan ya da ikinci bir dilden (büyük ölçüde Fransızca) Türkçeye yapılan çeviriler ya da uyarlamalar.
2. Yarattığı kurmaca evren, estetik dil vb. unsurlara bağlı olarak edebi eser olarak da sınıflandırılabilen ya da edebi yaratımlar üzerinde etkisi olduğu

somut gösterilebilen Anglosakson felsefi ve etik eserlerin çevirileri ya da adaptasyonları.

3. Anglosakson edebiyatını kişi, konu, devir, eser, etki bazında konu alan çeviri ve telif eserler.
4. Anglosakson edebiyatından yazar, şair, edebiyat tarihçisi vb. edebi kişilikleri konu olan telif yaşamöyküleri.
5. Olay örgüsünü, konusunu, kişilerini ya da temalarını ağırlıklı olarak Anglosakson kültürü, yaşayışı ya da edebiyatından alan telif eserler.
6. Dönemin Yeni Türk Edebiyatı eserleri ve/ya da müellifleri üzerinde etkisi somut olarak gösterilebilen Anglosakson eserleri.
7. *Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar Ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727–1968)* (2005) adlı kaynakta tespit edilen İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatıyla ilgili eserler.
8. *19. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu Ve Basılı Türkçe Edebiyat: Etkileşimler, Değişimler, Çeşitlilik* (2009) adlı kaynakta tespit edilen İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatıyla ilgili eserler.
9. İngilizce sözlükler.
10. İngilizce dilbilgisi kitapları.

Bibliyografyamıza dâhil edilen eserleri yazarlarına göre iki bölüme ayırdık: Çeviriler ve telifler. Bibliyografya listemizin konu kısmında ise şu şekilde bir sınıflamaya gittik: Roman, Kısa Öykü, Şiir, Tiyatro Oyunu, Yaşamöyküsü, Özyaşamöyküsü, Mektup, Söylev, Gezi Yazısı, Günce, Anı, Özdeyiş, Anekdot, Deneme, Makale, Bilimsel Yayın, Eleştiri, Edebiyat İncelemesi, Edebiyat Tarihi, Sözlük, Dilbilgisi, İlan, Haber ve Halkbilimi. Bibliyografyamızda, kayıtların basılı adları, yazarı, çevirmeni, süreli yayınsa süreli yayının adı, basım tarihi, sayfası, telif ya da çeviri olduğu, yine süreli yayınsa cilt ve sayısı künye bilgisi olarak verilmektedir.

Bibliyografyamızın bizce asıl değerli olan kısmı ve bu çalışmaya temel oluşturan özelliği açıklamalı ve ayrıntılı oluşudur. Bibliyografik girişlerimiz sadece yukarıda sayılan bilgileri vermekle sınırlı kalmamıştır. Her bir girişle ilgili açıklamalar o

girişin hemen altındaki satırda, bu türden bir bibliyografyanın izin verdiği ölçüde ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Bu açıklamalar, girilen kaynağın özelliğine göre, orijinal eserin adını, yazarını, çeviriye iki metin arasında kısa bir karşılaştırmayı, kaydı yapılan kaynağın ne hakkında olduğunu, çalışmamızın temel savlarıyla olan paralelliklerini ya da karşıtlıklarını, metinlerin yazınsal özelliklerini ve değerlerini, döneme ilişkin özelliklerini, orijinal metin-çeviri metin karşılaştırmalarını, alıntılarını vb.ni içermektedir. Bu bağlamda bibliyografyamız açıklamalı ve ayrıntılı bir bibliyografyadır ve kanımızca, çalışmamıza benzer edebiyat kuramı, eleştirisi ve tarihiyle ilgili çalışmalara yeterince veri sağlayabilecek bir kapasiteye sahiptir.

Bununla birlikte şunun da unutulmaması gerekmektedir. Anlatmaya çalıştığımız üzere bu bibliyografyanın oluşturulmasında taranan kaynaklar çok ama çok hacimli bir külliyata tekabül etmektedir. Üstelik bu külliyat bugüne kadar ilgili kurumlar (kütüphaneler, üniversiteler vb. gibi) tarafından gerçek anlamda sistematik bir sınıflandırmaya, kataloglamaya ve düzenlemeye tabi tutulmamışlardır. Üstüne, arşivlemede ve belge-bilgi yönetimindeki beceriksizliklerimiz ve tembelliklerimiz de dikkate alınırsa, bu denli büyük bir külliyatı tam anlamıyla, en ince ayrıntısına kadar taramış olduğumuzu maalesef iddia edemeyeceğiz. Dolayısıyla çalışmamızda hazırladığımız açıklamalı ve ayrıntılı bibliyografyamız, her an büyümeye, değişmeye ve düzeltmeye açıktır ancak bu kusuruna rağmen yine de başta ileri sürdüğümüz gibi, kapsamlı ve akademik bir yazınsal çalışmaya rahatlıkla veri sağlayacak niteliktedir.

Yine burada şunu da belirtmekte fayda vardır: Söz konusu edilen bu künye bilgilerini eksiksiz bulmak her zaman mümkün olmadı. Dönemin kitap, dergi ve gazetelerinde eserlerin yazarlarının dahi yazılmadığı birçok örnek mevcuttur. Bazı durumlarda, bu eksik bilgiler başka kaynaklardan hareketle tamamlanabilmiş ya da bununla ilgili gerekli açıklamalar konulmuştur. Yine de künye bilgisi eksik kayıt sayısı hiç de az değildir. Ek olarak şunun da altını çizmekte fayda var. Tarama yaptığımız kaynaklarda, haklarında isimlerinden başka bilgi olmayan pek çok öykü, şiir, deneme vb. gibi eser mevcuttur. Bu tür

durumlarda Şu yolu takip ettik: Eserin adından, içinde geçen özel kelimelerden ve buna benzer diğer verilerden İngilizce ve/ya da Anglosakson edebiyatı ile ilişkili olabileceğini dŐŐndüklerimiz hakkında antoloji ve arŐivlerden tarama ve araştırma yaptık. Bir sonuca ulaŐabildiklerimizi bibliyografyamıza alıp belirttik. Yalnız bu araştırmanın çok kapsamlı ve derin olmadığını da belirtmeliyiz. Bu tür kayıtların çok büyük bir çoğunluğunu ise herhangi bir araştırmaya tabi tutmadan dışarıda bıraktık. Bu noktada, eser adı ve yazar adı belirtilmemiş, haklarında herhangi bir bilgi bulunmayan bu tür metinler ayrıca yapılacak bir çalışmaya tabi tutulup, kaynaklarına dair sağlam ve ayrıntılı bilgilere ulaŐılabilir. Yapılacak böyle bir çalışma da yine bibliyografyamızın sınırlarını ve içeriğini elbette etkileyebilir.

Tarama yaparken baŐvurduęumuz kaynaklar ve yöntemlere gelince, bu konuda kapsayıcı olduğumuz kanısındayız. Kitaplar için baŐvurduęumuz tarama kaynaklarını Şu Şekilde listeleyebiliriz:

1. M. Seyfettin zege kataloğu (*Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu, 5 Cilt*)
2. *Milli Kütüphane Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası* (<http://eyayinlar.mkutup.gov.tr/cgi-bin/WebObjects/EHT>)
3. *İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve E-Kaynaklar* (<http://katalog.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?dilsecim=0&-vt=YordamBTSYS&>)
4. *Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü* (1884, 1885, 1891, 1895)
5. *Mahmud Bey Kitaphanesi Muhtasar Esami-i Kütübü, 1. Defter* (1891)
6. *Tercüman Esami-i Kütübü* (1891) (Bahçesaray, Kırım)
7. *Kasbar Kitaphanesi Esami-i Kütübü, 4. Basım, 1894*
8. *Asır Kitaphanesi Esami-i Kütübü, 1889*
9. *Esami-i Kütüb: Tercüman-ı Hakikat Gazetesi Muharrirlerinden Mustafa Refik Efendi'nin Muharrir ve Tercüme Yollu Neş Eylemiş Olduğu Asar ile Bunların Mündericat ve Muhteviyatı Hakkında Bazı Malumatı Havidir, 1892*

Sürelî yayınların taranması, çalışmamızla ilgili olan metinlerin tespit edilmesi ve bu metinlerle ilgili verilerin toplanması çalışmamızın en zaman alıcı ve zor kısmını oluşturdu. Bu tarama işlemi için üç sayısal arşivden yararlandık. Bunlardan ilki Milli Kütüphanenin hazırlayıp kullanıma sunduğu “Sürelî Yayınlar” sayısal arşivi, ikincisi İBB Atatürk Kitaplığına ait “Sayısal Arşiv ve E-Kaynaklar” ve üçüncüsü de Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve TUFS’nin ortak projesi olan “Hakkı Tarık Us Sürelî Yayınlar Koleksiyonu”dur. Bu sayısal arşivlerde bulunan ve çalışmamızın zaman aralığına denk düşen bütün sürelî yayınların bütün sayılarını taradık. Bu üç kaynaktan, ilgili sürelî yayınların bütün sayılarını taradığımızı söyleyemeyeceğiz. Koleksiyonlarda eksik sayılar, çalışmamızın temel savlarında ve özünde önemli bir değişikliğe neden olmayacak ölçüde de olsa bir hayli vardı. Kendimiz açısından ikinci bir eksiklik de, metnin adından, yazarından, çevirmeninden ya da buna benzer herhangi bir yönlendirici bilgilerden yola çıkarak inceleyip değerlendirdiklerimiz dışında; ilk bakışta içeriği ve niteliği hakkında çok net bilgi edinemediğimiz metinleri inceleme dışı bıraktık. Bu bağlamda özellikle gazete ve dergilerde yer alan birçok kısa öykü ve şiirin ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulması halinde bu metinler içerisinden de İngilizceye ve Anglosakson edebiyatına dair malzeme çıkması olasılığı bulunmaktadır. Yine çok fazla sayıda karşılaşılan edebiyat eleştirisi, incelemesi ve tarihine yönelik yazılarda da durum aynıdır. Bu tür yazılarda da yine aynı yöntemi takip ederek, yüzeysel okumada çalışmamızın konusuna dâhil olduğunu tespit edebildiklerimizi bibliyografyamıza ekledik. Bu şekilde ilk bakışta net bilgi vermeyen yazıları ise eledik. Bu tür yazıların özel bir çalışmaya konu edilmesi, yeni Türk edebiyatının batılı kaynaklarıyla ilgili yeni veriler ortaya çıkarabilir. Dönemin yazar ve düşünürlerinin sadece doğrudan alıntılar ve atıflarla değil, aynı zamanda fikren de Batılı kaynaklardan etkilenip etkilenmedikleri böyle bir çalışmayla tespit edilebilir. Bu türden bir çalışmanın da bizim çalışmamızı ve/ya da bibliyografyamızı etkileyip değiştirmesi olasılık dâhilindedir.

Sürelî yayınların taranmasında yukarıda sözü edilen sayısal arşivlerin yanında, sürelî yayınlarla ilgili yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinden de faydalanıldı. Bunun olumlu yönü, ilgili sürelî yayının derli toplu ve konu

başlıklarına bölünmüş şekilde el altında olması, sayısal arşivlerde eksik olan bazı sayıları içeriyor olabilmesi ve bazı yazarlar/çevirmenler hakkında biyografik bilgilere ulaşılabilmesidir. Yine de bir süreli yayını konu edinen, tarayan ve o süreli yayının dökümünü yapan tezler tek başına yeterli görülmemiş ve ilgili süreli yayının gerekli görülen her sayısı ve her metni mutlaka gözden geçirilmiştir. Çünkü söz konusu bu tezlerde genel olarak iki çok önemli “durum” tespit edilmiştir.

Bunlardan ilki, “Fransızcadan mütercem” ibaresi bulunan her metin Fransız edebiyatına atfedilmiştir. Oysa Ahmet Mithat’ın *Alayın Kraliçesi* (1878) gibi bazı çeviri eserler Fransızcadan çevrilmesine rağmen Anglosakson edebiyatıdır. İkincisi de Arap harfleriyle yazılan eser ve yazar adlarının okunabildiği kadarıyla Latin harflerine aktarıldığı, bu eser ve yazarların gerçekte neler ve kimler olduğunun araştırılmamış olmasıdır. Dolayısıyla sadece süreli yayınlarla ilgili yapılan tez çalışmalarına güvenilmemiş ama onlardan büyük ölçüde faydalanılmıştır. Bu bağlamda yararlandığımız tezler aşağıda listelenmiştir:

1. Akgün, A. (1990). *Hürriyet Gazetesinin Sistemik Tahlili*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
2. Akkaymak, E. (2001). *İkdam Gazetesindeki Hikâyeler Üzerine Bir İnceleme (1894–1898)*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
3. Akkuş, M. (2014). *Tanzimat Dönemi İstanbul Gazetelerinden Basiret Gazetesi (1870) (Değerlendirme-İndeks)*. Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli.
4. Aliş, Ş. (1994). *Servet-i Fünun Dergisinde Küçük Hikâye – Mensur Şiir Manzum Hikâye (1896–1901)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
5. Andı, K. (1997). *Servet-i Fünun Mecmuasının Sistemik İndeksi (1891–1901)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
6. Ayata, Y. (1996). *Servet-i Fünun Dergisi (256–305. Sayılar) (İnceleme ve Seçilmiş Metinler)*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
7. Aycan, V. (2016). *Levant Herald Gazetesinin 1874 Yılı Haberlerine Göre İstanbul’da İktisadi, Sosyal ve Kültürel Hayat (Fihrist-Çeviri-Değerlendirme)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

8. Aydın, E. (1999). *Saadet Gazetesindeki Edebi Faaliyet Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
9. Aydoğan, M. S. (2001). *İrtika Dergisinin 101–251. Sayılarının İncelenmesi (Derginin Sistemik İndeksi)*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
10. Bal, A. (2007). *Malumat Gazetesi (49–72. Sayılar) Tahlili Fihrist-İnceleme ve Seçme Metinler*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
11. Berispek, B. (2004). *İkdam Gazetesi'ndeki Sanat Yazıları (1894–1903)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
12. Bozpolat, S. (2013). *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi (2001–2500. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
13. Buttancı, M. (1997). *İkdam Gazetesi Üzerinde Bibliyografik Bir İnceleme (1894–1900)*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
14. Büyükdereci, H. (2001). *“Gayret Dergisi” (Fihrist ve Metinler)*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
15. Canatak, A. M. (1995). *Muhbir Gazetesinin Sistemik Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
16. Coşkun, A. (2006). *1895–1898 Yılları Arasında Yayınlanan Meşveret Gazetesinin Transkript ve Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
17. Çiftçi, S. (2000). *İkdam Gazetesinin Sistemik İndeksi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
18. Demirci, N. (2012). *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi (1–1500. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
19. Demirdağ, M. A. (2010). *Yeni Osmanlılarda İslahat Düşüncesi: Hürriyet Gazetesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
20. Demirel, M. (2002). *Sabah Gazetesi (1899–1909)'ndeki Dil ve Edebiyat Yazılarının İncelenmesi ve Şiir Metinleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
21. Donbay, A. (1992). *Namık Kemal'in “Hürriyet” Gazetesindeki Makaleleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

22. Erbay, E. (1991). *Maarif Mecmuası –Tahlili Fihrist ve Bütün Şiirler-*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
23. Erdal, D. (2008). *Hazine-i Fünun Dergisi (3. Yıl, 27–52. Sayılar) (İnceleme ve Seçilmiş Metinler.)* Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
24. Ergişi, A. (2007). *Mizan Gazetesi İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçme Yazılar (Kahire Dönemi 159–184; Paris-Cenevre Dönemi 1–29; II. İstanbul Dönemi 1–135 Sayılar)*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
25. Ertuğrul, C. (2012). *Servet-i Fünun Dergisinde Arka Planda Kalan Küçük Hikâye ve Mensur Şiirler (1896–1901)*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
26. Ferhatoğlu, F. (2012). *Sabah Gazetesinin (1876–1877) İnceleme Açıklamalı İndeks ve Seçilen Metinlerin Latin Harflerine Aktarımı*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
27. Gökalp, İ. S. (2003). *Hazine-i Fünun Dergisi (27–52. Sayılar) (İnceleme ve Seçilmiş Metinler)*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
28. Gümüskılıç, Z. (2016). *Bahçe Dergisinin (1880–1881) Çocuk Edebiyatı ve Eğitime Katkısı Bakımından İncelenmesi*. Yüksek Lisans, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, İstanbul.
29. Işıl, Y. (1986). *Bir Aydınlanma Hareketi Mecmua-i Fünun*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
30. İskender, S. (2005). *Karesi Gazetesindeki Edebi ve Kültürel Muhteva Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
31. Kabataş, F. B. (1998). *“Hazine-i Evrak” Dergisi (İnceleme, Analitik Fihrist ve Seçilmiş Yazılar)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
32. Karaca, İ. (1998). *Tercüman-ı Hakikat Gazetesinin Edebiyat ve Kültür Tarihi Bakımından Tetkiki (1878–1888)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
33. Kaya, A. İ. (1998). *“Mütalaa Gazetesi”, -İnceleme, Fihrist, Seçme Metinler-*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
34. Kaya, M. (2010). *Hazine-i Fünun Dergisi (3. Yıl, 1–26. Sayılar) (İnceleme ve Seçilmiş Metinler.)* Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

35. Keleş, R. E. (1999). *Mektep Dergisinin İncelenmesi Batı Edebiyatından Tercümeleler 1891–1898*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
36. Kesmegülü, M. Ç. (2014). *Edebi Yönden Hazine-i Evrak Dergisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
37. Kışan, M. (2008). *Servet-i Fünun Dergisi (356–400. Sayılar) (İnceleme ve Seçilmiş Metinler)*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
38. Köseoğlu, H. (2014). *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi (3001–3500. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
39. Kurt, A. (1999). *Basiret Gazetesinin Edebiyat ve Kültür Yazılarının Sistemik İndeksi (1870–1908)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
40. Küçükyılmaz, E. (2015). *Tanzimat Dönemi İstanbul Gazetelerinden Basiret Gazetesi (1871) (Değerlendirme-İndeks)*. Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli.
41. Nüfusçu, H. H. (2002). *Muktebes Dergisi Üzerinde Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
42. Oğuz, A. (1994). *Ceride-i Havadis Gazetesi'nde Çıkan Haber-Yazılar ve Değerlendirmesi (1840–1844)*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
43. Oğuz, G. (2006). *Osmanlı Gazetesi (1897–1904)*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
44. Özdemir, Z. (2008). *Servet-i Fünun Dergisinde Seyahat Yazıları (1891–1901)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
45. Özer, R. (2018). *Resimli Gazete 1312–1315 İnceleme, Fihrist, Seçme Yazılar*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
46. Sağlam, E. (2004). *Mecmua-i Fünun Dergisi (İnceleme, Tahlili Fihrist ve Seçilmiş Metinler)*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
47. Sarıdoğan, K. (2014). *Dağarcık Dergisinin Çeviri Yazısı, Sistemik İndeksi ve Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
48. Sel, S. (2004). *Hazine-i Fünun Dergisi (2. Yıl, 1–26. Sayılar) (İnceleme ve Seçilmiş Metinler)*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
49. Sezen, E. (1998). *İrtika Dergisinin İlk Yüz Sayısının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

50. Suyolcu, N. (2011). *Mecmua-i Lisan Dergisi (İnceleme-Metin-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi, Yozgat.
51. Şahin, D. (2000). *İrtika Gazetesi (İlk Üç Cilt) İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçilmiş Metinler*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
52. Şimşek, E. (2007). *Hazine-i Fünun Dergisi (2. Yıl, 27–52. Sayılar) (İnceleme ve Seçilmiş Metinler)*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
53. Şirin, Z. (2007). *Mizan Gazetesi İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçme Yazılar (Birinci İstanbul Dönemi 1–159. Sayılar)*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
54. Tümer, C. Ş. (1994). *Mektep Mecmuası – Tahlili Fihrist, İnceleme ve Seçilmiş Yazılar* -. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
55. Uç, H. (1972). *Musavver Malumat Memuası'nın (1–7) Ciltlerindeki Edebi Makaleler ve Tahlili*. Doktora Tezi.
56. Uğurlu, S. B. (1997). *Ulum Gazetesi'nin Tematik İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncüyıl Üniversitesi, Van.
57. Üzel, O. (2007). *Servet-i Fünun Dergisi (401–442. Sayılar) (İnceleme ve Seçilmiş Metinler)*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
58. Yaroğlu, A. (2013). *Hazine-i Fünun Dergisi (4. Yıl, 1–20. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
59. Yavuz, R. (2013). *(1845–1846) Ceride-i Havadis Gazetesi'nde Çıkan Yazılar ve Haberlerin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
60. Yerlikaya, İ. (1991). *Basiret Gazetesi (1870–1878)*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
61. Yıldırım, E. (2013). *Servet-i Fünun Dergisi (443–494. Sayılar) -İnceleme ve Seçilmiş Metinler-*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
62. Yıldırım, F. (2003). *Hazine-i Fünun Dergisi (1–26. Sayılar) (İnceleme ve Seçilmiş Metinler)*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
63. Yılmaz, A. (2001). *“Mecmua-i Edebiye” Dergisi –Tahlili Fihrist, İnceleme ve Seçilmiş Yazılar-*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.

“Dergi ve Gazete Yazıları” başlığını verdiğimiz süreli yayınlar bibliyografyamıza dili Türkçe olan süreli yayınlar yanında, 19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul’da yayımlanan bir İngilizce ve bir de Fransızca süreli yayını da taradık. Bunlar, İngilizce yayımlanan *The Levant Herald* ile Fransızca yayımlanan *Journal de Constantinople: Echo de l’Orient* adlı süreli yayınlardır. Bu dönem Osmanlı’da İngilizce ve özellikle de Fransızca yayımlanan tek süreli yayınlar bunlar değildir. Biz bu iki süreli yayını, benzerlerinin karakteristik özelliklerini taşıdığını düşünerek bir örnek teşkil etmesi açısından taradık. Amacımız, o dönem İstanbul’da yaşayan İngiliz ve Fransız tebaa için yayımlanan bu tür süreli yayınlarda Anglosakson edebiyatı açısından neler olabileceğini göstermektir. Nitekim bu tür süreli yayınların sayfalarıyla dönemin Osmanlı yazar, şair ve aydınının bir şekilde temasta olması kuvvetle muhtemeldir.

Çalışmamızın bibliyografya kısmında kullandığımız tarih, bugün de cari olan miladi tarihtir. Bibliyografik kayıtlarımızın tarihlendirilmesinde izlediğimiz yöntem şöyledir. Basılı kitap ya da süreli yayının üzerinde *miladi* tarih bulunuyorsa, doğrudan bu tarih esas alınıp kullanılmıştır. Eğer herhangi bir miladi tarih yoksa -ki durum genel olarak budur- yayının üzerindeki *Hicri* ya da *Rumi* tarih, Türk Tarih Kurumunun <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> adresinde yer alan “Tarih çevirme Kılavuzu” kullanılarak miladi tarihe dönüştürülmüştür.

Süreli yayınlarda, gün bilgisi, hatta kimi zaman ay bilgisi olmadığı durumlarda, bibliyografyamızda bir tarih sıralaması yapılmasına olanak vermesi için o tarih, yılın ilk ayı (Ocak) ve/ya da ayın ilk günü (1), yayının üzerindeki tarihe eklenmiştir. Örneğin, yalnız “1880 Mayıs” olarak verilmiş bir süreli yayın tarihi, “1880.05.01” olarak kaydedilmiştir. Bu arada tarihlendirmede “yyyy.aa.gg” formatını kullandık.

Bibliyografik tablolarımızın düzeni ise şu şekildedir. “Kitaplar” kısmında, sıra numarası almış olan satır, o yayının bibliyografik künyesidir. Bu künyede sırasıyla, basım tarihi, yazar, çevirmen, kitap adı, yayınevi ve yeri, sayfa sayısı, telif/çeviri (T/Ç) durumu ve tür bilgileri yer almaktadır. Bu bibliyografik künyenin hemen altındaki sıra numarası almamış satır ise hemen üstünde künyesi verilen

kitaba ait analitik ve verisel bilgiler ve açıklamalar içermektedir. Açıklamaların yapıldığı bu sıra numarası bulunmayan satırlarda, açıklamaların ilgili olduğu kaynaktan, yani bibliyografik kayıttan alıntı yapılıyorsa, bu durumda kaynağın yazarı ve tarihine tekrar atıfta bulunulmamış, bunun yerine sadece “adı geçen eser” manasına gelen “a.g.e.” kısaltması kullanılmıştır. Bu kısımda ayrıca telif eserler için “T”, çeviri eserler için “Ç”, sayı için “S” ve cilt için de “C” kısaltmaları kullanılmıştır.

“Kitap Bölümleri” adlı kısımdaki bibliyografik tablonun düzeni de yukarıdakine benzer bir mantıkla oluşturulmuştur. Burada şöyle bir fark söz konusudur: İlk bibliyografik satırın son sütunu, kitap bölümünün hangi kitaptan alındığına dair bilginin verildiğini gösteren “Açıklama” kısmıdır. Burada da yine kitaplarda olduğu gibi bibliyografik künyenin hemen bir altında yer alan satır, o kayıtla ilgili analitik ve verisel açıklamaları içermektedir. Bu kısımda da yine, kaydın kendisinden yapılan alıntılarının atıflarında yukarıda açıklanan “a.g.e” sistemi kullanılmıştır. Yine bu kısımda telif eserler için “T”, çeviri eserler için “Ç”, sayı için “S” ve cilt için de “C” kısaltmaları kullanılmıştır.

Yine benzer bir yolun izlendiği “Dergi ve Gazete Yazıları” adlı bibliyografik tabloda da bunlara ek olarak süreli yayının yıl, cilt ve sayı bilgisi yer almaktadır. Bu tabloda da bibliyografik künyenin verildiği satırın hemen altındaki satırda, o kayıtla ilgili açıklamalara ve analizlere yer verilmiştir ve yine, kaydın kendisinden yapılan alıntılarının atıflarında yukarıda açıklanan “a.g.e” sistemi kullanılmıştır. Bu kısımda da yine telif eserler için “T”, çeviri eserler için “Ç”, sayı için “S” ve cilt için de “C” kısaltmaları kullanılmıştır.

“Anglosakson Edebiyatıyla ilgili Ermeni Harfli Türkçe Eserler” ve “Anglosakson Edebiyatıyla ilgili Yunan Harfli Türkçe Eserler” adlı bibliyografya listelerimizde, “Kitaplar” kısmı için kullanılan liste formatının aynısı kullanılmıştır.

Üç alt kısımda topladığımız bibliyografyalarımız için son bir açıklama da yine alıntı ve tez yazım yöntemiyle ilgilidir. Biz tezimizde alıntı-atıf-kaynakça sistemi

olarak “APA” formatını benimsemiş bulunuyoruz ve tez yazımında da Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün 2019 yılında yönetim kurulu kararıyla saptadığı *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi*’ne uyuyoruz. Buna göre, APA sistemine göre alıntılایp atıf da bulunduğumuz metinleri, eğer üç satırı geçmiyorlarsa, ana metin gövdesi içerisinde ve ana metin yazı karakterinde, üç satırı geçenleri de 10 punto Arial yazı karakterinde, sağdan ve soldan 1’er santimetre içeriden ve ayrı bir paragraf olarak yazıyoruz. Bununla birlikte bu kuralı bibliyografya listelerimizde uygulama şansından yoksunuz. Çünkü bibliyografya listelerimizin derli toplu ve anlaşılır olabilmesi için bu listelerde, normalde 12 punto olan yazı karakterimizi 9 puntoya düşürmek zorunda kalmış bulunuyoruz. Bu durumda ayrı paragraf olarak yapacağımız alıntıları 2 punto daha düşürüp 7 puntoya çekmek okunurluk açısından çok güçlük çıkaracağından, bibliyografya listemizde ayrı paragraf olarak yaptığımız alıntılar da yine 9 punto Arial olarak bırakılmıştır.

Bibliyografik kayıt ve tabloların oluşturulmasında biraz çetrefil, ancak önemli olan bilgi sütunu “Tür” kısmıdır. Bibliyografyamızda yaptığımız tür sınıflandırmasında şu yöntemi izledik. Kaynakları öncelikle altı ana gruba ayırdık. Bunlar, “Kurmaca/İmgesel Metinler” (roman, kısa öykü, şiir ve tiyatro oyunu), “Diğer Yazınsal Metinler” (yaşamöyküsü, özyaşamöyküsü, mektup, söylev, gezi yazısı, günce, anı, özdeyiş ve anekdot), “Felsefi ve Bilimsel Fikri Metinler” (deneme, makale, bilimsel yazılar), “Edebiyatla İlgili Fikri Metinler” (edebiyat eleştirisi, edebiyat incelemesi ve edebiyat tarihi), “Dil Metinleri” (sözlük ve dilbilgisi metinleri), “İlan/Haber Metinleri” (ilanlar ve haberler) ve “Halkbilimi Metinleri”dir (masal, destan, atasözleri vb.). Yalnız burada verdiğimiz ana gruplandırma adlarını bibliyografik tablolarımızda belirtmedik. Bu gruplandırmayı sadece türlere ayırmada bize yardımcı olan bir yöntem olarak kullandık.

“Kurmaca/İmgesel metinler” ve “diğer yazınsal metinler”den kastımız, okuyucuların edebiyat ürünü olarak okudukları imgesel, kurmaca ve/ya da estetik-felsefi metinlerdir. Bu kısımda *roman, kısa öykü, şiir, tiyatro oyunu, yaşamöyküsü, özyaşamöyküsü, mektup, söylev, gezi yazısı, günce, anı, özlü söz*

ve *anekdot* yer almaktadır. Üçüncü grup olarak belirlediğimiz “felsefi ve bilimsel fikri metinler”, aslında edebiyatla doğrudan ilişkisi olmayan kaynakların tür sınıflandırmasında kullandığımız yöntemdir. Buradaki tür ayrımı, *deneme*, *makale* ve *bilimsel yazı* şeklindedir. Çalışmamızda müteakip defalar tekrar ettiğimiz üzere, bu son grupta yoğun olarak doğrudan bir etkiden söz ediyor ve onun üzerine yoğunlaşıyorsak da, batılı kaynakların Türkçe edebiyat üzerindeki dönemsel etkilerini de en azından bir başlangıç düzeyi olarak ortaya koymaya da çalışmaktayız. Bu bağlamda konusu tarih, ekonomi ve felsefe olan, herhangi bir yazınsal türe sokulamayan ve Anglosakson edebiyatı ve İngiliz dilinin etkilerinden söz edebileceğimiz kaynakları bu şekilde sınıflama yolunu izledik. Dördüncü grup olarak ayırdığımız “edebiyatla ilgili fikri metinler” grubunu ise şu şekilde sınıfladık: *eleştiri*, *edebiyat incelemesi* ve *edebiyat tarihi*. “Dil metinleri” olarak ayırdığımız beşinci grupta da *sözlük* ve *dilbilgisi* şeklinde bir tür sınıflaması yaptık. Beşinci grupta bibliyografyamıza giren ve çalışmamızın konu kapsamı içerisinde yer alan basılı kaynakların, tiyatro ve opera oyunlarının, sempozyum ve toplantı gibi yazınsal etkinliklerin ilanlarını, duyurularını ve reklamlarını yapan, yine bu konularda haberler veren metinleri sınıfladığımız “ilan/haber metinleri” bulunmaktadır. Altıncı ve son grupta da masal, destan, atasözü vb. gibi halk edebiyatı alanına giren “Halk edebiyatı metinleri” yer almaktadır.

Çalışmamızın bibliyografyalardan sonra gelen 2. bölümünde, bu bibliyografyalarda elde ettiğimizi verileri destekleyen ikincil kaynaklara bakmaktayız. Üç kısıma ağırdığımız bu bölümün birinci kısmında özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde etkin olan kitaphanelerin yayın kataloglarına ve satış listelerini gözden geçiriyoruz. Bu kaynaklar iki açıdan çalışmamıza katkı sunmuştur. Birincisi, bibliyografyalarımızda bulunan bazı bilgi eksikliklerini ve tutarsızlıkları bu kataloglarda yer alan bilgilerle karşılaştırma ve tamamlama şansı yakaladık. İkincisi de yine bu kataloglarda yapılan tanıtım yazıları, bibliyografyalarımıza eklediğimiz bazı kayıtlarla ilgili önemli bilgiler vermiştir.

2. bölümün ikinci kısmında, bibliyografyalarımıza eklediğimiz Anglosakson edebiyatıyla ilgili bazı çeviri ve telif eserlerin başlarına çevirmenleri ya da

yazarları tarafından yazılan önsözler ele alınmaktadır. Bu kısımda elimizde mevcut olan tüm önsözleri anlatmıyoruz. Bunun yerine, bütünü temsil kabiliyetine sahip birkaç örnek üzerinden, önsözleri tartışıyoruz.

2. Bölümün son kısmında ise Osmanlı yazar, şair ve aydınlarının, Anglosakson ülkelerine yaptıkları seyahatlerde kaleme aldıkları gezi yazılarını tartışıyoruz. Sözü edilen aydınların, bu gezilerde Anglosakson kültür ve edebiyatında nelere dikkat ettiklerini ve olası etkilenimlerini konuşuyoruz.

Çalışmamızın 3. bölümünde, bibliyografya çalışmamız sonucunda elde ettiğimiz verileri sınıflandırmaktayız. Bu sınıflamayı üç ana ölçüte göre yapmış bulunmaktayız. Bunlar, türler, yazarlar ve çevirmenlerdir. Bu bölümün ikinci ve üçüncü kısımlarında yaptığımız sınıflamalar daha çok tablolar üzerinde gösterilmiştir.

Çalışmamızın son bölümünde de, buraya kadar elde ettiğimiz, saptadığımız ve fikir yürüttüğümüz hususların dönemin edebiyat ortamı üzerindeki yansımalarına odaklanmaktayız. Bu bölümde bu yansımaların tümüne genel olarak değindikten sonra, birkaç tekil yazar üzerinden bu bulgularımızı somutluyoruz

GİRİŞ

Hemen başından söylemek gerekirse, bu çalışmanın temel savı, "Yeni Türk Edebiyatı"nın erken dönemi olarak adlandırılabilir başlangıç aşamasında (ağırlıklı olarak 19. yüzyılın son birkaç yılına kadar olan dönem), edebiyat ürün, hareket ve şahsiyetlerine model teşkil eden, en azından bunları etkileyen batılı kaynaklar arasında Anglosakson edebiyatı ve İngiliz dilinin özgül bir etki ve ağırlığa sahip olduğu; dolayısıyla da modernleşmede gecikmiş ya da Jusdanis'te gördüğümüz kavramla "iradi modernleşme" girişiminde bulunan Osmanlı'da, nitelikleri arasında ahlaki, siyasi ve epistemolojik yol göstericilik ve öğreticilik bulunan edebiyatın, bu modernleşme serüveninin erken döneminde kendine rol modeli olarak benimsediği kavramsallaştırılmış tek bir modernleşmenin olmadığı, aksine "modernleşmeler"in bulunduğudur.

Üstelik söz edilen bu yöntemsel modernleşme farklılaşmaları, sadece edebiyatın rol modeli olarak aldığı batılı kaynaklar bağlamında değil, siyasi ve idari düzeyde de kendisini göstermektedir. Nitekim Yahya Kemal buna örnek olarak, Pierre Quillard ile Ahmed Rıza Bey arasında geçen bir konuşmayı nakleder. Bu konuşmada, Pierre Quillard'ın Ahmed Rıza Bey'e, kendisinin fikirleriyle II. Abdülhamit'in fikirleri arasında hiç fark olmadığını söylemiştir. Pierre Quillard'a göre, Genç Osmanlıların şiddetle muhalefet ettikleri II. Abdülhamit de modernleşmeden yanadır; aradaki fark, birinciler bunu meşruti bir yönetimle gerçekleştirmek isterken, II. Abdülhamit'in baskıcı, mutlak bir yönetimle gerçekleştirebileceğini düşünmesidir. (1976, s. 180). Benzer bir durum dönemin Tanzimat bürokratları ve kendilerine Genç Osmanlılar denilen aydınlar arasında da görülür. Bab-ı Ali'de her an birbiriyle çatışma halinde olan bürokrat sınıf, az ya da çok bir şekilde modernleşmeciydi. Modernleşme açısından Genç Osmanlıları, yönetici Tanzimat elitlerinden ayıran şey, Devlet'in ihtiyaç duyduğu yönetim şekliyle ilgili farklı fikirleri ve siyasi ve kültürel ittifadını sağlamakta benimsedikleri farklı bakış açılarıydı. (Özavcı, 2017, s. 101–102). Çalışmamızda bu fikre paralel olarak, modernleşmenin, sadece siyasi ve idari düzeyde değil, kültürel ve

sanatsal düzeyde de, edebiyat için de batılı rol modeli anlamında farklılaştığını ve modernleşme teşebbüsünün homojen bir olgu olmadığını göstermeye çalışacağız. Ancak yine hemen başından eklemekte fayda var. Bu çalışmanın temel amacı, bir teori ya da varsayım ortaya koymak değildir. Çalışmamızı daha çok, bu tür teori ya da varsayımlara olanak tanıyabilecek verisel ve analitik bir çerçeve oluşturma çabası olarak kabul etmek gerekir.

Aslında savımızın oldukça cüretkâr olduğunun da farkındayız. Nitekim Yeni Türk Edebiyatı araştırmalarında, Osmanlı modernleşmesinin batılı kaynağı denilince Fransızca ve Fransız edebiyatının mutlak ve başka hiçbir batılı dil ve edebiyata hemen hiç alan bırakmayan egemenliğinin koşulsuz kabul edildiği neredeyse kurallaşmış bir saptamadır. Üstelik bu manzara sadece kendi edebiyat tarihi perspektifimizden böyle görünmemektedir. Bizatihi İngiltere'den bakıldığında da, en azından 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın hemen başından bakıldığında da durum pek farklı değildir. Batıda bilinen ilk kapsamlı Osmanlı edebiyatı antolojisini⁸ yazan Gibb'e (1857–1901) göre Osmanlı modernleşmesine açılan kapının anahtarı Fransız dilidir. Batıyla sadece teknoloji, idare ve giyim-kuşam gibi gündelik alışkanlıklar düzeyinde kalmayıp daha derinden, kapsamlı ve çok yönlü ilişkiler geliştikçe Osmanlı entelijansiyası Fransızca öğrenmeye başlamış ve batılı bir dilin öğrenilmeye başlaması da Osmanlı entelektüel yapısının kaçınılmaz bir biçimde tümüyle dönüşümüne yol vermiş ve Osmanlı aklının önünde yeni bir fikirler dünyasının kapılarını aralamıştır. Edebiyatta eski (İranlı) edebi zevk kanonları radikal bir biçimde dönüşüme uğramış ve zaman içinde şiir anlayışı tamamen farklılaşmıştır. Eskiden şiir her şeyden önce bir yazma sanatı ve şair de bu sanatın kurallarını iyi bilen kişi olarak görülürken, bundan sonra şairin aynı zamanda insanın kalbini de tercüme etmeyi çok iyi bilmesi gerektiği kabul edilmiştir. (1907, s. 5–6)

---

⁸ Gibb, E. J. W. (1900 – 1907). *A History of Ottoman Poetry* (6 Cilt. 5. ve 6. Ciltler Gibb'ib ölümünden sonra Ed. E. G. Browne). London: Luzac & Co.

Gibb'e göre yine de Fransız dilinin yarattığı en köklü ve keskin değişim öncelikle nesirde olmuştur. Adları dahi Osmanlı'da daha önce duyulmamış olan roman ve drama iki yeni edebi tür olarak Osmanlı modern edebiyatında yerini almıştır. Osmanlı, tamamen yeni olmasına rağmen bu iki türe hızla adapte olmuş ve kendi yapısı içinde bunları tamamen doğallaştırmıştır. Kısaca bu şekilde filiz vermeye başlayan modern Türk edebiyatı, siyaseti ve düşünüyü Osmanlı entelijansiyası tarafından "şarki" kavramına karşıt olarak "garbi" olarak nitelendirilmiştir. Gibb işte tam bu noktada "garbi" olarak adlandırılan yeni kültürün münhasıran Fransa'dan ödünç alındığını; İngiltere, Almanya ve İtalya'nın ise bunda ya çok az katkısı olduğunu ya da hiç bir katkısı olmadığını belirtmiştir. (1907, s. 6–7) Çalışmamızda ileri sürdüğümüz savımızın cüretkârlığının altını çizen bir tespittir bu. Yine de peşinde olduğumuz da bu az etkidir. Nitekim Gibb sözünü ettiğimiz antolojisinin, bizim çalışmamızın kapsadığı dönemin içerisinde kalan, kendi yaşadığı zamana göre son dönem Osmanlı şiirini içeren 5. cildini ve bunun ardından gelmesi muhtemel diğer ciltleri bitiremeden hayata veda etmiştir. Çalışması 1879 yılına kadar Osmanlı şiirini kapsamış ve bu dönemden ancak Şinasi (1826–1871) ve Ziya Paşa'yı (1825–1880) anlatabilmiştir. 1. Bölümü, "Yeni Çağın Şafağı (1859 – 1879)" adını taşıyan bu 5. Cilt, Gibb'in İran edebiyatı ve tarihi uzmanı olan arkadaşı Edward G. Browne (1862 – 1926) tarafından tamamlanmıştır. Browne 5. cildin önsözünde Gibb'in yarım bıraktığı çalışmasıyla çok bilinen ve fikirleri kabul gören bir Türk edebiyatçısının (o an için adını vermesinin çok uygun olmayacağını bildiriyor) ilgilenmeye başladığını, Gibb'in çalışmasını bıraktığı yerden bu edebiyatçının kısa sürede tamamlayacağını, ancak ülkede yaşanan baskı ortamı yüzünden bunun biraz zaman alacağını belirtse de (1907, s. VI-VII) sözü edilen bu çalışmanın yapılmamış olduğu anlaşılmaktadır. Varsa bile bizim yapmış olduğumuz araştırmalarda bu ilave cilde rastlanmamıştır. Dolayısıyla Gibb'in "çok az katkı" diyerek açık bıraktığı kapı ve anlaşıldığı kadarıyla 19. yüzyılın son çeyreğine tam olarak odaklanamamış ve çalışmamış olmasıdır bizi burada cesaretlendiren.

Sözünü ettiğimiz verisel ve analitik çerçeveyi ortaya koymadan önce yukarıda savımızı somutlaştırdığımız tanımda başvurulan kavramsallaştırma ve

dönemselleştirmeleri açıklayarak devam etmemiz bir gerekliliktir. Çalışmanın ontolojik varlığını temellendiren "edebiyat" sözcüğüyle işe başlamak yerinde olacaktır. Burada, tarihsel, etimolojik ve epistemolojik açıklama ve tanımlamalara dalıp konuyu karmaşıktırmak yerine tersi bir tutumla kısa ve net olmaya çalışmak çalışmamızın doğası açısından daha işlevsel bir yol gibi görünmektedir. Edebiyatı bütün yönleriyle içerecek kapsamlı bir tanım yapmaya çalışmak yerine, konumuzla ilgisi hasebiyle sadece edebiyatın ne yapmaya çalıştığını anlamaya çalışmamız bizim için yeterli olacaktır.

Biz bu çalışmamızda edebiyatın kavram olarak dört yönü ya da içeriği olduğunu savlayacağız. Edebiyatın ilk içeriği, onun ahlaki (etik) yönüdür. Buna göre edebiyat denilen üst yapı kurumu insanların topluca inanacakları öyküler ve imgeler oluşturur. Çalışmamıza konu döneme içkin Türkçe edebiyata bakıldığında bu yönün epeyce ağır bastığı görülmektedir. Dönemin batılı kaynaklarının etkilerinde de bu durum belirleyici özelliklerin başında delmektedir. Edebiyatın ikinci içeriği onun birincisiyle karşıtlık halindeki "özgürlükçü" yönüdür. Buna göre edebiyat yaratıcısı topluca inanılan öykü ve imgelere karşıt olarak kendi bireysel öykü ve imgelerini yaratma peşindedir. Yazınsal ürünler, bu iki içerik açısından kimi zaman bilinçli bir tercih olarak konumlanabiliyor olsa da aslında bu iki içerik birbirleriyle diyalektik bir çelişki içerisindedir. Birbiriyle diyalektik çatışma halindeki bu iki olgu zaman içinde konumlarını değiştirebilmektedir. Başlangıçta özgürlükçü olarak yaratılmış yazınsal bir ürün zaman içinde genelgeçer anlamda ahlaki bir nitelik kazanabilmekte ya da bunun tersi olabilmektedir. Çalışmamıza konu dönemdeki Türkçe edebiyatta ikinci yön birinciye göre dönemin genel karakteristikleri açısından oldukça zayıf, ancak ufuk açıcılığı ve kökten dönüşüm ve değişimlere yol vermesi açısından oldukça etkilidir.

Edebiyatın üçüncü içeriği onun yaratıcı yönüdür. Edebiyat kendisine bir kurmaca evren yaratır ve karakter ve imgelerini bu evrende var eder. Edebiyat kavramının bizim tanımımıza göre son içeriği ise biçimsel yönüdür. Aslında buna retorik ya da belagat de denebilir. Edebiyat yukarıda sayılan içeriklerini belirli bir dilsel

çerçeve içerisinde ve yine dilsel ilişki biçimleri kullanarak gerçekleştirir. Yani söylenecek söz etkili bir biçimde, dilin ve sözcüklerin olanaklarından yararlanılarak yazıya geçirilir. Çoğu metin, sadece bu özelliği yüzünden edebi metin olarak kabul edilebilmektedir. Örneğin söylev, anı ve gezi yazısı gibi yazınsal türlerde bu durum çoğunlukla başattır.

Dolayısıyla edebiyata çok kaba bir tanımla, dili ve sözcükleri belirli bir biçimde kullanarak, insanların topluca inanacağı öyküler ve imgeler yaratmak ya da insanların topluca inandıkları bu öykü ve imgelerde bireysel gedikler açmak amacıyla (bilinçli ya da kendiliğinden), kurmaca bir evren içerisinde imgeler ve karakterler yaratma uğraşısı diyebiliriz.

Bizim çalışmamızda edebiyatın topluca inanılacak öyküler yaratma serüveni ağırlıkta olacaktır. Nitekim "Başlangıç dönemlerinde milli kültürün gerçekten de edebi bir doğası vardır, zira hikâyeler şeklindeki genişletilmiş anlamında da, kurmaca şeklindeki özgül anlamında da edebiyatın milletin aynası olmakla kalmayıp, halkı toplumsal açıdan önemli değer ve normları edinmeye teşvik ettiği düşünülür." (Jusdanis, 1991, s. 9). Gerçi Osmanlı'da edebiyatın "milli kültür"ün öyküsünü oluşturmaya başlaması, çalışmamızın konu edindiği Osmanlı modernleşmesinin erken döneminde değil, daha çok 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmeye başlamıştır. Rahme, Tazminat döneminde reform ideolojisinin birbiriyle çelişkili üç söylemsel boyutta biçimlendiğini, bunların sırasıyla Osmanlı Devleti'nde uygulanabileceği kadarıyla modernleşme yani Avrupa yenileşmesi, kolektif İslam kimliği ve milliyetçilik olduğunu belirttikten sonra; erken dönem Osmanlı ideolojisinde milliyetçiliğin sadece İmparatorluğun Müslüman olmayan unsurlarında etkili olduğunu belirtir. (1999, s.23). Dolayısıyla çalışmamıza konu dönemde Osmanlı'da Türklük-İslamlık bağlamında tam anlamıyla milliyetçi bir ideolojiden bahsetmek pek mümkün görünmemektedir.

Bizim "milli kültür"den kastımız, çeşitli denemeler, sentezler ve akıl yürütmeler sonucunda edebiyatın "Türk Edebiyatı" olmakta karar kılması, yani Türklük özünde zımni bir anlaşmayla mümkün olduğunca homojen bir milli topluluğa

meyletmesidir. Bu süreç tam anlamıyla 20. yüzyılın başlarında başlayacaktır. Yine de modernleşme, 18. yüzyılın hemen tamamı ve 19. yüzyılın ilk birkaç on yılında öncü, güçlüklerle kuşatılmış ve acemi; üstelik toplumsal bir içerikten çok teknik, daha çok da askeri bir karakter taşıyan modernleşme denemeleri süreci sayılmazsa, erken döneminde de "ittihat" kavramıyla somutlaşan bütünlüklü bir sosyal varlık yaratma çabalarıyla tam anlamıyla özdeştir. Belki de Osmanlı modernleşmesinin, dünyadaki diğer bütün geç modernleşmelerden temel farkı bu noktada yatmaktadır. Osmanlı modernleşmesini ortaya çıkaran ve ardından devinimini sağlayan ivme ve gerekçeleri erken dönemde "milli" karakterli değildir; yine de "milli" kavramının içerdiği yekpare bir toplumsal varlık arayışı bu dönemde de tam anlamıyla mevcuttur. Yine hatırlatmakta fayda var; millet, kimi farklılıklarına rağmen belirli bazı sosyo-kültürel öğeler temelinde homojenleştirilmiş halk; "milli" ise o homojen halka aitliğin söylem düzeyindeki belirlenimidir.

Edebiyatın insanların topluca inanacakları öyküler yaratma amaç ve eğilimi onun toplumsal karakterli; insanların topluca inandıkları öykülerde gedikler açma eğilimi de bireysel karakterli olduğunun göstergesidir. Edebiyat bu ikisinden birini amaç ya da ilke edinebildiği gibi, her iki eğilim aynı anda da görülebilir. Dönemselleştirdiğimiz çalışma konumuza bağlı olarak biz edebiyatın toplumsal karakteriyle ilgili olacağız daha çok. Bu yönelim bizim kişisel tutumuzdan ötürü değil, dönemin ideolojik karakteriyle ilgilidir. Daha önce de değinildiği üzere Türkçe edebiyatın erken dönem modernleşmesi Türklük ile özdeş "milli" karakterden bir hayli uzaktır. Bu erken dönem eğiliminde "ittihat"ın ana eksenini daha çok Osmanlılık ve İslam olmuştur.

Öyleyse Yeni Türk Edebiyatı olarak adlandırılan olgu, ilk evresinde, yani aşağı yukarı 19. yüzyılın ikinci yarısında siyasetin ve ahlakın sesi ve sözüdür ve gelenekle ters düşmeyecek bir modernleşmenin peşindedir. Bu dönemde tek tip bir modernleşmeden bahsedilemeyeceği tespitimiz de, modernleşme ile gelenek arasındaki uzlaştırmacı tutumdan kaynaklanmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısında seyreden Osmanlı modernleşme süreci, geleneği tamamen yok

saymamış ya da kendisini ona karşı konumlandırmamıştır. Bu hem Osmanlı siyasetinin ve toplumsal yapısının özel bir sonucu olarak hem de geç modernleşme sürecinin genel özelliği açısından böyledir. Modernleşme ile gelenek arasında bir geçiş, karşılıklı bir etkileşim 19. yüzyıl Osmanlı modernleşmesinde her zaman mevcut olmuş ve modernleşmenin doğası gereği gelenekle diyalektik bir ilişkisi olmuştur. Nitekim diyalektik bağlamda üst yapı olarak adlandırılan din, kültür, hukuk, edebiyat vb. sosyokültürel kurumlar değişen alt yapının gerektirdiği yeni kurumlara hemen yenik düşmezler ve ayak direrler. Yeni kültürel yapıların ya yanlarında ya da çeşitli derecelerde içlerinde varlıklarını sürdürmeye devam ederler. Kaldı ki modernleşmeyi iradi değil, diyalektik bir zorunluluk olarak doğal yollarla yaşayan toplumlar için hal böyleyken; modernleşmeyi iradi olarak gecikmiş yaşayan toplumlarda gelenek çok daha sert, uzlaşmaz ve belirleyici olacaktır. Çünkü ekonomik üretim, dağıtım ve paylaşım alt yapısında radikal denilebilecek herhangi bir değişim yaşanmadığından, aslında geleneğe ait kurumların değişmesini gerektirecek diyalektik, yani esaslı bir zorunluluk mevcut değildir. Bu durumlarda değişim ihtiyacının dinamiği, genel olarak yönetici bürokratik elit ve değişim isteyen aydınların iradi çabası ve modern batının baskılarıdır.

Nitekim çalışmamıza konu olan *Tanzimat*'ın ilk evreleri, kısa süren ilk *Meşrutiyet* denemesi ve hemen ardından gelen II. Abdülhamit'in merkezîyetçi-baskıcı yönetim dönemlerini kapsayan 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın başına kadar geçen sürede, *yeni* neredeyse tamamıyla *eskinin* içindedir. Bu dönemde yeni savıyla ortaya konulan her şey öyle ya da böyle, az ya da çok gelenekle ilişkilidir. Hatta Yeni Türk Edebiyatı özelinde bakılacak olursa gelenekle mutabakat aranır bir özellik olmuştur. Namık Kemal (1840–1888) yeninin; eskinin, İslami geleneğin içinden çıkacağına neredeyse iman etmiş Tanzimat aydınlarından. O neredeyse bütün yazılarında muhafazakâr bir ilerlemenin mümkün olabileceğini; eskinin köhne taraflarını budamakla ve elbette "sa'y ü amel" ederek yeniyi ve moderne ulaşılabileceğini bıkmadan anlatmıştır. Nitekim *İbret*'in 4 Kasım 1872 tarihli 4. sayısında yer alan Londra üzerinden gelişmişliği anlattığı "Terakki" adlı yazısında Batının gelişmişliğini ve

ilerlemişliğini bir nevi ahlak dersi gibi okuyucusuna ileten Namık Kemal şöyle diyor:

Ey ihvan-ı vatan! Nice bir bu zalâm-ı gaflet?.. Nice bir bu hâb-ı ten-perestane?.. İdrakten mi kaldık?.. Biz de bir fen öğrenmeğe çalışalım... Ellerimiz tutmaz mı oldu?.. Biz de yeni bir şey yapalım da meydana çıkaralım.
İbret'in üç numaralı nüshasında dâhi denilmişti. "Ayet ile hikmet ile icma ile rivayet ile tecrübe ile ibret ile mebnidir ki insan için her ne hâsıl olursa sa'y ile olur. İnsan her neye vasıl olursa sa'y ile olur..."

Yine aynı şekilde "Yeniliğin Üç Büyük Muharririnden"⁹ bir olan; "Batı şiirinden ilk çevirileri yapan[...] Divan şiiri geleneği üzerinde ilk değişiklik denemelerini gerçekleştiren... ilk tiyatro denemesini yapan... ilk özel gazeteyi çıkaran... gazetede ilk başmakale örneğini kaleme alan" (Parlatır, v, 2005) Şinasi, Darülfünun derslerinin duyurusuyla ilgili kaleme aldığı bir yazıda, Avrupa'da bilimin o gün eriştiği mertebeyi ve çağdaş uygulamaları övmek için öncelikle İslam'ı anmakta ve övgüsünü yaptığı bu bilimsel nüvenin esas itibarıyla gelenekte mevcut olduğunun altını çizmektedir:

Maarif-i İslamiye'nin vakt-i kemalinde İbn-i Sina gibi vezaret-i uzma mesnedine vusul bulan ve hatta Devlet-i Aliye'de dahi tarik-i ilmiyede haiz-i aksa'l-meratib olan bazı zevat vaktiyle umuma fûnun tedris ederlerdi. Ve el-yevm Avrupa'da vûkeladan muktedir olanlar böyle dersler verirler. Çünkü derece-i kemale vasıl olan bir nihâl perveriş-yab olduğu zemine mahsulünü nisar eylediği gibi, erbab-ı maarif dahi derununda müteayyin bulunduğu heyet-i medeniye sayesinde feyz-yab olmakla semere-i malumattan umumu hissedar etmek fiilen ifa-i vecibe-i şükranîyet demektir. (*Tasvir-i Efkâr*, 9 Şaban 1279/30 Ocak 1863, No: 62, s.1)

Osmanlı modernleşmesinde yeninin eskiyle birlikteliği; yeninin eskinin içinden çıkıp onun kodlarını taşıdığı ve dolayısıyla bir bakıma eskinin sürdürücüsü olduğu düşüncesi tezimizin özgün fikirlerinden değildir. Geleneğin modernleşme üzerindeki etkisini, derecesi zamana göre değişse de hiç bir zaman kaybetmediği fikri, 19. yüzyıl Yeni Türk Edebiyatının aydınlatılmasına özgün bir çalışmayla (19. *Asır Türk Edebiyatı Tarihi*) büyük bir katkı veren Ahmet Hamdi Tanpınar'dan

---

⁹ Tanpınar, A. H. (2006). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: YKY yayınları.

(1901–1962) başlayarak birçok edebiyat tarihçisi, eleştirmen ve düşünür tarafından ileri sürülüp geliştirilmiştir.

Aslında bu savı güçlü kanıt, olay ve olgularla gerekçelendirerek görünür ve sistematik bir şekilde ortaya koyan araştırmacıların başında Şerif Mardin (1927–2017) gelmektedir. Mardin Yeni Osmanlılar ile ilgili araştırmalarında "yeni" ile "eski" arasında radikal ve birbirini dışlayıcı bir ilişki gören geleneksel ve makbul yaklaşımı eleştirerek bu tarihsel olguya yeni bir bakış açısıyla yaklaşıyordu (2009, s. 42). Mardin'in bu eleştirel yaklaşımından bizim anladığımız, aydınlanma aklının bir mirası olan bu yaklaşımın ideolojik söylemi, iradi modernleşme hamlesini zora dayalı olarak ya da en azından kamuoyu desteği aramaksızın gerçekleştiren ve/ya da radikal bir devrimle yönetim ve üretim planlamasını tümüyle değiştiren devlet yapılanmalarının, eskinin neredeyse tamamen yok sayılması ve yerine gelen/getirilen yeninin tümünden yeni bir bağlamda filizlenip geliştiği varsayımı üzerine kuruludur. Nitekim bütün dinleri yadsıdığı savında olan aydınlanma kendisi bizatihi bir akıl dini olarak, romantik durumu (hükmedenle tebaanın, merkezle çevrenin, devletle bireyin aracısız, dolaysız ve buna bağlı olarak otokratik ve despotik ilişkiyi) tamamen dışlayarak kendi egemenliğini ilan etmiştir. Bu egemenlik ilanı homojen bir süreç olmamıştır. Sermaye birikimini tamamlayarak kitlesel olarak artı değer üretimine geçen; dolayısıyla üst yapı kurumlarını kendi içlerindeki alt yapı baskısının doğurduğu doğal müdahaleler, yani diyalektik doğal bir süreçle dönüştüren, "gelişmiş" ya da "batılı" olarak nitelenen ülkelerle geleneksel üretim biçimlerini terk etmemiş, modernleşmeyi bir gereklilik gibi görerek kendi iradeleriyle değiştirmek zorunda kalan ülkelerde süreçler birbirinden tamamen farklı işlemiştir.

Kapitalizmle birlikte modernleşmenin diyalektik süreçlerle olgunlaşp geliştiği ve buradan dünyaya yayıldığı yer olan Avrupa'yı, Murat Belge yukarıdaki bağlamda iki gruba ayırıyordu. Birinci grupta İngiltere, Hollanda, İsviçre ve İsveç gibi "erken demokrasiler" ve ikinci grupta da Fransa, bugün Almanya ve İtalya'yı oluşturan devletler, Danimarka, Portekiz ve İspanya gibi "mutlak monarşiler ve imparatorluklar" bulunuyordu. Belge'nin birinci gruba "erken demokrasiler"

demesinin nedeni, kral ve kraliçelerin yetkisini sınırlayan ve denetleyen başka bir iradenin oluşudur. Erken demokrasiler grubunda İngiltere, mutlak monarşiler grubunda da Fransa en güçlü ve rol model olmaya muktedir ülkeler olarak ön plana çıkıyordu.

...toplumsal muhayyilenin "yeni" öğelerle de olsa "sıfırlanarak" çalışamayacağı, "yeni"nin ancak eskiden çıkarak bir değişimde yer alabileceğini tahlillerime kattım... "Yeni"nin şu veya bu şekilde, görünürde ya da "latent" [gömülü] olarak, eskinin izini taşıdığı hatta eski "kanon" ve düşünce şablonlarının ana hatlarının çok zaman, gizli olarak hayatını sürdürdüğü savı bu savın tarihsel değişim ve dönüşümü, yapılan çalışmalarda çok daha anlamlı bir şekilde ortaya çıkıyordu. (Belge, 2009, s. 42)

Yeni ile gelenek arasındaki bu diyalektik ilişkiyi, "din" ile "ulum ve fünun" arasında kuran tarihçi ve araştırmacılar da olmuştur. Bu görüşe göre modernleşme başlarda, aslında hiç de kökten bir değişiklik olarak algılanmamıştır. Modernleşmenin topluma, siyasete ve kültüre sirayet edeceği ne planlanmış ne de düşünülmüş bir olgudur. Zira Osmanlı modernleşmeye başlarda, yaşanan koşulların bir dayatması sonucunda Batı'dan ithal edilmek zorunda kalınan bir takım teknolojik ekipman ve yenilikler olarak bakmıştır. Hatta Osmanlı'nın Batı'ya ilk öğrenci gönderdiği sırada, biraz muzır görüldüğü için biraz da kibirden Batı ile herhangi bir şekilde zihinsel temas kurulmasından imtina edilmiştir. Paris'e gönderilen bu öğrenciler için Batı'nın muzır görüş ve düşüncelerine maruz kalmadan sadece modernleşmeyi sağlayacak teknik bilgiyi alarak geri dönebilmeleri için şehrin dışında bir ev kiralanmış, çevirmenler tutulmuş, aralarında sadece Türkçe ve Arapça konuşmalarına izin verilmiş ve sadece en bilgili öğretmenlerle temas kurmaları sağlanmıştır. Bütün bu bakış açısı, uzak durma ve tedbirlere rağmen iş hiç de sanıldığı gibi olmamış, Batı ile temas eden entelijansiyada köklü bir zihinsel dönüşüm başlamış, bu dönüşümle birlikte içinde yaşadıkları ekonomik, toplumsal ve siyasal yapıyla hiç de örtüşmeyen, hatta çatışan bir seçkinler grubu ortaya çıkmıştır. (Hanioğlu, 1984, s. 183).

Hanioğlu bu ilk temas ve dönüşümle birlikte "ulum ve fünunun" giderek dinin yerini aldığını ve giderek dinle çatışan bir özellik kazandığını savlamaktadır. Hanioğlu bununla ilgili kanıtlarını da çeşitli risalelerden aldığı alıntılarla ortaya koymaktadır.

Alıntılardığı kanıtlarında bilimin çok gerekli olduğuna ve bunun için Batı'dan başka bir yol olmadığına atıflar vardır. (Hanioğlu, 1984, 184–185) Biz de yaptığımız gazete/dergi yazısı ve kitap okumalarında Hanioğlu'nun "ulum ve fünun"a yapılan atıfların bol olduğu gözlemini paylaşmaktayız. 19. yüzyılın ikinci yarısı, en azından literatür kaydı olarak bilimle ilgili terim ve kavramların oldukça yoğun kullanıldığı, vurgulandığı, açıklandığı ve yorumlandığı bir dönem olmuştur.

Anlaşıldığı üzere eski-yeni ikiliğini biz tezimizde basitçe eski edebiyat geleneği - yeni edebiyat arayışları olarak yorumlamıyoruz. Bizim kast ettiğimiz eski-yeni ikiliği daha epistemolojik ve kapsamlıdır. Namık Kemal'in İslam ideolojisinin ilerlemeyi, dolayısıyla da modernleşmeyi dışlayıp sekteye uğratmadığını, dahası ilerlemenin ve bize özgü modernleşmenin İslam felsefesinin bizatihi içinde bulunduğunu göstermeye ve İslami muhafazakâr bir ilerleme felsefesi kurmaya çalışması; Şinasi'nin onca yenilikçi tutum ve eylemlerine rağmen İslam'la bağdaşmadığını düşündüğü yayınların yasaklanmasını istemesi; Tanpınar ve Mardin'in kuramsallaştırdığı yeni-eski iç içeliğidir bize göre eski-yeni ikiliği.

Aslında bu ikilik meselesi Osmanlıya özgü bir durum da değildir. Modernleşme sürecinin iki farklı yoldan herhangi birisiyle gerçekleşebildiği bugüne dek yapılan alan araştırmalarında ortaya konulmuş bir gerçektir.¹⁰

Modernin bu anlam yükünü bazı düşünürler ve edebiyatçılar "kanon" kavramıyla açıklama yolunu benimsemiş görünmektedir. Bunlara göre edebiyatta yeniyi kurmak, kanonlar oluşturma eylem ve eğiliminden kaynaklanmaktadır. Kanonlar diyalektik bir biçimde bünyelerinde hem geleneği hem de değişimi barındırırlar. Değişim ya da yenilik de işte bu gerilimden ortaya çıkar. En başta, kilisenin kabul ve onayını gösterir dini bir kavram olarak kullanılmaya başlanan kanon, bir disiplinde otorite olarak kabul edilen mercilerin oluşturduğu uygunluk ölçütü olarak tanımlanabilir. Kanon 16. yüzyıldan itibaren daha "seküler" bir anlam

---

¹⁰ Bkz. Jusdanis, G. (1998). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi* (Çev. T. Birkan). Metis Yayınları: İstanbul.

yüklenmiş ve bilhassa ulusal edebiyatlar bağlamında kullanılır olmuştur. Buna göre "edebi kanon... Herhangi bir otoritenin ya da otoritelerin, kutsadığı iyi yazarlar listesi ve buna eklenecek isimlere verilen izin ya da onay." (Parla, 2004, s. 52) olarak adlandırılabilir. Kanon zaman içinde çeşitli disiplin, koşul ve yorumlara göre farklı anlamlar da yüklenmiştir. Ancak, anlamı "Hangisi olursa olsun, sözcük, muhafazakârlık ve değişim arasındaki gerilimle yüküdür." (Parla, 2004, s. 52)

Moderni sadece "yenilik" ya da "değişim" olarak görmek biraz yanıltıcı olabilir. Sözcüğün yüklendiği ikinci anlamı kavramadan, oluşturacağımız her türlü modern ve modernleşme çerçevesi eksik olacaktır. Modernin yüklendiği ikinci ve daha kapsayıcı olan anlamı, kapitalist üretim ilişkilerinin kültürel üst yapı kurumlarının ortak niteleyicisi olmasıdır. Buna göre modern, kapitalist üretim ilişkilerinin hem biçimlendirdiği hem de gerektirdiği olgu ve olayların ortak paydasıdır. Bu ortak paydanın oluşturduğu evren de modernlik (modernite) olarak anılır. Modernlik belirli bir ekonomik üretim ve paylaşım sisteminin üzerinde yükselen yine belirli bir kültürel üstyapının adıdır. Dolayısıyla ekonomik alt yapıyla ilintili bir kavramdır. Yaklaşık üç yüz yıl öncesine kadar Avrupa'da monarşilerin egemen olduğu feodal üretim ve paylaşım sisteminin zayıflayıp, yeni yükselen burjuva sınıfının ve kapitalist üretim ve paylaşım biçiminin giderek güçlenip, yerleşik hale gelmeye başlamasıyla temelleri atılmıştır. Modernlik temelde bireyi, akli, aydınlanmayı ve bilimi ön plana çıkarmış, böylece kapitalist yapının zorladığı ve gereksindiği kültürel üst yapının biçimlenmesi şeklinde gelişmiştir. Buna göre modernlik altyapının baskılarına ve gereksinimlere göre biçimlenmiş toplumsal değerler dizgesine işaret etmektedir.

Fransız Aydınlanma felsefesinde (Diderot, Voltaire, Rousseau) Tanrı tanımazlık ve bundan daha yaygın olarak da Tanrı'nın varlığını kabul, ancak dini yadsıma (Deizm) fikri egemendir. Buna karşılık Anglosakson Aydınlanma felsefesinde (duyumculuk, deneycilik, faydacılık vb.) Tanrı bir başlangıç ve mihenk noktasıdır ve din de kapitalist üretim ve bölüşüm biçiminin gerektirdiği ahlaki sistemin rehberi niteliğindedir. Örneğin Locke için din fazlasıyla önemlidir. Hıristiyanlık da

ideal bir toplum ve özgür bir birey için gerekli ahlaki ilkelere sahiptir. Kutsal Kitap bu ahlaki ilkelerin mükemmel bir rehberi niteliğindedir. Fransız modernleşmesinde ahlak "toplumsal adalet" (Timuçin, 2000, s.52) fikri üzerine kuruludur ve dolayısıyla toplumsal bir bakış açısına sahiptir. Ahlakın bu şekilde toplum odaklı belirlenimi ileride milliyet ve millileşme kavramlarının temelini oluşturur. Anglosakson ahlakı da yine toplumsal bir grup üzerine odaklıdır; ancak bu grup "aile" dediğimiz mümkün olan en küçük toplumsal birimdir. Mülkiyet hakları ve adalet fikri aile hukuku üzerinden belirlenir. Anglosakson modernleşmesinin ayaklarından en önemli iki tanesi ahlak ve siyasettir. İngiliz modernleşmesinin temel harcı olduğu söylenebilecek Locke dinin insanları kötülük yapmaktan, günaha girmekten alıkoyduğunu ve iyi insan olmak için akla tamamen uygun bir rehber olduğunu; hükümetinse bireylerin yaşam, teşebbüs ve mülkiyet özgürlüklerini güvenceye alan yine akla tamamen uygun bir mekanizma olduğunu bildirir.

Belirli bir yazınsal ve dilsel kültürün, başka bir yazınsal ve dilsel kültür üzerindeki tek yönlü etkilerini konu edinen çalışmamızın temel yöntemi karşılaştırmalı edebiyattır. Bu yöntemde iki temel unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki değerlendirilen nesnedir. Aslında bunu asıl unsur olarak adlandırmak yerinde olacaktır. Çünkü böyle bir çalışma esas olarak bu nesneyi araştırma konusu olarak alır ve ona yönelir. Amacı değerlendirilen nesnenin çözümlenmesi, kavramsallaştırılması ve/ya da kuramsallaştırılmasıdır. İkinci unsur ise karşılaştırma ölçütüdür. Çalışmanın asıl unsuru, karşılaştırma ölçütü olarak belirlenen şeye göre değerlendirilir.

Biz buraya kadar çalışmamızın değerlendirme nesnesinin bir tanımını yapmaya çalıştık. Değerlendirme nesnemiz olan *Yeni Türk Edebiyatının*, tamlamayı oluşturan "yeni", "Türk" ve "edebiyat" kelimelerini, sondan başlamak üzere tek tek kısaca açıklamasını yapmış olduk. Bu edebiyatın, çalışmamızı sınırladığımız dönemde daha çok toplumsallıkla, siyasetle ve ahlakla ilişkili olduğunu da göstermeye çalıştık.

Çalışmamızın karşılaştırma ölçütü ise İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatıdır. Biz, savımızda da dile getirdiğimiz üzere, bunun Yeni Türk Edebiyatının modernleşme yollarından bir olarak göstermekteyiz. Bu savımızı aslında felsefi arka planda daha genel bir kabule dayandırmaktayız. İleride açıklanacağı gibi Anglosakson tarzı ahlak ("Protestan ahlakı"¹¹), felsefe, sosyoloji ve siyaset Osmanlı aydınınının (entelijansiya) farklı düzeylerde ilgi duyduğu, en azından el yordamıyla yokladığı ve Ahmed Midhat gibi örneklerinde görüldüğü üzere içselleştirdiği modernleşme yollarından bir tanesidir. Tezimize konu olan tarih aralığı (kaba bir tarifle 19. yüzyılın ikinci yarısı) Yeni Türk Edebiyatının, kurmaca ve estetik bir alan olarak, ahlak, siyaset, felsefe ve sosyolojiden tam olarak özerkliğini kazanamadığı bütün bunların sözcülüğünü üstlendiği bir dönemdir¹². Dolayısıyla bu genellemeye yaslanarak yapılan herhangi bir yazınsal çıkarım belki eksik olabilecek, ancak yanlış olmayacaktır. Bunun doğruluğunu kanıtlamak için yaptığımız çalışmalar, savımızın haklılığını ortaya koymakla beraber, daha geniş anlamda Osmanlıda tek tip bir modernleşme fikri olmadığını da göstermiştir. O halde çalışmamıza temel aldığımız savı ayrıntılarıyla ortaya koyup doğruluğunu nesnel ölçütlerle

---

¹¹ "Protestan ahlakı" Max Weber'in *Die protestantische Ethik und der Geist* (1905) [Weber, M. (2013). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu* (Çev. Milay Köktürk). Bilgesu: Ankara.] adlı kitabında kuramsallaştırdığı bir kavramdır. Genel olarak kuzey yarımkürenin batısında önce ulusallaşma sonra da küreselleşme yönünde artan mahalli sermaye baskısına uygun üstyapı ortamı sağlayan ahlaki bir öğreti anlamında kullanılmaktadır. Weber'e göre Protestan ahlakının egemen olduğu coğrafyalarda sermaye çok daha hızlı büyüyerek erkenden ulusallaşmış ve küresel açılıma başlamıştır. Bu öğretilerde çalışma, hesaplı olma, gösterişten uzak durma, aile, namus ve mülk edinmenin manevi sorumluluğu ve kutsallığı gibi değerler yüceltilmektedir. Dönemin Osmanlı aydınınının Anglosakson tarzı siyaset, ahlak ve edebiyata yönelmelerinin temel saiklerinden biri olarak görünmektedir. Ayrıntısı ilerleyen sayfalarda tartışılmaktadır.

Biz çalışmamızda "Protestan ahlakı" kavramını muhafazakâr Anglosakson düşün ve edebiyatının bilhassa Victoria devrindeki karakteristik özelliklerinden birini, muhafazakârlık ve ahlakçılık yönünü işaret etmek için kullanıyoruz. Bu kavramı mezhebi içerikle kullanmıyoruz. Ayrıca bu kavramla ilişkilendirdiğimiz Osmanlı yazar, şair ve düşünürlerininin Hıristiyanlığın bu mezhebine öyle ya da böyle bir eğilimleri olduğunu da kesinlikle ima etmiyoruz. Aksine bu kavramla ilişkilendirilen aydınlar büyük bir çoğunlukla İslami söylem ve uygulamalara eğilimleri daha fazla olan şahsiyetlerdir.

¹² Burada edebiyatın tüm bu disiplinlerle olan karşılıklı etkileşimi kast edilmemektedir. Söylenmek istenen şey Tanzimat döneminde edebiyatın daha çok siyaset, ahlak, sosyoloji ya da felsefenin sesi ve sözü olduğudur. Edebiyatın henüz kendisine ait kurmaca evrenini oluşturamadığı ve estetik dilini aradığı söylenebilir. Tanzimat edebiyatının evreni, yaratıcısının imgeleminde idealleştirilmiş, bozulmuş gerçeklik görüntülerinden ibarettir. Bu edebiyatın dili de bir edebi yaratıcıdan çok çeşitli ruh hallerine bürünebilen bir "hoca"nın dilidir. Bu hoca kavramı da daha önce Türkçe edebiyat araştırmalarında farklı ad ve biçimlerle kullanılmıştır. Mesela Jale Parla'da bu kavram "baba"dır ve Parla'ya göre Tanzimat edebiyatı, "babayı öldürmek değil, ölmekte olan babayı diriltmek" amacı gütmektedir (2016, s.11)

sınamaya geçmeden önce "modern" ve "modernleşmeyle" başlayarak bazı temel kavramların - Yeni Türk Edebiyatı, İngiliz Dili ve Anglosakson Edebiyatı - tezimiz kapsamında ne anlama geldiklerini açıklamakla işe başlayalım.

Modern ve modernleşme kavramlarının peşine düşmeden önce, Tanzimat Fermanının ilanından 19. yüzyılın sonuna kadar Britanya'dan Osmanlı Modernleşmesinin nasıl görüldüğüne bakalım. Osmanlı modernleşmesinin içtenlikle kabul gördüğü, hatta coşkuyla karşılandığı Batılı kamuoylarının başta geleni Britanya'dır. Anglosaksonların, resmi ideoloji ve hükümet politikaları bazında Osmanlı modernleşmesine ve dolayısıyla Osmanlıya karşı tutumları istikrarlı olmamış, tek bir biçimde kalmamış; çıkarları ve konjonktürel duruma göre değişiklik göstermiştir. Yine de, ortak Anglosakson akli ve hükümeti oluşturan, onu etkileyen ve resmi ideoloji üzerinde etkili olan bazı kişiler nezdinde, Osmanlı modernleşmesi kabul ve destek görmüştür. Nitekim Britanya ulusal arşivi (The National Archives) ve ulusal arşivin yurtdışı bölümü (The National Archives Foreign Office) belgelerine dayandırılarak hazırlanmış çalışmasında Ahmet Dönmez, bazı bir takım geri çekilme, muhalefet etme gibi durumlar olsa da İngilizlerin baştan beri Osmanlı modernleşmesine sıcak baktıklarını; Mustafa Reşit Paşa'nın, modernleşmeyi keyfilikten kurtarmak ve ona istikrarlı bir zemin hazırlamak ve ivme kazandırmak için hazırlanan *Tanzimat Fermanı*'na desteği en fazla İngiltere'de aradığını ve bu desteği de en çok orada bulduğunu belirtmektedir. Dönmez şöyle devam etmektedir:

...bir süre sonra Londra'dan da Tanzimat'la ilgili olumlu sinyaller gelmeye başladı. Lord Palmerston Tanzimat'ın Osmanlılara "hesap edilemez avantajlar" getireceğini, kurumları geliştireceğini, böylece mutluluğu, refahı artıracacağını, Osmanlı Devleti'nin güçlenmesini ve bağımsızlığını korumasını sağlayacağını düşünüyor ve bu "başarısından dolayı en içten dilekleriyle Reşid Paşa'yı" tebrik ediyordu. Bu ifadeler gösteriyordu ki Tanzimat, Lord Palmerston'un gerçekleştirilmesi için 1833'ten beri mücadele ettiği reform programının gerçek ruhunu taşıyor ve hatta bu programın üstünde bir potansiyeli bünyesinde barındırıyordu. Osmanlıda aranan paradigma değişimi için Tanzimat'la büyük bir adım atılmıştı. Bunun üzerine Lord Ponsonby, M. Reşit Paşa'ya, İngiliz hükümetinin Tanzimat'a tam destek verdiğini, planlanan reformların uygulamaya geçirilmesi için gereken tüm yardımı yapmaya hazır olduklarını bildirdi. (2014, s. 270–271)

Hobart Paşa olarak bilinen, Osmanlı donanmasında uzun yıllar çalışarak vezirliğe kadar yükselmiş, donanmanın modernleşmesi için uğraşmış, “Imperial Yachting and Sport Club” adıyla İstanbul’da batılı anlamda ilk spor kulübün kurmuş, İstanbul’un cemiyet hayatında önemli bir yer edinmiş ve öldükten sonra vasiyeti üzerine İstanbul’da gömülmüş (Şarman, 2015, s. xi-xvii) Augustus Charles Hobart-Hampden (1822–1886), orijinal adı *Sketches from my Life* (1886) adıyla yayımlanan anılarında İstanbul’a gelip donanmaya katıldığı günlerle ilgili şunları söylemektedir:

Osmanlı ülkesindeki yaşamımın bundan sonraki kısmında yer alan olaylardan söz etmeyi sürdürmek çok hassas bir konu. Çünkü bunlar oldukça özel olaylar. Demek istediğim resmi ve özel işlerimin giderek daha kişisel bir şekil almış olması. Yine de bunlardan, belki biraz özetleyerek okuyucuma ilginç gelecek ve kimseyi incitmeyecek şekilde bahsetmeye çalışacağım.

Türkler gibi amirlerin hizmetinde olmak zor değildir. Onlar hizmetlerindeki yabancılara her zaman anlayışlı ve saygılıdır. Türkleri önyargılı oldukları farz edilen konularda incitmekten ve bir öneride bulunurken kırıcı ithamlardan kaçınılırsa onlarla geçinmek kolaydır. Osmanlı ülkesinde hizmet ederken başlıca görevim deniz kuvvetleriyle ilgili konulardır. Bu nedenle onlara yabancı donanmalara, özellikle İngiliz donanmasına sürekli olarak getirilen bir takım modern yenilikleri öneriyordum. Bu önerilerim genellikle kabul görüyordu. Böylelikle Osmanlı donanmasının hizmet kalitesini geliştirmek yönünde birçok yararlı düzenlemeler yapıldığı kanısındayım. (Hobart-Hampden, 2015, s. 141–142)

Burada hemen şunu belirtmekte fayda var. Hobart Paşa Osmanlı donanmasındaki ne ilk ne de son İngilizdir. Hobart-Hampden yine anılarında, kendine bizzat yapılan teklif ve kendi isteğiyle bu teklifi kabul ederek geldiği Osmanlı donanmasındaki görevi için, “İngiliz Amirallik Dairesinin en önemli ödülllerinden biri sayılmış” demektedir. (2015, s. 132). Nitekim Hobart Paşa’dan önce bu görevde Müşavir Paşa olarak bilinen Adolphus Slade (1804–1877) ve sonra da 1910 yılına kadar görev yapacak Woods Paşa (1843–1929) bulunmuştur. Bunlar dönemin önemli Anglosakson simalarındandır. Bu üç Anglosakson deniz subayının varlıkları bile, Anglosaksonların Osmanlı modernleşme sürecine bakışlarının küçük bir özeti gibidir. Britanya donanma görevlerinde Osmanlı amiralliği önemli bir rütbe sayılmaktaydı. Bu göreve ancak çok yetenekli ve nitelikli subaylar atanmaktaydı. Bu durum, Britanya’nın Osmanlı modernleşmesine çok büyük bir önem attıklarını göstermektedir. Bu görevi üstlenen deniz subayları Osmanlı modernleşmesine katkı sunmaktaydı.

Yine Hobart-Hampden'in anılarından alıntılanan yukarıdaki küçük parçada, Osmanlı modernleşmesi ve buna karşı Anglosaksonların tutumları bağlamında hemen dikkat çeken bazı hususlar mevcuttur. Öncelikle dikkat çeken husus mahremiyet, gizlilik ve içe kapalılıktır. Bu durum iki şeyin aynı anda hem sonucu hem de nedenidir: melankoli ve gurur. Bu alıntıda, Anglosakson kültürün simgeleştiği bir İngiliz asker ve devlet adamının, dönemin Osmanlı aydınının ve seçkinin karakteristiğini oluşturan psikolojik durumu nasıl da hemen algılamış olduğunu görüyoruz. Aslında bu çabuk algılamının nedeni iki muhafazakâr kültür arasındaki paralellik de pekâlâ olabilir. Alıntının devamında Türklerin bazı konularda hassas olduklarından ve bu hassasiyete hâle gelmediği sürece hemen her türlü yeniliğe ve modernleşme fikrine açık oldukları dile getirilmektedir. Yine bu da, çalışmamızda çeşitli defalar savladığımız üzere, muhafazakâr modernleşmenin ve hatta *muhafazakâr liberalizmin* bir ifadesidir. Hep söylendiği üzere, modernleşme olgusu Osmanlı'da o dönem reddedilen, şiddetli tepki gösterilen bir olgu değil, aksine gelenekle uzlaşısı aranan, fakat istenen bir durumdur. Anglosaksonların bu durumu anlamaları, fikren kendilerini yakın hissetmeleri ve bu hassasiyete özen göstermeleri yine kendilerinin karakteristiğini oluşturan Protestan ahlakının, bileştirici bir güç olarak tacın, bireyin varlık alanı olarak ailenin ve insanın doğal vazifesi olarak mülkiyet ve serbest girişimin "kutsallık" mertebesine yükseltildiği muhafazakârlıklarına hamledilebilir.

Çalışmamız bağlamında "modern" kavramı, iki farklı, ancak birbirini dışlamayan anlam yüklenmiş durumdadır. Bu anlamlar hiçbir zaman birbirlerini dışlamasalar da bazı belirli durumlarda anlam evrenleri tamamen farklıdır. Modern öncelikle genel bir tanımla "yeni" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmaktadır. Burada modern sözcüğü "gelenek" karşıtı bir anlam evrenine sahiptir. Değişikliklere açık olma, değişim, dönüşüm, ilerleme, kalkınma ve yeniden doğuş (Rönesans) gibi anlamlarla yüklüdür. Ancak daha önce de belirttiğimiz üzere, "yeni" denilen şey "eski"nin içinden doğar. Dolayısıyla yeninin gelenekle diyalektik bir ilişki içinde olması kaçınılmazdır. Yeni, eskinin içinde var olur ve eskinin eleştirisiyle bir

sonraki evreye ilerleyerek eskileşir. Dolayısıyla yeni, kendisi gelenek olana dek kendinden önceki geleneğe ontolojik olarak bağlıdır.

Modern kavramının ikinci anlam evreni, birinciyle karşılıklı etkileşim içinde olmakla birlikte, daha çok felsefenin sınırları içinde kalmaktadır. Modern kavramı, kapitalist üretim, bölüşüm ve dağıtım ilişkilerinin gereksindiği üst yapı kurumlarının toplamına; bu üst yapı kurumları üzerine bina edilen hayat ve düşünme biçimine işaret etmektedir. Seri üretimin, bunun sonucunda biriken sermayenin ve bu sermayenin yeniden yatırıma dönüşme eğiliminin biçimlendirdiği yeni maddi altyapının, alışlagelinen düşünme ve hayat biçimlerinden radikal anlamda farklılaşmış bir zihinsel ve duygusal bir dünyaya ihtiyacı olmuştur. Bu tanım ışığında modernin “yeni” anlamı maddi ve teknik unsurlara; “felsefi” anlamı da zihinsel ve duygusal anlam evrenine işaret etmektedir.

Bu tanımdan yola çıktığımızda modernleşme, modernin peşinde olmak, yenilenmek, dönüşmek anlamları taşımaktadır. Ancak, kapitalist alt yapının neredeyse kendiliğinden oluşturduğu modernin aksine, modernleşme çabasıyla hedeflenen ve/ya da elde edilen modern arasında çok önemli farklar bulunmaktadır. Her iki durumda da modern toplumsal çalkantıların, acıların ve önemli kırılma noktalarının sonucunda ortaya çıkmış olsa da birinci durumda moderne doğal olarak ve uzlaşmayla varılmıştır. İkinci durumda ise modern, bir uzlaşıdan çok, farklı modern anlayışlarından birinin diğerleri üzerinde kurduğu egemenlikle, dayatmayla yaratılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca yine ikinci durumda alt yapıda, yani üretim ilişkilerinde neredeyse hiçbir şey değişmemekte ya da ihmal edilebilecek önemsiz değişimler yaşanmakta; esas olarak askeri teknikler, kimi teknolojik gelişmeler, yaşam tarzı, eğitim ve edebiyat gibi üst yapı kurumlarına odaklanılmakta ve sadece bu anlamda hamleler ve edimler gerçekleştirilmektedir.

Buraya kadar çalışmamızın oturduğu temeli ve çerçevesini tartıştık. Buna göre, çalışmamızda “değerlendirilen nesne” olarak aldığımız Yeni Türk Edebiyatını,

Osmanlıda modernleşmenin kurumsal bir evreye girdiği ilk dönem olan 19. yüzyılın ilk yarısında, “karşılaştırma ölçütü” olarak aldığımız Anglosakson edebiyatıyla tek yönlü karşılaştırmaya tabi tutmaktayız.

İşte bu bizim "modernleşme" çabası olarak adlandırdığımız dönemde filizlenip boy vermeye başlayan Yeni Türk Edebiyatının kaynaklarına bakıldığında, doğal olarak Batılı kaynakların yerel ve/ya da "şarkî" olan kaynaklardan çok daha fazla referans alındığı ve belirleyici olduğu görülür. Edebiyatımızın batılı kaynakları konusunda en fazla ve neredeyse tartışmasız bir biçimde kabul edilen görüş, bu batılı kaynakların en başında da Fransız dili ve edebiyatının geldiğidir. Yeni Türk Edebiyatının tarih tezi genel olarak bu bağlam üzerine oturtulmuş; oluşum ve gelişim süreci bu tez eksen alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Şüphesiz bunda bir haklılık payı vardır. Fransız dili ve edebiyatının diğer batılı kaynaklara göre egemenliği ve dönemin yazar ve aydınlarınca fazlasıyla benimsenmiş olduğu aşikârdır. Yine de Fransız dili ve edebiyatı dışındaki batılı kaynakların bugüne dek kapsamlı olarak ele alınıp Yeni Türk Edebiyatında varlığının ve etkisinin tespit edilmemiş olması bir eksikliklerdir. Bu tezin hareket noktası da bu düşüncedir. Sadece Osmanlı topraklarında 19. yüzyılın ikinci yarısında 50 İngiliz, 1. Paylaşım (Dünya) Savaşına girilmeden hemen önce de 126 İngiliz ve 273 ABD okulu olduğu gerçeği bile, İngiliz ili ve Anglosakson edebiyatının Tanzimat'ın ilanından Cumhuriyet'in kurulmasına kadar geçen sürede Türkiye'de belirli bir yere ve etkiye sahip olabileceğini düşündürecek bir veri olarak görülebilir¹³. Yeni Türk Edebiyatının İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatı kaynaklarını ortaya koymaya odaklanan bu çalışma, işte bu bilinirliği ve etkiyi araştırmayı ve böylece sözü edilen eksikliği bir parça da olsa gidermeyi amaçlamaktadır.

Söz konusu bu çalışmada Gülhane Hatt-ı Hümayunu'ndan (Tanzimat Fermanı, 1839) 20. yüzyılın başına kadar geçen sürede konuyla ilgili kitaplar, dergiler, gazeteler, risaleler, duyurular vb. gibi bütün basılı kaynaklar taranmakta ve İngiliz

---

¹³ Büyükkaracı, S. (1999). "İngiliz Okulları ve Tarihi Gelişimi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 6: 147–209.

Dili ve Anglosakson Edebiyatıyla doğrudan ya da dolaylı ilgisi olan kitaplar, makaleler, gazete yazıları, tanıtım yazıları, mektuplar, anılar, günlükler vb. eserler derlenmekte; bunlar çeşitli ölçütlere göre sınıflandırılmakta, bunlara kaynaklık eden orijinalleriyle karşılaştırılmakta, önemleri ve etkileri tespit edilmekte, bunların işaret ettiği sosyolojik olgulara değinilmekte ve bu veriler ışığında Yeni Türk Edebiyatı ve İngiliz Dili ve Anglosakson Edebiyatı arasındaki paralellikler ve farklar tartışılmaktadır.

Çalışma konumuz ile ilgili olarak bugüne kadar kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Doğrudan konuyla ilgili çalışmalar, bütüne değil belirli konulara odaklı olmuştur. Bunlardan en önemlisi İnci Enginün'ün 1968 yılında hazırlanan *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatında Shakespeare - Tercüme ve Tesirler* adlı doktora tezidir. Bu tez daha sonra 1848 – 2000 yıllarını kapsayacak şekilde *Türkçede Shakespeare Çevirileri ve Etkisi* adıyla kitaplaştırılmıştır. Bu tez ve kitap, adından da anlaşılacağı gibi İngiliz edebiyatından sadece Shakespeare'i konu almış ve Türk edebiyatında sadece onun etkisinin izini sürmüştür. İngiliz edebiyatı ve Türk edebiyatı arasındaki münasebeti kısmen konu edinen bir başka çalışma yine İnci Enginün'e ait olan *Mukayeseli Edebiyat* (1992) adlı çalışmadır. Bu çalışmada İngiliz dili ve edebiyatının Yeni Türk Edebiyatındaki varlığı ve etkileri birkaç konu başlığı altında kısmen ve belirli konulara odaklı olarak ele alınmıştır. Bu iki önemli çalışma dışında, bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla İngiliz dili ve edebiyatının Yeni Türk Edebiyatıyla ilgili münasebetlerini konu eden birkaç yüksek lisans ve doktora tezi daha bulunmaktadır. Yine bu tezler de kısmi ve belirli konulara odaklıdır ve daha çok Cumhuriyet sonrası Türk Edebiyatıyla alakalıdır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Bulut, M. (2000). *Ölümün İngiliz ve Türk Edebiyatında Karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, B. (2010). *Birinci Dünya Savaşı Dönemi, Öncesi ve Sonrasında İngiliz ve Türk Edebiyatında Kadın Yazarların Eserlerinin Feminist Yaklaşımla Karşılaştırmalı İncelemesi (1870–1940)* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirkol, N. (2006). <i>Can Yücel'in Shakespeare çevirilerinde 'Sadakat'</i> (Yüksek Lisans Tezi). Bilkent Üniversitesi, Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Güllübağ, M. (2004). <i>Birinci Dünya Savaşı'nın Türk ve İngiliz şiirindeki yansımaları</i> (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Koça, İ. (1998). <i>İngiliz Edebiyatında Restorasyon Döneminde Yazılmış Üç Drama ile Günümüz Türk Tiyatrosundan Beş Oyunun Ahlaki Değerlerinin Karşılaştırılması</i> (Yüksek Lisans Tezi). On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Uzun, Y. (2009). <i>Türkiye ve İngiltere'de Edebiyat Öğretimi</i> (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara: Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
Yıldırım, S. (2009). <i>Çağdaş İngiliz ve Türk Edebiyatı'nda Büyülü Gerçekçilik Akımının Etkileri: Latife Tekin'in "Sevgili Arsız Ölüm" ve Angela Carter'ın "Sirk Geceleri" Adlı Kitaplarının Karşılaştırmalı Analizi</i> (Yüksek Lisans). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Zerenler, D. (2007). <i>Türk ve İngiliz Edebiyatında Kısa Oyunlar</i> (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İngiliz dili ve edebiyatının, Türk edebiyatındaki varlığıyla ilgili bir bibliyografya çalışması da mevcuttur. Ortaçağ İngiliz edebiyatı ile ilgili olan bu bibliyografya Latin harflerinin kabul edildiği 1928 yılından itibaren başlatılmış, tezimizin konu aldığı dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarını dışarıda bırakmıştır: Erol, B. (1995). *Türkiye'de 1928–93 Yılları Arasında Yapılan Orta Çağ (Başlangıçtan 1500'lere kadar) İngiliz Edebiyatı Çalışmalarının Bibliyografyası* Ankara: Gündoğan.

Konuyla ilgili şu ana kadar yapılan çalışmalardan, Yeni Türk Edebiyatının II. Meşrutiyet'in ilanına kadar olan döneminde, Yeni Türk Edebiyatının önemli kalemlerinin Anglosakson düşün ve siyasi yazınından fazlasıyla etkilendikleri açıkça görülmektedir. Namık Kemal' (1840–1888), Ziya Paşa' (1825–1880), Ali Suavi' (1838–1878) ve Ahmet Mithat Efendi (1844–1912), Francis Bacon (1561–1626), David Hume (1711–1776), John Locke (1632–1704), Benjamin Franklin (1706–1790), Arthur Lumley Davids (1811–1832), Adam Smith (1723–1790),

David Ricardo (1772–1823) ve David Urquhart (1805–1877) gibi düşün ve siyaset erbabının yazdıklarından etkilenmiş ve bu etkiyi gerek olumlu gerekse de karşıt tepki şeklinde kendi eserlerinde yansıtmışlardır. Bunun dışında William Shakespeare'in (1564–1616) ve oyunlarının Osmanlı'da fazlasıyla tanındığını ve Abdülhak Hamit Tarhan (1852–1937) gibi dönemin önemli şair ve yazarları üzerinde etkisi olduğunu da biliyoruz. Ayrıca Halide Edip'in (1884–1964) bir süre Üsküdar Amerikan Kolejinde okuduğu, ilk İngilizce çevirisinin henüz 13 yaşındayken yayımlandığı; Abdülhak Hamit Tarhan ve Samipaşazade Sezai'nin (1860–1936) Londra Büyükelçiliğinde çalıştıklarını; Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın sürgün yıllarının önemli bir bölümünü Londra'da geçirdiklerini ve *Hürriyet* gazetesini orada çıkardıklarını; Mehmed Rauf'un (1875–1931) iyi İngilizce bildiğini ve İngiliz edebiyatı hakkında makaleler yayımladığını ve başta gotik ve polisiye olmak üzere Anglosakson popüler edebiyatının 19. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte gerek çeviri, gerekse de uyarlama olarak Türk edebiyatına girdiği¹⁴ de bilinmektedir. İngiliz dili ve edebiyatının Yeni Türk Edebiyatında belirli bir yere ve etkiye sahip olduğunu düşündüren daha başka edebi, tarihi ve sosyolojik olgu ve olaylar da mevcuttur. Yaklaşık XV. yüzyılın ortalarında başlayan resmi Osmanlı - İngiliz ilişkileri Karlofça Anlaşması'ndan (1699) sonra ivme kazanmış, Emperyalizmin öncüsü ve en güçlü temsilcisi olan İngiltere'nin çıkarları gereği 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında iyice yoğunlaşmıştır¹⁵. Nitekim dönemin tarihsel olgularının iki toplumun edebiyatlarına yansımaları ve paralelliklerini gösteren çok önemli ve tezimizin konusunun altını kalın çizgilerle çizen bir akademik çalışma da mevcuttur: Çobanoğlu, Ö. (2004). "Kırım Savaşı'nın İngiliz ve Türk Kaynaklarına Göre Halk Edebiyatında Yansıması", *TÜBAR*, XVI: 21–41.

---

¹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi veren iki kaynak mevcuttur. Bunlar sırasıyla şunlardır: Üyepazarcı, E. (1997). *Korkmayız Mister Sherlock Holmes! Türkiye'de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü (1881 – 2006). 1. Cilt*. İstanbul: Oğlak Yayınları.

Yalçın, S. D. (1998). *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Popüler Roman* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹⁵ Özkan, S. H. (2007). "II. Viyana Kuşatması Sonrası Türk-İngiliz İlişkileri". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18: 89–104.

Çalışmamıza söz konusu olan dönem (1839–1900), ulusal sanayileşmesini tamamlamış ve pazar-hammadde ihtiyacıyla kapitalist yayılmacılığa (emperyalizm) soyunmuş Britanya İmparatorluğu'nun bu ekonomik ve sosyal dinamiklerin baskısıyla bütün hızıyla dünya pazarını kendi çıkarına göre biçimlendirmeye çalıştığı dönemdir. Büyük Britanya bu dönemde daha çok sömürge ve yarı sömürge ülkeler eliyle bu amacını gerçekleştirme yolu izlemiştir. Aynı dönem Osmanlı İmparatorluğu için ise Batılı Kapitalist Sistemle bütünleşme/bütünleştirilme çabası içinde geçmiştir. Bu çabaların kültürel ve sosyolojik düzeyde adına genel olarak "Batılılaşma" denilmiştir. Bu dönemde Britanya İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ilişkileri genel olarak bu temel üzerinde biçimlenmiştir. Nitekim Gülhane Hatt-ı Hümayunu'ndan (1839) bir yıl önce Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan Baltalimanı Ticaret Anlaşması (1838) bu ilişkinin somutlaşmış halidir. Osmanlı ile Britanya arasındaki ilişkiler bu anlaşmadan sonra çok daha sürekli, düzenli ve sistematik hale gelmiştir. Pazar, hammadde ve ticaret ekseninde kurulu bu istikrarlı ilişki aynı zamanda sosyal, kültürel ve sanatsal unsurların da bu iki ülke arasında taşınmasına ve iletilmesine zemin teşkil etmiştir.

Tezimizin konu aldığı dönem aşağı yukarı, hem Britanya İmparatorluğu hem de Osmanlı İmparatorluğu için reform dönemidir. Britanya'da, tarihçilerin Kraliçe Victoria'nın tahta çıkmasından beş yıl öncesine tarihlendirdikleri 1832 Reform Hareketiyle başlattıkları ve 1901 yılına kadar süren Kraliçe Victoria Devri yaşanmış; Osmanlı'da ise 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile başlayıp Cumhuriyet'in ilanına kadar reform çabaları kesintisiz olarak sürmüştür.

Bu noktada bir ikinci paralellik de belki de Kraliçe Victoria (1819–1901) ile II. Abdülhamit (1842–1918), daha doğrusu bu iki tarihi-politik figürle simgeleşen dönemler arasında kurulabilir. Kraliçe Victoria henüz 18 yaşındayken 1837 yılında çıktığı tahtta, 1901 yılında ölene kadar 64 yıl boyunca oturmuştur. Biraz önce de değinildiği gibi tahta çıkmadan beş yıl önce (1832, Reform Act) başlayan reform dönemi kendisiyle özdeşleşmiş, nitekim dönem kendi adıyla (Victoria

Devri ya da Dönemi) anılır olmuştur. Kanımızca dönemin kendi adıyla anılmasının en önemli nedenlerinden birisi Kraliçe Victoria'nın İngiliz monarşisine yeniden itibar kazandırabilmiş olması ve katı (ancak birçok açıdan ikiyüzlü) bir ahlakçılığın simgeleşmiş ismi olmasıdır.

Diğer yandan, yine bir "Reform Hareketi" kabul edilebilecek Kanun-i Esasi (ilk Osmanlı Anayasası, 1876) ile tahta çıkan, ilk meclisi (Meclis-i Mebusan) kuran, hemen ardından anayasayı ve meclisi rafa kaldırıp "tek adam" yönetimi sağlayan, ancak en sonunda ikinci kez meclisi açmaya mecbur olan ve hemen ardından 1909 yılında tahttan indirilen II. Abdülhamit'le simgeleşen dönem bazı açılardan Victoria Devri ile paralellikler göstermektedir.

Dolayısıyla Kraliçe Victoria ile simgeleşen Britanya'da yaşanan Victoria Devri ile yine hemen aynı zaman aralığı içinde Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan ve II. Abdülhamit ile simgeleşen Sultan Abdülhamit Devrini belirli bazı açılardan karşılaştırmamızın çalışmamızın temel savları açısından önemli olduğu görülmektedir. Gerek yukarıda anlattığımız durumlar ve gerekse de çalışmamızın temel ayaklarından birini oluşturan Osmanlı aydınınının genel muhafazakâr modernleşme eğilimi böyle bir karşılaştırmayı gerekli kılmaktadır. Böyle bir karşılaştırma, Osmanlı modernleşmesinde görüldüğünü iddia ettiğimiz Anglosakson eğilimlerin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Biz bu karşılaştırmayı öncelikle karşılaştırma ölçütümüzde (Victoria Devri) bazı hususları tespit ederek ve tespit ettiğimiz bu hususları değerlendirme nesnemizde (II. Abdülhamit Devri) göstererek yapacağız. Bu bağlamda Victoria Devri için çalışmamız ve çalışmamızda ileri sürdüğümüz savlarımız bağlamında tespit ettiğimiz hususlar genel olarak, dinin ve ahlakçılığın bütün formel kurumların temelini teşkil etmesi; başta aristokrat sınıfla burjuva sınıfının kaynaşması olmak üzere bireysellik ve toplumsal sorumluluk, din ve bilim, refah ve sefalet gibi zıtlıkların birlikteliği; ikilik ve ev içine hapsedilmiş ve toplumsal yaşamın genelinden soyutlanmış kadının durumudur.

Victoria dönemi önemli çelişkilerin, ikiliklerin ve şüphenin de çağı olmasına rağmen, yine de döneme içkin iki karakteristik kavram dönemin başat özelliğini yansıtmakta oldukça etkilidir: din ve ahlakçılık. Bu dönem Tanrı'nın ve kurumsal dinin sorgulandığı, işçi ve kadın hareketlerinin yükseldiği, seçme ve seçilme hakları konusunda önemli girişimlerin olduğu, liberal ve muhafazakâr partilerin yanında bir üçüncü siyasi şık olarak işçi partisinin tohumlarının atıldığı, Darwinizm ve sosyalizm gibi akımların yükseldiği bir dönemdir elbette. Yine de çalışmamızın çerçevesine uygun olarak, Victoria devri bunların dışında kalan, muhafazakâr bir yapıya işaret eder şekilde, belirli bazı başat özelliklerine bağlı olarak dönemselleştirilebilir.

Buna göre Victoria Devri her şeyden önce birbirinin zıttı ve çelişkisi gibi görünen kavramları tek bir potada eriterek bir arada var olmalarına olanak tanır. Örneğin, Kraliçe Victoria ile birlikte yeniden itibar kazanan aristokrasi, kendi çelişkisi burjuvazi ile birlikte üst sınıfları oluşturur. Aslında Avrupa'nın geri kalan kısmının çok büyük bir çoğunluğunda yaşandığının aksine, bilhassa da 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra aristokrasi ve burjuvazi Britanya'da bir uzlaşma noktası bulabilmiş, büyük gerilim, çatışma ve mücadelelerin ardından birlikte var olabilecek bir ortamı var edebilmiştir. Çalışmak zorunda olmayan, mülkiyetindeki topraktan gelen gelirle geçimini sağlayan aristokrasi ile sürekli işinin başında olmak durumunda olan ve girişimleriyle meşgul burjuvazi bazı gerilimlere rağmen bir arada yaşamayı sürdürmüştür. İşte bu doğal birliktelik Victoria Devrinde doruk noktasına ulaşmış; birkaç yüzyıldır zihnen burjuvallaşan ya da daha doğru bir deyişle burjuvallaşan dünyaya ve hayata ayak uyduran aristokrasi, bu kez Kraliçe Victoria ile birlikte burjuvaziyi kendisine doğru yaklaştırmış ve bir anlamda soylulaştırmıştır. Bu şekilde kurulan koalisyon Victoria Devrinin temel ahlaki normlarının başlıca belirleyicisi olmuş ve ahlakı ve dini soyut kurumlar olmaktan çıkarıp, belirli maddi pratikler aracılığıyla somut, yaşamın içinde yer alan olgu ve faaliyetlere tahvil etmiştir.

İkilik ya da çelişik durumların birlikteliğine bir başka örnek, bireysellik ve sosyal sorumluluğun, bilhassa edebiyatta neredeyse birbiriyle kaynaşacak duruma

gelmiş olmasıdır. Victoria Devri aydını, benliğe, duygulara ve hayal gücüne yapılan vurgularla simgeleşen Romantizm ile sanatın toplumsal rolü ve sanatçının sorumluluklarına vurgu yapan Neoklasisizmi bir araya getirme uğraşı içerisinde. Dönemin aydınları artık, kendilerinden önceki romantik dönemde Lord Byron'un (1788–1824) Yunanistan'a Wordsworth'un (1770–1850) Fransa'ya özgürlük için savaşmaya gitmesi gibi romantik maceraların yanında yaşadıkları toplumun sosyal sorumluluklarını da üstlenmek gayreti içerisinde. Charles Dickens'ın (1812–1870) bir tür "bildungsroman"¹⁶ olarak tanımlanan romanı *Büyük Umutlar*'ın (1861) ana karakteri olan Pip bireysel varoluşunun peşindedir; öte yandan sosyal sorumluluğunu, toplumdaki acımasız çelişkilere ve ezilmişliklere ayna olma ödevini de bir an için bile olsun unutmaz. "Maud"¹⁷ (*Maud and Other Poems*, 1855) şiirinde en uç noktalarda görüldüğü üzere en şiddetli bireysel duyguların şairi Tennyson (1809–1892) da hem İspanya'daki isyancılara yardıma gidecek hem de "two great social questions impending in England were 'the housing and the education of the poor man before making him our master,

---

¹⁶ Bildungsroman, Alman edebiyatı kökenli bir roman türüdür. Genel bir ifadeyle "oluşum" romanı olarak adlandırılabilir. Romanın ana karakteri, roman boyunca oluşumunu gerçekleştirir ve sonuçta ideal bir kişiliğe dönüşür.

¹⁷ "Maud" Tennyson'un anlatı şiiridir. Şiirin anlatıcısı şiddetli psikolojik sorunları olan hastalıklı genç bir adamdır. Babası iflas etmiş ve kendi canına kıymıştır. Babasının iflasına neden olan zengin bir adamın kızı olan Maud'a âşık olur. Öte yandan adamın oğlunu da düelloda öldürür ve ülkeden kaçır. O sürgündüken sevdiği kız Maud ölür ve bunun üzerine anlatıcı akıl sağlığını yitirir. Orduya katılarak savaşa gider ve savaşta akıl sağlığını yeniden kazanır. 19. yüzyılda Ali Rıza Seyfi bu şiirin I. Kısmının (Part I) 22. (XXII.) bölümünü "Bahçeye Gel Maud" adıyla düzyazı olarak çevirir. Bibliyografyamızda kaydı olan şiirin bu bölümünün ilk kıtasının orijinali ile bu kıtanın Ali Rıza Seyfi çevirisi şu şekildedir:

"Come into the garden, Maud / For the black bat, Night, has flown, / Come into the garden, Maud, / I am here at the gate alone; / And the woodbine spices are wafted abroad, / And the musk of the roses blown." (Tennyson, 1898b, s. 295)

"Bahçeye gel Maud. Çünkü siyah yarasalar uçtu, gece geçti; burada, kapının yanında yalnızım. Hanımeli çiçeklerinin, güllerin revayih-i can-fezası, hafif hafif esen sabah rüzgârının sinesinde temevvüç ediyor." (Tennyson, 1899, s. 145) (Bkz. Çalışmamızın "1.4. Gazete ve Dergi Yazıları" adlı bölümü.)

and the higher education of women”¹⁸ (Roberts, 2000, s. 530)¹⁹ diyecek kadar toplumsal sorumluluk (her ne kadar sorunlu ve son tahlilde ayrımcılık üzerine temelleniyor olsa da) duygusuna sahiptir. Yine Tennyson, *Princess*'ta kadınlarla ve kadın meselesiyle ilgili olarak da şu dizeleri yazar: “For women is not undeveloped man, / But diverse; could we make her as the man” (1898a, s. 175–176)²⁰.

Bu bağlamda hemen, çalışmamızda ileri sürdüğümüz “muhafazakâr modernleşme” tezimizle de ilgili olarak, önemli bulduğumuz bir konuya, Victoria Devrinde kadına, kadının aşk ve cinsellik duygularına kısaca bakmamız, çalışmamızın çerçevesi ve savları açısından yerinde olacaktır. Yerinde olacaktır diyoruz, çünkü Osmanlı'da modernleşmenin kurumsallaşarak yol almaya başlamasıyla 19. yüzyıl sonuna dek süren dönemde ve Yeni Türk Edebiyatının bu ilk kuruluş aşamasında, dönemin yazar, şair ve düşünürlerinin kadına, kadının toplum ve aile içindeki yerine ve kadının aşk ve cinsellikle ilgili duygularına bakış açıları Victoria Devri Britanya'sında kadına bakış açısıyla paralellikler taşır. Çalışmamızın temel savı olan muhafazakâr modernleşme bağlamında bu durum, Anglosakson edebiyatına rol model alınmaya uygun bir nitelik kazandırır.

Buna göre Victoria Devrinde kadın esas itibarıyla ev içlerine hapsedilmiş bir konumdaydı. Kadına erkekler tarafından layık görülen yer evdi. Ancak şunu anımsatmak da fayda var: Durum böyleyken o dönem İngiliz toplumunda kadınların neredeyse üçte birinin geçinebilmek için bedenlerini sattıkları yönündeki bazı saptamalar da Victoria döneminde benimsenen ahlak anlayışının makro toplumsal düzeyde ne derecelerde ikiyüzlü olduğunu gözler önüne serer.

---

¹⁸ Roberts, A. (Der.) (2000). *Alfred Tennyson: A Critical Edition of the Major Works*. Oxford University Press, New York. Alıntılanan bu sözler, kitabın “Hallam Tennyson's Memoir: Tennyson in his own Words” adlı bölümde Alfred Tennyson'un oğlu Hallam Tennyson'un (1852–1928) anılarından aktarılmaktadır. Hallam Tennyson da bunları babasının arkadaşlarından duyduğunu söylemektedir.

¹⁹ “İngiltere'yi tehdit eden iki büyük sosyal sorundan birisi konut sorunu diğeri de bu gidişle başımıza efendilerimiz olarak geçmezden evvel fakirlerin eğitilmesi ve kadınlara daha fazla eğitim verilmesi gerekliliğidir”. (Çev. T. M. Akkaya)

²⁰ “Ayrıdır kadın, gelişmemiş bir erkek değil; kadını erkek yetiştiremeyiz.” (Çev. T. M. Akkaya)

Biz yine kadına ve onun durumuna dönecek olursak, Victoria Devrinde kadınların cinsel güdülerini, duygularını ve eylemsellik isteklerini bastırmaları kesin ve yüce bir erdem olarak görülmekteydi. Dolayısıyla cinsellik bir tabu; tutkusuz, aşksız evlilikler ise erdemdi. Türkiye’de ve dünyada kadın araştırmaları ve çalışmaları yapan akademisyen Zozan Çetin’in sözcükleriyle:

O dönemin zihniyetine göre kadınların iki seçeneği vardı; ya sokağa düşüp “**kötü kadın**” olacak ya da ev hayatını sürdürüp “**iffetli kadın**” olacaktı. Orta sınıf kadının eve hapsedilmişliği eğlenceler, düzenlenen partiler ve alışveriş merkezleri sayesinde son ermeye başlamaktaydı fakat hayatı zorlaştıran tek sorun bu değildi. Keza kadınlar ataerkil zihniyetin ortaya attığı ve adına “**görgü kuralı**” dediği hareketler bütününe uymak zorundaydı. (2016, <https://gaiadergi.com/celiskili-bir-donemin-kadini-olmak/>)

Bu ahlaki anlayış, yeniden tekrar etmek gerekirse, başta aristokrasi olmak üzere üst ve orta-üst sınıflar için geçerli bir argümandı. Bu durumu yine Çetin şu şekilde tespit etmektedir:

Zaten Victoria İngiltere’sinde kraliçeden sonra en avantajlı sayılabilecek kadınların yer aldığı sınıf Aristokrat sınıf olmuştur. Fakat buradaki kadınların rahatlığı dahi bir noktaya kadardı, kaderleri erkeklerin politik ya da parasal çıkarları yönünde alacakları kararlara bağlıydı. Yine de sahip olduğu yaşam şartları, işçi kadınların ya da alt sınıftaki diğer kadınların hayal edemeyeceği türdendi. Üst sınıfın kadınları, lüks evlerinde, okuma odası ve kütüphaneye sahipti ki evin dışına çıkma şansı pek olmayan bu kadınlar kırsal hayatı, bu romanlardan öğreniyordu. Zaman geçirmek içinse müzikallere gidiyor, yemekli partilere katılıyordu. Kadınlar aynı zamanda Public Hall ve Assembly Rooms’da düzenlenen konferans ve konserlere katılıyordu. Lady, Düşes ve Barones unvanına sahip kadınların yer aldığı bu sınıfta çoğu ya eşlerinden dolayı ya da babaları vesilesiyle zenginliği ve kendilerine verilen değer arttığı bu ortamı elde etmişlerdi. Bu kadınların kaderi kaçınılmaz olarak bir erkek tarafından belirlenmiş olsa da politik ve sosyal hayatta güçlü kadınlar oldukları da gözlemlenmişti aslında. (2016, <https://gaiadergi.com/celiskili-bir-donemin-kadini-olmak/>)

Dönemin ikilikleri, ikiliklerin bir arada var olduğu durumlar bununla da sınırlı değildir. Mesela, özgürlük ve otoritenin; istikrar ve ilerlemenin gündelik hayatın içinde birlikte var olduklarını da görürüz. Birbirleriyle bağdaşmaz gibi görünen, hatta çatışmaya yol açacağı düşünülen bu çelişik kavramlar Victoria döneminde bir arada var olabilmıştır. Bizim muhafazakâr liberalizm ya da Protestan ahlaki dediğimiz kavramların özünü oluşturan da doğaları gereği biri muhafazakâr biri

özgürlükçü olan bu çelişik kavramların bir arada bulunmalarıdır. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde açıklanacağı üzere, Namık Kemal, Ali Suavi ve Ahmet Mithat gibi yazarların gayret ve çabalarıyla aradıkları modernleşme terkihi de buna çok benzemektedir. Onlar da gelenekten, dinden ve toplumsal normlardan kopmadan; hayatlarına, kutsallarına bir hanel gelemeden modernleşmenin yollarını ararlar. Geleneği ve dini, batılı modernle birleştirerek, Osmanlının kurumsal ve toplumsal sorunlarına bir çözüm yolu bulmaya çalışırlar.

Bütün bunların yanında Victoria döneminde karşıtların birliğinde belki de en ilginç birleşim din ile bilimin bir arada var olmasıdır. Her ne kadar yüzyılın başında ve Victoria döneminin ilk yıllarında bu durum daha belirginse de ve kurumsal Hristiyanlık ilk kez bu devirde bu denli kapsamlı ve radikal sorgulanmış olsa da yine de bu iki olgu tam ve kesin olarak birbirinden ayrılmaz. Britanya'da yüzyılın yarısına kadar dini inançla bilimin genelde "şahane" bir uyum içinde olduğu görüşü hâkim olmuştur.

Yine dinden devam edecek olursak Victoria döneminde din yalnız kişisel bir durum değildir. Din kamusal bir niteliğe sahiptir. Anglosaksonların hem bireysel hem de toplumsal yaşamları, serbest girişimin, ticaretin, ahlakın ve eğitimin yanı sıra kuramsallaşmış bir Hristiyanlık, birçok farklı yansıması ve fraksiyonuna (Anglikanizm, Kalvenizm, Evanjelizm, Püritenizm, Broad Church ve hatta Katolisizm gibi) rağmen genel olarak Protestan ahlakı çerçevesinde biçimlenmektedir.

Son olarak, Victoria dönemine çizdiğimiz bu çerçeveyi ahlakçılıkla taçlandıralım. Max Weber'den alıntıyla bizim Protestan ahlakı olarak tanımladığımız bu üst yapı kurumu, sahiden her şeyin üzerinde esaslı bir örtü gibi durmaktadır. Bu ahlakçılık anlayışı yukarıda kısaca sayıp açıklamaya çalıştığımız unsurlar üzerine inşa olmuştur ve bireysel ve toplumsal edim ve eğilimleri meşrulaştırıran en etkili araçtır. Yine yukarıdan beri anlatmaya çalıştığımız gibi Victoria dönemi üst ve orta-üst sınıfları belirli zamanlarda kiliseye giderler ve Kutsal Kitap okurlar, kadınlarını evde tutarlar, görgü kuralı denilen kurallar ve normlar bütününe son derece

sadıktırlar, biri tanıştırmadan başka biriyle konuşmazlar, duygularının esiri olmazlar, çalışırlar, sebat ederler, her zaman serbest girişimde bulunurlar, saygınlık ve erdem asla vazgeçemeyecekleri özelliklerdir. Tüm bunlar Osmanlıda döneminde de, bazı aydınlar ve anlayışlarca amentü haline getirilmiş konulardır. Onlar da *Kuran*'ı ve İslam'ı hayatlarının merkezine yerleştirirler, bunların öz olarak modern kurumlara ve terakkiye cevaz verdiğini ve ivme kazandırdığını iddia ederler; okuyup yazmalarını, böylece fikirlerini ve çehrelerini daha aydınlık kılmalarını istemekle beraber kadınların yeri zaten öteden beri ev içleridir; adabımuâşeret son derece elzemdır; başkalarıyla olan ilişkileri kesin kurallarla belirli ve hiyerarşiktir; dönem, duygularına esir olan, kadın ve içki gibi kötü alışkanlıkların iğvasına uyup hayatlarını bir faciaya çeviren erkekleri anlatan ibret-amiz romanlarla²¹ doludur; say' ve gayretkeşliğiyle maruf Râkım Efendi tipi ideal bir rol modeldir; dönemin gerçek ve kurmaca edebi figürleri saygınlıkları ve iffetleri için canlarını verirler.

En başında Victoria döneminin II. Abdülhamit dönemiyle bir anlamda bir paralellik gösterdiğini ileri sürmüştük. II. Abdülhamit (1842–1918) de 1876 yılında oturduğu tahtta, ilan etmek zorunda kaldığı II. Meşrutiyet'in hemen ardından 31 Mart Vakası olarak anılan bir tür darbeyle devrildiği 1909 yılına kadar tam 33 yıl oturmuştur. O da döneminin baskın karakteridir. Onun farkı, Büyük Britanya'daki gibi burjuva sınıfı, parlamento ve hükümet gibi, yetkilerini ve otoritesini sınırlayacak herhangi kurumsal bir güç bulunmadığından otoriter olması ve başka alternatifleri argüman haline getirip örgütlenen/örgütlenme potansiyeli olan muhalefete karşı da baskıcı bir tutum izlemesidir. Ancak yine bahsettiğimiz üzere biz onu modernleşme karşıtı olarak kabul etmemekteyiz. Dönemin hemen tüm önemli figürleri gibi onun da zihninde bir modernleşme tahayyülü bulunmaktaydı ve o da buna göre hareket etmekteydi. Yukarıda Victoria dönemi için saydığımız

---

²¹ Bunlardan bazıları için bakınız: Ahmet Mithat Efendi'nin kaleminden *Felâatun Bey ve Râkım Efendi* (1875) (kötü kadın "Polini", iyi kadın "Canan"), Namık Kemal'in kaleme aldığı *İntibah* (1876) (kötü kadın "Mahpeyker" iyi kadın "Dilaşub"), Samipaşazade Sezai'nin yazdığı *Sergüzeşt* (1888) (iyi kadın "Dilber") ve Recaizade Mahmut Ekrem'in romanı *Araba Sevdası* (1898) (kötü kadın "Periveş").

din ve ahlakla ilgili hususları II. Abdülhamit için daha güçlü ve kesin vurgularla yineleyebiliriz. II. Abdülhamit'i, bilimin, ilerlemenin, modern kurumların dinden ve ahlaktan bağımsız olmadığı, hatta aksine tüm bu olumlu hareketlere ivme ve istikrar kazandıracak şeyler olduğu görüşüyle somutlaştırabiliriz. Dolayısıyla II. Abdülhamit'in de esas itibarıyla muhafazakâr bir modernleşmeyi tahayyül ettiğini söyleyebiliriz.

Bu açıdan bakıldığında dönemin Anglosakson Edebiyatı ve Türk edebiyatı arasında anlamlı bir paralellik olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Bizi, bu türden bir karşılaştırmalı çalışmaya iten temel gerekçeler yukarıda sıralanmıştır. Tarihçilerin tespitlerine göre, 1580'li yılların başlarına kadar götürülen Osmanlı İmparatorluğu ile Büyük Britanya arasındaki anlamlı ve içerikli ilişkiler²²; hemen yukarıda anlatmaya çalıştığımız şekilde kültürel paralellikler; din ve ahlâka neredeyse eşit derecede verilen önem; Anglosakson tarzı muhafazakâr modernlik ve Osmanlı aydınınının kurmaya çalıştığı muhafazakâr modernleşme kavramı arasındaki geçişlilik; her iki cenahta da edebiyatın bu ahlaki yapıyı destekleyen en önemli kurumların başında gelmesi ve buna benzer birçok benzerlik ve gerekçe, bizim böyle bir çalışma yapmaya karar vermemize yetecek ölçüde güdüleyici olmuştur.

Biz de bu temel gerekçelere dayanarak “Yeni Türk Edebiyatı” araştırmalarında, “modern edebiyatımızın ‘asıl’ batılı kaynağı Fransız edebiyatıdır; diğer batı edebiyatları, araştırmalarda ve bu araştırmaların sonuçlarına göre üretilen kuramsallaştırmalarda ihmal edilebilecek ölçüde ‘tali’dir” şeklinde özetlenebilecek egemen görüşe bir parantez açabilmek için yapmış olduğumuz bilimsel araştırma, veri ve analizlere dayanarak işbu çalışmamızı ürettik.

---

²² Bkz. Bowen, H., *Türkiye Hakkında İngiliz Tetkikleri*, Çev. Orhan Burian, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011.

Bağış, A. vd., *Türk-İngiliz İlişkileri: 1583 - 1984 (400. Yıldönümü)*, Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon, Ankara, 1985

Refik, A., *Türkler ve Kraliçe Elizabeth*, İstanbul, 1932.

1. BÖLÜM: 19. YÜZYILDA TÜRKÇEDE ANGLOSAKSON EDEBİYATI VE İNGİLİZ DİLİ İLE İLGİLİ TELİF VE ÇEVİRİ ESERLER

“Giriş” bölümünde ayrıntılı olarak açıkladığımız, “Osmanlı’da 19. yüzyılın ikinci yarısında görülen modernleşme girişimlerinin Anglosakson muhafazakâr modernliğine ve Protestan ahlakına öykündüğü”, “Yeni Türk Edebiyatının 19. yüzyılın ikinci yarısındaki kuruluş ve ilk dönem yenileşme devresinde, en azından fikirsel alt yapı, okuyucu perspektifi ve toplumsal güdülenme açılarından Anglosakson edebiyatına ilgi gösterdiği” ve “Yeni Türk Edebiyatının batılı kaynaklarının anlamlı bir şekilde gruplandırılıp sınıflanabileceği ve bu gruplardan birinin Anglosakson edebiyatı ve fikirsel külliyyatı olduğu” şeklindeki savlarımızı, yine “Giriş” bölümünde açıkladığımız üzere, yaptığımız bir takım ön okumalara, tarihsel olgu ve olaylara ve varsayımlara dayanarak oluşturmuş bulunuyoruz.

Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde, yukarıda sözünü ettiğimiz savlarımızın geçerliliklerini nesnel olarak değerlendirmeye çalışacağız. Bunu yapabilmemiz için, savlarımızı vurabileceğimiz bir mihenk taşına ihtiyaç olduğu açıktır. Bu da derli toplu, belirli ölçütlerle sınırlandırılmış ve listelenmiş bir veriyi gerektirmektedir. İşte bu amaçla, 19. yüzyılın ikinci yarısında Türkçe yazılıp yayımlanmış basılı materyalleri (kitap, dergi ve gazeteleri) taradık, bu tarama sonucunda Anglosakson edebiyatı ve İngiliz diliyle bir şekilde ilgisi bulunan metinleri tespit ettik ve tespit ettiğimiz bu metinleri de çeşitli liste başlıklarında toplayarak beş alt başlık altında bibliyografyalarımızı oluşturduk. Bibliyografyalarımızdan üçü, yukarıda bahsettiğimiz üzere Arap harfli Türkçe basılı materyallerin taranmasından ikisi de sadece hâlihazırda var olan iki bibliyografik çalışmanın²³ kayıtlarından oluşturulmuştur.

---

²³ *Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar Ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727–1968)* (2005) ve *19. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu Ve Basılı Türkçe Edebiyat: Etkileşimler, Değişimler, Çeşitlilik* (2009).

Çalışmamızın 1. Bölüm'ü, oluşturduğumuz bu bibliyografyalara ayrılmıştır. Bibliyografyamıza alışlageldiği ya da bir anlamda gelenekselleştiğinin aksine sadece Anglosakson edebiyatından yapılan çevirileri değil, Anglosakson edebiyatı hakkında yazıları, Anglosakson edebiyatından esinlendiği açıkça gösterilebilen eserleri, edebiyatla doğrudan ve önemli ilişkisi olan Anglosakson menşeli fikir, bilim ve medya metinlerinin çevirilerini ve esinlenmelerini de aldık. Bibliyografyamız beş ana başlık altında listeledik: “Kitaplar”, “Kitap Bölümleri” ve “Gazete ve Dergi Yazıları”, “Anglosakson Edebiyatıyla ilgili Ermeni Harfli Türkçe Eserler” ve “Anglosakson Edebiyatıyla ilgili Yunan Harfli Türkçe Eserler”.

Bibliyografyalarımızın son ikisi sadece mevcut iki adet bibliyografyanın taranmasından elde ettiğimiz verilerle oluşturulmuştur. Arap harfli Türkçe eserlerin taranması sonucunda oluşturduğumuz, “Kitaplar”, “Kitap Bölümleri” ve “Dergi ve Gazete Yazıları” başlıklı ilk üç bibliyografyamızı ise aşağıdaki esaslara göre hazırladık.

“Kitaplar” bölümünde, bağımsız ve kendi içinde belirli bir tutarlılığa ve bütünlüğe sahip bir metin olarak basılmış ve yayımlanmış bütün materyalleri kitap olarak değerlendirip bu bölüme aldık. Bağımsız birim olarak bir kitap içinde, ayrı bir bölüm olarak yer alan metinleri ise kitap bölümü olarak kabul ettik. Belirli zaman aralıklarıyla düzenli olarak yayımlanan (belirli zaman aralıklarıyla yayımlanmasına rağmen bazı şartlardan ötürü düzenli yayımlanamayanları da mevcuttur) ve içinde haber, röportaj, resmi ilan gibi gazeteciliğe esas metinler yanında diğer edebi, bilimsel, felsefi, sanatsal vb. bağımsız metinleri de bol miktarda barındıran yayın araçlarına dergi ve gazeteler adını vererek, tarama sonucunda bunlarda tespit ettiğimiz Anglosakson edebiyatı ve İngiliz dili ile ilgili yazıları da “Dergi ve Gazete Yazıları” adlı ayrı bir bölüme yerleştirdik.

Bibliyografyamıza kaydını girdiğimiz kaynakların sadece künye bilgileriyle yetinmedik. Bibliyografya listelerinde, her kaydın altına açtığımız açıklama satırlarına o kayda ilişkin araştırmalarımızla elde ettiğimiz bilgileri, o kayıtların çalışmamızın temel savlarıyla ilişkilerini, metinler, yazarlar ya da genel olarak

edebiyatlar arası karşılıklı ilişkileri, yorumlarımızı ve açıklamalarımızı da koyduk. Dolayısıyla bibliyografyamıza rahatlıkla “açıklamalı eleştirel bibliyografya” demek mümkündür.

Bu bölümde, bibliyografyalarımıza geçmeden önce, bu bibliyografyaların dayandığı kültürel, ideolojik ve edebi arka planı göstermesi, etkileşimin yönü ve boyutu hakkında bir fikir vermesi ve değerlendirilen nesne ile karşılaştırma ölçütü arasındaki ilişkileri açıklaması açısından genel bir bilgilendirme kısmına ihtiyaç olduğunu düşünerek, işe ilk önce “Genel Durum” başlığı altında bir girizgâhla başladık.

1.1 GENEL DURUM

Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla Batı'da hazırlanıp basılmış kapsamlı ilk Türkçe edebiyat antolojisi olan *A History of Ottoman Poetry* adlı eserinin 5. cildinin 1. bölümünde Gibb, Yeni Türk Edebiyatını "büyük uyanış" ["We have now to tell the story of a great awakening." (1907, s.3)] olarak adlandırdıktan sonra; bu dönemdeki değişimin tam bir yeniden doğuş olduğunu; hem de her anlamda bir doğuş olduğunu; "şark"ın doğuda kaybolup, batıda yeni bir güneş ufkunun belirdiğini şu coşkulu sözlerle anlatıyor:

...Asia in on the point of giving place to Europe, and the tradition of ages is about to become a memory of the past. A voice from the Western world rings through the Orient skies like the trumpet-blast of İsrail; and lo, the muse of Turkey wakes from her death-like trance, and all the land is jubilant with life and song, for a new heaven and a new earth are made visible before the eyes of men. (1907, s.3)²⁴

Yukarıda alıntıladığımız paragraftaki o coşkulu anlatımın, Tanzimat'la birlikte, bilhassa da 19. yüzyılın ikinci yarısında edebiyatımızda yaşanan baş döndürücü devinim ve değişime çok uygun düşmüş olduğunu söyleyebiliriz. İlgili bölümlerde müteaddit defalar dile getirdiğimiz üzere *yeni edebiyat*, *modernleşme*; modernleşme de *batı* demektir. Bu üç kavramı da giriş bölümünde yeterince açıkladığımızı düşündüğümüz için yeniden bu tanımların izahına girişmeyeceğiz. Kabataslak yapılmış bu tarif döneme ilişkin yapılan neredeyse bütün edebiyat araştırmaları ve tarihlerinde öz olarak bu şekilde yer almıştır. Yeni edebiyatımızın, doğal gelişimler ve kimi bazı iradi müdahaleler aracılığıyla hem ekonomik üretim, dağıtım ve bölüşüm altyapısında hem de bunun doğal bir yansıması olan sosyal ve kültürel üstyapıda doğal gelişim skalasının en ileri ucunda bulunan batıya öykündüğü konuyla ilgili hemen herkesin uzlaştığı bir durumdur. Burada bizim

---

²⁴ Çevirisi: "Asya, Avrupa'ya yer açmaya başladı bile ve gelenek çağı, artık anı olmak üzere. Batının sesi, İsrail'in Sur borusunun sesi gibi Doğunun semalarında yankılanıyor ve Türkiye'nin esin perisi lo ölüme benzer trans uykusundan uyanıyor. Ülkenin her yeri hayat doluyor ve şarkılarla coşuyor. İnsanın gözleri önünde yeni bir cennet ve yeni bir dünya beliriyor." (Çev. T. M. Akkaya)

çalışmamızla farklılaştığımızı düşündüğümüz nokta, “Hangi batı?” sorusunu soruyor ve bu soruyu kendi meşrebimizce yanıtlıyor oluşumuzdur.

Giriş bölümünde de anlatmaya çalıştığımız üzere Yeni Türk Edebiyatının ilk dönem modernleşmesinde Fransız edebiyatı ve fikriyatının edebiyatımızı etkileme ve esinlemede mutlaklığı, yanlış okumalardan, doğru yorumlanamayıştan ve o dönem Fransızcanın yaygın olarak bilinirliği ve kullanılabilirliğinin yanıltıcılığından dolayı, hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde ilk bakışta kabul edilebilecek bir gerçek gibi kendisini kabul ettirmiştir. Şüphesiz bu kabullenişte bir haklılık payı bulunmaktadır. Biz de bu etki ve esin kaynağının oldukça güçlü ve geri kalan tüm batılı etki kaynaklarına üstün olduğunu kabul etmekteyiz. Bizim itirazımız, o dönemde ülkemizde ve ülkemiz aydınınca “Fransız edebiyatı” olarak kabul gören olgunun kanonik bir içerikten çok doğal modernleşme sürecinin genel edebi yansıması olduğu, Fransız edebiyatından yapılan çevirilerin çok büyük bir kısmının popüler ve genel-geçer konulara müteallik popüler ve hatta “merhamet” edebiyat olduğu, Fransız edebiyatı denilen o külliyyatın üzerinde de bizatihi Anglosakson edebiyatının etkileri olduğu, Fransız edebiyatının Yeni Türk Edebiyatı üzerindeki etkisinin gereğinden fazla genelleştirildiği ve olası başka etkilenme kaynaklarını daha başında yok ya da önemsiz saymayı bir ön kabul mertebesine yükselttiğidir.

Yalnız sonradan, edebiyatın sistematik ve kategorik olarak “milli”leştirildiği dönemlerde değil, çalışmamıza konu olan devri yaşayıp ona kendi içinden bakan yazar ve düşün insanlarının önemli bir kısmı da bize göre abartılı bu ön kabulü benimsemişlerdir. Yine de bu mutlaklığı ileri süren yazarlardan bazıları, bu kabullerini dile getirirken, çalışmamızın çıkış noktası olan, batılı kaynaklardaki ikilik ve farklılıkları da ortaya koymuşlardır. Örneğin, edebiyatımızın batılı kaynağını Fransız edebiyatı olarak gören Ali Kemal’in Fransa’da yayımlanan bir gazetede okuduğunu ve harfiyen tercüme ettiğini söylediği “Memalik-i Osmaniye’de Terakkiyat-ı Edebiye” adlı makalede rastlanılan şu ibare çalışmamızın temel savlarını doğru ayaklar üzerine koyduğumuzun

göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir. *Malumat* gazetesinin 1 Şubat 1896 tarihli 30. sayısında yer alan söz konusu ibare şu şekildedir:

Memalik-i şahanede devr-i hâzırın ekser üdebası, hemen bilcümle müellifi, hem erbab-ı yesardandırlar hem de bir mevki-i mümtaz, bir tahsil-i âli ashabındandırlar. Filhakika bir cihete, bir kısma intisab-ı mahsusları yoktur. Fakat bilcümle malumatı haiz ve edebiyatın kâffe-i aksamından behredar-ı feyzdir. Evvela fikren pek ziyade muktedir ve müessirdirler. Onlarca kalp fikre tabidir. Hatta bizi müteessir etmek istedikleri zaman bile bir fikr-i mahsusun muzafferiyeti için çalıştıkları hafiyen hiss olunur. Mütalaat ve münakasatı havi romanları uzun uzadıya mübahasat-ı felsefiye ve ahlakıyeyi muhtevi hikâyelere hassaten meyil ederler. Avrupaca on dokuzuncu asrın fasl-ı ahirinde tecelli eden fikr-i rikkatten üdebamızın eserlerinde hiçbir nişane yoktur. Bunlar daima bir fikir, bir maksat, taraftarındırlar, hakikat bildiklerini, fikirlerini, itikatlarını musırrane nesre çalışırlar. Daima bir vaiz, bir hatip tavrını alırlar ki bu vaz Fransızların tabii hiç hoşuna gitmez ise de mübahasat-ı *İnciliyeye* ve fezaile dair münakaşalara alışmış olan İngilizlere belki muvafık gelebilir. (s. 652)

Yukarıdaki durum tespiti, aslında millileştirme döneminde de çeşitli biçimlerde ve derecelerde paylaşılmış ve ortaya konmuştur. Cumhuriyet devrinin ilk yıllarında önemli bir yere ve etkiye sahip edebiyat dergilerinden *Hayat*'ın 3 Mayıs 1928 tarihli 75. sayısında V. (ص.) imzalı “Anglosakson Edebiyatının Tesirleri ve Hususiyetleri” adlı makalede, Fransız edebiyatının I. Dünya Savaşına kadar edebiyatımızda mutlak hâkim olduğu, bütün tiyatro sahnelerinde Fransız oyunlarının sergilendiği, Fransız şiiri haricinde herhangi başka bir ulusa ya da dile ait şiirin neredeyse hiç olmadığı, batı romanı dendiğinde akla sadece Fransızca romanların geldiği söyleniyor. Ama yine aynı yazının içinde, her ne kadar 20. yüzyılın ilk çeyreği için yapılmış bir değerlendirme olsa da –ki biz o değerlendirmede ortaya konulan farklılıkların çalışma dönemimizin Osmanlı aydınının zihninde fark ve tercih edildiğini ileri sürüyoruz– Anglosakson edebiyatıyla Fransız edebiyatı arasındaki belirgin farklılık şu sözlerle ifade ediliyor: “Anglosakson edebiyatı belki az derin, az romantik ve az şiirli olmasına rağmen ‘hayatın’ kendisi olduğu için harp sonu insanını daha çok tatmin ediyor.” (V., 1928, s. 451)

Hangi edebiyatın ne kadar derin, ne kadar romantik ve ne kadar şiirli olduğunu tartışmak bu çalışmanın kapsamı dışında olsa da her iki edebiyat kanonu, yani İngiliz edebiyatı ve Fransız edebiyatı arasında tercih edilme ve yönelme

açısından belirgin bir fark olduğunun altını çiziyor oluşudur bu cümleyi bizim için önemli kılan. Edebiyatın ne kadar hayali öğelerle kurulu olursa olsun temel olarak gerçeğe dayanması ve yazardan da hayatı iyi kavrayıp özümsemiş olması gerektiğinin ve bu özelliklerin de Fransız edebiyatında değil Anglosakson edebiyatında mevcut olduğunun belirtildiği aynı yazıda daha sonra şöyle deniyor:

“...bugünkü Fransız romanının en meşhuru bile, sizin dünya ve hayat hakkındaki bilgilerinize yeni bir şey ilave etmez... Fakat buna mukabil tanınmış Anglosakson eserlerinden birini okursanız onda parlak hayaller ve teşbihler değil, fakat hakiki ve canlı tasvirler bulursunuz.” (V., 1928, s. 451)

Yazıda genel olarak bu temel üzerine oturtulan farklılıklar ve bu farklılıklar üzerinden Anglosakson edebiyatının geçerliği ve güncelliği anlatıldıktan sonra yazar şu sonuçla yazısını bağlıyor:

Anglosakson edebiyatının muvaffakiyet sırlarını bu suretle anlayınca edebiyatımızın kısırlığındaki sebepler de kendiliğinden meydana çıkıyor. Demek ki, ne vakit bizde yalnız şahsımızı alakadar eden enfes ilhamlardan kurutulup da cemiyette yaşayan, çarpışan, ıstırap ve zevk duyan insanların hakiki hayatlarına istinat eden eserler yaratmayı öğrenirsek, o vakit biz de köklü, canlı ve avazlı bir edebiyata malik olabileceğiz. (V., 1928, s. 451)

Buraya kadar ortaya konulan tespitler, bir sosyal tabakanın farklı unsurları arasında bir ittifak, ilim ve fünunda terakki ve gelenekle modern arasında bir itilaf arayışında olan dönemin aydını açısından, Anglosakson edebiyatının en azından herkesin inanabileceği ortak hikâyeler üretme açısından, bilinçli ya da gayri ihtiyari olarak tercih edilebilecek, eğilim gösterilebilecek bir batılı kaynak olabileceğini göstermeye muktedir bir veridir. Görüldüğü üzere, Fransız düşün ve yazınıyla, Anglosakson düşün ve yazınının kategorik olarak farklılıkları, o dönemlerde bu kadar kesinlikle tespit edilebilecek somutluktur. Bu bakış açısına Fransız edebiyatı, her türden duygunun estetik olarak ifadesiyle; Anglosakson edebiyatı ise fikir, fayda ve ahlakla simgeleşmektedir. Elbette burada araştırmamıza kolaylık sağlaması ve bazı genel tespitlere ulaşabilmemiz için genelleştirmeye gittiğimiz ve araştırma nesnemizi kategorize ettiğimiz doğrudur. Yine genelleştirmelerin ve kategorize etmenin bir anlamda dışlama,

ihmal etme ve yok sayma anlamına geldiğine de katılabiliriz. Ancak bizim burada yaptığımız şeyin genel-geçer bakış açısı karşısında farklı bir bakış açısından Yeni Türk Edebiyatına bakmaya ya da en azından yeni edebiyatımızın ilk devresine farklı bir pencere açmaya çalışmak olduğu unutulmamalıdır. Kaldı ki burada kaba hatlarıyla çerçevesini çizdiğimiz genel bakış açımız dışında kalan bütün tekil örnekleri de –en azından görebildiklerimizi– göstermek gayretinde olduğumuz, hazırlamış olduğumuz bibliyografyaların kapsamına ve ayrıntısına bakılarak anlaşılabilir düşüncesindeyiz.

Döneme ilişkin kendi tespitlerimize ve analizlerimize geçmeden önce 1944 yılında yayımlanmış kısa ama çalışmamız açısından dikkat çekici ve etkili bir makaleden daha söz etmemizin araştırma konumuzu bir parça daha aydınlatacağı düşüncesindeyiz. Sözünü edeceğimiz makalenin yazarı da yine çalışmamıza paralelliği açısından ilgi çekici ve anlamlıdır. Sözünü ettiğimiz kişi, yazılarını imzaladığı adıyla Kasım Kufralı, ya da asıl adıyla Kasım Küfrevî'dir (1920–1992). Kasım Kufralı adı çalışmamızda sıkça atıfta bulunduğumuz ve referans gösterdiğimiz, Batıdaki kapsamlı ilk Türkçe şiir antolojisini hazırlamış olan E. J. W. Gibb (1857–1901) ve onun 6 ciltlik kapsamlı eseri *A History of Ottoman Poetry* (1900–1907) ile yakından ilgilidir. Söz konusu bu antolojinin birinci cildinin yaklaşık yarısı Halide Edip Adivar yönetimindeki İstanbul Üniversitesindeki öğrencilerinden oluşan heyet tarafından Türkçeye kazandırılarak 1943 yılında kitap olarak basılmıştır. Kasım Kufralı işte bu heyetin içerisinde yer alan ve Halide Edip'in bizzat kitabın önsözündeki tanıklığıyla çok önemli bir işlev üstlendiği bilenen öğrencilerden biridir. Halide Edip, söz konusu bu kitaba yazdığı önsözde şunları söylemiştir: “Kasım Kufralı'nın ismi üstünde bilhassa durmak icap eder. Kendisi Türkoloji şubesinin bu sene çıkaracağı talebeler arasındadır. İngilizce şubesinden bir sertifika almış ve İngilizcenin en zor parçalarını okuyabilecek kadar kabiliyet göstermiştir. Bilhassa Arapça ve Farsçaya, Divan Edebiyatına ve Tasavvuf felsefesine vukufu dolayısıyla bu kitabın hazırlanmasında, transcription ve tashih işlerinde başlıca yükü üzerine almıştır.” (Gibb, 1943, s. 20–21).

Bu ismin, çalışmamızın konusuyla ilgili görüşlerinin önemi hem en zor metinlerini okuyabilecek kadar İngilizceye hâkim olması, hem Gibb'in eserinin Türkçeye kazandırılmasında önemli hizmetleri olması hem de bilhassa yazınsal olgulara milli edebiyat kanonu dışından bakabiliyor olmasıdır. Biz yaptığımız araştırmalarda, Cumhuriyetin başlangıcından günümüze kadar bakış açısı olarak bu makaleyle paralellik gösteren herhangi başka bir çalışmaya rastlamadık. Başta *Türkçede Shakespeare* (2008) olmak üzere edebiyatımızda İngiliz edebiyatının etkilerini tartışan, sayıları çok olmasa da önemli araştırma ve çalışmalar mevcuttur. Bunu çalışmamızın ilgili kısımlarında da dile getiriyoruz. Ancak bizim burada altını çizmek istediğimiz şey, sözünü ettiğimiz makalenin de bizim savımıza benzer bir şekilde Yeni Türk Edebiyatının batılı kaynaklarının anlamlı bir şekilde sınıflanabileceğine işaret ediyor oluşudur.

Kufarlı, 1944 yılında yayımlanan "XIX. Asırda Türkiye'de İngiliz Fikir ve Edebiyatı" adlı makalesine,

XIX. Asırda, Türkiye'de başlayan yenilik hareketlerinin başında bulunanlar evvela Fransız fikir ve medeniyetinin tesiri altında çalışmışlarsa da bilhassa Büyük Reşid Paşa sadaretinde ve ondan sonra münevverler İngiliz kültürüne büsbütün yabancı kalmamışlardır." (s. 71)

diyerek başlar. Nitekim biz de, daha önce "Giriş" bölümünde de belirttiğimiz üzere, Mustafa Reşit Paşa'nın Osmanlıdaki gelişme ve modernleşmeyi bir sisteme bağlamak ve bu sürecin sürekliliğini ve herhangi bir müdahaleye gerek kalmadan kendiliğinden gelişimini sağlamak istediği için "Tanzimat" adı verilen düzenlemeleri hazırladığını ve bu düzenlemelerde Anglosakson muhafazakâr liberalliğine öykündüğünü ileri sürmüştük.

Kasım Kufarlı bunun hemen ardından bu tespitine örnek olarak Ziya Paşa ve Namık Kemal'i gösterir. Ziya Paşa ve Namık Kemal'in Londra'da çıkardığı *Hürriyet* gazetesinde yer alan makalelerde Fransız edebiyatının yanında bir de İngiliz edebiyatı olduğunu açıkça ortaya koyduklarını; Namık Kemal'in *İbret*'te yayımlanan "Terakki" adlı makalesinde –ki bizim de çalışmamızda bu makaleye

müteaddit atıflarımız bulunmaktadır– İngiliz etkisinin uzaktan da olsa hissedildiğini ileri sürer. O dönem yayınlanan gazete ve dergilerde, Fransız edebiyatı yanında İngiliz bilim ve aydınlanmasının etkisi olduğunun derhal görülebileceğini iddia ettikten sonra, 1861 yılında kurulan “Cemiyet-i İlimiye-yi Osmaniye’nin” işte bu İngiliz bilim ve aydınlanmasından faydalanmak üzere kurulmuş bir dernek olduğunu ve derneğin yaptığı araştırma, inceleme ve çevirileri de yayımlamak üzere *Mecmua-i Fünun* adında bir dergi çıkardıklarını ilave eder:

“Sait Paşa’nın yazılarında, halkı İngiliz kültürü ile temasa getirmek ve ilmi cereyanı bir kaynağa doğru çevirmek meylî pek bariz bir şekilde görülmektedir. Mecmuada fizik, kozmografya, kimya, tıp ve başka ilimlere dair makaleler ekseriya İngiliz ansiklopedilerinden veya İngilizce eserlerden tercüme edilmiştir.” (1944, s. 71)

Kasım Kufralı, makalesinde bunun ardından Mehmed Şevki’nin *Mecmua-i Fünun*’da yayımlanan “Avrupa Devletlerinin Ahval-i Hazırası - İngiliz Lisanı - Edebiyat ve Ulum ve Fünun” (01.05.1866, s. 22–25) adlı makalesinin ayrıntılı bir özetini vermeye geçer. Yazarımız bu kısımda Mehmed Şevki’nin makalesini iki kısımda yapılandırıldığını; birinci kısımda İngilizceyi anlattığını, ikinci kısımda ise İngilizce ile üretilen Anglosakson edebiyatını ana hatlarıyla ele aldığından bahseder.

Bundan sonra cemiyetin dağıldığını ve *Mecmua-i Fünun*’un yayınına son verildiğini; ancak bu derginin yerini tutması için *Hazine-i Evrak* adında başka bir derginin yayın hayatına başladığını ve dergide Nadir’in *Hamlet*’le ilgili bir makale yazdığını söyler. Son olarak da *Hamlet*’ten Nadir’in yaptığı o çeviriden bazı parçalarla Kufralı’nın içinde bulunduğu seminarın yaptığı çeviriden bazı parçaları, karşılaştırma yapılabilmesi ve dilimizin gelişiminin görülebilmesi için makalesine ekler ve yazısını bu şekilde bitirir.

Kasım Kufralı, bizim bu çalışmada yapmaya çalıştığımız şeyi, bu küçük makalesinde mikro düzeyde gerçekleştirir. Karşılaştığı birkaç dergi, makale ve tanıdığı birkaç yazardan yola çıkarak, bizimkine benzer bir bakış açısıyla

Anglosakson kültür ve edebiyatının, yeni edebiyatımızın ilk döneminde batılı bir etkilenme kaynağı olduğunu tespit eder.

Son olarak çok önemli bir edebiyat tarihçisi ve araştırmacısı olan Mustafa Nihat Özön'ün (1896–1980) klasikleşmiş yapıtı *Türkçede Roman*'da (1936) yaptığı bazı tespitlerden bahsetmemiz yerinde olacaktır. Özön'ün bu kitabının “Giriş” kısmının “Avrupa’da Roman” bölümünde Anglosakson edebiyatı için tespit ettiği durumların izdüşümlerini 19. yüzyıl edebiyatımızda çok net bir şekilde görebilmekteyiz. Araştırmalarımız ve literatür taramalarımızdan elde ettiğimiz verilerin tasnifinde bu izdüşümlerden yararlandığımızı söylemeliyiz.

Özön'ün Anglosakson edebiyatıyla ilgili ilk tespitleri 18. yüzyıl romanıyla ilgilidir. Özön, önceki yüzyılın ikinci yarısında doğmalarına rağmen, bugüne kadar etkisinden pek bir şey yitirmeden yaşayan başyapıtlarını 18. yüzyılın başlarında veren iki büyük yazardan ve bu iki yazarın iki ölümsüz romanından bahseder. Bunlardan ilki Daniel Defoe (1661–1731) ve romanı *Robinson Crusoe* (1719)²⁵, ötekisi de Jonathan Swift ve romanı *Gulliver's Travels*'dir (1726)²⁶. Her iki roman da çalışmamızda konu edindiğimiz dönemde basılırlar ve oldukça fazla rağbet görürler. *Robinson*²⁷ bu dönemde tespit edebildiğimiz kadarıyla 5 baskı yapar. Bunlardan dördünün çevirisi Ahmed Lütfi tarafından Arapçadan yapılmıştır. Diğer baskı ise Şemseddin Sami'nin Fransızcadan yaptığı çeviridir.

Araştırmalarımız sonucunda ulaştığımız ve bugüne dek dönemi konu alan edebiyat araştırma ve tarihlerinde bizim rastlamadığımız *Robinson*'la ilgili çok ilginç bir tespiti de, Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe'yu yazarken esinlendiği, hatta onu kendisine temel ve model aldığı Alexander Selkirk ya da doğum adıyla

---

²⁵ Tam adı: *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe of York, Mariner, Written by Himself* – York'lu Denizci Robinson Crusoe'nun Kendisi Tarafından Yazılan Hayatı ve Garip Şaşırtıcı Maceraları

²⁶ Tam adı: *Travels into Several Remote Nations of the World: In Four Parts. By Lemuel Gulliver, First a Surgeon, and then a Captain of Several Ships* – Dünyanın Çeşitli Ücra Uluslarına Seyahatler. Dört Bölüm. Yazarı, Birçok Gemide Önceleri Cerrahlık Sonra Kaptanlık Yapan Lemuel Gulliver.

²⁷ İlk baskısı 1864 yılında yapılmıştır.

Alexander Selcraig'in (1676–1721) ve onun yaşadığı gerçek maceranın hikâyesinin de bu dönem Osmanlı dergilerinin sayfaları arasında yerini almış olmasıdır. Ali Rıza Seyfi (1879–1958), *Resimli Gazete*'nin 21.10.1897 tarihli 50. Sayısında “İkinci Robinson ya da Juan Fernandes” (s. 597–598) adıyla yayımladığı makalede, öncelikle Alexander Selkirk'in macerasını anlatır. Selkirk, İspanyol gemilerine karşı savaşan “yarı resmi” İngiliz korsan gemilerinin birinde gemicidir. Görev yaptığı geminin kaptanı bir çatışmada ölür. Bunun üzerine yerine geçen II. kaptan ile Selkirk'in yıldızı bir türlü barışmaz. Üstelik kaptanın savruk tutumları yüzünden gemideki herkesin her an hayati tehlikesi vardır. En sonunda Selkirk çareyi, kaptandan kendisini bir adaya indirmesini istemekte bulur. Selkirk indirildiği adada yaklaşık beş yıl boyunca, gemiden kendisine verilen bir takım araçlar gereçler yardımıyla tek başına yaşar. Adada tek başına yaşadığı dönemde, kendine ev yapar, yaban keçilerini evcilleştirir ve tarım yapar. Buradan kurtulduktan sonra macerası ve yaşadıkları hem kitap olarak hem de bazı İngiliz gazete ve dergilerinde dizi yazılar şeklinde yayımlanır. İşte Daniel Defoe, bu yayınlardan yaklaşık 5–6 yıl sonra *Robinson Crusoe*'yu (1719) yayımlar. Robinson karakterini, Selkirk'i model alarak yaratır. Ali Rıza Seyfi şunları söyler: “İşte Alexander'ın bu acıklı sergüzeşti muktadir bir muharrir tarafından tevsi edilerek *Robinson Crusoe* namıyla enzar-ı umumiye konulmuş ve dünyanın her noktasında mazhar-ı takdir olup bütün lisanlara tercüme edilmiştir.” (21.10.1897, s. 598)

Ali Rıza Seyfi, yazısında sadece bu öyküyü anlatmakla da yetinmez. Yazısının ikinci bölümünde *Robinson Crusoe*'nun Türkçeye de çevrildiğinden ancak bu çevirinin çok özensiz ve kısaltılmış olduğundan şikâyet eder.

Gulliver ise 1872 yılında Mahmud Nedim tarafından üç cilt olarak (orijinal kitabının ilk iki cildi) çevrilmiştir. Bu kitabın kaç baskı yaptığı konusunda elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak *Gulliver* İngiliz edebiyatı tarihiyle ilgili çeşitli dergi makalelerinde, kiminde sadece isim olarak olsa bile birçok kez anılmış ve *Basiret* gazetesinin üç sayısında ilanı yer almıştır.

Peki, belki de en çok okunan, izlenen, basılan, sahnelenen, çevrilen kısaca adından en fazla söz ettiren bu iki İngiliz romanını 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı'da görece bu kadar popüler kılan neydi? Aşağı yukarı aynı tarihlerde yayımlanan (*Robinson* 1719, *Gulliver* 1726) bu iki roman yazıldıklarının hemen ertesinde İngiltere'de de popüler olmuş ve yoğun bir rağbet görmüştür. *Robinson Crusoe*'yu ustalıkla dilimize aktaran Akşit Göktürk (1934–1988), kitaba yazdığı “Çevirmenin Önsözü”nde şöyle diyor:

“... klasik eğitiminin derinliğiyle ünlü çağdaşı Swift, ‘Şu okumasız, yazmasız adam hani, neydi unuttum adını’ diye söz ediyordu Defoe’dan. Swift, Robinson’un dünya yazınında kendi *Gulliver*’i ile yan yana yaşayarak sonsuz bir ün ile etki kazanacağını düşünmüyordu bile.” (2009, s. 8)

Türkçede Roman'da (1936) Nihat Özön, *Robinson*'u, “aile ve ahlak romanlarına yol açan bir sergüzeşt hikâyesi[...].” (s. 22) olarak tarif eder. *Robinson*'un ahlakçılığı bugüne kadar yapılan akademik çalışmalarda defalarca gösterilmiştir. Buradaki ahlak kavramı, insanın kendi iradesiyle özdeşleştirilmiştir. İnsanın hangi koşulda olursa olsun yaşamaktan, üretmekten ve çoğaltmaktan vazgeçmemesi; iradesine güvenmesi ve bir an için bile olsa ona olan inancını yitirmemesi; verili koşullarda insana layık en olumlu koşulları yaratması; kendini eğitmesi; doğanın ona değil onun doğaya hükmetmesi ve bütün bunları yaparken Tanrı'ya, cennette ve ailesine olan sevgisini yitirmemesi Robinson'la özdeşleşen ahlak kavramının içeriğini oluşturur. Yani ilerlemeye, hükmetmeye ve manevi değerlere sıkı sıkıya bağlı tipik bir İngiliz erkeğidir Robinson. Özön, “Eser yalnız İngiliz bireyciliğini değil, aynı zamanda enerji ve umuda da dayanan insan iradesinin de bir apolojisidir.” (s. 22) diyor.

Robinson karakterinde çizilen ahlak anlayışı, 19. yüzyılda Osmanlı aydınının modernleşme ile geleneği uzlaştırma teşebbüsünün bir bakıma tipolojisini oluşturur. Dini ve gelenekten gelen değerlerini yitirmeden modernleşebileceğinin somut bir kanıtıdır Robinson. O, çalışan, üreten, kendi başına yetebilen, çevresine hâkim olan ve bu arada ahlaklı ve dindar ideal bir tiptir entelijansiya için.

Yine de bu romanın o dönem Osmanlısında bu kadar popüler olmasının asıl nedeni belki de keşif ve seyahattir. Bu dönem neredeyse tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de daha önce gidilmemiş yerler hakkında bilgi almak, seyahatlerde yaşanan maceraları dinlemek, o güne kadar duyulmamış şeylerin adlarını işitmek, bunların ilginç özelliklerini öğrenmek ve tuhaf yaratıklar ve adetler hakkında bilgi almak okuyucuların en fazla ilgisini çeken konuların başında geliyordu. Nitekim bizim bibliyografyalarımızda da bu durum kendisini göstermektedir. “Kitaplar” bibliyografyamızda 11 kayıt ve “Dergi ve Gazete Yazıları” bibliyografyamızda da toplam 28 kayıt doğrudan “gezi yazısı” olarak sınıflanmıştır. Buna konusu seyahat ya da keşifler olan roman, öykü vb. gibi diğer kayıtlar da eklendiğinde epeyce bir yekûn oluşturmaktadır.

Swift’in (1667–1745) *Gulliver*’i de, *Robinson* kadar olmasa da Osmanlıda belirli bir popülerliği yakalamıştır. Ama bu romanın Defoe’nun (1660–1731) romanı kadar bir popülerliğe ulaşmaması da pek şaşılacak bir durum değildir. Çünkü *Gulliver*, roman olarak içinde barındırdığı seyahat, keşif ve doğaüstü izlekleriyle okuyucunun ilgisini fazlasıyla çekse de Swift’in *Gulliver*’i *Robinson* gibi ideal bir tip olarak çizilmemiştir. Aksine o ideal tipin bir paradosu ve satirik eleştirisidir. Swift toplumsal koşullanmışlıklarla donatılı ve güdülenen insandan büyük bir nefret duymuş ve bu nefretini de o ideal tipi, insanı bir böcek kadar değersizleştirerek dışa vurmuştur. Bu yüzden *Gulliver*’in sadece ilk iki cildi popüler olmuş, asıl toplumsal eleştirileri barındıran son iki cildi ise genel kamuoyunun ilgisini pek çekmemiştir. Nitekim bu dönemin bildiğimiz tek Swift çevirmeni olan Mahmud Nedim, *Gulliver*’in sadece ilk iki cildini, üç cilt olarak Türkçeye aktarmıştır. Üstelik bu, sadece o dönem Osmanlı toplumuna özgü bir durum da değildir. Tüm dünyada eğilim de bu yönde olmuştur. Nitekim Mina Urgan bu durumu şöyle açıklar:

Swift’in başyapıtı, 1726’da yayımlanan *Gulliver’s Travels*, her ülkede hem herkesin bildiği, hem de pek az kişinin başından sonuna değin okuduğu bir kitaptır. Herkes bilir, çünkü *Gulliver*’in cüceler ve devler ülkesindeki serüvenlerini çocukluğunda okumuştur mutlaka. Ama ancak o iki bölümünü okumuştur herkes. Oysa kitap dört bölümden oluşur ve son iki bölümünün, özellikle dördüncü bölümün, dünyanın en acımasız, en vahşi taşlaması olduğunu herkes bilmez. (2003, s. 469)

Konusunu ya da izleğini keşiflerin ya da seyahatlerin oluşturduğu Anglosakson romanları sadece bu ikisi değildir. “Kitaplar” bibliyografyamızda kaydettiğimiz 17 roman ve kısa öyküden, yukarıda anlattığımız *Robinson* ve *Gulliver* de dâhil olmak üzere yedisi keşifle ve seyahatle ilgilidir. Bizim de katılacağımız üzere, Özön bunu şu şekilde açıklıyor: “Bu yüzyılda [19. yüzyıl] yenileşen türlerden biri de **sergüzeşt ve harika romanlarıdır**. İnsanlar, her çağda gündelik hayatlarının çerçevesi dışında hikâyeler ve olaylar dinlemeye bir ihtiyaç duymuşlardır.” (1936, s. 26) Özön’ün “sergüzeşt” olarak adlandırdığı roman türüne bizim keşif ve seyahat olarak adlandırdığımız tüm romanları sokabiliriz kanısındayız. Özön’ün bir başka roman tanımı da “deniz romanları”dır ki yine bizim bu sınıftaki romanlarımız o türe de rahatlıkla girebilir. Özön bu türün o dönem Avrupa’da okunurluğuyla ilgili şu tespiti yapıyor ki bu Osmanlı için de geçerlidir:

“On dokuzuncu yüzyılda bu eğilimi [gündelik hayat dışından kalan şeyleri okuma eğilimi], coğrafya keşiflerinin yeni yeni ortaya çıkardığı dünya köşeleri, bu ortaya çıkarılış zamanındaki tehlikeli araştırmalar, bilimin mucize sayılacak buluşları kamçıladi.” (1936, s. 26)

Buradan hemen Özön’ün “harika roman” olarak adlandırdığı türe geçmek yerinde olacaktır. Özön bu türün içine deniz romanlarıyla birlikte, “garip ve korkunç hikâyeler, sınırları zayıf hayalci ve hemen hemen deli denecek zekâların doğurduğu bir takım yazılar”ı ve “perili, cinli, tekin olmayan şatolar, hortlaklarla dolu roman”ları da sokar. Gariplik ve korkunçluk deyince, hele hele şato, peri, hortlak deyince akla Anglosakson gotik romanının gelmemesi neredeyse olanaksızdır. Nitekim Özön’ün de aklına hemen Ann Radcliffe ve “Udolphe Şatosu” gelir. İlginç bir şekilde bu dönemde “gotik” olarak adlandırılabilir bir “özet” olmak üzere üç Anglosakson roman çevrilir. Bu romanlardan ilki Ann Radcliffe’in (1764–1823) *The Romance of Forest* (1791) adlı romanından Keçecizade Macit Paşa’nın *Sergüzeşt-i Adelin* (1873) adıyla yaptığı özet çeviridir. İkincisi yine Ann Radcliffe’in *The Mysteries of Udolpho* (1794) ve üçüncüsü de yine bir kadın yazar Sophia Lee’nin (1750–1824) *The Recess, or A Tale of Other*

Times (1783) adlı romanlarıdır. Bu gotik romanlardan ikincisini Ahmed Midhat (1844–1912) *Üdolf Hisarı* (1890) adıyla diğerini de Esad (?) *Mari Kraliçe ve Kızları* (1879) adıyla Türkçeye aktarıyor. Bu iki roman da dönemin egemen ahlaki değerlerinin altını kalın bir çizgiyle çizmektedir. Yani bu türde de seçimler ideolojiktir. Okuyucuları erdemli olmaya davet eden birer manifesto gibi Osmanlı okuyucusuna takdim edilmişlerdir.

Özön, “Avrupa’da Roman” adlı kısımda yine harika romanları arasında Robert Louis Stevenson (1850–1894) ve Rudyard Kipling’in (1865–1936) adlarını da anar. Yine ilginç bir biçimde Stevenson’un *Treasure Island* (1883) adlı romanı Abdullah Zühdi (1869–1925) tarafından *Altın Yuvası* adıyla çevrilmiş ve bu roman *İkdam* gazetesinin 185–255. sayıları arasında 1895 yılında tefrika edilmiştir. Bu romanın, dergiden kesip yapıştırma yoluyla oluşturulmuş bir kitap formatına da rastlanmıştır.

Burada ilginç olan bir diğer nokta, *Altın Yuvası* romanının şu ana kadar hiçbir edebiyat tarihi ve araştırmasında Stevenson’un *Treasure Island* (1882) romanı olduğunun tespit edilememiş olmasıdır. Abdullah Zühdi’nin çevirdiği ve *İkdam* gazetesinde tefrika olarak yayımlanan *Altın Yuvası* (1895) adlı roman, Selma Günaydın’a göre Ivan Turgenyev’e aittir (2017, 167); aynı romanı Koray Üstün daha doğru bir isabetle "Mösyö Stevenson"a atfetmiştir (2017, s. 145). Yine, II. Abdülhamit döneminde çevirisi yapılan batılı romanların bibliyografyası olma iddiası taşıyan başka bir çalışmada ise romanın esamisi bile okunmamaktadır. Oysa bu roman, Robert Louis Stevenson'un bizim bildiğimiz adıyla meşhur *Hazine Adası* romanından başkası değildir. Bu da edebiyat araştırmalarında belirli bir önyargının, önyargı denemeyeceği hallerde ise belirli bir ön kabul ya da koşullanmışlığın göstergesidir. Bu tespitle birlikte bir kez daha dile getirmemiz gerekirse, Fransız edebiyatının yeni edebiyatımızın başlangıç dönemi üzerinde etki ve yönelim açısından mutlak ağırlığı olduğu iddiası, bize göre bu edebiyatın estetik, epistemolojik ve ideolojik ontolojisiyle değil daha çok ülkemizde o dönemde Fransızcanın bilinirliği ve yaygınlığıyla ilgili bir durumdur.

Kipling'in *The Jungle Book*'u (1894) ise bizim araştırmalarımıza göre Türkçeye çevrilmemiş olmasına rağmen, o dönemin en önemli şairlerinden biri bu kitaptan ve yazarından övgüyle bahsetmiştir. Tevfik Fikret (1867–1915), *Servet-i Fünun* dergisinin 1 Haziran 1899 tarihli 429. Sayısındaki "Musahabe-i Edebiye 57: Bir Mlahaza" başlıklı makalesinde Kipling'in bu romanını, İngilizce bilmediği için Fransızca çevirisinden okuduğunu bildirerek hayali bir olayın nasıl güzel bir yazınsal estetikle anlatılabileceğinin rneği olarak kabul ettiğini söyler.

zn' son bir tespitiyle daha anmamız, çalışmamızın temel savını oluşturan "Hangi Batı?" sorusunun farklı bir bakış açısıyla da yanıtlanabileceğini göstermesi açısından ilginçtir. zn yaptığı bir tespitle "Hangi edebiyat?" sorusunu ortaya koymaktadır. zn, batıda gazetelerin ucuza satılabilmesi için bir şekilde çok insan tarafından okunabilmesinin sağlanması gerektiğini ve bu amaca ulaşmak için de gazete sayfalarında Fransızca "feuilleton" adı verilen tefrika, yani dizi yazı şeklinde romanların yayımlanması fikrinin bulunduğunu; bunun ilk örneğinin de Frdric Souli'nin (1800–1847) *şeytanın Yadigrları* adlı romanı olduğu belirterek şunları söyler:

Amaca ulaşılmıştı; okuyucular çoğaldı, gazetelerin satışı arttı ve **tefrika romanı**nın da kuralları konulmuş oldu. Uzun tasvir ve tahlillerle okuyucuyu yormadan, yalnız olayın mümkün olduğu kadar heyecanlı ve etkileyici olmasına bakılan bu tür yazıların birçok yazarı yetişti. (1936, s. 27)

Çalışmamız bağlamında ve temel savlarımız çerçevesinde "hangi edebiyat?" sorusu bizim açımızdan belirleyici değildir. Zira bu çalışmada ortaya koyduğumuz sava göre, Tanzimat'la birlikte 20. yüzyılın başına kadar Osmanlıda edebiyat toplumsal bir araçtır. Modernleşme ve gelişmeye ilişkin fikirleri beyan etmenin, ahlak ve fazileti duyurmanın, bilim ve teknolojinin gelişimine katkıda bulunmanın, ilerlemeyi teşvik etmenin, toplumsal birliği sağlamanın, dinle modernleşme arasında uzlaşma yolu bulmanın, siyasi fikirleri yaymanın, toplumsal ve siyasi eleştirinin, toplumsal eğitimin ve buna benzer esas olarak edebiyatın içinde olması mutlaka gerekmeyen daha birçok ekonomik, toplumsal ve siyasal olgunun bir aracı olmuştur edebiyat. Burada bir kez daha anımsatmakta fayda vardır ki, o

dönemdeki bütün yazınsal ürün ve çabaları bu genel tanımın içine soktuğumuzu ileri sürmüyoruz. Bu genel kapsamın dışında kalan birçok bireysel ve tekil ürün ve çaba, bilhassa Servet-i Fünun ya da Edebiyat-ı Cedide olarak adlandırılan edebiyatta bireyselleşme dönemini de kapsayan 19. yüzyılın son on yılına ait birçok eser ve çalışma bu kategorinin dışında kalan örneklerdir. Çalışmamızda böyle bir genelleme yapıyor oluşumuz, batı etkisinin Yeni Türk Edebiyatı üzerindeki yansımalarını genel bir perspektiften görme çabasıdır yalnızca. Bu perspektiften ayrı olarak, çalışma alanımıza giren her bir ürünü, çalışmayı ya da kişiyi bireysel olarak da bir değerlendirmeye tabi tutmuş ve elde ettiğimiz sonuçları çalışmamıza dâhil etmiş bulunuyoruz.

Yine de bu saptama, döneme içkin yazınsal üretim ve çalışmaların genel olarak ortaklaşılacak hikâyeler yaratma çabası olarak adlandırılmasına engel olmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, biz bu çalışmamızda edebiyatı “yüksek”, “elit”, “sanat”, “estetik”, “gerçek” vb. gibi sıfatlarla nitelemiyoruz. O dönemde yazılan her türlü kurmaca, imgesel, retorik, hayal gücünü harekete geçiren, belirli bir tutarlılıkla ve dilin olanaklarını belirli bir düzeyde kullanan her türlü “edebî” yazıyı bu anlamda hiçbir ayırım gözetmeksizin değerlendirmeye aldık. İşte bu yüzden “hangi edebiyat?” bizimle ilgili bir soru olmasa da bu konuda çalışacak ya da en azından kafa yoracak araştırmacılara çalışma konumuzun bir de o boyutu olabileceğini göstermek amacıyla bu konuda da birkaç şey söylemek yerinde olacak düşüncesindeyiz.

Özön’ün tefrika romanlarıyla açıkladığı, bizim ise sanayileşen, burjuva sınıfının diğer toplumsal tabakalar üzerinde iyiden iyiye egemenliğini hissettirdiği, farklılaşan işkollarında farklılaşan işbölümlerinde üretime katılan alt ve orta sınıfa dâhil yeni bir insan tipinin ortaya çıktığı toplumun değişen ihtiyaçlarına ve alışkanlıklarına yanıt vermek üzere olgunlaşan popüler roman olarak adlandırdığımız olgu Osmanlıda da önemli ölçüde bir etki ve yayılma alanı buldu. Özön bu türün yazarları için şunları söylüyor:

Bunlar durmadan yazmışlardır, en az yazanının yüz ciltten aşağı eseri yoktur. 47 yaşında ölmüş olan Frédéric Soulié roman ve dram olarak 100 cilt yazmış; ülkemizde

Paris Esrarı (1842) ve *Serseri Yahudi* (1845) eserleriyle tanınan Eugene Sue (1804–1857) roman ve dram olarak 200 cilt kitap yazdığı gibi gene bu cinsten, fakat gülünç yazıları bulunan Charles – Paul de Kock (1793–1871) da 300 cilt eser bırakmıştır. Bu yazarlardan Türkçeye *Ihlamurlar Altı* kitabıyla tanıtılmış olan Alphonse Karr (1806–1886), Paul Feval (1817–1887), Xavier de Montepin (1826–1902), Alfred Assolant (1827–1886), Panson de Terrail (1829–1871), Emile Richebourg (1833–1898), Jules Mary (1851–1933), Pierre Decourcelle (1856–1935) Türkçeye en çok eserleri çevrilmişlerdendir. (1936, s. 27–28)

Bu dönem Türkçeye yapılan roman çevirileriyle ilgili bir yüksek lisans tezindeki buna benzer bir tespitle bu bahsi kapatalım. Bu çalışmaya göre 1860–1901 yılları arasında Türkçeye toplam 149 yabancı yazardan roman çevirisi yapılmıştır. Yukarıda adı anılanlar da içinde olmak üzere bu 149 yazarın çok büyük bir kısmı popüler roman yazarıdır. Bunlar arasında en çok romanı çevrilenlerden Alexander Dumas-pere ve Alexander Dumas-fils gibi yazarların romanları, “alelade” bulunurlar. Tüm bu yazarlardan ancak birkaç tanesinin kayda değer olduğu, geri kalanlarına “ansiklopedilerde” rastlanılmadığı belirtilir. Bu yazarların yazdıklarının, yaşadıkları dönemlerde “bolca” satıldığı, ancak hepsinin “ikinci üçüncü sınıf yazarlar” olduğu belirtilir. Bu ayarda olan yazarların Osmanlıda bu kadar çok basılmasının ve popüler olmasının nedeni, o dönem Osmanlı okuyucusunun zevkine hitap etmesine ve “mütercimlerin pek çoğunun tercüme denemesi” yapmasına bağlıdır. (Türkeli, 2005, s. 167)

Yukarıda parantez içinde belirttiğimiz, “gerçek” edebiyat ve “popüler ve/ya da değersiz” edebiyat gibi bir ayrıma gitmediğimiz hazırladığımız bibliyografyalarda da apaçık görülecektir. Biz yukarıda da tarif ettiğimiz üzere edebiyat kavramını mümkün olan en geniş kapsamıyla anladık ve çalışmamızı bu geniş kapsamlı tarifi içine giren her türlü kayıt üzerine kurduk.

1.2 KİTAPLAR

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
1	1797	Mahmud Raif Efendi		<i>Journal du voyage de Mahmoud Raif Efendi en Angleterre, écrit par lui- Mème</i>	İstanbul		T	Anı/Gezi Yazısı
	1797	<p>Bizzat gördüğümüz değil, aktarma yoluyla bilgilendiğimiz bir eserdir. Çağpar Fıkrkoca'nın verdiği bilgiye göre (1984, s. 65), bu, Mahmud Raif Efendi'nin (? — 1807) 1793–1796 yılları arasında İngiltere büyükelçiliğinde sır kâtibi olarak görev yaptığı sırada anılarını ve gözlemlerini kayıt altına aldığı bir yazmadır. Bugüne kadar kitap olarak yayımlanmamıştır. Çağpar Fıkrkoca şöyle demektedir:</p> <p>"Mahmud Raif Efendi 1793–1796 yıllarında Londra'da ilk sürekli Osmanlı Elçiliğinde 'sır kâtibi' olarak görev yapmış ve bu görevi ile ilgili izlenimlerini <i>Journal du Voyage de Mahmoud Raif Efendi en Angleterre, écrit par lui- mème</i> başlığı altında Fransızca olarak yazmıştır. [Bu yazma] Merhum Faik Reşit Unat'ın (Bekir Sıtkı Baykal tarafından tamamlanıp yayımlanan) <i>Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri</i> (Ankara: T. Tarih Kurumu Yay., 1968), XXXII. sırada (s. 178–179), Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi No. 3707'de kayıtlıdır." (1984, s. 65)</p> <p>Ayrıca Mahmud Raif Efendi'nin "İngiliz lakabı" ile anıldığını da belirtilmektedir. (1984, s. 65)</p>						
2	1853			<i>Seyahatname-i Londra</i>	Ceride-i Havadis Matbaası, İstanbul	92	T	Gezi Yazısı
	1853	<p>Kitabın yazarının adı belirtilmemiştir. Yaptığımız araştırmalarda de bu bilgi tespit edilememiştir. Osmanlı bürokratlarından birinin gitmiş olduğu Londra'yla ilgili izlenimlerini aktardığı bir gezi yazısı kitabıdır. Kitabın kapağında şu bilgi mevcuttur: "İşbu Londra Seyahatnamesi cümle ahvalini cami olduğu halde Ceride-i Havadis Matbaasında tab' ve temsil olunmuştur. 1269"</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
3	1858			<i>İngilizcenin Mübtediye Mahsus Olarak İmla ve Telaffuz Risalesidir (İngilizce - Türkçe)</i>	W. M. Watts Matbaası, Londra	144		Dilbilgisi
	1858	Kitabın kendisi bizim ulaşabildiğimiz hiçbir tarama kaynağında görülmedi. Ancak "Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası" ile "Özege Kataloğu"nda kaydı mevcuttur. Kitabın adından anlaşılabilirdiği kadarıyla İngilizce dilbilgisi ve konuşma kitabıdır.						
4	1859	Mahmud		<i>Türkçe ve İngilizcenin Mükâleme Kitabıdır: Dialogues in English and Turkish</i>	Londra	4+14 9	T	Dilbilgisi
	1859	Kitabın kendisi bizim ulaşabildiğimiz hiçbir tarama kaynağında görülmedi. Ancak "Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası" ile "Özege Kataloğu"nda kaydı mevcuttur. Kitabın adından anlaşılabilirdiği kadarıyla İngilizce dilbilgisi ve konuşma kitabıdır.						
5	1860	Charles Wells		<i>İlm Tedbiri Milk: "The Science of the Administration of a State": or An Essay On Political Economy in Turkish (İlm-i Tedbir-i Mülk)</i>	Williams and Norgate, Londra	8, 88	T	Deneme
	1860	<p>Bu kitap <i>Özege ve Milli Kütüphane</i> katalog ve bibliyografya kayıtlarında mevcuttur. Yalnız kitabın kapağındaki Latin harfleriyle yazılmış şekliyle değil "İlm-i Tedbir-i Mülk" olarak kayıtlıdır. Nitekim kitabın Arap harfleriyle yazılışı da böyledir. Kitabın sadece Giriş ("Introduction") ve İçindekiler ("Introduction") kısmı İngilizce geri kalanı tamamıyla Türkçe yazılmıştır. Türkçe yazılan kısım taş baskı el yazmasıdır.</p> <p>Kitabın kapağında, başlığın hemen altında ekonomi-politikle ilgili Türkçe yazılan ilk kitap olduğu vurgulanmaktadır: "Being the first ever written in that language." Yine kapakta Charles Wells'in Londra King's College'in Türkçe alanında yeterlik ödülü olan bir akademisyen olduğu belirtiliyor: "Turkish Prizeman of King's College, London." Türkçeye ilgili ödül konusu ayrıca Giriş kısmında da tekrar edilmektedir: "...distinguished body [Council] thought fit to award a 'special prize for remarkable proficiency in the Turkish Language.'" ("Kurul, eşsiz Türkçe bilgisiyle ödüle layık görmüştür"). Wells ayrıca</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
								<p>bunun Avrupa'da verilmiş bu türden ilk ve tek ödül olduğunu da belirtiyor. (a.g.e., s. v) Yine kitap kapağında La Fontaine'e ait olduğu belirtilen "On le peux, je l'essai, un plus savant le fasse" ("Becerebiliriz, ben deneyeceğim ve bu beni daha bilgili yapacak") cümlesi yer almaktadır.</p> <p>Wells Giriş kısmında kitabı yazmaktaki amacını şöyle açıklıyor:</p> <p>"I trust it may prove a stimulus to the general cultivation of Oriental languages and literature in this country, for which, it is to be regretted, there has been hitherto so little encouragement; although, its beneficial influence in the training of the mind, and the importance of such a knowledge in the diplomatic and consular departments of the government of this great country, has long been recognised and its encouragement urged, by the most distinguished men of letters and statesmen of the day." (a.g.e., s. vi) [Kitabımın, günümüz devlet adamlarının ve aydınlarının, Osmanlı gibi çok büyük bir ülkenin hükümet dairelerinde ve bu büyük ülkeyle olan diplomatik ilişkilerde çok önemli olduğunu ve ayrıca zihin eğitimi üzerinde de olumlu etkileri olacağını vurgulamalarına ve bu yönde tavsiyelerde bulunmalarına rağmen ne yazık ki bugüne değin yeterince teşvik edilmemiş Doğu dilleri ve edebiyatlarının ülkemiz İngiltere'de serpilip gelişmesine genel olarak bir ivme kazandıracığına inanıyorum.]</p> <p>Wells, kitabının Türklerle ne ilgisi olabileceğini ise şöyle açıklamaktadır:</p> <p>"If the Turks who have really a great love and respect for knowledge, learn from this essay by an admirer of their language of the existence of such a science and be led to cultivate it; and, by seeing that Englishmen cultivate their language and literature, should they learn the goodwill we bear towards them, and our friendly relations be thus strengthened; should diffusion of enlightened ideas and extension of European influences thus result, I shall indeed feel honoured." (a.g.e, s. vi) [Eğer bilgiye gerçek bir sevgi ve saygı duyan Türkler, yazmaya çalıştığım bu denemede, bu bilimsel disiplinin kendi dilleri olan Türkçe olarak da kaleme alınmış olduğunu takdir eder ve İngilizlerin Türkçeyi ve Türkçe edebiyatı geliştirip yaygınlaştırmaya çalıştıklarını görürlerse, onlara karşı iyi niyetli olduğumuzu görecektir ve böylece dostane ilişkilerimiz güçlenecektir. Bu da aydınlanma fikrinin yayılmasına ve Avrupa etkisinin gelişmesine katkı yapacaktır. Bu durum beni geçekten onurlandırır.]</p> <p>Kitabın İçindekiler kısmındaki bölüm başlıkları da şunlardır: "1. Bölüm: İnsanın İlkel Durumu (Primitive State of Man); 2. Bölüm: Takas (Barter); 3. Bölüm: Refah (Wealth); 4. Bölüm: Sermaye (Capital) ve 5. Bölüm: Takas Yerine Kullanılan Araçlar (Means Employed to Faciliate Barter).</p>

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Kitabın adı olan "İlm-i Tedbir-i Mülk", ekonomi-politik anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, bu türden bir kitabın Türkçe olarak yazılmış olması çalışmamız açısından oldukça dikkate değerdir. Her fırsatta dile getirdiğimiz üzere Osmanlı modernleşmesi Protestan ahlâkıyla önemli paralellikler göstermektedir ve bu kitap da bu paralelliği net bir biçimde ortaya koyması açısından önemlidir. Bu kitapta Anglosakson bir aydınının Osmanlı modernleşmesine bakması ve modernleşmenin ekonomi-politik ayağında Anglosakson Protestan ahlakı anlayışını salık vermesi çalışmamızın temel savıyla örtüşmektedir. Nitekim kitapta devlet yönetme biçimiyle devletin ekonomi-politik yönetimi hakkında bilgiler verilmektedir.</p>						
6	1860	J. W. Redhouse		<i>Kitab-ı Lehcetü'l Maani (A Lexicon, English and Turkish)</i>	Londra	2, 820	T	Sözlük
	1860	<p>Redhouse'un Arap harfleriyle Türkçe basılı ilk sözlüğü aslında 1861 yılı baskısı Lexicon'dur. Bu sözlüğün de esasında 1861 basımlı o sözlük olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak bizim ulaştığımız kaynaktaki gördüğümüz sözlüğün fiziksel durumu bir parça farklıdır. Şöyle ki, görmüş olduğumuz bu sözlüğün iç kapak sayfaları ve 13 sayfa tutan "El-Mukkadime" kısmı yoktur. Dolayısıyla farklı bir baskı olma ihtimali az da olsa bulunduğu için bibliyografyamıza ayrı bir kayıt olarak girilmiştir.</p>						
7	1860	Nasıf b. Mümin el-Maluf		<i>Rehber-i Elsine-i Selase-i Fransevi ve İngiliz ve Türki</i>	Imprimerie L. Lefevre, Paris	201		Dilbilgisi
	1860	<p>Kitabın kendisi bizim ulaşabildiğimiz hiçbir tarama kaynağında görülmedi. Ancak "Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası" ile "Özege Kataloğu"nda kaydı mevcuttur. Kitabın adından anlaşılabilirdiği kadarıyla İngilizce, Fransızca ve Türkçe olmak üzere üç dilde hazırlanmış karşılaştırmalı bir dilbilgisi kitabıdır.</p>						
8	1861	J. W. Redhouse		<i>Kitab-ı Lehcetü'l Maani (A Lexicon, English and Turkish)</i>	W. M. Walts Matbaası, Londra	2, 13, 820	T	Sözlük

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
	1861	<p>Kitap Latin harfleriyle İngilizce yazılı kelimelerin, Arap harfleriyle Türkçe yazılı karşılıklarından oluşan çok kapsamlı bir sözlüktür. Arap alfabesine göre soldan sağa açılarak değil, Latin harfleriyle yazılı diğer kitaplar gibi sağdan sola doğru açılarak okunmaktadır. Kitabın hemen başında 1860 yılında Londra'da yazılmış olduğu notu düşülen "Preface" adlı önsöz bölümü bulunmaktadır. Bunun hemen ardından Arap harfleriyle Türkçe olarak yazılmış 13 sayfalık "El-Mukaddime" bölümü gelmektedir. Bu bölüm Arap harfleriyle basılı kitaplar formatında, yani sağdan sola düzeninde basılmıştır. Bunun ardından da yine soldan sağa düzende dizili tam sekiz yüz yirmi sayfa süren sözlük kısmı gelmektedir.</p> <p>Bu sözlük, daha çocuk yaşlarında Türkiye'ye gelip yerleşen, burada çeşitli üniversitelerde dersler veren, devlet işlerinde çalışan ve resmi çevirmenlikler ve temsilcilikler yapan James William Redhouse'un (1811–1892) Arap harfleriyle Türkçe basılmış ilk sözlüğüdür. Redhouse'un yine Londra'da anadili İngilizce olanlar için hazırladığı ilk İngilizce – Türkçe sözlüğü esasen 1856 yılında basılmıştır.²⁸ Ancak bu sözlük tamamen Latin harfleriyledir ve bizdeki eski harfli basma eserler katalog ve bibliyografyalarında listelenmemiştir.</p>						
9	1864	Daniel Defoe	Ahmed Lütfi	Hikâye-yi Robinson	Takvimhane-i Amire, İstanbul	113	Ç	Roman
	1864	<p>Hakkında net ve kesin bir bilgiye ulaşamadığımız Ahmed Lütfi Efendi'nin Daniel Defoe'nun (1660–1731) <i>Robinson Crusoe</i> (1719) adlı romanının Arapçasından yaptığı çeviridir.</p> <p>Fransız doğubilimci François Alphonse Belin (1817–1877) tarafından derlenen ve 1877 yılında yayımlanan <i>Bibliographie Ottomane ou Notice des Livres Turcs, Arabes et Persans Imprimés à Constantinople Durant la Période 1281, 1282 et 1283 de l'Hégire</i> adlı bibliyografyada, yine 1864 (1281) yılında yayımlandığı belirtilen <i>Tercüme-yi Hikâye-yi Robinson (Traduction de l'histoire de Robinson)</i> adlı bir kayıt bulunmaktadır. Bu kayıta kitabın adı hem Fransızca çevirisiyle Latin harfleriyle hem de Türkçe olarak Arap harfleriyle yazılmıştır. Bizim bibliyografyamıza koyduğumuz kitabın tam adı</p>						

²⁸ Redhouse, J. W. (1856). *An English and Turkish Dictionary, in Two Parts, English and Turkish*. London: Bernard Quartich.

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		sadece Hikâye-yi Robinson'dur. Bu iki kitabın aynı kitap olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. <i>Tercüme-yi Hikâye-yi Robinson</i> adıyla herhangi bir kayda ne Milli Kütüphane bibliyografyasında ne Atatürk Kitaplığı katalogunda ne de Özege katalogunda rastlanmıştır.						
10	1865	Charles Wells		<i>Mehmet, the Kurd, and Other Tales from Eastern Sources</i>	Bell and Daldy, Londra	7, 184	T	Halkbilimi / Şiir
	1865	<p>Charles Wells tarafından hem derlenen hem de yazılan bu kitap, bir tür halk hikâyeleri ve halk şiirleri derlemesidir. İBB Atatürk Kitaplığı sayısal arşivinde hem kaydı hem de elektronik kopyası mevcuttur. Kitap Latin harfleriyle dizili ve İngilizcedir. Kapakta, kitabın yazarı hakkında şu bilgi mevcuttur: "Londra King's College Türkçe Yeterlik Derecesi Sahibi ve Kraliyet Asya Derneği Üyesi" ("Turkish Prizeman of King's College, London, and Member of the Royal Asiatic Society"). Yazar hakkında yaptığımız araştırmalarda da daha fazla bilgiye ulaşamadık.</p> <p>Kitap iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda nesir olarak yazılmış halk hikâyeleri ve atasözleri; ikinci kısımda (Oriental Poetry) ise nazım olarak yazılmış şiirler yer almaktadır. Yazar kitabın önsözünde ("Preface"), Doğu Dilleri bölümünde üniversite öğrencisi olduğu yıllarda kitaptaki metinleri çevirdiğini söylüyor. Yazar çevirdiği metinlerin yerelliklerinin ve milli özelliklerinin kaybolmaması için bazı kavram, figür ve öğeleri olduğu gibi muhafaza ettiğini; şiirlerde ölçüye uymadığını, bunların sadece anlam açısından çevirisini yaptığını ve kafiyelendirmeye çalıştığını belirtiyor. Türkçe ve diğer doğu dillerinden şiir çevirisinin çok zor olduğundan bahsediyor.</p> <p>Kitabın içindeki bazı metinler şunlardır: "The Princes and the Cobbler: A Turkish Tale" (Prenses ve Ayakkabı Tamircisi); "Turkish Proverbs" (Türkçe Atasözleri); "A Turkish Love-Letter: Literally Translated form a Manuscript" (Türkçe Bir Aşk Mektubu: Harfiyen Bir El Yazmasından Çeviri); "The Rose and Nightingale: A Brief Imitation of the Renowned Turkish Poem by Faslı" (Gül ü Bülbül: Fazlî'nin Ünlü Türkçe Şiirinin Kısa Bir Taklidi); "Love's Power" (Aşkın Gücü) (Bu şiirle ilgili dipnotta, 27 Temmuz 1861 tarihli <i>Athenaeum</i> adlı dergide bu şiirin yayımlandığı ve dergide şiirle ilgili şu notun düşünülmüş olduğu söyleniyor: "Attenhaeum'un geçen haftaki sayısında Arap basınıyla ilgili ilginç bir yazısı yayımlanan Bay Charles Wells bize Türkçe bir aşk şiiri kitabından Türkçe bir şiir örneği göndermiştir. Şiir neredeyse harfiyen çeviridir." (a.g.e., s.171); "Turkish Love Song" (Türkçe Aşk Şiiri).</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
11	1866	William Chambers	Ahmed Hilmi	Tarih-i Umumi: 1. Cilt Ezmine-i Mukkadime	Matbaa-i Amire, İstanbul	306	Ç	Bilimsel Yayın / Ders Kitabı
	1866	<p>Ahmed Hilmi'nin (? – 1878), Anglosakson yayıncı ve yazar William Chambers'ın (1800–1883) ders ve eğitim kitabı olarak hazırladığı <i>Chambers's Historical Questions with Answers: Embracing Ancient and Modern History</i> (1865) adlı eserinden çevirdiği, ancak çeviriyle yetinmeyip kendince düzenlemeler yaptığı ve kendi kaleminden ilave bölümler yaptığı ders kitabıdır.</p> <p>Mekteb-i Mülkiye gibi okullarda ders kitabı olarak tasarlandığı bu cildin başına konulan "giriş" niteliğindeki bölümden anlaşılmaktadır. Bu giriş kısmında belirtildiğine göre "Mister Chambers'ın telif-gerdesi olan Tarih-i Umumi, şayeste-yi talim" (a.g.e, s. 3) bulunmuştur. Bunu destekleyecek bir bilgi de İslam Ansiklopedisindedir:</p> <p>"... Şûra-yı Devlet'in yaptırdığı bir soruşturmaya verilen cevapta I. cildin ilk defa 600 nüsha olarak Matbaa-i Âmire'de, ikinci defa 700 nüsha olarak ve üçte birinden fazlasının Mekteb-i Harbiye Matbaası'nda basıldığı ifade edilmektedir. II. cilt ise 1200 nüsha olarak ve üçte birinden fazlası yine Mekteb-i Mülkiye Matbaası'nda basılmıştır (BA, ŞD 205/52). Tarih-i Umûmî'nin I. cildinin Mekteb-i Mülkiye başta olmak üzere okullarda ders kitabı şeklinde okutulmasına karar verilmiştir." (Yolcu, "Ahmed Hilmi", https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed-hilmi-efendi--mütercim, 03.02.2019)</p> <p>Tarih-i Umumi bibliyografyamıza "çeviri tarih ders kitabı" olarak kaydedilmiştir, ancak kitabın bazı bölümlerini gerçekten çevirmiş ve kitabı kendisine model olarak almış olsa da Ahmed Hilmi tamamen farklı ve başka kaynaklardan da yararlanarak "resmi" bir dünya tarihi kitabı yaratmıştır. Örneğin bu ilk ciltte Ahmed Hilmi, tarihi, Chambers'ın kitabından farklı olarak bölümlere ayırdığını söyler:</p> <p>"Fitrat-ı Âdem'den bugüne gelinceye kadar zamanlar üç büyük kısma munkasım olarak hilkat-ı Âdem'den tarih-i Hicret'e değin geçen asara Ezmine-yi Mütেকaddime ve tarih-i mezburdan Dersaadet'in fethine kadar mürr eden vakte Ezmine-yi Mutavassıta ve vakt-i mezburdan bugüne değin güzere eden eyyama ezmine-yi müteahhire tesmiye olunur. Fakat tercümesine agaz olunan işbu kitapta hilkat-ı Âdem'den bed' ile Hicret'ten 146 sene mukaddem <i>Roma İmparatorluğunun inhizamına</i> kadar güzere eden asara Ezmine-yi Mütেকaddime ve oradan <i>Amerika'nın keşfine</i> kadar geçen</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
12	1868	William Chambers	Ahmed Hilmi	Tarih-i Umumi: 2. Cilt Ezmine-i Mukkadime	Mekteb-i Hayriye-i Hazret-i şahane Matbaası, İstanbul	345	Ç	Bilimsel Yayın / Ders Kitabı
	1868							

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
13	1870	Benjamin Franklin	Reşad	<i>Tarik-i Refah</i>	Imp. de V. Janson Matbaası, Paris	30	Ç	Deneme
	1870	<p>Benjamin Franklin'in (1706–1790), 1758 yılında yazdığı "The Way to Wealth" adlı denemesinin hakkında bilgi edinemediğimiz Reşad tarafından yapılmış çevirisidir. Kitabın başlığında şöyle yazmaktadır: "Amerika meşahir-i hükemasından Franklin'in bir mezatta irat olunacak yollu tertip eylediği nutuktur".</p> <p>Bu deneme Anglosakson tipi Protestan ahlak anlayışının servet, refah, tutumluluk, çalışkanlık ve ticaret gibi konulara bakışının; pratik faydacı tutumunun rafine olmuş bir hali gibidir. Çalışma konumuzun zaman çerçevesi içinde kalan dönemde Benjamin Franklin'e bu kadar sık atıf ve ilgi, bilhassa da bu denemesinin birkaç farklı adla birkaç kez çevrilip yayımlanmış olması Osmanlı modernleşmesindeki Anglosakson eğilimini göstermesi açısından anlamlıdır.</p>						
14	1870	Benjamin Franklin	Bedros Hocasaryan	<i>Tarik-i Servet: Ez-Hikmet-i Rikardos</i>	Mühendisöğlü Ohannes Matbaası, İstanbul	3, 25	Ç	Deneme
	1870	<p>Benjamin Franklin'in 1732–1757 yılları arasında <i>Poor Richard's Almanac</i> adlı yıllığındaki tavsiye ve vecizelerinden derlediği "The Way to Wealth" (1758) adlı denemenin bir başka çevirisidir. Kitabın çevirmeni Bedros Hocasaryan hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Kitabın kapağında şu ibare bulunmaktadır: "Eser: Franklin ez-Meşahir Hükemâ-i Mütেকaddimin". Çeşitli defalar yapılan çevirileriyle Anglosakson muhafazakâr modernliğinin ve Protestan ahlâkının simge eserlerinden biri haline gelmiştir.</p>						
15	1871	Henry Mercham	Ayıntabi Abdullah Efendi	<i>Amerika Seyahatnamesi</i>	Cemiyet-i İlmîye-i Osmaniye, İstanbul	1, 139, 2	Ç	Gezi Yazısı

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
	1871	Hakkında herhangi bir bilgiye rastlamadığımız Henry Mercham adlı yazarın orijinal olarak Fransızca yazdığı <i>The Book of America's Travel</i> (?) adlı kitabı 1845 yılında Kahire Üniversitesi Dil Okulu (Madraset-al-İsun) öğretmenlerinden Sa'd Na'am Arapçaya çevirmiştir. (Hegazi ve Jensen, 1999, s. 315) Bizim bibliyografyamızda kayıtlı olan kitap işte adı <i>Kitab Siyahat Amriqa</i> (1845) olan bu Arapça çeviriden Ayıntablı Abdullah Efendi tarafından Türkçe aktarılmıştır. Kitabın ne Arapça çevirmeni Sa'd Na'am ne de Ayıntablı Abdullah Efendi hakkında ayrıntılı bilgiye sahibiz.						
		Kitabın Arapçaya çevrilme hikâyesi, Rania M. Hegazi ve Beverly Jensen'in birlikte kaleme aldıkları "The Genesis of the American Image in Arabic Literature" (1999) adlı makalede yer almaktadır. Makaleye göre, bu kitabın önemi, Arap edebiyatında Amerika imgesinin oluşumunda önemli katkıları olmasında ve Arapçada ilk Birleşik Devletler teriminin bu kitapla birlikte kullanılmaya başlamasında yatmaktadır.(1999, s 315) Bize göre kitap yine neredeyse aynı gerekçeyle, yani Anglosakson muhafazakâr modern imgesini somutlaştırmak için çevrilmiştir. Bu önemine binaen bibliyografyamıza alınmıştır.						
16	1871	Daniel Defoe	Ahmed Lütfi	<i>Hikâye-i Robinson</i>	Takvimhane-i Amire, İstanbul	172	Ç	Roman
	1871	Daniel Defoe'nun (1660–1731) <i>Robinson Crusoe</i> (1719) adlı romanından (1817–1907) yaptığı çeviridir. <i>Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi</i> 'nin 1. cildinde yer alan bilgilere göre çevirmeni Ahmed Lütfi Efendi'dir (1817–1907). Ahmed Lütfi Efendi Osmanlı vak'anüvislerindedir. Kadılık ve kazaskerlik gibi çok çeşitli devlet görevlerinde de bulunmuştur. (2002, s. 165)						
		Ahmed Lütfi, <i>Robinson Crusoe</i> 'yu Arapça çevirisinden Türkçeye kazandırmıştır. Çeviri, metnin İngilizce orijinaline göre oldukça kısadır. Bunun nedeni Ahmed Lütfi'nin kendisine kaynak metin olarak seçtiği Arapça versiyonunun kısalığı mı yoksa kendi tercihiyle metni kısalttığı mıdır tespit edilememiştir.						
		Medrese eğitimi almış, ömrünün tümünü İslami öğretilere adanmış ve Kadılık görevine kadar yükselmiş (2002, s.165) bir ilim ve devlet adamının Robinson Crusoe'yu çevirmiş olması da bizim, kimi Osmanlı modernleşmecilerimizin aradığı muhafazakâr modernleşme formülünün şifrelerini Anglosakson edebiyatında bulduğu savımızı doğrulayan bir başka veridir.						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
17	1871	Ahmed Midhat		<i>Kâinat: Kütüphane-i Tarih: Birinci Kısım Avrupa: Birinci Kısımın Birinci Cildi İngiltere</i>	Ahmed Midhat Matbaası, İstanbul	61, 238, 1	T	Bilimsel Yayın
	1871	<p>Ahmed Midhat'ın (1844–1912) 1871–1881 yılları arasında on beş cilt olarak yazıp yayımladığı dünya tarihi ansiklopedisinin birinci kısmının birinci cildini oluşturan “İngiltere” tarihidir. Kitabın kapağında şu ibare yer almaktadır: “Hilkat-ı âlem ve intişar-ı benî âdem hakkında Kitab-ı Mukaddese ile hükemâ-yı tabiatın re'yelerini bila-hâkime âlemin taksimat-ı ahiresi hakkında bazı malumatı camidir.”</p> <p>Ahmet Mithat Efendi, kitabının başlangıcı olan bu ilk cilde yazdığı “Feth-i Kelam” adını verdiği önsözde tarih sevgisinden ve tarihin vatan ve ilerleme için mutlaka bilinmesi ve istifade edilmesi gerektiğinden bahseder. Burada bu çok hacimli kitabını nasıl organize ettiğini de anlatır. Amacının bütün dünyanın tarihini anlatan dev bir eser ortaya koymak olduğunu vurgular. Bunun için dünyayı coğrafi kısımlara ayıracağını ve bu taksimata göre her ülkenin ayrı ayrı tarihlerini yazacağını ve en sonunda bu tarihlerin bir araya gelerek büyük bir eseri oluşturacağını söyler:</p> <p>“... bu tarih taksimat-ı coğrafya üzerine munkasım olduğundan ayrıca bir cilt olarak çıkacak olan işbu mukaddimesinden sonra sair ciltleri esasen beş kısım üzerine munkasım olacaktır ki kısım-ı evvel ‘Avrupa’ kısım-ı sâni ‘Asya’ kısım-ı sâlis ‘Afrika’ kısım-ı râbi ‘Amerika’ ve kısım-ı hâmis ‘Avustralya’ kıtalarında bulunan ülkelerin ahvâl-i tarihiyesini beyan edecektir.” (a.g.e., s. ↘)</p> <p>Ahmet Mithat Efendi, toplam dört sayfa süren bu “Feth-i Kelam” kısmından sonra toplam 57 sayfa süren “Mukadime” kısmına geçer. Bu kısımda dünyanın oluşumuna ilişkin kutsal kitapların, bilim insanlarının ve felsefecilerin görüşlerini kendi şerhleriyle birlikte anlatır. Bu kısmın hemen ardından da hazırlamayı planladığı bu büyük eserin 1. kısmının 1. cildi olarak “İngiltere Ülkesi” başlığıyla İngiltere’yi anlatmaya geçer.</p>						
18	1872	Jonathan Swift	Mahmud Nedim	<i>Gulliver Nam Müellifin Seyahatnamesi</i>	Camlı Han, İzzet Efendi Matbaası, İstanbul	144	Ç	Roman

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Kitabın sonunda bir de "Mütalaa-yı Mütercim" adı altında bir bölüm vardır. Bu bölümde kitabın çevirmeni Mahmud Nedim yazarın romanında anlattığı olayların ve kişilerin çok garip ve inanılmaz olmasına rağmen, romanını bu şekilde kurmasının bazı haklı gerekçeleri olduğunu söylemiştir: "...erbab-ı mütalaaaya kelal vermemek ve zamanında bulunan ehl-i siyasetin hedef-i taarruzu olmamak için..." (a.g.e., s. 143). Çünkü yazar, "... mumaileyh memalik-i baidede akıldan hariç tesadüf eylediği ahval ve ahlak-ı hüsmeden bahis ile erbab-ı kalem ve merhametin hamiyet ve insaniyetlerini medh ü sena ve haset ve gadr-i tarafgirliği tezyif ve ifna etmiştir." (a.g.e., s. 143)</p>						
19	1872	Jonathan Swift	Mahmud Nedim	Gulliver'in Seyahati: 2. Cilt	Camlı Han, İzzet Efendi Matbaası, İstanbul	144	Ç	Roman
	1872	<p>İkinci ciltte, kitabın orijinalinde bulunan 8 bölümden sadece 6'sı yer almaktadır. Orijinal eserde 2. Kitapta ("Part II: A Voyage to Brobdingnag") yer alan 7. ve 8. bölümler bu ciltte yoktur. Ancak Mahmud Nedim bu cildin başına ve sonuna kendinden iki bölüm eklemiştir. Kitabın başında yer alan bu ekleme bölümlerin birincisine başlık ya da giriş olarak şunlar yazılmıştır: "(Asıl seyahatnamenin tarifine girişmeden evvel Lilliput ahalisinin ahlak ve itikatlarına dair bir miktar izahat vermek münasip görülmekle ber vech-i zir hülâsat-ı zikir ve beyan kılındı.)" (a.g.e., s. 2)</p> <p>Mahmud Nedim bu bölümde Lilliput halkının daha çok çocuklarını yetiştirme ve onların eğitimiyle ilgili bilgiler vermektedir. Çevirmen, bu bölümü eleştirel ve ahlaki bir bakış açısıyla yazmış görünmektedir. Lilliput üzerinden Osmanlı toplum hayatına, eğitim anlayışına ve yazınsal alışkanlıklarına göndermeler ve eleştiriler vardır. Lilliput halkının yüksek ve bol bilgilerle donatılmış öğretmenler yerine, "makul ve makbul" olan öğretmenleri tercih ettiği söylenmektedir. Ayrıca öğretmenlerin "ilmi çok olmasından ise ahlakı güzel olmasına dikkat ederler." (a.g.e., s. 5) demektedir. Sonra çevirmene göre Lilliputlular, gençlerin, gençken hayatın ve ömürlerinin kıymetini bilmeleri ve daha gençken "adam" olmaları gerektiğine; yaşlandıktan sonra bu sırlara ermenin hiçbir anlamı olmadığına inanırlar.</p> <p>Lilliput geleneklerinde öğretmenlerin hatalarını kavrayıp dile getirmeleri ayıp değil normal bir davranış sayılır. Öğretmenler özeleştiri verirler ve hatalarını düzeltirler. Öğretmenler, öğrencilere insan vicdanı ve özgürlüğünün ancak insanların birliğiyle (ittihat) mümkün olabileceğini öğretirler.</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
20	1872	Jonathan Swift	Mahmud Nedim	<i>Gulliver'in Seyahati 3. Cilt</i>	Camlı Han, İzzet Efendi Matbaası, İstanbul	52	Ç	Roman
	1872	<p>Kitabın başlığının hemen üzerinde "(Millet Kütüphanesi)" ibaresi bulunmaktadır. Bunun açıklaması için kitabın ikinci cilt kaydına bakınız. Yine kapakta "(Fransızcadan Tercüme)" notu da yer almaktadır. Bu notun hemen altında da kitabın çevirmeniyle ilgili "Mahkeme-yi Ticaret Zabıt Kâtiplerinden Mehmed Nedim Efendi Tarafından Tercüme Olunmuştur" açıklaması vardır.</p> <p>Bu üçüncü ciltte Gulliver kelimesinin ilk harfi olan "G" Arap alfabesindeki "kef" (ك) harfi ile yazılmıştır. Kelimenin bu harfle okunuşu "Güliver" şeklindedir. Bu üçüncü cilt, orijinal eserin 2. Kitab'ının (Part II) 6. Bölümünün son kısmıyla başlamaktadır. Ardından 2. Kitab'ın 7. ve 8. bölümlerinin tamamıyla son bulmaktadır. Dolayısıyla, 3. Cilt halinde ilk kez Türkçeye aktarılan <i>Gulliver'in Seyahatleri</i>'nin bu versiyonunda orijinal eserin 3. ve 4. Kitapları yer almamıştır. Ancak yazar bu cildin sonuna koyduğu "İlan" adlı kısa bölümde Gulliver'in üçüncü seyahatine de çıktığını ve bu seyahatte de oldukça garip olaylar ve kişilerle karşılaştığını söylemektedir.</p> <p><i>Gulliver'in Seyahatleri, Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü</i>'nde şu şekilde tanıtılmıştır:</p> <p>"Bazı ahval-i acibe ve müşahadat-ı garibeyi havi olarak mevcut hikâye kitapları sırasında en meşhur bulunduğundan umum Avrupa lisanlarına tercüme olunmuş ve İngiliz hükemasından meşhur Swift nam müellif telif-gerdesi bulunmuş olan işbu eser ahlak-ı umumiye ile ıslah-ı efkâra hadim ve açık tabirat ve herkesin anlayabileceği bir tarz ile Ziraat Odası Başkâtibi Mahmud Nedim Efendi tarafından tercüme olunmuştur. 3 cildi 13 kuruştur." (1884, s. 89)</p>						
21	1873	Hidayet		<i>Lügat-ı -Ecnebiye</i>	İstanbul	24	T	Sözlük
	1873	<p>Bu sözlüğün nüshası görülemedi. Sözlük Arakel Kitaphanesinin 1884 tarihli <i>Esami-i Kütübü</i>'nde kayıtlı. Bunun dışında <i>Basiret</i> gazetesinin 12 Ekim 1873 tarihli 1053 numaralı nüshasında ilanı da var. Eser hakkında ayrıca Ezgi Aslan "Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü Üzerine" adlı</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>makalesinde şöyle bilgi veriyor: "Türkçede hazırlanan en eski yabancı ögeler sözlüğü, Tanzimat Dönemi'nde H 1290/M 1873 tarihinde Hidayet tarafından yazılmış Lügat-i Ecnebiye'dir. 24 sayfadan oluşan, kısa bir sözlüktür. Bu sözlük, Türkçedeki Batı kökenli kelimeleri listelemekten ziyade, Batı kökenli kelimelere, Arapça ve Farsça karşılıklar bulmayı amaçlamaktadır." (2016, s. 535)</p> <p>Yukarıdaki bilgilere ulaşabildiğimiz kaynakların hiçbirinde kitabı yazarı Hidayet hakkında ayrıntı bilgi mevcut değildir.</p>						
22	1873	Victor Ducange (Walter Scott)	Hamid	Miss Lucy yahut Lammermoor Nişanlısı	Zartanyan Matbaası, İstanbul	152	Ç	Tiyatro Oyunu / Roman
	1873	<p>Kitabın kapağındaki açıklama şöyledir: "Dram: Üç Fasil Yedi Manzara. Müellifi Fransa Meşahir-i Üdebasından Victor Ducange." Walter Scott'un (1711–1832), konusu Kraliçe Anne (1702–1714) dönemi İskoçya'sında geçen <i>The Bride of Lammermoor</i> (1819) adlı tarihi romanından uyarlamadır. Victor Ducange'ın <i>La Fiancée de Lammermoor</i> (1828) adlı drama uyarlamasından, hakkında bilgi sahibi olmadığımız Hamid tarafından Türkçeye çevrilmiştir.</p> <p>F. Özlem Bay doktora tezinde bu eserin çevirmeni Hamid'i, Abdülhak Hamid Tarhan olarak belirtir (2013, s. 411). Bu bilgiyi, Cevdet Perin'in, <i>Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri</i> (1946) adlı kitabına dayandırır. (1946, s. 210).. Ancak ne <i>Miss Lucy...</i>'de bunu doğrulamaya yönelik bir bilgi vardır ne de bu kitabın o dönem yapılan tanıtım ilanlarında çevirmenin Abdülhak Hamid olduğuna dair herhangi bir ima vardır.</p> <p>Ducange'ın bu drama uyarlaması sadece Hollanda'da 1832 – 1869 yılları arasında 19 kez oynanmıştır. (Gillhoff, 1938, s. 47) Hamid'in çevirdiği kitapta, eserin orijinal kaynağına ilişkin hiçbir bilgi olmamakla beraber, Walter Scott'un adı da hiç anılmamıştır. Oysa Victor Ducange tarafından yapılan uyarlamanın risalesinde bu bilgi mevcuttur.</p> <p>Bu bilgi, yine çalışmamızın "Fransız edebiyatından ziyade Fransızcanın egemenliğinden söz etmek daha doğrudur" tezini göstermesi açısından önemlidir. Dönemin Osmanlı aydınlarının büyük bir çoğunlukla Fransızca biliyor oluşları ve Fransızca eserlere yönelmeleri illa onlardaki Fransız edebiyatı eğilimlerini ortaya koymamaktadır. Ayrıca Fransızcadan çevrilmiş her eser Fransız edebiyatından değildir.</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
23	1873	Emin Nihad		<i>Müsameretname - Cild-i Rabi: Bir Osmanlı Kaptanın Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti</i>	İstanbul	100	T	Roman
	1873	Emin Nihad'ın (1838–1879) telif eseridir. İngiltere'ye staj yapmaya giden genç bir Osmanlı kaptanının orada bir İngiliz kıızıyla evlenmesini anlatan uzun öyküdür. Öykü mekânı İngiltere ve Londra'dır. Ancak bu mekân sadece isimlerle vardır, herhangi bir betimleme yapılmamıştır. Öykünün ana teması genel olarak yabancı kadınlarla yapılan evliliklerin ortaya çıkardığı olumsuz durumlardır. Anglosakson kültürüyle temas ve kültürel karşılaştırmalar bağlamında veri sağlayan bir metin olduğundan bibliyografyamıza dâhil edilmiştir.						
24	1873	Ann Radcliffe	Keçecizade Abdullah Macit Bey	<i>Sergüzeşt-i Adelin</i>	İstanbul	32	Ç	Roman
	1873	Ann Radcliffe'in (1764–1823) <i>The Romance of the Forest</i> (1791) adlı gotik romanından, hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmadığımız Keçecizade Abdullah Macit Bey tarafından kısaltılarak çevrilmiştir. 32 sayfalık çeviri kitabın ilk 19 sayfası, Abdullah Macit Paşa'nın (1841–1917) yazdığı "Mukkadime" adı bölümden oluşmaktadır. Ann Radcliffe'in bu romanının bizim ulaşabildiğimiz 1847 yılı baskısı 420 sayfadır.						
25	1875	Januarius A. MacGahan	Ahmed Efendi	<i>Hive Seyahatnamesi ve Tarihi Musavver: Cüz 1 – 5</i>	Basiret Matbaası, İstanbul	1, 240	Ç	Gezi Yazısı
	1875	Hive Özbekistan sınırları içinde yer alan bir hanlıktır. Ruslar buraya 1873 yılında askeri bir harekât düzenlerler. Bu harekâtı yerinde gözlemlemek üzere Rus ordusuyla birlikte <i>New York Herald</i> gazetesi muhabiri olarak Hive'ye giden Amerikalı gazeteci Januarius Aloysius MacGahan'ın (1844–1878), bu harekâta gördüklerini kendi ifadesiyle tarihi ya da siyasi bir bakış açısından çok kendi bireysel tanıklıklarına dayanarak <i>Campaigning on the Oxus, and the Fall Khiva</i> (1874) adlı gezi kitabında anlatır. Ahmed Efendi'nin Türkçeye aktardığı kitap işte bu gezi yazısıdır. Kitabın çevirmeni Ahmed						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Efendi hakkında ayrıntılı bir bilgiye ulaşamadık, ancak kitabın kapağının üstünde onunla ilgili şu not bulunmaktadır: "Mekteb-i Bahriye-yi Şahane İngiliz Lisanı Muallimi, Kolağası".</p> <p>MacGahan kitabının önsözünde şunları yazar: "The aim of this book is modest. It is rather a record of travel and adventure than a regular history of a military campaign. For the most part, I simply describe what I myself saw and heard. In doing this, I hope, however, to have at the same time succeeded in producing something like a picture of life and warfare in Central Asia. And I have done my best to give completeness to my narrative by describing not merely the military operations against Khiva, but also the physical features, the social life, and the political condition of the country itself."³⁰ (1874, s. v)</p>						
26	1875	David Urquhart		Letter from Mr D. Urquhart to the New Castle Committee on the Subject of the Turkish Debt: Translated in Turkish	Ankara Vilayeti Matbaası, Ankara	20	Ç	Mektup
	1875	<p>Kitabın Türkçe adı, <i>İngiliz Hükemasından Vakıf-ı Umur-ı Âlem ve Hayırhahı Ümem David Urquhart Efendi'nin bu Kere Umur-ı Ecnebiye Komitelerinden Newcastle Cemiyetinin Reisi Mister Crawshay'e Yazdığı Tahrirat-ı Nesâyihatın Kendi Kalemîyle Olan İngilizce Aslından Lisan-ı Osmaniye Tercümesi</i>dir.</p>						

³⁰ ."Bu, mütevazı bir kitaptır. Amacı, askeri bir harekâtın derli toplu tarihini yazmaktan ziyade seyahatimin ve seyahatte yaşanan maceraların kaydını tutmaktır. Kitabın neredeyse tamamı gördüklerim ve işittiklerimden ibarettir. Böylece umuyorum ki Orta Asya'daki hayatın ve savaşın bir fotoğrafını çekebilmişimdir. Ben sadece Hive'ye karşı düzenlenen askeri harekâtları anlatmakla kalmadım, ayrıca ülkenin fiziksel özelliklerini, sosyal hayatını ve politik durumunu da elimden geldiğince betimlemeye çalıştım." (Çev. T. M. Akkaya)

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		"Tersine Bir Oryantalist", "Türk Dostu", "Tucomania Hastalığına Tutulmuş" gibi çeşitli lakaplarla tanınan David Urquhart'ın (1805–1877), Osmanlı'nın dış borçları üzerinde araştırma ve inceleme yapmaya başlayan "Newcastle Committee" kurumuna Osmanlı borçlarıyla ilgili Osmanlı lehine yazdığı ve Osmanlı'nın tarafının tutulmasını öğütleyen mektubudur.						
27	1876	Januarius A. MacGahan	Ahmed Efendi	Hive Seyahatnamesi ve Tarihi Musavver: Cüz 6 – 9	Basiret Matbaası, İstanbul	241–459	Ç	Gezi Yazısı
	1876	Amerikalı gazeteci Januarius Aloysius MacGahan'ın (1844–1878), Hive'de gördüklerini kendi ifadesiyle tarihi ya da siyasi bir bakış açısından çok kendi bireysel tanıklıklarına dayanarak anlattığı <i>Campaigning on the Oxus, and the Fall Khiva</i> (1874) adlı gezi kitabının Ahmed Efendi tarafından çevirisinin ikinci cildir.						
28	1876	William Chambers	Ahmed Hilmi	Tarih-i Umumi: 5. Cilt	Matbaa-i Amire, İstanbul	280	Ç	Bilimsel Yayın / Ders Kitabı
	1876	Bu beşinci cildi de William Chambers'ın (1800–1883) <i>Chambers's Historical Questions with Answers: Embracing Ancient and Modern History</i> (1874) adlı kitabının çevirisi saymamızın nedeni, <i>Tarih-i Umumi</i> 'yi (1875–1877) bütün ciltleriyle bir bütün olarak görmemiz ve buna kaynaklık eden eserin de Chambers'ın sözü edilen eseri olmasıdır. Aslında bu cildin William Chambers'ın eseriyle bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu ciltte Abbasiler, Gazneliler, Selçuklular, Atabeyler, Karahitaylar gibi İslam ve Türk devletleri ve uygarlıkları konu edilmektedir.						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
29	1876	William Shakespeare	François Ducis (Fransızcaya çeviri); Hasan Bedreddin, Mehmed Rifat (Türkçeye çeviri)	Temaşa; İkinci Cilt Cüz 3: Othello	Kırkanbar Matbaası, İstanbul	122–184	Ç	Tiyatro Oyunu
	1876	<p>Hasan Bedreddin Paşa (1851–1912) ile Mehmed Rifat'ın (1851–1907) birlikte hazırladıkları, <i>Temaşa</i> adlı külliyyatın 2. Cildinin 3. Cüzüdür. Bu cüzde Shakespeare'in (1564–1616) <i>Othello</i> (yaklaşık 1603) adlı oyunu, Fransız oyun ve uyarlama yazarı Jean François Ducis (1733–1816) tarafından yapılan Fransızca opera uyarlamasından çevrilmiştir.</p> <p>Kitabın kapağında şu açıklama yer almaktadır: "İşbu oyun en evvel "İtalya"da büyük opera olmak üzere tasvir olunmuş badehu "Dösi" (François Ducis) marifetiyle Fransızcaya tercüme ve haileye tebdil olunmuştur ki evlad-ı Arabideki mertliği musavver olduğundan bi'l-intihab tercüme edilmiştir." Kitapta Shakespeare adı anılmıyor. Opera bestecisinin J. Offenbach (1819–1890) olduğu belirtiliyor.</p>						
30	1877	Daniel Defoe	Ahmed Lütfi	Hikâye-yi Robinson	Takvimhane-i Amire, İstanbul	171	Ç	Roman
	1877	<p>Daniel Defoe'nun (1660–1731) <i>Robinson Crusoe</i> (1719) adlı romanının Ahmed Lütfi Efendi (1817–1907) tarafından Arapçadan yapılan çevirisinin bir başka basımıdır.</p>						
31	1877	Eugene Schuyler	Sağ Kolağası Ahmed Efendi	Musavver Türkistan Tarih ve Seyahatnamesi	Basiret Gazetesi Matbaası, İstanbul	1, 334	Ç	Gezi Yazısı

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
	1877	<p>Kitabın orijinal adı, <i>Turkistan: Notes of a Journey in Russian Turkistan, Khokand, Bukhara, and Kuldja</i>'dır (1877). Kitabın çevirmeni Ahmed Efendi hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşamadık, ancak kitabın kapağında kendisiyle ilgili şu bilgi mevcuttur: "Heybeli Ada Mekteb-i Bahriye-i Şahane İngilizce Muallimi". Kitabın yayımlandığı tarih "93 Harbi" olarak bilinen 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşına denk gelmektedir.</p> <p><i>Basiret</i> gazetesinin daha önce yayınladığı <i>Hive Tarihi ve Seyahatnamesi</i> (1875) adlı çeviri kitap da düşünüldüğünde ve bu kitapların orijinal basımlarının hemen ardından Türkçeye çevrilerek yayımlandığı göz önüne alındığında o dönemde Rusların Orta Asya'daki askeri hareketliliğinin Osmanlı'da ilgiyle takip edildiği anlaşılmaktadır. Rusların orta Asya'daki harekâtlarını Osmanlı kamuoyunun ilgiyle takip etmesi, Schuyler'in kitabının içeriği ve çevirisiyle orijinalinin karşılaştırılması gibi konularda bilgi almak için Asude Doğan'ın kaleme aldığı "Bir Amerikalının Asya-yı Vusta'da Seyahati: Eugene Schuyler'in 'Türkistan'ı" (2008, s. 191–201) adlı makaleye bakılabilir.</p> <p><i>Musavver Türkistan Tarih ve Seyahatnamesi</i>, İBB Atatürk Kitaplığı sayısal arşivinde ünlü alman şair ve filozof Friedrich Schiller adına kaydedilmiş. Ancak <i>Arakef Kitaphanesi Esami-i Kütübü</i>'nde (İstanbul, 1884) kitap hakkında şu kayıt var.</p> <p>"Meşahir-i seyyahinden Amerikalı Mösyö Schuyler'in eserinden tercüme olunmuştur. Mumaileyh Asya-i Vusta'da bulunan Türkistan'ın başlıca mahallerini gezerek esna-i rehde tesadüf eylediği Kırgızlarla kabail ve aşair-i saire halkının adet ve etvarını ve şayan-ı taaccüp ahvallerini ve bargir yarışları ve resm-i zifafları ile halet ve meşvar-ı mahsuslarını tarif ve mevak-i meşhuresini tavsif eder musavver bir eserdir." (a.g.e., s. 88)</p>						
32	1877	William Chambers	Ahmed Hilmi	Tarih-i Umumi: 6. Cilt	Matbaa-i Amire, İstanbul	264	Ç	Bilimsel Yayın / Ders Kitabı
	1877	<p>Bu altıncı cilt de esas itibarıyla William Chambers'ın (1800–1883) eserinden (1874) çeviri değildir. Bu cilt de, <i>Tarih-i Umûmî</i>'nin (1875–1877) altı cildiyle bir bütün olarak kabul edilmesi ve Chambers tarihinin bu kitaba model oluşturmuş olmasındandır. Bu ciltte Timurlenk ve Moğol İmparatorluğu, Türkmeniye, Mirza Cihanşah ve Karakoyunlular, Memlukler, Şah İsmail ve Safeviler, Tolunoğulları, İhşidler, Karahanlılar gibi devlet, yönetici ve uygarlıklar konu edinmiştir.</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
33	1878	Katharine King	Ahmet Mithat	<i>Alayın Kraliçesi</i>	Kırkanbar Matbaası, İstanbul	343	Ç	Roman
	1878	<p>Anglosakson popüler roman yazarı Katharine King'in³¹ <i>The Queen of the Regiment</i> (1872) adlı romanın Ahmet Mithat Efendi (1844–1912) tarafından çevirisidir. Eser, <i>Tercüman-ı Hakikat</i> gazetesinde tefrika edilmeye başladığı anda formalar halinde kitap olarak basılıp yayımlanmaya da başlamıştır. Tefrika tarihiyle kitap olarak basım tarihi aynı sene içinde birbirine çok yakın tarihlerde gerçekleşmiştir.</p> <p>Ahmed Midhat kitabı İngilizce orijinalinden değil, <i>Revue des deux Mondes</i> (1829) adlı Fransızca edebiyat ve politika dergisinin 1872 Eylül sayısının 407–442. sayfaları arasında yer alan <i>La Reine du Regiment</i> adlı Fransızca çevirisinden Türkçeye aktarmıştır. 1884 tarihli <i>Arakek Kitaphanesi Esami-i Kütübü</i>'nde bu roman şöyle tarif edilmiştir:</p> <p>"Alayın Kraliçesi - Bir İngiliz kızı tarafından kaleme alınan bu roman Avrupaca o kadar şöhret bulmuştu ki hülasa-yı tercümesi "Revü dö Mond" (Revue des deux Mondes) nam Fransız mecmua-i nefisesinde dahi derc olunmuş idi. Eser-i mezkûr saadetli Ahmed Midhat Efendi tarafından Türkçeye tercüme olunarak yeni kütüphaneyi teşkil eyleyen ciltler meyanına ithal eylemiş ve umumun calib-i rağbeti olmuştur." (s. 192)</p>						
34	1879	Benjamin Franklin	A. (ا.) Ş. (ش.)	<i>Esbab-ı Yesar</i>	İbrahim Efendi Matbaası, İstanbul	16	Ç	Deneme

³¹ Katharine King hakkında bibliyografik bir bilgiye biz yaptığımız araştırmalarda rastlayamadık; ancak Ahmet Mithat Efendi'nin bu çeviri romanını ve çeviriden sonra kendi yazdığı "Zeyl"i Latin harflerine aktararak yayıma hazırlayan grup içerisinde yer alan Ali Serdar, bu kitaba yazdığı önsözde yazar hakkında şu bilgiyi vermektedir: "1830–1839 yılları arasında İrlanda'da doğduğu tahmin edilen Katharine King, aslen İrlandalı olan ancak 1852'de Avustralya'ya yerleşen avukat ve siyaset adamı Henry Edward King'in (1832–1910) kız kardeşidir. Bir süre o da Avustralya'da yaşamıştır." (2015, s. 12)

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
	1879	Benjamin Franklin'in (1706–1790) 1733 ile 1758 yılları arasında yayımladığı <i>Poor Richard's Almanac</i> adlı almanağında 1758 yılında yayımladığı "The Way to Wealth" adlı denemesinin bir başka çevirisidir. Yazının çevirmeni hakkında ayrıntılı bilgi mevcut değildir. Bu dönemde Benjamin Franklin'e ve bilhassa da bu denemesine gösterilen ilgi tesadüf değildir. Benjamin Franklin bu denemesinde ağırlıklı olarak çalışmayı salık vermektedir. Çalışmakla beraber, tutumlu olmak, gösteriştten kaçınmak, verimli olmak, ahlaklı olmak vb. gibi Protestan ahlakının öğretileri denilebilecek tavsiyelerde bulunmaktadır.						
35	1879	Sophia Lee	Esad	<i>Sergüzeşt-i Mari Kraliçe ve Kızları</i>	Ahter Matbaası, İstanbul	223	Ç	Roman
	1879	Anglosakson roman ve oyun yazarı Sophia Lee'nin (1750–1824) üç ciltlik popüler gotik romanı <i>The Recess or a Tale of Other Times</i> 'dan (1783–1785) alındığı tespit edilmiştir. Bu tespit daha önce Özege, Milli Kütüphane ve Atatürk Kitaplığı da dâhil hiçbir edebiyat tarihi ve incelemesinde yer almamaktadır. Eserin orijinal kaynağı ve yazarına ait daha önce ortaya konulmuş bir bilgiye biz rastlayamadık. Hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşamadığımız kitabın çevirmeni Esad, Sophia Lee'nin romanının tam bir çevirisini yapmamıştır. Çevirmen anlaşıldığı kadarıyla, kitabı İngiliz tarihini konu alan bilimsel bir eser sanmış ve kitapta okuduklarını özetleyerek yazmıştır. Nitekim kitabın kapağında şu not yer almaktadır: "İngiliz tevarihinden müstahrectir." Hâlbuki kitap, tarihi olaylardan esinlenmesine rağmen tamamen kurmacadır: "The first English novel in which the dream-world expands to take on the contours of the whole world is... that wild tale by Sophia Lee, <i>The Recess</i> (1783–85). This work, one of the first English historical novels, tells the story of two women, the legitimate but concealed daughters of Mary Queen of						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Scots; the historical unreality of these beings, whose lives are not to be found recorded on any page of history, works, oddly, in the novel as a kind of substantiation of these buried lives.”³² (Doody, 2004, s. 94)</p> <p>Belki de Esad'a bunun gerçek bir tarihi hikâye olduğunu düşündüren de bu özellik olabilir. Romanın orijinali üç ciltte toplam 6 bölümden oluşmaktadır. Çeviri ise dört bölümden oluşmaktadır ve dördüncü bölüm üç alt bölüme ayrılmıştır. Çeviri kitabın bölümleri şu şekildedir: “Birinci Bap: Yeraltında Bir Mağara; İkinci Bap: İskoçya Kraliçesi; Üçüncü Bap: Mathilda'nın Akd-i Nikâhı; Dördüncü Bap: Üç Garip Manzaralar – Birinci Manzara: Valideye Muvasalat, İkinci Manzara: Ellinor'un Elizabeth'e İras Ettiği Dehşet, Üçüncü Manzara: Üç Karındaşların Mülakatı.”</p>						
36	1879	Ahmed Midhat		Sevda-yı Sa'y ü Amel	Kırkanbar Matbaası, İstanbul	1, 78	T	Deneme
	1879	<p>Bu denemede Anglosakson edebiyat, felsefe ya da ideolojisine Ahmed Midhat tarafından kişi ya da eser ismi olarak herhangi bir atıfta bulunulmamıştır. Ancak Şerif Mardin³³, Carter Findley³⁴ ve tarafımızdan, başta ilerlemenin yeni yasalarla değil yeni tutumlarla sağlanacağını savunan İskoç düşünür, siyasetçi ve bürokrat Samuel Smiles'ın (1812–1904), <i>Self-Help</i> (1859) adlı kitabı başta olmak üzere Anglosakson düşün, ekonomi ve edebiyat eğilimlerine bir takım paralellikler tespit edilmiştir. (Bkz. Bölüm 3.1.7 Ahmed Midhat ve Anglosakson Ticaret Ahlakı) Bu paralellikleri münasebetiyle de bibliyografyamıza dâhil edilmiştir.</p>						

³² “Rüya-dünyanın, gerçek dünyanın sınırlarına ulaştığı ilk İngiliz romanı..., Sophia Lee'nin *The Recess* (1783-85) adlı vahşi hikâyesidir. İlk İngiliz tarihi romanlarından biri olan bu çalışma, İskoçya Kraliçesi Mary'nin meşru ancak gizli kızları olan iki kadının hikâyesini anlatmaktadır. Haklarında herhangi tarihi bir kayda rastlanılmamış olan bu iki hayali figürün tarihi gerçekdışılığı, romanda ilginç bir şekilde bu saklı hayatların kanıtı işlevini görmektedir. (Çev. T. Murat Akkaya)

³³ Mardin, Ş. (2009). Yeni Osmanlı Düşüncesi. T. Bora ve M. Gültekinil (Ed.) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: 1. Cilt: Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi* (s. 42 – 53). İstanbul: İletişim Yayınları.

³⁴ Findley, C. (2000). Ahmed Midhat'ın *Sevda-yı Sa'y ü Amel*'i, *Tarih ve Toplum*, 203 (Kasım), 23–28.

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
37	1880	Charles Wells		<i>A Pactical Grammar of the Turkish Language</i>	Bernard Quaritch, Londra	14, 271, 8	T	Dilbilgisi
	1880	<p>Latin harfleriyle dizilidir ve İngilizcedir. Gerekli yerlerde Arap alfabesi ve Türkçe de kullanılmıştır. Kitap kapağında, Latin harfleriyle dizili İngilizce başlığın üzerinde Arap harfleriyle Türkçe "Türkçenin Sarf ve Nahvi: Telif: Charles Wells: Ez-Hacegan-ı Mekteb-i Bahriye-yi Şahane-yi Sabıka" yazılıdır. İç kapakta, kitabın adının altında ise Latin harfleriyle İngilizce şunlar yazılıdır (Türkçe çevirisiyle) "Türkçeye çeviri alıştırmaları, Türkçe cümle yapısını ve kompozisyonu göstermek için kullanılan Türk yazarlardan alıntılar, Osmanlıların alıp kullandığı kadarıyla Arapça ve Farsça dilbilgisi kuralları, bütün Türkçe kelimelerin İngilizce okunuşları". Yine iç kapakta İngilizce olarak yazar hakkında şu açıklamalar yer almaktadır (Türkçe çevirisiyle): "Türkiye-İran Sınır Komisyonunda General Sir A. Kemball'ün eski özel sekreteri: İstanbul'da Mekteb-i Bahriye-yi Şahane'nin eski öğretmenlerinden: <i>New Edition of Redhouse's Turkish Dictionary</i>'nin editörü: <i>İlm-i Tedbir-i Mülk</i> [kitap adının bu kısmı Arap harfleriyle Türkçe yazılıdır] (<i>an Essay on Political Economy in Turkish</i>), <i>Mehmet, the Kurd, and Other Tales from Eastern Sources</i> vb.nin yazarı".</p> <p>Charles Wells, Giriş (Introduction) kısmında kitabını nelere dikkat ederek hazırladığını anlatıyor. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'nin de teşvik ettiği reformları benimsediğini ve bu yüzden Osmanlı'ya Avrupa'dan daha fazla ziyaretçinin gideceğini ve dolayısıyla Türkçeyi öğrenmenin her zamankinden çok daha fazla önemli olduğunu anlatıyor. Bab-ı Ali'nin, Türkçe bildiğini kanıtlayan Avrupalılara daha çabuk randevu verdiğinden bahsetmektedir. Osmanlıya gönderilecek İngilizlerin her şeyden önce Türkçe öğrenmeye yetenekleri olduğunu göstermeleri gerektiğini söylemektedir. Türkçenin, Çince'den sonra dünyanın en zor dili olduğunu, dolayısıyla iyi bir okulda okumuş olmanın Türkçe öğrenme kapasitesi olduğuna dair bir kanıt sayılmadığını vurgulamaktadır.</p>						
38	1880	William Robertson	Abdülgaffar Enisi	<i>Amerika Tarih-i Keşfi</i>	Ei-Cevaib Matbaası, İstanbul	216	Ç	Bilimsel Yayın
	1880	<p>Anglosakson tarihçi Willaim Robertson'un (1721–1793) üç ciltlik <i>The History of America</i> (1777) adlı kitabının birinci cildinin ilk iki bölümünün çevirisidir. Kitabın bölümlerinin başlıkları şöyledir: "Milel-i Mütেকaddime Beyinde Seyr-i Sefain Usulünün Ne Vechile İlerlemiş Olduğu Beyanındadır." ve "Yeni</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Dünyanın Kâşifi Kolomb'un İşbu Kıta-yı Meçhule-yi Arzı Ne Suretle Bulduğu Beyanındadır." Kitabın kapağında şu notlar vardır: 1. "İngiliz meşahir-i müverrihinden Robertson nam zatın müellefatından olup Amerika kıtasının tarih-i keşfine dairdir. 2. "Esbak encümen-i dâniş aza-i hariciyesinden ve Bab-ı Âli tercüme odası hulefâsından kâtib-i meşhur Abdülgaffar Enis Efendi merhum tercüme etmiştir". Kitabın çevirmeni hakkında bunun dışında herhangi bir bilgiye ulaşamadık.</p> <p>Bu kitap 1902 yılından hazırlanan "Yakılacak Kitaplar" listesinde yer almaktadır. Listeye göre toplam 2 nüsha olarak yakılmıştır. (Demirel, 2007, s. 175)</p>						
39	1880	Nasif b. Mümin el-Maluf		<i>İtalyan ve Rumen (Rumi) ve Türki ve Fransevi ve İngiliz Tekellüm</i>	Maisonneuve et Cie, Paris	188	T	Dilbilgisi
	1880	<p>Bizim ulaşabildiğimiz kaynaklarda kitabın herhangi bir kopyasına rastlayamadık. Kitap <i>Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası</i>'nda görülerek bibliyografyamıza dâhil edilmiştir. Altı dilli, karşılaştırmalı bir konuşma kitabı olarak hazırlandığı tahmin edilmektedir. Kitabın yazarı Nasif b. Mümin el-Maluf (Nassif Malouf) (1823–1865), Lübnan doğumlu bir şarkiyatçı ve çevirmendir.</p>						
40	1880	Mackenzie Wallace	Boğos Barnasyan	<i>Rusya: Ahval-i Siyasiye ve İçtimaiye</i>	Vakit Matbaası, İstanbul	96	Ç	Gezi Yazısı
	1880	<p><i>The Times</i> gazetesinin muhabirliğini de yapmış olan Anglosakson yazar Donald Mackenzie Wallace (1841–1919), 93 Harbi olarak bilinen 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşından hemen önce gittiği Rusya'yla ilgili kaleme almış olduğu ve 1877 yılında yayımlanan <i>Russia</i> adlı gezi yazısının Türkçeye çevirisidir.</p> <p>Kitabın çevirisini gazeteci ve bürokrat Boğos Barnasyan Efendi (1845–1902) gerçekleştirmiştir. Resmi saray çevirmenliği ve Matbuat Müdürlüğü ikinci kâtipliği gibi görevlerde bulunan Barnasyan, Ermenice, Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca dillerini de bilmekteydi. (Ayдын, 2008, s. 100) Bu</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>dönemde İngilizceden ve Anglosakson edebiyatından eser ve metinlerin Türkçe kazandırılmasında Ermeni cemaatinden aydın, bürokrat, yayıncı ve yazarların payı büyüktür.</p> <p>Bu kitap 1902 yılından hazırlanan “Yakılacak Kitaplar” listesinde yer almaktadır. Listeye göre toplam 109 nüsha olarak yakılmıştır. (Demirel, 2007, s. 175)</p>						
41	1881	Ahmed Faris Eş-Şidyak		<i>El-Bâkûratü's Şehiyye, fi-Nahvi'l-Lugati'l, İngiliziyeye</i>	Matbaatü'l Cevaib, İstanbul	325, 3	T	Dilbilgisi
	1881	<p>İngilizce dilbilgisi kitabıdır. Türkçe değil Arapça yazılmıştır. Kitap, Lübnan doğumlu şair, gazeteci ve yazar Ahmed Faris Eş-Şidyak (1804–1887) tarafından kaleme alınmıştır. İlk kez 1826 yılında Amerikalı Protestan misyonerlerin daveti üzerine İngilizce öğrenmek için gittiği Malta'da daha sonra 1834 yılında misyoner matbaasında çalıştı ve öğretmenlik yaptı. Bu sözlüğü ilk kez 1836 yılında Malta'da basıp yayınladı.³⁵</p>						
42	1881	Hüseyin Remzi		<i>Lugat-i Ecnebiye İlaveli Lugat-i Osmaniye</i>	Matbaa-i Hüseyin Remzi, İstanbul	3, 1, 622	T	Sözlük
	1881	<p>Hüseyin Remzi (1839–1896) hazırladığı bu Osmanlıca sözlüğe konuşma dilinde ve gazetelerden tarayabildiği sık kullanılan yabancı kelimelerin yer aldığı bir sözlükçe eki yapmıştır. Bu sözlükçenin başına şu açıklamayı koymuştur: "Efvah-ı nasda ve gerek gazetelerde mütedavil ve mütesadif bulunan lügat-ı ecnebiyeden toplanabildiği kadarının işbu kitaba zeyil olarak derci münasip görüldü." (a.g.e, s. 600)</p> <p>Ezgi Aslan, “Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü Üzerine” adlı makalesinde bu sözlük hakkında şu bilgileri veriyor:</p>						

³⁵ İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/faris-es-sidyak>, 08.06.2019)

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>"Tanzimat Dönemi'ne ait bir diğer önemli sözlük Hüseyin Remzi'nin <i>Lügat-i Ecnebiye İlaveli Lügat-ı Osmaniye</i>'sidir. H 1298 / M 1881 yılında yazılmıştır. Hüseyin Remzi bu eserinde, daha önce hazırladığı <i>Lügat-i Osmaniye</i> veya <i>İlaveli Lügat-i Osmaniye</i> adlı sözlüklerine hem Arapça ve Farsça hem de Osmanlı gazetelerinde kullanılan Batı kökenli söz varlığını da ekleyerek cep sözlüğü boyutunda, baskı tekniği açısından çok ilkel bir sözlük hazırlamıştır." (2016, s. 535)</p> <p>Hüseyin Remzi taradığı bu yabancı kelimeleri alfabetik sırada dizerek, karşılıklarına anlamlarını vermiştir. Kelimelerin hangi dilde olduğu, yanlarına konulmuş ve sözlüğün başında karşılıkları verilmiş kısaltmalar sayesinde anlaşılmaktadır. İngilizcenin kısaltması Arap alfabesindeki "elif" ve "nun" harfleridir. Bu sözlük, yine aynı yıl içinde ve neredeyse tamamen aynı formatta İstanbul'da Müzellefzade Merhum Rıza Matbaasında başka bir baskı daha yapmıştır.</p>						
43	1882	Ebüzziya Tefvik		<i>Benjamin Franklin: Kitabhane-i Meşahir 5</i>	Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul	36	T	Yaşamöyküsü
	1882	<p>Ebüzziya Tefvik'in (1849–1912), Mecmua-i Ebüzziya yayınları arasında yayımladığı yaşamöyküsü serisinin 5. kitabı olarak yazdığı, Anglosakson yazar, bilim insanı ve siyasetçi Benjamin Franklin'in (1706–1790) yaşamöyküsünü anlatan kitaptır. Ebüzziya'nın bu kitabı yazarken başvurduğu kaynaklar belli değildir. Kitap daha sonra 1890 ve 1891 yıllarında iki baskı daha yapmıştır.</p> <p>Ebüzziya Tefvik'in Benjamin Franklin'e olan ilgisi çalışmamızdan da görüleceği üzere oldukça yoğundur. Yayıncılık ve gazetecilik kimliği ağır basan Ebüzziya Tefvik'in Franklin'e olan bu ilgisi, onun yayıncılık, gazetecilik ve ticaret yapma tarzının yol göstericiliğini Anglosakson muhafazakâr modernliğinde bulduğunu ve Amerikan tarzı yayıncılık, gazetecilik ve serbest girişimcilik fikirlerine en azından sıcak olduğunu göstermektedir.</p>						
44	1882	Ahmed Faris Eş-Şıdyak		<i>El-Muhavertü'l-Ünsiyye fi-Lugateyni'l İngiliziye ve l'Arabiyye*</i>	İstanbul			Dilbilgisi

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
	1882	<p>Bu eserin bizim erişebildiğimiz kaynaklarda herhangi bir nüshası görülmediği gibi mevcut katalog ve bibliyografyalarda da kaydına rastlanmamıştır. Kitap hakkında bilgiyi, Ahmed Faris Eş-Şıdyak hakkında hazırlanmış olan bir doktora tezinin 111. sayfasında gördük. Söz konusu tez: Civelek, Y. (1997). <i>Ahmed Faris Eş-Şıdyak: Edebi Şahsiyeti ve El-Cevaib Gazetesi</i>. (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. Eserin kendisine ulaşamadığımızdan bilgilerimiz sadece bununla sınırlıdır.</p> <p>Kitap, Lübnan doğumlu şair, gazeteci ve yazar Ahmed Faris Eş-Şıdyak (1804–1887) tarafından kaleme alınmıştır. İlk kez 1826 yılında Amerikalı Protestan misyonerlerin daveti üzerine İngilizce öğrenmek için gittiği Malta'da daha sonra 1834 yılında misyoner matbaasında çalışmış ve öğretmenlik yapmıştır.</p>						
45	1882	Ahmed Midhat		<i>Kâinat: Kütüphane-i Tarih: Birinci Kısım Avrupa: Birinci Kısımın Birinci Cildi İngiltere</i>	Ahmed Midhat Matbaası, İstanbul	79, 238, 1	T	Bilimsel Yayın
	1882	<p>Ahmed Midhat'ın (1844–1912) 1871–1881 yılları arasında on beş cilt olarak yazıp yayımladığı dünya tarihi ansiklopedisinin birinci kısmının birinci cildini oluşturan "İngiltere" tarihidir. Bu kitabın 1882 (H/1299) tarihli bu baskısını bizim erişebildiğimiz kaynaklarda bulup inceleyemedik. Kitabın bu tarihli basımının kaydı, <i>İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Koleksiyonu ve Milli Kütüphane Muvakkat Kataloğu</i>'nda görülüp bibliyografyamıza eklenmiştir.</p> <p>Anlaşılabildiği kadarıyla 1871 (H/1288) tarihli ilk basımından farkı, ilk baskıda 61. sayfa tutan "Mukadime" kısmının bu baskıda 79. sayfaya erişmiş olması gibi görünmektedir.</p>						
46	1882	William Shakespeare	Nadir	<i>Kış Masalı: Şekspir Nam İngiliz Edib-i Azamının Asar-ı Nadiresinden Kış Masalı Unvanlı Piyesin Romana Tahvilidir</i>	Matbaa-i Esad İzzet, İstanbul	45	Ç	Tiyatro Oyunu

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
	1882	<p>François-Victor Hugo'nun (1828–1873) 1859 ile 1866 yılları arasında 18. cilt olarak yayımlanan Shakespeare (1564–1616) çevirilerinden Türkçeye aktarılmıştır. Kitap Shakespeare'in <i>Kış Masalı</i> adlı oyununun değil buna kaynaklık eden döneminin popüler Anglosakson yazarı Robert Greene (1558–1592) tarafından kaleme alınan <i>Pandosto: The Triumph of Time</i> (1588) adlı romantik hikâyenin çevirisidir.</p> <p>Nitekim kitapta şu bilgi verilmektedir: "Kış masalı nam piyes Shakespeare'in eseridir. Atideki hikâye Robert Greene nam zatın bil-istihraç rivayetidir. Victor Hugo-zade François tarafından Fransızcaya tercüme edilmiştir." (a.g.e., s. 2) Yine aynı şekilde İnci Enginün'de bununla ilgili şöyle demektedir: "...bu eser Shakespeare'in Kış Masalı değil, Robert Green'in Shakespeare'e kaynaklık eden Pandosto adlı hikâyesidir." (2008, s. 81).</p>						
47	1882	Hagop Boyacıyan		<i>Medheli Lisan-ı İngilizce yani İngiliz Lisanının Suhuletle Tahsili İçin Bir Usul (Anklieren Lezvi Tasakirk)</i>	İstanbul	492	T	Dilbilgisi
	1882	<p>Bizim erişebildiğimiz kaynaklarda kitabın herhangi bir nüshası görülememiştir. Kitabın kaydı <i>Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası</i>'nda mevcuttur. Kitap, Ermeni harfli Türkçedir. <i>Anklieren Lezvi Tasakirk</i> kitabın Ermenice adıdır. Adından anlaşıldığı kadarıyla kendi kendine İngilizce öğrenmek için hazırlanmış bir kitaptır.</p> <p>Kitabın yazarı Hagop Boyacıyan (1837–1914) Kırım Savaşı (1853–1856) esnasında Üsküdar'da bulunan İngiliz karargâhında çevirmenlik yapmıştır. (Aydın, 2008, s. 99)</p>						
48	1883	Mehmed Muzaffer b. Hüseyin Hamid		<i>Tefhimü'l Lisan: ... İngiliz ve Fransız Lisanlarının Kavaid ve Tekellümünü Kemal-i Suhuletle Tahsil Ettirir Kitaptır</i>	Mecmua-i Ahbar Matbaası, İstanbul	142	T	Dilbilgisi

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
	1883	<p>Kitapta önce İngilizce ve Fransızca için ayrı ayrı “harfler”, “sesler ve okunuşları”, “noktalama işaretleri”, “telaffuz (spelling)” ve “tekil-çoğul durumları” anlatılıyor. Daha sonra her iki dil için de ayrı ayrı gündelik kelime ve konuşma kalıpları aynı listede yan yana sıralanıyor ve bunların karşısına Türkçe karşılıkları veriliyor. Örneğin: “We have, nous avons [Latin harfleriyle] [arada boşluk] bizim var [Arap harfleriyle]” (a.g.e., s. 31).</p> <p>Kitapta İngilizce ve Fransızca kelimeler Latin harfleriyle, Türkçe kısımlar Arap harfleriyle yazılmıştır.</p>						
49	1884	J. W. Redhouse		<i>Kitab-ı Lehcetü'l Maani (A Lexicon, English and Turkish)</i>	A. H. Boyacıyan Matbaası, İstanbul	2, 13, 827	T	Sözlük
	1884	<p>Daha önce 1861 Londra basımı kaydı girilen aynı sözlüğün bu kez İstanbul'da basılmış halidir. Aralarındaki tek fark bu sözlüğün önceki baskısından 7 sayfa daha fazla oluşudur. Yaptığımız incelemede “Preface”, “El-Mukkadime” ve “Sözlük” kısımlarında herhangi bir değişiklik görünmemektedir. Bu 7 sayfalık farkın baskıdan kaynaklanmış olacağı düşünülmektedir.</p>						
50	1884	William Shakespeare	H. Y.	<i>Venedik Taciri</i>	Arakel Kitaphanesi, İstanbul	176	Ç	Tiyatro Oyunu
	1884	<p>William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Venedik Taciri</i> adlı oyununun çevirisidir. H. Y. olarak belirtilmiş oyunun çevirmeni hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşamadık. Arakel Kütüphanesinin 1888 tarihli <i>Esami-i Kütüb</i>'ünde kitap şu şekilde tanıtılıyor: “Venedik Taciri - Avrupa üdebasının en birincilerinden bulunan İngiliz şair-i meşhuru Shakespeare'in asar-ı adide-i makbulesinden bir tiyatro risalesi olup İngilizceden tercüme edilmiştir. Mündericatu bir takım nükte-amiz hissiyat-ı aliye ve efkâr-ı hikemiyane ile mâlâmal olmakla mütalaası zevk-i aşna-yan-ı edebe suret-i mahsusada tavsiye olunur. Her biri için 10 kuruştur.” Aynı tanıtım <i>Esami-i Kütüb</i>'ün 1891 basımında da bulunmaktadır.</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
51	1885	Constantine E. Khouri		<i>El-Hediyetü's-Şarkiyye li-Talabeti'l, lugati'l İngiliziyye [Arabic Manual: Containing Practical Rules for learning the English Language; with Vocabulary, Dialogues, Letters, Idioms and Proverbs, in Arabic and English]</i>	Maarif-i Vilayet-i Suriye, Beyrut	416, 8	T	Dilbilgisi
	1885	<p>Kitap, İngilizce (Latin harfleriyle) ve Arapça (Arap harfleriyle) kaleme alınmıştır. Kitabın "Preface" adlı önsözünde, İngiltere ile Suriye ve Mısır arasında ticaret hacminin arttığı, bunun da Suriyeliler ve Mısırlıların İngilizce öğrenme heveslerini artırdığı belirtilmektedir. İngilizcenin yerküre ("globe") üzerinde 120 milyondan fazla insan tarafından konuşulduğu söylenmekte ve ana dili Arapça olanlar için, İngilizce-Arapça dil öğretme kitabı neredeyse hiç olmadığı için İngilizce öğrenmenin çok zor olduğu anlatılmaktadır. Yazar işte bu nedenle bu kitabı yazdığını açıklamaktadır. (a.g.e, s. 6)</p> <p>Yazar daha sonra, altına 1 Aralık 1881, Beyrut notunu düştüğü önsözde kitabını şu bölümlere ayırdığını belirtmektedir: "essential of English pronunciation" (İngilizce telaffuzun esasları); "a progressive series of reading lessons" (aşamalı ilerleyen okuma dersleri); "a full vocabulary" (eksiksiz kelime dağarcığı); "practical rules of English grammar" (pratik İngilizce dilbilgisi kuralları); "dialogues on various subjects" (çeşitli konularda diyaloglar); "idioms" (deyimler); "commercial letters" (ticari yazışmalar) ve "proverbs" (atasözleri). Yazar bu İngilizce öğretim kitabını, "British Syrian School", "Patriarchal College" ve "Maronite College"de yıllarca verdiği İngilizce derslerinden edindiği deneyim ve yöntemle yazdığını da belirtir. (a.g.e., s. 7)</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Yazar bu önsözün son paragrafında, çalışmamızın genel çerçevesi içinde anlamlı olacak şekilde şunları söyler: "I trust, therefore, that this work will meet the approval of my friends, of the directors of Foreign Educational Establishments, where English forms a main part of instruction, and all of those who take interest in the spread of knowledge throughout the East."³⁶ (a.g.e., s. 7)</p> <p>Kitabın kapağında yazar Constantine E. Khouri hakkında şu bilgi mevcuttur: "Beyrut Amerika Birleşik Devletleri Konsolosluğu Çevirmeni". Kapakta ayrıca bu basımın kitabın 3. basımı olduğu da bildirilmektedir.</p>						
52	1885	Daniel Defoe	Şemseddin Sami	<i>Robinson: Fransızcadan Harfiyen Tercüme Olunmuştur</i>	Mihran Matbaası, İstanbul	136	Ç	Roman
	1885	<p>Daniel Defoe'nun (1660–1731) <i>Robinson Crusoe</i> (1719) adlı romanının Şemseddin Sami (1850–1904) tarafından çevirisidir. Şemseddin Sami bu romanı İngilizce orijinalinden değil, Fransız eğitimci Ambroise Rendu'nun (1778–1860) <i>Dans son île, ou Abrégé des Aventures de Robinson, à l'usage des écoles primaires</i> (1846) adıyla Fransızca çevirisinden Türkçeye aktarmıştır.</p> <p>Kitabın bu Fransızca çevirisi, Fransa'da ilkokullarda okutulmak üzere hazırlanmıştır. Şemseddin Sami de kendi çevirisinin Fransızca öğreniminde okul çocuklarının rahatlıkla ve etkili bir şekilde kullanabilecekleri bir çeviri yapmaya gayret ettiğini kitabın önsözünde açıklamıştır.</p>						

³⁶ "Yazmış olduğum bu İngilizce öğretim kitabının arkadaşlarımla, eğitim öğretimde ağırlıklı olarak İngilizce olduğu Foreign Educational Establishments (Yurtdışı Eğitim Kurumlarının) yöneticilerinin ve bilginin Doğuda hızla yayılmasını ve yaygınlaşmasını isteyen herkesin beğenisini kazanacağını düşünüyorum." (Çev. T. M. Akkaya)

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
53	1885	Mary ve Charles Lamb (William Shakespeare)	Mihran M. Boyacıyan	"Romeo ve Juliet" Faciasıyla "Verona'nın İki Asilzadesi" ve "Sehiv Komedyası" Nam Asar-ı Marufesidir [1. Cüz: Romeo ve Juliet]	Civelekyan Matbaası, İstanbul	43	Ç	Tiyatro Oyunu
	1885	<p>Mary Lamb (1764–1847) ve Charles Lamb (1775–1834) Shakespeare'in 20 oyununu çocuklar için basitleştirerek hikâyeleştirmişler ve bu hikâyeleri <i>Tales from Shakespeare</i> (1803) adlı kitaplarında toplamışlardır. Bundan amaç çocuklara okuma sevgisi aşılamak ve Shakespeare'i tanıtmaktır.</p> <p>Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Mihran H. Boyacıyan da bu kitaptan William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Romeo and Juliet</i> (1597), <i>The Two Gentlemen of Verona</i> (1623) ve <i>The Comedy of Errors</i> (1594) adlı hikâyelerini seçmiş ve bunları Türkçeye çevirerek 3 cüz halinde yayımlamıştır. Bu ilk cüz <i>Romeo ve Juliet</i>'in (<i>Romeo and Juliet</i>) hikâyesidir.</p>						
54	1885	William Shakespeare	Mihran M. Boyacıyan	Sehiv Komedyası: Üçüncü Cüz'ü	Civelekyan Matbaası, İstanbul	27	Ç	Tiyatro Oyunu
	1885	<p>Mary Lamb (1764–1847) ve Charles Lamb (1775–1834) Shakespeare'in 20 oyununu çocuklar için basitleştirerek hikâyeleştirmişler ve bu hikâyeleri <i>Tales from Shakespeare</i> (1803) adlı kitaplarında toplamışlardır. Bundan amaç çocuklara okuma sevgisi aşılamak ve Shakespeare'i tanıtmaktır.</p> <p>Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Mihran H. Boyacıyan da bu kitaptan William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Romeo and Juliet</i> (1597), <i>The Two Gentlemen of Verona</i> (1623) ve <i>The Comedy of Errors</i> (1594) adlı hikâyelerini seçmiş ve bunları Türkçeye çevirerek 3 cüz halinde yayımlamıştır. Bu üçüncü cüz <i>Sehiv Komedyası</i>'nın (<i>The Comedy of Errors</i>) hikâyesidir.</p>						
55	1885	William Shakespeare	Mihran M. Boyacıyan	Verona'nın İki Asilzadesi: İkinci Cüz'ü	Civelekyan Matbaası, İstanbul	27	Ç	Tiyatro Oyunu

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
	1885	<p>Mary Lamb (1764–1847) ve Charles Lamb (1775–1834) Shakespeare'in 20 oyununu çocuklar için basitleştirerek hikâyeleştirmişler ve bu hikâyeleri <i>Tales from Shakespeare</i> (1803) adlı kitaplarında toplamışlardır. Bundan amaç çocuklara okuma sevgisi aşılacak ve Shakespeare'i tanıtmaktır.</p> <p>Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Mihran H. Boyacıyan da bu kitaptan William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Romeo and Juliet</i> (1597), <i>The Two Gentlemen of Verona</i> (1623) ve <i>The Comedy of Errors</i> (1594) adlı hikâyelerini seçmiş ve bunları Türkçeye çevirerek 3 cüz halinde yayımlamıştır. Bu ikinci cüz <i>Verona'nın İki Asilzadesi</i>'nin (<i>The Two Gentlemen of Verona</i>) hikâyesidir.</p>						
56	1886	Ahmed Midhat		<i>Kâinat: Kütüphane-i Tarih: Birinci Kısım Avrupa: Birinci Kısımın Birinci Cildi İngiltere</i>	Ahmed Midhat Matbaası, İstanbul	238 + 2	T	Bilimsel Yayın
	1886	<p>Ahmed Midhat'ın (1844–1912) 1871–1881 yılları arasında on beş cilt olarak yazıp yayımladığı dünya tarihi ansiklopedisinin birinci kısmının birinci cildini oluşturan "İngiltere" tarihidir. Kitabın ikinci baskısıdır. Bu baskıda, Ahmet Mithat Efendi'nin 1871 (H. 1288) tarihli ilk baskı için yazdığı 61 sayfalık "Mukadime" kısmı bulunmamaktadır.</p>						
57	1886	Captain Frederick Marryat	Beykozlu Necib	<i>Kaptan Kâbil</i>	Asır Kütüphanesi, İstanbul	140, 1	Ç	Roman
	1886	<p>Anglosakson denizci ve deniz romanları yazarı Captain Frederick Marryat'ın (1792–1848) <i>The Pirates and the Three Cutters</i> (1836) adlı kitabından özet olarak çeviridir. Romanın özeti çevirmeni tarafından yapılmamıştır. <i>Asar</i> dergisinin 3 Zilhicce 1303 (2 Eylül 1886) tarihli 14. sayısında bildirildiğine göre bu özet, Londra Edebiyat Derneğinin hazırladığı roman antolojisi için derneğin kendisi tarafından yapılan özettir. Tanıtım yazısında söz edilen derneğe ait bu antoloji görülmedi.</p> <p>Hakkında ayrıntılı bilgiye erişemediğimiz Beykozlu Necib, kitabının ön sözünde romanlarla ilgili görüşlerinden de kısaca bahseder. Beykozlu Necib, edebiyatı "iyi ahlak" öğütleyen faydalı bir uğraş alanı tanımlar. Özellikle romanların bu amaca çok uygun olduklarını belirtir: "Tarihe müstenit olsun"</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		olmasın romanlar – hikâyattan ibaret görünür ise de – ahval-i facia ve garibenin tasvirinden ibaret olmaları erbab-ı basiret için bir ders-i ahlâk ve mira't-ı ibret kabilinden bulunmakla asar-ı edebiyenin birincilerinden add ve itibar olunmağa layıktır." (a.g.e., s. 2)						
58	1887		M. Hüsrev	İngilizce Muallimi: İngilizce Lisanını Suhuletle Tahsil İçin Usuldür	Kitapçı Abraham (A. Maviyan Şirket-i Mürettibiye Matbaası), İstanbul	142, 1	T	Dilbilgisi
	1887	<p>Kendi kendine İngilizce öğrenme kitabıdır. Kitabın içinde yer alan açıklamalara göre kitap iki kısımdan oluşmaktadır ve bu kayıttaki yer alan baskı kitabın birinci kısmıdır. Kitap, başlarına kısa birer sözlükçe konulmuş İngilizce metinlerden ve bunların Türkçe çevirilerinden oluşmaktadır. İngilizce metinler Latin harfleriyle Türkçe metinler Arap harfleriyle dizilmiştir. İçinde İngilizce okuma metinleri bulunmaktadır. Kitabın çevirmeni ve editörü M. Hüsrev hakkındaki tek bilimiz kitap kapağının üzerindeki şu satırlardır: "Zîr-i himaye-yi feyz-vâye-yi Hazret-i Mülûkanede Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âliyesi mezunlarından".</p> <p>M. Hüsrev kitabına yazdığı önsözde öncelikle İngilizlerin dünya ticaretinde en ileri ve en etkili ulus olduklarını ve Osmanlı yönetici elitinin de bunun farkında olduğunu belirtiyor. Daha sonra da bu sebepten dolayı Osmanlı'da Fransızca yanında İngilizce öğrenmenin mühim ve zorunlu olduğunun altını çiziyor ve bu amaca binaen bu kitabı tercüme edip düzenlediğini belirtiyor. Ancak tercüme yaptığı orijinal kaynağın ne olduğunu açıklamıyor.</p> <p>M. Hüsrev, "İhtar" adlı kısımda da kitabını şöyle tanıtıyor:</p> <p>"Tercüme ve tertibine muvaffık olduğumuz işbu 'İngilizce Muallimi' namıyla İngiliz lisanının usul-i talimine dair kitabımız iki kısımdan ibaret olup gerek mekatipte tedrise salah ve gerek lisan-ı mezkûru az çok kıraat edebilenlere kendi kendine İngilizceyi tahsil için ishal surette yapılmış bir alettir binaberin işbu kitabın iki kısmını kemal-i dikkat ve itina ile meşk edip ikmal eylediklerinde İngilizceyi lüzumu miktarı tekellüm edip anlayabileceklerini temin edebiliriz." (a.g.e., s. 7)</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		Kitabın sonundaki "Hitam-ı Kelam" adlı açıklamada da, bu kitabın ikinci kısmının hazır olduğu belirtilerek bu kısımda bazı dilbilgisi kurallarının, telaffuz ilişkili açıklamaların ve en sonda da bir sözlüğün olduğu söylenmektedir. Bu ikinci kısmın da yakında yayınlanacağı duyurulmaktadır.						
59	1887	İsmail Hakkı		İngilizce Usul-i Tedris: İngiliz Lisanını Kemal-i Suhuletle Tahsil Etmeye Mahsus Olup Gayet Sade Bir Tarzda Kaleme Alınmış ve Avrupa'da Rağbet-i Fevkalade-i Umumiyyeye Mazhar Olmuş Usul-i Cedidenin Türkçeye Tatbik ve Tercümesidir - El sine-i Muallim-i Şehiri Doktor "An"ın Usulüdür.	A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul	199,1 (1887, 1. Kısım); 212 (1889, 2. Kitap); 197; (1900, 1. Kısım)	T	Dilbilgisi / Sözlük
	1887	<p>Özege'nin <i>Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu</i>'na (1971–1979) göre 1889 yılında "2. Kitap"ı ve 1900 yılında da "1. Kısım"ın bir baskısı daha mevcuttur. Biz erişebildiğimiz kaynaklarda 1900 baskısını gördük. Gördüğümüz bu baskının 2. Kitabı'nın kaydına hiçbir katalog ve bibliyografyada rastlamadık.</p> <p>Kitabın sonunda, "Derun-u kitapta müstamel elfazın telaffuz ve aksamlarını bildirir Lügatçe" adlı bir sözlükçe vardır. Kitabın sonunda "İhtar-ı Mahsus" başlığı altında şu duyuru vardır: "İşbu kısımda munderic tercümelere Türkçelerini ve talimlerin İngilizcelerini gösterir <i>İngilizce Miftah-ı Usul-i Tedris</i> nam kitap derdest-i tabdir." (a.g.e., s. 197) Kitabın yazarı İsmail Hakkı ile ilgili herhangi bir bilgiye erişilememiştir.</p>						
60	1887			Lugat-i Ecnebiye	İstanbul	32	T	Sözlük
	1887	Bizim ulaşabildiğimiz tarama kaynaklarında bu sözlüğün herhangi bir nüshası mevcut olmadığından görülemedi. Özege Katalogunda 25119 numarayla ayrı bir kayıt olarak yer almaktadır. Katalogda şu açıklamalara yer verilmiştir: "Taşbaskı. <i>İlaveli Lugat-i Osmaniye</i> 'nin sonunda da neşr edilmiştir."						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		Bu açıklamadan anlaşıldığına göre bibliyografyamızda kayıtlı olan 1881 yılında basılmış Hüseyin Remzi'ye ait <i>Lugat-i Ecnebiye İlaveli Lugat-i Osmaniye</i> adlı sözlüğün sonunda yer alan yabancı dillerdeki karşılıklar listesinin ayrı basımı olmalıdır.						
61	1887	William Shakespeare	Hasan Sırrı	<i>Sehv-i Mudhik</i>	Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul	119	Ç	Tiyatro Oyunu
	1887	William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Comedy of Errors</i> (1594) adlı oyunun Örikağasızade Hasan Sırrı (1861–1933) tarafından çevirisidir.						
62	1887	Charles Hobart-Hampden	Mehmed Aziz - Girdî	<i>Yadigâr-ı Hayatım</i>	Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul	157, 1	Ç	Anı / Gezi Yazısı
	1887	<p>Hobart Paşa'nın (Augustus Charles Hobart-Hampden) (1822–1886) <i>Sketches from my Life</i> (1882) adlı kitabının çevirisidir. Kitabın çevirmeni Mehmed Aziz – Girdî (Giritli Mehmed Aziz) hakkında bibliyografyalarda herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Çevirmen hakkındaki bilgimiz, kitabın kapağındaki şu ibareden ibarettir: "Mahkeme-yi Muhtelite-yi Ticaret Aza-yı Mülazımı, Mekteb-i Hukuk-ı şahaneden Mezun". Buna göre Mehmed Aziz, Karma Ticaret Mahkemesi stajyer üyesidir ve Hukuk Fakültesinden mezundur.</p> <p>Kitabın bizim ulaşabildiğimiz 1886 ve 1887 tarihli orijinal basımları, 21 bölümünden ve <i>Daily Telegraph</i> gazetesinin 21 Haziran 1886 tarihli nüshasından alınan bir yazıdan oluşmaktadır. Mehmed Aziz'in çevirisi ise "Lahika" adını verdiği ve kitabın orijinalinde "The War wirh Russia" adlı 18. Bölüme denk gelen bölümle birlikte toplam 13 bölümdür. Çevrilen kısımların İngilizce ve Türkçe adları şu şekildedir:</p> <p>"Chapter 1: A Rough Start in Life" ("1. Mebas: Ömrümün Bir Devr-i Mihneti"); "Chapter 2: Perils by Sea and Land" ("2. Mebhas: Bahir ve Berde Muhatarat"); "Chapter 3: A Tragical Affair" ("3. Mebhas: Bir Vaka-yı Facia"); "Chapter 4: Rio de Janeiro" ("4. Mebhas: Rio de Janeiro");</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
				<p>“Chapter 5: Slaver Hunting” (“5. Mebhas: Zenci Köleleri”); “Chapter 6: Slaver Hunting (continued)” (“6. Mebhas: Zenci Köleleri Mabad”); “Chapter 7: Love and Murder” (“7. Mebas: Aşk”); “Chapter 8: The Queen’s Yacht” (“8. Mebhas: Kraliçenin Yatı”); “Chapter 9: In the Baltic” (“9. Mebhas: Baltık Denizi”); “Chapter 10: Blockade-Running” (“10. Mebhas: Ablukanın Kati’ ve Lağvı”); “Chapter 11: Exciting Adventures” (“11. Mebhas: Vukuat-ı Müteheyice”); “Chapter 17: I Enter the Turkish Navy” (“12. Mebhas: Donanma-yı Hümayuna Duhulüm”); “Chapter 18: The War with Russia” (“Lahika: Hobart Paşa ‘Rusya Muharebesi’ Unvanlı Mebhasta Diyor ki:”).</p> <p>Mehmed Aziz, Hobart Paşa’nın anılarındaki Türkiye’yle ilgili beş bölümden sadece ikisini çevirmiştir. Ayrıca “Love and Murder” adlı bölümün sadece “Aşk” olarak çevrilmiş olması da dikkat çekicidir.</p>				
63	1888	Ahmed Midhat		<i>Fenni Bir Roman Yahud Amerikan Doktorları</i>	Tercüman-ı Hakikat, İstanbul	87	T	Roman
	1888	<p>Ahmet Mithat Efendi’nin (1844–1912) telif romanıdır. Medeniyet-Bilim-Ahlak üçgeni anlatılır. Mekânı, karakterleri, temaları ve izleği açısından Anglosakson düşün, ahlak ve yazınından açık etkiler taşıdığı için bibliyografyamıza eklenmiştir. Ahmet Mithat Efendi yazdığı bu romanın kaynaklarını kitabının önsözünde şu sözlerle açıklamaktadır:</p> <p>“... bizim ‘Fenni Roman’ serlevhasıyla başlamış olduğumuz şu eser Jules Verne’in romanlarından birisinin tercümesi değildir. Amerika’da birçok tetkikat ve keşfiyat ile uğraşmayı bir cinnet derecesinde ileriye vardırılmış olan ettibaya taliken Oscar Michon nam Fransız muharririnin kaleme almış bulunduğu ‘Aşk ve Galvanoplasti’ nam makalesini esas ittihaz ederek şu romanı kaleme almaktayız ki makale-yi asliyeyi üç beş defa okuduğumuz halde her defasında kahkahadan çatlamak derecesine gelmiş olduğumuz gibi kendi kaleme alacağımız şu romanda dahi o letafetleri kaybetmekten başka onları birçok arttıracığımızı da katiyen ümit eyeriz.” (a.g.e., s. 3)</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Ahmet kitabının girişinde o dönem Osmanlı okurunun henüz hazır olmadığını iddia ettiği “fenni romanlara” yine de örnek olması için bir numune yazmak istediğini ve bunun sonucunda bu romanın ortaya çıktığını anlatır. Yazdığı bu romanın Fransız bilimkurgu yazarı Jules Verne’in (1828–1905) romanlarına benzediğini ancak öyle olmadığını; bu romanda Fransız bir yazar olan Oscar Michon’un ‘Aşk ve Galvanoplasti’ adlı eserini temel aldığını bildirmektedir. Ahmet Mithat’ın bunları anlatırken bütün isim ve eser atıfları her ne kadar Fransızcadan olsa da romanında Anglosakson bir arka planda Anglosakson bir karakteri anlatacağını da söyler. Bu bağlamda Ahmet Mithat’ın Fransız edebiyatı ve kültüründen daha ziyade Anglosakson edebiyatı ve kültüründen etkilenmiş olduğu görülmektedir.</p> <p>Bunun dışında Ahmet Mithat Efendi’nin iki karakteri de Amerika Birleşik Devletleri’nin Jefferson City şehrinde yaşayan iki Anglosakson doktordur (Dr. Bovlay ve Dr. Gribling). Hikâyenin olay örgüsünü Dr. Gribling’in, Dr. Bovlay’in karısı July’ye olan ilgisi ve yaklaşması oluştursa da Ahmet Mithat bu olay örgüsü etrafında okurlarına Amerika’daki bilimi, ticareti, çalışma azmini ve ilerleme tutkusunu anlatır. Bütün bu temalar bizim Protestan ahlaki olarak özetlediğimiz anlayışın temel özelliklerini oluşturmaktadır.</p>						
64	1889	Charles Wesley	Mahmud Sadık	Canbaz	Kasbar Matbaası, İstanbul			Roman
	1889	<p>Bu kayıt, Eshabil Bozkurt ve Ayşe Banu Karadağ tarafından kaleme alınan “II. Abdülhamit Dönemi Roman Çevirileri” (2015) adlı makalenin 67. sayfasında görülmüştür. Söz edilen romanın kendisi görülmedi. Bu roman kaydına Özege de dâhil bizim ulaştığımız hiçbir bibliyografya ve katalogta rastlanmadı. Eserin yazarı Charles Wesley (1707–1788) İngiltere’deki Metodist hareketinin liderlerinden biridir ve yazdığı yaklaşık 6000 ilahi (hymn) ile ünlüdür. Çevirmen Mahmud Sadık (1864–1930) da bir süre Tercüme Odası’nda çalıştıktan sonra gazeteciliğe geçmiştir. <i>Saadet</i>, <i>Tarik</i>, <i>Tercüman-ı Hakikat</i> ve <i>Sabah</i> gazetelerinde çalışmıştır. Bu arada roman çevirileri yapmıştır. Anglosakson edebiyatından da Wilkie Collins (1824–1889) ve Katherine Green’den (1846–1935) 1909 ve 1910 yıllarında iki roman çevirmiştir.</p>						
65	1889	Ahmed Midhat		Dünya: 6. Amerika	Tercüman-ı Hakikat, İstanbul	15	T	Bilimsel Yayın / Deneme

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
	1889	<p>Kitabın kapağında şu bilgiler mevcuttur: "Çocuklar Kütüphanesi". "Maarif Nezareti Celilesinin ruhsatıyla evvela <i>Tercüman-ı Hakikat</i> gazetesine tefrika edildikten sonra 'ilk defa' olarak kitap suretinde dahi basılmıştır."</p> <p>Ahmet Mithat Efendi (1844–1912), hacmi itibarıyla kitapçık denilebilecek bu eserinde çocuklar için yayınladıkları "Dünya" serisini şu kelimelerle anlatır: "Bu cüze kadar çocuklara 'Dünya' adlı altı cüz yazmış olduk ki şu altı cüz 'coğrafya' denilen geniş ve mühim âlemin tohumunu onların nazar ve zihinlerine ekmiş demektirler. Kendileri büyüdükleri zaman daha ne kadar güzel ve mufassal kitaplar bulacaklardır ki o zaman dünyanın her köşesini her bucağını anlayarak şu üzerinde yaladıkları âlemin mahiyetini öğreneceklerdir." (a.g.e., s. 15)</p>						
66	1889	Daniel Defoe	İsmail	<i>Hikâye-i Robinson</i>	Tercüman Ceridesi Matbaası, Bahçesaray	48	Ç	Roman
	1889	<p>Daniel Defoe'nun <i>Robinson Crusoe</i> (1719) adlı romanından Kırım Türkçesine çeviridir. Romanın sadece olay örgüsünü özetleyen bir metindir Eserin Kitabın dış ve iç kapağında kitabın çevirmenine dair bir bilgi mevcut değildir. Ancak "Mukadime" kısmında İsmail imzası vardır. Büyük bir olasılıkla İsmail tarafından çevrilmiştir.</p>						
67	1889	Aleco	İhsan	<i>İngiliz Kavaid-i Lisaniyesi</i>	Artin Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul	239	Ç	Dilbilgisi
	1889	<p>Kitabın biri Arap harfleriyle Türkçe ve biri de Latin harfleriyle İngilizce olmak üzere iki iç kapağı bulunmaktadır. Türkçe iç kapakta basım tarihi Rumi 1307, İngilizce iç kapakta Miladi 1889'dur.</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Türkçe iç kapaktaki yazar ve çevirmene ait bilgiler şu şekildedir: "Müellifi: Mekteb-i Bahriye-yi Şahane Lisan Muallimlerinden Aleko" ve "Mütercimi: Mekteb-i Bahriye-yi Şahane Muallimlerinden İhsan". İngilizce iç kapakta kitabın adı <i>A Manual of English Grammar and Language</i>'tir ve sadece kitabın yazarı belirtilmiştir: "Aleco: Teacher of English in the Imperial Naval College".</p> <p>Kitabın ulaşılabildiğimiz nüshasının 3 ile 14. sayfaları eksiktir. Ancak elimizdeki nüshanın başına 1939 yılında haricen konulan notta bu eksik sayfaların hangi kaynaklardan ikame edilebileceği belirtilmiştir. Kitap, İngilizce dilbilgisi öğreten uygulamalı bir kılavuzdur.</p>						
68	1889	İsmail Hakkı		<i>İngilizce Muallimi</i>				Dilbilgisi
	1889	<p>M. Clement Huart (1854–1926) tarafından hazırlanan <i>Bibliographie Ottomane: Notice des Livres, Turcs, Arabes et Persans Imprimés a Constantinople...1889–1890</i> (1891) adlı bibliyografyada kaydı ve <i>Mizan</i> gazetesinin 14 Ocak 1890 tarihli 81. sayısının 814. sayfasında ilanı görüldü. Kitabın kendisi görülmedi. Atatürk Kitaplığı ve Özege kataloğunda da kaydı bulunmamaktadır.</p>						
69	1890	Ebüzziya Tevfik		<i>Benjamin Franklin (3. Basım)</i>	Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul	48	T	Yaşamöyküsü
	1890	<p>Özege'de ve kitabın kapağında basım tarihi 1307 belirtilmiştir, kitap içinde 1308 olarak basılmıştır. Amerikalı siyasetçi, yazar ve düşünür Benjamin Franklin'in (1706–1790) Ebüzziya Tevfik (1849–1912) tarafından yazılan özyaşamöyküsünün üçüncü basımıdır. Her şeyden yayıncı Ebüzziya Tevfik'in, yine kendisi de bir yayıncı olan Benjamin Franklin'e yoğun ilgisinin bir göstergesi olması açısından ilginçtir. Bu yoğun ilgiye bakarak, Ebüzziya Tevfik'in gözünde Benjamin Franklin'in yayıncılıkta, "edep" kelimesinin ön plana çıktığı edebiyatta ve ticaretle rol modeli alınabilecek bir figür olduğu görülür.</p>						
70	1890	Charles Wesley	Mahmud Sadık	<i>Biçare Kız</i>	Kasbar Matbaası, İstanbul	31	Ç	Roman

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
	1890	Kitabın yazarı Charles Wesley (1707–1788), İngiltere Metodist hareketi liderlerinden ve Hymn (Hristiyan İlahisi) yazarıdır. Mahmud Sadık'ın (1864–1930) kitabı Fransızca çevirisinden Türkçeye aktardığı düşünülüyor. Yaptığımız araştırmalarda kitabın aslına ulaşılammıştır. Kitap bizden önceki katalog ve bibliyografyalara roman olarak kaydedilmiştir. Ancak romandan çok Protestan ahlakını öğütleyen uzun bir öykü olarak adlandırılabilir.						
71	1890	J. W. Redhouse		<i>Kitab-ı Maani-i Lehce Li-Ceyms Redhavsü'l İngilizî (A Turkish and English Lexicon: Shewing in English The Signification of Turkish Terms)</i>	A. H. Boyacıyan Matbaası, İstanbul	8, 2224	T	Sözlük
	1890	<p>Amerikan Protestan Misyoner şirketi için düzenlenip basılmış çok kapsamlı ve hacimli bir sözlüktür. Sözlüğün başında yer alan ve altında Amerikan Misyoner Şirketi Yayın Kurulu adına Henry O. Dwight imzası olan “Yayıncının İhtarı” (Publisher’s Notice) adlı kısımda söylendiğine göre esasında “Batı Asya’da yaşayan insanların Tarihi, Biyografisi, Coğrafyası ve Dini ibadetleri hakkında çok kapsamlı, çok değerli ve çok ilginç bilgiler de içermesine rağmen sözlüğün boyutlarını göz önüne alan sözlük komisyonu bu kısımların çıkarılmasına karar vermiştir.” (a.g.e., s. i) Bu “İhtar” kısmında ayrıca, sözlüğün basımı sırasında James William Redhouse (1811–1892) İstanbul’da olmadığından Türkçe ibare, deyim ve atasözlerinin kontrolü ve genel bir kontrol için Ahmet Vefik Paşa’dan (1823–1891) yardım alındığı ve sözlüğün bu denli kapsamlı olmasından ve diğer bazı nedenlerden ötürü sözlüğün yayımlanmasında gecikme olduğu da belirtilmiştir.</p> <p>Sözlüğün başına yazdığı “Önsöz”de (Preface) Redhouse, bu çok kapsamlı sözlüğün ortaya çıkış serüvenini anlatır. Bu boyutlarda, ciddi bir çalışmanın yayımlanması işine Britanya kamuoyu, siyasetçileri ve yayıncıları hiç sıcak bakmazlar. Redhouse’un anlattığına göre bu soğukluk sadece sözlüğe karşı değil genel olarak Osmanlıya ve Osmanlı modernleşmesine karşıdır. Redhouse kendi memleketinden bulamadığı ilgiyi, Anadolu’da faaliyet gösteren Amerikan Misyoner Şirketinden bulur. Misyoner Şirketinden Dr. Bliss Redhouse’u ziyaret ederek böyle bir projeye sıcak bakacaklarını ve eğer bu işi yapmaya karar verirse kendisine her türlü desteği vereceklerini söyler.</p> <p>Yine “Önsöz” kısmında anlatıldığına göre, yapılan ilk hesaplamalarda Türkçe, Arapça, Farsça ve sair Avrupa dilleri kökenli olmak üzere Türkçede yaklaşık 100.000 sözcük olabileceği görülür. Dolayısıyla bu yüz bin sözcüğün Arap harfleriyle Türkçe yazılmasını, bunların yanlarına Latin harfleriyle</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>okunuşlarının eklenmesini ve vurgularının belirtilmesini gerektiren hummalı bir çalışma söz konusudur. 4 yıl gibi bir sürede 93.000 sözcüğün el yazması metinleri hazırlanmış olur.</p> <p>Redhouse, sözlüğü hazırlarken hangi kaynaklardan ve kimlerden yararlandığını da tek tek açıklar. Bu arada Lehçe-i Osmani'nin (1876) yazarı Ahmet Vefik Paşa'nın adını anar bir de 1838–1841 yılları arasında kendi yazdığı çok kapsamlı bir Türkçe sözlük olan ve sadece Arap harfleriyle Türkçe basılı <i>Müntahabat-ı Lügat-ı Osmaniye</i>'den³⁷ de faydalandığını söyler. <i>Müntahabat</i> sözlüğünün Türkiye'deki basım sürecinden bahseder ve bu sözlükte bizzat kendisinin Türk yazarlardan bulup çıkardığı ve birçoğu sözlüklerde bulunmayan 26.000 Arapça ve Farsça kökenli sözcük olduğunu anlatır.</p> <p>Sözlükte Türkçe kelimeler Arap harfleriyle, kelimelerin açıklamaları ve tanımları Latin harfleriyle İngilizce yazılmıştır.</p>						
72	1890	Frances Hodgson Burnett	Nüzhet	<i>Komşumuz</i>	Kasbar Matbaası, İstanbul	22	Ç	Roman
	1890	<p>İngiltere doğumlu, ancak 1865 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşen Anglosakson popüler roman ve çocuk romanı yazarı Frances Hodgson Burnett (1849–1925) tarafından kaleme alınmış olan ve Londra'da basılan <i>Our Neighbour Opposite</i> (1878) adlı romanının özet çevirisidir. Romanın sadece olay örgüsü kısaltılarak çevrilmiştir.</p> <p>"Kasbar Kütüphanesi Romanları Aded 16" notuyla yayımlanmıştır. Francis Hodgson Burnett (1849–1924) bilhassa çocuk kitaplarıyla tanınan popüler bir yazardır. Bu romanında da ana karakteri olan yetim kız Mosley'in büyüme ve evlenme macerası anlatılmaktadır. Roman yaptığı ahlaki vurgular,</p>						

³⁷ Bizim araştırmalarımıza göre bu sözlük ilk kez 1852 yılında basılmıştır. Ardından 1863, 1864, 1865, 1869 ve 1870 yıllarında beş kez daha basılmıştır. Sözlük 1872 yılında ise *İlaveli Müntehabat-ı Lügat-ı Osmaniye* adıyla basılmış ve bu adla da sırasıyla 1885, 1897 ve 1900 yıllarında yeniden basılmıştır. O dönem Türkçenin çok önemli ve çok kullanılan sözlüklerinin başında geldiği ortadır.

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		kabul gören toplumsal kadın-erkek rollerinin yeniden üretimi, servetin ve ticaretin değil merhametsizliğin kötü olduğunu bildiren alt metniyle tipik bir Victoria devri romanıdır. Ortaya çıkarıp altını çizdiği bu ahlaki değerlere binaen çevrilip basıldığı düşünülmektedir.						
73	1890	M. Fikri Bey		<i>Külliyat-ı Mükâleme-i Elsine</i>	Avedis, İstanbul			Dilbilgisi
	1890	M. Clement Huart tarafından hazırlanan Bibliographie Ottomane: <i>Notice des Livres, Turcs, Arabes et Persans Imprimés a Constantinople...1889–1890</i> (1891) adlı bibliyografyada görüldü (s. 50, sıra no. 278). Kitabın açıklama kısmında şu yazmaktadır: "Traité complet de la conversation en différentes langues (arabe, turc, arménien, grec, russe, français, italien et anglais)". Buna göre aralarında İngilizcenin de bulunduğu birçok Avrupa ve Asya dilinde bir konuşma kitabıdır. Bibliyografyamızda kayıtlı ve nüshasını da gördüğümüz <i>Külliyat-ı Mükâleme-i Elsine</i> (1894 H/1311) ve <i>Külliyat-ı Elsine-i Şarkiye ve Garbiye</i> (1913 H/1331) kitaplarının ilk basımıdır.						
74	1890	Ahmed Midhat		<i>Rikalda Yahud Amerika'da Vahşet Âlemi</i>	Tercüman-ı Hakikat, İstanbul	256	T	Roman
	1890	Ahmed Mithat'ın (1844–1912) telif romanıdır. Romanın mekânı, karakterleri, temaları açısından Anglosakson düşün, ahlak ve yazının açık etkileri görülür. Romanın ana izleği muhafazakâr Anglosakson medeniyetidir. Bu özellikleri bağlamında bibliyografyamıza dâhil edilmiştir. Romanın hikâyesi, Missouri Nehri kıyısında yerleşik yerli Amerikan kabilesine esir düşen bir İngiliz kızı ekseninde geçen olaylar üzerine kuruludur. Babasını aramak için Amerika kırsalına gelen Miss Johnsoner Amerikan yerlileri eline düşer. Kabilenin liderinin oğlu Rikalda, Aralda ile evlidir, ancak kabilenin sözlü kurallarına da çok ters olmayan bir durumla Miss Johnsoner'e âşık olur ve onunla evlenmek ister. Miss Johnsoner buna kesin olarak karşı çıkar. Bu arada esir düştüğü kabileye alışmış ve tipik bir Anglosakson gibi bulunduğu koşullara teslim olmaksızın onları kendi medeniyet anlayışına göre düzenleme, değiştirme ve kendisiyle temsil edilen medeniyetin bir parçası haline getirme işine koyulur. Bu bakımdan aslında tipik bir dışı "Robinson" karakteridir.						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Miss Johnsoner yerlilere toprağı işlemeyi, geçimlerini doğanın insafından kurtarıp kendi iradelerine almayı, evlerini daha sağlam ve yaşanılabilir yerler olarak inşa etmeyi, yemek yemeyi, şarap yapmayı, yiyeceklerini saklamayı ve hatta yemeklerini baharat ve tuzla lezzetlendirmeyi bile öğretir. Amerikan yerlileri Anglosakson aydınlanma felsefesinde işaret edildiğı üzere doğal hukuk kurallarının geçerli olduğı doğa durumunda yaşamaktadırlar. Ancak doğal hukuk kurallarının geçerli olabileceğı doğa durumundan Miss Johnsoner'in gelişiyle çıkmaya başlamışlardır. Bu durumda onlara pozitif hukuk kurallarının ve bir arada yaşamayı olanıklı kılacak medeni durumun egemenliğı gerekmektedir. İşte Miss Johnsoner bu iki hususun simgeleştigi bir karakterdir. Miss Johnsoner, romanda gelişen daha başka olaylar neticesinde yerlilerin elinden kaçmayı başarır ve kendisi gibi beyaz, medeni ve Anglosakson nişanlısıyla evlenir.</p> <p>Ahmet Mithat Efendi bu romanında yarattığı Miss Johnsoner karakteriyle tercih etmiş olduğı medeniyetin ne gibi özellikleri olduğunu bir kez daha deklare etmiş olur. Verili koşullara teslim olmayan, iradesiyle koşulları kendine göre düzenleyen, medeniyet inşa eden, doğal hukuk karşısında pozitif hukukun egemenliğini tesise çalışan ve bu arada iffetinden ve namusundan asla ödün vermeyen Miss Johnsoner karakterinde onun modernleşme ve medeniyet ile ilgili düşüncelerini açık bir şekilde görürüz.</p>						
75	1890	Ann Radcliffe	Ahmed Midhat	<i>Üdolf Hisarı</i>	Kırkanbar Matbaası, İstanbul	394	Ç	Roman
	1890	<p>Ann Radcliffe'in (1764–1823) gotik anlatının öncülerinden biri olarak görülen romanı The Mysteries of Udolpho'nun (1794) çevirisi. Bu çevirinin Latin harfleriyle basımını görmek ve hakkında ayrıntılı bilgi almak için bakınız: Radcliffe, A. (2015). Üdolf Hisarı. (Ahmet Mithat Efendi, Çev.) İstanbul: Dergâh Yayınları.</p> <p>Ahmet Mithat Efendi (1844–1912) bu çeviri kitabın başına yazdığı "İfade" adlı önsözde, romanın Fransızcasının kendisine postayla Şinasi (1826–1871) tarafından gönderildiğini; Şinasi'nin bu gönderiyle birlikte bir de mektup yazarak romanı ve Ann Radcliffe'i Fransızca dergilerden okuduğı kadarıyla kendisine tanıttığını anlatmaktadır. Ahmet Mithat daha sonra, çoğı zaman çevirmeye değer bulmadığı için zamanını o kalın ciltleri okuyarak</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>“En mühim söz dahi şu yirmi beş bin Frank lakırdısı addolunmak lazım gelmez mi? Emile Zola'nın daha geçen seneler mevki-i intişara koyduğu hakayık-ı intikadiyeden anlaşılıştı ki, bugünkü günde bile erbab-ı kalemin on binde birisi yalnız bir eserden yirmi beş bin Frank kazanabildiği yoktur. Asarın en çoğu masraf-ı tabiyesini bile güç çıkarıyorlar. Ya bundan yüz sene mukaddem sahibine yirmi beş bin Frank kazandırmış olan eser ne mühim şey olmalıdır? İşte o kadar mühim bir şey olmalıydı ki, <i>Bouillet</i> gibi mücmeliyetle ciddiyetle maruf-ı cihan olan ve birkaç senede bir kere yeniden tabedilen kamusta böyle bir vaka-i mühimme-i tarihiye suretinde kayıt düşürülmeye şayan görülmelidir.” (a.g.e., s. 4)</p>						
76	1891	A. Fahri		<i>Bünyamin Franklen [Benjamin Franklin]</i>	İstevan Matbaası, İstanbul	79	Ç	Yaşamöyküsü
	1891	<p>Bizim erişebildiğimiz tarama kaynaklarının hiçbirisinde kitabın herhangi bir nüshasına rastlanmadı. Kitabın kaydı, <i>İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Koleksiyonu Kataloğu</i>'nda, Seyfettin Özege'nin <i>Eski Harfle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu</i>'nda ve <i>Türkçe Basmaları Toplu Kataloğu</i>'nda (Bkz. http://www.oncu.com/eskiharflikitaplar-wordpress/?s=b%C3%BCnyamin) mevcuttur.</p> <p>Amerikalı yazar, yayıncı, mucit ve siyasetçi Benjamin Franklin'in yaşamöyküsüdür. Franklin, bu dönemde Osmanlı matbuatında oldukça fazla ilgi görmüştür. Bu bağlamda hem yazdığı mektuplar, hem denemeleri hem de hakkında yazılmış yaşamöyküleri hem kitap olarak hem de gazete ve dergi sayfalarında müteaddit defalar yayımlanmıştır.</p>						
77	1891	Percy Bysshe Shelley	Leskovikli Hayreddin Nedim	<i>Kitab-ı Hayattan Birkaç Yaprak: Beatrice Cenci</i>	A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul	34	Ç	Tiyatro Oyunu
	1891	<p>Percy Bysshe Shelley'in (1792–1822) <i>The Cenci</i> (1819) adlı oyununa konu olan trajik hikâyenin Fransızcadan yapılmış çevirisidir. Romalı Beatrice Cenci'nin (1577–1599) hikâyesi anlatılmış. Beatrice Cenci, kendisine defalarca tecavüz etmiş ve şiddet uygulamış babasını öldüren genç bir kadındır. Babasını öldürmek suçundan yargılanır ve bu yargılama sonucunda idam edilir. Beatrice Cenci adı bu dava sayesinde duyulur ve bilinir olur. Shelley</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>de bu olayı konu alan <i>The Cenci</i> adlı oyununu yazar. Hayreddin Nedim (? – 1933), kitabın sonunda bu hikâyeyi Fransızca bir kitaptan derleyerek aktardığını söylemektedir. Bu muhtemelen Shelley'in oyunun hikâyeleştirildiği bir metindir</p> <p>Hayreddin Nedim, kitabın başına bir de şiir olduğunu düşündüğümüz birkaç satır koymuştur. Bu satırlarla ilgili herhangi bir not ya da bilgi mevcut olmadığından bu metnin tam olarak ne olduğunu tespit edemedik. Bu satırlar, Hayreddin Nedim'in çevirisinde kaynak metin olarak kullandığı Fransızca kitapta bulunan dizelerin Türkçe çevirisi gibi durmaktadır. Metin şöyledir:</p> <p>“Baykuş!.. / Öt!.. Öt!.. / Cihanda senin de nağme-yi dil-hıraşını dinlemeli... / Ah!.. Yalnız bir şeye acıyorum: / Bu delâl-i musibet, bu avaze-yi felaket ancak bir iki / yaş akıtmakla kalacak... / Öyle ise... Baykuş yine ötmelidir! / Cemiyet-i beşeriye içinde... Dehşetli bir facianın nağme-yi / cihan sözü... Bir kalbi müteessir, bir insanı nemnâk ederse / yine kâfidir! / Öt, baykuş, öt!.. / Seni dinleyecek kalp, ebediyen ağlayacaktır.” (a.g.e., s.3)</p>						
78	1891		Hasan Celaledin	<i>Musavver Teracim-i Ahval-i Meşahir-i Rical: David Livingstone (Birinci Kısım Birinci Defter)</i>	Ahter Matbaası, İstanbul	31	Ç	Yaşamöyküsü / Gezi Yazısı
	1891	<p>Britanyalı kâşif David Livingstone'un (1813–1873) yaşamöyküsü ve gezilerinden bazı gözlemlerinin anlatıldığı bir gezi yazısıdır. Bu yaşamöyküsü ve gezi yazısı çeviridir; ancak çevirinin yapıldığı orijinal kaynağa ve yazarına ulaşamadı. Yazının çevirmeni Hasan Celaledin hakkında da bizim ulaşabildiğimiz kaynaklarda ayrıntılı bilgiye ulaşamadık.</p> <p>Hasan Celaledin, yayınlayacağını duyurduğu kitap dizisinin bu ilk cildine yazdığı önsözde bu diziyi yayınlamasının amacını ve içeriğinin neler olacağını şu sözlerle açıklar:</p> <p>“... ilim ve maarifin terakkisi için canlarını feda eden meşahirin teracim-i ahvallerini intizar-ı kariin kirama taktim etmek hevesiyle iktidarsızlığıma bakmayarak tercümesine cesaret-yâb olduğum işbu ‘Teracim-i Ahval-i Meşahir-i Rical’ nam eserin intişarına âcizane teşebbüs eyledim. İşbu kitap meşahir-i seyyahin, azam-ı şua ve ulema ve gayr-ı hümanın nam-ı namilerini havi birkaç kısma munkasım olup seyyahinden müteşekkil bulunan birinci kısmının birinci defterinde seyyah-ı meşhur David Livingstone'un gerek teracim-i ahvali ve gerek cesurane icra ettiği keşfiyat münderiç olduğu</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		gibi bunu müteakip neşredilecek sair defterlerde 'James Cook', 'Kristof Kolomb', 'Peruz', 'Ferdinand Magellan' gibi meşahirin tercüme-yi ahvalleriyle resimleri ve esna-yı seyahatlerinde tesadüf ettikleri şayan-ı temaşa bazı mahallerin resimleri dâhi bulundurulacaktır." (a.g.e., s. 4)						
79	1891		Hasan Celaledin	Musavver Teracim-i Ahval-i Meşahir-i Rical: James Cook (Birinci Kısım İkinci Defter)	Ahter Matbaası, İstanbul	28	Ç	Yaşamöyküsü / Gezi Yazısı
	1891	Serinin ikinci kitabıdır. Britanyalı kâşif James Cook'un (1728–1779) yaşamöyküsü ve gezilerinden bazı gözlemlerinin anlatıldığı bir gezi yazısıdır. Bu yaşamöyküsü ve gezi yazısı çeviridir; ancak çevirinin yapıldığı orijinal kaynağa ve yazarına ulaşamadı. Yazının çevirmeni Hasan Celaledin hakkında da bizim ulaşabildiğimiz kaynaklarda ayrıntılı bilgiye ulaşamadık. Kitapta önce James Cook'un yaşam öyküsü veriliyor, ardından seyahatleri ve seyahatlerinden edindiği izlenimler anlatılıyor. Kitapta James Cook'un portre görseli de dâhil bazı resimlerin görselleri de bulunuyor.						
80	1891	M. A. Nüzhet		Tedrisat-ı Aliye Kütüphanesi (İkincisi): İngilizce Elifba - English Alphabet	Kasbar Matbaası, İstanbul	40	T	Dilbilgisi
	1891	Kitapta İngilizce metinler Latin harfleriyle, Türkçe metinler de Arap harfleriyle basılmıştır. Kitapta alfabeler, harf birleşimleri, kelimeler, cümleler ve okuma metinleri bulunmaktadır. Kapakta kitap ile ilgili şu açıklama bulunmaktadır: "İngilizceyi Türkçe ile kendi kendine tedrise mahsustur." Kitabın yazarı M. A. Nüzhet, Muharrem Mazlum İşkora'ya ³⁹ göre (1966, s. 176) Mehmet Ali Nüzhet Paşa'dır (? – 1915). Mehmet Ali Nüzhet Paşa'nın Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce, Almanca ve İtalyanca bildiği söylenmektedir. ⁴⁰ (1892, s. 668)						

³⁹ İşkora, M. M. (1966). *Harp Akademileri Tarihçesi, C. 1*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

⁴⁰ Mehmed Esad (1892). *Mirat-ı Mekteb-i Harbiye*. İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası.

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
81	1891	Charles Hobart-Hampden	Mehmed Aziz - Girdî	Yadigâr-ı Hayatım	Artin Asaduryan Şirket-i Mürettibiyesi, İstanbul	125, 1	Ç	Anı / Gezi Yazısı
	1891	<p>Hobart Paşa'nın (Augustus Charles Hobart-Hampden) (1822–1886) <i>Sketches from my Life</i> (1882) adlı kitabının çevirisidir. Kitabın çevirmeni Mehmed Aziz – Girdî (Giritli Mehmed Aziz) hakkında bibliyografyalarda herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Çevirmen hakkındaki bilgimiz, kitabın kapağındaki şu ibareden ibarettir: "Mahkeme-yi Muhtelite-yi Ticaret Aza-yı Mülazımı, Mekteb-i Hukuk-ı şahaneden Mezun". Buna göre Mehmed Aziz, Karma Ticaret Mahkemesi stajyer üyesidir ve Hukuk Fakültesinden mezundur.</p> <p>Bu kitabın ikinci basımıdır. Bu basımda, matbaa ve sayfa sayısında farklılık vardır. Bu nedenle kitabın ikinci basımı da ayrı bir kayıt olarak bibliyografyamıza dâhil edilmiştir. Kitap hakkında daha ayrıntılı bilgi, kitabın birinci basımı için açtığımız kayıta mevcuttur.</p>						
82	1891	Henry Morton Stanley	Mehmed İzzet (Hazırlayan, Çeviren)	Yeni Afrika	İstapan Matbaası, İstanbul	235, 3	Ç	Gezi Yazısı
	1891	<p>Bu kitap görülmedi. Kitap <i>Özege Kataloğu</i>'nda ünlü şarkiyatçı Stanley Lane-Poole (1854–1931) adına kayıtlı. Ancak bu kaydın yanlış olduğu anlaşılıyor. Nitekim kitabın <i>Resimli Gazete</i>'nin 17.09.1891 tarihli 26. sayısında yapılan ilanında bu yazarın doğubilimci Stanley Lane-Poole (1854–1931) değil, kâşif Henry Morton Stanley (1841–1904) olduğu belirtiliyor.</p> <p>"Mabeyn-i Hümayun Cenab-ı Mülükane" çevirmenlerinden biri olduğu dışında başka bir bilgiye rastlayamadığımız Mehmed İzzet'in, Stanley'in son Afrika seyahatinin çevirisinin yanında Afrika'daki son paylaşım durumuna ilişkin bilgileri de derlediği anlaşılıyor. Nitekim kitabın tam adı şöyledir: "<i>Yeni Afrika: Afrika Kitasının Ahval-i Coğrafya ve Tarihiyesi Hakkında Malumat-ı Cedide ile Seyyah-ı Meşhur Stanley'in Son Afrika Seyahatnamesini ve Üç Kita Boyalı Haritayı Havidir.</i>"</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		Ayrıca <i>Resimli Gazete</i> 'nin 26. sayısında görülen dergi ilanında da şunlar söylenmektedir. "Afrika kıtasının ahval-i coğrafya ve tarihiyesiyle Avrupa devletleri beynindeki taksimat-ı ahiresi hakkında en yeni bir takım malumatı ve bahusus seyyah-ı meşhur İngiltereli Stanley'in kıta-yı mezkûrede icra eylediği son seyahatini havi olmak üzere..." (1891, s. 324) Kitabın bir kaynaktaki 1890 ile 1891 yıllarında 3 baskı yaptığı söylenmektedir. (Bkz. http://worldcat.org/identities/lccn-nr98018880/ , 15.12.2018. 19.00)						
83	1892	A. William Thompson		<i>Istılahat-ı Bahriye</i>	Matbaa-yı Osmaniye, İstanbul	6+18 1+10 +4	Ç	Sözlük
	1892	Sözlük fiziki olarak görülmedi. Sözlüğün <i>Özege Kataloğu</i> 'ndaki kaydında basım tarihi 1904 (1321) olarak verilmiş. Ancak Sadi Çöğenli'nin hazırlamış olduğu <i>Eski Harflerle Basılmış Türkçe Sözlükler Kataloğu</i> 'nda basım tarihi 1892'dir (1990, s.30). Kitap bibliyografyamıza bu kayıt dikkate alınarak eklenmiştir. Sözlüğün yazarı A. William Thompson bir Anglosakson adı olmakla birlikte yaptığımız araştırmalarda hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık.						
84	1892	Elly (?) Forest	Mustafa Refik	<i>Lord Byron'un İlk Muaşakası</i>	A. Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul	128	Ç	Roman / Yaşamöyküsü
	1892	Mustafa Refik'in (1866–1913) Fransızcadan çevirisidir. "Fıkaret-ı Mütenevviayı ve roman meraklılarınınca cidden mütalaayı şayan ufak romanları havi olarak Fransa'da en son defa neşir olunan roman koleksiyonundan mütercemdir." alt başlığıyla yayımlanmış. İlk sayfada Ahmed Midhat'ın kısa bir tavsiye yazısı var. Hikâyeyi güzel bulan Midhat, Mustafa Refik'e, Lord Byron'u okurlara tanıtmalarını tavsiye ediyor. Mustafa Refik de, yayınladığı <i>Esami-i Kütüb</i> 'de (1892) şöyle yazıyor:						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>"İşbu ufak romanlar koleksiyonunu teşkil edecek olan asarın kâffesine faik olduğunu bu romanı mütalaa eden karilerin teslim eyleyeceklerine şüphe edilemez. İngiltere meşahir-i üdebasından Lord Byron'un gençlik zamanında, kibar familyalardan birinin yetiştirmiş olduğu Miss Mary Chavort namındaki kız ile olan münasebet-i âşıkaneşini musavverdir ki ahlak-ı aliye sahibi olan ile ullüv-i cenaba malik olanlar her türlü ihtisasıyla etvar-ı kibaranesini calib-i hayret derecelerde irae eylemektedir. Bundan başka bu romanın hayali olmayıp sarf-ı hakiki olduğunu da derhatir eylemek lazımdır." (s. 82)</p> <p>Dış ve iç kapakta kitabın yazarı olarak duyurulan 'Elly Forest' (فوريس نهلې, ?) hakkında yaptığımız tüm araştırmalara rağmen herhangi bir sonuca ulaşamadık. Kitapta Lord Byron (1788–1824) ile yeğeni Mary Ann Chaworth (1785–1832) arasındaki çalkantılı aşk hikâyesi konu edilmektedir.</p> <p>Kitabın hemen ilk sayfasının altına verilen dipnotta Lord Byron hakkında şu bilgi verilmektedir: "Lord Byron, İngiliz meşahir-i üdebasından olup 1788'de Dover şehrinde tevellüt etmiş ve 1824'te vefat eylemiştir. Asar-ı edebiyesi meyanında en meşhurları <i>Childe Harold</i> ile <i>Don Juan</i>'dır." (a.g.e., s. 3)</p>						
85	1892	Mehmed Reşid		<i>Türkçe ve İngilizce Mükâleme ile Sefain-i Ecnebiyeye Edilecek Resmi Vizitelere Dair Malumat ve Saireyi Havidir</i>	A. Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul	4, 64	T	Dilbilgisi
	1892	<p>Kitap, Latin harfleriyle İngilizce ve Arap harfleriyle Türkçe olmak üzere iki dillidir. Denizcilikte, resmi ziyaretlerde uyulması gereken kurallar ve usulünce söylenmesi gerekenler hakkında bilgi verilmektedir. İki sütun halindedir. İlk sütunda İngilizce, ikinci sütunda da İngilizcelerin karşılıkları Türkçe verilmektedir. Kitabın dış kapağında basım tarihi 1311 (yaklaşık 1894), iç kapağında 1309'dur (yaklaşık 1892). Yine dış kapakta "Matbaa-i Safa ve Enver" ve "Sahibi ve Naşiri: Kitapçı Setrak" ibareleri yer almaktadır. Oysa iç kapakta A. Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası basımı olduğu belirtilmektedir. Kitabın iç kapağında ayrıca "Birinci Kısım" ibaresi de bulunmaktadır.</p> <p>Kitabın yazarı Mehmed Reşid hakkında herhangi bir ayrıntılı bilgiye ulaşamadık.</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
86	1893	Beyzâde Ali Rıza Hasan		<i>Elifba-yı İngilizî</i>	Kasbar Matbaası, İstanbul	31	T	Dilbilgisi
	1893	Bu kitabın herhangi bir nüshasına bizim erişebildiğimiz kaynakların hiçbirinde rastlayamadık. Çalışmamızda yaptığımız taramanın bel kemiğini oluşturan M. Seyfettin Özege'nin (1901–1981) hazırlamış olduğu <i>Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu, I – V'te</i> (1971 – 1979) görülmüştür. Bu katalogda 4772 numarayla kayıtlıdır.						
87	1893		Ali Sami	<i>Mebadi-yi Lisan-ı İngilizî: İngiliz meşahir-i müellifinin mekteb talebesi hakkında yazmış oldukları kitaplardan intihap ve tertip edilmiş</i>	Bahriye Matbaası, İstanbul	28	Ç	Dilbilgisi
	1893	Milli Kütüphane'nin çevrimiçi "Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası"nda kaydı var. <i>Özege Kataloğu</i> 'nda kaydına rastlanmadı. Kitap fiziki olarak görülmedi. Ancak kitabın, "Nadir Kitap" adlı çevrimiçi sahafın https://www.nadirkitap.com/mebadi-yi-lisan-i-ingiliz-i-kitap10957890.html adresinde 13.10.2018 tarihinde bir kapak fotoğrafıyla birlikte satışta olduğu görüldü. Ayrıca Hathi Trust Digital Library'nin https://catalog.hathitrust.org/Record/008962325 adresinde de künye kaydı görüldü. Hathi Trust'a göre kitap Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 8 farklı kütüphanede mevcut.						
88	1893	K. Sinan		<i>Lügat: İngilizce - Türkçe</i>	Şirketi Mürettibiye Matbaası, İstanbul	815	T	Sözlük
	1893	Bu kitabın herhangi bir nüshasına bizim erişebildiğimiz kaynakların hiçbirinde rastlayamadık. Çalışmamızda yaptığımız taramanın bel kemiğini oluşturan M. Seyfettin Özege'nin (1901–1981) hazırlamış olduğu <i>Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu, I – V'te</i> (1971 – 1979) görülmüştür. Bu katalogda 9174 numarayla kayıtlıdır.						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
89	1893	Mehmed Reşid		<i>Türkçe ve İngilizce Rehnümâ-yı Mükâleme-i İngilizî</i>	Matbaa-i Şirket-i Mürettibiye; İstanbul	88	T	Dilbilgisi
	1893	<p>Bu kitabın herhangi bir nüshasına bizim erişebildiğimiz kaynakların hiçbirinde rastlayamadık. Çalışmamızda yaptığımız taramanın bel kemiğini oluşturan M. Seyfettin Özege'nin (1901–1981) hazırlamış olduğu <i>Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu, I – V'te</i> (1971 – 1979) görülmüştür. Bu katalogda 21623 numarayla kayıtlıdır.</p> <p>Bu kitabın ayrıca <i>İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Koleksiyonu Kataloğu</i>'nda da kaydı bulunmaktadır.</p>						
90	1894	Dennis Osborne		<i>A'ma David</i>	Matbaa-yı K. Bağdatlıyan, İstanbul	24	Ç	Kısa Öykü
	1894	<p>Amerikan Misyoner Şirketi tarafından bastırılıp yayımlanan dini hikâye kitaplarından. Kitap Yunan alfabesiyle Karamanlıca dilindedir. Kitabın kaydında "Karamanlidika" notu bulunmaktadır. <i>Bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs I-III: 1584–1900</i> adlı bibliyografyada görüldü.</p>						
91	1894			<i>Âdem Olan Âdem</i>	Matbaa-i K. Bağdatlıyan, İstanbul	3, 277	Ç	Deneme
	1894	<p>Kitap Yunan alfabesiyle Karamanlıca dilinde yazılıdır. Kitabın kaydında "Karamanlidika" notu düşülmüştür. Kitabın kendisi görülmedi, kaydı <i>Bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs I-III: 1584–1900</i> adlı bibliyografyada görüldü. Anlaşıldığı kadarıyla bu kitap daha sonra <i>Adam Olan Adam</i> (1895) adıyla Arap alfabesiyle Türkçeye de aktarılmış. Bu kitabın kaydı da bu listede mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için lütfen listemizdeki ilgili kayda bakınız.</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
92	1894	Mahmud Esad Seydişehirî		<i>Ahlak Risalesi (A Book on Moral)</i>	M. Nikolayidi Matbaası, İzmir	47	T	Deneme
	1894	<p>Kitabın yazarı, Osmanlı devlet adamı ve hukukçusu Mahmud Esad Seydişehirî'dir (1856–1918). Kapakta, adının altında İzmir Mahkeme Başkanı ("President of the Court of Smyrna") olduğu yazılıdır.</p> <p>Kitap çocuklara ahlak dersleri vermek üzere tasarlanmıştır. Kitabın sağ sayfasında Arap harfleriyle Türkçe metinler ve sol sayfasında da Latin harfleriyle bunların İngilizce çevirileri vardır. Yalnız bu durumu tersten düşünmek de olasıdır. İngilizce metinlerin Türkçe çevirileri de verilmiş olabilir. Kitaptaki bilgilerle buna karar vermek zordur.</p> <p>Kitabın bu şekilde çift dilliliği oldukça ilginçtir ve çalışmamızın temel çerçevesi içerisinde oldukça anlamlıdır. Bu duruma bakıldığında, kitabın büyük bir olasılıkla hem Müslüman hem de Hristiyan ve sair dinlere mensup çocuklara okutulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Bu da yenedünya düzeninin, modernleşmenin ve ilerlemenin temel dinamosu olan çocuk eğitiminin ve disiplinin esasında dinler üstü bir olgu olduğunu ve dinlerin bu yeni değerler etrafında kendi konumlarını belirlediğini ortaya koymaktadır. Yine bu bağlamda İslam'ın da Protestan ahlakında olduğu gibi ilerlemeye ve muhafazakâr modernleşmeye cevaz verdiği de gösterilmektedir.</p> <p>"Bismillahirrahmanirrahim" ve "In the Name of God, The Compassionate, the Merciful" ibareleriyle başlayan kitapta yer alan metinlerin başlıkları şunlardır: "Allah -God"; "Mektebe Devam – Preserverance"; "Dua – Prayer"; "Terbiye – Education"; "İlim – Science"; "Hikmet – Wisdom"; "Sabah İş – Morning Work"; "Kelimat-ı Hikemîye-yi Mürtezaviye – Ali's Maxims"; "Münâcat – Hymn: God is Evereywhere"; "Hikmet-i İlahiye – Providence"; "Baba – A Father"; "Hürmetsizlik, Riayetsizlik – "Irreverence, Disrespect"; "Vatan, Osmanlı Devleti – Native Land"; "Bazı Terbiyesizce Şakalar ve Uygunsuz Haller – Rude Jokes and Reprehensible Doings"; "Hoş Geçiniş – Entertaining Well"; "Terbiyeli İnsan – Well Educated Man"; "Cümel-i Hikemîye – On Philosophical Phrases". (a.g.e., s. 4–47)</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
93	1894	James Cobb	Beşir Fuad	Birinci Kat: Mudhike - 2 Perde	Mihran Matbaası, İstanbul	86	Ç	Tiyatro Oyunu
	1894	Librettist (opera metni yazarı) James Cobb'un (1756–1818) <i>The First Floor</i> (1787) adlı iki perdelik fars türünde tiyatro oyununun Beşir Fuad (1852–1887) tarafından çevirisi.						
94	1894	Frances Elliot		Dersaadet'te İşsiz Güçsüz Bir Kadının Jurnalı				Gezi Yazısı / Anı / Günce
		<p>Kendisi değil ama sadece ismi Türkçeye çevrilmiş bir gezi yazısı kitabıdır. Aslında bu bibliyografik kaydımız, Frances Minto Elliot'un (1820–1898) <i>Dairy of an Idle Woman in Constantinople</i> (1893) adlı kitabının Osmanlı topraklarına girişinin yasaklanmasının hikâyesidir. Yavuz Selim Karakışla'nın arşiv belgelerinde yaptığı araştırma sonrasında kaleme aldığı "Dersaadet'te İşsiz Güçsüz Bir Kadının Jurnalı (1894)" (2006) adlı makalesinde tespit edilmiştir. Makaleye göre, söz konusu kitabın Osmanlı İmparatorluğu'nun Washington büyükelçiliğinden gönderilen 25.01.1894 tarihli ihbar tezkeresi dikkate alınarak, yurda girmesi yasaklanmıştır. Karakışla'nın naklettiği söz konusu tezkere şöyledir:</p> <p>"İngiliz lisanı üzere Londra'da tab' edilen 'Dersaadet'te İşsiz Güçsüz Bir Kadının Jurnalı' serlevhalı bir kitap ahiren mütalaa-güzâr-ı acizanem oldu... (...) Bu kitabın tab' ü neşri hususu hükümet-i seniyyeye ihbar edilip edilmediği bendenizce meçhul olduğundan belki ihbar olunmamıştır mülâhazasına ve bir de ezmine-yi hazıra vekayi-yi tarihiyesi hakkında kitab-ı mezkûrda bence gayet bedhâhhâne bir takım fıkra-ı şeniyyeye münderiç olmasını mebni, bunu leffen zât-ı âli-i asâfânelerine irsal etmeyi vazifeden add eylerim." (s. 8)</p>						
95	1894	Ali Rıza		Etfâle Mahsus Elifba-yı İngiliz	Kasbar Matbaası, İstanbul	31	T	Dilbilgisi
	1894	Bu kitabın herhangi bir nüshasına bizim erişebildiğimiz kaynakların hiçbirinde rastlayamadık. Ancak çalışmamızda katalog taramalarında fazlasıyla yararlandığımız <i>İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Koleksiyonu Kataloğu</i> 'nda kaydı bulunmaktadır.						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
96	1894	Mary Elizabeth Braddon	Mustafa Refik	<i>Kara Değirmen Cinayeti yahud İngiliz Polisleri: 1. Cilt</i>	Mihran Matbaası, İstanbul	311	Ç	Roman
	1894	Victoria Dönemi popüler roman yazarı Mary Elizabeth Braddon'un (1835–1915) <i>The Trial of the Serpent</i> (1861) adlı romanının Mustafa Refik (1866–1913) tarafından çevirisinin birinci cildi.						
97	1894	A. İrfan (sahibi ve naşiri)		<i>Külliyat-ı Mükâleme-i Elsine (ikinci tab)</i>	İstapan Matbaası; İstanbul	63	T	Dilbilgisi
	1894	Kitabın başlığının hemen altında şu açıklama bulunmaktadır: "Arapça, Farsi, Ermenice, Rumca, Yahudice, Rusça, Fransızca, İtalyanca, Almanca, İngilizce Lisanlarını Havi Mükâlemedir." Kitabın başında "İrfan Kitaphanesi Sahibi A. (I)" imzalı önsözde dil öğrenmenin önemine vurgu yapılmaktadır. Kitabın daha önceki baskısının çok fazla ilgi gördüğü, kitapta Türkçe metinlerin yabancı dillerde nasıl yazılacağına gösterildiği belirtilmektedir. Daha önceki baskıda yer alan dillere ilave yapıldığı ve bu baskıda dil sayısının on bire yükseltildiği de belirtilmektedir. (a.g.e., s. 3)						
98	1894	Ahmed Midhat		<i>Letaif-i Rivayat: 24. Cüzü: Bir Acibe-i Saydiye</i>	Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul	120	T	Gezi Yazısı
	1894	Ahmed Mithat Efendi'nin (1844–1912) <i>Letaif-i Rivayat</i> (1870–1894) adını verdiği 25 cüzde yayınladığı ve biri tiyatro diğerleri uzun hikâye olmak üzere 30 metinden oluşan anlatı-kurmaca serisinin 24. Cüzünde yayımlanan bu öyküde Ahmed Midhat önce, Orta Afrika'nın Kongo ve Zaire taraflarına yapılan İngiliz ve Amerikalı kâşiflerin gezileriyle ilgili bilgi vermekte ve sonra da bu bilgiler üzerine kurmaca bir öykü yaratmaktadır. Ahmet Mithat aslında "roman" adını verdiği öyküsünün yaklaşık üçte ikisinde Britanyalı kâşif Henry Morton Stanley (1841–1904) ve bilhassa da Fransız kökenli Amerikalı seyyah Paul du Chailly'nun (1831–1903) gezi yazılarını özetlemektedir.						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Ahmed Mithat Afrika'ya keşfe çıkan seyyahlardan bahsinde Henry Morton Stanley'in adını andıktan sonra şöyle diyor: "Bu son isimden [Stanley] sizi nasıl bir memleket-i acibeye seyahat-i fikriye icrasına davet eylediğimi elbette anlamışsınızdır. Maahâzâ biz dahi haber verelim ki Kongo taraflarına gideceğiz." (a.g.e., s. 6–7) Bundan anlaşıldığı üzere o dönem Osmanlı okuyucusu Stanley adına ve seyahatnamelerine aşinadır.</p> <p>"Hitame"si dâhil altı bölümden oluşan bu gezi-anlatı-kurmaca yazının ilk dört bölümünde Ahmed Midhat, Paul du Chaillu'dan bahsediyor ve onun <i>Explorations and Adventures in Equatorial Africa</i> (1861) adlı gezi kitabında anlattığı goril avı hikâyesini özetleyerek naklediyor. Bu hikâye Victoria devrinin ortalarındaki Anglosakson okuyucunun en çok ilgi duyduğu konulardandır. Elaine Ayers'in, ağırlıklı olarak Du Chaillu'yu ve kitabını ele alarak Afrika'daki goril avını ve insan-maymun ilişkisine Anglosakson bakış açısını irdelediği makalesinin adı, "Hunting Gorillas in the Land of Cannibals: Making Victorian Field Knowledge in Western Equatorial Africa"dır (2014). Yani, "Yamyamlar Ülkesinde Goril Avı: Batı Ekvator Afrika'sıyla İlgili Victoria Tarzı Bilgi Birikiminin Oluşturulması"dır.</p> <p>Ayers bu makalesinde şunları söylüyor: "By mid-century, Victorian natural historians—and the rising middle-class reading public—seemed hungry for information from formerly inaccessible regions of Africa, occasionally bending scientific standards like established sponsorship for stories on things like apes, cannibalism, fetishism, and deviant sexuality."⁴¹ (2014)</p> <p>Görüldüğü üzere Ahmed Midhat bir kez daha Anglosakson bakış açısıyla paralellik kurarak goril avını aktarıyor okuyucularına. Yukarıda da belirtildiği üzere Ahmed Midhat'ın roman diye adlandırdığı şeyin çok büyük bir kısmı, Anglosakson seyyahların bu bahsedilen "sponsorlu" gezi yazılarından alınmıştır. Ahmed Midhat bu duruma şöyle açıklık getirir:</p>						

⁴¹ "Yüzyılın ortalarında Victoria devri doğa tarihçileri –aynı zamanda yükselen orta sınıfın okuyan kamuoyu- Afrika'nın daha önce erişilemez durumdaki bölgelerinden gelen bilgilere, bilhassa da maymunlar, yamyamlık, fetişizm ve sapkın cinsellik gibi konularda bilimsel standartları kanıtıran sponsorlu hikâyelere büyük bir iştahla saldırıyorlardı." (Çev. T. Murat Akkaya)

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>"Maahâzâ ondan daha evvel karilerimize ihbar ve ihtar etmeliyiz ki biz bu romanı eazz-ı ehibbamızdan bir zata tarih ve coğrafya ve ulum-ı sanayiye ait malumat-ı sahihe içine bir roman sıkıştırmak nasıl mümkün olduğunu göstermek için kaleme almakta bulunduğumuzdan bu kitabın iptidasından ta buraya kadar her ne yazmışsak cümlesi doğrudur. Yani cümlesi ait oldukları mahallinde bildirilmiştir. Binaenaleyh kitabımızın iptidasından buraya kadar yaptığımız iş menkulat-ı mezkûreyi zikrolunan me'hazlardan hulasa ve nakil eylemekten ibarettir. Bundan sonra yazacağımız şeyleri ise kâffesi hayalden uydurma olup hiçbir kelimesi bir yerden ahz ve nakledilmemiştir." (a.g.e. s. 80–81)</p>						
99	1894	Victor Séjour, Jules-Henri Brésil	Mehmed Fahri	Mağdur Kalp yahut Fedakâr Validenin Fedakâr Çocuğu	Kitapçı Arakel (Mihran Matbaası), İstanbul	207	Ç	Tiyatro Oyunu
	1894	<p>Orijinal adı; <i>Le Martyre du cœur</i> (1858). Fransızca, 5 perdelik dram. Oyunun yazarlarından Victor Séjour (1817–1874), Amerika, Louisiana doğumlu, Afro-Amerikan bir yazar. Yazarın bu özelliğinden dolayı, Anglosakson edebiyatından ve kültüründen etkiler taşıması olası bu tiyatro oyunu bibliyografyamıza dâhil edilmiştir.</p>						
100	1894	S. H. Boyacıyan		Medhel'i Lisan-i İngilizî (Anklerini Tasakirk)	İstanbul	704	T	Dilbilgisi
	1894	<p>Bu kitabın herhangi bir nüshasına bizim erişebildiğimiz kaynakların hiçbirinde rastlayamadık. Ancak çalışmamızda katalog taramalarında yararlandığımız <i>Ermeni Harfli Türkçe Kitapların Listesi, 1727-1968</i>'de (H. A. İsdepanyan, 1985) kaydı bulunmaktadır. Kitap Ermeni harfleriyle Türkçedir.</p>						
101	1895			Adam Olan Adam	Matbaa-i K. Bağdalayan, İstanbul	125	Ç	Deneme

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
	1895	<p>Kitabın kapağında, başlığın altında şu açıklama yer alıyor: "Masrafı Amerikan Misyoner Şirketi tarafından tesviye olunarak tab olunmuştur." Protestan Hıristiyan ahlakını konu alan ve gençlere dindar, iyi, çalışkan ve faydalı birer insan olmayı öğütleyen bir kitap. Kitabın başlıklarına göz atıldığında, bu çalışmamızın temelini yerleştirdiğimiz kavramlardan biri olan "Protestan ahlakının" ana hatlarının ortaya konulmuş olduğu görülmektedir.</p> <p>Daha önce de savladığımız üzere 19. yüzyıl Osmanlı aydın ve yazarlarının Anglosakson edebiyat, kültür ve düşününe yönelmelerinin temel nedenleri de bu başlıklarla neredeyse özetlenmiş gibidir. Protestan ahlakını temel alan Anglosakson edebiyatı dönemin "muhafazakâr liberal" aydınlarına çok önemli bir pratik fırsat sunmaktadır: Osmanlı'nın ekonomik-siyasal-toplumsal sorunlarına İslami sınırlar içinde kabul görebilecek muhafazakâr bir çıkış yolu sunmak ya da en azından ufuk açıcı olmak.</p> <p>Kitabın başlıkları şöyle: "Bab-ı Evvel: Allah İndinde Makbul Olan En Ala Umur Nedir?" "Bab-ı Sani: İman." "Bab-ı Salis: Gençlikte Allah'a Takdis-i Nefis." "Bab-ı Rabi: Sebat." "Beşinci Bab: Sadakat." "Altıncı Bab: Metanet-i Ahlakiye." "Yedinci Bab: Say ve Gayret ve Müdavemet." "Sekizinci Bab: Hilim ve Letafet." "Dokuzuncu Bab: Zabt-ı Nefs ve Emr-i Basiret." "Onuncu Bab: Hayırlı Fırsat ve Nimetleri Suiistimal Etmenin Mücazâtı."</p>						
102	1895	Wilkie Collins	Mustafa Refik	Bir Sırr-ı Acaib yahud Kaptanın Kızı	Kırk Anbar, İstanbul	535	Ç	Roman
	1895	Victoria Dönemi popüler roman yazarı Wilkie Collins'in (1824–1889) <i>The Dead Secret</i> (1856) adlı romanının Mustafa Refik (1866–1913) tarafından çevirisidir.						
103	1895	Mary Elizabeth Braddon	Mustafa Refik	Kara Değirmen Cinayeti yahud İngiliz Polisleri: 2. Cilt	Mihran Matbaası, İstanbul	300	Ç	Roman
	1895	Victoria Dönemi popüler roman yazarı Mary Elizabeth Braddon'un (1835–1915) <i>The Trail of the Serpent</i> (1861) adlı romanının Mustafa Refik (1866–1913) tarafından çevirisinin ikinci cildir.						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
104	1896	Sırrı		<i>Sarf-ı Lisan-i İngiliz</i>	Mekteb-i Sanayi Matbaası, İstanbul	50	T	Dilbilgisi
	1896	Bizim erişip kitapların basılı nüshalarını görebildiğimiz kaynakların hiçbirinde bu kitaba rastlanmamıştır. Bu kitabın kaydı Milli Kütüphane Muvakkat Kataloğu'nda yer almaktadır. (Bkz. http://www.oncu.com/eskiharflikitaplar-wordpress/?s=sarf-%C4%B1+lisan)						
105	1895	William Shakespeare	Mihran M. Boyacıyan	<i>Sehiv Komedyası: İngiltere Meşahir-i Üdebasından Şekspirin: İngilizceden Mütercem: Üçüncü Cüz</i>	Civelekyan Matbaası, İstanbul	27	Ç	Tiyatro Oyunu
	1895	Mary Lamb (1764–1847) ve Charles Lamb (1775–1834) Shakespeare'in 20 oyununu çocuklar için basitleştirerek hikâyeleştirmişler ve bu hikâyeleri <i>Tales from Shakespeare</i> (1803) adlı kitaplarında toplamışlardır. Bundan amaç çocuklara okuma sevgisi aşılamak ve Shakespeare'i tanıtmaktır. Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Mihran H. Boyacıyan da bu kitaptan William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Romeo and Juliet</i> (1597), <i>The Two Gentlemen of Verona</i> (1623) ve <i>The Comedy of Errors</i> (1594) adlı hikâyelerini seçmiş ve bunları Türkçeye çevirerek 3 cüz halinde yayımlamıştır. Bu üçüncü cüz <i>Sehiv Komedyası</i> 'nın (<i>The Comedy of Errors</i>) hikâyesidir.						
106	1895	William Shakespeare	Giridî Sırrı Paşa	<i>Sehiv Komedyası</i>	Matbaa-i Osmaniye, İstanbul	30	Ç	Tiyatro Oyunu
	1895	William Shakespeare'in (1564–1616) <i>The Comedy of Errors</i> (1594) adlı oyunun sadece konusunun özet çevirisidir. Bu baskı Milli Kütüphanenin <i>Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası</i> 'nda MİL koduyla, yani "Milli Kütüphane Muvakkat Kataloğu" açıklamasıyla kayıtlıdır. Kitabın çevirmeni, Osmanlı devlet adamı, yazar ve şair Giridî Sırrı Paşa'dır (1844–1895).						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
107	1895	Herbert Spencer	Hüseyin Zeki	<i>Terbiye-yi Cismaniye</i>	Kasbar Matbaası, İstanbul	70	Ç	Deneme
	1895	Herbert Spencer'in (1820–1903) 1860 yılında yayımlanan kitabı <i>Education: Intellectual, Moral, and Physical</i> 'ın (1829) 4. ve son bölümü olan "Physical Education"ın çevirisi. Kitabın kendisi görülmedi. <i>Özege Kataloğu</i> 'nda 20528 numarayla kayıtlı. Kitabın ayrıca <i>İkdam</i> gazetesinin 6 Aralık 1895 tarihli 492. sayısında ilanı var. İlan için çalışmamızın "1.4. Dergi ve Gazete Yazıları" adlı kısmına bakınız.						
108	1896	John Stevens Cabot Abbott	Halide Edib	<i>Mader</i>	Karabet Matbaası, İstanbul	126	Ç	Deneme
	1896	Amerikalı papaz, tarihçi ve pedagoğ John Stevens Cabot Abbott'un (1805–1877) <i>The Mother at Home Or, the Principles of Maternal Duty</i> (1830) adlı kitabının Halide Edip Adivar (1884–1964) tarafından çevirisidir. Kitabın iki önsözü vardır. Birsı Halide Edib'e diğeri de Mahmud Esad Seydişahrî'ye (1856–1918) aittir. Abbott, kitabının giriş kısmında, "The object of this book is <i>practical utility</i> not literary effect. It was written for mothers in the common walks of life." ⁴² (1830, s. 5) denmektedir. Yazınsal bir amacı olmadığını söylemesine rağmen bu kitabın çevirisini bibliyografyamıza almamızın nedenleri, çevirmenin önemli bir edebiyat figürü Halide Edip Adivar olması ve dönemin Osmanlı entelijensiyasının Protestan ahlakının, bir İslam coğrafyasında muhafazakâr modernleşmeye rehberlik edebilecek potansiyel taşıdığını düşünmesidir.						

⁴² "Bu kitabın amacı pratik bir fayda sağlamaktır, edebi bir etki yaratmak değildir. Hayatın genel akışı içerisindeki anneler için yazılmıştır." (Çev. T. M. Akkaya)

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
109	1896	Francis Liardet	Süleyman Nutki	Mühendisin Refiki	Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul	156, 2	Ç	Mektup
	1896	<p>Bir deniz subayı ve yazarı olan Francis Liardet'in (1798–1863) <i>The Midshipman's Companion</i> (1851) adlı kitabının çevirisidir. Kitap bir deniz subayıyla yapılan mektuplaşmalar şeklinde tasarlanmıştır. Kitapta 24 adet mektup bulunmaktadır. Bu mektuplar, donanmaya yeni girmiş bir deniz subayına tavsiyeler içermekte ve o subayın göreviyle birlikte nasıl deneyim ve rütbe kazandığını göstermektedir.</p> <p>Bizim erişip kitap nüshalarına ulaşabildiğimiz kaynakların hiçbirisinde söz konusu çeviri kitap mevcut değildir. Özege ve Milli Kütüphane bibliyografyalarında kitabın yazarı Henri Liard olarak belirtilmiş. Ancak kitabın yazarı hathitrust.org'a (https://catalog.hathitrust.org/Record/008926730, Görülme Tarihi: 21.01.2019) göre Francis Liardet. Kitabın orijinali görüldü. Görülen bu kopyaya göre de kitabın yazarı Francis Liardet'tir. Kitabın çevirmeni de kendisi de bir deniz subayı olan ve 1897 yılında bir Deniz Müzesi kurmuş olan Süleyman Nutki'dir (Nutku) (1853–1924).</p>						
110	1896, 1898, 1900	John William Draper	Ahmed Midhat	Niza-yı İlim ve Din (4 Cilt)	Tercüman-ı Hakikat, İstanbul	550; 453; 523; 442	Ç / T	Deneme
		<p>Amerikalı bilim insanı, filozof ve tarihçi John William Draper'ın (1811–1882) <i>History of Conflict Between Science and Religion</i> (1875) adlı kitabının çevirisidir. Ahmet Mithat Efendi (1844–1912) bu kitabı İngilizce aslından değil, yine 1875 yılında yayımlanan <i>Les Conflits de la Science et la Religion</i> adlı Fransızcasından Türkçeye aktarmıştır. Orijinali ve Fransızcası 12 bölüm olan kitabın 10 bölümü çevrilmiştir. Ahmed Mithat ayrıca her bölümün sonuna kendi fikrini ve eleştirisini eklemesinin yanında “Beşinci Bab”tan sonra “Beşinci Baba Tarafımızdan Zeyil: Ulum ve İslam” başlığı altında kendisi de ayrı bir bölüm yazmıştır.</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Kitabın kapağında, <i>Niza-yı İlim ve Din</i> başlığı altına “Muharriri: New York Darülmearifi Muallimlerinden J. W. Draper” ve <i>Ulum ve İslam</i> başlığı altına da “Muharriri: Ahmed Midhat” yazmıştır. Kitap dört cilttir. İlk üç bölüm 1896 yılında yayımlanan 1. Ciltte; dördüncü ve beşinci bölümle birlikte <i>Ulum ve İslam</i> adlı bölüm yine 1896 yılından yayımlanan 2. Ciltte; altıncı, yedinci ve sekizinci bölümler 1898 yılına yayımlanan 3. Ciltte ve dokuzuncu, onuncu ve on birinci bölümler de 1900 yılında yayımlanan 4. Cilttedir.</p> <p>Ahmed Midhat, “The Impending Crisis”⁴³ adlı on ikinci bölümü çevirmemiştir. Genel olarak Katolik Hristiyanlığın bilimin önünde engel teşkil ettiğini anlatan kitaptaki görüşlerin büyük bir kısmına katılan Ahmed Midhat, kitabın İslam’ın bilime karşıtlığını savunan bölümlerine de itiraz ederek kendince yanlış bulunduğu hususları düzeltmektedir. Ahmed Midhat genel olarak İslam’ın bilimle çelişik olamayacağını ileri sürer.</p>						
111	1896	Herbert Spencer	Adanalı Ali Münif Yeğenağa	<i>Terbiye-i Akliye, Ahlakiye, Cismaniye: En Faydalı Malumat Nelerdir</i>	Matbaa-i Ahter, İstanbul	125	Ç	Deneme
	1896	<p>Anglosakson sosyolog ve düşünür Herbert Spencer’in (1820–1903) <i>Education: Intellectual, Moral, and Physical</i> (1860) adlı önemli eserinin ilk bölümünün daha sonra <i>What Knowledge is of Most Worth?</i> (1884) adıyla yayımlanmış halinin Ali Münif Yeğenağa (1874–1951) tarafından çevirisidir.</p> <p>Bu kitabın çevirisi de yine dönemin Osmanlı aydınının ideolojik üst yapı olarak Anglosakson düşün ve yazınına öykündüğünün ya da bu kaynağın en azından öykünme potansiyeli taşıdığı bir başka göstergesidir. Kitapta savunulan görüşler ışığında bilgiye faydacı ve pratik bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. İnsanın, dünyada işini kolaylaştıracak ve refahını artıracak bilgilere yönelmesi salık verilmektedir.</p>						

⁴³ “Yaklaşan Kriz” (Çev. T. M. Akkaya)

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Orijinal kitapta olmamasına rağmen çeviride bölümlenme yapılmıştır. Bu bölümlenmeye verilen başlıklar hem kitabın bir özeti hem de yukarıda anlatmaya çalıştığımız üzere, Osmanlı modernleşme hareketinde dönemin aydınlarının Anglosakson kültür ve bilimine gösterdikleri yönelimin göstergesi niteliğindedir. Özellikle dokuzuncu konu başlığında simgeleşen bilim-din birlikteliğinin olabirliği bu aydınların modernleşme yolunda ellerini çok rahatlatmaktadır. Aşağıya da listelenen bölüm başlıkları Osmanlı modernleşmeci aydınları için neredeyse bir yol haritası hükmündedir:</p> <p>“1 – Ziyet libastan mukaddemdir. 2 – Fünun-ı mütenevyanın ehemmiyet-i nisbiyelerini takdir ve mukayese için bir kaide taharris. 3 – Ömr-i kâmil, a'mal-ı beşeriyenin aksam-ı hamsesi. 4 – Doğrudan doğruya muhafaza-yı nefis; ilm-i menafiü'l-âzânın ehemmiyeti. 5 – Bi'l-vasıta muhafaza-yı nefis; riyaşiyenin, fünun-ı hikemîye ve tabiyenin, sosyolojinin ehemmiyeti. 6 – Aile ve mutazammın olduğu vezaif; ilm-i ahval-i ruhun ehemmiyeti. 7 – Vezaif-i medeniye; tarih hakkında mütalaa; sosyoloji-yi tavsifi ve tatbiki. 8 – Edebiyat ve sanayi-i nefise; bunların fena-yı derece-yi talik ve irtibatları. 9 – Terbiye-yi akliye nokta-yı nazarından fennin ehemmiyeti; fen ve hissiyat-ı diniye. 10 – Netice: En faydalı malumat, 'malumat-ı fenniye'dir.' (a.g.e., s.3)</p>						
112	1897	Mehmed Habib		<i>İngilizce Usul-i Mükâleme</i>	Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul	287 + 1	T	Dilbilgisi
	1897	<p>Bu kitabın herhangi bir nüshasına bizim erişebildiğimiz kaynakların hiçbirinde rastlayamadık. Çalışmamızda yaptığımız taramanın bel kemiğini oluşturan M. Seyfettin Özege'nin (1901–1981) hazırlamış olduğu <i>Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu, I – V'te</i> (1971 – 1979) görülmüştür. Bu katalogda 26151 numarayla kayıtlıdır.</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		Kitabın ayrıca 7 Mart 1898 tarihinde <i>İkdam</i> gazetesinin 1309. sayısında yayımlanan bir ilanı da mevcuttur.						
113	1897	William Shakespeare	Mihran M. Boyacıyan	<i>Sehiv Komedyası: İngiltere Meşahir-i Üdebasından Şekspirin: İngilizceden Mütercem: Üçüncü Cüz</i>	Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul	119	Ç	Tiyatro Oyunu
	1897	<p>Willaim Shakespeare'in (1564–1616) <i>The Comedy of Errors</i> (1594) adlı oyunu. Bu baskı <i>Milli Kütüphanenin Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası</i>'nda MİLK koduyla, yani "Diğer Katalog ve Koleksiyonlarda Bulunmayıp Milli Kütüphane Koleksiyonunda Mevcut Olan Eserler" açıklamasıyla kayıtlı. Ancak kitap kütüphane katalogunda yok.</p> <p>Aslında kitabın başlığı, Mihran Boyacıyan'ın Mary Lamb (1764–1847) ve Charles Lamb (1775–1834) tarafından çocuklara okuma sevgisi aşlamak ve Shakespeare'i tanıtmak için basitleştirerek hikâyeleştirilen Shakespeare'in 20 oyununun hikâyelerini içeren <i>Tales from Shakespeare</i> (1803) adlı kitaptan yaptığı çeviri dizisindeki başlığın aynısıdır. Bu kayıt, aynı kitabın 2. baskısı gibi durmaktadır. Ancak bu kitap hem o ilk baskından daha hacimlidir hem de bu sefer Matbaa-i Ebüzziya'da basılmıştır.</p> <p>Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Mihran H. Boyacıyan da bu kitaptan William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Romeo and Juliet</i> (1597), <i>The Two Gentlemen of Verona</i> (1623) ve <i>The Comedy of Errors</i> (1594) adlı hikâyelerini seçmiş ve bunları Türkçeye çevirerek 3 cüz halinde yayımlamıştır.</p>						
114	1897	William Shakespeare	Hasan Sırrı	<i>Sehv-i Mudhik</i>	Matbaa-i Ebüzziya; İstanbul	119	Ç	Tiyatro Oyunu
	1897	Willaim Shakespeare'in (1564–1616) <i>The Comedy of Errors</i> (1594) adlı oyununun Örikağasızade Hasan Sırrı (1861–1933) tarafından çevirisi.						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		Çalıştığımız dönemi de kapsayacak şekilde Shakespeare'in Türkçedeki varlığını ve Yeni Türk Edebiyatı üzerindeki etkilerini kapsamlı ve yetkin bir biçimde tartışan akademik bir çalışma hâlihazırda mevcuttur. Sözü edilen bu çalışma İnci Enginün'ün <i>Türkçede Shakespeare</i> (2008) adlı eseridir. Bu eserde ayrıntılı ele alınan konulara biz çalışmamızda bir kere daha girmedüğümüzden ayrıntılı bilgi için bu kitaba bakılabilir.						
115	1897	Thomas Carlyle	Mahmud Esad Seydişehir (Çevirmen ve Yazar)	Şeriat-ı İslamiye ve Mister Karlayel (Carlyle)	Cemal Efendi Matbaası, İstanbul	1, 104	T/Ç	Deneme
	1897	<p>Anglosakson deneme, hiciv yazarı ve tarihçi Thomas Carlyle'in (1795–1881) yazıp yayımladığı <i>On Heroes, Hero Worship, and the Heroic in History</i> (1840) adlı kitabın 2. bahsini oluşturan "Lecture II: The Hero as Prophet: Mahomet: İslam" (II. Bahis: Peygamber Olarak Kahraman: Muhammed: İslam) adlı kısmın, Mahmud Esad Seydişehir (1856–1918) tarafından yorumlu ve eleştirel çevirisinin ilk cildir. Kitabın çevirisi yapılan bahsinin 1901 tarihli müstakil bir basımı da mevcuttur. <i>The Hero as Prophet. Mahomet: İslam. [Lecture II: Heroes and Hero Worship]</i> adıyla bizim de ulaşabildiğimiz bir baskıdır bu.</p> <p>Thomas Carlyle, İslam'a olumlu gözle bakan ve onun peygamberi Muhammed'i bir "kahraman" olarak niteleyip olumluyan nadir Batılı aydınlardandır. Mahmud Esad'ın bu esere ilgi göstermesinin bir nedeni muhtemelen bu olmalıdır. Ancak Mahmud Esad'ın bu kadar çabayı göze alarak üç ciltlik dev bir eseri hem çevirip hem de eleştirel yorumlarını kaleme alma zahmetine katlanmasının bir başka nedeni de Thomas Carlyle'in İslam ve Muhammed hakkında yanıldığı noktalara açıklık getirmek istemesidir. Nitekim şunları yazıyor Mahmud Nedim kitabın hemen başında Carlyle ile ilgili olarak şunları yazıyor:</p> <p>"İşbu risalemize ittihaz ettiğimiz unvan kariin kirama biraz garip görünse gerektir. Öyle ya! Şeriat-i İslamiye ile Mister Carlyle beyinde ne münasebet vardır? Filhakika vehle-yi ūlâda bu fikir varid-i hatır olur. Lakin şu eserde müsteşrikin-i garbiyenin ve bunlar içinde bir mevki-yi mümtaz ihraz etmiş</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>olan Mister Carlyle'ın sahib-i şeriat Salallahû Aleyhi ve Sellem Efendimiz Hazretleri onun tebliğ buyurduğu Din-i İslam hakkında hâsıl ettikleri efkâra dair bir nebze malumat vermek istediğimizi bildirirsek baladaki unvanın münasebeti teslim olunur.</p> <p>Böyle bir eser yazmaktan maksadımız evsaf-ı celile-yi Muhammediyeyi ecnebiden öğrenmek veya onların ifadatıyla şeriat-ı Mustafaviyyenin ulviyetini ispata kalkışmak olduğu zan olunmasın. Seyr-i nebevi hakkında lisan-i Arabî, Farsî ve Türkî üzere o kadar âsar yazılmıştır ki bunların kâffesini okumak değil, hatta mündericatlarından bir ilm-i icmali hâsıl etmek için bile ömrümüz kâfi değildir.</p> <p>(...)</p> <p>Ancak الفضل ماشهدت به الاعداء [Faziletine düşmanların şahit oldu.] mısraının dâhi şehadet ettiği veçhile hakikat-i İslamiyenin bir ecnebi ağzından istima' edilmesi mucib-i memnuniyet değil midir? Bundan başka ecanibin hangi noktalarda hakikate ittîlâ edemedikleri dâhi anlaşılır ve verilecek izahat ile bu cihetler de izale edilmiş olur." (a.g.e, s. 2–3)</p>						
116	1897	Thomas Carlyle	Mahmud Esad Seydişehirî (Çevirmen ve Yazar)	Şeriat-ı İslamiye ve Mister Karlayel (Carlyle) - Cüz-i Sani	Cemal Efendi Matbaası, İstanbul	105 – 224	T/Ç	Deneme
	1897	<p>Anglosakson deneme, hiciv yazarı ve tarihçi Thomas Carlyle'ın (1795–1881) yazıp yayımladığı <i>On Heroes, Hero Worship, and the Heroic in History</i> (1840) adlı kitabın 2. bahsini oluşturan "Lecture II: The Hero as Prophet: Mahomet: Islam" (II. Bahis: Peygamber Olarak Kahraman: Muhammed: İslam) adlı kısmın, Mahmud Esad Seydişehirî (1856–1918) tarafından yorumlu ve eleştirel çevirisinin ikinci cildir. Kitabın çevirisi yapılan bahsinin 1901 tarihli müstakil bir basımı da mevcuttur. <i>The Hero as Prophet. Mahomet: Islam. [Lecture II: Heroes and Hero Worship]</i> adıyla bizim de ulaşabildiğimiz bir baskıdır bu.</p>						
117	1898	Nicholas Meyra*	Mehmed Ali Ayni	Fakir	Kastamonu Matbaası, Kastamonu	195	Ç	Roman

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
	1898	<p>Yazarın adı, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivinde yer alan kayda görür. Romanın konusu ABD'de geçmektedir. Karakterlerin tümü ABD yurttaşıdır. Romanda "pretty" "very pretty" gibi İngilizce sözcükler ve bu sözcüklerin dipnotlarla Türkçe karşılıkları mevcuttur. Bunlardan anlaşıldığı kadarıyla romanın dili İngilizcedir. Ancak ne adı geçen yazar, ne romanın adı ne de roman karakterlerinin adları üzerinden yapılan araştırmalarımız bir sonuç vermemiş; yazarın kim olduğuna ve romanın orijinaline ulaşamamıştır. Tahminlerimiz şu yöndedir. Adı geçen yazar Nicholas Meyra, Merzifon Amerikan Board okulunun bir öğretmeni ya da öğrencisi olabilir. Romanı ya bir şekilde derlemiş ya da uyarlamış olabilir. Yine de bu bir tahminde öteye gitmemektedir. Kitabın üzerinde açıkça şunlar yazılıdır: "Müellifi: Nicholas Meyra (مهيرا نيقولا)</p> <p>Aslında bu kitaba, roman yerine iyiliği ve dindarlığı öğütleyen bir ahlak anlatısı demek de uygun olabilir. Nitekim hem kitabın ahlaki içeriği hem de yukarıda da kısaca bahsedildiği üzere Amerikan Misyoner Şirketiyle (American Board) olası ilişkisi böyle bir yorumun ihtimal dâhilinde olduğunu göstermektedir.</p>						
118	1898		Sabir (Mehmet Sabir)	Muhtasar İngiltere Tarih-i İnkılabı	Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Matbaası, Kahire	51	T	Bilimsel Yayın / Tarih
	1898	<p>Kitabın başında şu giriş açıklaması bulunmaktadır: "İhvandan biri tarafından gönderilen bu risale nazar-ı tetkik ve tettebbu'dan geçirilerek nizamnamemizin 21. maddesine tevfi kan cemiyet nam ve hesabına tab ve neşri münasip görüldü. Osmanlı Heyeti Tahriyeyesi, Geneve (İsviçre)." (a.g.e., s.3)</p> <p>Yazarın "Rica" başlığıyla önsözü ise şöyledir: "Erkan-ı askeriyeden hamiyetli bir zatın tercüme ettiği mühim bir eserden şu tarihçe-i inkılabı hemen aynen icmal ve iktibas eyledim. Bu husustaki cesaretimizi hulus-u niyetimize bağışlamalarını - şime-yi hamiyetperverlerine istinaden - rica ederiz. Sabir" (a.g.e., s. 4)</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		Özellikle bu son tespit, yani Bacon ve Locke'un 18. Yüzyıl Fransız aydınlanmasının öncülleri sayılması, çalışmamızın temel savları ve çerçevesi açısından önemlidir. Bu yorum belki de, yeni Türk edebiyatının batılı kaynaklarının tasnifinde artık ulusal edebiyat kanonlarının değil, o dönem gelişimini sürdüren kapitalizmin ve onun düşünsel üst yapısı modernizmin farklı biçimlerinin ve yorumlanışlarının merkeze konulması gerektiğinin bir göstergesi olabilir.						
119	1898	Charles Clive Bigham Mersey	Cemaleddin	Tesalya'da Osmanlı Ordusuyla	İkdam Matbaası, İstanbul	256	Ç	Anı / Gezi Yazısı
	1898	Charles Clive Bigham Mersey (1872–1956) tarafından yazılan <i>With the Turkish Army in Thessaly</i> (1897) adlı kitabın <i>İkdam</i> gazetesi muhabirlerinden Cemaleddin tarafından çevirisidir. İngiliz ordusu subayı olan kitabın yazarı bir savaş muhabiri olarak (nitekim Türkçeye çevrilen kitapta yazarın adı "Times Gazetesi Muhabiri Yüzbaşı Bigham" olarak verilmiştir) Tesalya Savaşı'nda (1897) gördüklerini kaleme almıştır. Bigham Mersey, orijinal kitaba yazdığı önsözde savaş esnasında yaptığı haberleri telgrafla Times gazetesine geçtiği ve bunların gazetenin sayfalarında yayımlandığı söyleniyor. Dilimize çevrilen kitabın ön sözünde de şu bilgiler veriliyor: "Mumaileyh [Bigham] Türklerin ve Türk askerinin meziyet-i kahramanesine meftun olup mektuplarında askerimizin harekât-ı insaniyet-karına ve medeniyet âlemindeki terakkiyatını lisan-ı tahsin ile yâd etmiş ve mektuplarında hiç doğruluktan ayrılmadığı için Times'ın bu cihetten de şerefini arttırmıştı." (a.g.e., s. 2)						
120	1898	Ellis Ashmead Bartlett	Cemaleddin	Tesalya Marekesinde	İkdam Matbaası, İstanbul	526	Ç	Anı / Gezi Yazısı
	1898	Kitabın orijinal adı: <i>The Battlefields of Thessaly with Personal Experiences in Turkey and Greece</i> (1897). Bu kitabın bir başka baskısını, Mehmed Ekrem ve Fahreddin İskender çevirisiyle aynı yıl Tahir Bey (Malumatçı Tahir) Matbaası da yapmıştır. İkdam Matbaasında yapılan bu baskı kitabın						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		eksiksiz çevirisidir. Kitabı <i>İkdam</i> gazetesi muhabirlerinden Cemaleddin çevirmiştir. Cemaleddin, Bigham Mersey'in Tesalya Savaşıyla (1897) ilgili kitabını da Türkçeye aktarmıştır.						
121	1898	Ellis Ashmead Bartlett	Mehmed Ekrem, Fahreddin İskender	Tesalya Meydan Harbinde	Tahir* Bey Matbaası [* <i>Malumat</i> dergisi sahibi Mehmed Tahir], İstanbul	124	T	Anı / Gezi Yazısı
	1898	Kitabın orijinal adı: <i>The Battlefields of Thessaly with Personal Experiences in Turkey and Greece</i> (1897). Savaş muhabiri olan Ellis Ashmead Bartlett ve oğlunun Türk-Yunan savaşı (1897) sırasında ve daha sonra Yunanistan ve Osmanlı'ya yaptıkları seyahatlerde tuttıkları notlar ve anılarından oluşmaktadır. Nitekim Bartlett'in Türkçe çeviriye de aktarılmış olan önsözünün giriş kısmı şu şekildedir: "Bu kitabın tahririnden maksad-ı asli Tesalya'da muharebe devam ederken Dersaadet ile Atina'ya vuku bulan ziyaretlerimizde benim ve oğlumun gördüğümüz vakayinin netayicini hikâye etmekten ibarettir." (a.g.e., s. 2)						
122	1899	Charlotte Maria Tucker	Hüseyin Remzi (Tabib Miralay)	Mektep ve Aile Romanı: Bir Farenin Seyahati	A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul	136	Ç	Roman
	1899	Kitabın kapağında başlıktan önce şu ibare bulunuyor: "Muallim-i şehir Tabib Miralay Hüseyin Remzi Bey Merhumun Metrukât-ı Kalemîyesinden: Dördüncü Kitap". Kitabın yazarı, misyonerlik de yapan Charlotte Maria Tucker (1821 – 1893), Victoria Dönemi çocuk edebiyatı yazarlarından. Yazar kitaplarını A. L. O. E. takma adıyla yazmaktadır. Romanın orijinal adı: <i>The Rambles of a Rat</i> ve ilk kez 1854 yılında basılmış.						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Kitap Anglosakson Protestan ahlaki bakımından önemli bir kayıt. Yüksek lisans ve doktora tezleri de dâhil olmak üzere daha önce hiçbir akademik çalışmada bu kitabın İngiliz edebiyatından çeviri olduğuna ya da Anglosakson Protestan ahlakıyla ilgili olduğuna dair herhangi bir kayıt ya da bilgiye rastlanmadı. Kitap Özege, Milli Kütüphane ve Atatürk Kitaplığı gibi ulusal katalog ve bibliyografyalarda da İngiliz edebiyatından çeviri olarak kaydedilmemiş.</p> <p>Son paragraf, kitabın bütününde çocuklara aşılarmaya çalışılan ahlaki bakış açısının bir özeti gibi duruyor: "İşte insan lütufkâr ve merhamet şiar olursa fare bile ona itaat eder ve münkad olur." (a.g.e., s. 136) Kitabın orijinalinde bu kısım, sondan bir önceki paragrafın sonunda, bir yan cümlecik olarak verilmiş: "-an instance that even a rat can show fidelity to man, where man can show mercy to a rat!"⁴⁴ (Tucker, 1854, s. 167).</p> <p>Tabip Miralay olarak tanıtılan kitabın çevirmeni, www.biyografi.com⁴⁵a ve Karacaoğlu'na⁴⁶ göre tıp bilimi ve tarih yanında ahlaka ve dine dair de birçok kitabı bulunan, sonradan "Paşa" unvanı almış olan Hüseyin Remzi Bey'dir (1839–1936).</p>						
123	1899	Mehmed Mihri		<i>Rehber-i Lisan</i>	Matbaa-i Osmaniye, İstanbul	42, 773, 8	T	Dilbilgisi
	1899	<p>Kitap Türkçe ve Farsça önsözle başlıyor. Kitabın adı henüz belirtilmiyor. Kitabın önsözünde şöyle yazılıyor: "Hakir işbu kitabın sebki ve tertibi üzere diğer bir kitap telif edip fakat lisan-i Farsi yerine lisan-ı azebül'l-beyan-i Arabi derc ve (<i>Et-Tuhfetü'l-Behiyye Fi Lisani'l-İngilizî ve Fransevî ve'l-Arabî ve't-Türkiye</i>) ismiyle tesmiye kılınmıştır." (a.g.e., s. 9)</p>						

⁴⁴ "İnsanın merhamet edebildiği hallerde bir farenin bile insana sadakat duygusu besleyebileceğini gösterir bir örnek!" (Çev. T. M. Akkaya)

⁴⁵ <https://www.biyografya.com/biyografi/14227>, Görülme Tarihi: 10.06.2019)

⁴⁶ Karacaoğlu, E. (2015). Doktor Hüseyin Remzi Bey (Ö. 1896) Hayatı, Eserleri ve Bilimsel Bir Diyalogu. *Lokman Hekim Dergisi*, 5(2), s.69-83.

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
124	1900	Herbert Spencer	Hüseyin Zeki (Çevirmen / Yazar)	Makalat: Birinci Kısım	Beyrut Amerikan Matbaası, Beyrut	62	T/Ç	Deneme
	1900	<p>Hüseyin Zeki daha önce Herbert Spencer'dan <i>Terbiye-yi Cismaniye</i> (1895) adıyla bir çeviri yapmıştır. Bu kitabın ise kısmen çeviri, kısmen alıntı, kısmen de telif olduğu anlaşılıyor. Yine de kitaba kaynaklık eden temel eser Herbert Spencer'in (1820–1903) <i>Education: Intellectual, Moral, and Physical</i> (1860) adlı kitabıdır. Bu durumu kitabın Çevirmen/Yazarı giriş kısmında şöyle belirtiyor:</p> <p>"Terbiye-yi etfale dair münteşir olan asarın tetkik ve mütalaası ekseriya medar-ı iştilim ve pedagoji uleması hasb-el-meslek rüfeka-yı hasbıhalim olup bir zamanlar hükema-yı benamdan Spencer'in <i>Terbiye-yi Fikriye ve Ahlakiye ve Cismaniye</i> mebhasını havi eser-i meşhurunu azmayış-i kalem kabilinden tercüme ve neşr eylediğim gibi ondan sonra da bu mesail-i tettebbudan hali kalmadığıma binaen kitab-ı mutebereden tercüme ve iktibas eylediğim mebahis-i nafia-yı perakende bir halde bırakmaktan ise bunlara bazı makalat-ı saire ilavesiyle cüz cüz neşretmeyi tenasüp ve yine teali mabadına devam olunmak üzere şimdilik bu risaleyi tertip eyledim..." (a.g.e., s. 3).</p>						
125	1900	Thomas Carlyle	Mahmud Esad Seydişehrî (Çevirmen ve Yazar)	Şeriat-ı İslamiye ve Mister Karlayel (Carlyle) - Cüz-i Salis	Cemal Efendi Matbaası, İstanbul	205 – 408	T/Ç	Deneme
	1900	<p>Anglosakson deneme, hiciv yazarı ve tarihçi Thomas Carlyle'in (1795–1881) yazıp yayımladığı <i>On Heroes, Hero Worship, and the Heroic in History</i> (1840) adlı kitabın 2. bahsini oluşturan "Lecture II: The Hero as Prophet: Mahomet: Islam" (II. Bahis: Peygamber Olarak Kahraman: Muhammed: İslam) adlı kısmın, Mahmud Esad Seydişehrî (1856–1918) tarafından yorumlu ve eleştirel çevirisinin üçüncü cildidir. Kitabın çevirisi yapılan bahsinin 1901 tarihli müstakil bir basımı da mevcuttur. <i>The Hero as Prophet. Mahomet: Islam. [Lecture II: Heroes and Hero Worship]</i> adıyla bizim de ulaşabildiğimiz bir baskıdır bu.</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
126	1902	Phineas Taylor Barnum	M. Nuri Şeyda	Barnum'un Milyonları	Malumat Kütüphanesi, İstanbul	144	Ç	Özyaşamöykü sü
	1902	<p>Amerikalı zengin işadamı Phineas Taylor Barnum'un (1810–1891) kendi kaleminden, <i>How I Made Millions: or the Secret of Success</i> (1884) adlı kitabın gazeteci ve çevirmen M. Nuri Şeyda (1866–1901) tarafından çevirisi. Kitabın kaydı bulunan basım tarihi 1902, fakat <i>İrtika</i> gazetesinin 28 Aralık 1900 tarihli 92. sayısında kitabın ilanı bulunmaktadır. Bu durumda kitabın basım tarihi en geç 1900 olmalıdır. M. Nuri Şeyda kitabın çevirmeni değil, "Adaptörü" olarak takdim edilmiştir.</p> <p>1810 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Connecticut şehrinde dünyaya gelen Barnum'un işadamlığı aslında, kendine takılan "the greatest showman" [en büyük şovmen] lakabıyla özdeş bir durumdur. 12 yaşında kendi hazırladığı yiyecek ve içecekleri satarak işdünyasına adım atan Barnum 21 yaşına geldiğinde tamamen kendisinin olan bir marketi ve <i>Herald of Freedom</i>⁴⁸ adını verdiği bir gazetesi bulunuyordu. İnsanların ilginçliğe ve tuhaflığa olan meraklarını paraya çevirmenin yolu olarak "The Bailey and Barnum: Greatest Show on Earth" adlı kendine ait tuhafıklar sirkinde "acayip mahlûkatlar" sergilemeye başlamıştır. Barnum, özyaşamöyküsünde bütün bu girişimlerini ve maceralarını anlatmaktadır.</p>						
127	1913	M. H. Naci		Külliyat-ı Mükâleme-i El sine-i Şarkıye ve Garbiye (tab-ı hamis)	İstiamet Kütüphanesi, İstanbul	61	T	Dilbilgisi
	1913	<p>"Türkçe, Arapça, Farsça, Hindice, Ermenice, Rumca, Yahudice, Rusça, Fransızca, İtalyanca, Almanca, İngilizce Lisanlarını Havi Mükâlemedir." Kitabın görülen nüshası 1331 (1913) tarihli 5. baskıdır. Atatürk Kitaplığı kayıtlarında ve ruhsat tarihine göre kitabın basım tarihi H/1313'tür (1896). Kitabın</p>						

⁴⁸ "Özgürlük Müjdesi" (Çev. T. Murat Akkaya)

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		kelime dizimi, <i>Külliyyat-ı Mükâleme-i El sine</i> (1894 H/1311) ile aynıdır. 1894 tarihli bu kitabın ikinci baskısı gibidir, ancak bu kitabın yazarı (M. H. Naci) önceki kitabın yazarından (A. İrfan) farklıdır.						
128	1918	Abdülhak Hamid		<i>Finten</i>	Asar-ı Müfide Kütüphanesi, İstanbul	496, [4], 4	T	Tiyatro Oyunu
	1918	<p>Abdülhak Hamid (1852–1937), kitabın önsözünde Finten'i 1886 – 1887 yıllarında Londra'da yazdığını söylüyor. Önsözde İngiliz ahlakı ve siyasetiyle ilgili Hamid'in düşünceleri var. Bu piyeste hem İngiliz edebiyatının hem de tarih ve kültürünün etkileri var.</p> <p>Her şeyden önce oyunun geri planında hem mekân, hem zaman hem de atmosfer olarak Anglosakson kültürünün, yaşam biçimlerinin ve bu coğrafyaya özgü koşulların açık etkileri görülmektedir. Oyunun başkahramanı (anti-kahraman) Finten, antagonist kahramanı Lord Dick, Dr.Thomas Londra'da yaşamaktadırlar. Finten'in kocası Mr. Cross Avustralya'dadır.</p> <p>Lord Dick'in annesi, oğlunun Finten ile olan aşk macerasının bir skandal yaratacağından korkması, bunu engellemek için Dr. Thomson'un tertip ettiği oyununun ortağı ve destekçisi olması, Victoria devrine özgü "ikiyüzlü" ahlakçılığın çok net bir gösterimidir. Evlilik dışı aşk ve o aşktan doğan çocuğu büyük bir ahlaksızlık sayan, ama bir çocuğu sadece skandaldan korktuğu için öz annesinden saklayan, yalan söyleyen, çocuğa "asil" bir anne arayarak ayrımcılık yapan ve her türlü oyunu tertip etmekten çekinmeyen de yine Lord Dick'in annesidir.</p> <p>Bütün bunların dışında Anglosakson yayılmacılığı ve bununla beraber kibri de oyun boyunca somutlaştırılmıştır; bilhassa Davalaciro karakterinde. Davalaciro, Hintli bir "yarı-köledir". Anglosakson sömürgelerinden Hindistan'ı ve insanlarını temsil eder. "Kötüdür", "çirkindir", "vahşidir" ve en önemlisi "ötekidir". Adeta üçüncü dünyaya bir Anglosakson bakış açısıdır. Lord Dick, annesi ve Blanche'in yanında, Davalaciro kelimenin tam anlamıyla bir "vahşi"dir. Vahşi dünyanın medeniyetten uzak yabanisidir.</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Zaman, mekân ve atmosfer olarak arka plana Anglosakson yaşamının yerleştirilmesinin yanında, Anglosakson edebiyatından da etkilenmeler görülmektedir oyunda. Her şeyden önce Finten bir çeşit Lady Macbeth'tir. Ondan farkı hısrı ve tutkuları yanında şehvetine de yenik düşmüş olmasıdır. Lady Macbeth gibi aklını yitirir o da.</p> <p>Görülen bir diğer edebi etki, Finten ve Dr. Thomas'ın Blanche'ı mezardan çıkarıp bir bakıma yeniden hayata döndürmeleridir. Başta Frankenstein olmak üzere Angolsakson gotik romanının açık etkisi bu sahnede görülür. Mezardan ölü çıkarmak ve ölüye hayat vermek bu edebiyatın başat özelliklerindedir.</p> <p>İşte, Abdülhak Hamit Tarhan'ın bizzat kendi kaleminden çıkan <i>Finten</i> oyununu bibliyografyamıza dâhil etmemizin nedeni, burada kısaca açıklamaya çalıştığımız bu özellikler sayesinde.</p>						
129	Tarihsiz	Robert Louis Stevenson	Abdullah Zühdi	<i>Altın Yuvası</i>		129	T	Roman
	Tarihsiz	<p>Robert Louis Stevenson'un (1850–1894), <i>Treasure Island</i> (1883) adlı romanının çevirisidir.</p> <p>"İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi"nde şu not vardır: "Bu kitap müstakil bir eser olmayıp, koleksiyonerin gazetelerde yayınlanan tefrikaları birleştirilmesiyle meydana getirilmiştir." Bundan anlaşıldığı kadarıyla kitap müstakil olarak basılıp yayımlanmamıştır. Ancak Roman <i>İkdam</i> gazetesinin 185–255. sayıları arasında 57 sayı tefrika edilmiştir.</p> <p>Abdullah Zühdi'nin (1869–1925) romanı çevirirken epeyce değiştirdiği ve görüldüğü kadarıyla, okuyucusu karşısında kendi meşrebince "ahlaklı" olmak ve romanı o dönemde kabul gören genel-geçer ahlak kurallarına uydurmak için bunu yaptığı anlaşılmaktadır. Öyle ki Abdullah Zühdi örneğin romanın orijinalinde olmayan Neida ya da Neyda adında bir kahramanı romana eklemiştir. Bu, romanın protagonist kahramanı ve anlatıcısı Jim Hawkins'le aynı yaşlarda bir kız çocuğudur. Abdullah Zühdi'nin romana eklediği bir başka şey ise, "Netice" adındaki bir son bölümdür. Orijinal romanda Jim Hawkins sağ salim ve defineyle yaşadığı yere, annesinin yanına döner ve roman böyle sona erer. Abdullah Zühdi ise çevirisinde, "Şu vakayı dinledikten</p>						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>sonra elbette netice-i halin ne olduğunu sormaktan da kendinizi alamazsınız değil mi?" diyerek, romandaki olay örgüsünü burada bırakmayarak devam ettiriyor.</p> <p>Buna göre, Neida (Neyda), Squire (Lord) Trelawney'in kızıdır. Ahmed Zühdi Neida'ya (Neyda) romanın sonlarına doğru, Jim'e hitaben şöyle bir şey söyletiyor: "Pederimiz ayrı ama validemiz bir olacak." Abdullah Zühdi'nin hikâyesine göre Jim döndükten sonra Londra'da Tıp tahsiline başlıyor; Neida (Neyda), Jim'in annesi ve kendi babası Lord ile yaşamaya başlıyor; kazandıkları paralarla bir şato yapıyor; şatonun yanına da bir bina inşa ediyor ve bu bina yüzden fazla fakire hizmet veriyor; sakat kalan bütün gemicilerin yararlanabileceği Londra'nın en büyük hastanesi yapıyor; Jim ile Neida (Neyda) evleniyorlar, iki çocukları oluyor, Jim hastanenin başına geçiyor, Neida (Neyda) fakirhaneye ilgileniyor; Ben Gun ile Gray ticarete atılıyorlar ve her sene beş altı ay Jim'lerin şatosunda kalıyorlar.</p> <p>Abdullah Zühdi kendi hikâyesini de Jim'in ağzından aktardığı şu sözlerle bitiriyor: "Dünyada yegâne emelimiz Lord gibi saht [cömert], doktor gibi âlicenap, kaptan gibi ciddi ve vazife-şayan olmaktır. Bu büyük adamlar bize ahlak için zihayat birer ders hükmüne geçmiştir." (a.g.e., sayfa sayıları belirtilmemiştir) Bu roman da yine çalışmamızın temel savlarından Anglosakson ahlakının, Osmanlı'nın gelenekçi İslam ahlakına uyarlanması ve böyle bir ahlakın yol göstericiliğinde Osmanlı modernleşmesinin devam etmesinin arzulandığının bir başka göstergesidir.</p>						
130	Tarihsiz	David Livingstone		Rihletü'l-Livingstone		56	Ç	Gezi Yazısı
	Tarihsiz	<p>Kitap Arap harfleriyle Arapça yazılmıştır. "İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi"nde rastlanmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla, David Livingstone'un (1813–1873) <i>Afrika Seyahatnamesi</i>yle ilgili bir kitaptır.</p> <p>Kitap kapağının üzerinde ve içerisinde çevirmen, baskı yeri, baskı tarihi gibi bilgiler bulunmamaktadır. Kitabın üzerinde, "Mektebetü'l-Etfalü'l-Hadisat: Rihletü'l Livingstone: Fi-Kalb Afrikiyat: 1 - Silsiletü'l-Rihletü'l-Coğrafiyat" yazmaktadır.</p>						
131	Tarihsiz			Sarf-ı Lisan-i İngiliz		246		Dilbilgisi

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
	-	Bu kitabın herhangi bir nüshasına bizim erişebildiğimiz kaynakların hiçbirinde rastlayamadık. Bu kayıt Milli Kütüphanede MİLK koduyla kayıtlıdır. Yani diğer koleksiyon ve kütüphanelerde olmayıp da sadece Milli Kütüphane koleksiyonunda mevcut olan eserler arasındadır. Milli Kütüphane'nin son zamanlarda geçirmekte olduğu tadilat inşaatı, buna bağlı olarak bazı koleksiyonlara erişimin olmaması, kütüphanenin hantal işleyişi ve web sayfasıyla çevrimiçi hizmetlerinin son teknolojik gelişimlerle hiç ilgisi olmayacak şekilde neredeyse hiç çalışmaması gibi nedenlerden ötürü kitabın kendisine ulaşamadık.						
132	Tarihsiz	Daniel Defoe	Ahmed Lütfi	Sergüzeşt-i Robinson			Ç	Roman
	Tarihsiz	<i>Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütüb</i> (İstanbul, 1884) ve <i>Tercüman Esami-i Kütüb</i> (Bahçesaray, 1889) kaydından. Kitabın diğer Robinson kayıtlarından farklı olup olmadığı bilinmiyor. Her iki katalogda da aynı olan tanıtım yazısında, Robinson'un "mekteplerde kıraat olunur bir eser-i muteber" olduğu söyleniyor.						
133	Tarihsiz	William Chambers	Ahmed Hilmi	Tarih-i Umumi: 3. Cilt	Matbaa-i Amire, İstanbul	287	Ç	Bilimsel Yayın / Ders Kitabı
	Tarihsiz	Bu cildin ilk yarısında Ahmed Hilmi'nin "Ezmine-yi Mutavassıta", William Chambers'ın "Medieval History" olarak adlandırdığı tarihin ikinci bölümü; ikinci yarısında ise "Modern History" yani "Ezmine-yi Müteahhire" olarak adlandırılan tarihin üçüncü bölümü yer almaktadır. Ezmine-yi Mutavassıta şu başlıklardan ibarettir: "- Mukkadime. - Cermenyalılar beyanıdır. - Akvam-ı Sueviyeden birincisi bulunan Got tayfası hakkındadır. - Akvam-ı Sueviyeden birincisi Franklara daıdır. - İslavlarla daıdır.						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
				<p>– Velid-i Sani bin Yezid-i Sani bin Abdülmalik bin Mervan'ın hükümeti hakkında.</p> <p>– Yezid-i Sani bin Velid-i Evvel bin Abdülmalik'in hükümeti hakkında.</p> <p>” İkinci bölüm “Ezmine-yi Müteahhire”de ise şu başlıklar mevcuttur:</p> <p>“Zikr olunan düvel-i salisenin birincisi bulunan Fransa Devleti hakkındadır.</p> <p>– İkincisi İtalya Hükümeti hakkındadır.</p> <p>– Üçüncüsü Roma İmparatorluğu hakkındadır.</p> <p>– Şarlman'ın evsafı ve ahlakı hakkındadır.</p> <p>– İkincisi Şarlman'ın muharebat ve fütuhâtı hakkındadır.</p> <p>– Üçüncüsü Şarlman'ın usul-i hükümetiyle kavanin-i mevzusuna dairdir.</p> <p>– Garp tarihi olup imparatorlar ve papalar meyanında vuku bulan münazaata ve bazı derebeyliklere dairdir.</p> <p>– Engürüsler yani Macarlar beyanıdır.</p> <p>– Normanlar beyanıdır.</p> <p>– Evvela İspanya ve Avrupa'da bulunan hükümetlere dairdir.</p> <p>– İkincisi İspanya'nın Hristiyan hükümetleri beyanıdır.</p> <p>– Fransa hükümeti hakkındadır.</p> <p>– Üçüncüsü Britanya adalarına dairdir.</p> <p>– Dördüncüsü Cermanya'ya dairdir.”</p>				
134	Tarihsiz	William Chambers	Ahmed Hilmi	<i>Tarih-i Umumi: 4. Cilt</i>	Matbaa-i Amire, İstanbul	286	Ç	Bilimsel Yayın / Ders Kitabı
	Tarihsiz	Bu ciltte “Ezmine-yi Müteahhire”ye yani “Modern History”ye devam edilmektedir. Bu bölümün başlıkları şöyledir:						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
				<p>“- Büyük Otto'nun oğlu.</p> <p>– Beşincisi İtalya hakkındadır.</p> <p>– Altıncısı Rum İmparatorluğuna dairdir.</p> <p>– Yedincisi Hungari yani Engürüs yani Macarlara dairdir.</p> <p>– Sekizincisi Slav memalikiyle Slav tavaifi hakkındadır.</p> <p>– Kısım-ı evvel Cermanya hükümetine mühlif olan Slavlara dairdir.</p> <p>– Kısım-ı Sani Polonilere yani lehlere dairdir.</p> <p>– Üçüncüsü Rusya Slavlarına dairdir.</p> <p>– Dokuzuncusu Şimal tarafında bulunan İskandinav devletleri hakkındadır.</p> <p>– Birincisi Danimarka Devleti'dir ki İzlanda adası.</p> <p>– İkincisi Norvecya hükümetine dairdir.</p> <p>– Üçüncüsü İsveçya hükümetine dairdir.</p> <p>– Cermanya'ya dairdir.</p> <p>– İtalya'ya dairdir.</p> <p>– İtalya Cumhuriyetleri hakkında.</p> <p>– İkincisi Papa memalikine dairdir.</p> <p>– Üçüncüsü Napoli ve Sicilya Krallığına dairdir.</p> <p>– İspanya hükümetine dairdir.</p> <p>– Fransa'ya dairdir.</p> <p>– Britanya Cezairine dairdir.</p> <p>– İskandinavların hükümet-i şimaliyesi beyanındadır.</p> <p>– Macaristan'a dairdir.</p> <p>– Avrupa-yı şarkide kâin Slav memalikine dairdir.</p>				

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		<p>Kaynağı tespit edilememiş Nadir'in çevirdiği bu yazıda sırasıyla Troilus (<i>Troilus and Cressida</i>), Claudio (<i>Much Ado About Nothing</i>, Nadir'in çevirisiyle <i>Hiç için Çok Gürültü</i>), Leontes, (<i>The Winter's Tale</i>, Nadir'in çevirisiyle <i>Kış Masalı</i>), Leonatus Posthumus (<i>Cymbeline</i>) ve Othello (<i>Othello</i>) karakterleri ve bu karakterlerin merkezinde olduğu oyunlar hakkında bilgi verilir.</p> <p>Yazıda ayrıca, Shakespeare için kıskançlığın önemini göstermeye kanıt olarak alınan 133. Sonenin de çevirisi bulunmaktadır.</p>						

1.3 KİTAP BÖLÜMLERİ

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
1	Tarihsiz	Isaac Newton	Mehmed Ata	Newton'un Bir Cevab-ı Hakîmânesi	-	152		Anekdöt	<i>İktıfat, Kısmı Sani</i> (Mehmed Ata) içinde. Kitabın derleyeni, basım tarihi, yeri ve matbaa adı mevcut değil. Kitabın, <i>Mekteb</i> dergisinin 2 Temmuz 1896 tarihli 40. sayısında ilanı bulunmaktadır.
	Tarihsiz	<p>Ünlü Anglosakson bilim insanı Isaac Newton'a (1643–1727) atfedilen bu anekdot, bir derleme olan bu kitabın içinde, "Tevsi Olunacak Mevzular" (a.g.e., s. 150–161) başlığı altında yer almaktadır. Bu başlık altında 25 ayrı anekdot ya da söz bulunmaktadır. Bunların tümü, üzerinde düşünülüp tartışmak ya da kompozisyon yazmak için hazırlanmıştır. Newton'la ilgili bir anının alıntılıdığı anekdot, bu başlık altında "Newton'un Bir Cevab-ı Hakîmanesi" adıyla 6. sıradadır.</p> <p>Kısa anekdot şöyledir:</p>							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
									<p>“Riyaziyatta, hikmet-i tabiyede, he’yatta yed-i tulası olan Newton’un ehıbbasından biri ulemadan bulunmakla beraber dehiyundan⁴⁹ olmak bedbahtlığına uğramıştı. Bu şahıs bir gün Newton’u ziyarete geldiği sırada masa üzerinde bir sema haritası görerek pek doğru, pek güzel yapılmış olduğu cihetle mütehayyir oldu. Beyan-ı takdirat ile nihayet sani’sini sual etti. Newton onun sani’si olmadığını beyan eyledi. Âlim kendi kendine tefekkürle kâinatın da bir sani’si olmak lazım geldiğini tasdiğe mecbur oldu.” (a.g.e., s. 152)</p> <p>Bu kısa anlatıda, modernleşmenin, bilimin ve ilerlemenin, Tanrıyı ve dini yadsımak anlamına gelmeyeceği vurgulanmaktadır. Bu dönem Osmanlı modernleşmeci aydınının, modernleşme ve muhafazakârlık (din ve ahlak) arasında kurmaya çalıştıkları dengeye bu türden güzel örnekleri Anglosakson edebiyat ve düşününde rastlamaları, onları ister istemez bu muhafazakâr modernlik anlayışına yaklaştırmıştır. Bu kısa anlatıda ayrıca Anglosakson aydınlanma felsefesinin, ilk devininin Tanrısal olduğu yönündeki temel saiki de açıkça görülmektedir.</p> <p>İki cilt olarak hazırlanan ve yayımlanan <i>İktıfat</i>, Galatasaray Lisesi’nde edebiyat öğretmenliği de yapan gazeteci ve tarihçi Mehmed Ata (1856–1919) tarafından hazırlanmıştır. Bu bağlamda, öğrencilerin üzerinde düşünmeleri, tartışmaları ve kompozisyon yazmaları için oluşturulmuş “Tevsi Olunacak Mevzular” kısmının Mehmed Ata tarafından hazırlanmış olduğu bilgisi de ayrıca önemlidir. Dönemin en modern ve ilerlemeci eğitim kurumlarının başında gelen Galatasaray Lisesi öğrencilerine, modernleşmenin muhafazakâr yolla gerçekleşebilecek bir yenileşme hareketi olabileceğinin Anglosakson düşün ve edebiyatından esinlenerek anlatılıyor olması çalışmamız çerçevesinde anlamlıdır.</p> <p>Bizim ulaştığımız baskıda bulunmamakla beraber, kitabın</p>

⁴⁹ Zamanın ve maddenin ilksiz ve sonsuz olduğuna inanılan felsefi öğretilerdir. Maddeci ve Tanrı tanımaz felsefi bir bakış açısıdır.

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
		<p><i>İktıfat</i> ın tarihsiz baskısının yanında bir de beşinci baskı olarak yayınlanmış 1904 tarihli başka bir baskısı daha mevcuttur. Bu beşinci kısma Newton'a atfedilen bu anekdot alınmamıştır. Ancak kitap hakkında önemli bilgiler bu baskıda iç ve dış kapakta yer almıştır. Buna göre, başlığın hemen altında şu açıklama bulunmaktadır: "Mekteb-i Sultani İlk Mekteb-i İdadide Tedris Olunmaktadır".</p> <p>Yine kapakta kitapla ilgili şu açıklama mevcuttur: "Eslaf ve muasırının en güzel asar-ı manzume ve mensuresinde yüz elli kadarını havi olarak dört kısım üzerine müretteb mecmua-yı intihabedir. Her eserin zirine izah-ı mani yolunda lügat ve nahva ait fevaid ilave ve manzumatın vezinleri irae olunmuş ve her kısmın nihayetine tevsî' olunacak mealler derc edilmiştir." Kitabın bu baskısı İstanbul'da Şirketi Mürettebiye Matbasında basılmıştır.</p>							
2	Tarihsiz	Antoine Vincent Arnault	Nabızade Nazım	Yaprak	-	118–119		Şiir	<i>İktıfat, Kısmı Sani</i> içinde. Kitabın basım tarihi, yeri ve matbaa adı mevcut değil. Kitabın, <i>Mekteb</i> dergisinin 2 Temmuz 1896 tarihli 40. sayısında ilanı bulunmaktadır.
	Tarihsiz	<p>Bu şiir Ali İhsan Kolcu'nun <i>On Dokuzuncu Yüzyılda Batı Edebiyatından Tercüme Edilen Şiirler Antolojisi 1853 – 1901</i> (1999) adlı kitapta Matthew Arnold tarafından yazılmış bir Anglosakson şiiri olarak listelenmiştir. Ancak şiir Antoine Vincent Arnault (1766 – 1834) tarafından yazılan "La Feuille" adlı Fransızca şiirdir.</p>							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
		<p>Literatüre istemeden yanlış girmiş olan bu bilginin düzeltilmesi için bibliyografyamıza dâhil edilmiştir. Ayrıca bu konuda yapılan araştırma ve çalışmalarda karşılaşılan önemli sorunlardan birinin burada dile getirilmesine de vesile olmaktadır. Eski yazıyla yazılmış Türkçe basma ve yazma eserler üzerine yapılan araştırma ve incelemelerde batı kökenli kişi, eser ve yer isimleri çoğu zaman araştırmacılara zorluklar çıkarmaktadır. Özellikle o günden bugüne etkileri kalmayan ve kayıtlarda çok fazla yer tutmayan kişi ve eser adlarının Latin harfleriyle tam karşılıklarını bulmak oldukça zor olabilmektedir. Bu yanlışın da böyle bir zorluktan ortaya çıkmış olduğuna inanıyoruz.</p>							
3	1879	Şemseddin Sami		(Çeşitli Anglosakson Yazarları ve Şairlerinden Özdeyişler)	Miran Matbaası, İstanbul	Aşağıda verilen listeye bakınız	Telif, çeviri	Özdeyiş	<i>Emsal</i> (Şemseddin Sami) içinde.
	1879	<p>Toplam 2919 adet özdeyişten oluşan bu kitapta yer alan çeşitli Anglosakson düşün insanı, yazar ve şairden alınan özdeyişler aşağıda listelenmiştir. Listede, özdeyişin kitapta bulunduğu sayfa ve parantez içinde de sıra numarası verilmiştir:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. "İngiltere hükemasından Estern" [استرن], gerçekte kim olduğu tespit edilemedi], s. 43–44 (256). 2. "İngiltere hükemasından biri...", s. 45 (264). 3. Francis Bacon (1561–1626), s. 61 (378). 4. Isaac Newton (1643–1727). 5. Benjamin Franklin (1706–1790), s. 72–73 (423) 6. "İngiltere hükemasından biri...", s. 73 (424). 7. Thomas Babington Macaulay (1800–1859), s. 73 (425) 8. Benjamin Franklin, s. 75–76 (440). 9. "İngiliz müelliflerinden biri...", s. 86 (499). 							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
		10. Francis Bacon, s. 91 (529).							
		11. Francis Bacon, s. 91 (530).							
		12. Benjamin Franklin, s. 91 (531).							
		13. Benjamin Franklin, s. 96 (560).							
		14. "İngilizin biri...", s. 108 (614).							
		15. Benjamin Franklin, s. 110–111 (623).							
		16. Benjamin Franklin, s. 162 (928).							
		17. Benjamin Franklin, s. 187 (1077).							
		18. Benjamin Franklin, s. 206 (1181).							
		19. Benjamin Franklin, s. 248 (1438).							
		20. "İngiltere hükemasından Estern" [استرن, gerçekte kim olduğu tespit edilemedi], s. 272 (1575).							
		21. Benjamin Franklin, s. 309 (1755).							
		22. "İngiltere hükemasından biri...", s. 310 (1757).							
		23. Jonathan Swift (1667–1745), s. 336 (1899).							
		24. "İngiltere hükemasından Paulus [پولوز, gerçekte kim olduğu tespit edilemedi]...", s. 453 (2603).							
		25. William Shakespeare (1564–1616), s. 465 (2669).							
		26. "İngiltere hükemasından biri...", s.465 (2671).							
		27. "İngiltere hükemasından biri...", s. 468 (2690).							
		28. "İngiliz hâkim...", s. 468 (2691).							
		29. Benjamin Franklin, s. 469 (2698).							
		30. "İngiltere hükemasından Young [Edward Young, 1683–1765] ...", s. 470 (2701).							
		31. Benjamin Franklin, s. 489 (2806).							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
4	1883	William Shakespeare	Hüsnü Osman	Shakespeare'in Bir Gazeli	Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul	344	Ç	Şiir	Müntahabat-ı Tercüman-ı Hakikat, İkinci Cilt (Tercüman-ı Hakikat Yayını) içinde.
	1883	<p>William Shakespeare'in (1564–1616) "132. Sone"sinin, Selanikli olmasının dışında hakkında başka hiçbir bilgiye ulaşamadığımız Hüsnü Osman tarafından çevirisidir. Orijinali 14 dize olan sone, toplam beş paragrafta düz yazı olarak çevrilmiştir.</p> <p>Karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla orijinal şiirin son beş dizesiyle bu dizelerin çevirisi şu şekildedir: "O! let it then as well beseem thy heart / To mourn for me, since mourning doth thee grace, / And suit thy pity like in every part. / Then will I swear beauty herself is black, / And all they foul that thy complexion lack." (https://owlcation.com/humanities/Shakespeare-Sonnet-132-Thine-eyes-I-love-and-they-as-pitying-me, 19.02.2019)</p> <p>"Cism-i nazik-terin envar-ı letafet ve sabahat neşrediyor, biraz da kalbin pertev-i rahm ve mürüvvetle mutlu olsun! O zaman hüküm edeceğim ki, en dilber, en ziyade cezbe-yi feza-peri güzeller senin gibi esmer olanlardır. Rengi latifinle melun olmayanlar umumen çirkindirler." (a.g.e., s. 344)</p>							
5	1884	Francis Bacon	Recaizade Mahmud Ekrem	İntikam	Mahmutbey Matbaası, İstanbul	28 – 30		Deneme	Naçiz (Recaizade Mahmud Ekrem) içinde.
	1884	Naçiz, Recaizade Mahmut Ekrem'in (1847–1914) bazı çeviri denemelerini topladığı bir kitaptır.							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
		Anglosakson bilim insanı ve filozof Francis Bacon'un (1561–1626) Essays or Counsels Civil and Moral (1597) adlı eserindeki "Of Revenge" adlı denemesinin Rezaizade Mahmud Ekrem tarafından çevirisidir.							
		"Of Revenge", Francis Bacon'un çok şiddetli ve keskin bir insani duygu olan "intikam"ı tartıştığı denemesidir. Bacon bu kavramı, temellerini attığı ve öncüllerini tespit ettiği Anglosakson aydınlanma felsefesinin tamamına içkin "doğa durumu" ve "doğal hukuk" kavramları ışığında tartışır. Bacon'a göre en başta doğa durumunda yaşayan insanın, doğal hukuk yasaları gereğince kendi adaletini kendi sağlama selahiyeti bulunmaktadır. İntikam duygusu, işte ancak bu doğal ama ilkel durumda meşru sayılabilecek bir duygudur. İnsanların iş bölümü yaptıkları, mülk edindikleri, birlikte yaşadıkları gelişmiş toplumlarda doğa hukukunun geçerli olması, anarşi ve kaos demektir. Bu yüzden insanlar yazılı yasalara ve pozitif hukuka ihtiyaç duymuşlardır. İşte bu verili koşullarda intikam artık bir yarayı iyileştirmekten çok o yaranın hiç kapanmamasına neden olacak bir saplantıdır. Bacon'a göre yine bu verili koşullarda, insanın duyguları eylemlerinde ne kadar belirleyiciyse, adalet de o kadar azdır. Bu yüzden intikam çok ilkel bir duygudur.							
		Rezaizade Mahmut Ekrem'in bu denemeyi beğenmesi, çevirmesi ve yayımlaması çalışmamız çerçevesinde düşünüldüğünde anlamlı bir eylemdir. Osmanlı modernleşmesi denilen olguyla, artık siyasal, ekonomik ve toplumsal düzen ve işleyişte insan duygularının belirleyiciliğini sonlandırıp verili koşullara uygun pozitif kuralların egemen kılınması gerektiği anlayışı bu dönemin önemli Tanzimat aydınlarının nerdeyse tümünde görülür. Bu ünlü, yetenekli, üretken ve modernleşmeci Tanzimat aydınımızın bu çevirisini de bu bağlamda görüp okumak gerekir. Bu anlayışa göre artık düzen ve işleyiş bir "tek adamın" duygu dünyasına göre değil pozitif yasa ve kurallara göre olmalıdır.							
		Katıştırtırma yapılabilmesi ve Rezaizade Mahmud Ekrem'in böyle bir derleme kitabından çevirmeye uygun gördüğü Anglosakson düşün ve yazın örneğinin bir parça içeriğinin anlaşılabilmesi amacıyla orijinal metinden bir kısım ve bunun çevirisi şu şekildedir:							
		"Public revenges are for the most part fortunate; as that for the death of Caesar; for the death of Pertinax; for the death of Henry the Third of France; and many more. But in private revenges it is not so. Nay rather, vindictive persons live the life of witches; who, as they are mischievous, so end they infortunate." (1908, s. 21)							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
		Recaizade Mahmud Ekrem'in çevirisi: "Umumi olan intikam daima mukarin-i hakkaniyet ve ekseriya mucib-i menfaat ise de hususi olan bunun zıt-ı tamıdır. Haris-i intikam olan eşhas başkalarını duçar-ı beliyat ettikten sonra kendilerini dahi o beliyata uğrata uğrata mahv ve kemnam olan tesmimkârları andırır." (a.g.e., s. 30)							
6	1885	Percy Bysshe Shelley	Abdülhak Hamid	Aya Hitab	Karabet ve Kasbar Matbaası, İstanbul			Şiir	Müntehabat-ı Cedide, Kısım-ı Sani: Nazım (Mustafa Reşid derleyen) içinde.
	1885	Percy Bysshe Shelley'in (1792–1822) "To the Moon" (1820 – yazılış tarihi;1824 - Yayın tarihi) adlı şiirinin Abdülhak Hamit (1852–1937) tarafından çevirisidir. Aynı şiir daha sonra <i>Gayret</i> dergisinin 23.07.1886 tarihli 28. sayısında da yayımlanacaktır. Ayrıntılı bilgi için "1.4 Dergi ve Gazete Yazıları" adlı bölümün aynı başlıklı kaydına bakınız.							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
7	1885	Jean Jacques Rousseau	Edhem Pertev Paşa	Beka-yı Şahsi ve Nev'iyeye Hizmet Azam-ı Vezaif-i İnsaniyet Olduğuna Dair Makale - Mektub-ı Evvel Jean Jacques Rousseau Tarafından Lord Edward'a	Civelekyan Matbaası, İstanbul	197 – 217	Ç	Roman / Mektup	Müntehabat-ı Cedide: Kısım-ı Evvel, Nesir (Mustafa Reşid, der.) içinde.
	1885	Jean Jacques Rousseau'nun (1712–1778) <i>Julie ou la Nouvelle Heloise</i> (1761) adlı mektup-romanından çevrilmiş bir mektuptur. Edhem Pertev Paşa (1824–1872) bu mektup-romandan iki mektup çevirmiş, ancak bu mektupları her nedense bizzat Jean Jacques Rousseau ile Lord Edward Bomston arasında yazılmış özel mektuplarmış gibi yayımlamıştır. Oysa Lord Edward Bomston, romanın ana karakterleri Julia ve Saint Preux'un yakın arkadaşları olarak çizilmiş ve her türlü erdemle donatılmış kurmaca bir İngiliz karakteridir. Lord Edward Bomston, Edward Robert Bulwer Lytton'un (1831–1891) deyişiyle her türlü erdemle mükemmel olarak donatılmış olmasının haricinde aslında hiç de olağandışı bir karakter değildir. Yine Lytton, Rousseau'nun bu karakteri bilinçli olarak böyle çizdiğine vurgu yapar. (2014, s. 50). Nitekim kusursuz erdemleriyle tam bir Anglosakson tip olan Lord Edward Bomston, duygularının etkisinden ve kendisini yönlendirmesinden kurtulamayan Saint Preux ile tezat oluşturur.							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
		<p>Edhem Pertev Paşa'nın bu mektubu ve devamında Bomston'un cevap mektubunu seçmesinin ana izleği intihardır. Biri gerçekçi diğeri duygusal iki karakter, insanın kendi eliyle kendi hayatına son vermesini tartışır. Bu mektupta Saint Preux söylenenlerin aksine intiharın Tanrı'nın ve dinin hilafına bir edim olmadığını, bilakis insanın Tanrı sevgisinin en yüce noktası olabileceğini savunur.</p> <p>Edhem Pertev Paşa, bu ilk mektuptan önce kendisine ait bir giriş bölümü yazmış ve bu bölümde tarafını, hayatının devamlılığını sağlamanın insanın en yüce görevlerinden olduğundan yani Lord Edward Bomston'dan yani Anglosakson bakış açısından yana seçmiştir. "Şu âlemde akdem vezaif-i beni beşer, beka-yı şahsi ve beka-yı neviye hizmettir. Bunun cemi'-yi vezaife takdimi akıl ve nakil ve tabiatta vücubü müsbet bulunduğundandır." (a.g.e., s. 197)</p> <p>Paşa bu tutumuyla Anglosakson ahlak anlayışını benimser bir şekilde yaşamın önemine ve ölümün sıradan doğal bir olay oluşuna vurgu yapmıştır. Nitekim "Fransız Ahlakıyla İngiliz Ahlakının Muvazene ve Mukabelesi" [Kırkanbar, 1(3), s. 76–80, 30.11.1873] adlı makalesinde Ahmed Mithat Efendi (1844–1912) de İngiliz edebiyatında hayata çok fazla önem verildiğini, yaşamın kutsandığını; oysa Fransız edebiyatında hayatın önemsizleştirildiğini; bununla birlikte İngilizlerde intihar vakalarının çok olduğunu, ama intihar eden bir İngiliz için intiharın çok sıradan bir şey olduğunu, ancak Fransa'da intiharın az görünmesine rağmen intihar eden Fransızların bunun önemini çok abarttıklarını belirtir.</p>							
8	1885	Jean Jacques Rousseau	Edhem Pertev Paşa	Mylord Edward'ın Jean Jacques Rousseau'ya Cevapnamesi	Civelekyan Matbaası, İstanbul	217 – 229	Ç	Roman/Mektup	Müntehabat-ı Cedide: Kısım-ı Evvel, Nesir (Mustafa Reşid, der.) içinde.
	1885	Jean Jacques Rousseau'nun (1712–1778) Julie ou la Nouvelle Heloise (1761) adlı mektup-romanından çevrilmiş mektupların ikincisidir. Romanın kurmaca karakteri Lord Edward Bomston'un, romanın ana karakteri Saint Preux'nün mektubuna yazdığı cevaptır. Edhem Pertev							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
		<p>Paşa'nın (1824–1872) yine bu mektubu da "Mylord Edward" adlı gerçek bir karakterden Jean Jacques Rousseau'ya yazılmış bir mektup gibi düşünülmüş olduğu anlaşılmaktadır.</p> <p>Lord Edward Bomston, intihar etmek istediğini ve bu isteğinin hem mantıken hem de dinen uygun olduğunu savunan Saint Preux'nün argümanlarını Anglosakson akılcılığı ve ahlakçılığı açısından çürütmeye çalışmaktadır. Mektup başından sonuna kadar bu minval üzerine ilerler. Mektubun son paragrafı tamamen iyilik ve sevap kavramları üzerine kuruludur. Bu son paragrafta Lord Edward, Saint Preux'ya Edhem Pertev Paşa'nın çevirisiyle şöyle seslenir:</p> <p>"Her ne vakit sana terk-i hayat efkârı arz olursa nefsine de ki hele ölmezden evvel bir amel-i salih daha işleyeyim badehu ahaliden ianeye muhtaç bîkesleri ve tesliye ister müptelaları ve himaye düşkünü mazlumları taharri eyle ve bana müracattan hicap eden biçarelere tavassut et benim akçe ve itibarımı bu yolda kullanmaktan ictinab eyleme. Benim malımı al ver. Bundan beni zengin eyle." (a.g.e., s. 229)</p>							
9	1885	Benjamin Franklin	Ahmet Rasim	Vazife-i İnsaniye	Dikran Karabetyan Matbaası, İstanbul	91	Ç	Mektup	Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze (95 sayfa) içerisinde.
	1885	<p>Ahmet Rasim'in (1864–1932) Batı edebiyatından yaptığı çevirilerini topladığı derleme kitabının içinde yer almaktadır. Ahmet Rasim söz konusu bu kitabın başına Ahmet Mithat Efendi'ye (1844–1912) hitaben yazılmış bir teşekkür yazısı koymuştur. Bunun hemen ardından da Muallim Naci'nin bu kitap için yazdığı önsöz niteliğindeki yazı gelmektedir. Muallim Naci (1849–1893) söz konusu bu yazıya şöyle başlamaktadır: "Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze ünvanıyla Ahmed Rasim Beyefendin cem ettiği şu tercüme parçaları garb-ı efkâr-ı edebiyesinin birer numunesi oluyor." (a.g.e., s. 4)</p> <p>Ahmet Rasim kendi yazdığı önsözde ("İfade-yi Meram") ise bu kitaptaki parçaların neredeyse tümünü Fransız edebiyatından aldığını, zaten bu kitabı yazmaktaki asıl amacının Fransızca bilmeyen okurlara bir parça Fransız edebiyatını tanıtabilmek olduğunu söylemektedir. Bu</p>							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
		<p>açıdan bakıldığında, böyle bir kitapta Benjamin Franklin'in de yer alması, Ahmet Rasim'in ona ilgi göstermesi de yine çalışmamızın çerçevesi içerisinde anlamlıdır.</p> <p>Benjamin Franklin'in (1706–1790), zor durumda kalan bir arkadaşına gönderdiği borç para üzerinden verdiği bir ahlak dersini konu olan bir mektubudur. Borç verdiği arkadaşına, borcunu kendisine geri ödemek yerine, bir işe girip eli bollaştığında aynı meblayı kendisinin şu an içinde bulunduğu gibi zor durumda olan ahlaklı bir kişiye borç olarak vermesini ve şimdi kendisinden yapmasını rica ettiği şeyin aynısını borç vereceği kişiden rica etmesini söyler. Mektubun orijinal olarak kime, hangi tarihte yazıldığı tespit edilememiştir.</p>							
10	1888	Wilberforce (Samuel Wilberforce?)	Mustafa Refik	Bir Sarhoşun Köpeği	Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul	30 – 33	T	Anekdot	Müntehabat-ı Mustafa Refik: Cild-i Sani (Mustafa Refik) içinde.
	1888	<p>Bir köpeğin zekâ ve terbiyesinden yola çıkarak ahlaki bir derse ulaşıyor. Psikopoz Samuel Wilberforce'un (1805–1873) bir yazısından uyarlanarak yazılmış görünüyor. Wilberforce, 1860 yılında Oxford Üniversitesi Müzesinde Darwin'in evrim kuramının savunucularından biyolog Thomas Henry Huxley'le (1825–1895) ünlü evrim tartışmasını yapan din adamı, hatip ve gazetecidir.</p> <p>Tarihe, “Oxford Evrim Tartışması” olarak geçen, Darwin'in <i>On the Origin of Species</i> (1860) (<i>Türlerin Kökeni</i>) adlı kitabının yayımlanmasından 6 ay sonra 30 Haziran 1860'ta Oxford'da gerçekleşen bu münakaşada Huxley Darwin'in evrim teorisini, Psikopoz Wilberforce da İncil'in Yaradılış (Genesis) inancını savunmuştur.</p> <p>Hem anekdotla ilişkilendirilen kişinin Psikopoz Samuel Wilberforce olduğunun kanıtı olması hem de Osmanlı Tanzimat aydınının Anglosakson edebiyatı ve düşünüyü üzerinden din-bilim ilişkisine bakışı hakkında bir fikir vermesi amacıyla söz konusu anekdotun giriş kısmını aşağıya alıyoruz. Doğa bilimleri hakkında insanoğlunun sahip olduğu bilimsel bilgilerin artırılması amacıyla kurulmuş bir derneğin sadece işi bilim</p>							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
		olan insanlardan müteşekkil olmadığını, dernek üyeleri arasında ruhbandan insanların da bulunduğunu göstermesi ve dolayısıyla muhafazakâr Anglosakson modernliğini bir de bu yönden ortaya koyması açısından önemlidir. <p>“Hayvanattaki zekânın derecesi fırsat düştükçe edilen tadvikler semeresiyle tayin etmektedir. Ez-cümle geçenlerde İngiliz müdekkikleri tarafından teşkil eden Tarih-i Tabii Cemiyetinde [Royal Society of London for Improving Natural Knowledge, kuruluş 1660] ruhbandan Wilberforce namında bir zat silsile-yi hayvanatta müşahade edilen kudret-i zekâiyesi hakkında bir nutuk irad edip bu nutukta bilhassa köpeğin dâhi feraset-i zatiyesine dair açtığı bir bahse misal olmak üzere demiştir ki:” (a.g.e., s. 30)</p>							
11	1889	Benjamin Franklin	Mehmed Ziver	Beyhude ve...	Asır Kütüphanesi, İstanbul	37	Ç	Özdeyiş	Güzel Sözler (Mehmed Ziver) içinde.
	1889	Benjamin Franklin'e (1706–1790) ait bir özdeyişin, Tanizmat'ın “Ara Nesil” olarak sınıflandırılan aydın ve yazarları arasında gösterilen edebiyat araştırmacısı ve tarihçisi Mehmet Ziver (1867 - ?) tarafından çevirisidir. <p>Benjamin Franklin bu derlemeye alınan sözü şöyledir: “Beyhude ve esassız sözlerden mesul olduğumuz gibi, münasebetsiz şeylere sükût edişimizden de mesulüz.” (a.g.e., s. 37)</p>							
12	1889	Mustafa Refik		İki Öksüz	Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul	133- 163	T	Kısa Öykü	Müntehabat-ı Mustafa Refik: Cildi Rabi (Mustafa Refik) içinde.
	1889	Orijinal kaynağı ve yazarının kim olduğu belirtilmemiş olmakla beraber, “İrlanda”, “kıtlık”, “Kilburn” ve “Logrea” gibi yer adları ve “Lizzy”, “Mary”, “Suzanne”, “Martin Sullivan” gibi karakter adlarına bakıldığında mekân olarak İrlanda'da ve zaman olarak da 1845–1852 yıllarında							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
									İrlanda'da toplu kıyımaya yol açan Büyük Kıtık ya da diğer adıyla Patates Kıtığı (Great Famine ya da Potato Famine) döneminde geçen bir Anglosakson öyküsüdür. Melodram öğelerin ağır bastığı, insanı merhametli ve ahlaklı olmaya davet eden; doğruluktan ayrılmayanın koşullar her ne olursa olsun kurtuluşa ve feraha ereceğini öğütleyen ahlaki bir anlatıdır. Mustafa Refik (1866–1913) öykünün yazarı olarak belirtilmiş olsa da büyük bir olasılıkla ya bir İngilizce öyküden çevrilmiştir ya da Mustafa Refik Büyük Kıtıkla ilgili okuduğu herhangi yazıyı kısmen çeviri kısmen uyarlama yoluyla kendisi bu şekilde öykülemiştir.
13	1890	Nüzhet		İkinci Bölüm: İngiliz Edebiyat ve Üdebası	Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul	41–80	T	Edebiyat Tarihi	<i>Elsine-i Garbiye Edebiyat ve Üdebası</i> (151 sayfa) içerisinde.
	1890								Hakkında ayrıntılı bir bilgiye ulaşamadığımız Nüzhet, <i>Elsine-i Garbiye Edebiyat ve Üdebası</i> 'nı yazma nedenini "Mukkadime" adlı bölümde şöyle açıklar: "Revaç-gâh- ı ilim ve marifet olan şu asır-ı terakkide lisan tahsiline gösterilen arzu ve rağbet – acz ve kusuruma bakmaksızın – evlad-ı vatana hizmet maksadıyla elsine-i garbiye edebiyat ve üdebasına dair biraz malumât vermekliğime sebeb-i cüret olmuştur." (a.g.e., s. 3) Nüzhet'in yazdığı bu "Mukkadime" adlı bölümün altındaki tarih 1 Ocak 1889'dur (20 Kânunuevvel 1304). Nüzhet yine bu önsöz bölümünde bu kitabı yazarken çeşitli edebiyat tarihi kitaplarıyla batı edebiyatçılarının biyografilerini tetkik ettiğini belirtir. Nüzhet o dönem Türkçede yaşamöyküsü kelimesi yerine kullanılan tercüme-yi hal kavramının batı dillerindeki karşılığı "biyografi" kelimesini de kullanmaktadır. Nüzhet'in "Mukaddime"de de belirttiği üzere kitap biri medhal (giriş) olmak üzere beş ana bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler şöyledir: "Medhal: Lisan Usul-i Tahsiline Dair Malumat. 1. Kitap: Elsine-yi Atika. 2. Kitap: İngiliz Edebiyat ve Üdebası. 3. Kitap: Alman, İspanyol ve İtalyan Edebiyat ve Üdebası. 4. Dördüncü Kitap: Fransız Edebiyat ve Üdebası."

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
									<p>“Medhal” adlı giriş bölümünde Nüzhet, Avrupa dillerinin gelişim süreçlerini ana hatlarıyla ele alır. Avrupa’da 11. yüzyıla kadar yazı dili olarak Latince’nin kesin egemenliği olduğunu bildirir. Daha sonra şöyle der: “On birinci asırda her millet, giran-ı hâb gafletinden ayrılarak kendi lisanını umur-ı tahririyede de istimalle başlamış ve İngilizler en önce davranmıştır.”</p> <p>Nüzhet bunun ardından batı dillerinin yabancı dil olarak öğretilmesinde kullanılan yöntemleri tarihi süreçleri içinde anlatmaya geçer. Bu bağlamda o dönemde Osmanlı’da yayımlanmış dil öğrenim kitaplarında çok sık karşılaşılan “Ollendorf” ve “Dr. An” usullerinden bahseder.</p> <p>Nüzhet’in 2. Kitap olarak ayırdığı İngiliz Edebiyatıyla ilgili bölüm ise şu konu başlıklarından oluşmaktadır: “1. İcmal 2. Shakespeare ve Asarı 3. Milton ve Asarı 4. Goldsmith ve Asarı 5. Walter Scott ve Asarı 6. Lord Byron 7. Charles Dickens ve Meslek-i Edebisi”.</p> <p>İngiliz edebiyatıyla ilgili 2. Kitap şu girişle açılır: “Avrupa elsine-yi milliyesi içinde en ibtida “fen lisanı” haline giren İngiliz lisanıdır. Kurun-ı vusta evailinde Avrupa’nın her tarafında milli lisan asar-ı edebiye için yok hükmünde iken İngiltere’de Büyük Alfred [yaklaşık 849–899] İngilizce olarak bir takım kitab-ı fenniye ve edebiye bırakmıştı.” Bu bölüme İngiliz edebiyatının ortaçağdaki durumunu anlatarak devam eden Nüzhet, ilk İngilizce edebiyat eserini, “İngilizce olarak ilk edebi eser neşreden Wycliffe’tir” diyerek İncil’i Latince’den İngilizce’ye çeviren reformist ilahiyatçı John Wycliffe’in (yaklaşık 1320–1384) yazdığını belirtir. Nüzhet, Wycliffe’in ölüm ve doğum tarihlerini, büyük bir olasılıkla baskı hatası nedeniyle “(1629–1684)” olarak verir.</p> <p>Bu yüzyıldan Shakespere’a kadar olan dönemi çok kısa bir özet halinde geçer ve bilhassa Samuel Richardson (1689–1761), romanı Clarissa (1748) ve bu romanın da alt yapısını oluşturan “sentimentalizm” üzerinde durur. Sentimentalizm bilhassa edebiyatımızın batılı kaynaklarıyla ilgili üzerinde ayrıntılarıyla çalışması gereken bir konudur. Çünkü Tanzimatla birlikte ürünlerini vermeye başlayan Yeni Edeiyatımızda, 20. yüzyılın başında kadar etki ve ağırlığını hissettiren melodramatik ve melankolik kurmaca ve imge yaratım sürecinin tohumlarını sentimentalizmde aramak doğru bir yaklaşım gibi durmaktadır.</p>

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
		Nüzhet İngiliz edebiyatının en önde gelen isimlerini de şu şekilde anıyor: "İngilizcenin başlıca tezhib ve terakkisine hizmet ederek İngiltere tarih-i edebiyesinde mucib-i şeref olcuk surette ika-yi nam edenler: Shakespeare, Milton, Walter Scott, Byron ve Charles Dickens'tır." (a.g.e., s. 44)							
14	1890	Mustafa Refik		Sabırsız İngiliz	Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul	100 – 105	T	Kısa Öykü	Müntehabat-ı Mustafa Refik: Beşinci Cilt (Mustafa Refik) içinde.
	1890	İngilizlerin soğukluklarını ve çevrelerine mesafeli yaklaşımlarını anlatan eğlenceli ve mizahi bir öyküdür. Mustafa Refik (1866–1913) öykünün yazarı olarak belirtilmiş olsa da büyük bir olasılıkla çeviridir.							
15	1890	Ahmed Midhat		Sekizinci Mektup: Adam Smith	Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul	182–196	T	Deneme (Ekonomi Felsefesi) / Yaşamöyküsü	Hallü'l-Ukad (Ahmed Midhat) içinde.
	1890	Daha önce <i>Tercüman-ı Hakikat</i> gazetesinde tefrika olarak yayımlanmıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin (1844–1912) ekonomiyi, özellikle de liberal ekonomiyi ilgili eserlerinden bir tanesidir. Ahmed Midhat kitabın son bölümü olan 8. Mektup'u Adam Smith'e (1723–1790) ayırmıştır. Bu bölümde hem kısmen Adam Smith'in yaşamıyla ilgili bilgiler yer almakta hem de onun liberal ekonomi öğretisinin eleştirisi bulunmaktadır. <i>Hallü'l-Ukad</i> , Ahmet Mithat Efendi'nin daha önce <i>Tercüman-ı Hakikat</i> 'te ekonomiyi ilgili yayımladığı sekiz mektubunu bir araya getirdiği eseridir. Yazar bu mektupların ilkinde ekonomiye ait bazı kavramları açıklar ve bazı tasnifler yapar. En önemli tasnifi, devletin baskın olduğu							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
		<p>himayeci ekonomi ile serbest girişimin sonunua kadar desteklendiği liberal ekonomidir. Ahmet Mithat, ikinci ve üçüncü mektupların da ise Ekonomi bilimini bilgi felsefesi açısından değerlendirir ve bu bağlamda ekonomiyi müspet değil, “zanni” bilimler arasında gösterir. Ahmet Mithat daha sonra dördüncü mektupta serveti, beşinci mektupta parayı ve altıncısında da değiş-tokuşu (“mübadele”) tartışır. Mektupların en uzun olan yedinci mektupta ise “Üç İktisatçı” başlığı altında Fransız ekonomistler Sully (1560–1641), Colbert (1619–1683) ve Quesnay (1694–1774) ve bu ekonomistlerin fikirleri hakkında bilgi verir.</p> <p>Ahmet Mithat son mektubunu, Anglosakson düşünür ve ekonomist Adam Smith’e ayırmıştır. Adam Smith, bir eknomist olmasından önce bir ahlak filizofudur. Dolayısıyla yaptığı tüm açıklamalar, düşünceleri ve öğretileri bu temel üzerinde, yani ahlak felsefi temelinde şekillenir. Belki de bu özelliğinden olsa gerek Ahmed Mithat, Adam Smith’in beğendiği bir filizof ve ekonomist olduğunu belirtir. Ancak onun şahsında tamamen özgür serbest girişim ekonomisini de eleştirir. Ahmet Mithat’a göre Adam Smith’in görüşleri bir devlet mekanizmasına uygun şeyler değildir. Onu fikirleri ancak millet nezdinde geçerli olabilir. Buna göre bir milleti oluşturan unsurlar, bireyler tamamen serbest girişimle ticaret yapabilirler; ancak devlet mekanizması için serbest girişim diye bir şey söz konusu olamaz. Nitekim mesela İngiliz hükümeti yurda giren şekere çok yüksek ve ağır vergiler koyarken, İngiltere’den şeker ihraç eden sanayicilere teşvikler ödemektedir. Bu da devletin ekonomi üzerindeki belirleyiciliğinin göstergesidir.</p>							
16	1891	Mustafa Refik		İki İngiliz Zabiti	Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul	19 – 30	T	Kısa Öykü	Müntehabat-ı Mustafa Refik: Yedinci Cilt (160) içerisinde.
	1891	İngilizlerin gündelik yaşam pratiklerine, alışkanlıklarına, ahlak ve nezaket kurallarına ve İngilizce dil öğrenimine ilişkin mizahi bir öyküdür. Mustafa Refik (1866–1913) öykünün yazarı olarak belirtilmiş olsa da metin büyük bir olasılıkla çeviridir.							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
		Hikâye de ayrıca Anglosakson yaşam pratikleri ve görgü kurallarıyla, Fransızlarınki karşılaştırılmaktadır. İngilizlerin soğukkanlılığı, meseafeli tavırları, gururlarına düşkün olmaları, kendilerine takdim edilmemiş olan hiç kimseyle görüşmemeleri gibi bir takım özellikleri, Fransız görgü kuralları karşılığında ortaya konulmaktadır.							
17	1891	Ahmed İhsan (Tokgöz)		Londra Cevelanı	Âlem Matbaası, İstanbul	151–257	Telif	Gezi Yazısı	<i>Avrupa'da Ne Gördüm</i> (Ahmed İhsan Tokgöz).
	1891	<p>“Londra Cevelanı”, çok çalışkan ve üretken bir gazeteci, çevirmen ve yazar olan Ahmet İhsan Tokgöz’ün (1868–1942), 1891 yılında gazeteciliği ve matba tekniklerini daha iyi öğrenmek amacıyla çıktığı Avrupa seyahatindeki gözlemlerini kâğıda döktüğü gezi yazısı kitabı <i>Avrupa'da Ne Gördüm?</i>’ün (1891) içinde yer alan bir bölümdür. Bilge Ercilasun, Ahmet İhsan’ın kültürümüz ve edebiyatımızdaki yerini şu sözlerle özetler:</p> <p>“Batılılaşma ve yenileşme hareketine öncülük etmiş, edebî, ilmî, fennî, sosyal ve aktüel olmak üzere çeşitli sahalarda bu hareketin cemiyetimize yerleşmesini sağlamış, ayrıca kitle iletişim vasıtalarının önemli bir organı olan modern gazeteciliği kurmuş, Avrupaî bir matbaacılığın bütün tekniklerini, bütün ciddiyeti ve teferruatıyla, bütün maddî ve manevî imkânlarıyla ülkemize getirmiş ve yerleştirmiştir.” (1996, s.15)</p> <p>“Londra Cevelanı” adlı bu bölüm kitabın “Üçüncü Kısmı”dır. Bu kısmın ara başlıkları ise şöyledir: “1- Paris'ten Havre'a, 2- Havre, 3- Londra Nasıldır? (Lisan - Para - Garaib-i Adat - Pazar - İstiridyeciler, Kahve ve Bira Haneler - Yeraltı Şimendiferleri - Çarşı - Şirketler - Londra ve İstatistik), 4- İkinci Gün, 5- Üçüncü Gün, 6- Pazar, 7- Dördüncü Gün, 8- Beşinci ve Altıncı Gün, 9- Hareket.”</p> <p>Ahmet İhsan Londra'da sosyal tabakaları da gözlemeleme fırsatı bulur. Londra'da zengin ile fakir arasındaki uçurumun çok keskin olduğunu belirtir. Ayrıca çok yerinde bir tespitle, zenginlerin de ticaret ve sanayiyle zengin olanlar yani kapitalistler ve servetleri aileden gelenler yani</p>							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
									<p>aristokratlar olmak üzere iki farklı sınıftan meydana geldiğinin de altını çizer. Gerçek anlamda kapitalist bir şehirde sosyal tabakalara bakışını, alıntıladığımız şu sözleriyle özetlemek mümkündür:</p> <p>“Londra sokaklarındaki hal-i hazin ebnya ve dükkânların siyah renginden münbais olduğu gibi tekmil halkta sürür görülmemesinden tevellüt eder. İngilizler sanki hep bir usta elden çıkmış gibidir, sokaklarda hepsinin tarz-ı meşy ve hareketi birdir; ya pek zenginleri görürsünüz, ya dilencileri! Gezdikleri yeri neşeye gark eden mutavassıt ahali burada yoktur. Binaenaleyh ikiye bölünen fırka arasında münasebet mevcut değildir, netice-yi tabiye olarak centilmenler terbiyesi icabı ağır başlı durur, fakirler zarureti sebebi ile mahzun gezer, asar-ı neşat görülmez vesselam!”</p> <p>(...)</p> <p>Dedik ki İngiltere’de servet ikiye münkasımdır, ya pek zenginler bulunur, ya pek fakirler; pek fakirler fabrikanın adı amelesidir. Ehl-i servet-i müntesibin, ticaret ve sanayi ile serevet-i aileye malik bulunanlardır. Binaenaleyh Londra’nın bazı mahallesinde gezerken muhakkar bir surete mukabil diğer tarafında müstekrih bir zaruret bulursunuz, sokaklarında bile şu hal tefrik olunur.” (a.g.e., s. 185)</p> <p>Ahmet İhsan’ın Avrupa’ya gezisi doğubilimcilerin bakış açıları ve kelimeleriyle söyleyecek olursak, “doğunun”, “geri kalmışlığın” ve “tam batılaşamamışlığın” moderne, örnek alınana doğru olan gezisidir. Doğuda kalan ve modernleşmelerini doğal yollarla değil “iradi” teşebbüslerle tamamlamaya çalışan ülkelerdeki aydınlar, gelişmişlik fikrini görmek için en fazla Londra’ya gelmişlerdir. Bu konuyu ayrıntılarıyla ele alan ve karşılaştırmalı bir bakış açısı sunan bir çalışma da mevcuttur.⁵⁰</p>

⁵⁰ Bedin, C. (2016). *Oksidentalizm ve Londra İmgesi: Edmondo De Amicis ve Ahmet İhsan Tokgöz’ün Seyahatnamelerinde Londra*. İstanbul: TAK. [“Çok sayıda koloniyeye hükmeden ve güçlü bir ticari faaliyeti sürdüren büyük bir imparatorluğun kalbi olan bu şehirde İtalyan ve Osmanlı seyyahlar sadece Batılı toplumun sanayileşmesinin yarattığı harikalara değil, aynı zamanda olumsuz etkilerine de tanık olabilmıştır. Londra’nın İtalyan ve Osmanlı seyyahların aktarmaya çalıştığı imajının en iyi çıkartılabildiği seyahatnameler arasında Edmondo De Amicis’in *Londra Anıları* kitabı ile Ahmet İhsan Tokgöz’ün *Avrupa’da Ne Gördüm?* adlı eseri sayılabilir. Bu iki yazı, hem yazarların izlenimi hem İngiliz başkentinin betimlemeleri açısından birçok ortak yan göstermektedir. Bu çalışmamız bu iki seyahatnameyi karşılaştırıp benzerliklerini göz önüne sermeyi hedeflenmektedir.” (arka kapaktan)]

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
18	1900	Namık Kemal		Londra	Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul	29–34	Telif	Deneme / Gezi Yazısı	Cümel-i Müntehabe-i Kemal (Ebüzziya Tevfik, Der.).
	1900	<p>Namık Kemal'in (1840-1888) İbret gazetesinde 4 Kasım 1872 tarihinde "Terakki" adıyla yayımlanan makalesidir. Ayrıntılı bilgi için "1.4 Dergi ve Gazete Yazıları" adlı bölümdeki ilgili kayda bakınız.</p> <p>Çalışmamızda sadece Anglosakson edebiyatından gezi yazılarını değil, Osmanlı'dan Anglosakson coğrafyalara yapılan geziler sonucunda kaleme alınmış her türlü edebi yazıyı da dâhil etmekteyiz. Bunu yapmamızın asıl nedeni, Yeni Edebiyatın ilk nüvesinin ortaya çıktığı bu dönemde Anglosakson edebiyatı ve düşününden olası etkilenme, öykünme ve yönelimlerin kaynaklarının bu yönüyle de tespit edilmesidir. Dönemin Osmanlı aydını "terakki" fikrini somut olarak "Londra" kentinde görmüştür. Londra'daki sanayi, ticaret, yaşam tarzı, sosyal ilişkiler, kültürel, bilimsel ve edebi faaliyetler, aydınımıza ilerlemenin, gelişmenin ve modernleşmenin ne anlama geldiğini somut bir şekilde göstermiştir. Namık Kemal'in bu yazısının hem "Londra" hem de "Terakki" adıyla yayımlanmış olması da bu paralelliğin bir tezahürü gibi görünmektedir.</p>							
19	1904	Benjamin Franklin	Mehmed Ata	Adab-ı Musahabat Hakkında Franklin'in Vesayası	Artin Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul	31 – 32		Deneme	İktıfat, Kısmı Evvel (4. bs.).

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
	1904	Ulaşabildiğimiz kitap 1904 yılı 4. basım. Ancak kitabın, Mekteb dergisinin 2 Temmuz 1896 tarihli 40. sayısında ilanı bulunmaktadır. Benjamin Franklin'in (1706–1790) karşılıklı konuşma ve sohbet sırasında uyulması gereken kurallar ve uygun davranış biçimleri hakkında verdiği tavsiyeleri içeren bir denemesidir. Denemenin orijinal metni tespit edilememiştir.							
20	1908	Samipaşazade Sezai		Hamid Beyefendi Hazretlerine Bir Mektup	Sancakciyan Matbaası, İstanbul	42–51	T	Mektup	Müntehabat-ı Bediye-yi Edebiye, (Bulgurluzade Tahir, der.) içinde.
	1908	<p>Kitabın basım tarihi 1908. Ancak söz konusu mektubun yazılma tarihi 15 Ağustos 1882. (Bkz. Kerman, Z. (2003) Samipaşazade Sezai: Bütün Eserleri 2, s. 149–155.) Zeynep Kerman'ın hazırladığı kitapta, mektubun altında, "Londra 3 Ağustos 1298 (15 Ağustos 1892)" yazmaktadır.</p> <p>Samipaşazade Sezai (1859–1936) mektupta, Abdülhak Hamid'in "Fransa üdebası İngiltere şuarasından hemen de kıyas kabul etmeyecek derecede çoktur." (a.g.e., s. 47) saptamasına ve Fransız edebiyatının dünya edebiyatında egemen ve rol model olduğu yönündeki diğer tespitlerine itiraz etmekte ve bu bağlamda İngiliz edebiyatının Fransa edebiyatından farklı, kendi mecrasında geliştiğini ve hatta Fransız edebiyatına üstün olduğunu anlatmaktadır. Dolayısıyla bu mektup Anglosakson edebiyatıyla Fransız edebiyatın bir karşılaştırması niteliğindedir.</p> <p>Samipaşazade Sezai, İngiliz şairlerinin sanıldığı kadar hiç de az olmadığını Chaucer, Spenser, Marlowe, Jonson ve Milton'un (söz konusu mektubun Zeynep Kerman'ın kitabındaki haline bakacak olursak, bu isimlere ayrıca Dryden, Pope, Cowper, Gray, Wordsworth, Coleridge, Shelley, Byron, Keats, Tennyson, Browning, Swinburne, Morris ve Rossetti de dâhil edilmiştir) adlarını tek tek sayarak anlatıyor. İngilizlerin iftihar edecekleri birçok şairleri olduğunu ve içlerinden bazılarının da çağdaş şairler olduğunu bildiriyor.</p>							

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
									<p>Anlaşıldığı kadarıyla Abdülhak Hamid mektubunda üniversitenin ilk önce Fransa'da kurulduğunu ve bunun devinimiyle edebiyatın Fransa'da geliştiğini ve oradan Almanya'ya, Almanya'dan da İngiltere'ye yayıldığını iddia etmektedir. Samipaşazade Sezai, bu iddiaya da, İngiltere'de bütün şairler bir tarafa bırakılsa bile sadece Shakespeare'in varlığının bu iddiayı çürütmeye yeteceğini ileri sürerek karşı çıkar. Edebiyatın tıpkı doğan bir güneş gibi Avrupa'nın her yerinde aynı anda ışıdığını; Avrupa edebiyatlarının aralarındaki farkların kimi zaman ayırt edilemeyeceğini ve aralarında kuvvetli bir etkileşim olduğunu dile getirir. Samipaşazade Sezai bu konudaki itirazını şöyle bağlar: "Benim itikadımca dünyanın en birinci milleti İngilizlerdir o cihetle ikinci derecedeki milletlerde veya sonradan Avrupalılara taklit eden akvamda görüldüğü gibi üssü'l-esas-ı insaniyet olan edebiyat ve hürriyeti Fransa'dan, Amerika'dan öğrendiklerine ihtimal tasavvur olunamaz." (a.g.e., s. 49)</p> <p>Samipaşazade Sezai, yine Abdülhak Hamid'in Paris'te Londra'dakinden kıyas edilemeyecek kadar çok edebiyatçı bulunduğu iddiasına da karşı çıkar. Edebiyatın önemli özelliğinin çokluk değil yetenek olduğunu ileri sürer. Lirik tarzı şiirde İngiltere'de Tennyson'un Hugo kadar yetenekli ve etkili olduğunu söyler. Ayrıca Shakespeare'in <i>Macbeth</i>, <i>Othello</i>, <i>Romeo</i> ve <i>Juliet</i> ve <i>Hamlet</i> gibi oyunlarını okuyunca Hugo'nun oyunlarındaki Shakespeare etkisinin apaçık görüldüğünü anlatır. Hatta sadece Hugo'da değil neredeyse bütün Fransız oyun yazarlarında bu etkinin görüldüğünü belirtir.</p> <p>Samipaşazade Sezai, Abdülhak Hamid'in Amerika'nın yazın ve düşün alanında İngiltere'ye göre çok daha üstün bir konumda bulunduğu tespitine karşılık da bizim bu çalışmamızda "Anglosakson" tanımımızla örtüşecek şekilde, Amerika'da düşün ve yazının ilerlemiş olmasını o yazar ve düşün insanların da İngiliz kumaşından olduğunu, bütün bu yazınsal ve düşünsel eserlerin İngilizce yazılıp çizildiğini, Amerikan üniversitelerinde İngilizce eğitim verildiğini söyleyerek, bütün o başarıların esasında İngiliz başarısı olduğunun altını çiziyor.</p> <p>Samipaşazade Sezai son olarak, Abdülhak Hamid'in Chaucer'ı (? - 1400) filozoflar sınıfına sokmasını itiraz ederek, Chaucer çok büyük bir İngiliz ozanı olduğunu ve gerçek şiirle felsefesinin birbirinden uzak olamayacağını, şiirin felsefeden doğduğunu belirtiyor.</p>

[	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	Telif / Çeviri	Tür	İçinde Yer Aldığı Kitap
21	1908	Şerafeddin Mağmumi		Londra'da On Beş Gün	Kütübhanе-i İctihad, Kahire	106–239	T	Gezi Yazısı / Mektup	Seyahat Hatıraları: Aded 2: Brüksel ve Londra (Şerafeddin Mağmumi), içinde.
		<p>Kitabın basım tarihi 1908'dir. Ancak Şerafeddin Mağmumi (1869–1927), İngiltere'ye 1898 Haziran ayında yaptığı on beş günlük seyahatte kaleme almış olduğu on altı mektupla bu eserini oluşturmuştur. Kitabın iç kapağında, "İlk önce <i>Musavver Malumat</i> gazetesine tefrika edildikten sonra bu kere ayrıca kitap şeklinde dahi basılmıştır." notu bulunmaktadır.</p> <p>Şerafeddin Mağmumi'nin, bizim bibliyografyamıza aldığımız bu bölüm de dâhil olmak üzere, <i>Seyahat Hatıraları: Bürüksel ve Londra'da</i> (1908) ile <i>Seyahat Hatıraları: Fransa ve İtalya ve İsviçre'de</i> (1914) adlı iki cilt gezi yazısı kitabı Nazım Hikmet Polat ve Harid Fedai (1930–2017) tarafından <i>Bir Osmanlı Doktorun Seyahat Anıları: Avrupa Seyahat Hatıraları</i> (2008) adıyla Latin harfleriyle Türkçeye kazandırılmıştır. Bu eserde yazarlar, bizim buraya alıntıladığımız bölüm haricinde, Şerafeddin Mağmumi, yaptığı geziler ve Türkçe gezi yazısına katkıları hakkında da ayrıntılı bilgi vermişlerdir. Dolayısıyla biz burada kitapla ilgili ayrıntılı bir değerlendirme yapmamaktayız.</p>							

1.4 DERGİ VE GAZETE YAZILARI

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
1	1900.12.28	İLAN	Barnum'un Milyonları			İrtika	2. S. 2. C.	92	176
	1900.12.28	<p>Amerikalı milyoner Phineas Taylor Barnum'un (1810–1891) kaleme aldığı özyaşamöyküsü <i>How I Made Millions</i> (1884) adlı kitabının M. Nuri Şeyda (1866–1901) tarafından çevirisinin ilanıdır. İlanda şöyle denmektedir:</p> <p>"Barnum Avrupa'da Amerika'da misal hükmüne girmiş bir isimdir, bu zatın hayatı kadar vuku-yı garibe ile mali bir hayata daha pek az tesadüf olunabilmek ihtimaldir. Bugün milyoner, yarın beş parasız öbür gün daha başka bir kıyafette olarak emrar-ı eyyam eyleyen Barnum'un külliyyatını kendi elinden çıkan bir kalemle takip etmek arzusunda bulunmayacak kimse yoktur sanırız. Üslub-u beyanı kariin-i Osmaniyece letafet ve sadeliği ile maruf olan Nuri Şeyda Bey tarafından tercüme ve nakil edilmiş olması kitaba başka bir meziyet bahşetmiştir." (a.g.e., s. 176)</p>							
2	1900.11.30	MEKTUP / GÜNCE	Kraliçe Victoria Hazretlerinin Romanı	Kraliçe Victoria	Ahmed Refik	Mecmua-i Ebüzziya	19. S.	93	460– 464
	1900.11.30	<p>Kraliçe Victoria'nın (1819–1901) eşi Prens Albert'e (1819–1861) olan aşkını ve evliliklerini konu alan mektuplarından ve yine Kraliçe'nin günlüklerinden bir seçmedir. Ahmet Refik'in (1881–1937) yazının başında söylediğine göre, bu mektuplar ve günlükten parçalar, Kraliçe Victoria'nın Prens Albert'e yazdığı mektuplardan ve Kraliçe Victoria'nın günlüklerinden derlenerek hazırlanmış bir kaynaktan alınmıştır. Ancak bu kaynağın ne olduğunu Ahmet Refik belirtmemiştir. Biz de yaptığımız araştırmalarda kesin bir sonuca ulaşamadık. Ahmet Refik ayrıca tanıtım yazısında bir de hata yapmış görünmektedir. Büyük bir olasılıkla "Queen's Journal" tamlamasını "Kraliçenin Hususi Gazatesi" olarak anlamıştır. Hâlbuki bununla kastedilen "Kraliçenin Günlüğü"dür.</p> <p>Dergi sayısının üzerinde sadece yıl bilgisi vardır. Künyedeki tarih Milli Kütüphane kaydından alınmıştır.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Yazının içeriği ve kaynağı hakkında Ahmet Refik hemen başta şu açıklamayı yapmaktadır:</p> <p>“Kraliçe Victoria’nın müddet-i hayatında yalnız bir roman vücuda gelmiştir: O da müşarün-ileyhin iptila derecesinde sevdiği Prens Albert ile izdivacıdır, ki yirmi bir sene devam etmiş ve Prens’in vefat-ı na-behengâmıyla munkatı olan bu rabta, hiçbir arıza ile kuvvetinden düşmemiştir. Albert ile Victoria’nın mektuplarında ve müşarün-ileyhin bermutat tevdi-yi ihtisat ettiği hususi gazetede [özel günlüğünde] bu bapta en mükemmel berâhine tesadüf ederiz. İşte, bir istifade-yi tarihiye vücuda getiren bu vesaik-i muhtelifeden başlıcalarını derc ediyoruz.” (a.g.e., s. 460)</p> <p>Ahmet Refik daha sonra ilk iki mektubun başına da şunları yazar:</p> <p>“Teehhül: Kraliçe Victoria Prens Albert’e dest-i izdivacını takdim etti. Çünkü ahval, onu bu suretle harekete icbar ediyordu. Müşarün-ileyha 1839 senesi Teşrinisani’sinde Prens’i saraya çağırarak kalbindeki seraîr-i muhabbetini açıktan açığa beyan etti. Şu iki metubun mütalaasından Kraliçe’nin Prens’ten ziyade sevdalı olduğu anlaşılıyor!” (a.g.e., s. 460)</p> <p>Ahmet Refik bu iki mektuptan sonra, Kraliçe Victoria’nın, Prens Albert’le birlikte İskoçya’nın Allt-na-Giuthasach bölgesine yaptıkları geziyle ilgili günlüğüne yazdığı bir sayfayı “Allt-na-Giuthasach Tenezzühü” adıyla çevirmeye geçmeden hemen önce de şu açıklamayı yapmıştır: “Kraliçe ile Prens Albert ekseriya kendi arzuları dâhilinde icra-yı tenezzüh ederler, ikisi de hiç debdebesiz, aşıkâne seyahat ederlerdi. Atideki vaka Kraliçe’nin gazetesinden [günlüğünden] alınmıştır.” (a.g.e., s. 462)</p> <p>Ahmet Refik yazısına yine Kraliçe’inin günlüğünden bir parçayla son vermektedir. Bu bölüm öncesinde de yine bir açıklama yapmıştır: “Bahse hitam vermek için gazetenin [günlüğün] diğer iki fıkrasını daha naklediyoruz. Ki burada Kraliçe’nin saadeti, zevci hakkındaki sevda-yı ibtilakâranesi daha latif, müesser bir surette tezahür eder.” (a.g.e., s 462)</p>							
3	1900.10.25	ELEŞTİRİ / EDEBİYAT TARİHİ	Tetkikat-ı Edebîye: Shakespeare	T. A.		Malumat	6. S. 11. C.	259	380– 382

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1900.10.25	<p>Makalenin yazarı hakkında, adının baş harflerini simgelediği düşünülen “T” (“ت”) ve “A” (“ع”) harflerinden başka her hangi bir bulunmamaktadır.</p> <p>Makalenin ilk kısmında Shakespeare'in (1564–1612) yaşamıyla ilgili kısa biyografik bilgi veriliyor. Arkasından Fransa'daki romantik ve realist yazar ve şairler ile onların çok bilinen eserlerinden kısaca bahsedilip o gün için en ileri (“müterakki”) edebiyatın Fransız edebiyatı olduğu söyleniyor. Sonra İngiltere'nin de büyük deha Shakespeare ile edebiyatta önemli bir yere sahip olduğu vurgulanıyor.</p> <p>Makalenin yazarı şöyle diyor: "İhtimal ki İngiltere Shakespeare ile Fransa edebiyatına takaddüm eder. Çünkü meslek-i hakikiyunun silsile-i nefis-i asarı arasında Flaubert'lerin, Goncourt'ların, Daudet'lerin, Bourget'lerin şaşaa-i iştiharı içinde yine Shakespeare eski ulviyet-i meslek-i edebiyesini muhafaza etmiştir..." (a.g.e., s. 381)</p> <p>Yazar daha sonra, İngiliz edebiyatının üç büyük şairi olarak tarif ettiği Alfred Tennyson (1809–1892, John Ruskin (1819–1900) ve Herbert Spencer (1820–1903) hakkında şunları yazar: "Bunlar bu büyük asr-ı edebinin üç büyük üstad-ı dahiyesi olduğu halde manen Shakespeare mekteb-i alii bedaatinin birer tilmiz-i muktediridir, fakat Spencer felsefiyat-ı ahlakiyeye şiddet-i vukuf ve iptilasıyla edebiyata o kadar, diğerleri kadar hizmet etmemiştir." (a.g.e., s. 381)</p>							
4	1900.09.27	YAŞAMÖYKÜSÜ / EDEBİYAT İNCELEMESİ	İngilizce Tarih-i ve Müntehabat-ı Eşar-ı Osmaniye: Müellifi Mister John Gibb	Elias John Wilkinson Gibb	G. G.	Servet-i Fünun	10. S. 20. C.	498	50–51
	1900.09.27	<p>Elias John Wilkinson Gibb'in (1857–1901) <i>A History of Ottoman Poetry</i> (1900–1906) adlı Osmanlı şiiri tarihi ve antolojisinin Edward Granville Browne (1862–1926) editörlüğünde 1900–1906 yılları arasından yayımlanan versiyonunun birinci cildinin çıkması vesilesiyle Gibb'in yaşam öyküsü ve kitabın içindekiler kısmı verilmektedir. Yazının başında şu bilgi vardır:</p> <p>"İngiliz meşahir-i fazilesinden Mister John Gibb cenapları Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye'ye dair İngilizce bir asar-ı mühim tahririne başlayıp birinci cildini neşr ve bir nüshasını lütfen idaremize ihda buyurmuşlardır. Müşarünileyhin hususiyat-ı ahvaline vakıf bir zat tarafından da bu eser-i kıymetkar hakkında bir mektup varid olunmakla ber-vech-i ati derc ile kesb-i mesar ediyoruz. Mister Gibb cenaplarının Servet-i Fünun hakkında</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		öteden beri ibraz buyurdıkları asar-ı teveccühe tekrar teşekkür eder ve muvaffakiyet-i fevkaladelerinden an-samim-il kalp beyan-ı tebrikat eyleriz." (a.g.e., s. 50)							
5	1900.08.17	DENEME	Musahabe: İngiliz Gazeteleri	Yunus Nadi		İrtika	2. S. 2. C.	73	99– 100
	1900.08.17	<p>Yunus Nadi (1879–1945) , yazısının ilk kısmında yaşamda manevi değerlerin maddi değerlerden yüce ve üstün olduğunu ve gazetelerin bu manevi değerleri kamuoyuna duyurma ve aşılama işlevi taşıdığından söz ediyor: "...esas maarif terbiye-yi maneviyedir. Meydan-ı matbuat ise maarifin zübde-yi kemalatı hükmündedir." (a.g.e., s. 99).</p> <p>Yunus Nadi daha sonra, "İtidal-i demle hareket etmek gazeteciliğin şerait-i asliyesinden biri âlemde buna riayet eden akvam içinde bu şart-i aslı İngiliz gazetelerinin epeyce zamandan beri bir ehemmiyet-i azime ile telakki olunagelen makale-yi esasilerinde görülürdü." (a.g.e., s. 99) diyerek İngiliz gazetelerine ve bugün başyazı diyebileceğimiz "makale-yi esas"lara geçiyor. Bu tarzın 19. yüzyılın başlarında kullanılmaya başlandığına ve o zamanlar buna, satırlarının arası açık olduğundan dolayı "leaded article" dendiğine işaret ediyor. Yunus Nadi bunu yaparken, "to lead" "leader" kelimelerinin etimolojik köklerini anlatarak dilbilgisine de bir katkı yapmış oluyor.</p> <p>Yazı daha sonra İngiltere'de bir yazı işleri müdürü ile bir gazete muhabiri arasında geçen bir olayın nakledildiği bir anekdotla devam ediyor. Ardından yazıda, <i>The Times</i> gazetesinin başyazarlarından Henry Reeve'in (1813–1895) gazetecinin özellikleriyle ilgili söylediği şu sözler aktarılıyor: "Gazeteci vukuatın hal-i hakikiyesini keşfetmek, bunları olduğu gibi nakil eylemek, bunlar üzerinde adalet, insaniyet ve hukukun kavaid-i sabite ve şedidesini tatbik eylemek, mümkün olabildiği kadar vicdan-ı milel-i akvamı tenevire çalışmak... lazımdır." (a.g.e., s. 100).</p>							
6	1900.07.19	MAKALE	Ulum-u Siyasiyye ve İctimaiyye: 8: İngiltere'de Terbiye-i Maddiyye ve Maneviyye	Ahmed Şuayb		Servet-i Fünun	10. S. 19. C	488	310– 313

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1900.07.19	<p>Servet-i Fünûn döneminin çok üretken bir eleştirmeni ve edebiyat tarihçisi olan Ahmet Şuayb (1876–1910), "... Anglosakson terbiyesine müteallik yazılan bazı mühim makalat var ki hulasa-yı meallerini şurada kariin-i Osmaniyeye arz edeceğiz." (a.g.e., s. 310) diyerek yazının amacını açıklıyor. Ahmed Şuayb bu yazıda Anglosakson terbiyesini, Osmanlı terbiyesinden çok Fransız terbiyesiyle karşılaştırıyor. Anglosakson terbiyesinin oluşturan temelleri şöyle sıralıyor:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ev yuvadır, müstakildir, mahremdir. 2. Erkek reis-i ailedir, zevçtir, pederdir, en önemlisi hâkim-i mutlaktır. 3. "İngiliz kadınları için vezaif-i zevciyet validelikten mukaddestir; zevce olan merbutiyet asla derece-i saniyede kalmaz." (a.g.e., s310). 4. "Genç İngiliz tfliyetinden itibaren âlem-i hariciyenin mehalikini, hayatın müşkülâtını, insanların tabiatını... bütün bu şeyleri tecrübe-yi zatiyesiyle bila-vasıta öğrenir." (a.g.e., s. 310) <p>Yazının birinci bölümü şu sözlerle bağlanıyor:</p> <p>"Çocuklar (...) babalarının mirasına itimat edilmeyeceğini pekiyi bilirler. Bu cihetle bir İngilizin bütün hayatı "kendine muavenet et = Self-help"i öğrenmek ve öğretmek ile geçer. İngilizler arasında akrabanın ehemmiyeti yoktur. Hatta tamamen yekdiğerine bigâne yaşayan ve asla muhabere etmeyen kardeşler nadir değildir. Onlar için akraba, kardeş mübareze-yi hayatta intihap ettikleri hakiki refikler, dostlardır. Bu tarz maişetin ferdiyet = individualisme meslek-i felsefyesine takviyet-bahş olacağı tabidir; bunun için İngilizler umumiyetle individualisttirler." (a.g.e., s. 311)</p> <p>Ahmed Şuayb ikinci bölüme, "İngiltere'de terbiye ile tedris o kadar memzuctur ki lisanda bile ayrı kelimeleri yoktur, yalnız bir lafz-ı heyet mecmuasını ifadeye kâfidir; terbiye." (a.g.e., s. 311) diyerek başlıyor. O dönemde İngiltere'de ilkokul işlevi gören eğitimin ilk aşaması olan "Board Schoools"tan itibaren terbiye ve tedrisin birbirinden asla ayrılmadığını, birinin diğeriyle asla tercih edilmediğini söylüyor.</p> <p>Herbert Spencer'ın <i>İlm-i Terbiye (Education: Intellectual, Moral, and Physical - 1860)</i> adlı kitabında eğitimin hem zihnen hem de bedenen olması gerektiğini açıkça ortaya koyduğunu, onun fikirlerinin artık İngilizler tarafından tamamen benimsendiğini anlatıyor. Yazar, konuyla ilgili olarak</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Britanyalı şair ve yazar John Ruskin'den (1819 – 1900) de alıntı yapıyor: "İngiltere'de mümareset-i bedeniye taharet, nezafet, hıfz-ı sıhhat kadar haiz-i itibardır." (a.g.e., s. 312)</p> <p>Daha sonra Britanyalı eğitimci Thomas Arnold'dan (1795 – 1842) bahsederek yalanın Anglosaksonlar için asla kabul edilemeyecek en kötü davranış olduğunu belirtiyor.</p>							
7	1900.07.13	ŞİİR	Romeo ve Juliet	Mehmed Celal		İrtika	2. S. 2. C.	67	73
	1900.07.13	<p>Mehmed Celal (1867–1912) tarafından yazılmış bu metin, Shakespeare'in (1564–1616) aynı adlı oyunu <i>Romeo ve Juliet</i> ile ilgili telif bir şiirdir. Şiirin bulunduğu dergi sayfasında "Romeo ve Juliet" adında bir resim bulunmaktadır. (Bkz. Şekil 2) Şiirin bu resimdeki tabloya bakılarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Resimde Juliet, Romeo'ya yaslanmış bir şekilde iki âşık yan yana, yüksek sütunların önünde, bahçe olduğu anlaşılan bir yerde bir kerevetin üzerinde oturmakta ve hasbıhal etmektedirler.</p> <p>Şiirin bir dördlüğünde şöyle denmektedir: "Romeo bir leb-i lerezende ile / "Seni sevdim!" diye feryat ediyor / Sevdiği nazra-yı şerminde ile / Aşkının neşesini yâd ediyor." (s. 73). Sözü edilen "Romeo ve Juliet" tablosu da buna tamamen uygundur. Şiir 4 + 4 + 3 + 3 + 4 + 3 + 3 olmak üzere toplam 22 dizeden oluşmaktadır. Dörtlükler ve üçlükler sone formunda olduğu gibi kafiyelendirilmiştir. Bu haliyle kuyruklu (tailed) sone de denilen "Caudate Sonnet" formuna uygun görünmektedir.</p>							
8	1900.05.24	YAŞAMÖYKÜSÜ	Resimlerimiz: John Ruskin	M. R.		Servet-i Fünun	10. S. 19. C	480	179– 181
	1900.05.24	<p>Anglosakson şair ve yazar John Ruskin'in (1819–1900) yaşamöyküsüdür. Makalenin adından da anlaşılacağı üzere derginin bu sayısında Ruskin'in bir adet portresi (a.g.e., s. 184) ile 30 sene önceki hali, yaşadığı ev ve o evin haiz olduğu manzarayı gösteren toplam 6 adet fotoğraf (a.g.e., s. 185) da bulunmaktadır. (Bkz. Şekil 1)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Britanyalı şair, yazar ve sanat eleştirmeni John Ruskin'in ölümünün ardından onu tanıtmak amacıyla yazılmış bir yazıdır. Şu cümleyle başlamaktadır: "Ruskin vefat edeli üç ay kadar oluyor; Tennyson'ın vefatından beri İngiliz edebiyatı bu kadar azim bir zayıf duçar olmamıştı." (a.g.e., s. 179)</p> <p>Yazıda Ruskin, Charles Darwin (1809–1882), Thomas Henry Huxley (1825–1895), Herbert Spencer (1820–1903) ve Thomas Carlyle (1795–1881) gibi "âlem-i ilim ve sanata dâhil olan hükemedan" sayılmaktadır. 13. yaş gününde babasının kendisine hediye ettiği kitapla hayatının seyrinin değiştiği söylenirken, kitaptaki resimlerin sahibi Britanya romantik akım ressamlarından J. M. W. Turner'ın (1775–1851) adı da anılarak atıfta bulunmaktadır.</p> <p>Daha sonra Ruskin'in uzun uğraşlar ve yerinde araştırmalarla hazırlayıp yayımladığı, 5 ciltlik <i>Modern Painters</i> (1843) adlı eserden "Zamanımız Ressamları" adıyla bahsediliyor. Ardından Ruskin'in güzel sanatlardan ahlaki konulara dönüş yaptığı söylenerek şöyle deniyor: "Ruskin'in böyle sanayi-i nefiseden servet-i beşere nasıl revabit ve tekâmül ile geçtiği cay-i sual görülür; fakat bunu ananesiyle izah burada kabil değildir, yalnız muhtasaran arz olunmak lazım gelirse denir ki: Ruskin'in birinci saikleri güzellik ve iyiliktir. O da meşhur Renan gibi ahlaki güzellikte arayanlar, ahlaksızlığı çirkin olduğu için sevmeyenlerdendir." (a.g.e., s. 179)</p> <p>Yazıda çok ilgi çekici olarak güzellikle-iyilik arasındaki ilişki şöyle anlatılmaktadır: "... sanayinin ahlak ile samimi bir irtibatı vardır. Ne olursa olsun bir eserin güzelliği, beyan ve ifadatındaki heyecanatın necabet-i maneviyesine, safvet-i ulviyesine delil olur, o halde ki bir suret-i riyaziyede bir memleketin sanayii o memleketin ahlakını beyan ve ifade eder." (a.g.e., s. 180)</p> <p>Kendilerine "Ruskinist" (Ruskinian, Ruskinci) diyen bin civarında öğrenci olduğu söyleniyor. Britanya'nın dört bir tarafında "Ruskin Societies of Rose" adında Ruskin cemiyetleri kurulduğu belirtiliyor.</p>							
9	1900.03.21	ŞİİR / YAŞAMÖYKÜSÜ	İngiliz Edebiyatı Numuneleri: (Adelaide Anne Procter)	Adelaide Anne Procter	Ali Rıza Seyfi	Musavver Fen ve Edeb		29	113

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1900.03.21	<p>Adelaide Anne Procter'ın (1825–1864), "A Doubting Heart" adlı şiirinin Ali Rıza Seyfi tarafından düz yazı olarak çevirisidir. Şiirin sonunda şairin kısa bir yaşamöyküsü de yer almaktadır.</p> <p>Şiirin orijinali, sekizer dizeli dört kıtadan oluşmaktadır. Her kıta da dördüncü dizeler "O doubting heart!" nakaratıyla tekrarlıdır. Buna göre, "c" her kıtada aynı kalmak şarıyla, her kıta kendi içinde "aabdddb" düzeninde uyaklandırılmıştır. Doğadaki "İlahi düzeni" göstermek ve övmek için yazılmış manevi içerikle yüklü bir şiirdir. Bu ana izlek doğanın çevrimine ilişkin izlenimlerle anlatılmıştır.</p> <p>Ali Rıza Seyfi (1879–1958), bu şiiri düz yazı olarak dört paragrafta çevirmiştir. Şiirin orijinaliyle çevirisi arasında bir karşılaştırma yapılabilmesine olanak vermek için ilk kıta ve çevirisi şu şekildedir:</p> <p>"Where are the swallows fled? / Frozen and dead / Perchance upon some bleak and stormy shore. / O doubting heart! / Far over purple seas / They wait, in sunny ease, / The balmy southern breeze / To bring them to their northern homes once more." (Procter, 1866, s. 31)</p> <p>"Bu kırlangıçlar nereye firar ediyorlar? Dönemeyerek, ölü kalmak için korkunç, fırtınalı sevhil-i baideye mi? Ey kalb-i şüphe-dâr! Onlar vasi, saf ve müteali deniz üzerinde, şuaât-ı can-feza-yı Hurşit altında kendilerini tekrar yuvalarına getirecek olan bâd-ı muattar-ı cenubiyi beklemeye gidiyorlar." (a.g.e., s. 113)</p>							
10	1900.02.23	ANEKDOT	Mütenevvi			Çocuklara Rehber	3. S.	44	6–7
	1900.02.23	<p>Anglosakson vantrolog ve komedyen Fred Mccabe'ın (1831–1904) başkışisi olduğu mizahi ve eğlenceli bir anı/öykü. Bir gazete ya da dergi yazısından çeviri ya da uyarlama olduğu düşünülse de gazete ya da yazar adı gibi kesin bir bilgi bulunmamaktadır.</p>							
11	1900.01.19	YAŞAMÖYKÜSÜ	Milton	Emine Cemal		Çocuklara Rehber	3. S.	40	5–6
	1900.01.19	<p>İngiliz şair John Milton (1608–1674) hakkında yazılmış bir yaşamöyküsüdür. Yaşamöyküsünün yazarı Emine Cemal hakkında herhangi bir bilgi kaydına ulaşamadık. Ayrıca bu yaşamöyküsünün telif mi yoksa çeviri mi olduğu da net değildir.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Emine Cemal bu yaşamöyküsünde Milton'un yazınsal yönü ve özelliklerinden daha çok siyasi yönü üzerinde durmuştur. Yine de Milton'un çok iyi bir klasik eğitim aldığı, Yunanca ve Latince dâhil birçok dil öğrendiği, İtalya'yı ve Yunanistan'ı görüp bilgi ve görgüsünü daha da arttırmak için Avrupa seyahatine çıktığı, İtalya'da bir süre görgü ve bilgisini arttırdıktan sonra Yunanistan'a geçmek üzereyken patlak veren İngiliz İç Savaşı (1642–1651) yüzünden Londra'ya dönmek zorunda kaldığı da anlatılmaktadır.</p> <p>Yazıda, 1660 yılında II. Charles'ın tahta çıkmasıyla başlayan Restorasyon Döneminde neredeyse idam edileceği, bu idamdan onu şair arkadaşı William Davenant'ın (1606–1668) kurtardığı ama daha sonra trajik bir biçimde Davenant'ın idam edildiği anlatılır. Emine Cemal, spekülasyon olan bu idam ve kurtarma meselesini hangi kaynağa dayandırarak anlattığını belirtmez. Bu yaşamöyküsü şu satırlarla son bulur:</p> <p>"İngiltere Homer'e makîs bir dâhiye malik olduğunu ancak 1688 senesinde asarı tab' edildiği zaman anlayabildi. Bugünkü günde İngilizler Milton'u Shakespeare'den tefrik etmiyor onu da diğeri gibi şayan-ı tekrim ve ta'zim bir dahi olarak telakki ve kabul ediyor. İşte bu suret-i telakkinin semeratından olarak bugün Westminster'da eazamın heykelleri arasında Milton'un bir heykeli rezk edilmiş bulunur." (s. 6)</p>							
12	1899.12.28	ŞİİR	Edebiyat: Asar-ı Manzume: Byron	İbrahim Cehdi [Süleyman Nazif]		İrtika		40	159
	1899.12.28	<p>İbrahim Cehdi takma adını kullanan Süleyman Nazif (1869–1927) tarafından sone tarzında 14 dize olarak yazılmış bir şiirdir. Dizeler kafiye bakımından 4+4+3+3 olarak ayrılabilir. Şiirde Byron'un poetik duyarlılıkları ve poetikası konu edinilir. Şiir bu haliyle bir edebiyat eleştirisi olarak da okunabilir. Şiirden anlaşıldığı kadarıyla Süleyman Nazif, Byron ve şiiri hakkında sağlam bir bilgiye sahiptir. Bu bakımdan Süleyman Nazif'in şiirlerini bu bakış açısıyla yeniden bir değerlendirmeye tabi tutmak faydalı olabilir. Byron'da görülen haz ve acı, çılgılık ve sessizlik gibi karşıt duygu ve edimlerin birlikteliği Süleyman Nazif'in bu şiirinin son üç dizesinde çok belirgindir: "Ezvak içinde çırpınarak inledin bütün / Ateş-nisar yeis ve şikâyet bugün bile / Titrer dudaklarında sükûtu teheyhücün." (a.g.e., s. 159)</p>							
13	1899.12.20, 29	YAŞAMÖYKÜSÜ	Edison 1; 2	Mürettib Ziya		Çocuklara Rehber	3. S.	36; 37	7; 5–6

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1899.12.20, 29	<p>Mürettib Ziya'nın, 1900 yılında Paris'te açılacak dünya sergisinin elektrik bölümünde sergilenecek yeni icat ve keşiflerin çok önemli bir bölümünün Thomas Edison'la (1847–1931) ilgili olacağını, bu yüzden Edison'u tanımak gerektiğini bildirerek yazdığı yaşamöyküsüdür.</p> <p>İki bölümden oluşan dizi yazının birinci bölümünde Edison'un çocuk yaşta bir tren vagonunda tek başına çıkardığı <i>The Great Railroad Trunk</i>, Mürettib Ziya'nın çevirisiyle "Şimendiferin Büyük Posta Çantası" adlı gazetesinden ve gazetecilik macerasından bahsediliyor. Yazının ikinci bölümünde ise Edison'un çok sevdiği gazetesinden zorla koparak kendini tamamen icat ve keşiflerine verdiği, çok çalıştığı, çok okuduğu ve gayretli olduğu anlatılıyor.</p>							
14	1899.12.15	MEKTUP	Franklin'in Bir Mektubu	Benjamin Franklin		Çocuklara Rehber	3. S.	35	6
	1899.12.15	<p>Benjamin Franklin'in (1706–1790), kendisinden borç isteyen bir arkadaşına yazdığı mektuptur. Yazıda mektubun çevirmeni belirtilmemiştir. Ancak Ahmet Rasim'in (1864–1932) <i>Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze</i> (1885) adlı kitabında da "Vazife-i İnsaniye" adıyla yer alan bu mektubun çevirmenin Ahmet Rasim olduğu düşünülmektedir.</p> <p>Mektup, şu giriş cümlesiyle başlar: "Hükema en ufak işlerinde pek büyük asar-ı hikmet ibraz ederler." (a.g.e., s.6) Franklin mektubunda arkadaşına borç vermeyi kabul eder, ancak bir şartı vardır. Arkadaşı iyi bir işe girince bu miktarı, yine aynı şartlarla başka bir ihtiyaç sahibine verecektir. Böylece bu para ihtiyaç sahipleri arasında sürekli dolaşımında kalacaktır.</p> <p>Ahmed Rasim'in derlediği <i>Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze</i> adlı kitaptaki "Vazife-i İnsaniye" adıyla olan baskısı için "1.3 Kitap Bölümleri" kısmının ilgili kaydına bakınız.</p>							
15	1899.12.01	YAŞAMÖYKÜSÜ / ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numuneleri: Alfred Tennyson - Bahçeye Gel Maud	Alfred Tennyson / Ali Rıza Seyfi	Ali Rıza Seyfi	İrtika	1. S. 1. C.	36	144– 145

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1899.12.01	<p>Ali Rıza Seyfi (1879–1958), önce Alfred Tennyson (1809–1892) hakkında biyografik bilgi veriyor. Ardından Tennyson'un "Come into the Garden, Maud" şiirinin birinci kısmının çevirisi geliyor. Ali Rıza Seyfi'nin İngilizceyi oldukça yetkin bir şekilde bildiği anlaşılıyor. Bir karşılaştırma ve değerlendirme yapılabilmesi amacıyla şiirden bir bölüm ve çevirisi şu şekildedir: "Come into the garden, Maud / For the black bat, Night, has flown, / Come into the garden, Maud, / I am here at the gate alone; / And the woodbine spices are wafted abroad, / And the musk of the roses blown." (Tennyson, 1898b, s. 295)</p> <p>"Bahçeye gel Maud. Çünkü siyah yarasalar uçtu, gece geçti; burada, kapının yanında yalnızım. Hanımeli çiçeklerinin, güllerin revayih-i canfezası, hafif hafif esen sabah rüzgârının sinesinde temevvüç ediyor." (Tennyson, 1899, s. 145)</p> <p>Ali Rıza Seyfi daha sonra da İngiliz edebiyatından ve İngilizceden önemli çeviriler yapmaya devam etmiştir. Bunlar arasında Oliver Goldsmith'in <i>She Stoops to Conquer</i> (1773, ilk sahnelenmesi) adlı tiyatro oyununu <i>Yanlışıklar Gecesi</i> adıyla Türkçeye çevirmiştir. Kitap MEB yayınları arasında 1946 yılında basılmış ve daha sonra 2001 yılında Cumhuriyet gazetesinin Dünya Klasikleri arasında yeniden yayımlanmıştır. Ali Rıza Seyfi'nin İngilizceden bir diğer önemli aktarımı, Müşavir Paşa adıyla Osmanlıya da hizmet etmiş Sir Adolphus Slade'in (1804–1877) <i>Turkey and the Crimean War</i> (1867) adlı eserinin <i>Türkiye ve Kırım Harbi</i> (1943) adlı çevirisidir. Sözü edilen bu üç çeviride de Ali Rıza Seyfi hakkında herhangi bir bilgi yer almamıştır.</p>							
16	1899.11.23	ŞİİR	Göz Tabibi Ahmed Kazım Efendiye Hediye: İngiliz Şuarasından Sonradan Mahrum-ı Rü'yet Olan Milton'un "Âmâdan Şevka"sı Eserinden İktibasen Tercüme Edilmiştir	John Milton	Salyani	Musavver Fen ve Edeb		12	45–46
	1899.11.23	<p>Anglosakson şair John Milton'un (1608–1674) "On His Blindness" adıyla bilinen 19. Sonesinden uyarlanarak çevrilen bir şiirdir. Çeviri şiir 8 adet altılık dizeden oluşmaktadır. Her dize kendi içinde "aabccb" şeklinde kafiyelidir. Bu kafiye düzeniyle yazılan altılık dizelere İngilizcede "tail-rhyme</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>stanza” denmektedir. Bu sistem Fransız şiirinde Victor Hugo tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Dolayısıyla çeviri şiirin biçiminde Victor Hugo’dan esinlenilmiş olunması muhtemeldir.</p> <p>Öte yandan biçem ve içerik açıdan uyarlanıp çevrilen Milton’un “On His Blindness” başlıklı 19. sonesi, yani orijinal şiir ise biçim olarak klasik Petrarch tarzı sonedir. Sone, iki dördlük ve iki üçlük dizeden oluşmaktadır ve dizeler “abbaabbacdecde” şeklinde uyaklıdır. Bir karşılaştırma yapılabilmesi açısından Milton’un sonesinin ilk dört dizesiyle, bu şiirin ilk altı dizesi şu şekildedir:</p> <p>“When I consider how my light spent / Ere half my days in this dark world and wide, / And that one talent which is death to hide / Lodged with me useless, though my soul more bent.” (1906, s. 22) “Gözden, o ma’ber-i ziyadan / Görmekten, o en yavan sefadandan / Mahrum olarak ömür-güzarım. / Efkar ve hayal-i ruh-perver / Şu mağzımı kılssa da münevver / Sönmez yine nar-ı ah ü zarım.” (a.g.e., s. 45)</p> <p>Şiirin altında 23 Teşrinievel 1315 (4 Kasım 1899) tarihi bulunmaktadır. Şiirin uyarlayanı/çevireni Salyani hakkında herhanbi bir bilgiye ulaşılamamıştır.</p>							
17	1899.11.23	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numuneleri: Ama Çocuk [Siyer]	Colley Cibber	Mustafa Kemal	Musavver Fen ve Edeb		12	48
	1899.11.23	<p>Britanya’da “Sentimental Comedy”nin (duygusal komedi) öncüsü, Anglosakson şair, oyun yazarı ve oyuncu Colley Cibber’in (1671–1757) “The Blind Boy” adlı şiirinin düzyazı olarak çevirisidir. Orijinal şiir beş dördlüktür. Çeviri de beş ayrı paragraf olarak düzenlenmiştir. Şiir, insanın</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>merhamet duygusuna ve inançlarına seslenmektedir. Bu özellik, 19. yüzyılın revaçta öğretilerinden ve edebiyat anlayışlarından biri olan senitmentalizmin⁵¹ esaslarındandır.</p> <p>Bir karşılaştırma yapılabilmesi açısından orijinal şiirin ilk dörtlüğü ve bunun çevirisi şu şekildedir: "O SAY what is that thing call'd Light, / Which I must ne'er enjoy; / What are the blessings of the sight, / O tell your poor blind boy!" (https://www.poemhunter.com/poems/blind/page-1/458070/#content, 26.02.2019) "Ah bana söyleyin! Bu asla hisse-yab-ı istifade olamadığım ziya denilen şey nedir? Nur-ı başarın insanlara bahşeylediği menafi ve bedai nelerdir? Bunları bir garip âmâ çocuğa söyleyiniz." (a.g.e., s. 48)</p>							
18	1899.11.16	İLAN	Bir Farenin Seyahati			İkdam	6. S.	1929	4
	1899.11.16	<p>Victoria Dönemi çocuk kitabı yazarı ve misyoner Charlotte Maria Tucker'ın (1821–1893) yazdığı <i>The Rambles of a Rat</i> (1854) adlı çocuk romanının Hüseyin Remzi Bey (Tabip Miralay) (1839–1896) tarafından <i>Mektep ve Aile Romanı: Bir Farenin Seyahati</i> adıyla Türkçeye çevirisinin ilanidir. <i>İkdam</i> gazetesi hakkında yazılan yüksek lisans ve doktora tezleri de dâhil olmak üzere herhangi bir akademik çalışmada bu eserin Anglosakson edebiyatından bir çeviri olduğu belirtilmemiştir.</p> <p>İlandaki tanıtımda, Anglosakson Protestan ahlakını çağrıştıran şu ibare dikkat çekicidir:</p> <p>"...[Bu] roman, bir farenin İngiltere'den Rusya'ya kadar berri ve bahri bir takım sergüzeşt-i acibe ile vuku seyahatinden ve fareler hakkında bazı malumat-ı garibeden bahsolup isminden dahi anlaşılacağı üzere mudhik, fakat hikemi, ahlaki, gayet latif bir kitaptır... Bu kitap, gençler ve bahusus kadınlar için okunması muzır olan romanlardan olmayıp, bilakis aile halkı meyanında kıraat olunabilecek..." (a.g.e., s. 3)</p>							

⁵¹ Rasyonalizmin akıl ve akılcılığının yerine, duyguları ve duyguların öncülüğünde ahlaki yaşantıyı ön plana çıkaran bir öğreti ve anlayıştır. 18. yüzyılın sonuyla birlikte güçlenmiş ve 19. yüzyılda bütün ulusal edebiyatlarda ağırlığını hissettirmiştir. Aslında bir edebiyat akımı ya da anlayışı olarak bağımsız etkisinden çok, neredeyse bütün edebiyat figür ve kavramlarına çeşitli derecelerde sirayet eden etkisinden bahsedilebilir. Merhametçilik, ahlakçılık, iyilik, melankoli gibi çok farklı yansımalarla kendini gösterir. Bu bağlamda, duygularıyla tepki veren, duygularıyla hareket eden ve modernleşme yolunda duygularıyla yolunu bulmaya çalışan Osmanlı düşün ve yazınında da etkisi oldukça baskındır.

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
19	1899.10.27	İLAN	Cep Lügati: İngilizceden Türkçeye			İkdam	6. S.	1909	4
	1899.10.27	<p>İlanda şöyle diyor: "İşbu lügat İngiliz lisanında en ziyade kesretle istimal olunan lügatler ile ıstilahat-ı bahriyeyi havi olup küçüklüğüne nispeten İngiliz lisanını tahsil edenler için teshilat-ı azimeyi ibraz eylemekte olduğundan fevaid-i kesireyi haiz olan mezkûr lisanı öğrenmek arzusunda bulunanlara alehusus mekteb-i bahriye-yi şahane şakirdanına haseten tavsiye olunur." (a.g.e., s. 4)</p> <p>İlanı olmasına rağmen, ne Milli Kütüphane bibliyografyasında, ne Atatürk Kitaplığı kayıtlarında ne de ÖZEGE Kataloğu'nda bu başlıklı bir sözlük kaydına rastlanmadı.</p>							
20	1899.10.26	ŞİİR / EDEBİYAT İNCELEMESİ	Tennyson'ın Eserleri - I - Küçük Şiirler	Mehmed Rauf		Servet-i Fünun	9. S. 18. C.	450	117– 119
	1899.10.26	<p>Mehmed Rauf (1875–1931) öncelikle tercümesini yaptığı şiirleri aldığı Tennyson'un eserini (<i>The Complete Works of Alfred Lord Tennyson</i>, 1891) tanıtıyor. Bu kitabın, 250 sayfası hikâye, 250 sayfası tiyatro ve 400 sayfası şiir olmak üzere 900 sayfa olduğunu söylüyor. Mehmed Rauf bu arada uzun bir dipnot açıklamasıyla, Tennyson'un kitaplarının İngiltere'de ne şekilde, hangi özelliklerde ve ne kadar basıldığından bahsediyor. Fiyatları farklı birçok farklı baskı türü olduğundan bahsediyor.</p> <p>Tennyson'un şiirlerinin her şeyden önce müzik olduğunu belirtiyor. Bu açıdan şiirlerinin çevirisinin asla aslına yakın olamayacağını söylüyor. Hatta Tennyson'un bazı şiirlerinin sonuna doğrudan "a melody" ibaresi koyduğunu anlatıyor. "Bunlarda [Tennyson'un şiirlerinde] mealden çok musiki var; hepsi birer zembere, birer nağme, hatta bazılarının altına 'a melody' kaydı konulmuştur." (a.g.e., s. 118)</p> <p>Mehmed Rauf kitabın ilk şiiri olan "Claribel"i kısaca mealen çeviriyor. Bunu yaparken bu şiirin çevirisinin anlamsız olacağı notunu da ekliyor. Mehmed Rauf kitabın "Nothing Will Die" (Hiçbir Şey Ölmeyecek, M.R.) adlı ikinci şiirinden de bahsediyor. Ardından "All Things Will Die" (Her Şey Ölecek, M. R.) adlı şiirin geldiğini söylüyor. Bu şiiri de kısaca mealen çeviriyor. Sonra kitapta, kendisinin "genç kız tasvirleri" olarak adlandırdığı "Lilian", "Isabel", "Mariana", "Madeline", "Adeline", "Margaret", "Rosalind", "Eleanore" ve "Kate" şiirlerinin olduğundan bahsediyor. Mehmed Rauf</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>en son da "Lilian", "Madeline", "Kate", "Öldüğümde Gelme" ("Come not, When I am Dead") ve "Değirmencinin Kızı" ("The Miller's Daughter") adlı şiirlerin mealen çevirilerini yapıyor.</p> <p>Bir karşılaştırmaya olanak sağlaması açısından "Come not, when I am dead" dizesiyle başlayan şiirin orijinali ve Mehmed Rauf'un bu şiiri çevirisi şöyledir:</p> <p>"COME not, when I am dead, / To drop thy foolish tears upon my grave, / To trample round my fallen head, / And vex the unhappy dust thou wouldst not save. / There let the wind sweep and the plover cry; / But thou, go by.</p> <p>Child, if it were thine error or thy crime / I care no longer, being all unblest: / Wed whom thou wilt, but I am sick of Time, / And I desire to rest. / Pass on, weak heart, and leave me where I lie: / Go by, go by." (Tennyson, 1898, s. 116–117)</p> <p>"Öldüğüm vakit mecnunane giriyeni mezarıma dökmeye; benim düşmüş başımın etrafında toprakları çiğnemeye, ve kurtarmak istemediğin bedbahtın gubarını iz'aç etmeye gelme. Bırak, orada rüzgâr sürünsün yatsın, bir kuş haykırınsın; lakin sen, sen git.</p> <p>Çocuk, bu senin hatan yahut cinayetinin olsun; her ne kadar bedbaht oldumsa da zarar yok, git istediğine var; lakin ben zaman hastasıyım, ve rahat etmek isterim. Geç git, zayıf kalp, ve beni yattığım yerde bırak. Sen, sen git." (a.g.e., s. 119)</p>							
21	1899.10.25	KISA ÖYKÜ (ŞİİR?)	İngiliz Edebiyatı Numuneleri: Naliş-i Fukara	Savsi (?)	Mustafa Kemal	İrtika	1. S. 1. C.	35	141
	1899.10.25	<p>Metin esas itibarıyla kısa bir öykü görünümündedir. Ancak Mustafa Kemal <i>İrtika</i>'nın daha önceki sayılarında (24. ve 25.) bu sayıdaki yazısının formatına benzer biçimde İngilizce şiirleri anlamca nesir olarak çevirmiştir. Diğer iki şiir çevirisine formatça çok benzeyen bu yazının da bir şiir çevirisi olması olasılık dâhilindedir. Ancak söz konusu bu yazıdan elde edilen ipuçlarıyla orijinal metne ulaşmamız mümkün olmamıştır. Yazar/şair adı olarak verilen isimdeki س (s), ا (a, e), و (v, o, ö, u, ü), ث (s) ve ی (y, l, i) harfleriyle orijinal metnin yazarının kim olduğunu tespit edemedik.</p> <p>Şiir, sentimentalist bir bakış açısıyla yazılmıştır. Merhamet, acıma ve yardımseverlik duygularına hitap etmektedir. Sosyal yaşamda görülen aksaklık ve adaletsizliklerin ahlaki bir bakış açısıyla düzeltilebileceği; bu bakış açısının da insanların duygularının bir nevi ajitasyonla tahrik</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>edilerek yaratılabileceği fikrine dayanan sentimentalizm 19. Yüzyılın başat anlayışlarındandır. Bir fikir verebilmesi için öykünün/şiiirin baş tarafını buraya alıntılıyoruz:</p> <p>“Zengin bana sordu: ‘Niçin fakirler nale ve iştikâ ederler?’ Dedim ki: ‘Benimle beraber yürü, sana cevap vereyim.’ Vakit akşam idi, soğuktan donmuş olan sokaklar gamgîn, kasvet-efza bir manzara arz ediyordu. Paltolarımıza iyice sarındığımız halde yine üşüyorduk. Başı açık ve pejmürde kıyafetli bir ihtiyar bir adama rastladık. Saçı seyrekleşmiş, ağarmıştı. Ona, bu soğuk kış gecesinde niye dışarıda dolaştığını sorduk.” (a.g.e. s. 141)</p>							
22	1899.10.19	MAKALE	Esmar-ı Matbuat - 2 - Anglosaksonlar ve Fransızlar	Ahmed Şuayb		Servet-i Fünun		449	103 – 108
	1899.10.19	<p>Ahmed Şuayb (1876–1910) bu makalesinde Anglosaksonlar ile Fransızların sürekli kıyaslandığından bahsediyor. Fransa'da bu konuda yapılan tartışmalara değiniyor. Anglosaksonların çocuklarını, yetenek ve eğilimlerine göre eğittiklerinden, şahsi teşebbüslere kıymet verildiğinden, çalışma ve pratik uygulamaları yüceltiklerinden söz ederek, Anglosaksonların üstünlüklerinin de burada ortaya çıktığını belirtiyor. Makalesinde Edmond Demolins'in (1852–1907) <i>A Quoi Tient la Supériorité des Anglo-Saxons</i> (1897) (<i>Anglosaksonların Esbab-ı Faikiyeti Nedir?</i>) adlı önemli eserine atıfta bulunuyor. Bu eser daha sonra 1914 yılında Ahmet Naci ve Ali Fuad Erden (1883–1957) tarafından Türkçeye kazandırılacaktır.</p> <p>Ahmed Şuayb son olarak, Anglosaksonların üstün taraflarını bizim eğitim sistemimizin ve düşün yapımızın eksikliğiyle karşılaştırıp dersler çıkarmasıyla son buluyor.</p>							
23	1899.10.17	MEKTUP	Lord Rosebery'nin Bir Mektubu	Lord Rosebery		İkdam	6. S.	1899	2
	1899.10.17	<p>Dünya siyasetiyle ilgili bu mektup şöyle başlamaktadır: "Transvaal'in İngiltere'ye ultiatom göndermesi üzerine Lord Rosebery (1847 – 1929) bir mektup yazarak bütün bütün İngiliz gazeteleriyle neşrettirmiştir. Mumaileyh mektubunda demiştir ki:" (a.g.e, s. 2)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Mektubun hangi kaynaktan ve kim tarafından çevrildiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.							
24	1899.10.16	ŞİİR	Asar-ı Mensure: İngilizceden		Mustafa Kemal	Musavver Fen ve Edeb		7	26
	1899.10.16	<p>Kırı anlatan pastoral bir şiirdir. İyimser ve coşkulu bir tondadır. Şairi ve şiirin orijinali bulunamadı. Şiirin ilk paragrafı şöyle: “Şu dağların üzerinde rüzgâr ne latif vezan oluyor! Keyifli dere vadiye ne süratle cereyan ediyor! Kuşlar ne kadar şatirane, bahtiyarane ötüşüyorlar! Çan sedaları köyden ne hoş akseyliyor! İşte biz çoban çocukları da, sayfın uzun günlerinde sürülerimizi ra’y ederek onlar kadar mesuduz.” (a.g.e., s. 26)</p> <p>Şiirin çevirmeni Mustafa Kemal hakkında yaptığımız araştırmalarda ayrıntılı bir bilgiye ulaşamadık. Mustafa Kemal, bibliyografyamızda da görüleceği üzere İngilizceden düz yazı olarak bununla birlikte altı şiir çevirmiştir.</p>							
25	1899.10.09	ŞİİR	Asar-ı Mensure: Figan [İngiliz Şairi Lord Byron'un Eserinden Mütercimdir]	Lord Byron	Mehmed Enisi	Musavver Fen ve Edeb		6	22
	1899.10.09	<p>Lord Byron'un (1788–1824) 1812 yılında yazdığı “And Thou Art Dead, as Young and Fair” olarak bilinen ağıt şiirinin (“lament”) düzyazı olarak çevirisidir.</p> <p>Lord Byron bu tür şiirlerine bir başlık vermemiş genel olarak “Stanzas” (Kıtalar) adıyla adlandırmıştır. Orijinal şiir sekiz adet dokuzlu dizeden meydana gelmektedir. Her dize kendi içinde “ababccbdd” şeklinde kafiyelidir. Bu dize sayısı ve kafiye düzeni, “Spenserian stanza” (Spenser tarzı dize düzeni) denilen şiir formunda kullanılan kafiye ve dize sistemidir.</p> <p>Yoğun bir kederle işlenmiş ve tam bir matem havası taşıyan şiirin orijinalinin ilk dokuz dizesi ve çevirisi şu şekildedir:</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>“And thou art dead, as young and fair / As aught of mortal birth; / And form so soft, and charms so rare, / Too soon return'd to Earth! / Though Earth receiv'd them in her bed, / And o'er the spot the crowd may tread / In carelessness or mirth, / There is an eye which could not brook / A moment on that grave to look.” (Byron, 1834, s. 137) “Ey fanilerin en dilberi, sen artık mahvoldun öyle mi!.. O endam-ı naziğinle, o hüzn-i nadirenle pek seri hafer-i türaba indir!.. Her ne kadar arz seni sinesine çekti ise de, her ne kadar şimdi senin üzerini setreden taşta insanlar tesirsizce basıp geçerler ise de bir başka vücut vardır ki onun nazarı bakiye-yi vucud-ı tarumarının medfen bulunduğu mevkiye bir saniyeyle in'itafa tahammül edemez.” (a.g.e., s.22)</p> <p>Şiirin çevirmeni Mehmed Enisi İngilizceden yaptığı şiir çevirileriyle bibliyografyamızda epeyce kaydı olan bir isimdir. Hakkında kesin bir bilgiye ulaşamadığımız Mehmed Enisi hakkında, onun <i>Avrupa Hatıratım</i> (1911) adlı eserini günümüz Türkçesine aktaran Ahmet Özalp; çevirmenimiz Mehmed Enisi'nin 1870 yılında doğduğunu sonradan “Yalkı” soyadını almasına dayanarak en azından 1934 yılına kadar yaşadığını söylemektedir. (2008, s. 14).</p> <p>Byron'un bu şiirinin çevirmeninin yukarıda iddia edildiği gibi Mehmed Enisi Yalkı olma olasılığı çok yüksektir. Çünkü Mehmed Enisi Yalkı daha sonra 1934 yılında yine Lord Byron'un <i>Sardanapalus</i> (1821) adlı tiyatro oyununu çevirecektir. Mehmed Enisi ayrıca Edward Bulwer-Lytton'un (1803–1873) <i>The Last Days of Pompeii</i> (1834) adlı romanını <i>Pompei'nin Son Günleri</i> (1934) adıyla Türkçeye aktarmıştır.</p>							
26	1899.10.06	ŞİİR	İngilizceden: Çayırkuşu	James Hogg	Mustafa Kemal	İrtika	1. S. 1. C.	28	113
	1899.10.06	<p>Anglosakson şair, roman ve deneme yazarı James Hogg'un (1770–1835) 1818 tarihli "The Skylark" şiirinin düzyazı olarak çevirisidir. Şiir altışarlı dört dize grubundan oluşmaktadır. Her dize grubu kendi içinde “aabccb” şeklinde kafiyelendirilmiştir. Bu, İngiliz edebiyatında “tail-rhyme stanza” olarak adlandırılan dize ve kafiye biçimidir.</p> <p>James Hogg, “Ettrick çobanı” (Ettrick Shepherd) olarak bilinir. Kendisi gerçek anlamda bir çoban ve çiftçidir. 18. yüzyılda popülerleşen halk şiirine (“ballad revival”) yönelenlerden biri olmuştur. Kırsal hayat ve insan eli değmemiş doğa izlenimleri, poetikasında başat unsurlardır. Mustafa Kemal</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>tarafından çevirisi yapılan bu şiirde de bu durum açıkça görünmektedir. Bir karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla orijinal şiirin ilk dördlüğü ve çevirisi şu şekildedir:</p> <p>"Bird of the wilderness, / Blithesome and cumberless, / Sweet be thy matin o'er moorland and lea! / Emblem of happiness, / Blest is thy dwelling-place - / O to abide in the desert with thee!" (http://www.jameshogg.stir.ac.uk/showrecord.php?id=81&fulltext=1)</p> <p>"Daima şad ve Hürrem, azad-ı keder olan mürğ-i beyaban! Sahraların, meraların la-tenahiyesinde senin için bir sabah-ı latif yemenni eylerim. Enzümec-i saadet! Aşîyanın mübecceldir. Ah, seninle kırlarda yaşasam!.." (a.g.e., s. 113)</p>							
27	1899.10.05	ELEŞTİRİ / EDEBİYAT TARİHİ	İngiliz Şairleri - Tennyson	Mehmed Rauf		Servet-i Fünun	9. S. 18. C.	447	67-71
	1899.10.05	<p>Mehmed Rauf (1875-1931), Tennyson'un (1809-1892) poetikasını anlattığı bu yazısında kendisinden önceki Romantik dönemin şiir anlayışıyla Tennyson'un şiir anlayışını karşılaştırıyor. Romantik şairlerden "satanic ve spasmodic" yani "şeytani ve sârâvi", Tennyson'dan ise "the golden langours" yani "mezheb-i rehavetler" olarak bahsedildiğini anlatıyor. Bu ikisi arasında keskin bir karşıtlık olduğunu söylüyor.</p> <p>Romantik dönem şairlerinin bilhassa da Byron'un hem hayatının hem de şiirlerinin yüksek sesli, feryatlı, fırtınalı, gürültülü ve iniltili; buna karşılık Tennyson'un şiirlerinin dingin ve sakin olduklarını anlatıyor: "Tennyson müzehhep hayaller, mahzun tebessümler, rakit hazanlar, ketum hıçkırıklar, mütebessim giryeler şairidir." (a.g.e., s.68)</p> <p>Tennyson'un son derece içine kapanık, münzevi ve yalnız bir yaşam seçtiğini, insanlarla sadece şiirleriyle temas kurduğunu belirtiyor: "Yalnız İngilizler değil bütün ince güzellikler, melûl letafetler, müessir hatıralar müptelaları için eserleri en birinci medar-ı ıstıgal oluyor." (a.g.e., s. 68)</p> <p>Tennyson'un bir asır boyunca İngiliz edebiyatının en büyük şairi kabul edilmesinin sebebi sadece şiirlerinde değil, halkın zevk, algı ve düşünce yapısında da aranmalıdır. Buna bağlı olarak Mehmed Rauf yazısında İngiliz edebiyatının eğilim ve anlayışlarını etkileyen düşün ve felsefi akımlara da kısaca değiniyor. Yine karşılaştırmalı değerlendirme yöntemiyle, maddiyata ve katı geçekliğe tutkun olan İngilizlerin Tennyson'un hayal üzerine</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>kurulu poetikasını nasıl bu kadar benimseyebildiklerine şaşırıyor: "Hayatı soğuk, haşin bir menfaat nokta-i nazarından gören utilitarizm [faydacılık] tarik-i felsefyesinin bu maderzat salikleri, Stuart Mill'in sırf hakayık-ı vaka üzerine ibtina eden pozitivizm meslek-i hikemiyesinin bu fiili ve irsi şakirtleri, bu maddi, bu camit İngilizler bu kadar hülya ve asire müptela olsunlar!" (a.g.e., s. 70)</p> <p>Mehmed Rauf, Tennyson ile birlikte İngilizler hakkında o anki kabullerimizden kurtulmamız ve düşüncelerimizi yeniden gözden geçirmemiz gerektiğini söylüyor: "Şu halde İngilizler hakkındaki fikrimizde tadilat icrası zaruri görünür; mademki bir eser-i edebide onu bu kadar iptila ile kabul eden halkın halet-i ruhiyesini göstermek hususu vardır, bütün bir asır makbul ve muteber olan şairin eserlerinden İngilizlerin temayülât-ı ahlakiyesi hakkında bir fikir peyda edebiliriz; yahut zaten peyda olmuş fikirlerimiz varsa onları bu eserlere göre tadel ederiz." (a.g.e., s. 70)</p> <p>Mehmed Rauf'un bu eleştiri yazısı Türkçe edebiyatta ilk kapsamlı ve tutarlı karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarından birisi sayılabilir. Yazar, Romantiklerle Tennyson'u, Tennyson ile Byron (1788-1824) ve Hugo'yu (1802-1885), Tennyson ve Alfred de Musset'yi (1810-1857), edebiyatla sosyolojiyi, kaba gerçeklikle inceltilmiş imgelemi başarıyla karşılaştırmaktadır. Yazıda İngiliz edebiyatından Byron, Wordsworth (1770-1850), Coleridge (1772-1834), Keats (1795-1821) ve Hallam (1811-1833); Amerikan edebiyatından Poe (1809-1849) ve Fransız edebiyatından Hippolyte Taine (1828-1893) ve Victor Hugo anılmaktadır.</p> <p>Yazıda sözü geçen Tennyson eserleri ise <i>The Princess: a Medley</i> (1847; Mehmed Rauf 1845 olarak belirtmiş), <i>In Memoriam Arthur Henry Hallam</i> (1850), <i>Maud</i> (1855), <i>Idylls of the King</i> (1859) ve <i>Enoch Arden</i>'dir (1864).</p> <p>Mehmed Rauf, yazıda ayrıca Edgar Allan Poe tarafından yazıldığını söylediği Niagara Şelalesi ile ilgili bir şiir ve Victor Hugo'nun <i>Hernani</i> adlı yapıtından da bahsediyor.</p>							
28	1899.09.19	MEKTUP	Londra'dan Mektup	Hindli İhsan		İkdam	6. S.	1871	2
	1899.09.19	<p>Mektubun başında şu açıklama bulunmaktadır: "Londra'da ikamet eden cemaat-i Müslime erkânından ve erbab-ı zekâ ve fetanetten Hindli İhsan namında bir zatın irsal eylediği mektubun suret-i mütercimesidir." (a.g.e., s. 2)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Müslüman olan Hindistanlı bu genç Londra'ya eğitim için gelme serüvenini anlatmaktadır. Babasının önceleri, 40 milyon Hristiyanın yaşadığı İngiltere'ye eğitim için kendisini göndermeye yanaşmadığını, Müslüman bir gencin bu kalabalık Hristiyanlar arasında dinen birçok olumsuz etkiye maruz kalacağını düşündüğünü söyler. Ancak günün birinde bir gazetede Londra'da bir cami olduğu ve bu caminin bir de imamı bulunduğu haberini okurlar ve babasının fikri değişir. Genç Londra'ya ve gazetede okudukları camiye gelir ve camide II. Abdülhamit'e ve Osmanlı ordusuna ait resim ve yazılar görür.							
29	1899.09.16	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numuneleri: Dostluğun Adem-i Sebati	Thomas Moore	Mustafa Kemal	İrtika	1. S.	25	100
	1899.09.16	<p>Thomas Moore'un (1779–1852) 1817 yılında yayımlanan <i>Lalla-Rookh: an Oriental Romance</i> adlı uzun ve masalsi “anlatı şiiri”nin “The Light of the Haram” bölümünden alınmış 25 dizenin nesir olarak mealen çevirisidir.</p> <p><i>Lalla-Rookh</i>, İngilizcede “narrative poem” adı verilen uzun bir anlatı şiirdir ve bir çerçeve metin içerisinde dört ayrı “anlatı şiir”den oluşmaktadır. Bütün bu hikâye ya da masalların anlatıcısı “Lala-Rookh” (“lale yanaklı”) adlı genç bir kadındır. Ayrıca kitabın adının uzantısı da “an Oriental Romance”dir (“doğulu aşk ve kahramanlık hikâyesi”). Bütün bunlar, şiirin doğu tarzı bir masal formuna sokulmuş olduğunu göstermektedir. Bu anlatı şiir, tipik bir “binbir gece masalı” şeklinde düzenlenmiştir.</p> <p>Çevirisi yapılan 25 dizede dostluğun ne kadar çabuk ve önemsiz bir neden yüzünden kaybedilebileceği anlatılmaktadır. Bu 25 dizenin ilk sekiz dizesi şu şekildedir:</p> <p>“Alas! – how light a cause move / Dissension between hearts that love! / Hearts that the world in vain had tried; / And sorrow but more closely tied; / That stood the storm, when waves were rough, / Yet in a sunny hour fall off, / Like ships that have gone down at sea, / When heaven was all tranquility!” (1900, s. 231–232)</p> <p>Bu dizelerin düz yazı olarak çevirisi ise şöyledir:</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>"Eyyvah! Ne kadar nazik bir sebep yekdiğerine karşı hüsn-i muhabbetle meşhun olan kalpleri rencide eylemeye kâfidir. O kalpler ki; gerdun beyhude yere mehekk-i tecrübeye vurmuştu. O kalpler ki; hayatın şedaidi, kederleri birbirine daha sıkı bir habl-ı ahavatla rabt etmişti. O kalpler ki; dalgaları muhib fırtınalara göğüs verdikleri halde bir dem ferah-bahş sükunda – kainat pür sükutken ka'r-ı nayab deryaya giden sefineler gibi – rişte-yi muhabbetleri münkatı oldu." (a.g.e., s. 100)</p>							
30	1899.09.08	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numuneleri: Yetim Çocuk	Amelia Opie (Mrs. Opie)	Mustafa Kemal	İrtika		24	97
	1899.09.08	<p>Anglosakson popüler roman yazarı ve şair Amelia Opie'nin (1769–1853) <i>Poems by Mrs Opie</i> (1800) adlı kitabından "The Orphan Boy's Tale" adlı şiirin nesir olarak mealen çevirisidir.</p> <p>Şiirde İngilizlerin Fransızlarla yaptığı ve Amiral Nelson'un zaferiyle sonuçlanan Nil Muharebesi'nde (1879) babasını ve ardından annesini yitirmiş bir çocuk konu edilmektedir. Orijinal şiir, kendi içinde "ababcdcd" şeklinde kafiyelenen 5 adet 8'li dize grubundan oluşmaktadır. İlk dizenin kendi aralarında kafiyeli sonuncu ve sondan üçüncü (d... d) dizelerinin kafiyeleri her dize grubunda tekrarlanmaktadır. Hatta her gruptaki son dizelerin son iki kelimesi "ORPHAN BOY" şeklindedir.</p> <p>Orijinal şiirin ilk dize grubu ve bunun nesir olarak çevirisi şu şekildedir:</p> <p>"Stay, lady, stay, for mercy's sake, / And hear a helpless orphan's tale! / Ah! sure my looks must pity wake, . . . / 'Tis want that makes my cheek so pale. / Yet I was once a mother's pride, / And my brave father's hope and joy; / But in the Nile's proud fight he died, / And I am now an ORPHAN BOY." (https://www.rc.umd.edu/editions/warpoetry/1800/1800_2.html, 02.03.2019)</p> <p>"Durunuz, efendim, Allah aşkına durunuz da şu bedbaht, bîkes çocuğun sergüzeşt-i feciini dinleyiniz. Ah hiç şüphe etmiyorum ki hal-i hazinim merhametinizi celp eder. Reng-i rûyumu böyle solduran hep ihtiyaçtır. Bir zamanlar, ben de bir validenin medar-ı iftihar-ı ve bir pederin ümid-i ati ve saadeti idim! Nil Muharebesi'nde pederimi kaybettim. Şimdi ben yetim bir çocuğum..." (a.g.e., s. 97)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
31	1899.08.25	ŞİİR	Evrak ve Mekatib: İngiliz Edebiyatı Numunelerinden - Kör Gariban	Thomas Gray	Ali Nusret Han Dehlevi	İrtika	1. S. 1. C	22	88-89
	1899.08.25	<p>Thomas Gray'in (1716-1771) "Elegy Written in a Country Churchyard" adlı şiirinin çevirisidir. Ali Nusret (1848 - ?) şiirin çevirisinden önce, Slough kasabasında eski bir mezarlıkta Thomas Gray'in mezarından ve burada Thomas Gray anısına dikilen anıttan söz eder ve şiirin bu anıt üzerine kazınarak işlenmiş olduğunu söyler.</p> <p>Ali Nusret bu yazısında kendisine dair de bir parça bilgi verir. Şiirin giriş kısmına yazdığı bu tanıtım yazısında bir süre Londra'da kaldığını belirtir. Bu şiirle ilgilenip çevirisini yapmasının nedeni de İngiltere'de kaldığı yıllarda Slough kasabasını ve Thomas Gray'in de bulunduğu mezarlığı sık sık ziyaret etmesidir.</p> <p>Sonunda "mabadi var" ibaresi bulunan şiir dörtlüklerden oluşmaktadır, beş bölümdür ve bölümlerin üzerine numara verilmiştir. Şiirin orijinali de dörtlüklerle yazılmıştır, ancak numaralandırılmamıştır. Hem şiirin orijinalinde hem de çevirisinde her dörtlükte 1. ve 3. ile 2. ve 4. dizeler kendi aralarında kafiyelendirilmiştir. Bir fikir vermesi amacıyla şiirin üçüncü dörtlüğünün orijinali ve Ali Nusret çevirisi şu şekildedir:</p> <p>"Save that from yonder ivy-mantled Tow'r, / The mopeing Owl does to the Moon complain / Of such as, wand'ring near her sacred Bow'r, / Molest her ancient solitary Reign." (Gray, 1884, s. 13) . "Bir eski han-kâh üstünde yevm hanüman-ı viran / Bakıp hiddetle çarha böyle şekva eyliyor her dem / Ki çıktım şehirlerden kûşelerde olmuşum pinhan / Yine takip eder bilmem beni niçin ben-i adem." (a.g.e., s. 89)</p>							
32	1899.08.21	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: The garden of life is so bright		Ali Nusret Han Dehlevi	İrtika	1. S. 1. C	21	85
	1899.08.21	<p>Önce şiirin orijinali Latin harfleriyle İngilizce olarak verilmiştir. Ardından şiirin mealen çevirisi Arap harfleriyle Türkçe nesir olarak eklenmiştir. Şiir 8 dizedir. Kafiye örgüsü a-b-a-b-c-d-c-d şeklindedir. Aşk teması işlenen şiirin imgeleri doğanın görüntülerinden oluşturulmuştur. Şiir Latin harfleriyle İngilizce olarak verilmesine rağmen, hangi şairin şiiri olduğu tespit edilemedi. Şiirin ilk iki dizesi ve bu dizelerin çevirisi şöyle: "The</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		garden of life is so bright / While it mirrors the rose of thy face" "Gül ruhsarının levni ateşini aksettirdikçe gülizar-ı hayatım fevkalade revnak-pezir oluyor." (a.g.e., s. 85)							
33	1899.08.12	DİLBİLGİSİ	Bir İstatistik			Çocuklara Rehber	3	17	8
	1899.08.12	Dünyada konuşulan diller ve bu dillerde kaç sözcük bulunduğu ile ilgili bir istatistiktir. Yazıda İngilizcenin içerdiği kelime sayısı ile ilgili verilen bilgi şu şekildedir: "Dünyada en ziyade kelimeyi havi olan lisan İngiliz lisanıdır. Bu asrın vasatında bu kelimeler pek büyük ve şayan-ı taaccüb bir süratle tezaüf etmiştir. En son intişar eden lügatlerde bu kelimelerin 250.000'i tecavüz ettiği görülüyor." (a.g.e., s. 8) Verilen istatistikte Almanca'nın sözcük varlığının 80.000, İtalyanca'nın 45.000, İspanyolca ve Fransızca'nın ise 30.000 olduğu belirtilmektedir.							
34	1899.07.28	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: My Sweet Heart	Richard Brinsley Sheridan	Ali Nusret Han Dehlevi	İrtika		20	80
	1899.07.28	Richard Brinsley Sheridan'ın (1751–1816) ölen eşinin ardından yazdığı dörder dizeli dört dize grubundan oluşan "On the Death of Elizabeth Sheridan" adlı şiirin ilk dört dizesi önce Latin harfleriyle İngilizce olarak alınmış, ardından Ali Nusret'in (1848 - ?) yaptığı şiirin çevirisi Arap harfleriyle Türkçe olarak verilmiştir. Dehlevi'nin orijinal İngilizce dizelerin başına yerleştirdiği yine latin harfleriyle İngilizce yazılmış "My Sweet Heart" başlığı orijinal şiirde görülmedi. Dehlevi'nin bu başlığı kendisinin mi koyduğu ya da şiiri alıntılattığı kaynakta mı gördüğü anlaşılamadı. Şiirin alınan ilk dört dizesinin orijinali ve çevirisi şu şekildedir: "NO more shall the spring my lost treasure restore, / Uncheered, I shall wander alone, / And, sunk in dejection, for ever deplore / The sweets of days that are gone." (Sichel, 1909, s. 228) "Benim Şekerim / Artık bahar zayı olan (ömr-i zarımın) her kez iade eyleyemez ne baharını / El'an o gamlı derbederim, kimsesiz gibi / Mesut günlerimi hep anıp bugün / Gark-ab-ı hazin ve ye's olarak böyle ağlarım." (a.g.e., s. 80) Bu şiirin sonunda, İngiliz edebiyatından birkaç şiir çevirisine rastladığımız Ali Nusret Han Dehlevi'nin "Encümen-i Teftiş ve Muayene Azasından" olduğunu öğreniyoruz.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
35	1899.07.15	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: Trance	Robert Bulwer-Lytton	Ali Nusret Han Dehlevi	İrtika		18	73
	1899.07.15	<p>Robert Bulwer-Lytton'un (1831–1891) <i>The Wanderer</i> (1859) adlı şiir kitabının “Book I. In Italy” adlı kısmında yer alan “Indian Love Song” adlı şiirinin Ali Nusret Han Dehlevi tarafından çevirisidir.</p> <p>Owen Meredith, Robert Bulwer-Lytton'un müstear adıdır. "Indian Love Song" şiiri 7 adet sekizli dize grubundan oluşmaktadır. Çevirmen bu şiirin ilk sekiz dizesini Latin harfleriyle İngilizce olarak almış ve ardından Arap harfleriyle Türkçe çevirisini yapmıştır. Ancak Dehlevi, şiirin orijinalinde görünmemesine rağmen şiirin başlığını "Trance" (Trans) koymuştur. Bunu, şiirin transa geçirir sesini, doğunun gizemli havasını, bilhassa Hint gizemini çağrıştırmak için koymuş olabilir. Orijinal şiirin her sekizliği kendi içinde “ababcddc” şeklinde kafiyelendirilmiştir.</p> <p>Dehlevi'nin adını “Trance” koyduğu, orijinal şiirin ilk sekizliği şu şekildedir: “My body sleeps: my heart awakes. / My lips to breathe thy name are moved / In slumber's ear: then slumber breaks; / And I am drawn to thee, beloved. / Thou drawest me, thou drawest me. / Through sleep, through night. I hear the rills. / And hear the leopard in the hills, / And down the dark I feel to thee.” (Lytton, 1859, s. 41)</p> <p>Dehlevi bu dizeyi aslında çok da sadık kalmayarak, daha doğrusu bir çeviri yapmak yerine yeniden söyleyerek Türkçeye şöyle aktarıyor:</p> <p>“Tenim uyursa da, ey dost! Kalptir bîdar / Bu umk-ı hab-ı giran bâre sevgilim! Rüyam / Dalar arar seni ahir bulup, âbû sime-yi nigâr / Beni o sine-yi pür-aşkına eder i'zam. / Bütün gece güzel uyumda istima' ederim / Dere şarılıtsını, hem gariv-i şiranı / Seninle gölgeli bir nahle-zardan giderim / Latif kollar açıp sen de şad kıl hanı.” (a.g.e., s. 73)</p>							
36	1899.07.07	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: Lord Lytton	Owen Meredith (Robert Bulwer-Lytton)	Ali Nusret Han Dehlevi	İrtika		16	64

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1899.07.07	<p>Şiir önce latin harfleriyle İngilizce verilmiş sonra da şiirin anlamca düz yazı çevirisi Arap harfleriyle Türkçe aktarılmıştır. Toplam sekiz dizeden oluşmaktadır. İngilizce dizelerin hemen üzerinde büyük harflerle "LOND LYTTON" yazmaktadır. Bunun, şiirlerini "Owen Meredith" takma adıyla yazan Robert Bulwer-Lytton (1831–1891) olduğu anlaşılmaktadır.</p> <p>Latin harfleriyle İngilizce yazılmış şiirin dördüncü dizesi, şairin 1859 yılında yayımlanan <i>The Wanderer</i> adlı kitabında yer alan "Indian Love Song" adlı şiirin VII. bölümündeki dördüncü dize ile birebir aynıdır. Söz konusu dize şudur: "The camphor-clusters all about" (Her yerde kâfur salkımları) (Lytton, 1859, s. 43). Dehlevinin bu dizeyi çevirisi de şu şekildedir: "Salkım saçak bir şem'-i kâfuru..." (a.g.e., s. 64)</p> <p>Bu dize dışında, Owen Meredith'in söz konusu şiirinin 7. bölümüyle, Dehlevi'nin İngilizcesini yazdığı dizeler arasında başka hiçbir benzerlik yoktur. Ancak yazıdaki dizelerle orijinal VII. bölümdeki dizeler, tam örütmeseler de anlam olarak birbirlerinden çok uzak değiller. Her ikisi de mealen, gecenin en karanlık anında, en umutsuz olunan anda şafağın ve umutların sevginin gücüyle yeniden ortaya çıktığını anlatmaktadır. Orijinal şiirin, yazıdaki gibi farklılaşmasının nedeni kesin olarak anlaşılamamıştır. Dehlevi büyük bir olasılıkla bu şiiri bir dergi ya da gazetede görmüş ya da çeviri yerine yeniden söylemek yolunu seçmiş olabilir.</p> <p>Sırasıyla, önce <i>İrtika</i> dergisinde yer alan İngilizce dizeler, sonra Owen Meredith'in orijinal dizeleri ve son olarak Dehlevi'nin çevirisi şu şekildedir:</p> <p>"My Path is lost: my staff is gone: / My strength is spent: my lamp is out: / O love, the night is well-nigh done: / The champor clustersall about / Gleam chilly- White and I can see / The far-off dawn. Ohaste, Ohaste. / And draw me from the world to thee / And draw me from the unoheltered waste:" (a.g.e., s. 64)</p> <p>"Thy lattices are dark, my own. / Thy doors are still. My love look out. / Arise, my dove with tender tone. / The camphor-clusters all about / Are whitening. Dawn breaks silently. / And all my spirit, with the dawn / Expands; and, slowly slowly drawn, / Thro' mist and darkness moves toward thee." (Lytton, 1859, s. 43)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		"Yolumu kaybetmişim dengim de çürüktü. Tâb ve takâtım kesilmiş, şem'-i serverim sönmüştü sevgilim! Gece gergi gibi takarrüb etmişti ama şimdi salkım saçak bir şem'-i kâfuru ara sıra çatırdayarak etrafa soğuk ve sönük bir aydınlık vermekte olduğunu ve pek ırakta tan yeri ağırmağa başşadığını görüyorum. Aman çabuk ol, çabuk ol da bu hal-i keşmekeşten payıdardan beni kaldırıp kendine çek." (a.g.e., s. 64)							
37	1899.06.09	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden:		Ali Nusret Han Dehlevi	İrtika		12	46-47
	1899.06.09	<p>Ali Nusret Han Dehlevi'nin (1848 - ?) İngilizceden yaptığı şiir çevirileridir. Üç şiirden iki dördlük ve bir beyit önce latin harfleriyle İngilizce sonra da Arap harfleriyle Türkçe düz yazı çevirisiyle alınmıştır. İlk dördlüğün hangi şiire ve hangi şaire ait olduğu bulunamadı. "Comfort the weak" ("Zuafayı yardım ile rahatlatırın") cümlesiyle başlayan bu dördlük daha çok ahlaki bir öğüt niteliği taşıyor. Sentimentalist bir ahlakçılığın egemen olduğu bu dördlükte yine Anglasokson tarzı muhafazakâr liberalizmiyle, muhafazakâr Osmanlı aydınlanmasının çakiştiği görülmektedir.</p> <p>Bu şiirin yazıya alındığı şekliyle İngilizcesi ve Türkçe çevirisi şu şekildedir: "Comfort the weak; its a noble deed / To bear with them, to calm their fears, / Who wield in time of direst need / No weapons save their harmless tears." (a.g.e., s. 46) "En zaruri ihtiyaçlarını karşılamak için zararsız gözyaşlarından başka hiçbir silahları olmayan güçsüzlere yardım edin, sabır gösterin ve korkularını teskin edin; bu soylu bir davranıştır" anlamına gelebilecek bu dördlük dergide şu şkelide çevrilmiş: "Zuafayı yardım ile rahatlatırın zira kendilerine rikkat ve mülayemetle muamele edip korkularını izale ve heyecanlarını teskin eylemek ulüv-i şan ve ama'ı-ı hüsnedendir. / Zaruret-i mahufe esnasında herçibadabad irba olanların fenalığa mutad olmayanlar gözyaşlarından keskin silahlar bile kendini kurtaramaz." (a.g.e., s. 46-47)</p> <p>Yazıdaki ikinci alıntı A. J. Johnson'un <i>The Sunny South</i> gazatesi için yazdığı ve bu gazatede 24.07.1875 tarihinde yayımlanan "The Light of Knowledge" (Bilgi Işığı) adlı şiirden bir dördlük. Şiirin şairi hakkında daha fazla bilgiye ulaşılamadı. Söz konusu dördlük, bilginin insan hayatındaki en önemli şeylerin başında geldiğini söylemektedir.</p> <p>Yazıdaki son şiir alıntısı ise Alexander Pope'un (1688-1744) "Elegy to the Memory of an Unfortunate Lady" adlı şiirden bir beyittir. Yazıdan aynen alıntıyla beyit şöyle: "Is there no bright reversion in sky; / For those, Who greatly think and bravely die." (a.g.e., s. 47) Bu alıntının çevirisi</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		de şu şekilde yapılmış: "Tefekkürat-ı aliyyede bulunan ve kahamana [kahramanca] can verenler için ind-i bârîde parlak mükâfat yok mudur?" (a.g.e., s. 47)							
38	1899.06.01	ELEŞTİRİ / EDEBİYAT İNCELEMESİ	Musahabe-i Edebiye 57: Bir Mûlahaza	Tevfik Fikret		Servet-i Fünun	9. S. 17. C.	429	165– 167*
	1899.06.01	<p>* Derginin sayfa numaraları yanlış yazılmış. Derginin üzerindeki matbu sayfa numaraları 195-197'dir. Bu sayfalar kurşun kalemle 165–167 olarak düzeltilmiştir.</p> <p>Tevfik Fikret bu yazısının uzunca bir bölümünü Rudyard Kipling'in <i>The Jungle Book</i> (1894) adlı kitabına ayırıyor. Tevfik Fikret kitabın <i>Le Livre de la Jungle</i> adlı Fransızcasından okumuş olduğunu belirtiyor: "İki gün evvel... yeni bir kitap gördüm, parlak sarı kabinin üzerinde şu isim yazılıydı: "Le Livre de la Jungle". Müellifin yalnız namını işitmiştim, lisanını bilmediğim bir muharrir, bir İngiliz: Rudyard Kipling. Fakat eser Fransızca tercüme edilmiş olduğu için şu lisanını bilmediğim muharririn efkârını anlayabilirdim..."</p> <p>Tevfik Fikret kısaca eserin olay örgüsünü anlatarak kitabın tamamen hayali bir olayın olağanüstü bir sadelikte ve güzellikte anlatımı olduğunu vurgulamaktadır.</p>							
39	1899.05.05	ŞİİR	Asar-ı Mensure: İngiliz Edebiyatı Numunelerinden - Taharri	Charles Mackay	Ali Rıza Seyfi	İrtika	1. S. 1. C.	8	31
	1899.05.05	Şiirin orijinali, Anglosakson şair, şarkı sözü yazarı ve gazeteci Charles Mackay'in (1814–1889) 1840 yılında yayımlanan <i>The Hope of the World, and Other Poems</i> adlı kitabının "Sacred Melodies" kısmında yer alan "The Enquiry" (Mackay, 1840, s. 76–78) adlı şiiirdir. Dinsel içerikli bir şiiirdir ve özetle insanın saf huzuru dünyada asla bulamayacağını, ona ancak cennette erişeceğini anlatmaktadır.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Orijinal şiir onar dizeli dört bölümden oluşmaktadır. Her bölümün ilk sekiz dize kısa, son iki dizesi bunlardan daha uzun bir ölçüyle yazılmıştır. Kısa ölçülü sekiz dizenin 2. ve 4. dizeleri ile 6. ve 8. dizeleri kendi aralarında kafiyelidir. 1, 3, 5 ve 7. dizelerde ise belirli bir kafiye bağlantısı yoktur. Uzun ölçülü son ikişer dizenin kafiye örgüsü ise şöyle kurulmuştur: İlk üç bölümün 9. Dizeleri birbirleriyle ve 10. dizeleri de yine birbirleriyle kafiyelidir. Son dördüğü 9. ve 10 dizeleri ise sadece birbirleriyle kafiyelidir.</p> <p>Ali Rıza Seyfi (1879–1958) şiiri düzyazı olarak çevirmiş, ancak şiirin her dize bölümünü işaretlerle ayırmış ve bölüm sonlarındaki iki uzun ölçülü dize için ayrı bir paragraf açmıştır. Orijinal şiirin son on dizesi ve bunun çevirisi şu şekildedir:</p> <p>“Tell me my secret soul, / O! Tell me, Hope and Faith, / Is there no resting-place / From sorrow, sin, and death? / Is there no happy spot / Where mortals may be bless'd – / Where grief may find a balm, / And weariness a rest?” / Faith, Hope, and Love, best boons to mortals given, / Waved their bright wings, and whisper'd, ‘Yes! In Heaven!’” (Mackay, 1840, s. 78)</p> <p>“Söyle ey ruh-ı pür-esrar, ey ümit ve iman!... Keder, seyyiat ve fenadan azade bir mahal-i istirahat göremeyecek miyiz?... Orada ki, elem çaresiyle, endişe ve yorgunluk hatimesiyle buluşsunlar! / İman, ümit ve aşk, bu üç kıymetkar bahşayışi ilahi-yi tabdar şehballerini salladılar ve ‘Evet, semada!...’ dediler.” (a.g.e., s. 31)</p>							
40	1899.03.21	YAŞAMÖYKÜSÜ	Lord Rosebery'nin Tercüme-i Hali			İkdam		1689	1
	1899.03.21	1894–1895 yılları arasında Birleşik Krallık başbakanlığı yapmış Lord Rosebery'nin (1847–1929) yaşamöyküsü. Eski Başbakan Lord Rosebery'nin İstanbul'a gelişini bildiren bir haberin arkasından verilen kısa yaşamöyküsü.							
41	1899.03.01	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: Kar Damlası		Muhyiddin	Musavver Terakki	3. S.	18	133
	1899.03.01	Hakkında herhangi bir bilgiye erişemediğimiz Muhyiddin tarafından çevrilen şiirin orijinal metni ve yazarı tespit edilemedi. Düzyazı olarak mealen çevrilmiş olduğu anlaşılıyor. Şiirin başlığı “Kar Damlası” ve çevirinin içinde iki kez geçen “kar taneleri” tabiri, şiirin orijinal adının “snowdrop” ya da							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>"snowdrops" olabileceğini düşündürüyor. Durum buysa, <i>snowdrop</i> kelimesi İngilizcede kardelen çiçeği anlamına gelmektedir. Çeviriden anlaşıldığı kadarıyla şiirin ana teması da çiçektir.</p> <p>Çevirinin son bölümü şu şekildedir: "Kar taneleri pek aheste sükût ediyor. Rüzgâr, demadem nale-kâr oluyor. Mamafih serçe şatirane terennüm ediyor. O mini mini çiçekleri vatan-ı asillerine çağırıyor. O kadar latif terennüm ediyor ki terennümatındaki tesir ve füsün ile donuk karları tenşit, kar tanelerini izhara tahvil ediyor." (s. 133)</p>							
42	1899.02.22	ŞİİR	Faniyyet yahut Mevt	Dinah Maria Mulock Craik	Muhyiddin	Musavver Terakki	3. S.	17	127
		<p>Victoria Dönemi Anglosakson yazar ve şairi Dinah Maria Mulock'un (Dinah Maria Craik) (1826–1887) "Mortality: 'And we shall be changed'" adlı şiirinin Muhyiddin tarafından yapılmış düz yazı olarak çevirisidir. Şiirin orijinali dörder dizeli 6 kıtadan oluşmaktadır. Muhyiddin bu 6 kıtanın beşinin çevirisini yapmıştır. Orijinal şiirin dördüncü kıtasını çevirmemiştir.</p> <p>Şiir Protestan din ve ahlak öğretisini izlek ve tema olarak kullanmaktadır. Ölmenin ya da bitkiler özelinde çürümenin yok olmak demek olmadığını, sadece varlığın biçim değiştirmek olduğunu ve Tanrı'nın hem burada yaşarken ve hem de "orada" ölüm geldikten sonra da var olduğunu anlatmaktadır.</p> <p>Orijinal şiirin son iki kıtası ve Muhyiddin'in bunları çevirisi şu şekildedir: "Knowing each germ of life He gives / Must have in Him its source and rise, / Being that of His being lives / May change, bu never dies. Ye dead leaves, dropping soft and slow, / Ye mosses green and lichens fair, / Go to your graves, as I will go, / For God is also there." (1859, s. 97)</p> <p>"İyi bilin ki bize tohum-ı hayatı ihsan buyuran Cenab-ı Hak'tır. Tohum-ı hayatın menşei ve matlaı kendisindedir. Bir defa bahara dar-ı hayat olan şey için fena-yı mutlak yoktur, yalnız tebdil-i eşkâl vardır.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Siz ey! Sukût-ı batf ile düşen peride renk yapraklar, ey yeşil otlar, güzel nebatlar mezarlarınıza gidiniz, gidiniz Cenab-ı Hak orada da hazırır.” (a.g.e., s. 27)							
43	1899.02.22	ŞİİR	Nağme-yi Münebbihe		Muhyiddin	Musavver Terakki	3. S.	17	127
	1899.02.22	<p>Bu şiir, derginin bu sayısında Muhyiddin'in "İngiliz Edebiyatı Numuneleri" adı altında çevirip yayımladığı dört şiir ("Kuşlar Hakkında Şiir", "Hesperus'un Kazazedesi", "Faniyyet yahut Mevt" ve "Nağme-yi Münebbihe") arasında yer almaktadır. Bu sayıda çıkan diğer üç şiirin orijinal metnine ve şairlerine ulaşılmıştır, ancak bu şiirin orijinal metni ve şairi tespit edilememiştir.</p> <p>Söz konusu şiir çevirisinin ana izleği aşk ve aşkta doğal yasaların geçerliliğidir. Şiirin ana teması doğa ve doğa izlenimleridir. Çevirinin son paragrafı şu şekildedir:</p> <p>"Füsuhat-gede-yi semada bir sehabe-yi taban sebahat ediyor. Zılal handanı süpürüyor. Her ikisinde [her iki gülde] de aynı hareket manzur oluyor. Onlar melekler gibi hareket ediyor. Müsaade et, ben de seni böyle takip edeyim ey reşk-i melek! Sen de bu vech ile benim sehrah-ı istikbalimi envar-ı şevk ve safaya gark et, tabiat 'hayat muhabbet demektir' diye hüküm ediyor. Biz bu kanunu niçin red ve inkâr edelim." (a.g.e., s. 127)</p>							
44	1899.02.22	ŞİİR	Hesperus'un [hem Arap hem de Latin harfleriyle yazılı] Kazazedesi	Henry Wadsworth Longfellow	Muhyiddin	Musavver Terakki	3. S.	17	126–127
		<p>Anglosakson Amerikalı şair Henry Wadsworth Longfellow'un (1807–1882) "The Wreck of Hesperus" (1842) adlı anlatı şiirinin anlamca düzyazı olarak çevirisidir. Şiirde, olay örgüsü, zamanı-mekânı ve karakterleri olan bir hikâye anlatılmaktadır. Orijinal şiir dörder dizeli 22 kıtadan oluşmaktadır. Her kıtada ikinci ve dördüncü dizeler kendi aralarında kafiyelidir.</p> <p>Muhyiddin bu şiiri kısmen çevirmiştir ve çevirisini 4 paragrafta toplamıştır. İlk paragrafta orijinal şiirin 1 ve 2. kıtaları, ikinci paragrafta 7 ve 8. kıtaları, üçüncü paragrafta 9,10, 12 ve 15. kıtaları ve son paragrafta da, ilk cümlede geminin batışının ve çocuğun denize sürüklenişinin özetinin ardından, 20 ve 21. kıtaları yer almaktadır.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Muhyiddin bu haliyle, şiirin romantik ve gotik havasını ve imgelerini yansıtmamış, Hristiyanlıkla ilgili izlek ve temaları çevirisinde göstermemiştir. O sadece şiirin olay örgüsünün özetini vermekle yetinmiş gibidir. Şiirin ilk iki kıtası ve Muhyiddin'in bu iki kıtayı çevirisi şu şekildedir:</p> <p>"It was the schooner Hesperus, / That sailed the wintry sea; / And the skipper had taken his little daughter, / To bear him company. Blue were her eyes as the fairy-flax, / Her cheeks like the dawn of day, / And her bosom white as the hawthorn buds, / That ope in the month of May." (1887, s. 3–4)</p> <p>"Hesperus nam iskuna fırtınalı denizde seyahat ediyordu. Süvarisi küçük çocuğunu yanına almıştı. O sevimli çocuğun gözleri sümbül havadaki semanın reng-i dil-pezeri gibiydi. Yanakları bir bahar seheri gibi münevver ve hande-nüma görünürdü. Sinesi mayıs ayında münkeşif olan mayıs çalısının goncaları gibi saf ve beyazdı." (a.g.e., s. 126)</p>							
45	1899.02.22	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: (Kuşlar Hakkında Şiir – a Rhyme about Birds) Ünvanlı Manzumeden:	Dinah Maria Mulock Craik	Muhyiddin	Musavver Terakki	3. S.	17	126
	1899.02.22	<p>Yukarıdaki başlıkta görülen "A Rhyme about Birds" ibaresi Latin harfleriyle yazılmıştır. Muhyiddin bu başlığa bir asteriks koyarak dipnotta şu açıklamaya yer vermiştir:</p> <p>"(Rhyme [Latin harfleriyle yazılı] – Raym) Asıl kafiye demek ise de burada bittabi şiir manasında istimal olunmuştur. 'Ortada hiçbir sebep, hiçbir münasip yokken' makamında kullanılan 'Without rhyme or reason'daki [Latin harfleriyle yazılı] 'rhyme'a [Latin harfleriyle yazılı] ise hikmet, münasabet manasından başka bir mana verilemez." (a.g.e., s. 126)</p> <p>Victoria dönemi Anglosakson yazar ve şairi Dinah Maria Mulock'un (Dinah Maria Craik) (1826–1887) "A Rhyme About Birds" adlı şiirinin 11 dizelik ilk kısmının düzyazı olarak çevirisidir. Şiir kuşlara yazılmış, bir çocuk tekerlemesi formundadır. Şiirde sırasıyla kırlangıç (Swallow), ardıç (Thrush), bülbül (Nightingale) ve çayırkuşu (Lark) kuşları için yazılmış dört bölümden oluşur. Muhyiddin, bu şiirin kırlangıç için olan ilk bölümünü çevirmiştir. Şiirin bu kısmı ve çevirisi şu şekildedir:</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>"I said to the little swallow: / "Who'll follow? / Out of thy nest in the eaves / Under the ivy leaves! / Yet my thought flies swifter than thou: / My thought has a softer nest, / Where it folds its wing to rest, / While its sky is her cloudless brow." / Swallow–swallow, / Who'll follow?" (Poole, 1919, s. 105) "Küçük bir kırlangıca dedim ki: "Aşıyanından uzak bir mahalde, saçaklara sarılmış sarmaşıklar altında kimi arıyor, kimi takip ediyorsun?!. Benim taîr-i fikrim senden daha seriü'l-tayerandır. O bir lane-yi rakike maliktir ki orada per-i vebalini indirir istirahat-güzin olur. O lane-yi rakik safdil bir duhter-i melek-simanın sine-yi seminidir. Taîr-i fikrimin asumanı ise onun sehab-ı hazin ve kederden âri olan cebin-i saf ve münevverdir." (a.g.e., s. 126)</p>							
46	1899.02.08	ŞİİR	Sev, Müşfik Ol		Muhyiddin	Musavver Terakki	3. S.	16	122
	1899.02.08	<p>Şiirin orijinal metni ve şairi tespit edilemedi. Bu şiir, derginin bu sayısında iki şiirin ("İlkbaharın Sadası" ve "Sev, Müşfik Ol") yayımlandığı "İngiliz Edebiyatı Numunelerinden" başlığı altında yayımlanmıştır. Muhyiddin'in <i>Musavver Terakki</i> dergisinde bu başlık altında İngiliz edebiyatından seçtiği şiirleri düz yazı olarak çevirdiği düşünüldüğünde, bu metnin de bir şiir olduğu düşünülmektedir.</p> <p>Şiir, baba, anne, arkadaş ve kız kardeş sevgisi ile nezaketi öğütleyen bir nasihat havasıdır. Muhyiddin şiiri düz yazı olarak asteriksle ayırdığı dört bölümde ve beş paragrafta çevirmiştir. Şiirin birinci bölümünde babanın, ikinci bölümünde annenin, üçüncü bölümünde arkadaşların ve dördüncü bölümde de kız kardeşlerin sevilmesi öğütlenmektedir. Şiirin son bölümünün son paragrafı şöyledir: "Muhabbet sana çiçeklerden bir ziynet dokuyacaktır ki o ziynet servetten, şöhretten daha aziz daha kıymettardır." (a.g.e., s. 122)</p>							
47	1899.02.08	ŞİİR	İlkbaharın Sadası	Felicia Dorothea Hemans	Muhyiddin	Musavver Terakki	3. S.	16	121–122
	1899.02.08	<p>İngiliz romantik şairlerinden Felicia Dorothea Hemans'ın (1793 – 1835) altışar dizeli on üç bölümde yazdığı ve 1800 yılında yayımlanan <i>The Poetical Works of Mrs. Hemans</i> adlı kitabında yer alan "The Voice of the Spring" adlı şiirin ilk altı bölümünün Muhyiddin tarafından düzyazı olarak Türkçeye çevirisidir.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Şiirin anlatıcı sesi, baharın kendisidir. Her dize kendi içinde "aabbcc" şeklinde kafiyelidir. Şiirin altı dizeli ilk bölümüyle, Muhyiddin'in bu bölümü çevirisi şöyledir:</p> <p>"I come, I come! ye have called me long; / I come o'er the mountains, with light and song! / Ye may trace my step o'er the waking earth, / By the winds which tell of the violet's birth, / By the primrose stars in the shadowy grass, / By the green leaves opening as I pass." (s. 417)</p> <p>"Geliyorum, geliyorum sizler beni çok özlediniz, işte ben de nur ve nağme gibi geliyorum. Menekşenin iki tuhfe-yi semavi ile gehvare-yi şühuda lem'a-rîz olduğundan dem vuran rûzgârlar, sayedar çimenlikte cilve-saz olan tavşankulağı nam çiçekler, yakınlarından geçtiğim zaman Pertev-nüma-yı inkişaf olan yapraklar, eşara benzeyen bütün bu şeyler vasıtasıyla benim izimi takip edebilirsiniz." (a.g.e., s. 121)</p>							
48	1899.01.25	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: Cupid Yani Peri-i Aşk		Muhyiddin	Musavver Terakki	3. S.	14	101– 102
	1899.01.25	<p>Muhyiddin'in, "İngiliz Edebiyatı Numunelerinden" başlığı altında yayımlanan metinler, Anglosakson edebiyatından düz yazı olarak şiir çevirileri olduğu düşünüldüğünde ve metnin bölümlendirilmesine bakıldığında, bu metnin de bir şiir çeviri olduğu varsayılmaktadır. Orijinal şiire ve şairine ulaşılamamıştır.</p> <p>Metin asteriklerle ayrılmış dört bölümden oluşmaktadır. Muhyiddin çeviriden önce dipnotta Cupid ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: "(Cupid) [Latin harfleriyle] (u) [Latin harfiyle] n birinci (i) [Latin harfiyle] n ikinci sadasıyla aşk, güzel çocuk, aşk-ı mabudi, resimlerde aşktan kinaye olarak tasvir edilen oklu ve kanatlı küçük çocuk sureti manalarını ifade eder." (a.g.e., s. 101) Metnin ilk bölümü şöyledir: "Değme şeyi beğenmez, naz-perver küçük kız öteye beriye uçuyor. Hilekâr Cupid'in tîr-i iğfalinden masun kalmak için gülgûn ağaçlarda ihtifa ediyor." (a.g.e., s. 101–102)</p>							
49	1889.01.25	YAŞAMÖYKÜSÜ / EDEBİYAT TARİHİ	Teracim-i Ahval: Oliver Goldsmith	Muhyiddin		Musavver Terakki	3. S.	14	102– 103

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1889.01.25	<p>Anglosakson yazar ve şair Oliver Goldsmith'in (1728–1774) yaşamöyküsünü, poetikasını, yazınsal tarzını ve bakışını anlatan bir metindir. Metinde önce Goldsmith'in <i>The Traveller or a Prospect of a Society</i> (1765) adlı epik şiirinden bahsedilir. Bu şiir hakkında o dönemin bir diğer Anglosakson yazarı ve şairi Samuel Johnson'un (1709–1784) bir eleştiri yazdığı söylenir ve o eleştiriden şu sözler Latin harfleriyle alıntılanır: "There had not been so fine a poem since Pope's time."⁵² (a.g.e., s. 103)</p> <p>Bunun ardından Goldsmith'in belki de en çok bilinen yapıtı <i>The Vicar of Wakefield</i> (1766) (Muhyiddin bu romanı "Wakefield Naibi" olarak çevirmiştir. Kitabın bugün bilinen çevirisinin Türkçe adı ise, <i>Wakefield Papazı</i>'dır) adlı romanı hakkında kısa bir bilgi verilir ve hemen ardından bu kez bir tiyatro oyunu olan ve "1768'de Covent Garden'da oynandığı bildirilen <i>The Good Natured Man</i>'den (1768) kısaca bahsedilir.</p> <p>Bundan sonra da "Goldsmith'in velvele-yi sî-i şairiyetinin evc-gir olmasına en ziyade yardım eden eseri 1770'de neşrettiği" (a.g.e., s. 103) şeklinde tanıtılan bir diğer epik şiiri <i>The Deserted Village</i>'tan (1770) (Muhyiddin'in çevirisiyle "Metruk Kariye") söz edilir. Bunun ardında da komedi oyunu <i>She Stoops to Conquer; or the Mistakes of a Night</i>'a (1772) (Muhyiddin'in çevirisiyle, "Bir Gecenin Hataları") geçilir. Ardından, Goldsmith'in <i>The Grecian History: from the Earliest State to the Death of Alexander the Great</i> (1774) (Muhyiddin'in çevirisiyle "Eski Yunan Tarihi") adlı tarih ve <i>A History of Earth, and Animated Nature</i> (1774) (Muhyiddin'in çevirisiyle "Tarih-i Arz ve Hayvanat") adlı doğa tarihi kitaplarının kısa tanıtları verilir.</p> <p>Muhyiddin, yazının sonuna eklediği dipnotta, "Müşarünileyhin mensure ve manzumesinden bazı numuneler göstereceğimizi vaat ederiz." (a.g.e., s. 103) demektedir.</p>							
50	1899.01.11	TİYATRO OYUNU	<i>Cymbeline</i> 'den	William Shakespeare	Muhyiddin	Musavver Terakki		13	97

⁵² "Pope'dan bu yana bu kadar güzel bir şiir yazılmamıştı." (Çev. T. M. Akkaya)

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1899.01.11	<p>William Shakespeare'in (1564–1616) "romance" oyunları arasında gösterilen <i>Cymbeline</i>'den (1623) bir parça olduğu düşünülüyor. Oyunun 4. Perdesinin 2. Sahnesinde, erkek kılığına girerek Fidele adını alan Imogen'in öldüğünü sanan arkadaşlarının ona bir mezar hazırlama fikrini konuştukları bölümden alınmış parçalar olduğu düşünülen kısımlardan bu çevirinin yapılmış olduğu anlaşılıyor. Çeviri, asterikslerle ayrılmış üç bölümden oluşuyor. Çeviri şöyle:</p> <p>"Ona olan muhabbet ve samimiyetime bir nişane olmak üzere tabiat ve sanatın maharet ve nezaketinden numune-nüma renklerinin Şukufe ve dallarından müteşekkil bir ziynet tertip edeceğim.</p> <p>Onun üzerine çoğu siyah ve sarı olmak üzere müteaddid renkte kurdelalar vaz' edip feyz-i inkişafını hakkıyla göstermeden ebediyen solan o verd-i peran-var ismetle beraber mezara götüreceğim.</p> <p>Evet. O biçarenin mezarını nadide çiçekler ile tezyin edeceğim ve sağanak gibi olan gözyaşarımla da o ezhar-ı letafet-nessarı daima ter ü taze bulunduracağım." (a.g.e., s. 97)</p>							
51	1899.01.11	TİYATRO OYUNU / ŞİİR	Middleton'dan	Thomas Middleton	Muhyiddin	Musavver Terakki		13	97
	1899.01.11	<p>Jacobean dönemi oyun yazarı Thomas Middleton'ın (1580–1627), <i>Blurt, Master Constable or the Spaniards' Night Walk</i> (1602) adlı komedisinin 3. Perdesinin 1. Sahnesinde Fontinelle'in dizeli repliğinden bir parçanın düz yazı olarak çevirisidir.</p> <p>Replik şöyledir: "... I never heard / Of any true affection, but 'twas nipt / With care, that, like the caterpillar, eats / The leaves off the spring's sweetest book, the rose." (1840, s. 267–268)</p> <p>Muhyiddin'in çevirisi de şöyledir: "Hiçbir muhabbet-i hakikiye işitmedim ki keder onu hırpalamış olmasın, keder denilen şey adeta tırtıl gibidir. Tırtıl baharın en latif kitabı olan gülün evrakını yediği gibi keder de muhabet-i hakiyeyi hırpalır." (a.g.e., s. 97)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
52	1899.01.11	TİYATRO OYUNU / ŞİİR (?)	Yine Middleton'dan	Thomas Middleton	Muhyiddin	Musavver Terakki	3. S.	13	97
	1899.01.11	<p>Yine Jacobean dönemi oyun yazarı Thomas Middleton'ın (1580–1627) bir oyunundan alınıp çevrildiği düşünülen, evlilik üzerine bir metin. Metnin orijinali tespit edilememiştir.</p> <p>Çeviri şöyledir: “Bir erkeğin, bir kadının muhabbetinde saklı bulunan saadetleri denizde muhtefi definelerden hezârân kere kıymetlidir, ben refikamın aram-gâhına yaklaştığım vakit esen havadan mesudiyet kokuları istişmam ediyorum; izdivaç o kadar ruh-perver bir şemim-i vedat ve safa neşrediyor ki menekşe yatağında öyle bir bûy-ı dîlcû bulunamaz.” (a.g.e., s. 97)</p>							
53	1899.01.11	ÖZDEYİŞ	Newton'dan	Isaac Newton	Muhyiddin	Musavver Terakki	3. S.	13	97
		<p>Muhyiddin, Newton'un (1643–1727) bir sözünü, Lake Poets (Göl Şairleri) ile ilişkilendirerek aktarıyor. Bu parçaya verdiği dipnotta şöyle yazıyor: “Newton'un bu sözü üstad-ı laktan dem vuran bazı erbab-ı tahrîre ibret-bahş olsa yeridir.” (a.g.e., s. 97)</p> <p>Newton'un o sözü ve Muhyiddin'in çevirisi şu şekildedir.</p> <p>“I do not know what I may appear to the world, but to myself I seem to have been only like a boy playing on the seashore, and diverting myself in now and then finding a smoother pebble or a prettier shell than ordinary, whilst the great ocean of truth lay all undiscovered before me.” (http://www.lib.cam.ac.uk/exhibitions/Footprints_of_the_Lion/introduction.html, 19.03.2019)</p> <p>“Herkesin beni nasıl gördüğünü bilmiyorum fakat bana ‘Sen kendini nasıl görüyorsun’ yollu bir sual irad edilecek olursa cevaben derim ki: ‘Ben kendimi sahilde çakıl taşı toplamakla meşgul çocuklar gibi görüyorum. Karşımda bahr-i bikeran ilim ve marifet bî-nazir bir heybet ve azimetle yatıyor, ben sahilde çakıl taşı topluyorum.’” (a.g.e., s. 97)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
54	1899	YAŞAMÖYKÜSÜ / DENEME	Bismarck'a Dair Bir Soru (İngiltere Üdebasından)	Ebüzziya Tevfik		Mecmua-i Ebüzziya	19. S.	87	180– 181
	1899	Ebüzziya Tevfik (1849–1912), Alman Prens Bismarck'ın (1815–1898) ölümünden sonra bir İngiliz yazarının Avrupanın çeşitli ülkelerinden fikirlerine değer verilen birçok düşünürle mektup yazarak Bismarck ile ilgili fikirlerini açıklamalarını talep ettiğinden ve bu yazara cevap olarak gelen mektuplardan bahsediyor.							
55	1899	ÖZDEYİŞ	İngilizceden Mütercem Mülâhazat-ı Hikemîye		Rıfat Müeyyed	Mecmua-i Ebüzziya	19. Sene	86	138– 140
	1899	33 adet özdeyişten oluşuyor. Sözlerin kimden alıntı olduğu belli değil. Bu yazıdaki sözler çeşitli kaynaklardan derleme mi yoksa daha önce yapılmış bir derleme kitabın çevirisi mi, bununla ilgili herhangi bir bilgi de bulunmamaktadır. Yazıya çevirmen olarak imza atan Rıfat Müeyyed yüzyıl sonunda, Transvaal'de İngilizlerle birlikte savaşmak istediklerini bir dilekçeyle beyan eden aydınlar arasında yer almaktadır. Bu aydınlar Osmanlı modernleşmesinin kesintisiz ve etkili bir biçimde sürmesinin tek yolunun İngilizlerin desteğini almak olduğunu düşünüyorlardı. Bu girişim, Anglosakson tarzı siyasete, kültüre ve güce dönemin Osmanlı aydınının eğilimini gösteren bir başka olaydır.							
56	1898.11.10	DENEME	Londradan Mektup: İngiltere'de Türkçe Tedrisatı	Ayn. (ع) Gayn. (ع)		Servet-i Fünun	8. S. 16. C.	400	153– 155
	1898.11.10	Yazının o tarihte İngiltere'de bulunan yazarı, İngiltere'de Türkçe ve Osmanlı edebiyat ve kültürüne olan ilginin yok denecek kadar az olmasından ve Osmanlı'da çevirmenlik ve konsolos memurluğu yapacak personel için Oxford ve Cambridge'de var olan çok yetersiz Türkçe eğitimin ise yetkisiz ellerde bulunduğundan şikâyet ediyor.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Yazar yazısında, İngiltere'de bu işin bir nevi çıkar ilişkisine dönüştüğünü; Türkiye'de bulunan ve yazarın kendi çevirisiyle "İngilizlik Taslayan" olarak adlandırdığı, İngilizlerin ise "Pretenting to be Englishman" tabir ettikleri Levantenin Osmanlı'daki çeviri ve konsolosluk memuriyetlerini tekellerine geçirdiklerini; bu yüzden de İngiltere'de artık Türkçeyi neredeyse greksiz görmeye başladıklarını anlatıyor.</p> <p>Yazar denemesinde, <i>Turkish Literature</i> adlı 5. ciltlik bir Türkçe edebiyat antolojisi yazmış olan E. J. W. Gibb'ten (1857 – 1901), bu eserin sonuncu cildini onun ölümünden sonra çıkarma işini de üzerine almış olan Fars Dili ve Edebiyatı uzmanı Edward Granville Browne'den (1862 – 1926) ve o tarihte artık hayatta olmayan İngilizce ve Türkçe dillerinde karşılıklı sözlükler hazırlamış Redhouse'dan (1811 – 1892) bahsediyor.</p> <p>Yazar, yazısında dile getirdiği şikâyetlerini şu sözlerle somutluyor: "İngilizlerin vükelasından tutunuz da ta adi köy papazlarına varıncaya kadar umur-ı şarkiye hakkında reyler veren, nutuklar irad edenler arasında Türkçeyi bilen değil Türklerin edebiyatını, marifini, adatını işitmiş olan bile yoktur, desem mübalağa olunmaz." (a.g.e., s. 155)</p>							
57	1898.10.27	ŞİİR	İngiliz Edebiyatından: Bir Şairin Kitabe-i Seng-i Mezarı		Mehmed Rifat	Musavver Terakki	2. S.	9	70-71
	1898.10.27	<p>Şiirin orijinal metnine ve şairine ulaşılamadı. Metin düz yazı olarak altı paragraf olarak yazılmıştır. Metne, şiir çevirisi denmesinin nedeni, metnin başlığından dolayıdır. Bu metnin Anglosakson edebiyatında örneği çok sık görülen "epitaph" şiir olması kuvvetle muhtemeldir.</p> <p>Çevirmen olarak Mehmed Rifat'ın (1851-1907) imza attığı metin, hayatın kıymetinin bilinmesi; zamanın boşa ve hoyratça harcanmaması yönünde bir öğüt havasındadır. Metnin ilk pragrafı şöyledir: "Zair! Efkar-ı aliye eshabından isen evella kıymet-i hayatı takdir et. Sonra zir-i türabda yatan güruh-ı habide-gânı düşün!" (a.g.e., s. 70)</p>							
58	1898.10.27	ÖZDEYİŞ	Hikemiyat (Benjamin Franklin	Benjamin Franklin	Mahmud Hayreddin	Musavver Terakki	2. S.	9	71

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1898.10.27	Çeşitli yazar ve düşünürlerden derlenen sözlerden oluşmaktadır. İçinde Benjamin Franklin'e (1706–1790) ait şu söz de bulunmaktadır: “Bir kusurun islahı iki çocuğun talim ve terbiyesinden müşküldür.” (a.g.e., s. 71)							
59	1898.10.13	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: Dökülmüş Yapraklar: Mistress Marton'un Bir Manzumesi	Caroline Elizabeth Sarah Norton	Ali Rıza Seyfi	Malumat	4. S.	154	687
	1898.10.13	<p>Caroline Elizabeth Sarah Norton'un (1808–1877) “The Fallen Leaves” adlı şiirinin, Ali Rıza Seyfi (1879–1958) tarafından düz yazı olarak çevirisidir. Şiir de çevirisi de dört bölümden oluşmaktadır. Her bir bölümde sırasıyla insanın çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık zamanları sonbahar yaprakları motifiyle anlatılmaktadır. Orijinal şiirin her bölümü, 2–4, 6–8 ve 10–12. dizeleri kendi aralarında kafiyeli olmak üzere 12'şer dizelidir. Bir karşılaştırma yapılabilmesi açısından şiirin son bölümü ve bunun çevirisi şu şekildedir:</p> <p>“We stand among the fallen leaves / In our own autumn day-- / And, tott'ring on with feeble steps, / Pursue our cheerless way. / We look not back--too long ago / Hath all we loved been lost; / Nor forward--for we may not live / To see our new hope cross'd: / But on we go--the sun's faint beam / A feeble warmth imparts-- / Childhood without its joy returns-- / <i>The present</i> fills our hearts!” (1857, s.160–161)</p> <p>“Dökülmüş, sararmış yapraklar arasında ve kendimizin devr-i hazanı içinde bulunuruz. Zayıf, titrek ayaklarımızın attığı mütereddidane hatvelerle meserretsiz yolumuzu takip ederiz. Arkamıza bakmayız, çünkü bir zaman sevmiş olduklarımızın hepsini kaybettik, ileriye bakamayız; çünkü: sonradan hâsıl olan ümitlerimizin de boşa çıkacağından korkarız. Daima ilerleriz. Artık güneşin ziyası evvelki gibi letafet-aver değildir. Bu senemizde çocukluk tekrar avdet eder, lakin birinci devre-yi sabavetin meserrati beraber değildir. Halin hüzün ve gamı gönüllerimizi doldurur. (a.g.e., s. 687)</p>							
60	1898.09.29	ŞİİR	Bir Kıt'a	Lord Byron	Muhyiddin	Malumat	4. S.	152	639

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1898.09.29	Başlığa verilen dipnotta, "Lord Byron'dan muktebestir." Açıklaması bulunmaktadır. Yaptığımız araştırmada Lord Byron'un hangi şiirinden olduğu bulunamamıştır. Metin şöyledir: "Olsa eş'arımın per ü bâlı / Ey mücessem mâl-i hüsn-i bahar! / Arz için hâl-i kalb-i muğberimi / Seni gül-zâr-ı ismetinde arar." (a.g.e., s. 639)							
61	1898.09.25	MEKTUP / GEZİ YAZISI	Musahabe: İngiltere'de Bulunan Paris Muhabirimizden: İngiltere Mektupları 9	Ali Kemal		İkdam	5. S.	1512	3
	1898.09.25	<p>Mektubun başında "29 Ağustos 1898" tarih ibaresi bulunuyor. Ali Kemal (1867–1922) bu mektubunda, bir öncekinde başladığı konuyu, İngiliz parlamentosunu ve hükümet sistemini anlatmaya devam ediyor. Ali Kemal, o dönemde Birleşik Krallık'ta işbaşında olan Başbakan ve Bakanların adlarını da anarak İngiltere'deki mevcut hükümet sistemini oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatıyor. Bunun aradınan hem şu soruyu hem de açıklamayı ekliyor:</p> <p>"...dikkat buyurulur mu ki bütün şu tertibat öyle Fransa'da vesairede olduğu gibi bir numuneye bir nazariyeye tevfikan vücuda getirilmemiş, ameliyat ile, hükm-i zaman ile, ilca-yı zaman ile bi'l-nefs hudusa gelmiştir. İşte usulün büyüklüğü, feraidi, mahasini hep şu noktadadır. Akli, nazari olsaydı, bu tarz böyle bedii, böyle müesser, müfid olmazdı." (a.g.e., s. 3)</p> <p>Ali Kemal bu tespitle, bizim de çalışmamızda Judanis'ten aldığımız kavramlarla altını çizdiğimiz, doğal modernleşme - iradi modernleşme kavramına işaret etmektedir. Fransız tarzı modernleşmenin "Jacoben" tarz yukarıdan aşağıya modernleşme olduğunu söylemek istiyor. Buna karşılık Anglosakson parlamento ve hükümet sisteminin ve demokrasisinin doğal yollarla kendiliğinden gelişip olgunlaştığının altını çiziyor. Merkez dışında kalan çevre ülkelerin "iradi" modernleşme süreçlerini tamamlarken kendilerine rol model olabilecek bu iki doğal modernleşme yönteminin olduğunu sezdiriyor. Bu da dönemin Osmanlı aydınınının en azından bir kesminin Anglosakson siyasi kültürünü doğru bir şekilde kavrandığını göstermektedir.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
62	1898.09.20	MEKTUP / GEZİ YAZISI	Musahabe: İngiltere'de Bulunan Paris Muhabirimizden: İngiltere Mektupları 8	Ali Kemal		İkdam	5. S.	1507	3
	1898.09.20	<p>Mektubun başında "29 Ağustos 1898" tarih ibaresi bulunuyor. Londra kentinden adeta büyülenmiş gibi etkilenen Ali Kemal (1867–1922) mektubuna şu satırlarla başlıyor:</p> <p>"Karşınızda bir mahbube-yi hayret-ara var ki hüsnüyle, azimet-i kemaliyle, şevki me'liyle teheyyüçten teheyyüce düşürüyor. Kâh bir nazar-ı manidarıyla, kâh da bir hareket-i mehibesiyle hâsılı şaşaa-yı cemalinden bir cilve, bir mevce ile fikir ve kalbinizi cezbediyor... Esef, bir kusurunuz var. Bu maşuka-yı kemalatınızın lisanını, lisan-ı gûna gun belagatini anlayamıyorsunuz... Visalinizden sade nigahınızla mütelezziz oluyorsunuz, sade o vücud-ı manzumun maddiyatından feyz alıyorsunuz... Maneviyetini ise kable'l vasıla olduğu gibi sade sem' ile rivayet ile tanıyorsunuz... Çünkü: 'El-izn taaşşuk-ı kabl-el-ayn ahyanen' siz evvelce mülhaka bu telakkiden, yani görmeden evvel yine böyle meftundunuz... Yine bütün o zübde-i bedai'-yi kudreti, kudret-i halk ve haliki habb ile, hayretle işitiyor, muttasıl da görmek istiyordunuz. İşte o mahbube-yi mualla bu koskoca Londra şehridir ki hüsn-i fikir ve aklın hakiki bir mutalisidir." (a.g.e., s. 3)</p>							
63	1898.09.16	MEKTUP / GEZİ YAZISI	Musahabe: İngiltere'de Bulunan Paris Muhabirimizden: İngiltere Mektupları 7	Ali Kemal		İkdam	5. S.	1503	3
	1898.09.16	<p>Mektubun başındaki tarih ve yer ibaresi: "28 Ağustos 1898, Londra". Ali Kemal (1867–1922) bu mektubuna Hyde Park'ı anlatarak başlıyor ve Abdülhak Hamid Tarhan'ın mektup tarihinden 12 yıl önce yazıldığını söylediği "Hyde Park'tan Geçerken" adlı şiirinden övgüyle bahsediyor. Park'ta bulunan Waterloo Savaşı komutanı Dük Wellington'un heykelinden ve konağından yola çıkarak, Napolyon ile Fransızların istilasını ve bu istilanın Waterloo savaşıyla sonlanmasını anlatıyor.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
64	1898.09.15	MEKTUP / GEZİ YAZISI	Musahabe: İngiltere'de Bulunan Paris Muhabirimizden: İngiltere Mektupları 6	Ali Kemal		İkdam	5. S.	1502	3
	1898.09.15	Mektubun başındaki tarih ve yer ibaresi: "28 Ağustos 1898, Londra". Ali Kemal (1867–1922) bu mektubunda Margate'ten Londra'ya gemiyle gelişini, Londra'ya ulaştığında seyyar tercümanlarla münakaşasını, polise bahşiş vermesini, bunun kendisini çok şairtittiğini ve Londra ile ilgili ilk izlenimlerini anlatıyor. Sonra Madam Tussauds balmumu heykel müzesiyle ilgili izlenimlerini aktarıyor.							
65	1898.09.15	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: Seyyahın Avdeti	Robert Southey	Muhyiddin	Malumat	4. S.	150	601
	1898.09.15	<p>Anglosakson romantik şair Robert Southey'in (1774–1843), 1798 tarihinde Westbury'de yazdığı ve ilk kez 1799 yılında <i>The Annual Anthology</i>'de yayımlanan "The Traveller's Return" (1909, s. 385) adlı şiirinin Muhyiddin tarafından düz yazı olarak çevirisidir. Orijinal şiir, 2. ve 4. dizeleri kendi aralarında kafiyeli beş dörtlükten oluşmaktadır.</p> <p>Şiir, doğa motifli arka planında bir erkeğin sabah işe gitmesi ve akşam eve dönmesi; evde eşinin kendisini karşılamasıyla birlikte tüm yorgunluğunu unutması izleğini temel almıştır. Yine bu şiirin seçilip çevrilmesinin temel saikinin, çalışmamızın temel savlarına uygun olarak, muhafazakâr liberalizm ve ahlak anlayışı olduğu görülmektedir. Toplumsal erkek ve kadın rolleri ile sabahtan akşama kadar usanmadan ve yorulmadan çalışma olgularının altı bu şiir çevirisiyle bir kez daha çizilmiş olmaktadır.</p> <p>Şiirin çevirisi de yine, birbirinden asteriklerle ayrılmış beş bölümden oluşmaktadır. Muhyiddin'in diğer "İngiliz Edebiyatı Numunelerinden" başlığı altında yaptığı şiir çevirilerinden farklı olarak bu çeviride dipnotla şiirin Robert Southey' ait olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bir bölüme verilen dipnotta da şu açıklama yapılmıştır: "***(the sky-lark – pek yükseğe çıkıp güzel öter bir nevi çayır kuşu) İngilizler çapkınca latife edenlere de (shy-lark) derler hatta (to sky larfi) bu yolda latife etmek manasına masdardır. (a.g.e., s. 601)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Şiirin son dörtlüğü ve Muhyiddin'in bu dörtlüğü çevirisi şöyledir: "But, oh! of all delightful sounds / Of evening or of morn, / The sweetest is the voice of Love / That welcomes his return." (1909, s. 385).</p> <p>"Fakat sevgilisinin avdetinde eda-yı mahsusuyla 'Wellcome – hoş geldin, buyurunuz' demesi ona bütün elhan ve asvat-ı leylîyye-yi ve ruzmerreyi kâinattan güzel, ruh-efza gelir." (a.g.e., s. 601)</p>							
66	1898.09.11	MEKTUP / GEZİ YAZISI	Musahabe: İngiltere'de Bulunan Paris Muhabirimizden: İngiltere Mektupları 5	Ali Kemal		İkdam	5. S.	1498	3
	1898.09.11	<p>Mektubun başındaki tarih ve yer ibaresi: "Margate, 25 Ağustos 1898". Bu mektubunda dil bilmediği için bu güzellik karşısında yetersiz ve kifayetsiz kaldığına hayıflanıp Ali Kemal (1867–1922) Londra'dan yeterince istifade edemediğini söylüyor:</p> <p>"...şu zarfın mazrufundan müstefid olamıyorum... o da benden, huzurumdan, vücudumdan katıyen haberdar olamıyor... Parlamentoları, müzeleri, kütüphaneleri gez, dur... Sözleri anlamadıktan, yazıları okuyamadıktan, manayı idrak edemedikten sonra istifade mahdut kalıyor... Hele meslek de böyle meslek-i ilim ve edeb olursa, pek ziyade mahdut kalıyor... Fakat insan ceht ederse birkaç ay zarfında bu mahzuru def edebilir." (a.g.e., s. 3)</p> <p>Ali Kemal bu mektubunda daha sonra İngiltere'deki parlamentodan, Oxford ve Cambridge üniversitelerinden ve Anglikan kilisesinden bahsediyor.</p>							
67	1898.09.09	MEKTUP / GEZİ YAZISI	Musahabe: İngiltere'de Bulunan Paris Muhabirimizden: İngiltere Mektupları 4	Ali Kemal		İkdam	5. S.	1496	3
	1898.09.09	<p>Mektubun başındaki tarih ve yer ibaresi: "Margate, 25 Ağustos 1898". Ali Kemal (1867–1922) bu mektubunda Fransız yazar Edmond Demolins'in <i>A Quoi Tient la Supériorité des Anglo-Saxons; — Les Français D'aujourd'hui</i> (1880) (Kitabın adı Ali Kemal'in yazısında verdiği gibi alınmıştır) adlı</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>kitabından bahsetmektedir. Ali Kemal bu kitabın adını şu şekilde Türkçeye çevirmiştir: "Anglo-Saksonlar'ın Tefviki Nedendir? Ve Zamane Fransızları."</p> <p>Ali Kemal'in yazısında vurguladığı bazı hususlar şöyledir: "Bu zata [Edmond Demolins] göre hiç şüphe yok ki medeniyet-i haziranın pişvaları [öncüleri] 'Anglosakson'lardır. Bu kavimdir ki şu medeniyetçe akvam-ı saireye büyük bir tefviki haizdir. Bu müddeanın en vazih delili şudur ki ticaret ve servet-i ilmin ekseriyeti İngilizlerin, Amerikalıların elindedir." (a.g.e., s. 3)</p> <p>Ali Kemal'in Edmond Demolins'ten aktardığı bu hususa göre, Anglosaksonların üstünlüğü üretim, dağıtım ve paylaşım ilişkilerindeki üstünlüğüne dayanmaktadır. Ali Kemal ilerleyen satırlarda, Demolins'in, İngilizlerin şahsi girişimciliklerini ve şahsiyetlerini özgürce oluşturmalarını "Formation individualiste" (bireyci eğitim) kavramıyla açıkladığını belirtiyor. Anglosaksonların girişimciliğini, çalışkanlığını ve hayatlarını kazanmada sadece kendilerine güvenmelerini anlatıyor ve ekliyor: "Her ferd bir nevi Robinson olmalı, kendi başına, bi'l-nefs öyle bir cihan-ı maişet vücuda getirmeli, o suretle bu fırtınadan gemisini kurtarmalı..." (a.g.e., s. 3)</p>							
68	1898.09.09	ŞİİR (?)	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden		Muhyiddin	Musavver Terakki	2. S.	2	11-12
		<p>Şiirin orijinal metni ve şairine ulaşamadı. Muhyiddin, <i>Musavver Terakki</i> ve diğer bazı dergilerde "İngiliz Edebiyatı Numunelerinden" başlığı altında Anglosakson edebiyatından şiir çevirileri yayımladığı için, bu metnin de bir şiir çevirisi olduğu sanılmaktadır. Metin, Muhyiddin'in diğer şiir çevirileri gibi düz yazıdır. Çeviri, asteriksle birbirinden ayrılmış beş bölüm ve toplam sekiz paragraftan oluşmaktadır.</p> <p>Metinde, günün ve anın kıymetini bilmek ve her anı kaçırmadan yaşamak öğütlenmektedir. Metnin son bölümü şu şekildedir: "Mamafih her günün sabahı, zuhuru, akşamı var. Ömr-i azizi badehu vermemeli, daima say' ve verzişle dem-güzar olmalı ve yaşadıkça Cenab-ı Halkü'l Zaman ve el-Hayata ifa-yı secde-yi şükran ve ibadet etmelidir." (a.g.e., s. 12)</p> <p>Görüldüğü bu son bölüm, çalışmamızda yeri geldikçe tekrar edilen ve "Protestan Ahlakı" kavramıyla simgeleştirdiğimiz ahlaki öğeler ve vurgular içermektedir. Öne çıkarılan bu kültürel vurgular, çalışmak, gayretli olmak ve Tanrı'ya ibadettir.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
69	1898.09.08	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: Pat Çiçeği	James Montgomery	Muhyiddin	Malumat	4. S.	149	581
	1898.09.08	<p>Özellikle ilahileriyle tanınan Anglosakson şair James Montgomery'nin (1771–1854), "The Daisy – On Finding One in Bloom on Christmas Day" adlı şiirinin Muhyiddin tarafından düz yazı olarak çevirisidir. Bu şiirin yazılma ve yayınlanma tarihine erişemedik. Bizim erişebildiğimiz şairin şiirlerinden oluşan kitaplarda bu şiir yer almamıştır. Şiirin web üzerinde çevrimiçi kayıtları ise mevcuttur.</p> <p>Orijinal şiir, her birinin 1. ve 3. ile 2. ve 4. mısraları kendi aralarında kafiyeli 10 dördlükten oluşmaktadır. Muhyiddin ise çevirisini asterikslerle ayrılmış yedi bölüm halinde düzenlemiştir. Muhyiddin, şiirin ilk dört kıtasına ayrı dört bölüm oluşturmuş ve bunun ardından her bölümde şiirin ikişer dördlüğünü bir arada vermiştir. Şiir, bugün bizim papatya dediğimiz "pat çiçeğinin" yaşam öyküsü şeklinde düzenlenmiştir. Çevirinin son bölümünde verilen bir dipnot açıklamasıyla çiçek hakkında şu bilgiler verilmiştir: "[*] Şair burasını muhtaç-ı izah görerek 'The daisy is said to be her page, because it is constant in its attendance' [Latin alfabesiyle İngilizce yazılmıştır] diyor ki: 'Pat çiçeğine onun sahifesi, kitabı denir, çünkü daima onun dikkat ve takayüdü altındadır" demektir." (a.g.e., s. 581)</p> <p>Bir karşılaştırmaya olanak sağlaması açısından şiirin 9. ve 10. kıtaları ve bunların çevirisi şu şekildedir:</p> <p>"Tis Flora's page, - in every place, / In every season, fresh and fair; / It opens with perennial grace, / And blossoms everywhere." "On waste and woodland, rock and plain, / Its humble buds unheeded rise; / The Rose has but a summer reign; / The Daisy never dies!" (https://www.poeticous.com/james-montgomery/the-daisy-on-finding-one-in-bloom-on-christmas-day, 23.03.2019)</p> <p>"O floranın kitabıdır. Her yerde, her mevsimde daima bir letafetle açılır, beyabanda, ormanlıkta, kayada, kırdan onun tomurcukları lakayidane çıkar. Gülün saltanatı bahara münhasırdır, hâlbuki pat çiçeği asla ölmez." (a.g.e., s. 581)</p>							
70	1898.09.07	MEKTUP / GEZİ YAZISI	Musahabe: İngiltere'de Bulunan Paris Muhabirimizden: İngiltere Mektupları 3	Ali Kemal		İkdam	5. S.	1494	4

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1898.09.07	<p>Mektubun başındaki tarih ve yer ibaresi: "Margate, 24 Ağustos 1898". Ali Kemal (1867–1922) bu mektubuna İngilizlerin ve İngilizcenin dünyaya egemen olduğuna değinmekle başlıyor. Fransa'da İngilizlerin ve İngilizcenin egemen olduğunu ama İngiltere'de Fransanın esamisinin bile okunmadığını söylüyor ve ekliyor: "En garibi bunun için lisan-ı ecnebiye öğrenmek külfetine bile koyulmayarak cihanı İngilizce bilmeye icbar ediyorlar, mecbur tutuyorlar... O surette basit görünen bu hâlât hakikatte galibiyet, tefavvuk, galibiyet-i medeniyye, tefavvuk-ı deha ve zekâ alametidir." (a.g.e., s. 4)</p> <p>Ali Kemal ardından bugün bile sosyo-politik açıdan kabul görebilecek ve bizim de bu çalışmamızda benimsediğimiz bir tespitte bulunuyor. İngiltere'de modernleşme serüveninin doğallığından bahsediyor. Burada Fransa'da olduğu gibi metazoruyla gerçekleştirilen "Jakoben" ya da çevre ülkelerde olduğu gibi "iradi" bir modernleşme girişiminden söz edilemeyeceğini söylüyor: "Bu medeniyet, bu deha ve zekâ hep hep kendiliğinden büyüyor, her feyzi kendinden alıyor, harice hiç ehemmiyet vermiyor, ecanibi taklit ile uğraşmıyor da onun için böyle büyük, böyle mehib, müfid oluyor." (a.g.e., s. 4)</p> <p>Ali Kemal, İngilizlerin Fransızlardan daha ahlaklı olduklarından da bahsediyor ve buna kanıt olarak şunu gösteriyor: "Derrace-süvar kadınların çoğu bir nevi pantolon giyerler, bu memlekette [İngiltere] şimdiye kadar bisiklete binmiş ne kadar kadın gördümse hep fistanlaydı ki bu da bu diyarda ahlakın bir derece daha istitarına delalet eder." (a.g.e., s 4)</p>							
71	1898.09.06	MEKTUP / GEZİ YAZISI	Makale-yi Mahsusa: İngiltere Mektupları 2	Ali Kemal		İkdam	5. S.	1493	3-4
	1898.09.06	<p>Mektubun başındaki tarih ve yer ibaresi: "Ramsgate, 24 Ağustos 1898". Ali Kemal (1867–1922), Ramsgate kentine gelişinden ve bu kentten kısaca bahsettikten sonra, dil bilmemenin zorluğundan söz ediyor. Sonra Fransızların kültür, sanat ve estetikte bütün milletleri geride bıraktığını, İngilizlerin ve Amerikalıların bu anlamda Fransızları yakalamalarının mümkün olmadığını söylüyor.</p> <p>Ali Kemal buna rağmen dünyanın küçüldüğünü ve artık hayali olan sanat ve estetik yerine ticaretin önem kazandığını ekliyor. Günümüzde artık gençlerin her şeyde önce ticarete atılmaları, böylece memleket adına servet biriktirmeleri ve bunu geliştirmek için sömürgecilik de dâhil her yolu</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>denemeleri gerektiğini vurguluyor. Onun için bir dili pratik olarak öğrenmenin yeterli olmayacağını, mesela Fransızca'nın Latince ve Antik Yunanca gibi arkaik dillerle ilişkisini ve onun edebi yönünü bir kenara bırakmak gerektiğini; zamanın ve enerjinin birden fazla dili pratik olarak öğrenmeye verilmesi gerektiğini belirtiyor. Paranın, servetin ve rafağın edebiyat ya da estetik gibi hayali işlerle gelmeyeceğini, bunun için ticaret gibi hakikatle iştiğal edilmesi gerektiği tavsiyesinde bulunuyor. Yazar dikkati çeker şekilde şöyle söylüyor:</p> <p>"Bunun [Gençlerin ekmeıklarını kazanmaları ve ticarete atılmaları] için de elsine-i merede iştiğalini şöyle bir tarafa bırakmak, o tahsil-i edebiyi de bir parça taklil ve tahdid etmek lazımdır. Ta ki çocuk vakit geçmeden üç dört lisan-ı cedit öğrenebilsin. Vakit geçmeden ekmeğini nerede olursa kazansın, bunlar artık zamanımızda şiir ile, fûnun-ı nefise ile olmuyor. Şairlik, ressamlık, hatta hukuk siyaset bile öyle kolay kolay karın doyurmuyor. Şimdi felahat, zenaat gibi istihsal-i servete cidden hizmet eder meşğul gerekir... Bu mütalaat memleketimize de tamı tamına tatbik olunabilir. Tahsilimiz son derece edebidir, fakat hiç ameli değil. Senelerce okuduktan, yazdıktan, mekteplerde dirsek çürüttükten sonra, kafamıza evella Nefileri, Nabileri sokacağımıza, sonra Hugoları, Lamartinelere dolduracağımıza, bilahare de hikâyelere hayallere kapılacağımıza, şayan-ı tahsin bir mesleğe elvermeyen malumat, müktesebat ile umumen uğraşacağımıza, ne olurdu ticaret, sanat, felahat gibi her devir ve diyarda para eder meşguliyetlere kapılaydık... Bütün şu sünühatı bana İngiltere, bu yaman memleket, bu ticaret ve sanat ve servet ocağı ilham eyliyor." (a.g.e., s. 4)</p> <p>Ali Kemal bu mektubunda, çalışmamızın temel tezlerinden birini oluşturan Anglosakson "muhafazakâr liberalizmi" ve "Protestan ahlakı" kavramlarının altını dolduruyor. Pratik öğrenme, gerçeklerle daha sıkı bağ, her fırsatı işe çevirme fikri ve kabiliyeti, ticaretle meşguliyet, üretime yönelik eğitim ve çalışma gibi kavramların altını çizerek, Anglosakson düşün biçimi ve kültürüyle Fransız kültürünün keskin bir şekilde birbirinden ayrı şeyler olduğunu ima ediyor.</p>							
72	1898.09.05	MEKTUP / GEZİ YAZISI	Makale-yi Mahsusa: İngiltere'de Bulunan Paris Muhabirimizden: İngiltere Mektupları 1	Ali Kemal		İkdam	5. S.	1492	3-4
	1898.09.05	Mektubun başındaki tarih ve yer ibaresi: "Margate, 23 Ağustos 1898". Ali Kemal (1867-1922) mektubunda önce uzun uzadıya Fransa'nın Boulogne-sur-Mer bölgesine yaptığı ziyareti ve bu bölgenin Fransız tarihi ve Napolyon istilacılığı açısından önemini anlatıyor, Fransa-İngiltere							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>savaşına değiniyor. Yazar sonra gördüğü bir ilanda İngiltere'nin Margate kasabasına seyahat eden çok hızlı gemiyle İngiltere'ye geçmeye karar veriyor.</p> <p>Ali Kemal, İngilize bilmemesinin önemli bir dezavantaj olduğunu kabul ediyor. Ama İngilizlerin gerek dünyada sömürge biçimde yayılmaları gerek büyük gazete ve yazarlarımızın İngiltere ve İngilizlerden sıkça bahsetmesini göz önüne alarak, bir gazeteci refleksiyle bu kararı aldığını söylüyor. Yazar sonra Fransa'dan İngiltere'ye olan vapur yolculuğunu ve Margate şehrinde nasıl kalacak yer bulunduğunu anlatıyor.</p>							
73	1898.09.01	ŞİİR (?)	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: Diyar-ı Mechulü'l Ahval		Muhyiddin	Malumat	4. S. 7. C.	148	562
	1898.09.01	<p>Dünyadaki hayatın geçiciliğini, öldükten sonra başlayacak hayatın sahiciliğini ve güzelliğini anlatan, dinsel izleği ve motifleri olan bir metindir. Muhyiddin'in "İngiliz Edebiyatı Numunelerinden" başlığı altında yaptığı şiir çevirileri düşünüldüğünde, orijinal metnin bir şiir olduğu ve Muhyiddin'in bu şiiri genellikle olduğu gibi yine düz yazı olarak çevirdiği düşünülmektedir. Ancak orijinal metne ve metnin şairine/yazarına ulaşılammıştır.</p> <p>İlki uzun, diğer kısa olan iki paragraftan oluşan metnin son bölümü şöyledir: "O halde ahvaline dair malumatım olmayan o diyar-ı asudeye süratü'l harikulade ile gitmeliyim, gitmeliyim ta ki teşne-yi neşve-yi uhrevi olan ruh-ı humar-didem cür'a-nuş-ı sahba-yı ilahi olsun, hadizat-ı dehr-i dünun verdiği ıstırapları elemeleri unutsun!" (a.g.e., s. 562)</p>							
74	1898.08.25; 1898.09.01	DENEME	İngiliz Terbiye-i İctimaiyesi I, II	Ahmed Rasim		Malumat	4. S. 7. C.	147; 148	544– 547; 562– 563
	1898.08.25; 1898.09.01	<p>Ahmed Rasim (1864–1932), derginin üç sayısı boyunca süren bu yazısına şöyle başlıyor: "Çocuklarımıza, gençlerimize verilecek terbiye-yi medeniyenin şu asır-ı hazır-ı terakkiye mütenasip mülahazat ve icraata müteallik olmasını arzu edenler İngiliz kavminin de şerait-i içtimaiyesini nazar-ı dikkate alarak ona göre tattbik ve ta'mimine çalışmalarını tavsiye etmek zamanı hulul eylemiştir." (a.g.e., s. 544)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Ahmed Rasim yazısına bundan sonra, Batı edebiyatından yapılan çeviri ve değerlendirmeleri eleştirerek devam eder. Çok kötü birer taklitten ibaret olan, tam olarak anlaşılammış, okuyucuları bir takım gereksiz ve zararlı yönlerle sevk eden ve onlarda bu tür duyguları uyandıran bu çeviri ve değerlendirmelerden uzak durmak gerekmektedir. Edebiyat esas itibarıyla faydalı bir uğraştır, ancak bu kötü kopyacılık yüzünden Osmanlı okuyucusu henüz edebiyatın faydalarından istifade edememiştir.</p> <p>Ahmed Rasim bunun ardından edebiyat yerine, insanlara ahlak ve beceri kazandıran en yüce faaliyet olan eğitimden bahsedilmesi gerektiğini söyler. Ona göre eğitim edebiyattan daha değerli ve yüksek bir olgudur. Yazıda daha sonra İngiliz eğitiminin Fransız eğitiminden çok daha iyi ve ileri düzeyde olduğu, hatta bu durumu Fransızların da kabul ettiği ve bazı Fransız yayınlarında buna dair yazılar çıktığı ve Fransız eğitim programlarının İngiliz eğitim programlarına göre hazırlandığı söylenmektedir.</p> <p>Bu bağlamda, çalışmamızın muhtelif bölümlerinde müteakip defalar anılan Fransız eğitimci Edmond Demolins (1852–1907) ve İngilizlerin eğitim sistemlerinin gelişmişliğini savunan çalışmalarından bu yazıda da bahsedilmektedir. İngilizlerin eğitimde, Fransızların aksine pratik bilimlere ve meslek edinime ağırlık verdikleri, öğrencilerin teorik bir sürü bilgi yükü yerine derhal hayata atılacakları şekilde pratik meslekler edindikleri de belirtilmektedir. Bu görüşlerini de Fransız eğitimci Max Leclerc ve onun eseri <i>L'education des Classes Moyennes et Dirigeantes en Angleterre</i> (1894) adlı eserine dayandırmaktadır. Rasim şöyle demektir:</p> <p>"[İngilizlere] mukabil Fransızların müddet-i medide-yi mekatib-i aliyede beyin patlatarak ikmal-i nazariyatı müteakip ameliyat ve tatbikat mekteplerinde de ömür çürütmelerini çok gören Mösyö Leclerc acaba bizim gençlerimizin mektepten fırlar fırlamaz mensup oldukları mesleği bırakarak efail ü tefaül ile Hugo'ları istihfafa, Shakespeare'leri istihzaya yeltendiklerini anlasa neler demez? Cümlenin taht-ı itirafındadır ki İngilizler kendi gençleri meyanında bir tabaka-yı ameliye teşkil ettikleri gibi ulum ve fünun ve edebiyatta dahi fevkalade ilerlemişlerdir. Öyle değil mi? Sade Shakespeare'i değil Milton'un, Byron'un, Carlyle'ın, Dickens'in ve Locke, Stuart Mill, Spencer gibi dehat-ı hikmetin, Rossetti, Holman Hunt, John Byrne, George Frederick Watts, William Surreys gibi zevatın vatanıdır." (a.g.e., s. 546)</p> <p>Ahmed Rasim yazısının devamında medeniyet ve ilerleme denilerek Fransız edebiyatından hayalci, pratik hayata faydası olmayan ve gayri ahlaki çeviriler yapıldığını ve yazar ve şairlerin de buna öykünerek içi boş, karşılığı olmayan eserler ürettiğinden şikâyet eder.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
75	1898.08.25	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: Hayat (Lord Houghton)	Richard Monckton Milnes (Lord Houghton)	Ali Rıza Seyfi	Malumat	4. S. 7. C.	147	540– 541
	1898.08.25	<p>Anglosakson şair ve politikacı Richard Monckton Milnes'in (Lord Houghton, 1809–1885) "The Solitude of Life" şiirinden Ali Rıza Seyfi (1879–1958) tarafından düz yazı olarak çevrilmiştir. Şirin orijinali, kendi içinde "ababcdcd" şeklinde uyaklandırılmış beş adet sekizlikten oluşmaktadır. Şiirin çevirisi de asteriklerle ayrılmış beş ayrı bölümde verilmiştir.</p> <p>Şiir, dünyevi yaşamın geçiciliğini, asıl yaşamın öldükten sonra başlayacağını anlatmaktadır. Ana izleği ve motifleri dini ve ahlakidir. Bir karşılaştırmaya olanak sağlaması için orijinal şiirin son sekizliği ve bu kısmın çevirisi şu şekildedir:</p> <p>"Come, Death! And match thy quiet gloom / With being's darkling strife, / Come set beside the lonely Tomb / The Solitude of Life; / And henceforth none who see can fear / Thy hour, which some will crave, / Who feel their hearts, though beating here, / Already in the grave." (1876, s. 153)</p> <p>"Ey mevt! Gel, mevcudiyetin bu zulmet-i amikasını tenevvür et; o zaman senin vürudundan, hayalinden titreyen insanlar görecekleri nur-ı hakikat sayesinde mezar denilen o karanlık çukura henüz yaşamaya başladıklarını hissede, ede atılacaklardır." (a.g.e., s. 541)</p>							
76	1898.08.18; 1898.09.08, 22	DENEME	İngiltere'de Usul-i Terbiye I, II, III		Karaşarlı Mehdi	Malumat	4. S. 7. C.	146; 149; 151	528– 530; 582– 584; 624– 626

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1898.08.18; 1898.09.08, 22	<p>Yazılarını “Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayet-i Celilesine Memur Karaşarlı Mehdi” olarak imzalayan yazar hakkında yapılan tarama ve araştırmalarımızda ayrıntılı bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu yazı, çalışmamızda müteakip defalar dile getirilen, gösterilen ve tartışılan İngiliz medeniyetinin başta Fransız olmak üzere Avrupanın diğer medeniyetleriyle karşılaştırılmasına bir başka örnektir. Yazıda İngilizlerin diğer bütün gelişmiş batı medeniyet ve kültürlerine üstün oldukları ve bunun önemli nedenlerinden birinin de İngiliz tarzı eğitim yöntemi olduğu vurgulanmaktadır.</p> <p>Yazıda şöyle denmektedir: “Malumdur ki her millette terakki tek mil terbiye ile başlamıştır. İngilizlerin akvam-ı saire-yi mütemeddineye tefevvuk etmeleri mevkinin tesirat-ı tabiyesiyle usul-i terbiyenin mükemmeliyetinden ileri geldiği inkâr olunamaz.” (146. Sayı, s. 528). Yazar, İngilizlerin bu üstünlüklerinin Fransız edebiyatı ve kültürü üzerinde etkili olduğunu ileri sürüyor ve buna örnek olarak da Jean-Jacques Rousseau’nun (1712–1778) <i>Emile</i> (1762) adlı kitabını gösteriyor.</p> <p>Yazar, “[Jean-Jacques Rousseau] romanında derç ettiği efkârının kısm-ı külliyesi İngiliz Locke’un <i>Terbiye-yi Eftal Hakkında Mülâhazat</i> serlevhasıyla mevsum olan eserinden iktibas” (146. Sayı, s. 528) etmiştir diyor. Yazsının bu giriş kısmını, İngiliz ve Amerikalıların eğitimin önemini dünyada en önce anlamış uluslar olduğundan bahisle ve Herbert Spencer’dan (1820–1903) bazı alıntılarla sonlandırıyor.</p> <p>Sonra yazısının asıl amacını şu cümleyle özetliyor: “İşte bu mülâhazata [Anglosaksonların üstünlüğü ve eğitime verdikleri önem] mebni en büyük hükemanın İngiltere’de meri usul-i terbiye hakkındaki tedkikatın mütalaasından mütehassıl efkârı bir iki makele ile kariin-i kirama arza cüret ediyorum.” (146. Sayı, s 529).</p> <p>Yazar bundan sonra Hippolyte Taine’in (1828–1893) İngiliz eğitim sistemi hakkındaki görüşlerini aktarmaya başlıyor. Üç bölümden oluşan dizi yazının sonuna kadar da bu gözlemleri aktarmaya devam ediyor.</p>							
77	1898.08.18	ŞİİR / YAŞAMÖYKÜSÜ	İngiliz Edebiyatı: Deniz	Bryan Waller Procter	Ali Rıza Seyfi	Resimli Gazete		87	1140– 1141

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1898.08.18	<p>Anglosakson şair Bryan Waller Procter'in (mahlası Barry Cornwall) (1787–1874) önce kısa bir yaşamöyküsü ve ardından da "The Sea" adlı şiirinin çevirisi verilmektedir. Yaşamöyküsü kısmında şairin <i>Dramatic Scenes and Other Poems</i> (1819), <i>Mirandola</i> (trajedi) (1821), <i>Marcian Colonna</i> (1820), <i>A Sicilian Story</i> (1820) ve <i>Flood of Thessaly</i> (1823) adlı eserleri anılmaktadır.</p> <p>Daha sonra şairin, "The Sea" adlı şiiri düzyazı olarak çevrilmiştir. Şiirin orijinali kendi içinde "aabbcc" olarak kafiyelenmiş altışar dizeli altı bölümden oluşmaktadır. Ali Rıza Seyfi (1879–1958) şiirin bütün bölümlerini çevirmiş ve o da çevirisini altı bölümde vermiştir. Ali Rıza Seyfi'nin bahriyeli olması, deniz temalı şiirlere yönelmesinin en güçlü gerekçelerinden biri gibi görünmektedir. Ancak "deniz, gemi, denizde yolculuk, keşif, dalga, fırtına" gibi temalar aynı zamanda bu dönemin güçlü motiflerindedir de. Bunlar hem romantik bir vurgu hem de Osmanlı aydınının zihinsel yansıması olarak okunabilir.</p> <p>Bir karşılaştırma yapılmasına olanak sağlaması açısından şiirin dördüncü dizesi ve çevirisi şu şekildedir: "I never was on the dull tame shore, / But I lov'd the great Sea more and more, / And backwards flew to her billowy breast, / Like a bird that sketch its mother's nest; / And a mother she was, and is to me; / For I was born on the open Sea!" (1844, s. 74)</p> <p>"Ben o sakit, daima bir halde olan karalarda hiç bulunmadım. Ancak denizi her an mütezeyid bir muhabbet-i şedid ile severim; bir kuş yavrusunun yuvasına sığındığı gibi ben de onun aguş-ı mevca-mevcine iltica ederim. Evet! Deniz benim hakiki validemdir; çünkü onun üzerinde doğdum!" (a.g.e., s. 1141)</p> <p>Ali Rıza Seyfi yine burada da, Bryant'tan çevirdiği "Akşam Rüzgârı" adlı şiirde olduğu gibi, karada değil deniz üzerinde olmaktan hoşnut olduğunu dile getirmektedir. Ancak bu şiirde, önceki çevirisinde yaptığı gibi bu kısmı kendisi eklememiş, orijinal şiire sadık kalmıştır.</p>							
78	1898.08.11	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: Sahilde		Muhyiddin	Malumat		145	503

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1898.08.11	<p>Muhyiddin'in "İngiliz Edebiyatı Numunelerinden" adı altında yaptığı çevirilerden biri daha. Muhyiddin bu başlık altında daha çok şiir çevirisi yaptığından, bunun da bir şiir çevirisi olma ihtimali oldukça yüksek. Ayrıca metnin biçimsel ve biçimsel özellikleri de bu düşünceyi desteklemektedir. Bununla birlikte çevirinin yapıldığı orijinel metne ve metnin yazarına/şairine ulaşılammıştır.</p> <p>Çeviriden anlaşıldığı kadarıyla romantik/izlenimci biçimin egemen olduğu bir metindir. Metnin temel izleği aşk ve aşkın acılarıdır. Anlatıcının duyguları, doğadaki imgelerle özdeşleştirilerek anlatılmaktadır.</p> <p>Metin asteriksle ayrılmış iki bölüm ve toplam beş paragraftan oluşmaktadır. Şiirin, iki paragraftan oluşan ilk bölümü şöyledir:</p> <p>"Sahilde mini mini dalgaların çarpıştığını görüyorum. / Esir-i derd-i cihan olan dil-i bî-çaremin enin-i nihan hasretini, helecan ve daraban-ı hazinini dinlemek için yanıma kadar gelip giden şu mini mini hassas, rakik dalgalar ruhuma neşaid-i sevda irşad ediyorlar. Bu veçhile gönlüm cezir ve med-i hissiyat ile tufan-ı heyecan içinde kalıyor. Benim aşkım, aşk-ı zeval-i na-pezirdir. Denizin sahilden ayrılması nasıl muhal ise benim için gülşen-i hüsn-i cemali asib-i hazandan masun olan dildarımın aşkından fariğ olmak da öyle müstahildir." (a.g.e., s. 503)</p>							
79	1898.08.05	DENEME	İngiliz Terbiyesi	Victor Charbonnel	Kadri	Servet-i Fünun	8. S. 15. C.	386	348– 349
	1898.08.05	<p>Fransız eğitimci ve yazar Victor Charbonnel'in yazdığı ve hakkında ayrıntılı bilgiye erişemediğimiz Kadri'nin çevirdiği deneme şu sözlerle başlıyor: "Evet, İngiliz terbiyesi!.. Bizde İngiliz çakısı denildiği zaman ne anlaşılırsa bugün bütün âlem-i medeniyette İngiliz terbiyesi denildiği zaman da o anlaşılır: metanet ve kuvvet!" (a.g.e., s. 348)</p> <p>Makale İskoçya'da bulunan bir ilkokulun ders programından ve bu programın daha çok yaşamsal ve bedensel pratikler üzerine kurulu olduğundan bahsediyor. Anglosakson düşün ve uygulamalarının modern Türk edebiyatı üzerindeki felsefi ve düşünsel etkilerinin çözümlenmesinde aydınlatıcı olabileceği için bibliyografyaya dâhil edilmiştir. Yazının sonunda "Victor Charbonnel'in [1863–1926] bir makalesinden" ibaresi vardır.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
80	1898.08.04	ŞİİR	Tulû-ı Kamer	William Oliver Bourne Peabody	Ali Rıza Seyfi	Resimli Gazete		85	1119
	1898.08.04	<p>Protestan bir din adamı olan Amerikalı William Oliver Bourne Peabody'nin (1799–1848) ilahi olarak kaleme aldığı "The Rising Moon" adlı şiirin Ali Rıza Seyfi (1879–1958) tarafından düz yazı olarak çevirisidir. Orijinal şiir kendi içinde "abab" olarak kafiyelenmiş dörder dizeli 6 bölümden oluşmaktadır. Çevirmen bu şiirin dördüncü ve beşinci bölümlerinin çevirisini ya yapmamış ya da koymamıştır.</p> <p>Orijinal şiirin dördüncü paragrafında Hıristiyan öğretilerinden somut unsurlar, örneğin Hz. İsa'ya ihanet ederek onu ihbar eden Havarisi Yahuda (Judas) ve İncil (the Gospel) doğrudan doğruya dile getirilmektedir. Beşinci bölüm ise bu dördüncü bölümün devamı niteliğindedir. Çevirmenin bu iki bölümü çevirisine dâhil etmemesinin nedeni büyük bir olasılıkla Hıristiyan öğretisinin bu şekilde açık ad ve kavramlarla anlatılıyor oluşudur. Ancak çevirmenin buna rağmen şiiri çevirmesi, Protestan ahlakı öğretisinin dönemin kimi Osmanlı yazar ve düşün insanlarına yakın geldiğinin ve güvenli, muhafazakâr bir modernleşme modeli oluşturduğunun kanıtlarından biridir.</p> <p>Hem bunu göstermesi hem de orijinali ile çevirisi arasında bir karşılaştırma yapılabilmesi için şiirin son bölümü ve çevirisi şöyledir: "The waning moon, in time, shall fail / To walk the midnight skies; / But God hath kindled this bright light / With fire that never dies." (1839, s. 325)</p> <p>"İşte nur-ı fazilet bütün dünya üzerine böyle yayılmıştır. Eyyam-ı muzlime-yi hayatı tenevvir eder. Hayf o nurdan hisse-mend olamayacak kadar gölgede kalanlara." (a.g.e., s. 1119)</p> <p>Burada, Ali Rıza Seyfi'nin asıl söylemek istediklerini son bölüme sakladığını ve orijinalinde şiirin bütününe yedirilerek imgesel olarak verilen mesajın bu son bölümde açık olarak ve kendi meşrebince verdiğini görüyoruz.</p>							
81	1898.07.21	ŞİİR	Bir Yaz Sabahı: İngiliz Edebiyatı Numunelerinden	Dinah Maria Mulock Craik	Muhyiddin	Malumat	4. S. 6. C.	142	440– 441

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1898.07.21	<p>Anglosakson roman yazarı ve şair Dinah Craik'in (1826–1887) "One Summer Morning" adlı şiirinin Muhyiddin tarafından düzyazı olarak çevirisidir. Orijinal şiir "abba / cdda / ccea" şeklinde uyaklandırılmış üç dörtlükten oluşmaktadır. Muhyiddin bu üç dörtlüğü, asteriklerle ayırdığı üç ayrı bölüm olarak çevirmiştir. İzlenimci ve romantik bir tonda yazılmış şiirin ana teması mevsim geçişleridir. Karşılaştırmaya olanak sağlaması açısından şiirin son dörtlüğü ve çevirisi şu şekildedir:</p> <p>"The bonnie wee flowers will blow; / The trees will re-clothe themselves, the birds sing out amain,-- / But never, never, never will the world look again / As it looked before this happened--long ago!" (Craik, 1881, s. 194) Dergide yayımlanan çevirisi: "Nazar-rüba, mini mini çiçekler açacak, ağaçlar came-yi sebzin iktisa edecek, kuşlar o hitabe-hânân-ı kürsi-yi eşcar neşide-sena olacak... Lakin asla, asla. Tabiat bundan evvel göründüğü gibi görünmeyecek." (a.g.e., s. 441)</p>							
82	1898.07.21	ŞİİR	Bir Tair: İngiliz Edebiyatı Numunelerinden	Dinah Maria Mulock Craik	Muhyiddin	Malumat	4. S. 6. C.	142	441
	1898.07.21	<p>Anglosakson roman yazarı ve şair Dinah Craik'in (1826–1887) "The Flying Cloud" adlı şiirinin Muhyiddin tarafından düzyazı olarak çevirisidir. Orijinal şiir sekiz dörtlükten oluşmaktadır. Dörtlüklerin ilk üç dizeleri hece olarak aynı uzunlukta, son dizeleri bunlara göre kısadır. Kaifye düzeni "aabb" şeklindedir. Şiirin ana izleği insanın kederli duyguları ve dünyadaki yalnızlık ve çaresizliğidir. Bu izlek doğadaki yansımalarla, bu şiirde bir bulutun gökyüzündeki seyahatiyle anlatılmaktadır. Muhyiddin orijinal şiirin ilk üç dörtlüğünü birinci bölümde, geri kalan kısmını da asteriksle ayırdığı ikinci bölümde çevirmiştir. Bir karşılaştırmaya olanak vermesi için şiirin ilk üç dörtlüğü ve buna karşılık gelen çevirinin ilk bölümü şu şekildedir:</p> <p>"Cloud, following sunwards through this evening sky, / Take thou my soul upon thy folds, and fly / Swifter than light, invisible as air, / Fly – where, ah where?</p> <p>Stay – where my heart would stay, then melt and fall / In dew like tears – tears shed, unseen of all / By some sad spirit which came wandering round / The garden's bound.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Wandering yet never finding rest or calm; / Wounded and faint, yet never asking balm: / Sick with dull fear that joy's fast-closed gate / May open to late." (Craik, 1881, s. 264–265).</p> <p>"Ey ebr-i tayir! Ruhumu bâl ü per-i latif ve gülgünün içine al. Sûy-ı haveri takip et! Ziyadan seri', rüzgâr gibi gayr-i meri olarak uç! Fakat gönlümün arzudar-ı tevkif olacağı yerde dur!</p> <p>* Sonra gülizar-ı asmanın hududunu tavaf edecek olan ruh-ı mecruhuma beraber nüzul et! Sırışk-i safi-yi tazaaruyu andıran jale halinde tekâtür eyle!</p> <p>* Benim ruhum daima esir-i ıstırap. Cerihadar, baygın, derd-nâk... Bununla beraber dermandan istimdad etmekten mütehaşi bir ruhtur... Demadem hasta-yı havf ve tereddüttür." (a.g.e., s. 441)</p>							
83	1898.07.14	ŞİİR	İngilizceden: Hudud-ı Harici	Dinah Maria Mulock Craik	Muhyiddin	Malumat	4. S 6. C	141	422
	1898.07.14	<p>Anglosakson roman yazarı ve şair Dinah Craik'in (1826–1887) "Outward Bound" adlı şiirinin Muhyiddin tarafından düzyazı olarak çevirisidir. Orijinal şiir, "ababcdcdb" kafiye düzeniyle yazılmış iki adet dokuzluk dize grubundan oluşmaktadır. Şiirin temel izleği olan aşk, okyanusta bilinmeyen yerlere yolculuk teması eşliğinde aktarılmaktadır. Muhyiddin bu iki dize grubundan oluşan şiirin tümünü tek bir paragraf halinde çevirmiştir. Bir karşılaştırmaya olanak sağlaması açısından şiirin ilk bölümü ve çevirisi şu şekildedir:</p> <p>"OUT upon the unknown deep, / Where the unheard oceans sound, / Where the unseen islands sleep,-- / Outward bound. / Following towards the silent west / O'er the horizon's curved rim,-- / Or to islands of the blest, / --He with me and I with him-- / Outward bound." (Craik, 1869, s. 259-260).</p> <p>"Hariçte gayr-ı malum amikte denizler telâtum-hızdır. Onların üzerinde birçok adalar uyur... Hudud-ı haricinde canan ile afakın kenar-ı mukavvesinde habide-yi sükûn olan adalara müteveccihen gidiyoruz..." (s. 422)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
84	1898.07.14	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: Menekşeler: Çocuklara Mahsus Eşardan	Dinah Maria Mulock Craik	Muhyiddin	Resimli Gazete		82	1081
	1898.07.14	<p>Anglosakson roman yazarı ve şair Dinah Craik'in (1826–1887) çocuklar için yazmış olduklarından "Violets" adlı şiirinin Muhyiddin tarafından düzyazı olarak çevirisidir. Orijinal şiir, ilki dörtlük diğerleri üçlük 7 dize grubundan oluşmaktadır. Şiirin ilk dörtlüğü "abab" üçlük dize grupları da "ccb" şeklinde uyaklıdır. Şiir neşeli bir ruh haliyle baharı, çiçekleri ve çocuk neşesini yansıtmakta ve bunu son dize grubunda anne sevgisiyle bağlamaktadır.</p> <p>Bir karşılaştırmaya olanak vermesi için şiirin son iki üçlüğü ve çevirisi şu şekildedir: "By and by there'll be so many, / We'll puck dozens or miss any: / Sweet, sweet violets! * Children, when you go to play, / Look beneath the hedge to-day: - / Mama like violets." (Craik, 1881, s. 338) Çevirisi: "Gitgide daha birçok menekşe açılacak, arz-ı ruy-i behçet edecek. Biz hiçbirini geçmeyeceğiz düzinelerle koparacağız... Toplayacağız. * Çocuklar! Bugün oynamaya gittiğiniz vakit çitin altına bakınız; valideniz menekşeleri çok sever!" (s. 1081)</p>							
85	1898.07.14	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: Akşam Rüzgârı: Bryant	William Cullen Bryant	Ali Rıza Seyfi	Resimli Gazete		82	1081– 1082
	1898.07.14	<p>Amerikalı şair William Cullen Brynat'ın (1794 – 1878) yazdığı "The Evening Wind" adlı şiirin düz yazı olarak çevirisi. Orijinali 8 dizeli 5 bölümden oluşan şiiri Ali Rıza Seyfi (1879–1958) dört bölümde vermiştir. Orijinal şiirin 2. bölümünden sadece iki dizenin çevirisini yapan Ali Rıza Seyfi bu iki dizenin çevirisini şiirin üçüncü bölümünün çevirisiyle birlikte bir bölüm olarak vermiştir. Orijinal şiir, kendi içinde "abababcc" şeklinde kafiyelenen 8 dizeli ottava rima formuyla yazılmıştır. Orijinal şiirle çevirisinin karşılaştırılması ve çevirmenin şiire kendisinden katkılarını göstermesi bakımından son 8 dize ile bunun çevirisini vermek faydalı olabilir:</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>"Go-but the circle of eternal change, / Which is the life of nature, shall restore, / With sounds and scents from all thy mighty range, / Thee to thy birthplace of deep once more; / Sweet odors in the sea-air, sweet and strange, / Shall tell the home-sick mariner of the shore; / And, listening to thy murmur, he shall deem / He hears the rustling leaf and running stream." (1862, s. 3-5)</p> <p>"Lakin tabiatın dest-i intizamı senden devr olmaz; bütün bu şeylerden sonra tekrar geldiğin yere, sema ile bahrin arasına gideceksin! Orada ufka doğru koşan bir küçük gemiciğin dümen dolabına dayanmış bir garip gemiciye memleket kokuları götüreceksin. O senin çarmların arasından geçerken hâsıl edeceğin zemzemeyi dinleyecek. Memleketindeki kulubesinin yanındaki dereceğin aheng-i cereyanını işitiyorum sanacak!" (a.g.e., s. 1082)</p> <p>Burada özellikle, orijinal şiirde gemicinin sahilde, çeviri de ise gemisinde, dümen dolabına yaslanmış bir durumda bulunduğuna dikkat etmek gerekir. Orijinal şiirde gemici evinden uzakta da olsa, karaya ayak basmış, hedefine ulaşmıştır. Oysa çevirideki gemici henüz hedefinden uzaktadır ve daha o durumda memleket hasreti çekmektedir. Bu da dönemin aydınının serüveni, yolculuğu ve uzak yerlere girmeyi kurgulayıp arzuladığını, ancak bunu bir hayalden öteye götüremediğini ve hedefsiz kaldığını; o hedefsiz hayali yolculuğun daha ortasında bile kendi küçük kulübesini, küçücük dünyasını özlediğini gösterir.</p>							
86	1898.06.23	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: Çalış: İngiliz Edibelerinden Eliza Cook'un Bir Manzumesi	Eliza Cook	Ali Rıza Seyfi	Resimli Gazete		79	1045
	1898.06.23	<p>1836–1848 yıllarında İngiltere'de gelişip etkili hale gelen bir işçi hareketi olan "Charizm"le de kadın hareketiyle de ilişkilendirilen Britanyalı şair Eliza Cook (1817–1889) tarafından yazılmış "The Poor Man to His Son" adlı şiirin Ali Rıza Seyfi tarafından düz yazı olarak çevrilmiş halidir. Şiirin orijinali 13 dördlükten oluşmaktadır. Şiirin sadece 1, 5, 9, 10 ve 11. dördlükleri çevrilmiştir. Orijinal şiirde her dördlük içinde "abab" şeklinde uyaklıdır.</p> <p>Şiirin orijinalinde bulunan şu iki dördlük, dönemin siyasi durumu ve uygulanmakta olan sistematik baskı politikaları yüzünden bilinçli olarak çevrilmemiş ya da çevrilmiş de yazıya eklenmemiş olabilir: "Earth was first conquered by the power / Of daily sweat and peasant toil; / And where</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>would kings have found their dower, / If poor man had not trod the soil?" (Yeryüzünü fetheden şey en önce işlerde akıtılan terin ve köylü emeğinin gücüdür. Köylü toprağı işlemeseydi kralların mülkü de hiç olmazdı.) ve "Hold up your brow in honest pride, / Though rough and swarth your hands may be: / Such hands are sap-veins that provide / The life blood of the Nation's tree." (1872, s. 421) (Haklı bir gururla kaldır başını. Ellerin kirli ve kaba saba olabilir, aldırma. O ellerdir, Ulus ağacına hayat kanın pompalayan damarlar.)</p> <p>Bu iki dördlük çıkarıldığında şiir tamamen ahlaklı bir şekilde çalışmayı ve ne kadar az olursa olsun şikâyet etmeden çalıştığının karşılığını yemeyi öğütleyen ahlaki bir manzume şeklindedir. Hem bu bakış açısını göstermesi hem de çevirinin niteliğinin görülmesi açısından 11. dörülüğün orijinali ve çevirisi şu şekildedir:</p> <p>"I doubt if he who lolls his head / Where Idleness and Plenty meet, / Enjoys his pillow or his bread, / As those who carn the meals they eat" (1872, s. 421)</p> <p>"Ataletle servet-i ahmal ittihad edilebilir, lakin bu halde bulunan bir adamın akşama kadar çalışıp o günkü ekmeğini kazananlar kadar iştiha ve saadetle yemek yiyeceğine de ve kat'-ı nazar olacağına da şüphe vardır." (a.g.e., s. 1045)</p>							
87	1898.06.23	DENEME / ŞİİR (?)	Amerikan Edebiyatı Numunelerinden: Hayat ve Harekât		Ali Rıza Seyfi	Resimli Gazete		79	1045– 1046
	1898.06.23	<p>Yazıda, hayatımızın düşüncelerimiz ve eylemlerimizden ibaret olduğu; her eylememizin şimdi farkında olmasak bile önünde sonunda bize ve çevremize mutlaka bir etkisi olacağı ve bu yüzden düşünce ve eylemlerimize dikkat etmemiz gerektiği anlatılmaktadır. Yazının yazarının kim olduğu ve orijinal metni tespit edilememiştir. Ali Rıza Seyfi'nin (1879–1958) İngiliz ve Amerikan edebiyatından şiir çevirileri yaptığı ve bunların dergilerde yayımlandığı düşünülürse, bu yazının bir şiirin düz yazı çevirisi olma ihtimali yüksektir. Ayrıca, yazının içinde tırnak içine alınmış dört paragraflık bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümün bir şiirin düz yazı olarak çevirisi olma ihtimali vardır.</p> <p>Tırnak içindeki bu bölümün son paragrafı şöyledir: "En iyi yaşayanlar iyi muhakame edip alicenapla hareket edenler, en çok yaşayanlar kalplerinin süratli darbanını his eyleyenlerdir." (a.g.e., s. 1046)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
88	1898.06.17, 24	YAŞAMÖYKÜSÜ	Teracim-i Ahval: Newton 1; 2			Çocuklara Rehber	2	9;10	3-4; 3-4
	1898.06.17, 24	Anglosakson fizikçi, matematikçi ve aynı zamanda bir ilahiyatçı olan Isaac Newton'un (1643-1727) yaşamöyküsüdür. İki sayı süren bir dizi yazıdır. Yazının yazarı ve varsa çevirmeni belirtilmemiştir. Yazının bir çeviri mi yoksa telif mi olduğu da belli değildir.							
89	1898.06.04	DENEME	Makale-i Mahsusa-İngiliz Usul-i Terbiyesi ve Tesirâtı	Hüseyin Daniş		İkdam		1399	3
	1898.06.04	<p>Gazeteci ve yazar Hüseyin Daniş (1870-1943) tarafından kısmen çeviri ve uyarlama yoluyla yazılmış bu deneme, çalışmamızın temel tezlerinden olan Anglosakson muhafazakârlığı ve Protestan ahlakını göstermesi açısından önemli bulunduğu için bibliyografyamıza dâhil edildi. Makalede Fransız okullarında uygulanmakta olan eğitim sistemin ahlaki açıdan zayıf kaldığı ve buna karşılık İngiliz eğitiminin bu açıdan çok güçlü olduğu vurgulanıyor. Yazının hemen başında Fransız okullarında yetişen öğrencilerin fazilet açısından zayıf ve çeşitli ahlaksızlıklara meyilli olarak yetiştikleri söyleniyor ve Fransız kurumları ve medyasında bunun sıkça tartışıldığı ve çözüm arandığı vurgulanıyor.</p> <p>Yazıda "Terbiye-yi sabavet, her kavmin ruh-ı mevcudiyeti, her milletin ümid-i istikbali demek olduğundan bunun [gençlerin ahlaksızlıkları] nazar-ı müsamaha ile görülmemesi, nekayisinin, ma'ayibinin tamiratına..." (a.g.e., s. 3) mutlaka önem verilmesi gerektiği anlatılıyor. Giriş kısmının ilerleyen bölümlerinde "Memleketini, evlad-ı memleketini cidden seven Fransızlardan biri..." (a.g.e., s.3) tarafından Fransız okullarındaki eğitimin ve bu eğitimden önce çocuklara ailede verilen terbiyenin ayrıntılarıyla incelendiği ve bu eğitim ve terbiyenin Avrupa'nın sair memleketlerindeki eğitim tarzlarıyla karşılaştırıldığı bir eser yazıldığını ve bu eserin İngiliz eğitimine ayrılan bölümün yazının geri kalan kısmına çevrilerek alındığı belirtiliyor. Söz konusu eserin adı ve yazarı yazıda belirtilmiyor.</p>							
90	1898.05.26	ŞİİR	Mealên Tercüme		Midhat Bahari	Malumat	4. S. 6. C.	134	278

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1898.05.26	<p>Ali İhsan Kolcu'nun <i>On Dokuzuncu Yüzyılda Batı Edebiyatından Tercüme Edilen Şiirler Antolojisi (1859–1901)</i> (1999) adlı çalışmasında İngilizce'den çeviri şiir olarak işaretlenmiştir (s. 76). Bibliyografyamıza bu kayıt dolayısıyla dâhil edilmiştir.</p> <p>Çevirmen olarak Midhat Bahari'nin (1875–1971) imzası olan şiirin orijinaline ve şairine ulaşamadı. Şiir düz yazı olarak beş ayrı paragraf olacak şekilde çevrilmiştir. İçinde türlü çiçekler açan bir bahçe, bir meyhaneymiş gibi betimlenmektedir. Çiçeklerin ve doğal güzelliklerin aynı içkinin cazibesi gibi insanı çektiği ve sarhoş ettiği anlatılmaktadır. Çevirinin son iki paragrafı şu şekildedir:</p> <p>“Benat-ı çemenzar olan ukhuvanlar, dendan-ı dehin dilberana benzer; müştakan feyz-i tabiata karşı hazin bir surette tebessüm ederler. * Yer yer cilve-pira olan nergisler – temaşa-ger baharane – “Bade-nuş olana afv... Zellaı mahvedin.” diye işaret ederler. Bu işaret-i pür-beşaret üzerine müttakilerin bile terk-i ittika ederek piyale-nûş olmalarından korkuyor.” (a.g.e., s. 278)</p>							
91	1898.05.26	YAŞAMÖYKÜSÜ	Gladstone			Malumat	4. S. 6. C.	134	287– 289
	1898.05.26	<p>İngiltere başbakanı ve liberal politikacı William Ewart Gladstone (1809–1898) hakkında yazılmış bir yaşamöyküsü. Yazının yazarı ve varsa çevirmeni belli olmadığı gibi telif bir yazı mı yoksa çeviri mi olduğu da belli değildir.</p>							
92	1898.05.21	ŞİİR	İngiliz Edebiyatı Numunelerinden: Bir Mumyaya Hitab	Horace Smith	Ali Rıza Seyfi	Malumat	4. S. 6. C.	142	445– 446
	1898.05.21	<p>Anglosakson şair ve roman yazarı Horace Smith'in (1779 – 1849) “Address to a Mummy” adlı şiirinin Ali Rıza Seyfi (1879–1958) düz yazı olarak çevirisidir. Orijinal şiir, “sestain” şiir formuna uygun olarak, “ababcc” şeklinde uyaklı altışar dizeli 13 bölümden oluşmaktadır.</p> <p>Şiirin şairi Smith, aynı zamanda bir mucit ve iş insanıdır. Şiirde bunun etkisi hissedilmektedir. Adından da anlaşılacağı üzere şiir, vücut bütünlüğü korunmuş olarak ele geçirilen mumyalanmış bir insana sesleniş olarak yazılmıştır. Şiirde, bir insanın bedeninin binlerce yıla meydan okuyarak o ana kadar varlığını korumuş olmasının hayret uyandırdığı belirtilmekle beraber, bir alt metin olarak, insanın bedeni bu şekilde korunabiliyorsa,</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>bilincinin de korunma ihtimalinin olduğuna üstü kapalı gönderme de yapılmaktadır. Şair, şiirini tamamen bu olasılık üzerine kurmuştur. Bir bakıma mummydan dile gelmesini, başından geçen olayları, bizim bildiğimiz tarihe paralel olarak anlatmasını istemektedir. Ancak korunmuş insan bedeninin dile gelip tanıklıklarını anlatmasının istendiği şiir, en sonunda muhafazakâr dini bakışa yenik düşmekte ve son sözü dinin mutlaklığına bırakmaktadır. Mumyanın ancak kıyamet gününde dile gelebileceğini dile getirmektedir.</p> <p>Ali Rıza Seyfi şiirin orijinaline büyük ölçüde sadık kalarak, şiirde geçen tarihi özel adların her birini kendi metninde aktararak yapmıştır çevirisini. 13 bölümlük şiirin son bölümü hariç 12 bölümünü düz yazı olarak çevirmiştir. Orijinal metinle çeviri arasında bir karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla orijinal şiirin 12. Bölümü ile buna karşılık gelen çeviri metnin son bölümü şu şekildedir:</p> <p>“Statue of flesh—Immortal of the dead! / Imperishable type of evanescence! / Posthumous man, who quit'st thy narrow bed, / And standest undecayed within our presence, / Thou wilt hear nothing till the Judgment morning, / When the great Trump shall thrill thee with its warning.” (Smith, 1846, s. 15)</p> <p>“Etten heyke! Ey ölülerin bâkisi! Ey âlemin devr-i fenasını bir ifa-yı garip içinde geçiren vücut! Anladım, sen sabah-ı mahşere kadar hiçbir şey işitmemeye, bir söz söylememeye mahkûmsun! Seni bu sükûn-ı mutlaktan ancak o zamanın vürudunu ilan eden inkılab-ı azim ikaz edebilecek!” (a.g.e., s. 446)</p>							
93	1898.05.12	YAŞAMÖYKÜSÜ	McKinley		Kâzım	Musavver Terakki	1	42	167
	1898.05.12	<p>ABD'nin 25. Başkanı William McKinley'e (1843 – 1901) ait kısa bir yaşamöyküsü. Yazının telif mi çeviri mi olduğu belli değildir. Ancak McKinley'e dair kimi istatistiksel bilgilere bakıldığında yazının en azından bir özet çeviri olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşamadığımız “Kâzım” yazının çevirmeni olarak kaydedilmiştir.</p>							
94	1898.04.20	YAŞAMÖYKÜSÜ / MAKALE	Musahabe: Franklin ve Siper-i Saika	Ayn (ع), Ayn (ع)		Çocuklara Rehber	3. S.	1	3–4

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1898.04.20	<p>Paratönerin anlatıldığı bu yazıda, paratönerin mucidi olarak bilinen Amerikalı bilim insanı, düşünür ve siyasetçi Benjamin Franklin'in (1706–1790) yaşam öyküsü bulunmaktadır. Benjamin Franklin 19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı matbuatında fazlasıyla ilgi gören Anglosakson figürlerden bir tanesidir. Onunla ilgili çıkan yazılarda daha çok tutumluluk, çalışkanlık, zamanı boşa geçirmeme gibi kavramlar vurgulanır.</p> <p>Bu yazının telif mi yoksa çeviri mi olduğu belli değildir. Yazının altındaki imza ع. ع.'dir. Yazıda çocuklara bolca öğüt bulunduğu ve muhafazakâr ahlakın İslami simgelerle anlatılmasından dolayı bu imzayı yazının yazarı olarak kabul ettik.</p>							
95	1898.04.02	EDEBİYAT TARİHİ / İNCELEMESİ / YAŞAM ÖYKÜSÜ	Makale-i Mahsusa-Muktetafat-ı Asar, İngiliz Şairi Tennyson	Hüseyin Daniş		İkdam		1335	3
	1898.04.02	<p>Gezeticisi ve yazar Hüseyin Daniş (1870–1943) tarafından kaleme alınmış yazının giriş kısmını oluşturan ilk paragrafta kısaca 19. yüzyılda Victoria Döneminin öneminden bahsediliyor. Victoria döneminden önce İngiltere'de yaygınlık ve rağbet kazanmış "romantik" dönem şair ve yazarlarından şu isimler anılıyor: Lord Byron (1788–1824), Walter Scott (1771–1832), Samuel Taylor Coleridge (1772–1834), William Wordsworth (1770–1850), John Keats (1795–1821) ve Robert Southey (1774–1843).</p> <p>Hemen ardından da Victoria Döneminin şu şair, yazar, düşünür ve bilim insanları listeleniyor: Elizabeth Barrett Browning (1806–1861), Robert Browning (1812–1889), Algernon Charles Swinburne (1837–1909), Matthew Arnold (1822–1888), George Eliot (1819–1880), William Morris (1834–1896), Charles Kingsley (1819–1875), Thomas Babington Macaulay (1800–1859), Charles Dickens (1812–1870) ve Charles Darwin (1809–1882).</p> <p>Bu adları andıktan sonra da yazar şunları ekliyor: "Biz bu makaleyi yalnız şair-i nadir Tennyson'a hasretmek istediğimiz için Victoria asrının mahsul-i şaşaası, semere-yi tealisi olan diğer şuaradan tabii bahsetmeyeceğiz. Yalnız o nadire-yi edibi, o şair-i pür-şiveni gösterip tanıtmakla iktifa edeceğiz." (a.g.e., s.3) Dolayısıyla Hüseyin Daniş yazısının geri kalan kısmında Tennyson'u ve çalışmalarını ele alıyor.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
96	1898.03.07	İLAN	İngilizce Usul-i Mükâleme			İkdam		1309	4
	1898.03.07	Özege kataloğuna göre 1897 yılında yayımlanan Mehmed Habib imzalı İngilizce konuşma kitabının ilanı. İlanda şöyle diyor: "İngilizceyi az bir vakitte suhuletle tahsil ve tekellüm etmeye medar olabilecek vechile cem ve tertip edilmiş bir eser olup..." (a.g.e., s. 4)							
97	1898.02.10	İLAN	Tesalya Marekesinde			İkdam	4. S.	1284	1
	1898.02.10	Ellis Ashmead Bartlett (1849–1902) tarafından yazılan <i>The Battlefields of Thessaly with Personal Experiences in Turkey and Greece</i> (1897) kitabının İkdam gazetesi muhabiri Celaeddin tarafından yapılan çevirisinin ilanı.							
98	1898	DENEME	"Mekarim-i Cemile-i Meveddet": İngiltere Felsefe-i Meşhuresinden Sir John Lubbock'un Saadet-i Hayat Adlı Eserinden Telhis Edilmiştir	John Lubbock	Haydar Zafer	Mecmua-i Ebüzziya	18. Sene	78	1531– 1538
	1898	Anglosakson banker, liberal politikacı, bilim insanı ve yazar John Lubbock'un (1834–1913) <i>The Pleasure of Life</i> (1887) adlı, günümüz kişisel gelişim kitaplarına benzeyen eseri özet olarak aktarılmaktadır.							
99	1897.12.31	ANEKDOT	Çiftçi Çocuğu (İngilizceden Mütercem)	Muhyiddin		Resimli Gazete		56	665– 666
	1897.12.31	Anektot, İngiltere'de fakir bir çiftçi çocuğunun azim ve gayretle, her türlü zorluğa göğüs gererek ve özveri göstererek okuyup başarılı olduğuna dair kısa bir öyküdür. Bu çocuk çalışma karşılığında okula kaydolar ve sonunda çok başarılı bir vaiz olur. Ahlaki ve insanın vicdanına seslenen sentimental bir öyküdür.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Öykünün orijinal kaynağı ve yazarı hakkında bir bilgi yoktur. Dönemin çeviri ve uyarlama eserleri söz konusu olduğunda, bu tipik bir durumdur. Çevirinin ya da uyarlamanın yapıldığı orijinal kaynak ve yazarlar hakkında çoğu zaman hiçbir bilgi verilmemektedir.							
100	1897.12.23	ŞİİR	Lord Byron'dan: Thyrza'ya Mersiye	Lord Byron	Mehmed Enisi	Resimli Gazete		55	650–652
	1897.12.23	<p>Lord Byron'un (1788–1824) "Poems to Thyrza" adı altında toplanan ve Thyrza adında kurmaca bir karakterin ölümünün ardından yazılmış şiirler bütünü'nün ilk üç şiirinin Mehmed Enisi (1870 - ?) tarafından düz yazı olarak çevirisidir. Byron kim olduğunu asla açıklamamasına rağmen ve kesin olmamakla beraber bu kurmaca karakterin gerçekte Byron'un âşık olduğu korodan erkek arkadaşı John Edleston olduğu birçok araştırmada iddia edilmiştir. Byron'un, sevgilisi John Edleston'un erken ölümü üzerine, onu Thyrza adında bir kadın karaktere dönüştürerek bu mersiye tarzındaki şiirleri yazdığı ileri sürülmektedir.⁵³</p> <p>Mehmed Enisi'nin bu durumdan haberdar olup olmadığı, yani Thyrza adlı kurmaca kadın karakterin gerçekte John Edleston olabileceğini bilip bilmediği belli değildir. Bu "gizli" aşka bir ipucu olabileceği varsayılacak dizeler "To Thyrza" başlıklı şiirde şu şekildedir: "Ours too the glance none saw beside; / The smile none else might understand; / The whisper'd thought of hearts allied, / The pressure of thrilling hand; The kiss so guiltless and refined, / That Love each warmer wish forbore; / Those eyes proclaim'd so pure a mind, / Even passion blush'd to plead for more." (Byron, 1855, s. 323) Mehmed Enisi ise bu dizeleri şu şekilde çevirmiştir:</p> <p>"Yalnız ikimizin arasında teati olunan o enzar-ı hafiyeye-yi âşıkaneyi, kimsenin anlayamadığı tebessümleri, gayet ağır bir süratte müdavele ettiğimiz efkâr-ı latifeyi, raşedar ellerimizi sıktıklarımızı, aşk için bundan daha ruf-efza bir şeyi bulunmayan o tatlı buseleri ben asla unutmadım. Evet! Senin</p>							

⁵³ Bu konuda ayrıntılı bilgi almak için önerilebilecek kaynaklardan birisi; Byron, L. ve Keith, H. (Ed.). (2013). *Edleston: Lord Byron's Boy Poems*. London: Watersgreen House.

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>enzar-ı melikânen o derecelerde natık-ı masumiyet idi ki aşk ve muhabbetim senden bundan başka bir şey talep etmek hususunda alude-yi reng-i hicab olur idi." (a.g.e., s. 651)</p> <p>Düzyazı olarak dilimize aktarılmış bu şiir Türkçe edebiyatın ilk Queer örneklerinden sayılabilir. Düz yazı olarak çevirisi yapılan şiirlerin orijinalleri sırasıyla şunlardır: ABAB olarak kafiyelenmiş 14 dörtlük dizelye yazılmış "To Thyrza" (11 Ekim 1811); ABAB olarak kafiyelenmiş 2 dörtlük ve ABABCD CD olarak kafiyelenmiş 3 sekizlik dizelye yazılmış "Away, Away, Ye Notes of Woel!" (6 Aralık 1811) ve ABABCD CD olarak kafiyelenmiş 7 sekizlik dizelye yazılmış "One Struggle More, and I m Free" (Şubat 1812) [Byron, 1855, s. 322–327].</p>							
101	1897.10.21	ANEKDOT	Muktebesat: Bî-vefalığın Malı Kaça Oluyor?			Musavver Terakki	1	23	92
	1897.10.21	İngiliz tiyatro oyuncusu ve şarkıcısı May Fortescue (Emily May Finney, 1862–1950) hakkında kısa bir bilgi ve bu karakterin başından geçen bir anektodun aktarımı. Anektodun alındığı orijinal kaynak, aktaranı ve çevirmeni belirtilmemiştir.							
102	1897.10.21	GEZİ YAZISI / EDEBİYAT TARİHİ	İkinci Robinson ve Juan Fernandes	Ali Rıza Seyfi		Resimli Gazete		50	597–598
	1897.10.21	<p>Daniel Defoe'nun (1660–1731) <i>Robinson Crusoe</i> adlı romanını yazarken esinlendiği ve Robinson karakterini yaratmakta kendisine temel aldığı söylenen Alexander Selkirk (1676–1721) ile ilgili bir gezi yazısı ve ardından <i>Robinson Crusoe</i> adlı eserin ve Osmanlıdaki çevirilerinin anlatıldığı bir edebiyat tarihi yazısıdır. Yazının yazarı, İngiliz ve Amerikan edebiyatından birçok şiir çevirisi yapmış ve Anglosakson edebiyatı hakkında çeşitli deneme ve makaleler yazmış Ali Rıza Seyfi'dir (1879–1958).</p> <p>Alexander Selkirk Güney Amerika sahillerinde İspanyol ve Fransızlara karşı savaşıyan İngilizlerin "resmi" korsan gemilerinin (Privateer) birinde resmi bir İngiliz korsanı olarak görev yapan bir gemicidir. 1705 yılında içinde bulunduğu "Cinque Port" adlı geminin yönetimini üstlenen Kaptan Stradling'in çılgınlığından ve yetersizliğinden geminin er geç tahrip olacağını düşünerek kendisinin Juan Fernandes adındaki adaya bırakılmasını</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>ister ve bu isteği kabul edilir. Bu ada tamamen ıssız bir adadır ve Selkirk bu adada yaşamını tam beş yıl boyunca kendi başına sürdürmeyi başarır.</p> <p>Yaklaşık beş sene sonra, 1709 yılında Kaptan Woods Rogers (1679 – 1732) yönetimindeki yine resmi korsan gemisi olan "Duke" ve "Duchess" adlı gemiler Selkirk'in yaşadığı adaya ulaşırlar ve onu kurtarırlar. Selkirk bu serüvende başından geçen olayları 1713 yılında yayımlar. Ardından 6 yıl sonra, 1719 yılında Daniel Defoe <i>Robinson Crusoe</i>'yü yayımlar.</p> <p>Resimli gazaetede Ali Rıza Seyfi imzasıyla çıkan bu yazının ilk bölümünde Selkirk başından geçenleri kısaca anlatmaktadır. Yazının bu kısmının orijinalinin hangi kaynaktan alınmış olduğu belirtilmemiş ve tespit edilememiştir. Yazının ikinci bölümde Daniel Defoe'nun romanından ve Osmanlıdaki çevirilerinden bahsedilmektedir.</p>							
103	1897.10.18	MAKALE	İntihar ve Medeniyet	William Mathews		Musavver Terakki	1	22	85–86
	1897.10.18	<p>Amerikalı hukukçu, edebiyat eleştirmeni ve yazar William Mathews'in (1818–1909), <i>The North American Review</i> adlı derginin 152. cildinde (01.04.1891) yayımlanan "Suicide and Civilisation" adlı makalesinden özetlenerek çevrilmiştir. Makaleninin çevirmeni hakkında herhangi bir kayıt ya da bilgi mevcut değildir. Makalede intihar ile eğitim, kültür ve medeniyet arasında doğru orantı bulunduğu, Müslümanlar arasında intihar eğiliminin Hristiyanlara oranla daha az olduğu anlatılmaktadır.</p>							
104	1897.10.08	ŞİİR	Lord Byron'dan: Oğluma	Lord Byron	Mehmed Enisi	Resimli Gazete		48	571–572
	1897.10.08	<p>Şiirin orijinal adı "To My Son"dır. John Murray'ın hazırlayıp 1855 yılında yayımladığı <i>The Poetical Works of Lord Byron</i> adlı derlemenin II. Cildine göre şiirin yazılma tarihi 1807 ve ilk yayımlanma tarihi 1830'dur (s. 234). Şiirin orijinali altışar dizeli 6 bölümden oluşmaktadır. Dizelerin kafiye düzeni, aabbcc - ddeecc ... şeklinde gitmektedir. İlk kıtanın en son dizesindeki "My Boy!" kısmı her kıtanın son dizesinde redif olarak tekrar edilmiştir. İlk kıtanın sondan ikinci dizesinin sonunda bulunan "joy" kelimesi de şiirin 6 kıtasında yine redif olarak yer almaktadır. Bir karşılaştırma için orijinal şiirin 4. kıtası ve Mehmed Enisi'nin (1870 - ?) çevirisi şu şekildedir:</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		"Why, let the world unfeeling frown, / Must I fond Nature's claims disown? / Ah, no - though moralists reprove, / I hail thee, dearest child of love, / Fair cherub, pledge of youth and joy- / A Father guards thy birth, my Boy." (Byron, 1855, s. 233). Çevirisi: "Ey! Şefkat-i maderden azade bir âlemin şamatatını men etmek için tabiatın revabıt-ı mukaddesesini inkâr mı edeceğim? Hayır, asla! Ahlakiyun beni ta'n ve ta'yib etsin; Ey... O aşk ve muhabettin tıfıl-ı azizi olan latif melek seni selamlarım! Eyyam-ı şebabımın, avan-ı mesudiyetimin hatıra-yı zî-hayatı! Pederin senin beşiğine nezaret eder;" (a.g.e., s. 572)							
105	1897.09.30	ŞİİR	Lord Byron'dan: Elveda	Lord Byron	Mehmed Enisi	Resimli Gazete		47	559–561
	1897.09.30	<p>Lord Byron'un "The Adieu" adlı şiirinin Mehmed Enisi (1870 - ?) düz yazı olarak çevirisidir. Bu şiirin orijinalini 1834 basımlı <i>The Works of Lord Byron, in Verse and Prose</i> adlı kitapta bulduk. Şiirin bu kitapta yer aldığı bölümün başında şu açıklama bulunmaktadır: "The following poems from manuscripts collected after the death of Lord Byron were first published in London in 1833."⁵⁴ (Byron, 1834, s. 486) Yine aynı kitaptaki kayda göre bu şiir 1807 yılında yazılmıştır.</p> <p>Orijinal şiirin başlığının hemen altında da şu açıklama yer almaktadır: "Written under the impression that the author would soon die." (Byron, 1834, s. 486). Mehmed Enisi, bu notu kendi çevirisinde bir dipnot olarak vermiş ve şöyle yazmıştır: "Lord Byron bu makaleyi öleceğini tasavvuren yazmıştır." (a.g.e., s. 559). Bu açıklamada, Mehmed Enisi'nin şiir dememesi, bunun yerine makale demesi hayli ilgi çekicidir.</p> <p>Orijinal şiir, kendi içinde "ababccdeed" şeklinde uyaklı onar dizeli 12 bölümden oluşmaktadır. Şiir, romantik ve hüzünlü bir tonda, öldükten sonra yeryüzünde ilişkide bulunduğu insanlardan, şeylerden, duygularından ve alışkanlıklarından ayrılan bir insanın vedasını dile getirmektedir. Bir</p>							

⁵⁴ "Lord Byron'un ölümünden sonra bir araya getirilen el yazmalarından çıkarılan bu şiirler ilk kez 1833 yılında Londra'da yayımlanmıştır." (Çev. T. M. Akkaya)

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>karşılaştırma yapılabilmesine olanak vermesi açısından orijinal şiirin ilk ve son bölümleriyle, bu bölümlere karşılık gelen Mehmed Enisi çevirisi şu şekildedir:</p> <p>“Adieu, thou Hill! where early joy / Spread roses o'er my brow; / Where Science seeks each loitering boy / With knowledge to endow. / Adieu, my youthful friends or foes, / Partners of former bliss or woes; / No more through Ida's paths we stray; / Soon must I share the gloomy cell, / Whose ever-slumbering inmates dwell / Unconscious of the day.” (Byron, 1834, s. 486)</p> <p>“Father of Light! to Thee I call; / My soul is dark within: / Thou who canst mark the sparrow's fall, / Avert the death of sin. / Thou, who canst guide the wandering star, / Who calm'st the elemental war, / Whose mantle is yon boundless sky, / My thoughts, my words, my crimes forgive: / And, since I soon must cease to live, / Instruct me how to die.” (Byron, 1834, s. 487)</p> <p>“Üzerinde dem-i şebabın yüzüme güller serptiği ve fen-i marifetin ezhan-ı tullabı tezyine çalıştığı tepe elveda!.. Genç dostlarım, düşmanlarım, meserat-ı ibtidaiyemin arkadaşları elveda!.. Hepsi oldu bitti. Artık yekdiğerimizi İda'nın daracık yolları üzerinde kaybetmeyeceğiz. Yakında bir hab-ı ebedi içinde pür-sükûn bir küçücük lema-yı bahardan bile mahrum bir hücre-yi hazin-aludede ittihaz-ı mesken edeceğim!...” (a.g.e., s. 559)</p> <p>Ey Rab-ı Âli!.. Ruhum mâlamâl zulmettir, senden istimdad ederim. Ey, bir serçe kuşunun bile hal-i sükûtunu gören Rab-ı Müteal zenb ve masiyetin ölümünü banden uzaklara at!.. Ey taht-ı saray-ı semada ahteran-ı seyyara rehberlik den, anasır-ı tabiyenin mücadalatını teskin eyleyen nâzım-ı avalim! Benim tefekküratımı, benim telaffuzatımı, benim cinayatımı effeyle!... Mademki yakında kat-ı enfas-ı hayat etmeye mahkumum, bana ölmek ne demektir öğret!...” (a.g.e., s. 561)</p>							
106	1897.09.30	ŞİİR (?)	Robinson'un Hasbıhali		Ali Rıza Seyfi	Resimli Gazete		47	562
	1897.09.30	<p>Ali İhsan Kolcu'nun <i>Ondokuzuncu Yüzyılda Batı Edebiyatından Tercüme Edilen Şiirler Antolojisi (1859 – 1901)</i> (1999) adlı kitabında şiir olarak tasnif edilmiştir. (s. 75) Orijinal metine ve yazarına ya da şairine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu metnin şiir olduğuna dair herhangi bir kesin kayıt ya da delil olmamakla birlikte, Ali Rıza Seyfi'nin (1879–1958) Anglosakson edebiyatından birçok şiiri düzyazı olarak Türkçeye aktardığı</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		düşünülürse, şiir olma olasılığı yüksektir. Daniel Defoe'nun <i>Robinson Crusoe</i> adlı romanındaki Robinson karakterinin kendi kendisiyle dertleşmesine benzemektedir.							
107	1897.09.20– 1897.10.20; 1897.10.23– 1897.10.30; 1897.11.01– 1897.11.02; 1897.11.06– 1897.11.08; 1897.11.10– 1897.11.11; 1897.11.13; 1897.11.15; 1897.11.19; 1897.11.21; 1897.11.25; 1897.11.27– 1897.11.30; 1897.12.02– 1897.12.03; 1897.12.05– 1897.12.06; 1897.12.11–	ANI / GEZİ YAZISI	Tesalya Marekesinde	Ellis Ashmead Bartlett (İngiliz Kamarası Azasından)	Cemaleddin (<i>İkdam</i> gazetesi muhabirlerind en)	İkdam	4. S.	1141– 1171; 1174– 1176; 1179– 1181; 1183– 1184; 1188– 1190; 1192– 1193; 1195; 1197; 1201; 1203; 1207; 1209– 1212; 1214– 1215; 1217–	2; 3

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1897.12.14; 1897.12.19: 1897.12.21– 1897.12.22							1218; 1223– 1226; 1231; 1233– 1234	
	1897.09.20– 1897.10.20; 1897.10.23– 1897.10.30; 1897.11.01– 1897.11.02; 1897.11.06– 1897.11.08; 1897.11.10– 1897.11.11; 1897.11.13; 1897.11.15; 1897.11.19;	<p>Kitabın orijinal adı: <i>The Battlefields of Thessaly with Personal Experiences in Turkey and Greece</i> (1897). Dizi yazının 1. bölümünde yer alan Bartlett'in kaleme aldığı "Mukadime" bölümünde yer alan şu sözler İngiltere-Osmanlı ilişkileri açısından önemli sayılabilir: "Tesalya'da, Atina'da, Dersaadet'te geçirdiğimiz kısa ve fakat vukuatı çok zaman zarfında tahkikaten anladık ki İngiltere için en doğru ve en nafi politika rical-i sabık-ı siyasiyenin min-el kadim ittihaz ettikleri siyasettir." (a.g.e., s. 7) Yine mukadime kısmında Bartlett, Tesalya ile ilgili bir başka kitap olan ve yine hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmadığımız Cemaleddin tarafından çevrilen <i>With the Turkish Army in Thessaly</i> (1897) (<i>Tesalya'da Osmanlı Ordusuyla</i>) adlı kitabın yazarı Bigham'a da teşekkür etmektedir.</p> <p>Bu dizi yazının sadece 64 sayısı görüldü. Dizinin 64. sayısında "Mabad-ı Var" ibaresine rağmen bundan sonra dizi yazının devamı niteliğinde herhangi başka bir yazıya rastlanmadı. Basılı kitapla karşılaştırıldığında dizi yazının bir 65. bölümle son bulması gerekirdi.</p> <p>Söz konusu bu dizi yazı, 1897 yılında Yunanistan'la Osmanlı İmparatorluğu arasında gerçekleştiren "Teselya Muharebesi" ile ilgilidir. Bartlett kitabında hem bir savaş muhabiri gibi savaşla ilgili gözlem ve notlarını paylaşmış hem de bir gezi yazarı gibi coğrafyaya, insanlara ve kültürel</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1897.11.21; 1897.11.25; 1897.11.27– 1897.11.30; 1897.12.02– 1897.12.03; 1897.12.05– 1897.12.06; 1897.12.11– 1897.12.14; 1897.12.19: 1897.12.21– 1897.12.22	öğelere dair gözlemlerini kaleme almıştır. Aynı zamanda müstakil bir kitap olarak basıldığı ve o da bibliyografyamıza eklendiğinden, kitap hakkında ayrıntılı bilgi için çalışmamızın “1.2. Kitaplar” adlı bölümüne bakılabilir.							
108	1897.09.19	İLAN	Tesalya'da Osmanlı Ordusuyla			İkdam	4. S.	1140	3
	1897.09.19	Charles Clive Bigham Mersey tarafından yazılan <i>With the Turkish Army in Thessaly</i> (1897) kitabının <i>İkdam</i> gazetesi muhabiri Celaledin tarafından yapılan çevirisinin ilanı.							
109	1897.08.26	ŞİİR	Kızıma (Doğduğu Gün): Lord Byron'dan	Lord Byron	Mehmed Enisi	Resimli Gazete		42	495– 498
	1897.08.26	Lord Byron'un (1788–1824) “To My Daughter on the Morning of Her Birth” adlı şiirinin Mehmed Enisi (1870 - ?) tarafından düz yazı olarak çevirisidir. Bizim ulaşabildiğimiz kaynaklara ve yaptığımız araştırmalara göre, bu şiir ilk kez 1816 yılında yayımlanan <i>Lord Byron's Farewell to England, and Other Late Poems</i> adlı kitapta yer almıştır. Başlığı, “Doğduğu Sabah Kızıma Söylenmiştir” şeklinde çevrilebilecek bu şiir, kendi içinde “aabbccdd” şeklinde uyaklı sekizer dizeli 12 bölümden oluşmaktadır. Her bölüm ayrı olarak numaralanadırılmıştır.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Byron şiirinde o gün doğmuş olduğunu duyurduğu kızına seslenerek ona hayatla ilgili kendi deneyimlerini anlatmakta; çocukluğunun eseri bu masumiyetinin hayatın zorlu yollarında gittikçe katılaşıcağını ve yaşadıkça ruhunda çeşitli yara izleri kalacağını söylemektedir. Şiirin ruh durumu karamsar olarak tarif edilebilir. İnsan psikolojisinin çeşitli yönlerini doğa görüntüleri ve tasvirleriyle benzeştirip betimlemesi, yine doğaya olan yoğun atıfları, insan yaşamının ölüm ve ıstırab karşısındaki hiçliği ve biricik gerçekliğin doğa ve ölümün olduğunu vurgulamasıyla Anglosakson romantizminin tipik örneklerinden sayılabilir.</p> <p>Mehmed Enisi şiirin hiçbir bölümünü atlamadan tümünü çevirmiştir. Çevirisinde, bölümleri şiirin orijinalindeki gibi numaralandırmamış, ancak her bölümü ayrı bir paragraf olarak yazmıştır. Orijinal şiirin 1. ve 12. bölümleri anlamca birbirine çok yakındır, ancak bazı farklı kelime ve cümlelerle yazılmıştır. Mehmed Enisi çevirisinde bu iki bölümü birebir aynı kelime ve cümlelerle çevirmiştir. Bir karşılaştırma yapılabilmesi açısından orijinal şiirin ilk ve son bölümleriyle, Mehmed Enisi'nin bu iki bölüm için yaptığı çeviri şu şekildedir:</p> <p>"Hail – to this teeming stage of strife – / Hail, lovely miniature of life! / Pilgrim of many cares untold! / Lamb of the world's extended fold / Fountain of hopes and doubts and fears! / Sweet promise of ecstatic years / How could I faintly bend the knee, / And turn idolater to thee!" (Byron, 1816, s. 79)</p> <p>"Then hail, sweet miniature of life! / Hail, to this teeming stage of strife! / Pilgrim of many cases untold! / Lamb of the world's extended fold! / Fountain of hopes and doubts and fears! / Sweet promise of extatic years! / How could I faintly bend the knee, / And turn idolater thee!" (Byron, 1816, s. 83)</p> <p>"Hayatın latif minyatürü! Sen şu sahne-yi mübarazat ve sirişk üzerinde selamlarım! Yolu üzerinde birçok gavail bekleyen zair! Hazıra-yı vesia-yı âlemin kuzusu! Ümitlerin her şeyin, korkuların menbası! İstikbal-i ömrümün ümid-i latif!.. Senin önünde zanu-be zanu tefekkür olarak azade-yi müşkülât bir surette benim perestîş edeceğim bir vücud-ı zî-itibar olmanı dilerim!.." (a.g.e., s. 495 ve s. 498)</p>							
110	1897.08.26	ŞİİR	Bir Hekimin Tefekküratı: İngilizceden Mealên Tercüme		Ali Rıza Seyfi	Resimli Gazete		42	499

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1897.08.26	<p>Orijinal metne ve bu metnin yazarına/şairine ulaşılammıştır. Ali Rıza Seyfi'nin (1879–1958) İngilizceden düz yazı olarak epeyce sayıda şiir çevirdiğini tespit ettiğimizden, bu metnin de bir şiir olma olasılığı yüksektir.</p> <p>Ali Rıza Seyfi bu çeviriyi 7 paragraf olarak düzenlemiştir. Metinde, kendi kendisiyle ya da okuyucularıyla sohbet eder gibi konuşan bir bilim insanı ve düşünür, hayatının muhasebesini yapmaktadır. Yıllarca eğitim gödüğünden, okuduğundan, araştırdığından, deney ve incelemeler yaptığından; hayatını bilimle geçirdiğinden, bilim üzerine kafa yorduğundan söz etmekte, ancak bütün bu çaba, emek ve kendini adamışlığın karşılığının yine de bir hiç olduğundan şikâyet etmektedir. İnsan zihninin ve bu zihnin ürünü olan bilimin doğayı, insanı ve yaşamı tam anlamıyla açıklamaktan çok uzak olduğu, bu konuda insanın çaresiz ve zavallı kaldığı vurgulanmaktadır. Bir bakıma dine ve ilahi yaratıcıya gönderme vardır. İnsanın bilim üreterek birçok fayda sağlayabileceği teslim edilmekle birlikte, dinden ve ilahi yaratıcıya inançtan geri durulmaması gerektiği de vurgulanmaktadır. Metin, bütün bu tespit ve şikâyetlerinin sonucunu da şu şekilde bir sonuca bağlamaktadır:</p> <p>“Bu cihetle bir alim ile bir cahilin beynindeki fark alimin insanlara ne kadar az ilim nasip edilmiş olduğunu anlayabilmesinden ibaret kalmıyor mu?!. Senelerce çalıştım. Madeniyatı, nebatatı, hayvanatı nazar-ı tetkikten geçirdim; anasır-ı arzıyeyi tahlil ettim, hayfa ki hala bir yapraktaki hassa-yı hayatiyenin menbi-i asliyesini anlayamıyorum. Bir tarla çiçeğini o elvan-ı nazar-frible tezyin eden kalemkâr-ı tabiatı layıkıyla derk edemiyorum. İhtimal bir hayvanın beni tanıdığı kadar ben hemcinsim olan beşeri tanıyamıyorum. Nev-i beşere bu kadar sathî bir ilim tahsis edilmişken azhar-ı gurur edenler ne büyük hamekat göstermiş olurlar.” (a.g.e., s. 499)</p>							
111	1897.08.05– 1897.08.29; 1897.09.04– 1897.09.08	ANI / GEZİ YAZISI	Teselya'da Osmanlı Ordusuyla	Charles Clive Bigham Mersey (<i>The Times</i> gazatesi muhabiri)	Cemaleddin (<i>İkdam</i> gazetesi muhabirlerind en)	İkdam	4. S.	1095– 1119; 1125– 1129	2; 3
	1897.08.05– 1897.08.29;	1897 Osmanlı Yunan savaşıyla ilgili bibliyografyamızda yer alan ikinci kapsamlı eserdir. İngilizler ve Amerikalılar Osmanlı Rus Savaşını cepheye gönderdikleri gazete muhabirleri aracılığıyla yakından takip etmişlerdir. Bölgeye giden bu muhabirler de gözlemlerini kısmen gazate yazısı ve							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1897.09.04– 1897.09.08	<p>röportaj, kısmen anı ve kısmen de gezi yazısı olarak gazetelerinde tefrika etmişler ve ardından bunları kitaplaştırmışlardır. Osmanlı kamuoyu da bu tür eseleri ve Anglosakson bakış açısını <i>İkdam</i> gazetesi aracılığıyla düzenlenen biri bu diğeri de <i>Teselya Marekesinde</i> (1898) adlı iki çeviri tefrika ve kitap sayesinde öğrenmiştir.</p> <p><i>The Times</i> gazetesi muhabiri Charles Clive Bigham Mersey'in (1872–1956) kaleme aldığı bu ikinci eserin orijinal adı, <i>With the Turkish Army in Thessaly</i>'dir (1897). Kitap Osmanlı'nının Anglosakson düşün ve kültür yaşamına yakınlaşması; İngilizler'in Osmanlı'ya bakışları ve bir edebi tür olarak gazete yazıları ve röportajları açısından önem taşımaktadır.</p>							
112	1897.06.24	KISA ÖYKÜ	Miss Harry	Hüseyin Cahit (Yalçın)		Servet-i Fünun	7. S. 13. C.	328	250– 255
	1897.06.24	<p>Öykünün sonunda belirtilen yazım tarihi, 27 Kasım 1896'dır (10 Teşrinisani 1312). Bu öykü Hüseyin Cahit Yalçın'ın (1875–1957) kendi kaleminden özgün bir kurmaca yapıttır. Bu bibliyografyaya alınmasının nedeni öykünün protagonist baş kişisi olan Miss Harry'nin o dönem ticari faaliyetler için İstanbul'a gelip yerleşmiş bir İngiliz ailenin kızı oluşu; öykünün ben-anlatıcı antagonist karakteriyle aralarındaki dramatik çelişki ve diyalektik ilişki ve bu kişilik ve ilişkinin Anglosakson edebiyatına ilişkin tipik özellikler taşıyor oluşudur.</p> <p>Öyküye göre, Miss Harry, İstanbul'da Türklerle sosyal ilişkiler kurmasının ve Türkçeyi çok iyi konuşmasının yanında, şehirdeki diğer etnik ve dini sosyal gruplarla da ilişki içerisindedir ve Rumca'yı da çok iyi konuşmaktadır. Ayrıca Almanca ve Fransızca gibi diğer batı dillerine de tam anlamıyla vakıftır. Buna birlikte Miss Harry kişilik olarak Anglosakson özelliklerini temelde sıkı sıkıya muhafaza etmektedir. Duygu yoğunluğu yaşadığı ve duygusal tepkiler verdiği anlarda bu Anglosakson özellikler hemen kendisini gösterir. Örneğin duygusal patlama noktalarında esasen İngilizceye başvurur: "Harry içindeki tufan-ı merareti daha şiddetle boşaltmaya başladı. Artık Fransızca'yı, Türkçeyi unutmuştu. Böyle heyecanlı vakitlerinde İngilizceye bildiği lisanlardan kelimeler karıştırarak hiç anlayamayacağım bir lügat söyledim." (a.g.e., s. 551).</p> <p>Miss Harry, bütün zevklerine karşı, hayatın esasen mutlak bir mutsuzluk ve hiçlik kaynağı olduğunu düşünmesi, gerçekteki görüntü ve algıları hayal dünyasındaki imgelerle karıştırıp bunlarla anlamlandırması, bu sırada doğaüstünü ifade biçimi olarak benimseyip kullanması ile tipik bir Anglosakson romantigi, hatta kimi yönleriyle Anglosakson gotik tarzın temsilcisi sayılabilir. Bu durum Miss Harry'nin yaptığı resimlerde ve resim</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>yapma anlayışında kendini açık bir şekilde gösterir. Miss Harry, resmine gördüklerini olduğu gibi tasvir etmekle başlar. Ancak resmi, Miss Harry bütün benliğini fırçasına bıraktıkça ve kendi iç dünyasına çekildikçe, "garip", "doğaüstü", "gotik" ve hatta "nihalist" kelimeleriyle tanımlanabilecek bir hale bürünür ve bu şekilde sona erer. Ben-anlatıcı kendi gözünden bu süreci şöyle anlatır:</p> <p>"Edvar-ı ibtidaiye nebetatı gibi acayip bir takım otların arasında kan renginde bir sel akıtıyor, bunun dalgaları içinde canavarlar, çocuk yüzlü melekler, daha bin türlü mahlûklar sürükleniyordu. Fevka't-tabiiye eller selin kenarına bazı cedveller açmışlardı. Bunların zeminlerinde ince çiçekler, semalarında renkli güneşler bulunuyor; selin na-kabil-i ictinab cereyanından ayrılabilen, hoş mülayim manzaralı mahlûklar oynaşıyorlardı. Nihayette cesim, siyah bir çukur vardı. Ve bunların hepsinin üzerinde bir duman, bir siyah hava-yı nesimi ki dalgalana dalgalana hepsini setr etmek tehdidini gösteriyordu. Nihayet bu manzaralar, o zulmet-i müstevliyenin dumanları altında hep mestur kaldı. Meydanda karmakarışık boya lekelerinden başka bir şey yoktu. O vakit Harry vazifesini ikmal etmiş gibi memnuniyetle derin bir nefes aldı." (a.g.e., s. 553)</p> <p>Miss Harry'nin gerçeklerden yola çıkarak yarattığı bu hayali dünya ve hayatın acı kaynağı olduğunu düşündüren melankolisi ben anlatıcıda elezer duygu yansımalarına yol açar. Miss Harry'yi kırıp incitmekten haz alır.</p> <p>"Sözlerinin aksini iltizam etmekte, insaniyet, fazilet hakkında son ümitlerini de kırmakta, ince, narin mülazahat-ı vicdaniyesini istihfafta bir zevk bulurdum. Kanaat-i vicdaniyem hilafında kati sözler söylemek bence mecbur olurdu. Bu mecburiyet bana deruni bir ıstırap vermekten hali kalmazdı. Hep bunlara Harry'nin sebep olduğunu düşündükçe bir arzu-yı intikam meydan alıyordu." (a.g.e., s. 554)</p> <p>Ben anlatıcının durumu, Anglosakson edebiyatında Mary Shelley'nin (1797–1851) <i>Frankenstein</i>'da (1818) yarattığı gibi bir "canavar"ın insan psikolojisiyle tarif edilmiş hali gibidir. Nitekim öykü, Miss Harry'nin ben anlatıcıya "Monster" (Canavar) demesiyle sonlanmaktadır.</p>							
113	1897.06.12	MEKTUP	Lord Salisbury'nin Bir Mektubu			İkdam	4. S.	1041	1
	1897.06.12	<p>Birleşik Krallık Başbakanı Lord Salisbury'nin (1830 – 1903) Liberal parti vekili Charles James Monk'a (1824 – 1900) Yunanistan meselesi ile ilgili yazdığı mektubun çevirisi. Mektubun içeriği tamamıyla güncel politik mülahazalar içeriyor olsa da biçimsel kimi özellikleri ve dilin estetik kullanımıyla edebi mektup türünün bir örneği olarak kabul edilmiştir. Mektubun orijinal kaynağı ve çevirmeni belirtilmemiştir.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
114	1897.06.02	MAKALE	Monroe Kaide-i Esasiesi	Ebüzziya Tevfik		Mecmua-i Ebüzziya	18. Sene	61	706– 709
	1897.06.02	<p>ABD'nin beşinci başkanı James Monroe'nun (1758–1831) 1823 yılında Amerikan kongresinde yaptığı bir konuşmasından doğarak bir politk görüş ve ilkeye dönüşmüş olan Monroe Doktrinini hakkında Ebüzziya Tevfik'in (1849–1912) kaleme almış olduğu makaledir.</p> <p>Ebüzziya Tevfik, o dönemin gazetelerinde Monroe Doktrininden sıkça söz edildiğini, ancak bunun gerçekte ne anlama geldiğinden hiçbir gazetesinin bahsetmediğini söyleyerek Monroe ve Monroe Doktrini hakkında bilgi veriyor. Anglosakson tarzı düşünme biçimi ve siyaseti konu alan bu makalesinde Ebüzziya Tevfik Anglosakson edebiyatından biçimsel olarak da esinlenmiştir. Ayrıca Monroe hakkında verdiği bilgiler kısa bir yaşamöyküsü olarak da değerlendirilebilir.</p>							
115	1897.05.06	MEKTUP / DENEME	Londra'dan Mektup			Servet-i Fünun	13. C.	321	134– 137
	1897.05.06	<p>Mektup yazarının adı belirtilmemiştir. Bizim yaptığımız araştırmalarda da yazara dair herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün bir TUBİTAK projesi olarak hazırladığı www.servetifunundergisi.com adresinde yayımlanan çevrimiçi veritabanında da bu yazının yazarına dair herhangi bir bilgi verilmemiştir.</p> <p>Makalede, öncelikle Cambridge ve Oxford üniversitelerinin hiçbir Avrupa üniversitesine benzemediği, onlardan çok farklı olduğu vurgulanıyor ve daha sonra İngiltere üniversiteleriyle Osmanlılar'ın tarih içindeki medrese ve okullarının gelişimin ve organizasyon yapısının aynı olduğu anlatılıyor. Yazıda şöyle deniyor: "Selatin-i Aliye-yi Osmaniye'nin Hüdevendigar ve Edirne'de tesis buyurdıkları müessesat-ı aliye İngiltere darülfünunlarının ibtidai tesileriyle hem-tarih gibidir." (s. 136) Yazının sonunda da önceki Osmanlı üniversitelerinin İngiltere'nin ilk üniversitelerinden daha ileride olduğu; çünkü İngiltere üniversitelerinde sadece ilahiyat öğretilirken, Osmanlı üniversitelerinde ilhiyatın yanında çeşitli bilimlerin de öğretildiği vurgulanmaktadır. Osmanlı-Anglosakson-Kıta Avrupası karşılaştırmasında anlamlı olabileceği için bibliyografyaya eklendi.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
116	1897.03.12	MEKTUP	Avustralya'dan Mektup: Avustralya'da İslam	Mehmed Abdülhak (Melbourne'den)		İkdam	3. S.	949	3
	1897.03.12	Mehmed Abdülhak adındaki gazete muhabiri Avustralya'nın Melbourne kentinden yazdığı mektupta, İslam'ın Avustralya'da da yayıldığından ve kısa bir süre önce William Lock Loyde adında bir gencin Müslüman olduğundan bahsediyor. Edebi türlerden mektup örneği olması ve mektubun Anglosakson içeriği nedeniyle bibliyografyamıza kaydedilmiştir.							
117	1897.02.14	DENEME	Felsefe Katreleri: Hikmet-i Tarih; İkinci Kısım	Mehmed Zati [Rauf Zati ?]		Resimli Gazete		15	175– 176
	1897.02.14	<p>Yazının altında imzası olan Mehmed Zati'nin, <i>Mekteb</i> dergisinde yine "Felsefe Katreleri" adı altında 9 sayı yazı yazmış olan Rauf Zati olduğu düşünülmektedir. Edebiyat tarihi ve araştırmalarında yazar hakkında pek bir bilgiye rastlanmamıştır. Mehmed Zati, başlığa koyduğu "ikinci kısım" ibaresi hakkında bir dipnotla bu yazının ilk kısmının <i>Mekteb</i> dergisinde yayımlandığını açıklamaktadır. Mehmed Zati'nin künye bilgilerini vermediği o sayı <i>Mekteb</i> dergisinin 28 Ocak 1897 tarihli 70. sayısıdır. Sözü edilen o ilk kısım, derginin 1100–1103. sayfaları arasındadır.</p> <p>Mehmed Zati <i>Mekteb</i>'in o sayısında da bu yazısında da "tarih" biliminden söz etmektedir. Yazar bu yazısında, tarihin "hadisat, insaniyet ve müessirat" olmak üzere üç kısmı olduğunu ve Avrupa'da ekonomik, siyasi ve kültürel egemenlik oluşturmuş üç ulusun, Almanların, İngilizlerin ve Fransızların tarihin birer kısmında uzmanlaştıklarını ve ileri gittiklerini söylüyor. Mehmed Zati, iki ayrı dergide iki bölüm olarak yayımladığı yazısını bu ikinci kısmında İngilizleri ele alıyor ve onlara "insaniyet" in uygun düştüğünü söylüyor. Zati'nin insaniyetle kast ettiği şey toplumsallık ve ilm-i servet olarak adlandırılan iktisat bilimidir. Zati, bu anlamda İngiliz aydınlarının "şahsiyet" i reddettiklerini ve "heyet" ile "ilm-i servet" e yöneldiklerini iddia etmiştir. Yazıda İngiliz aydınının genel olarak, toplumların temelini ve gelişim dinamiğini oluşturan iki güç üzerinde uzlaştıkları ileri sürülür. Bunlar "yasalar" ve "akıl"dır. Yine yazıda İngilizlerin tarihi, rekabetin tarihi olarak gördükleri iddia edilir.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Mehmed Zati, rekabet kelimesiyle "Survival of fittest" (güçlü olan hayatta kalır) kavramını kast eder gibidir. Nitekim rekabetle ilgili olarak Hobbes'un (1588–1679) şu doğa tanımına atıfta bulunmuştur: "Tabiat, ... yekdiğeri aleyhine bir takım mücadalat-ı daimeyi tevellüd eden şey." (a.g.e., s. 175)</p> <p>Yazıda atıfta bulunulan diğer Anglosakson yazar ve düşünürler şunlardır: Adam Smith (1723–1790), John Stuart Mill (1806–1873), David Ricardo (1722–1823), Thomas Robert Malthus (1766–1834) ve David Hume (1711–1776).</p>							
118	1897.02.04	ELEŞTİRİ / EDEBİYAT TARİHİ	Mübahasat-ı Edebiye	Mehmed Rauf		Mekteb	5. S.	71	1105– 1108
		<p>Mehmed Rauf'un (1875–1931) edebiyat tarihimizde batı edebiyatıyla ilgili araştırma ve çalışmaların yetersizliğinden ve bununla ilgili yazılan makalelerin içerik eksikliğinden yakındığı makalesidir. Mehmed Rauf genel olarak edebiyatın tarihsel bir sürekliliği olduğunu, o günün batı edebiyatı eserlerini anlayabilmek için o noktaya gelinceye kadarki edebi hareketleri bilmek gerektiğini savlamaktadır. Bu çerçevede İngiliz edebiyatıyla ilgili olarak da şu tespitler de bulunmuştur:</p> <p>"İngiliz edebiyatına geçeyim. Bizde hiç bilinmeyen bu edebiyata dair tettebbuat-ı amika icrasıyla malumat vermek ehas-ı emelimdir. Fikrimce bunun için okunması labüd kitaplar üç yüzü müteceviz. Hiç olmazsa başlıca yirmi otuzu görülmeden yazmak yazmamaktan fena. Bunu pek müşkül görerek bir tarih-i hikâye tertibine düştüm. On dokuzuncu asırda İngiltere'nin en büyük hikâye nüvisleri Dickens, Thackeray, George Eliot'tur. Bunları anlatmak için İngiltere'de hikâye ne olmuş, ne halde gitmiş bunu bilmeli, bunun için birkaç asır gerileyerek Defoe'dan, Richardson'dan, Fielding'den bahsetmeli. Ah ne yorgunluk!" (a.g.e., s. 1106–1107)</p> <p>"... İngiliz Edebiyatının harekât-ı edebiye-i ahiresi arasında öyle yazılacak lüzumlu haller var ki, her gün yazmak istiyorum, bugün İngiliz edebiyatı ne haldedir, şairleri, edipleri, hikâye nüvisleri kimlerdir, temayülât-ı edebiye ne merkezdedir, bunlar hep yazılması labüd şeylerdir, fakat esasen bu edebiyatın tarihini bilinmediğinden onlar yazıldıktan sonra yazmak zaruri." (a.g.e., s. 1107)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
119	1897.02.04	EDEBİYAT TARİHİ	Edebiyat-ı Garbiye: On Dokuzuncu Asırda İngiliz Üdebası	C. Niyazi		Mekteb	5. S.	71	1108– 1110
	1897.02.04	<p>Yazıda Victoria Dönemi İngiliz edebiyatı tanıtılıyor. Victoria Dönemi İngiliz edebiyatında en fazla tarih ve hikâyenin ön plana çıktığı vurgulanıyor. Victoria Dönemi İngiliz tarihçilerden Thomas Babington Macaulay (1800 – 1859), John Lothrop Motley (1814 – 1877), Edward Augustus Freeman (1823 – 1892), William Stubbs (1825 – 1901), Samuel Rawson Gardiner (1829 – 1902) ve Thomas Carlyle (1795 – 1881) anılıyor.</p> <p>Hikâye kısmında Walter Scott (1771 – 1832), William Makepeace Thackeray (1811 – 1863), Charles Dickens (1812 – 1870), George Eliot (1819 – 1880), Anthony Trollope (1815 – 1882), Wilkie Collins (1824 – 1889), Charles Reade (1814 – 1884), George Meredith (1828 – 1909) ve Margaret Oliphant Wilson Oliphant (Mrs. Oliphant) (1828 – 1897) anılıyor. Yazar bu kısımda şunu belirtiyor:</p> <p>"Fakat unutulmasın ki Victoria asrında hikâyenin muhyileri bu üç muharrirdir: Birisi Dickens, İngilizlerin bu Daudet'si, diğeri Madam George Eliot, İngilizlerin bu George Sand'i, öbürü de Thackeray, Thackeray için bir Fransız eş bulamadım, çünkü bulmak mümkün değildir; Thackeray İngilizdir ve bir İngiliz hiç kimseye benzemez." (a.g.e., s. 1109)</p> <p>Yazının şiirle ilgili kısmında da Alfred Tennyson (1809 – 1892), Robert Browning (1812 – 1889), Elizabeth Barrett Browning (1806 – 1861), Dante Gabriel Rossetti (1828 – 1882), William Morris (1834 – 1896) ve Matthew Arnold (1822 – 1888) anılıyor. Yazarın şiir kısmı için tespiti şu şekildedir: "Başlıca büyük şuarı Tennyson, karı koca Browningler'dir." (a.g.e., s. 1109)</p> <p>Yazının en dikkate değer değerlendirmesi, bilimsel ve tarihsel metinlerin yoğun estetik öğeler içerdiğini ve birer edebi metin olarak görülebileceklerini söylemesidir: "Hiçbir zaman fen bu derece külfet-i lisan-i edebi görmemiştir." (a.g.e., s. 1110) İngiliz bilim insanları Hugh Miller (1802 – 1856), Charles Darwin (1809 – 1882), Charles Lyell (1797 – 1875), John Tyndall (1820 – 1893), Thomas Henry Huxley (1825 – 1895), Stuart Mill (1808 – 1873) ve Herbert Spencer (1820 – 1903) anılıyor. Estetikçi John Ruskin'den (1819 – 1900) de bahsediliyor.</p> <p>Yazıda Victoria döneminde aktif olan Amerikalı yazar ve şairler de anlatılıyor. "Bu devrin mahsusatından biri daha vardır ki o da İngiltere'nin yetiştirdiği müelliflere Amerika'nın da arkadaş yetiştirmesidir." (a.g.e., s. 1110) Bu bölümde Amerikalı şairlerden Henry Wadsworth Longfellow</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		(1807 – 1882), William Cullen Bryant (1794 – 1878), Edgar Allan Poe (1809 – 1849), Walt Whitman (1819 – 1892), James Russel Lowell (1819 – 1891) ve John Greenleaf Whittier (1807 – 1892); öykü ve roman yazarlarından Nathaniel Hawthorne (1806 – 1864), Washington Irving (1783 – 1859), Oliver Wendell Holmes (1809 – 1894), Henry James (1843 – 1916) ve William Dean Howells (1837 – 1920); tarihçilerden George Bancroft (1800 – 1891) ve John Lothrop Motley (1814 – 1877); estetsiyen ve eleştirmenlerden Ralph Waldo Emerson (1803 – 1882) ve mizah yazarlarından Mark Twain (1835 – 1910), Artemus Ward (1834 – 1867) ve Bret Horte (1836 – 1902) anılmaktadır.							
120	1897.02.04	YAŞAMÖYKÜSÜ / EDEBİYAT İNCELEMESİ	İngiliz Üdebası: John Ruskin	C. Niyazi		Mekteb	5. S.	71	1113– 1115
	1897.02.04	<p>Anglosakson yazar, şair ve sanat eleştirmeni John Ruskin (1819–1900) hakkında hem yaşamöyküsel hem de edebiyat tarihi olarak kalame alınmış bir yazıdır. Çeviri olduğu belirtilmediği için yazıyı telif olarak kabul etmekteyiz. Dönemin gazete yazılarında genel olarak görüldüğü üzere, bu yazının da hangi kaynak ya da kaynaklardan yararlanılarak yazıldığı belirtilmemiştir.</p> <p>Yazar makalesine şöyle başlamaktadır: "İşte bizde asla telaffuz edilmemiş bir büyük isim daha; Ruskin mensur şiirler yazan muharirlerin en büyüğüdür. Kendisinden evvel hiçbir kimse levhalarla, sanatkârlara, resim ve nakra, sanaktarların göstermeye uğraştıkları mehasin-i tabiyeye, azimet-i hilkate dair böyle bir kudret ve nüfusla yazmamıştır." (a.g.e., s. 1113)</p> <p>Dönemin karakteristiği ve batılı kaynaklara yönelişteki temel saiklerden olan muhafazarlık ekseninde C. Niyazi, Ruskin hakkında şunları yazıyor: "Validesi her sene bir kere İncil'i okumasını, bazı bablarını ezberlemesini istemiş; bu biraz yorucu işin kendine 'meşaka tahammüle, edebiyatta zevkimin tekmine' hizmet ettiğini söyler." (a.g.e., s. 1113) Yazı Ruskin'in hem yazarlık hem de ressamlık yönünü anlatıyor.</p>							
121	1897.01.08	EDEBİYAT TARİHİ	Amerika'da Edebiyat	Safveti Ziya		Malumat	3. C.	64	314

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1897.01.08	Safveti Ziya'nın (1875–1929) derginin 62. sayısında başladığı yazının ikinci bölümüdür. Dizi yazının bu sayısında anılan yazar, şair ve edebiyat insanları şunlardır: William Winter (1836 – 1917) ve Edmund Clarence Stedman (1833- 1908).							
122	1897.01.07	YAŞAMÖYKÜSÜ / EDEBİYAT İNCELEMESİ	İngiliz Şuarası: William Wordsworth	Mehmed Rauf		Mekteb	5. S.	67	1053– 1058
	1897.01.07	<p>Mehmed Rauf İngiliz (1875–1931) Edebiyatıyla ilgili yazdığı yazılara bu kez Anglosakson romantik şiirinin önde gelen isimlerinden William Wordsworth'ü (1770–1850) tanıtarak devam etmektedir. Mehmed Rauf, şairin sadece yaşam öyküsünü değil, sanat anlayışını, felsefesini, eserlerini ve yazma serüvenini de bu yazısında anlatmaktadır. Mehmed Rauf daha başka yazılarında, İngiliz Edebiyatından bahseden yazılar yazılabilmesi için bu konuda yazılmış en önemli üç yüze yakın kitaptan en azından otuzunun okunması gerektiğini belirtse de bu kitapların neler olduğunu gösterir herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Dolayısıyla yazılan bu tür yazıların kaynakları belirsiz kalmıştır.</p> <p>Mehmed Rauf bu yazısında, bu önemli Anglosakson romantik şairin <i>An Evening Walk and Descriptive Sketch</i> (1793), <i>Salisbury Plain</i> (1793–94), <i>The Borderers</i> (tiyatro oyunu, 1795–97), Samuel Taylor Coleridge (1772–1834) ile birlikte yayımladıkları ve Wordsworth'un en bilinen şiiri "Tintern Abbey" ile Coleridge'in en bilinen şiiri "The Rime of Ancient Mariner"ın olduğu <i>Lyrical Ballads</i> (1798), <i>The Excursion</i> (1814) <i>The White Doe of Rylstone</i> (1815), <i>Peter Bell</i> (1819) ve <i>The Prelude</i> (1850) adlı eserlerinden bahseder.</p> <p>Mehmed Rauf, bunların dışında, şairin asıl hünerinin uzun, öyküleyici şiirler yerine kısa şiirlerde görüldüğünden bahsederek Wordsworth'ün "Ruth", "She Was a Phantom of Delight" ve "Lucy" adlı şiirlerinden de bahseder.</p>							
123	1897.01.07	ŞİİR	Lucy	William Wordsworth	Mehmed Rauf	Mekteb	5. Sene	67	1058

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1897.01.07	<p>Şiir, Mehmed Rauf'un (1875–1931) bir önceki kayıta bahsettiğimiz “William Wordsworth” adlı yazısına dipnot olarak verilmiştir. Bu şiir William Wordsworth'ün (1770–1850) beş şiirden oluşan “Lucy” adlı şiir dizisinin ilk dizesiyle, yani “She dwelt among the untrodden ways” adıyla bilinen ikinci şiiridir. Bu şiir dizisi, Wordsworth'ün Coleridge ile birlikte yayımladığı <i>Lyrical Ballads</i>'ta (1798) yayınlanmıştır.</p> <p>Mehmed Rauf, bu tür değerli şiirleri çevirmeye kalkışmayacağını, çünkü böyle bir teşebbüsün şiiri bozacağını vurgular. Bununla birlikte “Lucy” adıyla alıntılacağı şiirin konusunu özetleyerek anlatır. Mehmed Rauf şiirin çevirisi hakkındaki görüşlerini ve konusunun özetini şu şekilde verir:</p> <p>“Böyle mühim eserleri tercüme etmek hâdnâşinaslığını irtikab etmeyeceğiz, zira her halde eser harab olur; diğer bir parça, üç kıtalık ‘Lucy’ namındaki bir şiir Wordsworth'ün tabiatta en sade şeyler şiirin esası olmalıdır nazariyesini pek güzel ihtiva ediyor. Lucy birkaç dostuyla تنها bir köşede hayat-güzar bir köylü kızdır, mahaza bir kalp vardır ki kendisinin matemiyile mustarıptır.</p> <p>Ücra bir köşede, bir nehrin manbainı yakın bir yerde ikâmet ederdi, bir kız ki hiç kimse tarafından methedilmemiş, pek az sevilmişti. Bir taşın yanında çıkan bir menekşe gibi gözden nihan, saf bir semadaki zühre gibi nazar-frib bir kızdı. Bütün hayatı kimsesiz, meçhul geçti, o kadar ki öldüğü zaman kimse farkında bile olmadı, lakin şimdi ki o mezardadır, şimdi ben, oh ya ben...” (a.g.e., s. 1058)</p>							
124	1897.01.07	HABER	Meşhur Romancılar Ne Kazanırlar	C. Niyazi		Mekteb	5. S.	67	1063–1064
	1897.01.07	<p>Haberde, Victoria dönemi popüler roman yazarı Mary Augusta Ward'ın (1850–1920) <i>The Story of Bessie Costrell</i> (1895) adlı eseri ile Charles Dickens'ın (1812–1870) ve Byron'un (1788–1824) kitaplarının satış rakamlarından ve ücretlerinden bahsediliyor.</p>							
125	1897.01.01, 1897.01.08, 1897.01.22, 1897.02.12, 1897.02.19,	KISA ÖYKÜ	Bahr-i Muhit Esrarı		Cemaleddin	Malumat	2. S. 3. C.	63, 64, 66, 69, 70,	291– 292; 324– 325; 358–

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1897.02.26, 1897.03.11; 1897.03.25; 1897.04.22;							71, 73; 75, 79,	360; 415– 416; 441– 442; 470– 471; 508– 509; 552; 631– 632
	1897.01.01, 1897.01.08, 1897.01.22, 1897.02.12, 1897.02.19, 1897.02.26, 1897.03.11; 1897.03.25; 1897.04.22;	<p>Yazının birinci bölümünün başlığının altında "İngilizceden" ibaresi yer almaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla 19. yüzyılda İngiltere ve Amerika'da oldukça popüler olan gerilimli deniz hikâyelerinden birisidir. Anahtar kelimelerden yola çıkarak yaptığımız araştırmalarımızdan bir sonuç alamadığımızdan metnin orijinal kaynağını ve yazarını tespit edemedik. 9 sayı devam etmiş bir tefrika olarak yayımlanmıştır. Bir roman olamayacak kadar kısa olduğundan metni kısa öykü olarak sınıfladık.</p> <p>Bu öyküde, öykünün anlatıcısı olan bir yük ve yolcu gemisinin ikinci kaptanı, yine bir gün seferdeyken okyanusta bütün mürettebatını yitirmiş, içinde yalnız tek bir av köpeği bulunan bir "hayalet" gemiyle karşılaşır. Öykü, bundan sonra olanları gerilimli ve heyecanlı bir şekilde hikâyeye eder. Metnin içerisinde birçok gemcilik terimi, olduğu gibi kullanılmıştır. Cemaleddin bu terimlerin yanına parantez içinde açıklamalar getirmiştir.</p> <p>Metnin çevirmeni Cemaleddin hakkında da ayrıntılı bilgiye ulaşamadık. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'yla ilgili <i>Tesalya Meydan Muharebesinde Osmanlı Ordusuyla</i> (1898) ve <i>Teselya Marekesinde</i> (1898) adlarıyla Anglosakson yazınından iki gezi yazısı çevirmiş olan <i>İkdam</i> gazetesi muhabiri Cemaleddin ile aynı kişi olduğu düşünülmekle beraber bu doğruluğu kanıtlanmış kesin bir bilgi değildir.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
126	1897.01.01	EDEBİYAT TARİHİ	Amerika Edebiyatı	Safveti Ziya		Malumat	2. S. 3. C.	63	286 – 287
	1897.01.01	<p>Dizi yazının bu sayısında anılan yazar, şair ve edebiyat insanları şunlardır: John Burroughs (1873 – 1921), William Dean Howells (1837 – 1920), Richard Henry Stoddard (1825 – 1903), Joaquin Miller (1837 – 1913), Eugene Field (1850 – 1895), Margaret Elizabeth Sangster (1838 – 1912), George Parsons Lathrop (1851 – 1898), Richard Watson Gilder (1844 – 1909), Charles Godfrey Leland (1824 – 1903), James Withcomb Riley (1849 – 1916), Thomas Bailey Aldrich (1836 – 1907).</p> <p>Safveti Ziya (1875–1929) bu sayıda ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde o dönemde yayımlanmakta olan edebiyat dergilerine de yer vermektedir. Bu bağlamda andığı edebiyat, kültür, sanat dergileri şunlardır: <i>Literary World</i>, <i>Athlantic Monthly</i>, <i>Harper's Magazine</i>, <i>Mail and Express</i>, <i>Harper's Bazaar</i> ve <i>Century Magazine</i>.</p>							
127	1897.01.01	ŞİİR	Maggie	Thomas Bailey Aldrich	Safveti Ziya	Malumat	2. S. 3. C.	63	287
	1897.01.01	<p>Şiir, <i>Malumat</i> dergisinin aynı sayısında yine Safveti Ziya'ya (1875–1929) ait "Amerika Edebiyatı" adlı makalenin içindedir. Orijinali toplam dokuz dörtlükten oluşan şiiri Safveti Ziya düz yazı olarak iki paragrafta çevirmiştir.</p> <p>Amerikalı şair, yazar ve eleştirmen Thomas Bailey Aldrich'in (1836–1907) yazdığı ve orijinal adı "A Ballad of Nantucket" olan şiir ilk kez şairin <i>The Ballad of Babie Bell, and Other Poems</i> (1859) adlı kitabında yayımlanmıştır. Şiir bir tür ağıt olarak yazılmıştır. Ana tema olarak İspanya Kanalındaki seferinden dönmeyen sevgilisini (Willie) arayan bir kadının (Maggie) umutsuz bekleyişi ve arayışı vardır.</p> <p>Bir karşılaştırmaya olanak sağlaması açısından şiirin ilk iki dörtlüğü ve buna karşılık gelen Safveti Ziya çevirisi şu şekildedir:</p> <p>"Where go you, pretty Maggie, / Where go you in the rain? / 'I go to ask the sailors / Who sailed the Spanish main, 'If they have seen my Willie, / If he'll comeback to me– / It is so sad to have him / A-sailing on the sea!" (Aldrich, 1859, s. 62)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>“ – Nereye böyle, nereye Maggie? Yağmur altında böyle nereye gidip duruyorsun?’ ‘İspanya denizlerini aşan tayfalardan benim Willie’mi gördünüz mü? Birbirimize bir daha kavuşabilecek miyiz? diye sormaya gidiyorum. Ah bilseniz öyle uzak denizlerde sefer etmesi beni ne kadar mahzun ediyor” (a.g.e., s. 287)</p>							
128	1896.12.31	ELEŞTİRİ / DENEME	Hikmet-i Bedayi: Felsefe Katreleri 2 - Estetik: Güzellik ve Menşei		Rauf Zati	Mekteb	5. Sene	66	1034– 1038
	1896.12.31	<p>Herbert Spencer'in (1820–1903), ilk olarak 03.01.1852 tarihinde <i>The Leader</i>'da yayımlanan "Use and Beauty" adlı makalesinin çevirisi. Spencer bu makelesinde Amerikalı transendental düşünürlerden Ralp Waldo Emerson'un (1803–1882) doğada bir fayda için oluşan bazı şeylerin sonradan bir süse dönüştüğünü ileri sürdüğü düşüncesinden yola çıkarak, bu düşünceyi doğadan insana ve onun hayatına uyarlamıştır.</p> <p>Bir karşılaştırma yapılmasına olanak vermek için, Spencer'in güzelliği tartıştığı bu makalesinin yukarıda özetlenen giriş kısmının orijinali ve hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Rauf Zati'nin çevirisi şu şekildedir:</p> <p>"In one of his essays, Emerson remarks, that what Nature at one time provides for use, she afterwards turns to ornament; and he cites in illustration the structure of a seashell, in which the parts that have for a while formed the mouth are at the next season of growth left behind, and become decorative nodes and spines." (Spencer, 1891, s. 275)</p> <p>"Amerikalı feylesof-ı meşhur Emerson tahrir ettiği bir kitapta 'ziynet'in menşeiini taharri ettiği esnada diyor ki: 'Vaktiyle bir ihtiyaç üzerine halk olunan bir şey bilahare bir ziyet makamına kaim olur.' Muma-ileyh bu müdeayı ispat zemininde bazı kabuklu deniz hayvanlarının ahvalini nazarı dikkate alarak 'Bir devirde hayvanat-ı bahriyenin femleri makamına kaim olan bir uzuv devr-i mezkûru takip eyleyen edvar-ı sairede - ki hayvanın daha ziyade neşv ü nema bulduğu zamanlardır - şevk ve ukdeye münkalib olarak hayvanat-ı mezburenin ziyetini teşkil ediyor' fikrini dermiyan etmiştir." (a.g.e., s. 1034)</p> <p>Spencer makalesinin geri kalan kısmında bu temel tezi insana ve insanın ürettiği maddi ve manevi varlıklara uyarlıyor.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
129	1896.12.27	EDEBİYAT TARİHİ	Amerika'da Edebiyat Ne Merkezdedir?	Safveti Ziya		Malumat	2. S. 3. C.	62	272 – 274
	1896.12.27	<p>İkincisi "Amerika Edebiyatı" adıyla yazılmış olan iki bölümden oluşan bu dizi yazının <i>Revue Encyclopédique</i> adlı Fransızca dergiden alınıp çevrildiği belirtilmiştir. Safveti Ziya (1875–1929), bu makalesini yazmakta olduğu "Mile-i Mütemeddinede Edebiyatın Terakkiyat-ı Hazırası" adlı kitaptan alınmış olduğunu da belirtiyor. Ancak Safveti Ziya'nın sözünü ettiği bu kitap mevcut hiçbir bibliyografya kaydında bulunamadı. Büyük bir olasılıkla bu kitap projesi gerçekleşemedi.</p> <p>Dizi yazının bu bölümünde sırasıyla Fenimore Cooper (1789–1851), Henry Wadsworth Longfellow (1807–1882), Henry David Thoreau (1817–1862), Ralph Waldo Emerson (1803–1882), Nathaniel Hawthorne (1804–1864), Edgar Alan Poe (1809–1849), Walt Whitman (1819–1892), Oliver Wendell Holmes (1809–1894), James Russel Lowell (1819–1891) ve Mary Elizabeth Wilson Sherwood'dan (1826–1903) bahsediliyor.</p>							
130	1896.12.27	ŞİİR	Son Yaprak	Oliver Wendell Holmes	Safveti Ziya	Malumat	2. S. 3. C.	62	273
	1896.12.27	<p>Yine Safveti Ziya'nın (1875–1929) yazdığı "Amerika'da Edebiyat Ne Merkezdedir" adlı makalenin içindedir. Amerikalı şair Oliver Wendell Holmes'a (1809–1894) ait "The Last Leaf" (1861) adlı şiirin düz yazı çevirisidir. Şiirin orijinali 6 dizelik 8 bölümden oluşuyor. 6'lı dizelerin birinciyle ikincisi ve dördüncüyle beşincisi kendi aralarında kafiyelidir (aa... cc...) ve bu halleriyle beyit gibidirler. Dizelerin üçüncüsü ve altıncısı da kendi içlerinde uyaklıdır (... .. b ... .. b).</p> <p>Safveti Ziya şiirin ilk dört dizesini düz yazı olarak çevirmiştir. Şiir, zamanın geçiciliği, insanın her zaman genç kalamayacağı, yaşlanıp öleceği ana motifi üzerine kuruludur. Şiirdeki izlek yaşlı bir adamdır. Çeviri açısından bir karşılaştırmaya olanak vermesi açısından şiirin ikinci ve üçüncü bölümleri ve çevirisi şu şekildedir:</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>"They say that in his prime, / Ere the punishing-knife of Time / Cut him down, / Not a better man was found / By the Crier on his round / Through the town." "But now he walks the streets / And he looks at all he meets / Sad and wan, / And he shakes his feeble hand, / That it seems as if he said, / 'They are gone'" (Holmes, 1861, s. 85).</p> <p>"Devamına bakılırsa, daha bahar-ı hayatında iken 'zaman'ın odağı henüz fidan-ı endamını zedelemeyen şehrin en yakışıklı delikanlısı o imiş. Şimdi Ama?! Sokaklarda müsadif-i nigahi olan her şeye mağmum-ı hüzn-aver bir nazarla bakarak yürüyor, dermansız başını iki tarafa sallayarak sanki lisan-ı hal ile 'Gittiler! Onlar (kadınlar) bu dünyadan gittiler!' demek istiyor. (a.g.e., s. 62).</p>							
131	1896.12.24	YAŞAMÖYKÜSÜ / EDEBİYAT İNCELEMESİ	İngiliz Üdebası: Thomas Carlyle	C. Niyazi		Mekteb	5. S.	65	1021– 1024
	1896.12.24	<p>Söz konusu yazı şöyle başlıyor: "İngiltere'de on dokuzuncu asır-ı miladisinde şayan-ı dikkat bir hal Alman edebiyatının tetebbuuna verilen ehemmiyet-i azimedir. Bu ise başlıca Thomas Carlyle ve Thomas de Quincey gibi iki büyük edibin asarından neşat etmiştir. Carlyle'in zihni o kadar Alman üdebasıyla meşgul ve müteessirdi ki gerek düşünmek ve gerek yazmak hususunda onların usulüne mağlup olmuştu. Kendisi her ne kadar bir İskoçyalı ise de bir Alman olarak düşünüyor, diyenler bulunmuştu." (a.g.e., s. 1021)</p> <p>Yazı bu özet giriş üzerine genişleyip devam ediyor. Anglosakson yazar ve eleştirmen Carlyle (1795–1881), İskoçya kökenlidir ve sıkı bir Kalvenist Protestan olarak eğitilmiştir. Kendisinin Kalvenist bir papaz olması beklenmiş, ancak daha sonra sıkı dini inançları gevşemiştir. Alman felsefesine ve edebiyatına çok yoğun ilgi göstermiş ve Goethe (1749–1832) ve Schiller (1759–1805) gibi önemli Alman yazarlarının eserlerini İngilizceye kazandırmıştır.</p> <p>Thomas Carlyle, dönemin Osmanlı aydını ve yazın hayatı için de önemli bir figürdür. Çalışmamızda da görüleceği üzere adından ve çalışmalarından bu dönemde sıkça bahsedilmiş ve hakkında yazılar yazılmıştır. Bu ilginin en önemli nedeni 1841 yılında yayımladığı kitabı <i>On</i></p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p><i>Heroes, Hero Worship, and the Heroic in History</i> adlı eseridir. Carlyle bu kitabında Hz. Muhammed'i tarihin en önemli kahraman figürü olarak gösterip övmüştür.</p> <p>Bu yazının orijinal kaynağına ve/ya da yazarın yararlandığı kaynaklara dair ve yazının yazarı C. Niyazi'le ilgili ayrıntılı bilgiye ulaşılamamıştır.</p>							
132	1896.12.17	DENEME	Esalib-i Nisvan	Cenab Şahabeddin		Servet-i Fünun	6. S. 12. C.	301	230– 233
	1896.12.17	<p>Dünya edebiyatından kadın yazarların üslublarını değerlendirdiği bu yazısında Cenab Şahabeddin (1870–1934), yazısın önemli bir bölümünü de Anglosakson kadın yazarlara ayırmıştır. Cenab Şehabeddin, Anglosakson kadın yazarlara ayırdığı yazısının bu bölümüne şöyle giriş yapıyor:</p> <p>"Her memlekette kadınların ahval ve ahlakı bir tarzda değildir: bunun için de üslupları da başka başka olur. Bir İngiliz kadını bir Fransız kadını gibi yazmaz." (a.g.e., s. 231).</p> <p>Cenab Şahabeddin bunun ardından, İrlanda kökenli bir tiyatro oyuncusu olan ve çalkantılı bir hayat süren George Anne Bellamy'nin yazdığı ve altı cilt olarak yayımlanan özyaşamöyküsü <i>An Apology for the Life of George Anne Bellamy</i>'nin (1785) eleştirisine geçiyor ve evlilik dışı ilişkileri yüzünden tiyatro oyuncusu olarak kazandığı ün yok olan ve güzelliğini erken yaşta kaybeden Bellamy'yi yazdığı özyaşamöyküsü üzerinden oldukça sert ve cinsiyetçi bir dille yeriyor:</p> <p>"Mistress Bellamy [Cenab Şehabeddin bu özyaşamöyküsünü adı <i>Mémoires de Mistress Bellamy, Actrice du Théâtre de Covent-Garden</i> (1822) olan Fransızca çevirisinden okumuş olmalı] - Meşhur bir aktris - Hatıratını yazıyor:" (s. 231)</p> <p>Cenab Şahabeddin, aşkı uğruna kendi canına kıyan bir delikanlının son arzusu olan, aktrise ait bir kurdela parçasıyla gömülmeyi Bellamy'nin kabul etmediğini, hâlbuki aktirisin kurdelasından başka değerli tüm şeylerini kolaylıkla dağıttığından bahsederek, Bellamy'nin şu sözlerini alıntılıyarak devam ediyor: "Benim aşkımdan ölen zavallı delikanlıdan gözyaşlarımı diriğ edemem.' Evvela sahte tavr-ı iffet-furişiye, sonra da bu sahte teessüre dikkat ettiniz mi? Bunları hiçbir Fransız kadınında bulamazsınız..." (a.g.e., s. 231-232)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Cenab Şahabeddin daha sonra Elizabeth Inchbald'ın (1753–1821) <i>A Simple Story</i> (1791) adlı romanına atıfta bulunuyor: "İngiliz hikâye-nüvisanından Mistress Inchbald'ın enfes-i asarı olmak üzere meşhur bir "tarih-i basit" vardır: Bu hikâyede bir Miss Milner var ki her gün dört beş defa bayılıyor, o kadar hassas, o kadar seri-üt teessür!.." (a.g.e., s. 232)</p> <p>Cenab Şahabeddin ahlak dışı olduğunu düşündüğünü bu iki kadın yazardan sonra, ahlak sahibi olarak nitelediği Elizabeth Barrett Browning'e (1806–1861) geçiyor. "Fakat şurasını da inkâr etmemeli ki İngiliz muharrirlerinin hepsi böyle riyakâr, böyle fezail-füruş değildir; aralarında samimi olanlar da var: On dokuzuncu asır-ı miladide kadınların en şairlerinden biri Elizabeth Barrett Browning'dir;" (a.g.e., s. 232) Cenab Şahabeddin Browning'ten düz yazı olarak küçük bir şiir çevirisini de yazısına ekliyor.</p>							
133	1896.12.10	YAŞAMÖYKÜSÜ	Sir William Harcourt			Servet-i Fünun	6. S. 12. C.	300	219
	1896.12.10	<p>Anglosakson hukuçu, gazeteci ve Liberal siyasetçi Sir William Harcourt'un (1827–1904) kısa yaşamöyküsü. Bu yaşam öyküsünün çeviriye hangi kaynaktan alındığı, yazarının kim olduğu; telifse hangi kaynaklardan yararlanılıp yazıldığı ve yazarının kim olduğu belli değildir. Derginin aynı sayısının 217. sayfasında Harcourt'un bir de resmi bulunmaktadır.</p>							
134	1896.11.30	EDEBİYAT TARİHİ / ELEŞTİRİ / ŞİİR	Musahabe: Auguste Angellier ve Robert Burns	Hüseyin Daniş		İkdam		852	3
	1896.11.30	<p>Auguste Angellier (1848–1911), Lille Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin ilk İngiliz Edebiyatı profesörlerindendir. Angellier, Hippolyte Taine'ın (1828–1893) İngiliz Edebiyatı tarihini konu alan kitabı <i>Histoire de la Littérature Anglaise</i>'in (1863) "L'Age Modern" adlı IV. Cildinin "Les Ideas et Les Oeuvres" başlıklı I. Bölümünün Robert Burns'a ayırdığı II. kısmına eleştiri olarak yazdığı <i>Robert Burns: II Les Oeuvres</i> (1893) adlı tezinde Hippolyte Taine'ın Robert Burns (1759–1796) hakkındaki eleştirilerine karşı çıkar.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Bu dergi yazısında ilk önce bu hususlardan bahsedilmektedir. Daha sonra Burns'le ilgili kısa bir yaşam öyküsüne yer verilmektedir. Hüseyin Daniş (1870–1943), yazının geri kalan kısmında Angellier'in, Robert Burns'un "Yar-i Gümgeşteme" adlı şiirini takdir için yazmış olduğunu söylediği manzumelerinden bazılarının Türkçe çevirilerini yazısına alıyor ve manzum parçalar üzerinden Robert Burns'un poetikasını anlatıyor.							
135	1896.11.19	EDEBİYAT TARİHİ	Musahabe: Ondokuzuncu Asırda Fransız Temaşası 3 - Romantizm		Mehmed Rauf	Mekteb	5. S.	60	946– 949
	1896.11.19	<p>Fransız romantizminin kendine özgü özellikleri olmasına rağmen aslında orijinal olmadığı, köklerinde klasik akımın dışında kalıp, bireyin şahsi dünyalarıyla ilgilenen, zihnin ve duyguların etkisini önemseyen Alman ve İngiliz şair ve yazarlarının yarattıkları edebiyat ortamının üzerine bina edilmiş yazınsal bir hareket olduğu anlatılıyor. Mehmed Rauf şöyle diyor:</p> <p>“...birinci müessilerden addolunan Madam de Staël ve Chateaubriand, biri <i>Almanya</i> namındaki eseri, diğeri İngiliz şairi Milton'un Hicran-ı Cinnet tercümesiyle meydana çıkarak, biri Alman üdebasını ve asarını tanıtip diğeri en şahsi İngiliz şairlerini anlatıp Fransız romantizminin hakk-ı übüvvetini muhrez oldular.” (a.g.e., s. 948)</p> <p>Mehmed Rauf (1875–1931) hatta Alman romantizminin bile esin kaynağının İngiliz edebiyatı, bilhassa da Milton olduğunu ima eder. Şöyle der Mehmed Rauf: “Almanya on sekizinci asrın evasıtına doğru kâmilan Fransa'nın zevk ve fikrini takip ediyorken, yedi sene muharebesi İngiltere ile takrib ederek onlara Shakespeare'i tanıttı. Bu tesir dahi milliyi teşkil ederek bir takım muhriplerin zuhurunu intaç etti: Bodmer [Johann Jakob Bodmer, 1698–1783] Milton'u tercüme eder. Klopstock [Friedrich Gottlieb Klopstock, 1724–1803. <i>Der Messias</i> (1748) adlı eserini, okuldayken okuduğu Bodmer'in Almanca <i>Paradise Lost</i> çevirisinden esinlenerek yazdığı söylenir] <i>Messias</i>'ı yazar...” (a.g.e., s. 938)</p> <p>Mehmed Rauf daha sonra 18. yüzyılın hemen başında, şiirlerini İngiltere'nin Westmorland ve Cumberland göllerinden esinlenerek yazdıkları için “göl şairleri” (“lake poets” ya da “Lakers”) olarak adlandırılan William Wordsworth (1770–1850), Samuel Taylor Coleridge (1772–1834) ve Robert Southey'e (1774–1843) atıfta bulunur. Bunların ardından “şems-i deha” olarak adlandırdığı Lord Byron'un (1788–1824) İngiliz romantik şiirini feryatlarla sürdürdüğünü ve arkasından da Walter Scott'un (1771–1832) geldiğini anlatır.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Mehmed Rauf bunun hemen ardından, romantik dönem şairleri üzerinden romantizmin doğru ayaklar üzerine kurulu bir tanımını yapar:</p> <p>“Bütün bunlar [bu şairler] beşeriyetin halinden memnun olmayıp da isteyen, saadet-i beşer için layenkati isteyen, tehacümatı âmâlından meyyus olan bu şairler, bu gıpta olunamayacak acınacak bedbahtlardır ki, amak-ı ruhlarındaki ahlara bir lisan vermek, bu evvelde hiss olunmayan alâmı ihsas etmek için... evvelki kavaid-i mahdude-yi sanatı dar bularak onu tanımayıp huduttan çıkarlar, istedikleri gibi feryad edenlerdir.” (a.g.e., s. 939).</p> <p>Çalışmamıza konu olan dönemde ve hatta daha sonra ve belki günümüzde dahi en çok kafa karışıklığına yol açan terimlerin başında gelir romantizm. Romantizm öyle büyük bir “çuval” terim olmuştur ki içine melankoli, melodram, psikoloji, ruh analizleri, şefkatçilik, merhametçilik vb. gibi bir sürü birbirine benzemez kavram doldurulmuştur. Bu açıdan bakıldığında, Mehmed Rauf’un yazınsal bir söylem ve felsefi bir bakış açısı olan, kategorik ve sabit “akılın” karşısına gerçek ve kalıba girmez “duyguların” koyan; bizim tanımımızla herkesin inanacağı ortak hikâyeler üreten edebiyat yerine buna bir itiraz olarak bireysel hikâye ve imgeler yaratan edebiyatın bayraktarı olan romantizmi bu şekilde tarif etmesi, bu anlayışın Anglosakson öncülerine bu derece şaşmaz bir biçimde işaret edip atıfta bulunması yazın tarihimiz açısından önemli bir olaydır.</p> <p>Nitekim Mehmed Rauf, bu tanımın hemen ardından “Byron <i>Childe Harold</i>’unu ve öteki eserlerini neşrettikçe beşeriyet bir raşe-yi elemle titremiştii...” (a.g.e., s. 939) diyerek bu sağlam bakış açısını perçinler. Mehmed Rauf, Byron’un dönemin insanların çoğunun acılarını doğru bir sezgiyle acı içinde dile getirmiş olmasının kuvvetini ve itibar görmesini anlatarak yazısına devam eder. Byron’un “kendine bak, kendini bil” düsturuna karşı “Maziye düşün” diyen Walter Scott’u da anar Mehmed Rauf ve buradan Fransız romantizmine geçeceğinin sinyalini vererek yazısını sonlandırır.</p>							
136	1896.11.12	DENEME	Usul-i Tecrübi	C. Necmi		Mekteb	5. S.	59	932– 936
	1896.11.12	Francis Bacon (1561–1626) ile temelleri atılıp John Locke (1632–1704) ile sistematik ve kendi içinde tutarlı bir felsefe okulu haline gelen Ampirizmi (empirizm) konu edinen bir felsefe metnidir. Bu metin, yazar ve onun felsefeye meraklı bir arkadaşı arasında geçen bir konuşmayı içermektedir.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Belli ki yazar felsefi metinlerde çok yaygın kullanılan “diyalog” yöntemini benimsemiş görünmektedir. Metin ampirizmin kaynaklarını ve öncüllerini tartışmaktadır.</p> <p>Yazar bu anlamda öncelikle Bacon’ı ele alır. “Bacon bir dâhiydi, bir âlim değildi. Fazla olarak şairdi de.” (a.g.e., s. 933) der. Onun ampirizmi bir fikir olarak ileri sürdüğünü ama bunu gerçek anlamda tatbik etmediğini söyler. Bacon’un <i>Novum Organum</i> (1620) adlı eserinden bahseder. Ampirizmi olgunlaştıran ve bir sistematığe oturtanın Locke olduğunu bildirir. “Locke’un asarını okuyunuz: Hepimiz kalben münakaşayı fikren muhakemeye tercih ile meluf olduğumuz, hükümlerimizi hissiyatımıza isnad ettiğimiz cihetle Locke’un asarından pek çok istifade edeceğimize şüphe yoktur.” (a.g.e., s. 934).</p> <p>Yazar, modernleşme yolunda, aklımızı kullanmayı, maddi gerçeklere göre kararlarımızı vermeyi, kısacası modernleşme yolunda Locke’a kulak vermemizi salık verir. Bilhassa gerçeğe ve gerçeğin aranmasına vurgu yapılan bu makalede yine Bacon’dan bir alıntıya başvurulur: “Bacon’un tabiri veçhile taharri-yi hakayık koyulanların gözü dem’a-yı infaalat ile pezire-yi rutubet olmamalıdır.” (a.g.e., s. 934)</p> <p>Makalenin ilerleyen bölümlerinde sağduyu filozoflarından İskoç Thomas Reid’den (1710–1796) bir anekdot alıntılanır: “...İskoçyalı feylesof Reid bir cisim ve ruh mübahsesi esnasında birdenbire müteehhil olduğunu ve zevcesinin mübahseyi dinlediğini düşünerek kadının fikr-i lerce-darında bir telatum-ı tereddüd hâsıl etmemek için birdenbire sükût edivermişti; bu sükûtun neticesi olarak bahsi de kaybedivermişti. (a.g.e., s. 935)</p> <p>Yazar ampirizm aracılığıyla batıyla aramızdaki farkları da ortaya koyar: “Biz ulum-ı ahlakiyede eslafımızdan ileri gidemedik; mamafih ulum-ı ahlakiye fûnun-ı sairenin terakkiyatından hisse-mend olarak bilmeceburiye terraki etti. Diğer cihetten usul-i tecrübinin tatbiki ulum-ı tabiiyede o kadar parlak neticeler, muvafakkiyetler husule getirdi ki bunlar gayr-i kabil-i inkârdır.” (s. 933) Yazı son olarak usul-i tecrübinin ne demek olduğunu kısaca vurgulayarak yazısını bitirir: “Usul-i tecrübe... bize der ki: ‘Eşya-yı mevcude arasındaki münasebeti arayınız; her şeyin hudud-ı nüfuzunu taharri ediniz. Hakayık üstüne hakayık, daima hakayık toplayınız.’” (s. 935)</p> <p>Yazının yazarı C. Necmi hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşılamamıştır.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
137	1896.11.05	DENEME	Kıymet-i Zaman		Aydın. (ع) Fahri	Mekteb	5. Sene	58	919– 923
	1896.11.05	<p>Zamanın önemine vurgu yapan, insanın zamanını verimli ve işe yarar bir şekilde geçirmesini salık veren bir yazıdır. Çalışmamızın temel ayaklarından birisi olan “Protestan Ahlakı”nı bu kez de zamanın faydalı geçirilmesi öğüdü açısından gösteren yazılardan birisidir. İlk başta ahlaki, kişisel gelişime yönelikmiş gibi görünen bu öğüdü, ekonomik ve ideolojik açıdan analiz edildiğinde sermaye birikimlerine bağlı olarak gelişen çalışma koşulları, iş bölümleri ve iş kollarına uygun sosyolojik zeminin yaratılmasına yönelik olduğu anlaşılır.</p> <p>Dönemin Osmanlı aydınının gözünde gerekçeleri farklı olsa da, ahlaki bir tutum olarak gösterilen “zamanı iyi değerlendirme” mefhumunun Osmanlı’nın iradi olarak benimsediği modernleşme sürecinin daha hızlı ve etkili geçilmesi açısından pratik ve pragmatik bir öneri olduğu görülmektedir. Bazı aydınların, Anglosakson aydınlanma ve ilerleme sürecini Osmanlı modernleşmesine bir model olarak aldıkları ve benimsediklerinin kanıtlarından biri de bu yazı olsa gerektir. Nitekim yazı şöyle başlamaktadır: “Zamanın herkes ve bahusus devr-i tahsilde bulunanlar için o kadar kıymeti ve ehemmiyeti vardır ki ömürlerini beyhude imrar edenler o kıymeti takdir edemeyenlerdir, denilse mübalağa edilmemiş ve belki de pek doğru söylemiş olur.” (a.g.e., s. 919)</p> <p>Yazının ilerleyen bölümlerinde, yazarın, zamanı iyi değerlendirmek fikrini Anglosakson Protestan ahlakına paralel olarak geliştirdiği daha net bir şekilde görülmektedir. Yazar örneğin Benjamin Franklin’e (1706–1790) yaptığı atıfla Amerikalıların bu konudaki düşüncelerini şöyle özetler: “Franklin demiştir ki: ‘Dostlar, zamanı hüsn-i tasarruf etmeliyiz, çünkü zaman bir kumaştır ki hayatımız ondan mamuldür.’ Amerikalılar Franklin’in bu kavlini bir çarçûbe-yi îcâz içine alarak: ‘Vakit nakittir.’ Mesel-i meşhurunu ortaya koydular.” (a.g.e., s. 920)</p> <p>Fahri, yazısının devamında da Charles Darwin (1809–1882), William Thomson (1746–1817) ve Thomas Sully (1783–1872) gibi Anglosakson yazar, bilim insanı ve sanatçılardan da örnekler vermektedir.</p>							
138	1896.11.04	ŞİİR / KISA ÖYKÜ (?)	Ama: Foster’dan Tercüme	Foster (?)	Mehmed Halim	Resimli Gazete		1	6

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1896.11.04	Foster adı, Anglosakson bir yazar ya da şair olduğunu düşündürüyor. Bu kısa metin daha çok bir şiirin düz yazı olarak çevirisine benziyor. Ancak düzyazı olduğu için çok kısa bir öykü de olabilir. Araştırmalarımızda ne metnin orijinalini ne de Foster adlı yazarın kim olduğunu tespit edebildik. Sentimental ve merhametçi bir yaklaşımla yazılmış metinde gözleri görmeyen bir adamla onun gözü gibi davranıp gördüğü her şeyi ona anlatan bir kız hikâye edilmektedir:							
139	1896.10.22	DENEME	Felsefe Katreleri	Francis Galton	Rauf Zati (Mehmed Zati ?)	Mekteb	5. S.	56	883– 887
	1896.10.22	Mehmed Zati adıyla da yazılarını imzaladığını düşündüğümüz Rauf Zati'nin çevirdiği bu metin, içinde yetiştiğimiz ortamın kişiliğimiz ve davranışlarımız üzerine etkilerini anlatan bir yazıdır. Makalenin dayandırıldığı kaynak, Anglosakson biliminsanı Francis Galton'un (1822–1911) İngiltere Coğrafya Cemiyeti Mecmuasının (<i>Journal of the Royal Geographical Society</i>) 22. sayısındaki "Mr Galton's Expedition into Southwestern Africa" adlı makalesidir. Makalede ayrıca İngiltere ve Amerika İngilizleri arasındaki farktan da bahsediliyor. Anglosakson tarihçi Henry Thomas Buckle'ın (1821–1862) <i>The History of Civilisation in England</i> (1857) ve Anglosakson Biliminsanı John William Draper'ın (1811–1882) <i>A History of Intellectual Development of Europe</i> (1863) adlı eserlerinin İngiliz bilim dergisi <i>Nature</i> 'da yayımlanan giriş bölümlerine atıf vardır.							
140	1896.10.22	ŞİİR	Shakespeare	Abdullah Cevdet		Resimli Gazete		30– 31	434
	1896.10.22	Abdullah Cevdet Karlıdağ (1869–1932) tarafından yazılmış, Shakespeare'in poetikasını anlatan ve öven bir şiir. Şiir beş dördlükten oluşmaktadır ve her dördlük kendi içinde "abab" şeklinde uyaklandırılmıştır. Şiir bir anlamıyla Shakespeare'le ilgili bir edebiyat eleştirisi olarak da okunabilir. Örneğin şiirin bir dördlüğü şu şekildedir: "Tufan, teheyücat ve aram / Ferman-ber şairiyetindir / Bir âlem-i hadisat ve alam / Bazice-yi fikir ve niyetindir." (a.g.e., s. 434)							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
141	1896.10.22	DENEME	Felsefe Katreleri	Rauf Zati		Mekteb	5. S.	56	883– 887
	1896.10.22	<p>İnsanın kişiliğini oluşturan etkenler üzerinde duran bu denemede, Rauf Zati (yazılarını bazen Mehmed Zati olarak da imzaladığını düşünüyoruz) bu etkileri kişinin doğuştan getirdiği, yaşarken edindiği ve coğrafya ile iklime bağlı etkiler olmak üzere üç ana kısma ayırdıktan sonra, coğrafya ve iklimin etkilerini ayrıntılı bir şekilde tartışmaya geçiyor. Yazısını neredeyse tümüyle Batı edebiyatından okudukları üzerine kuruyor. Bu okumalarında Anglosakson edebiyatı önemli bir ağırlığa sahiptir. Rauf Zati yazısına Francis Galton'un (1822–1911) İngiltere Coğrafya Cemiyetinin (The Royal Geographical Society) yayımladığı <i>Journal of the Royal Geographical Society</i> adlı derginin 22. cildinde (1852) yer alan "Recent expedition into the interior of South-Western Africa" (a.g.e., s. 140-163) adlı makalesine atıfta bulunarak başlıyor.</p> <p>Hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşamadığımız Rauf Zati daha sonra da John William Draper'in (1811–1882) <i>A History of the Intellectual Development of Europe</i> (1863) ve Henry Thomas Buckle'ın (1821–1862) <i>The History of Civilization of England</i> (1857) adlı kitaplarının "Giriş" kısımlarına da atıfta bulunuyor.</p>							
142	1896.10.14	DENEME	New York Âlemi			Mecmua-i Ebüzziya	5. Cilt	52	1647– 1652
	1896.10.14	<p>Yazarı belirtilmemiş yazıda New York'ta insanların yaşayışlarından bahsediliyor. Daha çok gündelik yaşam alışkanlıkları, eğilimler ve popüler kültür konu ediliyor. Bir tür karşılaştırmalı edebiyat denemesi olan çalışmamıza bu yazının alınmasının nedeni, çalışmamıza konu dönemde edebiyatın modernleşme ve ilerleme gibi daha büyük ideolojik ve siyasi hedeflerin yerine getirilmesi misyonunun yanında, bireylerin gündelik yaşamlarının düzenlenmesini de kendisi için bir hedef olarak belirlemiş olmasıdır.</p> <p>Yeni Türk Edebiyatının bu ilk döneminde edebiyatı ideolojik ve ahlaki hedef ve içerikten ayırmak çok mümkün değildir. Bu bakış açısının alt yapısının oluşturulmasında da işte bu ve buna benzer metinlerin belirgin bir payı bulunmaktadır.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
143	1896.09.30	DENEME	İlm-i Terbiye: Spencer'dan: Terbiyede Müsmaha, Acele ve Ezbercilik, Mekteplerde Sarf ve Nahv	Herbert Spencer	Haydar Rifat	Resimli Gazete	6. S.	28	413– 415
	1896.09.30	<p>Haydar Rifat (1877–1943) tarafından Herbert Spencer'dan (1820–1903) çevrilmiş yazıda, başlığında da özetlendiği üzere çocukların eğitimleri sırasında yaptıkları yanlışlara göz yumulması, okullarda bilgilerin ezberletilerek verilmesi ve dil öğreniminde dilbilgisi eğitimi üzerine eleştirel düşünceler dile getirilmektedir. Herbert Spencer'in özel olarak hangi makalesine ya da yazısına dayandırıldığı tespit edilememiştir.</p> <p>Bu dönemde Anglosakson düşünür ve eğitimci Herbert Spencer, ilgi gösterilen bir figür olmuştur. Kitapları çevrilmiş, düşünceleri ve öğretilerinden yararlanılarak makale ve denemeler kaleme alınmıştır. Osmanlı modernleşmesinin eğitim ayağında Anglosakson tarzı eğitim öğretsinin etkisi somut olarak hissedilmektedir. Bu noktada yine Anglosakson muhafazakârlığının Osmanlı muhafazakâr modernleşme eğilimi üzerindeki etkisi görülmektedir.</p> <p>Çalışmamızın çeşitli kısımlarında da müteakip defalar dile getirildiği gibi, bu kayıt da yukarıdaki tespitimizin bir başka kanıtını oluşturmaktadır.</p>							
144	1896.09.14	EDEBİYAT İNCELEMESİ	Elli Seneden Beri Amerika			Mecmua-i Ebüzziya	5. C.	50	1576– 1579
	1896.09.14	<p>Amerikalı sanayici, iş adamı ve yazar Andrew Carnegie'nin (1835–1919) eseri <i>Triumphant Democracy: or, Fifty Years' March of the Republic</i> (1886) "Elli Seneden Beri Amerika" adlı incelemeden bilgiler naklediliyor. Amerikanın elli sene içinde gerçekleştirdiği kalkınma ve gelişme anlatılıyor. Yazının giriş bölümü şu şekildedir:</p> <p>"Kıtaat-ı kadime halkı sefine-yi adıye sürâtiyle terakki ediyor. Amerika ahali ise ekspres sürâtiyle ilerliyor. Bu kaziyenin derece-yi sıhhatini erkam ile temin için Mösyö Andrew Carnegie'nin eser-i tedkiki olan '... Elli Seneden Beri Amerika' telife müracaat edelim.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Evvel emirde teksir-i nüfusu nazar-ı itibara alalım. Bu elli sene zarfında İngiltere ahalişi 10 milyon, Fransa ahalişi beş milyon, tezayüd ettiği halde Memalik-i Müntecime'de 30 milyon nüfus artmıştır. Eğer bu terakki-yi nüfus yarım asır daha devam ederse Memalik-i Müntecime'de 100 milyon nüfus ta'dad olunacak ve bir asır içinde bütün Avrupa akvamı kadar ahaliyi şamil olacaktır.</p> <p>Amerika Cumhuriyetinin ahali-yi hazırasının beşte dördü neslen İngiliz olan Amerikalılardır. Diğer bir kısmı da Almanlardan mürekkeptir ki bunların üç milyonu 1840'tan 1860 senesine kadar kabul olunmuşlardır. Büyük Britanya ve Almanya'dan maade memalik-i saireden vuku bulan muhacerat bi'l-nisbe kalildir." (a.g.e., s. 1576-1577)</p>							
145	1896.09.14	HABER	Amerika Gazetelerinin Muhabirleri			Mecmua-i Ebüzziya	5. C.	50	1587–1589
	1896.09.14	<p>Amerika gazetelerinin haber ve bilgi toplama hızlarına, buna verdikleri öneme ve yaptıkları yatırıma değiniyor. Bunun için muhabirlerini hiçbir masraftan kaçınmadan haber peşine göndermelerinden söz ediyor. Bu arada, çalışmamızın "Gazete ve Dergi Yazıları" adlı bölümünde kayıtlı, dizi yazı şeklinde yayınlanmış <i>Afrika Seyahatnamesi</i> yazarı David Livingstone (1813–1873) da örnek olarak veriliyor.</p>							
146	1896.09.09	YAŞAMÖYKÜSÜ / ELEŞTİRİ / EDEBİYAT İNCELEMESİ	Charles Dickens (İngiliz Edebiyatçısı)	Ebüzziya Tevfik		Mecmua-i Ebüzziya	17. S.	60	662–673
	1896.09.09	<p>Ebüzziya Tevfik'in (1849–1912) küçük anekdotlar, mektuplar ve anılarla birlikte Charles Dickens (1812–1870) hakkında yazdığı oldukça kapsamlı ve ayrıntılı yaşamöyküsü. Yazıda sadece ünlü Anglosakson yazarın yaşamöyküsü değil, onun yazarlığı, kitapları, edebi tarzı ve bakış açısı da analiz edilmektedir.</p> <p>Mesela Ebüzziya Tevfik'in Charles Dickens'ı Fransız romancı Balzac (1799–1850) ile karşılaştırdığı şu satırlar, 19. yüzyılın ikinci yarısında Anglosasakson ülkelerde ve özellikle de Fransız yayın dünyasında Anglosakson-Fransız medeniyetleri tezatlığının neden sürekli bir araştırma ve tartışma konusuna haline geldiğini ve tezimizin temel önermelerinden biri olan, Osmanlı modernleşmesinde Anlasakson tarzı modernleşme</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>ile Fransız tarzı modernleşmenin birbirlerinden farklı görülüp algınmasının nedenlerini göstermesi açısından da oldukça ilginçtir: "Dickens Balzac gibi hakikiyün bir hikâye-nüvisti. Aralarında şu fark vardır ki, Balzac ciddi bir tavır ve mekânet-i mizaç ile mütehalik, Dickens ise mizaha mail ve şuh-meşreb idi." (a.g.e., s. 668)</p> <p>Ebüzziya Tevfik Charles Dickens'ın bütün dünyada tanınıp kabul gördüğünü, romanlarının birçok dünya diline çevirdiğini ve birçok ulustan okuyucusu olduğunu şu sözlerle belirtir: "Edebiyattaki iktidarı muasırini olan İngiliz üdebasının ekserine faik bulunmuş ve müellifatı zaman-ı hayatında yirmişer otuzar defa temsil olunduğu gibi Alman, Fransız, İtalyan, hatta Rus ve Flaman lisanlarına kadar nakledilmişken o yüzden olan istifadesi Amerika'daki konferanslarından kazandığı miktara balığ olamamıştır." (a.g.e., s. 671) Bu satırların hemen sonuna verdiği dipnotta ise Ebüzziya Tevfik bir üzüntüsünü şöyle dile getirir: "[I] Lisanımıza bu kadar Fransız romanı tercüme edilmişken İngiliz lisanına aşına olan eshab-ı kalemimiz tarafından Dickens'ın velev bir romanı olsun tercüme edilmemesi şayan-ı teessüftür." (a.g.e., s. 671)</p>							
147	1896.09.06	MAKALE	Makale-i Mahsusa-Menşe-i Etibba (Herbert Spencer'dan Hülâsadır)	Herbert Spencer	Zeki	İkdam	3. S.	767	3
	1896.09.06	<p>Anglosakson düşünür ve sosyolog Herbert Spencer'in (1820–1903) <i>The Principles of Sociology</i> adlı eserinin "Professional Institutions" [Mesleki Kurumlar] başlıklı VII. Bölümünün 2. Kısmı "Physician and Surgeon"un [Doktor ve Cerrah] çevirisidir. Çevirmen, bunu Anglosakson düşünürün kitabından doğrudan mı çevirdiğini yoksa başka herhangi bir ikinci kaynaktan mı yararlandığını belirtmemektedir. Ayrıca yazının çevirmeni Zeki hakkında da herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.</p> <p>Yazının giriş kısmını oluşturan ilk paragrafı şu şekildedir: "Herbert Spencer asr-ı ahirin bir filozofudur ki bütün mübahisi ulum-ı tabiye üzerine müessesdir. İbn-i Haldun asrının ne derece dahi-yi bi-müdanisi ise bu zat da şu asrın öyle bir dâhisidir. İşte bu zat ahiren "Menşe-i Etibba" hakkında bazı malumat-ı mühimde bulundu ki hülâseten tercümesi ber-vechi-ati derc eyledik." (a.g.e., s. 3) Söz konusu yazıda doktorluğun, büyüyle ilişkili olduğu dönemlerden itibaren erken dönem tarihi anlatılmaktadır.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
148	1896.08.28; 1896.09.03, 24; 1896.10.08, 29; 1896.11.05, 12; 1896.12.03	EDEBİYAT TARİHİ	İngiliz Edebiyatı: Tarih-i Hikâye - Birinci Devir 1719–1814 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8	Mehmed Rauf		Mekteb	4. S.; 5. S.	48, 49; 52, 54, 57, 58, 59, 62	760– 764; 773– 776; 825– 830; 856– 858; 905– 908; 925– 926; 936– 939; 987– 988
	1896.08.28; 1896.09.03, 24; 1896.10.08, 29; 1896.11.05,	<p>Sekiz sayı boyunca devam eden ve yaklaşık 30 dergi sayfasını tutan bu yazı dizi, İngiliz Edebiyatı tarihiyle ilgili bu dönemde yazılmış yazıların en kapsamlısı ve ayrıntılıdır. Mehmed Rauf (1875–1931) bu dönemde Anglosakson edebiyatıyla ilgili çalışmalar yapan ve yazılar yazan en verimli yazarların başında gelmektedir. Bu yazıdan başka, bibliyografyamıza eklediğimiz Anglosakson edebiyatıyla ilgili yazmış olduğu daha başka yazıları da mevcuttur. Mehmed Rauf'un bu yazılarının içeriğine bakıldığında, çalışmamızın konu aldığı dönemde Anglosakson edebiyatıyla ilgili en içerikli ve kaliteli değerlendirmeleri yapan yazar olduğunu söylemek gerekir.</p> <p>Dizi yazının ilkinde, en başta verilen içindekiler benzeri özet kısmı şu şekildedir:</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	12; 1896.12.03	"İngiliz Edebiyatına Bir Nazar-ı Sathi - Edvar-ı Hikâye - İlk Hikâye - Daniel Defoe - Harekât-ı Edebiye-yi Zaman - <i>Robinson Crusoe</i> - <i>Gulliver'in Seyahatleri</i> - <i>Clarissa Harlowe</i> , <i>Roderick Random</i> , <i>Tom Jones</i> - Richardson: <i>Pamela</i> , <i>Clarissa Harlowe</i> , <i>Sir Charles Grandison</i> - Smollett: <i>Roderick Random</i> , <i>Peregrine Pickle</i> , <i>Humphry Clinker</i> - Fielding: <i>Tom Jones</i> , <i>Joseph Andrews</i> , <i>Jonathan Wild</i> - Sterne: <i>Tristram Shandy</i> , <i>Seyahat-i Hissiyatperestane [A Sentimental Journey Through France and Italy]</i> - Goldsmith: <i>Wakefield Papazı</i> - Harekât-ı Edebiye: Şiir ve Temaşa - Hikâyenin Aldığı Tarz. Walpole: <i>Otrand Hisarı</i> - Radcliffe: <i>Udolpho Hisarı</i> – Burney: <i>Evelina</i> , <i>Cecilia</i> - Lewis: <i>Monk</i> - Walter Scott'a kadar."							
		Mehmed Rauf yine birinci bölüme şu satırlarla başlamaktadır:							
		"İngiltere edebiyatı umumiyeti itibarıyla üç büyük devreye inkisam etmiştir ki bunlar en ziyade parladıkları asırlar olmak üzere Elizabeth, George'lar ve Victoria asırlarıdır. Bugün tarih-i edebiyat bu devirlerden birincisine şahsiyet-i deha, mebzuliyet ve tenevvü'-yi asar, kuvvet-i tefekkür cihetten tevafuk edecek bir devr-i edeb gösteremiyor. Ne Perikles asırı, ne Augustus asırı, ne Onuncu Louis ve hatta ne de On Dördüncü Louis asırları devre-yi müşaşa-yı edebe dava-yı tevafuk edemiyorlar." (a.g.e., s. 760)							
		Mehmed Rauf, kendi yazısı için belirlediği dönemin başlangıç sınırını <i>Robinson Crusoe</i> romanının yayımlanma tarihi olan 1719 olarak tespit eder ve bu tarihi Fransız edebiyatıyla şu şekilde kıyaslar:							
		"İngiltere'de hikâye <i>Robinson Crusoe</i> ile başlar, bu 1719 sene-yi miladisine tesadüf ediyor; Fransızların bugün hiçbir kıymet-i edebiye verilmeyen kurun-ı vusta harikanameleri ile bunları idame eden Madeleine de Scudery'nin hikâyeleri istisna edilirse bu tarihte Fransız edebiyatında yalnız Le Sage'in, Scarron'un [?] ve Voltaire'in kimi hikemi ve Madame de La Fayette'in müellifati bazı eserleri var idi. <i>Manon Lescot</i> ise <i>Robinson</i> 'dan on dört sene sonra tab olunmuştur." (a.g.e., s. 773)							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
149	1896.08.13, 20; 1896.09.03, 10	DENEME	Felsefe: Alelumum Kavanin Hakkında Bir Mütalaa 1; 2; 3; 4	Herbert Spencer	Adanalı Ali Münif	Mekteb	4. S.	46; 47; 49; 50	727– 730; 740– 742; 771– 773; 790– 791
	1896.08.13, 20; 1896.09.03, 10	<p>Herbert Spencer'in (1820–1903) <i>The Classification of Sciences</i> (1864) adlı kitabının "Appendix: Law in General" başlıklı son bölümünün Ali Münif [Yeğenağa] (1874–1951) tarafından çevirisidir. Ali Münif, toplam 4 sayı ve 12 sayfa süren bu dizi çevirisinin başına şu açıklamayı koymuştur: "İngiltereli Herbert Spencer "Tasnif-i Fünun" namındaki eser-i bihterinin kısım-ı ahirini teşkil eden şu makale-yi hakimanesini bilahire müşarünileyhin tercüme edeceğimiz makalat-ı saireye bir mebde olmak üzere lisanımıza nakil ile enzar-ı kariine arza cüret ediyorum." (a.g.e., s 727)</p> <p>Yasalar ve yasalara uyma durumu ile ilgili olarak kaleme alınmış bu dizi yazının özünü vermesi ve orijinal metin ile çevirisi (çevirinin kaynak metninin İngilizce orijinal metin değil, bunun Fransızca çevirisi olduğunu düşünmekteyiz) arasında bir karşılaştırma yapılabilmesine olanak sağlaması için aşağıya önce Ali Münif'in çevirisini ve ardından İngilizce orijinal metindeki karşılığını koyuyoruz:</p> <p>"Kavanini bilmek, hadisat arasındaki etvar-ı münasebeti bilmektir. Binaenaleyh muhtelif hadisatın kavanin-i mahsusalarına rabtedilmesinde yekdiğerine takdim ve teehhür suretiyle meşhur olan tertip ve nizam, o cümle-yi hadisat, ayrı ayrı irae ettikleri münasebet-i muttaride müstakilen idrak edilebilecek veçhile, kesretle vukuna tabidir. Bu münasebet-i muttaride ne derecelerde bilinirse bilinsin içlerinde en iyi bilinenleri şüphe yoktur ki en ziyade şiddetle calib-i fikir ve nazar olanlardır. Şu halde bizim, hadisat-ı müteakibe arasında münasebetçe farzedeceğimiz istikrar ve intizam kısmen hadisat-ı mezkure arasındaki münasebetin yalnız havas-ı zahiremize değil belki vicdanımıza icra eylediği tesirin kesret-i tekerrürüyle kısmen de o münasebetin şu iki suretle icra ettiği tesirin kuvvet ve şiddetiyle mütenasib olmak tayi'dir." (a.g.e., s. 728)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>"The recognition of Law being the recognition of uniformity of relations among phenomena, it follows that the order in which different groups of phenomena are reduced to law, must depend on the frequency with which the uniform relations they severally display are distinctly experienced. At any given stage of progress, those uniformities will be best known with which men's minds have been oftenest and most strongly impressed. In proportion partly to the number of times a relation has been presented to consciousness (not merely to the senses), and in proportion partly to the vividness with which the terms of the relation have been cognised, will be the degree in which the constancy of connexion is perceived." (Spencer, 1870, s. 49-50)</p> <p>Bu yazının İngilizce orijinalinden değil de Fransızca çevirisinden çevrildiğini gösteren bir delil vardır. Söz konusu yazıda çevirmen, metnin İngilizce aslında yer alan "Welfare" sözcüğünü değil bunun Fransızca karşılığı "bien-entre" kelimesini kullanır ve bunun karşılığına bir dipnot vererek şunları yazar: "(I) Bien-entre kelimesini "saadet" diye tercüme etmektense aralarındaki farkı muhafazen "nik-hesti" diye tercümeyi tercih eyledik." (a.g.e., s. 728)</p>							
150	1896.08.06	MAKALE	Terakki-i Beşerin İstikbali (Alfred Russel Wallace)	Haki		Mekteb	4. S.	45	713–717
	1896.08.06	Evrin konusunda Charles Darwin'le (1809–1882) aynı anda çalışmaları olan Anglosakson biliminsanı ve yazarı Alfred Russel Wallace'ın (1823–1913) Alman dergisi <i>Zukunft</i> 'a yazmış olduğu denemeye dayandırılarak yazılmış ve bu denemeden bolca alıntı yapılmıştır. Denemenin yazarı Haki hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.							
151	1896.07.30	MAKALE	Malthusyanizm			Mekteb	4. S.	44	695–700
	1896.07.30	Adını Anglosakson yazar, düşünür ve iktisatçı Thomas Robert Malthus'tan (1766–1834) alan iktisadi bir felsefe akımı malthusyanizm hakkında yazılmış bir makaledir. Makalenin yazarı hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
152	1896.07.30	EDEBİYAT TARİHİ	Şuara ile Elvan Beyninde Münasebet	Haki		Mekteb	4. S.	44	691– 695
	1896.07.30	Şairlerin renkler karşısındaki tutumlarının anlatıldığı denemede, İrlanda'nın kelt destanları, yazar ve düşünür Henry Havelock Ellis (1859–1939), şair Geoffrey Chaucer (? – 1400), şair ve oyun yazarı Christopher Marlowe (1564–1593), William Shakespeare (1564–1616 ve Percy Bysshe Shelley (1792–1822) anlatılmaktadır.							
153	1896.07.15	DENEME	Meslek-i Nef'yun	Haki		Mekteb	4. S.	42	662– 666
	1896.07.15	Genel bir ifadeyle faydacı ahlak olarak tanımlanabilecek "Utilitarizm" in önde gelen savunucuları 18. yy sonu ve 19. yy başında yaşamış olan Anglosakson düşünür, yazar ve ekonomistler Jeremy Bentham (1748–1832) ve John Stuart Mill'dir (1806–1873). Söz konusu bu yazı utilitarizm ve bununla ilgili Anglosakson düşünürlerden bahsetmektedir.							
154	1896.07.09	İLAN	Neşriyat-ı Cedide: Medhal-i Terbiye-yi Akliye, Ahlakiye ve Cismaniye			Servet-i Fünun (İlave: Tevcihat ve Havadis Kısmı)	6. S. 11. C.	278	141
	1896.07.09	Herbert Spencer'in (1820–1903) <i>Education: Intellectual, Moral, and Physical</i> (1895) adlı kitabının <i>Terbiye-i Akliye, Ahlakiye, Cismaniye: En Faydalı Malumat Nelerdir</i> adıyla yapılmış çevirisinin ilanı. İlanda kitap şöyle tanıtılıyor: "İngiliz hâkim-i şehiri Spencer'in bu eser-i muteberi Adanalı Ali Münif [Yeğenağa] [1874–1951] Beyefendi tarafından suret-i mükemmele ve dekayık-şinasanede lisanımıza tercüme edilerek bu kere mevki-yi inîşara vaz olunmuştur. Eserin ehemmiyet-i mevzusu cihetiyle tavsiye-yi mütalaasına lüzum görür.." (a.g.e., s. 141)							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
155	1896.07.02, 15, 23, 30; 1896.08.06	MAKALE	İlm-i Muâşeretin Mahiyeti 1; 2; 3; 4; 5	Herbert Spencer	Nami	Mekteb	4. sene	41; 42; 43; 44; 45	655– 656; 670– 672; 682– 685; 690– 691; 717– 719
	1896.07.02, 15, 23, 30; 1896.08.06	<p>Herbert Spencer'in (1820–1903) <i>The Study of Sociology</i> (1873) adlı kitabının "Nature of Social Science" [Sosyal Bilimin Doğası] adlı 3. Bölümünün çevirisidir. İlm-i muâşeret terimi sosyolojiye karşılık olarak kullanılıyor. Toplam 5 bölüm ve 19 sayfa süren bu dizi yazının çevirmeni Nami hakkında herhangi bir bilgiye erişilememiştir. Çeviride bir karşılaştırmaya olanak vermesi açısından yazının giriş paragrafı ve buna karşılık gelen orijinal metin şu şekildedir:</p> <p>"Bir duvarcıya, pişkin, sert, keskin zaviyeli tuğla verirsiniz harç istimal eylemeksizin pek metin ve oldukça mürtefi bir duvar inşa edebilir. Bilakis tuğlalar fena kilden mamül, gayr-ı muntazam bir surette pişmiş, eğri büğrü, delik deşik, kırık çarpık olursa yine harçsız olarak derece-yi irtifa ve metanette birinci duvara müsavi diğer bir duvar vücuda getirmek daire-yi imkân haricinde kalır. Bir amele debboyda top gülleleri istif eylese bu kürevi kitleler, tuğlaların irae eyledikleri hal ve şekli izhar etmezler. Güllelerin istifi için eşkâl maniye ve mahdude mevcuttur. Zû-erbaati'l-vücuha ve murabbaü'l-kaide-yi eham, mustatilü'l-kaide şekl-i mücessem gibi. Bu eşkâlin her biri şakuliu'l-vücuha veya pek mail olan sair şekillerin hiçbiriyile tevafuk etmeyen bir metanet ve muvazenet husule getirmeye müsaittir. Eğer kürevi ve mütesaviü'l-hücum gülleler yerine gayr-ı muntazam, nim-müdevver, muhtelifü'l-cisame çakıl taşları istif edilmek istenilse o zaman husule gelecek yığına eşkâl-ı muayyene-yi hendesiyeden birini vermek mümkün olamaz. O halde amele ancak zevâyâ ve sûtuh-ı muntazameden mahrum bir yığın husule getirebilir.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>İşte bu 'şeyleri' bir araya getirip bir hakikat-ı umumiye taharri edersek "heyet-i mecmua"nın evsafı onu terkip eden efrad ve eczanın haiz buldukları evsaf ile muayyen olduğu neticesini istinbât eyleriz." (a.g.e., s. 655)</p> <p>"Out of bricks, well burnt, hard, and sharp-angled, lying in heaps by his side, the bricklayer builds, even without mortar, a wall of some height that has considerable stability. With bricks made of bad materials, irregularly burnt, warped, cracked, and many of them broken, he cannot build a dry wall of the same height and stability. The dockyard-labourer, piling cannon-shot, is totally unable to make these spherical masses stand at all as the bricks stand. There are, indeed, certain definite shapes into which they may be piled—that of a tetrahedron, or that of a pyramid having a square base, or that of an elongated wedge allied to the pyramid. In any of these forms they may be put together symmetrically and stably; but not in forms with vertical sides or highly-inclined sides. Once more, if, instead of equal spherical shot, the masses to be piled are boulders, partially but irregularly rounded, and of various sizes, no definite stable form is possible. A loose heap, indefinite in its surface and angles, is all the labourer can make of them. Putting which several facts together, and asking what is the most general truth they imply, we see it to be this—that the character of the aggregate is determined by the characters of the units.</p> <p>If we pass from units of these visible, tangible kinds, to the units contemplated by chemists and physicists as making up masses of matter, the same truth meets us. (Spencer, 1880, s. 48)</p>							
156	1896.07.02	İLAN	İktifat (Mehmed Ata)			Mekteb	4. S.	40	641
	1896.07.02	Mehmed Ata (1856–1919) tarafından kaleme alınmış genel edebiyat antolojisinin tanıtım ilanıdır. Kitabın içinde "Adab-ı Musahabat Hakkında Franklin'in Vesayisi" adlı bir bölüm mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için çalışmamızın "1.3. Kitap Bölümleri" adlı kısmındaki ilgili kayda bakınız.							
157	1896.06.25; 1896.07.02, 09	İLAN	Yeni Kitaplar: Mühim Bir Tavsiyemiz: İngiltereli hâkim-i eşher Herbert Spencer'ın... <i>Medhal-i Terbiye-yi Akliye, Ahlakiye ve Cismaniye..</i>			Mekteb	4. S.	39; 40; 41	625; 641; 656

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1896.06.25; 1896.07.02, 09	Adanalı Ali Münif Yeğenağa'nın (1874–1951) çevirisiyle Türkçeye kazandırılan Herbert Spencer'in (1820–1903) <i>Education: Intellectual, Moral, and Physical</i> (1860) [<i>Terbiye-i Akliye, Ahlakiye, Cismaniye: En Faydalı Malumat Nelerdir</i>] adlı kitabının ilanidir.							
158	1896.05.14	DENEME	İngiltere Darülfünunları	Haki		Mekteb	4. S.	33	520– 522
	1896.05.14	<p>O dönemde İngiltere'de akademik çalışma ve eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunan üniversiteler hakkında bir tanıtım yazısıdır. Osmanlının bu dönemdeki modernleşme hareketi üzerinde etkisi olduğu ve yeni Türk edebiyatının bu erken dönemini fikri olarak beslediği için Anglosakson eğitim tarzı ve sistemiyle ilgili yazılar da çalışmamıza dâhil edilmiştir. Bu yazının bibliyografyamıza eklenmesinin nedeni de budur.</p> <p>Denemenin yazarı Haki hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ayrıca bu denemenin belirli bir kaynak ya da kaynaklardan çevrilip çevirmediği, derleme olup olmadığı ya da varsa yazının dayandığı kaynakların hangileri olduğu konusunda da hiçbir şey belirtilmemiş ve bir ipucuna rastlanamamıştır.</p> <p>Yazıda, o dönem aktif olduğu söylenen üniversiteler şöyle listelenmiştir:</p> <p>“İngiltere’de şimdi mevcut olan darülfünunlar şunlardır:</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Oxford (1206'da), Cambridge (1229'da), Saint Andrews (1411'de), Glasgow (1454'te), Aberdeen (1506'da), Edinburgh (1582'de), Dublin (1591'de) ve Londra Darülfünunları ki bu da 1878 tarihinde Whig ⁵⁵ fırkası tarafından kendi efkâr-ı siyasiyelerini terviç maksadıyla tesis edilmiştir." (a.g.e., s. 520)							
159	1896.04.30	DENEME / DİLBİLGİSİ	Yeni Gazetecilik: Interview	Haki		Mekteb	4. S.	31	489–491
	1896.04.30	Hem gazeteciliğe İngilizlerin getirdiği yeni usulden bahsediyor hem de "Interview" kelimesinin ne anlama geldiğini anlatıyor.							
160	1896.04.04	DENEME / DİLBİLGİSİ	Mebhas-ı Lisandan: Mabad	Rıza Tevfik		Servet-i Fünun	6. S. 11. C.	266	90
	1896.04.04	Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın (1869–1949), dilde sadeleşme ve öz Türkçe üzerine o dönem sürdürülen tartışmayla ilgili olarak, Servet-i Fünun'un üç sayısında (265–267) süren yazısının ikinci bölümüdür. Rıza Tevfik, bu dizi yazısında genel olarak bir dilin içindeki yabancı kelimelerin bir eksiklik ve olumsuzluk olmadığını, aksine bu tür kelimelerin o dilin zenginliği ve olanağı olduğunu ve bir dili baştan aşağıya değıştirmeye çalışmanın abes ve sonuçları itibarıyla zararlı olacağını ileri sürmektedir. Bu sayıdaki argümanlarını Anglosakson dili ve edebiyatıyla desteklemektedir. Önce William Thomson (1824–1907), Michael Faraday (1791–1867) ve Herbert Spencer'a (1820–1903) atıfta bulunmuş daha sonra konuyla ilgili olarak ünlü Anglosakson jeolog Charles Lyell'den (1797–1875) şu alıntıyı yapmıştır: "Tabakatü'l-arzda hadisat-ı maziyeyle layıkıyla mütalaa etmek için hadisat-ı hazırayı tedkikatınıza rehber ediniz. Vukuat-ı maziyenin miftah-ı tedkiki, şuuant-ı haliyedir." (a.g.e., s. 90)							

⁵⁵ Whig'ler önceleri İngiltere parlamentosu içinde bir hizip olarak ortaya çıkmış ve daha sonra Büyük Britanya'yı oluşturan İngiltere, İrlanda, İskoçya ve Galler'de siyasi bir harekete dönüşmüştür. Whig'ler mutlak monarşizme karşı anayasal ve parlamenter monarşizmin savunucusu olmuşlardır. Katolik kilisenin tutuculuğuna karşı da bağımsız kiliseyi savunmuşlardır. Bunlar İngiltere parlamentosunun liberal kanadını oluştururlar. Karşıtları olan kral ve aristokrat sınıf savunucuları da Tory olarak adlandırılmaktadır.

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Lyell'in jeolojiyle ilgili bu saptamasını Rıza Tevfik dil konusuyla ilişkisini şöyle açıklar:</p> <p>"Bu ne kadar büyük bir sözdür. Adeta bir 'usul'dür. Bu usulü bu meseleye tatbik edince lisanımıza vaktiyle Arap ve Acem ve sair ecnebi kelimelerin ne münsabetle terşih etmiş olduğunu herkesi ikna edecek surette tarif edebielceğimizden eminim." (a.g.e., s. 90) Rıza Tevfik ayrıca bir dilin içindeki yabancı kelimeler konusundaki bu düşüncesine İngilizceyi örnek gösteriyor:</p> <p>"Hiç kendi kendine her türlü alâyıktan azade olarak büyümüş yetişmiş lisan var mıdır? Ulemanın nazarında en fenni ve en vasi olan İngiliz lisanını nazar-ı intikada alır da tahlilen mütalaa edersek Anglosakson lisanından maada Kelt ve Frank ve Latin lisanlarının anasârından olmak üzere binlerce kelime buluruz. Bu meyanda yalnız yirmi bin kadar Kelt kelimesi olduğu tahkik olunmuştur." (a.g.e., s. 90)</p>							
161	1896.03.29	ŞİİR	Shakespeare'den Tercüme	William Shakespeare		Nahl-i Emel	1. S.	2	1 – 2
	1896.03.29	<p>Bu şiir için İnci Enginün şu tespiti yapıyor: "Haftalık bir dergi olan Nahl-i Emel'de 'Shakespeare'den Tercüme' başlığı altında, hangisi olduğunu tesbit edemediğim, muhtemelen bir sonenin tercümesi mensur olarak verilir." (1979, s.111) Ancak biz yapmış olduğumuz araştırmada bu tercümenin Shakespeare'in herhangi bir sonesi ya da şiiri olmadığını gördük. Bu tercüme Shakespeare'in ya herhangi bir oyunundan bir bölüm olabilir ya da yanlışlıkla Shakespeare'a atfedilmiş olabilir.</p> <p>Şiir hakkında ayrıntılı bilgi için İnci Enginün'ün çalışmasına başvurulabilir.</p>							
162	1896.03.26	MAKALE	Gazete ve Menşeleri	Nami		Mekteb	4. S.	26	404–407
	1896.03.26	<p>Dizi yazının bu sayıdaki bölümünde İngiltere'de gazete ve gazetesinin doğuşu konu ediliyor. Yazının yazarı Nami hakkında elimizde ayrıntılı bilgi mevcut değildir.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
163	1896.03.19	DENEME	Sanat	Nureddin Ferruh		Servet-i Fünun	6. S. 11. C.	262	24–26
	1896.03.19	<p>Nureddin Ferruh (1877–1955) sanatın ne olduğunu tartıştığı üç bölüm süren dizi yazısının bu ilk bölümünde, sanatı açıklayan genel olarak iki felsefi okulun bulunduğu ve bunların Descartes (1596–1650) ile ifadesini bulan "İdealizm" ile Bacon (1561–1626) ile ifadesini bulan Ampirizm olduğundan söz ediyor. Bu yazıyı bibliyografyamıza dâhil etmemizin nedeni de Nureddin Ferruh'un sözünü ettiği bu ikinci okuldur.</p> <p>Nureddin Ferruh'un bu yazısıyla bir kez daha, dönemin aydınının Anglosakson ekolü ile Fransız ekolünü birbirine karşıt iki olgu olarak algıladıklarını görüyoruz. Ayrıca bu yazı, döneme damgasını vuran önemli tartışmalardan olan "Hakikiyun" ve "Hayaliyun" ikilemine de yine Anglosakson-Fransız karşıtlığından farklı bir açıklama getirmiş olmaktadır. Buna göre o dönem hakikiyun olarak adlandırılan realizmin köklerini Ampirizmde, hayaliyun olarak adlandırılan romantizmin temelini de İdealizmde aramak gerekmektedir. Yine buna göre realizm ve romantizm 17 – 19. yüzyıllar arasında bu bağlamda birbirleriyle karşıtlık içinde dönem dönem birbirlerine üstünlük sağlamışlardır.</p> <p>Bu fikir düşünsel bir saptama olarak her ne kadar tartışmaya açık olsa da, çalışmamızın temel savlarına tam bir paralellik teşkil etmektedir. Yazar bu durumu şöyle açıklamıştır:</p> <p>"Zamanımız felsefesinin müessisleri 'Bacon' ve 'Descartes'tır. Bu iki zat felsefeyi eski kavaidinden tamamen kurtararak ona hem tecrübi hem de akli olmak üzere muzaaf bir usul tayin etmişlerdir. Bu felsefe üç asır iştigal eder. Tarihi ise idealizm ile ampirizmin mücadele ve münakaşalarından ibarettir. On yedinci asır-ı miladide 'Descartes'ın usul-i felsefesi ile 'idealizm' felsefesi mazhar-ı rağbet olmuştur. Ampirizm felsefesinin o asırda taraftarları ise Fransa'da ancak 'Gassendi' ve İngitere'de de 'Bacon' ile 'Hobbes'tur. On sekizinci asr-ı miladide İngiltere'den Voltaire tarafından Fransa'ya intikal etmiş olan empirizm 'Locke'un usul-i felsefesiyle beraber yavaş yavaş 'Descartes'in idealizminin yerine geçmiştir. (a.g.e., s. 25)</p> <p>Yazının geri kalan kısmında yine bu karşıtlık ve mücadele bağlamında, 18. yüzyılın sonuna doğru ampirizmin eleştirisinden doğan İskoç Okulundan, bu bağlamda sağduyu filozoflarından Thomas Reid'den (1710–1796), Dugald Stewart'tan (1753–1828) ve William Hamilton'dan (1730–1803) bahsediliyor. Yine John Stuart Mill (1806–1873) ve Herbert Spencer'a (1820–1903) da atıfta bulunuluyor.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
164	1896.02.20	KISA ÖYKÜ	Hikâye: Yelpaze		Mehmed Sami	Resimli Gazete	5. S.	19	291–294
	1896.02.20	<p>Buna ilişkin kesin bir bilgiye erişilememiş olsa da İngilizceden çevrilmiş Anglosakson edebiyatına dâhil bir kısa öykü olduğu düşünülüyor. Bunu düşünmemizin nedenlerinden biri olayın Londra'da geçiyor olmasıdır. Ayrıca öyküdeki karakterler de – adları, Arap harflerinden Latin harflerine aktarmadaki güçlüklerden dolayı tam olarak çözülememesine rağmen – Lord ünvanlı bir İngiliz ile yine adları Jenny ve Betsie (?) olan iki genç İngiliz kızdır. Bunların dışında öyküye adını da veren "yelpaze" Victoria dönemi Britanya'sında gençlerin birbirlerine kur yaparken kullandıkları önemli iletişim araçlarından birisi olmuştur. Bu öykünün ana izleği de bir yelpaze üzerine kuruludur.</p> <p>Bütün bunlara rağmen, herhangi ayrıntılı bir bilgi, açıklama ve isim olmadığından öykünün bir çeviri mi yoksa telif mi olduğu dahi kesin olarak bilinmemektedir. Bibliyografyamıza çevirmen olarak kaydettiğimiz Mehmed Sami hakkında herhangi bir bilgiye erişilememiştir.</p>							
165	1896.01.31	YAŞAMÖYKÜSÜ	Teracim-i Ahval: Siper-i Saikanın Mucidi Franklin	Katıpzade Üsküdarlı Nadir		Resimli Gazete	5. S.	16	252–255
	1896.01.31	<p>Resimli Gazete'nin kadınlara ayrılan kısmında yayımlanan Benjamin Franklin'in (1706–1790) yaşamöyküsü. Yaşamöyküsünün hemen başında şu açıklama yapılmış: "Geçen haftaki nüshamızda bir tebrikname-yi edibaneleri münderic bulunan fazilet-i nisvanımızdan Üsküdarlı iffetli Nadiye Hanımefendi bu haftaki bilmecemizde siper-i saikanın mucidi olduğu ifham edilen mütefennin-i şehir Franklin'in tercüme-yi hayatına dair atideki makaleyi irsal buyurmuşlardır..." (a.g.e., s. 252)</p> <p>Yazının yazarı Katıpzade Üsküdarlı Nadir hakkında herhangi bir bilgiye erişilememiştir.</p>							
166	1896.01.16	DENEME	Amerika Terbiyesi (2)	Kadri		Servet-i Fünun	5. S. 10. C.	253	303–304

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1896.01.16	<p>Amerika'daki eğitimin en önemli özelliğinin, şeffaf ve denetime açık olduğunu söylemektedir. Makalenin yazarı bu özelliğin Osmanlı'nın mahalle mektepleriyle paralellik gösterdiğine inanır: "Amerika mekteplerinde mer'i olan bu usul bizim eski mahalle mekteplerindeki usule makıs olduğu malumdur. Mahalle mekteplerine bir çocuğun pederi ve hatta validesi arzu ettiği zaman giderek muallimle görüşür ve çocuğunun eti hocanın kemiği kendisinin olduğunu söyler ve tahsilin ve terbiyenin suret-i cereyanına vukuf kesb edebilirdi." (s. 303)</p> <p>Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Kadri yazısına bundan sonra Amerika'daki eğitimle Osmanlı ve Avrupa'daki eğitimi karşılaştırarak devam ediyor. Yazar, yazısının son bölümünde de Alice Zimmern (1855–1939) ve kitabından bir kez daha bahsederek, Amerika'da eğitimin yönetmeliklerle bir standarta kavuşturulduğundan ve eğitimin çocuklara aynı zamanda memleket sevgisi aşıladığından söz ediyor.</p>							
167	1896.01.09	DENEME	Amerika Terbiyesi 1	Kadri		Servet-i Fünun	5. S. 10. C.	252	287– 288
	1896.01.09	<p>Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız makalenin yazarı Kadri, "Terbiye ve tahsil kadar akvam-ı medeniye içinde şayan-ı ehemmiyet görülen ve hakikatte de ehemmiyete şayan bir mesele yoktur." (a.g.e., s. 287) diyerek başladığı yazısının ilk bölümünde terbiye ve tahsilin çocuklar, dolayısıyla da milletler için ne kadar önemli olduğunu anlatmaktadır.</p> <p>Yazının ikinci bölümünde Amerika Birleşik Devletleri'nde terbiye ve tahsil konusuna geçen Kadri, bu bölümde öncelikle Britanyalı yazar, çevirmen ve kadın hakları aktivisti Alice Zimmern (1855 – 1939) tarafından yazılan <i>Methods of Education in America</i> (1894) [<i>Amerika'da Usul-i Terbiye</i>, Kadri'nin kendi çevirisi] adlı kitaptan bahsediyor ve ardından da Amerika'daki eğitim sistemini anlatmaya koyuluyor. Kadri'nin bundan sonraki anlattıkları, Zimmern'in kitabından mı yoksa herhangi başka bir kaynaktan mı net olarak belli değildir ve tespit edilememiştir.</p>							
168	1895.12.26	DENEME	İngiltere'de İffet-i Nisa	İbn-i Fikri Lütfi (Fikri Lütfi)		Maarif	5. S.	3	38–43
	1895.12.26	<p>Çalışmamızın temel tezlerinden olan Anglosakson muhafazakârlığı ve Protestan ahlakını göstermesi açısından önemli bulunduğu için bibliyografyamıza dâhil edildi. Gazeteci, yazar ve şair Fikri Lütfi (1872–1934) ilk önce İngiliz kadınları hakkında öğrendiklerini (büyük bir olasılıkla</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>bir makale, kitap ya da benzeriden okuduğu anlaşılıyor, ancak bununla ilgili herhangi kesin bir tespitimiz bulunmuyor) aktarıyor. Bu aktardığı şeyler arasında şunlar ilgi çekmektedir:</p> <p>"Hiçbir evde bir kadının elinde 'Nana' gibi ahlakı ifsad edecek (!) romanlar görülmezmiş, kadınlar daima ciddiyet ile iştigal ederek ekserisi kendilerine mahsus olarak çıkan gazeteler, kitaplar haricinde yalnız 'Times'ı okurlarmış... Evveleri hüsn-i ahlakın bu derece şedit olmadığı ve hatta 'Byron' zamanında Fransız ahlaksızlıklarının (!) buraya da nüfuz eylediği itiraf olunuyor fakat bugün hüsn-i ahlak tamamen iade olunmuş, o derece ki İngiliz kadını Fransa'daki tatlik davalarıyla bayağı eğlenmeye hak kazanmış!" (a.g.e., s. 38)</p> <p>Denemenin yazarı İngiliz kadınlarının ahlakının bu şekilde tarif edildiği kadar üst düzeyde "iffetli" olmadığını kendi kişisel gözlemlerinden yola çıkarak göstermeye çalışıyor. Ancak sonra İngiliz kadınlarının, başta Fransız kadınları olmak üzere tüm Avrupa kadınlarından daha ahlaklı olduğunu söylüyor ve yazısının geri kalan kısmında Fransız düşünür Hippolyte Taine'in (1828–1893) İngiliz kadınlarının ahlakları ve adetleriyle ilgili görüşlerine yer veriyor.</p> <p>Fikri Lütfi şöyle diyor: "...İngiltere üzerine tedkikat-ı felsefiyede bulunan hükema-yı ecnebiye İngiliz kadınlarının sair Avrupa kadınlarına ve bhusus Fransa nisvanına nisbeten fevkalade sahabe-yi iffet ve namus olduklarını teslimde müttetikirler. Bu yolda İngiltere üzerine en ziyade icra-yı tedkikat eden zat, Fransa hükemasından Taine'dir." (a.g.e., s. 40)</p> <p>Bu arada Taine'in <i>İngiltere'nin Tarih-i Edebiyatı (History of English Literature, 1863)</i> ve <i>İngiltere Hakkında Mülâhazat (Notes on England, 1872)</i> adlı çok önemli iki kitabı olduğundan da bahsediliyor.</p>							
169	1895.12.06	İLAN	Yeni Kitaplar: Terbiye-i Cismaniye			İkdam		492	4
	1895.12.06	<p>Herbert Spencer'in (1820–1903) 1860 yılında yayımlanan kitabı <i>Education: Intellectual, Moral, and Physical</i>'ın 4. ve son bölümü olan "Physical Education"ın tanıtımı yazıda şöyle yapıyor: "Avrupa meşahir-i müellifinden Herbert Spencer'in eserlerinden olan işbu terbiye-yi cismaniye nam risale Hüseyin Zeki Bey tarafından lisan-ı azabül'-beyan Osmaniye tercüme edilip bir eser-i nefis ve kıymettar husule gelmiş olduğundan hacminin</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		küçüklüğüyle beraber hızıssihhadan mühim bir parça denilecek kadar fevaidi cami bulunduğundan heveskaran-ı fen ve marifetin birer nüsha edinmelerini tavsiye eyeriz." (a.g.e., s. 4)							
170	1895.12.05	HABER / MEKTUP	Servet Mucib-i Saadet midir?			Mekteb	4. S.	11	126–128
	1895.12.05	Amerika'da bir gazetenin mektupla yaptığı bir soruşturmanın Türkçeye aktarılmış halidir. Hem gazete röportajı, hem retorik hem de "Protestan ahlakı" açısından bibliyografyamıza dâhil ettiğimiz bir yazıdır. Osmanlı modernleşmesinin bu döneminde en çok tartışılan konuların başında servet gelmektedir. Servet, doğal ve hatta gerekli bir durum olarak görülmüş, ancak bunun mutluluğa tek başına yetmeyeceği, "iyi ahlakla" beslenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu, karşılığını Protestan ahlakında dolayısıyla Anglosakson edebiyatında bulan bir bakış açısidir. Anglosakson yazını, servete bu bakış açısının sergilendiği gerek felsefi gerekse de edebi birçok eser ve şahsiyete sahiptir.							
171	1895.11.29	İLAN	Mebadi-yi Lisan-yi İngilizî (Ali Sami Bey)			Hazine-i Fünun	3	23	188
	1895.11.29	İlan, bu dönemde yayımlanan İngilizce dil kitaplarının durumunu, yayınlanma gerekçelerini ve özelliklerini genel olarak yansıttığı için olduğu gibi buraya alınması faydalı olacaktır: "Mebadi-yi Lisan-yi İngilizî - Muamelat-ı ticariyede ve bahriyede lüzumu be-didar olan İngiliz lisanını tahsile heves eden zevat için en iptida nazar-ı mütalaaya alınacak bir eser var ise o da bahriye-i inşaiye mühendislerinden Ali Sami Beyefendi'nin ahiren İngiliz meşahir-i müellifinin mektep talebesi hakkında yazmış oldukları kitaplardan bilintihâ tertip ve "Mebad-yi Lisan-yi İngilizî" namıyla tevsim ettiği risale-i fevaid-i isalesidir. Esvatın mahrecini, hurufun kıratını ve kelimatın suret-i teşkilini hocasız öğretmeye medar olan bir eser-i müteaddit talimler, tercümele ve mükameleleri havi bulunduğundan gerek nazariyat gerek ameliyat ve gerek tatbikat cihetlerince emsaline kat kat faiktir. Mektuplarda İngilizce muallimlerinin nazar-ı tetkikine havale ve kendi kendine İngilizce öğrenmek arzusunda bulunan zevata suret-i mahsusada tavsiye olunur. Bahası mücerret-i umumun istifadesi için yalnız 2 kuruştur. (a.g.e., s.188)							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
172	1895.10.31	YAŞAMÖYKÜSÜ	Edison Kimdi ve Mesai-yi Mukaddemesiyle Ne Oldu?			Resimli Gazete	5. S.	3-4	-
	1895.10.31	Derginin bir önceki sayısında fotoğrafı verilen ve fotoğrafının altında "tercüme-yi hali" verileceği duyurulan Thomas Edison'un (1847-1931) yaşamöyküsü. Bizim ulaştığımız dergi nüshasının dış kapağında tarih 1 Şubat 1311 (13 Şubat 1896) olarak görünmektedir. Bu kapak ile Thomas Edison'un yaşamöyküsü de dâhil olmak üzere ilk sekiz sayfada sayfa numaraları yoktur. Bunun ardından gelen kapak sayfasında derginin yayım tarihleri doğru verilmiştir.							
173	1895.10.21	DENEME	Edebiyatın Felsefede Ehemmiyeti	İbn-i Fikri Lütfi (Fikri Lütfi)		Maarif	4. S. 7. C.	202	443- 445
	1895.10.21	<p>Fikri Lütfi (1872-1934) tarafından kaleme alınan yazı, genel olarak edebiyatın, toplumların manevi gelişimlerini göstermede geçerli bir gösterge olabileceğini vurguluyor. Milletlerin edebiyatlarının "cins ve millet", "ahval-i mahalliye" ve "zaman" faktörlerine bağlı olarak birbirlerinden farklılaştığı, hatta buna göre karşıtlık gösterdiği belirtiliyor. Ancak bu bağlamda sağlıklı bilgi alınabilmesi için "büyük edebiyat" olunması ve milli edebiyatların gelişiminin zaman içinde hiç sekteye uğramaması gerektiğine vurgu yapılarak şöyle söyleniyor: "Edebiyat mevcude ve gayr-ı mevcude arasında böyle bir kavmin cereyan-ı hayatı boyunca hiçbir arızaya duçar olmaksızın tahvilat-ı maneviyesini takip etmiş yalnız üç edebiyata tesadüf olunabilir ki bunlar da Eski Yunan edebiyatıyla Fransız ve İngiliz edebiyatlarıdır." (a.g.e., s. 444)</p> <p>Sonra buna bağlı olarak Güney Avrupa ve Kuzey Avrupa edebiyatları arasındaki farklar ortaya koyuluyor. "Filhakika Virgil'ler, Petrarch'lar Avrupa-yı Cenubi'de labuki Shakespeare'ler Jonson'lar, Spenser'lar (feylesof Spencer değil) Avrupa-yı Şimal'de zuhur etmişlerdir." (a.g.e., s. 444)</p> <p>Yazıda ayrıca edebiyatın milletlerin maneviyatlarını yansıttığından da bahsedilerek bu bağlamda İngiliz edebiyatı ile ilgili şu tespitlerde bulunuluyor:</p> <p>"İngilizler cins ve milletleri hasebiyle hakikat zannetikleri veyahut sevdikleri bir şeyden kolayca vazgeçmezler. Şu hal biraz evvel arz ettiğim ahval-i mahalliye'nin de inzimamıyla kendilerini asar-ı sabıkta fevkalade şiddet-perver ve mütehevvir yaptı. Binaenaleyh Avrupa'da Rönesans yani devr-i teceddüd başladığı vakit İngiliz edebiyatı hilmiyet ve sukunetten ve mantıktan beri ve hissiyat-ı müfride ve şedide ile memlu oldu. Hâlbuki</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>bilahare Protestanlığın İngiltere'ye intişarı üzerine İngilizler malum olan metanet ve şiddetleriyle icra-yı ahkâmına teşebbüs ettiklerinden hissiyat-ı şedideleri bir fikri dindarane ile fevkalade kesb-i itidal eyledi ve evvelki şiddet ve tehevürleri yerine azim bir sukunet-i diniye kaim oldu." (a.g.e., s. 444)</p> <p>Burada, çalışmamızın temel tezlerinden biri olan Protestan ahlakı'na tam da bizim bahsettiğimiz anlamıyla bir vurgu vardır. İngilizlerin muhafazakârlıklarının genel olarak Hristiyanlıkla değil özellikle Protestanlıkla ilgili olduğu ileri sürülmektedir.</p>							
174	1895.09.16	YAŞAMÖYKÜSÜ	Madam Montagu	Fatma Aliye		Hanımlara Mahsus Gazete		5	2 – 4
	1895.09.16	<p>Birleşik Krallık'ın İstanbul elçisi olan eşyle birlikte geldiği İstanbul'da 1716–1718 yılları arasında kalmış Britanyalı yazar Mary Wortley Montagu (1689–1762) hakkında Fatma Aliye Hanım'ın (1862–1936) yazmış olduğu yaşamöyküsüdür.</p> <p>Montagu gerek İstanbul'dan gerekse de dünyada gezdiği diğer yerlerden edebi değeri haiz mektuplar yazmış ve bu mektuplar günümüze kadar çeşitli biçim ve düzenlemelerle birçok defa basılmıştır.</p> <p>Makalenin başlığı üzerinde Fatma Aliye Hanım ve makalesi şöyle tanıtılmaktadır: "Meşahir-i ulema ve vüzera-i Osmaniyeden Cevdet Paşa merhumun kerime-i ismet ve seniyyeleri ismetli Fatma Aliye Hanımefendi hazretlerinin irsaline inayet buyurdıkları makale-i edibanedir." (a.g.e., s. 2)</p> <p>Yazar yazısına önemli bir uyarıyla başlıyor. Bu uyarının önemi dönemin yazın ve düşün eserlerinin "ahlakçılık" ile içi içe geçmiş olduğunu ortaya koyması ve Anglosakson ahlak anlayışının dönemin ahlakçı, yol gösterici aydını için en azından bir işaret, bir ufuk açıcı olduğunu göstermesidir: "Bu "Montagu" tercüme-i hali ibret alınacak bir şeydir. Madam Montagu bir büyük kadın ünvanını almış ve bunu kendi memleketinden başka bütün cihanda tastik ettirmiştir. Fakat şurası da nazardan dür tutulmamalıdır ki bu kadının birçok hüsnatı olduğu gibi bir takım da kabahiyatı vardır." (a.g.e., s. 3).</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Yazıda sonra Avrupalıların birçok dil öğrendiklerinden bahisle İngilizce'nin de diğer dillerle bir karşılaştırılması yapılıyor: "... bir İngiliz Latince ve Yunancayı öğrenirse Almanca hiç gibi kalır. Çünkü Almanca ile İngilizcenin farkı Kürtçe ve Acemce gibidir." (a.g.e., s. 3) Fatma Aliye, Montagu'nun "Mektuplar"ının ciltler halinde yayımlandığını ve bu mektupların "en makbul kısmı[nın] da Osmanlılara dair yazdığı mektuplar ol[duğunu]" söylemektedir. Yazıda ayrıca Madam Montagu'nün İstanbul'da Belgrad köyünde çiçek aşısını öğrendiği, bunu kendi oğlunda denediği ve uzun uğraşlarla Britanya'da kabul ettirdiği de anlatılıyor.							
175	1895.09.16	YAŞAMÖYKÜSÜ	Madam Montagu (Geçen sayıdan mabad)	Fatma Aliye		Hanımlara Mahsus Gazete		6	2 – 4
	1895.09.16	<p>Dizi yazının bu bölümünde Lady Montagu'nun Nothingam'da bulunan konağında Alexander Pope (1688–1744) ve Joseph Addison (1672–1719) gibi birçok şair, yazar ve düşünürün bir araya geldiği anlatılıyor.</p> <p>Geçen sayıda olduğu söylenen Lady Montagu'nun kötü huylarına bu sayıda da değiniliyor. Onun, şımarık, kاپrisli ve kendini beğenmiş olduğu söyleniyor. Şımarıklığının ileri derecelere çıkabildiği, mesela Pope ile aralarındaki çekişmenin kavgaya dönüştüğü anlatılıyor. Pope ve Montagu birbirlerini hicvetmeye başlamışlar. Bu çekişme sonunda "Whig" ve "Tory" çekişmesine kada rulaşmış.</p> <p>Yazının ilerleyen kısımlarında Lady Montagu'nün yazarlığına ve ne için yazdığına dair şu bilgi veriliyor: "Seyahatine ve gördüklerine ve bunlar hakkındaki mütalaatına dair birçok mektuplar yazmış ve bu mektupları tab olunmak için yazmıyormuş gibi görünürse de bunların bir kopyasını Hollandalı rahip Sowden nam kimseye tevdi ile elinden bir senet olarak bu senedi de mukavelat-ı muharirine tasdik ettirmesinden tab olunması niyetiyle yazdığı anlaşılıyor." (a.g.e., s. 3)</p> <p>Ölümünden sonra mektup ve diğer yazılarının basımıyla ilgili olarak da şu bilgi veriliyor: "Madam Montagu'nün mektupları ve bazı asarı 1803 senesinde beş büyük cild olarak tab olunmuş ve birkaç defalar tabından sonra 1860 senesinde ahlaflından Lord Wharncliffe tarafından 'Lady Mary Wortley Montagu'nün Mektupları ve Asarı' yastık kadar üç kıta cesim cilt olarak neşr olunmuş ve bundan evvelce tab edilmemiş olan bazı mektupları da munderic bulunmuştur." (a.g.e., s. 3)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Yazının geri kalan kısmında Lady Montagu'un yazarlığı ve eserleri edebi olarak değerlendiriliyor ve oğlu ile kızının hayatlarından kısaca bahsediliyor.							
176	1895.08.03	DİLBİLGİSİ	Mülahaza: Sport, İngilizceden Fransızcaya Geçen Bir Kelime			İkdam	2. S.	367	1
	1895.08.03	Sport (spor) kelimesinin tanımı "Alelumum müsabaka, yarış, oyun ve imece ile eğlenti manalarını tasmin eder." (a.g.e., s. 1) şeklinde verilerek, spor etkinliklerinin Anglosakson sosyal ve kültürel hayatı için ne derece önemli olduğu ve bu kelimeyle birlikte bu alışkanlığın Birleşik Krallık'tan Avrupa'nın diğer dil ve kültürlerine yayıldığı anlatılıyor.							
177	1895.07.29	DİLBİLGİSİ	Mülahaza: Alman ve İngiliz Lisanları			İkdam	2. S.	362	1
	1895.07.29	Fransa'da bulunan iki okulun öğrencilerinin Almanca ya da İngilizce bilip öğrenmeleri zorunluluğu konusu üzerinden Almanca ve İngilizce hakkında bazı bilgiler veriliyor. Makalede şöyle deniyor: "Fransız lisanına aliyü'l ala talak-ı münasebet-i beynü'l-düvel cihetle ihtiyaç bulunup Alman lisanı ise ekseriye fûnun-ı harbiye ile iştilal edenler, ve İngiliz lisanı muamele-i ahz ü itada bulunanlara lazımdır." (a.g.e., s. 1)							
178	1895.07.04	ŞİİR	Bir Nehre Hitab		Rıfat	Mekteb	4. S.	34	340
	1895.07.04	Şiirin orijinaline ulaşamadı. Başlığın hemen altında "İngilizceden tercüme" ibaresi var. Şiir bir doğa tasviri üzerine kuruludur. Şair bir nehrin akışını ve göle dökülüşünü, civarındaki bitki ve hayvanlarıyla çevreyi tasvir eder ve bu tasvirde kendinden ve psikolojisinden bir şeyler bulur ve bu şekilde duygularını doğayla tasvir etmiş olur. Şiirde lirik bir hava sezilse de melankoli daha ağır basmaktadır. Şiir dokuz bölümden oluşmuştur. Bölümlerin kaçar dizeyle yazıldıklarını ve kafiye düzenini bulmak imkânsızdır çünkü çeviri düzyazı olarak yapılmıştır. Fikir vermesi açısından şiirin son bölüm çevirisi şu şekildedir: "Mehtapta vech-i ranana atf-ı nazar-ı hayret ederek yaprakların içlerine							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		ihtifa eden bülbül-i figan-ı mutadın okuduğu mersiye sema-yı bi-münteha-yı laciverdiye aks-endaz olarak kocaman ormanı inil inil inlettikçe hem ağıladım hem sakın cereyanına hayran oldum kaldım!" (a.g.e., s 340)							
179	1895.06.14	KISA ÖYKÜ	Sebatın Mükâfâtı			İkdam	1. S.	317	3
	1895.06.14	Çalışmayı, azmi, kararlılığı ve dürüstlüğü öven ahlaki bir anonim öyküdür. Konusu Amerika'nın Boston şehrinde geçtiğinden ve çalışmamızda Anglosakson muhafazakârlığı ve Protestan ahlaki ile kavramsallaştırdığımız modernleşmenin ahlaki öncüllerine vurgu yapması nedeniyle bibliyografyamıza alınmıştır.							
180	1895.06.07	HABER / DENEYME	Pickpocket yahut Londra Yankesicileri		Mehmed Tevfik	Hazine-i Fünun	2	50	402– 404
	1895.06.07	İngiltere'de popüler dergiciliğin başlatıcılarından sayılan George Newnes (1851–1910) tarafından 1881 yılında Londra kurulan <i>Tit-Bits</i> adlı haftalık dergide yayımlanan mizahi bir röportajın özet çevirisidir. Gazeteci, Londra'da çok yaygın görülen yankesicilerinden birisiyle röportaj yapmış ve sorularına çok ilginç yanıtlar almıştır. Herkesin çok para kazandıklarını ve rahat bir hayat sürdüklerini düşündüğü yankesicilerin aslında çok zor bir hayat sürdükleri mizahi bir dille bir yankesicinin ağzından anlatılmıştır.							
181	1895.04.25	MEKTUP	Franklin'in Bir Mektubu	Benjamin Franklin	Şükrü Osman	Maarif	4. S. 7. C.	179	181– 182
	1895.04.25	Hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşamadığımız Şükrü Osman, bu yazıyı Fransızca bilim dergisi <i>La Science Française</i> 'de görerek Türkçeye çevirmiş olduğunu belirtmiştir. Kimliği tespit edilemeyen bir Fransız yazarın zeytinyağının deniz dalgalarını sakinleştirilmesiyle ilgili bilimsel deney ve tespitler üzerine yazdığı bir makalede yer alan Benjamin Franklin'e ait mektup nedeniyle bibliyografyamıza dâhil edilmiştir. Şükrü Osman'ın özetle bunları anlattığı kısa girişinden sonra yazı, Fransız yazarın, zeytin ve zeytinyağının dalgalar üzerindeki etkisinin makalenin yazılma tarihinden 100 yıl önce zaten bilindiğini ve bunun bilinirliğini gösterir söz konusu mektubun Bibliothèque Nationale'de kayıtlı olduğunu söylediğini anlatarak devam etmektedir. Söz konusu yazı bu girişin ardından şu başlıkla sürmektedir: "Sanat-ı Teskin-i Emvac-ı Derya yahut							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Zeytinin Dalgalara Tesiri Üzerine İvra Edilen Tecarib: Benjamin Franklin, Mösyö Willaim Brownrigg, Mösyü Farish'in Muhtelif Mektuplarından Hülasa Olunmuştur. Muharrir risaleden yalnız Franklin'in mektubunu naklediyor. Bu mektup geçen asrın etibba-ya hazkasından Doktor Brownrigg'e yazılmış olup tarihi 1773, 7 Teşrinisanı'dır." (a.g.e., s. 181)</p> <p>Karşılaştırma için, 1773 yılında yazılan ve 2 Haziran 1774 tarihinde Royal Society'de okunan mektubun yine 1774 yılında yayımlanan bir kitapçıkta yer alan orijinal metnin başlığı da şöyledir: "Of the Stilling of Waves by means of Oil. Extracted from Sundry Letters between Benjamin Franklin, LL. D. F. R. S. William Brownrigg, M. D. F. R. S. and the Reverend Mr. Farish... Extraxt of a Letter to Doctor Brownrigg from Doctor Franklin... London, Nov. 7, 1773." (Franklin ve diğerleri, 1774, s. 445, s. 447)</p>							
182	1895.02.27	KISA ÖYKÜ	Hikâye-yi Müntahabe: Fırtına	Abdullah Zühdi		İkdam	1. S.	210	3
	1895.02.27	<p>Bu kısa öykünün yazarı Abdullah Zühdi (1869–1925), yine İkdam gazetesinde tefrika olarak yayımlanan ve ayrıca bu tefrikaların kesilip yapıştirılmasıyla oluşturulmuş bir kitap hali de mevcut olan Anglosakson yazar Robert Louis Stevenson'un (1850–1894) <i>Treasure Island</i> (1882) adlı ünlü eserini <i>Altın Yuvası</i> adıyla Türkçeye kazandıran çevirmendir.</p> <p>Bu kısa öyküdeki geminin adının Britanya, geminin birinci kaptanının adının Sir Goderson ve geminin ikinci kaptanının adının da Sir Tvestan olması bu kısa öykünün İngilizceden çevrilmiş ya da uyarlanmış olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, durum böyle bile olsa öykünün kaynaklık ettiği orijinal metne ve orijinal metnin yazarına ulaşılamamıştır.</p>							
183	1895.02.12	EDEBİYAT TARİHİ	İngiliz Tarih-i Edebiyatına Bir Nazar: Menşe'-yi Lisan - Edebiyatın Birinci Devr-i Teşekkülü	Emin Şükrü		Mekteb	2. S.	24	495–498

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1895.02.12	Hakkında ayrıntılı bilgiye erişemediğimiz, ancak edebiyat tarihçiliğimizde önemli bir yer tuttuğu bazı akademik çalışmalarda ⁵⁶ da belirtilen Emin Şükrü tarafından yazılan oldukça içerikli ve bilimsel değeri yüksek bir edebiyat tarihi makalesidir. Yazar İngiliz edebiyatının birinci devresi olarak adlandırdığı 7. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar olan dönemi değerlendirmektedir.			Bu yazısında anıp hakkında açıklamalarda bulunduğu Anglosakson şair ve yazarlar şunlardır: "Bede (672–735), Geoffrey Chaucer (? – 1400), John Gower (1330–1408), Philip Sidney (1554–1586), John Lyly (1553–1606), Edmund Spenser (1552–1599), Shakespeare (1564–1616), John Milton (1608–1674) ve Francis Bacon (1561–1626)"				
184	1895.02.02– 1895.02.10; 1895.02.15– 1895.02.19; 1895.02.21– 1895.03.07; 1895.03.09; 1895.03.11– 1895.03.21; 1895.03.24– 1895.03.27;	ROMAN	Altın Yuvası	Robert Louis Stevenson	Abdullah Zühdi	İkdam	1. S.	185– 193; 198– 202; 204– 218; 220; 222– 232; 235– 238;	2; 3; 2–3

⁵⁶ Örneğin Nazım Hikmet Polat, kaleme aldığı bir bildiride, Emin Şükrü ve onun İngiliz edebiyat tarihiyle ilgili yazılarını dönemin aydınlarının zihinlerinde edebiyat tarihinin bir ihtiyaç olarak belirlmesinde etkili olan öncül yazarlar ve eserler arasında sayar. [Bkz. Polat, N. H. (2002). Türk Edebiyatı Tarihçiliği Çalışmalarının Neresindeyiz? Beşinci Türk Kültürü Uluslararası Bilgi Şöleni, 17 Aralık 2002, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara. (<http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKİ%20TURK%20%20edebiyati/14.php>)]

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1895.03.29– 1895.04.03; 1895.04.05– 1895.04.08; 1895.04.10– 1895.04.13; 1895.04.15; 1895.04.18							240– 245; 247– 250; 252– 255; 257; 260	
	1895.02.02– 1895.02.10; 1895.02.15– 1895.02.19; 1895.02.21– 1895.03.07; 1895.03.09; 1895.03.11– 1895.03.21; 1895.03.24– 1895.03.27; 1895.03.29– 1895.04.03; 1895.04.05– 1895.04.08; 1895.04.10–	Robert Louis Stevenson'un (1850–1894) <i>Treasure Island</i> (1883) adlı romanından kısmen çeviri kısmen uyarlamadır. Kitabın çevirmeni Abdullah Zühdi (1869–1925) romanı epeyce değiştirerek çevirmiştir. Ayrıntılı açıklama için çalışmamızın "1.3. Kitaplar" bölümündeki ilgili kayda bakınız.							
		Bu roman <i>İkdam</i> gazetesinde 61 sayıda tefrika edilmiştir. 2 Şubat 1895 tarihinde başlayan tefrika 18 Nisan 1895 tarihinde sona ermiştir. Gazetenin bazı sayılarında tefrika halinde yayımlanan romana verilen devam numaralarında bazı karışıklıklar mevcuttur. Tefrika 61 sayı devam etmesine rağmen son bölümüne verilen numara 58'dir.							
		Bu romanın, günümüzde hala çok okunan, bilhassa çocukların tercih ettiği ve çocuklara okuması salık verilen, Türkçede bilinen adıyla <i>Hazine Adası</i> adlı roman olduğunu, tespit edebildiğimiz kadarıyla, <i>İkdam</i> gazetesini çalışan herhangi bir araştırmacı ya da akademisyen tespit edememiştir. Romanın bu doğru haliyle kaydı herhangi bir bibliyografya ya da katalogda da yer almamaktadır.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1895.04.13; 1895.04.15; 1895.04.18								
185	1895.01.18	HABER / İLAN	Mütevefa Grant'ın Hatıratı			Mecmua-i Ebüzziya	4. Cilt	43	1376
	1895.01.18	ABD cumhurbaşkanlarından Ulysses C. Grant'ın (General Grant) (1822–1885) yayımlama hakkının Webster tarafından satın alındığı ve yakında çıkacak olan kitaba ilgilinin yoğun olduğunun anlatıldığı bir haber.							
186	1895.01.10	HABER	Havadis-i Medeniye: Boston Kütüphane-yi Cedidi			Resimli Gazete	4. S. 4. C.	197	486
	1895.01.10	<p>Amerika Birleşik Devletleri'nde ticaretle kültürün ve kültürel yatırımların paralel yürüdüğünü ve bunların birbirlerini desteklediklerini anlatan bir haber yazısı. Protestan ahlakında hem ticaretin hem de kamuoyunun aydınlatılması işinin önemli olduğunu göstermesi açısından bibliografyamıza dâhil edilmiştir. Haberde şöyle söyleniyor:</p> <p>"Bu kere Boston şehrinde küşat edilen kütüphane-yi umumi 1858 senesinde şehri mezkûr ahalisinden olup tetbebu ve mütalaa-yı kitap ile iştilgal ve ondan lezzet-yab-ı istifade olan ve bu uğurda birçok mesarif ihtiyarıyla zî-kıymet ve nevadirden madud kitab-ı müteaddide cem eden Joshua Bates [1788–1864 - Amerikalı banker] namında bir zat malik olduğu kitapları hükümete terk ve teberru eylemiş..." (a.g.e., s. 486)</p> <p>Haberin kaynağı ve yazarı belirtilmemiştir.</p>							
187	1894.12.19	HABER	Havadis-i Medeniye			Mecmua-i Ebüzziya	4. Cilt	41	1304
	1894.12.19	Amerika'da 20 adet gazetenin kadınlar tarafından çıkarıldığı ve kadınların basım işinde de çalıştıklarını anlatan bir haber yazısıdır.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
188	1894.12.14	YAŞAMÖYKÜSÜ	Mukaddes Bir Elma	Mehmed Nadir		Afak	1	4	122– 128
	1894.12.14	<p>Matematiğe ve bilime tutkusu nedeniyle, yetkili kurumlardan izin almadan kaçarak bir yıl (1879–1880) İngiltere’de eğitim gören (Fazlıoğlu, https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-nadir, 02.02.2019) bilim insanı ve eğitimci Mehmed Nadir’in (1856–1927) kendine özgü mizahi diliyle kaleme aldığı Isaac Newton'a (1643–1727) ait yaşamöyküsüdür.</p> <p>Mehmed Nadir, yazısına verdiği başlığa atıfla bir elmanın neden mukaddes olabileceğini şöyle anlatmaktadır:</p> <p>“Niçin gülüyorsunuz? Elmaya isnad-ı kutsiyet ettiğim için mi? Ben de sizin şu güldüğünüze taaccüb ederim. Çünkü, ben mevk-i bahse çektiğim elmanın haiz-i hürmet ve kutsiyet olduğunu ispata muktedirim. Lakin siz, hende-yi istihzanızdan dolayı nadim olmayasınız? Elbette. Küre-yi arz üzerinden gelip geçen milyonlar insanların içinde, enbâ-yı beşere şu elma kadar ibraz-ı hizmet etmiş pek az adam bulunur! Bu sözüme artık büsbütün kahkaları salıverdiniz öyle mi? Zararı yok. Siz gülmek de hürsünüz. Ben de size iskât etmekte muhtarım. Biliyor musunuz ki: Ecsamda olan sıkletin ne demek olduğunu şu elma sayesinde anlıyorsunuz? Hiş düşünmez misiniz ki: Kameri arzın, ve arzı şemsin etrafında, muhrikleri üzerinde, tutan kuvveti mütalaaya bais bu elmadır! İşte bakınız bu elma ne kadar mukaddestir:” (a.g.e., s. 122)</p>							
189	1894.11.30; 1894.12.07	DENEME	Bedraka-yı Terakki	William Makepeace Thayer	K. Kemal	Hazine-i Fünun	2	21; 22	168– 170; 179– 180
	1894.11.30; 1894.12.07	<p>Amerikalı Anglosakson yazar William Makepeace Thayer’in (1820–1898) yazdığı ve bir yönüyle günümüzün kişisel gelişim kitaplarına benzetilebilecek, okuyuculara, bilhassa da kitabın orijinalinde seslenildiği şekliyle Amerikalı gençlere kişisel ve ekonomik açıdan nasıl başarılı olacaklarına dair tavsiyelerde bulunan <i>Tact, Push, and Principle</i> (1882) adlı kitabın bazı kısımlarının çevirisidir.</p> <p>Hakkında bilgi edinemediğimiz K. Kemal çeviriden önce yazdığı ön sözde şunları söylemektedir:</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>"İngiliz edebiyatından William Thayer'in telifkârdesi olup müddet-i kalile zarfında elsine-yi muhtelifeye tercüme ve defaatle tab edilmiş olan "Tact, Push, and Principle" yani "Basiret, Teşvik, Mebadi" namındaki eserinde muassırından kendi say ve gayretiyle terakki etmiş olan zevat-ı meşhurenin tercüme-yi hallerine bir takım mülâhazat-ı hakimane ilavesiyle bunların nasıl terakki ve tefeyyüz etmiş oldukları bir tarz-ı latifede tahrir ve izah edilmiştir... Ashab-ı mütalaanın acizleri gibi müstefid olmaları ümidiyle kitabın ahlak ve adatımıza muvaffık olan aksamını kemal-i ehemmiyetle tercüme ve "Bedraka-yı Terakki" ünvanıyla Hazine-i Fünun'a ihda eyledim." (a.g.e., s. 168-169)</p> <p>Bunun alıntısındaki, "ahlak ve adabımıza muvaffık" ibaresi, yine dönemin bir kısım Osmanlı yazar, düşünür ve aydınlarının Anglosakson kültürüne, özel olarak da edebiyatına bilinçli olarak yöneldiklerinin bir kanıtı durumundadır. Bu tutuma sahip aydınlar muhafazakâr bir ahlakla ilerlemenin ve gelişmenin mümkün olacağını düşünmüşler ve bunun doğruluğunun kanıtlarını Anglosakson kültür ve edebiyatında bulmuşlardır.</p> <p>Dizi yazının birinci bölümündeki ara başlıklar şunlardır: "Asıl Muvaffakiyet Hangisidir?" "Muvaffakiyet Nedir?" Dizi yazının ikinci ve son bölümünde herhangi bir ara başlık yoktur.</p>							
190	1894.11.16	DENEME	Amerika'da Talebat	Kadri		Servet-i Fünun	4. S. 8. C.	192	150– 154
	1894.11.16	<p>Dipnotta yazının <i>La Revue des Revues</i> adlı dergiden alındığı belirtilmektedir. Hakkında bilgi edinemediğimiz Kadri adlı yazar, yazısının amacını şu şekilde ortaya koymaktadır:</p> <p>"Amerika, Avrupalılar için daima hayret-bahşa görünmektedir. Avrupalılar için pek garip görülen yahut bir takım keşmekeş icap eden ahval Amerika'da müddet-i medieden beri adet sırasına geçmiştir... Kız ve erkek çocukların bir mektepte talim ve terbiyesi de bu kabildendir... Amerikada bu usul rağbet olunduğu ve hiçbir güne mahzuru görmediği cihetle Avrupa'da da kabil-i tatbikidir, bu da şayan-ı teemmüldür. İhtimal Amerikalıların cihan-ı sairede etvar ve malumatı ve itiyadatı bir mahzur tevellüdüne müsait değildir. Bu meslenin nezaketi hasebiyle tedkik ve halline girişmeden vazgeçerek ancak Amerika'da kadınların tahsili hakkında şayan-ı mütalaa bazı malumat vermekle iktifa edelim. (a.g.e., s. 150-151)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
191	1894.11.08	DİLBİLGİSİ	Hikmet-i Lisaniye ve Lügat-ı Arabiye	Corci Zeydan	Zeki Magamez	Mekteb	3	19	321–323
	1894.11.08	Lübnanlı yazar ve tarihçi Corci Zeydan (1861–1914) tarafından İngilizce yazılmış olan ve Zeki Magamez tarafından çevrilmiş olan diller ve Arapça kelimelerle ilgili dizi yazının bu bölümünde İngilizce dilbilgisi de anlatılıyor.							
192	1894.04.26	DENEME	Mütenevvia: Tütün Çubuğu Sergisi			Resimli Gazete	4. S. 4. C.	161	59–60
	1894.04.26	Victoria döneminin Poet Laureate'i (devlet şairi) Lord Alfred Tennyson'un (1809–1892) tütün ve tütün çubuğu (pipo) merakından bahsediyor. Tennyson'un dünyanın hemen her yerinden tütün çubukları toplayarak koleksiyon yaptığını ve bu uğurda epeyce para harcadığını söylüyor. Tennyson'un tütünlle ilgili araştırmalar da yaptığını ve tütünün tarihi, ortaya çıkışı, dünyaya yayılışı ve farklı dillerde söylenişleriyle ilgili defterlerine notlar tuttuğu da anlatılıyor. Bu defterlerden yola çıkarak tütünün kısa bir tarihçesi veriliyor. En sonunda da Tennyson'un sahip olduğu tütün çubuklarının fotoğraflarıyla bunların kısa açıklamaları yer alıyor.							
193	1894.04.03	YAŞAMÖYKÜSÜ	Seyyah-ı Meşhur 'un Hayatı			Tarik			
	1894.04.03	Britanyalı gezgin ve gezi yazarı Verney Lovett Cameron'un (1844–1894) hayatı, 24 Mart 1894 tarihindeki vefatı nedeniyle kısaca tanıtılıyor. Tarik'in bu sayısı mevcut koleksiyonlarda bulunamadı. Bu kayıt <i>Tarih ve Toplum</i> dergisinin Nisan 1994 tarihli 124. sayısında Ayşe Şen tarafından derlenen "Osmanlı Basınında Yüzyıl Önce Bu Ay: <i>Tarik</i> 'ten Seçmeler: Nisan 1994" (s. 5) adlı bölümdeki kayda göre oluşturulmuştur.							
194	1894.02.15	YAŞAMÖYKÜSÜ	Sir Samuel Baker			Maarif	3. S. 6. C.	133	33, 48

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1894.02.15	Anglosakson seyyah, asker ve yazar ve bir dönem Osmanlı paşalığı da yapmış Sir Samuel White Baker'ın (1821–1893) ölümü üzerine hakkında yazılmış kısa bir yaşamöyküsü. Baker'ın ayrıca 33. sayfada bir de protresi bulunmaktadır. Yazının giriş kısmı şöyledir: "Son posta ile alınan Avrupa evrak-ı havadisi mahal-i müteaddidede bilhassa Afrika'da vuku bulan keşfiyatıyla müştehar İngiliz seyyahlarından Sir Samuel White Baker'ın vefatını bildiriyorlar." (a.g.e., s. 48)							
195	1894.02.15	YAŞAMÖYKÜSÜ	Constance Fençon Woolson: Avrupa Muharrirelerinden			Maarif	3. S. 6. C.	133	35
	1894.02.15	Amerikalı roman ve kısa öykü yazarı ve şair Constance Fenimore Woolson'un (1840–1894), Venedik'te intihar etmesi ve bu haberin <i>The Levant Herald</i> 'da görülmesi üzerine kaleme alınmış kısa bir yaşamöyküsü. Yazının başlığında yazarın ikinci adı "Fençon" (فنجون) yazılmış. Ayrıca yazarın doğum tarihi yazıda 1848 olarak belirtilmiş. Fakat yazarın gerçek doğum tarihi 1840'dır. Yazının ilk paragrafı şu şekilde: "Constance Fençon Woolson, Amerika edibelerinden birinin namıdır. Woolson asar-ı müteaddide-yi muteberesiyle namını yalnız Amerika'da değil Avrupa'da da tanıtmıştır." (a.g.e., s. 35)							
196	1894.02.01	YAŞAMÖYKÜSÜ	Teracim-i Ahval: Afrika Kâşif-i Meşhuru Samuel Baker			Resimli Gazete	3.S. 3. C.	149	1270
	1894.02.01	Ünlü Britanyalı kâşif ve gezi yazarı Samuel Baker'ın (1821–1893) vefatı üzerine yazılmış kısa bir yaşamöyküsü.							
197	1894.01.18	İLAN	Yeni Kitaplar [Biçare Kız (Charles Wesley)]			Hazine-i Fünun	1	28	228
	1894.01.18	Asır Kitaphanesi romanlarının tanıtım ilanı. İlan edilen romanlar içerisinde Charles Wesley'in (1707–1788) yazdığı ve Mahmud Sadık'ın (1864–1930) <i>Biçare Kız</i> (1889) adıyla Türkçeye çevirdiği "roman" da bulunmaktadır. Kitap roman olarak tanıtılmasına rağmen, ibret verici dini ve ahlaki hikâyeler içeren bir tür ilahi olan Hymn olduğu düşünülmektedir. Charles Wesley'in 6000 civarında Hymn yazdığı söylenmektedir. Bu hikâyenin orijinal metnine ulaşamamıştır.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
198	1894.01.18	YAŞAMÖYKÜSÜ	Havadis-i Medinye: İngiltere Sefiri Sir Philip Currie Cenapları			Resimli Gazete	3.S. 3. C.	147	1246
	1894.01.18	1893–1898 yılları arasında Büyük Britanya'nın İstanbul büyükelçisi olan Sir Philip Currie'nin (1834–1906), İstanbul sefiri olarak atanmasına müteakip verilen kısa bir yaşamöyküsü.							
199	1893.15.06	GEZİ YAZISI / MEKTUP	Amerika İhtisasatı - Dördüncü Mektup - Chicago'ya Azimet - Bir Ruzname-i Seyahatten Mahreç Sayfalar			Servet-i Fünun	3. S. 5. C.	118	210– 213
	1893.15.06	<p>Bu dördüncü mektupta "Fi Mayıs 21 1893" kaydı var. Yazar, "Bu mektup Şikago'nun âlem-i hayatına mahsustur." (a.g.e., s.210) diyor. Chicago'nun şehir planını ve mimarisini kaba ve estetik dışı bulan yazar şunları söylüyor. "Eyfel kulecileri' namına müstahak olan Chicago mimarlarının tarz-ı inşaatı bence adeta tabiatın ve letafetin külliyyen haricine çıkmak, yani ahengi ve zerafeti külliyyen unutmaktır." (a.g.e., s. 211)</p> <p>Yazar, Chicago'da gezdiği mağazaların vitrinlerinden de çok etkileniyor. Vitrinlerin müşterilerin ilgilerini çekmek için adeta bir sanat gibi süslenip işlendiğinden bahsettikten sonra sözlerini Servet-i Fünun gazetesinin sahibi Ahmed İhsan Tokgüz'ün <i>Avrupa'da Ne Gördüm</i> eserine atıfla şu tespitte bulunuyor. "Elhasıl Ahmed İhnsan Bey'in 'Avrupa'da Ne Gördüm' seyahatnamesinde tasvir olunan Londra'daki Tussauds müzesinin sanki burada her dükkân bir şubesidir. (s. 212)</p> <p>Yazar bu mektubunun sonunda Chicago'daki tiyatrolardan ve dönemin ünlü kadın tiyatro oyuncusu Fanny Davenport'tan (1850–1898) bahsediyor.</p>							
200	1893.12.28	YAŞAMÖYKÜSÜ	Teracim-i Ahval: John Tyndall			Resimli Gazete	3.S. 3. C.	144	1214

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1893.12.28	Ünlü Anglosakson fizikçi John Tyndall'ın (1820–1893) ölümü üzerine verilen kısa yaşamöyküsü. Yazının varsa orijinal kaynağı ya da kaynakları ve bunların yazarları hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.							
201	1893.11.14	HABER	Amerika Gazeteleri		Kadri	Servet-i Fünun	3. S. 6. C.	137	101– 103
	1893.11.14	Hakkında herhangi bir bilgi edinemediğimiz Kadri, o yıl (1893) düzenlenen Chicago Sergisi dolayısıyla dünyada Amerika basınına ilginin yoğunlaştığını söylüyor ve ekliyor: "Bu kabilden olarak <i>Nature</i> ceride-i fenniyesi de [<i>Nature Journal of Science</i> , ilk sayı 4 Kasım 1869] Amerika gazeteleri hakkında geçen nüshasıyla bir makale neşretmiştir. Gazetecilik de dahi mahir-i ukul bir derecede terrakiye Amerikalıların vasıl oldukları makale-i mebhusede izah edilmiştir. Karilerimizin hoşuna gider mülahazasıyla bu makalede münderic malumatı nazarlarına arz ediyoruz." (a.g.e., s.101-102) Yazının, sözkonusu derginin hangi sayısından alındığı ve kim tarafından yazıldığı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.							
202	1893.08.31	KISA ÖYKÜ	Fabrikatörün Hiddeti			Servet-i Fünun	3. S. 5. C.	129	396– 399
	1893.08.31	Öykünün yazarı ve çevirmeni belli değil. Öykünün içinde geçen kişi ve yer adlarına bakıldığında Amerika'da yayımlanmış bir kısa öykü olma olasılığı çok kuvvetli. Öykünün ana karakterlerinden ikisinin soyadı Godlin (Godelin ya da Godling de olabilir; her üç durumda da aynı köke sahipler). Bu soyadı, <i>A Dictionary of English Surnames</i> adlı kitapta bir İngiliz soyadı olarak kayıt altına alınmış (Reaney, 2006, s.1345).							
203	1893.07.21	YAŞAMÖYKÜSÜ / GEZİ YAZISI	Miss Kate			Servet-i Fünun	3. S. 5. C.	123	297– 298

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1893.07.21	<p>Sözkonusu yazının, <i>Le Figaro</i> gazetesinde görülüp çevrildiği belirtilmektedir. Ancak orijinal yazının kaynağı ve yazarı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Kayıtlara bu makale "Mis Kat" olarak geçirilmiştir. Yazıda bahsi geçen kişi Britanyalı misyoner, hemşire, gezgin ve gezi yazarı Kate Marsden'dir (1859 – 1931).</p> <p>Kate Marsden Sibiryaya başta olmak üzere dünyanın birçok yerini dolaşarak cüzzam hastalarının tedavisiyle ilgilenmiş ve bu gezilerini kaleme almıştır. Kitaplarından bazıları <i>Riding Through Siberia - A Mounted Medical Mission in 1891</i> (bulunabilen ilk basım tarihi 1902) ve <i>On Sledge and Horseback to the Outcast Siberian Lepers</i>'tir (1892). Yazıda Kate Marsden ile birlikte Sibiryaya ve Sibiryaya'daki cüzzam hastalığı hakkında bilgi de verilmektedir.</p>							
204	1893.07.20	GEZİ YAZISI / MEKTUP	Amerika İhtisasatı - Dokuzuncu Mektup			Servet-i Fünun	3. S. 5. C.	123	290– 292
	1893.07.20	<p>Bu dizi yazıda yedinci ve sekizinci mektup başlığıyla herhangi bir bölüme rastlanmadı. Dizi yazı bu "Dokuzuncu Mektup" ile devam edip son bulmuştur. Dokuzuncu mektupta, "Boston 25 Haziran 1893" kaydı var. Yazar yazıya şöyle başlıyor: "Bir günde insanın cildine siyah bir renk, saçlarına yağlı bir sertlik, çamaşırlarına müstekrih bir manzara veren Chicago'nun siyah sisi ve dumanı arasında tamam üç hafta geçirdikten sonra nihayet zaman-ı hareket geldi." (a.g.e., s. 290)</p> <p>Yazar Chicago'da her şeyin aşırı derecede fazla olduğunu, ama bunun insanı yormadığını; Chicago'nun insanı çok etkileyen bir tarafı olduğunu vurguluyor. Yazar Ohio ve Indiana'ya doğru trenle yola çıkıyor ve bu yolculukta trenden gördüğü Chicago'yu tasfir ediyor.</p>							
205	1893.07.13	GEZİ YAZISI / MEKTUP	Amerika İhtisasatı - Altıncı Mektup			Servet-i Fünun	3. S. 5. C.	122	275– 277
	1893.07.13	<p>Bu altıncı mektupta "Chicago 5 Haziran 1893" kaydı var. Yazar bu mektubunda sergide her kısım için ayrı bir bina olduğunu, bu binaların içinde sergilenenleri ve binaların düzenleniş biçimlerini anlatıyor. Genel olarak serginin dünyada herkesin dile getirdiği ve beklediği gibi çok başarılı olmadığını, dikkat çeken çok fazla yenilik olmadığını söylüyor. Chicago'nun o mevsimdeki sıkıcı ve bunaltıcı havasından da şikâyet ediyor.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Sonra serginin en çok ulaştırma sergisi binasını sevdiğini söylüyor. Bu kısmın sergi binasının estetik ve güzel olduğunu, Amerikalıların yaptıkları ulaşım vasıtalarının çok konforlu olduklarını dile getiriyor. Serginin balıkçılığa ait binasını da beğendiğini dile getiriyor. Bu kısımda gördüğü ve içinde dünyanın çeşitli okyanuslarından getirilmiş balıkların yüzdüğü akvaryumdan çok etkilendiğini anlatıyor.</p> <p>Yazar daha sonra serginin kadınlar binasından bahsediyor. Yazar bu konuda şunları yazıyor: "...burada her gün kadınlardan mürekkebin kongreler oluyor; insan kadınların bi'l-ictima irad ettikleri nutuklara, sarf ettikleri efkâra yirmi mektup hasretse kâfi gelmez." (a.g.e., s. 277)</p> <p>En sonunda da serginin eğlence için ayrılmış Midway Plaisance bölümünden de kısaca söz ediyor.</p>							
206	1893.07.13	KISA ÖYKÜ	Mini Mini Jack'e Lütfediniz!	Madame Derryba*		Servet-i Fünun	3. S. 5. C.	122	286– 288
	1893.07.13	<p>* Bu kısa öykünün yazarı arap harfleriyle "دهريبا" (Derryba) olarak dizilmiş. Yaptığımız araştırmada yazarın gerçek kimliğine dair herhangi bir bilgiye erişemedik.</p> <p>Öykünün başında verilen önsöz niteliğindeki kısa bilgi ise şöyle: "Amerika'da New York şehrinde Mösyö Tello [Tello Jean D'Apery (1876–1940)] tarafından neşrolunan <i>The Sunny Hour</i> gazetesi <i>Servet-i Fünun</i> hakkında fıkra-yı takdire-yi fevkalade neşr eyledikten sonra bu muharrir-i âcizin de bir kıt'a resmini de derc-i sahife eylemiştir. Mezkûr gazete idaresine <i>Servet-i Fünun</i> hakkında beyan ettiği asar-ı teveccühten dolayı teşekkür eyler ve resmimizin bulunduğu nüshaya münderic Madam Derryba'nın [?] bir hikâyesini de ber-vechi-ati bi'l-mütercime gazetemize naklederek kesb-i mefharet ederiz." (a.g.e., s. 286)</p>							
207	1893.06.22	GEZİ YAZISI / MEKTUP	Amerika İhtisasatı - Beşinci Mektup - Chicago'ya Azimet - Bir Ruzname-i Seyahatten Mahreç Sayfalar			Servet-i Fünun	3. S. 5. C.	119	226– 227

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1893.06.22	Bu beşinci mektupta "Fi 29 Mayıs 1893" kaydı var. Yazar bu sayıda, Chicago'da Kurulu olan Armour and Company adlı besi çiftliği, et ve konserve fabrikasına yaptığı ziyareti anlatıyor. Burası Upton Sinclair'in 1906 yılından yayımlanan romanı <i>The Jungle</i> 'da (<i>Chicago Mezbahaları</i>) bahsedilen mezbahanedir.							
208	1893.06.15	MEKTUP	Franklin'in Gayr-ı Matbu Bir Mektubu: İnsan Hük-m-i Kaza ve Takdire Pişva Olmalıdır	Benjamin Franklin	Hasan Kazım	Maarif	2. S. 4. C.	99	335– 336
	1893.06.15	<p>Yazıda geçen özel adlar anlaşılır bir şekilde Latin harflerine aktarılıp okunamadı. Farnklin'in bu mektubu Doktor "Pestiley'e" (پستیلی) yazdığı söyleniyor. Diğer bir özel isim ise "Delova" (دلوا) Gölü. Bu iki özel ismin gerçekte kime ve nereye işaret ettiği bulunamadı. Bunlar ve diğer ipuçlarından yola çıkarak, Benjamin Franklin'in (1706–1790) söz konusu mektubunun orijinaline de ulaşılamadı.</p> <p>Mektubun çevirmeni Hasan Kazım hakkında herhangi bir bilgiye erişilemedi. Mektubun hemen başında şu açıklama var: "Şu fıkra-yı atıye, Franklin'in refiki Doktor 'Pestiley'e irsal ettiği bir mektubun tercümesi olup Hasan Kazım imzasıyla varid olmuştur." (a.g.e., s. 335)</p> <p>Mektup, güzel olan her şey insan için iyi olmayabilir ve insan kaderine razı olmalı ve Tanrı'nın onun için belirlediği yoldan ilerlemelidir fikri üzerine kuruludur.</p>							
209	1893.06.08	GEZİ YAZISI / MEKTUP	Amerika İhtisasatı - Üçüncü Mektup - Chicago'ya Azimet - Bir Ruzname-i Seyahatten Mahreç Sayfalar			Servet-i Fünun	3. S. 5. C.	117	194– 195
	1893.06.08	Bu üçüncü mektupta "Fi Mayıs 1 1893, Sabah alafranga saat 10" ibaresi bulunmaktadır. Yazının ilk bölümünde yazar, Chicago kent merkezinden fuar alanına vapurla gidişini ve yolda gördüklerini anlatıyor. Bu bölümde çok canlı tasvirler yer alıyor. Amerika'nın devinimi satırlarda hissediliyor.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Yazının ikinci bölümü "vakt-i zuhur" alt başlığıyla başlıyor. Yazar ikinci bölümde Chigaco fuar alanına ulaşıyor. Fuar alanında birçok eksik ve tamamlanmamış inşaat kalmış olmasına rağmen Amerika başkanı Grover Cleveland'in (1837–1908) fuarı tam zamanında açtığını söylüyor. Mektubun üçüncü bölümü "Üç saat sonra" ibaresiyle başlıyor.							
210	1893.06.01	HABER	<i>New York Herald</i>	M. Sadık		Servet-i Fünun	3. S. 5. C.	116	186– 187
	1893.06.01	<p><i>New York Herald</i> gazetesinin satışına dair dedikodular üzerine <i>Figaro</i> gazetesinin <i>New York Herald</i> hakkında verdiği bilgidен alınmıştır: "<i>Figaro</i>'nun verdiği malumat şayan-ı mütalaa gördüğümüzden karilerimize arz ediyoruz." (a.g.e., s. 186)</p> <p>Yazıda gazetesinin sahibi James Gordon Bennett (1795–1872) hakkında kısa bilgi verilmektedir: "New York Herald sahibi James Gordon Bennett tam bir gazetecidir." (a.g.e., s. 186) "Bir gazetesinin bu yolda hareeketi [hızlı ve eksiksiz haber verebilmesi] için gayretten usanmamalı, masraftan kaçınmamalı, fevkalade bir zekaya belki de dehaya sahip olunmalı. Gazetesinin sahibi Mösyö Bennett bu evsafı cami görünüyor." (a.g.e., s. 187)</p> <p>19. yüzyıl Osmanlı düşün ve edebiyat ortamında yoğun bir ilgiyle karşılaşan keşif ve gezi yazılarının düzenleyicisi ve maddi destekçisinin bu gazete olduğu vurgulanmaktadır: "Kutb-u şimale bir heyet-i keşfiye ile bir sefine gönderen Afrika çöllerine Livingstone'u taharri için Stanley'i irsal eden <i>New York Herald</i>'dir." (a.g.e., s. 187)</p>							
211	1893.05.18	GEZİ YAZISI / MEKTUP	Amerika İhtisasatı - İkinci Mektup - Chicago'ya Azimet - Bir Ruzname-i Seyahatten Mahreç Sayfalar			Servet-i Fünun	3. S. 5. C.	114	135– 137
	1893.05.18	Bu ikinci mektupta "New York 16 Nisan sene 1309" ibaresi vardır. Yazar bu mektubunda, Fransız gazetesinden bir yazı aktarıyor. Bu yazıda Fransız gazetecilerin Edison'un New Jersey'de bulunan laboratuar ve imalathanesine yaptıkları ziyaret ve orada gördükleri Edison anlatılıyor:							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		"Salonun teferruatına tedkike dalarak dolaşmak üzereydim ki Edison içeri girdi. Fakat bundan üç sene evvel Paris'e gelen Edison ile bunun arasında büyük fark vardı. Şimdi gördüğüm adam işinin başından gelen Edison'dur. Hâlbuki o zaman gördüğümüz seyahate çıkmış Edison'du. Arkasına bir ceket giymiş, başına ufak bir şapka geçirmiş, elleri ve gömleğinin kolları iştigal ettiği tecrübelerle kirlenmiş ve kararmış, sırtı biraz inhina peyda etmiş haldeydi." (a.g.e., s. 136).							
212	1893.05.12	GEZİ YAZISI / MEKTUP	Amerika İhtisasatı - Birinci Mektup - Chicago'ya Azimet - Bir Ruzname-i Seyahatten Mahreç Sayfalar			Servet-i Fünun	3. S. 5. C.	113	130- 134
	1893.05.12	<p>9 sayı olduğu belirtilen ancak 7 sayısına rastladığımız bu dizi yazı, 1893 yılında ABD'nin Chicago kentinde yapılan uluslararası fuara <i>Servet-i Fünun</i> adına katıldığı anlaşılan bir muhabirin yolculuğuna, fuara ve ABD'de gördüklerine dair dergiye gönderdiği mektuplarından oluşuyor. Bu muhabirin kim olduğu dizi yazıda belirtilmediği gibi biz de araştırmalarımızda hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Birinci mektupta, New York, 15 Nisan 1893 ibaresi bulunmaktadır. Yazının ikinci kısmında da 9 Nisan 1893 Pazar ibaresi vardır. Gezi yazısının bu bölümünde yazar şu tespitte bulunuyor:</p> <p>"Her tarafta Amerikalıların hüsn-ü tabiat ve zerafet-i halkiyeden mahrum olduğunu iddia etmezler mi? Herkesten evvel beni görenler: 'Ne! Sizin gibi hissiyat-ı perver ve sanayi-i nefise müştaki bir adam her şeyi maddi olan öyle yere gidiyor ha? Derin bir kasvet ve hüzün ile karışık mahi-yi hiss-i selim ahvaşden başka ne göreceksiniz?' diye söylediği sözler el'an samiamda aks-i endaz değil mi?.. İngiltere'de hükümferma tarz-ı hazır-ı hayat ve mimarinin, her türlü esbab-ı huzuru cami adatın ve tenezzühat-ı samimiye ve mesudenin meftunu olduğum için Amerika'da meftun olduğum ahvalin daha alasını göreceğimi ümit ettim... Burası Londra gibi de değil. Vakia Londra hali ve İngiliz tarzı her tarafta müşahade olunuyor. İngiltere'de taklid ziyade, fakat İngiltere'ye müşabehetle beraber Avustralya'nın mesela Melbourne şehrine benziyor, yani pek yeni dünya usulüyle pek eski dünya usulü birbirine memzuc." (a.g.e., s. 122)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
213	1893.05.04; 1893.05.11; 1893.05.18	YAŞAMÖYKÜSÜ	Seyahat: Seyyah-ı Şehir James Cook I - II - III	Mehmed Ekrem		Resimli Gazete	3.S. 3. C.	110– 112	816– 819; 830– 832; 840– 842
	1893.05.04; 1893.05.11; 1893.05.18	Özellikle Büyük Okyanus'a yaptığı seyahatleri ve bu seyahatlerde keşfettiği adalarla ünlü olan Britanyalı gemici ve kâşif James Cook'un (1728–1779) yaşamöyküsü. Yaşamöyküsünün bir çeviri mi yoksa telif eser mi olduğu belli değildir. Eğer varsa dayandığı orijinal kaynak ya da kaynaklar ve bunların yazarları hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.							
214	1893.04.27	DENEME	Musahabe-i Fenniye - İngiliz Kadınları	M. Sadık		Servet-i Fünun	3. S. 5. C.	111	101– 103
	1893.04.27	Doğrudan Anglosakson ya da Türk edebiyatıyla ilgisi olmayan bir yazı. Bibliyografyaya alınmasının nedeni, Osmanlı moderenleşmesinde Anglosakson-Fransız etkilerinin mukayesesine malzeme oluşturmasından dolayıdır. Yazı şöyle başlamaktadır: "İngilizlerin milel-i saireden farklı görünmeleri ihtimal kadınlarının hal ve terbiyesinden ileri geliyor. Bir dereceye kadar bir İngiliz erkek, tavır ve hareketiyle memleketine mahsus bazı hasail-i umumiyye izhar ederse de İngiliz kadınları böyle değildir. Milel-i saire nisvanınina da asla müşabehet arz etmez. (a.g.e., s. 101) Yazar yazıyı <i>Figaro</i> 'dan aktardığını söyler: "İngiliz nisvanının birkaç nevi şu kadar bir tedkiki hoşça okunur mütaalasıyla <i>Figaro</i> 'dan iktibas eyledim." (a.g.e., s. 103).							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
215	1893.03.23	GEZİ YAZISI	Seyahat: Ruy-i Zeminde Feza Seyahati yahut Donmuş Büyük Bir Göl	Julius Mendes Price	Elif (!) Aşıkı	Resimli Gazete	2. S. 2. C.	104	744– 745
	1893.03.23	<p>Britanyalı gezgin, ressam, savaş muhabiri, gazeteci ve karikatürist Julius Mendes Price'in (1857–1924) <i>From the Arctic Ocean to the Yellow Sea</i> (1892) adlı kitabının, Baykal Gölü'nü anlattığı 230–234. sayfalarının çevirisidir. Orijinal kitabın kapağında, kitap adının devamı şu şekildedir: "The Narrative of a Journey, in 1890 and 1891, Across Siberia, Mongolia, The Gobi Desert, and North China" (1890–1891 yıllarında Sibiryâ, Moğolositân, Gobi Çölü ve Kuzey Çin'e Yapılan Seyahatin Hikâyesi).</p> <p>Dergideki yazıda da dipnot olarak şu açıklama vardır: "<i>Bahr-i Mün cemid-i Şimali'den Bahri Asfer'e Mürur</i> ünvanlı eserden alınmıştır." (a.g.e., s. 744) "İngiliz seyyahlarından Mister Price diyor ki:" ibaresiyle başlayan yazı şu cümlelerle devam eder: "Irkutsk şehrinden Çin memalikinin hudud üzerinde bulunan bilâdından Kiakhta'ya giderken yolda büyük bir donmuş göle tesadüf ettik. Baykal namıyla yâd olunan bu garip göl, senenin dokuz ayında kâmil mün cemid bir halde bulunmaktadır. (a.g.e., s. 744)</p>							
216	1892.12.15	KISA ÖYKÜ	Doktorun Müşterileri (Henry Second'un Asarından Mütercimdir - Hikâye)	Henry Second (?)		Servet-i Fünun	2. S. 4. C.	92	211– 212
	1892.12.15	<p>Bir Amerikan öyküsü olduğu tahmin ediliyor. Öykü karakterinin kartvizitinden olayın Amerika Birleşik Devletleri'nde geçtiği anlaşılıyor. Yine Arap harfleriyle dizilmiş ve bizim Latin harflerine Henry Second olarak aktarabildiğimiz yazarın gerçekte kim olduğu ve burada çevirisi verilen metnin orijinali hakkında herhangi bir bilgiye erişemedik.</p>							
217	1892.12.11	ŞİİR	Yaprak	Antoine Vincent Arnault	Nabızade Nazım	Afak	1. Cilt	4	101 – 102

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1892.12.11	Bu şiir, Ali İhsan Kolcu'nun <i>On Dokuzuncu Yüzyılda Batı Edebiyatından Tercüme Edilen Şiirler Antolojisi 1853 – 1901</i> adlı kitapta Matthew Arnold tarafından yazılmış bir Anglosakson şiiri olarak listelenmiştir. Ancak şiir Antoine Vincent Arnault (1766 – 1834) tarafından yazılan “La Feuille” adlı Fransızca şiirdir.							
218	1892.10.25	DENEME	Şikago'da Tiyatrolar	Mahmud Sadık		Servet-i Fünun	2. S. 4. C.	89	181– 182
	1892.10.25	Mahmud Sadık (1864–1930), yazısına ertesine sene Chicago'da düzenlenecek olan dünya sergisinden bilgiler vererek başlıyor. Yazar Fransızların sergiye büyük bir katılımla gelmeyeceklerini, ancak şiir ve güzel sanatlar gibi alanlarda varlıklarının hissedileceğini belirttikten sonra şöyle devam ediyor: "Bu gibi sanai-yi nefiseden bahsederken bi'ttabi musiki de varid-i hatır olur. Ve bu da tiyatroya sevk-i zihin eder. Biz de bundan bahsetmek istiyoruz. Chicago da tiyatrolar için de milyonlarca dolar sarf oluncaktır." (a.g.e., s. 182) Yazar bu kapsamda Chicago'da yapılmış/yapılacak dört önemli tiyatro salonu olduğundan bahsediyor ve bu salonların oyun programını veriyor.							
219	1892.10.13	HABER	Havadis-i Medeniye: En Büyük Kütüphaneler			Resimli Gazete	2. S. 2. C.	81	436– 437
	1892.10.13	Yazıda önce dünyanın en büyük kütüphanelerine ilişkin rakamlar veriliyor ve ardından Londra'da bulunan British Museum tanıtılıyor. Bu makalenin edebiyatla ilgisi doğrudan değil dolaylıdır. Çalışmamızın temel tezlerinden olan kültürel paralellikleri göstermesi açısından bibliyografyaya dâhil edilmiştir.							
220	1892.06.02	HABER	Makale-yi Mahsusa: Liverpool Medrese-yi İslamiyesi			Resimli Gazete	2. S. 2. C.	63	120– 121
	1892.06.02	Aslen Anglosakson olan ve sonradan İslamiyeti seçerek İngiltere'de İslamın yayılması için çalışan Abdullah (William Henry) Quilliam (1856–1932) tarafından kurulan bir İslam maedresesinin tanıtımı. Daha önce aynı dergide Quilliam'ın bir de yaşamöyküsü yayımlanmıştır. Osmanlı							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		muhafazakâr modernleşmesiyle Anglosakson muhafazakâr liberalliği arasındaki paraleliğe işaret etmesinden dolayı bibliyografyamıza dâhil edilmiştir.							
221	1892.03.15	YAŞAMÖYKÜSÜ	Teracim-i Ahval: Sir George Airy	Nüzhet		Resimli Gazete	1. S.	52	639–642
	1892.03.15	Ünlü Anglosakson matematikçi ve astronom George Biddell Airy'nin (1801–1892) kısa bir süre önce ölümü üzerine yayımlanan yaşamöyküsü. Yazının altında imzası olan Nüzhet hakkında ayrıntılı bilgiye erişemedik.							
222	1892.02.18	HABER	İstatistik: Bazı Elsinenin Derece-yi İntişarı	Fatin (Lisan Mektebinden)		Resimli Gazete	1. S.	48	583
	1892.02.18	Avrupa dillerinden İngilizce, Almanca, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca, Portekizce ve Rusçanın 14. yüzyıl ve 19. yüzyıldaki konuşan sayılarının ve oranlarının karşılaştırılması verilmektedir. Özellikle İngilizceye vurgu yapılmaktadır. 14. yüzyılda bu dilleri konuşanların sayısı 126 milyondan 400 milyona çıkmıştır. İngilizce 14. yüzyılda 21 milyon konuşurla toplam sayının yüzde 13,5'ini oluştururken 19. yüzyılda 125 milyon konuşurla bu oran %31'e yükselmiştir. 400 milyon nüfus içinde Fransızca konuşanların sayısı 50 milyonda kalmıştır.							
223	1892.02.15	İLAN	Yeni Kitaplar: İngilizceden Türkçeye Lügat			Mekteb	1	28	404
	1892.02.15	Aleco ile İhsan Efendi'nin birlikte hazırladıkları söylenen bu sözlüğün ne kendisine ne de Atatürk Kitaplığı ve Özege Katalogu'nda kaydına rastladık. Yine Aleco ve İhsan Efendi birlikte <i>İngiliz Kavaid-i Lisaniyesi</i> (1890) adlı bir kitap hazırlamışlardır. Bu durumda akla, burada ilanı yapılan kitapla daha önce yine aynı yazarlar tarafından yayımlanmış o kitabın aynı kitaplar olması ihtimali gelmektedir. Ancak daha önce yayımlanan bir dilbilgisi kitabıyken, buradaki ilanda tanıtılan kitap bir sözlüktür.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		İlanda şöyle denilmektedir: "Mekteb-i Bahriye-yi Şahane İngiliz Lisanı muallimi Aleco Efendi ile mekteb-i mezkûr Türkçe muallimi İhsan Efendi tarafından İngilizceden Türkçeye olarak tertib olunan bu lûgat kitabı yirmi bin kadar lûgatı havi olup kariben mevki-i intişara konulacaktır. Yedi sekiz yüz sahifeyi teşkil edecek bu kitabın yüz altmış sahifesi tab olunmuş ve şimdiden talip olanlar için..." (a.g.e., s. 404)							
224	1892.02.12	DENEME	Michigan Darü'l Fünunun Müzesi	Tello J'ean D'Apery	Hüseyin Müşvik	Maarif	1. S	25	400–401
	1892.02.12	Yazının hemen başlığının üzerindeki giriş kısmında şu bilgi veriliyor "Tello D'Apery [Tello J'ean D'Apery (1876–1940)] isminde on üç on dört yaşında sahib-i zekâ bir çocuğun Amerika'da <i>The Sunny Hour</i> namıyla bir gazete neşr ettiğini evrak-ı fennyemizden bazıları yazmışlardı. Gazetesinin birkaç nüshasını idaremize göndermiş olduğundan tebriken bir bendini biltercüme ber-vach-i ati derc ediyoruz." (a.g.e., s. 400)							
225	1892.02.04	İLAN	Yeni Kitaplar: İngilizceden Türkçeye Lûgat			Resimli Gazete	1. S.	46	564
	1892.02.04	Aleco ile İhsan Efendi'nin birlikte hazırladıkları söylenen bu sözlüğün ne kendisine ne de Atatürk Kitaplığı ve Özege Katalogu'nda kaydına rastladık. Yine Aleco ve İhsan Efendi birlikte <i>İngiliz Kavaid-i Lisaniyesi</i> (1890) adlı bir kitap hazırlamışlardır. Bu durumda akla burada ilanı yapılan kitapla daha önce yine aynı yazarlar tarafından yayımlanmış o kitabın aynı kitaplar olması ihtimali gelmektedir. Ancak daha önce yayımlanan bir dilbilgisi kitabıyken, buradaki ilanda tanıtılan kitap bir sözlüktür. İlanda şöyle denilmektedir: "Mekteb-i Bahriye-yi Şahane İngiliz Lisanı muallimi Aleco Efendi ile mekteb-i mezkûr Türkçe muallimi İhsan Efendi tarafından İngilizceden Türkçeye olarak tertib olunan bu lûgat kitabı yirmi bin kadar lûgatı havi olup kariben mevki-i intişara konulacaktır. Kırk beş elli forma teşkil edecek olan bu kitabın on forması tab olunmuş[tur]." (a.g.e., s. 564)							
226	1891.10.08	İLAN	İngilizce Elifba			Maarif	1. S.	7	116

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1891.10.08	İlandan: "Erkan-ı Harbiye kolağalarından Nüzhet Bey'in bazı mekatib-i aliyede tedris olunan ve derece-yi lüzum-ı tahsili muhtac-ı tarif olmayan İngiliz lisanının kavaid-i ibtidaiyesini havidir..." (s. 116)							
227	1891.09.25	ÖZYAŞAMÖYKÜSÜ	Tarik-i Fazilet-i Ahlak	Benjamin Franklin	Mehmed Sadık	Maarif	1. S.	5	70-71
	1891.09.25	<p>Başlığın hemen altında "Fransızcadan aynen mütercimdir." ibaresi bulunmaktadır. Benjamin Franklin'in (1706-1790) 1791 yılında yayımlanan <i>Autobiography</i> (Özyaşamöyküsü) adlı eserinden bir parçadır. Franklin, yazdığına göre 20 yaşında hayatta 13 fazilet olduğunu fark eder ve bunları isimleri ve kısa açıklamalarıyla bu eserinde sistematikleştirir. Söz konusu bu yazıda Franklin'in 13 faziletinden 12'si yer almaktadır. Franklin'in 13. fazileti olan ve açıklaması "İsa'yı ve Sokrates'i taklit et." olan "Humility" yani "Alçakgönüllülük" faziletine yer verilmemiştir. Yazıda belirtilen faziletler ve orijinal İngilizce karşılıkları şöyledir: "İtidal" ("Temperence"), "Sukût" ("Silence"), "Tasmim" ("Order"), "İntizam" ("Resolution"), "İmsak" ("Frugality"), "Sa'y ü Amel" ("Industry"), "Sıdk ve İhlas" ("Sincerity"), "İyilik" ("Justice"), "İtidal-i Hareket" ("Moderation"), "Nezafet" ("Cleanliness"), "Sukûn ve İstirahat" ("Tranquility"), "Tevazu ve Mahviyet" ("Chastity"). İngilizce karşılıklar için bakınız; (Franklin, 1940, s. 107-108).</p> <p>Kim olduğunu kesin olarak tespit edemediğimiz çevirmen Mehmed Sadık'la ilgili olarak yazının sonuna "<i>Maarif</i>" başlığıyla şu not eklenmiş: "Amerika meşahirinden 'Franklin'in şu sözlerini aslındaki meziyeti tamamıyla muhafaza ederek hüsn-i tercüme etmiş olan efendi-yi mumaileyhe beyan-ı teşekkür ederiz." (a.g.e., s. 71)</p>							
228	1891.09.17	İLAN	Yeni Afrika			Resimli Gazete	1. S.	26	324
	1891.09.17	<p>Mehmed İzzet'in (1864-1939) hem hazırlayan hem de çevirmen sıfatıyla yayımladığı kitabının ilanı. Henry Morton Stanley'in Afrika'ya yaptığı son seyahatinin çevrildiği de söyleniyor.</p> <p>İlanda şöyle deniyor: "Afrika kıtasının ahval-i coğrafya ve tarihiyesiyle Avrupa devletleri beynindeki taksimat-ı ahiresi hakkında en yeni bir takım malumatı ve bahusus seyyah-ı meşhur İngiltereli Stanley'in kıta-yı mezkurede icra eylediği son seyahatini havi olmak üzere Mabeyn-i Hümayun Cenab-ı Mülükane mütercimlerinden izzetli İzzet Beyefendi tarafından tahrir ve tertip olunarak..." (a.g.e., s. 324)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
229	1891.07.23*	YAŞAMÖYKÜSÜ	Shakespeare'in Hayatı	İsmail Hakkı		Servet-i Fünun	1. C.	18	
	1891.07.23*	* Derginin üzerinde tarih yok. Tarih İnci Enginün'den alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için İnci Enginün'ün <i>Türkçede Shakespeare</i> (2008) adlı kitabına bakılabilir.							
230	1891.07.16*	YAŞAMÖYKÜSÜ	Shakespeare'in Hayatı	İsmail Hakkı		Servet-i Fünun	1. C.	17	
	1891.07.16*	* Derginin üzerinde tarih yok. Tarih İnci Enginün'den alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için İnci Enginün'ün <i>Türkçede Shakespeare</i> (2008) adlı kitabına bakılabilir.							
231	1891.06.18	YAŞAMÖYKÜSÜ	Başlıksız [Tello D'Apéry]			Resimli Gazete	1. S.	13	163–164
	1891.06.18	New York'ta yaşayan, <i>The Sunny Hour</i> adında bir gazete çıkaran ve yazının yazıldığı tarihte henüz on dört yaşında olduğu bildirilen Tello J'ean D'Apéry'ye (1876–1940) ait kısa yaşamöyküsü.							
232	1891.06.11	DENEME	Hikemiyat: Talim ve Terbiye	Nüzhet		Resimli Gazete	1. S.	12	146–148
	1891.06.11	<p>Yaratıcı zekâ ve yeteneğin kaynaklarını tartışan bir yazıdır. Yazının içinde Nüzhet, genetik, antropoloji ve psikoloji yanında insan zekâsı ve yaratıcılığıyla ilgili çalışmalarını da olan Francis Galton'u (1822–1911) da anmaktadır. Galton'un insanın yaratıcı zekâ ve yeteneklerinde "talim ve terbiyeden ziyade kabiliyet-i şahsiye ve ferasetin dahli ve nüfuzu vardır" dediğini belirtmektedir.</p> <p>Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Nüzhet bunun inkâr edilemeyeceğini, ancak yaratıcı zekâ ve yeteneklerde annelerin, babaların, öğretmenlerin ve okulların da önemi olduğunu, büyük çoğunluğu Anglosakson ya da Alman olan çeşitli yazar, şair, düşünür ve bilim insanlarını örnek göstererek anlatır. Nüzhet'in yazısında örnek gösterdiği ve andığı Anglosakson yazar, şair, düşünür ve bilim insanları şunlardır: Samuel</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Taylor Coleridge (1772–1834), Anna Laetitia Barbauld (1743–1825), Maria Edgeworth (1768–1849), Elizabeth Gaskell (1810–1865), Elizabeth Barrett Browning (1806–1861), Brontë (sadece soyadı verilmiş, hangisi olduğu belli değil) Walter Scott (1771–1832), Francis Bacon (1561–1626), Thomas Babington Macaulay (1800–1859), Lytton (hangisi olduğu belli değil), Thomas Hobbes (1588–1679), John Milton (1608–1674), Thomas Young (1587–1655), Edmund Burke (1729–1792) (ki yazıda Nüzhet Burke'ün "Haiz olduğum iktidar ve meziyet hep gördüğüm talim ve terbiye sayesinde." (a.g.e., s. 147) sözünü alıntılamıştır), Alexander Pope (1688-1744), Joseph Addison (1672-1719), Lord Byron (1788-1824), James Fenimore Cooper (1789-1851), Oliver Goldsmith (1728-1774), Edward Gibbon (1737-1794), Jonathan Swift (1667-1745), William Wordsworth (1770-1850), John Locke (1632-1704), Benjamin Franklin (1706-1790), David Livingstone (1813-1873), Robert Burns (1759-1796) ve Charles Dickens (1812-1870).							
233	1891.05.14	YAŞAMÖYKÜSÜ	Teracim-i Ahval: Abdullah Quilliam Efendi			Resimli Gazete	1. S.	8	100–101
	1891.05.14	<p>Sonradan Müslümanlığı seçen, İngiltere'de Müslümanlığın yayılması için çalışan, Liverpool şehrinde Liverpool Müslüman Enstitüsünü (1889) kuran Abdullah Quilliam'ın (William Henry Quilliam) (1856–1932) yaşam öyküsü. Yazıda Quilliam'ın yazmış olduğu <i>The Faith of Islam</i> (1890) adlı kitaptan, kitabın ismi anılmadan bahsedilmekte ve kitabın üç baskı yapmış olduğu söylenmektedir.</p> <p>Yazının bu kısmı için düşülen dipnotta şunlar söylenmektedir. "İngilizce olan bu eser Türkçeye bi'l-tercüme marifet-i acizanemizle tab ve neşr olunarak bir hizmet-i müftehîre olmak üzere hasılatı cemiyet-i mezkûreye [Liverpool Müslüman Enstitüsü] terk ve teberru edilecektir." (a.g.e., s. 101) Türkçeye çevrileceği söylenen bu kitabın tarama yaptığımız bibliyografyalarda ve kataloglarda kaydına rastlanamamıştır.</p> <p>Yazının telif mi yoksa terüme mi olduğu belli değildir. Yararlanılan orijinal kaynak ya da kaynaklarla bunların yazarları hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.</p>							
234	1891.04.23	YAŞAMÖYKÜSÜ	Richard Francis Burton	Mustafa Hayrullah		Resimli Gazete	1. S.	5	58–59

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1891.04.23	Afrika'da keşifler yapmış ve Nil Nehri'nin kaynağını araştırmış Britanyalı kâşif, misyoner ve yazar Richard Francis Burton'un (1821–1890) yaşam öyküsüdür. Mustafa Hayrullah (1873–1950) Burton'un yaşamöyküsünü daha çok yaptığı geziler ve keşifler bağlamında anlatır.							
235	1891.04.04	HABER	La Memoire de Shakespeare			The Levant Herald	12	72	2
	1891.04.04	Shakespeare'in (1564–1616) doğduğu ve yaşadığı yer olan Stratford-upon-Avon bölgesinin özel koruma bölgesi ilan edilmesini konu alan bir haber. Kraliçenin çıkardığı fermena göre bu bölgede Shakespeare'le ilgisi olan her mekân ve mülk kamulaştırılacak ve büyük bir kütüphane ile araştırma merkezi kurulacaktır. Bu bölgede Shakespeare layık olduğu şekilde, kültürel bir zenginlik içinde yaşatılacaktır.							
236	1891.04.01	EDEBİYAT İNCELEMESİ	Literature: <i>Worcester's Dictionary</i>	From a Correspondent (bir muhabir imzalı)		The Levant Herald	12	69	4
	1891.04.01	Amerika Birleşik Devletleri'nde 19. yüzyılda "sözlük savaşları" olarak da bilinen İngilizce sözlük rekabetiyle ilgili bir haberdir. Sözlükbilimci Noah Webster'in (1758–1843) sözlüğü ile yine sözlükbilimci Joseph Emerson Worcester'in (1784–1865) sözlüğü çok ciddi bir rekabet içinde olmuşlardır. Gazetenin bu sayısında Worcester'in hazırladığı <i>Dictionary of English Language</i> adlı sözlüğü, <i>Webster Sözlüğü</i> ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir.							
237	1891.03.28	İLAN / EDEBİYAT İNCELEMESİ	Literature: New Books and Magazines	From a Correspondent (bir muhabir imzalı)		The Levant Herald	12	67	4
	1891.03.28	Gazetenin bu sayısında tanıtımı yapılan dergiler, bu dergilerin edebiyat içerikleri ve kitaplar şunlardır:							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p><i>Harper's Magazine</i>'in erken çıkan 1891 Nisan sayısı. Edebiyat içeriği: Thomas Hardy (1840–1928) – “Wessex Folk” (kısa öykü); Charles Egbert Carddock (gerçek adı Mary Noailles Murfree, 1850–1922) – “In the Strange People's Country” (tefrika roman); Margaret Crosby (?) – “Don Carlos” (kısa öykü); Angeline Teal (?) – “Mark Fenton” (kısa öykü).</p> <p><i>North American Review</i> 1891 Mart sayısı. Edebiyat içeriği: Walt Whitman (1819–1892) – “Have We a Natural Literature” (söyleşi).</p> <p><i>Lippincott's Monthly Magazine</i> 1891 Mart sayısı. Edebiyat içeriği: Walt Whitman – “Some Personal and Old-Age Memoranda” (özyaşamöyküsü); Horace L. Tranbel (?) – “Poet, Philosopher, Man” (Walt Whitman hakkında makale).</p> <p><i>Sir Robert Peel</i> (yaşamöyküsü, 1891), Justin McCarthy (1830–1912).</p> <p><i>The Log of a Jack Tar</i> (otobiyografik roman, 1891), Fisher Unwin (yayıncı, 1848–1935).</p>							
238	1891.03.21	İLAN / EDEBİYAT İNCELEMESİ	Literature: Books and Magazines	From a Correspondent (bir muhabir imzalı)		The Levant Herald	12	63	2
	1891.03.21	<p>Gazetenin bu sayısında tanıtımı yapılan dergiler, dergilerin edebiyat içerikleri ve kitaplar şunlardır:</p> <p><i>The Atlantic Monthly</i>, 1891 Mart sayısı. Edebiyat içeriği: Frank. R. Stockton (1834–1902) – “House of Martha” (masal); Fanny Noailles Dickenson Murfree (1846–1941) – “Felicia” (roman); Francis P. Church (1839–1906) – “Richard Grant White” (yaşamöyküsü); James Freeman Clarke (1810–1888) – “My Schooling” (özyaşamöyküsü).</p> <p><i>The Century Magazine</i>, 1891 Mart sayısı. Gazetede tanıtımı yapılan doğrudan edebiyatla ilgili herhangi bir içerik yok.</p> <p><i>Social Vicissitudes</i> (yaşamöyküsü) – Frances Charles Philips (1849–1921).</p> <p><i>A Born Coquette</i> (roman) – Margaret Wolfe Hungerford (1855–1897).</p> <p><i>Life of William Lloyd Garrison</i> (yaşamöyküsü) – Macmillan & Co., London and New York.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
239	1891.03.20	EDEBİYAT İNCELEMESİ	Literature: The New " <i>Webster's Dictionary</i> "	From a Correspondent (bir muhabir imzalı)		The Levant Herald	12	62	2
	1891.03.20	<i>Webster's Dictionary</i> 'nin yeni baskısı tanıtılıyor ve değerlendiriliyor.							
240	1891.03.05	HABER	Mr. Barnum and the Californian Gold Mines			The Levant Herald	12	50	4
	1891.03.05	Bir kaynağa göre Shakespeare'den <i>Hamlet</i> 'i de çevirmiş olduğu ⁵⁷ söylenen yazar, şair ve çevirmen Mehmed Nuri Şeyda (1866–1901) tarafından Türkçeye çevrilen, <i>Barnum'un Milyonları</i> adlı yaşamöyküsünün konusu olan Phineas Taylor Barnum'la (1810–1891) ilgili haber.							
241	1891.03.04, 02	İLAN	Shakespeare, le Merchand de Venice, acte III, par le troupe de M. Lecetza			The Levant Herald	12	47, 49	
	1891.03.04, 02	Fransız Tiyatrosunda sahnelenecek Shakespeare'in (1564–1616) <i>Venedik Taciri</i> adlı oyunun ilanı.							
242	1890.12.22	HABER	Mr. Marion Crawford			The Levant Herald	XI	294	4

⁵⁷ Hazine-i Fünun dergisini konu alan bir tezde Mehmed Nuri Şeyda'nın *Hamlet*'ini çevirdiği ve bu kitabın basıldığı söylenir. Ancak bizim yaptığımız literatür taramasında böyle bir kayda rastlanmadığı gibi konuyla ilgili herhangi başka bir bilgiyle de karşılaşmamıştır. (Bkz. Derviş, E. (2008). *Hazine-i Fünûn Dergisi: 3. Yıl, 27–52. Sayılar: İnceleme ve Seçilmiş Metinler*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.)

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1890.12.22	Eşiyile birlikte bir süre İstanbul'da kalan, İtalya doğumlu ancak Amerika Birleşik Devletleri asıllı yazar Marion Crawford'un (1854–1909) İstanbul'dan ayrıldığından ve ve son romanı <i>A Cigarette Maker's Romance</i> (1891) adlı romanından bahsediliyor.							
243	1890.12.09	İLAN	Shakespeare in Turkish			The Levant Herald	XI	283	4
	1890.12.09	Hasan Sırrı Efendi'nin (1861–1933) W.Shakespeare'in (1564–1616) <i>The Merchant of Venice</i> (<i>Venedik Taciri</i>) adlı oyununun çevirisini yaptığı haber veriliyor. Bunun Türkçedeki 3. Shakespeare oyunu olduğu söyleniyor.							
244	1890.10.30*	EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ / TARİHİ	Tahlilat-ı Edebiyye: Corneille ve Shakespeare			Servet-i Fünun	1. C.	8	87–89
	1890.10.30*	<p>* Derginin üzerinde tarih ibaresi yok. "Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Katalogu"ndaki derginin ilk yayın tarihi kullanıldı. Makalenin yazarı hakkında da bilgi mevcut değildir. Kimliğini bilmediğimiz yazar, makalenin amacını şu cümleyle açıklıyor: "[Corneille ve Shakespeare'in] Meziyet-i edebiyet ve felsefelerini tedkik ile bir fikr-i sarîh vermek istiyoruz." (a.g.e., s. 87) Sonra yazar Fransız klasik yazarlarıyla "İngiliz dehası" olarak tanımladığı Shakespeare arasında çok fark olduğunu belirtiyor.</p> <p>Yazar bu farkları ikiye ayırıyor. Birinci grupta maddi ve hemen fark edilen farklar; ikinci grupta ise hemen fark edilemeyecek gizli ve ortaya çıkarılması için titiz bir çalışma yapılması gereken farklar bulunduğunu ileri sürüyor. Yazara göre, ilk gruptaki farkların en belirginini, Shakespeare'in Fransız klasikleri gibi "ne vahdet-i zaman ne vahdet-i mekân ne de vahdet-i hareket" üçlü kaidesine uymamasıdır. Bunun ardından, Shakespeare'in en önemli özelliklerinden bir diğerinin de karakter yaratma olduğunu söyler: "... Shakespeare'in yazdığı dramlarda öyle bir şahıs vardır ki Fransız trajedilerinde bulunmaz. Oyunda ehemmiyetsiz bir vazifeye ifa eder fakat harekâta karışır, piyesin heyet-i umumiyesini tahrik eder. Hatta bazen birinci derece mevki-yi mühimi tutar. Bu şahıs 'halk'tır." (a.g.e., s. 87) Yazar daha sonra Shakespeare'in Fransız klasiklerinin aksine tabiatı da bir "şahıs" olarak oyunlarında kullandığını söyler. Sonra Shakespeare'in oyunlarından buna ilişkin örnekler verir.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Ardından ikinci gruba giren gizli ve "şahsi" farklara geliyor. Yazar hem Shakespeare'de hem de Fransız klasiklerinde "nokta-yı harekât bir yani: tabiat" ve "maksatları bir yani: hakikattir" der. Ancak "Shakespeare karilerinin yahut tiyatrosunu seyredenlerin kuvve-i muhayilesine ilka-yı his eder, nazarlarını mütehassis etmez" (a.g.e., s. 88) diye de ekler. Yazar bu farkların daha açık ortaya konulabilmesi için Fransız kalsik yazarlarının eserleriyle Shakespeare'in eserlerini karşılaştırmak gerektiğini söyler. Ama bunun işi biraz karmaşık hale getirebilme potansiyeli taşıması açısından sadece Corneille'in <i>Horace</i> (1640) ve Shakespeare'in <i>Coriolanus</i> (1624) eserlerini tedkik edeceğini söyler. Yazar yazısının geri kalan kısmında bu iki oyunu ve iki yazarı karşılaştırır. <i>Horace</i>'ı değerlendirmesi bittikten sonra şöyle diyerek <i>Coriolanus</i>'a geçer: "Şimdi Shakespeare'in eserine geçelim: Eserin bediatine göz gezdirdiğimiz gibi Corneille'inkiyle bunun arasındaki tezdad şule-feşan olur." (a.g.e., s. 88)</p> <p>Karşılaştırmalı edebiyat açısından önemli bir makaledir.</p>							
245	1890.08.08	ŞİİR	Eski Bir İngiliz Gemici Şarkısı		Mehmed Arif	Servet		697	3
	1890.08.08	<p>Ali İhsan Kolcu'nun <i>Ondokuzuncu Yüzyılda Batı Edebiyatından Tercüme Edilen Şiirler Antolojisi (1859 – 1901)</i> adlı kitabından alınan kayıttır (s. 74). Söz konusu gazete sayısının nüshası, taradığımız koleksiyonların hiçbirinde yer almadığı için görülmedi. Şiirin çevirmeni tarihçi, çevirmen ve yazar Mehmed Arif Bey'dir (1845–1897).</p>							
246	1890.08.08	ŞİİR	Bir Kıt'a		Mehmed Arif	Servet		697	4
	1890.08.08	<p>Ali İhsan Kolcu'nun <i>Ondokuzuncu Yüzyılda Batı Edebiyatından Tercüme Edilen Şiirler Antolojisi (1859 – 1901)</i> adlı kitabından alınan kayıttır (s. 74). Söz konusu gazete sayısının nüshası görülmedi. Şiirin çevirmeni tarihçi, çevirmen ve yazar Mehmed Arif Bey'dir (1845–1897).</p>							
247	1890.02.05; 1890.02.06	YAŞAMÖYKÜSÜ	Mevad-ı Mütenevvia: Amerika'da Bir Haydut Kız	Mustafa Refik		Tercüman-ı Hakikat		3499 – 3500	5–6; – 5–6

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1890.02.05; 1890.02.06	<p>Kısaca Bella Starr olarak tanınan kanun kaçağı ve hırsız Myra Maybelle Shirley Reed Starr'ın (1848–1889) yaşamöyküsü. Mustafa Refik (1866–1913) dizi yazının iki yerinde şunları söylüyor: "Cemahir-i Müttefika'nın garp cihetlerinde epeyce dolaştıktan sonra yine o taraflarda bulunan Teksas kasabasına hicret eylemiştir ki kıta-yı mezkûr dâhilinde zuhuruna sebebiyet verdiği vaka-yı müellimeden birini kendi kalemiyle şu suretle yazmıştır:" (3499. Sayı, s. 5) ve "Burada serd ve izah edilen tafsilatın kâffesi Bella Starr'ın tercüme-yi halinden iktibas edilmiştir." (3450. Sayı, s. 6)</p> <p>Bunlar bize Mustafa Refik'in, yazmış olduğu yaşam öyküsünü, Bella Starr'ın yaşamını ve hikâyesini gazetesi <i>National Police Gazette</i>'deki yazılarıyla popüleştiren Richard K. Fox'un, Bella Starr'ın ölümü üzerine 1889 yılında yayımladığı <i>Bella Starr, or the Bandit Queen, or the Female Jesse James</i> adlı kitaptan almış olduğunu düşündürmektedir. Fox, söz konusu bu kitabın Bella Starr'ın gerçek yaşam öyküsü olduğunu iddia etse de gazetede "Bella Starr" yazılarından da anlaşılacağı gibi kitabın neredeyse tamamında hayal gücünü fazlasıyla kullanmış ve yaşamöyküsünü tamamen kurmaca bir esere dönüştürmüştür.</p>							
248	1889.12.07	KISA ÖYKÜ	Mütenevvia: İki İngiliz Zabiti	Mustafa Refik		Tercüman-ı Hakikat		3448	5–6
	1889.12.07	<p>Aslında bu "hikâye"nin bir kısa öykü olup olmadığı çok açık değildir. Ancak söz konusu hikâyedeki olay örgüsü ve dramatik çelişki bize bunun bir kısa öykü olduğunu düşündürmüştür. Söz konusu öyküde iki İngiliz subayıyla bir Alman subayının arasında geçen bir olay anlatılıyor. Olay örgüsünün dramatik çelişkisi yabancı dil öğrenimi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan iletişim kazasıdır. Alman subayın İngilizce öğrenme serüveni üzerine kurulmuş bir öyküdür.</p> <p>Öykünün yazarı olarak imza atan Mustafa Refik (1866–1913) İngiliz edebiyatından yaptığı çevirilerle de tanınmaktadır. (Ayrıntılı bilgi çalışmamızın "Kitaplar" kısmında bulunabilir) Hem bu yüzden hem de öyküde karakter olarak iki İngiliz subayının bulunması ve öykünün temelinde İngilizce öğretimi/öğrenimi bulunmasından dolayı bibliyografyamıza kaydedilmiştir.</p>							
249	1889.09.16	YAŞAMÖYKÜSÜ	Müenevvia: Edison	Hüseyin Rahmi (Gürpınar)		Tercüman-ı Hakikat		3376	2–3

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1889.09.16	Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864–1944), yaşamöyküsünün ilk paragrafında şu açıklamayı yapmış: "İhtiraat-ı nafiasıyla fen âleminde bir mevki-yi âli ihraz eylemiş bulunan fonograf mucid-i şehiri Edison ahiren Amerika'dan Avrupa'ya icra-yı seyahat eylediği ve kariben Mısır tarihiyle Dersaadet'e dahi vürud eyleyeceği gazeteler tarafından ihba edilmekte olduğu cihetle dahi-yi muma-ileyhin tercüme-yi haline dair bazı malumat itası münasip görüldü." (a.g.e., s. 2)							
250	1889.06.07	İLAN	İngilizce Usul-i Tedris			Tercüman-ı Hakikat		3294	3
	1889.06.07	İlk olarak 1887 yılında basılan ve tespitlerimize göre iki defa daha baskısı yapılan kendi kendine İngilizce öğrenme kitabının ilanı. İlanda şöyle deniyor: "İngilizceyi usul-i cedideye tevfikan kolayca öğrenmek üzere Bahriye-yi Rüşdiye-yi Askeriyesi muallimlerinden yüzbaşı fütüvvetli İsmail Hakkı Efendi 'İngilizce Usul-i Tedris' namıyla bir eser neşretmiş ve şu himmet-i vakıaları cedir-i takdir görülmüştür." (s. 3)							
251	1889.06.07	DENEME	Amerika'da Gazetecilik			Tercüman-ı Hakikat		3294	4
	1889.06.07	Amerika gazeteleri ile Fransız gazetelerini karşılaştıran bir deneme. Yazının başına şu giriş paragrafı konulmuş: "Fransız gazetelerinden birisi Avrupa matbuatıyla Amerika matbuatı arasındaki farkı mukayese ettiği sırada 'Amerika'nın başlıca evrak-ı havadisi yanında bizimkiler nedir?' سوالini bi'l-irad cevap olmak üzere dahi tafsilat-ı atiyeyi vererek diyor ki." (a.g.e., s. 4) Bu karşılaştırma <i>New York World</i> gazetesi üzerinden yapılıyor. Karşılaştırmada daha çok istihdam ve gazete fiyatı gibi hususlar ön plana çıkarılıyor.							
252	1889.05.24	HABER	Gazete Meni			Tercüman-ı Hakikat		3285	3
	1889.05.24	Birleşik Krallık'ta yayımlanan <i>The Daily News</i> gazetesinin 6 Mayıs 1889 tarihli nüshasının ülkeye sokulmasının yasaklandığını bildirir ilan.							
253	1889.04.30	MEKTUP / GEZİ YAZISI	Stanley	Henry Morton Stanley		Tercüman-ı Hakikat		3441	6

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1889.04.30	Anglosakson kâşif Henry Morton Stanley'in (1841–1904) Afrika syehatiyle ilgili bir mektunun çevirisidir. Mektubun çevirmeninin kim olduğu belirtilmemiştir. Mektubun başında şu açıklama bulunmaktadır: "Meşhur-ı seyyah Stanley Almanyalıların istimlak ettikleri sevhilden az uzak olan Mpwapwa'ya efrençi Teşrinisani'nin yirmi üçünde muvasalat ederek vürudu akabinde İngiltere'nin Zengibar konsolosuna atideki mektubu yazmıştır." (a.g.e, s. 6)							
254	1889.04.29	HABER	Gazete Meni			Tercüman-ı Hakikat		3264	3
	1889.04.29	Birleşik Krallık'ta yayımlanan <i>The Times</i> gazetesinin 16 ve 17 Nisan 1889 tarihli nüshalarının ülkeye sokulmasının yasaklandığını bildirir ilan.							
255	1889.04.27	HABER	Gazete Meni			Tercüman-ı Hakikat		3263	2
	1889.04.27	Birleşik Krallık'ta yayımlanan <i>The Daily Chronicle</i> gazetesinin ülkeye sokulmasının yasaklandığını bildirir ilan.							
256	1889.04.18	HABER	Gazete Meni			Tercüman-ı Hakikat		3256	3
	1889.04.18	Birleşik Krallık'ta yayımlanan <i>The Times</i> gazetesinin 2 Nisan 1889 tarihli nüshasının ülkeye sokulmasının yasaklandığını bildirir ilan.							
257	1889.01.31; 1889.02.21; 1889.03.07; 1889.06.13	İLAN	İngilizce Usul-i Tedris			Mizan	2. S	82; 85; 87; 100	822; 848; 864; 968
	1889.01.31; 1889.02.21; 1889.03.07; 1889.06.13	Tanıtımda şöyle deniyor: "İngilizce Usul-i Tedris - Mekteb-i Rüşdiye-i Asakir-i Bahriye muaaliminden İsmail Hakkı Efendi'nin bir eser-i müfididir." İlk olarak 1887 yılında basılan ve tespitlerimize göre iki defa daha baskısı yapılan kitabın kapağında tam adı şöyledir: <i>İngilizce Usul-i Tedris: İngiliz Lisanını Kemal-i Suhuletle Tahsil Etmeye Mahsus Olup Gayet Sade Bir Tarzda Kaleme Alınmış ve Avrupa'da Rağbet-i Fevkalade-yi Umumiyyeye Mazhar Olmuş Usul-i Cedidenin Türkçeye Tatbik ve Tercümesidir - Elsine-i Muallim-i Şehiri Doktor 'An'ın Usulüdür.</i> Bu kitapla, yine							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		aynı gazete de tanıtımı yapılan ve yine aynı yazara ait olan <i>İngilizce Muallimi</i> kitabının, bizim taradığımız kaynaklarda mevcut olmadığından kendisi görülememiştir. Dolayısıyla bu ikisinin aynı kitaplar olup olmadığı kesin değildir.							
258	1889.01.24	İLAN	Yeni Kitaplar - İngilizce Muallimi			Mizan	2. S.	81	814
	1889.01.24	Mekteb-i Bahriye-i Şahane muallimi İsmail Hakkı tarafından hazırlanan İngilizce öğrenim kitabının (1889) ilanı.							
259	1889.01.23	MEKTUP / GEZİ YAZISI	Afrika-yı Vusta	Henry Morton Stanley		Tercüman-ı Hakikat		3183	3
	1889.01.23	Mektubun başında şu açıklama bulunmaktadır: "Seyyah Stanley'in Kongo Hükümeti vasıtasıyla bir vesile vasıl olan bir mektubunu Belçika gazeteleri neşrediyorlar. Stanley'in işbu mektubu Şeyh Ahmed bin Hamid namında rüesa-yı Araftan bir zata hitaben yazılmıştır." (a.g.e., s. 3) Bu mektubun Belçika gazetelerinden <i>L'indépendance Belge</i> gazetesinde yayımlandığı belirtilmiştir. Mektup, Orta Afrika'da keşif seyahati yürüten ve o dönem Osmanlı gazetelerini ve aydınlarını oldukça fazla ilgilendirmiş olan Henry Morton Stanley'e (1841–1904) aittir.							
260	1889.01.07	HABER	Gazete Meni			Tercüman-ı Hakikat		3169	2
	1889.01.07	Birleşik Krallık'ta yayımlanan <i>Glasgow Herald</i> gazetesinin ülkeye sokulmasının yasaklandığını bildirir ilan. Bu gazete, E. J. W. Gibb'in (1857–1901) Türkçeden İngilizceye yaptığı ilk şiir çevirilerinin yayımlandığı gazetedir.							
261	1889	MAKALE / GEZİ YAZISI	British Museum'un Gazete Koleksiyonları: Abraham Verhoeven	Ebüzziya Tevfik		Mecmua-i Ebüzziya	19. S.	89	241–249
	1889	Ebüzziya Tevfik, Londra'da gezdiği British Museum'u ve bu müzenin gazete koleksiyonlarını genel olarak anlattıktan sonra; Hollanda gazeteleri ve şimdi Belçika sınırları içinde kalan Güney Hollanda'nın ilk gazetesinin yayıncısı Abraham Verhoeven (1575–1652) hakkında bilgi veriyor.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
262	1888.11.28 – 29	GEZİ YAZISI	Amerika-yı Garbi			Tercüman-ı Hakikat		3135 – 3136	6–7; 7
	1888.11.28 – 29	İki sayı sürmüş bu dizi yazıda Jersey trenininin Chicago'ya kadar olan güzergâhından bahsediliyor ve daha sonrasında da Chicago kentinin ekonomik, soyal ve kültürel yönleri anlatılıyor. Yazının çeviri mi yoksa telif mi olduğuyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmadığı gibi yazar ve/ya da çevirmenle ilgili bilgi de bulunmamaktadır. Anglosaskon medeniyetini, kültürünü, yaşayışını, ekonomisini ve siyasetini gözleyen ve bununla ilgili izlenimlerin aktarıldığı bir tür gezi yazısı olduğu için bibliyografyamıza dâhil edilmiştir.							
263	1888.10.24	HABER	Gazete Meni			Tercüman-ı Hakikat		3105	2
	1888.10.24	Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlanan <i>New York World</i> gazetesinin ülkeye sokulmasının yasaklandığını bildirir ilan.							
264	1888.10.09	HABER	Gazete Meni			Tercüman-ı Hakikat		3092	2
	1888.10.09	Birleşik Krallık'ta yayımlanan <i>Morning Post</i> gazetesinin ülkeye sokulmasının yasaklandığını bildirir ilan.							
265	1888.09.16	HABER	Gazete Meni			Tercüman-ı Hakikat		3073	2
	1888.09.16	Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlanan <i>New York</i> gazetesinin ülkeye sokulmasının yasaklandığını bildirir ilan.							
266	1888.06.28	YAŞAMÖYKÜSÜ / EDEBİYAT TARİHİ	Shakespeare			Tercüman-ı Hakikat		3007	7

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1888.06.28	William Shakespeare'in (1564–1616) kısa bir yaşamöyküsü. Yaşamöyküsü, Latin ozan Virgil (MÖ 70–19) ve İtalyan Dante'nin (1265–1321) yaşamöyküleri ile birlikte verilmiştir. Shakespeare'in <i>Romeo ve Juliet</i> (1597), <i>Kral Lear</i> (1606), <i>Macbeth</i> (1606) ve <i>Othello</i> (1603) oyunlarının adları anılmaktadır.							
267	1888.06.02; 1888.06.03; 1888.06.08	ŞİİR	Numune-i Terakki Mektebi Müdürü Azimetli Mehmed Nadir Efendiden Varid Olan Makaledir: Shakespeare'in Asarından Mütercim: Bir Aşıkının Tazallümatı	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Tarik	5. S.	1506; 1507; 1512	3
	1888.06.02; 1888.06.03; 1888.06.08	William Shakespeare'in (1564–1616) anlatı şiiri (narrative poem) <i>A Lover's Complaint</i> 'in [1609 - Thomas Thorpe (y. 1569 - y. 1625) baskısı] çevirisi. 7 dizeli 47 kıta (stanza formu) olarak yazılan şiiri Mehmed Nadir (1856–1927) düz yazı olarak çevirmiştir. Şiir 3 sayılık dizi olarak verilmiştir. Dizinin birincisinde, yani 1506. sayıda şiirin ilk 15 kıtası (stanza) çevrilmiştir. 1507. sayıda 16–23 ve 1512. sayıda da 24–40 arasındaki kıtaların çevirisi verilmiştir. Nadir arada 7 kıtanın çevirisini vermemiştir. Çeviri ve imgelerin Türkçeyi aktarımıyla ilgili bir fikir vermesi amacıyla şiirin ilk 7 dizesi ve Mehmed Nadir'in bu 7 dizeyi çevirisi şu şekildedir: "FROM off a hill whose concaue wombe reworded / A plaintful story from a sistring vale, / My spirits t'attend this dole voyce accorded, / And downe I laid to list the sad tun'd tale; / Ere long espied a fickle maid full pale, / Tearing of papers, breaking rings a twaine, / Storming her world with sorrowes wind and raine." (1907, s. 83) "Bir tilal-i müretefinin zirvesine çıkıp yatmış, bir vadinin hüznünü aksettiren derin bir geçidi, müteessirane dinlemekte bulunmuş idim. Ben, şu hazin nagamata havale-yi semi' dikkat etmekteyen, nagehan, elinde bulunan kâğıtları yırtmakta, yüzükleri iki parça etmekte, hâsılı dağdağa-ya yes' ve zücesi, üzerine davet eylemekte olan sararmış solmuş acayip bir kızcağzı gördüm." (1506. Sayı, s. 3)							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
268	1888.05.09	ŞİİR	Numune-i Terakki Mektebi Müdürü Azimetli Mehmed Nadir Efendiden Mevrud Makaledir: Shakespeare Asarından Mütercim	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Tarik	5. S.	1482	3
	1888.05.09	William Shakespeare'in (1564–1616) 147, 148, 109, 110, 111, 112, 114, 95 ve 96. sonelerinin Mehmed Nadir (1856–1927) tarafından çevirisidir. Nadir bu sonelerin sadece anlamlarını düz yazı olarak çevirmiştir. Söz konusu çevirilerle ilgili ayrıntılı bilgi İnci Enginün'ün <i>Türkçede Shakespeare</i> (2008) adlı çalışmasında mevcuttur.							
269	1888.04.26	İLAN	Yeni Kitaplar - İngilizce Muallimi			Mizan	1. S.	53	493
	1888.04.26	Hamidiye Ticaret Mektebi mezunlarından M. Hüsrev'in hazırladığı ve 1887 yılında yayınlanan İngilizce öğretim kitabının ilanı.							
270	1888.04.08; 1888.05.23– 25	ŞİİR	Numune-i Terakki Mektebi Müdürü İzzetli Mehmed Nadir Efendiden Varid Olan Makaledir – Shakespeare'in Eşarından Mütercem [<i>Lucrece'in Hetki</i> 1016– 1057]	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Tarik		1452; 1496 – 1498	3; 3; 3; 3
	1888.04.08; 1888.05.23– 25	William Shakespeare'in (1564–1616) uzun öyküleyici şiiri <i>The Rape of Lucrece</i> 'ten (1594, ilk yayın tarihi) bazı parçaların (1016 – 1057) Mehmed Nadir (1856–1927) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
271	1888.03.31	ŞİİR	Numune-i Terakki Mektebi Müdürü İzzetli Mehmed Nadir Efendiden Varid Olan Makaledir - Shakespeare Eşarından Mütercem	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Tarık	4. S.	1444	3
	1888.03.31	William Shakespeare'in (1564–1616) 140 ve 145. Soneleri ile uzun şiiri <i>Venus and Adonis</i> 'ten (1593, ilk yayın tarihi) bazı bölümlerin (115–120) (199–208) (211, 216) Mehmed Nadir (1856–1927) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							
272	1888.03.27	ŞİİR	Numune-i Terakki Mektebi Müdürü İzzetli Mehmed Nadir Efendiden Mevarid Makaledir - Shakespeare Asarından Mütercem	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Numune-i Terakki	1. S.	9	107– 108
	1888.03.27	William Shakespeare'in (1564–1616) 24, 46, 47, 113 ve 139. sonelerinin Mehmed Nadir (1856–1927) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							
273	1888.03.22; 1888.03.25; 1888.03.28	İLAN	İngilizce Usul-i Tedris			Tarık	4. S.	1435; 1438; 1441	3; 4; 4
	1888.03.22; 1888.03.25; 1888.03.28	Mekteb-i Rüşdiye-i Asakir-i Bahriye muaaliminden İsmail Hakkı Efendi'nin yazdığı ve 1887 yılında yayımlanan kendi kendine İngilizce öğrenme kitabının ilanı.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
274	1888.03.22	ŞİİR	Numune-i Terakki Mektebi Müdürü İzzetli Mehmed Nadir Efendiden Varid Olan Makaledir - Shakespeare Eşarından Mütercem	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Tarık	4. S.	1435	3
	1888.03.22	William Shakespeare'in (1564–1616) 38, 63, 78, 79, 81, 83 ve 84. sonelerinin Mehmed Nadir (1856–1927) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							
275	1888.03.17	ŞİİR	Numune-i Terakki Müdürü Fezail Semiri İzzetli Mehmed Nadir Efendiden Mürud Makaledir - Shakespeare'in Eşarından Mütercem	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Tarık	4. S.	1430	3
	1888.03.17	<p>William Shakespeare'in (1564–1616) 27, 28 ve 43. sonelerinin ve <i>Passionate Pilgrim</i>'den 14. şiirin Mehmed Nadir (1856–1927) tarafından çevirisidir.</p> <p><i>Passionate Pilgrim</i>, Willam Jagard'ın editörlüğünde 1599 yılında yayımlandı. 20 Şiirden oluşuyor. Kitap Shakespeare'e atfedilmiş. Ancak 20 şiirden sadece beşi kadarının Shakespeare tarzında şiir olduğu belirtiliyor. 14. şiirin şairi de belli değildir. Bu konuda yapılan bir araştırmanın tespiti şu şekildedir:</p> <p>"The extent to which the short pieces of verse known as <i>The Passionate Pilgrim</i> represent the work of Shakspeare has been of scarcely less interest to students of the dramatist than his share in certain plays. But five in this collection (Nos. I, II, III, V, XVI) are indisputably Shakspeare's.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Certain others are assigned to him with confidence by some, and rejected with equal confidence by others; whereas other pieces are, as is known, not from the hand of Shakspere." ⁵⁸ (Kuhl, 1919, 313)							
276	1888.03.14	TİYATRO OYUNU	Numune-i Terakki Mektebi Müdürü Fezail Semiri İzzetli Mehmet Nadir Tarafından Varid Olunan Makedir	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Tarık	4. S.	1427	3
	1888.03.14	William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Romeo and Juliet</i> (1597, ilk yayın tarihi) adlı oyunundan (II-2, 33-81) numaralı parçaların Mehmed Nadir (1856–1927) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							
277	1888.03.14	TİYATRO OYUNU	Numune-i Terakki Mektebi Müdürü Fezail Semiri İzzetli Mehmet Nadir Tarafından Varid Olunan Makedir	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Tarık	4. S.	1427	3
	1888.03.14	William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Antony and Cleopatra</i> (1606, ilk yayın tarihi) adlı tarihi oyunundan parçaların Mehmed Nadir (1856–1927) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							
278	1888.03.14	ŞİİR	Shakespeare'in Eşarından Mütercem	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Tarık	4. S.	1427	3

⁵⁸ “*The Passionate Pilgrim* adlı şiir derlemesinin Shakespeare’i ne kadar yansıttığı aslında o kadar merak edilen bir konu değildir. Bununla birlikte bu derlemedeki beş şiirin (1., 2., 3., 5. ve 16. parçalar) kesin olarak Shakespeare’e ait olduğu bilinmektedir. Bunlar dışında geri kalan şiirler için kimisi büyük bir özgüvenle onlar da Shakespeare’in şiirleridir derken bazıları yine aynı özgüvenle kesinlikle Shakespeare şiiri değildir demektedirler.” (Çev. T. M. Akkaya)

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1888.03.14	William Shakespeare'in (1564–1616) 14, 56 ve 75. sonelerinin Mehmed Nadir (1856–1927) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							
279	1888.03.08	ŞİİR	Numune-i Terakki Mektebi Müdürü İzzetli Mehmed Nadir Efendiden Mevarid Makaledir - Shakespeare'in Asarından Mütercem	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Tarık	4. S.	1421	2-3
	1888.03.08	William Shakespeare'in (1564–1616) 44, 142 ve 149. soneleri ile <i>Troilus and Cressida</i> adlı eserinin bazı bölümlerinin (I-1, 1-12) (I-1, 31-58) Mehmed Nadir (1856–1927) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							
280	1888.03.07	TİYATRO OYUNU	Troilus and Cressida'dan Bir Parça	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Tarık	4. S.	1420	3
	1888.03.07	William Shakespeare'in (1564–1616) tarihi oyunu <i>Troilus and Cressida</i> 'dan (1609, ilk yayın tarihi) Mehmed Nadir (1856–1927) tarafından yapılan çeviridir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							
281	1888.03.05	ŞİİR	Numune-i Terakki Mektebi Müdürü İzzetli Mehmed Nadir Efendiden Mevarid Makaledir - Shakespeare'in Asarından Mütercem	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Tarık	4. S.	1418	3
	1888.03.05	William Shakespeare'in (1564–1616) 24, 46, 47, 113 ve 139. sonelerinin Mehmed Nadir (1856–1927) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
282	1888.02.23	ŞİİR	Shakespeare'in Eşarından	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Tarık	4. S.	1407	3
	1888.02.23	William Shakespeare'in (1564–1616) 91, 92, 93, 132 ve 154. sonelerinin Mehmed Nadir (1856–1927) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							
283	1887.12.05	KISA ÖYKÜ	Letaif			Tarık	4. S.	1327	3
	1887.12.05	<p>Söz konusu mizahi öykü, bir arabacı ve bir İngiliz asilzadesi arasında geçmektedir. Asilzadenin adı Sir William Dragos şeklinde Latin farflerine aktarılmıştır. Yazıda bu asilzadenin çok meşhur olduğu söylenmesine rağmen yaptığımız araştırmalarda gerçekte böyle bir kişiliğin olup olmadığını tespit edemedik.</p> <p>Bu mizahi öykü, iş ahlakı, işin herşeyden önce geldiği, verilen sözlerin yerine getirilmesi gerektiği ve satın alınan hizmetlerin ücretinin eksiksiz ödenmesinin önemi gibi bizim Anglosakson muhafazakârlığı ve Protestan ahlakı kavramlarıyla açıkladığımız ahlakçı tutumlara vurgu yapmaktadır. Öyküde, Sir William Dragos bir araba kiralar. Arabayla limana gider ve arabacıya orada kendisini beklemesini söyler. Ardından bindiği gemiyle bir yıl süren bir yolculuğa çıkar. Dönüşünde arabacıyı bıraktığı yerde kendini beklerken bulur. Arabacı bu zahmetinin karşılığını eksiksiz ücretlendirir ve Dragos da bu ücreti tamamen arabacıya öder ve kendi yaşamına bıraktığı yerden döner.</p>							
284	1887.10.11	ŞİİR	Birthday Ode for His Majesty le Sultan Abdul Hamid	Annie de Lusignan (the Princess)		Saadet	4. S.	842	1
	1887.10.11	Latin harfli baskılıdır ve İngilizcedir. Abdülhamit'in doğum günü şerefine yazılmıştır. Şiir, The Princess Annie de Lusignan tarafından yazılmış 1887 tarihli <i>Scraps</i> adlı şiir kitabında yer almaktadır.							
285	1887.07.15	TİYATRO OYUNU	Cymbeline	William Shakespeare		Tercüman-ı Hakikat		2679; 2686	2–3; 3

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1887.07.15	<p>Toplam iki sayı süren dizi yazının ilkinin başında şu açıklama yer almaktadır: "İngilizceden mütercem olmak üzere bir zat-ı maarif-simat tarafından gönderilmiştir. Edib-i şehir Shakespeare'in eser-i mergube ve muteber-i mesnedden mütercem bir fıkra..." (2679. Sayı, s. 2)</p> <p>William Shakespeare'in (1564–1616) ilk kez 1623 yılında yayımlanan <i>Cymbeline</i> adlı tiyatro oyununun olay örgüsünün anlatıldığı düz yazı olarak düzenlenmiş bir yazıdır. Bu metnin, telif mi yoksa çeviri mi olduğu belli değildir. Her iki durumda bu gazate yazısının yazarı ve/ya da çevirmeni belli değildir.</p>							
286	1887.06.23	YAŞAMÖYKÜSÜ	İngiliz Kraliçesi			Mizan	1. C.	36	296 – 297
	1887.06.23	<p>1837–1901 yılları arasında Büyük Britanya ve İrlanda kraliçesi olan ve hüküm sürdüğü döneme adını veren (Victoria Devri) Kraliçe Victoria'nın (1819–1901) yaşamöyküsüdür.</p>							
287	1887.03.31	İLAN	Yadigâr-ı Hayatım			Tarik	4. S	1083	4
	1887.03.31	<p>Charles Hobart-Hampden'in (Hobart Paşa) (1822–1886) özyaşamöyküsü ve gezi yazısı kitabıdır. Ulaşabildiğimiz kaynaklara göre Giritli Mehmed Aziz tarafından çevrilmiş ve 1887 yılında yayımlanmıştır. Ancak çevirmen hakkında adı dışında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. İlanda kitabın ikinci ve üçüncü cüzünün satışa sunulduğu haber veriliyor.</p>							
288	1886.09.02	İLAN	Kaptan Kâbil			Asar	1. S.	14	4
	1886.09.02	<p>Captain Frederick Marryat'ın (1792–1848) <i>The Pirate and Three Cutters</i> (1836) adlı kitabının "The Pirate" kısmının Beykozlu Necib tarafından çevirisinin ilanı. Hem kitabın kısa ama etkili bir tanımını yaptığı hem de o dönemde yapılan kitap ilanlarına ilişkin bir fikir verdiği için sözkonusu bu ilan olduğu gibi aşağıya nakledilmiştir:</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>"İşbu roman bundan doksan beş sene akdem bahr-i muhit-i atlaside civar sevhale velvele-endaz-ı dehşet olan korsanların ahvalini müşar gayet acib ve bais-i hayret bir derecede, Amerika kaptanlarından ve meşahir-i hikâye-nüvisanlarından Captain Marryat tarafından İngiliz lisanı üzere roman yollu bir tarzda tertip edilmiş olup badehu, büyük romanların en müntehablarını hülâsa tarikiyle gayet müstahsin bir tarza ifrag edildiği gibi usul-i romandan zevaidi tayy olunarak mütalaası teshil ve hacmi detasgir olunmuştur.</p> <p>Birinci forması neşr olunmuş ve beheri Cuma günleri neşri mukarrer bulunmuştur. 1 kuruş fiyatla kitaphanelerde bulunur. Abone olmak isteyenler İtidal Matbaasında idarehanemize müracaat edebilirler. On, on iki cüzden ibaret olan bu romanın abone bedeli yedi buçuk kuruştur." (a.g.e., s. 4)</p>							
289	1886.08.26	İLAN	İstanbul Postası: Kaptan Kâbil			Tercüman-ı Hakikat		2459	1
	1886.08.26	<p>Captain Frederick Marryat'ın (1792–1848) <i>The Pirate and Three Cutters</i> (1836) adlı kitabının The Pirate kısmının Beykozlu Necib tarafından çevirisinin ilanı. İlanda söz konusu romanın cüz cüz yayımlandığı ve bu kez 4. cüzünün piyasaya çıktığı söyleniyor.</p>							
290	1886.08.12	DENEME	Bacon'un Fenne Hizmeti	Ali Kemal		Gülşen	1. S.	23	91–92
	1886.08.12	<p>Bu denemenin yazarı Ali Kemal (1867–1922), Francis Bacon (1561–1626) hakkında doğum-ölüm tarihleri ve yerleri gibi kısa bilgiler verdikten sonra, Bacon'un her ne kadar fen alanında yeni bir icat ya da buluşa imza atmamış olsa da çalışmalarıyla fen alanında çığır açtığını anlatıyor.</p> <p>Yazarın en önemli eserinin <i>Novum Organum</i> (1620) olduğunu belirtiyor: "Mumaileyh hayli telifatı kütüphane-i cihan-ı fenni tezyinine hizmet etmiş ise de bunların üssü'l-easası, em müfidi 1620'de tab olunan <i>Novum Organum</i> ("Nev Usul") ünvanlı kitap-ı behindedir ki bi's-suhule tahsil-i funun zemininde bazı tarikler irae eyler." (a.g.e., s. 92) Ali Kemal daha sonra, Bacon'un <i>Novum Organum</i>'daki fikirlerini özetlemeye geçiyor.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
291	1886.08.10; 1886.08.12; 1886.08.17– 18; 1886.08.21	İLAN	Robinson			Tercüman-ı Hakikat		2445; 2447; 2451 – 2452; 2455	4
	1886.08.10; 1886.08.12; 1886.08.17– 18; 1886.08.21	<p>Daniel Defoe'nun (1660–1731) <i>Robinson Crusoe</i> adlı romanının Fransız eğitimci ve çevirmen Ambroise Rendu (1778–1860) tarafından yapılan Fransızca uyarlamasından Şinasi (1826–1871) "harfiyen" çevirmiştir. Ambroise Rendu söz konusu bu uyarlamayı Fransız ilkokul öğrencileri için yapmıştır. Fransızların 19. yüzyılda Anglosakson eğitim ve kültürüne olan ilgilerinin diğer bir göstergesi de belki bu uyarlamadır. Bu kitabın Osmanlı okullarında Fransızcanın tahsili için okutulduğu düşünülürse, o dönemde Fransızca öğrenen hemen her öğrencinin, aydın adayının Batı kültürüne yaklaştıkları daha ilk adımda Anglosakson edebiyatının en azından özülüyle karşı karşıya kaldıkları anlaşılır.</p> <p>İlanda şöyle denmektedir: "Elyevm Fransa mekteb-i ibtidaiyesi programına dâhil olup bizde dahi Lisan-ı Fransevinin tahsili için okutulmakta olan Mösyö Ambroise Rendu'nun eserine mutabık olarak tercüme edilmiştir." (a.g.e., s. 4)</p>							
292	1886.07.23	ŞİİR	Aya Hitab	Percey Bishey Shelley	Abdülhak Hamid	Gayret	1. S.	28	110
	1886.07.23	<p>Başlığın üzerinde şu açıklama ve ardından Abdülhak Hamit Tarhan'ın (1852–1937) şu notu bulunmaktadır: "Saadetli Abdülhak Hamid Beyefendi hazretlerinin sahib-i risaleye mektubudur: Biraderim, Okuyacağınız şu küçük manzumeyi İngilizceden aldım. Shelley'indir. 'Aya Hitab' ünvanlıdır. Hoşuma gitti de tercüme ettim. Size de hediye ediyorum. Daha gönderilecek pek çok şeyler varsa da kesret-i iştigalden tebyize mecal yok, Baki uhuvvet-i edebiye." (a.g.e., s. 110)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Şiir Percy Bysshe Shelley'in (1792–1822) "To the Moon" (yazılış 1820, yayım tarihi 1824) adlı şiiridir. Şiirin aslı birincisi 6 ve ikincisi de 2 dizeli iki bölüm, toplam 8 dizedir. Abdülhak Hamid'in çevirisi 10 dizedir. Şiirin orijinali ile çevirisinin çözümlemeli karşılaştırılması için Nükhet Esen'in <i>Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar</i> adlı kitabının "Abdülhak Hamit ve Shelley" (2012, s. 128 – 134) adlı kısmına bakınız.</p> <p>Gayret'in 28. sayısının tarihi 11 Temmuz 1302'dir. Bu rumi tarih Türk Tarih Kurumunun Tarih Çevirme Kılavuzuna göre miladi 23 Temmuz 1886 tarihine denk gelmektedir. Bibliyografyamızda bu kılavuzu esas aldığımızdan derginin tarihini o şekilde kaydettik. Ancak şiirin üstünde Abdülhak Hamid'in yazdığı notun tarihi 24 Temmuz 1886'dır.</p>							
293	1886.07.23	GEZİ YAZISI	İngiltere Hatıratı: 2 - Hazıranda Hyde Park	Samipaşazade Sezai		Gayret	1. S.	28	110–111
	1886.07.23	<p>Başlık üzerinde yer alan açıklama notu şu şekildedir: "Samipaşazade Sezai Beyefendi'nin İhsan Buyurdukları İkinci Makaledir." (a.g.e., s. 110) Samipaşazade Sezai bu yazıda, Haziran ayında Hyde Park'ın görünümünü, parkla ilgili izlenimlerini ve Hyde Park'a gezmek için gelen İngilizlerin betimlemelerini verir. Dili oldukça lirik ve romantiktir.</p> <p>Çalışmamızda müteakip defalar dile getirilen Anglosakson eğitim anlayışına dair yazarın gözlemleri de yine yazıda mevcuttur. Samipaşazade Sezai bu konuda şunları söylemektedir:</p> <p>"Bir milletin erbab-ı şebabı eski Romalılar gibi, mekteplerinde, darülfünunlarında terbiye-yi zihniye ve kuvvet-i bedeniyelerini iktisap ederek çıktıkları cihetle diğer milletler içinde mümtaz oluyorlar. Bu terbiye-yi zihine ve kuvvet-i bedeniyeye edilen itina-yı mahsus sayesinde İngiliz cinsi müstesna bir metanete mümtaz bir hüsne temellük ediyor. Fransa'da sa'y ve itina büsbütün istikmalat-ı zihniyeye masruf olduğundan mekteplerinden çıkan erbab-ı şebab içinde gözlüksüz bir göze, renkli bir çehreye, kuvvetli bir vücuda tesadüf etmek pek kesretli değildir." (a.g.e., s. 111)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Yazar daha sonra, Hyde Park'ın İngilizler arasında çok rağbet gödüğünden ve izdihama varacak derecede kalabalık olduğundan; ancak İngilizlerin özgürlüğe, yasalara ve düzene inançları sayesinde bunun hiç sorun olmadığından bahsediyor: "Bu kadar izdiham içinde görülen terbiye ve adap ve intizam-ı fevkalade halkın kanun-ı hürriyete olan itikatları sayesinde." (a.g.e., s. 111)							
294	1886.07.16	ANI / KISA ÖYKÜ	İngiltere Hatıratı: Banet*	Samipaşazade Sezai		Gayret	1. S.	27	106–107
	1886.07.16	<p>* "Banet" şeklinde yazılan bu belde şimdilerde Londra'nın merkezine bağlı bir yerleşim yeri olan Barnet'tir. Başlık üzerinde yer alan açıklama notu şu şekildedir: "Bir zamandan beri asar-ı edibanelerini neşr ile <i>Gayret</i>'i tezyin edemediğimiz Sezai Beyefendi Hazretleri'nin bir makale-yi şairaneleridir ki bu nam altında olarak taaddüd edecektir." Yine başlıkta yer alan "Banet" için dipnotta şu açıklama verilmiştir: "Banet İngiltere'nin Londra'ya yakın bir köyüdür."</p> <p>Yazının başlığından, bunun Samipaşazade Sezai'nin İngiltere'de başından geçen bir olay olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu anı, bir ben anlatacı, bir protagonist karakter, bir dramatik çelişki (kişi-doğa) ve bir olay örgüsü ile kısa öykü formatındadır. Bu anı/öyküde kimi unsurlar Anglosakson edebiyatının "romantik" şubesiyle ilişkilendirilebilir. Öykünün genel havası için söylenebilecek, gerçek yaşamın acının kaynağı olması ve bir hiçlik duygusu uyandırması fikri romantik bir öğedir. Yine öyküdeki "mezarın açılması", "ölünün dünyaya dönmesi" gibi imgeler de hem romantik hem de gotik unsurlar olarak kabul edilebilir.</p>							
295	1886.07.08	ROMAN	Kaptan Kâbil: Müellifi: Kaptan Marryat - İngilizceden Mütercimi: Mekteb-i Bahriye Şakirdanından Necib	Captain Frederick Marryat	Beykozlu Necib	Asar	1. S.	12	4

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1886.07.08	Captain Frederick Marryat'ın (1792–1848) <i>The Pirate and Three Cutters</i> (1836) adlı kitabının "The Pirate" kısmının çevirisi. Bir tefrika olarak devam edeceği düşünülmesine ve bu birinci bölümün sonunda "mabadı var" ibaresi olmasına rağmen söz konusu roman 13. ve 14. sayılarında devam etmemiştir ve bizim tarama yaptığımız kaynaklarda <i>Asar</i> dergisinin 14. sayıdan sonra herhangi başka bir sayısına rastlanılmamıştır.							
296	1886.06.04	MEKTUP	Saadetli Abdülhak Hamid Beyefendi Hazretlerinin Yirminci Nüshada Münderic Mektuplarına Takdim Ettiğim Cevaptır	Menemenlizade Tahir		Gayret	1. S.	21	81–83
	1886.06.04	<p>Menemenlizade Tahir, Gibb'in varlığına bazı kişilerin inanmamasından ziyade Maarif Nezaret-i Celilesi'nin Osmanlı edebiyatını bu ölçüde yetkin bir şekilde tanıtan bir şairin takdir edilmemesinin daha önemli olduğunu altını çiziyor:</p> <p>"Tuhaf değil midir ki o kadar feryat ettiğim ve hatta iki kitabını kendisi takdim ettiği halde Maarif Nezaret-i Celilesi bunlara asla ehemmiyet vermedi. Hâlbuki o zat [Gibb] hakikaten şayan-ı mükâfattır. Osmanlı edebiyatına ettiği hizmeti Osmanlılardan pek az adamlar etmişlerdir. Dünyada hiçbir şey bilmez gibi telakki edilen Türklerin de mükemmelce bir edebiyatı bulunduğunu ve içinde pek güzel eserler mevcut olduğunu Avrupalılara tanıttırıyor." (a.g.e., s. 81)</p> <p>Menemenlizade Tahir mektubunun geri kalan kısmında Abdülhak Hamid'in yine bir önceki sayıda yayımlanan "Florance" şiiriyle ilgili düşüncelerini yazmıştır. Bunun bir özeti için lütfen "Florance" adlı kayda bakınız. Menemenlizade Tahir bu yazıda ayrıca Abdülhak Hamid Tarhan'ın <i>Kahbe yahud Bir Sefilenin Hasbıhali</i> (1886) adlı eserini de değerlendiriyor. Yazar bu eserde Shakespeare etkisi görüyor:</p> <p>"<i>Sefile</i> Shakespeare'in tiyatroları yolunda zincir-şikenane bir eserdir 'İnsan yalnız görmeye değil göstermeye de müstaidir' hakikatini herkesten ziyade kendiniz ispat buyuruyorsunuz. Bir eser manzum olmakla onda serapa nazım ile ifade-yi meram neden mecburi olsun? Makbere dair yazdığım ve gelecek nüshaya derc edeceğim mütalaanamede de söylemiştim ki efendimiz gibi tabi şair olanlar tabi yazarlarsa daha güzel oluyor. <i>Sefile</i>'nin tarzı ise tabi yazmaya her şeyden ziyade müsaittir." (a.g.e., s. 81)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Yalnız Menemenlizade Tahir yine Shakespeare'i ölçü tutarak Abdülhak Hamid'in <i>Sefile</i> adlı eserini eleştiriyor da: " <i>Sefile</i> 'nin bir yeri hakkında o sözü ["keşke şöyle olsaydı"] tekrar ettim o da hayaletin kızın odasına o kadar kesretle girip çıkmasına aittir sahneye getirilen hayal-i tabi' kızın zihninde vücut bularak harice akseden fikrin mücessimidir Hamlet oyunun başındaki hayal kabilinden değildir o cihetle öyle sık sık girdirilip çıkarılacağına kızın en ziyade galeyanda bulunduğu zamanlarında girdirilse daha iyi olurdu." (a.g.e., s. 82)							
297	1886.06.04	MEKTUP	Sahib-i Mecmua Saadetlu Tefik Bey Hazretlerine	Menemenlizade Tahir		Gayret	1. S.	21	83
	1886.06.04	Menemenlizade Tahir'in (1862–1902), Ebüzziya Tefik'e E.J. Wilkonson Gibb'in (1857–1901) varlığından şüphe duyanlara dair yazdığı mektuptur. Ebüzziya Tefik'in <i>Mecmua-i Ebüzziya</i> dergisinin 45. sayısında Mr. Gibb ile ilgili yayımladığı mektuba teşekkür ediyor. Ancak o yazıdaki bir kısma da şöyle itiraz ediyor: "Yalnız mütalaa-yı aliyelerinin bir ciheti bais-i istigrab-ı acizanem oldu: O da zat-ı alileri gibi bir edibimiz lisandan 'Artık şiir ve hülya ve laklaka-yı bi-mani ile vakit geçirmek zamanlarının çoktan geçmiş olduğu' ibaresinde bir kafiye hatırı için şiiri 'laklaka'ya terdif buyurmanız gibi bir söz sudurunu görmektir. Hususiyile şiir ve hülya ile iştigalden te'bid buyurmak istediğiniz erbab-ı şebaba numune olarak gösterilen Misterr Gibb cenaplarının ma'ruf bir İngiliz şairi olması büsbütün tezyid-i istigrab etti." (a.g.e., s. 83)							
298	1886.05.28	MEKTUP	Saadetli Abdülhak Hamid Beyefendi Hazretlerinin İrsal Buyurdukları Mektuptur	Abdülhak Hamid		Gayret	1. S.	20	78
	1886.05.28	Mektupta Abdülhak Hamid (1852–1937), gerçek bir kişi olduğuna inanılmayan E. J. W. Gibb'in (1857–1901) ünlü bir şair olduğunu belirtiyor ve isteyenlere mektup adresini veriyor. Hamid şunları da söylüyor: "Mister Gibb'in öyle tevehhüm olunduğu gibi bir şahs-ı mevhum olmayıp bir şair-i ma'ruf olduğunu Maarif Nezaret-i Celilesi tasdik eder. Çünkü <i>Cevad</i> namında Türkçeden mütercem romanı ve <i>Eşar-ı Osmaniye</i> ünvanlı yine mütercem mecmua-yı eş'arı matbu ve mücellled olarak bundan							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		iki ay kadar mukaddem nezaret-i müşarün-ileyhe takdim olunmuştu. Harikanın kendi gibi mukim olduğu mahal de meçhul değildir. Eğer bu şüpheyi acibeye zahib ve sahip olanlar dünyada bir Glasgow şehri bulunduğuna kail olurlarsa işte şair-i müşarün-ileyhin adresi şudur:" (s. 78)							
299	1886.05.28	ŞİİR	Florance	Abdülhak Hamid		Gayret	1. S.	20	78-79
	1886.05.28	Şiirin başlığının hemen üzerinde şu ibare bulunmaktadır: "Saadetli Abdülhak Hamid Beyefendi Hazretlerindir." (a.g.e., s. 78) Birlikte yaşadığı ve İstanbul'a birlikte geldiği Anglosakson kadın Florance Ashley'e yazılmış ve bu şiiri E. J. W. Gibb (1857-1901) İngilizceye çevirmiş. Bunu, <i>Gayret</i> dergisinin bir sonraki 21. sayısında (04.06.1886) Menemenlizade Tahir'in (1862-1902) Abdülhak Hamid'e (1852-1937) yazdığı cevap mektubundan anlıyoruz. Menemenlizade Tahir, "Florance" şiiri hakkında şunları söylüyor: "Bir kız için tanzim olunup yine Mister Cenaplarının [Gibb'in] marifetiyle İngilizceye tercüme olunan "Florance" unvanlı manzumeyi niçin tahsin buyurmuyorsunuz bilmem efendimizin fikirleri ne yoldadır? Bendeniz sade olup da Sezai Beyefendi'nin tabirince kalbe hitap eden şiirleri diğerlerinden ziyade seviyorum. Bu "Florance" da öyledir: Güzel bir kız çocuğunun çehresi gibi sade yine onun gibi güzel." (a.g.e., s. 51)							
300	1886.04.08	MEKTUP	Abdülhak Hamid Beyefendi'nin Geçen Nüshamızda Derc Edilen Mektuplarında Gönderildiği Beyan Buyurulan İngiliz Mektubudur	Elias John Wilkonson Gibb		Gayret	1. S.	13	49-51
	1886.04.08	Mektubun dipnot açıklamasında şöyle denmektedir: "Mektubun gerek imlası ve gerek ifadesi aynen derc olunmuştur." (a.g.e., s. 49) Gibb, bu ikinci mektubunda Abdülhak Hamid'in (1852-1937) kendisine yanıt olarak yazdığı mektuba cevap vermektedir. Bu mektupta, Abdülhak Hamid'in "Bizim himmetimiz ihya-yı mevtadan ziyade imate-yi ihyaya sarf olunur." (a.g.e., s. 49) sözünü alıntılıyarak, Türkçe yeni edebiyatın gelişip serpilmesi için eskinin kalıntılarının tamamen ortadan kalkması gerektiğini belirtir. E. J. W. Gibb (1857-1901), Hamid'i zıtlıklı ustalıkla bir arada kullanma bağlamında Anglosakson Alexander Pope (1688-1744) ve Thomas B. Macaulay'a (1800-1859) benzeter.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>"Zat-ı saminizin üslub-ı mahsusunuza gayet parlak bir misaldir. Çünkü o üslûpta en ziyade fikre çarpan husus tezatta maharet-i harikuladenizdir. İnyetnamenizde bu nev' mecazı pek sevdiğinizi işar buyuruyorsunuz fakat bendeniz bunu asar-ı beliganenizden keşfetmiş oldum. Bu hususta ber-hayat olmayan üdebamızın ikisine yani Pope ve Macaulay'a benziyorsunuz. Fakat sizin tezdalarınızı bizim şuaramızinkinden daha güzel bulurum." (a.g.e., s. 49)</p> <p>Gibb, daha sonra edebiyatın dâhilerinden (Génie) bahsediyor:</p> <p>"Kudema-yı udebanızda jeni (génie) zuhur etmemiştir diyorsunuz. Bu dahi tabidir. Serapa ecnebi zincirine bağlanmış olan ve hiçbir azası azad bulunmayan bir şiirin hissiyat-ı milliyenin tercümanı olması tasavvur edilemez. Bir jeni zuhur etmiş olaydı kendisini acem mukallidliğinden ve bu vech ile jeniliğini kaybolmaktan kurtarmazdı. Şimdi İran boyunduruğu kırılmış ve Osmanlı edibi hür olmuştur. Bu azadiyi icat eden zevat-ı cesaret-simata jeniler denilse seza olmaz mı? Bununla beraber birinci safta olan jeniler her milette her zamanda pek nadirdir. Bugüne değin Avrupa-yı nasranide rütbe-yi evveliyede dörtten ziyade en büyük jeniler zuhur etmemiştir: ki şunlardır: İtalya'da Dante, İngiltere'de Shakespeare, Almanya'da Goethe, Fransa'da Victor Hugo. Dokuz asırlık Fransız edebiyatı bu eyyam-ı ahire dek en büyük bir jeni gösteremez. Moliere ile Racine, Voltaire ve Rousseau jeniler, ve büyük jeniler kabul edilir, fakat o zikr eylediklerimin yanında küçük görünürler." (a.g.e., s. 50)</p>							
301	1886.04.08	DENEME / MEKTUP	Mülâhaza	Menemenlizade Tahir / Ahmed Şevki		Gayret	1. S.	13	51
	1886.04.08	<p>E. J. W. Gibb'in (1857–1901) Abdülhak Hamid'e (1852–1937) yazdığı ve <i>Gayret</i>'te yayımlanan mektuplar üzerine başlayan tartışmalar ve Türkçeyi memleketinden hiç dışarı çıkmadan ve hiç hoca tutmadan bu kadar yetkin bir şekilde öğrenen böyle bir kişinin gerçek değil kurmaca bir karakter olduğuna dair yapılan itirazlardan bahisle, Selanik'ten Ahmed Şevki adında birinin bu kişinin gerçek olmadığına dair örnek mektubu alıntılanıyor.</p> <p>Ahmed Şevki mektubunda Gibb'le ilgili şu soruyu soruyor: "...Acaba mümkün olabilir mi ki memleketinden harice çıkmamış hoca görmemiş arkadaşsız olduğu halde Türkçeyi Türkçenin lisan-ı edebiyesini bu derece tahsil etmiş bulunsun." (a.g.e., s. 51)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Menemenlizade Tahir (1862–1902) ise Ahmed Şevki'ye verdiği yanıtta, Abdülhak Hamid'in (1852–1937) sözüne kesinlikle güvenileceğini, üstelik Ebüzziya Tevfik'in (1849–1912) de Abdülhak Hamid'i doğrulayacak başka bir kanıt sunduğunu, E. J. W. Gibb'in (1857–1901) kendisine de daha önce bir mektup yazdığını söylediğini belirterek, ne kadar şaşılacak bir şey olsa da Gibb'in gerçek bir kişi olduğunu söylemektedir.							
302	1886.04.02	ŞİİR	(Saadetli Hamid Bey Hazretleri Tarafından İrsal Buyurulmuştur) Hyde Park'tan Geçerken	Abdülhak Hamid		Gayret	1. S.	12	45–46
	1886.04.02	<p>Başlığın hemen üzerinde şu açıklama yer almaktadır: "Saadetli Hamid Bey Hazretleri Tarafından İrsal Buyurulmuştur". (a.g.e., s. 45) Şiir Abdülhak Hamid'in (1852-1937) kendi özgün eseri olsa da, onun 1886–1911 yılları arasında (bazı kesintiler ve aralıklarla da olsa) Londra'da yaşadığı, İngiliz eşi Nelly Clower ile yirmi yıldan fazla evli kaldığı, Londra'yı ve Anglosakson medeniyetini çok sevdiği, Anglosakson medeniyetine ve İngilizce edebiyata dair net gönderme ve esinlerin olduğu <i>Finten</i> adlı tiyatro oyununu Londra'da kaleme aldığı göz önüne alınırsa, içinde "Hyde Park" adının olduğu bu şiirini bibliyografyamıza neden dahil ettiğimiz anlaşılabilir.</p> <p>Hamid'de Anglosakson edebiyatının, bilhassa da Shakespeare'in etkisi hâlihazırda birçok farklı akademik araştırmada konu edilmiş ve bilimsel olarak gösterilmiştir. Dergide yayımlanan şiirin iki dizesine sansür uygulanmış ve dizelerin olduğu yere sadece noktalar konulmuştur. İlk sansür 9. kıtının 3. dizesidir. (a.g.e., s. 45) Dergiye alınmayan bu dize şöyledir: "Seray-i padişahî kim onun fevkinde yok bir şey" Bu dize hemen ardından gelen "Onun fevkinde istihza-yı istibdad eder bir kuş" dizesiyle birleştiğinde, bunun Abdülhamit'in "istibdad" yönetimine dair doğrudan ve açık bir eleştiri olduğu görülür.</p> <p>İkinci sansürlü dize 11. kıtının 3. dizesidir ve şöyledir: "Verir insana, ol hayvan-ı pür-izana hürriyet". Bu dizenin bulunduğu kıta özellikle dikkat çekicidir: "Verir dünyaya ol ma'mure-yi süflaya ulviyet / Verir vicdana ol neş'et-geh-i edyana emniyet / Verir insana ol hayvan-ı pür izana hürriyet / Bu ser-bâzane mantıklarla kim irad eder bir kuş" (a.g.e., s. 46) Bu kıtada dünya, imar edilmiş, düzenlenmiş, güzelleştirilmiş sefil bir yer; vicdan, din ve inancın asıl ve esas kaynağı; insan ise, hayatı, insanları ve çevresini tam olarak kavrayabilme yeteneğine sahip bir hayvan olarak tarif</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		edilmiştir. Abdülhak Hamid bu kıtayı ve bu kıtada dile getirdiği felsefi bakış açısıyla, Anglosakson aydınlanmacı filozoflar Hobbes, Locke, Hume ve Mill'e özdeşleşen "özgür irade" (free will) ve "doğal hukuk/doğa hukuku" (natural law) öğretilerine yaklaşmıştır.							
303	1886.03.19	ŞİİR	Küçük Melek	Abdülhak Hamid		Gayret	1. S.	10	37–38
	1886.03.19	<p>Şiirin adının hemen üzerinde şu açıklama notu bulunmaktadır: "İngiltere'de bir kontesin çocuğuna validesi tarafından bergüzar olmak üzere Hamid Beyefendi Hazretlerinden istenilmiş bir manzumedir ki İngilizceye tercüme olunarak kontese takdim edilmiş ve bir sureti <i>Gayret</i>'e ihsan buyurulmuştur". (a.g.e., s. 37)</p> <p>Şiir, her biri 6 dizeli 7 bölümden oluşmaktadır. Abdülhak Hamid, şiirin 5. bölümünde, Londra'da yazılan bu şiirin de yeni Türkçe şiiri güzelleştirecek bir adım olacağını, zaman geçtikten sonra bunun daha iyi anlaşılacağını söyler gibidir: "Gidecektir seninle Londra'dan / Şiir-i Türki'ye revnak-ı diğer / Verecektir zaman geçip aradan / O da atıye sen gibi ziver ..." (a.g.e., s. 37)</p>							
304	1886.03.05	MEKTUP	İskoçya'da Mister Gibb Namında Genç Bir İngiliz Şairinin Abdülhak Hamid Bey'e Yazdığı Türkçe Mektubudur	Elias John Wilkonson Gibb		Gayret	1. S.	8	30–31
	1886.03.05	E. J. Wilkonson Gibb (1857–1901), 6 ciltlik <i>A History of Ottoman Poetry</i> adlı Osmanlı Şiiri Tarihi antolojisi ve edebiyat tarihi kitabının yazarıdır. Gibb, antolojiyi daha önce tamamlamasına rağmen, söz konusu bu mektupta Abdülhak Hamid'e de belirttiği üzere hazırladığı kitabı karşılaştırmalıca aynı ayarda, bir Osmanlı aydını tarafından yazılmış başka bir eser bulamadığından hemen yayımlamaktan çekinmiştir. Antoloji yayımlanmaya 1901 yılında başlanmış, ilk cildin yayımında sonra Gibb hayata gözlerini yummuş, antolojinin diğer ciltleri arkadaşı Fars Dili ve Edebiyatı uzmanı Edward Granville Browne (1862–1926) editörlüğünde yayımlanmıştır.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Gibb bu mektupta, Osmanlı şiirinin çok yetkin ve mükemmelliğe erişmiş olduğundan; geleneksel Osmanlı şiirinin neden kökten değişime uğradığını tam olarak anlamadığından; bu değişimin oldukça zor ve meşakkatli bir iş olduğundan ve bu zor işin başarılmış olduğundan bahsediyor. Bu konuda şunları söylüyor:</p> <p>"Edebiyat-ı Osmaniye'de vuku' bulmakta olan tebeddül bendenize mucib-i hayret ü ta'accübtür. Tarz-ı atıkada yazılmış olan asarın birçoğu pek şa'şaalı ve parlak olduğu na-kabil-i inkâr iken tarz-ı mezkûrede hüküm süren zevke zevk-i sahih denilemez. Vicdandan gelmez, akıldan gelir. Akıldan gelen şiir, şiir-i hakiki değildir, sanattır. Şimdiki üsluba nazar ettiğimizde her şey değişik görünür. Sanat gitmedi fakat Sultan makamından kul yerine indi. Şimdi vicdan padişahıdır. Edebiyat sahih olmuştur. İstikbali temin edilmiş oldu." (a.g.e., s. 30)</p>							
305	1885.11.30	ŞİİR	Shakespeare'in Bir Sonesi	William Shakespeare	Muallim Naci	Berk	1. C.	6	162–163
	1885.11.30	William Shakespeare'in (1564–1616) 105. sonesinin Muallim Naci (1849–1893) tarafından çevirisidir. Dergi sayısının üzerinde tarih yok. Tarih olarak Milli Kütüphane kaydı esas alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							
306	1885.09.30	İLAN	Alayın Kraliçesi			Tercüman-ı Hakikat		2178	1
	1885.09.30	Katherine King'in romanı <i>The Queen of the Regiment</i> 'in (1872) Ahmed Midhat (1844–1912) çevirisi. Çok önce cüzler halinde yapılan yayımından sonra, Ahmed Midhat'ın kendi yazmış olduğu <i>Alayın Kraliçesi'ne Zeyl</i> kısmı da dâhil olarak bu kez 343 sayfalık tek bir cilt halinde yayımlandığı ilan ediliyor. İlanda şöyle deniyor: "Bu ser-lehva ile an-asıl İngilizce olarak yazılmış bulunan bir romandan Fransızların hülâsa eyledikleri suret-i muhtasar." (a.g.e., s. 4) Bu ilan daha sonra da <i>Tercüman-ı Hakikat</i> 'in 2178. ile 2500. sayıları arasındaki 207 sayısında da aynen yayımlanmıştır.							
307	1885.09.08	MEKTUP	Vazife-yi İnsaniyet: Franklin'in Bir Mektub-ı Hikmet-i Üslubu			Tercüman-ı Hakikat		2159	2

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1885.09.08	Benjamin Franklin'in (1706–1790) zor durumdaki bir arkadaşına yaptığı maddi yardımı anlatan mektubu. Ulaşabildiğimiz nüsha iyi durumda olmadığı için mektubu tam olarak okuyamadık. Bu yüzden mektubun orijinaline de ulaşamadık. Ayrıca mektubun çevirimi hakkında da herhangi bir bilgi mevcut değildir.							
308	1885.08.23	HABER	Henry Longfellow Külliyyatının Münir Paşa aracılığıyla hediye edilmesi hakkında.			Tarik	2. S.	509	1
	1885.08.23	Binbaşı Henry Dan (?) adlı kişinin İstanbul'da Padişah'tan gördüğü ilgiye teşekkür olarak Amerika'dan, Amerikalı şair Henry Wadsworth Longfellow'un (1807-1882) külliyyatını Münir Paşa aracılığıyla Padişah'a hediye gönderdiğini bildiriyor. Haberin <i>Stern Express</i> gazetesinde okunduğu da belirtiliyor.							
309	1885.07.12	HABER	Times Gazetesi			Saadet	1. S.	160	2-3
	1885.07.12	<i>The Times</i> gazetesini tanıtan bu kısa yazının başında şu açıklama var: " <i>Gazette de France</i> gazetesinde neşr olunan bir bentte görülmüştür."							
310	1885.07.09	ŞİİR	Edebiyat: Shakespeare'den Tercüme	William Shakespeare	Mesud-i Harabati (Muallim Naci)	Tercüman-ı Hakikat		2111	3
	1885.07.09	William Shakespeare'in (1564–1616) 91. sonesinin Muallim Naci (1849–1893) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
311	1885.07.08	ŞİİR	Edebiyat: Shakespeare'den Tercüme	William Shakespeare	Mesud-i Harabati (Muallim Naci)	Tercüman-ı Hakikat		2110	2
	1885.07.08	William Shakespeare'in (1564–1616) 27. sonesinin Muallim Naci (1849–1893) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							
312	1885.07.07	ŞİİR	Edebiyat: Shakespeare'den Tercüme	William Shakespeare	Mesud-i Harabati (Muallim Naci)	Tercüman-ı Hakikat		2109	2
	1885.07.07	William Shakespeare'in (1564–1616) 63. sonesinin Muallim Naci (1849–1893) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							
313	1885.07.05	ŞİİR	Edebiyat: Shakespeare'den Tercüme	William Shakespeare	Mesud-i Harabati (Muallim Naci)	Tercüman-ı Hakikat		2108	3
	1885.07.05	William Shakespeare'in (1564–1616) 104. sonesinin Muallim Naci (1849–1893) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
314	1885.07.04	ŞİİR	Edebiyat: Shakespeare'den Tercüme	William Shakespeare	Mesud-i Harabati (Muallim Naci)	Tercüman-ı Hakikat		2107	3
	1885.07.04	William Shakespeare'in (1564–1616) 9. sonesinin Muallim Naci (1849–1893) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							
315	1885.07.03– 04, 07–09	İLAN	İngiltere Tarihi (Kâinat Kitabhane-i Tarih Kitapları İlanı)			Tercüman-ı Hakikat		2106 – 2107, 2109 – 2111	4
	1885.07.03– 04, 07–09	Ahmed Midhat'ın <i>Kâinat - Kütübhane-i Tarih - Birinci Kısım: Avrupa - Birinci Kısımın Birinci Cildi: İngiltere</i> (1885–1886) adlı kitabının ilanı.							
316	1885.07.03	ŞİİR	Edebiyat: Shakespeare'den Tercüme	William Shakespeare	Mesud-i Harabati (Muallim Naci)	Tercüman-ı Hakikat		2106	3
	1885.07.03	William Shakespeare'in (1564–1616) 44. sonesinin Muallim Naci (1849–1893) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
317	1885.06.30	ŞİİR	Edebiyat: Shakespeare'den Tercüme	William Shakespeare	Mesud-i Harabati (Muallim Naci)	Tercüman-ı Hakikat		2103	2
	1885.06.30	William Shakespeare'in (1564–1616) 43. sonesinin Muallim Naci (1849–1893) tarafından çevirisidir. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> (2008) bakılabilir.							
318	1885.03.24	İLAN	Romeo ve Juliet			Tercüman-ı Hakikat		2019	1
	1885.03.24	İlan şöyledir: "Mekteb-i Mülkiye-yi şahane mubassırlarından ve ezkiyadan Mihran Boyacıyan Efendi'nin (1861–1938) bu kere İngiliz meşahir-i üdebasından Shakespeare'in asar-ı nefisesi meyanında (<i>Romeo de Julliete Faciası</i>) [ilanda yazıldığı şekliyle] nam eserini bi'-intihab tercümeğe başlamış ve neşr olunan birinci cüzü mütalaa kılınmıştır. Suret-i tercüme ve taharirinden efendi-yi muma-ileyhin iltizam ettiği dikkat eserin şöhretiyle mütenasib bir derecede olduğu cihetle..." (a.g.e., s. 1)							
319	1885.03.02	HABER	Havadis-i Medeniye: Josh Billings			Mecmua-i Ebüzziya	4. Cilt	46	1469
	1885.03.02	Amerikalı mizah yazarı Josh Billings'in (1818–1885) o günlerde yeni vefat ettiğini, ölmeden önce kazandığı ücreti ve yayımladığı <i>Old Farmer's Allminax'tan</i> ne kadar para kazandığını haber veriyor.							
320	1885.03.02	HABER	Havadis-i Medeniye: Avustralya'ya Dair Kitap			Mecmua-i Ebüzziya	4. Cilt	46	1469
	1885.03.02	Amerika'da Avustralya'ya dair resimli bir kitap yayımlanacağını ve kitabın 20 bin liraya mal olacağını haber veriyor.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
321	1885.03.02	HABER	Amerika'da Evrak-ı Havadis			Mecmua-i Ebüzziya	4. Cilt	46	1471– 1472
	1885.03.02	Amarika'da o gün yayınlanan gazeteler ve basım sayıları hakkında bilgi veriliyor.							
322	1885.02.16	MEKTUP	Mister Gibb'in Aynen Mektubu	Elias John Wilkonson Gibb		Mecmua-i Ebüzziya	4. Cilt	45	1429– 1430
	1885.02.16	E. J. W. Gibb'in (1852–1901) <i>Mecmua-i Ebüzziya</i> 'ya yazdığı ve Osmanlı kültürü ve islam dinini övdüğü mektubu. Mektupta Anglosakson şarkiyatçılardan ve Gibb'in <i>Tarih-i ve Müntehabat-ı Eşar-ı Osmaniye</i> adlı eserini onun ölümü üzerine tamamlayacak olan, Osmanlı'da Paşa unvanı almış Edward Granville Browne (1862–1926) de anılıyor.							
323	1885.01.24 – 25	DENEME	Times Gazetesi Hakkında Malumat (1 – 2)			Saadet	1. C.	15 – 16	3; 3
	1885.01.24 – 25	<i>The Times</i> gazetesinin tanıtıldığı ve 2 bölümden oluşan dizi yazının birincisinin başında şu ibare bulunmaktadır: "Times gazetesini hakkındaki malumat-ı atıye <i>Phare de Bosphore</i> gazetesinde görülmüştür." (15. Sayı, s. 3)							
324	1885.01.09	ELEŞTİRİ / ŞİİR	Ümit		Muallim Naci	Saadet	1. S.	2	3
	1885.01.09	Muallim Naci (1849–1893), "Edebiyat" ana başlığı altında yazdığı denemesinin altına "Çocuklar için yazılmış bir mecmuadan tercümedir" açıklamasıyla bu şiirin çevirisini yayımlamıştır. Şiirin orijinal metnine ve şairine ulaşamadı.							
325	1885	HABER	İskoçya Tac-ı Kraliyesi	M. F. (M. Faik ?)		Mir'at-ı Âlem	1. S. 1. C.	12 (23– 24)	192– 193

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1885	Dergide yayımlanan "İskoçya Tac-ı Kraliyesi" adlı tablo için yapılan açıklamadır. İskoçya Kralı James'in İngiltere Kralı (I. James 1566–1625) olarak tahta çıkarken İskoçya tacını ve kılıcını İngiltere'ye götürmediği anlatılıyor.							
326	1885	DENEME / KISA ÖYKÜ	Nıkrıs ile Franklin Beyninde Muhavere	Benjamin Franklin	Selanikli Fazlı Necib	Mir'at-ı Âlem	1. S. 1. C.	12 (23– 24)	189– 191
	1885	<p>Benjamin Franklin'in (1706–1790) "Dialogue Between Franklin and the Gout" adlı denemesinin çevirisi. Franklin'in bu denemesi, kişileştirme, karakter yaratımı ve olay kurgusu göz önüne alınarak "kısa öykü" olarak da sınıflandırılabilir. Bu öykünün protagonist (kahraman) karakteri Franklin'in kendisi ve antagonist (hasım) karakteri de Madam Gout olarak kişileştirilmiş ve adlandırılmış gut hastalığından kaynaklı ortaya çıkan ayak ağrısıdır. Öykü, bu iki karakterin arasındaki konuşma olarak devam eder.</p> <p>Yazının çevirmeni Selanikli Fazlı Necib (1864–1932) orijinal metne uygun oldukça yetkin bir çeviriye imza atmıştır. Bir karşılaştırmaya olanak sağlaması açısından öykünün son kısmı ve bunun Fazlı Necib çevirisi şöyledir:</p> <p>"[Franklin] - Oh! Oh! Lütfen terk ediniz beni. Hakikaten size vadedirim ki şimden sonra asla satranç oynamayacağım, ve her gün gezinecek ve hareket edeceğim. Çok yemeyeceğim.</p> <p>[Madam Gout] – Sizi pekâlâ tanırım. Güzel, güzel vaatler edersiniz lakin birkaç ay sıhatten sonra yine eski hal üzere hareket edersiniz. Sizin vaatleriniz, geçen seneki bulutların şekillerinin unutulduğu gibi feramüş olunur...</p> <p>Haydi bakalım, keselim hesabı. Bundan sonra sizi terk edeceğim. Lakin emin olunuz ki her zaman ve mekânda sizi tekrar ziyaret edeceğim. Çünkü sizin iyiliğiniz içindir. Bilirsiniz ki ben sizin iyi bir dostunuzum". (a.g.e., s. 191)</p> <p>"FRANKLIN. Oh! oh!—for Heaven's sake leave me! and I promise faithfully never more to play at chess, but to take exercise daily, and live temperately.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		GOUT. I know you too well. You promise fair; but, after a few months of good health, you will return to your old habits; your fine promises will be forgotten like the forms of the last year's clouds. Let us then finish the account, and I will go. But I leave you with an assurance of visiting you again at a proper time and place; for my object is your good, and you are sensible now that I am your real friend." (Franklin, 1914, s. 14)							
327	1885	YAŞAMÖYKÜSÜ	Teracim-i Ahval: Franklin	M. Faik		Mir'at-ı Âlem	1. S. 1. C.	12 (23– 24)	186– 187
	1885	Benjamin Franklin'in (1706–1790) yaşamöyküsü. Yazar, yaşamöyküsüyle ilgili herhangi bir kaynağa atıfta bulunmuyor.							
328	1884.11.20	MAKALE	Malumat-ı Mütenevvia: Washington'da Matba-i Hükümet			Mecmua-i Ebüzziya	4. Cilt	40	1271– 1275
	1884.11.20	R. W. Kerr'in <i>History of the Government Printing Office at Washington D.C. With a Brief Record of the Public Printing for a Century 1789–1881</i> (1881) adlı kitabından derlenerek yazılmış bir makaledir. Yazarın çevirmeni, bu kitabın adını "Matbaa-yı Hükümet, Bir Asra Nazar, yani 1789'dan 1881'e Kadar" (a.g.e., s. 1271) olarak Türkçeye çevirmiştir. Ancak çevirmenin kimliğine dair yazıda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yazıda Amerika Birleşik Devletleri'nde 1789 ile 1781 yılları arasında Devlet Basımevinin faaliyetleri ve bu tarihte bastığı kitaplar tanıtılmaktadır.							
329	1884.11.04	HABER	Malumat-ı Medeniye: Amerika Evrak-ı Havadisinden Bazılarının Matbaaları			Mecmua-i Ebüzziya	4. Cilt	38	1210
	1884.11.04	Amerika'daki gazetelerin ve binalarının vergi matrahı değerlerini anlatan bir haberdir. Amerika Birleşik Devletleri'nde o dönemde gazetelerin durumları ve basın dünyası hakkında bilgi vermesi açısından bibliyografyamıza dâhil edilmiştir. Yazının kaynağı, yazarı ve çevirmeni hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
330	1884.11.04	HABER	Matbuat-ı Medeniye: Bir Amerikalı Müellif			Mecmua-i Ebüzziya	4. Cilt	38	1211
	1884.11.04	Amerikalı roman yazarı Mark Twain (1835–1910) hakkında kısa bir bilgi, eserlerinden kazandığı para ve en son eseri <i>A Tramp Abroad</i> 'dan (1880) kazandığı para hakkında bilgi veriliyor.							
331	1884.11.04	YAŞAMÖYKÜSÜ	Matbuat-ı Medeniye: Amerika'nın İlk Hakkakı			Mecmua-i Ebüzziya	4. Cilt	38	1211
	1884.11.04	Amerikalı çizer ve baskı ustası Alexander Anderson (1775–1870) hakkında kısa bir yaşamöyküsü.							
332	1884.11.04	HABER	Matbuat-ı Medeniye: 1883 Senesinde Amerika Cemahir-i Mıntıkasında Bulunan Gazetelerin Miktarı			Mecmua-i Ebüzziya	4. Cilt	38	1215
	1884.11.04	Kuzey Amerika'da an itibarıyla yayınlanmakta olan gazete sayıları hakkında bilgi veriliyor.							
333	1884.11.04	HABER	İngiltere Matbuatı			Mecmua-i Ebüzziya	4. Cilt	38	1215
	1884.11.04	İngiltere'de an itibarıyla yayınlanmakta olan gazete sayıları hakkında bilgi veriliyor.							
334	1884.10.18	GEZİ YAZISI	Londra'da İki Gün		Nuri	Tercüman-ı Hakikat		1900	3

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1884.10.18	<p>Bir Fransız gözününde, Londra arka planında Anglosakson ahlakı ve adetleri anlatılmaktadır. Paris'te yaşayan bir Fransızın iki gün boyunca Londra'da kalması ve bu süre zarfında Anglosakson ahlakı ve adetleriyle ilgili izlenimlerini kaleme aldığı mektubunun çevirisidir. Muhafazakâr Anglosakson liberalizmiyle Fransız liberelizmi arasındaki farkı ortaya koyması açısından bibliyografyamıza dâhil edildi.</p> <p>Orijinal gezi yazısının Fransız yazarı hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Yazının çevirmeni Nuri hakkında da herhangi bir bilgiye erişemedik.</p>							
335	1884.09.18	İLAN	Tefhimü'l Lisan	Mehmed Muzaffer		Tarik	1. S.	186	4
	1884.09.18	<p>Fransız ve İngiliz dillerinin öğrenimine yönelik olan kitabın ilanıdır. Kitabın yazarı, kitapta "Mekteb-i Sultani Üçüncü Sınıf Şakirdanından Muzaffer" olarak belirtilmiştir. Oysa ilanda kitabın yazarının "Mekteb-i Sultani Talebesinden Mehmed Lütfi Bey" olduğu söylenmektedir. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivine göre de kitabın yazarı Mehmed Muzaffer b. Hüseyin Hamid'dir. Bunun bir karışıklık mı yoksa bütün adların aynı kişiye mi ait olduğu bizim yaptığımız araştırmalarda netleştirilememiştir.</p>							
336	1884.08.05; 1884.08.05	YAŞAMÖYKÜSÜ / GEZİ YAZISI	Mütenevvi: Afrika Kâşifleri: Alexander Gordon Laing (1; 2)	Mehmed Celal		Mir'at-ı Âlem	1. S. 1. C.	2; 3	28-32; 44-45
	1884.08.05; 1884.08.05	<p>Afrika'da keşfe gidip, gördüklerini gezi yazısı olarak yazan kâşiflerin tanıtıldığı iki bölümlük bir dizi yazıdır. Yazıda, Afrika keşfinden Timbaktu'da çok genç yaşta öldürülen İngiliz kâşif Alexander Gordon Laing (1794-1826) tanıtılıyor. Mehmed Celal (1867-1912) dizi yazının sonunda keşifler ve gezi yazılar hakkında görüşlerini bildirdiği "İfade" başlıklı bölümde bizde seyahat ve gezi yazısı fikrinin henüz gelişmediğinden yakınır.</p>							
337	1884.06.16	İLAN	Venedik Taciri			Tarik	1. S.	85	3-4

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1884.06.16	Kimliği hakkında herhangi bir bilgi olmayan yazar, Shakespeare'in (1564–1616) çok meşhur olmasına rağmen, Osmanlı'da tanınmadığından bahsederek, ilk kez Türkçeye çevrildiğini söylüyor. Eserin çevirmeni "ashab-ı iktidardan bir zat" olarak tanımlanıyor, ancak adı verilmiyor. Kitabın bizim bibliyografyamızdaki kaydının çevirmeni de sadece H. Y. olarak biliniyor. Kitabın, Kitapçı Arakel tarafından Matbaa-i Ebüzziya'da bastırıldığı söyleniyor. Oyunun konusu kısaca verilerek kitap tavsiye ediliyor.							
338	1884.01.09*	YAŞAMÖYKÜSÜ	Tercüme: Fonograf		Mehmed Hilmi	Bahariye-yi Edebiyat	2. C.		263–264
	1884.01.09*	* Derginin tarih, cilt ve sayı bilgisi bulunmuyor. Ancak 1301 (1884) tarihli <i>Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü</i> 'nde bu derginin tanıtımı olduğundan 19. yüzyılda, 1884 tarihinden önce yayımlanmış olduğu anlaşılmaktadır. 1884 tarihini uygun gördüğümüz bu sayıda Ocak ayının 9. gününü tarihlenemizin nedeni dergiden aldığımız 9. makale olduğunu göstermesi içindir. Makale, Thomas Edison'un (1847 – 1931) yaşamöyküsünü içermektedir. Yazının sonunda, 20 Eylül 1878, New York, Nel Nerso (?) ibaresi bulunmaktadır. Bunlar büyük bir olasılıkla yazının yazarı, yazıldığı tarih ve yer bilgisi olabilir.							
339	1884.01.08*	HABER	İngiltere'de Gazete ve Risaleler	Mehmed Hilmi		Bahariye-yi Edebiyat	2. C		254
	1884.01.08*	* Derginin tarih, cilt ve sayı bilgisi bulunmuyor. Ancak 1301 (1884) tarihli <i>Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü</i> 'nde bu derginin tanıtımı olduğundan 19. yüzyılda, 1884 tarihinden önce yayımlanmış olduğu anlaşılmaktadır. 1884 tarihini uygun gördüğümüz bu sayıda Ocak ayının 8. gününü tarihlenemizin nedeni dergiden aldığımız 8. makale olduğunu göstermesi içindir. İngiltere'de o tarih itibarıyla yayımlanmakta olan gazete, dergi ve mecmualar hakkında sayısal bilgiler veriyor.							
340	1884.01.07*	DENEME	Tercüme: Tiyatro		Mehmed Hilmi	Bahariye-yi Edebiyat	2. C		229

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1884.01.07*	<p>* Derginin tarih, cilt ve sayı bilgisi bulunmuyor. Ancak 1301 (1884) tarihli <i>Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü</i>'nde bu derginin tanıtımı olduğundan 19. yüzyılda, 1884 tarihinden önce yayımlanmış olduğu anlaşılmaktadır. 1884 tarihini uygun gördüğümüz bu sayıda Ocak ayının 7. gününü tarihlememizin nedeni dergiden aldığımız 7. makale olduğunu göstermesi içindir.</p> <p>Mehmed Hilmi bir Amerikan gazetesinde gördüğü tiyatroyla ilgili bir yazıyı çevirmiş. Yazar tiyatronun zararlı ve ahlaka aykırı bir şey olduğunu savunuyor. Daha önce hiçbir oyunu kaçırmadığını, ancak gerçek bir Hıristiyan olduktan sonra kendisinin tiyatroya gitmediği gibi başklarını da engellemeye çalıştığını anlatıyor. Bu konuda şöyle söylüyor: "Tiyatro oyunlarının büyük kısmı edep ve ahlaka mugayir olup küfür ve yeminlerle doludur." (a.g.e., s. 229)</p>							
341	1884.01.06*	HABER	Elsine	Mehmed Hilmi		Bahariye-yi Edebiyat	2. C.		214
	1884.01.06*	<p>* Derginin tarih, cilt ve sayı bilgisi bulunmuyor. Ancak 1301 (1884) tarihli <i>Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü</i>'nde bu derginin tanıtımı olduğundan 19. yüzyılda, 1884 tarihinden önce yayımlanmış olduğu anlaşılmaktadır. 1884 tarihini uygun gördüğümüz bu sayıda Ocak ayının 6. gününü tarihlememizin nedeni dergiden aldığımız 6. makale olduğunu göstermesi içindir.</p> <p>Dünyada konuşulan diller hakkında bilgi veren çok kısa bir yazı. O an için dünyada 90 milyon insanın İngilizce (en çok konuşulan 1. dil) konuştuğunun tahmin edildiğini yazıyor. Fransızca 4. sırada ve konuşan sayısı 45 milyon.</p>							
342	1884.01.05*	GEZİ YAZISI	Tercüme: Mister Stanley'in Kongo Nehri Üzerinde Seyahati		Mehmed Hilmi	Bahariye-yi Edebiyat	2. C.		213– 214
	1884.01.05*	<p>* Derginin tarih, cilt ve sayı bilgisi bulunmuyor. Ancak 1301 (1884) tarihli <i>Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü</i>'nde bu derginin tanıtımı olduğundan 19. yüzyılda, 1884 tarihinden önce yayımlanmış olduğu anlaşılmaktadır. 1884 tarihini uygun gördüğümüz bu sayıda Ocak ayının 5. gününü tarihlememizin nedeni dergiden aldığımız 5. makale olduğunu göstermesi içindir.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Söz konusu yazı, Henry Morton Stanley (1841 – 1904), onun Afrika'nın güneyine doğru yaptığı keşif gezisi ve bu geziyle ilgi yayımladığı kitaplar, çeşitli kuruluşlarda verdiği söyleşiler ve gazetelerde yayımlanan yazılarıyla ilgili kısa bilgiler veriyor. Yazıda Afrika'da önemli keşifler yapan bir diğer Anglosakson kâşif Dr. Livingstone'dan (1813 – 1873) da bahsediliyor.							
343	1884.01.04*	HABER / İLAN	Lord Stratford Canning tarafından yazılan kitabın ilanı			Bahariye-yi Edebiyat	2. C.		209
	1884.01.04*	<p>* Derginin tarih, cilt ve sayı bilgisi bulunmuyor. Ancak 1301 (1884) tarihli Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü'nde bu derginin tanıtımı olduğundan 19. yüzyılda, 1884 tarihinden önce yayımlanmış olduğu anlaşılmaktadır. 1884 tarihini uygun gördüğümüz bu sayıda Ocak ayının 4. gününü tarihlememizin nedeni dergiden aldığımız 4. makale olduğunu göstermesi içindir.</p> <p>"Avrupa'dan Vürud Eden Edebiyat Gazetelerinden Mehuzdur" adlı makalenin içinde yer almaktadır. Yazıda şöyle denmektedir: "Hayli seneler Bab-ı Ali nezdinde büyük şöhretle İngiltere sefirliği eden Lord Stratford Canning yakınlarda <i>Ben Niçin Hristiyanım?</i> [<i>Why am I a Christian?</i>, 1874] ünvanıyla bir kitap neşretmiştir." (a.g.e., s. 209)</p>							
344	1884.01.03*	HABER	Bu Hafta Postayla Avrupa'dan Vürud Eden Edebiyat Gazetelerinden Tercüme Bazı Mündericet: Mütenevvia yani Şundan Bundan		Mehmed Hilmi	Bahariye-yi Edebiyat	1. C.		172–173
	1884.01.03*	<p>* Derginin tarih, cilt ve sayı bilgisi bulunmuyor. Ancak 1301 (1884) tarihli Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü'nde bu derginin tanıtımı olduğundan 19. yüzyılda, 1884 tarihinden önce yayımlanmış olduğu anlaşılmaktadır. 1884 tarihini uygun gördüğümüz bu sayıda Ocak ayının 3. gününü tarihlememizin nedeni dergiden aldığımız 3. makale olduğunu göstermesi içindir.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Başlığında edebiyat gazetelerinden çeviriler yapıldığını belirten bu makale, daha çok İngiliz ve Amerikan gazetelerinden alınan, genel olarak altyapı yatırımları, ekonomik yapı ve üretimle ilgili çok sayıda haberden oluşmaktadır. Mesela haberlerden birisi şu şekildedir: "Memalik-i Müctemia-yı Amerika'da 1876 senesinde takriben 476 milyon kıyye balık tutulmuş ve bunların kıymeti 15 milyon lira kadar hesap olunmuştur." (a.g.e., s. 172)							
345	1884.01.02*	TİYATRO OYUNU	Galata'da Amerika Tiyatrosunda Sucu ile Biri Beyninde Bir Muhavere	Mehmed Hilmi		Bahariye-yi Edebiyat	1. C.		167
	1884.01.02*	* Derginin tarih, cilt ve sayı bilgisi bulunmuyor. Ancak 1301 (1884) tarihli <i>Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü</i> 'nde bu derginin tanıtımı olduğundan 19. yüzyılda, 1884 tarihinden önce yayımlanmış olduğu anlaşılmaktadır. 1884 tarihini uygun gördüğümüz bu sayıda Ocak ayının 2. gününü tarihlememizin nedeni dergiden aldığımız 2. makale olduğunu göstermesi içindir. Bu kısa yazıda Galata'da bulunan Amerika Tiyatrosunda oynanan bir oyundan kısa bir alıntı yapılmıştır. Oyunun adı ve yazarı hakkında bilgi yoktur. Yazı, o tarihlerde Galata'da Amerika Tiyatrosu adında bir sahne olduğunu göstermesi açısından bibliyografyaya alınmıştır.							
346	1884.01.01*	HABER	Amerika Kıtasında Müctemia-i Amerika Cumhuriyeti	Mehmed Hilmi		Bahariye-yi Edebiyat	1. C		24
	1884.01.01*	* Derginin tarih, cilt ve sayı bilgisi bulunmuyor. Ancak 1301 (1884) tarihli <i>Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü</i> 'nde bu derginin tanıtımı olduğundan 19. yüzyılda, 1884 tarihinden önce yayımlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Biz ortalama bir tarih olarak 1884 yılını uygun gördük. O dönemin Amerika Birleşik Devletleri hakkında kısa bir bilgi. Doğrudan edebiyatla ilgili değil; dönemin aydınının ilgisini yönlendirme potansiyeli taşıdığı için bibliyografyaya eklendi.							
347	1883.11.30	DENEME	Ölüm ve Oburluk	Ki Y.		Afak	1. C	2	55-56

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1883.11.30	<p>Verilen bilgide yazının İngilizceden çevrildiği söyleniyor. Ancak yazının orijinaline ve yazarına dair herhangi bir bilgi yoktur. Sadece yazının bitiminde Ki Y. (كی ی) imzası ve bu imzanın hemen yanında parantez içinde de "İngilizceden mütercemdir" (a.g.e., s. 56) ibaresi vardır. Bu Ki Y. Yazının yazarına mı yoksa çevirmenine mi ait bir imzadır belli değildir.</p> <p>Yazıda Hıristiyanlıkta yedi ölümcül günahın ("deadly seven sins") biri olan oburluk ("gluttony") ve oburlukla, yani bugünün yaygın kavramı obezlikle insan hayatının erkenden sonlanabildiği anlatılmaktadır.</p>							
348	1883.06.05	DENEME	Meşhur Franklin'in Kendi Gazetesine Dair Yâd-ı Daştında Muharrer Bir Fıkradır:	Benjamin Franklin	Ebüzziya Tefvik	Tercüman-ı Hakikat		1498	3
	1883.06.05	<p>Benjamin Franklin'in (1706–1790) gazetecilik mesleğinin ahlak ilkelerine dair yazmış olduğu bir denemenin Ebüzziya Tefvik (1849–1912) tarafından çevirisidir. Franklin bu denemesinde Amerika'da gazetelerde son zamanlarda gayri ahlaki bir şekilde insanlarla ilgili karalama kampanyaları düzenlendiğini, gazetecilerin para karşılığında bu tür ahlak dışı işlere alet olduklarını, kendi menfaatleri için hiç sorup sormadan şahsi meselelere dair tarafgir davrandıklarını ve karşı tarafa ilgili asılsız yazılar yayımladıklarını söylüyor. Franklin bu denemeyi yazmaktaki amacını şöyle açıklıyor: "Bu sözleri yazmaktan maksadım genç ve tecrübesiz gazetecilere bir nasihat vermektir. Ta ki onlar gazetelerini telvis ve sanatlarının şerefini tenkis etmesinler." (a.g.e., s. 3)</p> <p>Bu denemenin sonunda <i>Tercüman-ı Hakikat</i> imzasıyla bir de açıklama bulunmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla bu açıklama, sürüp gitmekte olan sert ve şiddetli bir polemikte karşı tarafa bir gönderme niteliğindedir. Bununla birlikte polemikğin tarafları ve içeriği hakkında herhangi bir bilginiz bulunmamaktadır.</p>							
349	1883.04.23	ÖZDEYİŞ	Bazı Meşahire Mensup Akval	Benjamin Franklin		Mecmua-i Ebüzziya	3. C.	36	1143–1146

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1883.04.23	Yazının içinde bir de Benjamin Franklin'e (1706–1790) ait şu söz bulunmaktadır. "Ahissa hiç ölmeyeceklerine ve sefha hemen yarın öleceklerine kanaat hâsıl etmiş gibi yaşarlar." (.a.g.e., s. 1144)							
350	1883.03.26	ŞİİR	Tahassür	Felicia Dorothea Hemans	Ayn. (ع.) Saib	Tercüman-ı Hakikat		1437	3
	1883.03.26	Şiirin, İngiliz romantik şairlerinden Felicia Dorothea Hemans'ın (1793 – 1835) savaşta ölen kardeşine yazdığı anlaşılıyor. Ancak şiirin orijinaline ulaşılamadı. Şiir üç bölümden oluşuyor. Altı kıtadan oluşan birinci bölümün ilk beş kıtası ikili, son kıtası ise dördü dizeyle yazılmış. Şiirin ikinci bölümü beş kıtadan oluşuyor. Burada da ilk dört kıta ikili, son kıta dördü dizeyle yazılmış. Şiirin üçüncü bölümü ise altı ayrı ikili dizeyle yazılmış. Şiirde art arda gelen her iki dize birbiriyle uyaklıdır, ancak ilk bölümün son iki dizesi üç bölümde de aynen tekrar edilmiştir. Şiirin ikili dizelerden oluşan son iki bölümü şöyledir: "Ey dide hemen ağla bu can ateşte yansın / Hûnâbe-yi eşkimle cihan kana bulansın" "Gelmez misin artık bize ey dader-i müşfik / Bekler yolunu dader ile mader-i müşfik." (a.g.e., s. 3)							
351	1883.03.24	HABER	Şuunat-ı Medeniye			Mecmua-i Ebüzziya	3. C.	34	1086–1088
	1883.03.24	Yazıda, Victoria döneminin önemli ve popüler yazarlarından Charles Dickens'ın (1812–1870) kitaplarının çok fazla rağbet gördüğü ve satıldığından bahsedilmektedir. Yazıda şöyle denmektedir: "İngiliz meşahir-i hikâye-nüvisanından 1870 senesinde vefat eden Charles Dickens'ın vefatından beri asar-ı kalemiyesinden 4.239.000 nüsha kitap satılmıştır. Eğer Amerika'da takliden basılan kitaplar dâhil-i hesap edilirse miktar-ı mezkûr 3 misline baliğ olur." (a.g.e., s. 1086)							
352	1883.03.10	MAKALE	Asr-ı Hazır Matbuatı			Mecmua-i Ebüzziya	3. C.	33	1047–1058

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1883.03.10	Yazının içinde ayrı bölümler olarak sırasıyla, "Amerika Gazeteleri", "Avustralya Gazeteleri" ve "İngiltere Gazeteleri" bölümleri var. Dünya coğrafyası üzerine yayılmış Anglosakson tarzı gazetecilikle ilgili derli toplu bir yazı niteliğinde. Yazının telif mi yoksa çeviri mi olduğu belli değildir. Çeviri ise orijinal kaynağı ve yazarı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.							
353	1883.03.03	ŞİİR	Hayatın Şerefine Dair Amerikalıların Tertip Etmiş Oldukları Br Kıta-i Manzumun (Marseliz) Nesren Tercümesi		Münif Paşa	Hazine-i Evrak	2. S.	6	82-83
	1883.03.03	Yazının başlığındaki "Marseliz" ya da "Marsliz" (مارسلیز) sonradan Fransız milli marşı olarak kabul edilen "La Marseillaise" marşını çağırıyor. Ancak yine yazının başlağındaki "Amerikalıların Tertip Etmiş Oldukları" ibaresi de bunun Amerika'da düzenlenmiş İngilizce bir şiir ya da marş olduğunu düşündürüyor. Düz yazı olarak çevrilen şiirin orijinaline ulaşamadı. Düzyazı çevirinin bir kısmı şöyle: "Sen topraktansın ve yine toprak olacaksın: Bunlar cana hitap olunmuş lakırdılar değildir. Ömr-i harpgâhında çay kenarında otlayan hayvanlar gibi olma. Muharebede kahraman ol. Her ne kadar hoş görünse de istikbale kapılma. Bırak mazi kendi ölümlerini gömsün. Sen zinde olan zaman-ı halde yaşa." (a.g.e., s. 82) Fransızların milli marşı olan şiirde, Türkçe çevirisi bu ya da buna yakın olacak herhangi bir bölüm olmadığından, buradaki şiir de bundan farklı olmalıdır.							
354	1883.02.09	ANEKDOT	Letaif-i Tarihiye			Mecmua-i Ebüzziya	3. Cilt	31	984-986
	1883.02.09	İngiltere'de iç savaş (yaklaşık 1642-1651) sonrasında hüküm süren Commonwealth döneminin (1660'a kadar) Koruyucu Lordu ve muktediri Oliver Cromwell (1599-1658) ile diplomat ve devlet adamı Lord Chesterfield'den (Philip Dormer Stanhope, 1694-1773) anekdot ve alıntılar içeriyor.							
355	1883.02.09	ANEKDOT	Franklin'in Bir Tavr-ı İbret-amizi			Mecmua-i Ebüzziya	3. Cilt	31	986

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1883.02.09	Benjamin Franklin'in (1706–1790) zamanın kıymetiyle ilgili mizahi bir anekdotu.							
356	1883.02.09	HABER	New York'ta Bir Kütüphane			Mecmua-i Ebüzziya	3. Cilt	31	990–993
	1883.02.09	John Jacob Astor (1763–1848) adında Alman kökenli Amerikalı bir tüccarın New York'ta açtığı halk kütüphanesinden söz ediyor. Ticaret-kültür-edebiyat ilişkilerinin ortaya konulduğu; diğer hemen her şey gibi kültüre de Anglosakson faydacı bakış açısının yansıtıldığı, ticaret ve iş ilişkilerinin hemen herşeyin merkezinde bulunduğu gösterildiği bir haberdır.							
357	1883.02.03	ŞİİR	Şeref-i Hayata Dair Amerikalılar Tarafından Tertib Olunmuş Bir Manzumeyi Meşahir-i Şuaramızdan Mekteb-i Sultani Farsi Muallimi Feyzi Efendi Hazretleri Ber-vech-i Ati Nazmen Tercüme Buyurmuşlardır	Henry Wadsworth Longfellow	Feyzi Efendi	Afak	1	6	261–262
	1883.02.03	Amerikalı şair Henry Wadsworth Longfellow'un (1807–1882) "A Psalm of Life" ("Hayat İlahisi" şeklinde çevrilebilir) şiirinin uyarlama yoluyla Türkçeye aktarılmış halidir. Feyzi Efendi şiiri aslına tam sadık kalarak çevirmemiş, daha ziyade bu şiiri uyarlayarak Türkçeye aktarmıştır. Şiirin ana izleği, hayatın insana verilmiş en kıymetli hediye olduğu, insanın da bu kıymetli hediyeye layık davranıp umutla ve gayretle yaşaması gerektiğidir. Yaşamak ne başka bir şeyi beklemektir ne de boş bir uğraştır. Yaşamak ciddi ve tutkulu bir uğraştır.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.

Şiir bu yönüyle Anglosakson muhafazakâr ahlâkını öne çıkarmaktadır. Anglosaksonlar Restorasyon Döneminden⁵⁹ sonra, bilhassa da Victoria Döneminde dünyevî eylem ve edimlere de ahlaki ve dini anlamlar yüklemiştir. Bir insanın hayatını iyi organize etmesini, umut ve beklentilerini yüksek tutmasını, gayretle çalışmasını ve hep iyiye doğru çabalamasını o insanın ahlaki ve dini sorumluluğu olarak görmüşlerdir. Şiirin fikirsel altyapısını işte bu yaklaşım oluşturmaktadır.

Şiirin orijinali dörder dizeli dokuz kıtadan oluşmaktadır ve toplam otuz altı dizedir. Her kıta kendi içinde “abab” şeklinde uyaklıdır. Feyzi Efendi bu şiiri ikişer dizeli 14 beyit, toplam yirmi sekiz dize olarak uyarlamıştır. Bir karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla, orijinal şiirin ilk iki kıtasıyla Feyzi Efendi'nin uyarlamasının buna karşılık ilk dört beyiti şu şekildedir:

“Tell me not, in mournful numbers, / Life is but an empty dream! / For the soul is dead that slumbers, / And things are not what they seem.
Life is real! Life is earnest! / And the grave is not its goal; / Dust thou art, to dust returnest, / Was not spoken of the soul.” (Longfellow, 1893, s. 2–3)

“Terrenümat-ı dîl-aşub ile deme zinhar / Hayat düş gibidir bî-sebat ve bî-kader
Değil değil bu mukkades hayat cedittir / Değil değil ebedidir hayat devlet-yâr
Vufûr-ı fer ve şükuhu cihana sığmaz iken / Nasıl bu cevhere zindan ola magak-ı mezar
Âcân pa-keşim toprakoğlu topraksın / Ki hâkzâda yine hâk olur nihayet kâr.” (a.g.e., s. 261)

⁵⁹ Restorasyon Dönemi, Büyük Britanya'da Kral I. Charles'ın (1600–1649) idam edilmesiyle sonuçlanan iç savaş ve hemen sonrasında yaşanan Fetret Devri Commonwealth'in ardından kral II. Charles'ın (1630–1685) tahta oturup (1660) İngiltere, İskoçya ve İrlanda monarşilerini birleştirerek birliği sağlamasıyla başlayıp kimilerine göre William of Orange'ın tahta geçtiği Muhteşem Devrime (Glorious Revelation, 1688) kadar kimilerine göre de 18. yüzyılın başlarına kadar süren dönemin adıdır.

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
358	1883.01.24	ANEKDOT / ÖZDEYİŞ	Letaif-i Hikemîye			Mecmua-i Ebüzziya	3. Cilt	30	956– 960
	1883.01.24	Francis Bacon'dan (1561–1626) ve Jonathan Swift'ten (1667–1745) evlilikle ilgili küçük anekdot ve sözler içeriyor.							
359	1883.01.24	ANEKDOT / ÖZDEYİŞ	Letaif-i Tarihiye			Mecmua-i Ebüzziya	3. Cilt	30	960
	1883.01.24	Yazıda Lord Byron'dan (1788–1824) alıntı şu söz var: "Lord Byron, Cenevre şehri hakkında, 'Bu şehir ashab-ı namusun mağazasıdır' demiş." (a.g.e., s. 960)							
360	1883	GEZİ YAZISI	Afrika-i Vusta'nın Keşfi: Dr. David Livingstone ve Henry Stanley		M. Sadık	Mir'at-ı Âlem	1. C.	18	294– 303
	1883	M. Sadık'ın bu yazıyı Fransızcadan çevirdiği anlaşılıyor. Makalenin başlığında Latin alfabesiyle şu ibare var: "D' David Livingstone et Henry Stanley". Bundan anlaşılacağı üzere M. Sadık, yazıyı Fransızcadan çevirmiştir. Ancak orijinal yazının yazarı ve kaynağı belirtilmemiştir. Hem David Livingstone (1813–1873) hem de Henry Morton Stanley (1841–1904) Anglosakson seyahatçilerdir ve bu dönemde Türkçede hem David Livingstone'un <i>Afrika Seyahatnamesi</i> hem de Stanley'in onu aramaya gitmesiyle ilgili birçok haber, inceleme ve deneme yazısı yayımlanmıştır.							
361	1883 – 1884*	ŞİİR	Shakespeare'den Bir Beyit ("Teracim-i Ahval: Bernardin Saint Piere" adlı makalenin başında)	William Shakespeare	Hüseyin Avni	Güneş	1. C.	1	40
	1883 – 1884*	* Gazetenin üzerinde herhangi bir tarih bilgisi yer almamaktadır. Bu tarih Milli Kütüphane "Sürelî Yayınlar Çevrimiçi Veri Tabanına" göre dir.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Shakespeare'den (1564–1616) olduğu söylenen beyit şudur: "İnsanın işlediği fenalık kendinden sonra berhayat olur / Ve ettiği hayır ise ekseriya kemikleriyle birlikte defnolunur." (a.g.e., s. 40)							
362	1882.12.12	ANEKDOT	Letaif-i Tarihiye			Mecmua-i Ebüzziya	3. Cilt	27	844–857
	1882.12.12	Mizahi hikâye ve anekdotlardan oluşan seçkide İngiliz devlet adamı ve yazarı Lord Chesterfield'e (Philip Stanhope, 1694–1773) atfen bir mizahi öykü de bulunmaktadır.							
363	1882.11.11	MEKTUP	Dersaadet'te Bulunan Amerikanlardan Henry Du... [و] İmzasıyla Matbamıza Gönderilen Varakanın Harfiyen Aynıdır:	Henry Du...		Tercüman-ı Hakikat		1322	3
	1882.11.11	<p>İstanbul yaşayan ve yazıda adı sadece "Henry Du..." olarak verilen, hakkında başka bir bilgi de bulunmayan bir Amerikalı Osmanlı'ya geldikten sonra sokakta ve gündelik hayatta kolayca Türkçe öğrendiğini, bunun ardından Türkçe okuma ve yazma öğrenmek için de kolları sıvadığını, eline geçen Esad Efendi'nin <i>Üss-i Zafer</i> (1825) adlı kitabını açıp okumaya kalktığıında acı gerçekle karşılaştığını anlatıyor.</p> <p>Amerikalı, bu kitabı okumak için Türkçeden önce Arapça ve Farsça öğrenmesi ve çok fazla mesai ve çaba sarfetmesi gerektiğini görüyor. Sonra vazgeçmeyip "Lisan-i Osmani"yi de odasında kendi başına okuyup yazacak kadar öğreniyor. Bununla birlikte şu çelişkiyi de apaçık bir şekilde fark ediyor: "İşte bu halden anladım ki ne çarşı ne umum halk lisanı kitapta[;] ne odamda tahsil ettiğim lisan çarşı ve umum halkın kulağında yer bulabilir." (a.g.e., s. 3)</p> <p>Henry Du..., Lisan-i Osmaniye öğrenmek için çektiği eziyetin, o günlerde tartışılmakta olan dil meselesinde kendisine de söz söyleme hakkı tanıdığını ileri sürerek kitabet dilinin halkın anlayacağı, halkın konuştuğu dil olması gerektiğini beş maddelik öneri ve tespitleriyle temellendiriyor.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Beşinci maddede şunları söylüyor: "ع Halkın istifade edebildiği bir kitap yalnız âlimlerin istifade edebileceği bir kitaptan yüz kat kazançlıdır." (a.g.e., s. 3)</p> <p>Fakir ve zor durumda bulunan halkın kitaplardan istifade edebilmesi için kitaplardaki dilin mutlaka onların konuştuğu dil olması gerektiğini son paragrafta kendi ülkesindeki durumu özetleyerek ve Protestan ahlakının öğretisini bir kez daha hatırlatarak iyice vurguluyor: "Vatanım olan Amerika'da kitabet lisanı gayet açık olduğundan çocuklar sarf okumadan evvel bile herhangi bir kitabı okurlarsa istifade ederler. Binaenaleyh Amerika'da kitaplar umumun terbiyesine ve terakkisine kıymeti hiç tahmin olunamaz bir vasıta olmuştur." (a.g.e., s. 3)</p>							
364	1882.11.04, 1882.04.22	İLAN	Yeni Kütüphane			Tercüman-ı Hakikat		1145, 1155	4
	1882.11.04, 1882.04.22	<p>Katherine King'in romanı <i>The Queen of the Regiment</i>'in (1872) Ahmed Midhat çevirisi <i>Alayın Kraliçesi</i> (1878) [roman edebiyat tarihimizde uzun zaman Fransızca roman sanılmasına ve Ahmed Midhat romanı Fransızcadan çevirmesine rağmen ilanda "İngilizceden mütercem" notu bulunmaktadır], yine Ahmed Midhat'ın yazdığı ve tezimizde Anglosakson etkisinin açık ve yoğun olarak görüldüğü savlanan <i>Sevda-yı Sa'y ü Amel</i> (1879) ve <i>Ekonomi Politik</i> (1879) adlı eserlerinin ilanı.</p>							
365	1882.07.14	MEKTUP	Varaka [Amerikan Misyonerleri]	Henry Otis Dwight		Tercüman-ı Hakikat		1225	3
	1882.07.14	<p>Türkiye doğumlu olan Amerikalı Protestan misyoner Henry Otis Dwight'ın (1843–1917), Tercüman-ı Hakikat'ın bir önceki 1224. sayısında yer alan habere istinaden gazeteye yolladığı mektup. Dwight yazısında Amerikalı misyonerlerin tamamen yasalara uygun, ruhsatlı ve denetime açık yayımlar yaptığını, haberde sözü geçen el konulan kitapların Atina'dan bazı müşterilerinin isteği üzerine getirilmiş olan birkaç sayfalı bir risalenin nüshaları olduğunu ve kendilerinin sadece bilime ve kültüre hizmet ettiklerini söylüyor: "... misyonerler kitab-ı muzıra telif ve neşriyle asla iştilal etmemiş ve etmezler. Amerikalı misyonerler fünün-ı mütenevviadan birçok kitab-ı müfide tab' ve neşre etmekte olup işleri kimseye gizli değildir." (a.g.e., s. 3)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
366	1882.07.13	HABER	"Protestan misyonerleriyle..."			Tercüman-ı Hakikat		1224	1-2
	1882.07.13	<p>Söz konusu gazete yazısında, Protestan misyonerleriyle Cizvit Katoliklerinin ellerinde "... ittihad-ı umumi-yi Osmani maksadına muhalif" (a.g.e., s. 1) bazı yayınlar olduğu, Cizvit Kataloiklerinin çok katı davranarak ve kapitülasyonlara dayanarak Osmanlı denetimine izin vermedikleri ve "... Protestanlar ise bi'n-nisbe daha ziyade mülayemet gösterdiklerinden onlar yedinde bulunan 250 kadar kitab-ı muzıra ahz ü tevkif edil[dığı]" (a.g.e., s. 1) söylenmektedir.</p> <p>Muzır görülen bu 250 kadar kitabın isimleri ya da içerikleri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu gazete yazısını bibliyografyamımıza eklememizin nedeni, çalışmamızın temel savlarından bir olan "Protestan ahlakı"nın bir ölçüye kadar kabul görmüş ya da en azından ilgi uyandırmış bir ideoloji oluşu ve bu pratiğe dayalı teorinin "Yeni Türk Edebiyatı"nın köklerini etkilemiş olmasıdır. Bu yazıdan anlaşıldığı üzere Protestan misyonerlerinin Osmanlı'da kültürel faaliyetleri çok yoğundur ve bu faaliyetlerin büyük bir kısmı basın ve edebiyat eliyle yürütülmektedir. Amerikan Protestan misyonerlerinden Henry Otis Dwight'ın (1843-1917) bu yazıya <i>Tercüman-ı Hakikat</i>'in hemen bir sonraki 1425. sayısında gecikmeden yanıt verşi de ilgi çekicidir.</p>							
367	1882.04.30; 1882.05.28; 1882.06.11	EDEBİYAT TARİHİ / İNCELEMESİ	William Shakespeare'in Asar-ı Nadiresinden "Kıskançlar" Nam Beş Piyesin Layıkıyla Anlaşılması İçin Victor Hugo-zade François Tarafından Bir Suret-i Edebinade Kaleme Alınmış Olan Esatir-i Evveline Dair Malumat* (1; 2; 3)	François Victor Hugo	Mehmed Nadir	Mir'at-ı Âlem	1. Sene	6; 7; 8	81-86; 108- 110; 124- 126
	1882.04.30; 1882.05.28; 1882.06.11	<p>François Victor Hugo (1828-1873), oyunlarına kaynaklık eden metinler de dâhil olmak üzere Shakespeare'in (1564-1616) bütün külliyyatının Fransızca çevirisini 1859-1866 yılları arasında toplam 18 cilt olarak yayımlamıştır. Bu eserin dördüncü ve beşinci ciltleri "Kıskançlar" (<i>Les Jalous</i>) başlığını taşır. Hugo, dördüncü ciltte <i>Troilus and Cressida</i>'yı ve beşinci cilde de <i>Othello</i> ve <i>Cymbeline</i> adlı oyunları almıştır. Hugo, beşinci cildin</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>başına <i>Othello</i> ve <i>Cymbeline</i> oyunları temelinde Shakespeare'de kıskançlığı tartışır. Ancak Mehmed Nadir tarafından (1856–1927) çevirisi yapılan metin bu değildir. Nadir, üç sayı süren bu yazının çevirisini kaynağını tespit edemediğimiz bir metinden yapar.</p> <p>Kaynağı tespit edilememiş Nadir'in çevirdiği bu yazıda sırasıyla Troilus (<i>Troilus and Cressida</i>), Claudio (<i>Much Ado About Nothing</i>, Nadir'in çevirisiyle <i>Hiç için Çok Gürültü</i>), Leontes, (<i>The Winter's Tale</i>, Nadir'in çevirisiyle <i>Kış Masalı</i>), Leonatus Posthumus (<i>Cymbeline</i>) ve Othello (<i>Othello</i>) karakterleri ve bu karakterlerin merkezinde olduğu oyunlar hakkında bilgi verilir.</p> <p>Yazıda ayrıca, Shakespeare için kıskançlığın önemini göstermeye kanıt olarak alınan 133. Sonenin de çevirisi bulunmaktadır.</p> <p>Toplam üç sayı ve 12 sayfa süren bu dizi yazıda insanların ilk çağlarda kıskançlık gibi keskin duygularını kendilerine açıklayabilmek ve bu duyguları sakinleştirmek için hangi yollara başvurdıkları, kıskançlığın nasıl bir duygu olduğu ve Shakespeare'in kıskançlığı nasıl yorumlayıp kurgusallaştırdığı, kıskanç karakterlerini nasıl yarattığı tartışılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için <i>Türkçede Shakespeare'e</i> bakınız (Enginün, 2008, s. 84–90)</p>							
368	1882.03.15*	TİYATRO	Namı Şöhret-gir-i Afak Olan Shakespeare'in Tercüme Ettiğim Bazı Asarı İçinden Birkaç Söz Toplayıp Hazine-i Evrak'a Derc Buyurulmak Üzere İrsal Eyledim...	William Shakespeare	Mehmed Nadir	Hazine-i Evrak	1. S.	39	617– 620
	1882.03.15*	<p>*Dergi sayısının üzerinde "tesis tarihi" haricinde başka bir tarih bulunmamaktadır. Bu tarih "<i>Hazine-i Evrak</i>" Dergisi (<i>İnceleme, Analitik Fihrist ve Seçilmiş Yazılar</i>) adlı yüksek lisan tezine (Kabataş, 1998, s. 31) göredir.</p> <p>Mehmed Nadir'in (1856–1927) François Victor Hugo (1828–1873) aracılığıyla Shakespeare'den (1564–1616) çevirdiği oyunlardan bazı parçaları derlediği bir yazıdır. Yazıyı oluşturan çeviri parçaları şu başlıklar altında toplanmıştır: 1. "Hamlet'in Maşukası Ophelia'ya Göndermiş Olduğu Mektuptur" 2. "Hikâye Üzerine Biraz Malumat" 3. "Kral" 4. "Hamlet Kendi (Kendine)" (a.g.e., s. 617-620)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
369	1882.03.11	İLAN	İlan-ı Mahsus (<i>Kış Masalı</i>)			Tercüman-ı Hakikat		1121	2
	1882.03.11	Mehmed Nadir'in (1856–1927) François Victor Hugo (1828–1873) aracılığıyla Shakespeare'den (1564–1616) yaptığı çevirinin ilanıdır. İlanın bir kısmı şöyle: "...İngiliz üdeba-yı meşhurundan Shakespeare nam zatın esasen tiyatro olmak üzere kaleme aldığı, <i>Kış Masalı</i> nam eser-i latifini romana tahvil olarak "Şems-ül-Maarif" mektebi ders nazırı Nadir Efendi tarafından bu kere lisan-ı Osmaniye'ye nakil ve tercüme olunmuş..." (s. 2)							
370	1881.11.08	DENEME	Fünun: Kürtler	Hasan Zühdü		Tercüman-ı Hakikat		1014	3
	1881.11.08	İngiltere'nin Diyarbakır konsolosu Henry Trotter'ın (1844–1905) Kürtlerle ilgili hazırladığı rapor ve bu rapora dayanarak gazetelerde yayımlanan makalesine karşı yazılmış bir yazıdır. Bu yazıda Abdurrahman Nacim'in (1834/35 – 1895) <i>Tercüman-ı Hakikat</i> 'in 982. sayısında kaleme aldığı makaleye de referans yapılmaktadır. Yine bu yazıda da İngiliz konsolosun haksızlığı çeşitli örnekler gösterilerek kanıtlanmaya çalışılıyor. Yazının yazarı Hasan Zühdü hakkında yaptığımız araştırmalarda herhangi bir bilgiye ulaşamadık.							
372	1881.10.30	DENEME	Franklin'in Muharriratından - <i>London Chronicle</i> Gazatesine - Bir Düşmanı Akd-i Sulhe Mecbur Etmek Usulü Hakkında Eski Bir Kitaptan Müstahrec Bir Fıkıradır	Benjamin Franklin		Mecmua-i Ebüzziya	2. C.	18	550– 553
	1881.10.30	Benjamin Franklin'in (1706–1790) <i>London Chronicle</i> gazetesine yazdığı 13 Ağustos 1761 tarihli "Of the Means of Disposing the Enemies to Peace" adını taşıyan mektubunun çevirisidir. Çeviyemenin adı belli değildir.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Yazının başlığına verilen dipnotta şu açıklama bulunmaktadır: "Muhtac-ı izah olduğu üzere gerek fıkra-i mubahase ve gerek kitap Franklin tarafından ihtira olunmuştur. Meşahirden Edison bu yolda muhtera ve mesned şeyler yazmayı moda hükmüne koymuş ve Voltaire ve Franklin dahi onu takliden menvir-i zamirlerini bu yolda neşreylemişlerdir." (a.g.e., s. 550)</p> <p>Franklin bu yazıda, dünyada o dönemde sürüp gitmekte olan, bilhassa da İngilizlerle ve Fransızlar arasında bitip tükenmek bilmeyen savaşlara istinaden, bir savaşta karşı tarafın barışa zorlanmasının yolları hakkında düşüncelerini paylaşmaktadır. Tipik Anglosakson faydacı bakış açısının ağırlığının hissedildiği yazıda, barışın savaştan daha ekonomik, zahmetsiz ve kaynakları tüketmeyen bir yol olduğu vurgulanmaktadır. Franklin'in söz konusu mektubu şu satırlarla başlamaktadır:</p> <p>"Efendim!</p> <p>Geçende eski kitaplar satılan dükkânların birinde bir kitap buldum; ünvanıyla müellifinin ismini natık olan ilk sayfası mefkuttu. Bu kitap İspanya krallarından birine hitaben bir takım hitap ve vesâyâyı havidir. Müellifin Cizvit cemaatine mensup olduğu şive-yi ifadesinden anlaşılıyor.</p> <p>Bu kitabın bir faslı hal-i hazırda [buraya verilen dipnot şu şekildedir: "O sırada İngiltere ve Fransa beyninde muharebe bulunduğundan harbe şiddetle devam olunup olunmayacağı tezekkür olunmaktaydı. 1763 senesinde akd-i musalaha edildi."] muvafık olduğundan gazetenizle neşrine müsaadenizi rica ederim; bu fasıl düşmanın desâyisini beyan ile beraber bir dereceye kadar bizi düşmana karşı müteyakkız bulundurmaya hizmet eder." (a.g.e., s. 550)</p>							
372	1881.09.29	MAKALE	Edebiyat: Bend-i Mahsus ve Müstezad-ı Der Husus-i Ulema ve Ahali-yi Ekrad	Abdurrahman Nacim		Tercüman-ı Hakikat		982	2-3
	1881.09.29	<p>İngiltere'nin Diyarbakır konsolosu Henry Trotter'ın (1844-1905) Kürtlerle ilgili hazırladığı rapor ve bu rapora dayanarak gazatelerde yayımlanan makalesine karşılık olarak Abdurrahman Nacim'in (1834/35 - 1895) kaleme aldığı makaledir. Abdurrahman Nacim, İngiliz konsolosunun Kürtlerin bilim, kültür ve edebiyatta geri kalmış oldukları iddiasını reddederek Kürtlerin dilleri, bilim ve edebiyat ürünleri hakkında bilgi vermektedir. Önce, "Konsolos-ı muma-ileyhe bilcümle Kürtlere cehalet ve vahşet isnat ediyor. Ve ulum ve maariften bî-behre olduklarını beyan ediyor." (a.g.e., s. 2)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>diye başladığı yazısında bu yargının tamamen yanlış olduğunu ileri sürüyor ve "Velhasıl Kürd ulemasının Kürd-i Arabi ve Kürd-i Farsi ve Kürd-i Türki ile lisan-ı maderzadları olan Kürdi lügatlarınca her bir fenne dair eserleri zahirdir." (a.g.e., s. 2) diyor.</p> <p>Daha sonra Kürtlerin "Kürt lisanı dahi pek zengin ve şive ve edası gayet zengin olduğundan Kürtçe olarak mensur ve manzum pek çok edebiyat kitapları..." (a.g.e., s. 3) yazmış olduklarını söylüyor ve "Kürtlerin avamı bile Arabi ve Farsi lisanlarına aşinadır. Ve bir takımı dahi Fransız ve İngiliz lisanlarını tahsil etmişler." (a.g.e., s. 3) diyor. Abdurrahman Nacim yazısında söylediklerine kanıt olarak birçok Kürt bilim insanı ve yazarın adını, Kürt okul ve üniversitelerini anıyor.</p> <p>Hem Anglosaksonların kültür, dil ve edebiyat konularında genelde doğuya, özelde Osmanlıya bakışlarını yansıtmaları hem de Osmanlı aydınının bu bakış açısına verdiği tepkiyi göstermesi açısından tipik bir yazıdır. Ayrıca Anglosakson muhafazakâr liberal görüşünün Osmanlı'da bir karşılık bulduğunu, Osmanlı aydınının bu cemahtan modernlik ve/ya da modernleşmeyle ilgili gelen eleştirileri ciddiye aldığını ve buna göre tepki verdiğini de göstermektedir.</p>							
373	1881.06.29	MAKALE	İngiltere Müzesinin Darü'l-Kurrası			Mecmua-i Ebüzziya	2. C.	23	732–734
	1881.06.29	British Museum'un tarihinden kısaca bahsediliyor ve doğudan, özellikle de İslam medeniyetinden İngilizlere geçen kitapların tesisi, sınıflanması ve kullanılması hakkında bilgi veriliyor.							
374	1881.06.13	ÖZDEYİŞ	Mülhazat-ı Hikemîye			Mecmua-i Ebüzziya	2. C.	22	696–698
	1881.06.13	Çevirmeni ve/ya da derleyeni belli olmayan yazının içinde Shakespeare'in (1564–1616) şu sözü var: "Amik olan nehirler şamatasız cereyan ederler; bu yüzden bir sükûn ve halim-i nazar-ı fribane ile setr-i ihanet eylerler. Nitekim tilki kuzuyu sid eyleyeceği zaman kata sesini çıkarmaz." (a.g.e., s. 697)							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
375	1881.05.30	KISA ÖYKÜ	Hikâye (İngilizceden Tercüme Eyledim)			Çocuklara Arkadaş	1	5	74–75
	1881.05.30	<p>İngilizceden çevrildiği belirtilen bu kısa hikâyenin orijinal metni, yazarı ve çevirmeni belirtilmemiştir. Bizim yaptığımız araştırmalarda da bu bilgilerle ilgili herhangi bir sonuca ulaşamamıştır. Bu kısa ve mizahi öykünün temel izlekleri, yolculuk, keşif, denizcilik, uzak ve bilinmeyen yerlerin tuhafıkları ve insanın bu tuhafıklar karşısında düştüğü durumlardır. Bütün bunlar o dönemin hem Osmanlı yazarları hem de okurları tarafından ilgi gösterilen, merak edilen konulardır ve bu ilgi ve merakın yazar ve okurları yönlendirdiği temel kaynaklardan biri de Anglosakson edebiyatıdır.</p> <p>Sözkonusu bu mizahi öyküde, Güney Amerika sahillerine ulaşan bir gemcinin başından geçen bir hikâye nakledilmektedir. Külâh sattığını ya da bir şekilde külâh taşıdığını elindeki bohçanın içindeki birçok külâhtan anladığımız gemici hiç alışık olmadığı bir sıcaklığın öğle vaktinde yarattığı ekiden bunalarak bir ağaç gölgesine yerleşir ve başına da külâhların birini takarak uykuya dalar. Uyandığında civar ağaçlarda bulunan maymunların gemiciyi taklit ettiklerini, bohçada bulunan külâhları çalıp başlarına takıp şamataya başladıklarını fark eder. En sonunda maymunlarla baş edemeyen gemici başındaki son külâhi da yere fırlatarak tam pes etmek üzeredir ki maymunlar bu hareketi de görüp taklit ederler ve başlarındaki külâhları yere fırlatıp atarlar. Gemici de külâhları yerden topladığı gibi oradan kaçıp kurtulur.</p>							
376	1881.05.16	KISA ÖYKÜ	Hikâye (İngilizceden Tercüme)			Çocuklara Arkadaş	1	4	61–62
	1881.05.16	<p>İngilizceden çevrildiği belirtilen bu kısa hikâyenin orijinal metni, yazarı ve çevirmeni belirtilmemiştir. Bizim yaptığımız araştırmalarda da bu bilgilerle ilgili herhangi bir sonuca ulaşamamıştır. Bu kısa ve mizahi öykü hem çocuklara bir takım ahlak dersleri vermek hem de bir parça okuma ve dil çalışması yapmak için tasarlanmıştır. Nitekim öykünün hemen üzerinde o günün Türkçesinde kullanılan bazı kelimelerin eş anlamlıları verilmiştir.</p> <p>Bu kısa öykü Nasreddin Hoca fıkralarından birine çok benzemektedir. Bir eşekle beraber pazara giden baba oğulun hikâyesidir bu. Eşeğin üzerine baba da binse, oğul da binse, eşek boş da gitse her durumda eleştirildiklerinden baba oğul en sonunda eşeği bir sırığa bağlayıp kendileri taşımaya karar verirler. Böylece yola devam ederken bir köprüden nehrin karşısına geçtikleri sırada sırık kırılır ve eşek nehre yuvarlanarak boğulup ölür. Bu benzerlik durumu halkbilimi açısından araştırılıp açıklanmaya muhtaç gibi durmaktadır.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Hikâyede insanın her söylenene mutlaka kulak asmaması, kararlarını içinde bulunduğu koşulların durumuna göre kendisinin vermesi ve aldığı kararları sebatla yerine getirmesi gerektiği vurgulanır.							
377	1881.05.15	DENEME	Matbuat-ı Cihan			Mecmua-i Ebüzziya	2. C.	19	605–607
	1881.05.15	<i>New York Tribune</i> gazetesinden alındığı belirtilen haberin çevirmeni belli değildir. Yazının başında makalenin konusuyla ilgili şu bilgi verilmektedir: "Amerikan <i>New York Tribune</i> gazetesi cihan-ı medeniyette neşr olunmakta olan matbuat-ı yevmiye ve mevkuteye dair atideki malumat-ı mücmeyi ita ediyor:" (a.g.e., s. 605) Haberde Amerika ve İngiltere gazetelerine çok geniş yer verilmiş.							
378	1881.05.13*	DENEME	Münif Paşa Hazretlerinin - Franklin - Adab-ı Satranç	Benjamin Franklin	Münif Paşa	Hazine-i Evrak	1. S.	1	3–8
	1881.05.13*	<p>*Bu tarih derginin kuruluş tairihidir. Dergi sayılarının üzerindeki tek tarih budur.</p> <p>Nathaniel Dearborn (1786–1852) tarafından hazırlanıp basılan <i>The Chess Player</i> (1841) adlı kitabın başına alınan Benjamin Franklin'in (1706–1790) "Essay on Morals of Chess" adlı makalesinin tercümesidir. Yazı, satranç oynama adabını anlatmaktadır. Yazıya göre satranç oynayarak şunları öğreniriz: "Dûrendiş" (Foresight) yani ileri görüş; "Medd-i nazar" (Circumspection) yani dikkatle inceleme; "Basiret" (Caution) yani kavrayış ve "...bir aralık mesalihimizin suretâ fena bir halde bulunması bizce mucib-i yes ve fütur olmamalıdır ve bunun bir hüs-n-i hale tahvili memul olduğundan mukaddema ne vesait-i ıslah taharri etmeliyiz" (a.g.e., s. 5) [the habit of not being discouraged by present bad appearances in the state of our affairs, the habit of hoping for a favorable change, and that of persevering in the search of resources. (Franklin, 1841, s. 8)] şeklinde özetlenen umutsuzluğa kapılmamadır.</p> <p>Makalede bundan sonra iki kişinin taraf olduğu bir oyun olan satrancı oyuncular oynarken karşılıklı olarak hangi kurallara riayet etmeleri gerektiği 8 adımda anlatılmaktadır. Münif Paşa'nın İngilizce kaynak metni çok iyi kavradığını ve yetkin bir çeviri yapmış olduğunu göstermesi açısından, hem söz konusu yazıdan bazı bölümler hem de bu bölümlerin İngilizce orijinal metinde yer alan karşılıkları şu şekildedir:</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>"Evvela oyuna ehemmiyet verilecekse kavaidine oyuncular tarafından dahi riayet olunmak lazım gelir. Yalnız bir tarafça bu kavaid meri olup diğeri ondan udul edilmemelidir." (a.g.e., s. 6) ["I. ..., If it is agreed to play according to the strictest rules, then those rules are to be exactly observed by both parties, and should not be insisted on for one side, while deviated from by the other... (Franklin, 18141, s. 9)]</p> <p>"Saniyen eğer pek itina ile oynanılmayacaksa bazı kere dūnan taraf hasmına dahi öylece müsaade göstermelidir." (a.g.e., s. 6) ["II. If it is agreed not to observe the rules exactly, but one party demands indulgences, he should, then, be as willing to allow them to the other." (Franklin, 1841, s. 9)]</p>							
379	1881.05.11	HABER	Hazine-i Evrak	Ahmed Midhat		Tercüman-ı Hakikat		863	3
	1881.05.11	<p><i>Hazine-i Evrak</i> dergisinin ilk sayısı hakkında kaleme alınmış olan bu yazıda, söz konusu derginin 1. sayısında Münif Paşa (1830–1910) imzasıyla yayımlanan "Münif Paşa Hazretlerinin - Franklin - Adab-ı Satranç" adlı makelenin bir değerlendirmesi ve eleştirisi yapılmaktadır.</p> <p>Münif Paşa derginin ilk sayısında Nathaniel Dearborn (1786–1852) tarafından hazırlanıp basılan <i>The Chess Player</i> (1841) adlı kitabın başına alınan Benjamin Franklin'in (1706–1790) "Essay on Morals of Chess" adlı makalesini çevirmiştir. Ahmed Midhat (1844–1912) yazısında Münif Paşa'yı Franklin'le kıyaslayarak över. Şöyle söyler: "... satranç misillü zahirde bir oyundan ibaret görülen şeyin adabından tashih-i fikr-i halka külli yardımı olacak ahkam çıkarabilmek için Franklin'in delaletine [Münif Paşa'nın] ihtiyaçları olmadığı ve eğer aslen ve esasen hekim-i Franklin'in bir eserine müracaat buyurulmuş ise mahza hekim-i müşarünileyh refikane tazim olmak üzere bu tevazuuyu göstermiş olacakları bizce müsellemdir." (a.g.e., s. 3)</p>							
380	1881.04.01	MEKTUP	Franklin'in Muharreratından	Benjamin Franklin / David Hume		Mecmua-i Ebüzziya	2. C.	16	489–491
	1881.04.01	<p>David Hume'un (1711–1766), İngiltere'den ayrılmak üzere olan Benjamin Franklin'e (1706–1790) üzüntülerini bildiren 10 Mayıs 1762 tarihli mektubu ve Franklin'in bu mektuba 19 Mayıs 1762 tarihinde verdiği cevap. İkisi de Edinburgh'tan yazılmış.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
381	1881.04.01	MEKTUP	Mültekatat-ı Tarihiye	William Pitt		Mecmua-i Ebüzziya	2. C.	16	506–508
	1881.04.01	"Büyük Napolyon aleyhine fevkalade teşebbüsât-ı siyasyede bulunmakla meşhur olan İngiltere Başvekili Pitt" (a.g.e., s.506) tarafından yazılmış mekuplardan bazı parçaların çevirisidir. Birleşik Krallık'ın en genç başbakanı (28 yaşında) olan William Pitt (1759–1806), çok iyi bir hitabet ve retorik ustasıydı.							
382	1881.03.03	DENEME	Montesquieu ve Chesterfield (Fransa Meşahir-i Müeelefinden Diderot'nun Asarından Mütercemdir)	Diderot		Mecmua-i Ebüzziya	2. C.	15	459–463
	1881.03.03	<p>İngiliz akliselimi ile Fransız zekâvetini konu alan bir anekdotdur. İki yıl boyunca İngiltere'de kalan, Anglosakson anayasa tarzını ve parlamento sistemini ayrıntılı olarak inceleyip gözlemleyen Fransız düşünür ve politik teorisyen Montesquieu (1689–1755) ile kıvrak zekâsı ve hazırcı cevaplılığıyla ünlü Anglosakson diplomat ve siyasetçi Philip Stanhope (Chesterfield, 1694–1773) İtalya'da tanışıp dost olmuşlar ve hem Avrupa'da hem de İngiltere'de uzun yolculuklara çıkmışlar, birlikte zaman geçirmiş ve fikirlerini çarpıştırmışlardır. Ayrıca birbirleriyle uzun süre mektuplaşmışlar ve böylece geride derinlikli ve incelikli bir literatür de bırakmışlardır.</p> <p>Fransız düşünür Denis Diderot'ya (1713–1784) ait anıları ve mektupları içeren ve 1830–1831 yıllarında Paris'te altı cilt olarak yayımlanan <i>Mémoires, Correspondance, et Ouvrages inédits de Diderot</i> adlı eserin 4. Cildi, <i>The Quarterly Review</i> adlı derginin 94. Sayısında (1832 Haziran) yayımlanır. İşte <i>Mecmua-i Ebüzziya</i>'daki bu yazı, <i>The Quarterly Review</i>'de kısmen İngilizce kısmen Fransızca yayımlanan bu kitap cildinin bazı bölümlerinin çevirisidir (Diderot, 1832, s. 301–338).</p> <p>Çalışmamızda müteakip defalar yinelediğimiz, o dönem yayımlanmış birçok eserde dile getirildiği ve yine dönemin birçok yazar ve düşünürü tarafından açıkça iddia edildiği üzere, Anglosakson tarzı modernlikle Fransız tarzı modernliğin birbirlerinden kesin çizgilerle farklı olduğu ve bu</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>iki modelin kaynaklık ettiği iradi modernleşme çabalarının da bu bağlamda birbirlerinden farklılaştığı tezi bu yazıda da bir kez daha net bir şekilde ortaya konulmaktadır. Yazının giriş bölümünde Diderot şu tespiti yapmaktadır:</p> <p>“Bunlar [Montesquieu ve Chesterfield] birbirleriyle mülakat eyledikçe mensup oldukları iki milletin haiz olduğu kabiliyet-i fitriye üzerine bir hayli mübahase ederlerdi. Lord Chesterfield Fransızların zekâvetçe İngilizlere galip ve fakat İngilizlerin akl-ı selime sahip olduklarını beyan ederdi. Montesquieu ise Chesterfield’in her iki millet için tayin ettiği hasısayı tastik ve kabul etmekle beraber zekâvet ile akliselimin mukayesesi caiz olmayacağını iddia ederdi.” (a.g.e., s. 459)</p> <p>Bu paragrafın <i>The Quarterly Review</i>’da yayımlanan yazıdaki Fransızca karşılığı şu şekildedir:</p> <p>“Ils allaient toujours disputant sur les prérogatives des deux nations. Le lord accordait au président que les Français ont plus d'esprit que les Anglais; mais qu'en revanche ils n'ont pas le sens commun. Le président convenait du fait, mais il n'y avait pas de comparaison à faire entre l'esprit et le bon sens.” (Diderot, 1832, s. 320)</p>							
383	1881.02.15	MEKTUP	Benjamin Franklin'in Muharreratı: Lord Kames'a (Sanat-ı Fazl ü Kemal Üzerine Bir Bir Risale Telifi)	Benjamin Franklin		Mecmua-i Ebüzziya	2. C.	13	409– 412
	1881.02.15	<p>Makalede mektup tarihi 3 Mart 1860 olarak verilmiş; ancak mektubun orijinal tarihi 3 Mayıs 1860'tır. Franklin önce İskoç yargıç ve düşünür Lord Kames'in (Henry Home 1696–1782) <i>The Principles of Equity</i> (1760) (Kavanin-i Hakkaniyet) adlı kitabını övüyor, daha sonra kendisinin <i>The Art of Virtue</i> (Sanat-ı Fazl ü Kemal) adıyla küçük bir kitap yazma niyetini ve kitabın konusunu anlatıyor.</p>							
384	1881.02.01	YAŞAMÖYKÜSÜ	Isaac Newton		Kadri	Şümruh-ı Edeb	1	2	46–50
	1881.02.01	<p>Anglosakson biliminsanı Isaac Newton (1643–1727) hakkında yazılmış bir yaşam öyküsü. Yazının çeviri olduğu belirtilmiş olmakla birlikte hangi yazar ya da kaynaktan çevrildiği belirtilmemiştir. Ayrıca yazının çevirimi Kadri hakkında da herhangi bir bilgiye ulaşamadık.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
385	1881.02.01	DENEME / MEKTUP	Benjamin Franklin'in Muharreratı	Benjamin Franklin		Mecmua-i Ebüzzıya	1. S.	12	360–365
	1881.02.01	<p>Yazıda Benjamin Franklin'in (1706–1790) mektuplarının birçok dile çevrildiğinden bahsedilerek, Edouard Laboulaye'nin (1811–1883) Franklin'in mektuplarını Fransızcaya aktardığını ve bunları <i>Correspondance de Benjamin Franklin</i> (1866) adıyla kitap olarak yayımladığı anlatılıyor. Makale, bu kitapta yer alan Edouard Laboulaye'nin Franklin ve mektupları hakkında yazdığı önsözünün Türkçe çevirisini içeriyor. Önsözden sonra Franklin'in Pensilvanya'yı temsilen Londra'ya gittiğinden bahsederek Franklin'in Londra-Pensilvanya arasındaki üç küçük mektubu makaleye ekleniyor.</p> <p>Yazının çevirmeniyle ilgili herhangi bir bilgi kaydı bulunmamaktadır. Söz konusu yazının başlangıcında Mecmua-i Ebüzzıya'da art arda yayımlanan Franklin mektup ve denemelerinin çeviride esas alınan kaynakları hakkında bilgi verilmektedir. Bu yazının da göstereceği üzere, 19 yüzyılın ikinci yarısında yaşanan Osmanlı modernleşme sürecinin esas itibarıyla Anglosakson tarzı muhafazakâr modernleşme yolunu benimsediği, ancak dil engeli yüzünden bu kaynağın yeteri kadar ve yoğunlukta kullanılmamış olduğu görülür. Fransızcanın dönemin aydın ve yazarları arasında kesin egemenliğinin bulunması, İngilizcenin Fransızca kadar yaygınlaşmamış olması Anglosakson tarzı modernleşmenin daha kuvvetli rüzgârlar estirmesine engel olmuştur. Yazının başlangıcında şunlar belirtilmektedir:</p> <p>"Müşarünileyhin [Franklin'in] hususat üzerine müddet-i ömründe yazmış olduğu mekâtibin ara sıra tercüme edileceği ve numune olarak iki kıtasının tercümesi geçen numaramızda ifade ve derc eynlenmiş idi. Muharrerat-ı mebhûs-ı anhanın aslı İngilizce olup, bunun Alman ve İtalyan ve sair Avrupa lisanlarında müteaddid tercümeleri olduğu gibi Fransızcaya dâhi birkaç zat tarafından tercüme edilmiştir. En muahharı ise 1865 Edouard Laboulaye nam zatın tercümesidir; binaenaleyh biz de lisanımıza nakil için sâlifüzzikri ihtiyar eyledik." (a.g.e., s. 360–361)</p>							
386	1881.01.17	MEKTUP	Benjamin Franklin'in Muharreratı: Tavsiyaname	Benjamin Franklin		Mecmua-i Ebüzzıya	1. S.	11	342–343

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1881.01.17	<p>Yazının girişi kısmında, kimliğine ilişkin herhangi bir bilgi bulunmayan, ancak bizzat Ebüzziya Tevfik'in kendisi olduğu düşünülen çevirmen, Benjamin Franklin'in (1706–1790) neredeyse tümü iyi ahlak ve güzel huy üzerine olan mektuplarının hepsini <i>Mecmua-i Ebüzziya</i>'da birer ikişer yayınlama niyetinde oldukları belirtiliyor. Bu sayıdaki mektubun Franklin'in Pariste elçilik görevi sırasında sıkça yazdığı "Tavsiyanamelerden" birisi olduğu bildiriliyor. Çevirmen, Benjamin Franklin'in mektuplarının çevirmeye nasıl karar verdiklerini şöyle anlatıyor:</p> <p>"Mecmuamızın zuhurundan beri bazı asar-ı hikemîye ve ilmiyesine tercüman olduğumuz Benjamin Franklin'in muhtelif hususâtı üzerine müddet-i ömründe yamış olduğu mekâtîbin – ki hemen kâffesi tezhib-i ahlak ve tevsî-yi terbiyat ve adap emrinde numune-yi imtisal olcâk efkâr-ı ulviye ve füyuzat-ı fikrîye ile müveşşah'tır – bu nüshadan itibaren her numarada birer ikişer kıtasının derc ve neşrini münsasip addeyledik." (a.g.e., s. 342)</p>							
387	1881.01.17	MEKTUP	Paratoner Hakkında Ehibbasından Birine Mektub	Benjamin Franklin		Mecmua-i Ebüzziya	1. S.	11	343–344
	1881.01.17	<p>Dipnotta Benjamin Franklin'in (1706–1790) paratonerin yani siper-i saikanın mucidi olduğu bilgisi veriliyor. Franklin'in bu mektubunda muhatabına paratoner hakkında bazı bilgiler veriyor.</p>							
388	1880.12.18	DENEME	Franklin'in Tarik-i Maaşı (Mabad)	Benjamin Franklin	Ebüzziya Tevfik	Mecmua-i Ebüzziya	1. S.	9	260–267
	1880.12.18	<p>Derginin 8. Sayısında yayımlanmaya başlanan Benjamin Franklin'in (1706–1790) <i>Poor Richard's Almanack</i>'ta yer alan "The way to the Wealth" adlı denemesinin tercümesi bu sayıda devam etmektedir.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
389	1880.12.18	DENEME	Mülâhaza (Hemen öncesinde Namık Kemal'in "Sa'y" adlı makalesinin, yine bir önceki sayıdan başlayarak bu sayıda devam eden Franklin'in Tarik-i Maaşı makalesinin karşılaştırılmasıyla ilgili olarak)			Mecmua-i Ebüzziya	1. S.	9	272
	1880.12.18	<p>Ebüzziya Tevfik, daha önce çıkardığı <i>Cüzdân</i> adlı derginin 1. sayısında Franklin'in "The Way to Wealth" adlı denemesini "Tarik-i Refah" olarak yayımlamıştır. O yayında da aynı mülâhaza yer almaktadır. Söz konusu kısa mülâhaza şöyle:</p> <p>"Kemal Bey'in şu makalesiyle Franklin'in Tarik-i Maaşı'ı beyinde olan fark Akdeniz'le Karadeniz'i Sarayburnu açıklarında birbirinden ayıran renk ihtilafına benzer. Franklin'in eseri vakıa bize nispetle şark asarındandır; fakat bizim indimizde efkâr-ı garbiye ile meşhur olan - açık görünür - kapalı kapalı hikmetler - ve sathı nazar olunur - derin derin mütaalalarla memludur. Kemal Bey'in mütaalası ise - şarka mahsus addolunan hayalat-ı şairanenin - garba mahsus zannolunan - efkâr-ı hakimane ile imtizacından ibaret görünür. Bu mukayeseden anladığımızı göre biz de çalışırsak Avrupalılar gibi reddi kabil olamayacak derecelerde sahih, ve gönülleri mütecazip edecek mertebede güzel şeyler yazabileceğiz; hatta o yazdığımız şeyler de şarkın tahayyülat-i şairanesini bile - mantığın müsaade edebileceği derecede - istimal etmeğe muvaffak olacağız." (a.g.e., s. 272)</p> <p>Namık Kemal dergideki "Sa'y" adlı makalesini "Tabib-i Yedavi ve el-Tabib-i Mariz" Kemal olarak imzalamış.</p>							
390	1880.12.04	DENEME	Franklin'in Tarik-i Maaşı: Rûcal-i Salih Richard'ın Fenni Nasıl Meydana Geldi	Benjamin Franklin	Ebüzziya Tevfik	Mecmua-i Ebüzziya	1. S.	8	239-246

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1880.12.04	<p>Benjamin Franklin'in (1706–1790), Poor Richard ya da Richard Saunders takma adıyla Amerika'da 1732 ile 1758 yılları arasında sürekli olarak yayımladığı yıllığıyla ilgili ve bu yıllıktan bazı parçaların çevirisini içeren bir dizi yazıdır.</p> <p>Yazının kısmen hem yazarı hem de çevirmeni olan Ebüzziya Tevfik (1849–1912), yazının bu ilk bölümünde Benjamin Franklin kendi ağzından, Richard Saunders takma adıyla Rûcal-i Salih Richard'ı (<i>Poor Richard's Almanack</i>) nasıl yarattığını anlatılıyor. Yazının ikinci bölümünde "Tarik-i Maaş: Vaktin Kıymeti ve Tembelliğin Pahallılığı" adıyla Franklin'in "The Way to Wealth" adlı denemesinin tercümesi veriliyor. Yazının sonunda, denemenin 9. sayıda devam edeceği haber veriliyor.</p>							
391	1880.10.23	İLAN	Yeni Kütüphane			Tercüman-ı Hakikat		711	4
	1880.10.23	<p>Katherine King'in romanı <i>The Queen of the Regiment</i>'in (1872) Ahmed Midhat çevirisi <i>Alayın Kraliçesi</i> (1878), yine Ahmed Midhat'ın yazdığı ve tezimizde Anglosakson etkisinin açık ve yoğun olarak görüldüğü savlanan <i>Sevda-yı Sa'y ü Amel</i> (1879) ve <i>Ekonomi Politik</i> (1879) adlı eserlerin ilanı.</p>							
392	1880.10.19	DENEME	Adab-ı Musahabat Hakkında Vesayası	Benjamin Franklin		Mecmua-i Ebüzziya	1. S.	5	144–145
	1880.10.19	<p>Benjamin Franklin'in (1706–1790) konuşma adabı üzerine verdiği öğütlerin çevirisinden oluşan bir yazıdır. Yine doğrudan İngilizceden değil Fransızcadan çevrildiği düşünülmektedir.</p> <p>Franklin'in karşılıklı konuşmada uyulması gereken kuralları sıraladığı ve bunların nedenlerini anlattığı bir denemesidir.</p>							
393	1880.10.05	DENEME	Matbuat-ı Musavvire ve Mevkute	Ebüzziya Tevfik		Mecmua-i Ebüzziya	1. S.	4	96–106

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1880.10.05	Avrupa ve Kuzey Amerika'da resimli dergi ve süreli dergi yayıncılığının tarihini ve bugünkü durumunu anlatan yazıda İngiltere'den <i>Illustrated London News</i> , <i>Monthly Review</i> , <i>Chronicle Review</i> , <i>Edinburgh Review</i> , <i>The Foreign Review</i> , <i>The London Review</i> , <i>The Westminster Review</i> ve <i>The Weekly Review</i> ve Kuzey Amerika'dan <i>Harper's Magazine</i> ve <i>Frank Leslie's Illustrated Newspaper</i> dergileri anlatılıyor.							
394	1880.09.06	DENEME	Franklin'in Encümen-i Musahabeti	Benjamin Franklin		Mecmua-i Ebüzziya	1. S.	2	54-59
	1880.09.06	Büyük bir olasılıkla Ebüzziya Tevfik (1849-1912) olduğunu düşündüğümüz, ancak açık olarak adı belirtilmemiş çevirmen, giriş kısmında yazının amacını ve içeriğini şu şekilde açıklamaktadır: "Geçen nüshamızda tercüme-yi haliyle meslek-i faziletini tahrir ettiğimiz Benjamin Franklin, ailesinden cüda olarak, münferiden yaşadığı hengâmede bir encümen-i musahabet teşkil eylemiştir ki terbiye-yi amih için ondan sonra sair mahallerde teşkil eden ve an-be-an Amerika İngiltere ve bahusus Almanya'da tesis edilmekte olan encümenlere şerait-i tesisçe numune olmuştur." (a.g.e., s. 54-55)							
395	1880.08.21	YAŞAMÖYKÜSÜ	Franklin'in Tercüme-i Hali ile Mesleği (Ara başlık: Tanzim-i Harekât ve Sulh Ahlakı Zamanında Franklin'in Müttehası Olan Kaide)			Mecmua-i Ebüzziya	1. S.	1	17-27
	1880.08.21	Amerikalı siyasetçi, düşünür ve yazar Benjamin Franklin'in (1706-1790) yaşamöyküsünün çevirisidir. Yazının orinal kaynağı, yazarı ve çevirmeni belli değildir. Mecmua-i Ebüzziya dergisinde sıkça görüldüğü üzere bu yazının da Fransızca kaynak ya da kaynaklardan yararlanılarak ya da çevrilerek kaleme alındığı sanılmaktadır. Bu yaşamöyküsünde Franklin'in eylemlerini planlamasından ve barışla ilgili görüşlerinden de bahsedilmektedir.							
396	1880.08.21	ÖZDEYİŞ	Franklin'in Bir Cümle-i Hikemiyesi	Benjamin Franklin		Mecmua-i Ebüzziya	1. S.	1	27

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1880.08.21	Benjamin Franklin'e (1706–1790) ait olduğu belirtilen bir özdeyişin çevirisidir. Yazının orinal kaynağı, yazarı ve çevirmeni belli değildir. Söz şudur: "Tecrübe bir mekteptir ki dersleri pek pahalıdır." (a.g.e., s.27)							
397	1880.08.21	DENEME	Matbuat	Ebüzziya Tevfik		Mecmua-i Ebüzziya	1. S.	1	3–13
	1880.08.21	Gazete ve gazetecilik tarihini ve gelişimini anlatan makalede İngiltere ve Amerika gazeteleri ve gazeteciliği de anlatılıyor. İlk İngiliz gazetesinin 1588 yılında Lord Worling tarafından çıkarılan <i>English Mercury</i> olduğu, gazetelerin bir siyasi grup ya da partinin taraftarlığını ilk kez Cromwell zamanında İngiltere'de yapmaya başladığını ["Gazetelerin bir fırkanın veyahud hükümetin tervec-i efkârına alet olmağı İngiltere krallarından Birinci Charles'ın idamından, yani 1639'dan sonra İngiltere'de meydana çıkmıştır... kayd ve haber maksadıyla zuhur eden bu vasıta-i müfidenin hadim-i ağraz olmağı işte o zamandan başlamıştır." (a.g.e., s. 8–9)], 1603 yılında <i>New Letter</i> adlı gazateden sonra adına gazete denmeyi hak eden ilk gazetenin 1622 yılında yayımına başlanan <i>Weekly News</i> olduğu, John Walter'in <i>The Times</i> gazetesini kurduğu, bu gazatenin en başta adının <i>London Daily Universal Register</i> olduğu, Amerika'da <i>New York Herald</i> (günlük 250 bin tirajla) ve <i>New York Tribune</i> (günlük 150 bin tirajla) adlı gazetelerin çıktığını, <i>New York Herald</i> muhabiri ve seyyah Dr. Livingstone'un Afrika seyahatinde 12 sene kaybolduğunu bunun üzerine gazetenin onu aramak için Stanley'i görevlendirdiği anlatılıyor.							
398	1880.06.30	DENEME / SÖYLEV	Osmanlılar'ın Fezail-i Ahlakı			Tercüman-ı Hakikat		320	2
	1880.06.30	<i>Tercüman-ı Hakikat</i> gazetesinin bir önceki 319. sayısında telgrafla heber verilen İngiltere Başbakanı Lord Salisbury'nin (1830–1903) kendi adına verilen bir ziyafette yaptığı konuşma ve bu konuşmada Osmanlılar'ın ahlakını övmesi üzerine yazılmış bir yazı. 19. yüzyıl Osmanlı aydınının muhafazakâr ilerlemeciliğine ve bu anlamda Anglosakson muhafazakârlığıyla olan paralelliğine dair bir vesika olması ve bir Anglosakson hatibin söylevine binaen yazılmış olması hasebiyle bibliyografyamıza alınmıştır.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
399	1880.03.24– 1880.03.28; 1880.04.01– 1880.04.02	KİTAP İLANI	Emsal: "Cep Kitaplarının 11. Addedi: Muharriri Ş. Sami			Tercüman-ı Hakikat		532 – 536; 539 – 540	4
	1880.03.24– 1880.03.28; 1880.04.01– 1880.04.02	Şemseddin Sami'nin (1850–1904) 1879 yılında yayımlanan ve içinde birçok Anglosakson fikir ve edebiyat insanından alıntılarının da bulunduğu <i>Emsal</i> adlı özdeyişler kitabının ilanı.							
400	1880	YAŞAMÖYKÜSÜ	Lord Beaconsfield (Benjamin Disraeli)			Şark	1	7	155– 156
	1880	İngiltere Başbakanı ve <i>Sybill, or Two Nations</i> (1845) gibi önemli romanlara da imza atmış olan Benjamin Disraeli'nin (1804–1881) yaşamöyküsüdür. Disareli, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nu en fazla destekleyen ve adı "Türk Dostu"na çıkan İngiltere başbakanıdır. Yazının yazarı ve varsa orijinal metni ve çevirmeni hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.							
401	1880	ELEŞTİRİ	Midilli Mutasarrıfı Saadetli Kemal Beyefendi Hazretlerinin Bir Makaleleridir (Dünyada ve Bizde Tiyatro) 1; 2; 3;	Namık Kemal		Şark	1	1; 2; 3	10–19; 25–27; 49–53
	1880	Namık Kemal'in dergide toplam üç sayı ve on sekiz sayfa süren genel olarak tiyatroyla ilgili yazdığı kapsamlı bir makedir. Namık Kemal yazısının birinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde edebiyatımızdan bahsediyor. Önce roman ve hikâye konusunu ele alıyor. Burada Anglosakson Edebiyatından Charles Dickens (1812–1870) ve Walter Scott'u (1771–1832) örnek olarak gösteriyor.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
402	1879.10.30	DENEME	Terakki	Namık Kemal		Mecmua-i Ulum	1. S.	2	153– 160
	1879.10.30	Namık Kemal'in (1840–1888) Londra'yı; Londra'nın ekonomik, siyasi, hukuki, toplumsal, ahlaki ve kültürel yapısını; Londra'dan yola çıkarak Anglosakson gelişim felsefesini ve ahlakını anlattığı yazısı. Bulgurluzade Rıza'nın <i>Müntehabat-ı Bediye-i Edebiye</i> adlı antolojisinde aynı makale "Londra" adıyla yer almış. Bu makale çalışmamızın "1.3. Kitap Bölümleri" adlı bölümünde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.							
403	1879.08.04– 1879.08.09; 1879.08.12– 1879.08.15; 1879.08.18– 1879.08.21; 1879.08.27– 1879.08.28; 1879.09.02; 1879.09.05– 1879.09.06; 1879.09.10; 1879.09.26	DENEME	Ekonomi Politik	Ahmed Midhat		Tercüman-ı Hakikat		340– 345; 347– 350; 352– 355; 360– 361; 365; 368– 369; 372; 383	2–3; 2; 3; 3; 2; 2; 2; 2; 2; 2–3; 3; 2; 2; 2; 2; 3; 2; 3; 2; 2–3; 3; 3
	1879.08.04– 1879.08.09; 1879.08.12– 1879.08.15;	Ahmed Midhat'ın (1844–1912) liberal sermaye felsefesiyle ilgili kalame almış olduğu bu eserin "İhtar" kısmında (Ahmed Midhat bu eserin bir mukkadimeye ihtiyaç duymadığını belirtir), kitabının planında Belçikalı liberal düşünür Charles de Brouckere'in (1796–1860) <i>Principes Generaux d'Economie Politique</i> (1836) adlı kitabını esas aldığını, ancak bu kitabı sadece planda kullandığını ve ekonomi politikle ilgili çok fazla spekülasyon yapılabileceği için konuya hemen her farklı açıdan yaklaşmak istediğini ve bu yüzden de birçok düşünürün görüşlerini incelediğini söyler.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1879.08.18– 1879.08.21; 1879.08.27– 1879.08.28; 1879.09.02; 1879.09.05– 1879.09.06; 1879.09.10; 1879.09.26	Ahmed Midhat'ın bu bağlamda görüşlerinden etkilendiği Anglosakson liberal de Adam Smith'tir (1723–1790). Bu Anglosakson düşünürün Ahmed Midhat'ı epeyce etkilediği çalışmamızın ilgili bölümünde ayrıntılarıyla gösterilmektedir. Bu açıdan, Ahmed Midhat'ın bu eseri de bibliyografyamıza eklenmiştir.							
404	1879.02.25	İLAN	Mari Kraliçe ve Kızları			Tercüman-ı Hakikat		204	4
	1879.02.25	İlanda şunları yazılıdır: "İngiliz tevarihinden bi't-tercüme tab' olunan işbu hayat-amiz sergüzeştin birinci cüzü bu defa mevkiî intişara konulup ikişer kuruşukluk kaime fiyatı ile Bab-ı Ali Caddesinde Kitapçı Arakel Ağanın ve Bahçekapısında Tönbekici Hasan Ağa'nın dükkânında ve bazı gazete mevziilerinde satılmaktadır. İkincisi derdest tabdır." (a.g.e., s 4)							
405	1879.01.06– 1879.01.11; 1879.01.13– 1879.01.14	ROMAN	Tercüman-ı Hakikat'in Tefrikası: Alayın Kraliçesi'ne Zeyl - Numara 144	Ahmed Midhat		Tercüman-ı Hakikat		161– 168	2–3
	1879.01.06– 1879.01.11; 1879.01.13– 1879.01.14	Katherine King'in romanı <i>The Queen of the Regiment</i> 'in (1872) yaptığı çevirisini tamamıyla tefrika etmesinin hemen ardından, Ahmed Mithat kendi inisiyatifiyle hikâyeyi devam ettirmiş ve ortaya bu zeyil çıkmıştır. Romanın bu zeyli tamamen Ahmed Midhat'ın kendi kaleminden çıkmadır.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Ahmed Mithat Efendi (1844–1912), söz konusu romanın sonunu pek beğenmediğini çevirdiği <i>Alayın Kraliçesi</i>'nin sonunda açıkça belli eder. Bu açıklamasında, esasen beğenmeyen ya da romanın sonuyla tatmin olmayan okurlar olduğunu da dile getirir. Böylece okurların farklı bir son beklediklerini ve kendisinin de bu beklentiye karşılık olarak işbu zeyli kaleme olduğunu söyler:</p> <p>"Hatırlatma Tercüme burada tamam oldu. Okurlardan bazılarının şurada hikâyenin son bulmadığına inanarak işin daha sonrasının dahi ne olduğunu düşüneceklerini geçmişteki bazı örneklerden tahmin edebiliriz. Doğrusu hikâye yazma sanatınca olay burada pek sanatlı bir biçimde sona erdirilmiştir. Ancak girişimizde dahi değinildiği gibi şu son, hikâyeye yazılacak bir zeyl için dahi güzel bir başlangıç olduğundan olayların bundan sonrası için düşünülecek ve hayal edilebilecek olanlar dahi zeylimizde görülecektir." (Ahmet Mithat, 2015, s. 123) ("Osmanlıcadan günümüz Türkçesine uyarlanarak sadeleştir"enler R. Alp, A. Serdar ve R. Tutumlu)</p>							
406	1878.12.30–31; 1879.01.4, 6–11, 13–14, 16–18, 20–25, 28–31; 1879.02.1, 3–8, 10, 12–13, 15, 17–20, 22, 24–29	İLAN	İlan: Yeni Kütüphane ("5. <i>Alayın Kraliçesi</i> nam İngiliz hikâyesinden")			Tercüman-ı Hakikat		155–156; 160–168; 170–178; 180–191; 193–194; 196–200–209	4

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1878.12.30–31; 1879.01.4, 6–11, 13–14, 16–18, 20–25, 28–31; 1879.02.1, 3–8, 10, 12–13, 15, 17–20, 22, 24–29	Katherine King'in romanı <i>The Queen of the Regiment</i> 'in (1872) Ahmed Mithat Efendi (1844–1912) tarafından çevirisinin ilanidir. Ahmed Midhat bu romanı <i>Revue des deux Mondes</i> adlı dergideki Fransızca çevirisinden Türkçeye aktarmıştır.							
407	1878.12.17–21, 23–28, 30–31; 1879.01.01–04	ROMAN	Alayın Kraliçesi	Katherine King	Ahmed Midhat	Tercüman-ı Hakikat		144–160	2–3; 2–3; 2–3; 2–3; 2; 2–3; 2–3; 2–3; 2–3; 2–3; 2–3; 2–3;

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
									2-3; 2-3; 2-3; 2-3; 2-3
	1878.12.17- 21, 23-28, 30-31; 1879.01.01- 04	Katherine King'in romanı <i>The Queen of the Regiment</i> 'in (1872) çevirisidir. Ahmet Mithat Efendi (1844-1912, tefrika etmekte olduğu bu romanın ne kadar önemli olduğunu anlatmak ve aslında biraz da pazarlamak için, önce romanı görüp okuduğu Fransızca <i>Revue des deux Mondes</i> dergisinin tanıtımını yapmaktadır ve ardından bu dergide ancak çok önemli eserlerin yayınladığını belirtmektedir. Bu konuda hakkında ayrıca önsözde şu bilgiler yer almaktadır:							"... <i>Revue des deux Mondes</i> mecmuası bu hikâyeyi kari'lerine tavsiye eylemek için 'Kari'lerimize bir muhtasar tercümesini arz etmekte olduğumuz işbu hikâye İngiltere'de bihakkın bir rağbet-i azimeye mazhar olmuştur. İngiltere'de her ay meydan-ı intişara çıkıp en küçük kusurları ise manasızlıklarından ibaret bulunan hikâyeler hissiyat-ı kalbiyece olan tazeliği ve tesirat-ı mahsusası iktizasınca sahihen tavsiyeye en ziyade ve bihakkın şayan olanıdır.' demiştir. Şu izahat üzerine biz artık asar-ı mezkûru daha ziyade tavsiyeye hacet görmedik." (144. Sayı, s. 2)
		Ahmet Mithat, tefrikanın sonuna da şöyle bir not düşmüştür: "Tercüme burada hitam buldu. Karilerden bazıları şurada hikâyenin netice bulmadığını itikad ile işin daha sonrası bulunduğunu dahi düşüneceklerini bazı emsal-i sabıkasıyla tahmin edebiliriz. Vakıa hikâye-nüvisan sanatınca vuku burada pek sanatlı bir surette hitama isal edilmiştir. Ancak mukaddimemizde dahi denildiği vechile şu netice bu hikâyeye yazılacak bir zeyl için güzel bir girizgâh olduğundan vakanın bundan sonrası tasvir ve tahayyül edilebilecek olan suret dahi zeylimizde görülebilecektir." (160. Sayı, s. 3)							
		Bundan anlaşılacağı üzere, Ahmet Mithat romanın orijinalindeki sonla tatmin olmayacak ve romanı kaldığı yerden devam ettirerek ona kendince bir son yazacaktır. Bunu da <i>Alayın Kraliçesi'ne Zeyl</i> adıyla yayımlayacaktır.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
408	1878.07.27	YAŞAMÖYKÜSÜ	Wolseley'in Tercüme-i Hali			Tercüman-ı Hakikat		27	4
	1878.07.27	İngiltere Hükümetinin Kıbrıs için yüksek komiser olarak atadığı Garnet Joseph Wolseley'in (1833–1913) yaşamına ait bilgiler yer alıyor. Yazının orijinal kaynağı, yazarı ve çevirmeni hakkında herhangi bir bilgi kaydı yoktur.							
409	1878.07.26	DENEME	İngiliz İttifakına Mukabil - Islahat-ı Osmaniye			Tercüman-ı Hakikat		26	3–4
	1878.07.26	<i>The Times</i> gazetesinde İngiltere-Osmanlı ittifakını ele alan ve Osmanlı'nın ıslahat programına uymamasını ve yolsuzluğun giderek artmasını eleştiren bir yazıya karşı kaleme alınmıştır. Bu deneme, <i>The Times</i> gazetesindeki yazıdan alıntılar ve bu alıntılara verilen cevaplarla ilerliyor. Genel olarak Osmanlı Hanedanı ve idareci sınıfının ıslahat programına gönülden bağlı olduğunu ve İngiltere'nin Osmanlı'nın en iyi müttefiki olduğunu anlatan bir yazıdır. O nedenle bu deneme, Osmanlı modernleşmesinde ve buna bağlı olarak Osmanlı kültür ve sanat hayatında ve üretimlerinde Anglosakson etkinin güçlü olduğunu göstermesi açısından bibliyografyamıza eklenmiştir. Yazının yazarı hakkında herhangi bir bilgi kaydına rastlanmamıştır.							
410	1878.07.26	DENEME	İngiltere Matbuatı			Tercüman-ı Hakikat		26	4
	1878.07.26	İngiltere ile Osmanlı arasında akdedilen anlaşmalara İngiltere'den karşıt ve destekçi gazeteler olduğundan bahisle; bu anlaşmalara ve iktidara muhalif olan <i>Daily News</i> ile iktidarı dolayısıyla da İngiltere ile Osmanlı arasında yapılan anlaşmaları destekleyen <i>Morning Post</i> gazetelerinde çıkan iki yazıya özetle yer verilmektedir. Yazının sonunda " <i>Tercüman-ı Hakikat</i> " ara başlığıyla şu görüşlere yer verilmiş: "İngiliz İttifakına Mukabil Islahat-ı Osmaniye' serlevhasıyla münderic olan bend-i mahsusumuzda şu fıkraların bizce suret-i muhakemesine dair dahi izahat bulunduğundan, İngiliz matbuaatının işbu muhakemelerini bend-i mezkûrla tatbik lazım gelir." (a.g.e., s. 4)							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
411	1878.05.10–11, 22	İLAN	Musavver Türkistan Tarihi ve Seyahatnamesi			Basiret	9. S.	2435, 2436, 2447	4
	1878.05.10–11, 22	Amerikalı seyyah ve yazar Eugene Schuyler'in (1840–1890) orijinal adı <i>Turkistan: Notes of a Journey in Russian Turkistan, Khokand, Bukhara, and Kuldja</i> (1877) olan kitabının Mekteb-i Bahriye İngilizce Öğretmeni Ahmed Efendi tarafından yapılan çevirisinin ilanı. İlan şöyle: "Meşahir seyyahından Amerikalı Mösyö Şiller (Schuyler) İngilizce kaleme aldığı <i>Musavver Türkistan Seyahatname ve Tarihi</i> bu kere matbaamız marifetiyle Türkçeye tercüme olunmaya başlanılıp altıncı cüzü mevak-ı intişara konduğu gibi yedinci cüzü bu kere tab ve ihraç olundu." (a.g.e., s. 4)							
412	1878.01.20	İLAN	Musavver Türkistan Tarihi ve Seyahatnamesi [5. Cüz]			Basiret	9. S.	2325	4
	1878.01.20	Eugene Schuyler'in (1840–1890) <i>Turkistan: Notes of a Journey in Russian Turkistan, Khokand, Bukhara, and Kuldja</i> (1877) adlı kitabının Heybeli Ada Mekteb-i Bahriye-i Şahane İngiliz Lisanı Muallimi Sağ Kolağası Ahmed Efendi tarafından çevirisinin ilanidir. Kitap ilanda şöyle tanıtılıyor: "Maşahir-i seyyahinden Amerikalı Mösyö Schuyler İngilizce kaleme aldığı <i>Musavver Türkistan Tarihi ve Seyahatnamesi</i> bu kere matbaamız marifetiyle Türkçeye tercüme olunmaya başlanılıp 5. cüzü geçenlerde mevki-i intişara konduğu 6. cüzü bu kere matbu ve ihraç olundu. İşbu seyahatname Başgir ve Uralsk ve Kazak kabailiyle ahalisinin adatına Kırgızlarla aşairi saire halkının ahval-i tarihiyesine ve etvar ve meşvarına vesaireye dair olduğundan resimleri aslına mutabık olmak için mahsusen Londra'dan celp olunup..." (a.g.e., s. 4)							
413	1878.01.10–11; 13–15	DENEME	Sevda-yı Sa'y ü Amel	Ahmed Midhat		Tercüman-ı Hakikat		165– 169	4

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1878.01.10–11; 13–15	Ahmet Mithat Efendi'nin (1844–1912), Anglosakson reformcu ve yazar Samuel Smiles'in (1812–1904) <i>Self-Help</i> (1859) adlı eserinden esinlenerek kaleme aldığı denemesidir. Ahmed Midhat bu denemesinde, insanın kendine kendine yetebilecek nitelik ve becerilerle donatılı olduğunu ve insanın bunları ortaya çıkarıp potansiyelini tam olarak kullanmasının eğitile mümkün olduğunu ileri sürmektedir.							
414	1878	ÖZDEYİŞ / ANEKDOT	Mütennevîa: Cümel-i Hikemîye			Muharrir	1. S.	8	250–254
	1878	İlk sayısı 7 Şubat 1865'te yayımlanmış Londra gazetesi <i>Pall Mall</i> 'dan alınan küçük mizahi öyküler ve özdeyişlerinden oluşmaktadır.							
415	1876.05.09	İLAN	Hive Seyahatnamesi ve Tarihi: Musavver [8. Cüz]			Basiret	7. S.	1806	3
	1876.05.09	Januarius A. MacGahan'ın (1844–1878) yazdığı ve Mekteb-i Bahriye'nin İngilizce öğretmeni Ahmed Efendi'nin Türkçe çevirdiği kitabın tanıtım ilanı. İlanda kitabın 8. Cüzünün tanıtımı yapılmaktadır.							
416	1876.03.19	İLAN	Hive Seyahatnamesi ve Tarihi: Musavver: Cüz 6			Basiret	7. S.	1762	4
	1876.03.19	Januarius A. MacGahan'ın (1844–1878) yazdığı ve Mekteb-i Bahriye'nin İngilizce öğretmeni Ahmed Efendi'nin Türkçe çevirdiği kitabın tanıtım ilanı. İlanda kitabın 6. Cüzünün tanıtımı yapılmaktadır.							
417	1876.02.24	İLAN	Hive Seyahatnamesi ve Tarihi: Musavver [5. Cüz]			Basiret	7. S.	1743	4
	1876.02.24	Januarius A. MacGahan'ın (1844–1878) yazdığı ve Mekteb-i Bahriye'nin İngilizce öğretmeni Ahmed Efendi'nin Türkçe çevirdiği kitabın tanıtım ilanı. İlanda kitabın 5. Cüzünün tanıtımı yapılmaktadır.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
418	1876.01.21, 25	İLAN	Hive Seyahatnamesi ve Tarihi: Musavver [3. Cüz]			Basiret	7. S	1714, 1717	4
	1876.01.21, 25	Januarius A. MacGahan'ın (1844–1878) yazdığı ve Mekteb-i Bahriye'nin İngilizce öğretmeni Ahmed Efendi'nin Türkçe çevirdiği kitabın tanıtım ilanı. İlanda kitabın 3. Cüzünün tanıtımı yapılmaktadır.							
419	1876.01.20	İLAN	Hive Tarihi ve Seyahatnamesi Musavver			Basiret	7. S.	1713	4
	1876.01.20	Januarius A. MacGahan'ın (1844–1878) yazdığı ve Mekteb-i Bahriye'nin İngilizce öğretmeni Ahmed Efendi'nin Türkçe çevirdiği kitabın tanıtım ilanı. İlanda şu bölüm dikkat çekmektedir: "...Hive Seyahatnamesi ve Tarihi İngilizceden bu kere Türkçeye tercüme ve tab ettirilmiş ve resimleri aslına mutabık olmak için mahsusen Londra'dan getirilmiş ve birinci ve ikinci cüzleri mevki-i intişara çıktığı gibi bu kere üçüncü cüzü dahi çıkarılıp..." (a.g.e., s. 4)							
420	1876.01.06	İLAN	Hive Seyahatnamesi ve Tarihi: Musavver [2. Cüz]			Basiret	6. S.	1700	4
	1876.01.06	Januarius A. MacGahan'ın (1844–1878) yazdığı ve Mekteb-i Bahriye'nin İngilizce öğretmeni Ahmed Efendi'nin Türkçe çevirdiği kitabın tanıtım ilanı. İlanda kitabın 2. Cüzünün tanıtımı yapılmaktadır.							
421	1875.12.13	İLAN	Hive Seyahatnamesi ve Tarihi: Musavver [1. Cüz]			Basiret	6. S.	1684	3
	1875.12.13	Januarius A. MacGahan'ın (1844–1878) yazdığı ve Mekteb-i Bahriye'nin İngilizce öğretmeni Ahmed Efendi'nin Türkçe çevirdiği kitabın tanıtım ilanınıdır. İlanda kitabın 1. Cüzünün tanıtımı yapılmakta ve şunlar söylenmektedir:							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		"Asya-yı Vusta'da bulunan meşhur Hive şehrinin ahvaliyle Rusya askerinin burasını suret-i zabtını ve oraların bazı malumat-ı tarihiyesini ve Asya-yı Vusta ahalisinin haliyle adat ve meşvarını havi olan ve hakikaten şayan-ı mütalaa bulunan musavver <i>Hive Seyahatnamesi ve Tarihi</i> İngilizceden bu kere Türkçeye tercüme ve tab ettirilmiş ve resimleri aslına mütealîk olmak için mahsusen Londra'dan getirilmiş ve Birinci Cüzü mevki-i intişara çıkarılıp Bahçekapısı'ndaki Tömbekci Hasan Ağa'nın dükkânında altı buçuk kuruş fi ile satılmakta olup alt tarafı dahi haftada bir defa cüz cüz çıkarılması mukarrer bulunmuştur." (a.g.e., s. 3)							
422	1875.12.07	GEZİ YAZISI / MEKTUP	Henry Morton Stanley'in <i>Daily Telegraph</i> Gazetesinde Yayımlanan Mektubunun Çevirisi			Basiret	6. S.	1679	1-2
	1875.12.07	Mektubun çevirisinden önce yazılan giriş paragrafında şöyle deniyor: "Daily Telegraph ile New York Herald gazeteleri tarafından Afrika-i Vusatın keşfi zemininde ve masrafı mezkûr gazeteler tarafından tesviye olunmak şartıyla gönderilen Mister Stanley'in [Sir Henry Morton Stanley (1841-1904) - Britanya asıllı Amerikalı gazeteci ve kâşif. Afrika'da çok önemli keşifler yapmış kâşif ve gezi yazarı Dr. Livingstone'u aramak için başladığı Afrika keşif seyahatleri sonucunda birçok gezi yazısına imza atmıştır. Belçika'nın Kongo'yu sömürgesi yapmasında rol oynamıştır.] gönderdiği mektupta kıta-i mezkûre dâhilinde vaki Victoria Nyanza hakkında tafsilat-ı müfideyi havi mektubun Daily Telegraph gazetesinden naklen yazmıştık. Hâlbuki merkum Stanley mezkûr mektupta Mutasa nam reisin makarr-ı hükümeti olan Uganda şehrine vasıl olduğunu beyan ettikten sonra şehir-i mezkûrun tarifıyla muma-ileyh reis ile ahalisinin adat ve etvarını muahharen göndereceği mektuba talik etmiş olmakla işte mektub-ı mezkûrun <i>Daily Telegraph</i> gazetesinde görülen suretinin aynen tercümesi münasip görüldü." (a.g.e., s. 1)							
423	1875.11.30	YAŞAMÖYKÜSÜ / EDEBİYAT İNCELEMESİ	Charles Dickens: Hikâye Tarzında Tercüme-i Hali			Muharrir	1. S.	5	139-143

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1875.11.30	Ebüzziya Tevfik'in (1849–1912) bundan yaklaşık 20 yıl sonra yazıp, <i>Mecmua-i Ebüzziya</i> 'da yayınlayacağı Charles Dickens (1812–1870) yaşamöyküsünden farklı. Ebüzziya burada yaşamöyküsünün (biyografi) tarifini de yapıyor: "Bir şahsın mahsusatından bahseden tercüme-i hallere "biographie anecdotique" derler ki şive-i lisanımıza göre 'hikâye tarzında tercüme-i hal' terkihiyle bir dereceye kadar ifadesi kabildir." (a.g.e., s. 139) Yazının çevrilen ya da yararlanılan orijinal kaynakları, yazarı ve çevirmeni hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.							
424	1875.11.13	İLAN	Türkçe'ye aşına gayet ashab-ı malumattan bir madama Osmanlı familyalarından talip olanlara Fransızca ve İngilizce ders vereceğinden istek edenlerin matbaamıza müracaat etmeleri.			Basiret	6. S.	1658	4
	1875.11.13	Dönemin sosyal yaşantısında İngilizcenin de belirli bir yere ve etkiye sahip olduğunu gösterir işaretlerden biri.							
425	1875.07.15, 19	İLAN	<i>Miss Lucy Yahut Lammermoor Nişanlısı</i> adlı kitabın tanıtımı.			Basiret	6. S.	1576, 1580	4
	1875.07.15, 19	Fransız tiyatro yazarı Victor Ducange (1783–1833) tarafından Walter Scott'un (1771–1832) <i>The Bride of Lammermoor</i> (1818) adlı romanından aynı adla drama olarak Fransızcaya uyarlanmıştır. Kitabın kendisinde olduğu gibi, tanıtımında da Walter Scott'un adı geçmemektedir. İlanda şunlar söylenmektedir: "Miss Lucy yahut Lammermoor Nişanlısı namıyla Fransız meşahir-i üdebasından Victor Ducange'in asar-ı makbule ve mergubesinden olan ve üç fasıl yedi manzarayı havi bulunan tiyatro dramı bu kere lisanımıza nakil ve tercüme olunmuş olmakla..." (a.g.e., s. 4)							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
426	1875.06.02	GEZİ YAZISI / MEKTUP	George Smith'in Bugün Irak'ın Kuzey ve İç Bölgelerinde Yaptığı Seyahat ve Buralarda Gerçekleştirdiği Asur Kazısı ve Çalışmalarına Dair <i>Daily Telegraph</i> Gazetesine Gönderdiği Mektubun Çevirisi	George Smith		Basiret	6. S.	1540	1-2
	1875.06.02	<p>George Smith (1840 – 1876), Asurolog ve arkeologtur. <i>Gılgamış Destanı</i>'ni Asuriceden dünyada konuşulan canlı dillerden birine ilk çeviren kişidir. Yazıda, George Smith'in <i>Daily Telegraph</i> gazetesi ve British Museum desteğiyle Asur uygarlığını keşfetmek ve kazı yapmak amacıyla Süleymaniye'ye gittiği ve bununla ilgili bağlı olduğu gazeteye yazdığı mektubun çevirisinin <i>Basiret</i> gazetesinde daha önce verildiği belirtildikten sonra şöyle söyleniyor: "Mumaileyh bu defa <i>Daily Telegraph</i> gazetesine bir mektup göndermiş meali dikkat-i şayan olduğundan ber-vech-i zir aynen derc ve tezbir kılındı." (a.g.e., s. 1)</p> <p>Yazı, George Smith'in Bağdat, Süleymaniye, Kerkük, Musul mahalleri civarında yaptığı seyahatleri ve keşifleri anlatıyor.</p>							
427	1875.03.13	İLAN	<i>Miss Lucy Yahut Lammermoor Nişanlısı</i> adlı kitabın tanıtımı.			Basiret	6. S.	1471	4
	1875.03.13	<p>Fransız tiyatro yazarı Victor Ducange (1783–1833) tarafından Walter Scott'un (1771–1832) <i>The Bride of Lammermoor</i> (1818) adlı romanından aynı adla drama olarak Fransızcaya uyarlanmıştır. Kitabın kendisinde olduğu gibi, tanıtımında da Walter Scott'un adı geçmemektedir. İlanda şunlar söylenmektedir: "Fransız meşahir-i üdebasından Victor Ducange'in eser-i makbulesinden olan üç fasıl yedi manzara Lammermoor Nişanlısı nam dram bu kere Türkçeye tercüme edilmiş olmakla Miss Lucy nam-ı asliyesi olan Lammermoor Nişanlısı ünvanlarıyla..." (s. 4)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
428	1874.10.8, 10, 15; 1874.11.28– 29; 1874.12.1– 2, 4–6, 9– 10, 12–15	GEZİ YAZISI / ANI	Hive Tarihi (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV ve XVI)	J. A. MacGahan		Basiret		1344, 1346, 1350, 138– 1387, 138– 1391, 139– 1394, 1397– 1400	1–2; 3; 4; 2–3; 1–2; 2–3; 3; 2–3; 2–3; 3; 3; 3; 3; 3; 3; 3; 3 3
	1874.10.8, 10, 15; 1874.11.28– 29; 1874.12.1– 2, 4–6, 9– 10, 12–15	<p>Bugünkü Özbekistan sınırları içerisinde yer alan bir hanlık olan Hive'ye Rusların gerçekleştirdiği sefere, Rus Ordusuyla birlikte katılan Amerikalı gazeteci Januarius A. MacGahan'ın (1844–1878) kaleme aldığı ve bu seferdeki kişisel tanıklıklarını anlattığı <i>Campaigning on the Oxus, and the Fall of Khiva</i> (1874) adlı kitabın özetini içeren 16 kısımdan oluşan bir dizi yazıdır. Dizi yazının giriş kısmında şu bilgi verilmektedir:</p> <p>"Zirde mücmelen derc olunacak Hive Tarihi'ni Mister MacGahan nam kimse kaleme almıştır. Mumaileyh Londra'da ikameti esnada Amerika gazeteleri muhabirlerinden birinin Hive Seferinde bulunması tecviz olunduğunu Petersburg'ta mukim ahabından biri tarafından aldığı mektuptan anladığı anda derhal Petersburg'a gidip Müttefika-yı Amerika'nın Petersburg sefiri tarafından kendisinin <i>New York Herald</i> gazetesinin muhabiri olup <i>Herald'a</i> General Kaufman tarafından kabul alınmasına dair bir tavsiyename ahz ederek sefaret-i mezkurenin ikinci katipi Mister Shiller ile beraber Aral Denizi sahiline müteveccihen hareket etmiş ise de vakt ü zamanında hareket edemiş olduğu zirdeki tafsilattan anlaşılıyor." (a.g.e., s. 1)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
429	1874.09.19	ŞİİR	The Old Bridge	Henry Wadsworth Longfellow		The Levant Herald	VI. S.	179	726
	1874.09.19	Amerikalı şair Henry Wadsworth Longfellow'un (1802–1887) Galata Kulesi'nden Galata Kulesini yazdığı şiiridir. Şiirin altında şu not vardır: "Galata, 16 Eylül, 1874" (a.g.e., s. 726) Şiirin ilk iki kıtası şu şekildedir: "I stood on the bridge at midday, / In the heat of Sempember's sun, / And murmured, heartfelt sorrow, / The days, freind, are almost done. How often! Oh, how often! / Have my eyes been filled with tears, / As they hammered new planks in thy bossom, / And patched up thy battered piers." ⁶¹ (a.g.e., s. 726)							
430	1874.08.13	GEZİ YAZISI / MEKTUP	Asurilere Dair <i>Daily Telegraph</i> Gazatesinde Görülen Akdemki Bendin İkinci Kısmının Tercümesidir	George Smith		Basiret	5. S.	1295	2
	1874.08.13	Asurolog ve arkeolog George Smith'in (1840 – 1876) Bağdat vilayetine yaptığı seyahat ve orada gerçekleştirdiği Asur kazısı ve çalışmalarıyla ilgili <i>Daily Telegraph</i> gazetesine yazdığı mektubun çevirisinin ikinci kısmıdır.							

⁶¹ "Gün ortasında, Eylül güneşinin sıcaklığında durmuşum köprü'nün üzerinde. Uğultular, kalbe işleyen sızı... Günlerim, dostlar, neredeyse doldu. Senin göğsüne tahta kazıkları çakarken ve iskelenin yıpranmış ayaklarını yamarlarken, ah o kadar sık yaşlarla doldu ki gözlerim." (Çev. T. M. Akkaya.)

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
431	1874.08.06	GEZİ YAZISI / MEKTUP	Tercüme (Asurilere Dair İngiliz Smith'in <i>Daily Telegraph</i> Gazetesinde Yayımlanan Mektubu)	George Smith		Basiret	5. S.	1289	1–2
	1874.08.06	<p>George Smith (1840 – 1876), Asurolog ve arkeologtur. <i>Gılgamış Destanı</i>'ni ilk çeviren kişidir ve ayrıca Karkamış yerleşimini bulan arkeologtur. Makale, <i>Daily Telegraph</i>'a yazılan mektuptan çeviridir. Yazının hemen başında George Smith'in o tarihten birkaç sene evvel <i>Daily Telegraph</i> gazetesine adına yine Bağdat vilayetine gittiği, orada Asur uygarlığı hakkında kazı ve çalışmalar yaptığı ve orada bulduklarını British Museum'a teslim ettiği söylenerek George Smith'in bu seyahat ve keşfinin yine daha önce <i>Basiret</i> gazetesinde <i>Daily Telegraph</i> gazetesinden aktararak yazıldığı söyleniyor. Giriş kısmı ardından yazı şöyle devam ediyor:</p> <p>"Bu kere mumaileyh Mister Smith'in gazete-yi mezkûr [<i>Daily Telegraph</i>] tarafından olunan iane ile müzehane idaresi tarafından defa-i saniye olmak üzere tekrar o tarafa gitmesine müsaade olunmuştu. İşte mumaileyhe mahal-i mezkûra gidip ve Temmuzun 6. günü avdetinde bulunduğu asar-ı atika ve nefiseyi beraber getirerek müzehane-i mezkûra tesliminde mezkûr gazeteye gönderdiği layihanın aynen tercümesidir. (a.g.e., s. 2)</p>							
432	1874	MEKTUP	Aynen Teracim: Hâkim-i Meşhur Newton'un Bir Mektubu			Kırkanbar	1. C.	17	537–538
	1874	<p>Anglosakson biliminsanı Isaac Newton'un (1643–1727) Anglosakson düşünür John Locke'a (1632–1704) yazmış olduğu mektuptur. Mektubun çevirisi şöyle başlamaktadır: "Mektup, mezkûr-ı hâkim-i müşarileyhin ahibbasından birisine evvelce yazmış olduğu bir mektuptan mumileyhin bir kitabı hakkında kendisini memnun edemeyecek bazı tabiratta bulunmasından dolayı beyan-ı mazereti mübin olup ancak âlemde teferrüd ve şan ve şeref kendi ismi altında cem etmek için insanın nasıl ve ne yolda çalışmakta bulunduğuna dair bize pek güzel örnek olabilecektir." (a.g.e., s. 537)</p> <p>Kısa mektubun sonunda Newton'un azimle gece gündüz çalışması ve bu azimli çalışmasının sonucunda hastalandığı anlatılıyor.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
433	1874	YAŞAMÖYKÜSÜ	Tercüme-i Ahval: Asır-ı Cedidin Feridi Washington			Kırkanbar	1. Cilt	18	561– 570
	1874	Amerika Birlşik Devletleri'nin ilk başkanı George Washington'un (1732–1799) yaşamöyküsüdür. Yazı telif mi yoksa çeviri mi belli değildir. Yazının yazarına ve varsa orijinal metnine ve çevirmenine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.							
434	1873.11.30	DENEME	Fransız Ahlakıyla İngiliz Ahlakının Muvazene ve Mukabelesi			Kırkanbar	1. C.	3	76–80
	1873.11.30	Yazarının adı belirtilmemiş olsa da Ahmed Midhat tarafından yazılmış olabileceğini gösterir belirtiler vardır. Ahmed Midhat'ın genel olarak yazılarında benimsediği çalışma, tutumlu olma, sefahatten kaçınma, kadınlara zaaf göstermeme ve şahsi teşebbüs şeklinde özetlenebilecek ahlak anlayışının çerçevesini İngilizlere atfedilen özelliklerde görebiliriz. Çalışmamızın "4.4.2. 'Fransız Ahlakıyla İngiliz Ahlakının Muvazene ve Mukabelesi' – Kırkanbar" adlı bölümde bu yazı ve bu yazının işaret ettiği "iradi" modernleşme sürecinde Anglosakson-Fransız tarzlarının karşılaştırılması konusunda ilgili ayrıntılı açıklama yapılmaktadır.							
435	1873.10.12	İLAN	Lügat-ı Ecnebiye [Sözlük - Hidayet]			Basiret	4. S.	1053	4
	1873.10.12	Hidayet tarafından hazırlanan ve o dönem Türkçesinde en sık kullanılan yabancı kökenli sözcüklerin karşılık ve açıklamalarının verildiği sözlüğün ilanı. Sözlük de diğer Avrupa dilleri yanında İngilizce kelimeler de bulunuyor. İlan şöyle başlıyor: "Lisan-ı Osmani'de zebazed olan bir takım ecnebi lügatlarının en meşhurlarını cami bu kere tertib olunan Ligat-ı Ecnebiye nam risale..." (a.g.e., s. 4)							
436	1873.09.27	GEZİ YAZISI / MEKTUP	Dünkü Nüşamızda Münderic <i>Afrika Seyahatnamesi</i> 'nden Mabad	David Livingstone		Basiret	4. S.	1041	3

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1873.09.27	Basiret gazetesinin 25.07.1873 tarihli 986. sayısında ilk bölümü yayımlanan dizininin 4. kısmıdır. Bu kısmın başında şu açıklama bulunmaktadır: "Bin sekiz yüz yetmiş iki senesi Teşrinisaninin on sekizi tarihiyle Ujiji'den mersul bir mektubun tecrümesidir." (a.g.e., s. 3)							
437	1873.09.26	GEZİ YAZISI / MEKTUP	986 Numaralı Sayımızda Münderic Afrika Seyahatnamesi'nden Mabad	David Livingstone		Basiret	4. S.	1040	3
	1873.09.26	Basiret gazetesinin 25.07.1873 tarihli 986. sayısında ilk bölümü yayımlanan dizininin 3. kısmıdır. Bu kısım şu satırlarla başlamaktadır: "Nyanza gölünün etrafında vaki' arazi çemenistan ve kuvve-yi inbatiyesi güzel olduğu gibi gölde vaki' bir cezire dahi havası latif manzarası hoş bir seyrangâh olduğundan bir kayık tutup oraya gittim ve derun-ı cezirede bulunan bir mürtefi dağın tepesine çıkıp şu yakaya kadar görüldüğü cihetle bir hayli müddet orada eylendim." (a.g.e., s. 3)							
438	1873.09.06	GEZİ YAZISI / MEKTUP	Dünkü Nüşamızda Münderic Baker Paşa'nın Mektubunun Mabadı [Samuel Baker Paşa'nın Afrika Seyahatinden - III]	Samuel Baker		Basiret	4. S.	1022	2
	1873.09.06	Samuel Baker Paşa'nın (1821–1893), kardeşi James Baker'a yazdığı ve bir önceki sayıda başlayan mektunun devamıdır. Mektubun çevirmeni hakkında bu sayıda da bilgi mevcut değildir. Mektup şu satırlarla son bulmaktadır: "Bugünlerde İskenderiye'ye muvasalatla oradan dâhi İngiltere'ye müteveccihen vapur-süvar avdet olmak ümidindeyim. Albert N'yanza ile Tanganika göllerinin ayrı ayrı olmayıp ikisinin bir göl olduğunu dâhi tayin etti. Âzâm ve akvâ-yı delailim Tanganika Gölü'nün sahil-i şarkisinde vaki Ujiji şehrinde üç dört kişinin bir kayığa süvar olarak Masandi şehrine vasıl olduklarını gözümle görmeliğimdir." (a.g.e., s. 2)							
439	1873.09.05	GEZİ YAZISI / MEKTUP	[Samuel Baker Paşa'nın Afrika Seyahatinden - II]	Samuel Baker		Basiret	4. S.	1021	1-2

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1873.09.05	<p>Samuel Baker'ın (1821–1893) mektup formatında yazdığı gezi yazısının çevirisinden önce şu tanıtım paragrafı yazılmıştır:</p> <p>"Afrika dâhilinde icra-i keşfiyata memur olan Baker Paşa'nın dünkü nüshamızda beyan olunduğu Nil'in yukarı ciheti sahilinde ve dört derece elli dört dakika arz-ı şimalide vaki bir mahalde tesis ve inşa etmiş olduğu 'İsmailia' nam benderden İngiltere'de sakin biraderi Mister James Baker tarafına gönderdiği mektubun sureti <i>Daily Telegraph</i> gazetesinde görüldüğünden erbab-ı mütalaaya malumat olmak üzere ber-vech-i ati bi'l-tercüme nakl-i münasip görülmüştür." (a.g.e., s. 1)</p>							
440	1873.09.04	GEZİ YAZISI / MEKTUP	<i>Daily Telegraph</i> Gazetesinde Görülen Bir Bendin Tercümesidir [Samuel Baker Paşa'nın Afrika Seyahatinden - I]	Samuel Baker		Basiret	4. S.	1020	1-2
	1873.09.04	<p><i>Daily Telegraph</i> gazetesinde görülen yazıdan çevrilerek aktarılmıştır. Daha önce bütün masrafları Osmanlı Devlet'i tarafından karşılanmak üzere ve Osmanlı Devleti'ni temsilen ve Hidiv İsmail Paşa'nın davetiyle Nil nehri boyunca Afrika'nın ekvator bölgesinin seyahat ve keşfine çıkan Samuel Baker Paşa'nın (1821–1893), Mısır'a geri dönüşü üzerine bu yazının kaleme alındığı belirtiliyor. Yazının giriş kısmında ayrıca Osmanlı Devleti ile Mısır Hidivi İsmail arasında iyi ilişkiler olduğu, Mısır'ın Avrupa ile Osmanlı Devleti arasında bir denge unsuru olduğundan da söz ediliyor.</p> <p>Samuel Baker, bu keşfinden önce de Afrika'nın içlerine birçok keşif gezisi yapmış ve <i>The Albert N'yanza</i> (1866) ve <i>The Nile Tributaries of Abyssinia</i> (1867) gibi gezi kitapları kaleme almış bir gezgindir. 1869 yılında Osmanlı Paşası ünvanı almıştır. Osmanlı'ya resmi olarak hizmet etmiş ve Osmanlı adına Afrika içlerine seyahat etmiş bir gezginin kitaplarının Türkçeye çevrilmemiş olması ilginçtir. Taradığımız hiçbir katalog, bibliyografya, dizin ya da esami-i kütüpte Samuel Baker'ın eserlerinin çevirisine rastlayamadık.</p>							
441	1873.07.29	GEZİ YAZISI / MEKTUP	986 Numaralı Sayımıza Derc Olunan Afrika Seyahatnamesinin Mabadı 2	David Livingstone		Basiret	4. S.	989	3

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1873.07.29	<p><i>Basiret</i> gazetesinin 25.07.1873 tarihli 986. sayısında ilk bölümü yayımlanan dizininin 2. kısmı. Bu bölüm şöyle başlıyor:</p> <p>“Mezkûr ormanın derunu gayet latif ve eşcarı kesir olup içinde dahi beher sekiz veya on mil mesafede gayet güzel köyler mevcut ise de ahalisi pek vahşi olup hatta yabancı bir adamı gördükleri anda dağa doğru firar ediyorlar. Yirmi gün kadar yol gittikten sonra nihayet orman haricinde Balaga tabir olunur cesim bir karyeye gelip orada yanımıza bir takım kesan gelip etrafımızı alarak siz yabancı olduğunuz halde burada işiniz nedir diye sual ettiler fildişi mubayaası için geldik siz de bulunur ise mubayaa ederiz olmadığı halde yolumuza gideriz cevabını verdik. Onun üzerine bizde fildişi yoktur fakat sizin buradan kolaylıkla halas ve avdetiniz mümkün değildir. Bugünkü gün sizin nihayet gününüzdür diye üzerimize hücumla hazırlandıkları sırada yanımda bulunan hizmetçilere ettiğim işaret üzerine tüfeklerini birden ateş etmeleriyle merkum vahşiler güya cenab-ı hak tarafından bunlara bir musibet gelmiş gibi korkup firar ettiler.” (a.g.e., s. 3)</p>							
442	1873.07.25	GEZİ YAZISI / MEKTUP	Dr. David Livingstone'un Afrika Seyahatıyla ilgili İngiltere Dışişleri Müsteşarı Lord Edward Stanley'e Gönderdiği Mektupların Tercümesi 1	David Livingstone		Basiret	4. S.	986	3-4
	1873.07.25	<p>4 sayı süren bu dizi yazıda, Afrika kâşifi ve gezi yazarı David Livingstone'un (1813-1873) keşif gezileriyle ilgili Lord Edward Stanley'e (1826-1893) yazdığı mektupların çevirisi yer almaktadır. Mektupların çevirmeni hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Giriş kısmında, yazının amacı ve içeriği şöyle açıklanmaktadır:</p> <p>"Afrika kıtasının vusatında olup mevki ve ahval-i coğrafya ve tabiiyesi elyevm meçhul bulunan memalikin keşfine giden İngilizlu Doktor Livingstone'un mahal-i mezkûrdan devlet-i müşerileyhanın hariciye müsteşarı bulunan Lord Stanley'e göndermiş olduğu mektuplardan bazı mevad-ı mühimme ve oraların ahvali ile keşfiyat-ı vakıadan şayan-ı ehemmiyet bir takım fıktrat-ı garibenin mütalaası faideden hali değildir itikadıyla tercüme olunarak gazetemize sırasıyla derc olunacaktır." (s. 3)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
443	1873	HALKBİLİMİ	Amerika-yı Şimali Vahşilerinin Bir Ninnisi			Kırkanbar	1. Cilt	2	41–42
	1873	Kuzey Amerika yerlilerinin halk edebiyatından bir örnektir. Muhtemelen Anglosaskson kültürünün yarattığı bir edebi değer değildir, ancak Anglosakson yayılcılığı ve kültürüyle dünyaya taşındığı ve dolaşıma sokulduğu bir gerçektir. Orijinal kaynak ve yazar hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yazının çevirmeni de belli değildir.							
445	1873	ÖZDEYİŞ / HALKBİLİMİ	İngilizlerin Bazı Hikemiyyat Ve Durub-ı Emsali			Kırkanbar	1. C.	3	90 – 91
	1873	Yazının başında “ <i>Le Magasin Pittoresque</i> ’ten alınmıştır” ibaresi vardır. Yazıda İngilizcede bulunan bazı atasözleriyle, kimlere ait oldukları belirtilmemiş özdeyişler yer almaktadır.							
445	1873	YAŞAMÖYKÜSÜ	Mary Stuart’ın Tercüme-i Hali 1; 2; 3			Kırkanbar	1. Cilt	1; 2; 3	15–25; 49–64; 83–84
	1873	Toplam üç sayı ve on sekiz sayfa sürmüş bu kapsamlı sayılabilecek yazıda İskoçya ve Fransa kraliçesi Mart Stuart’ın (1542–1587) yaşamöyküsü anlatılır. Büyük Britanya’nın en çalkantılı, çatışmalı ve kanlı dönemlerine denk geldiği, Anglosakson paradigmasında yaşanan ciddi ve kalıcı özelliklerin sağlam temellerinin atıldığı dönemi anlatması açısından da oldukça ilginçtir. Yazının alındığı orijinal kaynak, yazarı ve çevirmeni hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu dizi yazı şu satırlarla başlamaktadır: “Tercüme-yi hali sahayif-i tarihte nazar-ı hayretle okunan zenanın birincilerinden birisi dâhi Mary Stuart’tır.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Müşarünileyha İskoçya kralı V. Jake'in [yanlış bilgidir, aslı V. James'tir] kızı olup 1542 sene-yi miladisinde Kânunuevelin beşinci günü Edinburgh civarında vaki' Linlithgow nam mahalde tevellüd etmiş ve veladetinin sekizinci günü pederinin vuku-ı vefatıyla henüz kundakta iken kundağıyla beraber İskoçya sandalye-yi kraliyesine vaz' olunmuştur.</p> <p>O tarihte Avrupa'nın ve bhusus İngiltere ülkesinin en ziyade ehemmiyet almış olan meselesi Protestanlık meselesi olup İngiltere Sandalye-yi Kraliyesinde bulunan Sekizinci Henry Protestanlık ayinini İngiltere içinde gereği gibi neşre muvaffık misillü ayin-i mezkûrun İskoçya taraflarında dahi intişarına medar olmak üzere İskoçya kraliçesi müşarünileyha Mary Stuart'ı kendisinin veliahtı olup kanun-ı kadim ve kavim-i iktizasınca Prens Dogal tesmiye olunan ve ancak beş yaşında bulunan oğluna tezvic ve İskoçya'nın Protestan mezhebini kabul etmiş bulunan rüesası bu tezvic ve bu tezvic kendi menafi'-yi mezheplerine muvaffık görmekte..." (1. Sayı, s. 15)</p>							
446	1873	HABER / KISA ÖYKÜ	Vahşi ile Muhavere	Heskey Wilder (?)		Kırkanbar	1. Cilt	2	45-49
	1873	<p>Arap harflerinden Latin harflerine aktarabildiğimiz akdarıyla Heskey Wilder (?) adında bir sayyahtan alındığı söylenen, Kuzey Amerika yerlilerinden biriyle yapılan sohbetin kısa öykü formatından anlatıldığı bir yazıdır. Yazının çevirmenine ait herhangi bir bilgi mevcut değildir.</p>							
447	1873	HALKBİLİMİ	Vahşilerin Bilmececi		C. Hayal	Kırkanbar	1. Cilt	4	106-107
	1873	<p>Kuzey Amerika yerlilerinin halk edebiyatından bir örnektir. Muhtemelen Anglosaskson kültürünün yarattığı bir edebi değer değildir, ancak Anglosakson yayılcılığı ve kültürüyle dünyaya taşındığı ve dolaşıma sokulduğu bir gerçektir. Orijinal kaynak ve yazar hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yazının altında imzası bulunan C. Hayal hakkında da herhangi bir bilgiye ulaşamadık.</p>							
448	1872.12.10	İLAN / EDEBİYAT İNCELEMESİ	Forster's Life of Dickens - A Sharp Criticism			The Levant Herald	IV. C.	69	242

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1872.12.10	Anglosakson eleştirmen ve yazar, ayrıca Charles Dickens'ın (1812–1870) arkadaşı olan John Forster'ın (1812–1876) kaleme aldığı <i>The Life of Charles Dickens</i> (1872) adlı yaşamöyküsü kitabının tanıtımı ve değerlendirmesidir. Yazı "A Sharp Criticism" ("Keskin Eleştir") alt başlığıyla verilmektedir.							
449	1872.11.04	DENEME	Terakki	Namık Kemal		İbret		45	
	1872.11.04	Namık Kemal'in Londra'yı; Londra'nın ekonomik, siyasi, hukuki, toplumsal, ahlaki ve kültürel yapısını; Londra'dan yola çıkarak Anglosakson ilerleme felsefesini ve ahlakını anlattığı yazısı. Bulgurluzade Rıza'nın <i>Müntehabat-ı Bediye-i Edebiye</i> (1907) ve Ebüzziya Tefik'in <i>Cümel-i Müntahabe-i Kemal</i> (13 Eylül 1900) antolojilerinde aynı makale "Londra" adıyla yer almıştır.							
450	1872.10.03	HABER	Dr. Livingstone			The Levant Herald	IV. C.	27	110
	1872.10.03	Dr. Livingstone'un 13 Mart 1872 tarihli olarak Bombay Valisi Sir Seymour Fitzgerald'a yazdığı ve <i>The Bombay Gazette</i> 'de yayımlanan mektubuna ilişkin haber.							
451	1872.09.28	HABER	Lieut. Dawson and the Livingstone Search Committee			The Levant Herald	IV. C.	24	98–99
	1872.09.28	Anglosakson Afrika kâşifi ve gezi yazarı David Livingstone'un (1813–1873) Afrika'da keşif sırasında kendisinden uzun süre haber alınamaması üzerine başlatılan arama çalışmaları hakkında haberdur.							
452	1872.09.27	İLAN / EDEBİYAT İNCELEMESİ	Hawthorne's "Septimius"			The Levant Herald	IV. C.	23	94–95

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1872.09.27	Amerikalı yazar Nathaniel Hawthorne'un (1804–1864) ölümünden sonra yayımlanan <i>Septimius Felton or the Elixir of the Life</i> (1872) adlı kitabının tanıtımıdır.							
453	1872.09.20	HABER	Literary Remuneration			The Levant Herald	IV. C.	18	75
	1872.09.20	Anglosakson yazar Charles Pebody (1839–1890) tarafından kaleme alınan <i>Authors at Work</i> (1872) adlı kitaptan derlenen bir haber. İngiltere'de yazarların ne kadar para kazandıklarını rakamlarla anlatıyor.							
454	1872.09.16	İLAN / EDEBİYAT İNCELEMESİ	Thirty Years in the Harem			The Levant Herald	IV. C.	15	62
	1872.09.16	Kaptan-ı Derya Kıbrıslı Mehmed Paşa'nın karısı Melek Hanım'ın 1872 yılında Londra'da yayımlanan yaşamöyküsünün tanıtımıdır.							
455	1872.09.03	HABER	Stanley and Livingstone			The Levant Herald	IV. C.	7	26
	1872.09.03	Kâşif, asker ve yazar Henry Morton Stanley'in (1841–1904), kâşif ve gezi yazarı David Livingstone (1813–1873) ile yaptığı röportaj haberidir.							
456	1872.08.22	İLAN	Millet Kütüphanesi [<i>Gulliver'in Seyahat'i</i> 'nin 3. Cildi - Jonathan Swift - <i>Travels into Several...</i>]			Basiret	3. S.	705	4
	1872.08.22	Çevirisi Mahmud Nedim Efendi tarafından yapılan Jonathan Swift'in (1667–1745) <i>Gulliver's Travels</i> (1726) adlı romanının 3. cildinin ilanıdır. İlanda şunlar yazılıdır:							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		"Bazı vukuat-ı düveliyeyi ve hisse alınacak mebahis-i mütenevviayı şamil <i>Gulliver</i> nam hikâye kitabı muahharran umum lisanlara tercüme olduğu gibi bu kerre mahkeme-i ticaret zabıt kâtiplerinden Mahmud Nedim Efendi tarafından üçüncü cildi dahi gayet açık tabirat ile tercüme oldu. Mezkûr tercüme gayetü'l-gaye eğlenceli olduğu gibi Fransızca öğrenmek arzusunda bulunan nevresidegan-ı vatan için aslı ile tatbik buyurulduğu halde tercüme usulünü dahi öğrenmeğe bir vasıtaadır." (a.g.e., s. 4)							
457	1872.07.15	İLAN	<i>Gulliver'in Seyahati</i> (2. Cilt - Jonathan Swift - <i>Travels into Several...</i>)			Basiret	3. S.	673	4
	1872.07.15	<p>Çevirisi Mahmud Nedim Efendi tarafından yapılan Jonathan Swift'in (1667–1745) <i>Gulliver's Travels</i> (1726) adlı romanının 2. cildinin ilanıdır. İlandan anlaşıldığı kadarıyla, ilk ciltte, Gulliver'in kitabın yazarı olarak düşünülmesiyle yapılan hata ikinci ciltte fark edilmiştir. İlanda şöyle yazmakatadır:</p> <p>"İngiliz hükemesından meşhur Swift nam müellif <i>Gulliver'in Seyahati</i> namıyla kaleme aldığı hikâye kitabı ahlak-ı umumiyeye ve islah-ı efkâra hizmet ettiğinden ve mevcut hikâye kitapların en meşhuru denmeye şayan olduğundan muahharran umum lisanlara tercüme olduğu gibi birinci cildi dahi mahkeme-i ticaret zabıt kâtiplerinden Mahmud Nedim Efendi tarafından tercüme olunmuştu. Bu kere ikinci cildi dahi gayet açık tabirat ile tercüme olunup..." (a.g.e., s. 4)</p> <p>Burada dikkat çeken bir başka nokta da ilk cildin ilanında Gulliver'in baş harfi "G" Arap alfabesindeki gayın (غ) [okunuş Guliver olur] ile yazılırken, bu ikinci ciltte kef (ك) [okunuş Güliiver olur] harifyle yazılmıştır.</p>							
458	1872.05.27	İLAN	<i>Gulliver'in Seyahati</i> 'nin 1. Cildi (Jonathan Swift - Mahmud Nedim)			Basiret	3. S.	634	4
	1872.05.27	Çevirisi Mahmud Nedim Efendi tarafından yapılan Jonathan Swift'in (1667–1745) <i>Gulliver's Travels</i> (1726) adlı romanının 1. cildinin ilanıdır. İlanda şöyle denmektedir:							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		"Gulliver nam müellifin seyahati namıyla İngilizce kaleme alınan hikâye kitabı bazı vukuat-ı garibe ve ahval-i acibeyi şamil ve terbiye ve ahlak-ı hamideden bahsolup muahharran umum lisanlara tercüme olunduğu gibi bu kere dahi birinci cildi gayet açık ibarat ile Türkçeye tercüme olunup..."							
459	1872.05.09	HABER	Reported Safety of Dr. Livingstone			The Levant Herald	III. C.	62	246
	1872.05.09	<i>The Times</i> 'in 2 Mayıs 1872 tarihli sayısında David Livingstone'un (1813–1873)hayatta ve sağlıklı olduğunu bildiren haberdir.							
460	1872.04.20	İLAN	Kâinatın 1. Cildi (Mukkadime ve İngiltere Tarihi) (Ahmed Midhat)			Basiret	3. S.	603	4
	1872.04.20	İlanda Ahmed Midhat'ın (1844–1912) o dönemde <i>Ceride-i Askeriye</i> yazarı olduğu söyleniyor. Ahmed Midhat'ın ilk cildini yayımladığı bu dizinin adının <i>Kâinat</i> , ünvanının ise <i>Kütüphane-i Tarih</i> olduğu belirtiliyor. İlanı yapılan ilk ciltte Ahmed Midhat'ın dünyanın yaratılışına ve insanların yeryüzü sahnesine ilk çıkışlarına dair bilgiler verdiği bir mukkadimesi ve İngiltere tarihi bulunduğu açıklanıyor.							
461	1872.04.02, 09	İLAN	British Literary and Mechanics' Association. Programme for April, 1872.			The Levant Herald	III. C.	43	150, 170
	1872.04.02, 09	Britanya Büyükelçiliği ve Anglikan Kilisesi himayesinde kurulan Edebiyat ve Bilim topluluğunun Nisan ayı toplantı takvimi duyuruluyor. Duyuruda 10 Nisan 1872 tarihinde Mr. Ker tarafından " <i>Othello</i> " konulu seminer verileceği ilan ediliyor.							
462	1872.03.21	EDEBİYAT İNCELEMESİ / DENEME	The Newspaper Press			The Levant Herald	III. C.	31	122

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1872.03.21	<i>Morning Advertiser</i> gazetesi editörü Anglosakson James Grant'ın (1802–1879) kaleme aldığı iki ciltlik <i>The Newspaper Press: Its Origin, Progress, and Present Position</i> , (1871) adlı kitap tanıtılıyor ve değerlendiriliyor.							
463	1872.03.02	HABER	The Livingstone Search Expedition			The Levant Herald	III. C.	18	70
	1872.03.02	Afrika keşfi esnasında kendisinden uzun süre haber alınamayan Anglosakson kâşif ve gezi yazarı David Livingstone'u (1813–1873) arama çalışmaları hakkında haber.							
464	1872.02.10	HABER	Sir S. Baker's Expedition			The Levant Herald	III. C.	3	10
	1872.02.10	Samuel Baker Paşa'nın (1821–1893) Afrika seyahati hakkında <i>Standard</i> 'ta 30 Ocak 1872 tarihinde yayımlanan haber.							
465	1872.01.20	HABER	The Livingstone Expedition			The Levant Herald	II. C.	236	950
	1872.01.20	Afrika keşfi esnasında kendisinden uzun süre haber alınamayan Anglosakson kâşif ve gezi yazarı David Livingstone'un (1813–1873), Afrika'da kaybolması ve onu arama çalışmalarıyla ilgili haber.							
466	1872.01.20	YAŞAMÖYKÜSÜ	Mr. James Fisk			The Levant Herald	II. C.	236	950
	1872.01.20	Bir suikast sonucu öldürülen Amerikalı dolandırıcı ve borsa spekülâtörü James Fisk'in (1835–1872) New York'da yayımlanan biyografisinden kısa bir özet.							
467	1872	DENEME	İntikam - Haysiyet ve Menasıb - Ahbablık	Francis Bacon	Recaizade Mahmud Ekrem	Dağarcık	1	2	37–39

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.	
	1872									
		<p>Francis Bacon'un (1561–1621) birinci basımı 10 denemeye 1597, ikinci basımı 38 denemeye 1612 ve üçüncü basımı da 58 denemeye 1625'te yapılan <i>Essays or Counsels, Civil and Moral</i> adlı <i>Denemeler</i> kitabından sırasıyla "Of Revenge", "Of Great Place" ve "Of Friendship" adlı denemelerinin çevirisidir.</p> <p>Recaizade Mahmud Ekrem (1847–1914), çevirisini yaptığı bu denemeleri <i>Dağarcık</i> dergisini tebrik ettiği ve bazı yazılarıyla ona destek vereceğini söylediği mektubunun sonunda, bu desteğin örnekleri olarak göndermiştir. İlk deneme olan "İntikam" şöyle başlar: "İntikam bir nevi hakkaniyet ve adalet-i vahşiyanedir. Tabiat-ı insaniyenin intikama meyelanı kadar şiddet-i kavanin onu men eylemek lazımdır." (a.g.e., s. 37) [Revenge is a kind of wild justice; which the more man's nature runs to, the more law to weed it out." (Bacon, 1908, s. 19)]</p> <p>Burada Anglosakson aydınlanma felsefesinin öncüllerinden doğa durumu-toplum durumu ve doğal hukuk-pozitif hukuk karşıtlıkları görülmektedir. İnsan en başta doğa durumunda, doğal hukuk çerçevesinde yaşarken, sonradan toplumsal yaşantıda pozitif hukuk kuralları belirlemek zorunda kalmıştır. Temel öncülleri açısından bu şekilde tarif edilecek Anglosakson aydınlanması ya da pozitivizmi Hobbes ve Locke tarafından sistematikleştirilecekse de bunun ilk işaretlerini veren ve temellerini atan Francis Bacon'dur. Nitekim dikkat edilirse intikamın vahşice olsa da adaletli olduğu insanın doğa durumunun ve doğa hukukunun; bu duygunun kanun gücüyle engellenmesi gerektiği de toplum durumunun ve pozitif hukukun işaretidir.</p> <p>"Haysiyet ve Menasıb" ("Of Great Place") adlı ikinci denemenin konusu yine en başta özetlenir: "Erbab-ı menasıb üç suretle gerden-beste-yi zincir-i esarettirler. Evella hükümdar veyahut heyet-i devletin esiridirler. Saniyen kabul-i ammenin esiridirler. Salisen muslahanın esiridirler. Bu cihetle ne şahıslarınca ne herakatlarınca ve ne de vakitlerince hürriyetlerinden müstefid olamazlar." (s. 38) ["Men in great place are thrice servants: servants of the sovereign or state; servants of fame; and servants of business. So as they have no freedom; neither in their persons, nor in their actions, nor in their times. (Bacon, 1919, s. 45)]</p> <p>Recaizade Mahmud Ekrem bu denemenin çok küçük bir kısmını çevirmiştir. Bu denemenin fazlasıyla eleştirel ve hatta politik taşlama sayılabilecek kısımları, klasik edebiyat ve tarihe yapılan bolca göndermeler ve Latince ve Yunanca alıntılarının hiçbirisi Recaizade Mahmud Ekrem'in çevirisine girememiştir.</p>								

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Bu yazıda yayımlanan son deneme “Ahbaplık” (“Of Friendship”) da yine orijinal denemenin sadece bir kısmının çevirisidir. Aslında Recaizade Mahmud Ekrem bu üç denemede de Bacon’un atıfta bulunduğu hiçbir tarihi, felsefi ya da edebi figürü, olayı ve gönderiyi çevirisine almamıştır. Bu son denemenin girişi de şöyledir: “Meşahir-i kudemadan biri demiştir ki ‘Vahdet-güzün olan bir kimse ya eizze-yi mukaddes-i kiram veyahut adeta bahayim ve en’amdandır.” (s. 38) [“It had been hard for him that spake it to have put more truth and untruth together in few words, than in that speech, <i>Whosoever is delighted in solitude is either a wild beast or a god.</i>” (1908, s. 117)]</p> <p>Bu denemede Recaizade Mahmud Ekrem’in “god” (tanrı) kelimesini “eizze-yi mukaddes-i kiram” (mübarek) karşılığını kullanması ilgi çekicidir. Bu durum, İslam’ın her türlü kültürel ve yazınsal etkinlikte şaşmaz bir rehber olduğunun göstergesidir. Dönemin aydını her edimini İslam’ın mihenk taşına mutlaka vurmaktadır.</p>							
468	1872	DENEME	Tali’	Francis Bacon	Recaizade Mahmud Ekrem	Dağarcık	1	3	72–73
	1872	<p>Francis Bacon’un (1561–1621) <i>Essays or Counsels, Civil and Moral</i> adlı <i>Denemeler</i> (1597) kitabından “Of Fortune” adlı denemenin Recaizade Mahmud Ekrem (1847–1914) tarafından yapılan çevirisidir. Recaizade Mahmud Ekrem’in bu çevirisi, yine aynı derginin bir önceki sayısında yayımlanan denemelere göre biraz daha tam bir çeviridir ve orijinal denemede Bacon’un yaptığı bazı atıflar çeviride de aynen mevcuttur.</p> <p>Örneğin Bacon’un Latince olarak atıfta bulunduğu, “Serpens nisi serpentem comederit non fit draco.” (1908, s. 185) [“Bir yılan başka yılanları yutmadan ejderha olamaz.” (Çev. A. Göktürk, 2013, s. 113)] sözünü Recaizade Mahmud Ekrem, “Bir hayyenin ejder olması kendi gibi bir hayyeyi bel’ itmesine menuttur.” diyerek çevirmiştir. Yine de bu denemede de Ekrem Bey bütün atıfları çevirisine koymamıştır.</p> <p>Ancak bu çeviri de asıl önemli olan nokta, Recaizade Mahmud Ekrem’in denemenin bazı kısımlarını kendi meşrebince ve uygun gördüğü şekilde düzenleyip değiştirmesidir. Orijinal denemede “All wise men, to decline the envy of their own virtues, use to ascribe them to Providence and</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>Fortune; for so they may the better asume them: and, besides, its greatness in a man to be the care of the higher powers." (1908, s. 186) olarak yazılmış kısım Ekrem Bey tarafından şu şekilde çevrilmiştir:</p> <p>"Ukala-yı ümmet ecsadın defi' ve teskin-i şer ve fesadı için muvaffakiyet-i vakıalarını baht ve ikbal ve tevfik-i Hüda-yı müteale haml ve isnat eylediklerinden o muvaffakiyetlerinden serbestane ve edibane bahsederler. Cenab-ı Hakkın tevfiyatına mazhariyetle emsaline manzur olmaktan ise gurur ve azamet hasletleri dahi başkaca kesb-i hazır. Zira bu fikir insanın üzerine başka bir vaz' ve hal-i ulvi kondurur." (a.g.e., s. 73)</p> <p>Görüldüğü üzere Bacon'ın yazdıkları, dini bir tema olmaktan çok, insan psikolojisiyle ilgilidir. İnsanın kendi başarılarını metafizik kavramlara hamletmesi başarısına başkalarının gölge düşürmemesini ve bu hazzı daha fazla hissetmek istediğinden kaynaklanır. Oysa Ekrem Bey, bunu tamamen dini bir bakış açısıyla yorumlamıştır. Çünkü İslam inancında insanın başarılarında Tanrı yazgısı mutlak belirleyicidir. İnsanın bu ilahi durumu kabullenmesi onu başarılarından dolayı daha mutlu edecektir.</p>							
469	1872	DENEME	Tarik-i Refah	Benjamin Franklin	Ebüzziya Tefvik	Cüzdân	1	1	21-28
	1872	<p>Benjamin Franklin'in (1706-1790) "The Way to Wealth" (1758) adlı denemesinin çevirisidir. Çevirinin başında Ebüzziya Tefvik'in "Mukkadime"si bulunmaktadır Denemenin 1. dipnotunda ise şu açıklama görülmektedir:</p> <p>"Franklin'in şu eseriyle Kemal Bey'in 'Sa'y' bendi beyinde olan fark Akdeniz'le Karadeniz'i Sarayburnu açıklarında birbirinden ayıran renk ihtilafına benzer. Franklin'in eseri vakıa bize nispetle şark asarındandır; fakat bizim indimizde efkar-ı garbiye ile meşhur olan - açık görünür - kapalı kapalı hikmetler, - ve sathı nazar olunur - derin derin mütaalarla memludur. Kemal Bey'in mütaası ise - şarka mahsus addolunan hayalat-ı şairanenin - garba mahsus zannolunan - efkâr-ı hakimane ile imtizacından ibaret görünür." (a.g.e., s. 21)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
470	1871.12.30; 1872.01.02, 16, 22	İLAN	British Literary and Mechanics' Association. Programme for January, 1872.			The Levant Herald	II. C.	224; 225; 233; 237	902; 907; 938; 955
	1871.12.30; 1872.01.02, 16, 22	Britanya Büyükelçiliği ve Anglikan Kilisesi himayesinde kurulan Edebiyat ve Bilim topluluğunun Ocak ayı toplantı takvimi duyuruluyor. Duyuruda 24 Ocak 1872 tarihinde J. Gray'in "The Language and Poetry of Robert Burns" adlı makalesinin okunup tartışılacağı ilan ediliyor. Oturumların halka açık olduğu da belirtiliyor.							
471	1871.11.23	İLAN	The New Armeno-English Grammar			The Levant Herald	II. C.	198	798
	1871.11.23	Dr. Armenag Assadorian'ın hazırladığı Ermenice için İngilizce Dilbilgisi kitabının tanıtımıdır. Tanıtım yazısında ayrıca Pera'daki British Literary and Scientific Association kurumunda uzun süre kütüphanecilik yapan Mr. Agopyan'ın da bir Ermenice-İngilizce cep sözlüğü çıkarma hazırlığında olduğunu haber veriyor.							
472	1871.11.18	DENEME	French Wit and English Humour			The Levant Herald	II. C.	195	786
	1871.11.18	Hippolyte Taine'ın <i>Paris Temps</i> gazetesinde yayımlanan <i>Notes on England</i> adlı, İngiliz ve Fransız düşünce sistematiğini karşılaştıran yazısından bir parça. [Taine, H. (1876). <i>Notes on England</i> . New York: Henry Holt and Company.] Bu denemede de, çalışmamızın genelinde sık sık karşılaşıldığı gibi Fransız ve Anglosakson modernleşme pratiklerinin karşılaştırılması yapılmaktadır. Karşılaştırmanın odak noktası akıl ve zekâdır.							
473	1871.11.03	DENEME	The English and French Minds			The Levant Herald	II. C.	184	742

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1871.11.03	<p>Hippolyte Taine'in <i>Paris Temps</i> gazetesinde yayımlanan <i>Notes on England</i> adlı, İngiliz ve Fransız düşünce sistematüğini karşılaştıran yazısından bir parça. [Taine, H. (1876). <i>Notes on England</i>. New York: Henry Holt and Company.]</p> <p>Bu denemede de, çalışmamızın genelinde sık sık karşılaştığı gibi Fransız ve Anglosakson modernleşme pratiklerinin karşılaştırılması yapılmaktadır. Karşılaştırmamızın odak noktası akıl ve zekâdır.</p>							
474	1871.10.24	İLAN	The English Press			The Levant Herald	II. C.	177	714
	1871.10.24	<p>Grant, J. (1871). <i>The Newspaper Press: Its Origin, Progress, and Present Position</i>, 2 volumes, Tinsley Brothers, London. (Morning Advertiser gazetesini editörü James Grant'ın kitabı.)</p>							
475	1871.06.10	İLAN / EDEBİYAT İNCELEMESİ	The June Magazines			The Levant Herald	II. C.	84	334
	1871.06.10	<p>Gazetenin bu sayısında tanıtımı yapılan dergiler, dergilerin edebiyat içerikleri ve kitaplar şunlardır:</p> <p><i>Fraser's Magazine</i>, 1871 Haziran sayısı. "Characteristics of Mormonizm" (gezi yazısı, din) – A Recent Visitor to Utah.</p> <p><i>Blackwood Edinburgh's Magazine</i>, 1871 Haziran sayısı. "Charles Dickens" (yaşamöyküsü, edebiyat tarihi, edebiyat incelemesi); "A Century of Great Poets, from 1750 downwards. No. 1" (edebiyat tarihi) – William Cowper (1731–1800); "Fair to See: Part VI" (roman) – Laurence William Maxwell (1831–1882)</p> <p><i>Cornhill Magazine</i>, 1871 Haziran sayısı. "An African Harem" (gezi yazısı) – (yazarı belli değil, ancak David Livingstone'un Afrika keşfiyle ilgili)</p> <p><i>London Society</i>, 1871 Haziran sayısı. "Recollections" (özyaşamöyküsü) – James Robinson Planche (1796–1880); "The Happy Valley" (şiir) – Francis Turner Palgrave (1824–1897); "The Dutchman at Home" (gezi yazısı).</p> <p><i>Temple Bar</i>, 1871 Haziran sayısı. "Charles Young and His Times" (Anglosakson aktör Charles Mayne Young'un (1777–1856) yaşamöyküsü); "Marat: The Delirium of the Revolution" (yaşam öyküsü) – Alphonse de Lamartine (1790–1869)</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p><i>Tinsley's Magazine</i>, 1871 Haziran sayısı. "Lady Judith" (roman) – Justin McCarthy (1830–1912); "Songs Before Sunrise" (şiiir) – Algernon Charles Swinburne (1837–1909).</p> <p><i>Belgravia</i>, 1871 Haziran sayısı. "Mrs. Mellor's Diamonds" (roman) – George Augustus Sala (1828–1895); "Summer Flowers" (şiiir) – Thomas Hay Sweet Escott (1844–1924); "An Essay on Epigrams" (edebiyat incelemesi) – Mortimer Collins (1827–1876).</p>							
476	1871.05.25	İLAN	A Book of Memories			The Levant Herald	II. C	75	294
	1871.05.25	<p>Anglosakson gazeteci ve yazar Samuel Carter Hall'un (1800–1889) kendi kişisel bakış açısından ve anılarından yararlanarak yazdığı özyaşamöyküsü/anı kitabının tanıtımı. [Hall, S.C. (1871) <i>A Book of Memories of Great Men and Women, from the Personal Acquaintance</i>, Virtue & Go, Londra.]</p>							
477	1871.05.16	İLAN	Dr. Livingstone			The Levant Herald	II. C	69	270
	1871.05.16	<p>Shereef Bashlikh Bin Ahmed'in 15 Kasım tarihinde Ujiji'den Dr. Kirk'e, Dr. Livingstone ile ilgili yazdığı ve 8 Mayıs 1871 tarihinde Royal Geographical Society'de okunan mektup.</p>							
478	1871.05.11	İLAN / EDEBİYAT İNCELEMESİ	The May Magazines			The Levant Herald	II. C	65	254
	1871.05.11	<p>İngiliz magazin, edebiyat ve popüler edebiyat dergilerinden bazılarının Mayıs ayı sayıları tanıtılıyor. Tanıtılan dergiler ve dergilerdeki makale ve yazılar şunlar:</p> <p>1) <i>Fraser's Magazine</i>: (genel konular ve magazin dergisi) a. Frances William Newman (1805–1897): "Malthusianism, True and False." b. W. R. Greg: "The Condition of French Politics." c. "Ours' in Japan." d. "Chinese Statement and State Papers"</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
479	1871.04.13	İLAN / EDEBİYAT İNCELEMESİ	The April Magazines			The Levant Herald	II. C	251	994
	1871.04.13	<p>İngiliz magazin, edebiyat ve popüler edebiyat dergilerinden bazılarının Nisan ayı sayıları tanıtılıyor. Tanıtılan dergiler ve dergilerdeki makale ve yazılar şunlar:</p> <p>1) <i>Fraser's Magazine</i>: (genel konular ve magazin dergisi) a. "Life Peerages". b. "The Government Scheme of Army Reform".</p> <p>2) <i>Blackwood</i>: (çeşitli konularda magazin) a. "New Books" [yeni kitap tanıtımı ve değerlendirmesi. Bu sayıda popüler yazar Thomas Adolphus Trollope'nin <i>Siren</i> kitabının değerlendirdiği belirtiliyor.]. b. "Which Nobody Can Deny" [Darwin'in "İnsanın Atası"na alaycı göndermeli şiir]. c. "How Can We Trust Them?"</p> <p>3) <i>Cornhill</i>: (Victorian edebiyat dergisi) a. Sir Thomas Browne (1605–1682): "Hours in a Library". b. Charles James Lever (1806–1872): "Lord Kilgobbin".</p> <p>4) <i>The Gentleman's Magazine</i> (Popüler kültür dergisi) a. Cowden Clarke (1787–1877): "On the Comic Writers of England: I. Introductory, Chaucer". b. "A Trout Steam in Normandy." c. J. E: "A Fly-Fisher's Fancies". d. "The Diary of a British Resident Versailles". e. P. Aris Eagle: "The Australian Race". f. "The Clairvoyant". g. Charles Pebody (1839–1890): "Burns at Work". h. Edward Capern (1819–1894): "A Spring Psalm" (ilahi nitaliğinde şiir)</p> <p>5) <i>London Society</i> ("hafif ve eğlenceli edebiyat" dergisi) a. "My Love, a Song of Spring" (şiir). b. "On 'Vivian Grey' and 'Lothair'". 5) <i>Temple Bar</i>: a. William Gilbert (1804–1890): "Landlord of the Sun" [tefrika roman] b. "An article on Robespierre". c. Annie Edwards: "Ought We to Visit Her" [tefrika roman]. d. "Some Varieties of Clerical Life".</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p>6) <i>Dark Blue</i> (aylık edebiyat dergisi) a. J. C. Freund: "Lost" [romantik kısa öykü] b. Thomas Hughes: "Recollections of American Universities". c. Amelia Lewis: "Recreation as a Religious Duty". d. Weatherley: "Auf Weideseh'n (Au Revoir)" [Prusya-Fransa savaşı için yazılmış bir şiir.</p> <p>7) <i>Belgravia</i>: (Victoria Çağı popüler roman yazarı Mary Elizabeth Braddon yönetimindeki edebiyat dergisi) a. M. E. Braddon (1835–1915): "The Lovels of Arden" [tefrika roman]. b. Alice Horton: "For a Day and Forever" [resimli şiir]. c. James Carpenter: "Our Efforts to See the Eclipse". d. Walter Thornbury (1828–1876): "All Round Saint Paul's". [tefrika roman] e. George Augustus Sala (1828–1895): "Powers of the Key".</p> <p>8) <i>Tinsley's Magazine</i>: a. Justin McCarthy (1830–1912): "Lady Judith" [tefrika roman]. b. "Painted from Life". [kısa öykü] c. "Forced Faith" [şiir] d. "Whisper of Spring" [şiir]</p>							
480	1871.04.11	HABER / MEKTUP	Sir S. Baker's Expedition			The Levant Herald	II. C	250	990
	1871.04.11	Samuel Baker Paşa'nın (1821–1893) Afrika seyahtıyla ilgili olarak 27 Mart 1871 tarihinde the Royal Geographical Society toplantısında okunan mektubu.							
481	1871.03.28	SÖYLEV	Appeal to Womanhood Throughout the World			The Levant Herald	II. C	242	957
	1871.03.28	Amerikalı yazar ve şair (en bilinen şiiri Amerikan Cumhuriyetçilerinin bir nevi ulusal marşı haline gelmiş olan "The Battle Hymn of Republic"tir) Julia Ward Howe'un (1819–1890) bütün dünya kadınlarına seslenişidir.							
482	1871.03.17	İLAN / EDEBİYAT İNCELEMESİ	The March Magazines			The Levant Herald	II. C	234	926

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1871.03.17	<p>Gazetenin bu sayısında tanıtımı yapılan dergiler, dergilerin edebiyat içerikleri ve kitaplar şunlardır:</p> <p><i>Fraser's Magazine</i>, 1871 Mart sayısı "Mr Elwin's Edition of Pope" (edebiyat eleştirisi).</p> <p><i>Blackwood Edinburgh's Magazine</i>, 1871 Haziran sayısı. "Translation of Ovid's Metamorphosis" (edebiyat tarihi, edebiyat eleştirisi) – Mr. King.</p> <p><i>Fortnightly Review</i>, 1871 Mart sayısı. "De Quincey" (Anglosakson deneme yazarı Thomas De Quincey'nin -1785–1859- yaşamöyküsü) – Stephen Leslie (1832–1904); "The Nature and Origin of Moral Ideas" (deneme) – Sir Alexander Grant (1826–1884).</p> <p><i>Cornhill Magazine</i>, 1871 Mart sayısı. "Daniel Defoe" (yaşamöyküsü, edebiyat tarihi)</p> <p><i>The Gentleman's Magazine</i>, 1871 Mart sayısı. "Life Recluse" (şiir, <i>Festus</i> -1839- adlı kitaptan) – Philip James Bailey (1816–1912); "Malvina" (roman) – Sutherland Edwards (1828–1906)</p> <p><i>London Society</i>, 1871 Mart sayısı. Bu sayıdan edebiyatla ilgili herhangi bir yazınının tanıtımı yapılmamıştır.</p> <p><i>Temple Bar</i>, 1871 Mart sayısı. "Ought We to Visit Her?" (roman) – Henry Sutherland (1828–1906); "Lunar Observations" (kısa öykü)</p>							
483	1871.02.25	İLAN	Guide Books to Turkey			The Levant Herald	II. C	220	870
	1871.02.25	<p>İki İstanbul gezi kitabının Tanıtımı: 1. <i>Handbook for Travellers in Constantinople, the Bosphorus, Dardanelles, Broussa, and Plain of Troy</i>. London: John Murray, 1871. 2. <i>Bradshaw's Handbook to the Turkish Empire</i>, 2 vols. London: W. J. Adams, 1870.</p>							
484	1871.02.20	İLAN / EDEBİYAT İNCELEMESİ	The February Magazines			The Levant Herald	II. C	216	854
	1871.02.20	<p>Gazetenin bu sayısında tanıtımı yapılan dergiler, dergilerin edebiyat içerikleri ve kitaplar şunlardır:</p> <p><i>Fraser's Magazine</i>, 1871 Şubat sayısı. "Adamnan's Vision" (İrlanda halk hikâyesi); "Virgil as Translated by Dryden and Conington" (edebiyat tarihi, şiir).</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		<p><i>Blackwood Edinburgh's Magazine</i>, 1871 Şubat sayısı. Yazıda, derginin bu sayısından tanıtımı yapılan herhangi bir edebiyatla ilgili makale bulunmamaktadır.</p> <p><i>Fortnightly Review</i>, 1871 Şubat sayısı. Yazıda, derginin bu sayısından tanıtımı yapılan herhangi bir edebiyatla ilgili makale bulunmamaktadır.</p> <p><i>Cornhill Magazine</i>, 1871 Şubat sayısı. "Bluebeard's Keys" (roman)</p> <p><i>The Gentleman's Magazine</i>, 1871 Şubat sayısı. "Bygone Celebrities" (edebiyat tarihi, deneme) – Richard Henry Horne (1802–1884); "The Story of Irish Reporter" (kısa öykü) – Colonel A. B. Richards.</p> <p><i>Belgravia</i>, 1871 Şubat sayısı. "The Prussians in Paris/A Memory of What Was in 1815, and May Be in 1871" (anı) – George Augustus Sala (1828–1895).</p> <p><i>Temple Bar</i>, 1871 Şubat sayısı. "High-Class Slang" (dil); derginin Şubat sayısının kısa öykü açısından çok zengin olduğu ve öykülerin birçoğunun ortalamanın üzerinde olduğu belirtiliyor, ancak herhangi bir öykünün adı anılmıyor.</p> <p><i>London Society</i>, 1871 Şubat sayısı. Yazıda, derginin bu sayısından tanıtımı yapılan herhangi bir edebiyatla ilgili makale bulunmamaktadır.</p> <p><i>Colburn's United Service Magazine</i>, 1871 Şubat sayısı. Yazıda, derginin bu sayısından tanıtımı yapılan herhangi bir edebiyatla ilgili makale bulunmamaktadır.</p> <p><i>The Dublin University Magazine</i>, 1871 Şubat sayısı. "Some Parisian Eccentrics" (anekdot); "Lives of Lord Chancellors of Ireland: from A.D. 1189 to 1870" (yaşamöyküsü) – Oliver Joseph Burke (1825–1889); "A Woman's Story" (şiir) – J. M. H.;</p>							
485	1871.02.10	HABER	Fresh News of Dr. Livingstone			The Levant Herald	II. C.	209	826
	1871.02.10	<i>Afrika Seyahatnamesi</i> yazarı Dr. David Livingstone'un (1813–1873) seyahati hakkında haberdir.							
486	1871.01.31	MEKTUP	Mr. Carlyle on the War			The Levant Herald	I. C.	202	798
	1871.01.31	Thomas Carlyle'in (1795–1881) 27 Aralık 1870 tarihinde <i>The Daily News</i> gazetesinde yayımlanan, bir Alman askerin yazıp kendisine gönderdiği kitapla ilgili mektubu.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
487	1871	HABER	1871 yılında oynanacak dramlar arasında <i>Romeo ve Juliet</i> adı da geçer.		İnci Engünün (Aktaran)				
	1871	İnci Engünün'ün, <i>Türkçede Shakespeare</i> (2008) adlı kitabında Metin And'ın <i>Osmanlı Tiyatrosu</i> (1976) adlı kitabının 51. sayfasından yaptığı aktarıma dayanarak bibliyografyamıza dâhil edilmiştir. William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Romeo ve Juliet</i> adlı oyunuyla ilgili bir haberdir.							
488	1870.12.09	HABER / İLAN	Horace by Theodore Martin			The Levant Herald	I. C.	167	662
	1870.12.09	İskoç şair, biyografi yazarı ve çevirmen Theodore Martin'in (1816–1909) <i>Horace</i> (1870) kitabıyla ilgili <i>Pall Mall</i> gazetesinde çıkan yazı. Yazı da Thackeray'ın (1811–1863) <i>Roundabout Papers</i> 'ından (1860) da bahsediliyor.							
489	1870.12.03	HABER	Mr. Carlyle on the War			The Levant Herald	I. C.	163	646
	1870.12.03	Thomas Carlyle'in (1795–1881) <i>The Times</i> 'in 18 Kasım 1870 tarihli sayısında Prusya'yı öven ve Fransayı yeren Prusya-Fransa savaşı hakkındaki yazısıyla ilgili bir değerlendirme haberi.							
490	1870.11.11	HABER / İLAN / ELEŞTRİ	Mr. Disraeli's Preface			The Levant Herald	I. C.	147	584
	1870.11.11	İngiltere başbakanlığı da yapmış Benjamin Disraeli'nin (1804–1881) yayınlanan toplu eserleri için yazdığı otobiyografik önsözünden bahsediliyor ve değerlendiriliyor.							
491	1870.10.22	HABER	Charles Dickens: <i>The New York Chronicle...</i>			The Levant Herald	I. C.	133	526

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1870.10.22	13 yaşında bir kızın Charles Dickens'ın (1812–1870) ölümüyle ilgili olarak babasına yazdığı ve <i>The New York Chronicle</i> 'da yayımlanmış mektubu (1 Eylül 1870).							
492	1870.10.14	HABER	Mr. Carlyle on the Colonial Question			The Levant Herald	I. C.	127	502
	1870.10.14	Thomas Carlyle'in (1795–1881) <i>Melbourne Argus</i> gazetesinde yayınlanan koloni meselesiyle ilgili mektubundan.							
493	1870.10.08	DENEME	ROT			The Levant Herald	I. C.	123	486
	1870.10.08	ROT (ÇÜRÜME) kelimesinin İngiliz Edebiyatı yazarlarının kalemlerinde geldiği anlamlar, kelimenin çağrışımları üzerine bir deneme.							
494	1870.09.08	HABER	Sir S. Baker's Expedition [Sir R. Murchison writes to the Times]			The Levant Herald	I. C.	101	398
	1870.09.08	Samuel Baker Paşa'nın (1821–1893) Afrika seyahati ile ilgili <i>Times</i> 'da çıkan yazı.							
495	1870.07.29	HABER	Charles Dickens's Will			The Levant Herald	I. C.	72	284
	1870.07.29	Charles Dickens'ın (1812–1870) vasiyetiyle ilgili haber.							
496	1870.06.24	HABER	<i>All the Year Round</i> [Mr. Charles Dickens, jun., publishes following address to the readers of <i>All the Year Round</i>]			The Levant Herald	I. C.	47	184

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1870.06.24	Charles Dickens'ın (1812–1870) büyük oğlu Charles Dickens'ın, babasının vasiyeti üzerine <i>All the Year Round</i> dergisinin 22 Haziran tarihli sayısında derginin okuyucuları babası adına veda yazısı.							
497	1870.06.17	HABER / ELEŞTİRİ	Mr. Charles Dickens			The Levant Herald	I. C.	43	168
	1870.06.17	Charles Dickens'ın (1812–1870) ölüm (9 Haziran 1870) haberi ve eserleriyle ilgili eleştiri yazısı.							
498	1870.05.12	ELEŞTİRİ	Lothair [Benjamin Disraeli]			The Levant Herald	I. C.	20	76
	1870.05.12	Birçok kez Birleşik Krallık Başbakanlığı yapmış Benjamin Disraeli'nin (1804–1881) politik romanın tanıtımı.							
499	1870.05.10	İLAN	"Lothair" [Benjamin Disraeli]			The Levant Herald	I. C.	19	72
	1870.05.10	Birçok kez Birleşik Krallık Başbakanlığı yapmış Benjamin Disraeli'nin (1804–1881) politik romanın tanıtımı.							
500	1870.04.21	ELEŞTİRİ	<i>The Mystery of Edwin Drood</i> [Charles Dickens]			The Levant Herald	I. C.	6	22
	1870.04.21	Charles Dickens'ın (1812–1870) son ve bitmemiş romanı <i>The Mystery of Edwin Drood</i> (1870) ile ilgili bir eleştiri yazısı.							
501	1870.04.04, 07	İLAN	British Literary and Scientific Institution, Pera: " <i>The Vicar of Wakefield</i> " [Oliver Goldsmith]			The Levant Herald			
	1870.04.04, 07	İrlandalı yazar Oliver Goldsmith'in (1728–1774) <i>The Vicar of Wakefield</i> (1766) adlı otobiyografik unsurların yoğun olduğu romanıyla ilgili toplantının duyurusu.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
502	1870.03.31	İLAN	British Literary and Scientific Institution, Pera: "The Comperative Influence of Christianity and Philosophy upon the intellectual and social progress of the race."			The Levant Herald			
	1870.03.31	Hristiyanlık ve felsefenin bir ulusun zihinsel ve sosyal ilerlemesi üzerindeki çifte etkisi konusunda yapılacak toplantının duyurusu.							
503	1870.03.19	HABER	The Arrest of Zia Bey			The Levant Herald			
	1870.03.19	Times'da Ziya Paşa'nın (1825–1880) İngiltere'de tutuklanması haberi.							
504	1870.03.11	HABER	The Arrest of Zia Bey			The Levant Herald			
	1870.03.11	Ziya Paşa'nın İngiltere'de (1825–1880) tutuklanması haberi.							
505	1870.03.03	İLAN	British Literary and Scientific Institution, Pera: Curiosities of English, Spelt and Spoken.			The Levant Herald			
	1870.03.03	British Literary and Scientific Institution tarafından Pera'da düzenlenen İngilizce ile ilgili toplantının duyurusudur.							
506	1870.03.01	İLAN	British Literary and Scientific Institution, Pera: Curiosities of English, Spelt and Spoken.			The Levant Herald			

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1870.03.01	British Literary and Scientific Institution tarafından Pera'da düzenlenen İngilizce ile ilgili toplantının duyurusudur.							
507	1870.02.18	HABER	Mr. J. Lewis Farley has named Ottoman Consul at Bristol			The Levant Herald			
	1870.02.18	<i>Modern Turkey</i> (1872) ve <i>The Resources of Turkey</i> (1862) kitaplarının yazarı James Lewis Farley'in (1823–1885) Osmanlı'nın Bristol Konsolosu olarak atandığını bildiren haber.							
508	1870.02.15	HABER	The British Literary Institution			The Levant Herald			
	1870.02.15	Hobart Paşa (1822–1886) başkanlığında toplanan edebiyat toplantısında Pompei'den bahsedildiğini haber veriyor.							
509	1869.01.01	ŞİİR	Yunan Üzerine Bir İngiliz Şiirinin Tercümesi		Ali Suavi	Ulûm Gazetesi		13	808
		<p>Şiirin şairinin adı belirtilmemiştir. Yaptığımız araştırmalarda ne şiirin orijinal metnini ne de şairini tespit edebildik. Şiirin, Yunanistan'ın Girit meslesinde sorun çıkarması ve bu sorunun Avrupa'da Noel günlerine (11–16 Aralık 1868, Ali Suavi bunu Paskalya günü olarak belirtse de Osmanlıların Yunanistana ultimatomu 11 Aralık 1868 ve ultimatoma yanıt alınamaması üzerine Osmanlının yeni hamlesi 16 Aralık 1868'tir) denk gelmesi üzerine Yunanistan'da bulunan bir İngiliz şairi tarafından yazıldığı belirtilmektedir. Ali Suavi şiirin başına şu açıklamayı koymuştur:</p> <p>"Geçenlerde Yunanilerin Bab-ı Âli aleyhine hareketi yani ulimatom fıkrası üzerine muhalefetleri Hıristiyanların Paskalya gününe tesadüf etmişti. Yunanın güvendiği İngiliz şuarasından biri o vakit İngilizce bir şiir söyler. Bu şiir elyevm İngiliz çoluğu çocuğu ağızlarına düşmüştür. Ber-vech-i ati harf harf Türkçeye tercüme olundu." (a.g.e., s. 808)</p> <p>Şiir, "Kimdir Paskalya günü Avrupa'nın keyfini bozmaya cesaret eden" (a.g.e., s. 808) dizesi ile başlar.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
510	1869.11.22	HABER	Sir Samuel Baker's Nile Expedition			The Levant Herald			
	1869.11.22	Samuel Baker Paşa'nın (1821–1893) <i>Morning Post</i> 'ta yayımlanan mektubu.							
511	1869.11.01	HABER	Baker Pasha's Expedition: A Reuter's Express from Alexandria says:			The Levant Herald			
	1869.11.01	Samuel Baker Paşa'nın (1821–1893) Afrika seferiyle ilgili <i>Pall Mall Gazette</i> 'de çıkan haber.							
512	1869.09.20	HABER	The Byron Scandal [From the Daily Telegraph]			The Levant Herald			
	1869.09.20	Harriet Beecher Stowe'un (1811–1896) (<i>Uncle Tom's Cabin</i> -1852-, yani <i>Tom Amcanın Kulübesi</i> 'nin yazarı) Lord Byron ve üvey kız kardeşi arasında aşk ilişkisi olduğuna dair iddiasıyla ilgili haber.							
513	1869.09.13, 16, 18, 25; 1869.10.11	İLAN	Mr. Lewis Farley's Works on Turkey: <i>Modern Turkey, The Resources of Turkey, Two Years in Syria</i>			The Levant Herald			
	1869.09.13, 16, 18, 25; 1869.10.11	İrlandalı banker ve dipolamat James Lewis Farley'in (1823–1885) kitaplarının tanıtımı. Farley, 1870–1884 yılları arasında Osmanlının Bristol konsolosu olarak görev yapmış. Sadrazam Fuat Paşa'nın yakın dostu.							
514	1869.09.11	HABER	Sir S. Baker's Expedition			The Levant Herald			

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1869.09.11	Samuel Baker Paşa'nın (1821–1893) Afrika seferiyle ilgili <i>Pall Mall Gazette</i> 'de çıkan haber.							
515	1869.08.21	HABER	Bazı Kitapların Çeviri İçin Tercüme Cemiyetinin Kuruluşu			Tasvir-i Efkâr		737	1
		<p>Haber <i>Takvim-i Vekâyi</i>'de görülen bir haberin aktarımıdır. Bu habere göre Maarif Nezareti, dünyada bilimin ve edebiyatın çok ilerlemesine ve bu konularda her gün sayısız yayının yayımlanmasına bağlı olarak, Osmanlı'nın da dünyanın ilerlemesine ayak uydurabilmesi amacıyla bu neşriyatın Türkçeye çevrilmesi için Daire-yi Maarif'te bir "Tercüme Cemiyeti" kurulmasına karar vermiştir. Tercüme Cemiyeti, çeşitli bilimlere dair Fransız, İngiliz, Alman ve diğer Avrupa dilleriyle yazılan faydalı kitaplardan seçileceklerin çevirisini yapacaktır. Haberde ayrıca bu işi gerçekleştirecek üyelerin seçimine dair bilgiler de yer alıyor.</p> <p>Bu haberi bibliyografyamıza almamızın nedeni, İngilizcenin de Fransızca ve diğer Avrupa dilleri gibi resmi düzeyde kabul görmesini ve Devletin resmi işleyişine dâhil olmasını gösteriyor oluşudur.</p>							
516	1869.06.22	HABER	Sir S. Baker's Expedition			The Levant Herald			
	1869.06.22	Samuel Baker Paşa'nın (1821–1893) Afrika seferiyle ilgili <i>Pall Mall Gazette</i> 'de çıkan haber.							
517	1869.06.07	HABER	Sir S. Baker's Expedition to the White Nile			The Levant Herald			
	1869.06.07	Samuel Baker'in (1821–1893) <i>Afrika Seyahatnamesi</i> ile ilgili haber.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
518	1869.01.25	DENEME	<i>Standard</i> Gazatesinde, İstanbul'da Sadrazamın Himayesinde <i>Hürriyet'e</i> Karşı <i>Mirat</i> Adında Bir Gazete Kurulacağına Dair Makalenin Özet Çevirisi ve Namık Kemal'in Yorumu	Namık Kemal		Hürriyet		31	8
	1869.01.25	Namık Kemal'in (1840–1848) Anglosakson tarzı siyaset ve modernleşme ve İngiliz politikalarıyla ilgili görüşlerini dile getirdiği; Anglosakson tarzı muhafazakâr liberalizme yakınlığını gösterdiği yazılarından biri olduğu için bibliyografyamıza dâhil edilmiştir.							
519	1868.12.24	HABER	Sir S. Baker's Expedition			The Levant Herald			
	1868.12.24	Samuel Baker Paşa'nın (1821–1893) Afrika Seyahati ile ilgili <i>The Times</i> 'da çıkan yazı.							
520	1868.12.03, 05, 10, 12,15; 1868.11.15, 17, 20, 24, 27	KISA ÖYKÜ	Feuilleton: Valerie Duclos - Some Leaves from the Journal of a French Physician I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX ve X	William ve Robert Chambers		The Levant Herald			
	1868.12.15	Edinburgh'lu yayıncı kardeşler William Chambers (1800–1883) ve Robert Chambers (1802–1871) tarafından kaleme alınan tefrika romandır. Ana karakter Fransız ve olaylar da Fransa'da geçiyor. Ancak bu öykü 1850 yılında Edinburgh'ta İngilizce basılmış <i>Chambers's Papers for the People Vol 1</i> adlı kitabın içerisinde yer alıyor. Sözkonusu kitap William ve Robert Chambers tarafından yayımlanmış.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
521	1868.12.07	SÖYLEV / DENEME	<i>Finance</i> Gazetesine İstanbuldan Yazılmış Bir Mektub Derdest-i Tasvir Olan İstikraz ve Ramazan-ı Şerif Tekarübüyle Hazinesinin Mecbur Olduğu Masarifat Üzerine Bir Hayli Faydalı Bahisler Ettikten Sonra Geçenlerde Ma'raz-ı İlana Konulan Lord Stanley'in Nutk-ı Resmîyesine Sevk-i Kelam Edip Diyor Ki			Hürriyet		24	8
	1868.12.07	Anglosakson muhafazakâr parti milletvekili ve dışişleri bakanı Lord Stanley'in (1841–1908) vermiş olduğu söylevi haberleştiren bir gazete yazısıdır.							
522	1868.11.30	SÖYLEV / DENEME	Hariciye Vekili Lord Stanley'in Söylevi ve Namık Kemal'in Bununla İlgili Açıklaması II	Lord Stanley, Namık Kemal	Namık Kemal	Hürriyet		23	1–5
	1868.11.30	Bu makalenin başında şu önemli açıklama yapılmış: "İngiltere Hariciye Vekili Lord Stanley'in geçen nüshamızda bir nebze bahsolunan nutku Yeni Osmanlılarca bayağı bir ümid-i cedid felaha fatiha olmuştur. Şimdiye kadar Avrupa vükelasının hiçbirinden Şarka dair bu kadar vakıfane bir söz işitilmemiştir. Fransa'nın resmi gazetesi dahi zikrolunan nutuktan basettiği sırada yalnız Şark meslesine ait olan cihetini en mühim parçası olmak üzere irad ve taksir eylemiştir. Binaenaleyh biz de o cihetin tamamıyla tercümesini münasip gördük." (a.g.e., s. 1)							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		Daha sonra Namık Kemal (1840–1888), Lord Stanley'in nutkundan çevidiği kısmın değerlendirmesini "Mülazahat" adını verdiği kısımda 4 başlık altında yapıyor.							
523	1868.11.23	SÖYLEV / DENEME	Hariciye Vekili Lord Stanley'in Söylevi ve Namık Kemal'in Bununla İlgili Açıklaması I ["İstikraz-ı Cedid Üzerine Yeni Osmanlılar Cemiyetinin Mütalaatı" adlı baş makale içinde]	Lord Stanley, Namık Kemal	Namık Kemal	Hürriyet		22	5 - 6
	1868.11.23	Namık Kemal (1840–1888), yeni borçlanma usulü üzerine kaleme aldığı baş makalesinde, bu borçlanma usulünün tehlikelerinden birinin Osmanlı Devleti içerisinde oluşacak ihtilal hareketleri olacağını belirterek, Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Lord Stanley'in (1826–1893) bu tehlikeye işaret eden meclis konuşmasından bir parçayı alıntılıyor ve ardından bununla ilgili görüşlerini beyan ediyor. Namık Kemal şunları söylüyor: "İşte Avrupa devletleri içinde en ziyade bizim muhafaza-i hukukumuz ve devam-ı hükümet ve saltanatımıza müsaide olan İngiltere Devletinin mütalaası böyledir. Bu mütalaa pek doğrudur." (s. 6)							
524	1868.11.09	MEKTUP / DENEME	Bir İngiliz Miralayının Fransız <i>La Liberte</i> Gazetesinde Basılan Mektubu ve Hurriyet'in Buna Cevabı			Hürriyet		21	5–6
	1868.11.09	Bibliyografyamıza mektup türünün bir örneği olduğu ve Osmanlı aydınının Anglosakson tarzı modernleşmeye ve İngiliz politikalarına nasıl baktığını gösterdiği için dâhil edilmiştir.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
525	1868.09.21	DENEME	Avrupa Akademilerinden Biri Azasından Türkçe Bilir Osmanlıları Sever İnsaniyete Hizmet Eder Bir Zat Tarafından Reside-i Dest-i Mesruriyetimiz Olan Mektubun Hülasasıdır / Mülahaza-yı Hurriyet	Namık Kemal		Hürriyet		13	5-6
	1868.09.21	<p>Namık Kemal (1840–1888) imzalı söz konusu mektup özeti şu şekildedir:</p> <p>"<i>Hürriyet</i>"in beşinci nüshasında Osmanlıların ve bilcümle ehl-i İslamın noksan-ı marifetine dair olan mündericacı, bendeniz de tasdik ederim. Size kesb-i refah ve medeniyet için ne askerın kesreti lazım, ne donanmanın cesameti. Ne de Galatasarayında Fransız hocalarla doldurulan mektebin muaveneti. Kendi mekteplerinizin tanzimine bakınız. Bir Türk çocuğunu koca amameli hocaların elinden alıp da keçisakallı Fransızlarla teslim etmek ne faideyi müntic olur. İşin daha kolayı var. En evvel ulemanızı besleyiniz ve ekser müderrislerin başı kesafet-i amamaden haricen ne kadar heybet kesbetmiş ise batınen o kadar hali olduğunu isbat ediniz. Vakitlerini yalnız ahirete faydası olan uluma hasretmesinler; biraz da tarih gibi, hikmet-i tabiye gibi dünyaya elzem olan maarife baksınlar. İnsan bittabi vefat eder, fakat memat için değil hayat için halk olunmuştur. Bendeniz Devlet-i Osmaniye'nin ıslah-ı maarifine dair Avrupa gazetelerinde bazı mülahazat yazdığım gibi ileride <i>Hürriyet</i>'e dahi gönderirim." (a.g.e., s. 5)</p> <p>Namık Kemal bu alıntıdan hemen sonra, "Mülahaza-yı Hürriyet" başlığıyla mektuba bir yorum yazar. Bu yorum yazısında Namık Kemal, mektubun yazarının kimliğinin açıklanmasını istediğine dair herhangi bir işaret olmadığı için yazarın adını vermeyeceğini söyler. Ama hemen ardından dönemin ünlü Oryantalist ve Türkologlarından Britanyalı akademisyen Charles Wells hakkında kısa bir tanıtıma girişir. Bu kısa tanıtım, özeti yapılan mektubun yazarının da Charles Wells olduğunu düşündürür.</p>							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
526	1868.05.14, 15, 25, 28, 29, 30; 1868.06.01, 09; 1868.07.10, 11, 13, 14, 16, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 28; 1868.11.26, 27, 28, 30; 1868.12.01, 03, 04, 05, 07, 08, 14	İLAN	The Life of Abdel-Kader: Ex-sultan of the Arabs of Algeria: Written from his own Dictation, and Compiled from Other Authentic Sources (Charles Henry Churchill - Colonel Churchill)			The Levant Herald			
	1868.05.14, 15, 25, 28, 29, 30; 1868.06.01, 09; 1868.07.10, 11, 13, 14, 16, 18, 20,	Anglosakson diplomat Charles Henry Churchill'in (1828–1877) Cezayir Sultanı Abdel Kader'in yaşamöyküsünü anlattığı kitabının ilanidir. İlanda kitap, "a romance of biography or a biographical romance" (romantik yaşamöyküsü ya da yaşamöyküsel romantizm) olarak tanıtılıyor.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	21, 23, 24, 25, 27, 28; 1868.11.26, 27, 28, 30; 1868.12.01, 03, 04, 05, 07, 08, 14								
527	1868.05.11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 28, 29, 30; 1868.06.01, 02; 1868.07.09, 10, 11, 13, 14; 1868.08.03, 04, 08; 1868.09.03, 22, 26, 28, 29; 1868.09.01	İLAN	<i>Ancient and Modern Constantinople</i> (John P. Brown, İstanbul'la ilgili gezi kitabı)			The Levant Herald			

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1868.05.11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 28, 29, 30; 1868.06.01, 02; 1868.07.09, 10, 11, 13, 14; 1868.08.03, 04, 08; 1868.09.03, 22, 26, 28, 29; 1868.09.01	Amerika Birleşik Devletleri'nin İstanbul Elçiliğinin resmi çevirmeni John P. Brown tarafından yazılmış kitabın ilanidir. Yazar ayrıca, <i>Dervishes or Oriental Spiritualism</i> (1868) adlı bir kitap da yazmıştır. Anadolu'da Alevilik ve Bektaşilik araştırmaları yapmış bir oryantalisttir.							
528	1868.04.17	HABER	The Safety of Dr. Livingstone			The Levant Herald			
	1868.04.17	<i>Afrika Seyahatnamesi</i> yazarı Dr. David Livingstone'un (1813–1873) seyahati hakkında haber.							
529	1868.04.14, 16	İLAN	<i>Webster's National Pictorial Dictionary</i>			The Levant Herald			
	1868.04.14, 16	Sözlüğün 1040 sayfa olduğu ve az kullanılan bilimsel terimleri de kapsadığı duyuruluyor.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
530	1868.02.06	İLAN	The British Amateur Dramatic Society Oyun İlanı: <i>The Thumping Legacy</i> (John Maddison Morton) ve <i>The Blighted Being</i> (Adaptasyon Tom Taylor)			The Levant Herald			
	1868.02.06	John Maddison Morton (1811–1891) tarafından yazılan ve Tom Taylor (1817–1880) tarafından Fransızca'dan uyarlanan oyunlardır. İki oyun da fars türü oyunlardır. Oyunlar British Literary and Scientific Society tarafından destekleniyor. <i>The Blighted Being</i> , <i>Une Existence Decolorée</i> adlı Fransız vodvilinden uyarlamadır.							
531	1868.02.01	HABER	Afrika Seyahatnamesi yazarı Dr. Livingstone'un Afrika seyahatiyle ilgili haber.			The Levant Herald			
	1868.02.01	<i>Afrika Seyahatnamesi</i> yazarı Dr. David Livingstone'un (1813–1873) seyahati hakkında haber.							
532	1868.01.01	İLAN	The British Amateur Dramatic Society Oyun İlanı: <i>The Thumping Legacy</i> (John Maddison Morton) ve <i>Round the Corner</i> (William Brough)			The Levant Herald			
	1868.01.01	John Maddison Morton (1811–1891) ve William Brough (1826–1870) tarafından yazılmış oyunlardır. İki oyun da fars türündedir. Oyunlar British Literary and Scientific Society tarafından destekleniyor.							
533	1867.12.31	İLAN	Naum Tiyatrosu: <i>Othello</i> , Opera			The Levant Herald			

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1867.12.31	Naum tiyatrosunda sahnelenecek, William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Othello</i> adlı oyunundan uyarlanan operanın tanıtımıdır.							
534	1867.12.27	İLAN	Naum Tiyatrosu: <i>Othello</i> , Opera			The Levant Herald			
	1867.12.27	Naum tiyatrosunda sahnelenecek, William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Othello</i> adlı oyunundan uyarlanan operanın tanıtımıdır.							
535	1867.05.09	DENEME	Education in the United States			The Levant Herald			
	1867.05.09	Amerika Birleşik Devletleri'nde o dönem geçerli olan eğitim sistemi, müfredat, okulların durumu ve öğrencilerin yönlendirilmelerini haberleştiren bir yazıdır.							
536	1867.03.19	HABER	The Circulation of English Journals			The Levant Herald			
	1867.03.19	İngilizce basılan tescilli gazete sayısı ve gazetelerin tijaıları hakkında bilgi.							
537	1867.02.28	İLAN	Naum Tiyatrosu: <i>Macbeth</i> , Opera, 4 Perde			The Levant Herald			
	1867.02.28	Naum tiyatrosunda sahnelenecek, William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Macbeth</i> adlı oyunundan uyarlanan operanın tanıtımıdır.							
538	1866.05.01	MEKTUP / ROMAN	Beka-yı Şahsi ve Nev'iye Hizmet Azam-ı Vezaifi İnsaniyet Olduğuna Dair Makaledir (Mabad): Milord Edwards'ın Jean Jacques Rousseau'ya Cevabı	Jean Jacques Rousseau	Edhem Pertev Paşa	Mecmua-i Fünun	4. S.	34	8–18

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1866.05.01	Jean Jacques Rousseau'nun (1712–1778) <i>Julie, ou La Nouvelle Héloïse, Lettres de Deux Amants</i> (1761) adlı eserinin, 3. Kısımının 22. mektubu. Bu mektup "Reponse" (Cevap) adını taşıyor. Mektupta Milord Edouard, Saint-Preux'ye intiharın hem aklen hem de dinen makul ve mantıklı bir eylem olmadığını anlatıyor. Lord Edward Bomston'un daha mektubun başında "J ai l'ame ferme, je suis Anglais. Je sais mourir, car je sais vivre souffrir en homme." (Ben bir İngilizim, ölümden korkmam. Ama nasıl yaşayacağımı ve bir erkek gibi nasıl acılara katlanacağımı bilirim.) demesi, tipik bir Anglosakson kurmaca karakter karşısında olduğumuzun kanıtıdır. Osmanlı modernleşmesi üzerindeki Fransız-İngiliz etkisi karşılığına örnek teşkil eden bir metin olduğundan listemize dâhil edilmiştir.							
539	1866.05.01	DİLBİLGİSİ / EDEBİYAT TARİHİ	Avrupa Devletlerinin Ahval-i Hazırası - İngiliz Lisanı - Edebiyat ve Ulum ve Fünun	Mehmed Şevki		Mecmua-i Fünun	4. S.	34	19–25
	1866.05.01	Hakkında bizim yaptığımız araştırmalarda herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Mehmed Şevki imzalı söz konusu makaleyle ilgili Kasım Kufralı (Kasım Küfrevî, 1920–1992) 1944 yılında İngiliz Edebiyatı Tarihi Zümresinin yayın organı <i>Dergi</i> 'de yayımlanan değerlendirme yazısında makaleyle ilgili şu bilgileri verir: "Makale iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda dil, ikinci kısımda edebiyat ve ilimden bahsedilmektedir (...) Dilin tarihine ait (...) malumat verildikten sonra İngilizcenin gramerinden bahsederek sabit bir imla kaidesi olmadığından bahsediyor. Bu yüzden yabancıların İngilizceyi öğrenmelerinin pek güç olduğunu (...) kaydetmektedir. Edebiyat ve ilimden bahsettiği ikinci kısımda ise Milton'un <i>Paradise Lost</i> 'unu ve Swift'in <i>A Tale of a Tub</i> 'ünü takdirle zikrediyor. Ahlaka dair eserler yazarlar arasında Hutcheson, Brown ve Adam Smith'i kaydederken mektupları ile şöhret kazanan Lady Montagu'yü ve Lord Chesterfield ile tenkid sahasında Samuel Johnson ve tarihçilerden Gibbon'ı ve onun eserinde ecnebi ibare ve kelimeler kullanarak yeni bir çığır açtığını belirtmektedir. (...) Mülki ve idari ilimlere dair Adam Smith'in fikirlerini hulasa ettikten sonra astronomi âlimlerinden Herschel ve Newton'un tercümei hallerinden bahs ile fizik ilmini İngilizlerin bir hayli inkişaf ettirdiklerini söyler ve Leslie ve Dalton'u zikreder. (...) Müellif İngilizleri tavsif ederken 'Nazariyattan ziyade ameliyat ile uğraşırılar' kanaatini bildirmektedir." (a.g.e., s. 71–73)							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
540	1866.03.01	HABER	Ira Aldridge Fransız Tiyatrosunda <i>Othello, Macbeth, Venedik Taciri</i> 'ni oynamış.		İnci Enginün	La Turquie			
	1866.03.01	İnci Enginün'ün <i>Türkçede Shakespeare</i> (2008) adlı eserinde, Metin And'ın (1927–2008) <i>Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu</i> (1972) adlı eserinden yaptığı aktarımdan hareketle bibliyografyamıza eklenmiştir. Fransız tiyatrosunda sahnelenen <i>Othello, Macbeth</i> ve <i>Venedik Taciri</i> 'nden de söz edilen bir tiyatro eleştirisi yazısıdır. Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir.							
541	1866	HABER	Güllü Agop Naum'da <i>Macbeth</i> 'i oynar		İnci Enginün (Aktaran)	Ruzname-i Ceride-i Havadis			
	1866	İnci Enginün'ün, <i>Türkçede Shakespeare</i> (2008) adlı kitabında Metin And'ın (1927–2008) <i>Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu</i> (1972) adlı kitabının 139. sayfasından yaptığı aktarıma dayanarak bibliyografyamıza dâhil edilmiştir. William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Macbeth</i> adlı oyunuyla ilgili bir haberdir.							
542	1865.01.29	ROMAN / MEKTUP	Beka-yı Şahsi ve Nev'ye Hizmet Azam-ı Vezaifi İnsaniyet Olduğuna Dair Makaledir	Jean Jacques Rousseau	Edhem Pertev Paşa	Mecmua-i Fünun	3. S.	33	329–346
	1865.01.29	Jean Jacques Rousseau'nun (1712–1778) <i>Julie, ou La Nouvelle Héloïse, Lettres de Deux Amants</i> (1761) adlı eserinin, 3. Kısımının 21. Mektubudur. Mektupun çevirisi Tanzimat döneminin önemli devlet insanlarından Edhem Pertev Paşa'dır (1824–1872). Bu mektup "Julie'nin Sevgilisinden Milord Edouard'a" adını taşıyor. Mektupta Saint-Preux, Lord Edward Bomston'a intiharın hem aklen hem de dinen makul ve yeri geldiğinde doğal olarak yapılması kaçınılmaz bir eylem olduğunu anlatıyor. Mektubun yazıldığı Lord Edward Bomston bir İngiliz. Bu karakter, tipik Anglosakson akılcılığının bir sembolü durumundadır. Bu akılcılık, muhafazakâr bir ahlakın savunusu durumundadır. Buna karşılık mektubun yazarı "Julie'nin Sevgilisi" ya da Saint-Preux, bu muhafazakâr ahlaka tipik bir Fransız itirazı. Hem bu açıdan hem de							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
		hayali Anglosakson karakter Lord Edward Bomston'un, derginin bir sonraki sayısında yayımlanan bu mektuba cevabı açısından listemize dâhil edilmiştir.							
543	1865.01.11	İLAN	<i>Macbetto ve La Lettera Perduta</i>		İnci Enginün (Aktaran)	Journal de Constantinople: Echo de l'Orient		4573	
	1865.01.11	İnci Enginün'ün <i>Türkçede Shakespeare</i> (2008) adlı eserinden hareketle bibliyografyamıza eklenmiştir. İtalyan Naum tiyatrosunda sahnelenen <i>Macbeth</i> 'ten de söz edilen bir tiyatro eleştirisi yazısıdır. Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir.							
544	1864.12.01	GEZİ YAZISI	Keşf-i Menba-ı Nil	John Hanning Speke	Kadri Bey	Mecmua-i Fünun	3. S.	31	248– 258
	1864.12.01	Londra Coğrafya Cemiyeti tarafından Nil'in kaynağının keşfi için gönderilen heyetin kaleme aldıkları seyahatnamenin özetidir. Seyahatnamenin yazarı John Hanning Speke (1827–1864) ve orijinal adı <i>Journal of the Discovery of the Source of Nile</i> 'dir (1863).							
545	1864.03.01	HABER	Cemiyet Merkezinde Kırathane Küşadı			Mecmua-i Fünun	2. S.	22	423– 427
	1864.03.01	Cemiyet-i İlmîye-yi Osmaniye merkezinin kırathanesinde mevcut olan gazetelerin defteridir. Bu deftere göre kırathanede düzenli bulundurulan İngilizce dergi ve gazeteler şunlardır: "1. <i>Galigani's Messenger</i> — Paris'te yevmi. / 2. <i>Morning Post</i> — Londra'da yevmi. 3. <i>Dial</i> (?) — Londra'da üsbü'i / 4. <i>The Levant Herald</i> — Dersaadet'te üsbü'i 5. <i>Athenaeum</i> — Londra'da şehri" (a.g.e., s. 424)							
546	1864	HABER	Haiti'de <i>Othello</i> oyunundan söz edilir.		İnci Enginün (Aktaran)	Ruzname-i Ceride-i Havadis		926	

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1864	İnci Enginün'ün, <i>Türkçede Shakespeare</i> (2008) adlı kitabında Metin And'ın <i>Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu</i> (1972) adlı kitabının 32. sayfasından yaptığı aktarıma dayanarak bibliyografyamıza eklenmiştir. William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Othello</i> adlı oyunuyla ilgili bir haberdir.							
547	1863.11.01	MAKALE	Britanya Adaları Tarih ve Coğrafyası	Kadir Efendi		Mecmua-i Fünun	2. S.	18	162–172 (262–272 olmalı)
	1863.11.01	Anglosakson kültür ve edbiyatının boy atıp geliştiği coğrafyaların tanıtıldığı üç bölümden oluşan bir dizi yazıdır. Yazarı Kadir Efendi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mecmua-i Fünun dergisi hakkında yapılan bir yüksek lisans tezinde dizi yazının bu bölümü şu şekilde tanıtılıyor: "II. Charles'ın başa geçişi, İngiltere'de Katolik mezhebinin yeniden güçlenmesi için Fransa ile işbirliği etmesi, ancak Protestanların bir protestanı, William of Orange'-ı kral yaparak II. Charles'ı etkisiz hale getirmeleri -kansız ihtilal-, III. George'un tahta geçişinden sonra İngilizlerle Amerikalıların savaşları anlatılıp Kraliçe Victoria'nın tahta geçişine kadar olanlar sıralanır." (Işıl, 1986, 44)							
548	1863.10.01	MAKALE	Britanya Adaları Tarih ve Coğrafyası	Kadir Efendi		Mecmua-i Fünun	2. S.	17	200–207
	1863.10.01	Anglosakson kültür ve edbiyatının boy atıp geliştiği coğrafyaların tanıtıldığı üç bölümden oluşan bir dizi yazıdır. Yazarı Kadir Efendi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mecmua-i Fünun dergisi hakkında yapılan bir yüksek tezinde dizi yazının bu bölümü şu şekilde tanıtılıyor: "IV. Henry'den başlayarak krallar. Cromwell, Cumhuriyet Dönemi. Cromwell'in oğlu ve daha sonra yeniden mutlakiyet rejimine geçiş anlatılıyor." (Işıl, 1986, 43)							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
549	1863.09.01	MAKALE	Britanya Adaları Tarih ve Coğrafyası	Kadir Efendi		Mecmua-i Fünun	2. S.	16	122–178
	1863.09.01	Anglosakson kültür ve edbiyatının boy atıp geliştiği coğrafyaların tanıtıldığı üç bölümden oluşan bir dizi yazıdır. Yazarı Kadir Efendi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mecmua-i Fünun dergisi hakkında yapılan bir yüksek tezinde dizi yazının bu bölümü şu şekilde tanıtılıyor: "Britanya Adalarında (İrlanda ve öteki küçük adalar) genel bir bakıştan sonra, İngiltere denilen en büyük ada ele alınıp boyutları, belli başlı kentleri, halkı, en eski tarihten beri değişen kralları Richard'a kadar anlatılır." (Işıl, 1986, s.41)							
550	1862	HABER	Siranuş Hamlet rolünde.	İnci Enginün (Aktaran)		BELLİ DEĞİL (Türkçede Shakespeare'den aktarma)			
	1862	William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Hamlet</i> oyunuyla ilgili bir haber. Habere ait bibliyografik künye mevcut değildir. Enginün'ün kitabından aktarılmıştır.							
551	1859–62	HABER	Atamyas Şark Tiyatorsunda <i>Othello</i> ve <i>Kral Lear</i> 'ı Ermenice oynar		[İnci Enginün (aktaran)]				
	1859–62	İnci Enginün'ün <i>Türkçede Shakespeare</i> (2008) adlı eserinden hareketle bibliyografyamıza eklenmiştir. Bir süreli yayın değil, bir risaledir. Risalenin kendisi görülmemiştir.							
552	1859.04.02	İLAN	Nuit et Jour par Sir Edward Lytton Bulwer Bart.			Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	14	999	

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1859.04.02	Edward Lytton Bulwer'in (1801–1872) <i>Night and Morning</i> adlı romanının Alphonse della Rocca tarafından yapılan çevirisinin ilanı. Kitabın İstanbul'da satıldığı duyuruluyor. Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir. Dönemin Osmanlı aydınının Anglosakson edebiyatı ve düşününü en önemli tanıma yollarından birinin İngilizceden Fransızcaya yapılmış çeviriler olduğu düşünülürse, önemli bir kayıttır.							
553	1859.01.12	YAŞAMÖYKÜSÜ	Sir Henry Lytton Bulwer-Ecrivain - Second Article			Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	14	976	
	1859.01.12	Fransız tarihi ve siyasetiyle ilgili kitapları olan İngiliz diplomat ve yazar Sir Henry Lytton Bulwer'in (1801–1872) yaşamöyküsü. Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir.							
554	1859.01.01	YAŞAMÖYKÜSÜ	Sir Henry Lytton Bulwer-Ecrivain			Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	14	973	
	1859.01.01	Fransız tarihi ve siyasetiyle ilgili kitapları olan İngiliz diplomat ve yazar Sir Henry Lytton Bulwer'in (1801–1872) yaşamöyküsü. Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir.							
556	1858.03.06	ELEŞTİRİ	Feuilleton - Theatre Naum - Reprise de Macbeth - Theatre de S. M. le Sultan	Georges Nouges		Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	13	889	
	1858.03.06	İnci Enginün'ün <i>Türkçede Shakespeare</i> (2008) adlı eserinden hareketle bibliyografyamıza eklenmiştir. İtalyan Naum tiyatrosunda sahnelenen <i>Macbeth</i> 'ten de söz edilen bir tiyatro eleştirisi yazısıdır. Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir.							

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
556	1857.08.08	EDEBİYAT İNCELEMESİ	Revue: Litteraire, Artistique et Scientifique No. 33 [De Remusat, Bacon, sa vie, son temps]			Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	12	829	
	1857.08.08	Charles De Remusat'ın (1797–1875) Francis Bacon'un (1561–1626) yaşamöyküsünü kaleme aldığı, <i>Bacon Sa Vie, Son Temps Sa Philosophie et Son Influence Jusqu'a Nos Jours</i> (1857) adlı kitabı hakkında bilgi veriliyor. Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir.							
557	1857.08.08	EDEBİYAT İNCELEMESİ	Revue: Litteraire, Artistique et Scientifique [bibliothèque des metteurs roman étrangers Dickens, Bulwer, Thackeray, Mügge etc.(Hacette Edit)]			Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	12	841	
	1857.08.08	Fransız romancıları dışında diğer Avrupa ülkelerinin romancılarının ve bunların romanlarının tanıtıldığı bir yazıdır. Tanıtılan Anglosakson yazarlar Charles Dickens (1812–1870), Edward Bulwer-Lytton (1803–1873) ve William Makepeace Thackeray'dir (1811–1863). Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir.							
558	1857.08.08	EDEBİYAT İNCELEMESİ	Revue: Litteraire, Artistique et Scientifique [l'Original de Robinson Crusoe]			Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	12	841	
	1857.08.08	<i>Robinson Crusoe</i> (1719) ve yazarı Daniel Defoe (1660–1731) tanıtılıyor. Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir.							

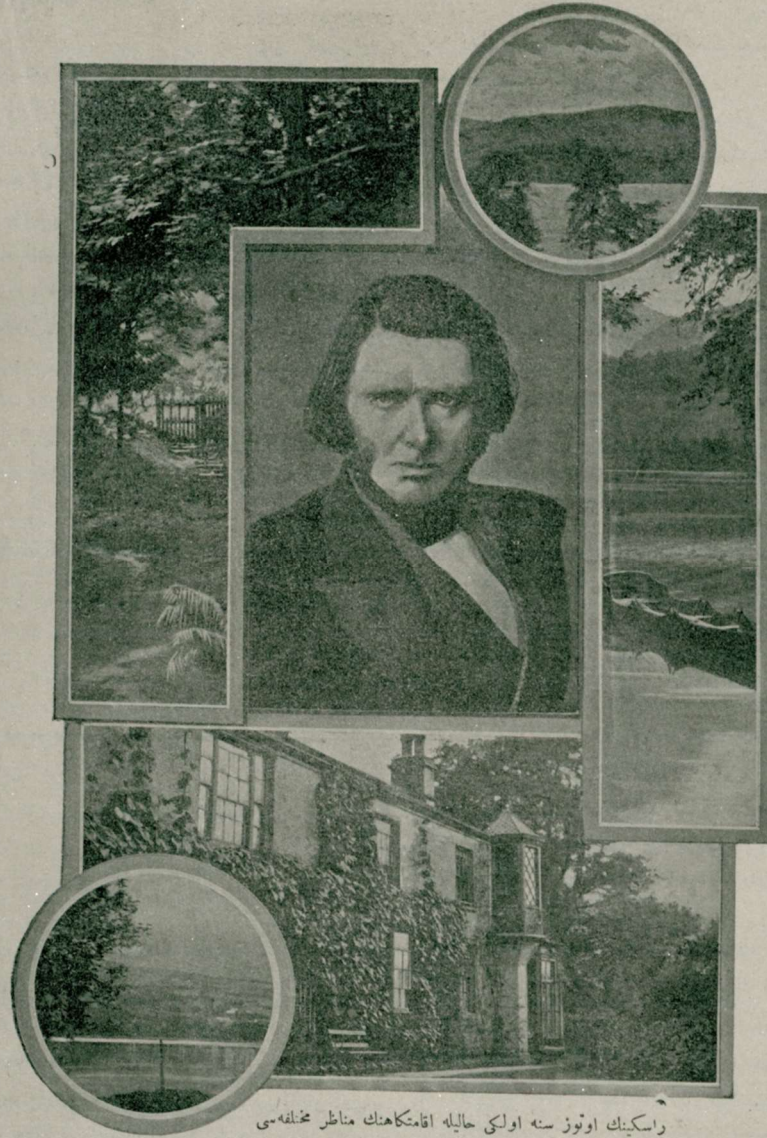
NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
559	1856.10.06	ELEŞTİRİ	Feuillaton - Theatre Naum - Reprise de la Lucia di Lammermoor de Donizetti	Georges Nogues		Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	11	742	
	1856.10.06	Walter Scott'un (1771–1832) <i>The Bride of Lammermoor</i> [<i>Lammermoor Nişanlısı</i>] (1819) adlı romanından operaya uyarlama. Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir.							
560	1856.07.28	EDEBİYAT İNCELEMESİ	Revue: Litteraire, Artistique et Scientifique No. 23 [Edgar Allan Poe, <i>Histoires Extraordinaires</i> , (Charles Baudelaire, çev.)]			Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	11	723	
	1856.07.28	Edgar Allan Poe'nun (1809–1849) öykülerinin Charles Baudelaire (1821–1867) tarafından <i>Histoires Extraordinaires</i> (1856) adıyla çevirisinin temelinde Poe tanıtılıyor. Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir.							
561	1856.03.06, 13	KISA ÖYKÜ	Feuilleton - Moeurs Anglaises: La Conquete d'un Mari	Charles Dickens		Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	11	682; 684	
	1856.03.06, 13	2 sayı süren dizide Charles Dickens'ın (1812–1870), <i>Sketches by Boz</i> (1836) adlı kitabındaki, "Horatio Sparkins" adlı kısa öyküsünün Fransızca çevirisi verilmektedir. Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir.							
562	1856.03.03	ELEŞTİRİ	Feuilleton - Theatre Italien-Naum - Macbeth, Opera Seria en Quatre Actes, de Maestro Verdi	Georges Nogues		Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	11. S.	681	

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1856.03.03	İnci Enginün'ün <i>Türkçede Shakespeare</i> (2008) adlı eserinden hareketle bibliyografyamıza eklenmiştir. İtalyan Naum tiyatrosunda sahnelenen <i>Macbeth</i> 'ten de söz edilen bir tiyatro eleştirisi yazısıdır. Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir.							
563	1854.03.14	ELEŞTİRİ	Feuilleton - Theatre Italien-Naum - Macbeth, Opera en Quatre Actes, de Maestro Verdi	Georges Nogues		Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	9. S.	504	
	1854.03.14	İnci Enginün'ün <i>Türkçede Shakespeare</i> (2008) adlı eserinden hareketle bibliyografyamıza eklenmiştir. İtalyan Naum tiyatrosunda sahnelenen <i>Macbeth</i> 'ten de söz edilen bir tiyatro eleştirisi yazısıdır. Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir.							
564	1852.10.24	ELEŞTİRİ	Feuilleton - Theatre Italien-Naum - Lucia di Lammermoor - Opera en Tois Actes de Mastro Donizetti	Georges Nogues		Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	7. S.	412	
	1852.10.24	Walter Scott'un (1771–1832) <i>The Bride of Lammermoor</i> (1819) [<i>Lammermoor Nişanlısı</i>] adlı romanından operaya uyarlama. Gazetenin sayfa numaraları mevcut değildir.							
565	1852.04.21– 1852.11.18	GEZİ YAZISI	Londra Seyahatnamesindedir	G. Süleyman**		Ceride-i Havadis		575– 601*	2–4
<p>* 592, 596 ve 597. Sayılar hariç. Bu sayılarda yazıya devam edilmemiş ve tefrika toplam 23 sayı sürmüştür.</p> <p>** Tefrikanın hiçbir sayısında gezi yazısının yazarına ilişkin herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bibliyografyamızda belirttiğimiz G. Süleyman adı Fikret Turan'ın "inceleme, çeviri ve çeviri yazı" ile katkıda bulunup yayına hazırladığı <i>Seyahatname-i Londra: Tanzimat Bürokratinin Sanayi Toplumuna Bakışı</i> (2009) adlı kitaptaki bulguya dayanmaktadır: "... eserde verdiği bilgilerden hareketle yazarın Tagus isimli vapurla Londra'ya giderken 14 Mayıs tarihinde uçtuğunu söylediği Malta'da yaptığımız araştırmamız sırasında gümrük defterlerinde bulduğumuz Tagus vapurunun o güne ait yolcu listesinde G. Soliman olarak okunabilecek</p>									

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
566	1849.10.19	ELEŞTİRİ	Feuilleton - Theatre Italien-Naum - Nouvelle Saison	G. Nogues, fills		Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	4. S.	193	
	1849.10.19								
567	1848.11.04, 09	ELEŞTİRİ	Feuilleton - Nouveu Theatre de Pera - Hommes et Choses	E. T.		Journal de Constantinople: Echo de l'Orient	3. S.	125; 126	
	1848.11.04, 09								
568	1842	İLAN	Konkordia Tiyatrosuna gelen yabancı truplardan sonra Rum Oyuncular <i>Romeo ve Juliet</i> , <i>Othello</i> , <i>Hamlet</i> 'i Rumca oynarlar.	İnci Enginün (Aktaran)		BELLİ DEĞİL (<i>Türkçede Shakespeare</i> 'den aktarma)			433

NO	TARİH	KONU BAŞLIĞI	ADI	YAZARI	ÇEVİRMENİ	DERGİ	CİLT	SAYI	SYF.
	1842	William Shakespeare'in (1564–1616) <i>Othello</i> , <i>Romeo ve Julliet</i> ve <i>Hamlet</i> oyunlarının ilanıdır.							

راسكينك اوتوز سته اولكى حاياله اقامتگاهنك مناظر مختلفه سي

مجلسده موسيو چپرلين غلادستون قاينه سنده بولوندينى ائناده
رفقاسنك امنيتى سوه استعمال ايمكله اتام قوتاهانى اوراق رسميه
ايله اشبات ايمك ايسته دي ؛ بونك اوزرينه ايرلاندالير آره سندن
بر صدا ايشتلىدى :

— يودا !.. يودا !..

چپرلين شاپرشم ، بگزي آتمش اولدينى حالده باغيردى :

— نه ايشيتورم ؟

و موسيو بيغارك يوكسك ، مستهزي صداسى :

قورقهرق كرى چكلىدى : عوام قامار سنده كي التمش ، تيمش قدر
رفقاسيله و Libéraux-Unionistes ناهيله آريجه بر فرقه تشكيل
ايدرك غلادستونك خط حركتى اعتراضاره ، طعن و تشنيعلره
بوغيوردى . حالبوكه چپرلين اولجه بيرمينعامده منتخبلارينه خطاباً
ايراد ايتديكى بر نطقده غلادستونى عصر كاك بوبوك ، اك نجيب
برسيماي سياسيلى اولق اوزره كوستر مرك حقنده فوق العاده بذل
تقديرات ايله مشدى .

١٨٨٠ موزينك اوتوزنجى كوني ايرلاندا فرقه سي رئيسى بارنل

Şekil 1 Servet-i Fünun dergisininin 24.05.1900 tarihli 480. Sayısı. Anglosakson şair John Ruskin'in (1819-1900) portresi ve yaşadığı çevreden bazı resimler.

عدد : ۱۹ - ۶۷ (ایکینجی سنه) ۹ : ربیع الاول ۱۳۱۸ جمعه ۲۳ : حزیان ۱۳۱۶ ۶ تموز ۱۹۰۰ (ایکینجی جلد)

ارتقا

Journal illustré IRTIKA

نسخه سی : ۲۰ پاره به در

نسخه سی : ۲۰ پاره به در

بؤره : ۴۰ ، rue de la Sublime-Porte, (Imprimerie Tahir bey) Stamboul.

ادبیات - فنون عسکره و بحریه ،
تاریخ و تجارت و زراعت و صنایع
و معارف و امور نامه و کتابخانه و فنون
مختصه و جریده و غیره و غیره و غیره
ایچون کوره نالیمیزی قاهره کیم ، امت اولتور

ایران - فنون عسکره و بحریه ،
تاریخ و تجارت و زراعت و صنایع
و معارف و امور نامه و کتابخانه و فنون
مختصه و جریده و غیره و غیره و غیره
ایچون کوره نالیمیزی قاهره کیم ، امت اولتور

بؤره : ۴۰ ، rue de la Sublime-Porte, (Imprimerie Tahir bey) Stamboul.

نسخه سی : ۲۰ پاره به در

نسخه سی : ۲۰ پاره به در

ایلیوز ذاتکله تاریخ جلادت اقتضار
حشره دک صیت جهانگیر کله در پیر ایه دار
سنده اول رتبه تجلی ابدی فیض کردگار
صیغیور بو قبه الحق علو شوکتک
دارالمیلندین :

محمد عاکف

رومیه و ژولیت
سوداسنی تقریر ایدیور عاشق مغیر
جانانه برحزن غریبانه اینجده
سودا ابله معطوف بوتون ژولیت کوزل
ایشته ایک قوش سوکیلی برلانه اینجده !

عاشق رومه تو ، حزن ابله سرمست محبت
سودا صاجیور سودیکنه دیده لردن
احفای ایدیور عشقنی - مشهور لطافت -
بیچاره چوچوق قلبک اگ کزلی برندن !

آوینده الی سودیکنک مائل لرزش
ایشته بو قدر اولور طور برستش
کویا که تبسم ایدیور عصمت سودا

ژولیتده کوزل نهده محرق ، نهده سوژکون
روچک اؤکا سودانی نثار ایشیکنی پرکون
مسمود املر ابله مستغرق خولیا !

رومه تو برل لرنده ابله
سنی سودم ! دیه فریاد ایدیور

سودیکی نظر شرمنده ابله
عشقک نشسته یی یاد ایدیور

سومک اولمازسه برهتیا پوشدر
ایدیته سویشک خوشدر
اولمالی لانه سودا اوپکر

پرکز اولسه یله قمر سزار
عشقکز اولمالی شایه دار
سویکز ! کتخ کوزلر ! سویکز !

محمد جلال

بارقه بار ظفر تیغ حبت پرورک
دائما لطف الهی الی مقدس رهبرک
مظهر تبجیل اولور نام معالی کسترک
صیغیور بو قبه الحق علو شوکتک

اولمه ده جولان سرا شمدی جهان شان سکا
الک جلی برهان اولور فتح ایتدی بک بلدان سکا
شیر میدان جلادت دینسه ده شایان سکا
صیغیور بو قبه الحق علو شوکتک

تیغ قهرکله بتون عدوانی تدمیر ایدلک
همتنکله حیدر کراری تنظیر ایدلک
حاصلی آفاق صیت و شانی تنور ایدلک
صیغیور بو قبه الحق علو شوکتک

یاز سلطان سلیم حضر تلرینه
پرطنین حیرت اینکده جهانی سلو تک
لمه بار شان اولور تا حشره دک علو تک
چرخ دوراندیر بو کون جولانکمی اول شهر تک
صیغیور بو قبه الحق علو شوکتک

ایلیوز ذاتکله تاریخ جلادت اقتضار
حشره دک صیت جهانگیر کله در پیر ایه دار
سنده اول رتبه تجلی ابدی فیض کردگار
صیغیور بو قبه الحق علو شوکتک
دارالمیلندین :

محمد عاکف

Şekil 2 İrtika gazetesinin 6 Temmuz 1900 tarihli 67. sayısı. Romeo ve Juliet resmi.

1.5 ANGLOSAKSON EDEBİYATIYLA İLGİLİ ERMENİ HARFLİ TÜRKÇE ESERLER⁶²

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
1	1816	Edward Young	Hovannes Yeremyan Asbet ve Hovannes Kebebcıyan Bedros	<i>Tenhada Bir Kamil Adam</i>	Venedik	178	Ç	DENEME
	1816	Anglosakson şair, filozof ve ilahiyatçı Edward Young'ın (1683–1765) Fransızca basılı <i>Un Homme Courageux dans le Desert</i> adlı kitabından Türkçeye Ermeni harfleriyle aktarılmıştır. Bibliyografyada şu not vardır: “Young Feylesofun Bu İsm İle Telif Ettiği Kitaba Manent.” (s. 48)						
2	1819; 1836; 1858	Edward Young	Hovannes Yeremyan	<i>Young Feylesofun Figaneleri yahut Young'un Geceleri: 3 Cilt</i>	Venedik	197; 175; 197	Ç	Şiir
	1819, 1836, 1858	Anglosakson şair, filozof ve ilahiyatçı Edward Young'ın (1683–1765) <i>The Complaint: or, Nighth-Thoughts on Life, Death, and Immortality</i> (1741) adlı uzun anlatı şiirinden Ermeni harfleriyle Türkçeye aktarılmıştır. Kitap üç cilt olarak basılmıştır. 1. Cilt 1-9.; 2. Cilt 10-17. ve 3. Cilt de 18-24. bölümleri içermektedir. Bibliyografyada, İngilizceden Fransızcaya çevirenin Le Tourneur olduğu söylenmektedir. Kitap üç baskı yapmıştır. Üçüncü baskı tek cilt toplam 530 sayfa olarak basılmıştır.						

⁶² *Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar Ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727–1968)* (2005) adlı kaynakta tespit edilen eserlerden oluşmaktadır.

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
3	1830	Oliver Goldsmith	Hovannes Asbet Yeremyan	Roma Tevahiri	Venedik	505, 3	Ç	BİLİMSEL YAYIN
		Anglosakson şair ve roman yazarı Oliver Goldsmith'in (1730–1774) kurmaca olmayan iki ciltlik tarih kitabı <i>The Roman History: from the Foundation of the City of Rome, to the Destruction of the Western Empire</i> 'in (1769) çevirisi. Bibliyografyada şu açıklama vardır: "Roma Şehrinin Binası ve Devletinin İbidasından Garp Tarafında Hükümetinin Harabına dek Nakil Olunur Goldsmith Alim'in Telifi Üzerine Tercüme ve Bazı Haşiyeler İlavesi İle Tafsil Olunmuştur." (s. 62)						
4	1843; 1888	Sukyas Somalyan		Ermenice-İngilizce-Türkçe Muhtasar Sözlük: 3 Cilt	Venedik	444; 237; 237	T	SÖZLÜK
	1843	Sözlüğün İngilizce adı: <i>A Pocket Dictionary of the Turkish, English and Armenian Languages</i> . 1843 ve 1888 yıllarında iki baskısı mevcuttur.						
5	1848; 1864; 1893	Pilibos Çamciyan		Fransızca-İngilizce-Ermenice-Türkçe-Almanca-İtalyanca Konuşma Kitabı	Mıkhitaryan, Viyana	19, 749	T	DİLBİLGİSİ
		Kitap 1848, 1864 ve 1893 yıllarında üç baskı yapmıştır.						
6	1858	Edward Young	A. Çizmeciyan (Hayguni)	Young Feylesofun Figaneleri yahut Young'un Geceleri	R. Kürkciyan, İstanbul	48	Ç	ŞİİR

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
		Anglosakson şair, filozof ve ilahiyatçı Edward Young'ın (1683–1765) <i>The Complaint: or, Nighth-Thoughts on Life, Death, and Immortality</i> (1741) adlı uzun anlatı şiirinden Ermeni harfleriyle Türkçeye aktarılmıştır.						
7	1864; 1881	John Bunyan		<i>Kristiyanın Yolculuğu</i>	H. Minasyan, İstanbul	426	Ç	ROMAN
		Anglosakson yazar ve püriten vaiz John Bunyan'ın (1628–1688) <i>The Pilgrim's Progress</i> (1678) adlı alegorik kitabının Ermeni harfleriyle Türkçeye çevirisi. Kitabın çevirmenine ait bilgi yok. 1864 ve 1881 yıllarında iki baskı yapmıştır.						
8	1870	Dikran Krikoryan		<i>Türkçe Ermenice Rumca Rusça Fransızca İtalyanca Almanca ve İngilizce Sözlük</i>	İstanbul	47	T	SÖZLÜK
	1870	Çok fazla dilde ve sadece 47 sayfa olduğu düşünülürse bir sözlükten çok bir sözlükçe ya da terim sözlüğü olabilir.						
9	1872	Charles Gibbon	Kerovpe Limoncuyan	<i>Ölmüş Yürek: Bir Bastille Hikâyesi</i>	İstanbul	420	Ç	ROMAN
	1872	Anglosakson roman yazarı Charles Gibbon'un (1843–1890) <i>The Dead Heart: a Tale of the Bastille</i> (1865) adlı romanının Ermeni harfleriyle Türkçe çevirisidir.						
10	1875	S. Kocayan		<i>Rumca-Fransızca-Ermenice-Türkçe-İngilizce Muhtasar Sözlük</i>	R. Kürkcüyan, İstanbul		T	SÖZLÜK
		Bibliyografya'da 2. Basım olduğu belirtilmektedir. Ancak 1. Basımına dair bir bilgi yoktur. Sözlüğün sayfa sayısına dair de bilgi yoktur.						

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
11	1876	V. Mikaelov		<i>Türkçe, Ermenice, Rumca, Rusça, Fransızca, İtalyanca, Almanca ve İngilizce Sözlük</i>	K. Zardaryan, İstanbul	23	T	SÖZLÜK
	1876	Çok fazla dilde ve sadece 23 sayfa olduğu düşünülürse bir sözlükten çok bir sözlükçe ya da terim sözlüğü olabilir.						
12	1879	Daniel Defoe	H. Topalyan	<i>Hikâye-i Robinson</i>	Hayasdanyats, İstanbul	318	Ç	ROMAN
	1879	Daniel Defoe'nun (1660–1731) <i>The Life and Strange Surprizing Adventures of Robinson Crusoe, of York, Mariner</i> (1719) adlı romanının Ermeni harfleriyle Türkçe çevirisidir.						
13	1882; 1894			<i>Medhal-i Lisan-i İngilizî yani Lisanın Suluhette Tahsili için Bir Usul</i>	A. Boyacıyan, İstanbul	344	T	DİLBİLGİSİ
	1882; 1894	Kitabın yazarı ya da uyarlamaysa orijinalinin yazarı belirtilmemiştir. Kitap, 1882 ve 1894 tarihlerinde iki baskı yapmıştır.						
14	1890	B. B. Kalıbcıyan		<i>İngilizce Ermenice Türkçe Sözlük</i>	Aramyan, İstanbul		T	SÖZLÜK
	1890	Sözlüğün sayfa sayısı belli değildir.						
15	1891	Mary Elizabeth Braddon	Andon Alik	<i>Yılanın İzi</i>	D. Civelekyan, İstanbul	240	Ç	ROMAN

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
	1891; 1895	Anglosakson popüler roman yazarı Mary Elizabeth Braddon'un (1835–1915) <i>The Trail of the Serpent</i> (1861) adlı romanının Ermeni harfleriyle Türkçe çevirisidir. Çeviri doğrudan İngilizce orijinalinden değil, <i>La Trace du Serpent</i> adlı Fransızca çevirisinden yapılmıştır. Kitap 1891 ve 1895 yıllarında iki baskı yapmıştır.						
16	1892	Daniel Defoe		Hikâye-i Robinson	Berberyan, İstanbul	112	Ç	ROMAN
	1892	Daniel Defoe'nun (1660–1731) <i>The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe, of York, Mariner</i> (1719) adlı romanının Ermeni harfleriyle Türkçe çevirisidir. <i>Roman Histoire de Robenson</i> adlı Fransızcasından çevrilmiştir, ancak çevirmeni belli değildir.						
17	1892; 1893	Henry Drummond		Dünyada En Büyük Şey Muhabettir	K. Bağdadlıyan, İstanbul	43	Ç	DENEME
	1892; 1893	Anglosakson evanjelist Henry Drummond'un (1851–1897) <i>The Greatest Thing in the World</i> (1890) adlı kitabının Ermeni harfleriyle Türkçe çevirisidir. Kitabın çevirmeni belli değildir. 1892 ve 1893 yıllarında iki baskı yapmıştır.						
18	1893	Minas Minassyan		İngilizce Ermenice Türkçe Sözlük	Aramyan, İstanbul	1062	T	SÖZLÜK
	1893	Sayfa sayısına bakıldığında, Ermenice, İngilizce, Türkçe dil üçlüsünün en büyük sözlüğü gibi görünüyor.						
19	1894			Adem Olan Adem	K. Bağdadlıyan, İstanbul	275	Ç	DENEME
	1894	Bu kitap, çalışmamızın "Kitaplar" adlı bibliyografya kısmında da mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için lütfen ilgili kayıtlara bakınız.						

1.6 ANGLOSAKSON EDEBİYATIYLA İLGİLİ YUNAN HARFLİ TÜRKÇE ESERLER⁶³

No:	Basım Tarihi	Yazar	Çevirmen	Adı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa	T/Ç	Tür
1	1853	Daniel Defoe	Dimitrakis Çelebi	Robinson Krusos Hikâyesi	Yoannis Lazaridis, İstanbul		Ç	ROMAN
	1853	Daniel Defoe'nun (1660–1731) <i>The Life and Strange Surprizing Adventures of Robinson Crusoe, of York, Mariner</i> (1719) adlı romanının Yunan harfleriyle Türkçe çevirisidir.						
2	1889	Edgar Allan Poe	A. Yorgiadis	Kara Kedi	Ant. Maksuris ve Vlasios Filipidis, İstanbul		Ç	KISA ÖYKÜ
	1889	Edgar Allan Poe'nun (1809–1849) "Black Cat" (1843) adlı kısa öyküsünün Yunan harfleriyle Türkçe çevirisi. Bu kısa öykü, <i>Roman Kitaphanesi Cüz Cüz Neşr Olunur</i> başlığında toplanan kitabın içerisinde. Kiap görülmediği için sayfa numaraları bilinmemektedir.						

⁶³ 19. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu Ve Basılı Türkçe Edebiyat: Etkileşimler, Değişimler, Çeşitlilik (2009) adlı kaynaktan tespit edilen eserlerden oluşmaktadır.

2. BÖLÜM: 19. YÜZYILDA TÜRKÇEDE İNGİLİZ DİLİ VE ANGLOSAKSON EDEBİYATININ VARLIK VE ETKİLERİNİ GÖSTEREN DİĞER KAYNAKLAR

Bundan önceki bölümde hazırladığımız bibliyografyalarda, İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatının Türkçedeki doğrudan varlığını ve etkilerini göstermiş bulunuyoruz. Bu bölümde de yine kendimize esas olarak bu bibliyografyaları almakla birlikte, hazırladığımız bu bibliyografyalara kaynaklık eden o dönemin kitaphanelerinin yayın kataloglarını, bu bibliyografyalarda kayıtları bulunan kimi eserlere yazılmış önsözleri ve kendi yazarlarımızın kendi kalemlerinden çıkmış gezi yazısı, anı ve mektupları ele alıp incelemekteyiz.

Bundan amacımız, bibliyografyalarımıza kaydettiğimiz verilerin bir nevi kontrolünü gerçekleştirmek ve Yeni Türk Edebiyatının Anglosakson kaynaklarıyla ilgili daha içerikli ve derinlikli bilgiler verip analizler yapmaktır.

Bu bölümü üç ana başlık altında düzenlemiş bulunmaktayız. İlk bölümde, 19. yüzyılın sonlarına doğru basın-yayın dünyamıza bir düzen ve sistem getiren kitaphanelerin hazırladıkları esami-yi kütüb, fihrist ve kataloglara göz atmaktayız. Bu tür yayınlardaki Anglosakson edebiyatıyla ilgili kayıtları bibliyografyalarımıza kaydetmiş olduğumuz veri kayıtlarının ışığında değerlendirme ve analizlere tabi tutuyoruz. İkinci olarak Anglosakson edebiyatından yapılan çevirilerin başlarına çevirmenlerince yazılan önsözleri inceliyoruz. Çevirmenlerin bu tür metinlerde ortaya koydukları fikirleri kendi fikirlerimiz paralelinde değerlendiriyor, bir bakıma kendi fikirlerimizin geri bildirimlerini alıyoruz. Son olarak da kendi aydın ve yazarlarımızın kendi ülkemizden Anglosakson ülkelerine yaptıkları seyahatlere bağlı olarak kaleme aldıkları gezi yazılarını, anıları ve mektupları ele alıyoruz. Anglosakson edebiyatının Türkçedeki varlığıyla ilgili önemli ilave bilgilere ulaştığımız bu tür metinleri çalışmamızın veri kaynağı olarak değerlendirmekle kalmıyor, dönemin Osmanlı aydınının Anglosakson edebiyatı ve kültürüne bakışlarını da kısmen göstermiş oluyoruz.

2.1 KİTAPHANELERİN FİHRİSTLERİ, ESAMİ-İ KÜTÜBLERİ VE KATALOGLARI:

19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı'da basım yayım işleri giderek sistemleşmeye ve bunun sonucunda da matbu eserler de yaygınlaşmaya başlamıştır. Artık kitap, dergi ve gazete gibi matbu yayınlar gündelik alışverişin nesnesi durumuna gelmiştir. Baskı tekniklerinin gelişmesiyle kitaplar ve süreli yayınlar pahalı olmaktan çıkmış, daha kolay satın alınabilir eşyalar olmuştur. Buna paralel olarak da basılı eserlerin sayısı her geçen gün artmıştır.

Matbu eserlerdeki niteliksel artış bir parça karışıklığı da beraberinde getirdi. Kitap ve süreli yayınların çeşitliliğinin ve baskı sayılarının artmasıyla, bu tür eserlerin satışının, eskiden olduğu gibi tütüncü ya da tömbekicilerde satılması gibi harcıâlem usullerle gerçekleştirilemeyeceği anlaşıldı. Kitap ve süreli yayın okuyucuları daha önce satın almak istedikleri eserleri, yine bu tür kitap ve süreli yayınlarda adresleri ilan edilen "dükkân"lardan gidip satın almak zorunda kalmaktaydılar. Bu dükkânların neredeyse hepsi de asıl işi kitapçılık olan ticarethaneler değil, başka malların ticaretiyle iştigal eden işletmelerdi. Matbu eserlerin çeşitliliğinin az olduğu, okuyucuların ve kitap alabilmeye bütçesi müsait olanların sayısının çok fazla olmadığı dönemlerde bu yöntem öyle ya da böyle iş görmekteydi. Ancak hem basılı malzemenin hem de bu basılı malzemeye olan talebin artmasıyla kitap-süreli yayın ticaretinin düzenlenip belirli bir sisteme bağlanması ihtiyacı ortaya çıktı. (Strauss, 1993, s. 8-9)

Bu ihtiyaca binaen 19. yüzyılın sonlarına doğru artık asıl işleri kitap ve basılı materyal satmak olan, basılı malzemeleri yayıp dağıtmakla iştigal eden kitapçılar, İstanbul'un Babiâli Caddesi'nde görünmeye başladılar. Bunlar okuyucu ve potansiyel alıcıların ilgisini çekmek için hem kendilerine hem de sattıkları basılı malzemeleri sergiledikleri kitapçı dükkânlarına ve raflarına özen gösteren, sadece İstanbul'daki değil memleketin dört bir yanındaki okuyuculara da yalnız

posta ücreti mukabilinde kitap ve süreli yayın temininde bulunan, basım-yayım dünyasının doğrudan öznesi “profesyonel” kitapçılardır. (İskit, 1939, s. 118)

İşte bu kitapçılar, hem satış ve dağıtımını yaptıkları basılı malzemeyi potansiyel okuyuculara duyurup tanıtmak hem de bu malzemenin derli toplu kayıtlarını oluşturmak amacıyla “Esami-yi Kütübler”, “Fihristler” ve/ya da “Kataloglar” hazırlayıp yayımlamışlardır. Biz çalışmamızın temel savları ve çerçevesi kaynak tarama, inceleme ve değerlendirme sürecine bu tür bibliyografyaları da dâhil etmiş bulunuyoruz.

Bu kaynakları da tarama kapsamına almamızın başlıca iki önemli nedeni vardır. Bunlardan birisi, doğrudan birinci el kaynaklardan yaptığımız kitap ve süreli yayın taramalarımızda gözümüzden kaçan, tarama yaptığımız bibliyografya ya da çevrimiçi kütüphanelerde nüshası bulunmayan, bir şekilde kayıt altına alınamamış metinleri bulup tespit etme olasılığıdır. İkincisi de o dönemin belli başlı kitapçıları tarafından yayımlanan bu tür yayınların, bibliyografik kayıtlar oluşturmak yanında satışı yapılan basılı malzemeyi pazarlamak amacıyla da hazırlanmış olmasıdır. Bu yüzden bu tür yayınlarda basılı malzemenin sadece bibliyografik künyesi değil, o basılı malzemeye ilişkin tanıtıcı açıklamalar da yer almaktadır. İşte bu tanıtıcı açıklamalar, o dönemin aydın ve okuyucusunun edebiyatımızın batılı kaynaklarına bakış ve eğilimlerini anlamamızda bize yardımcı olmakta, dolayısıyla çalışmamızda ayrımını yaptığımız batılı kaynakların birbirlerine olan farklarının altını biraz daha çizmektedir.

Çalışmamızda yaptığımız değerlendirme, sınıflandırma, çözümlenme ve sonuç çıkarma gibi araştırma faaliyetlerine temel teşkil edecek malzemelerin toplanmasında uygulanan yol ve yöntemler “Giriş” bölümünde anlatılmıştır. Kısaca tekrar etmek gerekirse, bu malzemelerin toplanmasında daha ziyade elektronik kaynaklardan yararlandık. Tarama ve tespitlerimizi, çeşitli kütüphane kataloglarının, çalışmamızda sınırladığımız haliyle o dönemde yayımlanmış gazete, dergi, kitap ve diğer basılı kaynakların ve yine o dönemi de kapsayacak

şekilde hazırlanmış çeşitli bibliyografyaların elektronik ortama aktarılmış sürümlerinden yaptık. Bu kaynaklar ilgili bölümde ayrıntılarıyla anlatılmıştır.

Tarama ve tespitlerimizde yararlandığımız bir diğer kaynak ise, yukarıda sözünü ettiğimiz 19. yüzyılın ikinci yarısında faaliyet göstermiş yayıncı, matbaa ve kitapçıların hazırladıkları fihristler, esami-i kütübler ve kataloglardır. Ulaşım tarama yapabildiğimiz fihrist, katalog ve esami-i kütüblerin tam bir listesi çalışmamızın kaynakça kısmında yer almaktadır. Bu tür kaynaklarda yer alan kitap tanıtımları çalışmamızın temel savlarını ve çıkarımlarını aydınlatmada ve daha belirgin hale getirmede önemli malzemeler olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla bu tür kaynaklardaki tanıtımlardan bazılarını bakmak ve bunları yorumlamak araştırma nesnemizin ana hatlarını daha belirgin kılmada önemli bir işlev üstlenecektir.

O dönemin matbaa, yayıncı ve kitapçıları tarafından yayımlanan bu tür kitap kataloglarında benimsenen bir tutum, çalışmamız çerçevesinde özellikle anlamlıdır. Şöyle ki, burada yapılan kitap ve eser tanıtımlarının bazılarında, Anglosakson edebiyatından Türkçeye aktarılan yazınsal eserlerin kendi özgül değerlerini ön plana çıkarmak yerine, daha hedef kitleye dönük, yani Osmanlı'nın muhafazakâr ve duygusal ("sentimental") okuyucusuna seslenen bir söylem benimsenmiştir. Örneğin Shakespeare'in (1564–1616) *Othello* adlı oyunu *Arakef Kitaphanesi Esami-yi Kütübü*'nde (1884) şu şekilde tanıtılmıştır:

Othello - Bu dahi temaşa külliyyatının bir cüzü olup en evvel İtalya'da büyük opera olmak üzere tasvir olarak badehu Fransızcaya tercüme ve haile şekline vaz' edilmiştir. Mündericatı evlad-ı Arabın mertliğini musavver olduğundan bi'l-intihab tercüme olunmuştur. (s. 151)

Othello esasında kıskançlığıyla maruf bir karakterdir. Oyunda, *Othello* karakteriyle somutlaştırılan kıskançlık duygusu ve izleği, *Iago*'nun kışkırtıcılığı ve *Desdemona*'nın saflığıyla daha da belirgin hale getirilmiştir. Bununla birlikte yukarıdaki ilan metninde *Othello* karakterinin ön plana çıkarılan özelliği kıskançlık yerine "mert bir Arap evladı" olmasıdır. Bu durum bize dönemin okuyucu profili hakkında bir fikir verdiği gibi, yine dönemin "ahlakçılığına" da vurgu yapmaktadır.

Buna göre insanlar, kıskançlık gibi kusurlu ve marazi duygularıyla değil mertlik gibi gıpta edilecek iyi huylarıyla anılmalıdırlar.

Dolayısıyla bu ilan metni oyunun tanıtımını, *Othello*'nun "evlad-ı Arabın mertliğini" konu edindiği için çevrildiğini bildirerek yapmaktadır. Oysa yukarıda da belirttiğimiz gibi oyunu konu ya da tema olarak ifade etmek istesek, *Othello*'nun cesaretini ya hiç dile getirmeyiz ya da son sıralara yerleştiririz. *Othello* cesur olmasına cesurdur, ancak bu oyun onun cesareti üzerine kurulu bir kahramanlık destanı değildir. Bu tanıtımın doğrudan okuyucuların duygularını hedeflediği ortadadır.

Yine aynı alıntıda dikkati çeken başka bir unsur da *Othello* oyunu olarak tanıtılan metnin Shakespeare'in orijinal oyun metninden değil de İtalya'da sahnelenen bir operanın Fransızca çevirisinden Türkçeye aktarılmış olmasıdır. İngilizce metinlerin, çevirinin çevirisi olarak Türkçeye aktarılması çalışmamızda sınırlarını çizdiğimiz dönemde sıkça karşılaşılan bir durumdur. *Othello* gibi dünya edebiyat tarihinin en önemli oyunlarından birinin İngilizceden değil de ara dil Fransızcadan Türkçeleştirilmiş olması döneme içkin bir karakteristiğin açık göstergesidir. Dönemin egemen yabancı dili tartışmasız Fransızcadır. Dolayısıyla dönemin yazar, aydın ve düşünürlerinin gözünde bilinmesi gerekli olan ilk batılı yabancı dil Fransızcadır. Dönemin Fransız edebiyatına eğilimi, ağırlıklı olarak Fransız popüler romanlarının çevrilmesine gösterilen ilgi ve dönemin batılı kaynakları denilince akla yalnız Fransız edebiyatının gelmesinin en önde gelen nedenlerinden biri budur: Fransızcanın yaygınlığı.

Yine Shakespeare'in bir başka oyunu, *Kış Masalı*, (Türkçeye doğrudan oyundan değil Fransızca roman uyarlamasından aktarılmıştır) oyunun tarihi ve didaktik yönleri olduğunun vurgusuyla tanıtılır. Oysa tarih bu oyunda belki olsa olsa bir arka plan, bir dekordur. Öğreticilik, ders çıkarma ise oyunun kesinlikle merkezinde ya da ağırlığı olan bir vurgu değildir. Bir bireyin paranoyak ruhuna, çelişkilerine, çatışmalarına ve hem yaşadığı hem de yaşadığı acılarına odaklanan, bir ruh hali üzerine kurulan oyunun bu şekilde tanıtılıyor olması yine

ilgi çekici bir durumdur. Çalışmamız çerçevesinde, bu durum bizi yine edebiyatın köküne, “edeb”e götürür. Shakespeare oyunlarında bile amaç, çıkarılacak derslerle eğitmeye ve tarihi bilgilerle öğretmeye mütealliktir. *Arakel Kütüphanesi Esami-i Kütübü*’nde (1884) bu oyun şöyle tanıtılmaktadır:

Kış Masalı - Meşhur Shakespeare nam İngiliz müellifin eserinden şemsü'l maarif mektebi ders nazırı Nadir Efendi'nin eser-i mütercimesi olup mündericatı Bohemya hükümdarından birinin ikbal ve edvarını tasvir eder ibretamiz bir eserdir. 6 kuruştur. (s. 182)

Yine de bu ilk Shakespeare çevirisi denemelerinin üzerinden çok geçmeden, bu önemli Anglosakson yazar ve şairi daha iyi tanınmaya başlamış ve eserlerinin estetik ve dramatik özellikleri daha iyi analiz edilip kavranmıştır. Nitekim bu kez *Asır Kitaphanesi Esami-yi Kütübü*’nün 1889 tarihli basımında, Fransızca roman uyarlamasından Türkçeye çeviri *Kış Masalı* bu kez tarihi ve didaktik yönlerine vurgu yapılmaksızın, oyunun ve yazarının önemine ve çevirinin estetik niteliğine vurgu yapılarak tanıtılmıştır:

Kış Masalı - İngiltere meşahir-i üdebasından Shakespeare'in bu namda olan tiyatro kitabının romana tahvil olunmuş suretinden tercüme olunmuş bir eserdir. Mütercimi, kuvve-i kalemiyesiyle muharririn Osmaniye beyinde bir mevki-i mümtaz işgal eden Numune-i Terakki Mektebi müessesesi ve müdürü Nadir Efendi hazretleridir. Shakespeare'in eseri Avrupa lisanlarının kâffesine mütercem ve gayet kıymetdar olmak ve *Kış Masalı* eşher-i asarından bulunmakla beraber mütercim-i muktediri dahi latif tarz-ı ifade ile lisanımıza nakletmiş ve esatir hakkında malumat-ı lazımeyle ita eylemiştir. Fiyatı 6 kuruştur. (s. 72)

Asır Kitaphanesi Esami-yi Kütübü’nün 1889 tarihli basımında da kendisine yer bulan *Kış Masalı*’nın tanıtımı bu kez hem tarihi ve öğretici yönler hem de estetik yönler ön plana çıkarılarak yapılmaktadır:

Kış Masalı - İngiliz meşahir-i üdebasından Şekspir'in asarından bir piyestir ki muahharen romana tahvil olunarak Şemsü'l Maarif Mektebi muallimlerinden Nadir Efendi tarafından tercüme olunmuştur. Mündericatı gayet ibret-amiz ve şive-i kalemiyesi dahi şevk-engiz olmakla şayan-ı mütalaa eserdendir. (s. 72)

Öğreticiliğin ve eğiticiliğin bu denli belirginleşmesini iki nedenden birine ya da ikisine birden bağlayabiliriz. İlk olarak, bu katalogların hedef kitlesi olan o

dönemin okuyucularının okumaktan beklentilerinin öncelikli olarak öğrenmek ve ahlaka dair dersler çıkarmak olduğunu, estetik hazzın ikinci planda kaldığını, hatta estetik hazzın okuyucularda öğrenme ve ders çıkarma edimiyle birlikte gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bunun ikinci bir nedeni, dönemin yazar, düşünür, şair, siyasetçi, kısaca entelijansiya olarak adlandırılan aydın sınıfın edebiyatın “edep” kısmının, toplumun ve dolayısıyla da devletin gelişmesine çok gerekli bir araç olduğunu düşünmeleri de olabilir. Her iki durumda da, bizim Anglosakson kültür ve yazınına eğilimin ve öykünmenin genel nedenlerinden biri olarak tarif ettiğimiz, modernleşme olgusunun öz itibarıyla ahlaki bir durum olduğunun, bu ahlaki özün söylem olarak edebiyat ve kültürde tipik Anglosakson bakış açısında mevcut olduğunun, bunu sezen Osmanlı aydınının bilinçli olarak rol modeli olarak almaya da buna benzer bir modeli oluşturmaya çalışmış olmasının bir başka deliliyle karşılaşırız. Bu yöneliş Namık Kemal’de olduğu üzere daha sistematik, daha politik ve daha “ciddi” olabileceği gibi, Nadir’in *Kış Masalı* çevirilerinin ilanlarında görüldüğü üzere daha duygusal, daha tipik ve daha “hafif” de olabilmektedir.

Bu bağlamda, çalışmamızın “Giriş” bölümünde de ayrıntılı olarak açıkladığımız üzere biz döneme ait altı farklı kitapçı, yayınevi ve matbaanın hazırlamış oldukları yayın kataloglarını taramış ve değerlendirmiş bulunuyoruz. Bunlar arasında Arakel, Kasbar, Asır, İrfan, Vatan ve Mahmud Bey yayınevlerinin çeşitli aralıklarla yayınladığı kataloglar bulunmaktadır. Bu bölümde amacımız, tüm bu “Esami-yi Kütüb”, “Fihrist” ya da “Katalog”ları tek tek ayrıntılarıyla incelemek ve değerlendirmek değildir. Dolayısıyla yukarıda yaptığımız açıklamalarda ileri sürdüğümüz savlarımızı göstermesi açısından, tüm bu katalogların en kapsamlı ve en içeriklilerinden biri olan *Asır Kitaphanesi Esami-i Kütübü*’nün 1889 tarihli nüshasından birkaç kitap tanıtımına daha bakıp bunları birkaç cümleyle analiz ederek değerlendirmemiz yeterli olacaktır inancındayız.

Bu yayından ilk alıntılatacağımız tanıtım ilanı, Captain Frederick Marryat (1792–1848) tarafından kaleme alınan *The Pirate* [*The Pirate, and the Three Cutters* (1836) adlı kitabın içinde birinci roman olarak yayımlanmıştır] adlı romanın

Kaptan Kâbil (1886) adıyla Türkçeye çevirisiyle ilgilidir. Söz konusu çeviri, romanın bir özetinden Beykozlu Necib tarafından gerçekleştirilmiştir:

Kaptan Kâbil - Amerikalı Kaptan Marryat'ın eseri olup Mekteb-i Bahriye'nin yetiştirdiği müstaidan zabitanından Necib Bey Efendi tarafından tercümesine himmet edilmiştir. Aslı İngilizce olup gemicilik âlemini ve sair ahval-i beşeriyeyi musavverdir. İngiliz lisanına vukuf namı ve tercümedeki iktidarı hasebiyle mütercimi lisan-ı Osmaniye'ye naklinde asla eserin zatında olan hüznün ve teessürü tahfif eylememiş ve lisanımız şivesine tamamen mutabık bizce romanın kıymetini artıracak bir surette tercüme etmiştir. Roman meraklılarına hassaten tavsiye edilir. Fiyatı 8 kuruştur. (*Asır Kitaphanesi Esami-yi Kütübü*, 1889, s. 72)

Bu ilana konu romanın her şeyden önce dönemin okuma tercihleri ve eğilimlerine denk düştüğünü söylemeliyiz. Osmanlı modernleşmesinin Tanzimat evresinde, biraz daha genişletecek olursak 20. yüzyılın başlarına kadar olan dönemde, kurmaca anlatıda gerek okurun gerekse de çevirmen ve yazarların roman ve kısa öyküde genel olarak tercihleri sentimental, deniz, keşif ve macera anlatıları olmuştur. Bu durum Anglosakson edebiyatından yapılan çevirilerde ve Anglosakson edebiyatıyla ilgili yazılan ya da çevrilen sair yazılarda da aynen kendini göstermektedir.

Kaptan Kâbil de hem deniz, hem keşif hem de macera romanı olarak sınıflandırılabilir bir metindir. Dünya edebiyatında, olay örgüsü deniz üzerinde ve deniz aşırı ülkelerde gerçekleşen kurmaca anlatılarda Anglosakson yazarlar her zaman bir adım önde olmuşlardır. Bilhassa İngilizce “Nautical Fiction”, “Naval Fiction”, “Sea Fiction”, “Maritime Fiction” ya da “Naval Adventure Fiction” gibi isimlerle adlandırılan ve 19. yüzyılda popülerliğinin zirvesinde olan “Kurmaca Deniz Anlatıları” alanında Anglosakson yazarlar ve romanlar tartışmasız en çok okunan ve tanınan romanlar olmuşlardır.

Bu tür romanların öncüsü *The Pilot* (1824) Amerikalı ünlü romancı James Fenimore Cooper (1789–1851) tarafından kaleme alınmıştır. Bu türün belki de en çok bilinen, günümüze de hala okunan ve birçok versiyonu sinema, çizgi roman gibi alanlara uyarlanan örneği yine ünlü Amerikalı ünlü romancı Herman Melville

(1818–1891) tarafından yazılmış *Moby Dick*'tir (1851). İşte Frederick Marryat da bu türün çok tanınan ve ürün veren bir başka romancısıdır.

Onun bir romanın edebiyatımızın yenileşmeye başladığı daha bu ilk dönemde Türkçeye aktarılmış olması çalışmamız çerçevesinde anlamlı bir veridir. Bu durum, dönemin yazar ve çevirmenlerinin hem Anglosakson edebiyatına içkin olan bu türe yöneldiğini göstermesi açısından hem de yine bu dönemde çok sık rastlanan maceralı “kurmaca deniz anlatıları”nın temelde Anglosakson edebiyatının yol göstericiliğinde ilerlediği olasılığını ortaya koymasından önemlidir.

Bu dönemi konulaştıran sayısız akademik araştırmada genelde kurmaca macera ve özede de deniz anlatılarının genel toplam içerisinde önemli bir yekûn tuttuğu ortaya konulmuştur. Bu araştırmalarda bize göre eksik olan durum, bu anlatıların tümünün ayrıntılı analize tabi tutulmamış ve bu romanların çeviri, esin ya da etkilenme açısından orijinal kaynaklarının sağlıklı bir şekilde tespit edilmemiş olmasıdır. Yaptığımız bu çalışmanın ışığında şunu söylemek mümkün görünmektedir: o dönem kaydı olan, ancak yazarı ve/ya da çevirmeni hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan sayısız deniz ve macera anlatısının Anglosakson menşeli olma olasılığı yüksektir. “Doğal” modernleşme ve “iradi” modernleşme karşıtlığında iki dilin edebiyatlarını tek yönlü olarak karşılaştıran bu çalışmamızın konu aralığı geniş ve genel olduğundan bu özel duruma odaklanması mümkün olamamıştır. Ancak elde ettiğimiz veriler, bu özel durumu konu edinecek bir çalışma yapılmasının anlamlı olabileceğini göstermektedir.

Asır Kitaphanesi Esami-yi Kütübü'nde (1889) yayımlanan *Kaptan Kâbil* adlı roman çevirisinin ilanındaki iki hususa daha değinmek yine çalışmamızın amaçları açısından yerinde olacaktır.

Bu hususlardan ilki bu çevirinin doğrudan İngilizceden yapılıyor oluşudur. Çeviriyi yapan Beykozlu Necib Bey bir deniz subayıdır. Bu dönemde deniz subayları bilhassa “Mekteb-i Bahriye” öğretmenleri İngilizce bilmektedirler. Bu durum bizim

çalışmamızda da verilerle sabittir. Örneğin başta Alfred Tennyson (1809–1892) olmak üzere birçok Anglosakson şairden şiir çevirileri yapmış olan Ali Rıza Seyfi (1879–1958); *Hive Tarih ve Seyahatnamesi* (1875) ile *Musavver Türkistan Tarih ve Seyahatnamesi*'ni (1877) doğrudan İngilizce orijinalinden çeviren Kolağası Ahmed Efendi; *İngilizce Usul-i Tedris* (1889) adlı İngilizce dilbilgisi kitabı bulunan İsmail Hakkı Efendi ve *İngiliz Kavaid-i Lisaniyesi* (1889) adlı yine bir İngilizce dilbilgisi kitabının yazarları olan Aleko ve İhsan Efendi'ler hep Mekteb-i Bahriye ya da Bahriye-yi Rüşdiye-yi Askeriye'de öğretmenlik yapan deniz subaylarıdır. Bunlara Beykozlu Necib Bey ve bir dönem Mekteb-i Bahriye'de öğretmenlik yapmış ve İngiltere'de *A Practical Grammar of Turkish Language* (1880) adlı İngilizce yazılmış bir Türkçe dilbilgisi kitabı kaleme almış olan Charles Wells'i (1838–1917) eklersek, bu tespitimizi doğrulayacak yeteri ölçüde veriye sahip olduğumuz görülür.

İkinci husus ise, ilan metninde kitabın Türkçeye aktarılırken “hüzün” ve “teessürü”nün kesinlikle korunmuş olduğuna dair yapılan vurgudur. Yine daha önce yukarıda belirttiğimiz üzere, dönemin yazarlarının, çevirmenlerinin ve okuyucularının “sentimental” karakteristiğini bir kez daha ortaya çıkaran bir veridir bu. Bu anlayışa göre “edebiyat” insanın doğrudan merhamet, acıma, keder ve üzüntü duygularına hitap etmeli ve bu duyguları harekete geçirerek onu iyiliğe, ahlaklı bir yaşantıya sevk etmelidir. Bu ilan metninde, üzüntü ve kederin korunmuş olduğuna dair verilen güvence işte böyle bir anlayışın ürünü olarak kaleme alınmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı'daki basım yayın işlerine bir düzen ve sistem getiren kitaphanelerin yayınlamış oldukları bibliyografyaları incelemeye bu kez *Arakel Kitaphanesi Esami-yi Kütübü*'nden (1884) *Alayın Kraliçesi* (1878) adlı çeviri romanın ilanını analiz ederek devam edelim. Söz konusu roman Anglosakson kadın yazar Katherine King'in *The Queen of the Regiment* (1872) adlı romanının Fransızca çevirisinden Ahmet Mithat Efendi (1844–1912) tarafından Türkçeye aktarılmıştır. İlan şöyledir:

Alayın Kraliçesi - Bir İngiliz kızı tarafından kaleme alınan bu roman Avrupaca o kadar şöhret bulmuştu ki hulâsa-yi tercümesi *Revue des deux Mondes* nam Fransız mecmua-i nefisesinde dahi derc olunmuş idi. Eser-i mezkûr saadetli Ahmed Midhat Efendi tarafından Türkçeye tercüme olunarak yeni kütüphaneyi teşkil eyleyen ciltler meyanına ithal eylemiş ve umumun calib-i rağbeti olmuştur. (s. 192)

Ahmet Mithat Efendi'nin hem kurmaca anlatı hem de düşünce/bilimsel yazılarında görülen Anglosakson temsiller ve eğilimler ilk kez bizim çalışmamızda gösterilmemiştir. Şerif Mardin (1927–2017) (2009, s. 45), Carter Findley (2000, s. 25) ve Tanıl Bora (2016, s. 44) gibi araştırmacılar Ahmet Mithat'ın düşünce dünyasındaki Anglosakson paralelliklere işaret ederken; bazı akademik makalelerde de onun kurmaca anlatı yapıtlarındaki Anglosakson temsiliyetler tartışılmıştır (Cobutoğlu, 2018, s. 29–44).

Ahmet Mithat çevirisi bu romanın tanıtım ilanına “Bir İngiliz kızı” ibaresiyle başlanılmış olması bu bağlamda ve çalışmamızın amaçları doğrultusunda oldukça anlamlıdır. Ünlü ve üretken yazarımız için İngiliz tanım ve tarifi her zaman simgesel ve karşıtlık belirteci olmuştur. İngiliz kavramında somutlaşan Anglosakson ahlakı, düşünüyü ve edebiyatına hiçbir zaman kayıtsız kalmamıştır.

Ancak burada, *Kaptan Kâbil*'de olduğu gibi doğrudan İngilizceden çeviri mümkün olmamıştır. Bu roman ara dil Fransızcadan Türkçeye aktarılmıştır. Üstelik burada ilgi çeken bir başka nokta, İngilizce yazılmış bir kurmaca anlatı metninin Fransız *Revue des deux Mondes* dergisine kabulünün bir lütuf mertebesinde ilan edilmesidir. Çalışmamıza konu dönemde Anglosakson kaynaklara erişimde ara dil olarak Fransızcanın kullanılması ve Anglosakson edebiyatına dâhil bir unsurun “Fransız” kabulünün makbuliyeti sıkça rastlanılan bir durumdur.

Arakel Kitaphanesi Esami-yi Kütübü'nden (1884) dönemin benzer bütün kataloglarındaki kayıtları temsilen alacağımız bir diğer örnek Anglosakson yazar Sophia Lee (1750–1824) tarafından kaleme alınmış olan gotik romanın öncü örneklerinden *The Recess, or A Tale of Other Times*'in (1783) hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşamadığımız Esad tarafından *Sergüzeşt-i Mari Kraliçe ve Kızları* (1879) adıyla yapılan çevirisinin ilanıdır. Bu kısa ilan şöyledir: “**Mari Kraliçe ve Kızları** -

İngiliz tevarihine müstenid gayet ibret-amiz ve latif bir sergüzeşt olup elyevm mevcudu nadirleşmiştir.” (s. 200)

İnsan ruhunun derinliklerine yapılan yolculuklarla, insan doğasının karanlık yüzüne odaklanmayla, doğanın mutlak kanun hükmündeki birtakım “vahşi” kurallarının insan psikolojisinin temelini teşkil ediyor oluşunu göstermeyle ve heyecanı, gerilimi ve korkuyu tetikleyen unsurların baskın karakteriyle tarif edilebilecek gotik roman geleneğinin öncüllerinden sayılabilecek bu kurmaca anlatının, sanki tarihten gerçek bir olayın ahlaki dersler çıkarılabilecek şekilde tertip edilmesiyle oluşturulmuş bir metin gibi ilan edilmesi yine döneme içkindir ve çalışmamızın temel savları açısından anlamlıdır. Bu hususların vurgulanarak ön plana çıkarılması iki açıdan bilhassa önemlidir. İlk olarak böylelikle, o dönemde edebiyatı ahlakla tanımlayan “faydacı” anlayış ortaya konulmaktadır. İkinci olarak da bu vurgu, dönemin aydınınının, bilhassa yüzyıl sonuna doğru giderek artan bir düzeyde Anglosakson edebiyatının genel olarak “ahlaklı” edebiyat olduğu anlayışını benimsediği savımızı doğrulayan bir başka veridir.

Kitaphane kataloglarına ayırdığımız bu bölümü, yine geneli temsil kabiliyeti yüksek bir başka kitap ilanı ile sonlandıralım. *Arakel Kitaphanesi Esami-yi Kütübü*'nde (1884), çalışmamıza konu olan dönemde aydınların ve yazarların çok yoğun ilgi gösterdikleri Benjamin Franklin'e (1706–1790) ait “The Way to Wealth” (1758) adlı denemenin, hakkında herhangi bir bilgiye erişemediğimiz A. (ا.) Ş. (ش.) tarafından “Esbab-ı Yesar” adıyla çevirisinin ilanına bir bakalım:

Esbab-ı Yesar - Amerikan hükema-i meşâhîresinden Franklin nam zatın muhtasar bir nutk-u belîği olup vakt-i azizlerini atalet ve kesalet ve iştilalat-ı beyhude ile geçiren ve sefahat-i beliyyesiyle servetlerini heba eden adamların encamı vahim ve hüsn-ü idare ile emr-i tasarruf kaidesine riayet edenler ise herhalde az çok servet ve samana malik olabileceklerini gayet müesser surette ispat eder. (s. 254)

Burada ortaya koyduğumuz savlarımız açısından bu ilanda altı çizilmesi gereken en önemli iki husustan biri Benjamin Franklin bir diğeri de “The Way to Wealth” yani *Esbab-ı Yesar*'dır. Çalışmamızda yer alan üç parçalı bibliyografyamızda, “Kitaplar” kısmında 7, “Kitap Bölümleri” kısmında 4 ve “Dergi ve Gazete Yazıları”

kısımında da 28 olmak üzere toplam 39 kayıt ya Benjamin Franklin'in kaleminden çıkan eserler ya da onun hakkında yazılan metinler için ayrılmıştır. Bu metinler arasında, Benjamin Franklin'in yaşamöyküsü ve özyaşamöyküsü (toplam 9 kayıt), mektupları (toplam 9 kayıt), denemeleri (toplam 17 kayıt), özdeyişleri (toplam 5 kayıt), bir adet kısa öyküsü, bir adet anekdotu ve bir adet de hakkında haber bulunmaktadır. Bibliyografyamızda bu sayıya ulaşan başka herhangi bir figür ya da eser yoktur.

Franklin'in yazmış olduğu "The Way to Wealth" adlı deneme de bu dönemde oldukça fazla ilgiye mazhar olmuştur. Söz konusu deneme dört farklı adla beş farklı çevirmen tarafından hem kitap hem de gazete/dergi yazısı olarak çevrilmiştir. Söz konusu denemeyi bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk önce 1870 yılında Reşad ve Bedros Hocasaryan kitap olarak çevirmişlerdir. Reşad'ın çevirisinin adı *Tarik-i Refah*, Hocasaryan'ın çevirisinin adı *Tarik-i Serve'tir*. Aynı denemeyi daha sonra Ebüzziya Tefik (1849–1912) *Cüzdân* dergisinde 1872 yılında yine *Tarik-i Refah* adıyla çevirmiştir. Denemenin daha sonraki çevirisi 1879 yılında bu ilana konu kitap olan *Esbab-ı Yesar*'dır. "The Way to Wealth"ın bu dönemde kaydına rastladığımız son çevirisi de *Mecmua-yi Ebüzziya*'da 12.18.1880 tarihinde "Tarik-i Maaş" adıyla yayımlanan versiyonudur.

Bu dönemde Benjamin Franklin'e gösterilen bu yoğun alakanın nedenleri çalışmamızın ilgili bölümlerinde tartışılmaktadır. Biz burada *Arakel Kitaphanesi Esami-yi Kütübü*'nde (1884) yer alan ilanda söylenenleri kısaca analiz etmekle yetinmekteyiz.

Söz konusu ilanda zamanın çok kıymetli olduğu, zamanı boşa ve eğlenceyle geçirenlerin servetlerini tükettiklerini, bu tip insanların sonlarının felaket olduğunu; buna mukabil tasarruf ilkelerine uyan insanların az ya da çok bir servete sahip olmalarının herhalükârda mümkün olabileceğinin altı çizilmektedir. Bu ilandan anlaşıldığı kadarıyla, döneme içkin çok önemli sosyal sorunlardan birine yarı kapalı, ancak doğrudan bir atıf bulunmaktadır. O da, dönemde mirasyedilerin oldukça bol olması ve bu mirasyedilerin elde ettikleri mirası boşa

zaman geçirme ve eğlenceyle tüketerek sonu felaket olan hikâyeler yaşamış olmalarıdır. Benjamin Franklin'in bu denemesi, dönemin bu önemli sorununa "Protestan ahlaki" çerçevesinde "makul" ve İslam'a da uygun bir çözüm yolu önermektedir.

Nitekim o dönem yazılmış *Felâatun Bey ve Râkım Efendi* (1875), *Sergüzeşt* (1887) ve *Araba Sevdası* (1898) gibi romanlarda mirasyedilik ve miasyedilerin hazin sonları konu alınmaktadır. Bütün bu bilgiler ışığında dönemin aydın ve yazarlarının neden Franklin'e ve onun "The Way to Wealth" adlı eserine bu kadar meyletmelerinin nedeni biraz daha açıklık kazanmaktadır. İlanın, sözkonusu kitabevi kataloğunda ifade edilmiş biçimi de bu açıklamaya uygun düşmektedir.

Sonuç olarak o dönem yayımlanmış kitabevi "Esami-yi Kütüp", "Fihrist" ya da "Katalog"ları hem dönemin yazar-okuyucu profilini göstermesi hem de çalışmamızda ortaya koyduğumuz temel savları desteklemesi açısından önem arz etmektedir. Bu tür yayınlardaki Anglosakson edebiyatı, eserleri ve yazarları ile ilgili kayıtlar, bizim çalışmamız boyunca anlatmaya çalıştığımız batılı kaynak ayırımına ve dönemin aydınının batılı kaynak yönelimlerine ışık tutmaktadır. Biz de tüm bu sebeplerden ötürü bu tür yayınları bir veri kaynağı olarak kullandık.

2.2 ÖNSÖZLER:

Araştırma konumuzla ilgili çok önemli veri kaynaklarından biri de Anglosakson edebiyatıyla ilgili basılı kitapların ya da süreli yayın tefrikalarının önsözleridir. Bu önsözlerin sağladığı veri, hazırladığımız bibliyografyalardaki açıklamaların oluşturulmasında ve bu çalışmamızda ileri sürdüğümüz temel savlarımızın sınanmasında oldukça etkili olmuş ve bize fazlasıyla yardımcı dokunmuştur. Bu veri kaynağı, çalışmamızın genel çerçevesinin şeklini belirleyecek ve çalışma konumuzla ilgili kanılarımızı etkileyip biçimleyecek kadar önem arz etmiştir. Dolayısıyla araştırmamızın biçim, içerik ve sonuçları üzerinde bu kadar etkin olan önsözler ("Mukaddime", "Medhal", "Mücmel" vb.) hakkında bazı açıklama ve

değerlendirmeler de bulunmak, temel savlarımızı daha açık gösterebilmemize olanak sağlayacaktır.

Bizim bu bölümde yapmaya çalıştığımız, bibliyografyamıza dâhil ettiğimiz kitap ve tefrikaların var olan bütün önsözlerini sınıflayarak ve analiz ederek buna göre bir değerlendirmeye tabi tutmak değildir. Böylesi bir araştırma ve değerlendirme faaliyeti çalışmamızın sınırlarını fazlasıyla aşacak bir nitelik taşımaktadır. Bizim bu bölümde anlatmaya çalıştığımız şey, çalışmamızın veri kaynağını teşkil eden açıklamalı bibliyografyalarımızın oluşturulmasında bu önsözlerden fazlasıyla yararlandığımızı göstermek ve bu önsözlerin genel hatlarıyla çalışmamız çerçevesinde ne anlama geldiklerini açıklamaktır.

Kısacası burada ayrıntılı bir gruplandırma ve değerlendirme yapmak yerine önsözlerin genel olarak çalışmamız bağlamında ne gibi önemleri olduğunu göstermeye çalışıyoruz. Bunu yapmak için de geneli temsil ettiğini düşündüğümüz sadece beş önsöz örneği üzerinden tartışma yürütmekteyiz. Bu beş önsöz de dört önemli tartışma başlığı açtıkları için seçmiş bulunmaktayız.

Bu beş önsözden birincisini, genel anlamda modernleşme kavramını tarif ettiği ve “iradi” modernleşmenin temel dinamiklerinden birini “edebiyat” olarak gösterdiği için seçtik. Bu ilk önsözde muhafazakâr modernlikte edebiyatın ne anlama geldiği ve bu anlamlandırma teşebbüsünde Osmanlı modernleşmesi ve Yeni Türk Edebiyatının Anglosakson tarzı modernleşme ve edebiyatıyla paralellikleri tartışılmaktadır.

Şemseddin Sami'nin *Robinson Crusoe* (1885) çevirisine yazdığı önsöz, bu bölümde ele alacağımız ikinci özgün metindir. Bu metni de, dil, dilin edebiyatta kullanımı, Türkçe ve batı dilleri arasındaki paralellikler ve Yeni Türk Edebiyatının batılı kaynakları arasındaki farkların dil bağlamında ortaya konulması açılarından çalışmamıza konu devirde Anglosakson edebiyatıyla ilişkili eserlere yazılan önsözleri genel olarak temsil kabiliyeti taşıdığı için seçilmiştir. Şemseddin

Sami'nin bu önsözyle de bir bakıma Anglosakson edebiyatının yeni edebiyatımıza üzerindeki etkilerini dilbilimsel açıdan tartışmış olacağız.

Bu bölümde seçtiğimiz üçüncü ve dördüncü önsözler Shakespeare çevirilerine ait önsözlerdir. Bunlardan ilki Mihran M. Boyacıyan'ın (1861–1938) Shakespeare'in *Romeo ve Juliet* adlı oyunundan yaptığı çeviriye (1885) yazdığı önsözdür. Bu önsöz, dönemin aydın ve yazarlarının edebiyata estetik bir değerden çok faydacı ve öğretici bir üst yapı kurumu olarak baktıkları bağlamında tartışacağız. Yine bu konuyla ilintili bir ikinci Shakespeare çevirisini de bunun hemen ardından gözden geçireceğiz. Bu dördüncü metin de *The Comedy of Errors* adlı oyunu *Sehv-i Mudhik* (1887) adıyla çeviren Örikağasızade Hassan Sırrı'nın (1861–1933) bu çeviriye yazdığı önsözdür. Bu önsöz, bir önceki önsöze karşıtlık bağlamında seçilmiştir ve genel bir eğilim olarak edebiyatın öğretici ve faydacı olduğu yönündeki görüşe karşıt olarak edebiyatın estetik duyguların yazıyla ifade edilmesi olarak yorumlayan bir bakış açısının da mevcut olduğunu göstermektedir.

Beşinci ve son önsöz de Ahmed Hilmi'nin (? – 1878), William Chambers'in (1800–1890) *Historical Questions* (1865) adlı kitabından kısmen çevirerek, ama büyük ölçüde esinlenerek kaleme aldığı altı ciltlik dünya tarihi kitabı *Tarih-i Umumi*'ye (1866–1878) yazdığı önsözdür. Bu önsöz de, dönemin Osmanlı aydın ve yazarlarının, bilim ve düşün yazılarında Anglosakson düşüncesinden etkilenmelerinin bazı kodlarını taşıdığı için seçilmiştir. Nitekim bu dönemde neredeyse tüm yazar ve aydınların üzerinde birleştikleri konulardan biri İngilizcenin bilimsel ve teknolojik yayınlarda ve faaliyetlerde dünyada en çok kullanılan dil olduğu ve Anglosaksonların bilim, fen ve düşünde diğer modern uluslara göre epeyce ileride olduklarıdır. Bu hususlar bizim çalışmamızda da ilgili yerlerde müteakip defalar dile getirilmekte ve çeşitli kayıtlarla gösterilmektedir.

Bu kapsamda ele alacağımız ilk önsöz, Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti tarafından onaylanan ve Kahire'de basılan *Muhtasar İngiltere Tarih-i İnkılabı* (1898) adlı kitabın önsözüdür. Kitabın yazarı Sabir hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşamadık. Sabir, baş tarafa koyduğu kısa açıklama yazısında, bu kitabın

ordudaki değerli askerlerden biri tarafından çevrilmiş olduğunu ve kendisinin bu çeviriyi kısaltarak aldığını ve kitabı o şekilde hazırladığını söyler. Kitap İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin yayınlarından olması nedeniyle ilginç olmasının yanında önsözünde yapılan açıklamalarla da çalışmamız açısından oldukça tipik ve aydınlatıcıdır. Buraya bu önsözün tamamını nakletmenin amaçlarımız açısından uygun olduğu kanaatenideyiz. Rahat okunabilirliği ve geri dönerek okumalarda kolaylık sağlaması açısından araştırmacıların yararına olacağı düşüncesiyle, bu bölümde alıntılatacağımız önsözleri standart alıntılama formatıyla değil, "normal" formatta yalnız italik olarak çalışmamıza dâhil edeceğiz.

"Mücmeler" (Özet) ve "Medhal" (Giriş) adlarıyla iki kısımda kitabın başına konulmuş bu önsöz şu şekildedir:

"Mücmeler"

İngiltere'de meşrutiyet-i hükümetin esas ibtidaisi o kadar eskidir ki hatta kurun-i vusta içinde hangi asırda başladığını tayin edebilmek mümkün olamaz. (Macaulay) Bununla beraber İngiltere'de hürriyet denilen hukuk-i mutlake-yi kavaninini tevlid eden esbab, bahusus onuncu asır-ı hicri nihayetlerinde 990'da o kadar inkişaf eder ki kavanin-i mezkurenin ne kadar tabii olduğu ayanen anlaşılır.

Tabiidir ki hâkimiyet ve kavanin-i ictimaiyede hürriyetin ne demek olduğunu takdir edemeyen bir millette hürriyet fikirleri uyanabilmek için bir takım esbab-ı tâliyeye ihtiyaç vardır. Bu esbab-ı tâliye dahi, hürriyet namına büsbütün yabancı yaşayan bir millette bile kavanin-i ictimaiyede dini ve siyasi bir takım i'tisafât ve mezalim ile hürriyete taban tabana zıt olan vicdansız ahkâm-ı gayr-i layikanın keyfi bir istibdada kalb edilmesinden ibarettir.

İşte Kurun-ı Vusta içlerindeyken bütün Avrupa milletleriyle beraber henüz hürriyetin ne demek olduğunu bilmeyen İngiltere'de zuhur eden bir tebeddül mezhebi öyle bir i'tisâf-ı diniyi davet etmiştir ki lahutiyane olan amal-ı vicdaniyelerine müstevli zulüm ve istibdat, İngiliz milletini akıbet-i itikad-ı

vicdaniyelerini himaye ve sıyanete sevk etmiş, hükümet ve kiliseye karşı birçok isyanlar, muharebelerle hasıl ettikleri meleke ve mümareseden sonra hürriyet-i mezhebiyenin ne demek olduğunu takdir ederek bi'l-alaka hürriyet-i siyasiye nazar-ı dikkatleri celb etmiştir. Nihayet hürriyet-i mezhebiyeye nail olmak için evvelce milletin hürriyet-i siyasisini istihsal etmeleri kemal-ı cedid ile baş göstermiştir.

Medhal

İnsaniyetin mazisi her ne olursa olsun meydanda bir hakikat-i kat'iyeye var ki o da cemiyet-i beşeriyenin ikbal-i saadetine beraât-i istihlal olan medeniyettir.

Eski Yunan ve Roma hükemâsının efkâr ve hissiyat-ı beşeriyeyi, hâkimiyet-i ictimaiye ve meşruiyet-i hukuku tasvir ve tenkid eden bazı eserlerinde tesadüf olunan "ahlak-ı umumîye", "kavanin-i ictimaiye", "hakimiyet-i siyasiye" gibi tabirler, medeniyet-i kadimeyi ima etseler de bunlardan iktibas olunabilecek hakaik-i fikriye ile kavanin-i kadime-i ictimaiye ve medeniyeyi layıkıyla keşif ve tayin edebilmek mümkün olmaz.

'Hulasa-i Tarih-i Medeniyet' unvanı altında bir risaleye tefrika suretiyle derc edilmekte bulunan bir eserde medeniyet, 'mükemmeliyet, kanun ve ahlak' (Bonald) 'Mümkün olduğu kadar ziyade miktarda dirayet ve hüsn-i hulk' (Balemsi)⁶⁴ ve daha bazı müellifler tarafından 'Bir kavmin medeniyeti, terbiyesidir' gibi tarifler nazar-ı dikkate alınarak 'medeniyet o akvamın halidir ki onlarda zekâ terbiye olmuş, ahlak mülayim kılınmış, hiref ü sanayi mihver-i layıkında cereyan etmekte bulunmuştur.' suretinde tarif edilmek istenilmiş ise de suret-i tariften de medeniyet hakkında bir fikir hâsıl etmek mümkün olmayacağı bedihidir. Zira bu tariflerde medeniyet tesis ve teşkil eden mevad-ı asliye asla nazar-ı dikkate alınmamıştır.

---

⁶⁴ (بالمسى) şeklinde Arap alfabesiyle yazılışını "Balemsi" olarak okuyabildik. Ancak bu şekilde okuduğumuzda yazıda gerçekte kimden bahsedildiğini tespit edemedik.

Medeniyeti, gayet sade olmakla beraber, hakikatine dahi tamamıyla muvafık bir surette tarif edebilmek için ‘Medeniyet; maarif-i umumiye, edebiyat (mezhep ve ahlak) ve sanayinin heyet-i mecmuasından ibarettir’ demek sahîh olur.

Bu tarifte ulum-ı riyaziye ve tıbbiye gibi alelumum ulum-ı âliye ve aliyeye, felsefe ve marifet-i ilahiye gibi hakayık-ı ruhaniye ve ulum-ı vicdaniye dâhil olduğu gibi kavanin-i esasiye-yi ictimaiye, hukuk-ı mümtaze-yi medeniye, hukuk-ı beynelmilel ve hukuk-ı siyasiye ve ticariye gibi medeniyetin ruhu hükmünde olan mevad-ı esasiye de hariçte kalmaz.

Edebiyat ise terakkiyât-ı maddîye ve maneviye nokta-i nazarından bir millette nezaket-i hissiyat-ı medeniyenin kemalât-ı âliyesine delalet eder ki terbiye-yi vicdaniye ve maddiyeyi ihata ederek ahlak-ı umumiyi tasvir eder.

Kurun-ı Kadimeden beri asar-ı âliye muhallidesiyle - hatta Mısır'ın kadim-i rumuzat-ı mülûkanesi kadar ehemmiyetli numuneler göstererek - insaniyet ve medeniyetin i'tilasına vesile olan sanayi de maarif-i umumiyenin ahval-ı tabiiyeye tatbikinden başka bir şey değildir.

Nezaket-i hissiye mahsul ve muhassılı olan edebiyat ve asarın sanayiye tatbikinden de sanayi-i nefise-i âliye ve aliyeye hayret-bahş ukul bir surette cihan-ı medeniyete istila etmeye başlar ki bu hususta meşherlerin de, müzelerin ve fabrikaların da hizmet ve vazifeleri tayin eder. [*]

[*] Medhal; bir risaleden muktebestir.” (Sabir, 1898, s. 3–5)

“Önsözler” adlı bu ara başlıkta ilk olarak alıntıladığımız yukarıdaki satırlar, çalışmamızın kapsam ve amaçlarını bir kez daha, somut bir örnek üzerinden hareketle net bir şekilde ortaya koymamız açısından bize fazlasıyla malzeme sağladığından ilk sırada anılmıştır. “Mücmele” adlı ilk bölümde neredeyse Britanya’daki özgürlük mücadelesi tarihinin bir özeti yapılmış gibidir. Adalet,

eşitlik ve özgürlük duygusunun insana ve topluma içkin olduğu, ancak bu duygunun daha çok toplumsal bilinçaltını oluşturduğu; bu özgürlük fikrinin bilince tezahürünün doğrudan özgürlüğün kendisi olarak değil, mezhep farklılıkları ve mücadeleleri gibi farklı tali yollardan olduğu saptamasından hareketle, İngiltere’de de medeniyet ve özgürlük tarihinin dinamiğinin bu olduğu dile getirilmektedir.

İngiltere’de tarihin bir döneminde ortaya çıkan mezhep farklılaşması ve bu farklı mezhebin siyasi iktidar olması, bu mezhebin dışında kalan geniş halk yığınlarında kendi mezhep ve inançlarını koruma içgüdüsü ve tepkisi yaratmış ve bunun üzerine resmi mezhebin sürdürücüsü siyasi iktidara ve onun temsilcisi resmi kiliseye karşı tepkileri ve mücadeleleri ortaya çıkarmıştır. Bir süre bu şiddetli çatışmaları, gel-gitleri, savruluşları ve kıyımları/yıkımları yaşayan İngiltere, bu olumsuz durumlardan elde ettiği deneyim ve düşünme yeteneğiyle en sonunda din/mezhep özgürlüğünün ancak toplumun siyasi özgürlüğüyle mümkün olabileceğini idrak etmiştir.

Yıldızı parlamaya başlayan burjuva sınıfından, sermaye birikimlerinden, sermayeden gelen gücün (burjuvazi) soydan gelen güçle (aristokrasi) mücadelisinden, dinin soyut ve merkezi bir kavram (Katoliklik) olmaktan çıkıp insanların gündelik yaşamlarına ve evlerine pratik olarak girmesinden (Protestanlık) ve deniz aşırı toprakların sömürüsüne hiç değinmeden çizilen böyle bir tarih portresi kuşkusuz eksiktir. Ancak yine de bu bölüm, 16. yüzyılda İngiltere kralı VIII. Henry’nin Anglikan kilisesini (The Church of England) kurmasıyla başlayıp 17. yüzyılın sonundaki Muhteşem Devrimle (“Glorious Revelation”) sağlanan uzlaşmayla 18. yüzyılın başına kadar süren dönemin yüzeyde görülen olaylarının başarılı bir özeti sayılabilir.

Bu önsözün çalışmamız açısından asıl anlamlı ve ilgi çeken yanı ise “Medhal” başlığı altında yazılan ikinci bölümdür. Bu bölümde dönemin Osmanlı aydınınının modernleşmeye, medeniyete ve ilerlemeye nasıl baktığına dair önemli ipuçları vardır.

Hakkında herhangi bibliyografik bir kayıt verilmeyen ve ipuçlarından yola çıkarak tespit etmeye çalışmamıza rağmen bizim de hangisi olduğunu bulamadığımız bir kitapçıktan alındığı ilgili dipnotta söylenen bu kısım, işe öncelikle toplumsal mutluluk ve esenlik için herşeyden önce medeniyetin lazım olduğunu söylemekle başlar. Bu başlangıç, o dönem Osmanlı aydınınının genel olarak modernleşme fikrini nasıl kavradığının ifadesidir bir bakıma. Herkes toplumsal mutluluktan yanadır ve herkes bunun için ilk şart olarak medeniyeti, yani modernleşmeyi görür.

Sonra tarih içinde Antik Yunan ve Roma'dan bu yana çeşitli düşünür ve filozofların yaptıkları medeniyet tanımlarından bazıları verilir ve bu tanımların medeniyetin temel öncüllerine dayanmadığı için geçersiz olduğu belirtilir. Burada yapılan medeniyet tanımlarına karşı çıkışın gerekçeleri yine çalışmamız açısından önemlidir. Buna göre medeniyet, “eğitilmiş insan zekâsı”, “yumuşatılmış ahlak kuralları” ve “yolunda giden işbölümü ve üretim” (Fransız modernleşme modeli) ile açıklanamaz. Bu giriş kısmının yazarına göre medeniyetin öncülleri şunlardır: “toplumsal eğitim”, “edebiyat (din ve ahlak)” ve “bütün işkollarında üretim” (Anglosakson modernleşme modeli).

Görüldüğü üzere yazar medeniyet denilen olgu kapsamında, eğitimin bireysel zekânın eğitilmesine değil toplumsal hedeflere yönelerek “terbiye”ye odaklanması; ahlak kurallarının yumuşatılması yerine çerçevesi kesin ve keskin çizgilerle belirlenmiş din ve ahlak kurallarının toplumsal yapıya ve bireysel bütünlüğe içkin olması ve üretimde doğal akış yerine her alanda üretim yapabilmek için üretim ilişkilerine ve işbölümüne dışarıdan müdahale edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Burada hemen bir kez daha ifade etmemiz gerekir ki çalışmamızın temel fikirlerinden biri olan Fransız usulü özgürlükçü modernleşme tarzıyla Anglosakson usulü muhafazakâr modernleşme tarzı arasından belirgin bir fark olduğu ve yeni edebiyatımızın batılı kaynaklarını ayırmada bu saikin önemli bir rol oynadığı savı bu satırlarla bir kez daha bizim dışımızdaki kaynaklarla desteklenmiş olmaktadır.

“Medhal” bölümündeki satırların yazarı, bilimlerin, felsefenin, Tanrı'nın varlığına ve dine inanma bağlamında ruhsal gerçekliklere ve vicdani yargılara vurgu yapan ilahiyatın, anayasanın, medeni hukukun, uluslararası hukukun, siyaset hukukunun ve ticaret hukukunun bu tanımın dışında kalmadığını söyler. Burada yapılan tüm vurgularda Osmanlı modernleşmesine bakışta Anglosakson etkileri görülmektedir. Çalışmamız kapsamında düşünüldüğünde, bilhassa ilahiyatın ön plana çıkarılması, Fransız ekolündeki deist ve ateist yaklaşımların zıttı olması açısından önemlidir. Bu vurgu bizi bir kez daha “muhafazakâr modernleşme”, “muhafazakâr liberalizm” ya da “Protestan ahlak”ı gibi çalışmamızda dile getirilen ikilikli (dual) kavramlara götürür. Bu tür kavramsallaştırmalar, birbiriyle çelişki ve çatışma halindeki gelenek ile modernin uzlaştırılma çabalarına verilen adlardan başka bir şey değildir. Bir kez daha anımsatmakta fayda var ki, genel olarak Osmanlı aydını istediği ilerlemeyi, modernleşmeyi, bilimi, felsefeyi, hukuku, anayasayı ve anayasal kurumları muhafazakâr bir ahlak ve mezhebi dini inanç çerçevesinde kalarak gerçekleştirmeyi istemiş ve ummuştur.

Bu önsözde bizi en fazla ilgilendiren kısım, medeniyetin “edebiyat” ile ilişkisine dair yapılan açıklamalardır. Yazar yaptığı medeniyet tanımına dâhil ettiği öncüllerden “edebiyat” unsurunun yanına parantez içinde “mezheb” ve “ahlak” kelimelerini koymuştur. Dolayısıyla edebiyat sadece estetik duyguların bir nesnesi değil aynı zamanda dini ve ahlaki duyguların da en yüce ifade biçimidir. Nitekim yazar edebiyatın, maddi ve manevi ilerleme açısından, bir milletin en üst olgunluk düzeyinde medeni olduğunun işareti olduğunu belirtir. Edebiyat toplumsal ahlaktır. Bu ahlak, bireylerin zihni ve vicdani eğitimlerinin çerçevesini oluşturur. Elbette edebiyat estetik duyguların ürünüdür ve karşılıklı olarak edebiyat da estetik duygular yaratır, ancak içindeki “edeb” vurgusu da toplumsal açıdan çok belirgin ve belirleyicidir.

Biz çalışmamızın başından bu yana vurgulamaya çalıştığımız üzere, yeni edebiyatımızın bu ilk dönem batılı kaynaklarını açıklamaya çalışan her girişim, yukarıda yapılan edebiyat tanımının dönemin aydınınının bu kaynaklara yönelimleri

ve tercihleri üzerindeki etkilerini hesaba katması gerekmektedir. Bazı bir takım tekil bireyler, üretimler ve oluşumlar dışarıda bırakılırsa, döneme içkin edebiyat tanımına toplumsallık, ahlak ve din kesinlikle içkindir. Bu şekilde muhafazakâr ve didaktik bir içerik kazanan edebiyatın öyküneceği ya da kendine model alacağı batılı kaynakların da bu özellikleri haiz olmasının beklenmesi olağandır. Bu noktada 19. yüzyıl Anglosakson dünyasının resmi ideolojisi sayılabilecek “Victorianist” ya da muhafazakâr liberlizmin biçimlendirdiği kültür, felsefe ve edebiyat anlayışını içkin fikir, eser, kişi ve oluşumların yeni Türk edebiyatı üzerinde etkili olmasını beklemek de fazlasıyla mümkün görünmektedir.

Nitekim hazırladığımız bibliyografyalarda bu etkiyi gösterecek sayısız kayıt mevcuttur. Atezime ya da deizme sapmayan, Tanrı fikrini ve dini yaşamsal pratiklere dönüştürerek insanın gündelik yaşamının içine sokan, her türlü hukuksal ve anayasal düzenlemelerin bu merkezden ayrılmaksızın yapılmasını öngören ve Bacon, Hume ve Locke ile özdeşleşen Anglosakson aydınlanmacılığında tutun da bilinmeyen coğrafyalara uyanan merakı körükleyen, bu coğrafyalarda karşılaşılan insan, insan toplulukları, gelenekler, adetler, kültür ve hatta flora ve faunayı dahi “vahşi”, “yamyam”, “geri kalmış” “gayri medeni” gibi sıfatlarla niteleyerek içinde yaşanılan toplumun, kültürel üst yapı kurumlarının ve zihin dünyasında bağlı kalınan inançların medeniliğini ve ileri gitmişliğini kutsayan gezi ve keşif yazılarına kadar odak noktası ahlaki olan birçok metin bu bibliyografyalarda kaydedilmiştir. Dolayısıyla bu önsözde yapılan medeniyet tanımının içinde kalan edebiyat öncülünün “mezhep” ve “ahlak” kavramlarıyla nitelenerek muhafazakâr ve toplumsal bir içeriğe sahip olduğu, bu tanımın dönemin Osmanlı aydınınca genel olarak benimsendiği ve bu tanıma ilişkin modelin muhafazakâr liberallikle tanımladığımız Anglosakson düşün ve yazınında mevcut olduğu fikri, elde ettiğimiz bibliyografik verilerle gerekçelendirilmiş olmaktadır.

Aslında burada şu noktaya da dikkat çekmek yerinde olacaktır: Anglosakson düşün ve yazının etkisi, Fransızcanın o dönem Osmanlıda kullanım ve yararlanma yaygınlığına bağlı olarak, beklendiği ölçüde de değildir. Burada

yapılan gerekçelendirmeler çerçevesinde Anglosakson edebiyatının yeni edebiyatımız üzerindeki etkisinin daha yoğun ve belirleyici olması beklenirdi. Ancak o dönem en yaygın bilinen ve kullanılan Batı dili Fransızca olduğundan; hatta Fransızcanın diğer bütün batı dillerine neredeyse tahakkümünden bahsedilebileceğinden bu etki sınırlı kalmıştır.

Yine çalışma nesnemizi, bulgularımızı ve ulaştığımız sonuçları daha net göstermesi açısından önemli gördüğümüz ve önsözler bağlamında genel temsiliyet kabiliyetini haiz olduğuna inandığımız bir başka önsöz *Robinson*'u (1885) çeviren Şemseddin Sami'nin (1850–1904) bu çeviriye yazdığı önsözdür.

“İfade-yi Mütercim

Tenezzülen eserlerimi okuyanların mâlumudur ki; yazarken birinci dikkat ettiğim şey sade yazmak ve tercüme ederken en ziyâde özendiğim şey aslından ayrılmamaktır. Bu ikinci şıktan lisanımızın şîvesine hâle gelir korkusuyla ihtiraz veyâ târiz edenlere, makâm-ı red ve teminde derim ki: Bu şîve tagayyüründen lisânımıza ıslah ve terakkîden başka bir şey tertîb edemez. Avrupa lisanlarıyla lisanımız arasında –tercümeyi müşkilleştiren– fark, lafzî ve manevî olarak iki cihete münkasimdir. Lafzî ciheti kelâmı terkip eden cümlelerin ve cümleyi teşkil eden kelimatın takdim ve te'hirinden ibaret olup, buna riayet etmemek mümkün değil ise de mümkün mertebe kelâmı giriftlikten kurtarıp cümleleri kısa kesmekle, ve suret-i ifadeyi şîve-yi katibaneden kurtulup, şîve-yi tekellüme kalp ve takarrüble, bu farkın kısm-ı külliyesi izale edilmiş ve bununla beraber lisanımız dahi, sadeleşmekle beraber, güzelleşmiş olur. Manevî ciheti ise Avrupa muharrirleriyle bizim kâtib ve şâirlerin arasında düşünmece olan farktır: Efkâr-ı cedîde ve terakkiyât-ı hâzırayı köhne tarz-ı münşiyâne ile ifade etmek müstahildir. Bu tebeddül belki ibtida garib görünür; lâkin ilk nazarda garib görünen şeyler vardır ki göz-kulak alışmakla menûs ve mahbûb olur. İslah ve terakkîyi müntic olan bu tebeddüle en ziyâde hizmet edecek şey bu sûretle edilecek tercümelerdir. Çocukların kabiliyet-i zihniyelerine göre düşünülmüş olan bu hikâye-i ibret-amizin çocukların anlayacağı bir lisanla tercümesi zaruri olduğu gibi, Fransızcasını tedaris

edenlere dahi bir medar-ı suhulet olmak üzere, kaide-i müttehizeme bundan daha ziyade riayet ederek, mümkün mertebede aslından ayrılmamaya çalıştım. [*]

[*] Lisanımızda “Hikâye-i Robenson” namıyla bir diğer kitap daha mevcut ise de bu hikâye Avrupa lisanlarında muhtelif suretlerde ifrağ olunarak müteaddid envâi bulunmakla mevcut olan tercüme el-yevm Fransa mekâtib-i ibtidâiyesi programına dâhil olup bizde dahi lisân-ı Franseviyenin tahsili için okutturulmakta olan Mösyö Ambroise Rendu’nün eserine mutabık olmayıp, diğer bir telifin tercümesi olduğu anlaşıldığından eser-i mezkûrun Fransızcasını okuyan şâkirdâna medâr-ı sühûlet olmak üzere mekâtib-i müteaddidede Fransızca muallimi bulunan eazz-ı ehibbâmdan Mösyö (Dö Varez)in ibrâm ve teşvikiyle tercümesine mecbur oldum.

Ş. Sami, İstanbul 1 Ramazan 1302 (14 Haziran 1885).” (Şemseddin Sami, 1885, s. 4–5)

Usta, üretken ve etkili bir dilci olan Şemseddin Sami’nin bu önsözdeki yaklaşımı da yine dilbilimsel bir içeriktedir. Çevirmenin burada ilk olarak dile getirdiği şey, çeviride kaynak metne sadakatle ilgilidir. Şemseddin Sami, çeviride özellikle dikkat ettiği şeyin aslına sadık kalmaya çalışmak olduğunu belirtir. Bazı yazar ve aydınların, batılı metinlerin çevirisinde kaynak metnin aslına bağlı kalmanın dilimizi bozacağı yönündeki görüşlerine katılmaz. Aksine, bu yolun dilimizi bozmak şöyle dursun, onu geliştireceğini ileri sürer.

Şemseddin Sami, bunun hemen ardından Avrupa dilleriyle dilimiz arasındaki farkların, özellikle de bu dillerden dilimize çeviri yaparken ortaya iki önemli güçlük çıkardığını söyler. Bu güçlüklerden ilki sözel (lafzî) güçlüktür. Sözel güçlükler, söyleyişle ilgili olanlardır. Batı dillerinden çeviri yaparken söyleyişi karmaşadan kurtarıp cümleleri kısa tutmak gerektiğine inanır. Sanatlı ve ağıdalı cümleler yerine konuşma diline yakın cümlelerin seçilmesi gerektiğine vurgu yapar. Bu bakış açısı, dilde muhafazakârlığın aşılmasını talep eden bir söyleme vurgu yapar. Yazı dilinin konuşma diline yakınlaştırılmasını salık vermek o dönem için oldukça yenilikçi ve cesur bir yaklaşımdır.

Batı dillerinin farklılığından kaynaklanan ikinci güçlük manevîdir. Yeni fikirleri, zamanın ruhunu ve kaydedilen ilerlemleri köhne ve eskimiş kitabi dille ifade etmek mümkün değildir. Yeni fikir ve gelişmelere göre yeniden düzenleyip değiştirdiğimiz dilimiz bize ilk başta tuhaf görünebilir. Ancak gözümüz ve kulağımız alışıkça, bu yeni dil bize sıcak gelecek ve adeta çok sevdiğimiz bir ahabımız mertebesine erişecektir. Ayrıca dilimizi bu şekilde yeni gelişmelere uydurarak değiştirmek her alanda ilerleme ve ıslahatımızı sağlamak için de gereklidir. Bunun için de çeviri önemli bir işlev ve etkiye sahiptir. Şemseddin Sami'nin bu düşüncelerini Anglosakson edebiyatından yaptığı bir çeviriye, üstelik de o dönemin Osmanlısında en fazla rağbet gören romanlardan birinin başına koyması önemli bir adımdır.

Yazı dilinin sade ve konuşma diline yakın olması gerektiği iddiasını, Anglosakson edebiyatından konuşma diline yakın ve sade İngilizce ile yazılmış bir romanın Türkçe çevirisinin önsözünde ileri sürüyor oluşu çalışmamız çerçevesinde anlamlıdır. Nitekim *Robinson Crusoe* romanı, halktan bir adam ve gazeteci olan Daniel Defoe'nun (1660–1731) kaleminden tam da konuşma dilinde yazılmış ve adeta bizdeki meddah hikâyelerini anımsatır şekilde konuşma dilinin içtenliğiyle yazılmıştır. Buna rağmen Şemseddin Sami bu romanı İngilizce orijinalinden değil, Fransız eğitimci ve çevirmen Ambroise Rendu'nun (1778–1860) 1846 yılında yayımlanan Fransızca çevirisinden aktarmıştır. Burada, çalışmamıza konu dönem içerisinde Fransız dilinin yaygınlığı tipik bir örnekle daha karşımıza çıkmaktadır. İnsanın aklına, Şemseddin Sami İngilizce bilseydi Walter Scott (1771–1832), Thomas Hardy (1840–1928) ya da Charles Dickens (1812–1870) gibi yazarların romanlarına yönelir miydi sorusu ister istemez gelir.

Bu önsöz bağlamında dikkat çekilmesi gereken başka bir husus da Şemseddin Sami'nin kaynak metin olarak kullandığı Rendu'nün Fransızca *Robinson*'unun ilkokullarda kullanılacak okuma kitabı olarak hazırlanmış olmasıdır. Şemseddin Sami de kendi çevirisinin Fransızca tahsil eden okul öğrencileri için çok uygun olduğunu dile getirir. *Robinson*'un ilkokul okuma kitabı olarak tasarlanıp Fransız

diline aktarılışı 19. yüzyılda Fransa'da sık karşılaşılan bir durumun tipik bir örneğidir. Bunun nedenlerinden biri, bizim de çalışmamızın ilgili bölümlerinde gösterdiğimiz üzere, Fransa'da o dönem İngiliz tarzı eğitimin üstünlüğüne inanılıyor oluşudur. İkinci ve önemli bir neden de, Robinson karakterinin yenedünya insanının bir simgesi oluşudur. İnsanın yalnız başına kalsa bile, doğa üzerinde egemenlik sağlayacak yetilerle donatılmış olduğunu; inançlı, azimli ve gayretli olması halinde doğaya hükmedebileceğini gösterir okuyuculara Robinson. Bu haliyle okul çağında çocukların eğitiminde de bir rol modelidir ve aynı zamanda bu bakış açısı Anglosakson kültür kodlarını da içermektedir.

Tüm bu veriler dışında, *Robinson Crusoe* ile simgeleşen daha başka birçok ahlaki tema da bulunmaktadır. Örneğin bu romanda yalnızlık bilincinin bir anlatımı vardır. İnsan her ne kadar toplumsal bir varlık olsa da sonuçta edimleriyle tamamen bireysel ve kişiseldir. Yaptığı her şeyin kararını kendi verir ve her şeyin sonucunu kendi yaşar. Bu bir bakıma ilahi bakış açısının yansımasıdır. Bu dünyadaki amellerimiz sadece bizi bağlar ve bu amellerimiz Cennete mi yoksa Cehenneme mi gideceğimiz belirler. Roman ayrıca günah, pişmanlık ve bunun sonucunda ödenen kefaretle ilgili bir kıssadan hisse olarak da okunabilir. Babasının sözünü dinlemeyen, ona yalan söyleyen ve verdiği sözleri tutmayan bir günahkârın başına gelen felaketlerin, her felakette getirilen nedemetin ve bu günahlar için ödenen bedellerin hikâyesi de ayrıca romanda yer almaktadır.

Robinson Crusoe romanında birey bu denli yalnızlaştırılarak ön plana çıkarılır ve bireysellik bu derecede şiddetle vurgulanır; ama bununla birlikte ana karakteri nezdinde toplumsal ahlakın ve dinin de aynı derece ve şiddette altı çizilir. Dolayısıyla Şemseddin Sami'nin toplumsal ahlaka ve inanca yönelik bu romanın çevirisinin hedef okuyucu kitlelerinin karşısına sade ve konuşma diline yakın bir Türkçeye çıkması gerektiğini söylemesi bu bağlamda anlamlı bir seçim olarak düşünülebilir.

Bu bölüme iki Shakespeare çevirisinin önsözleriyle devam edelim. Bölümün başında da belirttiğimiz üzere bu önsözler de dönemin edebiyat anlayışına ve

bakış açısına dair önemli ipuçları ve veriler sağlamaktadır. Her iki önsöz, biri dönemin genelgeçer yazınsal bakış açısını göstermesi, diğeri daha bireysel ve yazınsal yaratıcılığa daha yakın olmasıyla birbirinden ayrılır ve bu halleriyle çalışmamızda göstermeye çalıştığımız batılı kaynaklara yönelim saiklerine işaret eder. Bu önsözlerden ilki Mihran M. Boyacıyan'ın (1861–1938) *İngiliz Meşahir-i Üdebasından "Romeo ve Juliet" Faciasıyla "Verona'nın İki Asilzadesi" ve "Sehiv Komedyası" Nam Asar-ı Marufesidir: 1. Cüz: Romeo ve Juliet* (1885) başlıklı kitabındandır.

"Mukkadime

Saye-yi terakki-vâye-yi hazret-i padişahide ulum ve fûnun yevmen fe yevmen terakki etmekte ve elsine-i saireden edebiyat ve fûnun-ı mütenevviaya ait kitapların tercüme edildiği zinet bahş-i çeşm-i iftihar olmakta bulunduğundan üdeba-i meşahire meyanında şöhret-i fevkaladeyi haiz ve asarı garp edebiyatının kalbi dense caiz olan 'Shakespeare'in en makbul ve manzum asarı 'Charles ve Mary Lamb' nam İngilizler tarafından nesre tahvil olunarak 'Delikanlılara Masallar' unvanıyla âlem-i edebiyata vaz' olunmuştu. Edib-i müşarün-ileyhin meşhur 'Romeo ve Juliet', 'Verona'nın İki Asilzadesi' ve 'Sehiv Komedyası' naman eserleri asar-ı sairesinden ekserisi gibi gençler için tertip olduğu ve bu hikâyelerden istintaç olan hisse-i müfide-i anların kuvve-i hayalîyelerini tezyin ve efkâr-ı hodbinanelerini def' ettiği gibi nezaket, şefkat, mürüvvet, insaniyet ve ulüvv-i cenab gibi fezail-i insaniye numuneleriyle sahifeleri memlu bulunduğu cihetle gençler için ezher cihet numune-i imtisal tutulmaya şayan olduğundan mesai eyleyerek min gayri haddin İngilizceden Lisan-i Osmaniye'ye tercümesine muvaffak oldum. Bu halde derununda görülecek hataların ilk eserim bulunduğu cihetle damen-i afv ile mestur buyurulacağımı ümit ederim.

Şu asr-ı terakkide benim gibi iktidarsızların meydan-ı intişara eser vaz' etmesi büyük cesaretlerden madut ise de evlad-ı vatan için nef-i kesri havi böyle bir takım hikayatin tercümesine olan hevesim âdem-i iktidar mânisini bî-taraf etmeye kâfi olduğu cihetle tab' ve neşrindeki arzuya tabiiyetten kendimi alamadım. Eser-

i hakiranemin kariin [...] [sayfa sonu kesildiği için burada yer alan birkaç sözcük okunamamaktadır] mahsuselerine nail olduğunu görürsem bi't-tab' hevesim o nispette tezayüd edeceğinden edeb-i müşarün-ileyhin asar-ı sairesini de min gayri haddin nakil ve tercümeğe çalışacağımı vaat ile iktifa eylerim.” (Boyacıyan, 1885, s. 3–5)

Burada dikkati çeken ilk nokta, Shakespeare oyunlarının kurmaca karakterler, imgeler, psikolojik çözümlenmeler, biçim ve biçem gibi estetik unsurlar üzerinden değil de gençler için öğreticiliği, yol göstericiliği ve ahlakçılığı üzerinden tanıtılıyor oluşudur. Bu da yine dönemin genel edebiyat algısına ve kalem sahiplerinin kaynaklara yönelmedeki genel tutumuna dair belirgin bir işaret oluşturmaktadır. Edebiyat, okuyanın faydalanabileceği, kendine dersler çıkarabileceği sonuçlar ortaya koymalıdır. Okuyucular okuma edimiyle bir yandan hayal dünyalarını renklendirirken öte taraftan kibirlerinden arınmalıdırlar. Edebiyat okuyucuya hiç durmadan “nezaket”, “şefkat”, “mürüvvet”, “insaniyet” ve “ulüvv-i cenab” göstermelidir. Buna göre Shakespeare’den yapılan bu çevirilerin nedeni de budur; her sayfanın yukarıda sayılan insan faziletlerinin örnekleriyle dolu olmasıdır. Dolayısıyla, Shakespeare aracılığıyla etkilenme ya da model alma denebilecek bir biçimde batı edebiyatıyla kurulan ilişkilerin en genel ve en sık görülen motivasyonu, bu yöneltte “fazilet” aranıyor oluşudur.

Ahlaki ve faydacı tutumu gösteren yukarıdaki örnek yanında, sadece estetik amaçlar güdülerek yapılan çeviriler de bulunmaktadır. Anglosakson edebiyatının etkilerinin ya da kalem sahiplerinin modernleşmede bir batılı kaynak olarak bu yöne eğilim göstermelerinin nedenlerinin, bu genel tespit dışında farklı bireysel ve estetik tutumlarla da açıklanabileceğini göstermek için Shakespeare’in oyunlarını konu alan bir başka kısa önsözü de buraya koymak yerinde olacaktır. Shakespeare’den yaptığı *Sehv-i Mudhik (Commedy of Errors)* çevirisinin önsözünde Örikağasızade Hasan Sırrı (1861–1933), bu çeviriyi yapmasının nedenini tamamen Shakespeare’in yaratıcı dehasına bağlamıştır. Yazdığı önsözde, bu eşsiz yaratıcılıktan okuyucuların da keyif aldıkları ve buna bağlı

olarak Shakespeare çevirilerine bu oyunla devam ettiğini belirtmektedir. Hasan Sırrı'nın söz konusu önsözü şöyledir:

"Mukaddime:

Shakespeare'in kim olduğunu bundan mukkadim müşarün-ileyhin asarından "Venedik Taciri" namıyla bi't-tercüme enzar-ı erbab-ı mütalaaya arz eylediğim bir tiyatrunun mukaddimesinde anlatmış, ve asar-ı mezkurede kendinin hayret-bahş ukul olan dehasına bir numune olmak üzere tercüme etmişim. Asr-ı kemâlat hasr-ı cenab padişahı efkâr-ı edebiyenin terrakisince de a'sar-ı selefiye gıpta-resan olacak bir halde bulunduğu âsâr-ı edebiyenin gördüğü rağbet fevkalade ile de müsbettir; işte bu kabilden olarak salif-ül arz "Venedik Taciri" de mahzar-ı rağbet-amih oldu. Bundan cesaret alarak, yine Shakespeare'in asarından olan bu komedyayı da "Sehv-i Mudhik" namıyla lisanımıza naklederek nazargâh-ı umumiye vaz' eyledim.

15 Receb 1024, Hasan Sırrı" (Hasan Sırrı, 1887, s. 3–4)

Bunun ardından son önsöz olarak Ahmed Hilmi tarafından kaleme alınmış metne geçelim. Bu önsöz Ahmed Hilmi'nin kısmen çeviri ve daha çok da uyarlama yoluyla üretmiş olduğu altı ciltlik *Tarih-i Umumi*'nin (1866–1878) başına yazılmıştır. Bu önsözü burada tartışma konusu yapmamızdaki amaç, varlık evreni nesnel dünya ve olaylar olan/olması gereken tarihle, varlık evreni kurmaca olan/olması beklenen edebiyatın ne kadar birbirlerine yaklaştığını gösterebilmektir.

Geçen bölümlerde yaptığımız edebiyat tanımında, edebiyatın ya insanların müştereken inanacakları hikâyeler yaratma ya da bu şekilde kitlesel olarak dinlenen ve inanılan hikâyelere bireysel parantezler açma, bireylerin tek başlarına deneyimleyecekleri kurmaca evrenler oluşturma çabası demek olduğunu söylemiştik. İşte insanların ortaklaşa inanacakları hikâyeler yaratma çabasına yaklaştığı anlarda edebiyat, tarihe yakınlaşır. Aslında bazı

durumlarda, bunun tersinin de geçerli olduğu, yani tarihin de kurmaca bir algı dünyası yaratma uğraşında edebiyata öykündüğü de pekâlâ söylenebilir.

Bu çerçevede, 19. yüzyılda hem Victoria dönemi Anglosakson bakış açısında hem de Osmanlı aydınının tahayyülünde edebiyat ve tarih didaktik ve pragmatik birer araçtır: Toplumunu bir arada tutmaya, aynı hedeflere kilitlenmeye, ahlaklı ve faziletli olmaya, dinin yaşama içkin olduğunu göstermeye, ama aynı zamanda bu dünyada çalışmak, gayretli olmak, kurmak, inşa etmet, biriktirmek gerektiğine de inanılmasını sağlamaya yarayan birer araçtır. Nitekim Osmanlıda bir bakıma “resmi” tarih yazıcılığının başlangıcı sayılabilecek bir girişimde Anglosakson popüler tarih yazıcılığının da dikkate alınmış olması bu paralelliği göstermesi açısından önemli bir veri kabul edilmelidir.

Tercüme odası çevirmenlerinden, bürokrat ve Mekteb-i Mülkiye’de genel tarih dersleri veren bir eğitimci olan Ahmed Hilmi Efendi (? – 1878), verdiği derslerde okutulacak bir genel tarih kitabı yazmak istemiş ve böyle bir kitaba model olarak William Chambers’ın (1800–1883) yine liselerde okutulacak bir ders kitabı olarak kaleme aldığı ve soru-cevap formatında tasarladığı kitabı *Chambers’s Historical Questions with Answers: Embracing Ancient and Modern History*’yi (1865) almıştır. Bu Anglosakson tarih kitabını kısmen çevirerek, ama daha çok da Türk ve İslam devletleri tarihini kendisi uyarlayıp yazarak 6 ciltlik *Tarih-i Umumi* (1866–1878) adlı kitabını kaleme almıştır. Geniş kapsamlı *Tarih-i Umumi* Ahmed Hilmi’nin birçok farklı kaynaktan yararlanarak yazdığı bir kitap olmasına ve bu haliyle Chambers’ın kitabının aynen çevirisi olmamasına rağmen, *Historical Questions* Ahmed Hilmi’ye bir model oluşturmuş ve anlaşıldığı kadarıyla bunun tamamını çevirerek kendince kullanmıştır. İşte Ahmed Hilmi’nin bu kitaba yazdığı önsöz, yine çalışmamız çerçevesinde önemli veriler içerdiği düşüncesiyle bazı kısımları dışarıda bırakılarak aşağıya alınmıştır:

“Eda-i farîza-yi hamd ü sena-yi hudavendiye-yi vecibe-yi salavat- enbiya ve ifa-yi bihterîn tarziye-yi el-ihitiram intima pirane-yi natika-yi tercüman-bil sadık ara kalındıktan sonra tarih lafzının iki manası vardır; birisi bir vakanın vuku bulduğu

veyahut bir mektubun yazıldığı vakti tayin eder ki filan ayın filan günü gibi. İkincisi ezmine-i salifede zuhur olan her türlü vukuat-ı mühimmeyi nakil ve beyan eder ki buna fenni tarih denilir.

Tarihin mehazi üçtür. Birincisi kütüb-i semaviye ve ikincisi müverrihlerin yazdıkları kütüb-i atika ve üçüncüsü bazı mahallerde keşif olunan âsâr-ı atikadır. Nev-i beşer kendisinin istikmal-i medeniyet ve istihsal-i saâdet haline derkâr olan istidad-tabiiisini en ziyade tarih vasıtasıyla fiile getirebilir. Zira tarih insanlara ezmine-i mazide ben-i nevinin bulunduğu her bir ahval ve ahlak ve etvarı ve onlardan istifade olunan nesayih hissine ve kabihe ve bunlara müterettib olan menafi ve maharetin tesiratını ira'e ve müluk ve selatin-i güzaştenin ve devlet ve saltanat ve idareleri gibi yalnız vukuat-ı beşeriyenin cereyan ve netayicini izhar için tertib olunmuş bir fen olduğundan nev-i beşer işbu tarih ile zahmet ve meşakkat çekmeksizin ahval-i hazırayı vukuat-ı maziyeyle kıyas ederek umur-ı mühimmeyi idareye kesb-i iktidar eyleyeceği gibi vukuat-ı maziyeyle dahi ahval-i hazıraya tatbik ile sevabık-ı ahvale kesb-i ittıla' edip nakl-i mecr de itimad-ı hatasından masun olarak tarik-i sevaba reyhab olur. Velhasıl tarih vukuat-ı maziyeyle birkaç saat zarfında insaniyet-i daire-i medeniyet bahiresinde bulunanların piş-i nazar-ı mütalaasına götürür. Binaberin ezmine-yi maziyeyle vukua gelen harekâtın cereyan ve netayicini bilmemek ve bu yüzden kazanılacak tedabir-i haliyaya mukterin olmamak insan için ne büyük noksan olduğunu tarif iktiza etmez.

Elsine-yi ecnebiye üzere yazılan tarihlerden İngiliz müverrihlerinin kaleme aldıkları tarih kitapları tahkikatça sairlerinden kuvvetli bulunup bir tarihin lisan-ı Osmaniye nakil ve tecümesi lüzum görüldükten ve İngiliz meşahir-i müverrihinden Mister Chambers'ın telif-gerdesi olan Tarih-i Umumi şayeste-yi talim ve tercüme bulunduğundan bu kere Maarif-i Umumiye Nazırı atıfetli Kemal Efendi hazretlerinin himem ve teşvikatıyla Mekteb-i Mülkiye şakirdanına tedrise memur tercüme odası hulefasından bu abd-i kalil-ül bidaa Ahmed Hilmi bendeleri tarih-i mezkûru lisan-ı letafet-resan Türkîye nakil ve tercüme eylemiştir." (Ahmed Hilmi, 1866, s. 2-4)

Buraya alıntıladiğımız önsöz kısmının ilk iki paragrafı tarihin tarifi ve işlevi üzerinedir. Tarihin, biri zaman tayini öteki geçmişte gerçekleşen önemli olayların aktarılması ve açıklanması olmak üzere iki anlamı olduğundan ve ikincisine “fenni tarih” dendiği belirtildikten sonra, tarihin ilahi kitaplar, tarihçilerin yazdıkları ve keşfedilen antik kalıntılar olmak üzere üç esas kaynağı olduğü söylenmektedir. İlahi kitaplar, hem Chambers’ta hem de Ahmed Hilmi’de tarihin en önemli birincil kaynağı olarak kabul edilmiştir. Muhafazakâr, din eksenli tarih söyleminin paralelliği bu yaklaşım tarzında açıkça görölmektedir. Ancak yine de bu bakış açısında belirgin farklar da mevcuttur. Chambers’ın tarihinde, İslam ve İslam uygarlığı neredeyse yok gibidir. Chambers antik çağları, Tevrat ve İncil’i eksen olarak aktarmıştır. Oysa Ahmed Hilmi Tevrat’a neredeyse hiç değinmemiş ve tarihinin eksenini İslam tarihine oturtmuştur. O, altı ciltlik bu hacimli çalışmasında, Türk ve İslam tarihine çok önemli bir yer ayırmıştır.

Chambers ve Ahmed Hilmi’nin çalışmalarındaki tek paralellik tarihe kendi meşrepleri ve mezheplerince dini eksen almaları değildir. Her iki çalışmada da tarihe ahlakçı ve faydacı bir bakış açısıyla da bakılmıştır. Her iki bakış açısında da tarih insanı insana anlatma, geçmişte insanların işlediği kabahatleri ve sevapları gösterme, geçmişte yaşananları bugünle kıyas etme olanağı yaratma ve böylece insanın bundan dersler çıkararak daha ahlaklı ve daha medeni yaşamasını sağlama çabasıdır. Dolayısıyla, tarihi okuyarak çok kısa bir sürede kendine ve medeniyetine bir çeki düzen verme kabiliyetine kavuşabilecek insanın bu olanaktan, yani tarihten mahrum kalması trajik bir durumdur.

Hem “ittihat”, hem “terakki” hem de “ahlak” açısından bu denli önemli bir bilimsel disiplinde, Anglosakson popüler bir tarih kitabının modernleşme çabası içindeki Osmanlıda tarih çalışmalarında kılavuz olarak alınması çalışmamız açısından önemlidir. Kılavuz olarak alınan *Chambers’s History*’nin muhafazakâr bir bakış açısında ve din eksenli olmasının yanısıra, popüler olması da böyle bir yönelimin önemli gerekçelerinden olmalıdır. Zira Osmanlı açısından ilk kez “resmi” denilebilecek bir girişimle hazırlanan bu türden bir tarih çalışmasının kitlelere

kolayca ulaşabilmesi, bölümlediği net kategorilerle anlaşılabilir olması ve ilgi çekicilik işlevini yerine getirmesi açısından popülerlik önemli bir özelliktir.

Nitekim Ahmed Hilmi, Anglosaksonların tarih yazımında bütün bu özellikleri ile diğer milletlere göre ileride olduklarını, eğitimde eksikliği duyulan genel dünya tarihini kapsayan referans bir metin için gerekli olan rehberliğin Anglosakson tarih yazımında olduğunu ve Chambers'ın kitabının eğitimde kullanılmaya ve Türkçeye aktarılmaya en layık eserlerin başında geldiğini vurgular. Üstelik Ahmed Hilmi bu düşüncesinde yalnız değildir. Siyasi iktidar da bu fikirdedir. Nitekim Ahmed Hilmi'yi böyle bir çalışmaya teşvik eden dönemin Eğitim Bakanı Ahmed Kemal Paşa'dır (1808–1882).

Dönemin Anglosakson edebiyat ve düşün eserleriyle ilgili olan kitap ve süreli yayın tefrikalarının başlarına konulan önsözleri temsil kabiliyetinde olduğunu düşündüğümüz beş önsöz yukarıda, tezimiz çerçevesinde ve ileri sürdüğümüz savlar bağlamında tartışılmıştır. Çalışmamızı üzerine inşa ettiğimiz verilerin önemli bir kısmı bu tür önsözlerden sağlanmıştır. Bu bölümde anlatmaya çalıştığımız üzere, bu önsözlerin yazarları Anglosakson edebiyat ve düşün eserlerine neden ilgi duyduklarını, çevirdikleri metinlerin önemlerini ve bu metinlerle kendi edebiyat ve kültürümüz arasındaki bağları kendi bakış açıları ve kabiliyetleri çerçevesinde anlatmışlardır.

Bu önsözler bağlamında yaptığımız tüm bu tartışmalardan sonuç olarak şu çıkarımlarda bulunmamız mümkündür. İlk olarak şunu söyleyebiliriz: Osmanlı'nın 19. yüzyıl modernleşmesi ve Yeni Türk Edebiyatının bu yüzyılın son çeyreğinde gösterdiği gelişim, birbiçim olmadığı gibi, batılı kaynakları açısından tek bir mecraya da bağlı kalmamıştır. Bu bağlamda, Anglosakson edebiyatı ve düşün de, Yeni Türk Edebiyatının yöneldiği ve eğilim gösterdiği batılı kaynaklardan biridir. İkinci olarak, bu yönelim ve eğilimde dil meselesinin önemli bir engel teşkil ettiğini söylemeliyiz. Dönemin egemen Avrupa dili Fransızca, Osmanlı modernleşmesi ve Yeni Türk Edebiyatının yönelim ve eğilimleri üzerinde önemli bir etkidir. Üçüncü çıkarımımız, Anglosakson edebiyatından yapılacak çeviri

tercihlerinde bu dönemde ağırlıklı olarak edebiyatın öğretici ve faydacı yönü etkili olmuştur. Edebiyatın ahlaka müteallik eserlerine bir yönelim olmuştur. Bu yönün ağır basmadığı eserlerde bile, tanıtım ve önsöz yazılarında ahlaki, eğitici ve faydacı unsurların altı çizilmiştir. Bununla birlikte, edebiyata sadece ahlaki açıdan bakılmamış, estetik değerlerin ön planda tutulduğu çeviriler de Anglosakson edebiyatından yapılmış ve bu tür eserlere yazılan önsözlerde estetik hususlar vurgulanmıştır. Son olarak da bu dönemde tekil örnekler dışarıda kalmakla birlikte, tarihle edebiyatın birbirine yaklaşmış olduğunu ve her ikisinin de popüler bir içerikle donatılmış olduğunu söylemeliyiz. Tarih yazıcılığına bu türden popülist ve faydacı bir bakış açısı, o dönem Osmanlı aydını ve yazarlarının gözünde Anglosakson tarih yazıcılığının cazibesini artırmıştır.

2.3 ANGLOSAKSON ÜLKELERİNE YAPILAN SEYAHATLERLE İLGİLİ GEZİ YAZILARI, ANILAR VE MEKTUPLAR:

Bu araştırmamızın dayandığı veri kaynakları arasında kendi yazar ve şairlerimizin kendi kalemlerinden çıkmış telif gezi yazıları, anılar ve mektuplar da önemli bir yer teşkil etmektedir. Biz bu çalışmamıza kaynak olarak sadece Anglosakson edebiyatından çeviri ve bu edebiyatı konu alan telif eserleri almadık. Bu bölümün bundan önceki iki bölümünde de anlatmaya çalıştığımız üzere, bunlar dışında kalan esami-yi kütüp, önsöz, gezi yazısı, mektup ve anılardan da veri kaynağı olarak faydalandık. Dolayısıyla, Anglosakson edebiyatının Türkçedeki varlığını daha içerikli ve derinlikli olarak tartışmamıza olanak sağlamasının ve çalışmamızda ileri sürdüğümüz kendi fikirlerimiz ve savlarımız bağlamında geri bildirim sağlamasının yanında, bu 2. Bölüm'de anlattıklarımız da bir bakıma çalışmamızın veri kaynağını oluşturmaktadır.

Bu çalışmamızda araştırma yöntemi olarak karşılaştırmalı edebiyat tutumunu benimsediğimizi ve bunun aslında tek yönlü bir karşılaştırma olduğunu daha önce belirtmiştik. Buna göre araştırma nesnemiz “Yeni Türk Edebiyatı”nı, karşılaştırma ölçütümüz Anglosakson edebiyatına göre çözümlüyor ve değerlendiriyoruz. Çeviri yoluyla *doğrudan* ya da esinlenme, bahsetme, çözümlenme vb. yollarla

dolaylı olarak Türkçeye aktarılmış ya da “Yeni Türk Edebiyatı” üzerinde etkisi olduğu gösterilebilen Anglosakson metinler, karşılaştırma ölçütümüzü oluşturmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızın veri kaynağını meydana getiren bibliyografyalarımızda genel olarak bu tür metinler yer almaktadır.

Yine de bibliyografyalarımızda çizilen bu genel çerçeveye istisna oluşturan bazı telif Türkçe metinler de bulunmaktadır. Bunların bir kısmı dönemin yazar ve şairlerinin kendi kalemlerinden çıkan roman, kısa öykü, tiyatro oyunu ve şiir gibi kurmaca ve imgesel eserlerdir. Ahmed Midhat’ın (1844–1912) kendi romanı *Fenni Bir Roman yahud Amerikan Doktorları* (1888), Hüseyin Cahit’in (1875–1958) kendi kısa öyküsü “Miss Harry” (1897), Abdülhak Hamit Tarhan’ın (1852–1937) kendi şiiri “Hyde Park’tan Geçerken” (1886) ve yine Abdülhak Hamit’in tiyatro oyunu *Finten* (basım tarihi 1918, ancak yazılış tarihi 1886–1887) gibi yazınsal ürünler çeviri değil telif eserlerdir. Bunların bibliyografyamıza eklenmelerinin nedeni Anglosakson kültür ve edebiyatının açık etkilerini taşıyor oluşudur.

Bibliyografyamıza bunların dışında, dönemin Osmanlı aydın, yazar ve şairlerinin Anglosakson ülkelerine çeşitli amaçlarla yaptıkları seyahatlere ilişkin yazdıkları gezi yazıları, anılar ve mektuplar gibi yazınsal ürünler de dâhil edilmiştir. Bundan amaç, entelijensiyanın Anglosakson kültür ve edebiyatına kaynağından nasıl baktığını tespit etmek; Anglosakson kapsamına soktuğumuz coğrafyalardaki ekonomik, sosyal ve siyasal gözlemlerinin çerçevesini ve odak noktalarını belirlemek ve bunlardan yola çıkarak karşılaştırma ölçütünün, araştırma nesnemizle olan ilişki ve etkileşimini kapsam ve etki açısından biraz daha belirgin çizgilerle ortaya koymaktır.

Bu kapsamda sözünü edebileceğimiz ilk eser Mahmud Raif Efendi’nin (? – 1807) *Journal du Voyage de Mahmoud Raif Efendi en Angleterre, écrit par lui- même* (1797) adlı el yazması anı ve güncesidir. Mahmud Raif 1793–1797 tarihleri arasında Osmanlı İmparatorluğu’nun açmış olduğu ilk daimi yurt dışı temsilciliği olan Londra Büyükelçiliğinin serkatipliğini (başkâtipliğini) yapmıştır. Kendisine,

Fransa'nın politikalarına karşı Osmanlının İngilizlerden yana tavır alması gerektiğini düşündüğü ve bu yönde hareket ettiği için "İngiliz Mahmud" lakabı verilmiştir. Modernleşmeci olan Mahmud Raif 1807 yılındaki modernleşme karşıtı Kabakçı Mustafa İsyanında isyancılar tarafından öldürülmüştür.

Mahmud Raif'in İngiltere anılarını ve gözlemlerini kaleme aldığı kitabı el yazması olarak kalmış ve basılmamıştır. Biz bu yazmaya ulaşamadık, ancak bu yazmanın bir kısmını Gilles Veinstein (1945–2013) Fransızcaya çevirmiş ve çevrilen bu kısmı Çağpar Fıkrkoca bir makalesinde⁶⁵ özetlemiştir. Biz burada bu makaleden kısaca bahsetmek istiyoruz.

Mahmud Raif söz edilen güncesinin bu kısmına İngiltere'deki parlamento sistemini ve anayasayı anlatmakla başlar. Metnin bütününde olduğu gibi bu kısımda da anlattığı konuya oldukça mesafeli ve objektiftir. Öznel düşüncelerine neredeyse hiç yer vermez. Yine de lordlar ve halk temsilcileri olmak üzere iki bölümden oluştuğunu söylediği parlamentonun tıpkı kralın kanunları uygulama yetkisi gibi, tek başına kanun yapma yetkisi olduğunu belirttikten hemen sonra "Ama burada kralın parlamento üzerinde hiçbir yetkisi olmadığı sonucunu çıkarmamak gerek" diyerek bir uyarı yapmış, acil bir şerh düşmüş gibidir. Mahmud Raif, yenilik hareketleriyle, özellikle de orduda yaptığı köklü değişikliklerle anılan III. Selim (1761–1808) döneminde yaşamış ve bürokratik yapmış bir şahsiyettir. Bu çerçevede İngiltere'deki parlamento sistemini anlatışı; kralın bazı yetkilerle donatılmış olsa da mutlak bir yekiye ve iktidara sahip olmadığını belirtmesi; bunu "İngiltere Anayasası üç iktidar kaynağının birleşiminden oluşur; halkın ve avam kamarasının, lordların ve kralın iktidarı" şeklinde tanımlaması ilgi çekicidir. (Fıkrkoca, 1984, s. 66) Bu sisteme dair bir beğeni ya da sempati duyduğunu göstermemiş, bunun düşünülebilecek bir sistem olduğunda dair herhangi bir imada bulunmamış olsa da, bunu olumsuzlayacak herhangi bir açıklama ya da fikir beyanında da bulunmamıştır.

---

⁶⁵ Fıkrkoca, Ç. (1984). Kitabiyat: Bir Osmanlı Gözlemcinin İngiliz Siyasal Sistemine Bakışı. *Tarih ve Toplum*, 10 (Ekim), s. 65–67.

Mahmud Raif'in güncesinde kaleme olduğu bu görüşler, kendisinden yaklaşık altmış yıl sonra yaşamış ve Londra'ya gelmiş Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi aydınların anayasacı ve meşruti sistem talep ve önerilerini bir bakıma incelemektedir.

Güncenin sahibi, yine parlamento bahsinde eşitler meclisindeki lordların bu ünvanlarını tüm mallarıyla birlikte en büyük erkek çocuklarına miras bıraktığını, ölen lordun oğlu olmaması durumunda bu ünvanını kralın/kraliçenin istediği başka bir soyluya verdiğini belirtir. (Fıkırkoca, 1984, s. 66) Buna karşılık Osmanlıda paşalık ünvanının babadan oğula miras bırakılmadığına dair herhangi bir açıklama yapmaz. Bununla İngiltere'deki sistem hakkında bir paralellik kurmaz. Lordluk ünvanıyla paşalık ünvanının birbirinden farklı olmasına rağmen siyaset ve bürokrasideki benzer ağırlıklarından da bahsetmez. Yine de tüm bunları akla getirir.

Mahmud Raif, kralın parlamentoyu açma ve kapatma törenleri ile "Lord Mayor" denilen Londra belediye başkanının görevi devralış törenini neredeyse coşkuyla anlatır. Bu törenlerden sıkça "şaşaalı bir tören", her tarafı göz kamaştırıcı bir şekilde altın kaplanmış", "olağanüstü güzellikte", "görülmedik renkte", "ihtişamlı bir görüntü", "parlak bir şölen yemeği", "muhteşem bir şölen", "büyük ve görkemli", "son derece güzel" gibi tanım ve tamlamalarla söz eder. Ancak görüntüye karşı duyulan bu son derece iştahlı ve övücü tariflere rağmen yine de İngiltere'deki törenlerin son derece az olduğundan, İngiliz lordlarının ve asilzadelerinin halkın içinde olduklarından, gayet mütevazı giyindiklerinden ve davrandıklarından, şaşaalı görünüşü sevmediklerinden, sokakta mümkün olduğunca yaya ve yanlarında hizmetkârları olmadan yürüdüklerinden de bahseder. Bununla Fransız aşırıcılığına karşı Anglosakson mütavazılığını vurgular gibidir. Nitekim ilerleyen satırlarda kadınların asla renkli ve kürklü elbise giymediklerini erkeklerin ise genelde yünlü ve mat renkli kumaşlar giydiklerini ve tüm bu alçakgönüllü tutumları ve görüntüleri içerisinde erkeklerin "yakışıklı ve ciddi karakterli", kadınların ise "Avrupa'nın en güzellerinden" olduğunu söyler. Mahmud Raif'e göre bazı durumlar şaşaaı gerektirse de İngiltere'de gündelik hayat alçakgönüllülük,

terbiye ve ahlak üzerine kuruludur. (Fıkrkoca, 1984, s. 66) Bu ‐ahlakçı‐ tutum, tezimizin temel savlarından bir olan ve ‐Protestan ahlakı‐ ile kavramsallaştırdığımız Anglosakson ahlakıyla tam bir paralellik teşkil eder. Osmanlının modernleşme gönüllüsü ve aktivisti aydınınının tam da peşinde olduğu şey de bu ahlak üzerine inşa edilen/edilebilecek modernleşmedir.

Mahmud Raif güncesinin çevrilen ve elimizde bulunan bu kısmında daha sonra Britanya ordusundan, bilhassa da donanmasından bahseder. Britanya ordusunun kaç askeri olduğu, filosunda kaç savaş gemisi bulunduğu, kaç tersaneye sahip olduğu, gemilerin kaç güverteli, kaç toplu olduğu gibi birçok ayrıntıya girerek bu konuda etraflı bilgi verir. (Fıkrkoca, 1984, s. 66) 18. yüzyılın sonuna denk gelen yenileşme hamlesinin bu erken dönem evresinde modernleşme, daha çok askeri yenilik ve teknoloji olarak görüldüğünden bu konuyla ilgili bu kadar ayrıntılı bilgi verilmesinin anlamı anlaşılabilir. Buradan çıkan sonuç, Osmanlı entelijensiyasının 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarında, en azından bu güncede tarif edildiği şekiyle ‐muazzam‐ Britanya ordusu ve donanması vesilesiyle gözlerinin ve kulaklarının Anglosakson medeniyetinde olduğudur.

Güncede ele alındıktan bir başka konu İngiltere maliyesi ve bütçesidir. Mahmud Raif burada rakamlarla konuşur. Bütçenin ne kadar olduğunu, bu bütçenin nerelerden hangi oranlarda sağlandığını, kral ve ailesine ne kadar bütçe ayrıldığını ve faiz ödemelerine ne kadar gittiğini ayrıntılarıyla anlatır. Bunun ardından bilhassa faiz konusu üzerinde durur. İngiltere’de resmi hükümetin özellikle de savaş zamanlarında özel sektörden faizle borç aldığını belirtir. Bu borçlara karşılık ödenen faizleri yine rakamlarla açıklar. Bunun ardından hemen vergi konusunu anlatır. Ülkeden çıkan mallarda, sadece şeker hariç vergi alınmadığını ancak ülkeye giren mallara yüzde kırk, yüzde seksen ve hatta daha yüksek vergiler uygulandığını belirtir. Mahmud Raif’e göre vergi mevzusu ticaretle ilgilidir. İngiltere’de ticaret hacminin çok büyük olduğunu belirtir. Sadece Hindistan ticaretiyle meşgul olan yirmi beş binden fazla gemi bulunduğunu ve bu gemilerin savaş gemileri kadar büyük olduğunu söyler. İngilizlerin büyük kumpanyalar

kurduklarını bunların en büyüğünün ise Hindistan Kumpanyası olduğunu anlatır. İngiliz tüccarlarının çok zengin olduklarını, birçoğunun milyonlarca pound servete sahip olduklarını ve İngiliz hükümetinin kumpanyaların ve diğer ticari işletmelerin işlerine karışmadıklarını belirtir. (Fıkırkoca, 1984, s. 66) Mahmud Raif'in en az ordu ve donanmaya ayırdığı yer kadar maliye-vergi-faiz-ticaret konularına yer ayırmış olması onun kişisel bakış açısının bir göstergesi olabilir ve bu kişisel görüş sa'y, tasarruf, tutumlu olma, doğru yatırım ve dürüst ticaretle özdeşleşen Anglosakson çalışma, yatırım ve kazanma ahlakının bir yansıması olabilir. Daha ileride bilhassa Ahmet Mithat ile somutlaşacak bu ahlaki ve felsefi tutumun ilk nüvesini güncenin bu kısmında görmek zorlama bir yaklaşım olmayacaktır.

Mahmud Raif elimize aktarma ve çeviri olarak ulaştığı güncesinin bu kısmında son olarak İngiltere'deki kolluk kuvvetinden ve adalet sisteminden bahseder. Halkın kolluk kuvvetlerini benimsediklerini ve her yerde onlara yardımcı olduklarını, "watchman" denilen bekçilerin sürekli görevde olduklarını ve acil durumlarda gerekli birimlere haber verdiklerini ve yasalara herkesin riayet ettiğini söyler. Mahkemelerin on iki jürili olduklarını ve işlevli ve çok faydalı olduklarını dile getirir. Jürinin toplumun her kesiminden insanlardan oluştuğunu ve yargılanan insanların husumet ya da ahlaki gerekçelerle jüri üyelerine itiaz edebildiklerine vurgu yapar. Erkek ve kadın soyluların bu jürili mahkemelerde değil, eşitler meclisinde yargıldıklarını söyler. Mahmud Raif'in yazısının bu kısmı tutumuna ilişkin en açık göstergedir. Özgürlükten, adaletten ve muhafazakâr bir modernleşmeden yana olduğu yazısının bu son kısmında açık bir şekilde görülür. Mahmud Raif'in bütün yazısında, kendini, öznel düşüncelerini ve tutumunu en çok gösterdiği, açık ettiği bölüm belki de yasalara bağlantılı olarak bireylerin özgürlük alanlarını çizdiği şu bölümdür:

Yasalara kesinlikle uyulmakla beraber; herkes yasalara değil ama pekâlâ sık sık çok önemli kişilere isimlerini zikretmeden belirterek sataşmak, istediği gibi konuşmak ve yazmak serbestisine sahiptir; kral bile hergün kendisine karşı karikatürlerle yapılan küstahlıklar karşısında korumasızdır. (Fıkırkoca, 1984, s. 67)

Henüz 18. yüzyılın sonunda Anglosakson kültür, hukuk, ticaret ve siyasetiyle ilgili bu denli ayrıntılı ve doğru bilgi ve gözlemlerle dolu bu güncenin, Osmanlı

Devleti'nin Londra'ya tayin ettiği resmi temsilcisinin elinden çıkmış olması çalışmamız çerçevesinde önem arz etmektedir. İngiltere'ye Osmanlı devletini temsilen gönderilen Mahmud Raif'in, gördüğü her şeyi değil, görüp de önemseydiği şeyleri yazdığını düşünürsek, bu güncenin önemi bir kat daha artmaktadır. İngiltere'deki parlamento sisteminden ticaretin işleyişine; maliye ve vergi konularından ordu ve donanmanın durumuna; hukuk sisteminin işleyişinden yapılan kutlamalara ve asil sınıfın yaşam tarzlarına kadar, modernleşme hareketinin konusu olacak en önemli meselerinin ayrıntısıyla yazılmış olması, Osmanlı Devleti'nin modernleşme hareketinde kendine rehber ve yol göstericiliği aradığının bir kanıtıdır.

Her ne kadar Mahmud Raif gözlemini yaptığı ve güncesine aktardığı hususlarda son derece nötr ve tarafsız bir tutum izlemiş olsa da, kaleminden duyularından uzak sadece duyularının algıladıklarına göre hareket ettirmiş olsa da, yine baktığı konular, mevzular, kurumlar, kuruluşlar, olgular ve süreçler Osmanlı'nın modernleşmede nasıl bir yol takip etmesi gerektiğine dair kişisel fikir ve kanılarını gösterir niteliktedir. Mahmud Raif, anlattığı parlamento sisteminde, hukukun işleyişinde, ticari ve mali süreçlerde, ordu ve donanmanın işleyiş ve organizasyonunda, asillerin mahkemeler gibi bazı mekân ve durumlarda ayrıcalıklı durumlarında hep Anglosakson tarzı modernliği anlatmıştır. Açıkça ifade etmese de satır aralarında da Osmanlı'nın iradi modernleşmesinin yol göstericisinin tüm bu gözlediği durum ve koşullar olmasını dilediğini göstermiştir.

Bu güncede bizim çalışmamızın açısından önemli olan bir ikinci husus da güncenin ne Türkçe ne de İngilizce olmasıdır. Mahmud Raif bu güncesini Fransızca olarak kaleme alınmıştır. Kendisine "İngiliz Mahmud" lakabı verilecek kadar Anglosakson kültür, edebiyat ve siyasetine yakın ve meyilli bir aydınının buna rağmen bu önemli güncesini Fransızca yayımlaması, 18. ve 19. yüzyıllarda batı dilleri arasında Fransızcanın yaygınlığını gösteren bir başka veridir. Anglosakson kültür, düşün ve siyasetine bu kadar yakınlaşılan noktalarda bile Fransızcanın dil olarak kendini var etmesi altı çizilmesi gereken bir durumdur.

Bu güncenin yazılışından yaklaşık elli yıl sonra, Mahmud Raif'in görüp yazdıklarına paralel bir bakış açısıyla yazılıp yayımlanmış ve ele aldığı, dikkat çektiği, analiz ettiği konular bakımından bu günceyle epeyce benzerlik gösteren bir başka eser de yazarı bilinmeyen⁶⁶ bir gezi yazısı olan *Seyahname-yi Londra*'dır (1853). Bu gezi yazısının yazarı giriş kısmında Londra'ya gitme amacınının 1851 senesinde Londra'da Crystal Palace'da ("Billur Saray") açılan sanayi ve teknoloji sergisini ziyaret etmek ve burada medeniyete, sanayiye ve gelişmişliğe ilişkin bilgi ve görgüsünü artırmak olduğunu söyler. Yine yazarın bu giriş kısmında yazdıklarından ve kitabı daha sonra kapsamlı bir değerlendirmeye birlikte *Seyahatname-yi Londra: Tanzimat Bürokratının Sanayi Toplumuna Bakışı* (2009) adıyla günümüz Türkçesine aktaran Fikret Turan'ın arşiv araştırmalarına dayanarak yaptığı açıklamalardan, o dönem Osmanlı tahtında oturan Sultan Abdülmecid'in (1823–1861) bu sergiye gitmeleri için Osmanlı bürokrat ve aydınlarını teşvik ettiğini ve sergiye katılma izni ve ödeneği isteyen hemen herkese bu iznin ve ödeneğin verildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla böyle bir gezi yazısının, dönemin Osmanlı iktidarının beklediği sonuçlardan biri olduğunu söylemek mümkündür.

Eserin, yine bu bölümde daha önce el aldığımız Mahmud Raif güncesiyle gerek içerik gerekse de bakış açısından paralellik gösterdiğini söylemiştik. Nitekim güncede Mahmud Raif'in değindiği ilk konu Britanya'daki parlamento sistemi ve anayasa bu gezi yazısında da ağırlık verilen konuların başında gelir. Burada İngiltere'deki parlamentonun yapısı, Lordlar Kamarası, Avam Kamarası, meclisteki "Whig" ve "Tory" partileri, bu partilerin arasındaki siyasi rekabet, Kraliçenin yetkileri gibi konular ayrıntılarıyla anlatılır. Bizim Mahmud Raif'in güncesindeki bu kısma dair yaptığımız çözümlemenin benzeri Fikret Turan tarafından bu gezi yazısı için yapılır:

---

⁶⁶ Fikret Turan'a göre yazarın adı G. Süleyman ya da Fransızca yazılışı ile G. Soliman'dır (2009, s. 3). Bilgi için "1.4 Dergi ve Gazete Yazıları" adlı bölümdeki bibliyografyamızın ilgili kaydına bakınız.

İngiltere'deki parlamenter demokrasiye dair bu bilgi ve değerlendirmelerin Osmanlı toplumunda bundan kısa bir sonra yavaş yavaş çıkmaya başlayan ve padişahın yetkilerini sınırlayacak bir meclisin kurulmasını amaçlayan meşrutiyet hareketinin fikir çekirdeğinin oluşmasına katkıda bulunduğunu açıkça söyleyebiliriz. (2009, s. 10)

Yine *Seyahatname* de aynı Mahmud Raif'in güncesi gibi askerliğe önemli bir bölüm ayırmıştır. Burada askerlerin rütbeleri, önemli rütbelerin alım-satıma konu olmaları, asker maaşları, askere alım gibi ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Askerlikle ilgili bu kısım da yine dönemin Osmanlı aydınının ve devlet erkânının modernleşme dendiğinde öncelikli olarak askeri gelişmelere ve teknolojilere ilgi gösterme eğiliminde olduğunun bir başka göstergesidir.

Günce ve gezi yazısı arasındaki bir başka paralellik de vergi, bütçe, ticaret gibi konulara ayrıntılı olarak girip bilgi veriyor oluşudur. Gezi yazısı günceden farklı olarak bankacılık işlemlerine ve sigorta uygulamalarına daha fazla yer vermektedir. Gezi yazısında yazar, hem bankacılık hizmetlerinin hızlılığı, verimliliği ve kolaylığı hem de çok olgun ve gelişkin bir sistem olarak yürüyen sigorta uygulamalarının yaygınlığı ve verimliliği karşısında şaşkınlık duygularını çok samimi bir şekilde dile getirir. Sigorta ve bankacılık konuları da dâhil olmak üzere ticaret konusuna bu denli ayrıntılı değinmesi, çarşı pazardaki alışverişi ve esnafları bu derece renkli ve içten tarifi, o dönemde İngiltere'de çok sık görülen iflaslara kadar ticaret hakkında ayrıntılı bilgi vermesi de daha sonra Osmanlı aydınınını ve yazınını etkileyecek *Self-Help* (1859), *The Wealth of Nations* (1789) ve *On the Principles of Political Economy and Taxation* (1817) gibi Anglosakson ekonomi-politik eserlerin yakında entelijensiyanın ilgi alanına gireceğinin ve ardından *Sevda-yı Sa'y ü Amel* (1879), *Tarik-i Servet* (1870) ve *Ekonomi Politik* (1879) gibi çeviri ve telif eserlerin habercisi gibidir.

Mahmud Raif'in güncesinde olduğu gibi *Seyahatname-yi Londra*'da da İngiltere'deki kolluk kuvvetleri ve hukuk sistemi ayrıntılı bir şekilde ele alınır. İngiltere'de çok etkili bir kolluk kuvveti sistemi olduğundan, polislerin yetki sahibi olduklarından, suçluların peşini amansızca takip ettiklerinden ve toplumsal düzenin temel sigortası durumunda olduklarından bahsedilir. Yine aynı şekilde İngiltere'deki hukuk sistemi de jüri, hâkimler, avukatlar, deliller, dava usulleri,

savunma şekilleri, idam cezası ve infazına kadar en ince ayrıntılarına kadar ortaya konulur. Bir başka benzerlik de güncede bazı önemli günlerde gözler önüne serilen şaşaa ile gezi yazısında verilen ziyafetlerin şaşaaasının anlatımı arasında görülür. Bütün bu benzerlikler, daha önce de belirttiğimiz üzere, modernleşme ya da başka bir ifadeyle batılılaşmada birden fazla usul ve yol bulunduğunu ve dönemin aydınının bu yollardan biri olarak Anglosakson usulüne eğilim gösterebildiğini ve bu durumun da Yeni Türk Edebiyatının batılı kaynaklarını açıklamada anlamlı bir etken olduğunu göstermektedir.

Sayılan bu benzerlikler yanında *Seyahatname-yi Londra*'nın Mahmud Raif'in güncesine göre bazı önemli farkları da bulunmaktadır. Bir kere gezi yazısı çok daha samimi, daha öyküleyici ve gerek biçim gerekse de biçem açısından daha yazınsaldır. Güncenin kuru, resmi dili burada yoktur. Anlatıcı çok samimidir ve tanık olduğu her şeyi büyük bir içtenlikle anlatmaktadır. Ayrıca *Seyahatname*'nin yazarı, eğitim, geniş halk yığınlarının zor koşullarda ve yoksulluk içinde yaşamaları, sosyal sınıflar arasında görülen muazzam farklar, zihinsel hastalıklar hastanesi, gündelik yaşam, eğlence hayatı gibi farklı konularda da yine içten gözlemlerini ortaya koymaktadır.

Seyahatname'nin yazarı, bu kitabının yayımlanmasından yaklaşık bir on yıl sonra Osmanlı'da ortaya çıkacak bazı eğilimlerin ilk işaretlerini vermiş, bu anlamda Anglosakson kültür ve yazının öykünülebilecek bir değer olduğunu, en azından muhafazakârlık açısından Anglosaksonlarla aramızda bir paralellik bulunduğunu hissettirmiş olsa da, yine de bizle onların, en azından sıcakkanlılık bakımından birbirimize hiç benzemediğimizi de vurgulamadan edemez. Aslında "hiç mi hiç benzemeyiz" dediği fark da en azından bu kitapta yazdıklarına göre sadece bundan ibarettir:

Seyahatnamemin evvelinden buraya kadar yazdığım şeylere nazaran herkes berayı seyir ve seyahat Londra'ya azimet ve mevki-yi zarifeyi bi'l-müşahade istihsal-i vukuf ve dirayet etmeye ve böyle bir güzel beldeye gitmeye mecbur olursa da Memalik-i Osmaniye ahalisiyle Londralıların ahlak ve etvarca hayliden hayli münafatları olup şöyle ki birlikte bir mahal ve mecma'ya vardığımız vakit selam vererek içeriye duhul ve herkesle hüsn-amizişle meşgul olduğumuz gibi onlar dahi bilakis bildik ve görüştükleri adam olmadıkça ne selam ve ne kelim ederler. (Turan, 2009, s. 90)

Çalışmamızın bu kısmına Namık Kemal'in Londra anılarıyla devam edeceğiz. Ancak bu sefer Namık Kemal'in tuttuğu bir günce, anı ya da gezi yazısını değil, Londra'da geçirdiği yıllarda yaşadıkları, gördükleri ve düşündükleriyle ilgili bir başka yazarın yazdığı satırlardan çıkardıklarımız üzerinden çözümleme ve değerlendirmelerimize devam edeceğiz. Yusuf Mardin'in (1916–1995) kaleme almış olduğu *Namık Kemal'in Londra Yılları* (1974) adlı kitabından derlediklerimiz çalışmamızın çerçevesi ve temel savlarımız açısından oldukça anlamlı veriler ortaya koymaktadır. Ancak Mardin'in kitabının bir handikapı, kitabındaki verileri doğrulayacak atıflardan ve kaynakçadan yoksun olmasıdır. Böylesi akademik bir çalışmada kaynak gösterilemeyen verilerin ortaya konulması ciddi bir risk olarak görülebilirse de gerek yazarın güvenilirliği ve yetkinliği gerekse de bizim başka kaynaklardan elde ettiğimiz bazı verilerin bu kitapta ortaya konulan verileri desteklemesi bu kitaptaki bazı bir takım bilgileri kullanmamızı olanaklı kılmaktadır. Üstelik biz bu bilgilerden ham olarak değil, çözümleyerek ve değerlendirme yaparak yararlanacağız. Mardin'in anlattıklarını sadece alıntılanarak kalmayacak, bu alıntıların çalışmamız çerçevesinde ne anlam ifade ettiğini, ortaya koyduğumuz fikir ve kanılarla benzerlik ve/ya da zıtlıklarını ve kendi analiz ve düşüncelerimizi de açıklayacağız. Dolayısıyla çalışmamızın bu kısmında, atıf, değerlendirme ve çözümleme bir arada yürüyecektir.

Bir ara söz olarak şunun da altını çizmekte fayda görüyoruz. Anı, günce ve mektup gibi telif eserlerden genel hatlarıyla bahseden böyle bir bölümde, Namık Kemal adına uzunca bir kısım ayırmak çalışmamızın ve bölümün planı açısından gereksiz görülebilse de, Tanzimat modernleşmesinin ilk evresine damgasını vuran bu çok önemli edebi ve siyasi figürün Londra'da gördüklerinden, yaşadıklarından, düşündüklerinden ve yazdıklarından olabildiğince ayrıntılı bir şekilde bahsetmek, ilk dönem Tanzimat modernleşmesi ve edebiyatıyla Anglosakson modernliği ve edebiyatı arasındaki ilişkiyi daha nedensel ve derinlikli bir zeminde göstermesi açısından önemlidir. Üstelik Namık Kemal'le ilgili burada anlatılanlar onunla ilgili edebiyat araştırma ve incelemelerinde yeterince ortaya konulup anlatılmamış hususlardır.

Namık Kemal (1840–1888) ilk muhafazakâr-muhalif Osmanlı modernleşmeci aydınlarından biridir denilebilir. Muhafazakârlık, muhaliflik ve modernleşmecilik kavramlarının bir çok anlamda birbirleriyle çelişik olduğunun farkındayız; ancak yukarıdaki tanımları bilinçli olarak yaptığımızı belirtmeliyiz. Daha önce de söylendiği üzere dönemin okuyan-yazan, düşünen, yöneten, öğreten kesimlerinin neredeyse tamamı kendi meşreplerince modernleşmecedir, yani kendilerince medenileşmenin yollarını ararlar ve önerirler. Namık Kemal de gelenekten ve İslam'dan kopmadan, hatta İslam'ın özüne uyararak medenileşebileceğini ileri sürmesi ve bu savını neredeyse felsefi bir öğreti halinde sistemleştirebilmesiyle muhafazakâr; Osmanlı Sulatını'nın sınırsız ve ölçüsüz yetkilerini ortadan kaldırmayı, ancak Sultanı ortadan kaldırmadan yasama yetkisini milli bir meclise devretmeyi, görece evrensel hukuk ilkelerini egemen kılmayı, kamuoyu oluşturmayı ve onu etkinleştirmeyi, basın bir denetleme gücü olarak özgürlüğünü teklif etmesi ve bu fikrinde ısrarcı olmasıyla muhalif; sonuç olarak medenileşme hedefiyle modernleşmecedir.

Namık Kemal 1863 yılında Şinasi (1826–1871) ile tanışır ve bu tanışıklık onda ciddi bir değişime yol açar. Muhalif kimliğinin oluşmaya başlaması bu döneme denk gelmiştir denilebilir. Bu tarihten sonra hızlı bir şekilde bilgisini, görgüsünü ve muhalefetini artırır ve bu muhalif kimliğiyle 1867 yılında ülkeyi terkederek Avrupa'ya gitmek zorunda kalır. Bir süre Paris'te kaldıktan sonra Londra'ya geçerek önce bir süre Ali Suavi (1838–1878) ile *Muhbir* ve ardından da Ziya Paşa (1825–1880) ile birlikte *Hürriyet* gazetelerini çıkarır. Ziya Paşa ile aralarındaki anlaşmazlık nedeniyle 1869 yılında gazeteyi bırakır ve 1870 yılında Londra'dan ayrılır. İşte Yusuf Mardin kitabında Namık Kemal'in 1867 ile 1870 yılları arasındaki bu Londra yıllarını inceler.

Namık Kemal'in Londra'da sıkça temasta olduğu, hatta iyi bir arkadaşlık tesis ettiği bilinen ve daha sonra kendi özel işleri için gittiği İstanbul'da Namık Kemal adına da bazı işler gören ve onun mektup ve haberlerini ailesine ileten M. Fanton adındaki şahsiyet bu yıllarda Namık Kemal için önemli biridir. Mardin, Namık

Kemal'in Fanton'la tanışmasını şöyle anlatır: "Kemal, hem Fransızcasını ile[r]letmek, hem bir parça İngilizce öğrenmek, hem de hukuk ve iktisat alanlarında yeni bilgiler edinmek düşüncesiyle Londra'da Fransız Yardım Cemiyetinin de başkanlığını yapmakta bulunan Mr. A. Fanton'u ziyarete gitti." (Mardin, 1974, s. 22) Mardin'e göre Fanton, "Kemal'le aynı boyda, değirmi yüzlü ve çember sakallı bir İngilizdi." (Mardin, 1974, s. 23)

Namık Kemal'in, temelleri ampirizme dayanan ve hukuk, siyaset ve mülkiyet kurumlarında içselleşerek somutlaşan Anglosakson aydınlanma felsefesiyle ilk temasında da Fanton'un payı ve teşviki olduğu düşünülebilir. Nitekim Namık Kemal'in "Fanton'la Hobbes, Locke, Rousseau, Montesquieu gibi düşünürleri incele[dikleri]" (Mardin, 1974, s. 57) belirtilmektedir. Çalışmamızın "3.1.1 Namık Kemal ve John Locke" adlı bölümünde ayrıntılarıyla tartışıldığı üzere Namık Kemal'in hukuk ve yönetim felsefesinin temellerinden biri İslami referanslarsa bir diğeri de Hobbes ve Locke ile sistematikleşen Anglosakson aydınlanması ve parlamenter sistemiydi.

Namık Kemal Londra'dayken sadece Fanton'un anlattıkları ve beraber okuduklarıyla kalmamıştır. Londra'nın büyük bilgi kaynağı British Museum'dan da fırsat düştükçe yararlanmıştır. Üstelik bu konuda oldukça yetkin bir rehberi de bulunmaktadır. Nitekim "Londra Başşehbenderi Gazban Efendi British Museum'un Doğu Dilleri Bölümünde çalışan ahababı Hasun Efendiyi Kemal'i gezdirmekle görevlendirmişti." (Mardin, 1974, s. 60). Gazban Efendi Halep'lidir. Uzun bir süre Londra Başkonsolosu olarak çalışmıştır. Çok çalışkan, gayretli, dürüst ve kibardır. Bu özellikleriyle Londra'da yüksek sınıflardan birçok dostluklar kurabilmiştir. Gazban Efendi, Namık Kemal'i British Museum'un kütüphane bölümünde çalışan Hasun Efendi ile tanıştırır ve Namık Kemal de bu sayede bu önemli müze ve kütüphaneyi ayrıntılı olarak inceleme ve burada çalışma imkânı bulur. Yusuf Mardin'e göre Namık Kemal'in British Museum ile ilgili gözlemi şu şekildedir:

Bir müzesi var [British Museum]; içine girilince, canlılar ve cansızlardan ve bitkilerden gayri cisimler, süsleme konusunda ne kadar sanat gelişmişse ve beşerin hayali

güzellik yaratılmasında ne türlü olgunluk göstermişse bunların tümü bir çatı altında toplanmış. Kütüphanesi, her dilden iki üç milyon kitap ve onları bulmak için hemen her bilgide üstat niteliğinde yüzlerce kütüphane memuruyla dolu. Okuyanların sayısıysa en boş zamanlarda sekiz yüz kişiden eksik değil. İçlerinde doksan yaşında hocalar ve on sekiz yaşında kızlar bulunur. Hele nümnehane içerisinde olan Darülkütüb'e kim giderse gitsin ve ne kadar bilinmeyen dilde bir eser sorarsa sorsun, bunu vermeye ve yoksa mümkün olan hızla getirmeye mecburdur. (Mardin, 1974, s. 66–67)

Yusuf Mardin'in kitabında alıntı yapmadığını ve atıfta bulunmadığını söylemiştik. Ancak yazarın yeterliği, tutarlılığı ve tanınmışlığına ve bizim kendi elde ettiğimiz verilerle yaptığımız sağlamalara dayanarak bu kitabın çalışmamızda güvenilir bir veri kaynağı olarak kullanılabileceğini de belirtmiştik. Yusuf Mardin'in yukarıda, Namık Kemal'in British Museum hakkındaki görüş ve duygularını o şekilde dile getirmesini, bu sağlamayı nasıl yaptığımızı göstermesi açısından, Namık Kemal'in kendi kaleminden çıkmış olan ve önce *İbret*'te (45. Sayı, 04.11.1872) sonra da *Mecmua-i Ulûm*'da (2. Sayı, 30.10.1879, s. 153–160) yayımlanan Londra gözlemlerini anlattığı "Terakki" adlı makalesindeki British Museum ile ilgili bölümü ile karşılaştırmak için şu alıntıyı da o makaleden yapalım:

Kütüphanelerine girilse her lisandan iki üç milyon kitap ve onları bulmak için hemen "allame-i her-fen" vasfına layık yüzlerce hafız-ı kütüb mevcuttur. Ashab-ı mütalaa ise en hali vakitte sekiz yüz kişiden noksan olmaz ve içlerinde doksan yaşında hocalar ve on sekiz yaşında kızlar bulunur.

Hele numnehane derununda olan darü'l-kütüb, her kim giderse, ne kadar na-maruf bir lisandan olursa olsun matbu bir kitap isterse vermeye ve mevcut değilse sürat-i mümkünane ile getirmeye mecburdur. (s. 155–156, *Mecmua-i Ulûm*)

Namık Kemal'in Londra'da bulunmasının nedeni Osmanlı yönetimine etkin şekilde muhalefet edebilmek ve memlekette etkin bir meşrutî yönetime geçilmesini kolaylaştıracak faaliyetlerde bulunmaktır. O da Ziya Paşa da Mustafa Fazıl Paşa'nın davetiyle dönemin iktidarının simgeleşmiş ismi Âli Paşa'ya karşı muhalefet etmek üzere önce Paris'e ve oradan da Londra'ya geçmişler ve yine bu amaçla Londra'da Hurriyet gazetesini çıkarmaya başlamışlardır:

Kemal ve Ziya Bey, Mustafa Fazıl Paşa'yı daha çok yurtsever olarak görüyorlar ve bir meşrutî yönetime geçmekte onun rolü olabileceğini umuyorlardı. İlk hedef Sadrazam Emin Âli Paşa'yı devirmektir. İşte haftalık Hürriyet gazetesi bu amaçla Londra'da Rupert caddesi 4 numarada çıkarılmaya başlandı.

İlk sayısı 29 Haziran 1868 Pazartesi tarihini taşıyan haftalık Hürriyet gazetesinin...
(Mardin, 1974, s. 84)

Namık Kemal ilk başlarda *Hürriyet* gazetesinin görünmeyen kalemi ve yöneticisidir. Gazetenin ilk dört sayısında kendini belli etmez. Gazete Yeni Osmanlı cemiyetinden Reşat Bey üzerinde görünür. Ancak Londra'da kendini güvende hissetmesi, bilhassa basınla somutlaşan Anglosakson ifade özgürlüğü ruhunun etkisiyle beşinci sayıdan itibaren Namık Kemal tamamen kendini ve ağırlığını gösterir.

İlkönceleri Hürriyet, Yeni Osmanlılardan Reşat Bey üzerinde görülüyor ve Kemal kendini belli etmeden yazılarını hazırlıyordu. Ancak 3 Ağustos 1868 [beşinci sayı] tarihinden itibaren Reşat adının arkasına gizlenmek gereğini duymaksızın kendi adıyla Hürriyet'i çıkarmaya ve Sadrazam Âli ve Hariciye Nazırı Fuat Paşalar aleyhine şiddetli eleştirilerini yağdırmaya devam etti. (Mardin, 1974, s. 85–86)

Namık Kemal Londra'da bulunduğu yıllarda hemen her şeye olduğu gibi İngiliz basınına da büyük bir merak duyar. Orada bulunduğu zaman zarfında İngiliz basınına ayrıntılı bir şekilde inceleme ve değerlendirme şansı yakalar. Basın özgürlüğü, kamuoyunun bilgilenme hakkı, ifade özgürlüğü ve basın yoluyla tartışma kültürüne dair zaten mevcut olan fikirleri burada daha da olgunlaşır. Gazetelerin sadece içerik ve fikir kısmıyla değil onların fiziki koşulları, basım teknikleri, basım sayıları ve satış rakamları gibi teknik yönlerine de ilgi duyar. Terakki adlı makalesinde bir gazete matbaasını şu hayranlık ve coşkuyla tarif eder:

... işleyenler makine değil, güya dağ parçası kadar bir div-i ahenin-bedendir ki ağızından ateşler püskürerek ve her uzvu hareket ettikçe başka bir sada-yı müthiş peyda ederek kendini zincir-i hükmüne esir eden melekü'l aklın gece gündüz bila-tevakkuf infaz-ı fermanına çalışır. İçlerinde alat-ı tabiiye görülür ki İbret'in sekizi büyüklüğünde bir gazeteden bir saatte iki yüz bin nüsha basar. (s. 157, Mecmua-i Ulum, 2, 30.10.1879)

Yufus Mardin de kendi kitabında buna benzer bir gözlemi, Kemal'in *Times* gazetesine olan ilgisini vurgularken anlatır:

Kemal'in *Times*'a karşı ilgisi hiç kuşkusuz hukuk ve iktisat öğretmeni Fanton'un bu gazeteye muhabirlikte bulunmasından ileri gelmekteydi: Hatta birlikte *Times*'ı ziyaret etmişler ve Kemal, *Times*'ı basmak için bir saatta kullanılan kâğıdın 40.000 metre uzunluğunda olduğunu ve matbaa makinesi bir saat işlerse dünyayı çevreleyebilecek bir kuşağı basabileceğini öğrenmişti. (Mardin, 1974, s. 89)

Namık Kemal sadece *Times* gazetesiyle değil, Londra'da yayımlanan diğer gazeteler ve bu gazetelerin yazar ve muhabirleriyle de ilgilenir, onların yazılarını ve fikirlerini öğrenip değerlendirme fırsatı bulur. Yusuf Mardin, Fanton'un Namık Kemal'e *Morning Advertiser* adlı gazeteden ve onun yöneticilerinden olan David Urquhart'tan (1805–1877) bahsettiğini de söyler. (Mardin, 1974, s. 89) David Urquhart 19. yüzyılın ortalarında Osmanlı-Britanya ilişkilerinde bilhassa önemli bir figürdür. Öncelikle İstanbul'a elçilikte çalışmak için gelir, ancak bu ilk gelişinde kısa süre içinde ülkesine geri döner. Daha sonra Britanya adına ticari potansiyelleri tespit etmek için yeniden Osmanlı İmparatorluğu da dâhil doğu ülkelerine gönderilir. Bu esnada *Turkey and Its Resources* (1833) (tam adı: *Turkey and Its Resources: Its Municipal Organization and Free Trade; the State and Prospects of English Commerce in the East; the New Administration of Greece, Its Revenue and National Possessions*) adlı kitabını yazar. Urquhart, aslında Osmanlı'yı borçlandırmak ve borç para satmakla görevli olarak gelir; ancak ilk teşebbüsünde Osmanlının bunu kabul etmemesinden, birçok yerini gezdiğini Osmanlı ülkesinden, insanlardan, İslam merkezli medeniyetten, aile kültüründen, ahlak kurumundan ve hatta hamamlardan çok etkilenerek samimi bir Osmanlı dostu olur ve artık Osmanlıları işinin gereğinin aksi yönünde, yani kesinlikle borç para almamaları konusunda mütemadiyen uyarır. İslam'dan özellikle etkilenmiştir, nitekim yine 1833'de yazdığı, bununla birlikte 1867 yılında üç makalesini içeren bir kitapçıkta yayımlanan "Islam as a Political System" adlı makalesi bunun önemli bir göstergesidir. Yusuf Mardin'in kitabında Namık Kemal ve David Urquhart'tan bahsediyor oluşu, Namık Kemal'in bilhassa sözü edilen bu makaleyi görüp okuduğunun ya da en azından Fanton'un kendisine bu makaleyi Fransızca olarak naklettiğinin başka bir kanıtıdır.

David Urquhart, Yusuf Mardine göre "Türk ve Türklere ait her şeye âşık olan ve arkadaşları tarafından Turcomania hastalığına tutulmuş gibi görülen" (Mardin,

1974, s. 89) önemli bir figürdür. Namık Kemal gibi bir “vatan şairi”ni ve İslam savunucusunu eserleriyle etkilemiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bilhassa Namık Kemal’in Londra’da iki yıldan fazla yaşadığını, İslama ve Türklere böylesine destek veren batılı bir aydını göz ardı etmesinin mümkün olmadığını ve üstüne Yusuf Mardin’in düştüğü kaydı göz önüne alırsak böyle bir etkilenmenin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. David Urquhart’ın 1838 yılında yayımlanan ve genel olarak Osmanlı İmparatorluğu örneği üzerinden İslam medeniyetinin ilerlemişliğinden, adaletinden, ahlaki yapısından, sosyal gelişmişliğinden, faziletinden, iyiliğinden, yardımseverliğinden ve daha birçok olumlu yönünden bahsettiği iki ciltlik *The Spirit of East Illustrated in a Journal of Travels Through Roumeli During an Eventful Period* (kısa adıyla *The Spirit of East*) (1838) adlı eserini de Namık Kemal’in görmüş ya da kendisine anlatılanlar aracılığıyla öğrenmiş olduğu da söylenebilir.

Yusuf Mardin’in *Namık Kemal’in Londra Yılları* adıyla basılan kitabı aslında 1970 yılında *Milliyet* gazetesinde “Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın Londra Yılları: 1867–1870” adıyla yayımlanan bir dizi yazının kitaplaştırılmış halidir. Dolayısıyla Mardin, sadece Namık Kemal’den değil daha az olsa da Ziya Paşa’dan da bahseder kitabında. Mesela Ziya Paşa’nın *Zafername* adlı satirik şiirini yazarken Anglosakson yazınından ve basınından etkilendiğini ileri sürer. Nitekim “Ziya Bey’in *Zafername*'sini yaratırken *Punch*'daki şiir ve makalelerden esinlendiği söylenmektedir.” (Mardin, 1974, s. 90) der. Yusuf Mardin’in bu iddiayı hangi kaynağa ya da kişiye dayandırdığını, referans göstermediği için bilemeyiz. Ancak yıllar sonra Ali Budak’ın *Ziya Paşa’nın İroni ve Parodi Şaheseri Zafername: Çağdaş Kuramlarla Bir Satır Analizi* (2013) adlı kitabında da aynı iddianın ileri sürüldüğünü görürüz.⁶⁷ Mardin, yine kaynağı belirtilmemekle ve hangi yönlerden olduğu gösterilmemekle beraber, *Zafername* ile ilgili olarak şu iddiada da bulunur:

---

⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için adı geçen kitabının 7. Bölümüne bakınız.

O sırada İngiltere'de günün edebiyat alanının başkonusu Robert Browning'in ünlü "The Ring and the Book" adlı yapıtıydı. Ziya Bey uzun olmakla beraber veciz denebilecek nitelikteki bu on iki bölümü kapsayan eserin başlangıç ve sonuç kısımlarının yazarın kendi ağzından, diğerlerinin ise başka kişiler ağzından kaleme aldığını görmüş ve bundan esinlenerek Zafername'sini kendi ağzından değil de İzzet Mutasarrıfı Bosnalı Mehmet Fazıl Paşa ağzından kaleme almak yolunu seçmiştir. (s. 97)⁶⁸

Mardin, *Zafername*'nin Anglosakson mizah yazınından etkilenmiş olmasının olası olduğunu şu şekilde de vurgular:

Ziya Bey'in İngiliz mizah ve hicvinden de yararlanarak kaleme aldığı "Zafername" edebiyat tarihimizde önemli bir aşama, hiciv edebiyatımızın bir başyapıtıdır. Yalnız Âli Paşa'yı değil, devrinin toplumsal bozukluklarını şiddetle yeren bu üç buutlu satirik eserin İngiltere gibi hiciv ve ince alayın memleketi sayılan bir ülkede yazılmış olması başka bir değer taşır. (s. 102)

Yusuf Mardin, Ziya Paşa'nın Anglosakson yazınından sadece *Zafername*'de değil, *Hürriyet* gazetesinin 11 Ekim 1869 tarihli 68. ve 18 Ekim 1869 tarihli 69. sayılarında yayımlanan "Rüya" adlı yarı kurmaca makalesinde⁶⁹ de etkilendiğini ileri sürer.

SONRA bir gün Ziya Bey, gezmeye gittiği Sekizinci Henry'nin sarayı Hampton Court Palace'in Thames nehrine bakan sıralarından birine oturup hayallere dalarak **Rüya**'sını kaleme almıştır. Ziya Paşa rüyasına şöyle başlamaktadır: Hampton Court Bahçesine gittim... (s. 102)

Çalışmamıza konu dönemde eser vermiş yazar, şair ve aydınlarımızın Anglosakson kültür, yaşam ve edebiyatına dair kaleme aldıkları ya da buna da yer verdikleri anı, günce ve mektuplarına ayırdığımız bu bölümde, genel olarak Namık Kemal'in, kısmen de Londra'da onunla yol ve kader arkadaşlığı yapmış olan Ziya Paşa'nın anılarını bir parça kurmaca anlatıya dönüştürerek vermiş olan

⁶⁸ Zafername'nin tümü değil, sadece "Kaside" kısmı Fazıl Paşa ağzından yazılır. Eserin "Tahmis" adlı ikinci kısmı Karantina Kitabından emekli Hayri Efendi ve "Şerh" isimli üçüncü kısmı da Zaptiye Müşiri Hüsnü Paşa'nın ağızlarından yazılır.

⁶⁹ Bu eser bir makaledir, çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nda keyfiliğe son vermek ve istikrarlı bir gelişim yakalamak için Padişahın yetkilerini sınırlayacak ve sadrazamların çıkara dayalı keyfi tutumlarına son verecek millet meclisine dayalı meşruti bir yönetim önerisinde bulunmaktadır; kurmacadır, çünkü Ziya Paşa bu makaleyi içinde diyalogların da olduğu bir kısa öykü gibi tasarlamıştır.

Yusuf Mardin'in yazdıklarını, kendi bulgularımız ve söz konusu aydınların kendi kalemlerinden çıkmış başka metinlerle destekleyerek ve analiz ederek vermiş bulunuyoruz.

Burada çıkardığımız sonuç, bilhassa Namık Kemal'in yazınsal olmasa bile fikiren Anglosakson düşün, kültür ve siyasetinden etkilenmiş olduğudur. Namık Kemal her şeyden önce, Padişah ve onun soyunu dışlamayan parlamenter bir sistemin kodlarını Britanya'da bulmuştur. Britanya'daki meşruti yönetim biçiminin birtakım bazı farklar ve tadilatlarla Osmanlı için uygun bir sistem olduğunu fark etmiştir. "İslam" ile "batılılaşma" arasında bir uzlaşma arayan, hatta İslam'ın batılılaşma denilen ilerleme ve modernleşmeye özü itibarıyla yer verdiğini ileri süren Namık Kemal, ayrıca modernleşme sürecinde dini ve ahlaki muhafazakâr unsurların dışlanmadan modernleşme sürecinin yaşanabileceğini muhafazakâr Anglosakson modernliğinde görmüştür.

Bu bölümde anacağımız bir başka yazı Samipaşazade Seza'inin (1860–1936) iki bölüm halinde *Gayret* gazetesinin 16 Temmuz 1886 tarihli 27. ve 23 Temmuz 1886 tarihli 28. sayılarında yayımlanan "İngiltere Hatıratım" adlı dizi yazısıdır. Samipaşazade Sezai 1881–1885 yılları arasında Londra Büyükelçiliğinde ikinci kâtip olarak görev yapmıştır. Bu görevi sırasında hem Anglosakson kültürünü hem de yazınına yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Bu bilgiyi doğrulayacak veriler bibliyografyamızın "1.3 Kitap Bölümleri" adlı kısmında listelenen Bulgurluzade'nin *Müntehabat-ı Bedayi-yi Edebiye* (1908) adlı derlemesinde yer alan Samipaşazade Sezai'nin Abdülhak Hamit'e (1852–1937) yazdığı mektupta mevcuttur.⁷⁰ Samipaşazade Sezai söz konusu bu mektupta İngiliz edebiyatının özgün olduğunu ve farklı bir mecrada geliştiğini, ayrıca birçok yönden Fransız edebiyatına üstün olduğunu anlatırken girdiği ayrıntılar Anglosakson yazınına tanıdığının ve iyi bildiğinin kanıtıdır.

---

⁷⁰ Samipaşazade Sezai (1908). Hamit Beyefendi Hazretlerine Bir Mektup (15 Ağustos 1882). Bulgurluzade Tahir (Der.). *Müntehabat-ı Bediye-yi Edebiye* (s. 42–51). İstanbul: Sancakciyan Matbaası.

Bahsedeceğimiz dizi yazının ilki, tam da dizi yazının adına uygun olarak bir anı olsa da, aslında kurgusu, ölümlerle yaşam, karanlıkla aydınlık ve gerçeklikle doğaüstücülük arasında kurduğu dramatik çelişkisi, kullandığı duygusal yoğunluklu estetik dili ve başkişisi olan karakteriyle tam bir kısa öyküdür. Üstelik bu öyküde Anglosakson tarzı gotik anlatı öğeleri de yoğun olarak mevcuttur. Dolayısıyla Samipaşazade Sezai bu anı yazısında, İngiltere'nin havasından, atmosferinden ve gotik anlatı tarzından etkilenerek yazınsal açıdan bir kısa öykü kaleme almıştır.

Samipaşazade Sezai, "Banet"⁷¹ (Barnet) alt başlığını taşıyan bu anı/kısa öyküsünü şimdilerde etnik azınlık (minority ethnic) gruplarının yoğun olarak yaşadığı Londra'nın periferi gettolarından biri durumundaki Barnet beldesinden yazmıştır. Belde o zamanlar, azınlık ve "ötekilerin" yaşadığı bir metropol yerleşimi değil, Samipaşazade Sezai'nin tanımla "Londra'nın dağdağa ve avazesi etrafına yetişip de iç taraflarına doğru gelince mahvolduğu [bir] köy[dür]." (1886a, s. 106) Samipaşazade Sezai ayrıca, Abdülhak Hamit'e yazdığı, yukarıda bahsettiğimiz mektubunda da Barnet'i, "Bu bulunduğumuz köy İngiltere tezyinatı tabiatından olan büyük büyük ağaçlarla mahdut sayfiyenin piş-gâhında muntazamca bir bahçe, bahçenin öte tarafında küçük bir orman var." şeklinde tanımlar. (1908, s. 51)

Bu anı/kısa öykünün başkişisi bir İngiliz kızıdır. Bu kız nişanlısı genci daha birkaç gün önce toprağa vermiştir. Sami Paşazade'nin, nişanlısının mezarından bir türlü ayrılamayan kızla karşılaşması da bu vesileyle olur. Kilise ve kiliseye ait mezarlığın önünden geçerken tesadüf eder kıza yazarımız. Kız kilisenin çalan çanlarıyla birlikte hareket ederek mezarın başında ve üzerinde bir çeşit ayinle nişanlısının ölümünün etkilerini yaşamaktadır. Samipaşazade Sezai'nin bu ayine benzer anmayı tarif etmesi oldukça fazla gotik öğelerle doludur. Yüzünü mezar mermerine dayamış şekilde ağlayan kıza ve mezarı şu şekilde anlatır: "Tabiata

---

⁷¹ Samipaşazade Sezai (1886a). İngiltere Hatıratı: Banet. *Gayret*, 1(27), s. 106–107.

şeref verecek o güzel çehresini mezarın o soğuk taşına koymuş ağlıyordu. Eğer mezar bir kere dünyaya açılsaydı o da mutlak bu kızın getirdiği hediyeyi almak için açılırdı.” (1886a, s. 106) Mezarın açılması metaforu, bahsettiğimiz gotik unsurların başında gelmektedir. Samipaşazade Sezai bunun hemen ardından bu metaforu şu şekilde tamamlıyor: “Eğer ruhu bir dünyaya celbetmek kabil olsaydı, onu da mutlak bu güzel gözlerin döktüğü girye-yi hasret celbederdi.” (1886a, s. 106) Akşamın mezarlığın üzerine yavaş yavaş çökmesi, parlayan yıldızların ışıklarının mezarının üstünde garip şekillerle yansması, kızın yüzünün yarısının karanlık kalmış aya benzemesi ve kızın mezarla konuşarak ona “Açıl!” diye seslenmesi de kurmaca gotik atmosferi güçlendiren diğer öğelerdir.

Nişanlısının mezarında bir tür ritüelle matem tutan kızın bir süre sonra kilisenin papazının onu içeri almasıyla öykü sonlanır. Görünürde durağan, olay örgüsü düz ve karakteri tek yönlü bir anlatıdır bu. Ancak kullandığı imgesel dille yaşamla ölüm arasında kurduğu dramatik çelişki, doğaüstü unsurların öykünün bu dramatik çelişkisine başarılı katkısı ve atmosfere mükemmel uyumu ve sadece başarılı bir tasvir yapılarak öykü başkişisinin bir karakter olarak yaratımı, bu anı-anlatıyı derinlikli bir kısa öykü olarak tanımlamayı gerektirir.

Samipaşazade Sezai'nin Londra anılarını kaleme aldığı bu dizi yazısının ikinci bölümü “Haziranda Hyde Park”⁷² adıyla yayımlanmıştır. Bu yazıda yazarın Hyde Park'a ve Hyde Park'ta bulunan insanlara (özellikle İngiliz kızlarına) ait gözlemleri yer almaktadır. Yazar bu gözlemlerini oldukça lirik bir dille, romantik unsurları ön plana çıkararak aktarmaktadır. Bu haliyle yazıda olası etkilenmenin izleri aranacaksa, bu etkilenmenin kaynağı Anglosakson menşeli görüntülerdir demek doğru olacaktır. Dolayısıyla Samipaşazade Sezai burada, yazınsal ya da kültürel değil, daha çok görsel unsurların etkisi altındadır ve bu unsurların kaynağı da Anglosakson kavramının mekân olarak doğup olgunlaştığı coğrafya parçası, Britanya adasıdır.

---

⁷² Samipaşazade Sezai (1886b). İngiltere Hatıratı: 2 – Haziranda Hyde Park. *Gayret*, 1(28), s. 110–111.

Samipaşazade Sezai'nin gözünde Hyde Park, kendine özgü doğasıyla hem yerel, dünyanın başka yerlerinden getirilip parka yerleştirilmiş harici nesnelere çağrıştırdığı emperyalizmle hem de evrensel görüntüleri haizdir. Samipaşazade Sezai, bu yerel ve evrensel görüntüler karşısında kendi “şarkî” duyarlılığıyla kalem oynatarak yazdığı şu satırlar, güçlü ve etkili bir yazınsal sentez gibidir:

Londra'nın iklimi iktizasınca ekser zaman gibi park yine hafif bir sisle mestur idi. Sisler içinde ağaçların yalnız yeşil cihetleri görünüyor ve Hindistan'dan getirilerek mesirenin bir cihetine diktikleri güllerin üstünde yine bu sisler bir kızın vücudundaki pembeliği büsbütün setredemeyen dantelli bir gömleğe benziyordu.” (1886b, s. 110)

Yazar, bu yazının başından sonuna kadar gördüğü görüntülerin etkisinde yazısına devam etmektedir. Derlediği bu Anglosakson menşeli görüntüleri, kendi iç dünyasındaki geleneksel yazın evreninde imgelere dönüştürmekte ve yazısını yer yer şiir diline varan bir imgesellikle sürdürmektedir:

İngiltere'nin yakmaz fakat tenevvir eder şua-yı şemsi – *zan ve şüphe arasında nazan nazan zihne nüzul eden bir fikr-i şairane gibi* – sisleri gūzar ederek zemine ancak dokunabiliyor ve bundan reng-i âle mail bir akşam hâsıl oluyordu.” (1886b, s. 110, vurgular bize ait).

Yazının geneline sirayet eden bu poetik tutum yanında Samipaşazade Sezai Anglosakson'ların bazı tavırlarına ve özellikle de eğitimlerine ilişkin bilgiler de veriyor. Örneğin İngiltere'de yaş bir ağacı kesmenin bir insanı idam etmek anlamında geldiğini söylüyor; İngiltere'deki ağaçlar kadar yeşil ve güçlüsünü ne kendi memleketinde ne de Avrupa'nın başka bir yerinde gördüğünü ve bunun nedeninin de İngiltere'nin kendine özgü iklimi olduğunu belirtiyor. Ardından güzelliklerini, canlılıklarını ve nezaketlerini öve öve bitiremediği İngiliz kadınlarının bu özelliklerini biraz içinde yaşadıkları coğrafyadan, ama çokça da ailede gördükleri terbiyeden ve okulda aldıkları eğitimden kaynaklandığını belirtiyor. Anglosaksonların okulda gençlerin sadece zihinlerini eğitmediklerini, aynı zamanda bünyelerini güçlendirmek için beden eğitimine de önem verdiklerini anlatıyor. Bu sayede İngilizler'in dünyada hayli üstün bir konumda bulduklarını vurguluyor.

Çalışmamızın, Samipaşazade Sezai'nin iki bölümden oluşan "İngiltere Hatıratım" adlı dizi yazısı hakkındaki bu kısmını da onun İngiliz kadınlarıyla ilgili yazdığı şu satırlarla sonlandıralım:

Dünyanın birinci milleti olduklarına kanaat-i vicdaniyelerinden ve asırlardan beri cihan üzerine hâkimiyet-i siyasiyelerinden hâsıl olmuş gurur-ı milliyet, âlemin en güzel kadınları olduklarına dair aldıkları teminattan vücut bulan gurur-ı cemal, gurur-ı şebabet her hallerinde, her tavırlarında meşhud olur. Bununla beraber mecami-yi ülfetlerinde, gösterdikleri terbiye-yi nezaket bazen bir adamı taraftar-ı asalet etmeye kifayet eder. (1886b, s. 111)

Samipaşazade Sezai'nin genelde İngiltere ve özelde de Londra ile ilgili yazdığı anıları, görüldüğü üzere, bu bölümde daha önce andığımız günce, anı ve mektuplardan bir yönüyle kesin olarak ayrılmaktadır. Bu bölümde daha önce andığımız metinlerin tümü, daha çok ekonomi, siyasi ve anayasal yapı, hukuk, siyaset, askerlik gibi İngilizlerin reel politika ve gündelik yaşam pratiklerine ağırlık vermektedir. Şüphesiz dolaylı da olsa bunların da Yeni Türk Edebiyatının ürün ve yönelimleri üzerinde önemli etkileri olmuştur ve biz bu etkileri de söz konusu metinlerle birlikte tartışmış bulunuyoruz.

Samipaşazade Sezai'nin burada andığımız iki bölümlük anı-anlatı yazısı daha önce anlattığımız bu tür metinlerden, doğrudan etkilenme ve estetik anlatım yönüyle kesin çizgilerle ayrılmaktadır. Okuduğumuz bu anı-anlatıda yazarın kurmaca ve imgesel yaratımı hemen kendini gösterir. Yukarıda da söylediğimiz gibi bu anı-anlatının birinci bölümü bir bakıma gotik unsurların ağır bastığı bir kısa öykü ve ikinci bölümü de yoğun lirik anlatımıyla yer yer şiire yaklaşan bir gezi yazısıdır. Bu haliyle Samipaşazade Sezai'de, Anglosakson kültür, yaşam ve edebiyatının doğrudan etkilerini görürüz.

Çalışmamızın bu bölümünde, buraya kadar atıfta bulunup tartıştığımız metinler, yazarlarımızın o dönem kaleme aldıkları günce, gezi yazısı, anı ve mektuplarını genel olarak temsil kabiliyetindedir. Bu nedenle o dönem bu bağlamda yazılmış

bütün metinleri burada tartışmayacağız. Yine de bu başlık altına girebilecek diğer metinleri de sadece ismen anmak faydalı olacaktır.

Bu tür metinlerin önemlilerinden bir tanesi Ali Kemal'in (1867–1922), 23 – 30 Ağustos 1898 tarihlerinde İngiltere'ye yapmış olduğu bir haftalık ziyarette kaleme aldığı gezi yazısı formatındaki notlarını mektupla *İkdam* gazetesine göndermesiyle oluşmuş dizi yazıdır. Tam adı “Makale-yi Mahsusa: İngiltere'de Bulunan Paris Muhabirimizden: İngiltere Mektupları (1–9)” olan dizi yazı, *İkdam* gazetesinin 1492 ile 1512. sayıları arasında dokuz bölümde yayınlanmıştır. Ali Kemal bu dizi yazıda Anglosakson kültür, yaşantı ve edebiyatına dair gözlemlerini paylaşır.

Yine gezi yazısı-mektup formatında düzenlenmiş buna benzer bir diğer metin *Servet-i Fünun* dergisinin sayfalarında dizi olarak yayımlanan “Amerika İhtisatı” adlı yazıdır. Yazarının adını belirtmediği ve imzalamadığı bu dizi yazı derginin 12.05.1893 tarihli 113. ile 20.07.1893 tarihli 123. sayıları arasında dokuz bölüm olarak yayınlanır. 1893 yılında Chicago'da kurulan Dünya Fuarı'na giden yazar, burada gördüklerini ve Amerika kültür ve edebiyatına ilişkin gözlemlerini anlatır.

Bu bölümde anacağımız bir başka metin Ahmed İhsan Tokgöz'ün (1868–1942) kaleme aldığı *Avrupa'da Ne Gördüm?* (1891) adlı gezi yazısı kitabı içinde yer alan “Londra Cevelanı” (s. 151–257) adlı bölümdür. Ahmed İhsan, yaptığı Avrupa seyahatinde bir haftalığına İngiltere'ye de uğrar ve bu kısa süre içinde orada gördüklerini, bildikleriyle de birleştirerek okuyucusuna nakleder.

Bu bölümde, gerek değerlendirmeler yaparak uzun uzadıya alıntıladığımız gerekse de sadece adlarına ve yazarlarına atıfta bulunduğumuz tüm bu metinler, Osmanlı yazar, şair ve aydınının Anglosakson yaşantısını, sosyal, ekonomik ve siyasal yapısını, kültürünü ve edebiyatını kendi gözleriyle nasıl gördüklerini yansıtmaktadır. Çalışmamıza konu dönemde İngiliz dilinin ve Anglosakson edebiyatının varlığını ve etkilerini ölçmeye çalışan böyle bir çalışmada, bu bakış açısı yukarıda da açıkladığımız üzere önemli veriler ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla çalışmamızı sadece Anglosakson edebiyatından yapılan çevirilerle ve bununla ilgili çeşitli değerlendirme yazılarıyla sınırlı tutmadık. Burada ortaya koyduğumuz görüş ve kanıların sınanmasında bunlar dışında kalan esami-i kütüp, önsöz, Anglosakson ülkelerine yazarlarımızın yaptıkları gezileri konu alan gezi yazıları, günceler ve anıları da veri kaynakları olarak belirledik ve bunları geneli temsil kabiliyetleri ölçüsünde tartıştık.

3. BÖLÜM: SINIFLANDIRMA

Çalışma konumuz ve çalışma konumuzu sınırladığımız dönemle ilgili olarak geçmişte yapılan çalışmalarda veri toplama ve değerlendirme açısından bazı önemli sorunlar ve sıkıntılar mevcuttur. Son zamanlarda, döneme ait eski harfli (Arap alfabesiyle) Türkçe kitap ve süreli yayınların giderek çeşitlenen, kapsamı ve içeriği artan ve olgunlaşan çevrimiçi veri tabanlarından, kataloglardan ve bibliyografyalardan daha kolay ve daha verimli bir şekilde taranabiliyor oluşu bu sorunları ve sıkıntıları gün geçtikçe azaltıyor olsa da, çalışma konumuz ve dönemimizle ilgili hala aydınlatılmayı ve düzeltilmeyi bekleyen hususlar olduğu kanaatindeyiz. Bizim bu çalışmamız da bu eksikliğin giderilmesinde ileriye doğru atılmış adımlardan sadece bir tanesidir.

Örneğin dönemimizle ilgili yapılan yazınsal çalışmalarda yakın bir zamana kadar Türkçeye aktarılmış yalnız iki İngilizce roman (*Gulliver* ve *Robinson Crusoe*) olduğu genel bir kanı olarak ileri sürüle gelmiştir. Bu bağlamda yine örnek olarak, çok yakın zamanlara kadar Ahmet Mithat Efendi'nin Anglosakson edebiyatından Türkçeye aktardığı iki roman birçok yazınsal araştırmada hiç görülmemiş, bazılarında ise bu romanların Fransız edebiyatından olduğu düşünülmüştür. Çünkü tespit edilebildiği kadarıyla Ahmet Mithat Efendi batı dillerinden bir tek Fransızca bilmektedir ve yaptığı her çeviriyi de Fransızcadan yapmıştır. Yazarın Ann Radcliffe'den (1764–1823) çevirdiği *Udolf Hisarı*⁷³ ve Katherine King'den (1844 - ?) çevirdiği *Alayın Kraliçesi*⁷⁴ ancak 2015 yılında doğru bir değerlendirme ve atıfla yayımlanarak araştırmacıların bilgisine sunulmuştur. Nitekim biz de yaptığımız bibliyografya çalışmamızda 16'sı bir matbaada basılarak yayımlanmış, biri sadece dergi sayfalarında kalmış ve daha sonra bir

⁷³ Radcliffe, A. (2015). *Udolf Hisarı* (A. Mithat, Çev.). İstanbul: Dergâh Yayınları. Kitabın ilk baskısı; Radcliffe, A. (1890). *Üdolf Hisarı* (A. Mithat, Çev.) İstanbul: Kırkanbar Matbaası. Kitabın orijinali: Radcliffe, A. (1794). *The Mysteries of Udolpho*. London: G. G. And J. Robinson.

⁷⁴ King, K. (2015). *Alayın Kraliçesi: Osmanlıcadan Günümüz Türkçesine Uyarlanarak Sadeleştirilmiştir* (A. Mithat, Çev.) (R. Alp, A. Serdar ve R. Tutumlu, Haz.) İstanbul: Homer Kitabevi. Kitabın ilk baskısı: King, K. (1878). *Alayın Kraliçesi* (A. Mithat, Çev.) İstanbul: Kırkanbar Matbaası. Kitabın orijinali: King, K. (1872). *The Queen of the Regiment: In Three Volumes*. London: Hurst and Blackett.

koleksiyoner tarafından kesilip yapıştırılmak suretiyle kitap haline getirilmiş 17 adet Anglosakson romanı tespit etmiş bulunmaktayız.

Anglosakson edebiyatı hakkında bu eksik bilgi, sadece Fransızca çeviri yoluyla Türkçeye kazandırılmış olmaları yüzünden değildir. Bunun kanımızca bir başka nedeni de bazı Anglosakson yazar isimlerinin Fransızca isimlerle benzerlik göstermesidir; Fransis Burnet (Francis Hodgson Burnett) gibi. Bunun dışında Arap harfleriyle yazılmış eser ve yazar adları Latin harflerine doğru aktarılamamış, bu dönemde yapılan çevirilerin çok büyük bir kısmı “popüler” olarak adlandırabileceğimiz etkisi çok kısa süren metin ve isimlerden yapıldığı için de bunların hangi metin ve yazarlara karşılık geldiği doğru bir şekilde tespit edilememiştir.

Sayılan bu zorlukların da etkisiyle, yakın bir zamana kadar, dönemle ilgili yapılan araştırma ve çalışmalarda, özellikle de yüksek lisans ve doktora tezlerinde genel olarak, kitapların hangi dilin edebiyatından olduğu çevrildikleri dile bakılarak tayin edilmiştir. Dönemin edebiyat ve matbuat dünyasında yaygın olan Batı dili Fransızcadır. Fransızcanın egemenliğini çok belirgindir. Ancak bu, Fransız Edebiyatının ve Fransız düşün dünyası ve ideolojisinin de döneme aynı ölçüde egemen olduğunu göstermeye yetecek bir ölçüt değildir. Nitekim yukarıda da kısaca örnekleriyle anlatmaya çalıştığımız gibi o dönem batı dillerinden yapılan çevirilerin çok büyük bir kısmı Fransızcadandır, ancak bütün bu Fransızca basılı metinlerin hepsi Fransız edebiyatına ait değildir. Bu bağlamda yaptığımız çalışmamız sırasında edindiğimiz izlenime göre, yazarı ya da orijinal kaynağı kesin olarak belirtilmeyen her türlü çeviri metnin, Fransızcadan çeviri olduğu belirtilse dahi mutlaka incelenip araştırılması ve metinlerin içinden elde edilecek karakter adları, yer adları, tarihler, mekân adları gibi bazı ipuçlarından yararlanılarak yazarlarına ve/ya da orijinal metinlerine ulaşılmaya çalışılması edebiyat tarihimiz açısından önemlidir. Biz çalışmamız bağlamında yaptığımız taramalarda karşımıza çıkan çeviri metinlerin tümünü bu söylediğimiz şekilde inceleme ve çözümlene şansına sahip olamadık. Çünkü sözünü ettiğimiz bu malzeme oldukça hacimli bir yığın oluşturmaktadır. Biz sadece adından ya da

bařka herhangi bir ipucundan Anglosakson edebiyatıyla ilgili olabileceđini dūřündüğümüz metinlerde bu yöntemi uygulayabildik.

şimdi, bu genel hatırlatma ışığında, yaptığımız kaynak ve literatür taramalarından elde ettiğimiz verileri, 1. Türler, 2. Konular ve 3. Yazar ve Çevirmenler açısından sınıflandırarak bir değerlendirmeye tabi tutacağız.

3.1 TÜRLERE GÖRE

Biz çalışmamızda yalnız kurmaca ve imgesel yazınsal metinleri taramakla yetinmedik. Bunların yanında araştırma, tarih, deneme ve eleştiri gibi edebiyatı konu alan fikri metinleri; çalıştığımız dönemin düşünsel ve yazınsal tutumlarını etkileyen ya da bunlarla ilgili olduğunu düşündüğümüz felsefi ve bilimsel metinleri ve sözlükler ve dilbilgisi kitapları gibi dilsel metinleri de tarayarak, bunlarla ilgili kayıtları oluşturduğumuz açıklamalı ve değerlendirmeli bibliyografyalara dâhil ettik. Oluşturduğumuz bibliyografyaları metinlerin basım ve yayımlanma özelliklerine göre üç kısma ayırdık. Bu kısımlar, “Kitaplar, “Dergi ve Gazete Yazıları” ve “Kitap Bölümleridir”.

Bu üç bibliyografyada metinleri şu türlere göre sınıflandırdık: Roman, Kısa Öykü, Tiyatro Oyunu (kurmaca anlatı metinleri); şiir (imgesel nazım metinleri); anı, gezi yazısı, günce, yaşamöyküsü, özyaşamöyküsü, söylev, mektup (diğer yazınsal metinler); eleştiri, edebiyat incelemesi, edebiyat tarihi (konusu edebiyat olan araştırma ve değerlendirme metinleri); deneme, makale (konusu doğrudan edebiyat olmayan, ancak edebiyat üzerinde etkisi olan bilimsel ve düşünsel metinler); halk edebiyatı (masallar, atasözleri, bilmeceler gibi anonim edebiyat metinleri); sözlük, dil (dile ve dil öğretimine ilişkin metinler); ders kitabı, haber, ilan ve anekdot (diğer metinler).

Hemen burada şu anımsatmayı yapmamız gerekmektedir. Biz bibliyografyamıza dâhil ettiğimiz eserlerin bir kısmını birden fazla türe dâhil ederek sınıflamak zorunda kaldık. Çünkü bu tür eserler gerek biçim ve gerek içerik bakımından birden fazla edebi türe örnek teşkil edebilecek özellikleri haizdir. Örneğin mektup formuyla yazılmış kimi gezi yazılarını, hem “mektup” hem de “gezi yazısı” olarak sınıfladık. Buna benzer olarak, bibliyografyamızda, “gezi yazısı-haber”, “mektup-roman”, “mektup-anı”, “haber-edebiyat incelemesi” vb. gibi ikili hatta “anı-haber-gezi yazısı”, “edebiyat tarihi-edebiyat incelemesi-yaşamöyküsü” vb. gibi üçlü türlelendirmeler sözkonusu olmuştur. Dolayısıyla sınıfladığımız her tür için

aşağıda verilen eser sayılarının toplamı, bibliyografyamızdaki toplam eser sayılarını geçecektir.

Şimdi bu sınıflandırma başlıklarını tek tek ele alarak, bu başlıklara giren kayıtlar üzerinden değerlendirmelerde bulunalım.

3.1.1 Roman

Çalışmamızın “1.2. Kitaplar” adlı bibliyografyasına roman türü altında toplam yirmi sekiz eser kayıtlıdır. Yalnız bu kayıtların bir kısmı, bazı romanların farklı basımları ve ikinci ciltleriyle ilgilidir. Dolayısıyla bu bölümde toplam yirmi bir farklı roman yer almaktadır.

Bu yirmi bir eserin hepsi Anglosakson edebiyatından çeviri yoluyla Türkçeye aktarılmış romanlar değildir. Bunlar arasında üç roman, yazarlarımızın kendi kalemlerinden çıkmış telif eserlerdir. Emin Nihat Bey’in (1838–1880) telif eseri *Müsameretname: Cild-i Rabi: Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti* (1873), bir Osmanlı denizcisiyle bir Anglosakson kızının evlilikleri temelinde gerçekleşen olayları ve durumları anlatan bir romandır. Aslında bu esere uzun hikâye demek de mümkündür. Ancak çalışmamızın amaçları ve çerçevesi kapsamında, tür sınıflandırmasını net ve açık bir şekilde yapabilmek maksadıyla kısa öykü sınırlarını aşan her türlü düz yazı kurmaca anlatı metinlerini roman olarak sınıflamış bulunuyoruz. Emin Nihat Bey’in bu eseri de bibliyografyamıza roman tür başlığı altında kaydedilmiştir. Söz konusu bu roman hakkında ayrıntılı bilgi bibliyografyamızın ilgili kaydında görülebilir.

Bibliyografyamızda kaydı olan Ahmet Mithat Efendi’nin (1844–1912) kaleminden çıkmış iki roman da yine Anglosakson edebiyatından çeviri değil, telifdir. Bu romanların ikisinde de mekân yerleşimi Kuzey Amerika’dır ve iki romanda da başkişiler Anglosaksondur. Bunlar sırasıyla *Fenni Bir Roman yahut Amerikan Doktorları* (1888) ile *Rikalda yahut Amerika’da Vahşet Âlemi* (1890) adlı

romanlardır. Bu iki romanla ayrıntılı değerlendirmelerimiz yine “1.2. Kitaplar” adlı bölümde, ilgili kayıt altında yer almaktadır.

Bu listede yer alan romanlardan üçü ise, orijinal romanlardan özetlenerek çevrilmişlerdir. Bu romanlar, Keçecizade Abdullah Macit Bey’in (1841–1917), Ann Radcliffe’in (1764–1823) *The Romance of Forest* (1791) (toplam 326 sayfadır) adlı romanından yaptığı özet çeviri *Sergüzeşt-i Adelin* (1873) (toplam 32 sayfadır); Nüzhet’in, Frances Hodgson Burnett’in (1849–1925) *Our Neighbour Opposite* (1878) (toplam 183 sayfa) adlı romanından yaptığı özet çeviri *Komşumuz* (1890) (toplam 22 sayfadır) ve Mekteb-i Bahriye öğretmeni Beykozlu Necib’in, Captain Frederick Marryat’ın (1792–1848) *The Pirate* (1836) (toplam 261 sayfadır) adlı romanından yaptığı özet çeviri *Kaptan Kâbil*’dir (1886) (toplam 141 sayfadır). *Kaptan Kâbil*’adıyla çevrilen *The Pirate*, Victoria devrinde çok yaygın ve bilinir olan deniz romanlarının önemli örneklerinden biridir.

Kitap bibliyografyamızda yer alan romanlardan üçü hakkında bazı belirsizlikler mevcuttur. Bu üç eserden ikisi, Mahmud Sadık (1864–1930) tarafından Charles Wesley’den (1707–1788) çevrilen romanlardır. Bibliyografyamızda *Canbaz* (1889) adıyla kayıtlı romana tarama yaptığımız hiçbir bibliyografya, katalog ya da fihristte rastlamadık. Bu çalışmamızda kaynaklara ulaşmakta kullandığımız çevrimiçi kütüphanelerin hiçbirinde de bu kitabın herhangi bir nüshasını bulamadık. Bu kitabın kaydı Bozkurt ve Karadağ’ın (2015) birlikte kaleme aldıkları “II. Abdülhamit Dönemi Roman Çevirileri” adlı makalede görülüp bibliyografyamıza dâhil edilmiştir. Hakkında emin olamadığımız bazı hususlar olan ikinci Wesley romanı *Biçare Kız*’dır (1890). Kataloglara “roman” olarak kaydedilmiş bu kitap sadece otuz bir sayfadır. Yaptığımız araştırmalarda ve katalog taramalarında Charles Wesley’in “canbaz” ya da “biçare kız” şeklinde Türkçeye çevrilebilecek bir ada sahip herhangi bir romanına rastlanılmamıştır. Charles Wesley aslında ilahiler ile dini ve ahlaki öğreticiliği olan bazı küçük hikâyeler ve birkaç roman kaleme almıştır. Başta *Biçare Kız* olmak üzere, Charles Wesley’den Mahmud Sadık imzasıyla yapılan bu iki çevirinin de bir nevi ahlaki ya da dini hikâye olduğu düşünülmektedir.

Hakkında belirsizlik olan üçüncü eser, Mustafa Refik (1866–1913) tarafından *Lord Byron'un İlk Muaşakası* (1892) adıyla çevrilmiş olan romandır. Mustafa Refik yazdığı önsözde bu romanı Fransızcadan çevirdiğini belirtir. Ancak bu dönemde Anglosakson edebiyatından yapılan çevirilerde Fransızcanın ara dil olarak kullanılması çok sık rastlanan bir durum olduğundan ve söz konusu roman İngiliz romantik şairlerinden belki de adı en çok duyulmuş olan Lord Byron ve kuzeni arasında yaşanan yasak aşk ilişkisini konu aldığından, eser Anglosakson edebiyatından bir çeviri olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte Latin harflerine “Elly Forest” biçiminde aktardığımız yazar hakkında herhangi bir bilgiye erişemedik.

Kitaplar bölümünde bibliyografik kaydını yaptığımız yirmi sekiz romandan altısı, Daniel Defoe'nun (1660–1731) kaleme aldığı *Robinson Crusoe* (1719) romanından yapılan çeşitli çevirilerdir. Ahmet Lütfî Efendi'nin *Hikâye-yi Robinson* adıyla Arapçadan yaptığı çeviri 1864 (113 sayfa), 1871 (172 sayfa) ve 1877 (171 sayfa) yıllarında tam üç kez basılmıştır. Ahmet Lütfî Efendinin bir de tarihsiz *Sergüzeşt-i Robinson* adlı bir çevirisi daha bulunmaktadır. Ardından Şemseddin Sami'nin (1850–1904) 1885 yılında Fransızcadan *Robinson* (136 sayfa) adıyla yaptığı çeviri gelir. *Robinson Crusoe*'nun son olarak da 1889 yılında İsmail tarafından yapılmış sadece 32 sayfalık bir özet çevirisi bulunmaktadır. Bu kitap da Türkçeye *Hikâye-yi Robinson* adıyla çevrilmiştir.

Kitaplar bibliyografyamızdaki kayıtlardan üçü ise Jonathan Swift'in (1667–1745) *Gulliver's Travels* (1726) adlı romanının üç cildine ayrılmıştır. Mahmud Nedim, Swift'in dünyada çok popüler olmuş bu romanını, *Gulliver Nam Müellifin Seyahatnamesi*, *Gulliver'in Seyahati: İkinci Cilt* ve *Gulliver'in Seyahati: Üçüncü Cilt* adlarıyla üç cilt olarak çevirip, üçünü de 1872 yılında yayınlamıştır.

Kitaplar bibliyografyasında roman türü altında kaydı bulunan Hamid imzasıyla çevrilmiş *Miss Lucy yahut Lammermoor Nişanlısı* (1873) aslında Fransız uyarlama yazarı ve çevirmen Victor Ducange (1783–1833) imzalı bir tiyatro

oyunundan çeviridir. 1828 yılından yayımlanmış söz konusu bu oyunun tam adı *La Fiancée de Lammermoor, Pièce Héroïque en Trois Actes, Imitée du Roman de Sir Walter Scott, etc.*'dir. Söz konusu oyunun tam adından da anlaşılacağı gibi aslında bu oyun ünlü İskoç yazar Walter Scott'un (1711–1832) yine oldukça bilinen romanı *The Bride of Lammermoor* (1819) adlı romanından çevrilerek tiyatroya uyarlanmıştır.

Anglosakson edebiyatından çevrilmiş romanlar listemizde ilgi çeken noktalardan biri de çocuk edebiyatı olarak adlandırılan romanların Türkçeye kazandırılmış olmalarıdır. Bu tür romanların hemen başında, kitaplarını A. L. O. E. takma adıyla imzalayan Charlotte Maria Tucker'ın (1821–1893) *The Rambles of a Rat* (1857) ile İskoç yazar Robert Louis Stevenson'ın (1850–1894) *Treasure Island* (1882) adlı romanlarıdır. Tucker'ın Victoria devri ahlaki çocuk edebiyatının en önemli örneklerinden biri kabul edilen romanı 1895 yılında Tabip Miralay Hüseyin Remzi tarafından *Mektep ve Aile Romanı: Bir Farenin Sergüzeşti* adıyla ve Stevenson'un romanı ise yine 1895 yılında Abdullah Zühdi tarafından *Altın Yuvası* adıyla Türkçeye kazandırılmıştır. Aslında Altın Yuvası'nın bir koleksiyoner tarafından kesme yapıştırma yoluyla oluşturduğu bir kitap formatı varsa da, bu roman kitap olarak basılmamış sadece *İkdam* gazetesinde tefrika olarak yayınlanmıştır. Sonradan çocuk edebiyatı kategorisine dâhil olmuş *Robinson Crusoe* ve *Gulliver's Travels*'in bu dönemde yapılan çevirilerini de düşünecek olursak 20. yüzyılın başına kadar Anglosakson çocuk edebiyatından epeyce bir roman çevrilmiş olduğu görülecektir.

Kitaplar listemizde yer alan romanlar arasında iki adet de polisiye roman bulunmaktadır. Bunlar, Wilkie Collins'in *The Dead Secret* (1856) ile Mary Elizabeth Braddon'un (1835–1915) *The Trail of the Serpent* (1861) adlı romanlarıdır. Söz konusu her iki romanı da Mustafa Refik (1866–1913) sırasıyla *Bir Sırr-ı Acayip yahut Kaptanın Kızı* (1895) ve *Kara Değirmen Cinayeti yahut İngiliz Polisleri* (1894–1895) (2 cilt olarak) adlarıyla Türkçeye çevirmiştir. *The Trail of the Serpent* adlı roman ayrıca Andon Alik tarafından *Yılanın İzi* adıyla Ermeni

harfleriyle de Türkçeye çevrilmiş ve bu çeviri 1891 ve 1895 yıllarında iki baskı yapmıştır.

Roman listemizde yine ilgi çekici bir biçimde Anglosakson edebiyatında 18. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başlarına kadar yaygın bir biçimde yazılıp okunmuş gotik edebiyattan da iki roman Türkçeye kazandırılmıştır. Bunlardan ilki Ann Radcliffe'in (1764–1823) *The Mysteries of Udolpho* (1794) ve ikincisi de Sophia Lee'nin (1750–1824) *The Recess, or A Tale of Other Times* (1783) adlı romanlarıdır. Ann Radcliffe'in romanını Ahmet Mithat Efendi, *Üdolf Hisarı* (1890) ve Sophia Lee'nin romanını da Esad, *Sergüzeşt-i Mari Kraliçe ve Kızları* (1879) adlarıyla çevirmişlerdir.

Yukarıda andığımız romanlardan *Altın Yuvası* (1895), *Kaptan Kâbil* (1886) ve *Alayın Kraliçesi* (1878) çeşitli gazete ve dergilerde tefrika olarak da yayınlanmışlardır. Bunlara ek olarak Ahmet Mithat Efendi, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 161 – 168. sayıları arasında *Alayın Kraliçesi*'ne Zeyl (1879) adıyla bir devam romanını da tefrika etmiştir.

Bibliyografyamızda bunlar dışında beşi Ermeni biri de Yunan harfleriyle olmak üzere altı Türkçe roman daha bulunmaktadır. Robinson Crusoe romanını, Ermeni harfleriyle iki farklı basım olmak üzere her iki alfabeye de basılmışlardır. Türkçeye Arap harfleriyle Kara Değirmen Cinayeti (1894–1895) adıyla kazandırılmış Braddon'un romanı *The Trail of the Serpent* (1861) Ermeni harfleriyle Türkçeye *Yılanın İzi* (1891) olarak aktarılmıştır. Ermeni harfli Türkçe romanlar arasında John Bunyan'ın (1628–1688) hem İngiliz edebiyatı hem de Hristiyan edebiyatı açısından çok önemli ve edebiyat açısından çok değerli bulunan alegorik anlatısı *The Pilgrim's Progress*'in (1678) de çevirisi bulunmaktadır. Bu önemli eser, Kristiyanın Yolculuğu adıyla Türkçeye kazandırılmış ve bu çeviri 1864 ve 1881 yıllarında iki baskı yapmıştır.

3.1.2 Kısa Öykü

Toplam beş ara başlık altında topladığımız bibliyografyalarımızda, on dokuzu gazete ve dergilerde, biri kitaplarda, üçü kitap bölümlerinde ve biri de Yunan harfli Türkçe kitapta olmak üzere toplam yirmi dört adet kısa öykü kaydımız bulunmaktadır. Ancak bunların arasında Edgar Alan Poe ve Charles Dickens'a ait birer öyküyü saymazsak, 19. yüzyılda yıldızı parlayan ve yüzyılın sonuna doğru yaygınlığını ve çeşitliliğini iyice artıran bir kurmaca anlatı türü olarak kısa öykü diyebileceğimiz pek az eser bulunmaktadır. Bu öykülerin bir çoğu, belki anekdot olarak da nitelendirilebilecek sadece olay örgüsü üzerine kurulu çarpıcı sonlu kısa anlatılardır. Üstelik bu öykü kayıtlarının önemli bir kısmında, orijinal metin ve yazarlar gibi kesinleştiremediğimiz bilgiler de mevcuttur. Yine önemli bir bilgi olarak, bu öykülerin bir kısmının kendi yazarlarımızın elinden çıkma telif eserler ve bir kısmının da “deneme” ya da “gezi yazısı” gibi türler içine konulmuş ya da bunlara yedirilmiş hikâyeler olduğunu da söylemeliyiz.

Bu kayıtlarda en göze çarpan iki öyküden biri Türkçe, ancak Yunan harfleriyle yazılı; öteki de Latin harfleriyle Fransızcadır. Yunan harfleriyle Türkçe öykü, kısa öykünün önemli yazarlarından kabul edilen Amerikalı Edgar Allan Poe'nun (1809–1849) “Black Cat” (1843) adlı öyküsüdür. Bu kısa öyküyü Türkçeye A. Yorgiadis Kara Kedi (1889) adıyla bağımsız kitap olarak aktarmıştır. İkinci önemli öykü ise yine çok önemli bir kurmaca yazarı olarak kabul göre İngiliz Charles Dickens'ın (1812–1870) “La Conquete d'un Mari” (1856) adıyla Fransızcaya aktarılmış “Horatio Sparkins” adlı öyküsüdür. Dickens'ın bu öyküsü 1836 yılında yayımlanan *Sketches by Boz* adlı kitabında yer almaktadır. Bu öykü, İstanbul'da Fransızca yayın yapan *Journal de Constantinople: Echo de l'Orient* adlı gazatenin 682. ve 684. sayılarında iki bölüm halinde yayımlanmıştır.

Bu öyküler arasında biri Hüseyin Cahit Yalçın'a (1875–1957) biri Abdullah Zühdi'ye ve üçü de Mustafa Refik'e ait olmak üzere “telif” olarak kaydedilmiş toplam beş kısa öykü de bulunmaktadır. Abdullah Zühdi imzasını taşıyan ve “Hikâye-yi Müntahabe: Fırtına” (1895) adıyla *İkdam* gazatesinin 210. sayısında

yayımlanan öykü, belirtilmemiş bile olsa aslında çeviri bir öyküye benzemektedir. Victoria devri Anglosakson edebiyatında çok yaygın olan kurmaca deniz anlatılarından birini çağrıştırmaktadır. Bu tahminimizle ilgili herhangi bir veriye ulaşamadığımız için bu kısa öykü Abdulah Zühdi imzalı telif bir öykü olarak kaydedilmiştir.

Hüseyin Cahit'in telif öyküsü "Miss Harry" (1897) *Servet-i Fünun* dergisinin 328. sayısında yayımlanmıştır. Bu öyküde Hüseyin Cahit'in Anglosakson edebiyatından nasıl esinlendiğine, İngiliz kültür ve yaşantısını bu öyküsünde nasıl yansıttığına, daha da önemlisi bir Osmanlı zihniyle bir Anglosakson zihni arasında yaptığı karşılaştırmalara dair ayrıntılı bilgi, çalışmamızın "1.4 Dergi ve Gazete Yazıları" adlı bölümünde ilgili kayıttaki yer almaktadır.

Kısa öyküyle ilgili kayıtlarda öne çıkan isimlerden bir tanesi de Mustafa Refik'tir (1866–1913). Yazarın, sekiz ciltlik *Müntehabat-ı Mustafa Refik* (1899–1892) adlı eserinin 4., 5. ve 7. ciltlerinde yayınlanmış üç öyküsü, çalışmamızın "1.3. Kitap Bölümleri" adlı kısımdaki bibliyografyamıza kısa öykü türünde kaydedilmiştir. Bu kısa öyküler sırasıyla, "İki Öksüz" (1889), Sabırsız İngiliz (1890) ve "İki İngiliz Zabiti"dir (1891). Bu sonuncu öykü daha önce 1889 yılında *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 3448. sayısında da yine aynı adla yayınlanmıştır. Bu üç öykü de "telif" olarak kaydedilmişlerdir. Ancak Abdullah Zühdi'nin öyküsü gibi bunların da esasında çeviri olma olasılıkları yüksektir. Yine de bu tahminimizle ilgili herhangi bir veriye ulaşamadığımızdan bu öyküler Mustafa Refik'in kaleminden çıkmış kendi öyküleri gibi kaydedilmişlerdir. Ayrıca şunu da belirtmeliyiz. Mustafa Refik'in bu öyküsüne anekdot ya da mizahi öykü demek de olasıdır. Bununla ilgili açıklamalarımız yine ilgili kayıtlarda mevcuttur.

Kısa öykü olarak kaydettiğimiz eserler arasında, birden fazla türe soktuğumuz bazı kayıtlar da bulunmaktadır. Selanikli Fazlı Necib tarafından "Nikris ile Franklin Beyinde Muhavere" adıyla çevrilen ve *Mir'at-ı Âlem* gazetesinin 1885 tarihli 12. sayısında yayınlanan Benjamin Franklin'e ait deneme, kurgusu, kurmaca karakteri ve dramatik çatışmasıyla aynı zamanda bir kısa öykü formatını haiz

olduğu için bu türe de dâhil edilmiştir. Yine benzer biçimde *Kırkanbar* dergisinin 1873 tarihli 2. sayısında yayımlanan “Vahşi ile Muhavere” adlı yazı aslında kısa öykü formatına dönüştürülmüş bir gazete haberidir. Yazının yazıldığı dönem, dünyada birçok keşif gezisinin yapıldığı ve buna bağlı olarak gezi edebiyatı eserlerinin çok sık basılıp yayınladığı bir zaman dilimidir. Bu yazıda adını Arap alfabesinden Latin alfabesine çok sağlıklı olmamakla birlikte Heskey Wilder olarak aktardığımız, ama hakkında herhangi bir bilgiye erişemediğimiz bir kâşifin Kuzey Amerika’da Hudson Körfezi civarında yerleşik Eskimolarla yaşadığı bir olay ve konuşma, bir kısa öykü formatında ve kurgusunda anlatılmaktadır.

Bibliyografyamızda ne yazarı ne de çevirmeni belli olan, ancak İngilizceden çevrildiği belirtilmiş dört adet kısa öykü bulunmaktadır. Bunlardan ilki *İkdam*’ın 14.06.1895 tarihli 317. sayısında yayımlanmış “Sebatın Mükâfatı”; ikincisi *Servet-i Fünun*’un 31.08.1893 tarihli 129. sayısında yayımlanmış “Fabrikatörün Hiddeti” ve üçüncüsü ve dördüncüsü de *Çocuklara Arkadaş* dergisinin 30.05.1881 tarihli 5. ve 16.05.1881 tarihli 4. sayılarında yayımlanmış ikisi de isimsiz, “Hikâye (İngilizceden Tercüme Eyledim)” başlıklı kısa öykülerdir. Bunlar, “Fabrikatörün Hiddeti” hariç, özellikle çocuklara ve gençlere ahlaki dersler veren ibretlik kurmaca anlatılardır.

Çalılmamızda kaydı olan öykülerden ikisinin çevirmeni bilinmesine rağmen yazar bilgileri söz konusu yazılarda belirtilmemiştir. Bununla ilgili biz de yaptığımız araştırmalarda herhangi bir sonuca ulaşamadık. Bunlar, çevirisini Cemaleddin’in yaptığı ve 1897 yılında *Malûmat* dergisinin 63. ile 79. sayıları arasında toplam dokuz bölümde yayınlanmış “Bahr-i Muhit Esrarı” ile çevirisini Mehmed Sami’nin yaptığı ve *Resimli Gazete*’nin 20.02.1896 tarihli 19. sayısında yayımlanmış “Yelpaze” adlı kısa öykülerdir.

Yazarının adı yazılı olup da çevirmeni belli olmayan kısa öyküler de mevcuttur. Bu kısa öykülerin yazarlarının adları Arap harfleriyle metinlerin üstüne ya da altına yazılmıştır. Ancak bunları Latin harflerine aktararak yaptığımız araştırmalarda çok fazla bir sonuca ulaşamadık. Latin harflerine aktardığımız

isimler bu öykülerin yazarlarının eksiksiz ve doğru adları olmayabilirler. Bu durum iki önemli hususun göstergesidir. Bunlardan ilki, bu döneme yönelik tarih, edebiyat vb. araştırmalarda birçok isim ve başlık bu sorun yüzünden kesin olarak bilinmemektedir. İkincisi de haklarında bilgi edinemediğimiz bu isimler yazın dünyasında hiç iz bırakmamış çok tali yazar ve çevirmenler olabilirler. Adı ilgili metinlerde Arap harfleriyle belirtilmiş olmasına rağmen, yazarı hakkında kesin bir bilgiye sahip olmadığımız beş adet öykü kaydı bulunmaktadır.

Sonuç olarak, kurmaca yapısıyla romana, yoğunlaşmış diliyle de neredeyse şiirin imgeselliğine yaklaşan kısa öykü türü, çalışmamıza konu olan bu dönemde Anglosakson edebiyatı açısından çeşitlilik ve kalite açısından oldukça zayıf kalmıştır. Kısa öykü türünün kurucusu, sürdürücüsü ve dinamosu sayılan Goldsmith, Irving, Hawthorne, Melville, Twain, Hardy, Bierce, Hearn, Chopin, Wilde ve Henry gibi Anglosakson yazarlardan bizim rastlayabildiğimiz kadarıyla hiç çeviri yapılmadığı gibi, bu yazarlar hakkında kayda değer herhangi bir şey de yazılmamıştır.

Kısa öykünün, 19. yüzyılda Türk Edebiyatında diğer yazınsal türlere göre bu denli güdük kalmasının nedenlerinden biri, bu türün, asıl itibarıyla büyük kent yaşamı, kapitalist üretim, dağıtım ve bölüşüm ilişkileri, iş bölümü, kentleşme vb. gibi modern dünyanın olgu ve kavramlarıyla çok yakın ve organik ilişkiler içinde olmasıdır. Nitekim kısa öykü daha çok sanayileşme ve kentleşme kavramlarıyla birlikte bağımsız yazınsal bir tür olarak kendini var etmiştir. Osmanlının başkenti İstanbul da o dönem dünyanın en büyük şehirlerinden biri olsa da, sosyal yaşam kapitalist ve modern kavramlarıyla açıklanamayacak ölçüde geleneksele yakındı. Bu haliyle kısa öykünün kendini var edeceği sosyal ve kültürel koşullar bu türün gelişimine uygun değildi.

Kısa öyküdeki bu verimsizliğin bir diğer nedeni, dönemin kurmaca yazarları ve çevirmenlerinin bakış açıları, tarzları ve kabiliyetleridir de aynı zamanda. Çalışmamıza konu bu dönemde, yalnız olay örgüsü üzerine kurulu, karakterler yerine tiplerin yer aldığı, dramatik çatışmanın bireysel değil toplumsal ve ahlaksal

içerikte olduğu, amacı “kıssadan hisse” olan geleneksel anlatı tarzı henüz etkisini hissettirmektedir. Bu dönemin yazar ve çevirmenleri de bu anlatı geleneğiyle yetişmişlerdir. Hal böyle olunca, çok güçlü karakterler, doğası bireysel olan dramatik çatışmalar ve neredeyse şiirsel imgeye yakınlaşan yoğunlaştırılmış diliyle kısa öykü, sadece Anglosakson edebiyatı açısından değil, genel anlamda bir edebi tür olarak sönük kalmıştır.⁷⁵

Bizim bibliyografyalarımıza dâhil ettiğimiz öyküler daha çok ahlaki bir mesaj verme gayesi taşıyan, öğreticiliğe ve faydacılığa odaklanan ve bunları macera, seyahat ve aşk üçgeninde gelişen olay örgüsüyle okuyucusuna aktarmaya çalışan kısa kurmaca anlatılardır.

3.1.3 Şiir

Çalışmamız kapsamında oluşturduğumuz beş kısımlı bibliyografyamızda, doksan yedisi dergi ya da gazete yazısı, biri kitap, üçü kitap bölümü ve ikisi de Ermeni harfli Türkçe eser olmak üzere toplam yüz üç adet şiir kaydı mevcuttur. Yalnız bu sayı, bu dönemde Anglosakson edebiyatından Türkçeye aktarılmış şiir adedi değildir. Kitap kaydını hariç tutacak olursak, bibliyografyalarımızdaki yüz iki kayıta neredeyse tümü çeviri olmak üzere toplam yüz otuz dokuz şiir bulunmaktadır.

Bibliyografyamızın “Kitaplar” bölümünde kayıtlı tek şiir kitabı, İngilizceden Türkçeye değil, Türkçeden İngilizceye çevrilmiş şiirlerin toplandığı bir kitaptır.

---

⁷⁵ Yeni Türk Edebiyatının bu döneminde kısa öyküyle ilgili yaptığımız bu değerlendirme, Samipaşazade Sezai'nin (1860–1936) *Küçük Şeyler* (1890) adlı kitabında yer alan, başta “Pandomima” olmak üzere öyküleri için kesinlikle geçerli değildir. Kendi mekânının ve devrinin çok ilerisinde olan bu kitap, her şeyden önce “hikâye” ve “kısa öykü” kavramlarını birbirinden ayırmıştır. Yukarıda da saydığımız üzere, karakter yaratımı, dramatik çelişkiyi bireyin iç dünyası üzerine kurması ve imgesele yaklaşan diliyle *Küçük Şeyler* Türk edebiyatının ilk ve bu dönemin de tek kısa öykü kitabıdır.

Türkiye’de uzun yıllar bulunmuş, İngilizce öğretmenliği yapmış ve çeşitli dilbilgisi kitapları hazırlamış, kimilerince “Türk Dostu” olarak da anılmış Charles Wells’in hazırlamış olduğu *Mehmet, the Kurd, and Other Tales from Eastern Sources* (1865) adlı kitaptır bu.

Türkçe edebiyat üzerinde Anglosakon edebiyatının varlık ve etkilerine odaklanan bu karşılaştırmalı çalışmamızda, karşılaştırma nesnesi ile karşılaştırma ölçütünün yer değiştirdiği böyle durumlar nadir olsa da bulunmaktadır. Tersine ilişkin söz konusu olduğu bu tür eserler çalışmamıza iki nedenden ötürü alınmaktadır. Bu nedenlerden ilki, her ne kadar biz bu çalışmamızda tek yönlü etki ve etkilenmeye odaklansak da, iki edebiyat kanonu arasındaki bu ilişkinin, aslında az ya da çok çift yönlü ve karşılıklı olabileceğini göstermektir. İlişkiyi tersten kuran ve genelde Latin harfleriyle İngilizce yazılmış eserleri bibliyograyamıza dâhil etmenin ön koşulu olarak da kullandığımız ikinci neden ise, bu tür eserlerin Osmanlı’da genellikle de İstanbul’da basılmış ve/ya da satılmış/dağıtılmış olmalarıdır. Osmanlı okuyucusunun ve aydının ilgisine ve bilgisine sunulan bu tür eserlerin de etkilenme hususunda payı vardır.

Charles Wells sözü edilen bu kitabında, en önemlisi 16. yüzyıl şairlerimizden (Kara) Fazlî’nin (ö. 1564) uzun mesnevisi “Rose and Nightengale” (“Gül ü Bülbül”) olmak üzere toplam on bir Türkçe şiiri nazmen İngilizceye çevirmiştir.

Tarama yaptığımız kaynaklarda, çalışmamıza konu aldığımız dönemde, yani 20. yüzyılın başına kadar, Anglosakson edebiyatından çevrilmiş müstakil herhangi bir kitap kaydına rastlamadık, ancak üç derleme kitabın içinde, üç adet Anglosakson edebiyatından şiir çevirisi tespit ederek bibliyogafyamıza kaydettik. Bu derlemelerden ilki Mustafa Reşid tarafından hazırlanan *Müntehabat-ı Cedide: Kısmı Sanî: Nazım* (1885) adlı kitaptır. Bu kitabın içerisinde, Anglosakson romantik şairlerinden Percy Bysshe Shelley’in (1792–1822) “To the Moon” (1820) adlı şiirinin çevirisi yer almaktadır. Şiirin “Aya Hitâb” adlı çevirisini dönemin en iyi şairlerinden Abdülhak Hamit (1852–1937) yapmıştır. Bu şiir daha sonra *Gayret*

dergisinin 23.07.1886 tarihli 28. sayısında da aynı adla yayınlanmıştır. Söz konusu şiir Abdülhak Hamit tarafından nazmen çevrilmiştir.

Bu bağlamda anacağımız ikinci derleme, *Müntehabat-ı Tercüman-ı Hakikat: İkinci Cilt* (1883) adlı eserdir. Bu derlemenin içinde William Shakespeare'in "132. Sone"sinin Hüsnü Osman tarafından çevirisi "Shakespeare'in Bir Gazeli" başlığı altında yayımlanmıştır. Bu şiir de, Anglosakson edebiyatından nazmen çevrilmiş bir şiirdir. Üzerinde yayın bilgisi bulunmayan İktitaf: Kısım-ı Sani adlı derleme kitabın içinde yer alan Nabızade Nazım tarafından çevrilen şiir ise bir yanlışlığı ortadan kaldırmak için bibliyografyamıza dâhil edilmiştir. Bu şiir Anglosakson edebiyatından bir şiir değildir. Fransız şair Antoine Vincent Arnault'un (1766–1834) "La Feuille" adlı şiirinin çevirisidir.

Şiir başlığı altında buraya kadar yazdıklarımızdan da anlaşılacağı üzere, bu dönemde Anglosakson edebiyatından yapılan şiir çevirileri, hem nitelikli şair ve şiirlere yönelim hem çeşitlilik hem de adet açısından roman türüne göre de kısa öykü türüne göre de oldukça kalabalık ve verimlidir. Anglosakson edebiyatından çok önemli şairlerden şiir çevirileri yapılmıştır. Bu çevirilerin büyük bir kısmı düz yazı olarak, biçem ve biçim unsurları göz ardı edilerek ve sadece içeriğe yoğunlaşarak yapılmış olsa da, Anglosakson şiirinin Yeni Türk Edebiyatının bu ilk döneminde en azından eser, şair ve şiirin mevzuları ve yönelimleri açısından tanınmış olması oldukça önemlidir.

Bu dönemin neredeyse tüm yazar ve şairlerinin üzerinde ittifakla uzlaştıkları konu Anglosakson edebiyatının en büyük şairinin William Shakespeare olduğudur. Bu ittifak, bu dönemde Shakespeare'den yapılan çevirilerin çeşitliliği ve bolluğuyla da kendisini gösterir. Shakespeare'in sadece Tanzimat Dönemindeki varlığı bile, Yeni Türk Edebiyatının önemli akademisyenlerinden İnci Enginün'ün doktora tezine fazlasıyla yetecek genişlikte bir konudur. İnci Enginün'ün 1968 yılında tamamladığı *Tanzimat Devrinde Shakespeare-Tercümeleri ve Tesiri* adlı doktora tezini daha sonra genişleterek *Türkçede Shakespeare* adıyla çok önemli bir başvuru kaynağına dönüştürmüş ve bu eser 2008 yılında yayımlanmıştır. Biz

çalışmamızda daha önce de belirttiğimiz üzere, bu kapsamlı ve etkili eserden dolayı Shakespeare konusuna ayrıntılı olarak değinmiyoruz. Burada da tavrımız aynı olacak ve bu dönem yapılan Shakespeare çevirilerinin genel nicelik ve niteliğine kısaca değinerek geçeceğiz.

Çalışmamıza konu dönemde bibliyografyalarımıza, Shakespeare şiiri olarak toplam yirmi iki kayıt girmiş bulunmaktayız. Bu yirmi iki kayıta Shakespeare'in kırk farklı sonesi; anlatı şiirleri *Venus and Adonis* (1593) ile *The Rape of Lucrece* (1594); oyunları *Romeo ve Juliet* (1597) ile *Troilus and Cressida*'dan (1609) manzum parçalar; *Passionate Pilgrim*'de (1599) yer alan bir şiiri ve hangi eserinden çevrildiği tespit edilemeyen bir beyit yer almaktadır. Bu çevirilerin önemli bir kısmının çevirisi düz yazı olasa da 20. yüzyılın başına kadar Shakespeare şiirinin bu yaygınlıkta biliniyor ve okunuyor olması önemli bir veridir.

Bu dönemde bilinen tek Anglosakson şair Shakespeare değildir. Shakespeare'in ardından en fazla çeviri İngiliz romantikleri Byron, Shelley, Wordsworth ve Southey'den yapılmıştır. Lord George Gordon Byron'un (1788–1824) altı, Percy Bysshe Shelley'in (1792–1822) bir, William Wordsworth'ün (1770–1850) bir ve Robert Southey'in (1774–1843) bir olmak üzere bu dönemde toplam dokuz romantik şiir çevrilmiştir. Abdülhak Hamit'in Shelley'den çevirdiği "Aya Hitab" ile Mehmed Rauf'un William Wordsworth'ten çevirdiği "Lucy" şiirleri hariç, bu şiirlerin tümü düz yazı olarak çevrilmiştir.

Bu dönemde Amerikan şairlerinden de hatırı sayılır ölçüde şiir çevirisi yapılmıştır. Bibliyografyalarımızda Amerikan edebiyatından olduğu kesin olarak tespit edilmiş dokuz adet şiir kaydı mevcuttur. Bu şiirlerden üçü Henry Wadsworth Longfellow'a (1807–1882) aittir. Bibliyografyamızda şairi belli olmayan, ancak başlığından Amerikan edebiyatından olduğu belirtilen iki şiir de bulunmaktadır. Bunların haricinde William Bourne Peabody (1799–1847), William Cullen Bryant (1794–1878), Thomas Bailey Aldrich (1836–1907) ve Oliver Wendell Holmes'dan (1809–1894) birer şiir bulunmaktadır.

Kaydettiğimiz şiirlerde dikkat çeken başka bir nokta da kadın şairlerin şiirlerinden yine epeyce çeviri yapılmış olmasıdır. Biz bibliyografyamıza Anglosakson kadın şairlerin yazdığı toplam on üç çeviri şiiri kaydetmiş bulunuyoruz. Bu şiirlerden altısı Victoria devri yazar ve şairlerinden Dinah Maria Mulock Craik'e (1826–1887) aittir. Craik'in bu dönemde Türkçeye çevrilmiş şiirlerinin temaları genel olarak doğadaki canlılar ve doğa görüntüleridir. Kadın şairlerden Felicia Dorothea Hemans'a (1793–1835) ait de iki şiir bulunmaktadır.

Çalışmamızdaki bibliyografyamıza sadece Anglosakson edebiyatından şiir çevirilerini değil şairlerimizin yazdığı kendi şiirlerini de eklemiş bulunuyoruz. Bu tür şiirleri bibliyografyamıza eklememizin nedeni, ya Anglosakson edebiyatının açık etkilerini taşıyor oluşları ya İngilizce kaleme alınmış olmaları ya da Anglosakson edebiyatıyla ilgili yazılmış olmalarıdır. Toplam yedi adet olan bu şiirlerin üçünü Abdülhak Hamit Tarhan yazmıştır. Abdülhak Hamit, *Gayret* dergisinin 12. sayısında yayınlanan “Hyde Park'tan Geçerken” adlı şiirinde, Anglosakson edebiyat, yaşayış ve kültüründen etkilenmiştir. *Gayret* dergisinin bu kez 10. sayısında yayınlanan “Küçük Melek” şiiri İngiltere’de bir kontese yazılmıştır. Yine *Gayret*’in 20. sayısında yer alan “Florance” adlı şiirini de âşık olduğu ve Londra’dan İstanbul’a birlikte döndüğü Florance adlı İngiliz kadına ithaf etmiştir.

Yine telif şiir kapsamında, 20. yüzyılın başlarında Anglosakson edebiyatından çok önemli şiir çevirilerine imza atacak olan Abdullah Cevdet Karlıdağ (1869–1932) “Shakespeare” (1896) adıyla, Shekaespeare’in poetikasını adeta bir eleştiri yazısında tartışır gibi kaleme aldığı bir şiir yazmıştır. Bu şiir *Resimli Gazete*’nin 30–31. birleşik sayısında yayımlanmıştır. Abdullah Cevdet’in bu şiirine benzer bir şekilde Süleyman Nazif (1870–1927) de İbrahim Cehdi kalem adıyla *İrtika*’nın 40. sayısında şair Lord Byron’u anlattığı “Lord Byron” (1899) adlı şiiri yazmıştır.

Mehmed Celal (1867–1912) yine benzer bir tutumla, ancak bir şair yerine bir Anglosakson eserine yazdığı telif şiirle bibliyografyamıza girmiştir. *İrtika*’nın 67. sayısında yayımlanan “Romeo ve Juliet” (1900) adındaki şiiri yazmıştır.

Çalışmamıza konu dönemde, İngilizcenin iki önemli şairi John Milton (1608–1674) ve Alfred Tennyson’dan (1809–1892) da şiir çevirileri mevcuttur. Milton’un “On His Blindness” adlı 19. sonesi, ismini Latin harflerine “Salyani” olarak aktarabildiğimiz bir çevirmen tarafından Türkçeye “Âmâdan Şevka” (1899) adıyla uyarlanarak çevrilmiştir. Milton’un sonesi on bir dizeden oluşan klasik bir sone formundayken, Salyani’nin çevirisi altışar dizeli sekiz kıtadan oluşmaktadır.

Bu dönem Alfred Tennyson da şiirleri çevrilen Anglosakson şairleri arasındadır. Tennyson’ın uzun anlatı şiiri *Maud*’un (1855) “Come into the Garden, Maud” adlı bölümünün bir kısmı Ali Rıza Seyfi (1879–1958) tarafından düz yazı olarak Türkçeye “Bahçeye Gel Maud” (1899) adıyla kazandırılır.

Ancak bu dönemde asıl Tennyson çevirisini Mehmed Rauf (1875–1931) yapar. *Servet-i Fünun*’un 26.10.1899 tarihli 450. sayısında Tennyson ile ilgili olarak kaleme aldığı edebiyat incelemesi yazısında Tennyson’un tam sekiz kısa şiirini mealen düz yazı olarak Türkçeye aktarır. *The Complete Works of Lord Tennyson* (1891) adlı eseri eksen alarak yazdığı bu yazısında Mehmed Rauf, hepsi de bu kitaptan olmak üzere Tennyson’un şu şiirlerini çevirir: “Claribel”, “Nothing Will Die” (“Hiçbir Şey Ölmeyecek”), “All Things Will Die” (“Her Şey Ölecek”), “Lillian”, “Madeline”, “Kate”, “Come not, When I am Dead” (“Öldüğümde Gelme”) ve “The Miller’s Daughter” (“Değirmencinin Kızı”).

Buraya yaptığımız sınıflandırma ve değerlendirmeden de görüleceği üzere, çalışmamıza konu dönemde Anglosakson edebiyatından şiir çevirileri oldukça fazla sayıda ve çeşitliliktedir. Ayrıca çevirisi yapılan şair ve şiirlerin birçoğu da dünya edebiyat tarihine girmiş, hazırlanan antolojilerde kendilerine önemli ölçüde yer bulan, kendine özgü biçim ve biçem özellikleri olan, imgesel dili incelikli ve kuvvetli şair ve şiirlerdir. Bu şairlerden sadece Shakespeare’in Türkçe edebiyatta bu dönem varlığı ve etkileri büyük bir cilt kitap olarak çalışılmıştır. Bu duruma bakıldığında, konusu Tanzimat ve Servet-i Fünun dönemlerinde Türkçe

edebiyatın batılı kaynakları olan araştırma çalışmalarının Anglosakson edebiyatını da en azından dikkate almaları gerektiği sonucu çıkmaktadır.

3.1.4 Tiyatro Oyunu

Anglosakson edebiyatının, Yeni Türk Edebiyatının bu dönemi üzerinde en çok varlığının ve etkisinin hissedildiği edebi türlerden biri de tiyatro oyunudur. Biz bu döneme ilişkin olarak, bibliyografyalarımıza tiyatro oyunu türünde toplam yirmi beş kayıt girmiş bulunuyoruz. Bu kayıtların birçoğu şüphesiz, edebiyat tarihlerinde en fazla sözü edilen, oyunları en fazla oynanan, başka dillere çevrilen ve uyarlanan Anglosakson oyun yazarı William Shakespeare'in oyun çevirilerinden oluşmaktadır. Bu ünlü Anglosakson oyun yazarının kimi özet, kimi parça ve kimi de uyarlama olmak üzere bu dönemde Türkçeye çevirisi yapılan oyunları şunlardır: *The Comedy of Errors* (1594) (*Sehv-i Mudhik, Sehv Komedyası*), *Romeo and Juliet* (1597) (*Romeo ve Juliet*), *Othello* (1604), *The Merchant of Venice* (1605) (*Venedik Taciri*), *Antony and Cleopatra* (1606), *Troilus and Cressida* (1609) (*Troilus ve Cressida*), *The Winter's Tale* (1611) (*Kış Masalı*), *Two Gentlemen of Verona* (1623) (*Verona'nın İki Asilzadesi*) ve *Cymbeline*'dir (1623).

Biz bu başlık altında, sadece bir edebi tür olarak tiyatro oyunlarını değerlendiriyoruz. Bu çeviri, uyarlama ve özet kayıtlarının dışında, o dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Shakespeare oynandığına dair sayısız haber ve ilan da yine bibliyografyalarımızın ilgili kısımlarında kayıt altına alınmıştır. Tüm bu Shakespeare çevirileri hakkında daha ayrıntılı bilgi çalışmamızın 2. Bölümündeki ilgili kayıtlar altında yer almaktadır. Ayrıca her zaman atıfta bulunduğumuz gibi, Shakespeare konusunda ayrıntılı bilgi İnci Enginün'ün eserinden de alınabilir.

Bu dönem Shakespeare dışında başka Anglosakson oyun yazarlarından da çeviriler yapılmıştır. Örneğin, bu dönemin çok üretken çevirmenlerinden ve Anglosakson edebiyatından birçok şiir çevirisine imza atmış Muhyiddin, Jacobean devri oyun yazarı ve şairlerinden Thomas Middleton'ın (1580–1627)

Blurt, Master Constable or the Spaniards' Night Walk (1602) adlı komedi oyunundan iki parrçayı şiir şeklinde çevirmiştir.

Anglosakson tiyatrosunda önemli metinlerden biri olan Percy Bsyshe Shelley'in (1792–1822) *The Cenci* (1819) adlı oyunu da dolaylı yollardan Leskovikli Hayreddin Nedim tarafından Türkçeye aktarılmıştır. Hayreddin Nedim bu oyunu muhtemelen, sadece konusunun hikâyeleştirildiği Fransızca bir kitaptan Türkçeye çevirmiştir.

Bunlar dışında Anglosakson tiyatro edebiyatından biri liberttist James Cobb'a (1756–1819) bir diğeri de Afro-Amerikan yazar Victor Sejour'a (1817–1874) ait iki oyun daha Türkçeye aktarılmıştır. James Cobb'un *The First Floor* (1787) adındaki iki perdelik fars oyununu Beşir Fuad (1852–1887) *Birinci Kat: Mudhike* adıyla çevirmiş ve bu oyun Beşir Fuad'ın ölümünden sonra 1894 yılında yayımlanmıştır. Victor Sejour'un (1817–1874) *Le Martyre du cœur* (1858) adlı oyununu da Mehmed Fahri, *Mağdur Kalp yahut Fedakâr Annenin Fedakâr Çocuğu* (1894) adıyla Türkçeye kazandırmıştır.

Tiyatro oyunu türü altında bibliyografyamıza bir de telif eser kaydedilmiştir. Abdülhak Hamit Tarhan'ın *Finten* (yazılış 1886-1887, basım 1918) adlı oyunu, Anglosakson edebiyatından çok açık etkiler taşıdığı ve karakterleriyle yer ve zaman yerleşimlerini Anglosakson kültür ve yaşantısından aldığı için listelerimize dâhil edilmiştir. Bu oyunla ilgili ayrıntılı bilgi çalışmamızın 1.2. Kitaplar adlı bölümünde mevcuttur.

Anglosakson edebiyatından tiyatro çevirileri bilhassa Shakespeare üzerine yoğunlaşmış görünmektedir. Yine de Shelley ve Middleton gibi yazarların bazı oyunlarının gerek kısmen gerekse de hikâye olarak çevrilmeleri de Anglosakson tiyatro edebiyatına dair olan bilginin güçlenmesine ve böylece İngilizce oyunların da dönemin yazar ve şairlerinin ilgi alanına girmesine neden olmuştur. Bu dönemde yapılan tiyator çevirilerinin tümünün eksiksiz ve yetkin çeviriler olduğunu söyleyemeyiz. Bu çevirilerin birçoğu ya hikâye olarak Türkçeye

aktarılmışlar, ya içlerinden bazı parçalar çevrilmiş ya da kısmen çeviri kısmen uyarılma olarak Türkçeye girmişlerdir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda nitelik olarak yetkin ve eksiksiz çeviri ancak birkaç tanedir. Ancak nicelik, çeşitlilik ve bilgilenme açılarından düşünüldüğünde dönemin kendine özgü koşullarında Anglosakson edebiyatından önemli ölçüde çeviri yapılmış olduğu görülecektir.

3.1.5 Yaşamöyküsü / Özyaşamöyküsü

Yaşamöyküsü ve özyaşamöyküsü, bibliyografyalarımıza en fazla kayıt girdiğimiz türlerin başında gelmektedir. Listelerimizde bu tür adı altında, elli dördü gazete-dergi yazısı, sekizi kitap ve biri de kitap bölümü olmak üzere toplam altmış üç yaşam öyküsü kaydı bulunmaktadır. Özyaşamöyküsü kaydı ise sadece bir tanedir. “Terâcim-i Ahval” ya da “Tercüme-yi Hal” olarak adlandırılan bu yaşamöykülerinin önemli bir kısmı bilgilendirme amacıyla “ansiklopedik” tarzda kaleme alınmış yazılardır. İçlerinde bir yazınsal tür olarak yaşamöyküsü olarak niteleyebileceklerimizin sayısı epeyce azdır.

Aslında bu tespit, yazınsal türlerin nitelik ve özelliklerini tam olarak taşımama durumu, bibliyografyalarımıza kaydettiğimiz diğer türlerdeki bazı eserler için de geçerlidir. Yazınsal türlere içkin olan biçimsel ve biçimsel özellikler, estetik yaratımlar, dil kullanımı gibi hususlar dikkate alındığında, listelerimizde kaydı olan eserlerin birçoğunun, sınıflandırıldığı türlerin edebi özelliklerini tam olarak taşımadıkları görülecektir. Ancak bizim bu çalışmadaki amacımız, sırf edebi türün kendine özgü özelliklerini tam olarak taşıyan eserleri bulup tespit etmek değildir. Çünkü böyle bir yaklaşım, çalışmamızı sınırlandırdığımız döneme bugünden bakan araştırma ve incelemeler için anlamlı ve geçerlidir. Biz Anglosakson edebiyatının 19. yüzyıl Türkçe edebiyattaki varlık ve etkilerini araştırırken, bunların bugüne olan yansımalarıyla da elbette ilgileniyoruz. Ancak bizim asıl amacımız, çalışma dönemimizi, o dönemin kendine içkin ve özgü durum ve koşullarıyla değerlendirmektir. Edebiyatın “ahlakçılık” ve “faydacılık” özelliklerinin henüz çok kuvvetli olduğu, roman, kısa öykü vb. gibi türlerin henüz yeni yeni el

yordamıyla tanınmaya çalışıldığı, geleneksel anlatı kalıp ve alışkanlıklarının henüz çok güçlü bir biçimde varlıklarını sürdürdüğü ve “merhametçilik”, “melodrama”, “olay örüngüsüne odaklanma” gibi hususların hem yazar ve şairlerin hem de okurların zihinlerinde henüz epeyce egemen olduğu bir dönemden çalışma konumuza bakmaktayız.

Bu bağlamda biz, Terâcim-i Ahval ya da Tercüme-yi Hal adı altında biyografik bilgilere yer veren yazıları yaşamöyküsü olarak kabul ediyoruz. Yine de bibliyografyalarımıza kaydedeceğimiz eserleri seçerken bazı ölçütleri göz önünde bulundurduğumuzu da belirtmeliyiz. Bu seçimdeki ölçütümüz genel hatlarıyla şudur: Bu yaşamöyküleri ya Anglosakson yazarlar tarafından kaleme alınmış olmalıdır ya da Anglosakson edebiyatı, düşünüyü ya da biliminden yazar, şair ya da düşünürler hakkında olmalıdır.

Bu çerçevede, Anglosakson edebiyatı, düşünüyü, siyaseti ya da sair meslek kollarından kırk bir farklı insanın yaşamöyküsü çalışmamızda kayıt altına alınmıştır. Bu insanlardan on biri kurmaca yazarı ya da şair, beşi biliminsanı, yedisi siyasetçi⁷⁶, ikisi düşünür, yedisi kâşif ve gezi yazısı yazarı, ikisi İngiliz ve İskoç kraliçeleri, biri avukat ve Şeyhülislam, biri haydut, biri işinsanı ve şovmen, biri borsa spekülatörü ve biri de çizer-grafikerdir.

Hakkında en fazla yaşamöyküsü kaydı bulunan Anglosakson şahsiyet Amerikalı siyasetçi, biliminsanı, düşünür, mucit, yazar, diplomat ve yayımcı Benjamin Franklin'dir (1706–1790). Franklin'e ait dördü kitap ve beşi de gazete ve dergi yazısı olmak üzere toplam dokuz adet yaşamöyküsü listelerimizde kayıtlıdır. Franklin'den sonra en fazla hakkında yaşamöyküsü kaydı olan isimler, altı kayıtlı biliminsanı ve mucit Thomas Edison (1847-1931), üç kayıtlı oyun yazarı ve şair William Shakespeare (1564-1626) ve ikişer kayıtlı şair John Ruskin (1819-1900), yine şair Lord Alfred Tennyson (1809-1892), yazar Charles Dickens (1812-1870),

---

⁷⁶ Bu siyasetçilerden Benjamin Disraeli (1804-1881) aynı zamanda, Sybil (1845), Coningsby (1844) ve Lothair (1870) gibi kurmaca anlatıların yazarıdır.

siyasetçi, diplomat ve yazar Henry Bulwer-Lytton (1801-1872), kâşif Sir Samuel Baker (1821-1893) ve yine kâşif James Cook'tur (1728-1779).

Yukarıda adlarını andıklarımızın haricinde, o dönem yaşamöyküleri kitap ya da gazete-dergi sayfalarında yer alan diğer Anglosakson kurmaca yazarı ve şairler şunlardır: E. J. Wilkinson Gibb (1857-1901) [altı ciltlik *A History of Ottoman Poetry* (1900-1909) adlı Türkçe şiir antolojisinin yazarıdır], şair William Wordsworth (1770-1850), yine şair John Milton (1608-1674) yazar Thomas Carlyle (1795-1881), yazar Lady Mary Wortley Montagu (1689-1772), şair ve yazar Constance Fenimore Woolson (1840-1894) ve şair Lord George Gordon Byron (1788-1824) bulunmaktadır.

Kayıtlarımızda yalnız bir adet özyaşamöyküsü bulunmaktadır. Bu da, Amerikalı işinsanı ve “şovmen”, fiziksel olarak anormal insanları sergileyen bir tür “şov kabare”nin sahibi ve bu sayede milyoner olan Phineas Taylor Barnum'un (1810–1891) yazmış olduğu *How I Made Millions: or the Secret of Success* (1884) adlı özyaşamöyküsü kitabıdır. Bu kitap gazeteci ve çevirmen M. Nuri Şeyda (1866–1901) tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Yeni Türk Edebiyatında, çalışmamıza konu olan dönemin bitimine kadar neredeyse yok denecek kadar az olan özyaşamöyküsü ile ilgili bir kitabın basılmış ve dağıtılmış olması bilhassa altı çizilecek bir edebiyat olayıdır. Bir bakıma günümüzde moda olan bir tür “kişisel gelişim kitabı” gibi de okunabilecek bu eser rahatlıkla, edebiyatımızda özyaşamöykülerinin ilk örnekleri arasında sayılabilir.

Bu dönemde Anglosakson edebiyat, düşün ve bilim dünyasından şahsiyetlerle ilgili yaşamöykülerinde ön plana çıkan yazarlarımızdan da bahsetmek, edebiyatımızı bu tür bağlamında Anglosakson edebiyatıyla karşılaştırmada önemli veriler ortaya koyacaktır.

Bu anlamda ilk anacağımız isim, hakkında herhangi bir bilgiye erişemediğimiz Emine Cemal'dir. Yazarımız, *Çocuklara Rehber* adlı derginin 40. Sayısında önemli Anglosakson şair John Milton hakkında toplam iki sayfalık bir

yaşamöyküsü yazmıştır. Emine Cemal, Milton’u anlattığı bu yaşamöyküsünde arka planda o dönem Birtanya tarihini, İngiliz İç Savaşını (1642-1651) ve bunun ardından yaşanan olayları anlatır. Yazısında daha çok Milton’un siyasal yaşamına odaklansa da bu önemli şairin poetikasıyla ilgili de çok önemli şeyler söyler. Hatta Milton’un yaşadığı dönemde Shakespeare’in etkilerinin çok kuvvetli olması nedeniyle çok fark edilemediği, ancak öldükten hemen sonra İngilizlerin bir “Homeros”u olduğunun anlaşıldığını kaydeder.

Yine önemli yaşamöykülerinden birini Ali Rıza Seyfi (1879–1958) kaleme almıştır. Onun Alfred Tennyson’un hayatını naklettiği yaşamöyküsü *İrtika*’nın 36. sayısında yayımlanır. Bu yaşamöyküsü oldukça yetkin bir metindir ve Ali Rıza Seyfi, Tennyson’un poetikası ve önemini bu görece kısa yazıda oldukça yeterli bir şekilde duyurur. Yazarımız bununla da kalmaz ve Tennyson’un yaşamöyküsünün sonuna bir de şiirinin düz yazı olarak çevirisini koyar.

Yine bu bağlamda adı anılabilecek bir başka yazarımız Mehmed Rauf’tur (1875-1931). Mehmed Rauf, *Mekteb* dergisinin 67. sayısında çok bilinen ve eserleri çok beğenilen İngiliz romantik şairi William Wordsworth ile ilgili çok içerikli ve nitelikli bir yaşamöyküsü kaleme alır. Mehmed Rauf sadece bu yazısı değil, listelerimizde de kayıtları bulunan başka birçok yazısıyla Anglosakson edebiyatını bildiğini ve iyi kavradığını gösterir.

Bu dönem Anglosakson şahsiyetler hakkında yazılan ya da çevrilen yaşamöykülerine baktığımızda, çeşitlilik ve edebiyatla ilgili şahsiyetlere gösterilen yoğun ilgi dikkat çekicidir. Altısı gezi yazısı ve üçü de deneme/felsefe yazarı olmak üzere Anglosakson edebiyatından toplamda yirmi farklı şahsiyetin yaşamöyküleri dönemin kitap ve gazete-dergi sayfalarında yer alır. Daha önce de belirtildiği gibi bu yazıların birçoğu “ansiklopedik” biyografi tarzında metinler olsa da, Terâcim-i Ahval ve Tercüme-yi Haller aracılığıyla Anglosakson edebiyatından bu denli çeşitli ve yoğun bilgilerin Türk edebiyatına aktarılmış, Türk aydını ve okuyucusunun bilgisine sunulmuş olması, Anglosakson edebiyatı-Yeni Türk

Edebiyatı etkileşiminin boyutları ve derecesini anlama açısından önemli bir veridir.

3.1.6 Mektup

Çalışmamızda bibliyografya listelerimize mektup türü altında, ikisi müstakil kitap, dördü kitap bölümü ve elli dokuzu gazete-dergi yazısı olmak üzere toplam altmış beş kayıt yapmış bulunmaktayız. Burada da yine, bir yazınsal tür olarak mektubun estetik ve imgesel özelliklerinin titizlikle göz önünde bulundurulduğunu söyleyemeyeceğiz. Anglosakson edebiyatıyla şahsiyet ya da konu açısından ilişkisi olan her türlü mektup metni bibliyografyamıza dâhil edilmiştir.

“1.2 Kitaplar” kısmında yer alan bibliyografyamızda mektup türü altında kayıtlı iki kitaptan biri, Anglosakson oryantalist David Urquhart’ın Osmanlı borçlarıyla ilgili İngiltere’deki meclis komisyonuna yazdığı mektubun risale şekilden basılmış halidir. “Türk dostu” olarak da tarif edilen David Urquhart bu mektubunda İngiltere hükümetinin Osmanlı’nın borçlarıyla ilgili anlayışlı davranmasını istemektedir.

Mektup türü altındaki ikinci kitabın adı Mühendisin Refiki’dir (1896). Çevirmeni Süleyman Nutki (1853-1924) olan kitap, Francis Liardet’in (1798–1863) *The Midshipman’s Companion* (1851) adlı kitabıdır. Kitap bir deniz subayayla yapılan mektuplaşmalar şeklinde tasarlanmıştır. Kitapta 24 adet mektup bulunmaktadır. Bu mektuplar, donanmaya yeni girmiş bir deniz subayına tavsiyeler içermekte ve o subayın göreviyle birlikte nasıl deneyim ve rütbe kazandığını göstermektedir.

Kaydını yaptığımız mektuplar içerisinde, Anglosakson ülkelerine seyahate giden yazar, şair ve aydınlarımızın, seyahatlerinde gördüklerini kaleme alıp ilişkili oldukları gazetelere ya da dergilere gönderdikleri mektuplar epeyce bir yekûn tutmaktadır. Bu kapsamda, İngiltere’ye on günlük seyahat gerçekleştiren Ali Kemal’in gönderdiği ve 1898 yılında İkdam gazetesinin 1492 ile 1512. sayıları arasında yayımlanmış dokuz adet mektubu bulunmaktadır. Ali Kemal’in bu

mektupları aynı zamanda gezi yazısı türüne de kaydedilmişlerdir. Yine aynı şekilde 1893 yılında Chicago kentinde yapılan Dünya Ticaret Fuar'ına giden adını bilmediğimiz *Servet-i Fünun* muhabirinin bu geziden gönderdiği ve 1893 yılında *Servet-i Fünun* dergisinin 113 ile 123. sayıları arasında yayımlanan altı mektubu da hem gezi yazısı hem de mektup türü olarak kaydedilmiştir.

Mektuplar kısmında ilgi çeken ve altı mutlaka çizilmesi gereken bir diğer husus da Amerikalı biliminsanı, siyasetçi ve yazar Benjamin Franklin'e (1706–1790) ait sekizi gazete-dergi yazısı ve biri de kitap bölümü olmak üzere dokuz adet mektup bulunmaktadır. Benjamin Franklin'in yazmış olduğu mektuplar ve denemeler dünya edebiyat tarihlerinde her zaman edebe değeri haiz olarak görülmüş ve değerlendirilmişlerdir. Dolayısıyla Franklin'in mektuplarının çevirisi o dönemde Yeni Türk Edebiyatında edebi mektup türünde Anglosakson edebiyatından Türkçeye aktarılmış metinler olduğunun kanıtıdır.

Franklin'in kitap bölümü olarak yayımlanan mektubunun çevirisini Ahmet Rasim (1864-1932) "Vazife-yi İnsaniye" (1885) adıyla yapmıştır. Franklin'in dergi-gazete sayfalarında yayımlanan mektuplarından beşi *Mecmua-i Ebüzziya*'nın 11 (iki adet mektup), 12, 13. ve 16. sayılarında çevirmeni imzasız olarak yayımlanmıştır. *Maarif*'te yayımlanan iki mektuptan birisinin çevirmeni Hasan Kazım (99. sayı) ve diğerinin çevirmeni de Şükrü Osman'dır (179. sayı). Franklin'in bir de *Çocuklara Rehber*'in 35. sayısında yayımlanan bir mektubu bulunmaktadır.

Mektup kısmında ilgi çeken bir diğer husus Türkçe şiirin Avrupa'da ilk büyük antolojisini (altı ciltlik eser 1900-1909 yılları arasında yayımlanmıştır) kaleme alan Elias John Wilkinson Gibb hakkında yapılan mektuplaşmalar ve bu mektuplarda yürüyen tartışmadır. Bu tartışma, hiç Türkçe eğitim almamış, hatta Türkçe konuşulan bir mahalde dahi bulunmamış Gibb'in Abdülhak Hamit Tarhan'a, oldukça nitelikli ve dile fazlasıyla hâkim, maharetli bir mektup yazmasıyla başlamıştır. Hiç Türkçe öğretmeni olmayan birinin o denli yetkinlikte bir mektup yazabileceğine inanılmamış ve bunun üzerine Gayret dergisinin sayfalarında altı sayı sürecektir tartışma başlamıştır.

Gibb'in söz konusu mektubu esasında ilk önce *Mecmua-i Ebüzziya*'nın 16.02.1885 tarihli 45. sayısında yayımlanmıştır. Aynı mektup daha sonra *Gayret*'in 05.03.1886 tarihli 8. sayısında bir kez daha yayınlanmıştır. Bunun ardından, *Gayret* dergisine, hiç Türkiye'de bulunmamış, Türkçe konuşan hiç kimseyi tanımamış ve bir Türkçe öğretmeni olmayan bir İngilizin bu denli sarıh ve yetkin bir mektup yazdığına, üstelik bir de Türkçe şiir antolojisi hazırlamakta olduğunu bildirdiğine inanmayan birçok mektup gönderilir. Bu mektuplar dergide yayımlanmaz, ama Abdülhak Hamit'e durum bildirilir. Abdülhak Hamit'in bu duruma cevaben yazmış olduğu bir mektup derginin 28.05.1886 tarihli 20. sayısında yayımlanır. Derginin hemen bir sonraki 21. sayısında da menemenli Tahir hem Abdülhak Hamit'in bu mektubuna hem de Gibb'in kurmaca bir karakter olduğunu iddia edenlere hitaben iki mektup yayınlar. Aynı mesele hakkında yayımlanan bu beş mektup, bibliyografya listemize eklenmiştir.

Mektup türü altında listelediğimiz iki kayıt, Jean Jacques Rousseau'nun (1712–1778) *Julie ou la Nouvelle Heloise* (1761) adlı mektup-romanından alınmıştır. Ethem Pertev Paşa'nın (1824–1872) çevirdiği bu mektuplar tipik bir Anglosakson erkeğiyle yine tipik bir Fransız erkeğinin birbirlerine yazmış oldukları mektuplardır. Bu mektuplarda intiharı tartışır. Biz, Fransızca bir romanın parçası olan bu iki mektubu, Anglosakson muhafazakâr modernliğiyle Fransız liberal modernliği arasındaki tezatı ortaya koyması açısından bibliyografyamıza eklemil bulunuyoruz.

Anglosakson edebiyatıyla ilişkilendirilen mektup sayısı ve çeşitliliği çalışmamızın konu aldığı dönemde oldukça fazladır. Mektup, o dönemde zaten yazarlarımızın sıklıkla yazdığı bir edebi türdür. Bu ilginin nedeni bir bakıma budur. Anglosakson mektuplarına ilginin bir başka nedeni de yine muhafazakâr modernleşme kavramıyla ilişkilidir. Bu dönem İngilizceden çevrilen mektupların çok büyük bir çoğunluğu, ahlaklı olmayı, çalışmayı, ekonomi yapmayı, dini dışlamadan bilime yönelmeyi, duyguları kontrol edebilmeyi, israftan ve aşırılıktan kaçınmayı ve buna benzer sayısız muhafazakâr öğüdü barındırmaktadır. Bunu gerek açıktan

gerekse de satır aralarında yapmaktadır. Yazar ve aydınlarımızın bu dönem bu tür Anglosakson mektuplarıyla bu kadar yoğun ilgilenmelerinin en önemli nedenlerinden biri budur.

Mektuplar ayrıca duyguların dolayimsız ve açık anlatımlarıdır. Mümkün olduğunca kurmaca ve imgesellikten uzak olabilseler de yine de estetik ve edebi görülebilirler. Mektuplar ayrıca dilsel oyunların rahatça uygulanabildiği mecralardır. Modernleşme gerekliliğiyle ile geleneksele bağlılık arasında bir denge, bir uyum arayan; bu arayışta kaçınılmaz bazı gerilim ve çatışmalara maruz kalan aydınlarımızın bu gereklilik, bağlılık ve gerilim üçgeninde hissettiklerini; modernleşme süreciyle ilgili fikir ve kanılarını dolayimsız, ama yine de estetik bir biçimde ortaya koyabilecekleri edebi türlerden biri de mektuptur. Anglosakson mektuplarına olan yoğun ilginin nedenlerinden biri de budur.

3.1.7 Söylev

Kayıtlarımızda söylev türü altında sadece dört adet kayıt bulunmaktadır. Bunlardan üçü *Hürriyet* gazetesinde yayınlanmıştır ve üçü de İngiltere Dışişleri bakanı Stanley'in (1826–1893) söyleviyle ilgilidir. 1868 tarihinde *Hürriyet* gazetesinin 22, 23 ve 24. sayılarında yayınlanmıştır. Bu söylevle ilgili yazıların üçünde de Namık Kemal imzası vardır. Namık Kemal bu üç yazıda da Lord Stanley'in söylevini kısım kısım Türkçeye çevirmiş ve her kısmın sonuna kendi düşünce ve yorumlarını eklemiştir.

Söylev türünde dördüncü kaydımız *The Levant Herald* gazetesinin 28.03.1871 tarihli 242. sayısında yayınlanmıştır. "Appeal to Womanhood Throughout the World" ("Dünya Kadınlarına Sesleniş") adını taşıyan bu söylev, Amerikalı yazar ve şair (en bilinen şiiri Amerikan Cumhuriyetçilerinin bir nevi ulusal marşı haline gelmiş olan "The Battle Hymn of Republic"tir) Julia Ward Howe'un (1819–1890) bütün dünya kadınlarına hitaben kaleme aldığı konuşmasıdır.

Yaptığımız taramalarda, bu dönem yayınlanan gazete ve dergilerde Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri basınında görülüp çevrilmiş çok fazla sayıda söyleve rastladık. Ancak bu söylevlerin tümü dünya siyasetiyle ilgiliydiler. Edebiyatla ya da edebiyata dolaylı etkisiyle ilişkilendirdiklerimizin sayısı ancak iki taneydi. Bu söylevlerden biri de üç sayıda yayımlanıp yorumlanmıştı. Aydın ve yazarlarımız bu dönemde, Anglosakson edebiyatından yazınsal içerikli söylev türüne ilgi göstermemişlerdir.

3.1.8 Gezi Yazısı

Anglosakson edebiyatında bu dönem en fazla ilgi gösterilen edebi türlerden biri de gezi yazılarıdır. Keşiflerin, bilinmeyen dünyalara yolcuların, daha önce hiç işitilmemiş “garip” olayların, yerlerin ve insanların hikâyelerinin dünyada olduğu gibi Osmanlı’da da hem aydın ve yazarların hem de okuyucuların ilgisini fazlasıyla cezbedtiği bir dönemde, bu durum çok şaşırtıcı değildir. Ayrıca Tanzimat döneminde gezi yazılarına olan ilgi sadece Anglosakson edebiyatındaki örneklerine olan ilgiyle de sınırlı değildir. Başta Ahmet Mithat Efendi, Ahmet İhsan Tokgöz ve Şerafeddin Mağmumi olmak üzere yazarlarımız da kendi kalemlerinden gezi yazıları yazıp yayımlamışlardır.

Kayıtlarımızda kırk üçü gazete-dergi yazısı, on yedisi kitap ve biri de kitap bölümü olmak üzere toplam altmış bir adet gezi yazısıyla ilgili giriş mevcuttur. Bu türde bilhassa basılı müstakil kitapların çokluğu ilgi çekici ve anlamlıdır. Bu kitaplar dünyanın dört bir yanına yapılan seyahatler ve bu seyahatlerde yazılanlarla ilgilidir. Amerika, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarına yapılan gezi ve keşifleri anlatmaktadırlar. Dolayısıyla hem yazarlarımız hem de dönemin okuyucusu dünyanın dört bir yanına yapılan tüm seyahatlerle ilgili olmuştur.

Dünyanın bilinmeyen yerlerine, özellikle de Afrika’ya yapılan seyahatler bilhassa ilgi çekmiştir. Anglosakson seyyah, kâşif ve denizcilerin gezi yazıları fazlasıyla Türkçeye aktarılmıştır. David Livingstone’un, Henry Morton Stanley’in (1841–

1904) ve Charles Hobart-Hampden'ın (Hobart Paşa) Afrika'ya yaptıkları keşif seyahatleri ve James Cook'un deniz üzerinden yaptığı keşif ve seyahatler ayrı birer kitap olarak Türkçeye kazandırılmıştır. Buna Ahmed Mithat Efendi'nin, Henry Morton Stanley ve Fransız kökenli Amerikalı kâşif Paul du Chaillu (1831–1903) gözlerinden Afrika'yı anlattığı *Letaif-i Rivayat: 24. Cüzü: Bir Acibe-i Saydiye* (1894) adlı eserini de ekleyince bu konuda, o dönem için önemli olarak nitelenebilecek bir bağımsız kitaplar külliyyatı ortaya çıkar. Bu bağlamda o dönem yayımlanmış kitapları şöyle özetleyebiliriz:

1. Hobart-Hampden, A. C. (1887). *Yadigâr-ı Hayatım* (Çev. Mehmed Aziz Giridî). İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
2. – (1891). *Musavver Teracim-i Ahval-i Meşahir-i Rical: David Livingstone (Birinci Kısım, Birinci Defter)* (Çev. Hasan Celaledin). İstanbul: Ahter Matbaası. [Yaşamöyküsü / Gezi Yazısı]
3. – (1891). *Musavver Teracim-i Ahval-i Meşahir-i Rical: James Cook (Birinci Kısım, İkinci Defter)* (Çev. Hasan Celaledin). İstanbul: Ahter Matbaası. [Yaşamöyküsü / Gezi Yazısı]
4. Hobart-Hampden, A. C. (1891). *Yadigâr-ı Hayatım* (Çev. Mehmed Aziz Giridî). İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettibiyesi.
5. Stanley, H. M. (1891). *Yeni Afrika* (Çev. Mehmed İzzet). İstanbul: İstapan Matbaası.
6. Ahmet Mithat Efendi (1894). *Letaif-i Rivayat: 24. Cüzü: Bir Acibe-i Saydiye*. İstanbul: Tercüman-ı Hakikat Matbaası.
7. Livingstone, D. (-). *Rihletü'l-Livingstone*. -: -.

Gezi yazılarına ilgi sadece Afrika ve dünyanın bilinmeyen yerlerine yapılan seyahatlerle sınırlı kalmamıştır. Osmanlının içinde bulunduğu siyasal koşullara, bilhassa dış siyasete ve girdiği savaflara bağlı olarak, ilgi gösterdiği coğrafyalar da farklılık kazanmıştır. “93 Harbi” olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı (1877–1878) öncesi ve sonrasında Rusya'ya ve Rusya'nın yayılcılık gösterdiği Orta Asya'ya olan ilgi artmıştır. Bu dönemde Anglosakson yazarların bu bölge ve

Rusya ile ilgili yazdıkları gezi yazıları rağbet görmüştür. Bu bağlamda da ikisi aynı eserin ciltleri olmak üzere dört ayrı kitap çevrilip basılmıştır. Bu kitaplar şunlardır:

1. MacGahan, J. A. (1875). *Hive Seyahatnamesi ve Tarihi Musavver: Cüz 1–5* (Çev. Ahmed Efendi). İstanbul: Basiret Matbaası.
2. MacGahan, J. A. (1876). *Hive Seyahatnamesi ve Tarihi Musavver: Cüz 6–9* (Çev. Ahmed Efendi). İstanbul: Basiret Matbaası.
3. Schuyler, E. (1877). *Musavver Türkistan Tarih ve Seyahatnamesi* (Çev. Ahmed Efendi). İstanbul: Basiret Gazetesi Matbaası.
4. Wallace, M. (1880). *Rusya: Ahval-i Siyasiye ve İçtimaiye* (Çev. B. Barnasyan). İstanbul: Vakit Matbaası.

Yine benzer bir biçimde Osmanlı-Yunan Savaşı (1897) sırasında da Osmanlı aydını ve okuyucusunun ilgisi Yunanistan'a, özellikle de savaşın yapıldığı yer Tesalya'ya yönelir. Anglosakson edebiyatından, savaş sırasında buraya gönderilmiş Anglosakson gazetecilerin yazdıkları gezi yazısı kitapları, yazılmalarının hemen ardından Türkçeye aktarılır. Bu bağlamda, aynı Anglosakson yazarın aynı kitabının iki farklı çevirisinin yayımlanan müstakil nüshaları da şunlardır:

1. Barlett, E. A. (1898). *Tesalya Marekesinde* (Çev. Cemaleddin). İstanbul: İkdam Matbaası. [526 sayfa]
2. Barlett, E. A. (1898). *Tesalya Meydan Harbinde* (Çev. Mehmed Ekrem, Fahreddin İskender). İstanbul: Tahir Bey Matbaası. [124 sayfa]

Kitaplar kısmında bunların dışında kalan üç eserden ikisinden daha önce bahsetmiştik. Bunlar, Mahmud Raif Efendi ile adının G. Süleyman olduğunu düşündüğümüz başka bir seyyahın Londra'ya yaptıkları geziyle ilgili yazılardır. Son müstakil kitap ise Henry Mercham'ın *The Book of America's Travel* (?) adlı eserini Ayıntabi Abdullah Efendi'nin *Amerika Seyahati* (1871) adıyla çevirdiği kitaptır.

Listemizin “kitap bölümleri” adlı kısmında iki adet eser bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Ahmed İhsan Tokgöz’ün 1891 yılında yayımlanan *Avrupa’da Ne Gördüm?* adlı gezi yazısının içindeki “Londra Cevelanı” (s. 151–257) başlıklı bölümdür. Bu eserden de çalışmamızda daha önce bahsetmiştik.

Daha önce de belirttiğimiz üzere, biz çalışmamızda sadece Anglosakson edebiyatından çeviri ve Anglosakson edebiyatı üzerine yazılmış telif eserleri değil, aynı zamanda kendi yazarlarımızın kaleminden çıkmış kurmaca, imgesel ve diğer edebi telif yazıları da bibliyografyamıza eklemiş bulunuyoruz. Gezi yazılarında da durum böyledir. Sadece Anglosakson gezgin ve yazarların kalemlerinden çıkıp bir şekilde Türkçeye aktarılmış eserleri değil, Anglosakson ülkelerini görüp, oradaki izlenim, deneyim ve bilgilerini aktarmış yazarlarımızın telif eserlerini de bibliyografyamıza aldık. Bunların bir kısmından yukarıda bahsettik.

Bu saydıklarımıza ek olarak bir de Şerafeddin Mağmumi’nin *Seyahat Hatıraları: Aded 2: Brüksel ve Londra’da* (1908) adlı gezi yazısı kitabını anmalıyız. Kitabın 106–229. sayfaları arasında 16 mektup olarak düzenlenmiş “Londra’da On Beş Gün” adlı bölüm, Anglosakson coğrafya, kültür ve yaşam pratikleri hakkında yazılmış önemli bir gezi yazısı eseridir. Şerafeddin Mağmumi’nin üç cilt olarak kaleme aldığı seyahat hatıralarının tümü, gezi edebiyatımız açısından çok önemlidir. Ancak biz konumuz gereği bu büyük eserin sadece bu kısmını çalışmamıza konu ettik. Bu eserin basım tarihi her ne kadar 1908 olsa da Şerafeddin Mağmumi, yaptığı Londra seyahatine ilişkin izlenim ve deneyimlerini 1898 Haziran ayında yazdığı on altı mektupla kayı altına almıştır. Dolayısıyla da bu tarih itibarıyla bibliyografyamıza kaydedilmiştir.

Biz Şerafeddin Mağmumi’nin bu gezi yazı kitabıyla ilgili olarak çalışmamızda ayrıntılı olarak bahsetmeyeceğiz. Çünkü söz konusu bu kitap çok değerli bir eser olarak Nazım Hikmet Polat ve Harid Fedai (1930–2017) tarafından Latin harfleriyle Türkçeye aktarılmıştır. *Bir Osmanlı Doktorunun Seyahat Anıları: Avrupa Seyahat Hatıraları* (2008) adlı bu kitabın yazarları, kitabın başına

yazdıkları önsöz ve giriş kısımlarında, gerek Şerafeddin Mağmumi gerek yaptığı geziler ve gerekse de gezi edebiyatına katılırlarıyla ilgili ayrıntılı ve doyurucu bilgi vermektedirler.

Gezi yazısı türü altında “gazete-dergi” yazıları bibliyografyasına kaydettiğimiz eserlerin birçoğundan da daha önceki mektup vb. türler altında bahsetmiş bulunuyoruz. Ali Kemal’in Londra Seyahatnamesi ve Servet-i Fünun muhabirinin Chicago gezisinde kaleme aldıkları bu bağlamda anılabilir. Bu yazarlar, gezip gördüklerini mektupla gazetelerine ilettikleri için, bu yazılar aynı zamanda mektup türü altında da kaydedilmişlerdir.

“Gazete-dergi” yazılarında gezi yazısı türü altında, müstakil kitap olarak da basılmış kimi eserler tefrika edilmişlerdir. Tesalya Marekesinde, Hive Seyahatnamesi ve Musavver Türkistan Seyahatnamesi bu bağlamda sayılabilir. Tesalya ile ilgili farklı bir eser de tefrika olarak yayınlanmıştır. Yine Cemaleddin’in “Tesalya’da Osmanlı Ordusuyla” adıyla çevirdiği bu eser, Charles Clive Bigham Mersey (1872–1956) tarafından yazılan *With the Turkish Army in Thessaly* (1897) adlı kitaptır. Bu tefrika, 1897 yılında *İkdam* gazetesinin 1095 ile 1129. sayıları arasında toplam otuz bölümde yayınlanmıştır.

“Gazete-dergi” yazıları kısmında gezi yazısı olarak kayıtlı eserlerin ilgi çekicilerinden bir tanesi de, Anglosakson edebiyatından birçok şiiri nesir olarak Türkçeye de kazandıran Ali Rıza Seyfi’nin (1879–1958) kaleme aldığı ve Resimli Gazete’nin 21.10.1897 tarihli 50. sayısında yayımlanan “İkinci Robinson ve Juan Fernandes” adlı yazıdır. Daniel Defoe’nun (1660–1731) *Robinson Crusoe* (1619) adlı romanını yazarken esinlendiği ve Robinson karakterini yaratmakta kendisine temel aldığı söylenen Alexander Selkirk (1676–1721) ile ilgili bir gezi yazısıdır bu. Ali Rıza Seyfi bu yazının sonunda, *Robinson Crusoe* adlı eseri ve Osmanlıdaki çevirileri de anlatır.

Sürelî yayınlar kısmında listelenen gezi yazılarında da yine müstakîl kitaplarda olduğu gibi Rusya, Orta Asya ve Afrika'yla ilgili olan yazılar ağırlıktadır. Bu kapsamda listelenen yazılar şunlardır:

1. Price, J. M. (1893) Seyahat: Ruy-i Zeminde Feza Seyahati yahut Donmuş Büyük Bir Göl (Çev. (Elif). (I) Aşıkı). *Resimli Gazete*, 2(104), s. 744–745.
2. Stanley, H. M. (1889). Stanley. *Tercüman-ı Hakikat*, (3441), s. 6
3. Stanley, H. M. (1889). Afrika-yı Vusta. *Tercüman-ı Hakikat*, (3183), s. 3.
4. Mehmed Celal (1884). Mütenevvi: Afrika Kâşifleri: Alexander Gordon Laing (1, 2). *Mir'at-ı Âlem*, 1 (2 ve 3), s. 28–32 ve s. 44–45.
5. Stanley, H. M. (1875). Henry Morton Stanley'in Daily Telegraph Gazetesinde Yayımlanan Mektubu. *Basiret*, 6 (1679), s. 1–2.
6. Livingstone, D. (1873). Dünkü Nüşamızda Münderic Afrika Seyahatnamesi'nden Mabad. *Basiret*, 4 (1041), s. 3.
7. Livingstone, D. (1873). Dünkü Nüşamızda Münderic Afrika Seyahatnamesi'nden Mabad. *Basiret*, 4 (1040), s. 3.
8. Baker, S. (1873). Dünkü Nüşamızda Münderic Baker Paşa'nın Maktubunun Mabadı [Samuel Baker Paşa'nın Afrika Seyahatinden - III], *Basiret*, 4 (1022), s. 9.
9. – (1883). Afrika-i Vusta'nın Keşfi: Dr. David Livingstone ve Henry Stanley (Çev. M. Sadık). *Mir'at-ı Âlem*, 1 (18), s. 294–303.
10. Baker, S. (1873). Dünkü Nüşamızda Münderic Baker Paşa'nın Maktubunun Mabadı [Samuel Baker Paşa'nın Afrika Seyahatinden - II], *Basiret*, 4 (1021), s. 2.
11. Livingstone, D. (1873). 986 Numaralı Sayımıza Derc Olunan Afrika Seyahatnamesinin Mabadı 2. *Basiret*, 4 (989), s. 3.
12. Livingstone, D. (1873). Dr. David Livingstone'un Afrika Seyahatiyle ilgili İngiltere Dışişleri Müsteşarı Lord Edward Stanley'e Gönderdiği Mektupların Tercümesi 1. *Basiret*, 4 (986), s. 3–4.
13. Speke, J. H. (1864). Keşf-i Menba-ı Nil (Çev. Kadri Bey). *Mecmua-i Fünun*, 3 (31), s. 248–258.

“Dergi ve Gazete Yazıları” adlı bibliyografyamızda “Gezi Yazısı” türü altında listelediğimiz, aydınlarımızın gözüyle Anglosakson ülkeleri, kültürü ve yaşam pratikleri hakkında yazılmış gezi yazılarının dökümü de şöyledir:

1

Modernleşme süreciyle birlikte değişim ve dönüşüm yoluna giren, bunun sancılarını taşıyan ve bu yolda dünyayı tanımak isteyen Osmanlı aydını ve yazarları imkânları el verdiğiince, başta Avrupa ve Kuzey Amerika olmak üzere dünyayı dolaşmışlar ve burada görüp hissettiklerini seyahatnamelerde kaleme almışlardır. Bu dönemin aydın ve yazarları, kendilerinin gidemedikleri, ancak çok merak ettikleri ve ilgi duydukları yerlerle ilgili bilgileri de yabancı dillerde yazılmış gezi yazılarında bulmuşlardır. Bu bağlamda Anglosakson edebiyatı bu aydınlar için verimli ve engin bir kaynak olmuştur. Osmanlının politik durumuyla, içinde bulunduğu savaşlarla ve kamuoyunun merakıyla ilgili yerler hakkında yazılmış gezi yazıları Anglosakson edebiyatından bolca çevrilmiş ve bunlar üzerine bolca yazılmıştır. Çalışmamızdaki gezi yazılarının bolluğu ve çeşitliliği de bundan ileri gelmektedir.

3.1.9 Günce / Anı

Günce ve/ya da anı türü altında kaydettiğimiz eserlerin tümü daha önce andığımız türler altında kaydedilmiştir ve bunlar bu bölümün daha önceki alt başlıklarında anılmıştır. Bu tür altında altısı kitap, dördü de gazete ve dergi yazısı olmak üzere bibliyografyamızda toplam on kayıt bulunmaktadır. Bunlar daha önce “Gezi Yazısı” adlı kısımda sözünü ettiğimiz, *Journal du voyage de Mahmoud Raif Efendi en Angleterre, écrit par lui- Mème*, *Yadigâr-ı Hayatım*, *Tesalya'da Osmanlı Ordusuyla*, *Tesalya Marekesinde*, *Tesalya Meydan Harbinde* ve *Hive Tarihi* gibi eserlerdir. Bu eserler hem gezi yazısı, hem de yazarlarının anıları şeklinde kaleme alındıkları için her iki türe de dâhil edilmişlerdir.

Bu başlık altında, aslında mektup türünde de sınıfladığımız, ama daha önce sözünü etmediğimiz bir eser oldukça ilgi çekici olarak göze çarpmaktadır. Bu eser Ahmet Refik (1881–1937) tarafından çevrilip, *Mecmua-i Ebüzziya*'nın 30.11.1900 tarihli 93. sayısında yayımlanan ve Kraliçe Victoria'nın kendi kaleminden çıkmış güncesi ve mektuplarından alınan parçalardan oluşturulmuş "Kraliçe Victoria Hazretlerinin Romanı" adlı yazıdır. Ahmet Refik bu yazıda daha çok Kraliçe'nin eşi Prens Albert'le olan romantik ve yoğun ilişkisine odaklanan parçaları çevirip yayınlamıştır.

Bu tür altında anacağımız bir diğer ilginç yapıt, Osmanlıda o dönemde Türkçe hiç yayınlanmamış bir kitaptır. Bu kitabı, Türkçe çevrilip yayınlanmamasına rağmen bibliyografyamıza almamızın nedeni, onun Osmanlıya sokulmasının yasaklanması nedeniyledir. Dolayısıyla bu kendisi değil ama sadece ismi Türkçeye çevrilmiş bir gezi yazısı, günce ve anı kitabıdır. Çok üretken bir gezi yazısı yazarı olan Frances Minto Elliot'un (1820–1898) *Dairy of an Idle Woman in Constantinople* (1893) adlı kitabı, zararlı bulunarak Osmanlı sınırları içerisine sokulması yasaklanmıştır.

Bu tür başlığı altında çok fazla kayıt bulunmaması, bulunan kayıtların da "gezi yazısı", "mektup" gibi bazı diğer türlerle de ilişkilendirilmesi, bu anlamda müstakil bir tür olarak herhangi bir kaydın bulunmaması, o dönemde Türk Edebiyatında anı ve günce türlerine çok sıcak bakılmadığıyla açıklanabilir.

3.1.10 Özdeyiş / Anekdot

Anekdot ve özdeyiş tür başlığı altında, on altısı gazete ve dergi yazısı, dördü de kitap bölümü olmak üzere toplam yirmi adet kayıt bulunmaktadır. Bu bölümde de hemen en başta ilgi çeken husus Amerikalı yazar, Biliminsanı ve yayıncı Benjamin Franklin'le (1709–1790) ile ilgili dört kaydın bulunuyor olmasıdır. Bunun haricinde, Benjamin Franklin'le doğrudan ilgisi olmayan bir kayıta da yazara ait toplam on iki adet özdeyiş yer almaktadır. Benjamin Franklin, ahlakı, tutumluluğu,

aşırıya kaçmayan tavrı, çalışkanlığı, üretkenliği, ticarete yatkınlığı, aile ve din gibi kurumlara olan derin inancı vb. gibi özellikleriyle başta Ebüzziya Tefik olmak üzere dönemin aydın ve yazarlarının epeyce ilgisini çekmiş bir figürdür. Bu tür başlığı altında da Franklin'den üç özdeyiş ve bir de anekdot bulunmaktadır.

Bunun yanında yine bu dönem adı çok duyulan bir başka Anglosakson figür Isaac Newton'a (1643–1727) ait bir anekdot da, Mehmet Ata'nın (1856–1919) *İktitaf* (tarihsiz) adlı derleme kitabı içinde yer almıştır.

Bu tür başlığı altında önemli eserlerden biri de Şemseddin Sami'nin (1850–1904) derleme kitabı *Emsal'in* (1879) içinde yer alan çeşitli Anglosakson yazar ve şairlerden alınan özdeyişlerin olduğu kitap bölümüdür. Bu eserde, Frankline'e ait on iki, Francis Bacon'a ait üç ve Isaac Newton, William Shakespeare, Jonathan Swift ve Thomas Babington Macaulay'a (1800–1859) ait de birer tane özdeyiş bulunmaktadır. Bu eserde ayrıca, isim belirtilmeden yapılmış on üç adet daha özdeyiş bulunmaktadır.

Yukarıda sayılanların dışında, bu tür başlığı altında kaydedilmiş anekdot tarzı hikâyeler şunlardır:

1. MUhyiddin (1897). Bir Çitçi Çocuğu (İngilizceden Mütercem). *Resimli Gazete*, 56, s. 665–666.
2. – (1897). Muktesebat: Bî-vefaliğin Malı Kaça Oluyor. *Musavver Terakki*, 1 (23), s. 92.
3. – (1883). Letaif-i Tarihiye. *Mecmua-i Ebüzziya*, 3 (31), s. 984–986.
4. – (1883). Letaif-i Tarihiye. *Mecmua-i Ebüzziya*, 3 (30), s. 956–960.
5. – (1883). Letaif-i Tarihiye. *Mecmua-i Ebüzziya*, 3 (30), s. 960.
6. – (1882). Letaif-i Tarihiye. *Mecmua-i Ebüzziya*, 3 (27), s. 844–857.
7. – Wilberforce, S. (1888). Bir Sarhoşun Köpeği (Çev. Mustafa Refik). *Müntehabat-ı Mustafa Refik: Cild-i Sani* (s. 30–33). İstanbul: Tercüman-ı Hakikat Matbaası.

Tanzimat Edebiyatı döneminde yazılan eserlerde öğreticilik, ahlakçılık ve faydacılık genel itibarıyla önemli hususlardır. Edebi eserlerin birçoğunda, edebiyat, modernleşmenin, ilerlemenin ve bir “cemaat”, “toplum” ya da “millet” olarak bütünleşip kaynaşmanın aracı durumundadır. Bu durum yüzyılın sonlarına doğru azalan bir eğilim gösterse de, 20. yüzyılın başına kadar genel hatlarıyla geçerli bir durumdur. Böyle edebi bir ortamda, fikirlerin dolaysız olarak açıklanmasına olanak sağlayan en uygun edebi türler arasında anekdotlar ve özdeyişler yer almaktadır. Bizim yazar ve aydınlarımız da bundan yararlanmışlar ve bu bağlamda Anglosakson edebiyatına da başvurmuşlardır.

3.1.11 Deneme / Makale / Bilimsel Yayın

Bu bölümde öncelikli olarak, “deneme”, “makale” ve “bilimsel yayın” kavramlarıyla ne kastettiğimizi açıklamamız gerekecektir. Bir kere herşeyden önce konusu edebiyat olan fikrî ve bilimsel yazıları ayrıca “eleştiri”, “edebiyat incelemesi” ve “edebiyat tarihi” başlıkları altında tür sınıflamasına tabi tuttuğumuzu belirtmeliyiz. Dolayısıyla bu bölümde, konusuyla doğrudan bağlantı bağlamında “edebiyat” dışı olan, ancak edebiyatla dolaylı da olsa anlamlı ve içerikli ilişki ve etkileşimi haiz metinler sınıflandırılmaktadır.

Biz, gerek kitap ve kitap bölümleri gerekse de gazete ve dergi yazıları bölümünde, belirli bir konu hakkında serbest olarak görüş ve fikir beyan etmek için yazılmış, felsefe metinleri ve gazete fıkraları da dâhil olmak üzere, bilimsel verilerden çok mantıksal çıkarım ve önermelerle yazılmış bütün metinleri “deneme” türü altında sınıflamış bulunuyoruz.

Kitaplar ve kitap bölümlerinde “bilimsel yayın”, dergi ve gazete yazılarında “makale” olarak adlandırdığımız türe giren yazılar ise, tarih, sosyoloji, ekonomi, fizik, coğrafya vb. gibi bilim dallarında, bilimsel verilere dayalı olarak yazılmış olan metinlerdir.

“Deneme” ya da “makale/bilimsel yayın” olarak sınıflandırılan metinler, ilgili bibliyografik kayıtlarının altında imkânlar el verdiğince ve çalışmamızın sınırları çerçevesinde ayrıntılandırılarak açıklanmıştır. Biz burada bu yazılardan yeniden bahsetmek yerine, bu yazıları konularına ve künyelerine belli bazı sınıflandırmalara tabi tutacağız. Bu yazıların içeriklerini burada bir kez daha dile getirmeyeceğiz.

Şu hususu da belirtmeliyiz. Deneme ya da bilimsel yayın/makale türüne giren kayıtlarımızdan bazıları, içerikleri ve bazı biçimsel özellikleri gereği başka türler altında da sınıflandırılmışlardır. Birden fazla tür altında sınıflandırılan bu tür deneme ve makale/bilimsel yayın yazıları, daha önce bu bölümün alt başlıklarında anılmışsa, burada bir kez daha anılmayacaktır. Ancak bu tür yazılar da adet olarak makale/bilimsel ya da deneme yazıları sayılarına dâhil edilmiştir.

Çalışmamızda deneme türü altında yetmiş yedisi gazete ve dergi yazısı, yirmisi kitap ve dördü de kitap bölümü olmak üzere toplam yüz iki kayıt girilmiştir. Bu yazıların konularına göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

KONULAR (DENEME)	Gazete-Dergi	Kitap	Kitap Bölümü
Basın	9	-	-
Din	1	4	-
Eğitim	12	3	-
Felsefe	14	1	2
Yaşam Kültürü	4	1	-
Dil	4	-	-
Sanat	3	-	-
Ahlak	13	11	1
Kişisel Gelişim	4	-	-
Güncel (Politika, Kültür, Toplum)	10	-	1
Kültürel Farklılık (Anglosakson - Fransız Karşıtlığı)	4	-	-
TOPLAM:	78	20	4

Tablo 1 Deneme Türündeki Kayıtların Konulara Göre Dağılımı

“Deneme Türündeki kayıtların Konulara Göre Dağılımı” adlı tabloda görülen ahlak konulu toplam on bir kitabın üçü Ermeni harfleriyle basılı Türkçe kitaptır.

Çalışmamızda makale/bilimsel yayın türü altında yirmisi gazete ve dergi yazısı ile on beşi kitap olmak üzere toplam otuz beş kayıt girilmiştir. Bu yazıların konularına göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

KONULAR (MAKALE/BİLİMSEL YAYIN)	Gazete-Dergi	Kitap
Tarih	3	14
Coğrafya	3	1
Eğitim Bilimi	1	-
Kültür Karşılaştırmaları	2	-
Fizik	1	-
Siyasetbilim	2	-
Tıp	1	-
Evrım	1	-
Ekonomi Bilimi	1	-
Sosyoloji	2	-
Kütüphanecilik	1	-
Teknoloji	1	-
TOPLAM:	20	15

Tablo 2 Makale/Bilimsel Yayın Türündeki Kayıtların Konulara Göre Dağılımı

Tarih konulu bilimsel kitaplardan biri Ermeni harfleriyle Türkçe yazılı bir eserdir.

3.1.12 Eleştiri / Edebiyatı İncelemesi / Edebiyat Tarihi

Bu alt başlık altında, konusu doğrudan edebiyat olan eserleri sınıflamaktayız. Bu sınıflama üç alt sınıflama başlığı altında yapılmaktadır. Bunlar, “eleştiri”,

“edebiyat incelemesi” ve “edebiyat tarihi”dir. Bu kavramların çalışmamız çerçevesinde hangi anlamlara geldiklerini açıklamadan önce, şu zorunlu izahatı da yapmamız gerekmektedir: Yazınsal ve düşünsel eserleri tür sınıflandırmasına tabi tutmak her zaman zor ve problematik bir durumdur. Eserlerin bir tür adıyla tanımlanması, bu eserlerdeki kimi içerik ve özellikleri hariçte tutmak anlamına gelebilmektedir. Ayrıca eserlere, bizimki gibi dolaylı, üçüncü taraf araçlar üzerinden yaklaşacak ve onları bu araçların süzgecinde ilk değerlendirmeye tabi tutacak olan muhtemel okuyucuları, tür sınıflandırması yapanın bakış açısı ve fikirlerine göre koşullandırmış olabilecektir. Yine de tüm bu handikaplarına rağmen, bu türden bilimsel bir araştırmada sınıflamalar yapmak ve bu sınıflandırma ölçütlerini tanımlamak, bilimsel savların, bilimsel verilerle sınanmasında elzem bir durumdur. Bu gerklilikten ötürü biz de bu türden bir sınıflamaya gittiğimizi ve ölçütlerimizi çalışmamız çerçevesinde tanımladığımızı belirtmek isteriz. Yine de bu sınıflama ve tanımlamalar sadece çalışmamız çerçevesinde geçerli ve anlamlıdır. Bibliyografyalarımıza aldığımız eserler bu bağlamdan çıkarıldıklarında başka şekil ve türlerde de pekâlâ sınıflandırılabilirler.

Tür sınıflandırmasında kullandığımız “eleştiri” kavramıyla biz, konu aldıkları yazınsal eserleri, yazınsal eserlerin yaratıcılarını, yazınsal yol, yöntem, eğilim, bakış açısı ve teorileri koşul-oluş-sonuç bağlamında değer yargısı oluşturacak şekilde değerlendiren metinleri kast etmekteyiz. Yalnız bu tanım ve bu tanımın içine dâhil ettiğimiz metniler bağlamında da bir kez daha, çalışma konumuz ve nesnemize bugünden değil, o dönemin koşulları içinden bakmakta olduğumuzu belirtmeliyiz. Dolayısıyla burada “ideal” bir eleştiri tanımı oluşturmak ve çalışma nesnemizi bu ölçüte göre değerlendirmek niyetinde değiliz. Bizim amacımız o günün edebiyat ortamı, genel-geçer edebiyat tanımı ve toplumsal-siyasal-ekonomik koşullar çerçevesinde metinleri bir değerlendirmeye tabi tutmaktır. Bu yüzden bizim eleştiriden kastımız, edebi nesne, özne, olgu ve olayları bilgi verme ve açıklama amaçlarının dışında ve sadece “güzel-çirkin” gibi estetik niyetlerle değil, aynı zamanda “faydalı-faydasız”, “ahlaklı-ahlaksız” gibi etik ölçütlerle ve etki, esinleme, taklit gibi eğilim ve yönelim değerlendirmeleriyle göz önünde bulundurup değer yargıları oluşturmaktır. Nitekim Bilge Ercilasun da, “Tenkit bir

değer yargısıdır, bir zevk tercihinin ifadesidir. Tenkit bir seçimdir. İnsanın en basit ihtiyaçlarını kendi tercihlerine göre düzenler.” (1995, s. VII) diyerek eleştirinin, sadece “güzel”e odaklanmadığının altını çizer.

Bizim bu bölümde “edebiyat tarihi”nden kastımız ise, milli edebiyat kanonlarını, edebi yol, yöntem ve eğilimleri ve edebiyat devrelerini belirli birtakım ölçütler çerçevesinde tarihsel olarak gruplandırılan ve konumlandırılan metinlerdir. Bu tanımımıza paralel olarak, Orhan Okay’ın “Edebiyat Tarihi” madde başlığında yaptığı açıklama şöyledir.

“Edebiyat tarihi... çok geniş coğrafya alanlarını ihtiva eden nâdir örneklerle karşılık daha ziyade milletlerin (Türk Edebiyatı Tarihi), belirli devirlerin (XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi), hatta edebî akımların (Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi) ve türlerin (Türk Tiyatro Edebiyatı Tarihi) edebiyat tarihleri daha yaygındır. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/edebiyat-tarihi>, Görülme Tarihi: 25.06.2019)

Yukarıdaki tanımlardan da görüleceği üzere, edebiyat tarihi de aslında eleştirisi gibi “değer yargı”larından bağımsız değildir. Ancak eleştirideki değer yargısı bireysel ve herhangi bir uzlaşmadan en azından teorik olarak bağımsızdır. Değerlendirmeyi yapan kişinin düşünceleri, yönelimleri ve birikimine göre şekillenir. Edebiyat tarihinde söz konusu olan değer yargısının buna göre farkı, herhangi bir bilimsel, siyasi ya da ideolojik ölçüte göre belirli bir uzlaşmayla genel geçer olarak belirlenmiş ve belli ölçülerde sabitlenmiş olmasıdır. Burada yine, ideal bir tanım peşinde olmadığımızı, çalışma dönemimiz bağlamında tanımlarımızı oluşturmaya çalıştığımızı belirtmeliyiz.

Çalışmamız çerçevesinde biz, belirli bir eseri, belirli bir yazar veya şairi ya da belirli bir edebi grubu veriler ve bilgilerle açıklayan metinleri edebiyat incelemesi olarak kabul etmekteyiz. Edebiyatı konu alan hiçbir çalışmanın değer yargılarından tamamen muaf ve “tarafsız” olamayağı gerçeğini saklı tutmakla beraber, edebiyat incelemesinde “yargı” yerine daha çok “bilgi verme” edimi ön plandadır.

Tanım ve tariflerimizi bu şekilde yapmış olsak da, şunu da belirtmemiz gerekmektedir:

“Edebiyat incelemelerinde üç disiplin mevcuttur. Bunlar edebiyat tarihi, edebiyat teorisi [biz bunun yerine ‘edebiyat incelemesi’ni koysak da] ve edebi tenkittir. Bu disiplinlerin sınırlarını kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu üç disiplindeki araştırmalar dâimâ birbirinin içine girmiş bir şekilde, eserlerde görünecektir.” (Ercilasun, 1995, s. VII)

Bizim oluşturduğumuz bibliyografik listelerde de durum budur. Bu bölüm altında tür sınıflandırmasına tabi tuttuğumuz eserlerin büyük bir kısmı birden fazla tür altında sınıflandırılmıştır. Bu durum, edebiyat araştırmalarının doğasından kaynaklıdır. Eserleri birden fazla tür altında sınıfladığımızdan, bu bölümde göstereceğimiz tablolarda yer alan sayılar, toplam kayıt sayılarımızın üstünde olacaktır.

Bu bilgiler ışığında, bibliyografyalarımızda, tümü gazete-dergi yazısı olmak üzere toplam on dokuz adet eleştiri kaydı bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda bunların hangi konular üzerinde oldukları belirtilmektedir. Bu tabloya yazar ve şairlerin adları dâhil edilmiş, ancak bu yazar ve şairlerin eleştirel değerlendirmeye tabi tutulan eserlerinin adları pratiklik açısından yazılmamıştır. Aşağıda konu dağılımları verilen metinlerde Rudyard Kipling’in (1865–1936) *The Jungle Book* (1894), Benjamin Disraeli’nin (1804–1881) *Lothair* (1870), Walter Scott’un (1771–1832) *The Bride of Lammermoor* (1819) adlı romanından opera uyarlaması ve William Shakespeare’in (1564–1616) *Macbeth* (1606) ve *Othello* (1604) oyunlarından yine opera uyarlamaları eleştirel değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

KONU (ELEŞTİRİ)	DERGİ-GAZETE
William Shakespeare	7
Alfred Tennyson	1
Rudyard Kipling	1
Robert Burns	1
Charles Dickens	3

KONU (ELEŞTİRİ)	DERGİ-GAZETE
Benjamin Disraeli	2
Walter Scott	2
İngiliz Edebiyat Tarihi	1
Tiyatro	1
TOPLAM:	19

Tablo 3 Eleştiri Türündeki Kayıtların Konulara Göre Dağılımı

Edebiyat incelemesi tür başlığı altında yirmi dört dergi-gazete yazısı ve biri de kitap olmak üzere toplam yirmi beş kaydımız bulunmaktadır. Bununla ilgili hazırladığımız aşağıdaki konu dağılımı tablomuzda yine değerlendirilen eserler yazılmamış, sadece yazar ve şair isimlerine yer verilmiştir. Edebiyat incelemesi türüne sokulan metinlerde ele alınan eserler şunlardır: Rudyard Kipling'in *The Jungle Book*, Andrew Carnegie'nin (1835–1919) *Triumphant Democracy: or, Fifty Years' March of the Republic* (1886), Shakespeare'in *Othello* ve *Cymbeline* (1623), James Grant'in (1802–1879) *Newspaper Press* (1871), Daniel Defoe'nun (1660–1731) *Robinson Crusoe* (1819) ve Edgar Allan Poe'nun (1809–1849) Charles Baudelaire (1821–1867) çevirisiyle *Histoires Extraordinaires* (1856).

KONU (EDEBİYAT İNCELEMESİ)	GAZETE-DERGİ	KİTAP
Türk Edebiyatı	1	-
Worcester Sözlüğü	1	-
Webster Sözlüğü	1	-
İngilizce Edebiyat Dergisi ve Kitap Tanıtımları	7	-
Alfred Tennyson	2	-
William Shakespeare	1	1
Charles Dickens	2	-
Rudyard Kipling	1	-
John Ruskin	1	-
William Wordsworth	1	-

KONU (EDEBİYAT İNCELEMESİ)	GAZETE-DERGİ	KİTAP
Andrew Carnegie	1	-
Thomas Carlyle	1	-
James Grant	1	-
Francis Bacon [Charles de Remisat (1797–1875) çevirisiyle]	1	-
Daniel Defoe	1	-
Edgar Allan Poe [Charles Baudalaire (1821–1867) çevirisiyle]	1	-
TOPLAM:	24	1

Tablo 4 Edebiyat İncelemesi Türündeki Kayıtların Konulara Göre Dağılımı

Edebiyat tarihi türü altında on sekizi gazete-dergi yazısı ve biri de kitap bölümü olmak üzere toplam on dokuz kaydımız bulunmaktadır.

KONU (EDEBİYAT TARİHİ)	GAZETE-DERGİ	KİTAP BÖLÜMÜ
Shakespeare Devri	4	-
İngiliz Şairleri	2	-
Robinson Çevirileri	1	-
İngiliz Edebiyatı, Genel	3	1
İngiliz Edebiyatı, 19. Yüzyıl	1	-
İngiliz Edebiyatı, Romantik Dönem	2	-
İngiliz Edebiyatı, 7–16. Yüzyıl	1	-
İngiliz Dili	1	-
Amerikan Edebiyatı, Genel	3	-
TOPLAM:	18	1

Tablo 5 Edebiyat Tarihi İncelemesi Türündeki Kayıtların Konulara Göre Dağılımı

3.1.13 Sözlük / Dilbilgisi

Kitaplar bibliyografyamızda kayıtlı ikisi Ermeni harfleriyle Türkçe olmak üzere otuz adet dilbilgisi/İngilizce öğrenim kitabı ve altısı Ermeni harfleriyle Türkçe olmak üzere on altı adet de sözlük kaydı bulunmaktadır.

Gazete- dergi yazıları bibliyografyamızda da İngiliz dilinin çeşitli yönleri hakkında deneme, makale ve haber yazısı şeklinde yazılmış toplam altı metnin kaydı yer almaktadır. Bu yazılardan ikisinde “sport” ve “interview” kelimelerinin etimolojik açıklamaları da yer almaktadır.

Biz çalışmamızın bu kısmında, sözlük ve dilbilgisi metinleri hakkında herhangi bir bilgi vermemekteyiz. Bu metinlerle ilgili açıklamalar, açıklamalı bibliyografyalarımızın ilgili kayıtlarında mevcuttur.

3.1.14 İlan / Haber

Çalışmamızın gazete-dergi yazıları bölümünde İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatıyla ilgili toplam seksen üç ilan yer almaktadır. Bu ilanların biri İngilizce özel ders ve beşi de Anglosakson edebiyatıyla ilgili düzenlenen toplantıların ilanlarıdır. Geri kalan yetmiş yedi ilan, Anglosakson edebiyatından kitap ve oyunlar ile İngilizce dilbilgisi kitapları ve sözlüklerle ilgili duyuru ve reklâm metnileridir.

Çalışmamızın yine gazete-dergi yazıları bölümünde, İngiliz dili, Anglosakson edebiyatı, kültürü ve yaşantısı, gazeteler, basım yayın sektörü gibi çalışma konumuzla ilgili haberlerin yer aldığı toplam seksen bir kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlardan otuzu edebiyat, on dokuzu basın, yine on dokuzu keşif/seyahat, altısı yaşam kültürü, dördü bilim/edebiyat kültürü, ikisi güncel, yine ikisi dil ve biri de din konularıyla ilgilidir.

3.1.15 Halkbilimi

Biz çalışmamızda anonim şiir, fıkra, atasözü vb. gibi metinleri halkbilimi tür adı altında sınıfladık. Bu açıdan çok zengin olmayan bibliyografyamızda üçü gazete ve dergi yazısı ve biri de kitap olmak üzere toplam dört adet kayıt bulunmaktadır.

Gazete-dergi yazısı olarak Kuzey Amerika yerlilerine ait bir ninni, İngilizlere ait atasözleri ve yine Kuzey Amerika yerlilerine ait bir de bilmece kaydı bulunmaktadır.

Kitaplar bölümünde ise bizce Türk Halkbilimi açısından önemli sayılabilecek bir kitap kaydı mevcuttur. Bu kitap, uzun yıllar Osmanlı'da kalmış ve İngilizce öğretmenliği de yapmış olan doğubilimci Charles Wells'in *Mehmed, the Kurd, and Other Tales from Estern Sources* (1865) adlı eseridir. Eserde, Türk halk hikâyeleri yer almaktadır. Bu kitap Türkçeye çevirilmemiş, ancak elimizdeki bulgulara göre 19. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'da satışı ve dağıtımı yapılmıştır. Bu kitabın kaydı, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal arşivinde bulunmaktadır.

3.2 ORJİNAL METİN YAZARLARINA/ŞAİRLERİNE GÖRE

Bu bölümde, bibliyografyamıza dâhil ettiğimiz kayıtlardaki orijinal metinlerin yazarları/şairleri, hızlı bir göz atmayla belli bazı bilgiler edinilebilecek bazı tablolarla sınıflandırmaya tabi tutulacaktır. Bu bölümde dile getirdiğimiz “orijinal metin” kavramıyla, sadece Anglosakson edebiyatından İngilizce özgün metinler kast edilmemektedir. Kendi yazarlarımızın Anglosakson edebiyatıyla ilgili eleştiri, edebiyat tarihi ve edebiyat incelemesi gibi konularda yazdıkları telif eserler bazı telif şiirler ile bazı Fransız yazarların Anglosakson edebiyatından yaptıkları çeviriler ve bu konuyla ilgili yine Fransızca kaleme aldıkları özgün metinler de “orijinal metin” olarak kabul edilmiştir.

Metin yazarlarını burada öncelikle iki ana başlık altında sınıflamaya tabi tutacağız. Bunlardan biri “kitap ve kitap bölümü yazarları/şairleri”, bir diğeri de “gazete-dergi metni yazarları/şairleri”dir.

3.2.1 Gazete-Dergi Yazılarının Yazarları/Şairleri

Bibliyografyamızın “Dergi ve Gazete Yazıları” başlıklı kısmında toplam beş yüz altmış dokuz adet kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtların “yazar” hanesi boş olanlarının sayısı iki yüz seksen ikidir. Yazar kısmı boş olan kayıtların büyük bir kısmı ilan ve haber gibi anonim metinlerden oluşmaktadır. Yine de yazarı belirtilmemiş metin sayısı da bir hayli fazladır. Yazarı belli olmayan bu tür metinlerde, bunların yazarlarını bulma yönünde bizim yaptığımız teşebbüsler de sonuçsuz kalmıştır. Çalışma dönemimizde tipik ve karakteristik bir sorundur bu. Başta gazete ve dergi yazıları olmak üzere bu dönemde basılmış birçok metinde yazar ve çevirmen adı gibi bilgiler ya hiç verilmemiş ya da kısaltmalarla belirtilmiştir. Bu döneme içkin bir başka zorluk da Arap harfleri-Latin harfleri uyumsuzluğudur. Arap harflerinden Latin harflerine yapılan aktarımlarda birçok durumda yazar ya da çevirmen adı, orijinal kaynak adı ve diğer özel adların imlasını bazı durumlarda doğru yapamamış olabiliriz. Yazar ve çevirmen adları kısımlarının bütün bu nedenlerden ötürü boş kaldığı da olmuştur.

Bu boş kayıtlar çıkarıldıktan sonra geriye, yerli yazarı/şairi olan yüz yirmi bir, Fransız yazarı/şairi olan beş ve Anglosakson yazar/şairi olan da yüz altmış bir kayıt kalmaktadır. Aşağıdaki tablo bu sayılara göre oluşturulmuştur. Ancak bir kez daha anımsatmakta fayda vardır. Bazı eser kayıtları birden fazla tür altında sınıflandırıldığından, bu tablodaki toplam sayılar, toplam kayıt sayısında denk olmayacaktır. Bir başka anımsatma da her kayıt sayısı, mutlaka bir esere işaret etmeyebilir. Örneğin Shakespeare’e ait bazen beş adet sone tek bir yazıda yer aldığından, bu beş sonenin tümü tek bir kayıt altında belirtilmiş olacaktır. Bu tür daha spesifik ölçümler için bibliyografyamızın bizzat kendisine başvurulmalıdır.

Bu açıklamalar ışığında dergi ve gazete yazıları bibliyografyasındaki yazarların türlere göre dağılımı şu şekildedir:

1. Dergi-Gazete Yazıları: Anglosakson Yazarlar / Şairler

GAZETE-DERGI: ANGLOSAKSON YAZARLAR / ŞAİRLER																	
	Anı	Deneme	Edebiyat İncelemesi	Eleştiri	Gezi Yazısı	Günce	Haber	Kısa Öykü	Makale	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Söylev	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
C. Dickens								1									
C. Cibber															1		
C. Mackay															1		
David Livingstone					1					1							
E. T.				1													
D. M. Craik															6		
E. J. W. Gibb										3							
E. Cook															1		
E. A. Bartlett	1				1												
F. D. Hemans															2		

GAZETE-DERGI: ANGLOSAKSON YAZARLAR / ŞAIRLER																	
	Anı	Deneme	Edebiyat İncelemesi	Eleştiri	Gezi Yazısı	Günce	Haber	Kısa Öykü	Makale	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Söylev	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
Foster (?)															1		
F. Galton		1															
From a Correspondent (Bir Muhabir)			4														
F. Bacon		2															
G. Smith					3					3							
H. M. Stanley					2					2							
Henry Du (?)										1							
H. Wilder (?)							1	1									
H. W. Longfellow															3		

GAZETE-DERGI: ANGLOSAKSON YAZARLAR / ŞAİRLER																	
	Anı	Deneme	Edebiyat İncelemesi	Eleştiri	Gezi Yazısı	Günce	Haber	Kısa Öykü	Makale	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Söylev	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
J. Lubbock		1															
K. King											1						
Ki. Y. (?)		1															
Kraliçe Victoria						1				1							
Lord Byron															6		
Lord Rosebery										1							
Lord Stanley		2												2			
Madame Derryba (?)								1									
O. W. Holmes															1		

GAZETE-DERGI: ANGLOSAXSON YAZARLAR / ŞAIRLER																	
	Anı	Deneme	Edebiyat İncelemesi	Eleştiri	Gezi Yazısı	Günce	Haber	Kısa Öykü	Makale	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Söylev	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
Owen Meredith (R. B. Lytton)															2		
P. B. Shelley															1		
R. B. Sheridan															1		
R. M. Milnes															1		
R. Southey															1		
S. Baker					3					3							
Savsi (?)								1							1		
T. J. D'Apery		1															
T. Moore															1		

GAZETE-DERGI: ANGLOSAXSON YAZARLAR / ŞAIRLER																	
	Anı	Deneme	Edebiyat İncelemesi	Eleştiri	Gezi Yazısı	Günce	Haber	Kısa Öykü	Makale	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Söylev	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
T. Gray															1		
T. Middleton															2		
T. B. Aldrich															1		
W. O. B. Peabody															1		
W. C. Bryant															1		
W. Mathews								1									
W. M. Thayer		1															
W. Pitt										1							
W. Shakespeare															21 (57)	6	

GAZETE-DERGI: ANGLOSAKSON YAZARLAR / ŞAİRLER	Anı	Deneme	Edebiyat İncelemesi	Eleştiri	Gezi Yazısı	Günce	Haber	Kısa Öykü	Makale	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Söylev	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
W. Wordsworth															1		
W. ve R. Chambers								1									

Tablo 6: Gazete-Dergi: Anglosakson Yazarların / Şairlerin Türlere Göre Dağılımı

2. Gazete-Dergi Yazıları: Yerli Yazarlar / Şairler:

GAZETE-DERGI: YERLİ YAZARLAR / ŞAİRLER	Anekdot	Deneme	Dilbilgisi	Edebiyat İncelemesi	Edebiyat Tarihi	Eleştiri	Gezi Yazısı	Haber	Kısa Öykü	Makale	Mektup	Roman	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
Ebüzziya Tevfik		2				1	1			2					1
Emin Şükrü					1										
Emine Cemal															1
Fatin								1							
Fatma Aliye															2
G. Süleyman (?)							1								
Haki		3	1		1					1					
Hasan Zühdü		1													
Hindli İhsan											1				
Hüseyin Cahit									1						
Hüseyin Daniş		1		1	2										
Hüseyin Rahmi															1
Fikri Lütü		2													
Süleyman Nazif													1		

GAZETE-DERGI: YERLİ YAZARLAR / ŞAİRLER	Anekdot	Deneme	Dilbilgisi	Edebiyat İncelemesi	Edebiyat Tarihi	Eleştiri	Gezi Yazısı	Haber	Kısa Öykü	Makale	Mektup	Roman	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
Nami										1					
Nureddin Ferruh		1													
Nüzhet		1													1
Rauf Zati (Mehmed Zati?)		1													
Rıza Tevfik		1	1												
Safveti Ziya					3										
T. A.					1	1									
Tevfik Fikret				1		1									
Yunus Nadi		1													
Ayn. (ε) Ayn. (ε)										1					1

Tablo 7: Gazete-Dergi: Yerli Yazarların / Şairlerin Türlere Göre Dağılımı

3. Gazete-Dergi Yazıları: Fransız Yazarlar / Şairler:

GAZETE-DERGI: FRANSIZ YAZARLAR / ŞAİRLER	Deneme	Edebiyat Tarihi	Edebiyat İncelemesi	Eleştiri	Mektup
Diderot	1				
François-Victor Hugo		1	1		
Georges Nogués				6	
J. J. Rousseau					2
V. Charbonnel	1				

Tablo 8: Gazete-Dergi: Fransız Yazarların / Şairlerin Türlerine Göre Dağılımı

3.2.2 Kitapların ve Kitap Bölümlerinin Yazarları/Şairleri

Bibliyografyalarımızda kaydı olan kitaplar ve kitaplar bölümleri için de yukarıda gazete ve dergi yazıları için yapmış olduğumuz açıklamalar geçerlidir. Yine bu bibliyografyalarda da bazı kayıtlar birden fazla tür adıyla sınıflandırılmışlardır ve bazı kayıtlarda birden fazla şiir, özdeyiş vb. gibi eser yer alabilmektedir. Bu bölümde, sadece iki Fransız yazarından kayıt olduğu için ayrıca bu yazarlar için bir bölüm açmadık. Bu şahsiyetler, Anglosakson Yazarlar/Şairler adlı bölüme eklenmiş ve yanlarına parantez içinde “(Fransız)” ibaresi eklenmiştir.

Bu bölümde dört bibliyografyamızdaki kayıtlarda yer alan yazar ve şairlerin adları bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla, “Kitaplar”, “Kitap Bölümleri”, “Anglosakson Edebiyatıyla İlgili Ermeni Harfli Türkçe Eserler” ve “Anglosakson Edebiyatıyla İlgili Yunan Harfli Türkçe Eserler” bibliyografyalarıdır.

Bu bibliyografyalarda yüz otuz altısı “kitap”, yirmisi “kitap bölümü”, on dokuzu “Ermeni harfli Türkçe” ve ikisi de “Yunan harfli Türkçe” olmak üzere toplam yüz yetmiş yedi kayıt bulunmaktadır. Bunlarda “yazar” kısmı boş olan sadece on üç adet kayıt bulunmaktadır. Bir yazarı bulunan kayıtların türleri ve yazarların/şairlerin bu türlere göre dağılımları şöyledir:

1. Kitap-Kitap Bölümleri: Anglosakson Yazarlar / Şairler:

KİTAP-KİTAP BÖLÜMÜ: ANGLOSAKSON YAZARLAR / ŞAİRLER	Anı / Anekdöt	Bilimsel Yayın	Deneme	Dilbilgisi	Edebiyat İncelemesi	Gezi Yazısı	Halkbilimi	Kısa Öykü	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Sözlük	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
N. Meyra										1						
O. Goldsmith		1														
P. B. Shelley														1	1	
P. T. Barnum												1				
R. L. Stevenson										1						
S. Lee										1						
S. Wilberforce	1															
T. Carlyle			3													
Victor Ducange (Fransız)(W. Scott)										1					1	
W. Collins										1						
W. Chambers		6														
W. Robertson		1														
W. Shakespeare														1	10	

Tablo 9: Kitap-Kitap Bölümü: Anglosakson Yazarların / Şairlerin Türlerine Göre Dağılımı

KİTAP-KİTAP BÖLÜMÜ: YERLİ YAZARLAR / ŞAİRLER	Bilimsel Yayın	Deneme	Dilbilgisi	Edebiyat Tarihi	Gezi Yazısı	Kısa Öykü	Mektup	Roman	Özdeyiş	Sözlük	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
Mahmud Esad Seydişehirî		1										
Mehmed Habib			1									
Mehmed Mihri			1									
Mehmed Muzaffer b. Hüseyin Hamid			1									
Mehmed Reşid			2									
Mustafa Refik						3						
Namık Kemal		1			1							
Nasıf b. Mümin el-Maluf			1									
Nüzhet				1								
P. Çamcıyan			1									
S. Kocayan										1		
S. Somalyan										1		

KİTAP-KİTAP BÖLÜMÜ: YERLİ YAZARLAR / ŞAİRLER	Bilimsel Yayın	Deneme	Dilbilgisi	Edebiyat Tarihi	Gezi Yazısı	Kısa Öykü	Mektup	Roman	Özdeyiş	Sözlük	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
S. H. Boyacıyan			1									
Samipaşazade Sezai							1					
Sırrı			1									
Şemseddin Sami									1			
V. Mikaelov										1		

Tablo 10: Kitap-Kitap Bölümü: Yerli Yazarların / Şairlerin Türlere Göre Dağılımı

3.3 ÇEVİRMENLERE GÖRE

Bu kısımda, çeviri eserlerin çevirmenlerini yine yukarıda, yazarlar/şairler için yaptığımız benzer bir şekilde sınıflamaya tabi tutarak bu çevirmenlerin türlere göre dağılımlarını göstereceğiz. Burada da yine, “gazete-dergi yazıları” ile “kitap-kitap bölümleri” eserlerini ayrı ayrı değerlendireceğiz.

Buna geçmeden önce, burada da yine benzer açıklamaları yapmak zaruri olmaktadır. Gazete ve dergi yazıları başta olmak üzere bibliyografyalarımızda kaydı olan kimi eserlerde çevirmenlere dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bazı eserlerde ise sadece kısaltmalar kullanılmıştır. Ayrıca o dönem henüz soyadı kullanımı olmadığı için bazı adların, bazı belirli şahsiyetlerle aynı olma olasılığı olmasına rağmen, bu olasılıkları çoğu durumda kesin bilgiye dönüştüremedik. Bunun dışında, yine başta gazete ve dergi yazılarında olmak üzere, imzası olan çevirmenlerin büyük bir kısmına dair elimizdeki mevcut bibliyografyalarda herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Biz bunu yapmak için *İslam Ansiklopedisi*'nin ve *Türkler Ansiklopedisi*'nin çevrimiçi sürümleri ile İhsan Işık tarafından hazırlanan on bir ciltlik *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*'nden (2006) yararlandık.

3.3.1 Dergi-Gazete Yazılarının Çevirmenleri

Dergi ve Gazete Yazıları adlı bibliyografyamızda bulunan toplam beş yüz altmış dokuz kayıttan yüz elli dokuzunun çevirmen hanesinde bir isim yer almaktadır. Buna göre çevirmenlerin türlere göre dağılım tabloları aşağıda verilmiştir:

Gazete-Dergi Yazıları: Çevirmenlerin Türlerine Göre Dağılımı:

GAZETE-DERGI YAZILARI: ÇEVİRMENLER / TÜRLER	Anı	Deneme	Dilbilgisi	Edebiyat Tarihi / İncelemesi	Eleştiri	Gezi Yazısı	Günce	Haber	Halkbilimi	Kısa Öykü	Makale	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Söylev	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
(Elif). (!) Aşık						1													
A(yn). Saib																	1		
Abdullah Zühdi													1						
Abdülhak Hamid																	1		
Adanalı Ali Münif		1																	
Ahmed Midhat													1						
Ahmed Refik							1					1							
Ali Nusret Han Dehlevî																	6		
Ali Rıza Seyfi																	13		3
Ali Suavi																	1		

GAZETE-DERGI YAZILARI: ÇEVİRMENLER / TÜRLER	Anı	Deneme	Dilbilgisi	Edebiyat Tarihi / İncelemesi	Eleştiri	Gezi Yazısı	Günce	Haber	Halkbilimi	Kısa Öykü	Makale	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Söylev	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
Mehmed Halim										1 (?)							1 (?)		
Mehmed Hilmi		1				1		1											1
Mehmed Nadir				1	1												11	4	
Mehmed Rauf				1													2		
Mehmed Rifat																	1		
Mehmed Sadık															1				
Mehmed Sami										1									
Mehmed Tevfik		1						1											
Mesud-i Harabati (Muallim Naci)																	7		
Midhat Bahari																	1		

GAZETE-DERGI YAZILARI: ÇEVİRMENLER / TÜRLER																			
	Anı	Deneme	Dilbilgisi	Edebiyat Tarihi / İncelemesi	Eleştiri	Gezi Yazısı	Günce	Haber	Halkbilimi	Kısa Öykü	Makale	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Söylev	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
Muallim Naci					1												2		
Muhyiddin														1			20	3	
Mustafa Kemal										1							6		
Münif Paşa		1															1		
Namık Kemal		2														2			
Nami											1								
Nuri						1													
Rauf Zati (Mehmed Zati?)		1																	
Recaizade Mahmud Ekrem		2																	
Rıfat																	1		
Rıfat Müeyyed														1					
Safveti Ziya																	2		

GAZETE-DERGI YAZILARI: ÇEVİRMENLER / TÜRLER	Anı	Deneme	Dilbilgisi	Edebiyat Tarihi / İncelemesi	Eleştiri	Gezi Yazısı	Günce	Haber	Halkbilimi	Kısa Öykü	Makale	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Söylev	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
Salyani																	1		
Selanikli Fazlı Necib		1								1									
Şükrü Osman												1							
Zeki											1								
Zeki Magamez			1																

Tablo 11: Gazete-Dergi Yazılarının Çevirmenlerinin Türlere Göre Dağılımı

3.3.2 Kitap-Kitap Bölümlerinin Çevirmenleri

Çalışmamızın “Kitaplar” bibliyografyasında kayıtlı yüz otuz altı kayıttan yetmiş sekizinin, “Kitap Bölümleri” bibliyografyasında kayıtlı yirmi kayıttan on birinin, “Anglosakson Edebiyatıyla İlgili Ermeni Harfli Türkçe Eserler” bibliyografyasında kayıtlı on dokuz eserden dokuzunun ve “Anglosakson Edebiyatıyla İlgili Yunan Harfli Türkçe Eserler” bibliyografyasında kayıtlı iki eserin ikisinin de çevirmen haneleri doludur.

Yukarıda gazete-dergi yazılarının çevirmenleri için yapılan açıklamalar bu bölümdeki çevirmenler için geçerlidir ve yine bu bibliyografyada da kayıtlar birden fazla tür altında sınıflandırılmış olabilirler. Buna göre kitapların ve kitap bölümlerinin çevirmenlerinin türlere göre dağılımları şu şekilde oluşmuştur:

Kitap-Kitap Bölümleri: Çevirmenlerin Türlere Göre Dağılımı:

KİTAP-KİTAP BÖLÜMLERİ: ÇEVİRMENLER / TÜRLER	Anı / Anekdot	Bilimsel Yayın	Deneme	Dilbilgisi	Edebiyat İncelemesi	Gezi Yazısı	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
A. Çizmeciyan											1		
A. (ا. ش. ش.)			1										
A. Yorgiyadis								1					
Abdullah Zühdi								1					
Abdülgaffar Enisi		1											
Abdülhak Hamid											1		
Adanalı Ali Münif			1										
Ahmed Efendi (Sağ Kolağası)						3							
Ahmed Hilmi		6											
Ahmed Lütfi								4					

KİTAP-KİTAP BÖLÜMLERİ: ÇEVİRMENLER / TÜRLER	Anı / Anekdot	Bilimsel Yayın	Deneme	Dilbilgisi	Edebiyat İncelemesi	Gezi Yazısı	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
Ahmed Midhat			1					2					
Ahmed Rasim							1						
Ali Sami				1									
Anon Alik								1					
Ayıntabi Abdullah Efendi						1							
Bedros Hocasaryan			1										
Beşir Fuad												1	
Beykozlu Necib								1					
Boğos Barnasyan						1							
Cemaleddin	2					2							
Dimitriakis Çelebi								1					

KİTAP-KİTAP BÖLÜMLERİ: ÇEVİRMENLER / TÜRLER	Anı / Anekdote	Bilimsel Yayın	Deneme	Dilbilgisi	Edebiyat İncelemesi	Gezi Yazısı	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
Hovannes Kebebcian Bedros			1										
Hovannes Yeremyan Arbet		1	1								1		
Hüseyin Remzi								1					
Hüseyin Zeki			2										
Hüsnü Osman											1		
İhsan				1									
İsmail								1					
Keçecizade Abdullah Macid Bey								1					

KİTAP-KİTAP BÖLÜMLERİ: ÇEVİRMENLER / TÜRLER	Anı / Anekdöt	Bilimsel Yayın	Deneme	Dilbilgisi	Edebiyat İncelemesi	Gezi Yazısı	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
Kerovpe Limoncuyan								1					
Leskovikli Hayreddin Nedim												1	
M. Hüsrev				1									
M. Nuri Şeyda										1			
Mahmud Esad Seydişehrî			3										
Mahmud Nedim								3					
Mahmud Sadık								2					
Mehmed Ali Aynî								1					
Mehmed Ata	1		1										
Mehmed Aziz Giridî	2					2							

KİTAP-KİTAP BÖLÜMLERİ: ÇEVİRMENLER / TÜRLER	Anı / Anekdöt	Bilimsel Yayın	Deneme	Dilbilgisi	Edebiyat İncelemesi	Gezi Yazısı	Mektup	Roman	Özdeyiş	Özyaşamöyküsü	Şiir	Tiyatro Oyunu	Yaşamöyküsü
Süleyman Nutkî							1						
Şemseddin Sami								1					

Tablo 12: Kitap-Kitap Bölümleri: Çevirmenlerin Türlere Göre Dağılımı

4. BÖLÜM: EDEBİYAT ORTAMI: İNGİLİZ DİLİ VE ANGLOSAKSON EDEBİYATININ YENİ TÜRK EDEBİYATINA ETKİLERİ

Buraya kadar 1839 *Tanzimat Fermanı*'yla ivme kazanmış Osmanlı Modernleşmesini ve bu dönemde çalışıp ürün veren Osmanlı aydınını etkilemiş Anglosakson düşün ve edebiyat yazarları ve yapıtlarını ele aldık. Şimdi de kısaca bu eser, yazar, şair ve düşünürlerin yazarlarımız üzerinde bizim tespit edebildiğimiz etkilerine bakalım.

Her şeyden önce çalışmamızda da müteakip defalar dile getirdiğimiz üzere, Anglosakson edebiyatının varlık ve etkilerini sadece bu edebiyattan çeviri eserlerde ve doğrudan Anglosakson edebiyatını konu alan telif eserlerde aramak, çok eksik ve kusurlu bir çalışma olacaktır. Bu varlık ve etki, o dönem edebiyatımız adına yazılmış belki de her satırın, farklı bir bakış açısı ve fikirle yeniden okunmasında da aranmalıdır kanaatindeyiz. Örneğin şiirimizin gerçek anlamda imgesel ve estetik seviyeye taşınmasında çok önemli şairlerimizden biri olan Cenap Şahabettin (1870–1934), Yeni Fransız Edebiyatına dair yazdığı bir eserde, çok rağbet gören Fransız edebiyatının düşünsel ve estetik kaynaklarının ağırlıklı olarak Anglosakson aydınlanma felsefesinin oluşturduğunu şöyle açıklamaktadır:

Asar-ı cedide gâh bir neş'e-yi şuhaneden bayılır gibi şâd ü gülfâm, gâh bir bar-ı tarih-i gumum altında ezilircesine siyah renk ve meftur, fakat iki halde de ruh-ı metaliyi titrecek kadar müessirdir; çünkü, üdeba-yı cedidede Auguste Comte, Darwin, Schopenhauer, Stuart Mill, Herbert Spencer, Taine, Renan ... işte bütün bu felasefenin âsârını okumuş, onların mütalaat-ı mütezadesi içinde yuvarlana yuvarlana fikirleri bir hissiyet-i mefrete, kalpleri bir asabiyet-i anife içinde kalmıştır. (1896b, s. 163)

Yeni Fransız edebiyatına Darwin, Mill ve Spencer gibi Biliminsanı ve düşünürlerin temel oluşturduğunu açıklamaktadır Cenap Şahabettin. Oysa bugüne kadar yapılan eleştiri, edebiyat tarihi ve edebiyat incelemesi çalışmalarında Cenap Şahabettin Anglosakson edebiyatıyla olan temasları, düşünceleri ve buna bağlı olarak da bu kaynaktan olası esinlemeleri yeterince tartışılmamıştır. Bizim burada

yapmaya çalıştığımız şey bu büyük şairimizin bu yönlerini ayrıntılarıyla tartışmak değildir. Biz şairimiz örneğinde, Yeni Türk Edebiyatı çalışmalarında bir bakış açısı önermeye çalışıyoruz. Nitekim şairimizin Shakespeare ile ilgili düşüncelerini de bu önerimize bir başka dayanak olarak sunabiliriz. Şöyle diyor Cenap Şahabettin:

On altıncı asrın bütün tehevürat-ı infialiyesi Shakespeare'in âsârında mahsus olmaz mı? O kadar asabi, o akdar hassas, o akdar hayal-perver bir şair başka bir asırda vücud bulabilmek mümkün müdür? Bu şair-i bî-nazireden bahsettiği sırada Taine diyor ki: 'Racine ile Corneille bir ilmu'r-ruh kitabı telif etmiş olsalardı Descartes gibi: İnsanı idrak ve ihtiyar ile muttasıf, aza-yı muhtelifle ile mücehhez, ef'al-i tesir-i zaman ve mekâna tabi bir ruhtur... derlerdi. Shakespeare bir ilmu'r-ruh yazmış olsaydı Esquirol gibi: gird-bâd-ı infialata tutulan, hayvan ile şairden mürekkebe, fikr-i vecd-i edebiden... rehber-i vesaik-i hayalden ibaret galetat-ı hissiye ve hayaliyeye müptela asabi bir makinedir... derdi. (1896a, s. 101)

Yukarıdaki alıntıda, herşeyden önce, du dönem edebiyatımızla ilgili genel bir durumun altını çizmemiz gerekmektedir. Cenap Şahabettin'in de atıfta bulunduğu Fransız düşünür ve araştırmacı Hippolyte Adolphe Taine'ın (1828–1893) Fransızca kaleme aldığı beş ciltlik *History of English Literature* (1863–1869) [İngiliz Edebiyatı Tarihi] on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde edebiyatçı ve düşünürlerimizin ilgisini fazlasıyla çekmiş görünmektedir. Bilhassa Anglosakson edebiyatıyla ilgili kaleme alınan edebiyat tarihi, edebiyat incelemesi ve eleştiri eserlerinde bu kapsamlı İngiliz Edebiyatı Tarihi'ne bolca atıf bulunmaktadır. Üstüne üstlük Taine'ın bu kitapta Anglosakson yazını ve düşününü olumlayan yaklaşımı da düşünüldüğünde kitabın bizim açımızdan önemi bir kat daha artar. Anlaşılan o ki, bu atıfların haricinde bu edebiyat tarihi çalışması edebiyatçılarımızı dolaylı yollardan da etkilemiştir. Biz, bu dönemde kaleme alınan her türlü edebiyat tarihi, edebiyat incelemesi ve eleştiri yazılarına bir de bu bağlamda bakılmasının anlamlı veriler üretebileceği düşüncesindeyiz.

Yine yukarıdaki alıntıda, Taine'ın Anglosakson Shakespeare ile Fransız Corneille ve Racin'i karşılaştırdığı satırlar ve Cenap Şahabettin'in buna ilgi göstermesi çalışmamız çerçevesinde oldukça anlamlıdır. Shakespeare'in poetikasını oluşturan nesnel temelle Corneille ve Racin'in eserlerini üzerine oturttukları temel arasındaki fark, bizim de çalışmamızda ileri sürdüğümüz, Anglosakson modernliği ile Fransız modernliği arasındaki farkla paralellik göstermektedir.

Fransız edebiyatının Descartes ile simgeleşen, insanının düşünebilen, seçebilen, yapacağı işler için gerekli araçlarla donatılmış, ama içinde bulunduğu zamana, mekâna ve doğal sınırlarına tabi insanıyla; Anglosakson edebiyatının, bulunduğu koşulları kabul etmeyen, daima daha ilerisini ve ötesini merak eden, hatalar yapabilen ancak hayal etmekten asla vazgeçmeyen, sınırlarıyla maruf bir çeşit hayvana benzetilebilecek insanı arasındaki farkın henüz 19. yüzyılın sonunda bu denli açık bir şekilde ortaya konmuş olması, bizi edebiyat tarihine bir kez daha farklı bir bakış açısıyla bakmaya teşvik etmektedir.

Bu bağlamda yine Cenap Şahabettin'in Taine'da okuyup aktardıklarına biraz daha bakmaya devam edelim. Cenap Şahabettin yine İngilizcenin büyük şairlerinden, Shakespeare'le neredeyse çağdaşı sayılabilecek ve Shakespeare'in (1564–1616) çok güçlü etkileri dolayısıyla gerçek değeri ancak öldükten sonra anlaşılabilen John Milton (1604–1674) hakkında da şunları söylemektedir:

Milton semanın fevkinde cibal ve saharı tasavvur ediyor, zebanilerle melekler arasında inkıtasız muhasemeler açıyor; eslafından bahs ederken âsârının lisanıyla ifade-yi meramda muztar kalır: Bütün bu şeyler on yedinci aşıra mahsustur." (1896b, s. 101–102)

Bizim buradaki niyetimiz daha önce de belirttiğimiz üzere Cenap Şahabettin üzerindeki Anglosakson edebiyatı etkilerini tartışmak değildir. Bizim burada alıntıladığımız Cenap Şahabettin imzalı eleştiri metinlerini bibliyografyalırmıza dâhil bile etmiş değiliz. Bizim Cenap Şahabettin'le göstermek istediğimiz şey Yeni Türk Edebiyatının 19. yüzyılın son çeyreğinde Anglosakson etkisinin direk olarak görünebilenden çok daha fazla ve derinde olması olasılığının dikkate alınacak ölçüde güçlü olduğudur.

Çalışmamızın bu bahsini yine Cenap Şahabettin'in bir kez daha Hippolyte Taine'ın o dönem edebiyatçılarımızın ilgisini fazlasıyla çeken edebiyat tarihi kitabının önemine ve etkisine vurgu yapan sözlerine atıfla noktalandırılm. Bu atıfta, çalışmamızın temeline yerleştirdiğimiz Anglosakson aydınlanma

felsefesinin öncülerinden Francis Bacon'un (1561–1626) önemini Cenap Şahabettin'in çok ince bir şekilde kavradığı açıkça görülmektedir:

Feylesof Taine 'Bacon'dan bahsettiği sırada diyor ki: Herkes mahsulat-ı kalemiyesini mahsulat-ı mahsuse-yi fikriyesinden addeder, hâlbuki efkâr-ı mücaveretinin nüfuz ve ianeti olmaksızın vücuda gelen ruhunda fısıldayan sedaya tercüman olur; hâlbuki o seda – münesabat-ı mücavere veya mütebaidedir ne bain eden – binlerce esvatın tesir-i ihtizazatıyla kesb-i kuvvet etmemiş olsa işitilemeyecekti - Bir fikir hâsıl olabilmek için, o fikri hâsıl edebilecek vesait-i hariciyeye muhtaçtır." (1896b, s. 102)

Burada sözünü ettiğimiz etki sadece Cenap Şahabettin'e özgü değildir. Bilhassa Namık Kemal ve Ali Suavi gibi, modern batıdaki insani ve ileri değerlerin hâlihazırda İslam'da bulunduğu ve etkili bir "meşveret" sistemiyle bu değerlerin Osmanlı için de geçerli olacağına inanan ve saltanatı reddetmeden, meşrutî bir yönetim biçimiyle bunların gerçekleşebileceğini savunan aydınlar İngiliz Meşrutiyetinden fazlasıyla etkilenmişlerdir. Bu etki bağlamında da en başta adlarını anacağımız Anglosakson düşünür ve yazarları John Locke (1632–1704), Thomas Hobbes (1558–1679) ve Francis Bacon'dur (1561–1626).

John Locke'un *The Second Treatise of Civil Government* (1690), Thomas Hobbes'un *Leviathan* (1651), Francis Bacon'un *Essays* (1597), David Urquhart'ın *The Spirit of East* (1838), Arthur Lumley Davids'in *A Grammar of the Turkish Language: ...* (1832) gibi eserler bu bölümde Namık Kemal (1840–1888) ve Ali Suavi (1838–1878) gibi aydınları çok fazla etkilemiştir.

Etkilenme örnekleri sadece bunlarla da sınırlı değildir. Örneğin, Mustafa Nihat Özon, Ahmet Cevdet Paşa'nın (1822–1895) yazdığı *Tarih-i Cevdet*'te (1814) etkilendiği Batılı tarihçiler arasında Britanyalı tarihçi Thomas Babington Macaulay'ın (1800–1859) adını da sayar. (1941, s.300)

Yeni Türk Edebiyatının Anglosakson edebiyatından etkilenmesi dumunu bu bölümde Namık Kemal, Ali Suavi ve Ahmet Mithat tekil örnekleri üzerinden göstermek istiyoruz. Edebiyatımızın bu üç ismini seçmiş olmamız, etkinin sadece bunlar üzerinde olduğu anlamına gelmemektedir. Bu isimlerden ikisi, Namık

Kemal ve Ali Suavi, genelde Osmanlı modernleşmesinin ve özelde de Türk edebiyatının Anglosakson edebiyatı, düşünüş ve kültüründen fikren ve ideolojik olarak etkilenmiş olduğunu göstermesi açısından seçilmiştir. Gelenekle modernlik arasındaki çatışma ve gerilimleri en çok yaşayan Tanzimat aydınlarının başında bu iki isim gelmektedir.

Ahmet Mithat Efendi (1844–1912) ise etkilenmenin bir başka boyutunu göstermesi açısından bilhassa önemlidir. Anglosakson akılcılığı, girişimciliği ve faydacılığı Ahmet Mithat'ın kaleminde edebi satırlara dönüşmüştür. Bizim çalışmamızda, Max Weber'in kavramıyla "Protestan ahlakı" olarak adlandırdığımız eğilimin edebiyattaki temsilcisi odur. Ahmet Mithat Eefendi'nin *Felâton Bey ve Râkım Efendi* (1875) adlı en popüler romanından, *Sevda-yı Sa'ý ü Amel* (1879) adlı çalışma ahlak ve azmini konu aldığı denemesine ve *Kâinat* (1871–1881) gibi dünya tarihi ve coğrafyası eserlerine kadar yazdığı hemen her metinde bu etki hissedilir.

4.1 NAMIK KEMAL VE JOHN LOCKE.

Namık Kemal, Tanzimat Fermanı ile somutlaşan resmi Modernleşme hareketinin Osmanlı Devleti ile Osmanlı tebaasının sorunlarını çözmekten uzak olduğunu savlayarak eleştirmiş ve mütemeddin bir devlet gayesine *Hatt-ı Hümayun*, *Islahat Fermanı* ya da *Nutk-ı Hümayun* gibi (her ne kadar kısmen faydalı görse de) günü kurtarmaya ve Avrupa devletlerine yaranmaya yönelik sözleşme ve söylemlerin yeterli olmayacağını ileri sürmüştür. O mütemeddin bir devletin, Avrupa'nın baskısıyla sadece gayrimüslim azınlıkların haklarını ön plana alıp halkın tümünü dikkate alır gibi görünmekle mümkün olmayacağını; yukarıda sayılan silik, derinliksiz ve herhangi bir gelecek tahayyülünden uzak bu tür sözleşme ve söylemler yerine, daha açık, net, kapsayıcı ve esasa ilişkin çalışmalar yapılmasını; derhal gerçek anlamda bireyin haklarını koruyan, toplumun tümünü temsile yetkin ve meşru bir meşveret usulüne (meşrutî yönetim) geçilmesini;

yasama ve yürütme erklerinin kesin sınırlarıyla ayrılmasını ve hukukun her şeye üstün kılınmasını savunmuştur.

Namık Kemal de aynı çağdaşları Genç Osmanlılar gibi *Tanzimat Fermanı* ile somutlaşan ve otoriter ve baskıcı elitler eliyle işleyen bu resmi Osmanlılık ideolojisini eleştirmiş, Osmanlılık ideolojisinin yukarıda anlatılan yüzeyselliği, öngörüsüzlüğü ve günü kurtarmaya yönelik perspektifsizliği yanında dönemin devlet erkânının yetersizliklerini de açık ve çoğu zaman sert bir dille yermiştir. Yine de Namık Kemal Osmanlılık ideolojisini reddetmemiş, bunu söylemsel düzlemde kendince bir formasyona tabi tutmuştur. Namık Kemal, Rahme'in ifadesiyle, resmi Osmanlılık ideolojisine iki temelde karşı çıkmıştır. Bunlardan birincisi Tanzimatçı devlet erkânının Avrupa'nın Osmanlı'nın içişlerine müdahalesine imkân tanıyan mutlakçı, işbirlikçi ve tabansız politikaları ve diğeri de yenileşme hareketinin, Şeriat'ta somutlaşan genelleyici bir ahlaki-siyasi temelden yoksun oluşudur. Bununla birlikte Namık Kemal Osmanlılık ideolojisini reddetmemiş, bu ideoloji temelinde "hayatın, itibarın ve mülkün korunacağını" güvence altına alınmasının Şeriat hükümlerine aykırı olmadığını, ancak ortaya konulan hükümlerin eksik ve yetersiz olduğunu ileri sürmüştür. (Rahme, 1999, s.28). Namık Kemal'in bununla ilgili olarak *İbret*'in 46. sayısında şunları söylemiştir:

Gülhane Hattı eğer mukaddimesinde tesis-i müddeâ ettiği ahkâmı külliye-yi şeri'yeyi yalnız emniyet-i can ve mal ve namus ile tefsir eylediği hürriyet-i şahsiyeye hasretmeyerek hürriyet-i efkâr ve hâkimiyet-i ahali ve usul-i meşveret gibi birçok esasları dahi ilan etmiş olsaydı o vakit Hilafet-i İslamiye için bir Şartname-i Esasi hükmü alabilirdi. (Namık Kemal, 5 Kasım 1872)

Görüldüğü üzere Namık Kemal temelde, asıl cisimleşmiş halini Tanzimat'la birlikte bulan ve modernleşme/medenileşme amacı ve çerçevesinde siyasi ve kültürel bir ittifak ve refah ideolojisi anlamında kullanılan Osmanlılık fikrine öz olarak karşı çıkmamakta; mutlak egemenin yetkilerini sınırlandıracak ve bürokratik erki ortadan kaldıracak bir parlamento ve anayasanın eksikliğine işaretlerle bu ideolojinin sınırlarını ve yerleştiği temeli yetersiz bulmaktadır. O sözünü ettiği temeli ise İslam felsefesinde ve Şeriat'ta görmüştür. Namık Kemal

bu tutumuyla, belki zorlama bir tabirle *muhafazakâr-liberal* olarak adlandırılabilir. Bu tabiri oluşturan sözcüklerin birbirini dışlayıcılığı ve birbirlerine olan karşıtlığı, hem bu çalışmanın temel savının altını çizmekte hem de yine bu sav ekseninde Namık Kemal'in tutumunu açıklamada bir anahtar işlevi görmektedir. John Locke ile somutlaşan ve daha ileride Adam Smith, David Ricardo, James Mill ve John Stuart Mill gibi liberal iktisatçı ve düşünürler tarafından biçimlendirilen Anglosakson liberalizmi, Tanrı'yı her şeyin başlangıcı olarak görmesi, dini toplumsal düzenleyicilik rolü olan bir üstyapı formasyonu olarak kabul edip içselleştirmesi ve ahlaki normatif bir güç olarak ön plana çıkarması bakımından çelişik olarak aynı zamanda muhafazakârdır. Anglosakson liberalizminin özgürlükçü yanı iki önemli noktada keskin bir biçimde görünür; mülkiyet özgürlüğü ve girişimcilik özgürlüğü. Bireyciliğin önünü açan bu iki unsur, toplumsal formasyonlar ve siyasi söylemler açısından çok önemli bir handikaba sahiptir: ortaklaşa inanılacak hikâyeleri ortadan kaldırmak ve dolayısıyla baş döndürücü bir hızla yayılan milliyetçilik ve emperyalizm çağında aynı ülkü birliğine sahip bütünleşik bir cemiyeti teorik olarak imkânsız kılmak. Anglosakson liberalizminin muhafazakâr tarafı esasen bu noktada devreye girmektedir. Bütünleşik ve ülkü birliği edinmiş bir toplum fikri oluşturacak hikâyeleri üretme işlevi, Anglosakson liberalizmde dine ve ahlaka⁷⁷ yüklenmiştir.

Bu bağlamda Namık Kemal'in liberalizmi Anglosakson liberalizmiyle paralellik gösterir. Ondaki liberalizmden bahsettiğimizde bu husus başattır. Namık Kemal anayasal monarşiyi, seçimle iş başına gelen halk temsilcilerinden oluşan parlamentoyu, şahsi hürriyetlerin keyfi olarak sınırlandırılmaması gerekliliğini ve yasalar önünde herkesin eşit olduğunu ileri sürmesi ondaki liberal fikirlerin somutlaşmış halleridir. Ancak öte taraftan, Namık Kemal'in tüm bu fikir, sav ve söylemlerini İslam felsefesi ve Şeriat'le uyuşturmaya çalışması, Müslümanlığın altını kalın harflerle çizmesi, hatta Şeriat'in İmparatorluk'un Müslüman olmayan

---

⁷⁷ Aslında bu işlev günümüzde hala geçerliliğini korur görünmektedir. Protestan ahlakı ve Anglosakson tarzı liberalizmin en yaygın ve sistematik şekilde işlevselliğini sürdürdü ABD'de bu durum daha net bir biçimde görülür. ABD yapımı popüler filmlerin nerdeyse hemen hepsinde *kilise, okul ve aile* söylem ve figürlerinin başat olması bunun göstergesidir.

topluluklarına da aynı eşitlik ve özgürlüğü sağlayacağını ileri sürmesi onun muhafazakâr yönüdür. Namık Kemal'in siyasi felsefesinin incelenmesi gereken iki önemli ayağından birisi "İslami ve Batılı siyaset kavramları arasında amaç, kaynak ve iç tutarlılık bakımından gerçekleştirmeye çalıştığı sentez"dir. (Mardin, 2008, s.319)

Şüphesiz, çelişik bir kavramla tanımlamaya çalıştığımız bu liberal eğilim sadece Namık Kemal'de değil Genç Osmanlıların diğer üyelerinde de gözlemlenir. Ancak, "[d]ava arkadaşlarından daha felsefi eğilimli olan" (Mardin, 2008, s.318) Namık Kemal'i çağının diğer liberal aydınlarından ayıran en önemli özellik, onun bu eğilimi sistematik bir siyasi felsefe haline getirmesi ve bu felsefede din olgusuna yaptığı önemli vurgudur. (Özavcı, 2107, s.13). Yine Mardin'e göre zamanının tek "siyasi felsefesi" Namık Kemal'e aittir.

Bu muhafazakâr-liberal görüşleri bağlamında Namık Kemal'in tasavvur ettiği siyasi yönetim biçimi, büyük ölçüde John Locke'un pozitivist yönetim ve hukuk öğretisi temelinde gelişip biçimlenmiş Anglosakson liberalizmi ve meşrutî yönetim biçimiyle, bazı açılardan keskin farklar taşımakla birlikte, göz ardı edilemeyecek ölçüde örtüşür. Bu fikrimiz de esasında orijinal sayılmaz. Bugüne kadar başta Niyazi Berkes⁷⁸ ve Şerif Mardin⁷⁹ olmak üzere pek çok sosyolog, araştırmacı ve edebiyat tarihçisi bu görüşü çeşitli biçimlerde ve derecelerde ileri sürmüşlerdir. Bir başka araştırmacı Çadircı da, Namık Kemal'in Anglosakson yönetim biçimini beğendiğini, ancak bu konuda doğrudan taklitçiliğe gitmediğini; hatta meşvereti esas alan İslamiyet varken buna gerek olmadığını gerekli hukuki esasların bizzat İslamiyet'te olduğunu düşündüğünü yazar. (1991, s.43). Çadircı, Namık Kemal'in her ne kadar beğenmesine rağmen Avrupa siyasi ve hukuk felsefesinin yerine İslami hukuk felsefesini ikame ettiğini söyleyerek bir parça yanıltılmış olsa da

---

⁷⁸ Bkz. Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. (Haz. A. Kuyaş) İstanbul: YKY, içinde "4. Bölüm: Namık Kemal" s.287–295.

⁷⁹ Bkz. Mardin, Ş. (2008). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*. (M. Türköne, F. Unan ve İ. Erdoğan, Çev.) İstanbul: İletişim, içinde "Onuncu Bölüm: Namık Kemal: Sentez" s.315–372.

Namık Kemal'in Anglosakson hukuk ve siyasi düşüncesiyle Namık Kemal'in siyaset felsefesi arasında paralellik bulunduğunu tespit etmiştir.

Namık Kemal, Avrupa'da yaygınlaşan liberalizmin yerine İslam hukuku ve Şeriat'i ikame etmeye çalışmamıştır. Aslında İslam bunun için yetersiz bir kaynaktır. Namık Kemal farklı bir tutumla, İslam hukukunu ve Şeriat'i temel alarak liberal kurum ve söylemleri bunun üzerine inşa etmiş ve 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da yaygın olan siyasi liberalizm felsefesinin bir benzerini büyük eksikliklerine rağmen Osmanlı'da kurmayı başarmıştır. Buradaki başarıdan kasıt, Avrupa liberal düşüncesiyle İslam'ın siyasi ve hukuk felsefesinin tam olarak örtüştüğünün gösterilmesi değildir. Aksine Mardin'e göre "Namık Kemal'in sistemiyle İslam'ın sistemi arasındaki uyumsuzluk zaman zaman oldukça belirgindir." (2008, s.321) Aslına bakılırsa Namık Kemal'in Avrupa pozitivist hukuk ve siyasi düşüncesiyle İslam'ı bağdaştırmaya çalışması biraz da onun duygusallığıyla, yani İslam'ı savunma doğal tepisiyle açıklanabilir. Çocukluğundan itibaren yoğun bir İslami eğitim, kültür ve görgüyle yetişen, üstelik de Osmanlı hanedanının "devletlerini himaye-i din sayesinde tesis etti[ğini], o sayede kible-gâh-ı enam ve yine o sayede halife-i İslam"⁸⁰ olduğunu düşünen Namık Kemal için bırakalım İslam'ı göz ardı etmek, onu söylemlerinin merkezinden uzaklaştırmak, öyle anlaşılıyor ki, duygusal açıdan da mümkün değildi. Yine de burada bahsettiğimiz liberalizmin temeli olan aydınlanma felsefesinde genel olarak duygusallık etkin bir faktör olarak karşımıza çıkar. Çünkü Aydınlanma felsefesi insanın birey olarak sorunlarından ve bilgi sorunlarından çok toplumsal bir düzenlemeye odaklanmaktadır. En iyi ve ideal topluma ulaşmanın yollarını tartışan bu felsefede dengeleyici unsur olarak duyguların düşünülmemesi zaten imkânsızdır. (Timuçin, 2000, s.53).

Bu açıdan düşünüldüğünde Namık Kemal'in 1867 ile 1870 yılları arasında Londra'da yaşayıp Hürriyet gazetesini burada çıkarmasının onun yukarıda kısaca anlatılmaya çalışılan muhafazakâr liberal söylemi ve felsefi sistemi açısından

---

⁸⁰ Namık Kemal (20 Temmuz 1868), "Ve Şavirhüm Fi'l Emr", *Hürriyet*, 4.

oldukça anlamlı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Aslında çeşitli aşırılıkları, ruhban sınıfının dışlanmasıyla birlikte özünde dini temellerinden arındırılmış laik devlet ve dünya anlayışı, "ümme" yerine "millet"i ikame eden toplumsal ittihat ideolojisi, keskin bir mutlakıyetten keskin bir cumhuriyete radikal dönüşümü, ardından gelen siyasi çalkantıları ve aşağıdan gelen bir devrim hareketine yaslanıyor oluşu açısından Fransız modernleşmesinin Namık Kemal'in düşünce ve duygularında kabulü mümkün olmayan bir itiraz noktası yarattığı hissedilmektedir. Gerçi "Mesela düvel-i muazzamanın en muntazamları Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa'dır. Amerika cumhurdur [cumhuriyet], İngiltere ile Almanya'da zadeğân [aristokrasi] var, onlar bize numune olamaz; kala kala elde Fransa kalır"⁸¹ diye belirtir. Daha sonra Fransızların yönetim biçimini örnek alabilecek kapasiteye sahip olduğumuzu, hatta bunu Fransızlardan çok daha iyi becereceğimizi iddia eder. Neden daha iyi yapabileceğimizin gerekçesini de şöyle açıklar: "Çünkü Fransa halkı o kadar terbiyesi, o kadar hamiyetiyle beraber pek ateş-meşreptir [geçimsiz], pek teceddüde maildir [yeniliğe heveslidir]. Esas-ı hareketleri ise akıl olduğundan, gâh olur ki zahiri güzel bir safsatanın sevkiyle bin istidlalin neticesini bozarlar, lüzumu kadar hür bırakıldıkları halde hiç zapt olunamazlar."⁸² Dolayısıyla daha mutedil, daha uzlaşmacı ve makul Osmanlı toplumunda başarmak çok daha kolay olacaktır.

Buna bakıldığında Namık Kemal'in şüpheye yer kalmayacak şekilde Fransa'da radikal bir halk hareketiyle (halk ayaklanması, Ulusal Meclisin kurulması, monarşinin alaşağı edilmesi ve anayasanın ilanı) kurulan ve monarşiye son vermesinin yanında aristokrat ve ruhban sınıfının da egemenliğine son vererek tarih sahnesinden silinmesine yol açacak Fransız yenileşmesini siyasi söylemine ve felsefi sistemine örnek aldığı söylenebilir. Doğrudur da. Ancak burada anlatmaya çalıştığımız üzere bu eksik kalmış bir açıklama girişimidir.

---

⁸¹ Namık Kemal (14 Eylül 1868), "Usul-i Meşveret Hakkında... 1", *Hürriyet*, 12.

⁸² a.g.y.

Zaten dili, felsefesi, edebiyatı ve siyasetiyle bütün Avrupa'yı ve dünyayı etkisi altında tutan bir Fransız siyasal-entelektüel birikimden söz ediyoruz. Kapitalist sistemin yönetim, hukuk, kültür, edebiyat, sanat vb. üst yapı kurumlarına egemenliğini kabul ettirip bunları kendi çıkarlarına göre yeniden biçimlendirmesi olarak adlandırılabilir modernleşme yönündeki hareketler önce İngiltere ve ardından da Amerika'da gelişip bir sonuca bağlanmasına ve bu süreçte ortaya hatırı sayılır oranda bir siyasi-entelektüel miras çıkmasına rağmen, Fransa'daki hareketin ve İngiltere'deki 1688 Muhteşem Devrim ve ABD'deki 1776 *Bağımsızlık Bildirgesi*'nden çok 1789 Fransız Devrimi'nin etkilerinin hissedilmiş olmasının şüphesiz birçok nedeni sayılabilir. Biz burada konumuz bağlamında bir ikisine değinmekle yetinelim. Fransız Devrimi her şeyden önce bilinçli olarak "millet"i önceleyen ve "millet" kavramı etrafında örgütlenen bir süreçtir. Murat Belge bu durumu şöyle vurguluyor:

Devrim öncesi zamanlarda, "ulus/millet" gibi kelimelerle tanımlanan insan topluluklarında, çoğunluklar yoksundu. Dolayısıyla da bunlar adam yerine konmayan, "sürü" olarak görülen, değer verilmeyen kalabalıklardı... Böyle "baldırı çıplak" ne idüğü belirsiz, soyu soppu "asil kan"dan yoksun kişilerden meydana gelen "millet", ne oldu da şerefli bir topluluğu anlatır oldu? Burada tarihin gidişine paralel bir semantik kayma görüyoruz. Fransız Devrimi'nden önceki iki benzer olayda, yani İngiliz ve Amerikan devrimlerinde de "millet" kavramının böyle öne çıktığını, böyle olumlu anlamlar kazandığını görmüyoruz...

"Param olduğu için ben konuşacağım, siz dinleyeceksiniz" diyemeyen burjuva "Ben millet adına konuşuyorum, onun için siz de beni dinleyeceksiniz" demeyi akıl etti. (2012, s.113–114)

Fransa'da devrim yolunu açan ve yeni anayasayı hazırlayan meclise "Assemblée Nationale", yani Ulusal Meclis denmesi boşuna değildir. Aslında bu meclis başta Fransa Kralı XVI. Luis'nin son çare olarak düşündüğü bir tür monarşik danışma kurulu kimliğine sahip Etats-Généraux'yu oluşturan "artık" kısmı olarak değerlendirilebilir. Şöyle ki bu danışma kurulu üç farklı sosyal sınıftan müteşekkil bir yapıydı. Bu kurulun öncelikli sınıfı aristokratlardı; ardından ruhban sınıfı geliyordu. Üçüncü sınıfa belirli sosyolojik bir ad verilmemişti. Onlara üçüncü kesim anlamına gelen "tiers état" deniyordu. Bu sınıfın içinde diğerleri, yani burjuva, köylü ve geri kalan sosyal sınıflar bulunuyordu. Bu kurul Fransa'daki huzursuzluklara bir çözüm yolu bulması amacıyla XVI. Luis tarafından toplanmış; ancak kısa bir süre içinde görüşmeler kilitlenmiştir. İşte, modernizm söyleminde

kavramlaştığı anlamıyla milletin ortaya çıkış anı bir anlamda tam da bu noktadır. Kurulun ilk iki kesimi görüşmelerden çekilse de üçüncü kesim, yani "diğerleri", yani "millet", çalışmalarına devam etti ve 17 Haziran'da Assemblée Nationale olduğunu ilan etti. Bu meclis 27 Ağustos'ta kabul edilen yeni anayasayı hazırlayana dek çalışmalarını aralıksız sürdürdü. (Belge, 2012, s.67–69)

Fransız Devrim'inin ve devrim sürecinin, kendinden önce gerçekleştirilmiş İngiliz ve Amerikan devrimlerine göre bu kadar yaygınlık ve etki alanı kazanmasının ilk nedenlerinden birisi millet ve milliyetçilikse ikincisi de Fransız dilinin ve kültürünün birikimi ve yaygınlığıdır. Ayrıca Fransız kültürünün Kıta Avrupası'na yaygınlaşması coğrafi açıdan da çok daha kolaydı. Fransa'da devrim süreci çok yoğun bir siyasi ve entelektüel birikimi arkasına ve temelini alarak gerçekleşti. Bu birikimin temelinde kuşkusuz Aydınlanma felsefesi yatmaktadır. Şunu kesin olarak belirtmekte fayda vardır. Fransa'nın Aydınlanma açısından teorik donanımı Anglosakson kültürle kıyaslanamayacak ölçüde muazzamdı. Aydınlanma felsefesi kendisini en parlak şekilde Fransa'da göstermiştir. Voltaire (1694–1778), Rousseau (1712–1778), Condorcet (1743–1794) ve Montesquieu (1689–1755) gibi düşünürlerin aydınlanma felsefesine dayanarak yaptığı çalışmalar ve felsefi sistemleştirmeler ile Diderot (1713–1784) ve diğer ansiklopedistlerin epistemolojik katkıları, Fransa'da düşünce, felsefe ve edebiyat hayatını her daim canlı tutmuş ve zenginleştirmiştir. Tabi burada unutulmaması gereken şey, Anglosakson pozitivist, ampirik ve liberal düşünürlerin Fransız haleflerinin öncülleri olduğudur. Felsefesinin merkezine bilimi alan ve bilimin insanları aydınlattığını savlayan Francis Bacon (1561–1621); dünyadaki her şeyin özünün fiziki madde ve hareket olduğunu ileri süren Thomas Hobbes (1588–1679); klasik liberalizmin, toplumsal sözleşmenin, doğal hukuk ve pozitif hukukun kavramsal yaratıcısı John Locke (1632–1704) ve ampirizmi ayakları üzerine diken David Hume (1711–1776) bu öncüller arasında sayılabilir. Nitekim Türkiye'nin tanınmış felsefecilerinden Afşar Timuçin de buna benzer bir değerlendirmeyi, aydınlanma felsefesinin "Locke'dan beslendiğini", "bilgi kuramında Locke'çu olduğunu" ve "insan sorunlarında sıkı sıkıya Locke'u izlemiş olduğunu" (2000, s.53) söyleyerek yapar.

Başat olarak, yukarıda sayılan bu iki nedenden ötürü Avrupa ve dünyanın geri kalanında çok büyük bir eko yaratan Fransız Devrimi ve buna bağlı Fransız dili ve kültürünün bu egemenliğine Namık Kemal gibi bir ilerlemeci, yenileşmeci, özgürlükçü ve meşrutiyetçi aydınının kayıtsız kalması elbette düşünülemezdi. Kaldı ki diğer bütün "çevre" ülkelerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de başat batı kültürü ve dili Fransız kültürü ve Fransızcadır. Bütün bunlardan yola çıkarak Namık Kemal'in çıkış noktasının ve asıl membainin bu kültür ve dil olduğunu baştan teslim etmek gerekir.

Ancak Namık Kemal, yukarıda açıklanan İslami kimliği açısından Fransız kültürü ve siyaset felsefesinde tam olarak aradığını bulamayan bir aydındır da. Onu bu sistematik söylem karşısında tedirgin eden önemli hususlar mevcuttur. Bunların başında insanın doğal haldeki durumu gelmektedir. Avrupalı aydınlanmacı ve pozitivist düşünürler doğal durum dedikleri bir ilk sosyal evre tarif ederler. İnsan bu evrede doğal haldedir ve doğal hukukun hükümlerine tabidir. İşte bu noktada insanın bu doğal durumu ve hukukunu önceleyen teolojik bir ilk neden⁸³ getirilmemiş olmaması, bilhassa da bunun Rousseau ile somutlaşan Fransız aydınlanmasında bulunmaması Namık Kemal'in en temel çekincelerinden birini oluşturması oldukça muhtemeldir. Ayrıca bireylerin özgürlüklerini korumak amacıyla toplumların içinden vekâlet yoluyla oluşturulacak hükümet fikri de teolojik temellerden yoksundu. Nitekim Namık Kemal "Ve Şavirühm Fi'l Emr" adlı makalesinde "İnsan ki Kudret'ten hürriyetle meftûrdur, bittabi o ata-yı ilahiden istifadeye mecburdur. Hürriyet-i amme, cemiyet içinde muhafaza olunur; çünkü

---

⁸³ Aslında bu ilk neden, siyaset felsefesini derin dini bağlılıkları temelinde şekillendiren ve hayatı boyunca bir yaratıcı Tanrının varlığı ile bütün insanların esas itibarıyla Tanrı'nın hizmetkârları olduğu fikrine inanan John Locke da mevcuttur. Locke'a göre Tanrı insanı belirli bir amaçla, yani hayatını Tanrı yasaları uyarınca sürmesi için yaratmış ve bu yasalara uyabilmesi için ona entelektüel ve gerekli diğer yetileri bahşetmiştir. İnsanlar akıl yetilerini kullanarak Tanrı'nın varlığını, yasalarını ve bu yasalar gereği üzerlerine düşen vazifeleri keşfedebilirler; bu vazifeleri yerine getirebilmek için gerekli bilgiyi edinebilir ve böylece mutlu bir hayat sürebilirler. Çocuğunun bakımını üstlenmemek ya da yapılan anlaşmaları ihlal etmek gibi bazı eylemlerin ahlaki olarak kötü ve Tanrı yasasıyla aynı anlama gelen doğal hukuka aykırı olduğunu fark edebilirler. Namık Kemal'de görülen ve bölümde anlatılmaya çalışılan Anglosakson etki, esas itibarıyla bu felsefi söylemdir.

ferdi ferdin taarruzundan emin edecek bir kuvve-i galibeyi cemiyet hâsıl edebilir." diyerek başlar.

Namık Kemal'in hükümet, yönetim, siyaset, siyasi katılım, hürriyet vb. konularda, bilhassa da "Hürriyet"te yayımlanan yazılarıyla John Locke'un *The Second Treatise of Civil Government* ve *Letter Concerning Toleration* adlı eserlerindeki makalelerin derinlikli ve sistematik olarak karşılaştırılması, bu konuda daha sağlam ve açıklayıcı veriler sağlayacağı kanaatindeyiz. Burada Namık Kemal'in John Locke'dan siyasi katılım, yetkilerin paylaşımı, bağımsız yargılama gibi konularda etkilendiği; ancak bu etkilenmenin doğrudan olmadığı görülmektedir. Kemal, bir bakıma Locke'un bu görüşlerinin karşılıklarını genel olarak İslam'da ve özel olarak da *Kuran*'da aramış görünmektedir. Ayrıca Locke'un görüşünden yola çıkmasına rağmen, Kemal'in Locke ile tamamen zıt düştüğü bazı kavramlar da vardır. Kemal "hürriyet" kavramını, Locke'daki gibi mülkiyet edinme ve biriktirme hakkından doğan doğal bir sonuç olarak değil, daha çok Fransız Devrimi'nin bireyin mülkten bağımsız özgürlüğü olarak görür.

Avrupalılar roman yolunu o derece ileri götürmüşlerdir ki bugün her mütemeddin millet lisânında ahlâkça hatta bir dereceye kadar maarifçe istifade olunacak binlerce hikâye bulunabilir. Hele içlerinde 'Walter Scott' gibi 'Charles Dickens' gibi 'Victor Hugo' gibi 'Alexandre Dumas' gibi meşâhirin bazı hikâyeleri şu asr-ı medeniyete medâr-ı mübâhât olan muhalledede addolunmaktadır."⁸⁴ (Kemal, 1969, s. 39)

Bununla birlikte çalışmamızın çerçevesi ve savları kapsamında Namık Kemal ve John Locke karşılaştırmasını bu kadarla sınırlı tutacağız. Yukarıda sözünü ettiğimiz üzere Namık Kemal ve John Locke'un bazı metinlerinde ayrıntılı ve sistematik bir karşılaştırma yapılması, sadece o konuya odaklanan başka bilimsel çalışmaların konusu olmalıdır. Biz burada son söz olarak, Namık Kemal'in gerek Londra'da geçirdiği yıllarda edindiği izlenim ve deneyimler, gerek Anglosakson felsefesi, siyaseti ve edebiyatına dair Fransızcadan yaptığı okumalar ve gerekse de Londra'da kaldığı dönemde çok yakınlaştığı arkadaşı Fanton ile yaptığı yine Fransızca tartışmalar sayesinde,

---

⁸⁴ Nâmık Kemal, *Mukaddime-i Celâl* (Celâleddin Harzemşah, hazırlayan: Hüseyin Ayan), İstanbul, 1969, s. 39.

Anglosakson tarzı modernleşme ve modern üst yapı kurumları hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olduğunu ve bu bilgi birikiminin de Namık Kemal'in bilhassa fikri yazılarını etkilediğini söylemekle yetineceğiz. Nitekim buna dair kanıtlarımızı da bu bölümde göstermiş bulunmaktayız.

4.2 ALİ SUAVİ, ARTHUR LUMLEY DAVIDS VE DAVID URQUHART

Ali Suavi (1838–1878) ile Namık Kemal (1840–1888) arasındaki temel fark devlet idaresine bakış açılarıdır. Bunun dışında Namık Kemal'in de Ali Suavi'nin de modernleşmenin diğer üst yapı kurumlarına fikri yaklaşımları en azından teorik olarak çok farklı görünmemektedir. Ali Suavi de Namık Kemal de devlet idaresiyle İslamın hukuk ve devlet anlayışı olan Şeriat arasındaki ilişki üzerinde durmuşlardır. Esasında bu konuda ikisinin arasındaki görüş farklılığı da esasa yönelik bir karşıtlıktan çok, daha duygusal ve kişisel özelliklerinden kaynaklanır. Nitekim her ikisi de meşrutiyet taraftarıdır ve mutlakiyetin sınırlarının belirlenerek bireysel girişimlere ve toplumsal ittifak fikrine alan açılması, hürriyet verilmesi fikrindedirler. Toplumsal ittifak fikri ise modernleşmenin diyalektik sonucu olan "millileşme" yönelim ve ideolojisinin nüvesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla geç Osmanlı modernleşmesinin başlangıç evresi sayılabilecek Tanzimat döneminde millileşmeye ön açan iki fikir adamından bahsetmekteyiz. Tanzimatın bu iki fikir adamı toplumsal ittifak ve bireysel özgürlüklerin, ancak mutlaki otoritenin yetkilerinin kısıtlanması ve devlet mekanizmasının aristokrat (Osmanlı'da Hanedan) sınıfın kendi iç dinamiklerden görece bağımsız işleyebilme kapasitesiyle mümkün olabileceğine inanmaktadır.

Tabi tek bir farkla; birisi Şeriat'ın bu amaca hizmet edecek öz ve içeriğe sahip olduğunu savlarken öteki devlet yönetiminde ve hukukta Şeriat'ten kesin olarak uzaklaşılması gerektiği inancındadır. Ali Suavi'de siyaset, Arap kanunları üzerine inşaa edilmiş Şeriat üzerine kurulamaz. Ali Suavi bu görüşüyle dini yadsımak, toplum hayatından çıkarmak ve tümünden işlevsizleştirmek amacıyla değildir. Aksine inançlı bir adam olan Ali Suavi, "Fıkıhtaki ibadati muamelatı

dünyeviyyeden ayırıp dünyaya müteallik umuru başkaca ve müstakillen tedvin etmeli ve bunu müstakillen müdevven ilmin mebnası (Edebiyye) ve (Kavaid-i Arabiyye) olmayıp her ilim mebna-i sahihane bina olunmalı" diyerek bireyin ibadetiyle devletin idaresi arasına kesin bir çizgi çekilmesi gerektiğini önermektedir.

Ali Suavi bunun dışında, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar çok yaygın ve etkili olan tarihsel romantizmden fazlasıyla etkilenmiş bir Osmanlı aydını olmasıyla da Namık Kemal'den ayrılır. Bu etkiyle, 19. yüzyılın ilk yarısında çok yaygın olarak yapılmış dilbilgisi ve antropoloji çalışmalarına ilgi göstermiştir. Ali Suavi'nin bu ilgisi, Anglosakson doğubilimci ve dilbilimci Arthur Lumley Davids'in (1811–1832) *A Grammar of Turkish Language* (1832) adlı kitabına yaptığı referanslar, değerlendirmeler ve kitabın yarattığı etkilenmelerle tam anlamıyla somutlaşır.

Çok genç yaşında (yaklaşık 21 yaşında) ölmesine rağmen o döneme göre oldukça yetkin bu ikinci dil olarak Türkçe öğretimi kitabına, neredeyse ayrı bir kitap bölümü uzunluğunda önsöz olarak yazdığı "Preliminary Discourse" (1832, s. i-xlix) adlı kısımda Davids, tarihte ilk kez Türk dilinin ve Türklerin II. Mahmut dönemine kadar olan tarihlerinin bir özetini verir. Davids bu özette Türkler için kullanılan "Tartar" kelimesinin uygunsuzluğuna vurgu yapar. Nasıl ki bütün Avrupalı uluslar için tek bir Frenk kelimesinin kullanımı uygun değilse, Türkleri de genel olarak Tartar kelimesi altında sınıflamak uygun değildir. Yazar bu önsözde Türkleri Moğollardan ayrı olarak Kafkas ırklarından biri olarak sayar.

Davids'in bu önsözde Türkler hakkında verdiği bilgiler, günümüz Türkologları tarafından kabul edilebilirliği tartışılır bilgiler olarak değerlendirilmektedir.⁸⁵ Yine de Niyazi Berkes, Davids'in ölümünün hemen ardından annesi tarafından Fransızcaya da çevrilmiş olan bu kitabı, Tanzimat devrinde "Osmanlı" tanımı

---

⁸⁵ Bununla ilgili örneğin bkz. Davids, A. L. (2013). *Türk Dili Grameri: Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Tarihi Bir Kitap* (D. Erdem ve diğerleri, Haz.). Ankara: Nobel Yayınları, içinde yer alan "Önsöz" adlı kısım.

dışındaki Türk dili ve tarihine ilgi duyan Şinasi, Ahmed Vefik Paşa, Ali Suavi, Süleyman Paşa ve Ziya Paşa'nın mutlaka görmüş olduğunu belirtir. (1998, s. 314).

Arthur Lumley Davids ve eseri *A Grammar of Turkish Language*'ı (1832) görüp değerlendiren ilk Tanzimat aydını, Ali Suavi'dir. Ali Suavi, Paris'te bulunduğu yıllarda çıkardığı *Ulûm* gazetesinin ilk sayısında (1869) yayımladığı "Türk" adlı makalesinde, Türk ırkı ve Türklerin tarihi hakkında bazı saptamalar yapar. Bu sırada yazısının "Türklerin Mesai-yi Zihniyetleri" alt başlığı altında öncelikli olarak şunları belirtir:

Türkler âsar-ı İlimiyede birinci derecededirler. İngiliz uleması beyinde allâme vasfını almış Mister Bailly [Jean Sylvain Bailly], Eflâtun üzerine talikatında der ki: Dünyaya ulûm ve sanayi ve medeniyet ve tehzip veren kavim Türklerdir. Bailly, belki kesret-i mütalâasıyle bu dâvasını isbata muktedir değildir. Ancak biz Türkler, terbiye-i hayvanat ve hafr-ı enhar ve maadin ve tarih ve kitabet gibi şeyleri dünyaya neşreden birinci akvamdan olduklarını isbat edebiliriz." (1869 s. 3)

Ali Suavi, Davids'e değinmeden önce, Fransız Biliminsanı ve siyasetçi Jean Sylvain Bailly'nin (1736–1793) *Lettres sur l'origine des sciences: et sur celle des peuples de l'Asie* (1777) adlı kitabına göndermede bulunarak, Osmanlı modernleşmesinde ilk kez bu kadar açık ve net bir şekilde "Türklük" kavramı üzerine vurgu yapar ve bu vurgusunu bu kez Anglosakson Davids'le temellendirip ayrıntılandırır:

Hangi ilimdir ki Türkler ondan kâsır kalmıştır? Garb ve Şark ulûmunu tetebbu eden ulemâdan madûd Avrupalılarla istişhad edelim. Hikmet-i ameliyede ise Türkler birinci derecededir. İşte Lumley Davids, Sultan Mahmud zamanında yazdığı *Ulûmü'n-Nafi* [*A Grammar of Turkish Language*] kitabının İngilizce mukaddimesinde der ki: 'Osmanlı uleması ahlâk ve san'at-ı hükûmet ve ukunum-ı politik ilimlerinde cümleye faik ulemâlardır. Bu ulûmda olan kemalleri Türkler hakkında Avrupaca mevcut olan efkârımıza karşıdır.' (1869, s. 7–8)

Ali Suavi, bu sözlerinin hemen ardından Davids'in Türklerin, Batının kendileriyle ilgili düşünceleri hilafına, çok ileri düzeyde olan kitaplarından bazılarını sıraladığını ve kendisinin Paris'te bulunan Doğu Derneğinin ("Cemiyet-i Şarkiyeh")

üyesi olduğunu bildirir. Yukarıdaki sözlerinden anlaşılacağı üzere, Ali Suavi, Davids aracılığıyla “Türklük” kavramını vurgulayıp temellendirir. Avrupa genel kamuoyunun, hatta Türklerin bildiğinin tersine, Türklük bir ırk adından ziyade ilerlemiş bir medeniyetin adıdır. Ali Suavi, İslam medeniyetinin bu kadar ileri düzeyde olmasının nedenini de yine Davids’i delil göstererek Türklere bağlar.

Arthur Lumley Davids’in, Ali Suavi’nin Türk edebiyatı ve tarihi bahislerinde çok tartışılan fikir dünyası üzerindeki bu açık etkisi, çalışmamızın özgün bulgularından biri değildir. Bu etki edebiyat tarihlerinde çok defalar gösterilmiştir. Bunlar arasında en önemli iki tanesi Fuat Köprülü’nün (1890–1966) *Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri* (1928) ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın (1901–1962) *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*’dir (1976).

Her iki araştırmacı da hem Davids’in hem de Ali Suavi’nin Türklük tanım ve tariflerine bu eserlerinde karşı çıkıp eleştirseler de sonuçta Ali Suavi’deki Anglosakson etkilenmesini göstermiş olurlar. Yine de bu iki araştırmacının Davids ve Ali Suavi eleştirilerine, çalışmamız çerçevesinde ve Ali Suavi’deki Anglosakson etkisi bağlamında bazı hususlardan değinmemiz yerinde olacaktır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Ali Suavi’nin okuduğu ya da bir şekilde adını ve bahsini duyduğu batılı kaynakları kendi fikrine göre tahrif ettiği ve değiştirdiğini gösterir. Ali Suavi, Davids’e atıfta bulunurken kendisine hareket noktası olarak seçtiği Fransız siyasetçi Bailly’nin, dünyaya bilim, sanayi ve medeniyeti Türklerin yaydığını söylediğini ve bu Fransız yazarın Anglosakson düşün insanları arasında çok saygın bir yere sahip olduğunu ileri sürer. Tanpınar, bu durumun yanıltıcı olduğunu ve Bailly’in *Lettres sur l’origine des sciences: et sur celle des peuples de l’Asie* adlı eserinde ileri sürdüğü “medeniyetin Orta Asya’dan çıkıp yayıldığına” dair fikirlerini Davids’in uydurma diyerek reddetmiş olduğunu vurgular (Tanpınar, 2006, s. 227).

Köprülü de Tanpınar gibi hem Ali Suavi’yi hem de Davids’i eleştirir. Ali Suavi’nin Paris’te *Ulûm* gazetesini çıkardığı sırada batılı doğubilimciler ve eserleri hakkında

öyle ya da böyle bilgi sahibi olduğunu belirtir. Ardından, Ali Suavi'nin bu bilgilerle Türklerin çok köklü ve ileri bir medeniyete sahip oldukları ve bu ilerlemişlik düzeyleriyle dünyada İslam'ın da gelişip yayılmasına önemli katkılar sunmuş oldukları argümanını benimseyip kullandığını anlatır. Bununla birlikte, bu bilgisinin çok yüzeysel olduğundan, bu bilgileri kendisine göre tahrif ettiğinden ve birçoğunu referans göstermeden sanki kendi fikirleriymiş gibi sunduğundan bahisle, Ali Suavi'nin çok da önemsenecek bir düşün adamı olmadığını söyler (1928, s. 45).

Fuat Köprülü bu fikirlerini şu kesin saptamayla bağlar:

Hâlbuki bu eser de, ikinci elden yazılmış, çok alelade bir iktifat mahsulünden başka bir şey değildi. Her halde, ilmî mahiyeti ne olursa olsun, Suavi'nin bu husustaki yazıları da, Vefik Paşa'nın ve Süleyman Paşa'nın eserleri gibi, kendilerini takip eden nesil üzerinde kuvvetle müessir olmuştur: 1908 inkılâbından evvel, Türkçülüğün filoloji ve tarih tedkikatı şeklinde tecelli eden devresinde, Şemseddin Sami Bey ve Veled Çelebi Ahmed Vefik Paşa'yı, Necip Âsim Bey Süleyman Paşa'yı, Bursalı Tahir Bey de Ali Suavi'yi takip etmişlerdir. (1928, s. 46)

Ali Suavi, Anglosakson etki bakımından sadece Davids'le değil sıklıkla David Urquhart (1805–1877) ile de ilişkilendirilen bir isimdir. Ali Suavi'nin, Genç Osmanlılardan kopuşunda ve görünüşte bağımsız bir girişim olarak kalmasında David Urquhart'ın payı büyüktür. Urquhart, *The Spirit of the East* (1838) (*Doğunun Ruhü*) adlı eserinde, modernleşme ve batı medeniyeti uğruna İslam medeniyetinden vazgeçilmemesi ve Osmanlı'nın modernleşmeye çalışmak yerine İslam medeniyetini dört başı mâmur egemen kılmaya çalışması gerektiğini söylemiştir. Urquhart ayrıca, modernleşme yolunda görece sistematik ve ısrarlı çalışmaları olan Genç Osmanlıları ve onların hamisi 'ya da eleştirel yaklaşmıştır.

İşte Ali Suavi, Urquhart'ın tüm bu düşünce ve çalışmalardan da etkilenmiştir. Bu etkilerle ilgili edebiyat tarihinde ayrıntılı çalışmalar yapılmış bulunmaktadır. Bunlardan biri Hüseyin Çelik'in doktora tezi olarak yazdığı ve sonradan kitaplaşan *Ali Suavi ve Dönem*'dir (1994). Hüseyin Çelik bu kitapta, Ali Suavi'nin David Urquhart ile olan ilişkisini ayrıntılarıyla ele alır. Bir ikinci yayın ise, Hüseyin Çelik'in bu kitabıyla ilgili eleştirel bir makaledir. Orhan Koloğlu'nun kaleme aldığı ve *Tarih*

ve *Toplum* dergisinin 1995 Haziran tarihli 138. sayısında yayımlanan “Tanzimatın İkinci Kuşak Aydınlarının Açmazı Üzerine: Ali Suavi ile İngiliz ‘Türk ve İslâm Dostları’” adlı makale, Ali Suavi ve Urquhart ilişkisiyle Çelik’in bakış açısına özetle odaklanmaktadır.

Ali Suavi, Türk edebiyatı tarihlerinde olumsuz olarak fazlasıyla eleştirilmiş, çok tartışılmış bir figürdür. Bütün bu tartışmalar saklı kalmak kaydıyla, yine de Tanzimat döneminde modernleşme süreci üzerinde düşünen, üreten ve tartışan; belki hepsinden de önemlisi, modernleşme formülünde “Türklük” elemanını bu denkleme ilk sokan yazarlardan bir tanesidir. Daha önce de bahsettiğimiz üzere, modernleşme olgusuna bilimsel ve gerçekçi pencereden çok duyguları üzerinden bakmış ve geleneksel (İslam ve muhafazakâr ahlak) Osmanlı toplum ve kültürünün modernleşmeyle uzlaşısında Türklük unsurunu, kimi olgusal kimi uydurma ama çoğunca duygusal saiklerle temellendirmiştir. Bu formülasyonunda başta Arthur Lumley Davids ve David Urquhart olmak üzere kimi Anglosakson düşün, bilim ve kültür insanlarından etkilenmiş ya da en azından fikirlerini bu şahsiyetlere dayandırmıştır.

4.3 AHMET MİTHAT VE ANGLOSAKSON TİCARİ VE SOSYAL TERBİYESİ

Ahmed Midhat'ın, çalışma, üretim, ticaret ve para kazanma gibi ekonomik ve sosyolojik (siyasi); çalışkanlık, dürüstlük, tutumluluk ve "iyilik" gibi psikolojik (ahlaki) esaslar üzerinde yükselen fikir dünyasının Anglosakson düşün ve edebiyatından etkilendiği ilk kez bu çalışmada ileri sürülen bir fikir değildir. Ahmed Midhat'ın Anglosakson fikir dünyasına paralellik taşıdığını ileri süren ilk araştırmacılarından biri Şerif Mardin'dir. Şerif Mardin, Ahmed Midhat'ın *Sevda-yı Sa'y ü Amel* (1879) adlı denemesinde, herhangi bir atıfta bulunmamasına rağmen Samuel Smiles'in (1812–1904) *Self-Help* (1859) adlı kitabında yer alan "temaları" bu denemesinde "pek mükemmel bir şekilde yansı[tı]ğını" belirtmektedir. Ahmed Midhat, Avrupa'yı dolayısıyla modernleşme fikrini, ne Fransız aristokrasinin

yaşam pratikleri ("Fransız Kan Kan'ı") ile ne de kendini hayatın zevklerine kaptıran Fransız katoliklerinin tutumuyla özdeşleştirmiştir. O, bize göre "Protestan ahlaki" tanımı ile somutlaşan, iyi, çalışkan, üretken, tutumlu ve girişimci olmak gerekliliğini her fırsatta belirtmiş ve hatırlatmıştır. Bu durumda Tanzimat'ın merkezini oluşturan seçkin sınıfın Fransız modernleşme tutumu yerine daha çok çevreyi oluşturan esnaf kesimin çalışkanlığını ve ahlakını (Anglosakson protestan ahlakına çok benzeyen) benimsemiş görünmektedir. (Mardin, 2009, s.45)

Buna paralel bir tespit Tanıl Bora'dan da gelmiştir:

Ahmet Mithat'ın bir kitabının adı *Sevda-yı Sa'y ü Amel*'dir (1879): çalışma ve faaliyet aşkı. Sadece Ahmet Mithat'ın değil, iktisatla özel olarak ilgilenen-ilgilenmeyen dönemin hemen bütün yazarlarının gözdesidir, sa'y kavramı. Çalışma, gayret, mesai, geçim, iş anlamlarını birleştiren bu kelime, o dönemde gerçekten aşkla, tutkuyla yüklenmiştir. Çalışmayı, üretmeyi ve 'etkin olma'yı yüceltir, doğru ve verimli çalışmayı bilmeyi, bedeni ve zamanı idare etme kabiliyeti kazanmayı telkin eder. Bir ahlaki eleştiriyi de barındırır; Müslüman-Türk toplumu, tembelliğinin veya verimli çalışmayı bilmemesinin cezasını çekiyordur. Geri kalmanın da İslam'dan uzaklaşmanın da müsebbibi budur... İktisadi düşünce tarihçisi Ahmed Güner Sayar'ın (doğ. 1946) tanımıyla "madde ve eşya karşısındaki ataletin çözülmesi"nin nişanesi sayabiliriz sa'y kavramı etrafındaki bu pathos'u. Weber'in Protestan çalışma etiğinin Osmanlıca-Müslümancasıdır." (2016, s. 44)

Sevda-i Sa'y ü Amel ile *Self-Help* arasında paralellik bulan bir diğer araştırmacı da Carter Findley'dir. Buna göre, hem Samuel Smiles hem de Ahmed Midhat, bir toplumun ilerlemesinin ve kalkınmasının, yasalar ve devlet kurumlarının yenileştirilmesinden ziyade (gerekli olmasıyla birlikte), insanların zihniyetlerini yenilemesi ve çalışma ve amaca yönelik eylemleriyle mümkün olabileceği fikrindedir. İki kitap arasındaki bir diğer benzeşim, her ikisinin de bir bakıma "vaizane ilhamcı ('inspirational')" oluşlarıdır. (Findley, 2000, s.25)

Ahmed Midhat bu uzun denemesinde her şeyden önce insanı doğadaki canlı ve cansız her şeyin üstüne koyar. Onu "mükemmel ve mükerrer" kabul etmek zorunda olduğumuzu ve insanın her türlü doğal yetenekle donatılı olduğunu ileri sürer. Aşk ve sevdanın da bir "istidad", yetenek olduğunu belirterek, insanın doğal karkaterinde çalışma ve gayret aşkının olduğunu söyler. Ahmed Midhat bu noktada Anglosakson aydınlanma ve ampirizm felsefelerinden esinlenmiş

olduğunu gösterecek şekilde yeteneğin bir “hal-i tabii”, yani doğal durumu olduğunu bir de “bi’t-terbiye” hali, yani eğitimle düzenlenmiş durumu olduğundan bahseder. Doğal durum, ya da doğa durumu başta Locke olmak üzere Hobbes ve Bacon gibi Anglosakson aydınlanma filozoflarının temel öncüllerindedir. Buna göre insanın doğada herhangi harici bir düzenleme ve yasaya gerek duymaksızın kendi içgüdü ve yetilerine göre yaşadığı dönemlerde “hal-i tabii” durumu insana yetmiştir. Ancak insan toplumları gelişip karmaşıklıktıkça, insan işbölümü, yasalar, ahlak, din vb. gibi belirli bazı düzenlemelere ihtiyaç duymuştur. İnsanın yetenekleri konusunda da bu genel çerçeve geçerlidir. İnsanın doğal durumdaki yetenekleri, verili mevcut düzende artık yeterli ve etkili olmayacaktır. Bu yeteneklerin eğitimle yoğrulması ve şekillendirilmesi gerekmektedir. Doğal yeteneklerle eğitimle biçimlenmiş yetenekler arasındaki fark muazzamdır.

Ahmed Midhat bu girişin ardından sözü batıyla Osmanlı arasındaki farka getiriyor. Batının yukarıda esası kavrayarak yeteneklerini eğitimle terbiye ettiklerini ve bu sayede “istidad-ı tabiyelerini” hem kuvvetlendirmiş hem de geliştirmişler, bununla da kalmayıp “fezail-i beşeriyelerini dahi ikmal ve itmam eylemişlerdir.” Dolayısıyla insanın içindeki yeteneklerin, bilhassa da çalışma ve gayret aşkının eğitilmesi insanları hem medeniyet ve ilerleme olarak hem de ahlak olarak ileriye taşımaktadır. Ahmed Midhat’a göre aslında bizim de bu durumdan geri kalır bir yanımız bulunmamaktadır. Bizim derdimiz içimizde bir çalışma ve gayret aşkı oluşturmak değil, zaten içimizde bulunan bu aşkı eğitimle biçimlendirmek ve olumlu bir yapıya büründürmektir. İnsanın içinde zaten doğal olarak var olan yetenekler, sanki yeni bir şey yaratılıyormuş gibi oluşturulmaz.

Yalnız çalışma ve gayret konusuna gelindiğinde, buna yönelik aşk yeteneğinin geliştirilmesiyle ilgili bazı sorunlar mevcuttur. Ahmed Midhat’a göre biz vatana ve millete duyduğumuz aşk gibi çalışma ve gayrete duyduğumuz aşkı ortaya çıkarıp eğitmekte zorlanmaktayız. Yazar bu durumu bizim göçebeliğimize, yani Anglosakson aydınlanma felsefesi bakış açısından görececek olursak, hala doğa durumumuzun etkisinden kurtulamamış olduğumuza bağlar.

Ahmed Midhat *Sevda-yı Sa'y ü Amel* adlı eseriyle, hem bizim çalışmamızın başından sonuna kadar Max Weber'den aldığımız kavramla "Protestan ahlakı" olarak adlandırdığımız durumu modernleşme sürecinde ilk kez bu şekilde derli toplu ve tutarlı bir şekilde dile getirmiş hem de Anglosakson aydınlanma felsefesinden özellikle de Samuel Smiles'ın "Victoria döneminin ortalarında liberalizmin Kutsal Kitabı" olarak kabul edilen *Self-Help*'i ile özdeşleşen, fakirliği daha çok kötü alışkanlıklara ve insanın içindeki yetenekleri eğitememesine bağlayan, bu arada "maddecilik"e ve "bırakınız yapsınlar" aşırı liberalizmine de muhalefet eden felsefesinden etkilenmiş olduğunu açık bir şekilde göstermiştir.

Bu bağlamda Ahmed Midhat'ın, *Sevda-yı Sa'y ü Amel*'de teorik olarak ortaya koyduğu görüşlerini, *Felâton Bey ve Râkım Efendi* (1876) adlı romanında yarattığı iki kurmaca tip aracılığıyla pratik olarak da gösterdiğini söylemek yanlış olmaz. Aslında her iki eserin yayımlanma tarihlerine bakıldığında, Ahmed Midhat denemesiyle, kurmaca eserin bir bakıma teorik analizini yapmış gibidir. İyinin tiplleşmiş hali Râkım Efendi ile zayıfın tiplleşmiş hali Felâton Bey, çalışmamız bağlamında Anglosakson ile Fransız kavramıyla simgeleşen anlayışların temsilidir. Aslında neredeyse tipik bir halk hikâyesi kahramanı olarak resmedilen Râkım Efendi'yi, yukarıda belirli bazı özellikleri ortaya konulan deneme ışığında "Protestan ahlakı"nın haiz bir Anglosakson gibi pekâlâ görebiliriz. Felâton Bey'i bir Fransız kabul etmesek de, güçsüz kişiliğiyle etkisine açık olduğu ölçüsüzlüğü Fransız kültürünün hayata, dünyaya, kadına ve eğlenceye bakışıyla tarif edebiliriz.

Yukarıda belirtildiği üzere Râkım Efendi bir halk hikâyesi tipidir. Ahmed Midhat'ın geleneksel hikâyelerle ve geleneksel hikâye anlatıcılığıyla kurduğu organik ve işlevsel ilişki hiçbir zaman kopmamıştır. Ahmed Midhat da bu hikâyesindeki tiplerinden bir tanesini halk edebiyatı usulünce ete kemiğe büründürmüştü ama ona kişilik olarak bir Anglosakson erkeğinin özelliklerini giydirmiştir. Burada şunu da anımsatmakta fayda vardır. Anglosakson ahlakına öykünmek, İslam'ı Protestanlıkla değiştirmek anlamına hiçbir zaman gelmez. Din açısından bakıldığında, bununla anlatmak istediğimiz İslami muhafazakârlığın, bizim

Protestan ya da Anglosakson ahlaki kavramıyla simgeleştirdiğimiz değerlere cevaz veriyor oluşu ya da en azından dönemin aydınının böyle kabul ediyor oluşudur.

Ahmet Mithat Efendi'nin romanının başkişisi esas itibarıyla Râkım Efendi'dir. Felâtun Bey romanda sanki Râkım'ın sağlam kişiliği, düzgün yaşamı, iş bilirliği ve erdemleri iyice belirginleştirmek istendiği için romanda yer almaktadır. Romanda Râkım Efendi çok merkezi bir konumdadır. Romanın bütün kurgusu, olay örgüsü, diğer kişilerin romana giriş ve çıkışları, kısacası romandaki diğer her şey Râkım'a göre ayarlanmış, onu ön plana çıkaracak şekilde düzenlenmiştir. Râkım Efendi bu haliyle halk hikâyelerindeki "tip" karakterlerle neredeyse aynıdır. Nitekim Otto Spies bu durumu şu şekilde tespit etmiştir:

Halk kitaplarında vak'anın yegâne sahibi, kahramandır, bütün halk kitabının merkezinde o durur. Her şey, kahramanın ve kahramanın tabi olduğu mukadderatın etrafında döner ve bu yüzden vakaya tek başına kahramanı hükmeder. Alman halk romanları kahramanlarında cari olan, aynı şey neticesi, tabiatile bütün tali şahıslar, arka plana geçerler. Vakaya onlar da karışsalar bile, sahneye çıkışları, ancak ikinci derecede ve episode vaziyetindedir. Halk kitabı tamamen kahramanla durur, karamanla yaşar (1929, s.51-52).

Peki, bu kahraman nasıl birisidir, özellikleri nelerdir? Yine Spies'a göre halk hikâyelerindeki kahramanlar, "hepsi bir biçimdedir" (1929, s.53) ve "âşık kahraman tipidir" (1929, s.54). Halk kitaplarında, erotizm her zaman rastlanan bir motif olsa da, geçerli ve baskın olan "ideal" aşktır. Nitekim Râkım'ın asıl aşkı Canan'dır. Jozefino, ısrarına ve cazibesine dayanamadığı ufak bir kaçamaktır onun için. Yalnız Jozefino değil, romanda Râkım'a aşık olmaya layık ne kadar kadın varsa, hepsi de sahiden ona tutkundur. Ama o "seviyeli" bir kaçamak ilişkisi olarak sadece Jozefino'yu uygun bulur (belki de Jozefino'nun yalnız bir kadın olarak "çöpsüz üzüm" olmasıdır bunun da nedeni. Romanın kendisine aşık olan diğer kızları - Bay Ziklas'ın kızları - metres hayatı yaşamaya, Râkım'ın konumu itibarıyla uygun değildir.). Diğerlerinin aşkına olanca gücüyle karşı koyar. Bununla birlikte Râkım Efendi aşık oluşuyla ön planda değildir. Romanda onu idealleştiren aşkın dışında, belki de aşktan da önce diğer başka meziyet ve

erdemleridir. Dolayısıyla Râkım Efendi'nin halk hikâyelerindeki "ideal" tip karakterlerle olan benzerliği, daha çok kahramanın merkezi konumu ve işleniş biçimi ile alakalı bir savdır. Râkım'ın romanda "ideal"i aşan, ona hanel getiren herhangi bir davranışı, kişilik özelliği ya da sözü neredeyse yok gibidir. Râkımın bazı ufak tefek sapmalarında, mesela kendisine metres tutması gibi durumlarda ise derhal Ahmet Mithat devreye girer ve o kadarının da artık "Kadı Kızı"nda bile olabileceğini okuyucunun kafasına bir iyice sokar. Hatta piyano öğretmeni Jozefino'dan olan gayrimeşru çocuğu, "...Râkım'ın, Jozefino'nun kucağına nur topu gibi bir erkek evlat kundağı koyma şerefi" (1992, s. 192) bahşetmesi olarak tanımlanır.

Otto Spies'in halk hikâyesi kahramanları için tespit ettiğı başka bir durum daha, Râkım Efendi'nin romanda çizilişiyile örtüşür. Spies'a göre halk hikâyelerinin kahramanları güçlü ve kuvvetlidir. Bu sayede önlerine çıkan her türlü zorluğun üstesinden kolayca gelebilirler. Spies ayrıca halk hikâyelerindeki kahramanların çocukluktan erkeklige geçiş evresinde olduklarının altını da çizerek ve ardından bu hususların masaldan halk hikâyesine geçtiğini ekleyerek, masallarla halk hikâyeleri arasında sıkı bir bağ kurar.⁸⁶ Spies'in halk hikâyesi için saydığı bu özellikler, Râkım efendi için de geçerlidir. Râkım da fiziksel gücüyle olmasa da yaşamın karşısına çıkardığı her türlü zorluğu akli, terbiyesi ve çalışkanlığı sayesinde aşar. Hatta zorluklar ya da tehlikeler baş göstermeden, akli sayesinde her türlü tedbiri alır. Yine Râkım da halk hikâyesi kahramanları gibi çocukluktan erkeklige geçiş sırasında karşımıza çıkar romanda. Anne ve babasını yitirmiş bir

---

⁸⁶ Pertev Naili Boratav, Spies'in halk hikâyelerini masala yaklaştırma, en azından masalların halk hikâyeleri için çok belirleyici olduğu yaklaşımına karşı çıkmıştır. Halk hikâyelerinin, içinde bazı masal motif ve unsurları olduğunu kabul etmekle beraber, masaldan çok farklı bir tür olduğunun üzerinde ısrarla durur. Spies'in masallardan yola çıkarak, halk hikâyeleri için kalıp olarak tespit ettiğı ideal aşk fikrine de, "tipik" karakterler fikrine de karşı çıkar. Bize göre bazı haklı yönleri bulunmakla beraber, bu karşı çıkış biraz duygusal bir tepkidir. Halk hikâyelerinin kahramanlarının, Spies'in kupkuru kalıplarına sığmayacak bazı yönleri bulunduğu doğrudur. Ancak, bu kahramanların çok zorlanılmadan belirli bazı kategorilere ve sınıflara ayrıştırılabilmesi ve bazı istisnalar haricinde ideal olanla bağdaştırılması bile, "tip" fikrinin doğruluğunu göstermeye yeterlidir. Boratav'ın Spies'in bu görüşlerine getirdiğı itirazları ve tartışmayı görmek için, bkz; Boratav, P. N., *Halk Hikâyeleri ve Hikâyeciliği*, MEB, Ankara, 1946, içinde Masal ve Halk Hikâyesi ile Roman ve Halk Hikâyesi adlı bölümler.

çocuğun, çeşitli mücadeleler ve çabayla tam bir erkek olmasına tanık oluruz romanda.

Felâton Bey ise, Râkım Efendi'nin tam tersine, tüm yaşamı, davranışları, hareketleri ve konuşmalarıyla tepeden tırnağa yanlış ve yozlaşmıştır. Gerçek dünyanın albenisi onu cezp etmiş ve yoldan çıkarmıştır. Romandaki tek olumlu, yani "ideal"e yaklaşan tek hareketi, hikâyenin sonunda mutasarrıflık için yola çıkarken gemide karşılaştığı Râkım'la olan diyalogu, yani yaptıklarından pişmanlık duyup, doğru yolu bulduğunu en azından sözleriyle göstermesi olmuştur. Felâton hemen her davranışı, sözü, hareketi ve beğenileriyle Râkım efendinin tam zıddıdır. Nasıl ki kendisi Râkım'ın ideal bir tip olmasının altını çiziyorsa, Râkım da varlığıyla mütemadiyen onun "gerçek" ancak istenmeyen bir tip olduğunun altını kalınca çizer. Ahmet Mithat, Felâton Bey gibi bir tip yarattığına göre, onda olan özellikler gerçekte insanlarda var olan, kendisinin eleştirdiği özellikler olması gerekir. Felâton Bey'e bakarak Ahmet Mithat'ın yaşadığı dönemde mirasyediliğin, çalışmadan kazanmanın, bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmanın, heveslere yenik düşüren insan zafiyetinin, bürokraside yozlaşmanın, züppeliğin, özentiliğin ve tembelliğin yaygın olarak görüldüğü, ya da en azından yazarımızın sevmediği hususlar olduğu bir vakıadır. Burada roman karakteri yaratmak açısından tek sorunlu durumun, bu kadar çok olumsuz özelliğin tek bir insana yüklenmiş olmasıdır. Onun dışında Felâton Bey tüm bu özellikleri ile Râkım Efendi'den daha gerçekçi görünmektedir. Ayrıca zaaflarıyla ortaya konulmuş olması ve romanın sonunda yaşadıklarından bir ders çıkararak gelişim göstermesi ('round character'⁸⁷) açısından romanda "karakter" kavramına daha yakın durmaktadır.

Felâton Bey, kadınlarla olan ilişkisi temelinde de, Râkım'ın zıddıdır. Onun kadınlarla olan münasebeti, derin bir aşk ilişkisi hiçbir zaman olmaz. Kadınları

---

⁸⁷ Türkçede "yuvarlak karakter" olarak kullanılmaktadır. Ancak biz, kendisiyle ya da çevresiyle olan çelişkilerinin yarattığı dinamikte değişim gösteren karakterleri tanımlamak için kullanılan 'round character' kavramının karşılığının "yuvarlak" sözcüğüyle tam olarak karşılanamadığı kanısındayız. Bu yüzden çalışmamızda kavramın İngilizcesini kullanmayı tercih ediyoruz.

elde etmeyi gönül eğlendirme ve karşı konulmaz cazibesinin doğal bir sonucu olarak görür. Kadınların kendisini karşı konulamaz bulduğunu düşünür. Aslında bu düşünce onun trajedisidir. Kadınların kendisiyle sadece ondan para sızdırmak ve maddi amaçlarla beraber olduğu gün gibi ortadayken (Ahmet Mithat'ın, dolayısıyla da Râkım'ın apaçık gördüğü üzere), kadınlar hakkındaki bu düşüncesi onu felakete götüren nedenlerin başında gelir. Dolayısıyla bir bakıma eğlencelik olarak gördüğü kadınların yemi durumuna düşer. Kendi varoluşunda bu kadar "kadın" olgusuna saplanıp kalması neredeyse gözlerini kör eder. Kadın iktidarının peşinde koşarken ya rezil olur ya da kandırılıp para sızdırılacak aptal âşık. Hizmetçiyi ayartmaya çalışırken üzerine mayonezi dökmesi, romanın neredeyse sonuna kadar Ahmet Mithat'a eğlence kaynağı olur. Tiyatrocu sevgilisinin, kendisini söğüşlemek için oynadığı türlü "dramatik" oyunlarını ise bir türlü göremez. Felâtun bu haliyle bir halk hikâyesi kahramanı olmaktan çok, meddah hikâyesi kahramanıdır. Nitekim Özdemir Nutku'nun tespitine bakacak olursak, "...meddah hikâyelerinde genellikle kadınla olan ilişkiler çapkınlık gibi yüzeyde olan, derine gitmeyen bağlardır" (1997, s.95).

Yukarıda anlatılanlar bağlamında, daha çok halk hikâyesi kahramanlarına benzeyen ve idealleştirilmiş bir tip olan Râkım ile dönemin genel-geçer koşulları bağlamında daha gerçekçi çizilen ve romanın sonunda hatalarının farkına vararak değişim geçiren, dolayısıyla da karakter olmaya daha yakın duran bir meddah kahramanı olan Felâtun tek bir kişinin iki yarısı, karanlık ve aydınlık yönleri olarak düşünülebilir. Buradan yola çıkarak Charles Dickens'in Pip karakterine ulaşırız. Nitekim Felâtun Bey ile Râkım Efendi arasında görülen bu karşıtlık ve bir nevi çatışma hali, Pip'in kendi içerisinde görülür. Pip öksüz ve yetimdir. Ablası ve eniştesi yanında ciddi geçim sıkıntılarıyla yaşar. Bu arada çeşitli haksızlıklara uğrar ve yaşadığı hayatı bir gün değiştirmeyi, bir beyefendi olmayı kurgular. Gelişen olaylar, onun bu hayalini gerçek kılacaktır. Bir burjuva olma yolunda ilerledikçe, geldiği yeri ve alt sınıfları küçümsemeye ve gittikçe de aşağı görmeye başlar. Yani, başta Râkım Efendi olan Pip, burjuva sınıfına dâhil olmasıyla bir bakıma Felâtun Bey'leşir. Bununla birlikte romanın sonunda uyanışını gerçekleştirir ve yeniden Râkım Efendi olur. Bundan sonra arkadaşı

Herbert'in yanında başladığı iş yaşantısında giderek yükselir ve şirketin ortağı olur. Bu orta ölçekli bir işletmedir. Çok büyük paralar kazanmaz, ama orta sınıf bir konuma kavuşur. En sonunda da çocukluk aşkı Estella ile evlenir. Romanın sonu düşünüldüğünde, Râkım'ın ve Pip'in ulaştıkları nokta neredeyse birbirinin aynısıdır. Aralarındaki fark, Râkım "tanrı vergisi" denilecek bir zekâ, öngörü yetisi, çalışkanlık ve ahlâkla, en başta ailesini yitirmiş olmasının dışından en ufak bir sıkıntı ya da acıyla (İngiliz ailenin kızının Râkım'a âşık olarak hastalanması, Felâtun Bey'in başına gelenler vb. gibi bir kaç olay Râkım Efendi'yi üzen olaylardır; ancak bunlar birer "acı" olmaktan çok, Râkım'ın yüce gönüllü oluşuyla ilgilidir) karşılaşmaksızın emin adımlarla mutluluğa gider. Onun mutluluğu sanki bir mukadderat gibidir. Pip ise, yaşadığı hatalardan ders çıkararak ve olgunluk gelişimini tamamlayarak mutluluğa ulaşır.

Ahmet Mithat Efendi'nin doğrudan Anglosakson edebiyatının etkisinden söz edebileceğimiz çeviri ve telif romanları ise şunlardır: *Üdolf Hisarı*, Ann Radcliffe; *Alayın Kraliçesi*, Katherine King; *Rikalda ya da Amerika'da Vahşet Âlemi*, telif ve *Fenni Bir Roman yahut Amerika Doktorları*, telif.

Söz konusu bu romanlar hakkında ayrıntılı bilgi, bibliyografyalarımızın ilgili kayıtlarının altındaki açıklama satırlarında yer almaktadır. Biz bu romanlardan, Anglosakson edebiyatıyla olan ilişkileri bağlamında bir kez daha burada bahsetmeyeceğiz. Ancak özetle söylenmek gerekirse, bu iki çeviri ve iki de telif eser Ahmet Mithat Efendi'deki Anglosakson edebiyatının etkilerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

4.4 ANGLOSAKSON AHLAKI, FRANSIZ AHLAKINA KARŞI

Çalışmamızda oluşturduğumuz bibliyografyalardaki verilerle ortaya koyduğumuz etkilenme meselesini, bu bölümde şahsiyetler bağlamında değil bir kavram karşılaştırması bağlamında ele alacağız. Bu kavramlar "Anglosakson ahlakı" ve "Fransız ahlakı"dır. Ancak burada kavram olarak kullandığımız ahlakın alt yapısında modern, modernleşme, kültür ve edebiyat kavramlarının da olduğunu

belirtmeliyiz. Aslında daha doğru bir deyişle bu dört kavramı, ortak paydaları olan “ahlak” içeriğinde karşılaştırdığımızı da söyleyebiliriz.

Bu karşılaştırma, Yeni Türk Edebiyatının batılı etkilerini yorumlamakta bize farklı bir boyut ve açıklık kazandıracaktır. 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar, hatta İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan dönemde aralarında kesin bir farktan bahsedebileceğimiz iki farklı tarz modernliğin, Osmanlı gibi periferi bir coğrafyadaki iradi modernleşmeyi ve buna bağlı olarak edebiyatın yenileşmesini de iki farklı yol olarak etkileyeceği açıktır. Dolayısıyla Anglosakson edebiyatının etkilerine sadece eserler ve şahsiyetler üzerinden değil bu iki kavram üzerinden bakmak da çalışmamız çerçevesinde fazlasıyla anlamlıdır.

Burada hemen şunun da altını çizmemiz gerekir. İki farklı modernlik arasında “ahlak” düzeyinde bu derece keskin ve açık bir farkın olduğu fikri, tamamıyla bizim özgün fikrimiz değildir. Bu farklılık 19. yüzyıl boyunca gerek Fransa ve İngiltere’de gerekse de Osmanlı da sıklıkla tartışılmış ve üzerine metinler üretilmiştir. Çalışmamızın önceki kısımlarında Avrupa’da yürüyen tartışmalar üzerine Türkçeye aktarılmış bazı metinler bağlamında bilgiler verilmiş ve bunlar hakkında eleştirel açıklamalarda bulunulmuştur. Çalışmamızın bu kısmında da iki yerli metin üzerinden, meseleye Osmanlı modernleşmesi ve Yeni Türk Edebiyatı gözlüğünden bakılacaktır.

Dönemin telif olarak üretilen edebiyat eleştirisi, incelemesi, tarihi ile deneme ve makale gibi fikri yazılarında bu karşıtlık çok sık bir şekilde vurgulanmıştır. Bizim burada, sözünü ettiğimiz iki yerli metni seçişimiz, geneli temsil kabiliyetleri olması ve bizim sözünü ettiğimiz farklılık ve karşılaştırmaya dolaysız malzeme sunuyor olması hasebiyledir.

Çalışmamızın bu kısmında, sözünü ettiğimiz bu iki metnin analizine girişmeden önce, durum hakkında genel bir giriş yapmamızı sağlayacak ve bu karşılaştırma fikrini özetleyecek bir broşür alıntısını aşağıda vermekteyiz. 1789 Fransız Devrimi'nin “zararlı” etkilerinin Britanya topraklarına girmesini engellemek için

kurulmuş bir derneğin anti-propaganda amaçlı bastırıldığı bu broşürdeki kavramları kısaca tartışmak, hem çok iyi bir giriş hem de konunun çok iyi bir özeti olacaktır (Bkz. Şekil 3).

Şekil 3 Anglosakson Tarzı Muhafazakâr Liberalizmle Fransız Liberalizmin Karşılaştıran Bir Görsel (*The Contrast 1793*, Thomas Rowlandson, Yüksek Baskı Gravür, 1 Haziran 1793)

Çalışmamızın temel tezlerinden biri de, Anglosakson tarzı muhafazâkar modernleşme pratiğiyle Fransız tarzı modernleşme pratiği arasında bir takım temel farklar olduğu ve bu iki ulus devletin “modern” olarak adlandırılan ideolojik üst yapı kurumlarının kendiliğinden, ancak kendilerine özgü koşullarda birbirlerinden farklılaşarak gerçekleştiğidir. Başta da söylediğimiz üzere bu savımız, esas itibarıyla bize özgü değildir. Bu sav, 18. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyılın başlarına kadar, Fransa ve Büyük Britanya başta olmak üzere bütün Avrupa’da çok fazla tartışılmış, ortaya konulmuş ve gösterilmiştir. Osmanlı aydını da “iradi” modernleşme süreci bağlamında Avrupa’da sürüp giden bu tartışmalara 19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca ilgi göstermiş ve gerek telif gerekse de çeviri eserlerle katılmış ve katkı sunmuştur. Bibliyografyalarımızda bu tespitin geçerliğini gösteren birçok kayıt mevcuttur.

Yukarıda Şekil 3’te yer alan görselde gösterilen Anglosakson sanatçı ve karikatürist Thomas Rowlandson’a (1756–1827) ait gravür baskıda da yine bu tezat bağlamında Anglosakson tarzı muhafazakâr liberalizmle Fransız liberalizmi arasında bir karşıtlık kurulmuştur.

Göreselde iki ulus, Fransızlar ve Britanyalılar, iki kadınla temsil edilmektedir. İzleyici bakış açısından sol tarafta yer alan kadın imgesi Britanya, sağ tarafta yer alan kadın imgesi ise Fransa’dır. Deniz kıyısında bir ağacın gölgesinde oturmakta olan Britanya’nın sol elinde bir terazi ve sağ elinde de Anglosaksonların bir anlamda ilk anayasası sayılabilecek *Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı, 1215)* bulunmaktadır. Fransız özgürlüğünü temsil eden Bayan Fransa ise başsız bir bedenin üzerine basarak zaferini haykırmaktadır. Üç ağızlı kargısının uçlarında iki insan kalbi ve bir kesik insan başı takılıdır. Arka planda da bir sokak lambasına asılarak idam edilmiş bir insan figürü görünmektedir. Bir Kent papazı olan Lord George Murray’in tasarladığı ve ardından Rowlandson tarafından kabartması yapılan bu gravür baskılar, Fransız devriminin etkilerinin adada egemen olmasını engellemek için kurulmuş olan “Crown and Anchor Society” tarafından propaganda mazemesi olarak kullanılmıştır. Bu gravür baskı, Fransa’da peşine düşülen ideallerin kısa bir süre sonra fakirlik, dehşet ve vahşete

dönüşeceğini, oysa Anglosakson tarzı muhafazakâr özgürlüğün barış ve huzur getireceğini vurgulamaktadır. Gravür baskılar o dönem çok cüzi bir fiyata satılmış ve ülkenin dört bir tarafına binlercesi dağıtılmıştır.

Gravür baskıda, Britanya ve Fransa'yı temsil eden resimlerin altına dizilen sözcüklerle, Anglosakson tarzı muhafazakâr özgürlükle Fransız özgürlük hareketi şu şekilde karşılaştırılmıştır:

BRITISH LIBERTY (Anglosakson Tarzı Muhafazakâr Özgürlük)	FRENCH LIBERTY (Fransız Özgürlüğü)
Religion (Din)	Atheism (Ateizm)
Morality (Ahlak)	Perjury (Yalancı şahitlik)
Loyalty (Sadakat)	Rebellion (İsyan)
Obedience to the Laws (Yasalara bağlılık)	Treason, Anarchy, Murder (İhanet, Anarşi, Cinayet)
Independence (Bağımsızlık)	Equality (Eşitlik)
Personal Security (Kişisel Güvenlik)	Madness, Cruelty (Cinnet, Zulüm)
Inheritance, Protection of Property (Veraset, Mal Güvenliği)	Ingratitude (Nankörlük)
Industry (Üretim)	Idleness (Tembellik)
National Prosperity (Milli Refah)	Famine, National and Private Ruin (Açlık, Milli ve Kişisel Yıkım)
HAPPINESS (Mutluluk)	MISERY (Sefalet)

Şekil 4 Anglosakson ve Fransız Tarzı Özgürlük Anlayışlarının Propagandist Karşılaştırması

Her ne kadar çok açık bir şekilde propaganda metni olarak hazırlanmış ve her iki uçta da kavramlar abartılarak yazılmış olsa da, yine de bu broşür bizim de

tezimizin başından sonuna kadar çeşitli defalar farklı şekillerde dile getirdiğimiz karşıtlık unsurunun açık ve anlaşılır bir listesi durumundadır.

Bu listede ateizmin karşısındaki “din” ve yalancı şahitliğin karşısındaki “ahlak” kavramları, şahsiyetler üzerindeki Anglosakson etkisinin en başat unsurlarıdır. Bu dönemde edebiyatımız ve düşün dünyamız daha ziyade bu saiklerle yönünü Anglosakson edebiyatı ve düşününe dönmüştür. Yüzyılın son on yılına kadar, Anglosakson edebiyatının Yeni Türk Edebiyatı üzerindeki etkisi daha çok bu iki kavram üzerinden ve nedeniyle olmuştur.

Bu propagandist broşürün üzerinde yazılanlar ya da daha doğru bir tanımla o yazılanların ardındaki fikirler belirli bir zaman içinde en azından söylemsel düzeyde geçerlilik kazanmış ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca düşünülen, yazılan ve tartışılan bir karşıtlık olmuştur. Bu tartışma Osmanlı yazın dünyasından da görülmüş ve Avrupa modernleşmesi ve edebiyatı hakkında yazan kalem erbabı az ya da çok bu meseleye değinmiştir. Tüm bu tartışmaları ve yazılanları genel olarak temsil kabiliyetine sahip iki metni biz de bu bölümde çalışmamız çerçevesinde tartışacağız.

4.4.1 “Esmar-ı Matbuat - 2 - Anglosaksonlar ile Fransızlar - Terbiyenin Derece-i Tesiri”, Ahmed Şuayb

Ahmed Şuayb (1876–1910), edebiyat ve felsefe tarihlerinde Türkiye’de pozitivistimin tanınmasında öncü olmuş düşünür olarak tanıtılır.⁸⁸ Ancak bizim çalışmamız bağlamında ve amaçlarımız çerçevesinde, Ahmed Şuayb’ın ön plana çıkaran en önemli özelliği, dönemin diğer birçok aydınında da gözlemlediğimiz üzere Fransız düşünür ve araştırmacı Hippolyte Taine’a duyduğu ilgi ve bu ilgiye

---

⁸⁸ Örneğin bkz. Korlaelçi, M. (2009). Pozitivist Düşüncenin İthali. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cilt 1: Cumhuriyete devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi* (T. Bora ve M. Gültekinçil, Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları. Korlaelçi bu makalesinde pozitivistimle ilgili eser veren yazar ve düşünürler arasında Ahmed Şuayb’ı da gösterir.

bağlı olarak onda gelişen, insanı ahlaki bir varlık olarak tanımlayan felsefi bakış açısıdır.

Bilindiği üzere Hippolyte Taine, Tanrı fikrini reddeden olgucu bir filizof olmasına rağmen, insanı üstün ve ahlaki bir varlık olarak gören ve buna bağlı olarak da başta aile olmak üzere toplumun önemine ve kutsallığına inanan bir düşünürdü. Bu görüşleri onu Anglosakson tarzı modernliğe yaklaştırmıştır. Nitekim daha önce de belirttiğimiz üzere, *Histoire de la Literature Anglaise* (1863) adlı beş ciltlik bir İngiliz edebiyatı tarihi kitabı yazmıştır.

Ahmed Şuayb, *Hayat ve Kitaplar* (1913) adlı eserinde, Taine'ın insanı ahlaki bir varlık olarak gördüğünü ifade eder. Taine'a göre insanın icadı ve üretimi olan hiçbir uygulamalı bilim dalı bize insanın ahlakıyla ilgili bilgi veremez. Ahlak, felsefenin konusudur ve bununla ilgili içgörü ve bilgiyi bize felsefe sağlar. Ahmed Şuayb yine Taine'ın "ahlak"ı, insanların kendi nefislerine, içinde yaşadıkları toplumsal gruplara ve başkalarına karşı olan vazifelerin tümü olarak gördüğünü söyler. (Şuayb, 1913, s. 149). Taine ve Şuayb bu tanımla, bizim çalışmamızda ileri sürdüğümüz ve Max Weber'den aldığımız sava, Protestan ahlakına ve bu bakış açısının insanın vazifelerine karşı hassas ve gayretli olması gerektiği görüşüne yaklaştırır.

Biz çalışmamızda, bu bilgiler ışığında, Ahmed Şuayb'ın *Servet-i Fünun* dergisinin 19 Ekim 1899 tarihli 449. sayısında yayımlanan "Esmar-ı Matbuat: 2" adlı makalesini olduğu gibi buraya almanın, çalışmamızın amaçları açısından faydalı olacağı düşüncesindeyiz. Böylece çalışmamızın temel savlarını daha da aydınlatmış olmakla kalmayacak, aynı zamanda günümüzün potansiyel okuyucuları için Ahmed Şuayb'ın şu ana kadar Latin harflerine aktarılmamış metnini günümüz alfabe sistemine kazandırmış olacağız. Aşağıya yaptığımız bu alıntıyı, normal alıntı formatı dışına çıkararak, tırnak içinde ve eğik yazıyla aktaracağız:

“Anglosaksonlar, Fransızlar... İşte Avrupa medeniyetinin iki anasır-ı mühimi ki, bilmem nedendir, beynlerinde daima ve hafi bir zıddiyet, bir muhasame, bir münaferet hükümfermadır; bu, ihtimal ki sevabık-ı tarihiyelerinin kendilerine bir yadigâr-ı menhusu olan eski, ihtiyar bir kin ve hasedin bahşettiği hissiyatın neticesidir. Her halde aralarında esaslı bir adem-i imtizaç vardır. İngilizler Fransa'da ekseriyet nasın menfurudur; şüphesiz, bu hale İngilizlerin tabiat-ı barideleri de muavenet etmekle beraber, Fransa matbuatının hemen umumiyetle efkâr-ı umumiyeyi İngilizler aleyhine tahrik edecek yolda idare-i lisan etmeleri pek ziyade hizmet ediyor. Yevmi üç milyon nüsha tab edilen mashara La Petit Journal gazetesinin sermuharriri Mehud Judet'in bu bapta makalatını mütalaa etmiş olanlar fikrimizi teslim ederler. Dreyfus mesele-i içtimaiyesinde Fransa vilayat-ı ahalisini yalanlarıyla, desiseleriyle zehirleyerek hakikat ve adalet aleyhine sevk eden de bu gazete idi.”

“Şüphesiz, Fransızlarla İngilizlerin insaniyet namına, menfaatleri uğruna hüsn-i amizişleri elzem olduğunu delail-i mukni ile isnat eden Fransa fazıla ve ulemasının vasıta-i neşr-i efkârı olan matbuat da vardır. Fakat heyhat! Terakkiyat-ı ilmiye ve medeniyesi ile ilk saf-ı harbi teşkil eden büyük Fransa'nın bile bir kısım halkı henüz liyakat edecek bir derece-i kemale vasıl olamamıştır. Bu bapta 'sosyoloji' ve 'psikoloji' gibi felsefenin iki şube-i mühimmesinin tesiratını tarif ve izaha makalemizin zemini mütehammil değildir.”

“Siyakıl gazetesinin müdür-i siyasiyesi meşahir-i iktisadiyundan Eyokye, şimdi Waldec-Rousseau kabinesinde bahriye nazırı Monsieur Lansan, Orur gazetesi ser-muharriri meşhur Klamenso, Dreyfus münakaşatında kudret-i kalemiyesini aleme teslim ettiren Urban Gaviye gibi zevat-ı aliye İngilizler ile bir samimiyet husulüne pek ziyade ibraz-ı gayret etmektedirler. Diğer taraftan Monsieur Edmond Demolins Anglosaksonların esbab-ı tefevvukunu mükemmelen tayin eden, 'A Quoi Tient la Supériorité des Anglo-Saxons' eser-i mühimiyle, Max Leclerc İngiltere'de terbiye ve cemiyetin safahat-ı müteaddidesini ezhar ve ispat eyleyen 'L'education et la societe en Angleterre' kitabıyla İngilizlerin muvaffakiyet-i siyasiye ve iktisadiyeleri mahza hal-i tıfiliyetlerinde iktisap ettikleri terbiyenin

netice-i tabisi olduğunu beyan ederek Fransızları İngiliz terbiyesini tetkik ve tatbika davet ediyorlar.”

“Terbiye bir kavmin saadet ve selamet-i esbabının birincisidir; binaenaleyh İngilizlerin usul-i terbiyesi Fransızlar kadar bizim de öğrenmeye ihtiyacımız olduğundan bu hafta biraz bundan bahsedeceğim.”

***

"Anglosakson neslinin içtimai, siyasi, ticari, sınai, milli, ahlaki rüçhan-ı fevkaladesine Fransa zaafı, sefaleti, hiçliği ile hiçbir zaman mukabele edemeyecektir.* Vodvil muharrirleri ile aşçılarının tevafuku Fransa'yı bir vakitte kurtaramaz; sanat noktasından Fransızların İngilizlere olan tevafuku faydasız bir süs nevindendir. Fransızlar, birçok cihetlerden milel-i saireye karşı olan tedennilerini terbiye-i fikriyelerine hamletmelidirler.”

"Ekseriyetle Fransız milleti, kendi saadet ve selametini diğerinin gayretinde arar; yani meziyet ve istidad-ı şahsiyesine istinat ile vezaif-i insaniyesini ifaya şitab etmez. Efkâr-ı teşebbüsiye kendisinde yoktur. Daima başkalarının saye-yi lütfu ve amil-i fitne mutazarrırane iltica eder. Filozoflar böyle olan milletlere: 'Peuple a farmation communautaire' diyorlar; Anglosakson nesli ise ferdiyet = individualiste meslek-i felsefiyesinin şiddetle taraftarıdır; çünkü teşebbüsat-ı şahsiyenin serbesti-yi icrası bütün terakkiyyat ve tekamülünün membası olduğuna, bir kavmin büyüklüğü onu terkib eden efradın gayretiyle husule geleceğine, her nevi bahtiyarlığın kendi sayeleriyle vücud-pezir olacağına kani ve emindirler. Kuvvetlerine, zekâvetlerine itimatları vardır. Miskinane tevazuda bulunmazlar, ahirin mesaisinden hisseyab olmaya tenezzül etmezler. Böyle olan milletlere de: Peuple a formation particulariste deniyor. Şu iki esas-ı mühimin yekdiğerinden ayrı ve pek ehemmiyetli neticeler tevellüt ettiğini göreceğiz:”

“ İngiliz terbiyesini tervic edenler bu bapta biraz ifrat ediyorlar. Diğer bir makalede Fransızların da Anglosakson neslinde mevcut bulunmayan birçok meziyetleri olduğu gösterilecektir.”

“Fransa mektebinin programları hemen umumiyetle memur yetiştirmeye hadım olduğu halde İngiliz mektepleri talebeyi mübareze-yi hayat için hazırlar; teşebüssat-ı ziraiye, sanaiye ve ticariyeye teşvik ederek mükemmel, kavi birer insan olmalarına çalışır. Fransa meclis-i mebusanında azadan üç yüzü gazeteci, dava vekili, noter, hekim gibi meslek-i muhtelif erbabından ve yüz kadarı da memurinden olduğu halde İngiltere avam kamarasında ekseriyeti (360) zerra, tüccar ve fabrikacıların teşkil etmekte olması bu ifademizi pek kati ve vazih surette ispat eder. Anglosaksonlar Amerika ve Kanada’ya Hükümet-i Müctemia ile, Afrika’ya birçok müstemlekat ve müstemirat ile, Asya’ya Hindistan ve Birmanya ile, Okyanusya’ya Avustralya ve Yeni Zelanda ile, bütün cihana ticaretiyle, sanatıyla, siyasetiyle hâkimdir.”

“Fransa efkâr-ı münevveresi Anglosaksonların bu derece ittisa-i hüküm ve nüfuzuna karşı Anglosakson fezailinin iktisabından başka çare olmadığını müttefikan söylüyorlar; kendilerinde de onlar gibi fikr-i teşebbüsât, kuvve-i maddiye ve ahlakiyenin, say-ı zatiye olan itimad ve emniyetin tevsiini arzu ediyorlar. Bunun için de:”

“Evlîya-i etfalın çocuklarına merdane-i terbiye vermeleri; bu terbiye ile meşbu olan gençlerin mübareze-i hayata bizzat mukavemet ederek ahirin muavenetine arz-ı iftikar etmeyecek bir kavmi haiz olmaları;”

“Teëhhül edecek gençlerin kendilerine bir kese servetten ziyade bir refika-i hayat olabilecek evsafı haiz kızları intihap etmeleri;”

“Hükümetin gençleri mesalik-i müstakil intihabına mecbur etmesi;”

“Hâsılı Fransız ruhunun büsbütün tebdili taht-ı vücubunda olduğunu söylüyorlar ve diyorlar ki:”

“— Şahıs, heyet-i müşterekede nail olduğu fevaide karşı medyun ve minnettardır; bu düyununu ancak say-ı zatiyesiyle tediye edebilir.”

“Almanya da aynı hastalıklarla maluldür; her ne kadar zahir halde bir sıhhat-i tammeye malik gibi görünüyor ise de hakikatte öyle değildir.”

“Şimdi biz kendi mevcudiyet-i içtimaiyemizi düşünür isek Anglosaksonlardan ziyade Fransızlara benzediğimizi derhal anlarız.”

“Daha beşikte sallanırken kulaklarımızı "Benim oğlum paşa olacak!" teranesiyle dolduran bir terbiyenin aguş-ı nuhusetindeyiz. İstidadımızı, liyakatımızı tefrik etmek velilerimizin işi değildir!.. O kadar yüksek mevkilere namzet olarak büyüyen zavallı bizler senemiz yavaş yavaş ilerledikçe kendimizin neye yarayabileceğimizi anlamamak gibi şayan-ı esef bir cehalet içerisinde bulunuruz. Maksudımız, emelimiz birdir: iktisab-ı servet. Fakat buna vasıl olmak için o kadar sapa yollardan dolaşırız ki yarı yolda bitap ve mecal-i sükût ederiz... Ne hacet, yalnız mekteblerimize müracaat eden şakirdanın istidadlarını tetkik etsek, tesadüf edeceğimiz garaib akla hayret getirir: İki kişi yanında dürüstçe ifade-i merama muktedir olamayanların mekteb-i hukuka girmek isteyip sonra orada çocuklara mahsus resailin kaplarına basılan bilmeceleri hal etmekle vakit geçirdiklerini, ilm-i tıp tahsilinde bulunanların mesail-i hukukiye ile iştigal ettiklerini, mekatib-i askeriyedekilerin şiiir ve inşa ile beyin patlattıklarını görür ve bunların istidad-ı fitriyeleriyle taban tabana zıt meslekler intihabındaki şu gafletlerine şaşarız.”

“Esasen kavanin-i tabiyeye muhalif olan bu hareketimiz ahire bir fayda etmedikten maada münafi-i zatiyemizi de mahvediyor. İstidad ve meyelan-ı tabi hilafına yapılan her şey akimdir. Uğraşırız, uğraşırız... çalışırız, çalışırız... lakin kanun-ı tabiye galebe çalmak mümkün olmaz; nihayet cam gibi kırılırız; bin parça oluruz.”

***

“Ahmed Şuayb

İstanbul, 23 Eylül 1315 (7 Ekim 1899)” (s. 103–108)

Görüldüğü üzere Ahmed Şuayb yazısında sadece Fransız ve İngiliz ahlaklarını ve eğitim sistemlerini tartışmakla kalmamış; o dönem Osmanlı’da görülen durumun tespitini de kurduğu bu karşıtlık üzerinden yapmıştır. Osmanlı’da çocuklara verilen eğitim ve ahlak, Fransa’dakine paralellik teşkil etmektedir. Eğitim ve yükselme fırsatı olan mutlu azınlıktan çocukların tümü, “paşa” kelimesinde simgeleşen, devlet bürokrasisi mekanizmasına dâhil olup hiçbir şey üretmeden o sistemde yükselmeyi hedef ve ülkü edinmektedirler. Oysa doğru olan bu yol değildir. Nitekim perişanlıığımız, savrukluğumuz, amaçsızlığımız ve mutsuzluğumuz ortadadır.

Ahmed Şuayb’a göre, doğru olan yol, Anglosakson eğitim ve ahlak sistemidir. İnsan hem bir bireydir hem de birey olmasını sağlayan topluma karşı vazife ve sorumlulukları vardır. Birey olarak şahsi teşebbüslerle kendi hayatını ve mutluluğunu inşa etmeli, bu arada topluma karşı olan vazife ve sorumluluklarını da üreterek ve verimli çalışarak ödemelidir. Bu haliyele Ahmed Şuayb da bizim “Protestan ahlakı” olarak tarif ettiğimiz anlayış ve bakış açısına yaklaşır.

4.4.2 "Fransız Ahlakıyla İngiliz Ahlakının Muvazene ve Mukabelesi", Kırkanbar

Fransız modernliği ve Anglosakson modernliği arasındaki karşıtlığa ve farklılığa odaklanan metinlerden, çalışmamız çerçevesinde seçtiğimiz ikincisi *Kırkanbar* dergisinin 30.11.1873 tarihli 3. sayısında imzasız yayınlanan, ancak kuvvetle mutemel Ahmet Mithat Efendi tarafından kaleme alınmış olan “Fransız Ahlakıyla İngiliz Ahlakının Muvazene ve Mukabelesi” adlı denemeyi, yine bir önceki metinde olduğu gibi, çalışmamız bağlamında savlarımızın anlaşılabilirliğine fayda sağlayacağından ve daha önce Latin harfli transkripsiyonu hiç yayınlanmamış olduğundan, bu bölüme aynen aktaracağız:

“Milletlerin ahlak ve adatını muvazene ile iştigal eden müddekikler millette mahsus olarak bazı ahlak ve adat rivayet ederler ki işitenler taaccüpten geri duramazlar. Ancak her şey zıddıyla temayüz eder kaidesine bir milletin ahlak ve adatınca olan garabet onun mukabili bulunan ahlak ve adatla mukabele edildiği zaman meydana çıkacağına ve İngilizlerin ahlak ve adatında olan garabet ise zıt kâmlı demek olan Fransız ahlakıyla mukabeleye muhtaç olduğuna menbi ahlak-ı ümem uleması bu iki milletin ahlak ve adatını daima birbirleriyle mukabele ederler.”

“Fransızlar gayet mütecessis bir kavim olup mesela bir şimendifer arabasında bulunduğu zaman eğer araba içinde bulunanları birer birer öğrenmez ve hatta bir dereceye kadar tercüme-i hallerine dahi vukuf peyda etmez ise merakından çatlar. Buna mukabil İngilizler gayet fütursuz kavim olduğundan mesela bir adam ile iki üç gün değil devriâlem seyahatinde dört beş ay refakat etmiş olsalar o adamı kendisine ve kendisini o adama takdim eden olmazsa kim olduğunu öğrenmeyi merak bile etmez.”

“Binaenaleyh Fransız umumi bir mahale girdiği zaman güya kırk yıllık ahbabının cemiyetine giriyormuş gibi şapkasını çıkararak yerlere kadar eğilip kemal-i inbisat ve tebessümle selam verir. İngiliz ise yalnız cemiyete borçlu olduğu tazimi ifa etmiş olmak için zaruri şapkasını çıkarıp ancak mermer gibi dosdonuk çehresinde bir hat tebessüm bile görülmez. Eğer mahal-i mezkûrda oturacak bir yer yoksa Fransız pardonu bastırıp ‘Biraz şu tarafa çekilir misiniz ki ben de kendime bir yer tedarik edeyim.’ diye oturacak bir yer arar ve hitap ettiği adamlar Fransız ise ‘Memnunen efendim’ manasına olan (Avec plaisir monsieur) cevabıyla yer gösterirler. Bu hal İngiliz vuku olacak olsa kırk yıl ayak üzere kalıp kimseye ‘Şu tarafa çekilir misiniz?’ diyemez ve kendisinden yer talep edilmiş olsa tanımadığı adam için yerinden bile kıınılamaz.”

“Bu suretle ilk defa olmak üzere hâsıl olan bir muarefe üzerine Fransız sergüzeşt ahvalini kâmilten naklettiğinden başka başındaki şapkeyi nereden kaçta aldığından bahisle elindeki sigaranın hangi fabrikanın mahsulü olduğunu ve nasıl imal edildiğini ariz ü amik hikâyeye başlar. Ve muhatabı bulunan zatın sergüzeşt-

i ahvalini istifsardan kat-ı nazar ayağındaki pantolonu nerede ve kaçta yaptırmış olduğunu bile sorar. Böyle ilk defa olmak üzere İngiliz bir muarefe peyda edecek olsa şayet en evvel bir merhaba diyebilirse baki ağzını bile açmayıp elindeki kitap veya gazetesini mütalaa ile meşgul olur.”

“Ve eğer öyle bir mahalde bir Fransız gelip de İngilizin yanında oturacak olsa ne kendi ahvalini hikâye edebilir ne İngilizin ahvalini sorabilir. Kendi ahvalini hikâye edemez, zira İngiliz ehemmiyet vermek şöyle dursun kulak misafiri bile olmaz. İngilizin ahvalini istifsar edemez, zira İngiliz herifin yüzüne bile bakmaz ki cevap alabilsin.”

“Bir yerde iki salon olsa birisinde bir İngiliz cemiyeti diğerinde bir Fransız cemiyeti bulunsa bir adam gelip kapıdan iki salonu ayrı ayrı dinlese İngiliz salonunda yalnız bir tek adam kendi kendisine mırıldanır zanneder. Fransız salonunda (yirmi kişi var ise) beş yüz kişi boğaz boğaza cenk ediyor kıyas eyler. Zira İngilizlerde birisi söyleyip sair huzzarın hepsi dinlemek ve Fransızlarda huzzarın hepsi birden söyleyip hiçbirisi dinlememek ahlakları iktizasındandır.”

“Bütün Paris halkı muayene edilecek olsa hemfikir ve hem-niyet beş adam bulunabilirse Londra halkı muayene edilecek olursa hemfikir ve hem-niyet beş bin kişi bulunabilir. Zira İngilizler mektepte ne terbiye almışlar ve o terbiye üzerine ne fikir hâsıl etmişlerse fikr-i mezkûr üzerine fikir katmayıp o yolda devam ederler. Fransızlar ise her biri kendisi için bir fikr-i mahsus peyda eder. Hatta bu sebebe menbi bazı zarife der ki ‘Âlemde bir İngiliz görmek kâfidir. Zira insan tek mil İngilizleri görmüş olur. Lakin Fransızların hepsini görüp de görmediği yalnız bir kalmış ise onu da görmeye çalışmalıdır. Zira o bir adamda dahi Fransızlığın o zamana kadar görmemiş olduğu başka bir halini görecektir.”

“Bir İngiliz müddet-i ömründe kendi karısından veya nişanlısından başka kimseye alaka etmemiş denilse mübalağaya haml olunmaz. Hatta İngilizler bir kıza izhar-ı aşk edecekleri zaman ‘Aşkıyla beraber doğduğum zat siz olduğunuzu gönlümün ihbarı üzerine anladım. Aşkınızla mezara gitmeye müsaade buyurur musunuz?’

der. Buna mukabil bir Fransız müddet-i ömründe kaç karı görmüş ise hepsine alaka etmiş olduğu hükmedilse o da mübalağaya haml olunmaz. Ancak hiçbirisinin aşkıyla mezara kadar değil hatta karıyı gördüğü yerden kendi hanesine kadar da gitmemiş olması maznundur. (Her kaidenin şevazzı olduğu gibi bu hususta Fransızlar ile İngilizlerin dahi bazı şevazzı olmak kaideyi ihlal etmez.)”

“Fransızların mufarakata-yı gurbete iştiyaka hiç yüzleri olmayıp İngilizler bu bapta dahi Fransızların zıdd-ı kâmilidir. Fransız mufakat edeceği zaman familyası halkıyla ve ahbab ve aşinasıyla öpüşür kokuşur hatta birkaçı gözlerinden beş on damla gözyaşı dahi döker. Mesela Paris'e şimendiferle dört saat bir yere gitmiş olsa kendisini diyar-ı gurbette bularak alam-ı gurbetle dil-hûn olur. İştihak o kadar icbar eder ki memleketinin kokusunu bad-ı sabada hissediyorum zannına düşer. İngiliz ise mesela kutb-ı cenubi seyahatine gideceği zaman güya baloya gidiyormuş gibi bir adiyö [adieu] ile ayrılıp kutb-ı cenubide bulunduğu müddet hanesinde oturuyormuş gibi ikamet eder. Eğer kırk sene memleketine gelmemiş olsa kırk yıl daha hasretliğini çekmez hatta memleketine avdet ettiği zaman güya dün gitmiş de bugün gelmiş gibi bir tavırla gelir. Lakin bir Fransız mesela Cezayir'de beş gün kalmış olsa Fransızlıktan çıkıp bayağı garipleşir. Bir İngiliz ise seksen sene Hint'te kalacak olsa yine geldiği günkü İngilizliği kadar İngilizdir.”

“Fransız o kadar ifratla seri-ül intikaldir ki 'leb' demeden leblebiyi değil lelebici dükkânında nohut ambarının lebalep lop inciriyle dolu olduğuna kadar intikal eder. Zira mütekellim 'leb' dediği zaman bunun 'lop' lugazıyla cihet-i müşabebetini dahi kestirir. Ancak bu kadar hızlı intikal ile nokta-i matlubeyi o kadar tecavüz eder ki evvelce mebde-i azimeti ile hedef-i harekâtı beyninde olan bu'd kendi intikaliyle ettiği tebaüde nispetle kurb addolunur. İngiliz ise 'leb' denildiği zaman değil 'leblebi' denildiği vakit dahi intikal edemeyip uzun uzadıya bir tefsire muhtaç olur ise de intikal ede ede hedef-i maksada varırsa bir daha başını kessen oradan bir yere ayrılmaz.”

“Fransızlar barut gibi hadid olup bir kere ateş alırlar ise cihanı alt üst ederler. Lakin bir an sonra bu şiddetten eser kalmaz. İngilizler ise meşe ağacı gibi bir tavırda olup ateş-i ığzaba ne kadar mukabil götürülse kolaylıkla tesir etmez. Bir kere de ateş alacak olurlarsa hiddeti meşe odununun koru gibi gittikçe teceddüt eder gider.”

“Fransızlar ne kadar mütelevvin ise İngilizler o kadar mekindir. Bir Fransız insanla bir saatte dost olur. Lakin dostluğu yine ancak bir saat mümted olup hatta cüz’i bir serrişte ile adavete dahi inkılap eder. İngilizler ise bir adama pek geç ve güç dost olabilirler. Lakin dostlukları da hayatlarıyla beraber kaim olur.”

“Fransızlar kızların ahlak ve iffetini muhafazaya o kadar dikkat ederler ki bir kız kendi akraba ve hişavendinden başka hemen kimseyle gezip yürüyemez. Fakat kocaya vardıktan sonra kemal-i hürriyete mazhar olur. İngiltere’de ise kızlar kız iken kemaliyle serbesttir. Kocaya vardıktan sonra kocasından başkasıyla gezip yürüyemez. Binaenaleyh zuraferdir ki ‘İngiliz kızları kocaya vardıkları zaman zaman hürriyetlerini kocalarına teslim ederler. Fransız kızları ise zaman-ı hürriyeti kocalarının ellerinden alırlar.”

“İngiltere’de kadınlar kocalarının hükmü altında bulunup kocalar karılara o kadar hükmederler ki (bazı gazetelerin dahi yazdıkları vecih ile) karısına darılan bir koca li-ecli’l tahkir [aşağılamak için] bir bedel-i hasis mukabilinde kariyı satmaya kadar kalkışır. Fransa’da bilmukabele kocalar karıların hükmü altında bulunup o kadar tasallut ederler ki bu kadar mahkûmiyet canına kar edip de canına kıyan kocalar dahi bulunur.”

“Fransa edebiyatında muharrirlerin kesresi hayatın ehemmiyetini o kadar küçültür ki bunların fikrine tatbik-i harekât Fransızlar için farz olunacak olsa umum Fransızların telef-i nefes etmeleri lazım gelir. İngiliz edebiyatında ise hayata o kadar ehemmiyet verilir ki bir dakika ziyade yaşamak kâr olduğu ispat olunarak eğer İngilizler bu emir ile kendilerini mükellef bilseler İngiltere’de hiç kimsenin canına kast edilmemesi lazım gelir. Hâlbuki İngiltere’de kendi kendini öldürenler

Fransa'dan çoktur. Hatta bir Fransız kendisini telef edeceği zaman güya büyük bir iş görüyormuş gibi işe ne kadar ehemmiyet verirse İngiliz telef-i nefes edeceği zaman bilakis güya bir piliç kesiyormuş gibi kendi kendisini telef eder. Hikmeti?"

"Zira Fransız alayış-i dünyaya hayran olup İngiliz ise dünyada benî beşerin had ve hesaba sığmaz vezaif-i şakasından bizardır."

"Hatta denilebilir ki İngilizler muzika dinlemek, tiyatroya gitmek ve sanayi-i nefise bediine itibar etmek gibi hissiyat-ı nazikaneye ta'lik olan şeyleri mücerret bir lezzet maksadıyla telakki etmeyip güya bu dahi vezaif-i beşeriyedenmiş gibi telakki eyler."

"İngilizlerin kayıtsızlığı hesap edilecek olsa gerek fünün gerek sanayi cihetiyle muvaffak oldukları bunca keşfiyatı gördükçe insanın İngiliz evladının İngiliz olmadıklarına zehap olacağı gelir. Lakin İngilizlerin bir hali vardır ki bu zehaba mani olur. O hal ise bir İngilizin yalnız bir şeye hasr-ı himmet etmesidir. Mesela erbab-ı fünundan birisi coğrafyaya hasr-ı himmet ederek keşfiyat uğrunda bahr-i müncemid buzları üstünde feda-i can edinceye kadar çalışır."

"Diğeri asar-ı atika taharriyatında kazdığı çukurlar üzerine yakılarak diri diri defnedilir. Sanayi cihetine gelince, mesela demircilik... Âlemde kaç parça demir edevatı var ise hemen o kadar sınıfa münkasım olup vida yapmakla meluf olan bir usta müddet-i ömrünü vida yapmakta geçirir. Kezalik yay imaliyle meluf olan usta müddet-i ömründe bir vida yapmamıştır. Binaenaleyh bir İngiliz yalnız bir şey öğrenir ve bilir. Bir Fransız bilakis her şeyi öğrenir, fakat öğrendiği şeyler içinde yalnız birisini bilir farz olunursa onu da bilmezlik mertebesinde bilebilir." (s. 76–80)

"Popüler" bir içeriğe sahip olmasına ve dolayısıyla da genelgeçer okuyucu kitlesinin ilgisini çekeceği düşünülen kısımların parlatılıp öne çıkarılmasına rağmen, bu makele de yine neredeyse bütün 19. yüzyılda güncelliğini koruyan bir

tartışmanın felsefi, epistemolojik ve siyasi öncülleri üzerine inşa edilmiştir. Buna göre, tek biçim, homojen bir modern durum yoktur. Modern durum, hem ortaya çıkış koşulları, hem gerçekleşme süreci, hem kültürel ve sosyal bağlamı hem de sonuçları itibarıyla çeşitli tarihsel, kültürel ve coğrafi ortamlara göre farklılaşmıştır. Bu bağlamda en başat ve açık farklılık Anglosakson ve Fransız modernlikleri arasında görülür ki burada alıntıladığımız metin de bu farklılığın popüler bakış açısından ortaya konulmasıdır.

Metinde her iki modern durumun, sosyal ve bireysel farklılıkları gösterilmiştir. Hem bireysel oluş ve gerçekleşme süreçleri hem de bu bireylerin oluşturdukları toplumların sosyolojik özellikleri, karşılaştırmalı bir bakış açısıyla verilmiştir. Bu karşılaştırma da Fransızların payına genel olarak başkalarının hayatlarını merak duygusu; sıcakkanlılık ve konuşkanlık; diğerlerinin dinleyip anlamaktan çok kendi fikirlerini beyana ilgi; fikirde ve amaçta ayrılık; okulda fikri serbestiyet ve ferdiyetçilik ve sonuçlara, açıklama ve nesnel verilerden ziyade kendi zan ve sezgileriyle ulaşma gibi özellikler düşmektedir. Buna karşılık Anglosaksonlar başkalarının hayatlarına fazlaca aldırılmazlar; tanıştırmadıkları bir insanla asla konuşmazlar; mesafeli ve soğukturlar; bireyci ve ailecidirler; tartışma ve görüşmelerde tek tek konuşurlar ve konuşanı dinlerler; fikir birliği kurarlar, ortak amaçta ve fikirde başkalarıyla bir araya gelebilirler; okulda öğrendikleri açısından muhafazakârlardır, öğrendiklerini ve alışkanlıklarını pek fazla tartışmaya yanaşmazlar; İngiliz erkeleri Fransız erkeklerinin tersine tüm hayatları boyunca neredeyse tek bir kadına ilgi gösterirler; yine Fransızların aksine gurbete çok rahat çıkabilirler; nereye giderlerse gitsinler hep “İngiliz” kalırlar; daha sakin, sabırlı ve bir karardır; konu çok açık bile olsa her zaman daha fazla açıklama, bilgi ve veri talep ederler.

Bu kişisel özellikler içinde en ilgi çekici olanı belki de Fransız edebiyatında hayatın, okurları intihara teşvik eder derecede önemsizleştirilmesi; aksine Anglosakson edebiyatında ise kutsanıp yüceltilmesidir. Fransız edebiyatının hayat anlamsız, boş ve her an vazgeçilebilecek bir şeydir. Anglosakson edebiyatında ise bir “an” fazla yaşamak bile bir gaye, bir vazifedir. İlginç olan durum ise

beklentilerin tam tersi yönünde, Anglosaksonlar arasında intiharın Fransızlardan daha sık görülmesidir.

Bu sonuç ilginç gibi görünse de, Anglosaksonların edebiyat, sanat ve müzik de dâhil olmak üzere hayattaki hemen her şeye bir görev olarak bakmaları, kimi zaman onlara ağır gelmekte ve yaşama güçlerini tüketmekte oluşu, bu durumu açıklar görünmektedir.

Sonuç olarak Anglosakson edebiyatı, 19. yüzyılın son on yılına kadar genel olarak sosyolojik ve ideolojik; son on yılda da daha bireysel ve estetik anlamda Yeni Türk Edebiyatının oluşum sürecini etkilemiştir. Tanzimat aydınları başta olmak üzere bu dönemin yazar, şair ve düşünürleri, gelenek-modernleşme arasında anlamlı ve ileriye doğru hareketi çok fazla kısıtlamayacak bir uzlaşının anahtarlarını, en azından ipuçlarını Anglosakson düşün ve edebiyatında bulmuşlardır. Toplumsal ve ahlaksal kodlarla yüklü Anglosakson edebiyatına ait eserler ve edebiyatı toplumsallıktan ve ideolojiden azade görmeyen şahsiyetler bu dönemin Osmanlı aydını üzerinde etkili olmuştur.

Bu bağlamda 19. yüzyılın sonlarına kadar muhafazakâr Anglosakson modernliği ve Protestan ahlaki kavramlarında somutladığımız Anglosakson külliyatı, çok önemli dil engeline rağmen her zaman aydınların dikkatini çekmiştir. Yüzyılın son on yılında, sadece toplumsal ve ahlaki içeriği yoğun ve belirgin olan eserler ve şahsiyetler değil, kendi bireysel hikâyelerini kendi estetik anlayışları çerçevesinde üreten şahsiyetler ve bunların ürettikleri metinler de Yeni Türk Edebiyatının şahsiyetlerinin ilgisini çekmiştir. Bu açıdan bakıldığında da İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatının Yeni Türk Edebiyatı üzerindeki varlığı ve anlamlı etkileri gösterilebilir bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır.

SONUÇ

Zaman dilimi olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısı denebilecek bir dönemi (1839–1900) konu alan bu çalışmamız, söz konusu dönemde gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi girişim ve teşebbüsleriyle, gerekse de dönemin aydınlarının kendi inisiyatifleri ile sürdürülen modernleşme eylem ve çabalarına, karşılaştırmalı bir yöntemle edebiyat perspektifinden bakmaktadır.

Bizim, “iradi” olarak adlandırdığımız Osmanlı modernleşmesi, ekonomik, toplumsal ve siyasi doğal dinamikler sonucunda değil, ama ekonomik, toplumsal ve siyasi zorunluluklar ve zorlamalar sonucunda, “modernleşmeye karar verilmesiyle” başlamıştır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu, modernleşmeyi doğal yollarla gerçekleştirecek ekonomik, siyasi ve toplumsal formasyonlardan neredeyse tamamen yoksundur. Sanayi, ticaret ve sermaye üretimleri ve kazançları sınırlıdır ve bunlar, modernleşme sürecinin en etkin ve başat ivmelendiricisi “artı değer” yaratmaktan bütünüyle uzaktır. Artı değer, otoriter ve kana/soya dayalı siyasi yapıyı zorlayacak ve toplumu kendi ihtiyaçlarına göre dönüştürecek en önemli güçtür. Üretim ve sermaye kazançlarından elde edilen kârların bir kısmının yeniden üretim araçları, hammadde ve işgücü gibi üretim süreçlerine aktarılması demek olan artı değer sağladığı devinim ve güç, kapitalizm kavramıyla adlandırılan ekonomik sistemin modern üst yapı kurumlarının oluşumunda elzemdir.

Bu elzem güçten yoksun periferi (çevre) ülkeleri, modernleşmelerini doğal yollardan sağlayamadıklarından, iradi yollarla bu süreci başlatır ve sürdürürler. Büyük çoğunlukla “geleneksel” idari, siyasi ve toplumsal sistemlere sahip bu ülkeler, esasında modernleşmeye karşı dirençli ve isteksizlerdir. Onları bu yola sevk eden şey, zorunluluklar ve zorlamalardır. Dolayısıyla Osmanlı benzeri ülkelerdeki modernleşme süreci her zaman gelenekselle bir arada yürür. Modernleşme ile geleneksellik doğası gereği birbirlerine karşıt konumdadırlar. Aralarında sürekli bir gerilim mevcuttur ve sürekli bir uzlaşmaya ihtiyaç duyulur. Osmanlı'da da durum tam da bu şekliyle ilerlemiştir. Gelenekle modern birbiriyle

çatışmış, sürekli bir uzlaşma noktası aramış, gerçek bir uzlaşmanın olmadığı hallerde bile saymaca bir uzlaşma mutlaka kendini gerektirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, bu çatışma ve gerilim her zaman geçerli olmak üzere, 18. yüzyılın ikinci yarısında somut olarak görünür olmaya başlayan, ama asıl 19. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra kendini iyice hissettiren zorunluluk ve zorlamaların etkisiyle modernleşme süreci içerisine girmiştir. Osmanlı'da modernleşme hızı ve motivasyonu, bu ihtiyacın/zorlamanın şiddetini artırmasıyla giderek çoğalmış ve *Tanzimat Fermanı* (1839) ile birlikte bir bakıma kurumsallaşarak 20. yüzyılın sonu yaklaştıkça daha kapsamlı hale gelmiştir.

Bizim çalışmamız, dönemsel olarak tam da bu tarihsel aralığa denk düşen bir karşılaştırmalı edebiyat girişimidir. Çalıştığımız dönemde, edebiyat, kökü olan “edep” sözcüğüne sıkı sıkıya bağlıdır. Yazınsal estetiğin üst düzey bir ifadesi olmaktan çok, “iyi” fikirlerin ve “büyük” anlatıların “güzel” ifadesidir. Bu dönemdeki edebiyatımız, modernleşmeyi teşvik etmeye çalışması ve “kötü” karşıtlığında iyiyi gösterme çabasıyla oldukça “ideolojiktir”. Bu yüzden, bu dönemin edebi faaliyetlerine günümüzden ve ideal “edebiyat” tanım ve kavramları üzerinden bakmamak bilhassa önemlidir. Zira aksine bir yaklaşım çalışma nesnemizi, modernleşme bağlamında ve tarihsel sürecinde kapsamlı ve eksiksiz olarak değerlendirmemize engel olacaktır. Bu bağlamda düşündüğümüzde, bu dönemi değerlendirmeye niyetli bunun gibi bir çalışmanın, edebiyat sosyolojisi gibi de okunması neredeyse kaçınılmazdır.

Edebiyatı, etik amaçlarından ziyade estetik bir niyetle sözcüklerle kurulan kurmaca ve imgesel metinler olarak tarif edersek, bu dönem Türk edebiyatından elimize çok fazla bir şeyin kalmayacağı açıktır. Bu dönemin edebiyatı, estetik niyetlerin, kurmaca ve imgesel anlatımın yanında, ağır siyasi, toplumsal ve ahlaki yüklerle de anılır. Edebiyat, siyaseti hizaya sokmanın, topluma doğru yolu göstermenin, çocuk ve gençlere ahlak aşılamanın; hatta ticaret yapmanın, para kazanmanın, refaha ermenin bir aracı, yol göstericisidir. Bu dönemde Türk

edebiyatıyla ilgili şahsiyetlerin bilinçlerde bu durum az ya da çok her an varlığını hissettirmektedir.

Türk edebiyatının şahsiyetleri, edebiyatımızı eski alışkanlıklarından kurtarıp, modernleştirmenin, yüzünü batıya çevirmenin gerekli olduğuna inanmışlar ve bu amaçları için de “Batı”yı gerek esinlenme, gerek etkilenme ve gerekse de taklit yoluyla kendi tarzlarına, poetikalarına ve fikirlerine uyarlamışlardır. Elbette bu etkilenmede en önemli belirleyicilerden biri, Fransızcadır. Fransızca bu dönemde çok yaygın öğrenilen ve batılı metinler dendiğinde ilk akla gelen dildir. Fransızca sadece Osmanlı’da değil Rusya gibi diğer güçlü periferi ülkelerde de egemen bir dildir. Bu etkinin nedenlerini tartışmak başka bir çalışmanın konusudur. Burada çalışmamız çerçevesinde önemli olan, dönemin edebi şahsiyetlerinin bu yaygınlığın ve bilinirliğin etkisiyle, çok büyük bir kısmı melankolik, merhametçi ve olay örgüsündeki vuruculukla ön plana çıkan Fransız edebiyatının bazı eser ve eğilimlerine yönelmiş olmalarıdır. Bu noktada “bazı” vurgusu çok önemlidir. Çünkü edebiyatımızın “sahiden” Fransız edebiyatından ne kadar etkilendiği de ayrıntılarıyla daha derinlemesine tartışılmaya muhtaçtır.

Bizim de çalışmamızın temel savını kurduğumuz karşıtlık noktası burasıdır. Yeni Türk Edebiyatının batılı kaynakları dendiğinde, yukarıda kısmen açıklamaya çalıştığımız üzere neredeyse sadece Fransız edebiyatının kast ediliyor oluşuna eleştirel bir yaklaşımla bu savı oluşturmuş bulunuyoruz. Bizi böyle bir çalışma yapmaya yönelten şey, Yeni Türk Edebiyatının batılı kaynaklarının çok yaygın olarak iddia edildiği üzere homojen ve tek biçim olmadığını düşünmemizdir. Biz ayrıca batılı kaynaklardan etkilenme dendiğinde, bir dilden diğerine çevrilen eserlerin nicelikçe çokluğunu da anlamıyoruz. Bizim için etkilenme, üstelik de kuruluş aşaması olarak adlandırılabilir bu erken modernleşme döneminde edebi etkilenme, doğrudan eser çevirilerinin niceliğiyle değil, fikri ve ideolojik genel paralellikler, eğilimler ve yaklaşımlar üzerinden değerlendirilmelidir.

Üstelik Fransız tarzı tam liberal modernleşme ve Anglosakson tarzı muhafazakâr modernleşme gibi ayrımlar sadece bizim değil, o dönemde ve sonrasında başka

araştırmacı ve düşünürlerin de savı olmuştur. Hazırladığımız bibliyografyalarımızda buna ilişkin eserler mevcuttur. Ayrıca yine çalışmamızın muhtelif yerlerinde buna dair ayrıntılı ve analizli açıklamalar da yapmış bulunuyoruz. Burada sadece şunu söylemekle yetinelim. Gelenekle modernlik arasında amansız bir çatışmanın ortasında kalmış, ne gelenekten vazgeçebilen, ne modernleşmeye sırtını dönebilen dönemin aydını, aradığı zihinsel ve vicdani rahatlamayı sanıldığından çok fazla düzeyde Anglosakson tarzında bulmuştur.

Bütün bu saptamalar ışığında biz bu çalışmaya başlarken, Yeni Türk Edebiyatının batılı kaynakları arasında İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatının araştırmaya konu edilecek ölçüde ciddi bir yer tuttuğunu ve dönemin entelektüel ortamı üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu düşünüyorduk. Bu bağlamda, genel hatlarıyla Tanzimat Edebiyatı olarak adlandırabileceğimiz bu dönem edebiyatımızın batılı kaynaklarının birden fazla olduğunu ve bu kaynakların anlamlı bir şekilde sınıflanabileceğini ve bu sınıflardan birinin Anglosakson edebiyatı ve düşünüy olduğunu ileri sürüyorduk. Ayrıca Yeni Türk Edebiyatının sadece estetik ve kültürel kaygılarla değil, aynı zamanda, belki de daha ziyade ideolojik ve sosyolojik nedenlere Batılı kaynaklara yöneldiğini savunuyorduk.

Bu kapsamda, 1839 – 1900 yılları arasında İngiliz Dili ve Anglosakson Edebiyatıyla ilgili Türkçe basılmış her türlü çeviri ve telif eserleri tespit ve tasnif ettik. Bu tasnif sonucunda ortaya çıkardığımız gerek çeviri gerekse de telif eserlerle İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatının kaynak olarak Yeni Türk Edebiyatındaki varlığını ve etkilerini göstermiş olduk. İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatının, Yeni Türk Edebiyatının kuruluş dönemindeki yazar, şair ve aydınların üzerindeki etkilerini ayrıntılarıyla belirlemiş olmasak da, elde ettiğimiz verilerle, bu tür etkilenmelerin araştırılmasına dayanak oluşturacak çok sayıda başlangıç noktası oluşturduk. Bu dayanak noktalarından yola çıkılarak, Anglosakson etkilenmesinin daha ayrıntılı ve nitelikli olarak gösterilebileceğini düşünüyoruz.

Biz çalışmamızla ayrıca dönemin ekonomik ve sosyal olgularının her iki edebiyata yansımalarını da yine genel hatlarıyla tespit etmiş ve aralarında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiş bulunuyoruz. Bunun en güzel kanıtı, oluşturduğumuz bibliyografyalardadır. Açıklamalı ve analizli bibliyografyalarımızda Yeni Türk Edebiyatında 20. yüzyılın başına kadar anlamlı bir Anglosakson etkiden bahsedilebileceği görülecektir.

Özetle, bu çalışma, Yeni Türk Edebiyatının batılı kaynakları arasında İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatının da bulunduğunu, Yeni Türk Edebiyatının filizlenip gelişmeye başladığı dönemde İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatıyla ilintili kitap, dergi makalesi, gazete yazısı vb. gibi önemli ölçüde basılı malzeme olduğunu, Yeni Türk Edebiyatının İngiliz dili ve Anglosakson edebiyatından çeşitli ve anlamlı etkiler taşıdığını, 19. yüzyılın ikinci yarısında, 20. yüzyılın başlarına kadar olan dönemde batılılaşma/kapitalist yayılma ile edebiyat arasında olumlu/olumsuz doğrudan ilişkiler olduğunu, kültürel saikleri çok farklı iki ayrı toplum arasında paralellikler bulunduğunu ve bunun edebiyatlara yansıdığını savlamış ve göstermiştir.

Son söz olarak, bu çalışmanın henüz tam olarak tamamlanmadığını, uzun süre de tamamlanamayacağını düşündüğümüzü belirtelim. Bunun nedenlerinden biri, matbu eserlerin taranıp tasnif edilmesinde karşılaşılan güçlüklerdir. 19. yüzyılda üretilmiş matbu eserlerimiz henüz çağın gereklerine uygun ve yakışır bir biçimde derli toplu, kullanışlı ve verimli koleksiyonlarda toplanamamıştır. Son yıllarda yapılan çalışmaların bu alanda çok ciddi sıçramalar yarattığını söyleyebilirsek de yine de bu konuda kat etmemiz gereken yol bir haylidir. Koleksiyonlarımız hala çoğu durumda derme çatma ve dağınık dağınıktır.

Bu nedenlerden ötürü, bilhassa da gazete ve dergilerin taranmasında önemli atlamalar, belli bazı hatalar, gözden kaçırmalar yaptığımız kuvvetle muhtemeldir. Bu atlamalar, kusurlar ve eksiklikler zaman içinde ortaya çıkacak ve oluşturduğumuz bibliyografyalar sürekli bir güncellenmenin konusu olacaklardır.

Bu konularda ileride çalışma yapacak araştırmacıların bu eksikliklerin bulunup giderilmesinde önemli katkıları olacaktır.

İkinci bir kusur, çalışmamızın kapsamının çok fazla geniş olmasından ortaya çıkması muhtemel hatalardır. Binlerce sayfa matbu eserin okunup taranmasıyla ulaşılmış yüzlerce sayfa metnin bibliyografik künyeleri, bu metinlerin içerikleri, varsa kaynak aldığı ve/ya da atıfta bulunduğu orijinal metinlerin tespiti; bunlara ulaşılması ve bu metinlerin içeriklerinin Türkçeye aktarılıp kavranması; tüm bu süreçler sonunda elde edilen verilerin çeşitli liste, tablo, analiz ve açıklamalarla değerlendirilip sınıflanması ve bütün bunların karşılıklı edebiyat perspektifinden iki farklı edebiyat arasında ilişkilendirilmesi, gerekten çok fazla çaba ve dikkat gerektiren bir çalışmaydı. Dolayısıyla, bu geniş kapsam ve bol ayrıntı içerisinde dikkatimizden kaçan bazı kusurlar olması da muhtemeldir.

Yine de tüm bu olası kusurlara rağmen, çalışmamızda, burada yazdığımız sonuca ulaşacak kadar ve doğrulukta veri topladığımızı ve bu verilerin de çalışmamızın başında koyduğumuz savlarımızı doğrulamaya yettiğini belirtmek isteriz.

KAYNAKÇA

1. Yararlanılan Kaynaklar

Adivar, H. E. (1943). <i>İngiliz Edebiyat Tarihi I-II</i> . İstanbul.
Adivar, H. E. (1944). <i>Edebiyatta Tercümenin Rolü 1942–1943</i> . İstanbul: Üniversite konferanslarından ayrı basım.
Adivar, H. E. (2009). <i>Türkiye'de Şark - Garp ve Amerikan Tesirleri</i> . İstanbul: Can Yayınları.
Akyüz, K. (1990). <i>Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860 – 1923)</i> . İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
Aldrich, T. B. (1859). <i>The Ballad of Babie Bell, and Other Poems</i> . New York: Rudd & Carleton.
Alkan, M. Ö. (Editör) (2009). <i>Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi</i> . İstanbul: İletişim.
Althusser, L. (2003). <i>İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları</i> . (Çev. Alp Tümertekin) İstanbul: İthaki Yayınları.
Althusser, L. (2004). <i>Sanat Üzerine Yazılar</i> . (Çev. Alp Tümertekin ve Zühre İlkelen) İstanbul: İthaki Yayınları.
Anderson, B. (2017). <i>Sınırları Aşarak Yaşamak: Bir Sosyal Bilimcinin Yaşamından Anılar</i> (Çev. A. A. Tekin). İstanbul: Metis Yayınları.
Aristoteles (1993). <i>Poetika</i> . (Çev. İsmail Tunalı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
Arşiv Kataloğu, Erişim: 2016–2018 tarihleri arasında müteakip defalar http://archive.org/
Aslan, E. (2016). Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü Üzerine. <i>Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi</i> , 5(1), 534–544.
Ayaydın-Cebe, G. Ö. (2009). <i>19. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu ve Basılı Türkçe Edebiyat: Etkileşimler, Değişimler, Çeşitlilik</i> . Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara.
Aydın, Y. (2008). <i>Ermeniceden Türkçeye Yapılan Çevirilerde Karşılaşılan Çeviri Sorunları</i> . Yüksek Lisans Tezi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
Ayers, E. (2014). Hunting Gorillas in the Land of Cannibals: Making Victorian Field Knowledge in Western Equatorial Africa. <i>The Appendix</i> , 2(2), (14.06.2014) (Görüldüğü web sitesi: http://theappendix.net/issues/2014/4/hunting-gorillas-in-the-land-of-cannibals-victorian-field-knowledge-in-equatorial-africa , 23.01.2019, 12.20)
Aytaç, G. (2001). <i>Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi</i> . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bacon, F. (1908). <i>The Essays of Francis Bacon: Edited, with Introduction and Notes by Mary Augusta Scott, PhD</i> . New York: Charles Scribner's Sons.
Bacon, F. (2013) <i>Denemeler</i> . (E-kitap). (Çev. A. Göktürk). İstanbul: YKY.
Başlı, Ş. (2010). <i>Osmanlı Romanının İmkânları Üzerine, İlk Romanlarda Çok Katmanlı Anlatı Yapısı</i> . İstanbul: İletişim Yayınları.
Bayrak, M. O. (1994). <i>Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü</i> . İstanbul: Küll Yayınları.
Belin, M. (der.) (1877). <i>Bibliographie Ottomane ou Notice des Livres Turcs, Arabes et Persans Imprimés a Constantinople Durant la Period 1281, 1282 et 1283 de l'Hegire</i> , Paris: Imprimerie Nationale.
Berger, J.(1999). <i>Görme Biçimleri</i> (Çev. Yurdanur Salman) İstanbul: Metis Yayınları.
Berkes, N. (2003). <i>Türkiye'de Çağdaşlaşma</i> . (Haz. A. Kuyaş) İstanbul: YKY
Berkes, N. (1998). <i>The Development of Secularism in Turkey</i> . New York: Routledge.
Bora, T. (2016). <i>Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler</i> . İstanbul: İletişim Yayınları.
Bozkurt, E. ve Karadağ, A. B. (2015). II. Abdülhamit Dönemi Roman Çevirileri. <i>RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi</i> , 3 (Ekim), s. 43–77.
Brumnett, P. (2003). <i>İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm</i> . (Çev. Ayşe Anadol) İstanbul: İletişim Yayınları.
Bryant, W. C. (1862). <i>Poems by William Cullen Bryant: Collected and Arranged by the Author, in Two Volumes: Vol. II</i> . New York: D. Appleton and Company.
Byron, G. G. (1834). <i>The Works of Lord Byron, in Verse and Prose, including his Letters, Journals, etc. With a Sketch of his Life</i> . New York: George Dearborn.
Byron, G. G. (1855). <i>The Poetical Works of Lord Byron: Vol. II</i> . Londra: John Murray.
Caudwell, C. (1988). Yanılsama ve Gerçeklik: Şiirin Kaynakları Üzerine Bir İnceleme. (Çev. Mehmet H. Doğan) İstanbul: Payel Yay.
Cenab Şehabettin (1896a). Tettebbuat-ı Edebiye 1: Esalib-i Ezmine. <i>Servet-i Fünun</i> , 6 (293), s. 100–102.
Cenab Şehabettin (1896b). Musahabe-yi Edebiye: Fransız Edebiyat-ı Cedidesine Dairdir. <i>Servet-i Fünun</i> , 6 (297), s. 162–164.
Cheever, G. B. (1839). <i>The American Common-Place Book of Poetry, with Occasional Notes</i> . Philadelphia: Herman Hooker.
Cobutoğlu, S. A. (2018). Temsiliyetler Bağlamında Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında "İngiliz", "İngilizlik" ve "İngiltere". <i>TÜBAR (Türklük Bilimi Araştırmaları)</i> , 23(44), s. 29–44.

Cook, E. (1872?). <i>The "Lansdowne Poets": The Poetical Works of Eliza Cook: Complete Edition, with Explanatory Notes, Etc.</i> , London: Frederick Warne and Co.
Cornwall, B. (1844). <i>English Songs and Other Small Poems</i> . London: Edward Moxon.
Craik [Mulock], D. M. (1859). <i>Poems</i> . London: Hurst and Blackett.
Craik [Mulock], D. M. (1869). <i>Poems</i> . Boston: Fields, Osgoods, & Co..
Craik [Mulock], D. M. (1881). <i>Thirty Years: Being Poem, New and Old</i> . Boston: Houghton, Mifflin and Company.
Cömert, B. (2008). <i>Estetik</i> (Sunuş: Süreyya Karacabey). Ankara: De Ki.
Çapanoğlu, M. S. (1960). <i>Basın Tarihimize İlave</i> . İstanbul: Hür Türkiye Mecmuası.
Çapanoğlu, M. S. (1962). <i>Basın Tarihimize Dair Bilgiler ve Hatıralar</i> . İstanbul: Hür Türkiye Dergisi.
Çelik, H. (1994). <i>Ali Suavi ve Dönemi</i> . İstanbul: İletişim Yayınları.
Çetin, Z. (2016). Çelişkili Bir Dönemin, Victoria Devrinin Kadını Olmak. <i>Gaia Dergi</i> , 16 Haziran 2016. (https://gaiadergi.com/celiskili-bir-donemin-kadini-olmak/)
Çitçi, S. (2000). <i>İkdam Gazetesinin Sistemik İndeksi (1894–1904)</i> . Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
Çögenli, M. S. (1990). <i>Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu</i> . Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
Defoe, D. (2009). <i>Robinson Crusoe</i> . (Çev. A. Göktürk). İstanbul: YKY.
Demirel, F. (2007). II. Abdülhamit Döneminde Sansür. İstanbul: Bağlam Yayınları.
Diderot, D. (1832). Mémoires, Correspondance, et Ouvrages inédits de Diderot. <i>The Monthly Review</i> , 94 (Temmuz), s. 301-338.
Doğan, A. S. (2008). Bir Amerikalının Asya-yı Vusta'da Seyahati: Eugene Schuyler'in "Türkistan"ı. <i>Gazi Türkiyat</i> , 3, s. 191–201.
Doğan, E. (Haz.) (2008). <i>Numune-i Terakki: İlk Öğrenci Dergisi</i> , İstanbul, İstanbul Erkek Liseliler Eğitim Vakfı.
Doody, M. A. (2004). Deserts, Ruins and Troubled Waters: Female Dreams in Fiction and the Development of the Gothic Novel. <i>The Eighteenth Century English Novel</i> (Der. H. Bloom). Philadelphia: Chelsea House Publishers, s. 71-112.
Duane, O. B. (Yaz. ve Der.) (1998). Byron: Passionate Romantic. London: Brockhampton Press.
Eagleton (2011). <i>Şiir Nasıl Okunur</i> . (Çev. Kaya Genç). İstanbul: Agora Kitaplığı.
Eagleton, T. (1988). <i>Eleştirinin Görevi</i> (Çev: İsmail Serin). Ankara: Ark.

Eagleton, T. (2004). <i>Edebiyat Kuramı, Giriş</i> . (Çev. Tuncay Birkan) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
Egan, G. (2004). <i>Shakespeare ve Marx</i> (Çev. Ahmet Fethi Yıldırım). İstanbul: Hil.
Eliot, T. S. (1990). <i>Edebiyat Üzerine Düşünceler</i> . (Çev. Sevim Kantarcioğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
Enginün, İ. (1971). "Mehmed Nadir'in Shakespeare'den Yaptığı Tercümeleler." <i>İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi</i> , 19, 81 – 118
Enginün, İ. (1992). <i>Mukayeseli Edebiyat</i> . İstanbul: Dergâh.
Enginün, İ. (2008). <i>Türkçede Shakespeare</i> . İstanbul: Dergâh.
Ercilasun, B. (1996). <i>Ahmed İhsan Tokgöz</i> . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Ercilasun, B. (1995). <i>İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit: 1. Türkçü Tenkit</i> . Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.
Ercilasun, B. (1997). <i>Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler I-II</i> , Ankara: Akçağ Yay.
Ertuğ, H. R. (1970). <i>Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi</i> . İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
Esen, N. (2012). <i>Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar</i> . İstanbul: İletişim Yayınları.
Fikrikoca, Ç. (1984) Kitabiyat [Bir Osmanlı Gözlemcinin İngiliz Siyasal Sistemine Bakışı (G. Veinstein) adlı makalenin önsözü], <i>Toplum ve Tarih</i> , 10 (Ekim), 65–67.
Findley, C. (2000). Ahmed Midhat'ın Sevda-yı Sa'y ü Amel'i, <i>Tarih ve Toplum</i> , 203 (Kasım), 23–28.
Franklin, B., Brownrigg, W. ve Farish, M. (1774). <i>Of the Stilling of Waves by Means of Oil. Extracted from Sundry Letters between Benjamin Franklin, LL. D. F. R. S. William Brownrigg, M. D. F. R. S. and the Reverend Mr. Farish</i> . Londra: Royal Society.
Franklin, B. (1841). On the Morals of Chess. N. Dearborn (Haz.) <i>The Chess Player, Illustrated with Engravings and Diagrams, Containing Franklin's Essay on the Moral of Chess</i> . (s. 7–11). Boston: N. Dearborn.
Franklin, B. (1914). Dialogue Between Franklin and the Gout. B. Matthews (Der.). <i>The Oxford Book of American Essays</i> (s. 7-14). New York: Oxford University Press.
Franklin, B. (1940). <i>The Autobiography of Benjamin Franklin</i> . New York: The Peter Pauper Press.
Fredrickson, G. M. (1997). <i>The Comparative Imagination: On the History of Racism, Natioanlism, and Social Movements</i> . Berkeley: University of California Press.

Galton, F. (1852). Recent expedition into the interior of South-Western Africa. <i>Journal of the Royal Geographical Society Vol. 22</i> , London: John Murray.
Gibb, E. J. W. (1900). <i>A History of Ottoman Poetry: Volume 1</i> . London: Luzac.
Gibb, E. J. W. (1902). <i>A History of Ottoman Poetry: Volume 2</i> . (Ed. E. G. Browne) London: Luzac.
Gibb, E. J. W. (1904). <i>A History of Ottoman Poetry: Volume 3</i> . (Ed. E. G. Browne) London: Luzac.
Gibb, E. J. W. (1905). <i>A History of Ottoman Poetry: Volume 4</i> . (Ed. E. G. Browne) London: Luzac.
Gibb, E. J. W. (1907). <i>A History of Ottoman Poetry: Volume 5</i> . (Ed. E. G. Browne) London: Luzac.
Gibb, E. J. W. (1909). <i>A History of Ottoman Poetry: Volume 6</i> . (Ed. E. G. Browne) London: Luzac.
Gibb, E. J. W. (1943). <i>Osmanlı Şiir Tarihi: 1. Cilt, 1. Kitap</i> (Çev. Halide Edip Adıvar başkanlığında İstanbul Üniversitesi Heyeti). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
Gillhoff, G. A. (1938). <i>The Royal Dutch Theatre at the Hague 1804 – 1876</i> . Dordrecht: Springer Sciences+Business Media.
Gray, T. (1927). <i>Elegy Written in a Country Churchyard (1751)</i> . (Tıpkıbasım) London: Clarendon Press.
Hakkı Tarık Us Süreli Yayınlar Katalogu, Erişim: 2016–2018 tarihleri arasında müteakip defalar http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/
Hançerlioğlu, O. (1994). <i>Felsefe Terimleri Sözlüğü</i> , Ankara: Remzi Kitabevi.
Hegazi, R. M. ve Jensen, B. (1999). The Genesis of American Image in Arabic Literature (1600s–1800s). Y. R. Kamalipour (Ed.). <i>Images of the U. S. around the World: A Multicultural Perspective</i> (s. 314–318). New York: New York University Press.
Hemans, F. D. (1800). <i>The Poetical Works Mrs. Hemans: with Memoir, Explanatory Notes, etc.</i> London: Frederick Warne and Co.
Holmes, O. W. (1861). <i>Poems</i> . Boston: Ticknor and Fields.
Huart, M. C. (der.) (1882). <i>Bibliographie Ottomane: Notice des Livres Turcs, Arabes et Persans Imprimés a Constantinople Durant la Période 1297–1298 de l'Hégire (1880–1881): Extrait du Journal Asiatique</i> , Paris: Imprimerie Nationale.
Huart, M. C. (der.) (1889). <i>Bibliographie Ottomane: Notice des Livres Turcs, Arabes et Persans Imprimés a Constantinople Durant la Période 1304–1305 de l'Hégire (1887–1888): Extrait du Journal Asiatique</i> , Paris: Imprimerie Nationale.

Hulusi, Ş. (1940). "Tanzimat'tan Sonraki Tercüme Faaliyeti". <i>Tercüme</i> , 1 (3): 285 - v.d.
Işıl, Y. (1986). <i>Bir Aydınlanma Hareketi Olarak Mecmua-i Fünun</i> . Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, Erişim: 2016–2018 tarihleri arasında müteakip defalar http://katalog.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?dilsecim=0&vt=YordamBTSYS&
İnalçık, H. ve Sayıtdanlıoğlu, M. (Editörler) (2008). <i>Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu</i> . İstanbul: Türkiye İş Bankası.
İskit, S. (1939). <i>Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış</i> . İstanbul: Devlet Matbaası.
Jusdanis, G. (1998). <i>Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi</i> (Çev. T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
Kabacalı, A. (2000). <i>Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın</i> . İstanbul: Literatür Yayınları.
Kaplan, M. (1997). <i>Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I-II-III</i> . İstanbul: Dergâh Yay.
Karadağ, A. B. (2006). "Osmanlıcada Jonathan Swift'in Guliver's Travels Adlı Yapıtı: Cüceler Memleketinde". <i>Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi</i> , (16), 53–65.
Karakışla, Y. S. (2006). Arşivden Bir Belge – 76: "Dersaadet'de İşsiz Güçsüz Bir Kadının Jurnalı" (1894). <i>Toplumsal Tarih</i> , 152 (Ağustos), 8–9.
Kefeli, E. (2000). <i>Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri</i> . İstanbul: Kitabevi.
Kemal, Y. (1976). <i>Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım</i> . İstanbul: Fetih Cemiyeti.
Kolcu, A. İ. (1999). <i>On Dokuzuncu Yüzyılda Batı Edebiyatından Tercüme Edilen Şiirler Antolojisi (1859–1901)</i> . İstanbul: Gündoğan.
Koloğlu, O. (1995). Tanzimat'ın İkinci Kuşak Aydınlarının Açmazı Üzerine: Ali Suavi ile İngiliz "Türk ve İslam" Dostları". <i>Tarih ve Toplum</i> , 138, s. 5–10.
Köprülü, M. F. (2018). <i>Köprülü-zâde Mehmed Fu'ad: Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basit</i> . (S. Birici, Haz.) İstanbul: Kesit.
Kufralı, K. (1944). XIX. Asırda Türkiye'de İngiliz Fikir ve Edebiyatı. <i>İngiliz Edebiyatı Tarihi Zümresi Dergi</i> , I, 71–74.
Kuhl, E. P. (1919). Shakespeare and the Passionate Pilgrim. <i>Modern Language Notes</i> . 34. Cilt, 5. Sayı, s. 313 – 314.
Kurdakul, Ş. (1992). <i>Çağdaş Türk Edebiyatı 1, Meşrutiyet Dönemi / 1</i> . Ankara: Bilgi Yayınevi.

Lee, S. (1824). <i>The Recess; or, a Tale of Other Times: In Three Volumes</i> . London: A. K. Newman and Co.
Longfellow, H. W. (1893). <i>The Complete Poetical Works of Henry Wadsworth Longfellow</i> . Boston ve New York: Houghton Mifflin Company.
Longfellow, H. W. (1887). <i>The Wreck of Hesperus</i> . New York: E. P. Dutton and Company.
Lytton, E. R. B. (2014). <i>The Life, Letters and Literary Remains of Edward Bulwer, Lord Lytton: Volume 2</i> . New York: Cambridge.
Mackay, C. (1840). <i>The Hope of the World, and Other Poems</i> . London: Richard Bentley.
Mardin, Ş. (2009). <i>Türk Modernleşmesi, Makaleler 4</i> . İstanbul: İletişim Yayınları.
Mardin, Ş. (2008). <i>Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu</i> . İstanbul: İletişim Yayınları.
Mardin, Ş. (2009). Yeni Osmanlı Düşüncesi. T. Bora ve M. Gültekinil (Ed.) <i>Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: 1. Cilt: Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi</i> (s. 42 – 53). İstanbul: İletişim Yayınları.
Mardin, Y. (1974). <i>Namık Kemal'in Londra Yılları</i> . İstanbul: Milliyet Yayınları.
Marx, K. ve Engels, F. (2001). <i>Sanat ve Edebiyat Üzerine</i> (Çeviren: Murat Belge). İstanbul: Birikim Yayınları.
Mehmed Enisi (2008). <i>Bir Denizcinin Avrupa Günlüğü: -Avrupa Hatıratım-</i> (Çev. N. A. Özalp). Kitabevi, İstanbul.
Meredith, O. [Robert, Lord Lytton] (1859). <i>The Wanderer</i> . London: Chapman & Hall.
Middleton, T. (1840). <i>The Works of Thomas Middleton: Now First Collected with Some Account of the Author, and Notes by the Reverend Alexander Dyce: in Five Volumes: Vol. 1</i> . London: Robson, Levey, and Franklyn.
Milli Kütüphane Dijital Kütüphane Sistemi Süreli Yayınlar ve Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası, Erişim: 2016–2018 tarihleri arasında müteakip defalar http://www.mkutup.gov.tr/
Milnes, R. M. [Lord Houghton] (1876). <i>The Poetical Works of (Richard Monckton Milnes) Lord Houghton: Collected Edition in Two Volumes – Volume I.: with a Potrait</i> . London: John Murray.
Milton, J. (1906). <i>Milton's Sonnets: with Introduction, Notes, Glossary and Indexes</i> . (Ed. A. W. Verity). Cambridge: Cambridge University Press.
Moore, T. (1900). <i>Lalla Rookh: an Oriental Romance</i> . Chicago: W. B. Conkey Company.
Moran, B. (2003). <i>Edebiyat Kuramları ve Eleştiri</i> . İstanbul: İletişim Yayınları.
Moran, B. (2003). <i>Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1, Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a</i> . İstanbul: İletişim Yayınları.

Norton, C. E. S. (1853). <i>The Poems of the Hon. Mrs. Norton, with a Notice of the Author by Rufus G. Griswold</i> . New York: Leavitt and Allen.
Namık Kemal (4 Kasım 1872). Terakki. <i>İbret</i> , 1(4), s. 1–4.
Okay, O. (2006). "Modernleşme ve Türk Modernleşmesinin İlk Dönemlerinde İnanç Krizlerinin Edebiyata Yansıması", <i>Doğu Batı Düşünce Dergisi</i> , 6(22), 53–65.
Özavcı, H. O. (2017). Namık Kemal's Constitutional Liberalism: Sovereignty, Justice and Critique of the Tanzimat. E. Atanassow ve A. S. Kahan (Ed.). <i>Liberal Moments: Reading Liberal Texts</i> (s. 98–106 ve 205–206). Londra: Bloomsbury.
Özege, S. (1979). <i>Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Katalogu</i> . İstanbul: Fatih.
Özkırımlı, A. (1984). <i>Türk Edebiyatı Ansiklopedisi (5 Cilt)</i> . İstanbul: Cem Yayınları.
Özön, M. N. (1934). <i>Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi</i> . İstanbul: Devlet Matbaası.
Özön, M. N. (1936). <i>Türkçede Roman</i> . İstanbul: Remzi Kitapevi.
Özön, M. N. (1941). <i>Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi</i> . İstanbul: Maarif Matbaası.
Özön, M. N. (1946). "Garp Dillerinden Manzum Tercüme". <i>Tercüme, Şiir Özel Sayısı</i> . 6. Cilt (34–36), 464–475.
Parla, J. (1990). <i>Babalar ve Oğullar: Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri</i> . İstanbul: İletişim Yayınları.
Parla, J. (2004). Edebiyat Kanonları. <i>Kitap-lık</i> , 11(68 - Ocak), 51–53.
Parla, J. (2009). <i>Don Kişot'tan, Bugüne Roman</i> . İstanbul: İletişim Yayınları.
Parlatır, İ. (2005). Sunuş. İ. Parlatır ve N. Çetin (Ed.). <i>Şinasi Bütün Eserleri</i> (s. v - viii). Ankara: Ekin Yayınevi.
Polat, N. H. (2002). Türk Edebiyatı Tarihçiliği Çalışmalarının Neresindeyiz? <i>Beşinci Türk Kültürü Uluslararası Bilgi Şöleni</i> , 17 Aralık 2002, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara. (http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKİ%20TURK%20%20edebiyatı/14.php)
Poole, C. H. (Der. ve Düz.) (1911). <i>A Treasury of Bird Poems</i> . London: Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co., Ltd.
Pospelov, G. (1996). <i>Edebiyat Bilimi</i> . (Çev. Turhan Oğuzkan) İstanbul: Evrensel Kitabevi.
Poyraz, T. ve Tuğrul, N. (1967). <i>Tiyatro Bibliyografyası 1859–1928</i> . Ankara.
Procter, A. A. (1866). <i>The Poems of Adelaide A. Procter</i> . Boston: Ticknor and Fields.
Sichel, W. (1909). <i>Sheridan: from New and Original Material; Including a Manuscript Dairy by Georgiana Duchess of Devonshire: with Illustrations: in Two Volumes: Volume II</i> . London: Constable and Company Ltd.

Rahme, J. G. (1999). Namik Kemal's Constitutional Ottomanism and Non-Muslims, <i>Islam and Christian-Muslim Relations</i> , 10(1), 23–39.
Reaney, P. H. (2006). <i>A Dictionary of English Surnames</i> . (Haz. R. M. Wilson). New York: Routledge.
Roberts, A. (Der.) (2000). <i>Alfred Tennyson: A Critical Edition of the Major Works</i> . New York: Oxford University Press.
Rossi-Landi, F. (1990). <i>Marxism and Ideology</i> . (Çev. Roger Griffin). Oxford: Clarendon Press.
Salaville, S. ve Dallegio E. (1974). <i>Karamanlidika: Bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs I-III: 1584-1900</i> , Paris: Institut Français.
Serdar, A. (2015). Unutulan Bir Metin ve Ahmet Mithat'ın Anlatma İştihası: Alayın Kraliçesi'ne Zeyl. A. Midhat. <i>Alayın Kraliçesi. Alayın Kraliçesi'ne Zeyl</i> (s. 9–28). İstanbul: Homer Kitabevi.
Scruton, R. (2001). <i>The Meaning of Conservatism</i> . Hampshire: Palgrave.
Shakespeare, W. (1907). <i>Shakespeare's Sonnets and A Lover's Complaint</i> . Oxford: Clarendon Press.
Smith, H. (1846). <i>The Poetical Works of Horace Smith: One of the Authors of "Rejected Addresses.": Now First Collected in Two Volumes: Vol. I</i> . London: Henry Colburn, Publisher.
Southey, R. (1909). <i>Poems of Robert Southey Containing Thalaba, The Curse of Kehema, Roderick, Madoc, A Tale of Paraguay and Selected Minor Poems</i> . (Ed. M. A. Fitzgerald). London: Henry Frowde, Oxford University Press.
Soykan, Ö. N. (2009). <i>Edebiyat Sosyolojisi: kuram ve uygulama</i> . İstanbul: Dönence.
Spencer, H. (1870). <i>The Classification of Sciences: to Which Added Reasons for Dissenting from the Philosophy of M. Comte</i> . New York: Appleton and Company.
Spencer, H. (1880). <i>The Study of Sociology</i> . London: C. Kegan Paul & Co.
Stepanyan, H. A. (2005). <i>Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727–1968)</i> . İstanbul: Turkuaz Yayınları.
Strauss, J. (1993). İstanbul'da Kitap Yayını ve Basımevleri (Çev. E. Üyepazarcı). <i>Müteferrika</i> (1), s. 5-17.
Şen, A. (der.) (1994). Osmanlı Basınında Yüzyıl Önce Bu Ay: Tarikten Seçmeler: Nisan 1994, <i>Tarih ve Toplum</i> , 124 (Nisan), 4–6.
Şengel, D. (2002). <i>Dickens ve Sydney, İngiltere'de Ulusal Edebiyatın Kuruluşu</i> . İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
Şerafeddin Mağmumi (2008). <i>Bir Osmanlı Doktorunun Seyahat Anıları: Avrupa Seyahat Hatıraları</i> (N. H. Polat ve H. Fedai, Haz.). İstanbul: Boyut.

Tanpınar, A. H. (2006). <i>XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi</i> . İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Tanpınar, A. H. (2004). <i>Edebiyat Dersleri</i> . İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Tansel, F. A. (1943). "Muallim Naci ve Tercüme". <i>Tercüme</i> , 4 (22): 238–245.
Tennyson, A. (1898a). <i>The Princess</i> . Boston: Ginn and Company.
Tennyson, A. (1898b). <i>The Works of Lord Tennyson: Poet Laureate</i> . London: The Macmillan Company.
Timuçin, A. (2000). Aydınlanma Düşüncesi. <i>Toplumbilim</i> , 11, s.51–56.
Timuçin, A. (2006). <i>Estetik</i> . İstanbul: Bulut.
Troçki, L. (1989). <i>Edebiyat ve Devrim</i> (Çev: Hüsen Potakal). İstanbul: Kabcacı.
Turan, F. (2009) (İnceleme, Çeviri, Çeviri Yazı). <i>Seyahatname-i Londra: Tanzimat Bürokratinin Sanayi Toplumuna Bakışı</i> . İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
Urgan, M. (2003). <i>İngiliz Edebiyatı Tarihi</i> . İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Ülken, H. Z. (1935). <i>Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü</i> . İstanbul: Vakit Gazetesi Matbaası.
Üyepazarıcı, E. (1997). <i>Korkmayız Mister Sherlock Holmes! Türkiye'de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü (1881 – 2006)</i> . 1. Cilt. İstanbul: Oğlak Yayınları.
V. (.) (03 Mayıs 1928). Anglosakson Edebiyatının Tesirleri ve Hususiyetleri. <i>Hayat</i> , 3 (74), 252.
Weber, M. (2013). <i>Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu</i> (Çev. Milay Köktürk). Ankara: BilgeSu.
Wellek, R. ve Varren, A. (1993). <i>Edebiyat Teorisi</i> . (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel). İzmir: Akademi Kitapevi.
Yadigar, T. (2005). <i>Tanzimat'tan Sonra Türkçede Roman Tercümeleri (1860–1928)</i> . Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
Yalçın, S. D. (1998). <i>XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Popüler Roman</i> (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Yavuz, H. (1977). <i>Roman Kavramı ve Türk Romanı</i> . Ankara: Bilgi Yayınevi.
Yolcu, C. (t. y.) "Ahmed Hilmi Efendi". <i>İslam Ansiklopedisi</i> [Elektronik Kaynak]. Erişim: 03.02.2019, https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed-hilmi-efendi--mutercim

2. Dönemin Matbaa, Yayınevi ve Kitapçılarının Yayımladıkları Fihrist, Katalog ve Esami-i Kütüpleri

... (-). *İrfan Kütüphanesinin Esami-i Kütübü* (-). İstanbul: Kütübhane-i İrfan (Nişan Berberyan Matbaası).

... (1892). <i>Esami-i Kütüb: Tercüman-ı Hakikat Gazetesi Muharirlerinden Mustafa Refik Eefendinin Taharrir ve Tercüme Yollu Neşreylemiş Olduğu Asar ile Bunların Mündericat ve Muhteviyatı Hakkında Bazı Mütalaatı Havidir.</i> İstanbul: Artin Asaduryan Matbaası.
... (1891). <i>Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü.</i> İstanbul. Nişan Berberyan Matbaası.
... (1891). <i>Mahmud Bey Kitaphanesi Muhtasar Esami-i Kütübü.</i> İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
... (1894). <i>Kasbar Kitaphanesi Esami-i Kütübü: 4. Basım.</i> İstanbul: Kasbar Matbaası.
... (1895). <i>Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü.</i> İstanbul. Nişan Berberyan Matbaası.
... (1889). <i>Asır Kitaphanesi Esam-i Kütübü.</i> İstanbul: Kasbar Matbaası.
... (1884). <i>Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü.</i> İstanbul. Matbaa-i Ebüzziya.
... (1888). <i>Arakel Kitaphanesi Esami-i Kütübü.</i> İstanbul. Matbaa-i Ebüzziya.
... (1889). <i>Esami-i Kütüb.</i> Bahçesaray: Tercüman.

DİZİN

"Adeline"	174	"To Thyrza"	226, 227
"All Things Will Die"	174, 521	"Use and Beauty"	247
"Away, Away, Ye Notes of Woe!"	227	"A Ballad of Nantucket"	246
"Aya Hitab"	145, 323, 519	"A Doubting Heart"	168
"Come not, When I am Dead"	175, 521	"A Psalm of Life"	349
"Dialogue Between Franklin and the Gout"	338	"A Rhyme about Birds"	192
"Eleanore"	174	"A Spring Psalm"	405
"Elegy to the Memory of an Unfortunate Lady"	187	"A Woman's Story"	408
"Elegy Written in a Country Churchyard"	183	"Adamnan's Vision"	407
"Essay on Morals of Chess"	360, 361	"Address to a Mummy"	222
"Florance"	326, 328, 520	"And Thou Art Dead, as Young and Fair"	177
"Fransız Ahlakıyla İngiliz Ahlakının Muvazene ve Mukabelesi"	630	"Black Cat"	443, 512
"Horatio Sparkins"	432, 512	"Claribel"	174, 521
"Indian Love Song"	185, 186	"Come not, when I am dead"	175
"Isabel"	174	"Don Carlos"	305
"Kate"	174, 175, 521	"Esmar-i Matbuat - 2 - Anglosaksonlar ile Fransızlar - Terbiyenin Derece-i Tesiri" 624	
"Lilian"	174, 175	"Felicia"	305
"Lucy"	243, 244	"For a Day and Forever"	404, 406
"Madeline"	174, 175, 521	"Forced Faith"	404, 406
"Maggie"	246	"High-Class Slang"	408
"Margaret"	174	"House of Martha"	305
"Mariana"	174	"In the Strange People's Country"	305
"Miss Harry"	236	"Indian Love Song"	185
"Mr Galton's Expedition into Southwestern Africa"	256	"La Feuille"	140, 298, 518
"Nothing Will Die"	174, 521	"Life Recluse"	407
"On the Death of Elizabeth Sheridan"	184	"Lost"	406
"One Struggle More, and I m Free"	227	"Lucy"	243, 244, 519
"Poems to Thyrza"	226	"Lunar Observations"	407
"Recent expedition into the interior of South- Western Africa"	257	"Mark Fenton"	305
"Rosalind"	174	"Mortality 'And we shall be changed'"	190
"Sa'y"	400	"My Love, a Song of Spring"	404, 405
"Sa'y"	366	"Of Friendship"	398, 399
"Suicide and Civilisation"	228	"Of Great Place"	398
"Tarik-i Maaş"	366, 367	"Of Revenge"	144, 398
"Tarik-i Refah"	366	"Of the Means of Disposing the Enemies to Peace"	356
"The Enquiry"	188	"On His Blindness"	171, 172, 521
"The Evening Wind"	218	"One Summer Morning"	216
"The garden of life is so bright"	183, 184	"Outward Bound"	217
"The Light of Knowledge"	187	"Painted from Life"	404, 406
"The Miller's Daughter"	175, 521	"Ruth"	243
"The Old Bridge"	385	"Sa'y"	366
"The Orphan Boy's Tale"	182	"She Was a Phantom of Delight"	243
"The Poor Man to His Son"	219	"Some Personal and Old-Age Memoranda" ..	305
"The Rising Moon"	215	"Songs Before Sunrise"	403
"The Sea"	213	"Summer Flowers"	403
"The Skylark"	178	"The Adieu"	229
"The Way to Wealth"	400	"The Battle Hymn of Republic"	406
"To My Son"	228	"The Blind Boy"	172
"To the Moon"	324		

- "The Daisy – On Finding One in Bloom on Christmas Day" 206
- "The Fallen Leaves" 200
- "The Flying Cloud" 216
- "The Happy Valley" 402
- "The Last Leaf" 248
- "The Light of the Haram" 181
- "The Rime of Ancient Mariner" 243
- "The Solitude of Life" 211
- "The Story of Irish Reporter" 408
- "The Traveller's Return" 203
- "The Voice of the Spring" 193
- "The way to the Wealth" 365
- "The Way to Wealth" .59, 74, 366, 367, 455, 456, 457
- "The Wreck of Hesperus" 191
- "Tintern Abbey" 243
- "To My Daughter on the Morning of Her Birth" 233
- "Violets" 218
- "Wessex Folk" 305
- "Which Nobody Can Deny" 405
- "Whisper of Spring" 404, 406
- 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* 8, 608
- 31 Mart Vakası.....30
- A Born Coquette* 305
- A Grammar of Turkish Language*.....607
- A History of Earth, and Animated Nature*.....195
- A History of Intellectual Development of Europe* 256
- A History of Ottoman Poetry* .2, 35, 39, 163, 331, 526, 648
- A History of the Intellectual Development of Europe*.....257
- A Lover's Complaint*.....314, 652
- A Pocket Dictionary of the Turkish, English and Armenian Languages* 439
- A Practical Grammar of Turkish Language* 453
- A Quoi Tient la Supériorité des Anglo-Saxons* 176, 204, 626
- A Sentimental Journey Through France and Italy* 262
- A Sicilian Story*.....213
- A Simple Story* 251
- A Tale of a Tub* 425
- A Tramp Abroad* 340
- A. Fahri 99, 572
- A. İrfan 109, 129, 572
- A. L. O. E. (Charlotte Maria Tucker) 124, 510
- Abbott, John Stevens Cabot 114, 570
- Abdullah Cevdet (Karlıdağ).....256, 520
- Abdullah Zühdi 47, 130, 131, 281, 282, 283, 510, 512, 513, 577, 584
- Abdurrahman Nacim 356, 357, 358
- Abdülhak Hamid (Tarhan, Abdülhak Hamit) ...22, 67, 129, 130, 145, 158, 159, 202, 323, 324, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 479, 520, 523, 529, 572, 577, 584
- Abdülhamid, II. (Sultan Abdülhamid) 1, 7, 23, 24, 30, 31, 47, 91, 181, 508, 645, 646
- Addison, Joseph.....122, 278, 303
- Adivar, Halide Edip.....22, 39, 114, 586, 648
- Afak 285, 297, 345, 349
- Afrika Seyahatnamesi* .. 259, 351, 387, 388, 408, 415, 422, 423, 537
- Ahmed Efendi68, 70, 71, 72, 378, 379, 380, 453, 534, 584
- Ahmed Hilmi . 57, 58, 70, 72, 132, 134, 459, 473, 474, 475, 476, 477, 584, 653
- Ahmed İhsan (Tokgöz, Ahmet İhsan) ... 117, 155, 156, 289, 501, 532, 535, 572, 647
- Ahmed Lütfi 42, 55, 60, 71, 132, 584
- Ahmed Midhat (Ahmet Mithat Efendi)*.....xxvi, 14, 21, 29, 30, 47, 61, 73, 75, 80, 86, 90, 91, 92, 96, 97, 98, 103, 109, 110, 115, 116, 148, 153, 154, 332, 335, 353, 361, 367, 372, 373, 374, 375, 376, 378, 379, 387, 396, 453, 454, 479, 483, 503, 507, 511, 532, 533, 561, 572, 577, 585, 594, 595, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 630, 645, 647, 650, 652
- Ahmed Rasim148, 149, 170, 209, 210, 529, 561, 585
- Ahmed Refik.....161, 162, 539, 577
- Ahmed Rıza Bey 1
- Ahmed Şevki 329, 330
- Ahmed Şuayb164, 165, 176, 561, 624, 625, 629, 630
- Ahmed Vefik Paşa.....94, 95, 607, 609
- Airy, George Biddell 299
- Alayın Kraliçesi*xxvi, 73, 332, 353, 367, 373, 374, 375, 453, 454, 503, 511, 618, 652
- Alayın Kraliçesi'ne Zeyl* 332, 376, 511, 652
- Aldrich, Thomas Bailey.....246, 519, 559, 644
- Aleco 92, 93, 299, 300, 572
- Ali Kemal 36, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 322, 501, 528, 536, 561
- Ali Münif, Yeğenağa 116, 263, 265, 268, 577, 584
- Ali Nusret Han Dehlevî.. 183, 184, 185, 187, 577
- Ali Rıza 108, 572
- Ali Rıza Seyfi (Seyfioğlu).. 26, 43, 167, 168, 170, 171, 188, 189, 200, 211, 212, 213, 215, 218, 219, 220, 222, 223, 227, 228, 230, 234, 235, 453, 521, 527, 536, 561, 577
- Ali Sami 105, 275, 585
- Ali Suavi ... 21, 29, 413, 489, 577, 594, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 646, 649
- Ali Suavi ve Dönemî* 609
- Alik, Andon 441, 510
- All Round Saint Paul's 404, 406
- All the Year Round* 410, 411
- Allt-na-Giuthasach 162

- Altın Yuvası* 47, 130, 281, 282, 510, 511
 Amicis, Edmondo de 156
 ampirizm 253, 254, 271, 602, 611
An Apology for the Life of George Anne Bellamy 250
An Essay Concerning Human Understanding 122
An Evening Walk and Descriptive Sketch 243
Ancient and Modern Constantinople 421
 And, Metin 409, 426, 428
 Anderson, Alexander 340
 Anderson, Benedict xviii
 Andrews, Alexandre 404
 Angela Carter 21
 Angellier, Auguste 251, 252
 Anglikanizm 29
 Anglosakson ahlakı.... 13, 14, 341, 454, 614, 618
 Anglosakson edebiyatı.....vi, vii, xvi, xvii, xviii, xx, xxi, xxii, xxiv, xxv, xxvi, xxxi, xxxiv, 1, 14, 15, 19, 20, 27, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 41, 42, 60, 78, 91, 111, 112, 130, 149, 157, 158, 173, 194, 199, 205, 227, 230, 236, 237, 238, 257, 261, 272, 275, 323, 325, 330, 359, 430, 444, 447, 451, 452, 454, 455, 457, 458, 459, 467, 469, 472, 477, 478, 501, 502, 503, 504, 505, 507, 509, 510, 511, 513, 515, 516, 517, 518, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 529, 532, 534, 536, 538, 541, 549, 550, 591, 592, 593, 594, 595, 618, 624, 636, 637, 641, 642, 653
 Anglosakson liberalizmi ..... xv, 597, 598
 Anglosakson modernleşmesi 13
 Anglosakson popüler edebiyatı 22
 Annie de Lusignan, the Princess 320
Antony and Cleopatra 318, 522
 Arakel, Kitapçı ..... xxiv, 66, 72, 73, 82, 111, 132, 136, 342, 343, 344, 345, 373, 449, 450, 654
 Arnault, Antoine Vincent 140, 297, 298, 518
 Arnold, Matthew 140, 224, 241, 298
 Arnold, Thomas 166
 artı değer 9, 638
 Artin Asaduryan, kitaphane. 88, 92, 99, 101, 102, 103, 104, 124, 157, 533, 654
 Asar 321, 325, 326
 Ashley, Florance 328
 Assadorian, Armenag 401
 Assemblée Nationale 601, 602
 Assolant, Alfred 50
 Astor, John Jacob 349
Athenaeum 56, 427
Athlantic Monthly 246
 Augustus 262
Authors at Work 394
Autobiography 301
Avrupa Edebiyatı ve Biz
Garpten Tercümeleler ..... xix, xx
Avrupa'da Ne Gördüm. 155, 156, 289, 501, 535
 Ayers, Elaine 110, 644
 Aydın. (ε) Fahri 255, 578
 Ayn (ε), Ayn (ε) 223
 Ayn. (ε) Gayn. (ε) 198, 561
 Ayn. (ε.) Saib 347
 Aytaç, Gürsel ..... xvii, 644
Bacon Sa Vie, Son Temps Sa Philosophie et Son Influence Jusqu'a Nos Jours 431
 Bacon, Francis 21, 122, 123, 141, 142, 143, 144, 253, 254, 271, 282, 303, 322, 351, 397, 398, 399, 400, 431, 466, 540, 548, 555, 569, 594, 602, 612, 645
Bağımsızlık Bildirgesi 601
 Bahariye-yi Edebiyat 342, 343, 344, 345
Bahçe Dergisi xxviii
 Bailey, Philip James 407
 Bailly, Jean Sylvain 607, 608
 Baker, James 388, 389
 Baker, Samuel White.... 287, 288, 388, 389, 397, 406, 410, 414, 415, 416, 526, 537, 558
 ballad revival 178
 Baltalimanı Ticaret Anlaşması 23
 Balzac, Honoré de 259, 260
 Bancroft, George 242
 Barbauld, Anna Laetitia 303
 Barnum, Phineas Taylor 128, 161, 306, 526, 571
 Barry Cornwall (Bryan Waller Procter) 213
 Bartlett, Ellis Ashmead . 123, 124, 225, 231, 232, 554, 569
Basiret ..... xxvi, xxix, xxx, 43, 66, 68, 70, 71, 72, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 394, 395, 396, 534, 537
 Bates, Joshua 284
 batılılaşma ..... ix, xix, 23
 Baudelaire, Charles 432
 Bede 282
 Bedros, Hovannes Kebebcıyan 587
 Belge, Murat 9, 601, 602, 650
Belgravia 403, 404, 406, 408
Bella Star, or the Bandit Queen, or the Female Jesse James 309
 Bellamy, George Anne 250
 Ben Gun, karakter 131
 Bennett, James Gordon 294
 Bentham, Jeremy 265
 Berk 332
 Berkes, Niyazi 598, 606
 Beşir Fuad 108, 523, 585
 Beykozlu Necib86, 321, 322, 325, 451, 452, 508, 578, 585
 Beyzâde Ali Rıza Hasan 105, 572
 Bigham, Charles Clive.. 123, 124, 232, 233, 235, 236, 536
 bildungsroman 26
 Billings, Josh 336
Bir Farenin Seyahati 124, 173

<i>Bir Osmanlı Doktorun Seyahat Anıları: Avrupa Seyahat Hatıraları</i>	160
Bir Sırr-ı Acaib yahud Kaptanın Kızı	112
Birinci Kat	108, 523
Bismarck, Prens.....	198
<i>Blackwood</i>	402, 404, 405, 407, 408
Blanche, karakter.....	129, 130
Bluebeard's Keys.....	408
<i>Blurt, Master Constable or the Spaniards' Night Walk</i>	196, 523
Bodmer, Johann Jakob.....	252
Boratav, Pertev Naili.....	615
Bouillet, Dictionnaire	98, 99
Bourget, Paul.....	163
Bowen, Harold	31
Boyacıyan, Mihran M.	81, 82, 85, 86, 94, 111, 113, 118, 336, 459, 471, 472, 573, 575, 589
Braddon, Mary Elizabeth	109, 112, 404, 406, 441, 442, 510, 511, 570
<i>Bradshaw's Handbook to the Turkish Empire</i>	407
Brésil, Jules-Henri.....	111
Broad Church	29
Brontë, kardeşler	303
Brouckere, Charles de.....	372
Brough, William.....	423
Brown, John P.	421, 422
Browne, E. G.	2, 3, 163, 199, 331, 337
Browne, Thomas.....	404, 405
Browning, Elizabeth Barrett	303
Browning, Elizabeth Barrett	224, 241, 251
Browning, Robert.....	158, 224, 241, 495
Brownrigg, William	281, 647
Bryant, William Cullen.....	213, 218, 242, 519, 559, 645
Buckle, Henry Thomas	256, 257
Bulgurluzade Rıza	372, 393
Bulwer-Lytton, Edward.....	178, 429, 430, 431
Bulwer-Lytton, Henry	430
Bulwer-Lytton, Robert.....	185, 186
Bulwer-Lytton, Robert ya da Edward	303
Bunyan, John.....	440, 511
Burian, Orhan	31
Burke, Edmund.....	303
Burke, Oliver Joseph	408
Burnett, Frances Hodgson.....	95, 504, 508, 569
Burney, Frances	262
Burns, Robert	251, 252, 303, 401, 405, 546
Burroughs, John	246
Burton, Richard Francis	303, 304
<i>Büyük Umutlar</i>	26
Büyükkaracı, Süleyman	19
Byrne, John	210
C. Hayal.....	392, 578
C. Necmi.....	253, 254, 561
C. Niyazi	241, 242, 244, 249, 250, 561
Cameron, Verney Lovett.....	287
<i>Campaigning on the Oxus, and the Fall of Khiva</i>	384
Can Yücel.....	21
Canan, karakter.....	30, 614
Canbaz	91, 508
Canning, Lord Stratford	344
Capern, Edward	405
Carddock, Charles Egbert (Murfree, Noailles Mary).....	305
Carlyle, Thomas ...	119, 120, 127, 167, 210, 241, 249, 250, 408, 409, 410, 526, 548, 571
Carnegie, Andrew.....	258, 547, 548
Carpenter, James.....	404, 406
Caudate Sonnet	166
<i>Cecilia</i>	262
Celaleddin	225, 233
Cemaleddin ..	123, 124, 231, 232, 235, 244, 245, 514, 534, 536, 578, 585
Cemiyet-i İlmiye-yi Osmaniye.....	41
Cenab Şahabeddin.....	250, 251
Cenab Şahabeddin (Cenap Şahabettin).....	591, 592, 593, 594
<i>Century Magazine</i>	246
<i>Ceride-i Askeriye</i>	396
Ceride-i Havadis.....	xxix, xxx, 51, 433
<i>Cevad</i>	327
Cevdet Paşa (Ahmed Cevdet Paşa).....	277, 594
Chaillu, Paul du	109, 110, 533
Chambers, Robert.....	416
Chambers, William	416
<i>Chambers's Papers for the People</i>	416
Charbonnel, Victor.....	214, 566
Charizm	219
Charles, I.	350, 369
Charles, II.....	169, 350, 428
Chateaubriand, François-René de	252
Chaucer, Geoffrey	158, 159, 265, 282, 405
Chaworth, Mary Ann.....	104
Chesney, George Tomkyns.....	404
<i>Childe Harold</i>	104, 253
<i>Chronicle Review</i>	368
Church, Francis P.....	305
Churchill, Charles Henry	420
Cibber, Colley.....	172, 554
<i>Clarissa</i>	262
Clarke, Cowden.....	404, 405
Clarke, James Freeman	305
Claudio, karakter	137, 355
Cleveland, Grover	294
Clower, Nelly	330
Cobb, James	108, 523, 570
<i>Colburn's United Service Magazine</i>	408
Coleridge, Samuel Taylor	158, 180, 224, 243, 244, 252, 303
Collins, Mortimer	403
Collins, Wilkie	91, 112, 241, 510, 571

- Commonwealth..... 348, 350
 comparative perspective (karşılaştırmalı bakış açısı) xvii
 Condorcet, Marquis de 602
 Cook, Eliza 219, 646
 Cook, James 101, 296, 526, 533, 554
 Cooper, James Fenimore 248, 303, 451
 Corci Zeydan 287, 561
Coriolanus 308
 Corneille, Pierre 307, 308, 592
Cornhill 402, 404, 405, 407, 408
Correspondance de Benjamin Franklin..... 364
 Cowper, William..... 158, 402
 Craik [Mulock], Dinah Maria.. 190, 192, 215, 216, 217, 218, 520, 554, 646
 Crawford, Marion 306, 307
 Cromwell, Oliver 348, 369, 428
 Crosby, Margaret 305
 Crown and Anchor Society 622
 Currie, Philip 289
Cümel-i Müntahabe-i Kemal 393
Cüzdân 366
Cymbeline..... 136, 137, 195, 196, 320, 321, 354, 355, 522, 547
 Çamciyan, Pilibos 439
 Çelik, Hüseyin..... 609
 Çetin, Zozan 28
 Çizmeciyân, A. (Hayguni) 439, 584
 Çobanoğlu, Özkul 22
 Çocuklara Arkadaş 359, 514
 Çocuklara Rehber. 168, 169, 170, 184, 221, 223, 526, 529
 Dağarcık ..... xxix, 397, 398, 399
Daily News..... 377
Daily Telegraph..... 89, 381, 383, 385, 386, 389, 414, 537
Dairy of an Idle Woman in Constantinople.. 108, 539
 Dalton, John 425
 Dante Alighieri 241, 314, 329
 D'Apery, Tello Jean 292, 300, 302, 558
Dark Blue..... 404, 406
 Darwin, Charles 149, 167, 224, 241, 255, 264, 405, 591
 Darwinizm 25
 Daudet, Alphonse 163, 241
 Davalaciro, karakter 129
 Davenant, William 169
 Davenport, Fanny 289
 Davids, Arthur Lumley 21, 594, 605, 606, 607, 608, 609, 610
 Dearborn, Nathaniel..... 360, 361, 645, 647
 Decourcelle, Pierre 50
 Defoe, Daniel .. 42, 43, 44, 45, 55, 60, 71, 84, 92, 132, 227, 228, 231, 240, 262, 323, 407, 431, 441, 442, 443, 469, 509, 536, 547, 548
 Deism 12
Demolins, Edmond..... 176, 204, 205, 210, 626
Denemeler..... 398, 399
 deneycilik 12
 deniz romanları..... 46, 86
Der Messias 252
Dergi..... 425
Dersaadet'te İşsiz Güçsüz Bir Kadının Jurnalı 108
Dervishes or Oriental Spiritualism 422
 Descartes, René..... 271, 592, 593
 Desdemona, karakter 447
 Dickens, Charles 26, 152, 153, 210, 224, 240, 241, 244, 259, 260, 303, 347, 370, 381, 382, 392, 393, 402, 409, 410, 411, 431, 432, 469, 512, 525, 546, 547, 554, 604, 617, 652
 Diderot, Denis..... 12, 362, 363, 566, 602, 646
Die protestantische Ethik und der Geist 14
 Dimitrakis Çelebi 443
 Disraeli, Benjamin . 370, 409, 411, 525, 546, 547
 diyalektik 4, 7, 9, 10, 11, 17, 236, 605
Don Juan 104
 Dönmez, Ahmet..... 15
 Dr. Bovlay, karakter 91
 Dr. Gribling, karakter 91
Dramatic Scenes and Other Poems..... 213
 Draper, John William 115, 116, 256, 257, 570
Dreyfus..... 626
 Drummond, Henry 442
 Dryden, John 158, 407
 Ducange, Victor..... 67, 382, 383, 509, 571
 Dumas, Alexandre..... 50, 604
 Dumas, Alexandre -fils 50
 Dumas, Alexandre -pere 50
 duyumculuk 12
 Dük Wellington 202
 Dwight, Henry Otis 94, 353, 354, 556
 Eagle, Aris 404, 405
 Ebüzziya Tevfik 79, 93, 157, 198, 238, 259, 260, 312, 327, 330, 346, 365, 366, 367, 368, 369, 382, 393, 400, 456, 540, 562, 578
 Edebiyat-ı Cedide (Servet-i Fünun)..... 49
Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze 148, 170
 Edgeworth, Maria 303
 Edhem Pertev Paşa 146, 147, 148, 424, 426, 578
Edinburgh Review 368
 Edison, Thomas ... 169, 170, 276, 294, 295, 309, 310, 342, 357, 525
 Edleston, John..... 226
Education: Intellectual, Moral, and Physical . 114, 116, 127, 165, 265, 268, 274
 Edwards, Annie 404, 405
 Edwards, Sutherland 407
Ekonomi Politik..... 353, 367, 372, 486
 Elif (!) Aşiki 297

- Eliot, George 224, 240, 241, 647
- Elliot, Frances 108, 539, 569
- Ellis, Henry Havelock 265
- Emerson, Ralph Waldo 242, 247, 248
- Emile* 50, 99, 212
- Emin Şükrü 281, 282, 562
- Emine Cemal 168, 169, 526, 562
- Emsal 370
- Enginün, İncixix, xx, 20, 270, 302, 315, 355, 409, 426, 427, 428, 429, 430, 433, 434, 647
- English Mercury* 369
- Enoch Arden* 180
- Ercilasun, Bilge ..... v, 155, 544, 546, 647
- Erol, Burçin 21
- Esad 47, 74, 75, 80, 101, 454, 511, 574, 586, 588
- Esad Efendi 352
- Escott, Thomas Hay Sweet 403
- Esen, Nühket 324
- Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu* ..... xix, xxiv, 105, 106, 117, 646
- Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası 52, 54, 77, 81, 105, 113, 118, 650
- Esquirol, Jean-Étienne Dominique 592
- Essays or Counsels, Civil and Moral* 398, 399
- Eşar-ı Osmaniye* 163, 327, 337
- Etats-Généraux 601
- Ettrick Shepherd 178
- Evanjelizm 29
- Evelina* 262
- Ewans, D. Merier 404
- Explorations and Adventures in Equatorial Africa* 110
- Fahreddin İskender 123, 124, 534, 586
- Fair to See 402
- Fanton 489, 490, 493, 604
- Faraday, Michael 269
- Farish, William 281, 647
- Farley, James Lewis 413, 414
- Fatin 299
- Fatma Aliye 277, 278, 562
- faıdacılık (utilitarizm) 12, 180, 524, 541
- Fazlı Necib, Selanikli 338, 513, 582
- Fedai, Harid 160, 535
- Felâton Bey ve Râkım Efendi* .. 30, 457, 595, 613
- Felâton Bey, karakter 30, 457, 595, 613, 614, 616, 617, 618
- feminist 20
- Feraset-i Beşeriye (An Essay Concerning Human Understanding)* 122
- Festus* 407
- Feval, Paul 50
- Feyzi Efendi 349, 350, 578
- Fıkırkoca, Çağpar 51, 480, 481, 482, 483
- Fırtına* 122, 281, 512
- Fidele (Imogene), karakter 196
- Field, Eugene 246
- Fielding, Henry 240, 262
- Fikri Lütfi 273, 274, 276, 562
- Finance* 417
- Findley, Carter 75, 454, 611, 647
- Finney, Emily May 227
- Finten** 129, 130, 330, 479, 523
- Finten, karakter 129, 130
- Fisk, James 397
- Fitzgerald, Seymour 393
- Flaubert, Gustave 163
- Flood of Thessaly* 213
- Fontinelle, karakter 196
- Forster, John 392, 393
- Fortnightly Review* 407, 408
- Foster 255
- Fox, Richard K. 309
- Frank Leslie's Illustrated Newspaper* 368
- Frankenstein 130, 237
- Franklin, Benjamin 21, 59, 73, 74, 79, 93, 99, 136, 141, 142, 148, 149, 150, 157, 158, 170, 199, 200, 223, 224, 255, 267, 272, 280, 281, 293, 301, 303, 332, 333, 338, 339, 346, 347, 348, 349, 356, 357, 360, 361, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 400, 455, 456, 457, 513, 525, 529, 539, 540, 553, 568, 647
- Fransız ahlakı 618
- Fransız Devrimi ..... xvi, 601, 603, 604, 619
- Fransız dili... xvi, xvii, xix, 2, 3, 19, 469, 602, 603
- Fransız edebiyatı... vi, xviii, 2, 19, 36, 37, 38, 40, 47, 67, 91, 147, 148, 158, 163, 180, 210, 212, 262, 329, 448, 503, 591, 593, 636, 640
- Fransızca xvi, xxi, xxxi, 2, 37, 48, 51, 54, 55, 60, 62, 67, 71, 73, 77, 82, 84, 87, 94, 97, 98, 100, 101, 109, 111, 122, 126, 128, 140, 148, 188, 208, 236, 248, 250, 263, 264, 280, 298, 299, 323, 343, 353, 354, 362, 363, 364, 368, 375, 376, 382, 395, 415, 423, 432, 434, 438, 439, 440, 441, 442, 448, 449, 453, 467, 468, 469, 477, 484, 485, 493, 503, 504, 512, 523, 530, 550, 592, 640
- Fraser's Magazine* 402, 403, 405, 407
- Fredrickson, George M. .... xvii, 647
- Freeman, Edward Augustus 241
- Freund, J. C. 404, 406
- From the Arctic Ocean to the Yellow Sea* 297
- Fuat Paşa 414
- G. G. 163, 503, 578, 645
- Galignani's Messenger* 427
- Galton, Francis 256, 257, 302, 555, 648
- Gardiner, Samuel Rawson 241
- Gaskell, Elizabeth 303
- Gassendi, Pierre 271
- Gayret* . xxvii, 145, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 517, 520, 529, 530
- Gazette de France* 333

- Genç Osmanlılar 1, 596, 598, 609
George, III 428
Gilgamiş Destanı 383, 386
Gibb, Elias John Wilkinson . 2, 3, 35, 39, 40, 163,
199, 312, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332,
337, 526, 529, 530, 554, 648
Gibbon, Charles 440
Gibbon, Edward 303, 425, 568
Gilbert, William 404, 405
Gilder, Richard Watson 246
Gladstone, William Ewart 222
Glasgow Herald 312
Glorious Revelation (Muhteşem Devrim) 350
Goethe, Johann Wolfgang von 249, 329
Goldsmith, Oliver .. 152, 171, 194, 195, 262, 303,
411, 439, 515, 571
Goncourt Kardeşler 163
gotik 22, 68, 236, 325
gotik roman 46, 47, 130
Gower, John 282
Göktürk, Akşit 44
Göl Şairleri (Lake Poets) 197
Grant, Alexander 407
Grant, James 397, 402, 547, 548
Grant, Ulysses C. 284
Gray, J. 401
Gray, karakter 131
Gray, Thomas 158, 183, 559, 648
Green, Katherine 91
Greg, W. R. 403
Gulliver, karakter ..... xx, 45, 62, 66, 395, 396
Gulliver'in Seyahatleri (Gulliver's Travels) xx, 509
Gulliver's Travels (Gulliver'in Seyahatleri) 42, 45,
394, 395, 509, 510
Gulliver'in Seyahatleri (Gulliver's Travels) 42, 43,
44, 45, 46, 61, 63, 66, 262, 394, 395, 503
Gulliver's Travels (Gulliver'in Seyahatleri) 42, 62,
394, 395
Gülhane Hattı ..... *Bakın* Tanzimat Fermanı
Gülhane Hatt-ı Hümayunu ... 23, *Bakın* Tanzimat
Fermanı
Gülşen 322
Güneş 351
H. Y. 342
Haki 264, 265, 268, 269, 562
Hall, Samuel Carter 403
Hallam, Arthur Henry 27, 180
Hamid (Abdülhak Hamid ?) 67
Hamilton, William 271
Hamlet 41, 122, 159, 306, 327, 429, 434, 435
Hamlet, karakter 355, 429
*Handbook for Travellers in Constantinople, the
Bosphorus, Dardanelles, Broussa, and Plain
of Troy* 407
Hanımlara Mahsus Gazete 277, 278
Hanioglu, M. Şükrü 10, 11
Harcourt, William 251
Hardy, Thomas 305, 469
Harper's Bazaar 246
Harper's Magazine 246, 305, 368
Hasan Celaleddin 100, 101, 533, 586
Hasan Kazım 293, 529
Hasan Sırrı 89, 118, 307, 472, 473, 586
Hasan Zühdü 356, 562
Hatt-ı Hümayun ..... *Bakın* Tanzimat Fermanı
Hawthorne, Nathaniel 242, 248, 393, 394, 515
Hayat 37
Hayat ve Kitaplar 625
Haydar Rifat 258, 578
Haydar Zafer 225, 579
Hayreddin Nedim, Leskovikli ... 99, 100, 523, 588
Hazine Adası 47, 283
Hazine-i Evrakxxviii, xxix, 41, 348, 355, 360, 361
Hazine-i Fünun .... xxviii, xxix, xxx, 275, 280, 285,
286, 288, 306
Hemans, Felicia Dorothea 193, 347, 520, 554,
648
Henry, IV. 428
Henry, VIII. 392
Hernani 180
Herschel, John 425
hıristiyanlık 12
Hiç için Çok Gürültü 137, 355
Hidayet 387
Hidiv İsmail Paşa 389
Hindli İhsan 180, 562
Histoire de la Literature Anglaise 251, 625
Histoires Extraordinaires 432
*History of Conflict Between Science and
Religion* 115
History of English Litearature 274
*History of the Government Printing Office at
Washington D.C. With a Brief Record of the
Public Printing for a Century 1789–1881* .. 339
Hive Seyahatnamesi ve Tarihi 72, 379, 380, 381,
384, 538
Hobart Paşa (Hobart-Hampden, Augustus
Charles 16, 89, 90, 102, 321, 413, 533
Hobart-Hampden, Augustus Charles (Hobart
Paşa) 16, 17, 89, 102, 321, 533, 568
Hobbes, Thomas .. 240, 271, 303, 331, 398, 490,
594, 602, 612
Hobsbawm, Eric xv
Hogg, James 178
Holmes, Oliver Wendell .. 22, 242, 248, 249, 519,
557, 648, 653
Home, Henry (Lord Kames) 363
Homer (Homerus) 169, 503, 652
Horace 308, 409
Horne, Richard Henry 408
Horte, Bret 242
Horton, Aalice 404, 406

- How I Made Millions*..... 128, 161, 526
How I Made Millions: or the Secret of Success
..... 128
Howe, Julia Ward.....406, 531
Howells, William Dean 242, 246
Huart, M. Clement.....93, 96, 648
Hughes, Thomas 404, 406
Hugo, Victor 81, 136, 159, 172, 180, 210, 329,
354, 355, 356, 566, 569, 604
Hume, David 21, 240, 331, 361, 466, 553, 602
Hungerford, Margaret Wolfe 305
Hunt, Holman.....210
Hutcheson, Francis.....425
Huxley, Thomas Henry 149, 167, 241
Hürriyet.....xxvi, xxvii, 22, 40, 65, 416, 417, 418,
419, 489, 491, 492, 495, 531, 599, 600, 603,
604
Hüseyn Avni.....351, 579
Hüseyn Cahit (Yalçın) ... 236, 479, 512, 513, 562
Hüseyn Daniş 221, 224, 251, 252, 562
Hüseyn Müşvik.....300, 579
Hüseyn Rahmi (Gürpınar).....309, 310, 562
Hüseyn Remzi.... 78, 79, 89, 124, 125, 173, 510,
573, 587
Hüseyn Zeki..... 114, 127, 274, 587
Hymn 94, 107, 288, 531
I. Dünya Savaşı 37
Iago, karakter.....447
Idylls of the King 180
Ihlamurlar Altı 50
II. Meşrutiyet 30
Illustrated London News 368
Imogen, karakter..... 196
In Memoriam Arthur Henry Hallam 180
Inchbald, Elizabeth 251
Irving, Washington 242, 515
Islahat Fermanı..... 595
İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve E-
Kaynaklar xxiv
İbn-i Haldun 260
İbn-i Sina 8
İbrahim Cehdi (Süleyman Nazif)..... 169, 520
İbret 7, 8, 40, 157, 393, 491, 492, 596, 651
idealizm 271
İhsan.....92, 93
İhsan Efendi.....299, 300, 453
İkdam.....xxvi, xxvii, 47, 114, 118, 123, 130, 173,
174, 176, 180, 189, 201, 202, 203, 204, 206,
207, 208, 221, 224, 225, 231, 233, 235, 236,
237, 239, 245, 251, 260, 274, 279, 280, 281,
282, 283, 501, 510, 512, 514, 528, 534, 536,
578, 646
İlim-i Terbiye..... 165, 258
İngiliz dili .. i, vi, vii, xv, xvi, xvii, xx, xxii, 1, 14, 15,
19, 20, 21, 22, 32, 33, 108, 174, 184, 279,
322, 341, 444, 548, 549, 641, 642
İngiliz dili ve edebiyatı 20, 22
İngiliz edebiyatı... xvi, 20, 21, 22, 37, 40, 43, 122,
125, 163, 167, 171, 180, 184, 193, 240, 241,
252, 276, 286, 309, 511, 625, 649
İngilizce ...i, vi, xvi, xxi, xxii, xxiv, xxxi, 22, 39, 41,
48, 52, 54, 55, 60, 62, 69, 72, 73, 76, 77, 78,
80, 81, 82, 83, 84, 87, 88, 89, 92, 93, 95, 101,
104, 105, 106, 107, 109, 115, 117, 121, 126,
128, 151, 152, 154, 159, 163, 175, 183, 184,
185, 186, 187, 199, 206, 207, 222, 225, 263,
264, 275, 278, 279, 287, 299, 300, 301, 303,
304, 309, 310, 311, 312, 315, 316, 330, 332,
343, 348, 360, 362, 364, 378, 379, 380, 382,
387, 396, 401, 412, 413, 416, 424, 427, 439,
440, 441, 442, 448, 451, 452, 454, 469, 484,
490, 503, 517, 520, 523, 547, 549, 550
İntibah 30
İntikam..... 143
iradi modernleşme.....201
İrtikaxiii, xxvii, xxix, xxx, 128, 161, 164, 166, 169,
170, 175, 178, 181, 182, 183, 184, 185, 186,
187, 188, 520, 527
İslam felsefesi..... 597
İslam hukuku 599
İsmail Hakkı..... 88, 93, 302, 310, 311, 312, 316,
453, 563, 573
İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi Eski Harfli
Türkçe Basma Eserler Koleksiyonu Kataloğu
..... 99, 106, 108
J. M. H..... 408
Jagard, William..... 317
James, Henry 242
James, I..... 338
James, V. 392
Jim Hawkins, karakter 130, 131
Johnson, A. J..... 187
Johnson, Samuel..... 195, 425
Jonathan Swift 42, 61, 62, 63, 66, 142, 303, 351,
394, 395, 509, 540, 649
Jonson, Ben 122, 158, 276, 404
Joseph Andrews..... 262
Journal de Constantinople: Echo de l'Orient 427,
429, 430, 431, 432, 433, 434
Journal du voyage de Mahmoud Raif
Efendi en Angleterre, écrit par lui- Même
..... 51, 538
Journal du Voyage de Mahmoud Raif Efendi en
Angleterre, écrit par lui- même..... 51, 479
Journal of the Discovery of the Source of Nile
..... 427
Journal of the Royal Geographical Society .. 256,
257, 648
Jozefino, karakter 614, 615
Julie, karakter 426
Julie, ou La Nouvelle Héloïse, Lettres de Deux
Amants..... 425, 426

- Julius Cesar* 122
 July, karakter 91
 Jusdanis, Gregory 1, 5, 11, 649
 K. Kemal 285, 579
 K. Sinan 105, 573
 Kadir Efendi 428, 429, 563
 Kadri 214, 272, 273, 286, 290, 363, 427, 537, 563, 579
Kahbe yahud Bir Sefilenin Hasbıhali 326, 327
Kâinat 61, 80, 86, 335, 396, 595
 Kalıbcıyan, B. B. 441, 572
 Kalvenizm 29
 kanon 10, 11, 12
 Kanun-i Esasi 24
 Kaplan, Mehmet xix
Kaptan Kâbil.. 86, 321, 322, 325, 451, 452, 454, 508, 511
Kara Değirmen Cinayeti 109, 112, 510, 511
 Karaşarlı Mehdi 211, 212, 579
Karesi Gazetesi xxviii
 Karlofça Anlaşması 22
 Karr, Alphonse 50
 Kasbar, Kitapçı ... xxiv, 91, 93, 95, 101, 105, 108, 114, 145, 654
 Kasım Kufralı (Küfrevi, Kasım) 39, 40, 41, 425
 Katolisizm 29
 Kâzım 223, 578, 579
 Keats, John 158, 180, 224
 Kebebcıyan, Hovannes Bedros 438
 Keçecizade Macit Paşa 46
 Kefeli, Emel ..... xvii, 649
 Kerman, Zeynep ..... xix, 158
 Kerr, R. W. 339
 Kıbrıslı Mehmed Paşa 394
Kırım Savaşı'nın İngiliz ve Türk Kaynaklarına Göre Halk Edebiyatında Yansıması 22
Kırkanbar 71, 73, 75, 97, 147, 386, 387, 391, 392, 503, 514, 630
Kış Masalı. 80, 81, 137, 355, 356, 448, 449, 450, 522
 Ki Y. 345, 346
 King, Katherine 332, 353, 367, 373, 375, 376, 453, 503, 618
 Kipling, Rudyard 47, 48, 188, 546, 547
Kitab-ı Hayattan Birkaç Yaprak: Beatrice Cenci 99
 Klopstock, Friedrich Gottlieb 252
 Kocayan, S. 440, 574
 Kock, Charles – Paul de 50
 Kolcu, Ali İhsan ..... xxi, 140, 230, 298, 308
 Koloğlu, Orhan 609
 Kolomb, Kristof 77, 101
Komşumuz 95, 508
Korkmayız Mister Sherlock Holmes! Türkiye'de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü (1881 – 2006) 22, 653
 Köktürk, Milay 14, 653
 Köprülü, Fuat 608
 Köprülü, Mehmet Fuat 608, 609, 649
Kral Lear 314, 429
 Kraliçe Victoria ... 23, 24, 25, 161, 162, 321, 428, 539, 557
 Krikoryan, Dikran 440
Kuran 30, 604
Kuran-ı Kerim 30
Kutsal Kitap, İncil 13, 29
 kuyruklu (tailed) sone 166
Külliyat-ı Mükâleme-i Elsine 96, 109, 128, 129
Külliyat-ı Elsine-i Şarkiyi ve Garbiye 96
 Kürtler 356, 357, 358
L'education des Classes Moyennes et Dirigeantes en Angleterre 210
L'Essai sur l'Entendement Humain 122
 La Fayette, Madame de 262
La Liberte 418
La Petit Journal 626
La Revue des Revues 286
La Science Française 280
La Trace du Serpent 442
 La Turquie 426
 Laboulaye, Édouard 364
 Lady Judith 403, 404, 406
 Lady Macbeth, karakter 130
 Laing, Alexander Gordon 341, 537
 lake poets (göl şairleri) 252
 Lake Poets (Göl Şairleri) 197
Lalla-Rookh an Oriental Romance 181
 Lamartine, Alphonse de 402
 Landlord of the Sun 404, 405
 Lathrop, George Parsons 246
 Latife Tekin 21
Le Figaro 291, 294, 296
Le Magasin Pittoresque 391
 Le Sage, Alain René 262
 Le Tourneur 438
Leclerc, Max 210, 626
L'education et la societe en Angleterre 626
 Lee, Sophia 46, 74, 75, 454, 511
 Leland, Charles Godfrey 246
 Leonatus Posthumus, karakter 137, 355
 Leontes, karakter 137, 355
 Leslie, John 425
 Leslie, Stephen 407
Letter Concerning Toleration 604
Levant Herald, Thexxvi, 288, 304, 305, 306, 307, 385, 392, 393, 394, 396, 397, 401, 402, 403, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 420, 421, 422, 423, 424, 427
 Lever, Charles James 404, 405
 Lewis, Amelia 404, 406
 Lewis, Matthew Gregory 262

- Liardet, Frances..... 115, 528, 569
Limoncuyan, Kerovpe 440, 588
L'indépendance Belge 312
Lippincott's Monthly Magazine 305
Literary World 246
Livingstone, David 100, 131, 259, 294, 303, 344,
351, 369, 381, 387, 388, 389, 390, 393, 394,
396, 397, 402, 403, 408, 422, 423, 532, 533,
537, 554, 568
Locke, John 12, 13, 21, 122, 123, 210, 212, 253,
254, 271, 303, 331, 386, 398, 466, 490, 594,
595, 597, 598, 602, 603, 604, 612
London Chronicle..... 356
London Daily Universal Register 369
London Society..... 402, 404, 405, 407, 408
Londra Anıları (Ricordi di Londra)..... 156
Longfellow, Henry Wadsworth 191, 241, 248,
333, 349, 350, 385, 519, 555, 650
Lord Beaconsfield (Disraeli, Benjamin)..... 370
Lord Byron 26, 103, 104, 152, 153, 158, 169,
177, 178, 179, 180, 200, 201, 210, 224, 226,
227, 228, 229, 230, 233, 234, 244, 252, 253,
274, 303, 351, 414, 509, 519, 520, 526, 557,
645, 646
*Lord Byron's Farewell to England, and Other
Late Poems* 233
Lord Chesterfield (Stanhope, Philip Dormer) 348,
352, 362, 363, 425
Lord Dick, karakter..... 129
Lord Edward Bomston (Milord Edouard),
karakter 146, 147, 148, 425, 426, 427
Lord Houghton (Richard Monckton Milnes) .. 211,
650
Lord Kames (Home, Henry)..... 363
Lord Palmerston 15, *Bakin* Temple, Henry John
Lord Ponsonby ..... 15, *Bakin* Ponsonby, John
Lord Rosebery 176, 189, 557
Lord Salisbury..... 237, 369
Lord Stanley (Stanley, Edward Henry).. 390, 417,
418
Lord Wharnccliffe..... 278
Lord Worling 369
Lost..... 404
Lothair..... 404, 405, 411, 525, 546
Louis, X..... 262
Louis, XIV 262
Lowell, James Russel 242, 248
Loyde, William Lock..... 239
Lubbock, John 225, 557
Lucrece'in Hetki 315
Lucy, karakter 244
Lyell, Charles 241, 269, 270
Lyly, John 282
Lyrical Ballads 243, 244
M. F. (M. Faik ?) 337
M. Faik..... 337, 339, 563
M. Fikri Bey 96, 573
M. H. Naci 128, 129, 573
M. Hüsrev 87, 315, 588
M. Nuri Şeyda..... 128, 161, 306, 526, 588
M. R..... 166, 174
M. Sadık 294, 296, 351, 537, 579
Maarif 273, 276, 280, 287, 288, 293, 300, 301
Maarif Mecmuası..... xxviii
Macaulay, Thomas Babington 141, 224, 241,
303, 328, 329, 460, 540, 594
Macbeth 122, 159, 314, 424, 426, 427, 430, 432,
433, 434, 546
MacGahan, Januarius Aloysius.. 68, 69, 70, 379,
380, 384, 534, 556, 570
Mackay, Charles..... 188, 189, 554, 650
Mader..... 114
Magellan, Ferdinand..... 101
Maggie, karakter..... 246, 247
*Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük
Fermanı)* 622
Mahmud 52
Mahmud Bey, Kitapçı ..... xxiv, 450, 654
Mahmud Esad 120
Mahmud Esad, Seydişehirli... 107, 114, 119, 127
Mahmud Hayreddin 199, 579
Mahmud Nedim.... 43, 45, 61, 62, 63, 64, 65, 66,
119, 394, 395, 509, 588
Mahmud Raif Efendi..... 51, 479, 534
Mahmud Sadık... 91, 93, 94, 288, 298, 508, 563,
588
Mahmud, II. (Sultan Mahmud)..... 606
Mail and Express..... 246
Malthus, Thomas Robert 240, 264
malthusyanizm 264
Malumat xxvii, 37, 104, 116, 124, 128, 136, 151,
162, 200, 203, 206, 209, 211, 213, 215, 216,
217, 221, 222, 242, 244, 246, 248, 265, 268,
337, 339
Malvina..... 407
Manon Lescot..... 262
Marcian Colonna 213
Mardin, Şerif.. 9, 11, 75, 598, 599, 610, 611, 650
Mari Kraliçe ve Kızları 47, 74, 373, 454, 511
Marlowe, Christopher 158, 265
Marryat, Frederick .. 86, 321, 322, 325, 326, 450,
451, 452, 508, 553, 568
Marsden, Kate 291
Mary Stuart..... 391, 392
Mary, Jules 50
Mathews, William 228, 559
Maud 26, 170, 171, 180, 521
Maxwell, Laurence William..... 402
May Fortescue (Emily May Finney) 227
McCabe, Fred 168
McCarthy, Justin..... 305, 403, 404, 406
McKinley, William 223

- Meclis-i Mebusan.....24
- Mecmua-i Ebüzziya 79, 161, 198, 225, 238, 257, 258, 259, 284, 312, 327, 336, 337, 339, 340, 346, 347, 348, 349, 351, 352, 356, 358, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 382, 529, 530, 539, 540, 579
- Mecmua-i Edebiye" Dergisi*..... xxx
- Mecmua-i Fünun*... xxviii, xxix, 41, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 537, 649
- Mecmua-i Ulum.....372, 492
- Mehmed Abdülhak.....239, 563
- Mehmed Ali Ayni.....120
- Mehmed Arif 308, 579
- Mehmed Ata 138, 139, 157, 267, 588
- Mehmed Aziz, Giriltli... 89, 90, 102, 321, 533, 588
- Mehmed Celal 166, 341, 520, 537, 563
- Mehmed Ekrem 123, 124, 296, 534, 563, 589
- Mehmed Enisi177, 178, 226, 228, 229, 230, 233, 234, 579, 650
- Mehmed Fahri 111, 523, 589
- Mehmed Habib 117, 225, 574
- Mehmed Halim.....255, 580
- Mehmed Hilmi..... 342, 343, 344, 345, 563, 580
- Mehmed İzzet 102, 301, 533, 589
- Mehmed Mihri.....125, 574
- Mehmed Muzaffer.....81, 341, 563, 574
- Mehmed Nadir ..41, 80, 105, 136, 137, 285, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 354, 355, 356, 449, 450, 563, 564, 580, 589, 647
- Mehmed Nadir (Nadir) 41, 355
- Mehmed Rauf. 22, 174, 175, 179, 180, 240, 243, 244, 252, 253, 261, 262, 519, 521, 527, 564, 580
- Mehmed Reşid.....104, 106, 574
- Mehmed Rifat 71, 199, 580, 589
- Mehmed Sadık.....301, 580
- Mehmed Sami 272, 514, 580
- Mehmed Şevki.....41, 425, 564
- Mehmed Tahir (Bursalı).....123, 124, 534, 609
- Mehmed Tevfik 280, 580
- Mehmed Zati.. 239, 240, 256, 257, 564, 565, 581
- Mekteb*.. xxix, xxx, 239, 240, 242, 243, 244, 247, 249, 252, 253, 255, 256, 257, 261, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 275, 279, 281, 299
- Melbourne Argus* 410
- Melek Hanım 394
- Melville, Herman.....451
- Mémoires de Mistress Bellamy, Actrice du Théâtre de Covent-Garden* 250
- Menemenlizade Tahir ... 326, 327, 328, 329, 330, 564
- Meredith, George.....241
- Mesud-i Harabati (Muallim Naci)...333, 334, 335, 336, 580
- Meşrutiyet*.....7, 21, 75, 644, 645, 649, 650
- Meşveret Gazetesi*.....xxvii
- Methods of Education in America*.....273
- Meyra, Nicholas.....120, 121
- Mısır Hidivi İsmail Paşa.....389
- Michon, Oscar 90, 91
- Middleton, Thomas 196, 197, 522, 523, 559, 650
- Midhat Bahari 221, 222, 580
- Mikaelov, V.....441, 575
- Mill, James 597
- Mill, John Stuart.... 180, 210, 240, 241, 265, 271, 331, 591, 597
- Miller, Hugh 241
- Miller, Joaquin 246
- Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*... 608, 649
- Milli Kütüphane Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası* xxiv
- Milnes, Richard Monckton 211, 558, 650
- Milord Edouard (Lord Edward Bomston), karakter.....425, 426
- Milton, John.. 122, 152, 153, 158, 168, 169, 171, 172, 210, 252, 282, 303, 425, 521, 526, 527, 556, 593, 650
- Minassyan, Minas.....442
- Mirandola* 213
- Mirat* 416
- Mir'at-ı Âlem . 337, 338, 339, 341, 351, 354, 513, 537
- Miss Harry, karakter 236, 237, 479, 513
- Miss Johnsoner, karakter 96, 97
- Miss Lucy yahut Lammermoor Nişanlısı*.... 67, 382, 509
- Miss Milner, karakter 251
- Mizan*..... xxviii, xxx, 93, 311, 312, 315, 321
- Moby Dick* 452
- modern... xiv, xv, xvi, 3, 7, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 30, 31, 38, 57, 60, 70, 75, 132, 134, 139, 155, 156, 214, 459, 465, 474, 515, 594, 622, 638, 644, 647, 649, 650
- Modern Painters*.....167
- Modern Turkey*.....413, 414
- modernizm .....xiv, 601
- modernleşmevi, xiv, xv, xvi, 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 24, 27, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 40, 44, 48, 54, 60, 64, 94, 97, 117, 131, 139, 144, 173, 198, 201, 207, 215, 254, 255, 257, 258, 259, 268, 275, 363, 364, 377, 387, 401, 402, 416, 425, 450, 451, 452, 458, 464, 465, 476, 477, 480, 482, 484, 486, 487, 488, 496, 530, 531, 595, 596, 600, 601, 605, 609, 610, 613, 618, 619, 622, 637, 638, 639, 640, 651
- modernlik..... xvii, 11, 12, 31, 139, 358, 595, 641, 649
- Molière 329
- Monk, Charles James.....237
- Monroe doktrini.....238

- Monroe, James 238
- Montagu, Mary Wortley.. 277, 278, 279, 425, 526
- Montepin, Xavier de.....50
- Montesquieu 362, 363, 490, 602
- Montgomery, James 206
- Monthly Review* 368, 646
- Moore, Thomas..... 181, 558, 650
- Morning Advertiser*..... 397, 402, 493
- Morning Post* 313, 377, 414, 427
- Morris, William 158, 224, 241
- Morton, John Maddison 423
- Motley, John Lothrop 241, 242
- Mrs. Mellor's Diamonds 403
- Muallim Naci. 148, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 580, 581, 653
- Much Ado About Nothing* 137, 355
- muhafazakâr liberalizm..... xv, 28, 203, 465
- muhafazakâr modernleşme 17
- Muharrir 379, 381
- Muhbir Gazetesi*.....xxvii
- Muhteşem Devrim (Glorious Revelation).....350, 601
- Muhyiddin 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 200, 203, 204, 205, 206, 209, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 225, 522, 564, 581
- Mukayeseli Edebiyat*.....20, 647
- Murfree, Mary Noailles (Carddock, Charles Egbert) 305
- Murray, George.....622
- Murray, John.....228, 407, 645, 648, 650
- Musavver Fen ve Edeb..... 167, 171, 172, 177
- Musavver Malumat* ..... xxx, 160
- Musavver Türkistan Tarihi ve Seyahatnamesi* 378
- Musset, Alfred de..... 180
- Mustafa Fazıl Paşa 491, 609
- Mustafa Hayrullah 303, 304
- Mustafa Kemal..... 172, 175, 177, 178, 181, 182, 581
- Mustafa Refikxxiv, 103, 109, 112, 149, 150, 151, 153, 154, 308, 309, 509, 510, 512, 513, 540, 564, 574, 589, 654
- Mustafa Reşid Paşa..... 15, 40
- Mutasa 381
- Mühendisin Refiki* 115, 528
- Münif Paşa..... 348, 360, 361, 581
- Münir Paşa 333
- Müntahabat-ı Lügat-ı Osmaniye* 95
- Müntehabat-ı Bediye-i Edebiye*..... 372, 393
- Mürettib Ziya 169, 170, 564
- Müşavir Paşa (Slade, Adolphus)..... 16, 171
- Mütalaa Gazetesi*.....xxviii
- Nabızade Nazım 140, 297, 518
- Nahl-i Emel* 270
- Namık Kemal ... xxvii, 7, 8, 11, 21, 22, 29, 30, 40, 157, 366, 370, 371, 372, 393, 416, 417, 418, 419, 450, 481, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 531, 564, 574, 581, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 603, 604, 605, 606, 650, 651, 652
- Nami 266, 270, 565, 581
- Nana* 274
- Napolyon 202, 208, 362
- National Archives, the 15
- National Police Gazette* 309
- Nature* 256
- Nature Journal of Science* 290
- Necip Âsim Bey 609
- Neida (Neyda), karakter 130, 131
- Neoklasisizm 26
- New Letter* 369
- New York*..... 313
- New York Herald* 68, 294, 369, 381, 384
- New York Tribune*..... 360, 369
- New York World* 310, 313
- Newman, Frances William..... 403
- Newnes, George 280
- Newton, Isaac138, 139, 140, 141, 197, 221, 285, 363, 386, 425, 540, 556, 570
- Neyda (Neida), karakter 130, 131
- Night and Morning* 430
- Niza-yı İlim ve Din* 115, 116
- Nogues, Georges 432, 433, 566
- Nogues, Georges, fills 434
- North American Review*..... 305
- Norton, Caroline Elizabeth Sarah.. 200, 553, 651
- Notes on England*..... 274, 401, 402
- Nogues, Georges 430
- Novum Organum* 254, 322
- Numune-i Terakki 316
- Nureddin Ferruh 271, 565
- Nuri..... 340, 341
- Nutk-ı Hümayun* 595
- Nüzhet... 95, 101, 151, 152, 153, 299, 301, 302, 508, 565, 573, 574, 589
- Old Farmer's Allminax* 336
- Oliphant [Mrs. Oliphant], Margaret Oliphant Wilson 241
- On Dokuzuncu Yüzyılda Batı Edebiyatı'ndan Tercüme Edilen Şiirler Antolojisi* xxi
- On Heroes, Hero Worship, and the Heroic in History*..... 119, 120, 127, 250
- On Sledge and Horseback to the Outcast Siberian Lepers*..... 291
- Ophelia, karakter 355
- Opie, Amelia..... 182, 553
- Ortaçağ İngiliz edebiyatı..... 21
- Osborne, Dennis 106, 568
- Osmanlı Gazetesi*..... xxix
- Osmanlı Tiyatrosu* 409

- Othello* 71, 122, 136, 137, 159, 314, 354, 355, 396, 423, 424, 426, 427, 428, 429, 434, 435, 447, 448, 522, 546, 547
- Othello, karakter 137, 355, 447, 448
- ottava rima 218
- Ought We to Visit Her* 404, 405, 407
- Our Neighbour Opposite* 95, 508
- Ovid 407
- Owen Meredith (Robert Bulwer-Lytton) 185, 186, 558
- Özavcı, Hilmi Ozan 1, 598, 651
- Özege Kataloğu* ...xix, 52, 54, 102, 103, 105, 114
- Özege, Mehmet Seyfettin .... xix, xxiv, 52, 54, 56, 74, 88, 91, 93, 99, 102, 103, 105, 106, 114, 115, 117, 125, 225, 299, 300, 651
- Özön, Mustafa Nihat .. 42, 44, 46, 47, 48, 49, 651
- Palgrave, Francis Turner 402
- Pall Mall* 379, 409, 414, 415
- Pamela* 262
- Paradis Perdu* 122
- Paradise Lost* 122, 252, 425
- Paris Esrarı* 50
- Paris Temps* 401, 402
- Parla, Jale 12, 14, 651
- Parlatır, İsmail 8, 651
- Passionate Pilgrim* 317, 318, 519, 649
- Peabody, William Oliver Bourne 215, 519, 559
- Pebody, Charles 394, 405
- Perikles 262
- Perin, Cevdet 67
- Peter Bell* 243
- Petrarch 172, 276
- Phare de Bosphore* 337
- Philips, Frances Charles 305
- Pip 26
- Pip, karakter 617, 618
- Pitt, William 362
- Planche, James Robinson 402
- Poe, Edgar Allan ... 180, 242, 248, 432, 443, 512, 547, 548, 569
- Poems by Mrs Opie* 182
- Polat, Nazım Hikmet ..... i, v, 160, 282, 535, 651
- Polini, karakter 30
- polisye 22
- Pompei'nin Son Günleri* 178
- Poole, Stanley Lane 102, 193, 651
- Poor Richard's Almanack* 365, 367
- Pope, Alexander ... 122, 158, 187, 195, 278, 303, 328, 329, 407
- Powers of the Key 404, 406
- pozitivizm 180, 598, 599, 602, 603, 624
- Prens Albert 161, 162, 539
- Price, Julius Mendes 297
- Principes Generaux d'Economie Politique* 372
- Procter, Adelaide Anne 167, 168
- Procter, Bryan Waller 212, 213
- Protestan ahlakı .... xv, 14, 17, 28, 29, 32, 54, 64, 91, 125, 173, 205, 208, 215, 221, 255, 275, 277, 280, 284, 320, 354, 457, 482, 595, 597, 611, 613, 625, 630, 637
- Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü* ... 14, 653
- Püritenizm 29
- Quillard, Pierre 1
- Quilliam, (Abdullah) William Henry 298, 303
- Quincey, Thomas de 249, 407
- Racine, Jean 329, 592
- Radcliffe, Ann 46, 68, 97, 98, 262, 503, 508, 511, 568, 618
- Rahme, J. G. 5, 596, 652
- Râkım Efendi, karakter ... 30, 595, 613, 614, 615, 616, 617, 618
- Rauf Zati 239, 247, 256, 257, 564, 565, 581
- Reade, Charles 241
- realizm 271
- Recaizade Mahmud Ekrem 30, 143, 144, 145, 397, 398, 399, 581, 589
- Redhouse, James Williams 54, 55, 76, 82, 94, 95, 199, 570
- Reeve, Henry 164
- Reform Act 23
- Reid, Thomas 254, 271
- Remusat, Charles De 431
- Renan, Ernest 167, 591
- Rendu, Ambroise 84, 323, 468, 469
- Resimli Gazetexxix*, 43, 102, 212, 215, 218, 219, 220, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 233, 234, 239, 255, 256, 258, 272, 276, 284, 287, 288, 289, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303
- restorasyon dönemi 21
- Restorasyon Dönemi (Restoration Period) ... 169, 350
- Revue des deux Mondes* 375, 376, 454
- Revue Encyclopédique* 248
- Rifat 279
- Rifat Müeyyed 198, 581
- Rıza Tevfik 269, 270, 565
- Ricardo, David 22, 240, 597
- Richard, kral 429
- Richardson, Samuel 152, 240, 262
- Richebourg, Emile 50
- Riding Through Siberia - A Mounted Medical Mission in 1891* 291
- Rikalda Yahud Amerika'da Vahşet Âlemi* 96
- Riley, James Withcomb 246
- Robert Burns: Il Les Oeuvres* 251
- Robinson Crusoe* ... xx, 42, 43, 44, 45, 46, 55, 56, 60, 71, 84, 92, 132, 227, 228, 231, 262, 323, 431, 441, 442, 443, 458, 467, 469, 470, 503, 509, 510, 511, 536, 547, 548, 646
- Robinson, karakter ..... xx, 45, 96, 205, 227, 231
- Rocca, Alphonse della 430
- Roman Histoire de Robenson* 442

- romance.....196, 420
romantizm.....26, 252, 253, 271, 420, 606
Romeo and Juliet.....85, 86, 113, 118, 318, 522
Romeo ve Juliet xiii, 85, 122, 159, 166, 314, 336, 409, 434, 459, 471, 519, 520, 522
Rossetti, Dante Gabriel.....158, 210, 241
Round the Corner 423
Roundabout Papers.....409
Rousseau, Jean Jacques 12, 146, 147, 148, 212, 329, 424, 425, 426, 490, 530, 566, 570, 602, 603, 626
Rowlandson, Thomas .....xiii, 621, 622
Rönesans 17, 276
Ruskin Societies of Rose.....167
Ruskin, John...xiii, 163, 166, 167, 241, 242, 525, 547
Ruzname-i Ceride-i Havadis.....426, 427
Saadet .....xxvii, 91, 320, 333, 337
Sabah .....xxvii, xxviii, 91, 107
Sabir 121, 459, 462, 589
Safveti Ziya.....242, 243, 246, 248, 565, 581
Saint-Preux, karakter 425, 426
Sala, George Augustus.....403, 404, 406, 408
Salisbury Plain.....243
Salyani.....171, 172, 521, 582
Samipaşazade Sezai 22, 30, 158, 159, 324, 325, 328, 496, 497, 498, 499, 500, 516, 575
Sangster, Margaret Elizabeth 246
Sardanapalus 178
Savsi (?) 175, 558
Scarron (?).....262
Schiller, Friedrich 72, 249
Schopenhauer, Arthur.....591
Schuyler, Eugene 71, 72, 378, 534, 569, 646
Scott, Walter ...67, 152, 153, 224, 241, 252, 253, 262, 303, 370, 382, 383, 432, 433, 469, 510, 546, 547, 571, 604, 645
Scraps 320
Scudery, Madeleine de 262
Sehiv Komedyası.....85, 113, 118, 471, 522
Sehv-i Mudhik.....89, 118, 459, 472, 473, 522
Séjour, Victor 111
Self-help 165
Self-Help.....75, 379, 486, 610, 611, 613
Selkirk, Alexander (Selcraig, Alexander) ..42, 43, 227, 228, 536
Sentimental Comedy 172
sentimentalizm.....152, 172, 175, 176, 187, 225, 256, 447, 451, 453
Septimius Felton 393, 394
Sergüzeşt-i Adelin.....46, 68, 508
Serseri Yahudi.....50
Servet.....308
Servet-i Fünun xiii, xxvi, xxviii, xxix, xxx, 48, 163, 164, 166, 174, 176, 179, 188, 198, 214, 236, 238, 250, 251, 265, 269, 271, 272, 273, 286, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 302, 307, 501, 513, 514, 521, 529, 536, 625, 645
Servet-i Fünun (Edebiyat-ı Cedide).....49
sestain.....222
Sevda-yı Sa'y ü Amel.....75, 353, 367, 378, 486, 595, 610, 611, 613, 647
Sevgili Arsız Ölüm 21
Sevük, İsmail Habib.....xix, xx
Seyahatname-i Londra 51, 433
Shakespeare, William. xx, xxi, 20, 21, 22, 40, 71, 80, 81, 82, 85, 86, 89, 113, 118, 119, 122, 136, 137, 142, 143, 152, 153, 159, 162, 163, 166, 169, 195, 196, 210, 252, 256, 265, 270, 276, 282, 302, 304, 306, 307, 308, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 326, 327, 329, 330, 332, 333, 334, 335, 336, 342, 351, 352, 354, 355, 356, 358, 371, 409, 424, 426, 427, 428, 429, 430, 433, 434, 435, 447, 448, 449, 459, 470, 471, 472, 473, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 525, 527, 540, 546, 547, 548, 551, 559, 570, 571, 592, 593, 647, 649, 652
She Stoops to Conquer.....171, 195
Shelley, Mary.....237
Shelley, Percy Bysshe....99, 100, 145, 158, 265, 323, 324, 517, 519, 523, 558, 571
Sheridan, Richard Brinsley.....184, 558, 651
Sherwood, Mary Elizabeth Wilson.....248
Sırrı 113
Sırrı Paşa, Giritli.....113, 586
Sidney, Philip.....122, 282
Sinclair, Upton.....293
Sir Robert Peel.....305
Siren.....405
Sirk Geceleri.....21
Sketches by Boz.....432, 512
Sketches from my Life.....16
Slade, Adolphus (Müşavir Paşa) 16, 171
Smiles, Samuel 75, 379, 610, 611, 613
Smith, Adam.....21, 153, 240, 373, 425, 597
Smith, George 383, 385, 386
Smith, Horace.....222, 223, 652
Smollett, Tobias.....262
Social Vicissitudes.....305
Somalyan, Sukyas.....439
sosyalizm 25
Soulié, Frédéric 48, 49
Southey, Robert ...203, 224, 252, 519, 558, 652
Sowden 278
Speke, John Hanning 427
Spencer, Herbert..114, 116, 127, 163, 165, 167, 210, 212, 241, 247, 258, 260, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 271, 274, 276, 556, 569, 591, 652
Spenser, Edmund.....122, 158, 177, 276, 282
Spenserian stanza.....177

- Spies, Otto.....614, 615
 Squire (Lord) Trelawney, karakter 131
 Staël, Madam de.....252
Standard 397, 416
 Stanhope, Philip Dormer (Lord Chesterfield) 348, 352, 362
 Stanley, Henry Morton .. 102, 103, 109, 110, 294, 301, 310, 311, 312, 343, 344, 351, 369, 381, 390, 394, 531, 532, 533, 537, 555, 557, 569
 Starr, Myra Maybelle Shirley Reed (Bella Starr) 309
 Stedman, Edmund Clarence.....243
Stern Express 333
 Sterne, Laurence 262
 Stevenson, Robert Louis 47, 130, 281, 282, 283, 510, 571
 Stewart, Dugald 271
 Stockton, Frank R. 305
 Stoddard, Richard Henry 246
 Stowe, Harriet Beecher.....414
 Stubbs, William 241
 Sue, Eugene 50
 Sully, Thomas 154, 255
 Surreys, William.....210
 Survival of fittest 240
 Sutherland, Henry.....407
 Süleyman Nazif..... 169, 520, 562
 Süleyman Nutki..... 115, 528
 Süleyman Paşa.....607, 609
 Swift, Jonathan 44, 45, 62, 66, 395, 425, 509, 570
 Swinburne, Algernon Charles 158, 224, 403
Sybill, or Two Nations 370
 Şark 370
 Şarman, Kansu 16
 Şemseddin Sami.....42, 84, 141, 370, 458, 467, 468, 469, 470, 509, 540, 575, 590, 609
 Şerafeddin Mağmumi..... 160, 532, 535, 536
 Şeriat 119, 120, 127, 596, 597, 599, 605
 Şinasi..... 97, 98, 489, 607
 Şinasi, İbrahim..... 3, 8, 11, 323, 651
 Şükrü Osman.....280, 529, 582
 Şümruh-ı Edeb..... 363
 T. A. 162, 565
Tact, Push, and Principle.....285, 286
 tail-rhyme stanza 172, 178
 Taine, Hippolyte.... 180, 212, 251, 274, 401, 402, 591, 592, 593, 594, 624, 625
Takvim-i Vekâyi 415
 Tanpınar, Ahmet Hamdi.. xv, xix, 8, 11, 608, 650, 653
 Tanzimat.. i, vi, vii, xv, xix, xx, xxvi, xxix, 1, 7, 14, 15, 19, 20, 35, 40, 48, 67, 75, 79, 144, 149, 426, 451, 485, 488, 518, 521, 532, 541, 591, 595, 596, 605, 606, 607, 610, 611, 624, 637, 639, 641, 644, 649, 650, 651, 653
Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatında Shakespeare - Tercüme ve Tesirler 20
Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatında Shakespeare Tercüme ve Tesirleri xx
Tanzimat Fermanı 15, 19, 591, 595, 596, 639
Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu 426, 428
Tarih ve Toplum 75, 287, 480, 610, 647, 649, 652
Tarih-i Cevdet..... 594
*Tarih-i Umumi*57, 58, 70, 72, 132, 134, 459, 473, 474, 475
Tarik . 59, 91, 287, 301, 314, 315, 320, 321, 333, 341, 365, 456, 486
 Tarık 315, 316, 317, 318, 319, 320
Tasvir-i Efkâr 8, 415
 Taylor, Tom 423
 Teal, Angeline 305
Temple Bar..... 402, 404, 405, 407, 408
 Tennyson, Alfred 26, 27, 158, 159, 163, 167, 170, 171, 174, 175, 179, 180, 224, 241, 287, 453, 521, 525, 527, 546, 547, 553, 652, 653
 Tennyson, Hallam 27
Terakki 7, 40, 121, 136, 157, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 205, 223, 227, 228, 264, 285, 372, 393, 459, 491, 492, 646, 651
Terbiye-yi Cismaniye..... 114, 127
Tercüman xxiv
*Tercüman-ı Hakikat*xxiv, xxvii, xxviii, xxix, 73, 90, 91, 92, 96, 109, 115, 143, 149, 150, 153, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 320, 322, 323, 332, 333, 334, 335, 336, 340, 346, 347, 352, 353, 354, 356, 357, 361, 367, 369, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 378, 511, 513, 518, 533, 537, 540, 654
 Terrail, Panson de 50
Tesalya'da Osmanlı Ordusuyla 123, 232, 233, 536, 538
 Tevfik Fikret..... 48, 188, 565
 Thackeray, William Makepeace.... 240, 241, 409, 431
 Thayer, William Makepeace 285, 286, 559
The Adventures of Peregrine Pickle 262
The Adventures of Roderick Random 262
The Albert N'yanza 389
The Annual Anthology 203
The Art of Virtue 363
The Atlantic Monthly..... 305
The Ballad of Babie Bell, and Other Poems . 246, 644
The Battle of Dorking Reminiscences of a Volunteer 404
The Battlefields of Thessaly with Personal Experiences in Turkey and Greece.. 123, 124, 225, 232

- The Blighted Being* 423
- The Bombay Gazette* 393
- The Borderers* 243
- The Bride of Lammermoor* 67, 382, 383, 432, 433, 510, 546
- The Castle of Otranto (Otrand Hisari)* 262
- The Cenci* 99, 523
- The Century Magazine* 305
- The Chess Player* 360, 361, 647
- The Classification of Sciences* 263, 652
- The Comedy of Errors* 85, 86, 113, 118, 459, 522
- The Comparative Imagination*
On the History of Racisim, Nationalism, and
Socail Movements ..... xvii, 647
- The Complaint: or, Nigth-Thoughts on Life,*
Death, and Immortality 438
- The Daily Chronicle* 311
- The Daily News* 310, 408
- The Dead Heart: a Tale of the Bastille* 440
- The Dead Secret* 112, 510
- The Deserted Village* 195
- The Dublin University Magazine* 408
- The Excursion* 243
- The Expedition of Humphry Clinker* 262
- The Faith of Islam* 303
- The First Floor* 108, 523
- The Foreign Review* 368
- The Gentleman's Magazine* ... 404, 405, 407, 408
- The Good Natured Man* 195
- The Great Railroad Trunk* 170
- The Greatest Thing in the World* 442
- The Grecian History: from the Earliest State to*
the Death of Alexander the Great 195
- The History of Civilisation in England* 256, 257
- The History of Sir Charles Grandison* 262
- The Hope of the World, and Other Poems*.... 188, 650
- The Jungle* 293
- The Jungle Book* 48, 188, 546, 547
- The Last Days of Pompeii* 178
- The Leader* 247
- The Life and Death of Jonathan Wild* 262
- The Life of Charles Dickens* 393
- The Log of a Jack Tar* 305
- The London Review* 368
- The Lovels of Arden* 404, 406
- The Merchant of Venice* 307, 522
- The Midshipman's Companion* 115, 528
- The Monk* 262
- The Mother at Home Or, the Principles of*
Maternal Duty 114
- The Mysteries of Udolpho (Údolf Hisari, Udolphe*
Şatosu) 46, 47, 97, 262, 503, 511, 618
- The Mystery of Edwin Drood* 411
- The New York Chronicle* 409, 410
- The Newspaper Press: Its Origin, Progress, and*
Present Position 397
- The Nile Tributaries of Abyssinia* 389
- The North American Review* 228
- The Pilgrim's Progress* 440, 511
- The Pilot* 451
- The Pirate, and the Three Cutters* .. 86, 321, 322, 326, 450
- The Pleasure of Life* 225
- The Poetical Works of Lord Byron* 228
- The Poetical Works of Mrs. Hemans* 193
- The Prelude* 243
- The Princess a Medley* 180
- The Principles of Equity* 363
- The Principles of Sociology* 260
- The Quarterly Review* 362, 363
- The Queen of the Regiment* ... 73, 332, 353, 367, 373, 375, 376, 453, 503
- The Rambles of a Rat* 124, 173, 510
- The Rape of Lucrece* 315, 519
- The Recess, or A Tale of Other Times* ... 47, 454, 511
- The Resources of Turkey* 413, 414
- The Roman History: from the Foundation of the*
City of Rome, to the Destruction of the
Western Empire 439
- The Romance of Forest* 46, 508
- The Second Treatise of Civil Government*.... 594, 604
- The Spirit of the East* 609
- The Story of Bessie Costrell* 244
- The Study of Sociology* 266, 652
- The Sunny Hour* 292, 300, 302
- The Sunny South* 187
- The Thumping Legacy* 423
- The Times* 77, 164, 235, 236, 274, 311, 333, 337, 369, 377, 396, 409, 416
- The Trail of the Serpent* 112, 442, 510, 511
- The Traveller or a Prospect of a Society* 195
- The Trial of the Serpent* 109, 510
- The Two Gentlemen of Verona* 113
- The Vicar of Wakefield* 195, 411
- The Wanderer* 185, 186, 650
- The Weekly Review* 368
- The Westminster Review* 368
- The White Doe of Rylstone* 243
- The Winter's Tale* 137, 355, 522
- Thompson, A. William 103
- Thomson, William 255, 269
- Thoreau, Henry David 248
- Thornbury, Walter 404, 406
- Thorpe, Thomas 314
- Thyrza, karakter 226
- Times 333
- Timuçin, Afşar 13, 599, 602
- Tinsley's Magazine* 403, 404, 406

- Tit-Bits* 280
Tom Amcanın Kulübesi..... 414
Tom Jones..... 262
 Topalyan, H. 441, 586
 Tory 269, 278, 485
 Tranbel, Horace L 305
Travels into Several Remote Nations of the World..... 62
Treasure Island..... 47, 130, 281, 283
Tristram Shandy 262
Triumphant Democracy: or, Fifty Years' March of the Republic 258
Troilus and Cressida..... 136, 137, 319, 354, 355, 519, 522
 Troilus, karakter 137, 355
 Trollope, Anthony..... 241
 Trollope, Thomas Adolphus 405
 Trotter, Henry 356, 357
 Tucker, Charlotte Maria . 124, 125, 173, 510, 568
Turkistan: Notes of a Journey in Russian Turkistan, Khokand, Bukhara, and Kuldja .378
 Turner, J. M. W. 167
 Türk edebiyatı 3, 20, 21, 22, 31, 214, 466, 527
Türkçede Roman 42, 44
Türkçede Shakespeare..... 40, 119, 518
Türkçede Shakespeare Çevirileri ve Etkisi 20
 Twain, Mark 242, 340, 515
Two Years in Syria..... 414
 Tyndall, John 241, 289, 290
Ulûm 413, 491, 607, 608
Ulum Gazetesi xxx
Un Homme Courageux dans le Desert 438
 Unat, Faik Reşit 51
Uncle Tom's Cabin 414
Une Existence Decolorée 423
 Unwin, Fisher 305
 Urgan, Mina 45
 Urquhart 594
 Urquhart, David... 22, 69, 70, 493, 494, 528, 568, 609, 610
 utilitarizm (faydacılık) 180, 265
Üçüncü Richard 122
 Üdolf Hisarı 97
Üss-i Zafer 352
 Üyepazarıcı, Erol 22, 653
 Veled Çelebi 609
Venedik Taciri. 82, 122, 306, 307, 341, 426, 473, 522
Venus and Adonis..... 316, 519
 Verhoeven, Abraham 312
 Victoria Devri (Victorian Age).. 14, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 96, 109, 110, 112, 124, 129, 173, 190, 192, 224, 241, 244, 262, 272, 287, 321, 347, 350, 404, 474, 508, 510, 513, 520, 613, 646
 Virgil..... 276, 314, 407
 Vivian Grey..... 404, 405
 Voltaire 12, 262, 271, 329, 357, 602
Voyages du Capitaine Lemuel Gulliver 62
Wakefield Papazı 195, 262
 Wallace, Alfred Russel 264
 Walpole, Horace 262
 Ward, Arthemus 242
 Ward, Mary Augusta..... 244
 Washington, George 387
 Watts 52, 210
 Weber, Max..... 14, 29, 595, 611, 613, 625, 653
 Webster 284, 304, 422, 547
Webster's Dictionary..... 304, 306
 Webster's National Pictorial Dictionary..... 422
Weekly News..... 369
 Wells, Charles 52, 56, 76, 419, 453, 517, 550
 Wesley, Charles 91, 93, 94, 288, 508, 568
 Whig 269, 278, 485
 Whitman, Walt..... 242, 248, 305
 Whittier, John Greenleaf..... 242
 William Chambers 57, 58, 70, 72, 132, 134, 459, 474
 William of Orange 350, 428
 Winter, William 243
*With the Turkish Army in Thessaly*123, 232, 233, 236, 536
 Wolseley, Garnet Joseph 377
 Woods Paşa (Woods, Henry Felix) 16
 Woolson, Constance Fenimore 288, 526
 Worcester, Joseph Emerson 304
Worcester's Dictionary..... 304
 Wordsworth, William26, 158, 180, 224, 243, 244, 252, 303, 519, 526, 527, 547, 560
 XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Popüler Roman 22, 653
 XVI. Luis 601
 Yahya Kemal, Beyatlı 1
 Yalçın Çelik, Sıdıka Dilek 22, 653
Yanlışlıklar Gecesi..... 171
Yeni Afrika..... 102, 301, 533
 Yeni Osmanlılar..... 9, 418
 Yeni Türk Edebiyatı i, vi, xiv, xv, xvii, xviii, xix, xx, xxii, 1, 2, 6, 7, 8, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 27, 31, 32, 35, 36, 39, 40, 49, 119, 257, 354, 444, 458, 477, 478, 487, 500, 516, 518, 522, 526, 528, 529, 592, 593, 594, 619, 624, 637, 640, 641, 642, 647
 Yeremyan, Hovannes Asbet..... 438, 439
 Yorgiadis, A. 443, 512
 Young, Charles Mayne 402
 Young, Edward..... 142, 438, 439, 440
 Young, Thomas 303
 Yunus Nadi..... 164, 565
 Zay' Edilmiş Cennet (Paradise Lost) 122
 Zeki 260
 Zeki Magamez..... 287, 582

Zimmern, Alice.....	273	Zola, Emile	99
Ziya Paşa 3, 21, 22, 40, 412, 481, 489, 491, 494, 495, 607		<i>Zukunft</i>	264

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 19 / 07 / 2019

Tez Başlığı: *Tanzimat'tan 20. Yüzyıl Başına Kadar (1839 - 1900) Yeni Türk Edebiyatında İngiliz Dili ve İngilizce Edebiyatın Varlığı ve Etkileri*

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 658 sayfalık kısmına ilişkin, 19.07.2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6 'tür

Uygulanan filtrelemeler-

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

19.07.2019

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: TARKAN MURAT AKKAYA
Öğrenci No: N11149129
Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Programı: YENİ TÜRK EDEBİYATI
Statüsü: Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. S. Dilek YALÇIN ÇELİK

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT**

Date: 19 / 07 / 2019

Thesis Title: *The Presence of English Language and Literature in The Early Period of Modern Age in Turkey, and Their Effects on Modern Turkish Literature Between 1839-1900*

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 19.07.2019 for the total of 658 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 6....%.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

19.07.2019

Date and Signature

Name Surname: TARKAN MURAT AKKAYA
Student No: N11149129
Department: TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
Program: MODERN TURKISH LITERATURE
Status: Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED

Prof. Dr. S. Dilek YALÇIN ÇELİK

(Title, Name Surname, Signature)

EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 09 / 07 / 2019

Tez Başlığı: *Tanzimat'tan 20. Yüzyıl Başına Kadar (1839 - 1900) Yeni Türk Edebiyatında İngiliz Dili ve İngilizce Edebiyatın Varlığı ve Etkileri*

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

13.07.2019

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: TARKAN MURAT AKKAYA
Öğrenci No: N11149129
Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Programı: YENİ TÜRK EDEBİYATI
Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. S. Dilek YALÇIN ÇELİK

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT**

Date: 09 / 07 / 2019

Thesis Title: *The Presence of English Language and Literature in The Early Period of Modern Age in Turkey, and Their Effects on Modern Turkish Literature Between 1839-1900*

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

19.07 2019

Date and Signature

Name Surname: TARKAN MURAT AKKAYA
Student No: N11149129
Department: TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
Program: MODERN TURKISH LITERATURE
Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. S. Dilek YALÇIN ÇELİK

(Title, Name Surname, Signature)